DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. Dizi — Sa. 71[a]

KURTULUŞ SAVAŞI GÜNLÜĞÜ

II

(AÇIKLAMALI KRONOLOJİ)

ERZURUM KONGRESİ'NDEN TBMM'YE
(23 Temmuz 1919 - 22 Nisan 1920)

ZEKİ SARIHAN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
XVI. Dizi — Sa. 71a

KURTULUŞ SAVAŞI GÜNLÜĞÜ
II

(AÇIKLAMALI KRONOLOJİ)
ERZURUM KONGRESİ'NDEN TBMM'YE
(23 Temmuz 1919-22 Nisan 1920)

ZEKİ SARIHAN

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1994

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1. baskı 1984 Öğretmen Dünyası Yayınları

ISBN 975-16-0517-2 Tk.
ISBN 975-16-0572-5

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ERZURUM KONGRESİ'NDEN TBMM'YE
(23 Temmuz 1919 - 22 Nisan 1920)

1919 - TEMMUZ

23 - ÇARŞAMBA

1. Erzurum Kongresi açıldı. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hoca Raif Efendi, Kongre'yi açarken Derneğin niçin ve nasıl kurulduğunu anlattı. Erzurum'dan 24, Trabzon'dan 17, Sivas'tan 10, Bitlis'ten 3, Van'dan 2 olmak üzere 56 delegenin katıldığı Kongre, İkinci Meşrutiyet'in eski takvime göre ilanının 11. yıldönümü olan 10 Temmuz'da açılacaktı, ancak bazı delegelerin gelmesinin gecikmesi üzerine bugün, Meşrutiyet'in yeni takvime göre ilanı yıldönümünde açılabildi. Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilme tehlikesini önlemek üzere toplanan Kongre, bütün Türkiye ile ilgili kararlar da alarak 7 Ağustos'ta kapanacak. Kongre'ye katılanların meslek yüzdeleri: 19 toprak sahibi, 15 idareci, 13 din adamı, 11 asker, 9 tüccar, 7 hukukçu, 7 eğitimci, 7 gazeteci, 2 sağlıkçı ve teknik eleman. (**Söylev** I: 46; **Karabekir 1:** 81, **Dursunoğlu:** 107; **Kansu** I: 75; **Aşkun:** 66; **Goloğlu 1:** 77, 172; **Aydemir 1,** II: 116; **Tansel** II: 53; **BTTD** 35: 11; **Selek 2,** I: 231)

2. Mustafa Kemal, 3 olumsuz ve 4 çekimser oya karşılık 38 oyla Erzurum Kongresi başkanlığına seçildi. Başkan vekilliklerine ise Raif Efendi ile İzzet Bey seçildiler. Mustafa Kemal yaptığı konuşmada, ateşkes hükümlerine aykırı olarak yurda yapılan saldırıları anlattı; milletin kutsal varlıkları koruyacağını, millî iradenin Anadolu'dan doğabileceğini belirtti; Mısır, Hindistan ve Afganistan'daki millî kurtuluş ve Rusya, Gürcistan, Azerbaycan'daki sosyalizm mücadelesini övdü. 3. Ordu Birlikleri Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, görevinden ve askerlikten 7/8 Temmuz gecesi ayrılmak zorunda kalmıştı. Mustafa Kemal 7 Ağustos'ta Kongre Temsil Kurulu Başkanı seçilecek. (**Nutuk,** ves. 38; **ASD** I: 3; **AÖAS:** 15; **Yak.Tar.** I: 51, **HTVD** 82, belge 1786)

3. Erzurum Kongresi, çalışmalara başladığını bütün yurda duyurdu. Bu haberin gazetelerde de yayımlanması istendi. Kongre, Padişah'a bağlılık telgrafı çekti. Telgrafta Kongre'nin açılış nedeni anlatıldı. (**Karabekir 1:** 81-82; **Nadi 1:** 48-49; **Tansel II:** 53)

4. İkinci Meşrutiyet'in ilanı yıldönümünü kutlamak için binlerce kişi Sultanahmet Camii avlusunda toplandı. Hükümet, Hürriyet Bayramı olarak kutlanan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

bu günde, gösteri yapılmasını yasakladı; polis, değişik partilerin düzenlediği miting için gelenleri dağıttı. Gençler dağılmadan önce hep bir ağızdan hürriyet şarkıları söylediler. Halk da gençlere katıldı. Hürriyet Bayramı Anadolu'da da kutlandı. (**Tİ:** 23; **İkdam:** 23, 24; **Zaman, Memleket:** 24)

5. İtalyanlar Muğla il merkezini 200 kişilik bir kuvvetle işgal ettiler. Gerekçe olarak, Muğlalılarla Demirci Mehmet Efe arasında çıkabilecek bir çatışmayı önlemek istediklerini söylediler. İtalyanlar Muğla'yı 24 Nisan 1920'de terkedecekler. İtalyanlar Antalya'yı da 28 Mart'ta işgal etmişlerdi. ★ Ula da İtalyanlarca işgal edildi (**Gnkur:** 49; **Ü.Türkeş:** 224).

6. Mustafa Kemal, Refet Bey'in dün bildirdiği kaygılarını gidermeye çalıştı. Sivas Kongresi'nden çok iş beklediğini, gelebilecek bir saldırıya karşı tedbir aldırdığını, köyler esas alınmakla birlikte şehirlerde de çalışılması gerektiğini bildirdi. 3. Kolordu Komutanlığı'ndan alınmış olan Refet Bey, Sivas Kongresi'nin toplanmasının tehlikeli olduğunu, güneyden bir saldırı gelebileceğini ileri sürmüş, Sivas ve Amasya kentlerinin karışık, köyler halkının ise daha iyi olduğunu belirtmişti. (**Söylev I:** 45; **Kansu I:** 66)

7. Denizli'de halk önderlerinin ilan ettiği seferberlik üzerine kurulan silahlı birlikler, Kuvayı Milliye komutanlığının karargâhı olan Köşk'e geldiler. 29 Mayıs'ta kurulan Denizli Redd-i İlhak Kurulu, 12 Temmuz'da seferberlik ilan etmişti. (**Tütenk:** 29)

8. Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos Londra'da. Hrisantos, Pontos devleti için temaslarda bulunmak üzere bir süre önce Avrupa gezisine çıkmıştı. Metropolit'in İngiliz yetkilileriyle görüşmesine ve demeçlerinin yayımlanmasına Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi Kaklamanos aracılık yapıyor. Hrisantos 27 Mart'ta Paris'e hareket etmiş, 2 Mayıs'ta da Barış Konferansı'na Pontos devleti ile ilgili muhtırasını vermişti. (**Kitsikis:** 232, Goloğlu, **Pontos:** 246)

9. ABD'nin İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un ilk raporu: "Bütün Türkiye için bir manda gerekir. Amerika, İtilaf Devletleri'nin elinde bir araç olmakla büyük bir tehlikeye doğru koşmaktadır, Ermenistan için mandaterlik kabul ederse, Türkiye'nin İtilaf Devletleri arasında paylaşılmasına boyun eğmek durumunda kalacaktır". Bristol'un bu telgrafında ileri sürdüğü görüşler, daha genişçe açıklanarak Paris'teki Amerikan temsilcilerine de gönderiliyor. (**Evans:** 177) ★ İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Bir İngiliz mandası makbuldür (**Jaeschke 1:** 53).

10. Yunan Dışişleri Bakanı, Venizelos'la Tittoni arasında varılan anlaşmayı Paraskevopulos'a bildirdi. İtalyanlarla Yunanlılar arasında Batı Anadolu'daki işgal çizgisini belirleyecek bu anlaşma, 29 Temmuz'da imzalanacak. (**Nider:** 113)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

11. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Sadık Bey, seçimlere taraftar olduklarını, ancak önce Anadolu'daki durumun düzeltilmesi gerektiğini söyledi. Millî Ahrar Fırkası'ndan Cami Bey, seçimlerin yapılmasını istedi. Hükümet'in, seçimleri yaptırıp yaptırmayacağı ile ilgili görüşü ise, sansürün çıkarması nedeniyle anlaşılamadı. (**İstiklal:** 24)

12. **İfham** Gazetesi, İstanbul'da yeniden yayımlanmaya başladı. Gazete, 1912'de yayımlanmaya başlamış, müdürlüğünü ve bir süre başyazarlığını Mustafa Suphi yapmıştı. Gazetenin yeni başyazarı ise Hüseyin Ragıp. İfham, 6 Mart 1920'ye kadar 204 sayı çıkacak, İstanbul'da Kuvayı Milliye'nin en ateşli savunucusu olacaktır. **Alemdar**'da, Muhafazakâr Fırka'nın kuruluş hazırlıkları. Tüccardan Manizade, Adalet eski Bakanı Cemil Molla, Ayan'dan Reşit Akif ve İzzet Paşalar... (**Akşin:** 442) **Sabah:** Bir kara yıldönümü daha (İkinci Meşrutiyet'in ilanı). —Erzurum'da tam bir sükûnet var. Türkçe **İstanbul:** Yeis ve matem içinde idrak ediyoruz. **Akşam:** Bugün bayram mı? —Onbir senedir memleketin uğradığı musibetlere bir nazar. Kaybettiğimiz vatan parçaları (harita). **Vakit:** 10 Temmuz Hareketi, tarihin en iyi idare edilmiş, en makul, en mühim millî hareketlerinden biridir (Ahmet Emin). —Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ne gidilmeyecek. —Paris Barış Konferansı'na verilen ikinci bildiri. **İkdam:** 10-23 Temmuz: Matem içinde bir bayram. **Memleket:** Millî Bayram. —İsmail Hami: Memurlar kabinesi. **Tasviri Efkâr:** Anadolu olayı, Anadolu halkının Hükümet'e güvensizliğinden doğuyor. Hükümet, buhranın devamına sebebiyet vermemelidir. **Tarık**'ta Ahmet Selahattin, Damat Ferit Paşa'nın Paris'teki çalışmalarını eleştiriyor. "Ümitler ve hüsranlar". **Karagöz:** Düşmanlarını dışarda değil, içerde ara.

24 - PERŞEMBE

1. Erzurum Kongresi, Başbakan Damat Ferit Paşa'nın 20 Temmuz tarihli demecini, Başbakan'a, belediye başkanlarına, derneklere, idarecilere ve kumandanlara yazdığı yazılarla cevaplandırdı. Damat Ferit Paşa, Paris'te bulunduğu süre içinde Anadolu'da karışıklıkların arttığını ileri sürerek millî kongre hazırlıklarının Anayasa'ya aykırı olduğunu, men edilmesi gerektiğini söylemişti. Kongre'nin cevabında, bunun bir meclis olmadığı, bir yıldan beri Anayasa'nın çeşitli maddelerine aykırı hareket eden Hükümet'in millete haksız suç yüklediği bildirildi. İdarecilerle komutanların, millî amaçlar için ellerinden geleni yapmaları gerekirken, bundan yasaklanmaları akla sığmayan bir davranış olarak nitelendirildi. (**Nutuk,** ves. 39; **Kansu** I: 96) ★ Erzurum Kongresi, Padişah'a, Damat Ferit'in 20 tarihli demecini hayretle karşıladığını bildirerek, Mebuslar Meclisi'nin toplantıya çağrılması dileğinde bulundu (**Nadi 1:** 57; **Goloğlu 1:** 82). ★ Kâzım Karabekir, 3. Ordu Müfettiş Vekili ve 15. Kolordu Komutanı sıfatıyla Harbiye Bakanlığı'na aynı yolda bir telgraf çekti. Harbiye Bakanlığı, bu ve benzeri raporları, Başbakanlığa ileterek Anadolu'da asayişsizlik olmadığı konusunda açıklama yapılmasını isteyecek, Damat Ferit, 3 Ağustos'ta verdiği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

cevapta, asayişsizlik olduğunda diretecektir. (**Karabekir 1:** 83; **HTVD** 3, ves. 44, 45, 46)

2. İçişleri Bakanı Adil Bey, Harbiye Bakanlığı'ndan, Kâzım Karabekir'in çabucak Erzurum'dan kaldırılmasını istedi. Adil Bey'e göre, Karabekir, Ermenilerin Doğu sınırında hazırlık yaptığını çevre illere bildirerek halkı yok yere heyecanlandırıyor. Karabekir, Ermeni hazırlıkları ile ilgili olarak 8 Temmuz'da İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson'un dikkatini çekmişti. (**HTVD** 9, ves. 192. Harbiye Bakanı verdiği cevapta, Karabekir'i savunuyor (ves. 1983).
3. İçişleri Bakanlığı, Erzurum Valiliği'ne, Kolordu ile işbirliği yapılarak Kongre'nin dağıtılmasını, toplayanlar hakkında yasal işlem yapılmasını tavsiye etti. Bakanlık yarın da, Kongre hakkında ne yapıldığının "bugün akşama kadar" bildirilmesini emredecek, Vali Vekili Kadı Hurşit Efendi, 28'de verdiği cevapta, ilk telgrafın alınmadığını bildirerek, tekrar yazılmasını isteyecek ve "Vilayette emniyet ve asayişi bozacak bir hal yok" diyecektir. (**Nadi 1:** 50)
4. Kınık çevresinde Kuvayı Milliye ile Yunan kuvvetleri arasında çarpışmalar oldu. Yunanlılar başarı kazanamadı. Akhisar çevresindeki çarpışmalarda ise Yunanlılar kayıplar verdiler. (**TİH** II/1: 191; **Nider:** 115)
5. İçişleri Bakanı Adil Bey, en kısa zamanda seçimlere gidileceğini söyledi (**Tarık:** 25).
6. Askerî Okullar Başmüfettişi Esat Paşa, İkinci Ordu Müfettişliği'ne, 1 Temmuz'da Konya'dan ayrılarak İstanbul'a gelen 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa (Mersinli), askerî okullar müfettişliğine atandılar. İstanbul Muhafızlığı ve 25. Kolordu Komutanlığı'na Miralay Ahmet Şevki Paşa, Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığı'na Zeki Paşa atandı. (**TV:** 3608; **İfham:** 28)
7. İleri Gazetesi'nin başyazarı Celal Nuri Bey, Roma'dan İstanbul'a döndü. Celal Nuri Bey, 10 Mart'ta tutuklanmış, 12 Mart'ta kefaletle serbest bırakılmıştı. 15 Mart'ta da istediği yerde oturması kaydıyla onun sürgüne gönderilmesi kararlaştırılmıştı. 21 Mart'ta yurt dışına giden Celal Nuri Bey'in İstanbul'a dönmesi için 10 Temmuz'da izin çıkmıştı. Kütahya'da sürgünde bulunan Gazeteci Ahmet Emin Bey'le Göz Doktoru Esat Paşa ise 13 Temmuz'da dönmüşlerdi. (**İstiklal:** 26)
8. İktisadî bir buhran içinde olan İngiltere'de, demiryolu işçilerinden sonra kömür işçileri de greve başladılar.
9. Mezopotamya'dan İngiliz Hükümeti'ne bir İngiliz görevli tarafından gönderilen raporda, Kürdistan'ın durumu inceleniyor. Kürtler arasında, yabancı bir büyük devletle ve Türklerle işbirliği yapmak gibi iki ayrı eğilim bulunduğu anlatılıyor. Bölgede Ermenistan, Kürdistan ve Arap devleti için sınırlar öneriliyor. (A. Mesut: **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 65-67).
10. **Zaman:** Anadolu'da vaziyet: Farzımahal Ferit Paşa Kabinesi, bundan sonra hastalığı iyi teşhis etse bile, yine de vaziyeti ıslaha muvaffak olamayacaktır. Şid-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

det gösterirse boşuna yorulmuş olacaktır. **İkdam:** Partiler, milletin fikirlerini temsil ediyorlar mı? **Alemdar:** Rusya'da Bolşevikler var, fakat Ruslar Bolşevik değil. Lenin ve Troçki, Rusların mümessili değil. —General Denikin'in icraatı. **İleri:** Zavallı 10-23 Temmuz... **Memleket'te** İsmail Hami, Damat Ferit'in Erzurum Kongresi'ni gayrimeşru ilan eden genelgesine karşı çıkıyor. **Vakit:** Aya seyahat kabil midir? (Değildir). **Sabah:** Temerküz kabinesi mi, değil mi? —Bolşeviklerin büyük bir yenilgisi. Denikin Ordusu Volga'da. **Tarık:** Dün, gençlik ve millet elim bir sadelik içinde, millî meşrutiyet bayramını kutladı. **Köy Hocası** Dergisi'nin 17. sayısı. Dergi, din ve dünya işleri konusunda köylüleri onların diliyle aydınlatmaya çalışıyor.

25 - CUMA

1. İçişleri Bakanı Adil Bey, Sivas Valiliği'ne çektiği telgrafta, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in girişimlerinin yurt çıkarlarına aykırı ve pek zararlı olduğunu ileri sürdü, devlet işlerine karışanların kim olursa olsun yakalanıp kanun pençesine teslim edilmesini emretti. Mustafa Kemal 28 Haziran'da Sivas'tan ayrılmış bulunuyor. (**Yularkıran:** 74. Reşit Paşa: "Şaşkınlık emareleri...")
2. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Zivin'den Kâzım Karabekir'e bir telgraf göndererek, demiryolu hattının açık olduğunu bildirdi ve ateşkes hükümlerine uygun olarak teslim edilmiş silahların gönderilmesini istedi. Karabekir bu silahlarını Ermenistan'dan geçirilmesine izin verilemeyeceği cevabını verdi. Bugün Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Pasinler Belediye Başkanı ve Müdafaa-i Milliye Başkanı 15. Kolordu'ya, silahların gönderilmesine izin vermeyeceklerine ilişkin birer yazı gönderdiler. Bu yazıların gönderilmesini Karabekir istemişti. (**Rawlinson:** 226; **Karabekir 1:** 85-88)
3. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Türk Hükümeti'nin Mustafa Kemal'e yasa dışı bir insan muamelesi yapması için ısrar edeceğim. (**Şimşir** I: 49; **Jaeschke 1:** 53) ★ Avam Kamarası'nda Herbert, Anadolu'daki Yunan zulümlerini protesto etti (**Jaeschke 1:** 53).
4. İçinde 50-60 kişi bulunan üç motordan, Görele ile Vakfıkebir arasındaki kıyı ateşe tutuldu. Jandarma karşılık vererek, motorlardaki Rum ve Ermeni göçmeni olduğu sanılan kişilerin karaya çıkmasına engel oldu. Silahlı göçmenlerin Trabzon'a çıkmaması için tedbir alındı. (**HVTD,** 7, ves. 150)
5. İngilizlerin siyasetine kızan Kürtler, İmadiye'de İngiliz Yüzbaşı Willey ve Macdonald ile beraberindekileri öldürdüler. Kürtler, 7 Nisan'da da Zaho'da Yüzbaşı Pearson'u öldürmüşlerdi. (**Akşin:** 534) ★ Özel görevle bölgeyi dolaşmakta olan Binbaşı E. Noel'in 7-23 Nisan tarihlerini kapsayan günlüğü, İngiliz Dışişleri'nde. Noel, Ermenilerle çarpışmış olan Kürt aşiretlerinin, misilleme yapacağı korkusuyla İngilizlerden çekindiklerini anlatıyor, Kürtleri kazanmak için önerilerde bulunuyor. (Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 69-73).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

6. **İkdam** ve **Tasviri Efkâr**'ın başyazıları tamamen sansür. **Vakit**'te Ahmet Emin: Amerikan Senatosu'nda. **İleri:** Adalet yerini bulur. Başarı sebeplerine başvurmak şartıyla tevekkül ederiz. **İstiklal** (Journal dö Jeneve'den): Osmanlı Maliyesi... **Tarık**'ta Prof. Ahmet Selahattin: Millet ve seçimler. **Alemdar**'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası Lideri Sadık Bey'in d'Orient'a demeci: Hükümet partiler dışından kurulmalı. (**Akşin:** 440).

25/26 - CUMA/CUMARTESİ

1. Bekir Sami Bey (Kunduk), Amasya'dan Erzurum Kongresi Başkanlığı'na bir tel çekti: "Bağımsızlığı tam olarak istersek vatanın bölüneceği kesindir. İki üç vilayete münhasır kalacak bağımsızlık yerine, toprak bütünlüğümüzü sağlayacak mandaterlik elbette üstün tutulmalıdır. Belirli bir süre için Amerikan mandaterliği istemeyi milletimiz için en yararlı bir çözüm şekli kabul ediyorum. Kongre mandayı kabul ederse, Amerikan temsilcisi, bir Türk kurulunu Amerika'ya gönderecek..." Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'e verdiği (tarihsiz) cevapta manda konusunu Erzurum Kongresi delegelerine açmanın sakıncalı olduğunu, önerilerin birbiriyle çeliştiğini bildirerek Amerikan temsilcisinden bunların sorulmasını isteyecektir. (**Söylev** I: 65-67; **Kansu** I: 178)

26 - CUMARTESİ

1. İkinci Balıkesir Kongresi açıldı. Bölgede millî direnişi örgütlemek ve askerî teşkilat yapmak amacıyla toplanan Kongre, Balıkesir Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak Kongresi adını taşıyor. İlk Balıkesir Kongresi 27 veya 28 Haziran'la 12 Temmuz arasında toplanmıştı. Bu, bir kongreden çok bir toplantı idi. 18 yerden 48 delegenin katıldığı bu ikinci kongre, Erzurum Kongresi'nin kararlarına benzer kararlar alarak 30 Temmuz'da kapanacak. (**Çarıklı:** 26; **Özalp:** 38, 43; **TİH** II/1: 26; **CEYS:** 151: **TİH** VII: 23; **Selek 2,** I: 261)

2. Erzurum Kongresi, başkan vekillerinden Raif Efendi'nin başkanlığında görüşmelerine devam etti. Damat Ferit Paşa'nın Erzurum Kongresi'ni gayri meşru ilan eden demeci üzerine delegeler, heyecanlı konuşmalar yaptılar. Padişah'a, Başbakan'a, belediye başkanlarına, komutanlara, derneklere iddiaları reddeden bir bildirinin çekilmesine karar verildi. (krş. 24 Temmuz). Kongre bildirisi haline gelecek programın görüşülmesine başlandı. (**Gologlu 1:** 87).

3. Harbiye Bakanlığı, 15. Kolordu Komutanlığı'na, Erzurum'da toplanan kongreye karşı ne yapıldığını sordu. Karabekir, verdiği cevapta, halkın "memleketimizi kimseye vermeyiz" diye karar aldığını, kendisinin de haklı teşebbüslerinde gereken kolaylığı gösterdiğini bildirdi. (**Karabekir 1:** 84)

4. Edirne Vali Vekili Sırrı Bey'den Birinci Kolordu Kumandanlığı'na: İçişleri Bakanı bildiriyor ki Çete Reisi Demirci Mehmet Efe ve Aydın Havalisi Kuvayı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

Milliye Komutanı Hacı Şükrü imzasıyla bazı yerlere telgraflar yazılıyor, 1310-1314 doğumlular ve yedek subaylar silah altına çağrılıyormuş. Çağrıya uymayı yasaklayacağız. Teşvik edenleri tutuklayacağız. Bu konuda kolordu ile işbirliği yapalım. (**HTVD 7,** ves. 145)

5. Yunanlılar, Kuvayı Milliye'nin 20 tarihli saldırısının öcünü almak için Birgi'den kalkarak bir saldırıda bulundular. Yunan müfrezesi 2 ölü, 7 yaralı vererek Birgi'ye döndü. (**Karacebe:** 137)
6. Karabekir'in el altından gönderdiği haber üzerine, başlarında Erzurum Müftüsü olan bir kurul 15. Kolordu Komutanı'nı ziyaret ederek, silahların İtilaf Devletleri'ne teslim edilmek üzere sevkedilmesine karşı çıktı, aksi halde buna engel olacaklarını bildirdi. Çoğu işe yaramamakla birlikte, Erzurum'da depolanmış 500'den çok top, 200.000 top mermisi, 100.000'den çok tüfek var. Karabekir, kurulu Rawlinson'a gönderdi ve aynı şeyleri ona söylemelerini tembih etti. Rawlinson, Kurulu Karabekir aleyhine kışkırttı. (**Karabekir 1:** 88) ★ Sürgü ve top kamalarını Batum'a götüren trene Taşkesen İstasyonu'nda silahlı kişilerce el konuldu. 15. Kolordu, benzer olaylara meydan verilmemesi gerekçesiyle malzemenin Erzurum'a getirilmesini emretti. Karabekir, olayı İstanbul'a ve Rawlinson'a da bildirdi. (**Karabekir 1:** 89 "Komedinin bu kısmı iyi oynanmış. Memnun oldum".)
7. Bakanlar Kurulu toplantısında, Anadolu'nun 5 bölgeye ayrılarak her birine bir inceleme kurulu gönderilmesi kararlaştırıldı. Kurullar, İçişleri Bakanlığı'ndan bir memur bir kâtiple Harbiye Bakanlığı'ndan yüksek rütbeli bir subaydan meydana gelecek. Bölgeler ise şunlar: 1. Bursa-Balıkesir, 2. Konya-Afyon-Antalya, 3. Ankara-Kastamonu, 4. Samsun-Sivas, 5. Trabzon-Erzurum. Bu kurulların bir kısmına atamalar yarın yapılacak. (**Akşin:** 447; **Memleket:** 28, 29, 30, **Zaman:** 29, 30, **Tas.Ef:** 30)
8. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa, Ankara'ya geldi. İsmail Fazıl Paşa Sivas Kongresi'ne İstanbul delegesi olarak katılacaktır. (**Cebesoy 1:** 140)
9. Sovyet Rusya, Çin'e bir nota ile başvurarak, Çarlık zamanında Çin'de sağlanan bütün imtiyazlardan, tazminattan ve fetih siyasetinden vazgeçtiğini bildirdi. Müttefik Devletler'in ağır baskısı altındaki Çin, Sovyetler'le görüşme ve anlaşmalara yanaşmayacaktır. (**UİT** 3: 239)
10. **Akşam:** Seçimler. **Zaman'**ın başyazısı sansürce çıkarılmış. **Alemdar'**da R.Cevat, Hükümet'in seçim yapılacağına ilişkin açıklamasının milleti memnun edecek bir haber olduğunu, ancak milletin şimdiye kadar kullanmadığı şer'i hakkını bu sefer ilk defa hakkıyla kullanabileceğine tanık olmak istediklerini yazıyor. **Memleket:** Gazetemiz, bütün Osmanlı unsurlarına hitap ediyor: Madem ki, asırlarca birlikte yaşadık ve yaşayacağız, anlaşmalıyız. **İleri:** Amerika ne diyecek? **Tasviri Efkâr:** Halimiz ne olacak? **Karagöz:** Allah'tan başka sığınacak yerim, Allah'a dua etmekten başka çarem kalmadı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

27 - PAZAR

1. Genelkurmay Başkanlığı, ordu müfettişlikleri ve kolordu komutanlıklarına bir genelge yayımlayarak Doğu Anadolu'da bir kongre toplanması için yapılan haberleşmede askeriyenin araç kılındığına, askerlerin buna yardımcı olduklarına ilişkin belgeler geldiğini bildirdi, ordu mensuplarının her türlü siyasî akımdan uzak bulundurulmasını önemle rica etti. (**HTVD** 2, ves. 39).
2. Bakanlar Kurulu, Anadolu'ya inceleme kurulu gönderilecek 5 bölgeden ikisine atamalar yaptı. Trabzon-Erzurum yöresine Ziya Bey'le Yusuf Rıza Paşa'nın, Ankara-Kastamonu yöresine Rahmi Bey'le Galip Paşa'nın gönderilmesi kararlaştırıldı. Diğer bölgelere gidecek olanlar daha sonra atanacaklar. Hükümet, subayları yola getirmek amacıyla Anadolu'ya inceleme kurulları gönderilmesini dün kararlaştırmıştı. (**Akşin:** 448)
3. Erzurum Kongresi'nden ürken Hükümet, yeni seçimlere karar verdiğini bildirerek valilerden seçimler için hazırlık yapılmasını istedi. Seçimler bu hükümet zamanında değil, 2 Ekim'de kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti zamanında yapılacaktır. (**Memleket, Tas.Ef:** 28; **Zaman:** 28, 29; **İstiklal:** 29; **İfham:** 29 "Seçimler başlıyor"; **Efkârı Umumiye:** 31 "Müjde!")
4. Hükümet'teki sandalyesiz bakanlardan İzzet Paşa istifa etti. Tevfik Paşa'nın da istifa edeceği söyleniyor. Üçüncü Damat Ferit Paşa Hükümeti 21 Temmuz'da kurulmuştu. (**İkdam, İstiklal, Zaman, İfham, Tarık:** 29; **Memleket, Tas.Ef:** 30; **Alemdar:** 30 "İyi bir devlet adamı değildir!")
5. Kontrol Subayı Rawlinson, Karabekir'i ziyaret etti. İtilaf Devletleri'ne teslim edilecek silahların bir tren baskınıyla dün kaçırılmış olmasından şikâyet etti. İngiltere'nin buna karşılık olarak işgallerde bulunacağını söyleyerek tehditlerde bulundu; Bolşevik yayılması karşısında üzüntülerini belirtti ve İngiliz mandasını övdü. Karabekir, "Bu halk sizin de benim de başımı yarar, silahları vermez" dedi. Türk hatlarından yararlanmasına izin verilmesi üzerine Rawlinson, İstanbul'daki Yüksek Komutanlık'tan ne yapması gerektiğini sordu. Karabekir, dün kendisini ziyaret eden kurulun, silahların teslimine engel olacakları yolundaki sözlerini Harbiye Bakanlığı'na da duyurdu. (**Karabekir 1:** 91; **Rawlinson:** 226, **HTVD** 10, ves. 242, 243) ★ Rawlinson, Mustafa Kemal'le Kongre'ye ve sonrasına ilişkin bir görüşme yaptı ve Zivin'e gitti. (**Rawlinson:** 227).
6. Söke Kaymakam Vekili, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, o bölgede Yunanlıların köyleri yıktıklarını, halktan para topladıklarını, 500 kadar Müslüman'ı öldürdüklerini, oduna giden kadınların ırzına geçtiklerini bildirerek yıkılmış evlerin yaptırılmasını istedi (**BTTD** 23: 61).
7. İngilizler, Süleymaniyeli Mahmut'u idama mahkûm ettiler. Kuzey Irak'ta 19 Mayıs'ta isyan etmiş olan Şeyh Mahmut, 9 Haziran'da yakalanmıştı. Mahmut Hindistan'a sürülecek, Büyük Zafer'den sonra getirilerek makamına oturtulacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

8. İnebolu'da Gençler Mahfeli (Derneği) kuruldu (**Açıksözcü:** 78).
9. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Türkiye'de durum vahim. Türkler Batılılardan ümit kesip kendilerine güvenme çevresinde toplanıyorlar. Meclis'in İstanbul'da açılması önlense bile Anadolu'da açılmasının önüne geçilemez. Anadolu'da ayrı bir hükümet kurulabilir. Seçimler şovenist ve komitacı ruhlu olanlara yarayacak ama açıkça engellemek Wilson ilkelerine aykırı olur. (**Documents:** 703; **Şimşir I:** 54; **Jaeschke 2:** 138; **Akşin:** 446; **Bıyıklıoğlu:** 14)
10. **İfham'**da Hüseyin Ragıp, "Millet vekillerinin tasvibinden geçmeyen kararlar, su üstüne yazı yazmaya benzer" diyerek Hükümet'in bir an önce seçime gitmesini istiyor. —Celal Nuri: İtalyanlar kuvvetli bir Türkiye isterler. **Zaman:** Paris Konferansı'nda Clemenceau'nun murahhaslarımıza cevabı. **Vakit'**te Ahmet Emin: Propaganda asrı. —Clemenceau'nun Damat Ferit'e 25 Haziran tarihli cevabı. —İstanbul Muhafızlığı'na getirilmesi nedeniyle 25. Kolordu Kumandanı Ahmet Şevki Paşa'nın halka bildirisi. **Memleket:** Milletle Padişah'ın arası kesilmemelidir. Parlamento olmadığına göre, Padişah muhaliflerin de görüşünü almalıdır. (İ.Hami) **İleri:** Kendimize gelelim. **Tavsiri Efkâr'**ın başyazısı sansür. **Sabah:** Azerbeycan istiklalini Denikin tehdit ediyor. **Tarık'**ta İçişleri Bakanı Adil Bey'in genelgesi: Tahriklere karşı gereken tedbirlerin mülkiye ve askeriyece birlikte alınması ehem ve elzemdir (**Jaeschke 1:** 53). ★ İngiliz Karadeniz Ordusu için çıkarılmakta olan **The Orient News,** ulusal bir bunalımda parti siyasetinin ülke güvenliği için bir tehlike olduğunu, Hükümet'in, bütün küçük kişisel düşüncelerin üstünde olan Padişah'ın onayı ile kurulduğunu ve ona güvenmek gerektiğini yazıyor. Gazete, Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin Ali Kemal'i üyelikten çıkarmasını da eleştiriyor. (**Akşin:** 441)

28 - PAZARTESİ

1. Önceki gün açılan İkinci Balıkesir Kongresi, bir temsil kurulu seçti (**Çarıklı:** 26; **Ahmet:** 35).
2. Kâzım Karabekir, 3.Ordu Müfettiş Vekili sıfatıyla Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, manda görüşüne karşı çıktı. "Koca bir milleti, bir tevekkül ve teslimiyet ile kendi elimizle zincire vurmayalım" dedi. (**Karabekir 2:** 71)
3. Harbiye Bakanı Nazım Paşa'dan 3. Kolordu Komutanlığı'na: "Refet Bey'in hangi yol ve tarihte İstanbul'a hareket ettiğini bildiriniz". 1 Ağustos'ta verilecek cevap: "Bugün Tokat yoluyla Samsun'a hareket etti. Mesleği ile ilgisini kestiğini, Samsun veya İnebolu'da komisyonculuk yapacağını söylüyor" (!). Refet Bey, İngiliz askerleri Samsun'dan içerilere girerse ateş açtıracağını ihtar ettiği için İngilizlerin şikâyeti üzerine 13 Temmuz'da görevinden alınmış ve İstanbul'a çağrılmıştı. (**HTVD** 7, ves. 159, 160)
4. Sivas Valisi Reşit Paşa, İçişleri Bakanlığı'nın 25 tarihli yazısına, Sivas'ta durumun sakin olduğu cevabını verdi. İçişleri Bakanı, Mustafa Kemal'i kastederek,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

Hükümet işlerine karışanların yakalanarak kanunun pençesine teslim edilmesini istemişti. (**Yularkıran:** 76)

5. Kuvayı Milliye, Ödemiş doğusunda bulunan Birgi'de, Yunanlılara ikinci bir baskın yaptı. 1000 kişilik çete kuvvetinin Yunanlılarla çarpışması 9 saat sürdü. 11 Yunan eri öldürüldü. 50 Türk öldü, 17 Türk esir düştü. (**YOİ** I: 166; **Karacebe:** 137)
6. Yunanistan'ın İzmir çıkarması sırasında meydana gelen olayları Vinezelos'un emriyle araştıran Albay Mazarakis, raporunu tamamladı. Raporda, Yunanlıların Türk direnişini abartarak katliam yaptığı kabul ediliyor ve şöyle deniliyor: "Türk askerleriyle birlikte sivil Türklere ve silahsız erlere hunharca davranıldığı tartışma götürmez bir gerçektir. Şimdi herkes suçu başkasına atıyor. Karışıklıktan sorumlu 74 kişi yakalanmış, 3'ü ölüme, 4'ü ömür boyu hapse, 12'si asılarak idama mahkûm edilmiştir. Hüküm giyenlerin 48'i Rum, 13'ü Türk, 12'si Ermeni, 1'i Musevî'dir. Zafiriu bakanlık emrine alınmıştır". (**Kitsikis:** 148; **BTTD** 49:8)
7. Gümülcineli İsmail Bey'in hakkında yoğun şikâyetlerden ötürü İstanbul'a çağrılmasından sonra boşalan Bursa Valiliği'ne Azmi Bey, Erzurum Valiliği'ne ise Reşit Paşa atandı. Her iki vali de atandıkları illerde önceden valilik yapmıştı. Matbuat Müdürlüğü, genel müdürlük haline getirilerek, bu makama Haydar Bey atandı. (**TV:** 3610) ★ Balıkesir Mutasarrıflığı'na Ayvalık Eski Kaymakamı Osman Nuri Bey atandı. Tekirdağ Mutasarrıfı Hasan Vassaf Bey görevinden alındı, bu makama Teke eski Mutasarrıfı Firuzan Bey atandı. (**TV:** 3611; **İstiklal:** 3 Ağustos)
8. Peyam Gazetesi'ni yeniden çıkarmaya çalışan İçişleri eski Bakanı Ali Kemal Bey, Sabah Gazetesi'nin Celal Nuri ve Ahmet Emin Beylerle ilgili bir sorusuna, kendisinin bu gibi gazetecilere daha sert davranma taraftarı olduğunu söyledi. Bu iki gazeteci sürgünden yeni dönmüş bulunuyor. (**Sabah:** 29)
9. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb'den Dışişlerine rapor: İzmir çıkarmasına kadar Türk halkını sakin tutmakta başarılı oluyorduk. Kötü valileri, mutasarrıfları değiştirip Türk Hükümeti'ne istediğimizi yaptırmak suretiyle barış anlaşmasının onaylanmasına kadar Türkleri olay çıkarmadan idare edebilecektik. İzmir'in işgali herşeyi altüst etti. Mustafa Kemal, Samsun civarında dize gelmeyi reddetmektedir. Barış şartlarını çabuk tespit edelim. (**Baytok:** 29)
10. Konya Piskoposu Prokopius, Yunan İzmir karargâhına gönderdiği bir yazıda, Mustafa Kemal'in teşvik ve talimatıyla, milis kurmak için ordu saflarından 800 kişinin silahlarıyla firar ettiğini bildirdi. (**YOİ** I: 182).
11. **Tarık**'ta Ahmet Selahattin, Damat Ferit Paşa'nın Paris'teki başarısızlığını 13 noktada değerlendirerek kurulun birbiriyle ilgisiz iki parçadan oluşmasını, Damat Ferit Paşa'nın tek başına hareket etmesini, millî hakları iyi savunmayışını eleştiriyor. "Biz ekonomimizi, düşüncelerimizi, edebiyatımızı yükseltmek iste-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

riz; fakat toplumumuzun çağdaş bir devlet sıfatıyla, siyasî, idarî, adlî, malî, her türlü haklarını ve yetkilerini korumak ve çalışmalarını sürdürmek azminden vazgeçemeyiz". (Ayrıca: Meray, **Lozan'ın Bir Öncüsü:** 55) **İfham**'da H.Ragıp: Kaçan sulh. **Akşam**'da N.Sadık: Milletlerin hakkı. —Seçimler başlıyor. —İzzet Paşa istifa etti. **Alemdar**'ın manşeti: Dahiliye Nazırı muhterem Adil Beyefendi, seçimlere hemen başlanmak üzere vilayetlere emir vermiştir. **Vakit:** Bulgarlar 1 milyar tazminat verecek. **İleri:** Eski Roma'dan yeni Roma'ya (İstanbul'da): Bu ne pahalılık, ne insafsızlık!...

29 - SALI

1. Venizelos-Tittoni anlaşması... İtalyanlarla Yunanlılar arasında Paris'te yapılan gizli anlaşmaya göre İtalyanlar Rodos dışında 12 Ada'yı Yunanlılara bırakıyor. Buna karşılık Kuzey Epir'de, Doğu ve Batı Trakya'da Yunan çıkarlarını destekliyor. Kuşadası'nın güneyinde kalan Aydın, Denizli, Muğla'yı alıyor. İtalyanlar, anlaşmayı 1 yıl sonra feshedeceklerdir. (**Stratigu:** 56; **Rentis:** 11; **Kitsikis:** 46; **Salışık:** 221; **YOİ** I: 187 "30 Temmuz"; **Türkgeldi 2:** 131) ★ İngiliz ve Fransız başbakanları, İtalyanların Kuşadası'nı işgalini protesto etti (**Jaeschke 1:** 54).
2. Bakanlar Kurulu, "Hükümet'in karar ve bildirilerine aykırı davranış ve kışkırtmalarına devam eden" Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in hemen yakalanıp İstanbul'a getirilmesini kararlaştırdı. Bu kararın Dışişlerine de bildirilmesine karar verildi. Durum Erzurum ve Sivas Valiliklerine de bildirildi. (**Gökbilgin** I: 170; **Baykal:** 21; **Yularkıran:** 76; **Nadi:** 55) ★ Hükümet, ordu müfettişliklerinin komutanlıklara dönüştürülmesini kararlaştırdı. Böylece halen Karabekir'in vekâleten üzerinde bulunan 3. Ordu Müfettişliği de 3. Ordu Komutanlığı oluyor. Bundan başka 1. Ordu Müfettişliği İstanbul'da, 2. Ordu Müfettişliği de Konya'da bulunuyor. (**HTVD** 3, ves. 52, 53; **Akşin:** 454)
3. Başbakan Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'e Mustafa Kemal ve Rauf Beyden şikâyetlerde bulundu (**Jaeschke 1:** 54).
4. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na Erzurum Kongresi hakkında görüşünü bildirdi. Kongre'nin vatan ve milletin mutluluğu ve selametinden başka bir amaç izlemediğini, müdahale için kanunî bir hak bulamadıklarını bildirdi. Bakanlık 24 Temmuz'da Karabekir'den bu konuda bilgi istemişti. (**HTVD** 3, ves. 42)
5. Veliahd Abdülmecit, Saray'a giderek Padişah'tan Damat Ferit Hükümeti'nden sakınmasını istedi (**Jaeschke 1:** 54; **İkdam:** 30, görüşmesi).
6. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Londra'ya bildiriyor: Büyük Ermenistan sözü, millî eylem ateşini alevlendiriyor, Kürtleri tekrar sırt sırta Türklerle bir hizaya getiriyor. Ermenistan-Türk sınırında durum ciddîleşiyor. Türk subaylarınca kışkırtıldıkları kuvvetle muhtemel olan 10 bin dolayında Kürt, Ermenile-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

re karşı ayaklanma durumunda. Uygulanması için ön tedbirler alınmadan Hıristiyanlar lehine, Müslümanlar aleyhine barış şartları açıklamak çok tehlikeli sonuçlar yaratacaktır. (**Documents:** 704; **Ulubelen:** 203)

7. Ziya Gökalp'in, Mondros'tan İstanbul'daki eşine ve kızı Seniha'ya mektupları: "Çok rahatım, hiç bir sıkıntım yoktur... İnşallah bu günler yakında biter, yine birleşiriz... Şimdilik yalnız çoraba ihtiyacım var... İngilizce kitaplar gelmedi, paketler de çıkmadı..." (**F.A.Tansel:** 16-17)
8. Fransız **L'eclaire:** Başında Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu hareket Yunanlıları İzmir'den çıkarma, yani denize dökme tehlikesi gösteriyor (**Akyüz:** 49). **İfham'**da Hüseyin Ragıp, Hükümet'in seçim yasasındaki değişiklik projelerini bir yana atarak 93 kararnamesine göre hareket etse, seçimin daha kısa sürede sonuçlanacağını yazıyor. **Zaman:** Seçimlerden ne bekliyoruz? **Alemdar'**da Refi cevat, seçimlere İttihatçıların sokulmaması için tedbir alınmasını istiyor. —Alemdar, seçimlerin tarafsız kişiler tarafından kazanılacağını tahmin ediyor. —İçişleri Bakanlığı'nın, memurların, halkı oyunda serbest bırakmalarını ve hiç bir partiye alet olmamalarını isteyen genelgesi. **Vakit:** Seçimler hakkında. **İstiklal:** Seçimlere başlanacak.

30 - ÇARŞAMBA

1. Balıkesir Kongresi sona erdi. 26 Temmuz'da açılan bu İkinci Balıkesir Kongresi, Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılması, siyasetle uğraşılmaması, bir merkez kurulu meydana getirilmesi, cephe karargâhı gerilerinde birer menzil müfettişliği kurulması, yurt savunmasına koşmayanların sınır dışı edilmesi gibi kararlar aldı. Kongre'ye 18 yerden 48 delege katılmış bulunuyor. (**Çarıklı:** 26, 112; **Ahmet:** 53 "açıldı"; **Kaygusuz:** 188 ve **Karacebe:** 137 "31 Temmuz"; **Özalp:** 43 "31 Temmuz")
2. Harbiye Bakanı Nazım Paşa, Mustafa Kemal'le Rauf Bey'in tutuklanması için 15. Kolordu'nun yardımda bulunmasını Kâzım Karabekir'den rica etti. İçişleri Bakanı Adil Bey de, "orada iseler" tutuklanıp İstanbul'a gönderilmelerini Van, Elazığ, Erzurum, Sivas, Ankara, Bitlis, Trabzon Valilikleriyle Erzincan Mutasarrıflığı'ndan istedi. Bakanlar Kurulu tutuklama kararını dünkü toplantısında almıştı. Tutuklanıp gönderilmesi istenenler arasında Ege Bölgesi'nden Demirci Efe ile Hacı Şükrü Bey de var. Karabekir'in cevabı için bkz. 1 Ağustos. (**İstiklal, Tas.Ef.** 31; **Yularkıran:** 77; **Karabekir 1:** 97; **2:** 74; **Söylev I:** 51; **Nadi 1:** 55; **HTVD** 3, ves. 48, 26, ves.: 689; 79, ves. 1737)
3. Başbakan Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a giderek dert yandı: Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklama emrini çıkarmak için tam beş gün uğraştım. Abdülmecit benim azlimi istedi. Nazım Paşa, İzzet Paşa, Ahmet Rıza Bey, Çürüksulu Mahmut Paşa Anadolu ile uzlaşıyorlar. Bunları tutuklayıp Malta'ya sürün. Padişah'ın ve benim tek ümidimiz Allah'tan sonra İngilte-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

re'dir. İzzet Paşa hükümet kurarsa Padişah'ın ve benim güvenliğimi sağlar mısınız?... Cevap: Padişah'ın ve sizin kişisel güvenliklerinizle İngiltere'nin ilgileneceğinden eminiz... (**Şimşir** I: 66; **Jaeschke 1:** 54; **2:** 169; **Sonyel:** 110; **Akşin:** 478, 484)

4. Damat Ferit Paşa, Harbiye Bakanlığı'ndan ordunun savaş düzeni, genel gücü, savaş araçları konusunda bilgi istedi. Bu bilgileri İtilaf Devletleri temsilcilerinin istediğini, kendisinin onlara aktaracağını bildirdi. (**HTVD** 7, ves. 146)
5. Bakanlar Kurulu seçim kararnamesini hazırladı. Kararnameye göre, İçişleri Bakanlığı hemen hazırlıklara girişilmesini sağlayacak, tarafsız olmayan mülkî yöneticiler hemen değiştirilecek, askerlerin seçime karışmaması için Harbiye ve Bahriye Bakanlıkları tedbir alacak, işgal altındaki yerlerde seçim yapılabilmesi için Dışişleri girişimlerde bulunacak. (**Akşin:** 443)
6. Mustafa Kemal'in mandacılık konusunda sorularına cevap veren Bekir Sami Bey, Amerikan mandacılığında diretti. 3. Kolordu aracılığıyla Erzurum'a gönderdiği telgrafta, tam bağımsızlık istendiği takdirde, Türkiye'nin bölünüp her parçasının mandalaştırılacağını ileri sürdü. Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'in 25/26 Temmuz tarihli manda isteyen yazısına verdiği karşılıkta, bunun sakıncalarını belirtmiş ve bu konuda bazı sorular sormuştu. (**Söylev** I: 66-67; **Kansu** I: 181)
7. İngiliz Yüksek Komiserliği'nin raporu: Millî hareket hızla yayılıyor. Hükümetin otoritesi gittikçe siliniyor. Tutuklama ve sürgünler millî hareketi önleyemez. (**Şimşir** I: 56; **Jaeschke 2:** 169)
8. İstanbul'a bir vapurla 65 vagon şeker getirildi. İstanbul'da şeker fiyatları düştü. (**Efkârı Umumiye:** 31)
9. Ankara Valisi Muhittin Paşa, 20.Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'yı ziyaret ederek veda etti. Muhittin Paşa, İçişleri Bakanı'nın çağrısı üzerine görüşmeler yapmak için İstanbul'a gidiyor. (**Cebesoy 1:** 116)
10. **Alemdar:** Ahmet Rıza'nın Clemenceau'ya mektubu (metin). **Vakit:** Nasihat heyeti. —Amerikan tahkik heyeti. —**Zaman:** Anadolu Ahvali: Anadolu'daki durum bir şakilik değildir. Tehlike karşısında Anadolu'nun Hükümet'ten ayrı düşünmesinden doğan bir durum vardır. Hükümetler Anadolu'ya heyetler göndereceğine, maruz olduğumuz tehlikeleri yok etmeye çalışmalıdır. **İleri:** Maşallah-Fetebarekallah: Hakimiyeti milliyeye doğru. **İstiklal'de** Rauf Ahmet, seçimlerde 1294 Kararnamesi'nin uygulanmasını eleştiriyor. Bunun seçimleri uzatacağını, oysa son ümit kapıları kapanmadan önce, milletin oyunun seçim yoluyla alınması imkânının bulunduğunu yazıyor. **Tasviri Efkâr:** Seçim hazırlıklarına doğru. **İkdam:** Birer nasihat heyeti gönderilmek üzere beş mıntıka ihdası düşünülüyor. **Servetifünun'un** 1420. sayısı. Sahibi Ahmet İhsan Bey'in, ateşkesten beri yolların kapalı kalması nedeniyle İsviçre'de bulunmasından 8 aydır yayınlanamamış olan Servetifünun'un bu sayısında Ahmet

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

İhsan, Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin, Abdülhak Hamit, Mithat Cemal'in yazıları, şiirleri var.

31 - PERŞEMBE

1. Crane-King adıyla anılan Amerikan Komisyonu, Amerikan Yüksek Komiserliği'nde, çeşitli parti ve derneklerin Amerikan mandacılığı konusunda görüşlerini almaya başladı. Millî Ahrar adına Cami Bey, Sulh ve Selamet adına Mustafa Arif Bey, Vahdeti Milliye adına Çürüksulu Mahmut Paşa ve Trakyalılar Cemiyeti'nden bir kişi görüşlerini bildirdiler. İfham'ın haberine göre bunlar, iç ve dış bağımsızlığı zedelemeyecek Amerikan yardımı istediler. Vahdeti Milliye'nin muhtırasında Wilson ilkelerinin uygulanması (nüfus çoğunluğu Türk olan yerlerin Türkiye'ye bırakılması), Amerikan yardımına ihtiyaç olduğu, işgallerin kaldırılması, gizli anlaşmaların geçersiz sayılması, kapitülasyonların geri getirilmemesi üzerinde duruldu. Amerikan Komisyonu'nun görüşleri almaya başlamasıyla İstanbul'da Amerikan mandacılığı tartışmaları yoğunlaştı. (**Tİ:** 31; **Zaman, Tas.Ef, Sabah:** 31, 1; **Akşam, Alemdar, Vakit, Memleket, İkdam, İstiklal, İfham:** 1 Ağustos)
2. Türkiye Mandaları İçin Uluslararası Tahkik Heyeti Amerikan Kolu (King-Crane), bir bildiri yayımlayarak Amerikan'ın Avrupa veya Yakın Doğu'da hiç bir siyasî amacı olmadığını, halkın ve sınıfların görüşlerini almakla görevli olduğunu bildirdi. Amerikan Yüksek Komiserliği'nden bir yetkili, İstiklal Gazetesi'ne şöyle dedi: "Amerika şimdi Alman barışı ve Cemiyet-i Akvam konularıyla uğraşıyor. Bu günlerde Türkiye mandasının söz konusu olabileceğini sanmıyorum. Derneklerden ziyade basın olarak manda isteyip istemediğinizi bir an önce belli ediniz. Heyetin amacı Amerika'yı aydınlatmaktır. Türkler Amerikan mandasına taraftar olduğunu belli etmedikçe Amerika, İstanbul ve Türkiye üzerinde manda almaya yanaşmayacaktır. (**İstiklal:** 1)
3. İçişleri Bakanı Adil Bey, Ankara Valiliği'ne emir verdi: Komutanlar zorla asker topluyor ve Ankara'ya delege çağırıyorlarmış. Önayak olanları tutuklayıp gönderin! (**TİH** II/2: 52; **Cebesoy 1:** 142) ★ Adil Bey, Harbiye Bakanlığı'na da şunu bildirdi: Mustafa Kemal, Rauf Bey, Karabekir, şöhret sağlamak için devletin silah ve satvetini kullanıyorlar. Hareketleri çok vahim tepkiler doğurur. Gerekenlere etkili ihtarlarda bulunulması... (**HTVD** 8, ves.172)
4. Kürt Tealî Cemiyeti ileri gelenlerinden Emin Ali, Bedirhanoğullarından Celadet Ali ve Kâmuran, Kürtleri "yatıştırmak" amacıyla, İstanbul'dan Güneydoğu yönüne hareket ettiler. Bir süre önce İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler, bunları çağırarak konuşmuş, Kürdistan'ın geleceği konusunda bir vaadde bulunamayacaklarını söylemişti. Hohler ve Calthorpe, gönderdikleri raporlarda Kürtleri Türklerden ayırmanın İngilizler için önemine değinmişlerdi. Emin Ali ve Bedirhanoğulları, İngilizlerle işbirliğinin göze batmaması için, aynı bölgeye gönderilen Nowil'den ayrı olarak yola çıkarıldılar. Adı geçenler, 19 Ağustos'ta Halep'te Nowil'le buluşacaklar. (**Akşin:** 539)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

5. 14. Kolordu Kumandan Vekili Albay Kâzım Bey, Balıkesir'den Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği şifrede, Balıkesir Kongresi'ni zorla dağıtmanın birçok dedikodulara sebep olacağını, bu işin öğütle çözümlenmesi gerektiğini bildirdi. Balıkesir Kongresi, çalışmalarını dün tamamlamıştı. (**HTVD** 38, ves. 919)
6. Erzurum'dan Karabekir'in ve valiliğin uyarıları ve halkın tepkisi üzerine Harbiye Bakanlığı, İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'den, İtilaf Devletleri'ne teslim edilmesi gereken kamalarla sürgü kollarının Erzurum'da muhafaza edilmesini istedi. Bu silahları götüren bir tren 15. Kolordu'nun tertibiyle sivil giydirilmiş kişilerce 26 Temmuz'da soyulmuş, Batum'a sevkedilen silahlara el konmuştu. Türkler, bu silahların Ermenistan'dan geçmesi sırasında Ermenilerce el konulup Türklere karşı kullanılabileceğini ileri sürerek sevkiyat yapmıyorlar. (**HTVD** 8, ves. 164)
7. Bir İngiliz Subayı, Oltu Geçici Hükümeti'ne giderek bölgenin Ermenilere verildiğini, Türklerin onlara boyun eğmeleri gerektiğini söyledi. Hükümet, 10 gün süre isteyerek bu isteği geçiştirdi. Oltu Şûra Hükümeti 25 Mayıs'ta yeniden örgütlenmiş, 20 Haziran'da da Ermenilere karşı bir bildiri yayımlamıştı.
8. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un raporu: Millî hareket, İzmir'in işgali üzerine İttihatçılar tarafından meydana getirildi. Damat Ferit, Müttefiklere taraftar, ancak Müttefiklerin kararlı ve ısrarlı gayretleri ile ayakta kalabilir. Damat Ferit'in isteğine rağmen seçimleri engelleyemem. Seçimler yapılsa bile parlamento İstanbul'da toplanacağından kuvvetlerimizin güçlü olarak etkisinde kalır. (**Şimşir** I: 58; **Sonyel:** 110; **Baytok:** 38) ★ Calthorpe, Amiralliğe terfi etti. Verdiği raporda, 5 Ağustos'ta Midilli ve İskenderiye yolu ile Malta'ya gideceğini, orada Yüksek Komiserlik görevini 26 Ağustos'ta De Robeck'e devredeceğini bildirdi. (**Jaeschke 1:** 54) ★ Calthorpe'un raporunda, Hohler'in Damat Ferit Paşa ile yaptığı görüşme konusundaki raporu: Sultan ve Başbakan, ateşkesin uygulanması için ellerinden geleni yapmışlardır. Dolayısıyla uygun bir saygıyla karşılanmalıdırlar ve güvenlikleri tehlikeye düşürülmemelidir. (**Documents:** 707)
9. Trabzon Valisi Galip Bey, şehir ileri gelenleri, azınlık ve yabancı devlet temsilcilerine belediyede bir ziyafet verdi. Padişah'ın selamlarını iletti. Toplantıda, Padişah'a sıkı bir biçimde bağlılık kararı alındı. Galip Bey, Trabzon Valiliği'ne 17 Mart'ta atanmıştı. (**Karabekir 1:** 99)
10. **Efkâri Umumiye**'nin 33. sayısı: İngiltere ve Devlet-i Âliye siyasî münesabatı. —Şehrimizde en müthiş ihtikâr mesken icarları üzerinde yapılıyor. —Müjde, seçimler yapılacak! -Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti menfaatına Fehime Sultan Âlielşan Hazretleri'nin taht-ı himaye-i ismetpenahilerinde, Harbiye Nazır-ı sabıkı Ferit Paşa Hazretleri'nin riyaset-i âlilerinde, 3 Ağustos pazar günü sabahtan gece yarısına kadar Gülhane Parkı'nda büyük eğlence. **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla, "Amerikan Heyet-i Mahsusası ve Fırkalar" başlıklı yazısında, İttihatçıların, İslam ile ilgili olmayan Amerikalıları aldatma-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - TEMMUZ

ya çalıştıklarını, İslam ülkelerinde tahriklerde bulunup dünyanın huzurunu kaçıramayacakları için bunların İngiliz himayesine karşı olduklarını yazıyor. **Tasviri Efkâr,** partilerin Amerikan kuruluna bilgi vermek için hazırlık yapmayışlarından yakınıyor. —Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey hakkında takibat emri (küçük resimleri). **İstiklal:** İstifa edip Doğu illerinde çiftçilikle uğraşmak için izin isteyen Mustafa Kemal ile Rauf Bey'in, Erzurum'da kongre adıyla kanunsuz toplantı yaptıkları tahakkuk etmiştir. Bunların ve Nazilli'de Kuvayı Milliye adı altında çete teşkilatıyla uğraştıkları anlaşılan Demirci Ağa, Hacı Şükrü takma adlarıyla halkı vatan savunması için teşvik edenlerin yakalanarak İstanbul'a getirilmesi için Dahiliye ve Harbiye Nezaretleri şiddetli emir verdi. **Alemdar:** Kanuna aykırı toplantılar ve teşebbüsler. (Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in resimleri, bunların ve Demirci Efe ile Hacı Şükrü'nün yakalanıp İstanbul'a getirilmesi ve Divanıharbe verilmesinin İçişleri Bakanlığı'nca gerekenlere bildirildiği) -Vatandaşlar! Önünüzde seçimler var. İsterseniz yine İttihat ve Terakki'ye rey veriniz... **İkdam:** Partilerin seçim programları açık olmalı. — Cami Bey, Wilson'a sunulacak Erzurum muhtırasını Dr. King'e verdi. **Vakit'**te Mustafa Kemal'le Rauf Bey'in resimleri ve tutuklanacaklarına ilişkin haber. —Ahmet Emin: Hariçten hiç bir izaç ve müdahaleye maruz kalmasak bile, istiklalimizi şimdilik yalnız başımıza devam ettirmeye muktedir değiliz. Bir müddet hayırhah bir mürşitten ders almaya ve müzaheret görmeye mecburuz. **Memleket'**te İsmail Hami Türk'ün nazarında manda: Bütün Türklerin tek bir manda altında toplanması gerekir. Amerikan mandası diğerlerine göre iyidir. Manda altında siyasî ve askerî istiklalimiz saklı kalmalıdır. **İleri,** vergilerin ağırlığından yakınıyor, "Sabır ve tahammül terazisi: Yüzde üç yüz..." **Tarık'**ta Ahmet Selahattin mandacılığa karşı çıkıyor. "Zehirden şifa, düşmanlıktan vefa aramak... Bin yıldan beri bağımsız yaşayan Türkler, kendi ülkelerinde manda ya da vasilik adıyla yabancıların at oynatmasına razı olamazlar..." (ayrıca, **Bel.** 149: 126 ve Meray, **Lozan'ın Bir Öncüsü:** 16) -Basın ile hükümet zıtlaştı. **Zaman:** Amerikan Tahkik Heyeti'nin faaliyetleri. —Amerikan basını. **İfham'**ın başyazısı sansür. **Sabah,** İtilaf Devletleri yanında daha yüksek bir mevki tutabilmek için İttihatçıların bugüne kadar cezalandırılmış olmaları gerektiğini, bugünkü durumdan bu ceza hükmünü geciktirenlerin sorumlu olduğunu yazıyor. **Yeni Gazete:** Amerika Senatosu'nun Türkiye mandası hakkındaki kararı ne kadar uzayacak?

1919 - AĞUSTOS

1- CUMA

1. 23 Temmuz'dan beri devam etmekte olan Erzurum Kongresi Genel Kurulu, ABD Cumhurbaşkanı Wilson'a bir telgraf çekerek, kendi ilan ettiği ilkelere rağmen, İzmir'in Yunanlılarca işgaline razı olmasını hayretle karşıladığını bildirdi. Telgrafta şöyle denildi: "Reis cenapları! 600 senelik bir saltanata ve 1500

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

senelik bir hayata malik olan Türk milleti, mevcudiyetleri tarihe karışmış olan milletlerin prensipleriniz sayesinde ihya olunduğu bir sırada, imhadan başka bir mana ifade etmeyen mukarrerata boyun eğmeyecektir... Son kararı vermek bize teveccüh ediyor. Ve bu son karar ise, şeref ve namusla ölmek, ecdadımızın hun-u celaletiyle yoğrulmuş olan bu topraklar üzerindeki hakimiyeti bizim ve evlatlarımızın kanıyla müdafaa eyleyerek cihana yeni bir fedakârlık ve kahramanlık misali terkeylemektir". (**Karabekir 1:** 100-101)

2. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'nın 30 Temmuz tarihli emrine bir telgrafla cevap verdi. Mustafa Kemal'in ve Rauf Bey'in tutuklanması için sebep olmadığını, tutuklanmalarının halk arasında iyi bir etki bırakmayacağını bildirdi; Mustafa Kemal'in tutumunu övdü; Hükümet'in, kumandanları birer bahane ile görevden almasını eleştirdi; İstanbul'un Anadolu'ya şüpheci gözlerle bakmamasını istedi. Hükümet, Mustafa Kemal'le Rauf Bey'in tutuklanması kararını 29 Temmuz'da almış, İçişleri Bakanı kararı valilere bildirmiş, Harbiye Bakanı Nazım Paşa da, 15. Kolordu'ya, tutuklamada yardımcı olunmasını emretmişti. (**Karabekir 1:** 97-98; **HTVD** 3, ves. 48; **BTTD** 4: 11; **Karabekir 2:** 74, **TİH** II/1, 225; **AÖAS:** 96). ★ Konya Valisi Cemal Bey, İçişleri Bakanı'na verdiği cevapta, tutuklamaların kâğıt üzerinde kalacağını bildirdi (**Nadi 1:** 56).
3. ABD'nin İstanbul Elçiliği'nde toplantı halinde olan Amerikan Kurulu, Rum ve Ermeni temsilcilerini dinledi. Ermeniler adına konuşan Patrik Zaven Efendi, Amerikan himayesi istedi. Rumlar adına Rum Patrik Vekili Doretheus ile Anadolu, Trakya, İzmir, İstanbul Rumları adına Kayseri Metropoliti konuştu. Bu ikisi, Türkiye idaresinden kurtulmak istediklerini, herhangi bir himayeyi kabule hazır olduklarını bildirdiler. (**İfham, İkdam, Peyam, İstiklal:** 2; **Alemdar:** 3) ★ 27 Mart'ta Paris'e hareket etmiş olan ve halen Londra'da bulunan Trabzon Metropoliti Hrisantos, İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı'ndan Trabzon'a İngiliz askerleri gönderilmesini, İngilizlerin yönetimi altında yerli jandarma birlikleri kurulmasını istedi. Hrisantos 2 Mayıs'ta Paris Barış Konferansı'na, 25 Mayıs'ta da İngiliz Başbakanı'na Pontos Hükümeti için birer muhtıra vermişti.
4. Mustafa Kemal, Bekir Sami Bey'nin 30 tarihli teline karşılık vererek, Amerika'nın manda fedakârlığına katlanması karşılığında ne gibi bir çıkar elde edeceğini sordu. Bekir Sami Bey, Amasya'dan gönderdiği telde, Amerikan mandasını övmüştü. Yarından sonra vereceği karşılıkta, bu konunun kararlaştırılmadığını bildirecektir. (**Söylev** I: 68).
5. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un Dışişleri Bakanı Curzon'a raporu: Millî duygu, bütün partilere hakim. Cevat Paşa ve onun gibi yüksek rütbeli subaylar, bütün güçleriyle millî hareketi destekledikleri için işlerine son verildi. Milliyetçiler illerde yaptıkları gibi, ya İstanbul'da kesin üstünlük kuracaklar, ya da herhangi bir şehzade, Damat Ferit'e karşı bir hükümet kuracaktır... Telgraf ekinde, bir gün önceki İdrak Gazetesi'nde yer alan, parti ve derneklerin 21

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

Temmuz tarihli toplantı kararlarına da yer verildi. Buna göre, Damat Ferit Hükümeti'ne güvensizlik belirten kuruluşlar şunlar: Sulh ve Selamet, Millî Ahrar, Türk Sosyalist, Sosyal Demokrat Fırkaları, Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyetleri, Millî Kongre, Millî Kürt, Kürt Kulüpleri, Türk basını. (**Ulubelen:** 204; **Sonyel:** 111; **Documents:** 714).

6. İngilizler, Oltu Şûra Hükümeti'ne bir nota vererek Oltu ve dolaylarının Ermenistan'a verilmiş olduğunu bildirdiler, halkın silahlarını bırakarak Ermeni yönetimini kabul etmesini istediler. Şûra Hükümeti, 7 Ağustos'ta red cevabı verecektir. (**Önal:** 55).
7. İtilaf Devletleri'nce teşvik edilen Romanya, Macaristan'ın başkenti Budapeşte'yi işgal etti. Bela Kun, ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Bolşevik Bela Kun yönetimi, 21 Mart'ta kurulmuştu. Yarından sonra Macaristan'daki Bolşevik yönetimi sona erecektir. (**Tas.Ef.** 1, 5, 6; **İfham:** 5, 9; **İstiklal:** 5; **Memleket:** 5, 9).
- Ankara-Kızılırmak dekovili işlemeye başladı (**Jaeschke 1:** 55).
9. **Akşam:** Amerika ve Ermeniler. —Amerikalılar bizden ne istiyor? Amerikan Elçiliği'ndeki toplantıya katılan bir zatın yazarımıza demeci. —Basın ve partilerin rengi: Hürriyet ve İtilaf İngiltere'yi istiyor. Millî Ahrar mandaya taraftar değil, eğer müzaheret söz konusu olursa, bazı kayıt ve şart altında, Amerikan müzaheretine taraftar. Sulh ve Selamet aynı fikirdedir. Tasviri Efkâr, Vakit, İstiklal, Amerikan mandası istiyor. Memleket "Ne Amerikan mandası isteriz, ne de Avrupa, kul olmak için, ellere iş görmek için doğmadık" diyor. Alemdar: İngiltere, İngiltere, İngiltere! diyor. Sabah, Hükümet ne isterse onu istiyor. Tercüman: Amerikan müzahereti istiyor. İkdam: Ne istediği belli değil; Tarık: Amerikan müzahereti; İfham: İktisadi istiklal ve Amerikan müzahereti; Yeni Gazete: Amerika müzahereti; Zaman: Henüz belli değil; Türkçe İstanbul: İngiltere; İleri: En iyisi memleketin toprak bütünlüğünün korunması. **İfham**'da, tutuklanma emri çıkarılan Mustafa Kemal'in ve Rauf Bey'in resimleri. —Hüseyin Ragıp: "Türklerin himaye, manda ve daha bilmem ne gibi ünvanlar altında, millî gururlarını ebediyyen rencide edecek bir zillet hayatı talep etmesine imkân var mıdır?" (Yazar, siyasî ve iktisadî bağımsızlığı zedelememek şartıyla Amerika'nın inşanî yardımlarını istediklerini de ekliyor). **Memleket**'te Rauf Bey'in resmi. —İsmail Hami'nin "Türk'ün Nazarında Manda" başlıklı yazısının ikincisi: Türkiye'deki azınlıklarla bir arada yaşamanın imkânı kaybolmuştur. Bunlar, komşu ülkelerdeki Türklerle mübadele edilirse Doğu Meselesi halledilir. Amerika bunu gerçekleştirmeden mandayı üzerine alırsa, bitmez tükenmez bir külfet altına girmiş olur. **Vakit:** Amerikan Tahkik Heyeti, şehrimizde faaliyete başladı; Millî Ahrar, Sulh ve Selamet-i Osmaniye, Hürriyet ve İtilaf, Vahdet-i Milliye, Millî Kongre, Vilayat-ı Şarkiye Cemiyeti delegelerini, Ahmet Emin ve Ali Kemal Beyleri dinledi. **İleri**'de Celal Nuri: Manda Politik:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

İdare işlerinde madem ki bundan evvel ve maalesef hâlâ hiç bir keramet gösteremedik, başıboş bırakılsak bizim için hayat kabil değildir. O halde yeni bir layıha ile divan-ı akvama çıkmalıyız. İzzet, Tevfik, Damat Paşalar böyle bir program tanzim etmelidir. Asıl celadet, Avrupa'nın eğilimleri ile haklarımızı telif etmektir. Siyasî rekabetler ancak böyle zail olur. Yoksa Vezüv Yanardağı'nın etekleri gibi bir mıntıka teşkil eder. **Alemdar**'da Refi Cevat: Amerika mı İngiltere mi? Türkiye'nin, tam istiklalini temin için adil bir hükümetin himayesine değil, müzaheret ve refakatine ihtiyacı vardır. Bu hükümet de ancak İngiltere, İngiltere'dir. **İstiklal:** Amerikan Heyeti ile ilk temas: Fırka mümessilleri, heyet nezdinde. **Zaman:** Amerika Tahkik Heyeti nezdinde izah ve istizah. **Tasviri Efkâr:** Amerikan Heyeti ve Ermeni meselesi. Ermeniler, bu kadar geniş araziyi idare edebilirler ve orada rahat edebilirler mi? **Sabah:** Fırka mümessilleri Amerikan Heyeti huzurunda. —Peyam yarın intişar ediyor. **Sebilürreşat** (Açıksöz'den): Uyan İslam oğlu, uyan Türk oğlu, vatanını kurtar ve sen kurtul. Uyan ey mukaddes Anadolu! **Askerî Mecmua**'nın 5. sayısı.

10. **The New York Times:** Paris'e ulaşan söylentilere göre İranlılar; Mustafa Kemal'e yardım için çaba gösteriyor. Türk kuvvetlerinin Anadolu'daki İtilaf kuvvetlerini tehdit etmesi endişeye yol açıyor. (**Ulagay:** 50) **Orient News:** Mustafa Kemal ve Rauf'un tutuklama emri uzun tereddütlerden sonra verildi. Bunların tutuklanmasını emretmek, Lenin ve Troçki'nin tutuklanmasını emretmeyebenzer. Lenin ve Troçki'yi tutuklamak mümkün müdür? (**Vakit:** 2)

2 - CUMARTESİ

1. Erzurum Kongresi, İstanbul'daki parti ve derneklere birer telgraf çekti. Telgrafta, bugün çıkan ajansta, parti ve dernek temsilcilerinin Ermeni sınırına ilişkin Amerikan Kurulu'na vaadde bulunduğu yolundaki habere değinilerek, Kongre kararları belli olmadan, Amerikan Kurulu ile Ermeni sınırına ilişkin görüşme yapılmaması istendi. (**Karabekir 1:** 100, **Goloğlu 1:** 99. Karabekir'deki metinde telgrafın çekilme tarihi belirtilmiyor, Goloğlu, 2'de (bugün) çekildiği kaydediyor; **Albayrak:** 8, tarihsiz)
2. İçişleri Bakanı Adil Bey'in gazetecilere demeci: Mustafa Kemal ve Rauf Bey asayişi bozan tahriklerde bulunuyorlar. Çeteler teşkil ediyor ve hükümet içinde hükümet yapmak istiyorlar. Hükümet'in şifresini kullanarak halkı toplantıya davet ediyorlar. Hükümet mevcudiyetini ispat edecek. Mustafa Kemal ve Rauf Beyler şiddetle cezalandırılacaklardır. Herhalde tevkiflerinde muvaffak olunacaktır. İzmir'de çete teşkil edenleri dağıtmak için de icap ederse askerî kuvvete müracaat edeceğiz. İşgal sona ermiştir. Artık Yunan ve İtalyan kuvvetleri de bulundukları yerden ileri gidemeyeceklerdir. (**Vakit, Zaman, Tas. Ef.** 3)
3. Anadolu'daki subayları yola getirmek, subayların siyasetle uğraşmalarını yasaklamak amacıyla, geniş yetkilere sahip 9 kişilik Askerî Şûra kuruldu. Şûra, Genelkurmay Başkanı'nın yetkileriyle çatıştığı için 1 Eylül'de kaldırılacak, Ali

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

Rıza Paşa Hükümeti 16 Aralık'ta yeniden bir Askerî Şûra kuracak, bu da Damat Ferit Paşa'nın Dördüncü Hükümeti zamanında 18 Nisan 1920'de lağvedilecektir. (**TV:** 3614; **İkdam:** 3; **Tİ:** 4; **İstiklal, İfham, Zaman, Tas.Ef:** 5).

4. 14 Mayıs 1919'dan beri Cevat Paşa'nın yürüttüğü Genelkurmay Başkanlığı'na Hadi Paşa atandı. Hadi Paşa bu görevde 12 Eylül'e kadar kalacak, bu tarihte yerine Mehmet Fuat Paşa atanacaktır. Hadi Paşa, 1913'te Genelkurmay Başkanlığı'ndan emekliye ayrılmıştı. Ateşkes'ten bu yana, Genelkurmay Başkanlığı'nı sıra ile Cevat Paşa ve Mustafa Fevzi Paşa (Çakmak) işgal ediyorlardı. (**TV:** 3614; **Peyam:** 4; **Vakit:** 5; **Akşin:** 453 "Eski orduyu ihya etme çabaları"). ★ 60. Tümen Kumandanı Kâzım Bey, 61. Tümen Kumandanlığı'na atandı. Van Valisi Haydar Bey'in yerine de Erzurum Valisi Mithat Bey atandı. Mithat Bey Erzurum Valiliği'ne 10 Haziran'da atanmıştı, ancak halen İstanbul'da bulunuyor. 17 Ağustos'ta görev yerine hareket edecek. (**TV:** 3615).
5. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, Erzurum'daki silahlar İstanbul'a getirilmezse ateşkes hükümlerinin uygulanacağını (Doğu'nun işgal edileceğini!) bildirdi. Silahların Erzurum'dan Batum'a götürülemeyeceğinin bir bahane olduğuna dikkat çekti; Kâzım Karabekir'in Mustafa Kemal'le işbirliği yapmasından yakındı. (**HTVD** 3, ves. 49).
6. Çine'de 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, ilk kez gönüllü kuvvetleri savundu: Bu galeyanın önüne geçecek bir kuvvet yoktur. Bunu yasaklamaya yönelik alçak bir teşebbüs tehlikelidir, Hükümet ve memleket için felaket sebebidir. Yüce makamların Yunanlıların Aydın'dan çıkarılması için zor kullanmalarını dilerim. (**Şefik** II: 186).
7. Denizli'de bazı doktorların asker kaçaklarına rüşvetle rapor verdiğini duyan Demirci Mehmet Efe, Denizli Millî Kurulu'na bir mektup gönderdi. "Rüşvet kapısı kapandı, haber alırsam hepsini asarım" dedi. Efe, 22 Haziran'da Kuvayı Milliye'ye katılmış, 11 Temmuz'da da 1310-14 doğumluların askere alınması emrini çıkarmıştı. (**Tansel** I: 295).
8. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, Ege Bölgesi'nde Yunan işgal bölgesini sınırlamayı kararlaştırdılar. Karar, yarın Damat Ferit Hükümeti'ne bildirilecek. (**Jaeschke 1:** 55)
9. Partiler, Sulh ve Selamet Fırkası'nda toplanarak Amerikan Kurulu'na verecekleri cevabı tartıştılar (**İstiklal:** 3).
10. Paris Barış Konferansı'nda İngiliz delegasyonuna başkanlık yapan Dışişleri Bakanı Balfour'dan, Londra'da vekili Curzon'a: "Arapça konuşulan yerlerde manda kurulmalı. Suriye Fransa'nın, Mezopotamya İngiltere'nin, Filistin İngiltere veya Amerika'nın, Ermenistan ve Boğazlar İngiltere'nin, belki Kafkasya İtalya'nın mandasına verilmelidir. Avrupa'da Türkiye'ye hiç bir toprak verilmemelidir..." Curzon'un notu: Görüşler genellikle benimkilere uygun. (**Baytok:** 18).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

11. İngiltere'de polisler de greve gitti. İngiltere'de işçilerin grevi ve ekonomik bunalımlar, bu ülkenin bütün gücüyle Türkiye'ye yüklenmesinde engelleyici bir rol oynuyor. (**Coşar:** 5)

12. **İleri**'de C.Nuri: İngiltere ve Biz: Millî ve hatta dinî menfaatlerimizle yüksek menfaatleri her noktada müşterek olan Büyük Britanya'nın bu vaziyet-i feridesi karşısında eğiliriz... **İstiklal**'de R. Ahmet: "Amerikan Komisyonu'nun insaf nazarına: Komisyon yalnız Ermeni ve Boğazlar konusunu araştırıyor" diyerek Ermeni meselesinden sonra bir de Batı Anadolu meselesinin çıkması tehlikesi üzerinde duruyor. Türkiye'nin toprak bütünlüğünün onaylanmasını istiyor. **Peyam,** Ali Kemal yönetiminde yeniden yayımlanmaya başlandı. Gazete, Alemdar, Türkçe İstanbul, Sabah'la birlikte Anadolu hareketinin aleyhinde şiddetli bir yayın yapacak, Sabah'la birleşerek 1920'nin ilk gününde Peyamı Sabah adıyla yayınını sürdürecektir. Gazetenin bugünkü sayısında Doğu Anadolu'da "reform" için Doktor Eşil Projesi tanıtılıyor. **Türkçe İstanbul**'da İngilizci Sait Molla, Amerikan mandacılığına karşı çıkıyor. **Sabah:** Mustafa Kemal Samsun'a gidince bir takım teşkilat yapmaya başlamış, bir gün halkı başına toplayarak İzmir işgalinden bahsetmiş, "kalkınız, ne duruyorsunuz" gibi tahrik edici sözler söylemiş. Erzurum'da yaptığı kongre de Anayasa'ya, meşrutiyete isyandır. (Adı verilmeyen bir gazeteden aktarma). **Vakit**'te Ahmet Emin: Müzaheret ve kabiliyet. Kendimizi toplamak ve ihtiyaçlarımıza göre gelişmek için geçici olarak hayırhah bir müzaharete muhtaç olduğumuzu teslim etmeyen vatandaşlarımız azdır. —The Orient News'in Mustafa Kemal ve Rauf Bey hakkındaki dünkü yayını. **Alemdar**'da R. Cevat, "Mustafa Kemal ve Rauf Bey" başlıklı yazısında "Bu mesele günün en mühim meselesidir" diyor. Rauf Bey'den karışıklık çıkarmasının beklenebileceğini ama Mustafa Kemal'in güven verici bir kişiliğe sahip olduğunu, söylendiği gibi Enver'i yakalayıp Sivas'a getirtti ise hükümetlerin yapamadığı bir işi yaptığını yazarak Hükümet'in, Mustafa Kemal'in ne istediğini ve durumu kamuoyuna açıklamasını istiyor. Mustafa Kemal'le, Polis Müdürü Halil Bey hakkında Şişli'deki evinde yaptığı görüşmeyi anlatıyor (Bu mülakat, gazetenin 7 Şubat'ta 10 gün süreyle kapatılması üzerine yayımlanamamıştır) **İfham**'da H.Ragıp: Yine İzmir Meselesi. —Rönesans Gazetesi'nden: Mustafa Kemal'in ve Rauf Bey'in sonu da Enver gibi olacak. Bunlar bir sisteme, bir cemiyete karşı isyan etmiyorlar; bunlar Türkiye'nin yenilgisinin sonuçlarını kabul etmek istemiyorlar, Konferans'ın kararlarına engel olmak istiyorlar. Birçok cahil, bu hareketin Batı üzerinde bir baskı yapacağını ümit edebilir. Sonuç aksi olacaktır. Hükümet bu maceracılara karşı şiddetli harekete karar verdi. **Memleket**'te İ.Hami: Ölüler Cumhuriyeti: Amerika Doğu İllerinde bir Ermenistan kurmak isterse, dirilerle birlikte ölüleri de saymak zorunda kalacaktır. Amerikan Tahkik Heyeti, lütfen Doğu'yu gezsin. Canlıları saysın, Wilson'a raporunu ondan sonra versin. **İkdam:** Amerikan Heyeti dün Ermenilerle Rumları da dinledi. **Zaman:** Millî rey ihtiyacı: Memlekette kamuoyunu temsil edecek ne bir parti, ne de bir siya-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

sî zümre var. Münevverlere bakılarak bir sonuca varılamaz. Millî Meclis'ten şüphe edilmemelidir. **Tasviri Efkâr:** Amerika'nın vazifesi. **Sabah:** Amerikan Heyeti'nin dünkü tahkikatı. **Efkârı Umumiye:** Vergilere zam meselesi. **The Times:** Ağa Han'ın Türk İstanbul için muhtırası (**Jaeschke 1:** 55). **Karagöz'**de mebus adayları: Berlin sokakları başmühendisi Büyük Efendi Talat, Yerebatan'dan; refakatinde bulunan Bedri, Zincirlikuyu'dan, Seyyah-ı Şehir Enver, Toptaşı'ndan; Bahattin Şakir, Cellat Çeşmesi'nden...

3 - PAZAR

1. Erzurum Vali Vekili Kadı Hurşit Efendi, İçişleri Bakanlığı'nın 30 Temmuz tarihli yazısına cevap verdi: 29 tarihli telgrafınızı almamıştık(!) Mustafa Kemal ve Rauf Bey, yüce isteklere aykırı bir şey yapmıyorlar. İstanbul'a gelirlerse Ali İhsan ve Şevki Paşa gibi tutuklanacakları endişesi var. Tutuklarsak halk ayaklanır. Gönderilmeleri mümkün değil... (**Baykal:** 21-22)
2. Başbakan Damat Ferit Paşa, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, taşradaki memurların Hükümet'in işlerini güçleştirmekten sakınmaları gerektiğini bildirdi. Yazıda, Ege Bölgesi'nde "Kuvayı Milliye" adıyla "çeteler" kuran Demirci Efe ve Hacı Şükrü ile askerlikten ihraç edilmiş Mustafa Kemal ve "birkaç gün" Bahriye Nazırlığı yapmış olan Rauf Bey'in Anadolu'da geniş çapta haberleşmede bulunmalarından, gizli gezilerinden ve kongre toplamalarından yakınıldı. 3. Ordu Komutanlığı'ndan alınan cevapta bu durumun gizlendiğine değinildi. (**Karabekir 1:** 187; **2:** 102; **Özalp:** 50)
3. Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın Erzurum'da olduğu ve hareketi onun yönettiği propagandalarının asılsız olduğunu bildirdi. Kara Vasıf Bey, İstanbul'daki bu söylentiyi bir rapor halinde Ali Fuat Paşa'ya bildirmiş, o da Mustafa Kemal'e aktarmıştı. Mustafa Kemal bu telgrafını Ali Fuat Paşa'ya gönderdi; Erzurum Kongresi'nin her türlü particiliğin üzerinde olduğunu bildirdi; bu durumun millî iradeye taraftar Hürriyet ve İtilaf zümresiyle tarafsız kişilere ve Amerikan Temsilciliği'ne açıkça bildirilmesini istedi. (**Cebesoy 1:** 139; Kocatürk, **Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları:** 9)
4. Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'e manda konusunda üçüncü telgrafını yazdı. Mustafa Kemal'in 1 Ağustos tarihli ve Amerikalıların mandayı kabul etmelerine karşılık ne kazanacaklarını soran telgrafına verdiği cevapta, Amerikalılarla yapılan görüşmelerin özel olduğunu ve bu konu üzerinde durulmadığını bildirdi. Açılabilecekse Sivas Kongresi'nin bir an önce açılmasını istedi. (**Söylev** I: 68)
5. İzmir Valisi İzzet Bey, Balıkesir Redd-i İlhak Merkezi Başkanı Hacim Muhittin Bey'in yakalanmasını, eline kelepçe vurulup İstanbul'a gönderilmesini emretti. Hacım Muhittin Bey'in 12'de cevabı: Bir Yunan birliğinin başına geçip siz tutuklayın! (**Çarıklı:** 27)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

6. İzmir Bölgesi'nde Yunan işgalinin sınırlanacağı İstanbul Hükümeti'ne bildirildi (**Tas.Ef.**4).

7. Ege Bölgesi'nde silahlı direnişi önlemesi amacıyla gönderilen Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa Denizli'ye geldi. Millî Kurul üyeleri ile görüştü. "Padişah Efendimiz Hazretleri'nin sizlere selamı vardır. Bu selamı tebliğ ediyorum. Rica ederim, Yunan'la müsademeden vazgeçiniz. Zira bu teşebbüsünüz beyhudedir". dedi. Üyelerden Yusuf Bey, şu cevabı verdi: "Vatan ve memleketimizi ve şerefimizi muhafaza için silaha sarıldık. Bizi bu azmimizden döndürecek hiç bir kuvvet ve fert farzetmiyoruz!" (**Tütenk:** 31. Krş.6)

8. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Dışişleri Bakan Vekili Curzon'a teli: Yunan Amirali'nin Venizelos'a ve bana gönderdiği telgrafa göre, Türkleri bastırmak için 100.000'lik bir ordu gereklidir. Müttefikler bunu sağlayamayacağına göre, bu kuvvet yerli **Rum** ve Ermeniler arasından oluşturulup İngiliz subaylarınca yönetilmelidir. (**Documents:** 715)

9. Üzeri otla örtülü bir araba tüfek ve dört araba cephane Bandırma cephaneliklerinden Edremit'e getirilerek cepheye sevkedildi. (**G. Yetkin:** 37).

10. Macaristan'da Bolşevik yönetimi yıkıldı, Komünistlerin yerine sosyalistler iktidara geldi. Komünist Partisi Lideri Bela Kun, Avusturya'ya sığınmak zorunda kaldı. 30 bin Romen askeri tarafından başkent Budapeşte işgal edildi. Macaristan'da Bolşevik yönetim 21 Mart'ta kurulmuştu. İtilaf Devletleri'nce kışkırtılan Romenler, Macaristan'a 1 Ağustos'ta girmişti. (**İstiklal:** 5; **İfham:** 5, 8; **Alemdar:** 8)

11. Beşler Meclisi tarafından Kafkasya'ya Yüksek Komiser olarak atanan Albay Haskell, yanındakilerle birlikte İstanbul'a geldi. Haskell, perşembe günü Kafkasya'ya hareket edecek. (**İfham:** 4)

12. **Türkçe İstanbul:** Amerikan mandasını reddediyoruz. İşi yarı yolda bırakıp, başka bir devlete terk etmekten ise baştan düşünmek gerekir. Şark'ta sükûneti ancak İngiltere sağlar. **Peyam**'da Ali Kemal: Amerikan Tahkik Heyeti Türkleri de düşünsün. **Akşam**'da N.Sadık: Wilson'un prensipleri. —Paris Konferansı Komisyonu dün Trakya'nın Yunanistan'a ilhakını kabul etti. Amerika itiraz etti. **Alemdar**'da İçişleri Bakanı'nın açıklaması: Bazı yerlerde Hürriyet ve İtilaf şubeleri, Hükümet'in işlerine karışıyor. (**Akşin:** 479 "Partici olmadığını tanıtlama çabası"). **İfham**'ın başyazısı tamamıyla sansür. —İçişleri Bakanı'nın Mustafa Kemal ve Rauf Bey hakkında demeci: Tutuklanmaları için her vasıtaya başvuracağız... **İstiklal**'de R. Ahmet, Amerikan Komisyonu'na ithaf ettiği yazısında, İstiklal'in, İzmir'in işgalinden beri büyük bir devletin müzaheresini istediğine ilişkin örnekler veriyor. Barış Konferansı'nın, Türkiye mandasını Amerika'ya önermesinin de İstiklal'in görüşlerini doğruladığını yazıyor. —İçişleri Bakanı'nın demeci: Hürriyet ve İtilaf Partisi şubeleri, idare amirlerine karşı ha-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

kimane ve tehditkâr tavır alıyorlar. Hiç bir parti hükümet işlerine karışamaz. **Vakit:** Anadolu işleri. Anadolu'ya gönderilen kurullar. —Ermeni meselesinin hal tarzı. **İleri'**de Celal Nuri: Bizi başıboş bıraksalar da biz yine Fransız, İtalya, Amerika, İngiltere'nin siyasî müzaheretini istirham etmeliyiz. Yalnız birinin mandası olamayız. Hiç birisinden vazgeçemeyiz. Neden inhisar altında olalım? **Memleket** Gazetesi'ne Mudanya'dan gönderilen okuyucu mektubunda mandacılığın aleyhinde bulunuluyor, tam bağımsızlık savunuluyor. **Zaman:** Trakya meselesi. **Tasviri Efkâr:** Amerikalılar Türklerden ne istiyorlar? **Sabah'**ta, Amerikan Kurulu'nun dinlediği kişi ve kuruluşların söyledikleri.

4 - PAZARTESİ

1. Amerikan Elçiliği'nde Amerikan İnceleme Kurulu, parti, dernek, cemaat ve basın temsilcilerini dinlemeye devam ediyor. Hahambaşı Hayım Nahum Efendi, Kurul'un, hangi devleti tercih ettikleri sorusuna "Musevî unsuru kimseyi tercih etmiyor" karşılığını verdi. Kürt Tealî Cemiyeti'nden Babanzade Şükrü ve Seyit Abdülkadir, verdikleri cevaplarda Türkiye'de 4-5 milyon, İran'da 3 milyon Kürt olduğunu, Karadeniz'e kesinlikle bir çıkış istediklerini, İskenderun Limanı'yla Dicle ve Fırat'tan yararlanmaları ve Musul'un tamamen Kürdistan'a ait olması gerektiğini söylediler. Amerikan Kurulu, Keldanî temsilcilerini de dinledi. (**Vakit, Akşam, İkdam, Tas.Ef., Tİ, İfham:** 5; **İstiklal:** 5, 6)

2. Gazetelerde Hükümet'in açıklaması: Paris Barış Konferansı, İzmir'deki işgal bölgesini sınırlamaya ve İzmir'e bir inceleme kurulu göndermeye karar vermiştir. Bu insanî kararlar şüphesiz bütün âlemi minnettar etmiştir. (**Zaman, İstiklal:** 4) ★ Kurul, İstanbul'da İtalyan Elçiliği'nde ilk toplantısını yaptı. Kurul İzmir'deki ilk toplantısını da 23 Ağustos'ta Bristol Başkanlığı'nda yapacak, 12 Ağustos - 15 Ekim tarihleri arasında 46 kere toplanacak ve 175 tanık dinleyecektir. (**BTTD** 49: 6).

3. Ödemiş çevresinde millî kuvvetlerle Yunanlılar arasında çarpışmalar. Yunanlılar çekilmeye mecbur edildi. 3 Türk Yunanlıların eline geçti. (**Misailidis:** 367; **İncedayı 1:** 11; **YOİ** I: 168 "Düşmanın (Türklerin) 22 cesedi bulundu")

4. İngilizlerin tutuklayıp İstanbul'a götürdükleri Samsun eski Mebusu Osman Bey, Sinop'ta gemiden karaya çıkarak Mutasarrıf'a sığındı. Mutasarrıf ve halk Osman Bey'i gizledi ve İngilizlere vermedi. Mutasarrıf, durumu Mustafa Kemal'e bildirdi. Mustafa Kemal, 15 Ağustos'ta vereceği cevapta Mutasarrıf'a teşekkür ederek Osman Bey'i Samsun'a isteyecektir. (**Peker 1:** 50; **Goloğlu 2:** 29)

5. Kolordu Komutanlığı unvanıyla Harbiye Bakanlığı emrinde bulunan Miralay İsmet Bey (İnönü), aynı yetki ile Askerî Şûra Umumî Muamelat

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

Müdürlüğü'ne atandı (**TV:** 3616). ★ Adalet eski Bakanı Uryanizade Cemil Efendi'nin Anadolu Kazaskerliği payesi kendisine geri verildi (**TV:** 3617).

6. Aydın ve Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı Hacı Şükrü Bey, Denizli, Tavas, Acıpayam, Çal, Honaz Millî Kurullarına birer yazı göndererek bundan böyle "çete" yerine "mücahit" sözcüğünün kullanılmasını istedi (**Tütenk:** 59).

7. Kastamonu Valisi İbrahim Bey, Hükümet'in çağrısına uyarak, görüşmeler yapmak için İstanbul'a gitmek üzere Kastamonu'dan ayrıldı. İbrahim Bey, ayrılmadan önce yerine Osman Bey'i vekil bıraktı. İbrahim Bey, hem Mustafa Kemal'le hem de İçişleri Bakanlığı ile haberleşiyor, her iki yanı da idare etmeye çalışıyordu. Hükümet'in görüşme çağrısına uyarak Kastamonu'dan ayrılan Vali, İstanbul'a gidince tutuklanacaktır. Osman Nuri Bey'in vali vekilliği ile Kastamonu'da yetkiler, Hükümet taraftarlarının eline geçmiş bulunuyor. (**Erdeha:** 213. İbrahim Bey hak. **Söylev I:** 118).

8. İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'in raporu: "Padişah'la görüştüm. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hareketlerinden çok telaşlı. Gecikmeden birşey yapmak gerekir. Zaman nazik". (**Şimşir I:** 68; **Jaeschke 2:** 140; **Sonyel:** 112)

9. Amerikan Yüksek Komiseri Ravndal'ın Türkiye'nin geleceği ile ilgili görüşleri: "Türkler ne kendilerini ne başkalarını yönetebilirler. Islah edilmelidirler. Ahlakî ve maddî yönden ABD mandası en uygun olanıdır. Türk Hükümeti, Konya veya Ankara'ya götürülebilir. ABD'ye, iyi bir sonuç almak için Kürdistan'a kadar bütün bölge gereklidir. Yüksek amaçlarımız olmalı, savaşa milyarlar harcayacak yerde, mandaya milyonlar harcamak daha akıllıcadır." (**Duru:** 35-36)

10. Ateşkes başlangıcından bugüne kadar Türkiye'ye 1 milyon liralık çikolata ithal edildiği açıklandı (**Coşar:** 5).

11. **İfham**'da H. Ragıp: Venizelos-Tittoni. —Mahfeller manda meselesiyle meşgul. **İstiklal:** Vekâlet-Müzaheret başlıklı yazısında R.Ahmet, Amerikan himayesini savunuyor: Himayenin vekâlet usulüyle ilgisi yoktur. İş işten geçmeden himayeyi kabul edelim. Kelime üzerinde oynamaktan vazgeçilse fena olmaz. —Musevîler de Rumlarla Ermeniler gibi askerlikten muaf tutuldular. **Peyam**'da Ali Kemal: Bu memleket ancak siyaseten savunulabilir, kuvvetle değil. Kuvvete başvurulursa düşmanın eline fırsat verilmiş olur, bir kat daha zarar görürüz. —Ermenistan Komiseri Haskell ile mülakat. **Vakit**'te Halide Edip: Amerika Tahkik Heyeti'ne: Düşüncelerimi, hak ve insaniyet namına kan döken Amerikan milletine ulaştırmanızı rica ederim. Meseleyi iyi inceleyiniz. Türkler de zulme uğradı. İmha siyaseti dursun. Türkiye'nin bir bütün olarak kalmasını ve asrî gelişmesini, Doğu'da ihtiras peşinde koşmayan bir milletin müzaheretinde buluyoruz. Bir tek Türkiye, bir tek müzaheret... **İleri:** Almanlar Weymar'da bir yüce divan teşkil etmek üzeredirler. **Memleket:** Ermenilere ne verebiliriz?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

Amerikan Heyeti, yapabileceğimiz fedakârlığın derecesini soruyor. Beyazıt sancağını Ermenilere bırakabilir, buna karşılık Kafkas ardındaki Müslümanları yurda getirebiliriz. **Zaman:** İstikbalimiz, istiklalimiz. —Seçim işlerimiz nasıl yürüyor? **Sabah:** Türkiye ve Mandaterlik: Amerikan Heyeti tarafından dinlenenler milleti temsil edemezler. Türkler kendilerini idareye ehildirler. Geçici bir zaman için idarî bir vekâlet kurulacaksa bunun çeşitlenmesini kabul edemeyiz, tek bir devletin üzerine almasını arzu ederiz. Bu devletin hangisi olması gerektiğini yarın yazacağız (5: Amerikan mandacılarının tezlerine karşı çıkıyor. 7: İngiliz mandacılığını savunuyor). **Tasviri Efkâr:** Amerika'nın istediği. **Alemdar**'da Refî Cevat: Amerika'nın davetinden ne anladık: (Amerikan Heyeti'nin, sorulara "Ermenistan'a ne kadar toprak verebilirsiniz?" diye başlamasını eleştiriyor. Amerikan mandası isteyenlere çatıyor) "Biz fikrimizde ısrar ediyoruz. İngiltere çok dinler, fazla düşünür, en sonunda bir çift söz söyler ve ne derse o olur. Sonunu bekleyelim". —Türkçe İstanbul'un "Amerikan Mandasını Reddediyoruz" başlıklı yazısının özeti. **Akşam:** Samimî olalım (Amerikan mandası isteyenlerin, İttihatçılıkla suçlanmasını eleştiriyor.)

5 - SALI

1. Mustafa Kemal, yarından sonra seçilecek Erzurum Kongresi Temsil Kurulu'na girip girmemesi konusunu yakın arkadaşlarıyla görüştü ve sonunda Mazhar Müfit, İbrahim Süreyya, İbrahim Tali, Miralay Kâzım, Hüsrev Beyler arasında gizli bir anket uyguladı. Hüsrev ve İbrahim Tali Beyler, aleyhte propagandalar sebebiyle Mustafa Kemal'in bu kurula girmesine karşı çıktılar. Mazhar Müfit'le Kâzım Bey (Dirik), diğer adayların yeterli olmaması durumunda girmesini, İbrahim Süreyya Bey de kesinlikle girmesini önerdi. Mustafa Kemal, Temsil Kurulu'na girmesinin zorunlu olduğunu, bu kongrenin seçtiği bir delege olarak da Sivas Kongresi'ne gitmesi gerektiğini söyledi. "Memleket ve millet işlerinde radikal hareket etmek ve açık olmak lazımdır. Ordudan perde arkasında kalmak için çekilmedim" dedi. (**Kansu** I: 107-112)

2. Başbakan Damat Ferit Paşa, Harbiye Bakanlığı'nda Harbiye Bakanı ve Polis Genel Müdürü ile bir toplantı yaptı. Toplantıda Mustafa Kemal meselesi görüşüldü. Askerî kuvvet kullanma konusunun ele alındığı sanılıyor. Hükümet, 30 Haziran'da Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanmasını emretmiş ancak Erzurum Valiliği ve 15. Kolordu'dan red cevabı almıştı. (**İfham:** 6)

3. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Damat Ferit Paşa'yı ziyaret etti. ★ Calrthorpe'un raporları: "Bugünkü hükümeti destekliyoruz. İttihatçılara ve Ateşkes hükümlerinin uygulanmasına engel olanlara karşı daha sert davranması için Damat Ferit'i uyardık. Abdülmecit'i de uyaracağız. Damat Ferit, tutuklayacakları kişileri Malta gibi uzak yerlere götürmenin mümkün olup olmadığını soru-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

yor. Milne, Mustafa Kemal'in ordularına karşı Trabzon'u işgal etme niyetindedir. ★ Calthorpe, İstanbul'dan ayrıldı. İngiliz Yüksek Komiseri, İstanbul'a 13 Kasım 1918'de Müttefik donanmasıyla birlikte gelmişti. (**Şimşir I:** 69; **Jaeschke 2:** 140;**Sonyel:** 112; **Bıyıklıoğlu:** 84; **Akşin:** 486).

4. Kâzım Karabekir'in Erzurum Kongresi ile ilgili olarak Harbiye Bakanlığı'na son raporu: Kongre, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in etkisiyle toplanmış değildir. Bunlar, Hükümet'in durumunu düşünerek Kuvayı Milliye'yi sakinleştirmeye çalışıyorlar (!). Millî akım galeyandadır. Bunu teskin için tek çare Millî Meclis'in toplanmasıdır. Meclis, İstanbul'da mümkün olmazsa Anadolu'da toplanabilir... Bir örneği Başbakanlığa gönderilen telgraf, bilgi için illere de tellendi. (**Karabekir 1:** 101-102; **HTVD** 8, ves. 179; **BTTD** 13: 4).

5. Mustafa Naili (Küçüka) İstanbul'dan, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'ye gönderdiği gizli mektupta, Denizli Millî Kurulu adına İstanbul'da yerli ve yabancı gazetecilerle görüştüklerini, millî hareketi çapulculuk ve İttihatçılık olarak gören bakanları ikna ettiklerini, Hükümet'in korkudan duruma aykırı emirler vermek zorunda kaldığını bildirdi (**Tütenk:** 60). ★ Ziya Gökalp'in Mondros'tan kızları Seniha ve Hürriyet'e mektubu: "...Bu gibi günler çabuk geçer; yalnız günleri boş geçirmemek lazım, ...felaketler, insanı ahlâkça yükseltmeye sevkederse büyük nimetler yerine geçer. Büyük adamları yetiştiren hep felâketlerdir. Şimdi de büyük ruhlu kızların yetişeceği bir devirdir..." (**F.A.Tansel:** 19)

6. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, millî hareketin dağıtılması emrini veren Mutasarrıflığa cevap verdi. Yunan zulümlerine karşı Hükümet'in göstermediği tepkiyi halkın silaha sarılarak gösterdiğini bildirdi. "Kediyi bile aslan haline getiren olayları kaydeden tarih, kaderlerini tevekkül ile bekleyen Türklerin Yunan zulüm ve aşağılığı karşısında ateşten bir hiddet ce celadet parçası kesildiklerini kaydederse çok mudur?" (**BTTD** 6: 5)

7. Binbaşı Noel bir tasarı hazırlayarak, Doğu illerinin bir manda altında bulunmasını, Kuzey'in salt Ermenilerden, Güney'in Kürtlerden oluşmasını, ortada kalan bölgenin ise karma olmasını önerdi. İngiliz Yüksek Komiserliği, 19 Ağustos'ta bu tasarıyı desteklediğini bildirecektir. İngilizlerin Bağdat Komiserliği de 13 Haziran'da Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmını içine alan İngiliz himayesinde bir Kürdistan önermişti. (**Akşin:** 536) ★ Londra Hindistan Bürosu'nun Kürdistan'la ilgili bir raporu: Kontrolsüz bir Kürdistan devleti, yöredeki Hıristiyanlar, manda altındaki Ermeni Krallığı ve İran Kürdistanı için iyi olmayacaktır. (Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 79).

8. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, İstanbul'daki Yüksek Komutanlık'tan, bölgeyi hemen terketmesi emrini aldı. Emrindeki subaylara, her ne yolla olursa olsun, vakit geçirmeden Sarıkamış'a hareket etmeleri emrini verdi. Kâzım Karabekir'e gönderdiği mesajda da demiryolu ile gidebilmeleri için gerekli ko-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

laylığın sağlanıp sağlanamayacağını sordu, vedalaşmak için Erzurum'a geleceğini bildirdi. Rawlinson, 14 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşacak, oradan Londra'ya gidecektir. 26 Aralık'ta yeniden Erzurum'a dönecektir. (**Rawlinson:** 231)

9. Hükümet, Yüksek Komiserlerin isteğini uygun görerek, Ermeniler ve Rumlar gibi Musevîlerin de askerlikten muaf tutulmalarını kararlaştırdı (**Gökbilgin** I: 180; krş. 15 Ağustos).

10. Öğüt ve Teftiş Kurulu Başkanı Süleyman Şefik Paşa Konya'ya geldi (**Cebesoy 1:** 146).

11. İngilizlerin Kafkasya Komiseri Haskell'in (3'te İstanbul'a gelmişti) raporu: İngilizlerin çekilmesi, iki milyon Ermeni için tehlikelidir. (**Jaeschke 1:** 55-56). ★ Belçika'nın İstanbul temsilcisi S. Marghetich, Dışişleri Bakanı Paul Hyman'a gönderdiği raporda, Amerikan "Manda Heyeti"nin Anadolu'da yapacağı anket, Anadolu'daki karışıklığın anarşiye dönmesi ve Mustafa Kemal'le Rauf Bey'in Barış Konferansı kararlarına karşı başlattıkları direnme üzerinde durdu: Anadolu illerinin çoğunun İstanbul Hükümeti'ni tanımadıklarını belirtti. (**Kerman:** 11)

12. **Akşam:** Amerikan Heyeti'ne beyanatımız: Yalnız Ermenileri düşünmeyiniz. Bizi de düşününüz. —Toprak ve mülk satmayınız. —Amerikan Heyeti dün Musevî ve Kürt Tealî Cemiyeti'ni dinledi. **Alemdar:** R.Cevat'ın birkaç gün önce sürgünden İstanbul'a dönen Tahir Hayrettin Paşa ile mülakatı. Hayrettin Paşa işgalleri İttihatçıların çıkardıkları kargaşaya bağlıyor. —Harbiye Nazırı'nın kongreleri destekleyen askerlere karşı bildirisi. **İfham:** Bela Kun düştü. Beşler Meclisi, bu değişikliğe henüz inanmıyor. —Amerikan Tahkik Heyeti, faaliyetinde berdevam. **Türkçe İstanbul'**un başyazısı sansür. —İngiliz Muhipler Cemiyeti Kadıköy Şubesi'ne 20.000 kişi kaydoldu. **İstiklal:** Padişah'ın Morning Post Gazetesi İstanbul muhabirine demeci: İngiltere'den adalet bekleniyor. **Peyam'**da Ali Kemal: İngilizler niye bizden yüz çevirdiler? **Vakit:** Amerikan Heyeti'nin faaliyeti devam ediyor. —Halide Edip'in başlığı sansür edilen başyazısı: Türkiye nüfusunun yüzde doksanı Türk'tür. —Askerî Şûra'nın yeniden kurulması. **Memleket:** İtilaf Devletleri'nin İzmir'de Yunan işgal bölgesini sınırlama kararı, Hükümet'in gayreti sonucu değil, halkın mücadelesi sonucudur. —Sosyalizm: Proleter kimlerdir? **Zaman:** Anadolu ve Hükümet: Anadolu'da ne bir isyan ne de bir ihtilal vardır. Anadolu'nun istediği memleketin selametinden ibarettir. Buna ise elbirliği ile çalışmaktan başka çare yoktur. —Amerikan Heyeti nezdinde Kürt Tealî Cemiyeti. **Tasviri Efkâr:** Amerikan Sefareti'nde dinlenenler. **Sabah,** Amerikan mandasını reddediyor (7: İngiliz mandasını savunuyor). **The Times:** Mustafa Kemal'in savaş tehdidi (**Jaeschke 1:** 55).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

6 - ÇARŞAMBA

1. Birinci Nazilli Kongresi açıldı. Kongreye Aydın çevresinde savaşan 10 ilçe, 11 bucaktan delegeler katılıyor. 9 Ağustos'ta kapanacak olan Kongre, Aydın bölgesinde millî direnişi örgütlemek için kararlar alacaktır. (**TİH** VII: 24; **Tütenk:** 32; **Gökbel:** 372 "8 Ağustos": **Selek 2,** I: 267 "7 Ağustos". **TİH** II/2: 134)
2. Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa, denetlemelerde bulunmak üzere, Bandırma yolu ile Ege Bölgesi'ne gitti. Gezinin amacı, bölgedeki millî kuvvetleri yola getirmek. (**İstiklal, Peyam:** 7; **İleri, Zaman:** 8. Tütenk s. 31'de Paşa'nın 3 Ağustos'ta Denizli'ye geldiği kaydedilmektedir ki, gazetelerin yayını karşısında Denizli'ye gelişinin daha sonraki bir güne ait olması gerekir).
3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası dışında kalan parti ve dernekler, Vahdet-i Milliye merkezinde toplanarak Amerikan King-Crane Kurulu'nun sorularına verecekleri cevabı görüştüler (**Alemdar:** 7).
4. Abdullah Paşa, 3. Ordu Kumandanı imzasıyla bir telgraf çekerek ihtiyaçları sordu. Göreve başlatılmaması için Anadolu'da tedbirler alınan Abdullah Paşa, 14 Ağustos'ta görevinden istifa edecektir (**Akşin:** 449).
5. Dün dönme emri alan Kontrol Subayı Rawlinson, Erzurum'da önce Karabekir, daha sonra Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le görüşmeler yaptı. Görüşme konusu, geleceğe ilişkin muhtemel gelişmeler ve millî hareketin hedefleri. (**Karabekir 1:** 103; **Rawlinson:** 232).
6. **Türkçe İstanbul'**un dün sansür edilen başyazısı: Mustafa Kemal, büyük bir asker olmakla birlikte macera peşinde dolaşıyor. İttihatçılar arasında en ziyade lekelenmemiş olan Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da idarenin işine müdahale ile işe başladı. Onun Anadolu'da aldığı vaziyet İttihatçılığın sakim ruhudur (Yazıyı 7'de Alemdar iktibas edecektir). —Tarihî dostluk intibalarından: İslamların eski dostu, Türklerin eski müttefiki, İngilizlerin muazzam kralı, haşmetli Beşinci Jorc; İngilizlerin muhibbi ve üç yüz milyon Müslüman'ın halife-i zişanı, şevketli, kudretli Sultan Mehmet Vahidettin Han-ı Sadis Hazretleri (Yeniden resimleri). **Alemdar'**da Refi Cevat, Peyam'daki dünkü yazısında Hürriyet ve İtilaf'a çatan Ali Kemal'e cevap veriyor. **Memleket:** Her unsura ayrı manda. Amerikan Sefarethanesi'ndeki özel heyet, her unsurun mümessillerini ayrı ayrı davet edip, hangi devletin vekâletini kabul ettiklerini soruyor. Bu tutum Wilson prensiplerine aykırıdır. Türkler hangi mandayı kabul ederlerse diğerleri de onu kabul etmek zorundadır. —Padişahımız diyor ki: memleketim, halkın namusunu, evini kurtarmak için pençeleşmeye hazırdır (Morning Post muhabirinin, Padişah'la görüşmesini anlatan mektubu. —Celal Nuri: Türk demokrasisinin istedikleri. **Zaman:** Manda hakkında bir fikir: Bir devleti mandater olarak kabul ederek kaderimizi onun eline bırakmış ve istiklalimizden kendi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

arzumuzla mahrum kalmış olmayacak mıyız? Bu millet, ne mana verilirse verilsin, mandaya tahammül edemez. Manda, huzuru hepimize haram eder. Anadolu'nun sessizliğine bakmayınız. İstiklalin zevkini belki sizden bizden iyi bilir. Şartlarımızı ileri sürelim. Kim kabul ederse onun müzaheretine taraftar oluruz. Şartlar: İstiklalimize kesinlikle dokunulmamalı, gayri müslimleri himaye değil eşitlik, millî meclisin sözü geçerli olmalı... **Tasviri Efkâr**'da Süleyman Nazif: Doğu İlleri ve Amerika. —Yeni Macar Hükümeti'nin mahiyeti. —Amerikan Sefarethanesi'nde Kürtlerin istekleri. **İfham,** başyazısında, Anadolu'daki heyecanın millî birliği bozduğu yolundaki yorumlara karşı çıkıyor. Basının hoşnutsuzluğu ve Hükümet'in sinirliliğine çatıyor: "Hiç bir zaman Türk milleti, bir emel etrafında bugünkü kadar birleşmemiştir". —Morning Post muhabirine Yıldız'da mühim bir beyanatta bulunan sevgili padişahımız Sultan Mehmet Sadis Hazretleri. —Mustafa Kemal Paşa'nın yerine Abdullah Paşa tayin edildi. **Akşam:** Amerika mı İngiltere mi? Biz istiklal isteriz. Ancak çaresiz kalınca, belli şartlar altında bir devletin geçici yardımını kabul edebiliriz. Biz şartlarımızı hazırlayalım, kimin yardımını isteyeceğimizi sonra kararlaştıralım. —Morning Post muhabirine mühim beyanatta bulunan sevgili Padişahımız Altıncı Sultan Mehmet Han Hazretleri. **Karagöz:** Manda meselesini, çocuklar bol süt içsin diye Sıhhiye Umum Müdürü çıkarmış olmalı. —Hacivat: Bizim yerli mandalardan ne zarar gördük ki, yabancı manda arıyoruz... —Karagöz: Mandamızı açık artırmaya koyalım, kim fazla verirse onun üstünde kalsın...

7 - PERŞEMBE

1. 23 Temmuz'dan beri toplantı halinde bulunan Erzurum Kongresi'nin son günü. Kongre 9 kişilik bir Temsil Kurulu (Heyet-i Temsiliye) seçti. Kurul'da şu kişiler bulunuyor: Mustafa Kemal Paşa (3. Ordu Birlikleri Müfettişliği'nden ayrılma), Hüseyin Rauf Bey (Bahriye eski Bakanı), Hoca Raif Efendi (Erzurum eski Mebusu), Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan'da Nakşî Şeyhi), Servet Bey (Trabzon eski Mebusu), Bekir Sami Bey (Beyrut eski Valisi), Sadullah Efendi (Bitlis eski Valisi), Hacı Musa Bey (Mutki Aşireti Reisi), İzzet Bey (Trabzon eski Mebusu). Bekir Sami, Sadullah Efendi ve Hacı Musa Bey yokluklarında seçildiler. Yarından sonra Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğünün özel maddesi gereğince Kâzım Karabekir de Temsil Kurulu'na alınacaktır. (**Nutuk,** ves. 41; **Kansu** I: 112 (İzzet Bey'in adı anılmamıştır); **Goloğlu** 1: 104; **Sabah:** 11 "Bir takım önemsiz adamlar") ★ Mustafa Kemal, Temsil Kurulu'nun başkanlığına seçildi.
2. Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'ni bir konuşma ile kapattı: "Heyet-i muhteremeniz, bütün cihana karşı milletimizin mevcudiyetini ve birliğini gösterdi. Tarih, bu kongremizi şüphesiz, ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir" dedi. Mustafa Kemal, 16 gündür devam eden kongrenin başkanlığını yapıyordu. (**Nutuk,** ves. 40; **ASD** I: 7; **Kansu** I: 113; **Dursunoğlu:** 119)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

3. Erzurum Kongresi, dağılmadan önce 32 delegenin imzasıyla 10 maddelik bir bildiri kabul etti. Buna göre: Doğu illeriyle Trabzon, Samsun birbirinden ayrılamaz. Bu bölgenin İslam halkları öz kardeştir. Yurdun bütünlüğü ve bağımsızlığı için millî irade hakim kılınmalıdır. İşgal ve müdahaleye birlikte karşı konacaktır. Hükümetin aciz kalması halinde uygulanmak üzere gereken tedbir alınmıştır. Müslüman olmayanların kanunî haklarına saygı gösterilecektir. Ateşkes sınırları içindeki halklar bölünemez, bunların haklarına saygı duymayan kararlar alınamaz. Bağımsızlığa saygı duyan yardım kabul edilir. Millî Meclis hemen toplanmalıdır. Hükümet millî iradeye saygılı olmalıdır. Dernekler, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı ile genişletilmiş ve bir Temsil Kurulu seçilmiştir. (**Albayrak:** 18; **Açıkgöz** 28 Eylül: **Karabekir 1:** 104; **2:** 89; **Kansu I:** 114; **HTVD** 79, ves. 1738; **Tar. Ves.** 2: 83; **Cebesoy 1:** 120; **AÖAS:** 29; **Nadi 1:** 63; **Baykal:** 23)

4. Temsil Kurulu, yalnız ilgililere tebliğ edilecek olan 15 maddelik bir gizli kararla halkı silahlandırma, sabit ve gezici çeteler kurma kararı aldı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetmeliğine ek olarak alınan karara göre, millî kuvvetler her türlü müdahale ve saldırıdan masundur; millî teşkilatla ordu arasındaki bağlantıyı Temsil Kurulu sağlar. Millî müfrezeler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerince kurulur. (**Uluğ:** 84)

5. Harbiye Bakanı Nazım Paşa, askerlikten istifa ettiği halde tahriklere devam ettiğini ileri sürerek Mustafa Kemal'in üzerindeki rütbe ve nişanların geri alınmasını Hükümet'e önerdi. Hükümet'in bu yoldaki kararı, 9 Ağustos'ta Padişah tarafından onaylanacaktır. (**Bel.** XXXII: 450)

6. Mustafa Kemal, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Erzurum'da "Müdafaa-i Hukuk" adının kabul edildiğini belirtti, Batı Anadolu teşkilatının da buna benzediğini, Sivas Kongresi'nde, ihtimal Erzurum Kongresi bildirisi yayımlanınca Batı Anadolu'da da bu adın kullanılacağını ve Sivas Kongresi'nin bunları birleştireceğini bildirdi (**Çarıklı:** 4-5).

7. Harbiye Bakanı Nazım Paşa, 15. Kolordu'dan, İngilizlerin istediği sürgü kollarının Rawlinson'la da görüşülerek hemen İstanbul'a yollanmasını istedi.Telgrafta, gönderilmemeleri durumunda bu sürgü kollarının Hükümet'in başına iş açacağı da ileri sürüldü. Karabekir 10 Ağustos tarihli cevabıyla isteği reddedecektir. (**Karabekir 1:** 107; **HTVD** 10, ves. 246)

8. Merkezi Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişliği, Konya Valiliği'nin bir yazısına ve İngiliz kontrol subayının sözlü şikâyetlerine cevap vererek Erzurum Kongresi'ni savundu. Bu kongrenin Anayasa'nın 120. maddesinden yararlanarak toplandığını, yurt ve milletin mutluluğu amacını güttüğünü, kanuna aykırı bir yönü bulunmadığını ve ihtilalci bir hareket olmadığını bildirdi. (**HTVD** 8, ves. 169, 170)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

9. İki gün önce Konya'ya denetlemelerde bulunmak üzere gelmiş olan Süleyman Şefik Paşa Başbakan'a çektiği telgrafta, Anadolu'da millî teşkilatın sanıldığı kadar güçlü olmadığını, eğer kendisi Harbiye Bakanlığı'na getirilirse, millî kuvvetleri kısa zamanda dağıtabileceğini yazdı (**Cebesoy 1:** 146).

10. Diyarbakır'da 13. Kolordu Komutanlığı'nın Harbiye Bakanlığı'na raporu: Bedirhanlardan Malatya Mutasarrıfı Halil Bey, Kürtçülük propagandası yapıyormuş. İngiliz himayesinde Ermeni ve Kürtlerden meydana gelen bir Kürdistan istiyormuş, Kâmuran, Ali, Mevlanzade Rıfat, külliyetli İngiliz parasıyla buraya gelmişler. Bu durumu önlemek için elden geleni yapıyoruz. Malatya Mutasarrıfı'nı İstanbul'a aldırınız. (**HTVD** 10, ves. 293)

11. Amerikan King-Crane Komisyonu, Amerikan Elçiliği'nde Sosyalist Fırkası temsilcilerini dinledi. Parti temsilcileri, büyük bir devletin mandası altında, bir konfederasyon halinde eski Türkiye'yi devam ettirmek gerektiğini söylediler. (**Zaman, İfham:** 9)

12. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı Millî Muhafazakârlar Fırkası kurulması için Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi başkanlığında bir toplantı yapıldı. Şeyhülislamlık'ta yapılan toplantıya Refik Halit, Zeynelabidin, Vasfi Efendi katıldı, Hoca Zeynelabidin yeni bir parti kurulmasına karşı çıktı. (**Alemdar:** 8; **Akşin:** 442)

13. Denizli Mutasarrıfı, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği cevap yazısında, Kuvayı Milliye'nin yalnız Yunanlılara karşı mücadele için yurt sevgisinden doğmuş bir kuvvet olduğunu, dağıtılmasının uygun olmayacağını, ayrıca bunun mümkün de olmadığını bildirdi; kendisine inanılmıyorsa güvenilir bir kişinin inceleme yapmak üzere gönderilmesini istedi (**BTTD** 6:4).

14. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne, İzmir'e geldi. Yabancılar ve Yunan başkumandanı tarafından törenle karşılandı. İngiliz ve Yunan kurmayları ortak bir toplantı yaptılar. Ege bölgesinde Yunanlılarla Türkler arasında bir sınır çizilecek. Bu, Milne (Milen) hattı olarak anılacaktır. (**Misailidis:** 325)

15. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa (Killigil), Batum'daki bir Azerbeycanlı tarafından hapishaneden kaçırıldı. Nuri Paşa, 12 Aralık 1918'de Gence'den Batum'a gitmiş, burada İngilizler tarafından tutuklanmıştı. Nuri Paşa Dağıstan'da anti-Bolşevik unsurlarla birleşecek, bu durum Ankara Hükümeti'nin eleştirilerine sebep olacaktır (**Karabekir 1:** 116; **HTVD** 40, ves. 947. Bazı kaynaklar kaçma olayının 8 Haziran'da olduğunu yazmaktadırlar)

16. Oltu Şûra Hükümeti, İngilizlerin Ermeni egemenliğinin kabul edilmesini isteyen 1 Ağustos tarihli yazısına cevap verdi. Cevapta, "Ahali durumu görüştü. Hiç bir surette Ermeni yönetimini kabul edemeyeceklerini yazılı ve sözlü olarak bildirdiler" denildi. Oltu Şûra Hükümeti yeniden 25 Mayıs'ta kurulmuştu. (**Önal:** 55)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

17. Fethiye'de bir İtalyan er öldürüldü. İtalyan İşgal Kumandanı Boncivani, bu olay sebebiyle yayımladığı bildiride, halkı tehdit etti. İtalyanlar Fethiye'yi 11 Mayıs'ta işgal etmişlerdi. (**Şefik II**: 222)

18. Foulon'un Yunan zulümleri hakkında raporları... (**Jaeschke 1**: 56)

19. **Le Temps** muhabirinin, gazetesine telgrafı: Hükümet'in sözü Konya'dan ilerisine geçmiyor. Parola: Türkiye Türklerindir! **Chicago Daily News:** Özel muhabirimiz Louis Edgar Browne Konya'dadır. **The Times** (Londra), Türk köylüsünün feryadı: "İngilizler gelip bizi adam etsinler, çünkü hayırsız paşaların elinden kurtulamayacağız" (**Jaeschke 1**: 56).

20. **Vakit**'te Ahmet Emin, bağımsızlık isteyenleri maceracılıkla suçluyor, Amerikan mandacılığını savunuyor. —İçişleri Bakanı örtülü ödeneği: Mehmet Ali, Mustafa Arif ve Ali Kemal'in sarfiyatı hakkında şayan-ı dikkat bir karşılaştırma. **Sabah,** Türkiye için en elverişli devletin İngiltere olduğunu savunuyor. "İngiltere en büyük İslam devletidir. Şark ahvaline herkesten çok vakıftır. Türk devletinin az bir zamanda eski şevket ve kudretini bulması ancak bu sayede mümkün olacaktır. **Alemdar**'da R.Cevat: Türk birliği maskesi: Turancılık bu memleketi mahvetti. **Peyam**'da Ali Kemal: Seçimler ve seçim kanunu: Ocaklılar (İttihat ve Terakki mensupları) seçimi fırsat sayarak yeniden iktidara gelmek, kasıp kavurmak istiyorlar. Hayal!... —Padişah'ın "Ben daima İngiliz siyasetinin dostuyum" diyen demeci üzerine: "Ulu Hakanımızın ulvî sözleri..." **İstiklal:** Mahfuz ve emin bir Ermenistan neresi olabilir? (Gazete 19 Ağustos'a kadar kapanıyor) **İleri:** Boğaz meselesi (C.Nuri). **Memleket:** Fırkaların ne lüzumu var? Halkı birbirine düşürmekten başka birşey yapmıyorlar. Hepsi lağvedilmelidir. **Zaman:** Pahalılık. **Tasviri Efkâr:** Padişah'ın Morning Post'a demeci. **Servetifünun:** Anadolu'da icra eyledikleri hareketleri kanuna aykırı görülerek tevkifleri arzu olunan reisler: Mustafa Kemal Paşa, Bahriyeli Rauf Bey (resimleri).

8 - CUMA

1. İçişleri Bakanı Adil Bey, General Milne'in isteği üzerine yayımladığı bir genelgede, millî teşkilatın yurdu koruma gereğine dayanmadığını ileri sürdü, hemen dağıtılmalarını, direnenlerin tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerini emretti. Adil Bey, 2 Ağustos'ta verdiği demeçte de Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in şiddetle cezalandırılacağını, Ege'deki çeteleri dağıtmak için gerektiğinde askerî kuvvete başvurulacağını söylemişti. (**İleri, Zaman, Tas.Ef.** 10, **Alemdar:** 10 "Memleket selameti için"; **Vakit:** 13; **Cebesoy 1:** 140; **Çarıklı:** 241; **TİH II/2:** 52)

2. Posta ve Telgraf Müdürlüğü, "Teşkilat-ı Milliye", "Kongre" adlarıyla telgraf çekenlerin ve bunları kabul eden memurların cezalandırılacağını bir genelge

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

ile duyurdu. Genelgeye göre başmüdürlüklerde denetim kurulları kurulacak ve bunların aylıkları iki misli olacak. (**Karay:** 167)

3. Padişah, Erzurum Valiliği'ne atanan Reşit Paşa ile Van Valiliği'ne atanan Mithat Bey'i kabul etti. Bu haber Mustafa Kemal'e ulaştırılacak, o, Trabzon'a verdiği emirde Mithat Bey'in millî amaçlara hizmet etmeyi kabul ederse bırakılmasını, Reşit Paşa'nın ise Erzurum'a gelişine engel olunmasını isteyecek, daha sonra iki vali de görevlerine başlayabileceklerdir. (**Erdeha:** 169)

4. Aydın Cephesi'nde, Kuvayı Milliye ile Yunanlılar arasında 10 saat süren çarpışmada Yunanlılara 300 kayıp verdirildi (**Apak:** 94)

5. Erzurum'da gece yarısından sonra Mustafa Kemal, Mazhar Müfit Bey'in not defterine şunları yazdırdı: "Zaferden sonra şekl-i hükümet Cumhuriyet olacaktır... Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır, tesettür kalkacaktır, fes kalkacak, medenî milletler gibi şapka giyilecektir. Latin hurufu kabul edilecektir." Mustafa Kemal, bu notların kimseye gösterilmemesini de rica etti. Mustafa Kemal'le, İbrahim Süreyya ve Mazhar Müfit Beyler, Erzurum Kongresi'nin kararlarını yorumladılar, Mustafa Kemal "Memlekette irade-i milliye hakim olacak. Kuvayı Milliye de bu iradeye tabi. Hakikat bu olunca neler olmaz" dedi. (**Kansu** I: 127-132)

6. İttihatçıların ileri gelenlerinden eski Şark Orduları Grubu Kumandanı Halil Paşa ile, İttihat ve Terakki Partisi Genel Merkez üyesi Küçük Talat Bey, tutuklu bulundukları Bekirağa Bölüğü'nden kaçtılar. Enver Paşa'nın amcası olan Halil Paşa, 2 Nisan'da tutuklanmıştı. Mustafa Kemal'den bir davet mektubu almış olan Paşa, Adapazarı yoluyla Sivas'a gidecek ve Mustafa Kemal Paşa tarafından Bolşeviklerle ilişki kurmak üzere Kafkasya'ya gönderilecektir. (**Peyam:** 12; **İstiklal:** 19; **Karabekir 3:** 3; **Sorgun:** 281; **Şimşir 2:** 140, 142, **Cebesoy 2:** 131)

7. Batı Anadolu'da bir teftiş gezisine çıkan Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa, Balıkesir'e geldi. Kuvayı Milliyeciler ona Yunanlıları kovmak dışında hiç bir amaçları olmadığını anlattılar. Kemal Paşa, Nazilli'de Aydın Kuvayı Milliyesi'nce gözaltına alınacak ve bazı şartları kabul etmesi üzerine serbest bırakılacaktır. (**Vakit:** 6; **Peyam, İleri:** 11; **Çarıklı:** 28; **Şefik** II: 187; **Zaman** 9: Afyon'da)

8. İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserlik memurları, Padişah'ın Damat Ferit'i arkalamasına karşı çıkan Veliaht Abdülmecit'i uyarmaya gittiler. Abdülmecit, Padişah'la anlaşmazlığının yalnız Damat Ferit konusunda olduğunu, Damat Ferit'in başarısızlığının ortada olduğunu söyledi. "Kuvayı Milliye ile hiç bir ilgim yok. Anadolu'daki hareket hainçe, delice ve gaddarcadır. Türkiye Amerikalılara bırakılmalıdır. Politikadan tamamiyle uzağım, Çamlıca'daki köşküme çekildim. Sanat ve edebiyatla uğraşıyorum" dedi. (**Şimşir** I: 75; **Baytok:** 38;

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

Bayar 7: 2340; **Akşin:** 487 "Ziyaret 8 ve 9'da yapıldı", **Tanin:** 1.12.1945, tarih belirtmeksizin)

9. İngiltere, Afganistan'ın bağımsızlığını tanıdı (Ravalpindi Anlaşması). Afganistan'da, 19 Şubat'ta İngiliz yanlısı Habibullah Han öldürülmüş, yerine geçen oğlu Emanullah Han İngiltere'ye cihat ilan etmişti. 3 Mayıs'tan beri süren çarpışmalardan sonra yapılan bu anlaşmayla İngiltere, Afganistan'ın başka ülkelerle ilişki kurma hakkını da tanıyor. Afganistan ile Ankara Hükümeti arasında sıcak bir dostluk ilişkisi kurulacak, 1 Mart 1921'de Moskova'da iki ülke arasında dostluk anlaşması imzalanacaktır. (**Vakit:** 7; **Akşin:** 222; **Jaeschke 1:** 56)

10. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Sarıkamış'ta, hemen Tiflis'e gitmesini bildiren İstanbul kaynaklı bir emir aldı. 5 Ağustos'ta İstanbul'dan aldığı bir emirle bölgeyi hemen terketmesi istenen Rawlinson, önceki gün Karabekir ve Mustafa Kemal'le görüşmüştü. Yarın Tiflis'te General Beach'e Erzurum Kongresi kararlarının çevirisini verecek, sonra Batum yoluyla İstanbul'a ve Londra'ya gidecektir. (**Rawlinson:** 232).

11. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanı Nazım Paşa'ya Erzurum Kongresi kararlarını gönderdi (**HTVD** 3, ves. 51).

12. **İfham**'da A. Refik: Bedbaht Anadolu. **Alemdar:** Denikin'in büyük başarısı. **Vakit**'te Ahmet Emin: Sütten Ağzı Yanan...: Müzahereti bize kabul ettirmelerini beklemek yanlıştır. Bunu biz isteyelim. —Yunanistan ve Kıbrıs. **İleri**'de Celal Nuri: Yeni mukadderata doğru: Herkes başka bir telden çalıyor. Görevimiz, hak ve menfaatlarımızın, hakları ve menfaatları ile her noktada bir olduğunu Avrupa büyük devletlerine ispat etmektir. **Zaman:** Sulh yolu. **İkdam:** General Denikin mühim bir zafer kazandı. —Budapeşte İtilaf askerlerince işgal edildi. **Türkçe İstanbul:** Yerine Abdullah Paşa tayin edildiğinden, Mustafa Kemal Paşa meselesinin ehemmiyetinin kalmadığı ilgili merciden beyan edilmiştir. **Tasviri Efkâr:** Dahilî vaziyetimiz, ıslah çeresi: Milletin güvenini kazanmış bir hükümet. **Albayrak:** Bugünkü hükümetin birinci vazifesi, yaşama hakkını sağlamak için millî imana tercüman olmaktır. O ise işbaşında kalmak için kuvayı milliyeyi bölmeye çalışıyor. —Parti ve derneklere çekilen 2 tarihli telgraf. —Yunanlıların İzmir'deki cinayetlerine dair resmî raporlar.

9 - CUMARTESİ

1. 6 Ağustos'ta açılan Birinci Nazilli Kongresi sona erdi. Kongre'nin kapsadığı bölge, 57. Tümen'in coğrafî bölgesi olan Aydın, Menteşe, Denizli, Burdur, Isparta, Antalya livaları ile İzmir'in Ödemiş ve Kuşadası ilçelerini ve önemli bucak merkezlerini içine alıyor. Kongre'nin aldığı kararlara göre, daha önce kurulmuş Heyet-i Milliyeler, Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş Heyet-i Milliye oldu. Yunan işgaline karşı doğan millî galeyanı iyi idare ederek millî

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

amaçları ve millî hareketleri birleştirmek için toplanan kongre, idarî, siyasî, fiilî savunma yolunda tedbirler almayı ve Hükümet'in yapacağı girişimlere yardımcı olmayı kararlaştırdı. Heyet-i Milliye'nin merkezi Nazilli olarak saptandı. Büyük merkezlerde, maliye, propaganda, haberalma, gönüllü ve silah toplama, fedakârlara ve göçmenlere yardım, satınalma, sağlık örgütleri kurulmasını, Denizli ve Muğla merkezlerinin depo alarak kabul edilmesini kararlaştıran kongre, her yıl toplanmayı da benimsedi. Ancak, Nazilli Kongresi, bir yılın dolmasını bekleyemeden 13 Eylül'de ikinci toplantısını yapacaktır. (**Tunaya:** 502; **Gökbel:** 372; **Tütenk:** 32; **Selek 2,** I: 267-268)

2. Mustafa Kemal, Padişah iradesiyle ordudan çıkarıldı; onun fahrî yaverlik unvanı ve nişanları geri alındı. Mustafa Kemal'in 3. Ordu Müfettişliği görevine 7/8 Temmuz'da son verilmiş, o da aynı anda hem bu görevinden hem de askerlikten istifa etmişti. Harbiye Bakanı Nazım Paşa, önceki gün konuyu Hükümet'e getirmişti. (**TV:** 3621 (12 Ağustos); **Tİ:** 12, **Zaman:** 13; **Bel.** XXXII: 451)

3. Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserliği'ni ziyaret ederek tutuklanmasını istediği 50 kişinin listesini verdi. Kendisine İngilizlerin tutuklama yapmayacağı cevabı verildi. Tasarı, bazı kişilerin İtalya'ya gönderilmesi biçimini aldı. (**Şimşir** I: 73; **Akşin:** 486)

4. Askerî Şûra ilk toplantısını yaptı. Anadolu'daki subayları yola getirmek amacıyla ve geniş yetkilerle 2 Ağustos'ta kurulan Şûra, Genelkurmay Başkanlığı'nın yetkileriyle çatıştığı için 1 Eylül'de lağvedilecek. (**Akşin:** 451)

5. Temsil Kurulu'ndan 5 üyenin imzasıyla 3. Ordu Müfettiş Vekili ve 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderilen bir yazıda, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tüzüğündeki özel madde gereğince, onun Temsil Kurulu üyesi olduğu bildirildi. Böylece Temsil Kurulu'nun üye sayısı 10'a yükseldi. Ancak bunlardan üçü Kongre'ye katılmamış ve yokluklarında seçilmişlerdi. (**Karabekir 1:** 106; **2:** 91)

6. Divan-ı Harb-ı Örfî'de Sapancalı Hakkı Bey, Ermenileri göçettirme ve öldürme davasından yargılandı (**TV:** 3623).

7. 20. Kolordu Kurmay Başkanı Ömer Halis Bey, Mustafa Kemal'e, İstanbul'un Sivas Kongresi'ne delege göndermeyeceğini bildirdi: "Dersaadet delege göndermiyor, orada yapılan işleri benimsemekle birlikte cüretkâr bir duruma girmeyi istemiyor..." Sivas Kongresi'ne İstanbul'dan delegeler katılacak ancak, Tıbbiye delegesi Hikmet'ten başkası Amerikan mandası için uğraşacaktır. (**Söylev** I: 55) ★ Halide Edip, saklanmakta olan Cavit Bey'i ziyaret ederek "Amerika işinin pek iyi gitmekte olduğunu" söyledi (**Tanin:** 1.12.1945).

8. İngiltere ile İran arasında Tahran'da bir anlaşma imzalandı. Buna göre İngiltere İran'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı yükümlendi. İn-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

giltere İran'a subaylar ve cephane gönderecek, borç verecek, buna karşılık İran'ın gümrük gelirlerini alacak. İngiliz taraftarlarınca İran-İngiltere Anlaşması Türkiye için örnek gösterilecektir. (**İstiklal:** 19; **İleri:** 27; **Nicolson:** 136; **Armstrong:** 192; **Bayur:** 40)

9. İngiltere'ye dönme emri almış olan Kontrol subayı Rawlinson, Tiflis'te. Rawlinson, General Beach'e, sorumluluk bölgesindeki durumu açıklayan bir rapor ile Erzurum Kongresi kararlarının çevirisini verdi. (**Rawlinson:** 233)
10. Küçük bir Ukrayna vapuruyla Trabzon'a Rum göçmenler geldi. Gemi daha önce Giresun'a gelmiş fakat göçmenler şehre çıkarılmamıştı. Durumu 16 Ağustos'ta Başbakanlığa ve Harbiye Bakanlığı'na bildirecek olan Karabekir, Hükümet'in bu akına bir çözüm bulmasını isteyecektir. (**TİH** I: 231)
11. Bir süre önce Hükümet'ten talimat almak üzere İstanbul'a gitmiş olan Ankara Valisi Muhittin Paşa, görevi başına döndü. Muhittin Paşa, Padişah'ın ve Hükümet'in İngiliz mandasını kabul ettiğini söyleyerek memurları İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne girmeye teşvik edecek, Kuvayı Milliye aleyhindeki çalışmalarından ötürü, çıktığı bir gezide tutuklanarak Sivas'a götürülüp görevine son verilecektir. (**Cebesoy 1:** 143)
12. **Türkçe İstanbul:** Londra'da Türk-İngiliz Cemiyeti kuruldu, -Şehrimize Miralay Van Başkanlığında bir Çin heyeti geldiğini, karşı gazeteler yazıyor. **Akşam:** Partilerimiz. **Alemdar'**da Çerkes Hasan: "Dur azizim, ben cevap vereyim". **İfham:** Romenler Macaristan'da. (Gazete, 19 Ağustos'a kadar kapanıyor). **Peyam'**da A. Kemal: Bize yardımcı bir devlet seçmemiz için sıra gelmedi, yaklaştı. Hangi devleti istediğimizi tek tek değil, millî ve umumî bir tarzda belirtmeliyiz. Tarihimize, geleneklerimize uygun olanına reyimizi veririz. **İleri:** Romanya askeri Budapeşte'nin idaresini ele aldı. **Sabah:** İşgalin tafsilatı. —Büyük bir içtimaî tehlike: Frengi. —İttihatçı zihniyeti. **Memleket'**in başyazısı sansür. İ. Hami: Vilayat-ı Şarkiyye telgrafı: Şark'ta 6 vilayet eşraf ve mutebera-nı İstanbul'daki fırkalara gönderdikleri telgrafta (bkz. 2 Ağustos) Ermenistan'a arazi terkine karşı çıkmışlardır. Amerikan Heyeti bunu dikkate almalıdır. **Zaman:** Bulgar sulhu. **İkdam:** Hafta istirahati. —İzmir felaketzedelerine yardım müsameresi. **Tasviri Efkâr:** Mahallinde tahkikat ve muhtelif heyetler. **Karagöz'**de körebe oyunundaki gibi gözleri bağlı adamlar. Hacivat: Karagöz, bu yaştan sonra körebe oyununa mı kalktınız? Karagöz: Bizler ol matbuat mensuplarıyız, ne istediğimizi, ne isteyeceğimizi arayıp duruyoruz.

10 - PAZAR

1. Halide Edip (Adıvar) İstanbul'dan Erzurum'da Mustafa Kemal'e gönderdiği bir mektupta, durumu nasıl gördüklerini yazdı. İtilaf Devletleri arasında Türkiye için yapılan çekişmeleri anlatarak Amerikan resmî çevrelerinin ve kamuoyunun Anadolu'da gelişen mücadeleyi sempati ile izlediğini, durumun el-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

verişli olduğunu, bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini bildirdi. "Biz İstanbul'da, kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere geçici bir Amerikan güdümünü, katlanabilir kötü durum olarak görüyoruz" diye yazan Halide Edip, buna gerekçe olarak küçük ve güçsüz bir Türkiye'nin azınlıklarla başa çıkamayacağını, bayındırlık için para ve güç gerektiğini, Amerika'nın farklı din ve milliyetten insanları başarıyla yönettiğini, yönetimdeki başarısını diğer milletlere göstermek isteyeceğini ileri sürdü. "Serüven ve savaş zamanı artık geçmiştir" dedi. Sivas Kongresi toplanıncaya kadar Amerikan Kurulu'nu alıkoymaya çalıştıklarını, Sivas'a Amerikalı bir gazeteci göndermeye uğraştıklarını bildirdi. (**Söylev** I: 68-71; **Kansu** I: 187; **Erol:** 125; **Yak.Tar.**III: 144) ★ Albay Kara Vasıf'ın aynı konuda mektubu (**BTTD**) ★ Hamit Bey, saklanmakta olan Cavit Bey'i ziyaret ederek, Amerikalıların malî durum hakkında bilgi almak istediklerini söyledi. Bir bütçe yapıldı. (**Tanin:** 1.12.1945)

2. Mustafa Kemal, 7 Ağustos'ta Erzurum Kongresi tarafından Temsil Kurulu'na seçilen Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey'e bir mektup yazarak Kongre'nin amaç ve kararlarını anlattı. Musa Bey'in, kendisi 2. Ordu Kumandanı iken Bitlis'in alınışında yaptığı yardımı övdü. Ermeni tehlikesi üzerinde durdu ve onu Erzurum'a çağırdı. (**Nutuk,** ves. 47)

3. Erzurum Kongresi bildirisi, Erzurum'da Türk Basma Evi'nde binlerce çoğaltıldı, yurdun çeşitli yerlerine gönderilmeye başlandı. Bildiri, diğer illerde de basılacaktır. (**Dursunoğlu:** 160; **Tar.Ves.** 2: 83; **Kansu** I: 113)

4. Önceki gün Bekirağa Bölüğü'nden kaçan Halil Paşa, Bursa'da Tümen Komutanı Albay Bekir Sami'ye bir mektup yazarak, o bölgede kurmak istediği bir çetenin barınma şartlarını sordu. Bekir Sami'nin olumsuz cevap vermesi üzerine Halil Paşa, Ankara yolunu tutacak, buradan Sivas'a giderek Mustafa Kemal ile buluşacak ve Ruslarla anlaşmak üzere Kafkasya'ya gönderilecektir. (**Cebesoy 1:** 132)

5. Millî Kuvvetler, Akhisar'da Papaslı Köyü'ne saldırarak, Yunanlılara kayıplar verdirdiler. Çevresi siperlerle tahkim edilmiş büyük bir köy olan Papaslı'da Rumlar oturuyor. Papaslı Rumları 8 Temmuz'da Halit Paşa Çiftliği'ne baskın yaparak Karaosmanoğulları'ndan Halit Paşa'yı ve Kuvayı Milliye'ye mensup savaşçılardan bir kısmını öldürmüşlerdi. Yunan Kuvvetleri köye yetişince Kuvayı Milliye, 1 subay, 13 er kayıp vererek mevzilerine çekildi. Bu çarpışma halkın moralini yükseltecek ve gönüllü sayısı artmaya başlayacaktır. 28 Ağustos'ta Papaslı'ya ikinci bir baskın düzenlenecektir. (**Ahmet:** 51; **Karacebe:** 131 "11 Ağustos"; **Bayar** 8: 2482). ★ Demirci Mehmet Efe'nin karargâhına gelen Muğla Kurulu, 500 yaya, 10 atlıdan meydana gelen bir millî kuvvet meydana getirdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

6. General Milne, Yunan Orduları Başkumandanı Paraskevopulos'a bir yazı göndererek İtilaf ve Türk kuvvetleri arasında bir sınır çizileceğini, bunun için General Hamburg başkanlığında bir kurul oluşturduğunu, İzmir'de Miralay Tgyaer Anderson başkanlığında bir karargâh meydana getirdiğini haber vererek kendilerinden izin alınmadıkça bugünkü işgal sınırının aşılmamasını, Yunan işgali altındaki yerlerin haritasıyla Yunan kuvvetlerinin konuş yerlerini istedi. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı Milne, 7 Ağustos'ta İzmir'e gelmişti. Paraskevopulos, İzmir'e giderek Milne'den bilgi alacak, sonra ordusuna bir bildiri yayımlayarak sınırın geçilmemesini emredecektir. Türk ve Yunan kuvvetleri arasındaki sınır 3 Ekim'de çizilecektir. (**Nider:** 121; **Misailidis:** 328; **Karacebe:** 146)

7. Karabekir, Harbiye Bakanlığı'nın sürgü kollarının İstanbul'a gönderilmesini isteyen 7 tarihli emrine ret cevabı verdi. Karabekir özetle şöyle dedi: Kama ve sürgü kollarını gönderirsek, bunlar yağma edilir. İşe millet karışır, ordu hükümetin elinden çıkar. Ermeniler Sivas'a kadar gitmek, Rumlar Pontos devleti kurmak isterken silahların elden çıkarılması doğru olmaz. Bunları Erzurum'da muhafaza edelim. (**Karabekir 1:** 109; **HTVD** 10, ves. 248)

8. 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Sivas'tan Karabekir'e gönderdiği telgrafta, Sivas Kongresi'ne gerek olup olmadığını sorarak, Hükümet'le uzlaşmanın Hükümet'in işlerine karışmaktan iyi olduğunu ileri sürdü (**Karabekir 1:** 111).

9. Süleyman Şefik Paşa'nın Albay Şefik Bey'e emri: Hepimizin kalbi, değil İzmir, vatanın bir zerresi için titrer... Fakat bizim taraftan en küçük bir saldırı İzmir'i değil, devleti tehlikeye koyar. Kimse duymadan gelmek mümkün ise, Şükrü'ye söyle, buraya gelsin, beni görsün, derdini anlatsın. İsterse Demirci de gelebilir. (**Şefik** II: 192. Metinde "Harbiye Nazırı" olarak ifade edilen Paşa, bu göreve 2 gün sonra atanacaktır!)

10. Edremitliler, İtilaf Devletleri'ne bir protesto telgrafı çektiler (**G. Yetkin:** 37).

11. **Journal des Débats:** Türkiye'de isyan (**Jaeschke 1:** 57). **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı tamamen sansür. **Türkçe İstanbul'**da Sait Molla: Londra'da Osmanlı-İngiliz Cemiyeti. **İkdam:** Hakka doğru. **Memleket:** Manda ister miyiz? Gazetemizde açtığımız manda müsabakasına gelen mektupları okuyalım. İstanbul'un tanınmış kişileri dışında bütün milletin arzusu tam ve mükemmel bir istiklalden başka bir şey değildir. Milyonlarca halk, varlığına, benliğine hakim, kendisi sahip olmak istiyor. **Akşam:** İzmir Heyeti. **Alemdar:** Milleti idam ederlerken kendileri ne yapıyorlardı? (Sait Halim, Enver, Cemal Paşalar atış taliminde, sehpalarda sallanan insan resimleri...) **Peyam'**daki "Ocak ve Manda" başlıklı yazısında Ali Kemal, Amerikan mandası isteyenlerin, sıra İngiltere'ye gelince "istemezük!" diye bağırmalarından yakınıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

11 - PAZARTESİ

1. Harbiye Bakanı Nazım Paşa, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'yı görüş alışverişinde bulunmak üzere acele İstanbul'a çağırdı. Ali Fuat Paşa, durumu şöyle yorumluyor: "Benim için kurnazca hazırlanmış bir tuzak. İstanbul'a gitmem cinnet olurdu. Hastayım, gelemeyeceğim, dedim". (**Cebesoy 1:** 144)

2. 800 kadar mevcudu olduğu sanılan bir Türk milis kuvveti, Gediz Vadisi'nde Yunanlıların tahkim ettiği Develi Köyü'ne saldırdı. Yunan kaynağına göre, Yunanlılar 6 ölü 20 yaralı, Türkler ise 90 ölü verdiler. Türkler yarın da Yunan ileri karakollarına saldıracaklar. (**YOİ** I: 178)

3. Yunan Ordusu Başkumandanı Paraskevopulos, İzmir'den Selanik'e hareket etti. Paraskevopulos 11 Temmuz'da İzmir'e gelerek komutayı ele almıştı. Yunan Batı Anadolu İşgal Kuvvetleri Komutanlığı, yeniden General Nider'e verildi. (**YOİ** I: 155; **Nider:** 121; **TİH** II/1: 193 "31 Ağustos")

4. Hükümet'te sandalyesiz bakan olarak bulunanlardan Tevfik Paşa, bu görevinden istifa etti. Damat Ferit Paşa'nın rakipleri arasında ve Padişah'ın başbakanlık için yedekte tuttuğu bir siyasetçi olan Tevfik Paşa, İkinci Damat Ferit Hükümeti'nden 29 Mayıs'ta istifa etmiş, ancak 21 Temmuz'da kurulan Üçüncü Damat Ferit Hükümeti'ne gene sandalyesiz bakan olarak alınmıştı. Eski Başbakan Tevfik Paşa, Damat Ferit'in 4. Hükümeti'nden sonra 21 Ekim 1920'de yeniden başbakanlığa getirilecektir. (**Simavi:** 521; **Akşin:** 505) ★ Danıştay Başkanlığı'na Rauf Paşa getirildi (**TV:** 3623).

5. Önceki gün Tiflis'e gelen Rawlinson'un raporu: İhtilal büyük ümit ve başarılara sahiptir. Bütün millî akım Lenin tarafından başlatıldı, besleniyor. Batum'dan çekilen Osmanlı ordusu, halka 35.000 tüfek dağıttı. Erzurum'da depolanmış tüfek sayısında 75.000 bir azalma oldu. (**Akşin:** 453)

6. İngiliz Dışişleri Bakanı ve Paris Barış Konferansı Delegasyonu Başkanı Balfour, Suriye'de Fransız-İngiliz ilişkileri konusunda bir rapor hazırladı. İngiliz, Fransız ve ABD'nin Suriye konusunda bir çıkmaza girdiklerini, memnun edici bir çözüm bulma imkânı olmadığını belirtti: Sykes-Picot Anlaşması'nın ilkelerine uyularak, Suriye Fransa'ya, Mezopotamya İngiltere'ye, Ürdün Vadisi Yahudilere ayrılabilir. İngiliz ve Fransızlar önce kendi aralarında bir anlaşmaya varabilirler, sonra da beraberce Araplarla anlaşabilirler. (**Evans:** 214)

7. Clemenceau'nun "Ermenisiz bir Ermenistan" hakkında demeci (**Jaeschke 1:** 57).

8. Ziya Gökalp'in Mondros'tan kızlarına mektubu: "Benim burada nasıl vakit geçirdiğimi soruyorsunuz. Bilhassa okumakla!... İnsan yaşamasını bilirse hayat zor bir şey değildir. Yaşamak için evvela insanın bir mefkûresi olmalı! Mefkûre, tükenmez vecdlerin, ümitlerin menbaıdır. Mefkûreler, millî felaketler zama-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

nında doğar. Bugün Türklerin en ziyade mefkûreli olacakları bir zamandır... Mefkûreli bir adama 'nasıl vakit geçiriyorsun?' diye sormamalı". (**F.A.Tansel:** 21)

9. **İleri**'de Celal Nuri: Emperyalizm: Cemiyet-i Akvam, kendini idare edemeyen milletlerin hürriyetini kabul ediyor. Biz de bir siyasî, iktisadî müzaharete nail olalım, o zaman kendimizi idare edebiliriz. **Akşam:** Galipler, Mağluplar: Evet, ağzımızı açamayacak kadar mecalsiz, düşkünüz. Galipler büyük bir zafer kazandılar. İtiraf ediyoruz. Galipler madem ki insaniyete, adalete taraftardırlar, mağluplar da bunları istiyor. **Alemdar**'da R. Cevat: İttihatçılık zihniyeti veremden daha tehlikelidir. Veremden önce bu çete ile mücadele edilmelidir. **Zaman**'ın yer yer sansürlü başyazısı: Hükümet, teşkilat-ı milliyeye karşı şiddetle hareket edeceğini ilan ediyor. Anadolu'daki vaziyeti sükûn ile, itidal ile bir kere daha inceleyebilir. Henüz vakit vardır. Hükümet'in bir kere daha dikkatini çekiyoruz. **Sabah:** Hareket-i Milliye: İlk yapacakları iş, İttihatçılar gibi bir tarafa savuşmaktan ve bedbaht milleti müdafaasız bırakmaktan ibaret olacaktır. Türk milletinin mevcudiyetini ve istiklalini muhafaza edebilmesi bu gibi mecnunca hareketlerden uzak durmamıza bağlıdır. —Erzurum Kongresi 7 Ağustos'ta dağıldı. Kongreye iştirak edenler, ehemmiyetsiz bir takım adamlardan ibarettir. Anadolu İslam ahalisi tahriklere önem vermiyor. Ankara'da yayımlanan **Mefkûre,** burada İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin şube açacağını müjdeliyor (**Tunaya** II: 278).

12 - SALI

1. Amerikan İnceleme Kurulu King-Crane, İstanbul Belediye Başkanı Cemil Paşa'yı dinledi. Başkan, "İngiltere'nin veya Amerika'nın yardımına muhtacız" dedi. Kurul Başkanı "mandadan korkmayın" öğüdünde bulundu. (**Alemdar, Tas.Ef., Zaman, Mem, İkdam, İleri, Vakit, Peyam:** 13)

2. Mark Lambert Bristol, ABD'nin İstanbul Yüksek Komiseri olarak atandı. ★ Yunan Zulümlerini İnceleme Müttefiklerarası Kurulu, Amiral Bristol başkanlığında ilk toplantısını yaptı. (**Jaeschke 1:** 57)

3. Savaş yılları başbakanlarından Prens Sait Halim Paşa, İngilizler tarafından tutuklanıp sürüldüğü Mondros'tan İngiliz Başbakanı L.George'a bir mektup yazdı. İngiltere'yi ve İngiltere'nin Mısır'ı işgalini övdü. Suçsuzluğunu savundu. Paşa, 4 Haziran'da da İngiliz komutanına bir mektup yazmıştı. (**Şimşir 2:** 290)

4. Türkiye Sosyalist Fırkası ve İdrak Gazetesi yöneticisi Hüseyin Hilmi (İştirakçi Hilmi) tutuklandı fakat ardından serbest bırakıldı. İdrak Gazetesi, partilerin Damat Ferit Paşa Hükümeti aleyhine bir bildirisini sansürden izinsiz bastığı için 23 Temmuz tarihli sayısından sonra kapatılmıştı. (**Alemdar:** 13, 14)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

5. Balıkesir Kongresi Başkanı Hacim Muhittin Bey, 3 Ağustos'ta, kendisinin tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesini emreden İzmir Valisi İzzet Bey'e cevap verdi: "Beni bir Yunan birliğinin başına geçip siz tutuklayın, siz götürün!" (**Çarıklı:** 32)

6. **Sabah:** Konya Tahkik Heyeti Reisi Süleyman Şefik Paşa'nın Afyon'da İkaz Gazetesi'ne demeci: Mustafa Kemal Paşa, hükümet ve memleketine alenen isyanını ilan etti. Asker topluyor, savaş vergisi alıyor. Erzurum'da, Meclis-i Mebusan vaziyeti takınmak isteyen bir meclis toplamak istiyor. (Fransızca İstanbul'dan; Tİ 8'de de var). **Türkçe İstanbul:** Anadolu'da, Hareket-i Milliye adı altında hadiseler çıkaran ve kongre toplayarak bazı isteklerde bulunmak suretiyle Hükümet'i müşkül durumda bırakan Mustafa Kemal Paşa, silk-i askeriyeden tart edildi (resmi). Nâzım Paşa, Kâzım Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'nın hareketiyle yarattığı Anadolu vaziyetini olduğu gibi bildirmesini istedi. **Zaman:** Hani netice? **Peyam'da** A. Kemal: Bir siyasî partimiz oldu mu, var mı? (Hakikî parti yok). **İleri'de** C. Nuri: Siyasî müzaheretin manası. **Alemdar'da** R. Cevat, Anadolu'daki hareketi büyütmemek gerektiğini, Mustafa Kemal'in teşkilatını genişletemediğini, Anadolu halkının sükûn istediğini, Hükümet'in ve illerdeki idarecilerin gayretiyle mevcut hareketin bastırılabileceğini yazıyor. "Kesinlikle anlayalım ki, bu devletin artık silahla işi kalmamıştır". **Akşam:** Büyük düşman, hastalıklar. — Mustafa Kemal Paşa askerlikten ihraç, rütbesi nezğ, fahrî yaverlikten refh edilmiştir.

13 - ÇARŞAMBA

1. Harbiye Bakanı Nazım Paşa istifa ettirildi ve yerine Süleyman Şefik Paşa getirildi. Üçüncü Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin kurulduğu 21 Temmuz'dan beri bu görevde bulunan Nazım Paşa, Anadolu harekâtı hakkında bazı girişimlerde bulunduğu halde kabine içinde Mustafa Kemal Paşa hayranı olarak suçlanıyordu. Süleyman Şefik Paşa, 1914'te emekliye ayrılmış subaylardan. Bir süre önce Konya İnceleme Kuruiu'nda görev yapmış ve Mustafa Kemal hareketini hızla dağıtacağına söz vermişti. Yeni bakan, subaylar arasında birçok tasfiye yapacak, ancak Anadolu hareketini bastırmayı başaramadan Damat Ferit Hükümeti'yle birlikte 2 Ekim'de görevden ayrılacaktır. (**Vakit:** 13, 15; **Akşam, Tİ:** 14; **Sabah, Tas.Ef.:** 15; **TV:** 3623; **Cebesoy 1:** 146; **Akşin:** 455)

2. İçişleri Bakanı Adil Bey, Denizli Mutasarrıflığı'ndan, Alaşehir'de toplanacak kongreye engel olunmasını istedi. Adil Bey, 8 Ağustos tarihli genelgesinde de millî teşkilatın dağıtılmasını, direnenlerin tutuklanmasını emretmişti. (**Çarıklı:** 242; **Bayar** 7: 2386)

3. Mustafa Kemal, Diyarbakır ve Bitlis yöresinde bazı aşiret reislerine mektuplar yazarak yurdun içinde bulunduğu durumu hatırlattı, kendisinin görevden ay-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

rılışını anlattı, bu mektupla birlikte yeterli sayıda göndermekte olduğu Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğüne göre bölgelerinde örgütlenmeye gitmelerini istedi. Mustafa Kemal, mektup yazdığı bu kişilerden Temsil Kurulu üyesi Sadullah Efendi'yi Erzurum'a da çağırdı. Mektup yazılan diğer kişiler şunlar: Bitlis'te Küfrevîzade Şeyh Abdülbaki Efendi, Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Derşevli Ömer Ağa, Muşaslı Resul Ağa (bu üçüne aynı metin); Şeyh Mahmut Efendi, Norşinsli meşayih-i izamdan Şeyh Ziyaettin Efendi, Garzan'da rüesadan Cemil Çeto Bey. (**Nutuk,** ves. 48-53)

4. Anadolu'da komutanlar, İstanbul Hükümeti'nin atamalarına karşı direniyor. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda Abdullah Paşa'nın Üçüncü Ordu Komutanlığı'na atanışına karşı çıktı. Abdullah Paşa'nın Trabzon'da karaya çıkarılmaması için de tedbir alınıyor. Abdullah Paşa, yarın istifa edecek. (**Vakit:** 16, 17; **Karabekir 1:** 114 (11 tarihiyle); **HTVD** 8, ves. 180) ★ Ali Fuat Paşa, önceki gün kendisini İstanbul'a çağıran Harbiye Bakanlığı'na verdiği cevapta, sağlığının elvermediğini ileri sürerek gelemeyeceğini bildirdi. (**HTVD** 40, ves. 943)

5. 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, İstanbul'da çeşitli partilerin, Amerikan Kurulu'na verilmek üzere aldıkları ortak kararları Erzurum'a bildirdi. Yalnızca Ermenistan'a verilebilecek toprakla ilgili olan kararların özeti şöyle: Amerika'nın yardımı sağlanabilirse Doğu Anadolu'dan Ermenilere bir miktar toprak verilebilir. Ancak bu, bağımsız bir Ermenistan'a değil, büyük ve medenî bir devletin mandası altındaki bir Ermenistan'a verilebilir. Türk ve Kürtlerin çoğunlukta bulunduğu arazinin Wilson ilkelerine göre bütünlüğü ve Türk istiklalinin tanınması, boşaltılacak araziden nakledilecek Türk ve Kürtlerin derhal yerleştirilmesi ve topraklarından yararlanabilmeleri için Amerika'nın yardımı, özellikle Erzincan ve Sivas'taki Ermenilerin Ermenistan'a gönderilmesi gerekir. Bunların gerçekleşmesi konusunda yurttaki kurullarla görüşülmesi için mümkün olursa oraya Amerikan Kurulu'ndan bir kişi gitmelidir. Sorunun, meşru bir kanun biçimini alması için Osmanlı Millî Meclisi'ne bırakılması gerekir. (**Söylev** I: 72-73; **Karabekir 1:** 117)
6. İstanbul Muhafızı Mirliva Ahmet Fevzi Paşa, bu görevden alındı. Yerine Emekli Süvari Albayı Şevket Bey atandı. Ahmet Fevzi Paşa, 24 Temmuz'dan beri bu görevde bulunuyordu. Genelkurmay İkinci Başkanı Kâzım Paşa ile, Kolordu Komutanlığı kadrosu ile 9 gün önce Askerî Şûra Muamelat Müdürlüğü'ne getirilmiş olan Miralay İsmet Bey (İnönü) görevlerinden affedildiler. Kâzım Paşa'nın yerine Mahmut Beliğ Bey, Harbiye Dairesi Başkanlığı'na da Ferik Ali Refik Paşa 16 Ağustos'ta atanacaklardır. (**Alemdar:** 16; **TV:** 3625; **Akşin:** 454)
7. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, Ermenistan'a Amerikan birliklerinin gönderilmesini tavsiye etti (**Jaeschke 1:** 57). ★ Milne'in raporu: Francet d'Es-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

perey (Fransız Doğu Orduları Başkumandanı) karşısında durumumun saptanmasını rica ederim (**Jaeschke 1:** 57).

8. İşgal sınırını saptamak amacıyla General Milne'in görevlendirdiği General Henry başkanlığındaki İngiliz kurulu, yanlarında bir Yunan subayı ve mülkiye müfettişi bir Türk olduğu halde, Türk temsilcilerle görüşmek üzere Soma'ya geldi (**TİH** II/1: 201; **Özalp:** 53).

9. Mülkiye ve askeriyede incelemelerde bulunmak üzere taşraya gönderilmesine karar verilen kurulların idareci ve asker üyelerine, yol, yemek, otel giderleri dışında aylık 150'şer lira verilmesini öngören kararname. (**TV:** 3625. 8 ay sonra açılacak olan TBMM üyeleri 100'er lira aylık alacaklardır...)

10. İtalyan Yüksek Komiseri Maissa, görevine başlamak üzere İstanbul'a geldi. İtalya'nın İstanbul Elçiliği'ne 14 Kasım 1918'de bayrak çekilmişti. O tarihten beri Yüksek Komiserlik görevi Kont Sforza ve onun vekili olan Lodife ile daha sonra atanan Arlotta tarafından yürütülmüştü. Maissa'nın görevi 1 yıl kadar sürecek, 19 Ağustos 1920'de bu göreve Garroni atanacaktır. (**Jaeschke 1:** 57)

11. Mısır'dan İstanbul'a 500 esir daha geldi (**Alemdar:** 14).

12. **Zaman:** Şehrimizin Amerikan Heyeti'ne cevabı. —Mustafa Kemal Paşa'nın silk-i askeriyeden ihracı (resmi). **Sabah:** Şehir Emini, Amerikan Sefarethanesi'nde. —Anadolu, biraz beni dinle: Padişah'ın fermanına kulak ver. Padişah'a asî olanların, bu durum, mecnunca felaketine sebep olur. (M.S.) **Türkçe İstanbul'**da Sait Molla: İngiliz taraftarıyım. —General Milne İzmir'de karşılanırken (resmi). **Akşam:** Anadolu ve seçimler.**Vakit'**te Ahmet Emin, Amerika'yı yakından tanıyan ve yurdun her yanını dolaşarak halk ile temas etmiş biri olarak Amerikan mandası istediğini belirtiyor. Amerikan mandacılığına ikna olmayan kişilere, Amerika'nın Filipin ve Küba'daki siyasetini örnek gösteriyor (**Uluğ:** 95). —Teşkilat-ı Milliye hakkında yeni bir tamim. Teşkilat-ı milliyenin ve tecemmüatın men'i yeniden illere iş'ar edildi. **Peyam'**da Ali Kemal: Basübadelmevt: İzmir işgali olmasaydı, İttihat ve Terakki ölmek üzereydi, hatta ölmüştü. —Anadolu Heyeti döndü. —Mustafa Kemal Paşa askerlikten tard edildi. Anadolu'da hareket-i milliye perdesi altında tahriklerde bulunan ve Erzurum'da millî kongreye riyaset eden Mustafa Kemal (Paşa), müstehak olduğu cezaya uğradı. Ümit ediyoruz ki, Hükümet yakında kendisini tahriklere muktedir olamayacak bir hale getirir. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı bütünüyle sansür. 10 Şubat'tan bu yana İsmail Hami'nin (Danişmend) yönetiminde 114 sayı yayımlanmış olan günlük **Memleket** Gazetesi'nin son sayısı: Lenin ve Troçki: Ayaktakımının hareketlerinden doğan cereyana uymaya mecbur olarak Rusya'yı harap etmiş iki şahsiyet (resimleri). —Abdülmecit'in 16 Temmuz tarihli muhtırası. (Çıktığı günden bu yana Hükümet aleyhinde ve millî mücadele lehinde yayın yapan Memleket, mandacılığa da karşı çıkıyordu. Başyazar İsmail

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

Hami İstanbul delegesi olarak Sivas Kongresi'ne katılacak ve öteki delegelerin çoğu gibi Amerikan mandasını savunacaktır). **Karagöz'**de karikatür: Gönüllü muhabir: Karagöz Efendi, Ceridenizde bana bir muharriklik veriniz. Dikili ağacım yok fakat muharrirliğe başlarsam az zamanda yağlıca bir yere kapılanabilirim. Karagöz: Yanlış geldiniz efendim, karşı sıramızdaki gazete idarehanesine gidiniz.

14 - PERŞEMBE

1. Üçüncü Ordu Komutanlığı'na atanmış olan Abdullah Paşa istifa etti. Üçüncü Ordu Komutanlığı'nı halen 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir vekâleten yürütüyor. 11 Kasım 1918'de kurulan Tevfik Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanlığı yapmış olan Abdullah Paşa'nın bu yeni göreve atanması Anadolu'daki komutanlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve Trabzon'da karaya çıkarılmaması için tedbirler de alınmıştı. (**Karabekir 1:** 114 "14'te haber aldık"; **Gologlu 1:** 119)
2. Ordu Müfettişlikleri kaldırıldı. Birinci Ordu Müfettişliği İstanbul'da, İkinci Ordu Müfettişliği Konya'da, Üçüncü Ordu Müfettişliği de Erzurum'da bulunuyor, Hükümet ikinci ve üçüncü Ordu Müfettişlikleri üzerinde etkisini sürdüremiyordu. Mustafa Kemal'in Üçüncü Ordu Müfettişliği'nden alınmasından sonra bunların adı Ordu Komutanlığı'na çevrilmiş bulunuyordu. Böylece üç ordu komutanlığına son verilmiş bulunuyor. ★ Yeni Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, ordu müfettişlerinin komutanlara talimat verme yetkisinin kaldırıldığını da bildirdi. Subayların siyasetle uğraşmalarının önlenmesini ve mülkî amirlerin isteyeceği yardımların yapılmasını emretti. (**Karabekir 1:** 121; **HTVD** 3, ves. 53, 54, 55; **TİH** VII: 619; **Akşam, Zaman:** 15; **Alemdar:** 16)
3. İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiserliği'nin raporu: Durum bunalıma dönüştü. Bütün Anadolu, etki alanı İstanbul dışına çıkamayan Hükümet'e karşı ayaklanmıştır. Bazı bölgelerde bölgesel örgütler kurulmuştur. Mustafa Kemal Partisi, Erzurum'da bir hazırlık kongresi yaptı. Türkiye'nin parçalanmamasını istedi. Herhangi bir manda yanlısı olmamakla birlikte, bu konuda bir zorunluluk olursa, daha çok bütün Türkiye'yi içine alan tek bir manda düzeni yeğ tutuluyor. (**Evans:** 181, 184)
4. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Ankara'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Kara Vasıf ve Halide Edip Hanım'dan gelen mektupları ve "büyük bir çoğunluğun görüşüne uygun olarak hazırlanmış" basılı rapordaki görüşleri özetledi. Buna göre Amerikan yardımı gereklidir, Amerikalılar gitmeden önce kararı kendilerine bildirmek üzere Sivas Kongresi bir an önce toplanmalıdır. (Halide Edip'in ve Kara Vasıf'ın mektupları için bkz. 10 Ağustos). Ali Fuat Paşa'nın telgrafında, mektupların sıra ile telleneceği, asıllarının da Sivas'a gönderileceği belirtildi. (**Söylev I:** 73)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

5. Sivas Valisi Reşit Paşa, İçişleri Bakanlığı'na Sivas Kongresi'ni toplanmaktan alıkoymanın imkânı olmadığını bildirdi. Kendisine güveniliyorsa, bu işi iyi idare ederek Hükümet'in isteğine aykırı ve yurda zararlı bir sonucu önlemesi için yetki istedi. ((**Yularkıran:** 80)

6. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, ilk toplantısını yaptı. Hoca Raif Efendi'den boşalan Kurul başkanlığına Emekli Binbaşı Süleyman Bey seçildi. Derneğin Erzurum Şubesi başkanlığını yapan Hoca Raif Efendi, 7 Ağustos'ta Derneğin merkez temsil kuruluna seçilmişti. (**BTTD** 61: 8; **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi** 5: 153)

7. İzmir Valisi İzzet Bey, Mustafa Kemal ve Rauf Bey tarafından yazılan mektupları ele geçirdi, isyan teşvikçilerinin cezalandırılmasını istedi (**Jaeschke 1:** 57).

8. Batum üzerinden İstanbul'a gelen İngiliz Kontrol Subayı Albay Rawlinson, İngiliz Yüksek Komiseri'ne, doğu sınırındaki durumu ve millî hareketi değerlendiren bir rapor verdi. Rawlinson İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'e Erzurum Kongresi bildirisini de sundu. (**Rawlinson:** 234; **Jaeschke 1:** 57)

9 Amerikan gazeteci Mr. Browne, İstanbul'da Amerikan King-Crane Komisyonu ile bir mülakat yaptı. Browne, Sivas Kongresi'ni izleyen tek yabancı gazeteci olacak. (**Jaeschke 1:** 57)

10. General Henry başkanlığındaki İngiliz Kurulu, millî hareketi yönetenlerle görüşmelerini tamamlayarak dün geldiği Soma'dan ayrıldı. Kurul, Türk savunmasını durdurmak ve bunun için bazı vaatlerde bulunmak üzere General Milne tarafından gönderilmişti. Henry, görüşmeler sırasında, iki taraf arasında saptanacak sınırdan söz etti. (**TİH** II/1: 202; **Özalp:** 54)

11. **Alemdar:** İngiltere'nin muhibbi Sultan Mehmet Han Sadis Hazretleri'nin Morning Post Gazetesi'ndeki beyanatı, İngiltere'de son derece iyi tesir yaptı. Dünyanın en adil, en namuslu, en haşmetli devleti olan İngiltere ile zavallı vatanımızın eski satvetini elde etmek için aralarında siyasî bir mukarenet kurulması için, mesleği cümlece malum olan Alemdar'ın da çorbada bir tuzu bulunursa ne büyük bahtiyarlık. (Padişah'ın ve Hindistan imparatoru elbisesi ile Kral George'un resimleri). **İleri:** Şehremini Cemil Paşa ve arkadaşlarının fikri İstanbul'u temsil etmez. (Cemil Paşa'nın Amerikan Kurulu'na söylediklerinin eleştirisi). **Sabah:** İstanbul'un cevabı. **Tasviri Efkâr:** Memleketimizde Amerikan Heyeti (toplu resim). **Türkçe İstanbul:** İngiltere, Türkiye'nin müşaviri. **Köy Hocası** Dergisi'nin 18. sayısı. **Zaman'da** Amerikan İnceleme Kurulu'nun çalışmalarıyla ilgili haberler. **İkdam:** Amerikan Tahkik Komisyonu huzurunda payitahtımızın sözü. **Vakit'te** Ahmet Emin: Kürtler ve Kürdistan: Kürtlerle Türkler kardeştirler. Menfaatleri ortaktır. Aralarına üçüncü bir şah-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1919 - AĞUSTOS

sın girmesine engel olmalı, birbirleriyle konuşmalıdırlar. —Manda ve müzaheret hakkında selahiyattar bir Amerikalının mühim izahatı. **Akşam'**ın başyazısı bütünüyle sansür. —Nazım Paşa istifa etti (haberi sansür). **Sebilürreşat'**ta iki tam sayfa sansür. —Geçen hafta Sebilürreşat'ın intişarına sansürce müsaade edilmediği için neşr olunamamıştır. **Servetifünun:** İzmir'de felakete uğrayanlara yardım için Gülhane Parkı'nda yapılan eğlence. Türk otağında, eski Türk kıyafetinde yardım toplayan mateberandan madamlar.

15 - CUMA

1. Yeni Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, yayımladığı bir emirde, kolorduların birbiriyle şifreli haberleşmede bulunmalarını yasakladı. Emre göre kolordular ve askerlik şubesi başkanlıkları, şifreleri ancak bakanlıkla haberleşmelerde kullanabilecekler, aralarında şifre ile yapacakları resmî haberleşmeleri doğrudan bakanlığa yazacaklar. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığı günden başlayarak emirlerini kolorduların şifreleriyle veriyordu. Görevden alındıktan sonra da bu şifrelerle haberleşme devam ediyordu. Bakanın emri kolordu komutanları tarafından sert bir tepkiyle karşılanacak, yarından sonra Karabekir, emrin geri alınmasını isteyecek, Mustafa Kemal de 18 Ağustos'ta yayımladığı gizli bir emirde, en etkili çözüm yolunun telgraf merkezlerinin halk tarafından işgal edilmesi olduğunu bildirecektir. Tepkiler üzerine Hükümet, 25 Ağustos'ta şifreli haberleşmeye izin vermek zorunda kalacaktır. (**Karabekir 1:** 123; **2:** 80; **Cebesoy 1:** 148; **İstiklal:** 25; **Karay:** 172 "Hükümet yasağı üç gün sürdü").
2. İçişleri Bakanlığı, yayımladığı bir genelge ile, bundan böyle askerî makamların mülkiye memurlarına asayiş ve benzeri konularda her türlü kolaylığı göstermesini istedi. Hükümet'in bu yoldaki kararı ile komutanların etkileri azaltılmak, valilerin etkileri ise artırılmak isteniyor. Hükümet, valilere komutanlardan daha fazla güveniyor. (**TİH** II/1: 205)
3. İngilizler, Kafkasya'yı boşaltmaya başladılar (**Akşin:** 503; **Bıyıklıoğlu:** 4; **Jaeschke 1:** 57).
4. Mustafa Kemal, Sinop Mutasarrıflığı'nın 4 Ağustos tarihli telgrafına cevap verdi. "Her ne zaman zaruret karşısında kalınırsa, milletin sinesi fedakâr evlatlarına açıktır" dedi. Sinop mutasarrıfı adı geçen telgrafında, İngilizlerin elinden kaçarak Sinop'a sığınan Samsun mutasarrıfının durumunu bildirmişti. Mustafa Kemal cevabında, Osman Bey'in Samsun'a gelmesini, mutasarrıfın istifa etmemesini ve Ali Fuat Paşa ile ilişki kurmasını istedi. (**ASD V:** 124; **Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları:** 10)
5. Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti Soma Şubesi yayımladığı bildiride, Paris Konferansı Türkler hakkında karar verinceye kadar saldırılarda bulunmayaca-

1919 - AĞUSTOS

ğını bildirdi. General Milne'in emriyle, iki taraf arasında sınır saptamak amacıyla gelen İngiliz Kurulu, Soma'dan dün ayrılmıştı. (**TİH** II/1: 202)

6. İngiliz Dışişleri Bakan Vekili Curzon, Washington Büyükelçiliği'ne soruyor: "Eski Türk İmparatorluğu'nun bir kısmı için Amerika'nın manda kabul etme ihtimalleri nedir?" Büyükelçi, yarından sonra vereceği cevapta, "sanmıyorum" diyecektir. (**Bayar** 6: 1886)

7. Ermeni Katolik ve Protestan cemaatı reisleri, ruhanî reisler ve Ermeni Cemaati Meclis temsilcileriyle İstanbul'daki 14 Ermeni kuruluşu temsilcileri, Galata'daki Ermeni kilisesinde toplandılar. Patrik Zafen efendi ve bazı baron ve temsilciler yaptıkları konuşmalarda, İngilizlerin ve Fransızların ilgilerine rağmen, Ermenilerin gözyaşlarının dinmediğini söylediler. Bir yandan büyük devletlere başvururken öte yandan Ermeni milletinin uyanık bulunması gerektiğini belirttiler. (**Alemdar:** 17).

8. Hükümet, Yahudilerin askerlik yapma yükümlülüğünü kaldırdı. Yüksek Komiserlerin isteği üzerine bir süre önce Bakanlar Kurulu Rum ve Ermeniler için bu yükümlülüğü kaldırınca Yahudiler de bu yolda istekte bulunmuşlardı. Bugünkü Hükümet toplantısında, Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, orduda zaten pek az Yahudi olduğunu söyleyerek, yükümlülüğün kaldırılmasının iyi etki yapacağını söyledi. (**Akşin:** 452; **Gökbilgin** I: 180'de aynı olay için 5 Ağustos tarihi gösteriliyor. 4 tarihli **İstiklal**'de de konu ile ilgili haber vardır).

9. İtalya'nın eski Yüksek Komiseri Kont Sforza İstanbul'dan ayrıldı. Yeni Yüksek komiser Maissa önceki gün İstanbul'a gelmişti. Kont Srorza İstanbul'a 13 Kasım 1918'de Müttefik donanmasıyla birlikte gelmişti. (**Jaeschke 1:** 57)

10. **Sabah**'ta Harbiye Bakanı S. Şefik Paşa'nın sözleri: İzmir dışında Anadolu'nun hiç bir yerinde teşkilat ve Hareket-i Milliye yoktur. **Tasviri Efkâr:** Medenî İdare: Amerikalıların dediği gibi yapacağımız iş, eski fikirlerimizi değiştirerek yeni usullerle memleketi idare etmektir. —Yeni Harbiye Nazırı'nın beyanatı (sansür). **Akşam:** Harbiye Nazırı'nın tamimi. —Kabine'deki istifalar. **Alemdar:** Batı Trakya bir İzmir olabilir mi? **Peyam**'da Ali Kemal, Anadolu'daki bugünkü durumun doğmasına Hükümet'in önceden tedbir almayışını sebep gösteriyor. **İleri**'de C. Nuri: Daimî tarafsızlık. **Zaman**'da, manda konusu üzerine haberler.

16 - CUMARTESİ

1. Alaşehir Kongresi açıldı. Kongre, Yunan saldırılarına karşı direnişi merkezî bir teşkilata kavuşturmak ve Paris Barış Konferansı'nın görevlendirdiği Yunan Zulümlerini İnceleme Komisyonu'na raporlar hazırlamak amacını taşıyor. Hacim Muhittin'in (Çarıklı) başkanlığında açılan ve 25 Ağustos'a kadar sürecek olan Kongre, Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Büyük Kongresi adını taşıyor.

1919 - AĞUSTOS

Bugünkü ilk toplantıda Padişah ve Hükümet'e bağlılık tutanağa geçirildi. Kongre'ye aşağıdaki yerlerden yerel yönetici, din adamı, Kuvayı Milliye komutanı, memur, eşraftan kişiler katılıyor: Alaşehir, İnegöl, Eşme, Ödemiş ve çevresi, Akhisar, Ayvalık, Demirci, Sarayköy, Aydın, Denizli, Balıkesir, Buldan, Sındırgı, Soma, Salihli, Uşak, Kasaba, Kula, Karahisar, Gördes, Manisa, Nazilli. (**Alaşehir Kongresi:** 1; **Çarıklı:** 96, 121; **Kaygusuz:** 189; **Tütenk:** 32; **Apak:** 96 "18 Ağustos"; **Cebesoy 1:** 156; **TİH** II/1: 209; VII: 24).

2. Hükümet, üç ordu müfettişliğini kaldıran kararnameyi Padişah'a imzalattı. Haziran başlarında ordu 9 kolordu ve 3 müfettişlik bölgesine ayrılmıştı, ancak Merkezi İstanbul'da olan Birinci Ordu Müfettişliği'ne Fevzi Paşa'nın atanışı 14 Mayıs tarihini taşımaktadır. Mustafa Kemal'in 30 Nisan'da atandığı 9. Ordu Birlikleri Müfettişliği, daha sonra Üçüncü Ordu Müfettişliği'ne, Merkezi Konya'da bulunan Yıldırım Birlikleri Müfettişliği de İkinci Ordu Müfettişliği'ne çevrilmişti. Hükümet, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından sonra İkinci ve Üçüncü ordu müfettişliklerine söz geçiremez duruma gelmiş, Mustafa Kemal 7/8 Temmuz'da görevinden alınmış, İkinci Ordu Müfettişi Cemal Paşa da 1 Temmuz'da Konya'dan İstanbul'a gitmişti. (**TV:** 3625; **Karabekir 1:** 123; **Akşin:** 499)

3. Mustafa Kemal, Başbakan Damat Ferit Paşa'ya çektiği bir telgrafla onu son bir kez yumuşatmayı denedi. İkisinin kalbinin de aynı amaç için çarptığını ileri sürerek İngilizlerin isteğine uymanın yıkım getireceğini belirtti. "Milletin bağımsızlık için yapacağını hiç bir güç engelleyemez" dedi. Millet Meclisi'nin toplanması gerektiğini, kuvvetli olmak için millî iradeye dayanmanın zorunluluğunu ve merkezî Hükümet emirlerinin uygulanamayacağını anlattı. (**İr.Mil.** 21 Eylül; **ATTB:** 51; **Söylev** I: 54; **AÖAS:** 37; **Kansu** I: 142).

4. Adagide çevresinde Türk milisleriyle Yunanlılar arasında çarpışmalar oldu (**YOİ** I: 217). ★ Gökçen Efe komutasındaki 300 kişilik Kuvayı Milliye, Tire'nin Fata Köyü'nde Yunanlılara bir baskın yaptı, 30 kayıp verdirdi, kendisi de 6 ölü verdi. Gökçen Efe'nin kendi köyü olan Fata'yı Yunanlılar daha sonra yeniden işgal edecek, Gökçen Efe, bu sefer daha güçlü bir akınla köyü işgalcilerden temizleyecektir. (**Şefik** III: 39; **Apak:** 94; **YOİ** I: 206)

5. İkinci Ordu Müfettişliği, Hükümet'e gönderdiği yazıda, Aydın ve çevresinde Yunanlıların yaptıkları zulüm, işkence, yağma, ırza geçme gibi olayları sıraladı (HTD'de **İstiklal 234**'te kayıtlı broşür).

6. İzmir'de bulunan İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne, Türk Hükümeti'ni ve 57. Tümen'i tehdit ediyor. Bugün gönderdiği ihtar yazısında şöyle dedi: "Müttefik birliklerine yapılan saldırılara derhal son verilmeli. Tahriklere devam edilecek olursa, Yunan birliklerine ileri mevzileri işgal etmeleri için emir vermek zorunda kalacağım..." (**Çarıklı:** 247; **Şefik** II: 200; **Bayar** 7: 2253; **Özalp:** 55)

1919 - AĞUSTOS

7. Genelkurmay Başkanı Hadi Paşa'nın raporu, Harbiye Bakanlığı adına Başbakanlığa sunuldu: "İngiliz Başkumandanlığı karargâhı, yakında Anadolu'ya göndermeyi tasarladığı İngiliz birliklerini yerleştirmek için Tuzla'daki barakaların kendilerine teslim edilmesini istiyor. Urfa, Diyarbakır yöresinde de bu yolda hazırlıklar yapıldığını bildirmiştim. Yurdun çeşitli yerlerinin işgal edileceği anlaşılıyor". Raporda Bakanlığın ne yapması gerektiği de soruldu. (**HTVD** 8, ves. 176)

8. ABD Hükümeti, Yüksek Komiser Bristol'a çektiği telgrafta, Türk Hükümeti'nin tehdit edilmesini istedi: "Başkan, Türk yetkililerinin uyarılmasını istiyor. Kafkasya'da ve başka yerlerde Ermenilerin kıyıma uğramasını önleyecek acele ve etkili tedbirler almazlarsa Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin kendilerine bırakılacağı ile ilgili verilmiş söz geri alınacaktır. Barış şartları bütünüyle değiştirilecek ve bu Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünüyle ve kesin dağılışına yol açacaktır..." Bristol, 21'de durumu Türk Hükümeti'ne bildirecek, valilere bu konuda emir verilmesini isteyecektir. (**Evans:** 181).

9. İngiliz, Fransız, İtalyan Yüksek Komiserleri de cezaevleri konusunda Hükümet'i tehdit ettiler. Enver Paşa'nın amcası ve eski 6. Ordu Komutanı Halil Paşa ile Küçük Talat Bey'in 8/9 Ağustos gecesi Bekirağa Bölüğü'nden kaçması üzerine üç Yüksek Komiser, Türk Hükümeti'ne verdikleri notada şöyle dediler. "Cezaevlerinden kaçmalara karşı Hükümet etkili tedbirler almazsa, yükleneceğiniz sorumluluk üzerine dikkatinizi çekeriz. İstanbul cezaevlerindeki bütün sanıkların ve hükümlülerin tam bir listesini de istiyoruz..." (**Şimşir 2:** 144)

10. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Trabzon'a çıkarılan Rum göçmenlerin halk üzerinde kötü etki yaptığını belirtti ve bu göçmen akınına karşı tedbir alınmasını istedi (**TİH I**: 231). ★ Karabekir, Süleyman Şefik Paşa'ya gönderdiği yazıda, onun Harbiye Bakanlığı'na gelişini usulen kutladı, ordunun "siyasetle uğraşması"nın doğuracağı zarara dikkat çekti, Alemdar'ın 7 tarihli sayısında bildirisi yayımlanan Askerî Nigâhban Cemiyeti'ne engel olunmasını istedi (**Karabekir 1:** 121)

11. İngiliz Savaş Bakanlığı'nın raporu: Osmanlı ordusu savaştan bıkmıştır. Gerilla savaşı tehlikeli değildir. (**Jaeschke 1:** 58)

12. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu karar defterinden: Özel görevle gönderilen, terhis edilmiş ihtiyat subaylarına onar banknot, erlere beşer banknot verilmesi kararlaştırılmıştır (**Atatürk Üniversitesi Ed.Fak. Dergisi** 5: 155).

13. Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı'na Damat Mehmet Şerif Paşa atandı. Danıştay eski başkanlarından Mehmet Şerif Paşa, 2 Ekim'de kurulacak Ali Rıza Paşa Hükümeti'nde İçişleri Bakanlığı'na getirilecektir. (**TV:** 3627)

1919 - AĞUSTOS

14. Senato Başkanlığından Başbakanlığa verilen cevapta İttihat ve Terakki'ye ait vezne mevcudu olan 180.000 liranın devredildiği haber alınan Teceddüt Fırkası Başkanı Hüsnü Paşa'nın 3 aydır tutuklu olması nedeniyle bilgisine başvurulamadığı bildirildi. Başbakanlık, 25'te Divan-ı Harb-i Örfî'ye bu konuda bir yazı ile başvuracak. (**Tunaya II**: 127)

15. **Zaman:** Umumî af. —Amerikan Tahkik Heyeti, artık kimseyi dinlemeyecek. —Amerikan Mektebi Müdiresi Mis Mari Miles, Türkiye'nin Amerikan mandasını kabul etmesi için 14 sebep var demiş. **Tasviri Efkâr:** Amerikan Heyeti, tahkikatını bitirdi. **Akşam:** Hızla yenilik. —Mandaterlik münakaşaları sebebiyle İngiltere-Amerika (bu iki ülke hakkında bilgi). **Peyam'da** Ali Kemal: Biz dahi hayranıyız manasız davamızın. —İstanbul ve Amerika mandası: Amerikan Kız Mektebi Müdiresi'nin görüşleri. **Vakit:** Türkiye'de Amerikan mandası. **İleri'de** Celal Nuri: Cezrî olalım cezrî...

16/17 - CUMARTESİ/PAZAR

1. Kuvayı Milliye Komutanı Hacı Şükrü, Köşk'ten, Çine'deki 57. Tümen Komutanı Şefik Bey'e yazdığı mektupta, Nazilli'de, Umum Jandarma Komutanı Kemal Paşa'yı "zeybekçe" tutuklattığını bildirdi. Mektupta şöyle dendi: "Bu adamcağız, Kuvayı Milliye'nin pürüzsüz, saf gayesini, kendi vicdanları gibi bazı araz ile şayebedar zan ediyormuş. Bu mecburî ikameti esnasında herhalde kanaatini düzeltir". Kemal Paşa, Kuvayı Milliye'yi yola getirmek için 7 Ağustos'ta İstanbul'dan yola çıkmıştı. 4 Eylül'de İstanbul'a dönecek olan Kemal Paşa, Kuvayı Milliye lehinde demeçler verecektir. (**Tütenk:** 3)

17 - PAZAR

1. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanı'ndan şifre ile haberleşmeyi yasaklayan 15 tarihli emri geri almasını istedi. İşbaşına gelen Harbiye bakanlarının kumandanlara güvensizliğinden yakındı. Karabekir, kolordusuna yayımladığı emirde de, şifreli telgrafları çekmeyenlerin divanıharbe verileceğini duyurdu (**Karabekir 1**: 124, 125) ★ Posta Telgraf Genel Müdürlüğü (Refik Halit), merkezlere çektiği telde, Hükümet'in emri gereğince kumandanlar arasında şifreli haberleşmeye engel olunmasını emretti. (**Karay:** 170; **Karabekir 2:** 81-83)
2. İttihatçılardan Karakol gizli örgütünün lideri Kara Vasıf Bey'in Mustafa Kemal'e ulaştırılmak üzere gönderdiği ek bilgiler, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'ndan Erzurum'a bildirildi. Buna göre, İstanbul'daki aydınların çoğu, Erzurum Kongresi'nin Amerikan yardımı istemesini bekliyor. Bu aydınlar, "Anadolu ne yaparsa yararlı olur, Amerika'nın güdümünden yararlanarak öbür alçakları çıkarabiliriz; sonra yalnızca Amerikalılarla karşılaşabiliriz ve onlarla uğraşmak da kolay olur" diyorlar; Amerikalılar ise Türkiye'de bir Ermenistan kurulmayacağını söylüyorlar ve Toros'tan sınır veren Başbakan Damat Ferit'i kınıyorlar. (**Söylev I**: 73)

1919 - AĞUSTOS

3. 11 Ağustos'ta Hükümet'ten istifa eden Tevfik Paşa, verdiği demeçte "Manda ve himaye bağımsızlıkla bağdaşmaz. Manda yardım anlamındaysa sakınca yok" dedi. Tevfik Paşa, Kuvayı Milliyecilerin asî sayılamayacağını, bunların ülkeyi savunduğunu söyledi "Bunlara karşı asker göndermek, insanın kendi ev halkını öldürmesi gibidir" dedi. Matbuat Müdürlüğü, Tevfik Paşa'nın bu sözlerini yarın bir açıklamayla düzeltmeye kalkışacaktır. (**Vakit, Zaman:** 18; **İfham:** 19; **Zaman** 19'da Matbuat Müdürlüğü'nün açıklaması; **Alemdar:** 19 "Laf-ı güzaf"; **İstiklal** 26'da R. Ahmet mandacılık aleyhindeki kısma cevap veriyor).

4. İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Dışişleri'ne raporu: "Damat Ferit, Anadolu'ya asker sevketmeyi teklif etti. Milne bunu reddetti. Çünkü nizamî birlikler de çetelere katılabilirler. Tek çözüm yolu Yunan ve İtalyan birliklerinin Anadolu'dan çekilmesidir. Hükümet'in otoritesi de o zaman kuvvetlenir, Millî Savunma Partisi'nin (Müdafaa-i Hukuk) varlık sebebi böylece ortadan kalkar". (**Sonyel:** 116; **Bayur 2:** 181; **Bayar** 7: 2387; **Jaeschke 2:** 89) ★ Vebb'in raporu: Venizelos, bütün İzmir bölgesini mezbahaya çevirdi. Bu nedenle içteki durum giderek kararsızlaşıyor. Burası Türkiye değil de başka bir yer olsaydı, muazzam bir ayaklanmanın eşiğinde olduğumuzu söylerdim. Ama bu garip ülke için spekülasyon yapmak zor. (**Documents:** 733; **Baytok:** 29)
5. İngiltere'nin Washington Büyükelçisi, Curzon'un önceki günkü sorusunu cevapladı: Amerika'nın Türkiye'de manda kabul edeceğini sanmıyorum. Karanlık bir iş olur. Kongre'nin kararı kesinlikle aleyhte olur sanıyorum. (**Bayar** 6: 1887).
6. Erzurum Kongresi kararları Başbakan'a bildirildi (**BTTD** 13: 5).
7. Konya'daki İtalyan işgal kuvvetleri, bir eğlence gecesi düzenledi. Geceye Çelebi Efendi, vali, şehrin ileri gelenleri çağrıldı ve kalabalık bir topluluk katıldı. Bir Türk pilotu, eğlenceyi selamlamak için, eğlence yerinin üstünden uçtu. (**Alemdar:** 30. Eğlenceyi Alemdar'a bildiren kişi, İtalyanların uygarlık ve nazikliğini uzun uzadıya övüyor).
8. Erzurum Valiliği'ne atanan Reşit Paşa, Van Valisi Mithat Bey ve Trabzon İnceleme Kurulu'ndan Fevzi Paşa, Trabzon'a gitmek üzere vapurla İstanbul'dan ayrıldılar. Bunlar 20 Ağustos'ta Trabzon'a ulaşacaklar. Ali Fevzi Paşa, 22'de Erzurum'dan gönderdiği ilk raporda ve daha sonrakilerde millî mücadelenin lehinde bulunacaktır. Fevzi Paşa ve Reşit Paşa 26 Ağustos'ta Erzurum'a ulaşacaklar, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kuşkulanması nedeniyle Mithat Bey Trabzon'dan geç bırakıldığı için 3 Eylül'de Erzurum'a varabilecektir. (**İleri:** 18)
9. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Heyet-i Merkeziyesi, Albayrak Gazetesi'nin her sayısından 150 adet satınalmaya, gereken yerlere zarf içinde veya paket biçiminde göndermeye karar verdi (**BTTD** 61; 8; **Atatürk Ü.Ed.Fak. Dergisi** 5: 155).

1919 - AĞUSTOS

10. **Sabah:** Büyük bir buhran arefesindeyiz. Geçim buhranı Amerika'da da başgösteriyor. **İkdam:** Amerikan Tahkik Heyeti. —Bolşevik yenilgisi nasıl hazırlandı? **Zaman:** Önceki gün Kâğıthane'de toplanan Ermeni Kongresi. —İstanbul'da ilköğretim kalkacak mı? **İleri:** Paris Barış Konferansı, Türkiye'de beynelmilel bir idare tezini düşünüyor. **Vakit:** Doğu illerinin durumunu incelemek üzere Ziya Bey'le Sabık 9. Kolordu Kumandanı Fevzi Paşa, bugün Erzurum'a hareket ediyor. **Akşam:** Mühim bir karar: İstanbul'da seçim usulü değişiyor. —Manda-vekâlet konusunda Sulh ve Selamet Fırkası'nın görüşü.

18 - PAZARTESİ

1. Önceki gün açılan Alaşehir Kongresi, Padişah'a, Başbakan'a ve General Milne'e birer tel çekti. Padişah'a çekilen telde Kongre'nin toplanma zorunluluğu anlatıldı, saygı ve bağlılık dile getirildi. Başbakanlığa, amacın çetecilik yapmak olmadığı anlatıldı. İtilaf Orduları Başkumandanı General Milne'e çekilen telde, sükûn ve asayişi bozacak çeteler kurmak için değil, Yunanlıları yurttan çıkarmak ve onların işledikleri zulümleri medeniyet dünyasına duyurmak için toplanıldığı bildirildi. Kongre 25 Ağustos'ta sona erecek. (**Alaşehir Kongresi:** 5, 6; **Çarıklı:** 39, 48, 209; **Bayar** 8, belge 142)

2. Mustafa Kemal, komutanların şifreli haberleşmesini yasaklayan Hükümet'e karşı alınmasını istediği önlemlerle ilgili gizli bir emir yayımladı. Emirde haberleşme konusunun bir hayat-memat meselesi olduğu hatırlatıldı, en etkili çareye tereddütsüz başvurmak gerektiği belirtildi. Bunun da telgraf merkezlerinin halk tarafından işgal edilmesi ve Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit'in görevden alınıp divanıharbe verilmesi olduğu üzerinde duruldu. Mustafa Kemal konu üzerinde görüşlerin bildirilmesini de istedi. Şifre ile haberleşmeyi Hükümet 15 Ağustos'ta yasaklamış, Refik Halit de emri telgraf merkezlerine bildirmişti. Erzurum Merkez Kurulu'nun Mustafa Kemal'e cevabı için bkz. 21 Ağustos. (**ATTB:** 54; **Baykal:** 27)

3. Hükümet, 3. Ordu Komutanlığı'nı kaldırdı. Bir süreden beri bu komutanlığa vekâlet eden Kâzım Karabekir, Abdullah Paşa'nın bu göreve atanmasına karşı çıkmıştı. Komutanları etkisiz hale getirmeye çalışan Hükümet önceki gün de ordu müfettişliklerini kaldırmıştı. (**HTVD** 3, ves. 58; **Akşin:** 499)

4. Bir Türk erinin Yunan Kızılhaç Kurulu'ndan bir doktoru öldürmesi üzerine İtalyanlar, Fethiye kaymakamına bir nota verdiler, asayişin korunmasına ortak olmak istediklerini bildirdiler. Fethiyeliler bu isteği reddetti. ★ Yanlarında Cizvit papazları olduğu halde bazı Fransız subayları Sivas'a geldi (**Cebesoy 1:** 158).

5. İstanbul Sıkıyönetim mahkemelerinde millîcilerin duruşması başladı. Bursa'da çete kurmakla suçlanan Dr. Hasan Rıza ve Ziya beyler yargılandılar. (**İkdam, Peyam:** 19)

1919 - AĞUSTOS

6. Hükümet, Van Valisi Haydar Bey'in İstanbul'a dönmesini emretti. Haydar Bey 2 Ağustos'ta görevinden alınmıştı. 23 Ağustos'ta bu emri ve kızından İstanbul'a dönmemesini isteyen bir mektup alacak olan Haydar Bey, 1 Eylül'de Erzurum'a gelecek, Ali Galip olayı üzerine Karabekir tarafından Elazığ Vali Vekilliği'ne gönderilecek, 23 Ekim'de Trabzon Valisi olacak, Meclis-i Mebusan'a ve BMM'ne Van mebusu olarak katılacaktır. (**Erdeha:** 168).

7. Başbakan Llyod George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Türkiye ile yapılacak barış konusunun İngiltere'nin hayatî çıkarlarını ilgilendirdiğini söyledi. "İngiltere'nin Türkiye ile olan barış kadar ilgisi bulunan başka bir konu yoktur, imparatorluğun geleceği Türkiye konusunda yapılacak çözüme bağlıdır" dedi. Barışın ABD'nin tutumu yüzünden geciktiğini ileri süren L.George "Korunmadıkları takdirde, işkenceye, kötü yönetime ve katliama terkedilecek insanları güvenliğe kavuşturmak işinde Amerika da kendine düşeni yapacak mıdır, bilmek istiyoruz" dedi. (**Kürkçüoğlu:** 63, 65) ★ Avam Kamarası'nda Bonar Law, "Kafkasya'daki kıtalarımızın masrafı çok büyüktür, bunu gelecek mandaterin üzerine alması istenir" dedi (**Jaeschke 1:** 58) ★ İngiltere'nin Kafkasya Yüksek Komiseri Haskell'in raporu: Ermenistan askerî yardıma çok muhtaçtır (**Jaeschke 1:** 58).

8. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'un İstanbul Yüksek Komiserliği'ne talimatı: İttihatçılara zor kullanmadan Padişah'ın ve Damat Ferit'in kişisel güvenliğini sağlayın (**Sonyel:** 110). ★ Yüksek Komiserlik, Nowil'in 5 Ağustos tarihli Kürdistan planını destekliyor (**Akşin:** 536).

9. **Alemdar**'da R.Cevat: Amerika mandater olacaksa Türkiye hiç bir ülkenin mandasını kabul etmesin daha iyi. Çünkü o, İttihatçıların türlü türlü kisveler altında yaşamasına önem vermeyecektir. Bu ise ölümlerin en fecisidir. **Peyam**'da Ali Kemal: Anadolu Türk'ü, Anadolu'da Türklük namına yapıldığını bildiğimiz hareketlere külliyen ilgisizdir. Ne kadar bön, saf olursa olsun, akıl ve fikre sahiptir. O dalaverelerin gerçeğini çabuk keşfeder. **İleri:** İngiltere ile İran arasında mühim bir itilaf aktedildi. **Debats:** Türk milliyetçiliğinin patlaması (**Jaeschke 1:** 58). **Albayrak:** Erzurum Kongresi Bildirisi'ni "Vilayat-ı Şarkiye Ermenistan olamaz" başlığı ile veriyor. Bildirinin yorumu: Millet müdafaa-i hukuk yolunda. Millet düşmanlarının aleti olan Ferit Paşa Hükümeti'nin propagandaları bir hiç olmaya mahkûmdur. —Yunanlıların İzmir'deki cinayetlerine dair resmî raporlar.

19 - SALI

1. İçişleri Bakanı Adil Bey, Sivas Valisi Reşit Paşa'ya, Sivas Kongresi'nin toplanmasına engel olmasını, Kongre için gelenlerin memleketlerine gönderilmesini, dinlemeyenler hakkında ise şiddetli tedbirler alınmasını emretti (**BTTD** 62: 4). ★ Fransız binbaşı Brunot, Vali Reşit Paşa'yı Kongre toplanırsa Sivas'ı işgal et-

1919 - AĞUSTOS

mekle tehdit etti. Reşit Paşa, İçişleri Bakanı'nın emirlerini ve Brunot'un tehdidini yarın Mustafa Kemal'e aktaracak, Bakan'a verdiği cevapta itidal tavsiye edecek, iki taraf arasında bir hayli bocaladıktan sonra 10 Eylül'de Mustafa Kemal yanında kesin yerini alacaktır. (**Yularkıran:** 80)

2. Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, kolordu komutanlarına verdiği emirde, askerlerin her ne ad olursa olsun, kurulan dernekleri benimser bir tutum bile takınmalarının yurt yararları açısından önlenmesi mümkün olmayan zararlar doğuracağını ileri sürdü. Askerleri, her zamankinden daha fazla kanunlara uymaya çağırdı. (**HTVD** 3, ves. 47)

3. Mustafa Kemal, Kara Vasıf Bey'den gelen ve önceki gün Ankara'dan Erzurum'a tellenen görüşlere cevap verdi. "Sözü edilen Amerikan güdüm ve yardımının pek çok dikkatle incelenmesi ve ulusal amacımızla karşılaştırılması pek önemlidir" dedi. Amerikan güdümü kabul edilince ulusal birliğin, yurt bütünlüğünün, bağımsızlık ve egemenliğin dokunulmaz olarak kalıp kalamayacağını sordu, Sivas Kongresi'nin kararlarını beklemeden yabancılarla ilişki konusunda bir karar vermek istemediklerini belirtti. Kara Vasıf Bey, adı geçen mektubunda İstanbul aydınlarının Amerikan mandasını uygun gördüklerini belirterek bu konuda Anadolu'nun cevabını beklediklerini anlatmıştı. (**Söylev** I: 74)

4. Aydın'da 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, teftiş için Nazilli'ye gelen Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa'nın tutuklanışını savundu. Yazıda şöyle denildi: İçişleri Bakanlığı, Kuvayı Milliye'yi yanlış tanıyor. Hacı Şükrü Bey ve Demirci Mehmet Efe'nin suçlandırılması siyasî bir hatadır. Aydın Kuvayı Milliyesi, Aydın ve 60 küsur köyün çevre bölgelere sığınmış halkının erkeklerinden meydana geliyor. (**Şefik** II: 189; **Bayar** 7: 2393).

5. 13. Kolordu Komutanlığı, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Güneydoğu Anadolu işgale uğrarsa büyük bir galeyan ve ihtilal olacağını, aşiretlerin silah depolarını yağmalayacağını bildirdi, Diyarbakır güneyindeki silahların Elazığ'a naklini önerdi. Genelkurmay'ın 23 tarihli cevabı: Nakledilmeleri sırasında korunabilirse kuzeye alınmaları uygundur. Bu durum İngilizlerin kararına bağlıdır. (**HTVD** 10, ves. 241).

6. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi, Mustafa Kemal'in, telgraf haberleşmeleri için halkın postanelere el koyması yolundaki dünkü önerisine cevap verdi: Önce, Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halit'in kanuna teslim edilmesini isteyelim. Olmazsa İstanbul'la haberleşmeyi her yanda birlikte keseriz. (**Baykal:** 28).

7. 14. Kolordu Komutanlığı, Hükümet'e gönderdiği bir yazıda, Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları zulüm, işkence, öldürme, ırza geçme, soygun,

yağma, çıkardıkları yangın gibi olayları rapor etti. Hükümet bu raporu, fasiküller halinde bastıracaktır. (HTD'de **İstiklal 234** numarada kayıtlı broşür).

8. İran Şahı Ahmet Han İstanbul'a geldi ve törenle karşılandı. Başbakan Damat Ferit, onu, kalmakta olduğu Büyükada'da ziyaret etti. Ahmet Kaçar Han, yarından sonra Padişah Vahdettin'le görüşecek, bazı Türklere nişanlar verecek ve İngiltere'ye gitmek üzere 30 Ağustos'ta İstanbul'dan ayrılacaktır. Ahmet Han Hükümeti, İran'ın İngiltere tarafından himayesini öngören bir anlaşma imzalamış bulunuyor. (**İleri** 19, 20; **İfham, Vakit, İkdam, İstiklal, Zaman** 20; **TV:** 3628)

9. 31 Temmuz'da İngilizler tarafından İstanbul'dan yola çıkarılan Emin Ali ve Bedirhanoğulları'ndan Celadet Ali ve Kâmuran Ali, İngiliz Binbaşı Noel'le Halep'te buluştular. Aynı günlerde İstanbul'dan yola çıkan Noel, sağlanmaya çalışılan Kürt-İngiliz işbirliğini gizlemek amacıyla ayrı olarak gönderilmişti. (**Akşin:** 539).

10. İngiliz ve Fransız hükümetleri arasındaki pazarlık sonuçlanarak İstanbul işgal komutanlığı İngilizlerden Fransızlara geçti. Fransızların Doğu Orduları Başkomutanı General d'Esperey bundan böyle İstanbul işgal komutanlığı yapacak. d'Esperey, İstanbul'a ilk kez 23 Kasım'da gelmiş, ikinci gelişi olan 8 Şubat'ta top atışları, azınlık gösterileri ve törenlerle karşılanmıştı.

11. Tevfik Fikret İstanbul'da 4. ölüm yıldönümünde anıldı. Abdülhamit rejimine olduğu kadar, 1912'den sonra İttihat ve Terakki zorbalığına karşı da mücadele etmiş olan Tevfik Fikret, Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkmış ve 1915'te ölmüştü. Fikret'in ölüm yıldönümünde yapılan toplantılar nedeniyle, Tevfik Fikret - Mehmet Akif kavgası bir kere daha tazelenecek. Sebilürreşatçılardan Ahmet Naim Bey, Tevfik Fikret hakkında bir konuşma yapan Rıza Tevfik'e bir broşürle cevap verecektir. (**İfham, Tas.Ef, Peyam:** 19, 20)

12. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'den Lord Curzon'a rapor: Albay Wilson'un, Amerikan mandası altında Erzurum ve Trabzon illerinde bir Ermeni devleti kurulması görüşüne karşı ciddî itirazları var. Trabzon'da hemen hiç Ermeni nüfusu yokken, Ermenilerin bulunduğu Van ve Muş, Kürt devletine bırakılacak... (**Documents:** 735)

13. **Tasviri Efkâr:** Tevfik Fikret'in ölüm yıldönümü. **Zaman'**da, Tevfik Paşa'nın dünkü demecinde Kuvayı Milliye ile ilgili kısmı Matbuat Müdürlüğü düzeltiyor: İsyan varsa her hükümet bunu bastırır. **Vakit:** Tevfik Fikret. **Akşam:** Şah Hazretleri Ada'da. **Alemdar'**da Refi Cevat, Tevfik Paşa'nın demecindeki manda aleyhindeki kısma cevap veriyor: "Manda, ister himaye, ister vesayet manasına alınsın, istiklalle bağdaşamaz, sözleri karşısında hayrete düştük. Bir millet güvendiği bütün şahsiyetleri iktidara getirdiği halde istifade edemezse, geleceğimizin malî buhranını gidermeye çare yoksa, bir memlekette kuvvet, para ol-

1919 - AĞUSTOS

mazsa ne yapar? Başka bir çare varsa ayıp değil ya, öğrenmek istiyoruz. Bunlar laf-ı güzaftır. Bu devlet yaşamak için İngiltere vesayetini kabul etmelidir". **İfham**'da H.Ragıp: Tevfik Fikret için. **İstiklal:** 11 gün kapalı kaldıktan sonra bugün yeniden yayımlandı. 6 tarihli nüshasında Padişah'ın bir demecini yayımlamış olan ve bunda Padişah'a hürmetsizlik görüldüğü için kapatılan gazete, okuduğunu anlamayan düzeltmen tarafından bir kelimenin değişmesi sonucu başına bu işin geldiğini açıklıyor. **Sabah:** Günün en önemli siyasî olayı İngiliz-İran itilafıdır. Bunun, Yakın Doğu'da derin bir değişme meydana getirmemesi kabil değildir, siyasî kapsamı pek büyüktür. Bunu, Doğu'da bir inkılabın başlangıcı sayıyoruz. İran göreceği yardım sayesinde az zamanda en büyük bir İslam devleti olacaktır. **Le Tems:** Türkler, liderlere, silahlara ve dağlara ve savaş halinde yaşama geleneğine sahiptirler. Yurtları parçalanırsa çarpışırlar. Bunun sorumlusu İngiltere'dir. (**Akyüz:** 53) **The New York Times:** Ermeni Cumhuriyeti Geçici Başbakanı, İtilaf birliklerinin derhal Ermenistan'ın yardımına koşmasını istedi (**Ulagay:** 50).

20 - ÇARŞAMBA

1. Sivas Kongresi konusunda Vali Reşit Paşa ile Mustafa Kemal ve Hükümet arasında yazışmalar devam ediyor. Reşit Paşa, Fransız yüzbaşı Brunot'un dünkü tehdidini Mustafa Kemal'e bildirdi; kongrenin Sivas yerine Erzurum veya Erzincan'da toplanmasını önerdi. Mustafa Kemal verdiği cevapta, Brunot'un tehdidinin bir kurusıkı olduğunu belirtti ve İstanbul'daki Fransız yetkililerinin Anadolu hareketini benimsediklerini ileri sürdü. Fransızların Sivas'ı işgal edemeyeceklerini, gözdağı vermek için Batum'dan Samsun'a asker getiren İngilizlerin de milletin direnci karşısında bunları geri çektiklerini hatırlattı. "Ben ne Fransızların ne de herhangi bir yabancı devletin yardımına gönül indirecek değilim. Benim için en büyük barınma yeri ve yardım kaynağı ulusumun kucağıdır" dedi. (**Söylev** I: 55; **Yularkıran:** 82; **Nadi 1:** 77; **Kansu** I: 150) ★ Reşit Paşa, Mustafa Kemal'le dünden beri yaptığı haberleşmeyi İçişleri Bakanı Adil Bey'e aktardı. Mustafa Kemal ve Rauf Bey'i tutuklamanın mevsimsiz ve güç bir iş olduğunu bildirdi; bundan ve Kongreyi toplanmaktan alıkoyma kararından vaz geçilmesini istedi; Sivas'ta Hükümet aleyhine bir karar alınmaması için çalışacağını tekrarladı; tutuklama emrini yerine getiremeyeceği için görevden alınmasına razı olduğunu ekledi. (**Yularkıran:** 94; **BTTD** 62: 5)

2. Çalışmalarına devam etmekte olan Alaşehir Kongresi, Başkan Hacim Muhittin imzasıyla bir bildiri yayımladı: "Vatan tehlikesi karşısında birleşen kardeşlerden meydana gelen kongrenin amacı, millî hareketin birleştirilmesi ve düzenlenmesi, zalim düşmanı memleketimizden tamamen uzaklaştıracak araçların tamamlanması, işgal gününden bu güne kadar Yunanlılar tarafından işlenen cinayet ve yağmanın incelenerek medeniyet ve insanlık âleminin haksever ilgisine sunulmasıdır. Muzdarip bütün Türk kardeşlerimize arzederiz." Bildiride,

1919 - AĞUSTOS

millî orduların iki aydan beri görevini yapmakta olduğu bildirildi. 25 Ağustos'ta kapanacak olan Kongre bugün, bir temsil kurulu seçmeye de karar verdi. (**Alaşehir Kongresi:** 7; **Çarıklı:** 40, 161, 210, **Bayar** 8, belge: 142)

3. Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa'nın 57. Tümen Komutanlığı'na emri: "Aydın cephesindeki kuvvetlerin Yunanlılara saldıracağı haber alınıyor. Milne, böyle bir saldırı olursa tedbir almakla tehdit ediyor.Yunanlılara saldırılmasının önüne geçilmediği takdirde çok fena sonuçlar verecek tedbirlere başvurulacağı bildirilmiştir". Milne, 16 tarihli yazısında Türklerin Müttefik kuvvetlerine saldırısı durdurulmazsa Yunan ordusuna ileri mevzileri işgal için emir vermek zorunda kalacağını bildirmişti. (**Şefik II:** 201; **Cebesoy 1:** 149, benzer bir emri; **TİH II/1:** 195. **Şefik II,** 192'de 10 Ağustos tarihiyle kayıtlı başka (?) bir emri: Durum sükûn istiyor. Demirci Efe ve Hacı Şükrü buraya gelip kimse görmeden beni görsünler, dertlerini anlatsınlar...)

4. Adagide'de Türk milisleri, birkaç noktada Yunan karakollarına saldırdılar (**YOİ** I: 218).

5. Anadolu'da incelemeler yapmak için görevlendirilen kurullardan Ali Fevzi Paşa başkanlığında olanı Trabzon'a geldi. Erzurum Valiliği'ne atanmış olan Reşit Paşa ile Van Valiliği'ne atanmış olan Mithat Bey de aynı gemi ile Trabzon'a geldiler. Ali Fevzi Paşa, buradan ve Erzurum'dan gönderdiği raporlarda, Anadolu hareketinin lehinde bulunacaktır. Reşit Paşa, millî hareketin aleyhinde bulunmama şartına bağlı olarak Erzurum Valiliği'ne kabul edilecektir. (**BTTD** 57: 10).

6. 3. Tümen Kumandanı Halit Bey, Mustafa Kemal'e bir tel çekerek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin siyasî bir parti haline getirilmesini ve seçimlere sokulmasını önerdi. Halit Bey Torul'dan gönderdiği yazıda eğer böyle hareket edilmezse Hükümet'in kozmopolitlerin eline geçeceğini, Kongre kararlarını kabul ettirmek için daima ihtilalci bir durumda kalmaya mecbur olacaklarını, bundan da yurdun zarar göreceğini ileri sürdü. (**Karabekir 1:** 127)

7. Paris Barış Konferansı On'lar Konseyi, Ege Bölgesi'nde Yunan zulümlerini incelemek üzere kurulan Müttefiklerarası kurula Türk Hükümeti'nden bir gözlemcinin de katılmasını kabul etti. 21 Temmuz'de kurulmasına karar verilmiş olan bu kurul, ilk toplantısını ABD Yüksek Komiseri Bristol başkanlığında 4 Ağustos'ta yapmıştı. Türk Hükümeti adına kurula oy hakkı olmaksızın Kadri Bey katılacak, aynı şekilde kurulda Yunanlıların gözlemci bir üyesi de bulunacaktır. (**Jaeschke 1:** 59)

8. Amerikalı gazeteci Mr. Browne, Sivas'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Browne, Halide Edip'in İstanbul'da hazırladığı plan üzerine, Kuvayı Milliye'nin oluru alınarak Ankara'ya kadar trenle, oradan 10 günde at sırtında Sivas'a gidecek, her yerde güler yüzle karşılanacak, kendisine ziyafetler verilecek,

1919 - AĞUSTOS

Sivas Kongresi'ni izleyen tek yabancı gazeteci olacaktır. Browne 19 Eylül'de Sivas'tan ayrılacaktır. (**BTTD** 62: 14).

9. Fransız Başbakanı ve Paris Konferansı Başkanı Clemenceau'ya Paris'te bir anarşist tarafından suikast düzenlendi. Clemenceau yaralandı. (**Göztepe:** 111)

10. İtalyan Savaş Bakanı Tittoni, Senato'da yaptığı konuşmada barışın bir an önce gerçekleştirilmesini diledi (**Jaeschke 1:** 59).

11. 13 Ağustos'ta İstanbul Muhafızı olarak atanmış olan Miralay Şevket Bey'e, 25. Kolordu Komutanlığı görevi de verildi (**Akşin:** 564).

12. İstanbul gazetelerinin hemen hepsinde Tevfik Fikret'i anma yazıları. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı bütünüyle sansür. —İran Şahı Hazretleri şehrimizde. **Alemdar:** Bolşeviklerin hezimeti devam ediyor. **Peyam'da** Ali Kemal: Aylar geçti, yıl oluyor, sulhümüz için ses yok, seda yok. Avusturya ile, Bulgaristan ile ayrı ayrı imzalanacak da sıra bize gelecek. Ölme... **Vakit:** İran Şahı'na dün yapılan karşılama töreni.

21 - PERŞEMBE

1. Temsil Kurulu imzasıyla Sivas Valisi Reşit Paşa'ya gönderilen yazıda, Erzurum Kongresi'nin İngilizler ve Fransızlar üzerinde olumlu etki yaptığı ileri sürüldü, milletin ne pahasına olursa olsun bağımsızlığını ve varlığını kurtarmaya azmettiği belirtildi. Yazıda "Bu akıma uymayanlar yıkılmaya mahkûm olacaklar, yıkmak isteyenler direnmeyle karşılaşacaklardır" denildi. Reşit Paşa dün, kongrenin mümkünse başka bir ilde toplanmasını istemiş, Mustafa Kemal de Fransız yüzbaşı Brunot'un kurusıkılarına aldırmaması karşılığını vermişti. (**Söylev** I: 57; **Karabekir 1:** 131; **Nutuk,** ves. 43; **Kansu** I: 163; **Yularkıran:** 99; **Nadi 1:** 81) ★ Mustafa Kemal, Üçüncü Kolordu Kumandanlığı'na, Sivas'ta Kadı Hasbi Efendi'ye ve Mebus Rasim Bey'e çektiği telgraflarda, Reşit Paşa'nın endişelerinin yerinde olmadığını bildirerek bunun Sivas halkı üzerinde yapabileceği kötü etkilerin önlenmesini istedi (**Nutuk,** ves. 44, 45, 46).

2. Mustafa Kemal, 12. ve 20. Kolordu komutanlıklarına çektiği telde, İstanbul'da partilerin, Doğu Anadolu'dan toprak verilebileceği yolundaki kararlarını kınadı. Mustafa Kemal, aynen İstanbul'a da bildirilmesini istediği yazıda "birinci maddede Ermenistan'a Doğu İllerinden toprak verilmesi söz konusu olmaktadır. Oysa, ezici çoğunluğu Türk ve Kürt olan bu illerden bir karış toprağın bile Ermeniler hesabına bugün için geçirilemeyeceği gibi, çeşitli soydan gelen halk arasında tiksinti ve öç alma duygusunun korkunçluğu ve sertliği, Osmanlı Ermenileri geri gelseler bile, illerde yoğun olarak yerleştirilmelerinin tehlikeli olacağını göstermektedir" dedi. Suçlu olmayan Ermenilerin yurtlarına yerleştirilebileceğini belirtti. (**Söylev** I: 72; **Karabekir 1:** 134).

1919 - AĞUSTOS

3. Kolorduların birbiriyle haberleşmelerinde şifre kullanamayacaklarına ilişkin Hükümet kararı kaldırıldı. İçişleri Bakanlığı'nın, Posta Telgraf Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıda, kumandanların şifreli haberleşmeye devam etmelerinin zorunlu görüldüğü belirtilerek, ilgililere buna göre bildirim yapılması istendi. Hükümet, 15 Ağustos'ta şifre ile haberleşmenin ancak bakanlıkla yapılabileceğini bildirmiş, ancak karar Temsil Kurulu ve komutanlar tarafından sert tepkiyle karşılanmıştı. (**Karay:** 172)

4. İngilizci iki hükümdar buluştu. İran Şahı, Vahdettin'i Yıldız Sarayı'nda ziyaret etti. Ahmet Han, yarın da İran Elçiliği'nde bir kabul düzenleyecek, İngiltere'ye gitmekte olan Şah, İstanbul'a önceki gün gelmişti. (**TV:** 3630; **İleri, İfham, İkdam, Zaman, Alemdar, Türk Dünyası, Peyam:** 22; **Tİ:** 21; **İstiklal:** 24, 25).

5. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, Başkan Wilson'un 16 Tarihli emrini Türk Hükümeti'ne bildirdi. Notada, Ermeni ve Hıristiyanlara karşı hareket durdurulmazsa, Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin de Türkiye'den alınacağı ihtar ediliyor. Damat Ferit Paşa, 25'te buna verdiği cevapta, elinde daha fazla kuvvet bulunmadığı için düzeni yeniden kurmanın güçlüğünden söz ederek yardım isteyecek, valilere talimat gönderildiğini söyleyecek. ABD'nin bu notası üzerine Clemenceau, Paris Barış Konferansı'nda 25 Ağustos günü yaptığı konuşmada "Tek bir devlet, Türkiye'ye barış dikte edemez" diyecektir. (**İstiklal** 4 Eylül (tarih belirtmeksizin), R. Ahmet: Düşünülecek bir mesele; 11 Eylül: Hükümet'in cevap verdiği; **Sonyel:** 114; **Akşin:** 502; **Bıyıklıoğlu:** 4). ★ Bristol, İzmir'e gitti (**Jaeschke 1:** 59).

6. Alaşehir Kongresi devam ediyor. Başkan Hacim Muhittin "Direniş Yunan işgaline karşı yapılıyor. İşgal kalkmadıkça silahı elden bırakmayacağız" dedi. (**Çarıklı:** 170)

7. Damat Ferit Paşa'nın Reuter Ajansı'na demeci: "Halk İttihatçıların tahriklerini önemsemiyor. Anadolu'da durum tahmin edildiği kadar kötü değildir". Başbakan, Türk delegeleri bir an önce Konferans'a çağrılırsa bugünkü karışıklıkların yatışacağını da söyledi. (**Peyam, İfham, İstiklal, İkdam:** 3 Eylül; **Gökbilgin** II: 15).

8. King-Crane Komisyonu olarak adlandırılan Amerikan soruşturma kurulu, Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Kurul, Müttefikler adına Osmanlı Devleti topraklarının alacağı yeni idarî biçimi yerinde soruşturmak üzere 3 Haziran'da Paris'ten İstanbul'a gelmiş, 7 Haziran'da Suriye'ye hareket etmiş, Temmuz sonlarında İstanbul'a dönerek çeşitli kuruluşların Amerikan mandası ve Ermenistan konusunda görüşlerine başvurmuştu. Kurulun çalışmaları münasebetiyle, İstanbul'da yoğun bir manda tartışması sürüyor. (**Tas.Ef.** 22)

1919 - AĞUSTOS

9. Trabzon Valisi Galip Bey'in Antant Gazetesi'nde bir demeci yayımlandı. Galip Bey demecinde, Trabzon'un Mustafa Kemal ve teşkilatıyla hiç bir ilgisi olmadığını söyledi. Mustafa Kemal, Hüsrev Bey ve Karabekir, 24 Ağustos'ta, Trabzon Merkez Kurulu'ndan bu demecin yalanlanmasını isteyeceklerdir. Anadolu hareketi aleyhine başka çalışmalar da yapan Galip Bey, 24/25 Eylül günü tutuklanarak Erzurum'a götürülecektir. (**Karabekir 1:** 140)

10. Mustafa Kemal, Karabekir'in şifresiyle Trabzon Mevki Kumandanlığı'na gönderdiği yazıda, Erzurum Kongresi'nde Temsil Kurulu üyesi olarak seçilen İzzet ve Servet Beylerin Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Erzurum'a gelmelerini istedi. Adı geçenler bu isteği reddedeceklerdir. (**Karabekir 1:** 138)

11. Ermeni Lejyonu Başhekimi Binbaşı Rolland, Adana'da öldü. Ermenilerin Ermeni vatandaşlığı payesi verdikleri Rolland, memleketlerine dönmelerine izin verilen Ermeniler için ayrılmış günlük istihkakın kontrolünü yapıyordu. Rolland'ın ölümü Adana'da azınlıklar arasında büyük bir üzüntü yarattı. Kendisine büyük bir cenaze töreni yapılıyor. Şehirde bütün dükkânlar kapandı. (**Véou:** 88).

12. Şarkî Anadolu M.H.C Erzurum Merkez Kurulu, Mustafa Kemal'e özel bir kurul göndererek Erzurum hemşehriliğini kabul etmesini istemeye karar verdi. Mustafa Kemal bu isteği kabul edecek ve Son Osmanlı Meclisi için Erzurum'dan milletvekili seçilecektir. Merkez Kurulu ayrıca, Mustafa Kemal'in Refik Halit'e karşı alınacak tedbirler konusunda 18 tarihli yazısına vereceği cevabı kararlaştırdı: Her taraftan birden protesto edilmesi, Refik Halit Bey'in kanuna tesliminin, Sivas ve Erzurum telgraf memurlarının da görevlerine dönmelerinin istenmesi; bunlar belli bir süre içinde yerine getirilmezse, İstanbul'la haberleşmenin bütün merkezlerde ve aynı anda kesilmesi... Hükümet'in, komutanlar arasında şifreli haberleşmeyi yasaklaması üzerine Refik Halit Bey, Posta merkezlerine bunu duyurmuş, Mustafa Kemal de halkın her yerde postanelere el koymasını önermişti. (**Atatürk Üniversitesi Ed.Fak. Edebiyat Dergisi** 5: 156; **BTTD** 61: 8).

13. Savaş sırasında Türkiye'deki Alman Askerî Kurulu'nun başkanı Liman Von Sanders, tutuklu olduğu Malta'dan salıverildi. Sanders Ateşkes Anlaşması'nın imzalandığı günün ertesinde Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nı Mustafa Kemal'e devretmiş, bir Alman asker kafilesi ile 29 Ocak'ta İstanbul'dan ayrılabilmiş ve 25 Şubat'ta tutuklanarak Malta'da alıkonulmuştu. (**Jaeschke 1:** 59) ★ Bir İtalyan, saklanmakta olan Cavit Bey'i ziyaret ederek Rodos'a veya İtalya'ya kaçması için gerekli hazırlıkları yaptıklarını söyledi (**Tanin:** 2.12.1945).

14. **Peyam**'da Ali Kemal: İstanbul ve Anadolu, baş ve gövde gibidir. Bunlar birbirinden ayrı gibi. Öyle çalışalım ki, bu ayrılığı kaldıralım. Günlük **Türk Dünyası** Gazetesi'nin İstanbul'da birinci sayısı (koleksiyonda 24 Aralık'a ka-

1919 - AĞUSTOS

dar 93 sayı): Mefkûremiz halkçılık, milliyetçiliktir. —Doğu sınırlarımız emin, Kafkas Türkleri masum. —Mehmed Fuad (Köprülü): Türk milliyetperverliği. **Sebilürreşat:** İstiklal ve hakimiyet bir bütündür, hiç bir surette bölünme kabul edemez. Türk için istiklalsiz hayat boştur. Tarih de gösteriyor ki, Türk istiklalsiz yaşamamıştır. Arkasında iki bin beş yüz seneyi aşkın şanlı bir istiklal tarihi bulunan bir millet için, tereddüt edilemez ki, istiklal hayattır. Binaenaleyh bu millet istiklalsiz yaşayamaz. **İstiklal'**de R. Ahmet, İngilizci Sabah'a cevap vererek Amerikan mandasını savunuyor: Amerika genç, dinç, ülkücü bir millettir. Cemiyet-i Akvam, henüz ruşeym halinde imiş; fesübhanallah! **Zaman:** Sulhümüzün çabuklaştırılması. **Türkçe İstanbul:** İki hükümdar-ı zişanın (Vahdettin ve Ahmet Han) mülakatları. **Diken** mizah dergisinin 21.sayısı: "Ayol bu herif hamala benziyor" "Ne zannettin haminne, kızımı bir memura vereyim de açlıktan mı ölsün?" —Hepsi harabeye dönmüş gazete binaları: Akşam, İleri, İkdam, Tasviri Efkâr, Memleket, İstiklal, Tercümanı Hakikat. "Zırtopuzlar! Lahana yaprakları! Şaklabanlar! Bu ne ahenk, bu ne vahdet!..." **Küçük Gazete**'nin 8. sayısı: Bu kere şehrimizi teşrif buyuran İran Şahı şehametlü Ahmet Han Hazretleri. **Albayrak'**ın 21. sayısında Hikmet, Erzurum Kongresi'nin "ne olacağız?" endişesini giderirken İstanbul Hükümeti'nin tutumunu büyük bir üzüntü ile izlediklerini yazıyor. —Ermenilerin halkımıza reva gördükleri fecî zulümler tahkikatından, tehcirden evvel, 18. kısım. **Servetifünun,** Crane-King Komisyonu üyelerini tanıtıyor.

22 - CUMA

1. İçişleri Bakanı Adil Bey, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın önceki günkü yazısına cevap verdi. Kongre toplamanın akılsızca ve memleketi felakete sürükleyen bir davranış olduğunu ileri sürdü, verdiği emirlerin uygulanmasını istedi. Buna göre Reşit Paşa'nın kongreye engel olması, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'i tutuklaması gerekiyor. Ne yapması gerektiğini şaşıran Reşit Paşa, Hükümet'e karşı sorumluluğunu üzerinden atmak için İçişleri Bakanı'na gönderdiği yazıda Temsil Kurulu'nun Sivas Kongresi'ni kesinlikle toplayacağını, engel olanlara karşı koyacağını bildirdi. Mustafa Kemal'e verdiği cevapta da düşünerek verecekleri kararın kendilerine ait olduğunu, onun emirlerine uyacağını bildirdi. Reşit Paşa'nın, iki taraf arasındaki sıkıntıları bir süre daha devam edecek, Ali Galip olayı üzerine 10 Eylül'de İstanbul Hükümeti'ne kesin olarak cephe alacaktır. (**Yularkıran:** 101, 104; **BTTD** 62:6).

2. Mustafa Kemal, Erzurum'dan gönderdiği gizli bir genelgede, Rum ve Ermeni örgütleri hakkında elde ettiği bilgileri anlattı. Buna göre, Rum Patrik Vekili Doretheous'un yönettiği Mavri Mira örgütü, Yunan Hükümeti'nin maddî yardımlarıyla Türkiye'de çeteler kurmak için çalışmaktadır. Yunan Kızılhaçı da bu örgüte bağlıdır, İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsolosluğu silah ve cep-

1919 - AĞUSTOS

hane deposu haline gelmiştir; izci örgütü, Mavri Mira tarafından idare olunmakta, Ermeni Patriği Zaven Efendi de bu örgüte bağlı bulunmaktadır. (**Nutuk,** ves.1).

3. Başbakan Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'e Mustafa Kemal'le anlaşma umudundan söz ediyor. Amerikan Yüksek Komiseri'nin 21 tarihli notası üzerine telaşa kapılan Damat Ferit Paşa, gerginliği yatıştırmak üzere Anadolu'ya gitmeyi ve Mustafa Kemal'i yatıştırmayı düşünüyor. Webb, bu bilgileri sunduğu telinde, Başbakan'ın bazı tutuklamalar yapmayı düşündüğünü de ekledi. ★ İngiliz Askerî İstihbarat Müdürü, Dışişlerine Doğu Anadolu ile ilgili 18 tarihli Genel Karargâh raporunu gönderdi. Raporda Erzurum Kongresi kararları anlatıldı, Mustafa Kemal gibi bir kişinin yönetimindeki bu hareketin ciddî bir hal alacağı belirtildi. (**Şimşir** I: 84; **Sonyel:** 114)

4. Anadolu'ya gönderilen soruşturma kurallarından birinin başkanı olan Ali Fevzi Paşa'nın Tarbzon'dan ilk raporu: Azınlıklar bölgede ayrılıkçı harekete giriştiler, İslamlar da bunlara karşı dernekler kurdular. Burada İslam çeteleri yok. Yarın Erzurum'a gidiyoruz. (**Karabekir 1:** 151; **BTTD** 57: 10; **Gökbilgin** I: 177)

5. Çine'de bulunan "Umum Anadolu İtalya İşgal Kuvvetleri Kumandanı" General Boncivani'den 57. Tümen'e: "Ordu kuvvetlerinin silahlı çetelerle birlikte Aydın'a saldıracakları haberi alındı. Bu saldırıları hemen durdurunuz..." (**Şefik** II: 202; cevap için bkz.24)

6. Denizli halkı, aşar ambarlarındaki zahireyi nakletmek, köprüleri ve istasyonları korumak için bir birlik kurdu. ★ 57. Tümen Komutanı Şefik Bey'in çağrısı üzerine Köşk'te yapılan toplantıda, Aydın'ı kurtarmak için bir saldırı yapılması kararlaştırıldı. 26'da yapılacak Üçyol saldırısında Türk kuvvetleri başarıya ulaşamayacaktır. (**Şefik** II: 208; **Tütenk:** 34)

7. İngiliz Muhipler Cemiyeti ileri gelenleri, Şah'ın gelişi nedeniyle İran Elçiliği'ne giderek defteri imzaladılar. İngiltere'ye gitmekte olan Şah Ahmet Han, 19 Ağustos'ta İstanbul'a gelmiş ve dün Vahdettin'i ziyaret etmişti. Türkiye'de İngiliz yanlıları, İran'ın İngiltere ile yaptığı anlaşmayı Türkiye'ye örnek gösteriyorlar. (**Alemdar:** 17)

8. **Türk Dünyası**'nın ikinci sayısı: Nebizade Ahmet Hamdi: Türk meselesi, —Şah Hazretleri'nin Hakanımızı ziyareti. —Amerikan Tahkik Heyeti'nin izlenimleri. **Alemdar**'da R. Cevat, dünkü İstiklal'de R. Ahmet'in "Niçin Amerika?" başlıklı yazısına cevap veriyor: Amerika değil İngiltere! **İfham**'da H. Ragıp, karşı (Beyoğlu'nda yayımlanan azınlık) gazetelerine cevap veriyor: Bizim milliyetperverliğimiz Türk milletinin varlık hakkını sağlamak isteyen bir milliyetperverliktir. Saldırgan değildir, savunmadadır. —İki İslam tacidarının mülakatı. **Peyam**'da Ali Kemal, İran Şahı'nın İngilizciliğini överek onun örnek

1919 - AĞUSTOS

alınmasını istiyor: Saltanatının talihini İtilaf Devletleri'ne, bilhassa İngiltere'ye rapteyledi. Her dolaba, oyuna rağmen bu siyasetten dönmedi, doğru yoldan ayrılmadı. İran cidden İstiklal sahibi bir devlet oldu... **Vakit**'te Ahmet Emin: Çin milliyetperverliğinin elde ettiği sonuç bize gıpta veriyor. **İleri:** Mukadderatımızın tayini Ekim'e kaldı. **Sabah**'ta İstiklal Gazetesi'nin İngiliz himayesini reddeden yayınına cevap: Amerika'yı niçin istemiyoruz?

23 - CUMARTESİ

1. Elazığ Valisi Ali Galip Bey, Kemah bölgesinde asayişin sağlanması gerekçesiyle 3. Kolordu merkezinin Sivas'tan Elazığ'a nakledilmesini istedi. Harbiye Bakanlığı'na yapılan öneride, 3. Kolordu'nun Sivas'ta boş durduğu ve zararlı propagandalara alet olmaktan başka bir işe yaramadığı ileri sürüldü. Sivas Kongresi'ni basmaya hazırlanmakta olan Ali Galip Bey, önündeki engelleri kaldırmaya çalışıyor. Bu amaçla, 15. Kolordu Komutanı'nın (Kâzım Karabekir), "münasip" biriyle değiştirilmesini önerdi. Harbiye Bakanlığı, 27 Ağustos'ta cevap verecek ve kolordu komutanlarının yerlerinde kalacağını bildirecektir. 30 Ağustos'ta Ali Galip Bey, Sivas Valiliği'ne atanacaktır. (**HTVD** 10, ves. 237, 238, 239)

2. İçişleri Bakanı Adil Bey, Sivas Valisi Reşit Paşa'dan, Kongre'ye engel olunması isteğinde direttı. Reşit Paşa ise istifasını istedi. Reşit Paşa, İçişleri Bakanı'nın bu yoldaki isteğine karşılık ilk kez 20 Ağustos'ta istifasını istemiş ve Kongre'ye engel olmasının imkânsızlığını belirtmişti. (**BTTD** 62: 6; **Yularkıran:** 114)

3. Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, General Milne'e, Yunan kuvvetleriyle Kuvayı Milliye arasına Osmanlı kuvvetleri yerleştirilmesini önerdi. Ege Bölgesi'nde Yunan kuvvetleriyle Kuvayı Milliye arasına sınır çekmeye çalışan General Milne, bu isteği reddedecektir. Yüksek Konsey, Milne'in çizdiği hattı 7 Ekim'de onaylayacaktır. (**Gökbel:** 365; **Söylev** I: 254)

4. Ege Bölgesi'nde Yunan zulümlerini incelemekte görevli Müttefiklerarası kurul, İzmir'de, Amiral Bristol başkanlığında ilk toplantısını yaptı. 21 Temmuz'da kurulması kararlaştırılan kurul, ilk toplantısını İstanbul'da 4 Ağustos'ta yapmıştı. İncelemeye Türk ve Yunan Hükümetleri adına da birer gözlemci katılacak, kurul Yunan işgali altındaki bölgede birçok kişiyi dinleyecek ve sonunda Yunan zulümlerini doğrulayacaktır. (**Peyam, İstiklal, Alemdar:** 25; **İfham:** 26).

5. 8 Ağustos'tan beri devam eden Alaşehir Kongresi üyeleri, General Milne'e ve Yunan Zulümlerini İnceleme Kurulu'ndaki Müttefik generallerine birer telgraf çektiler. Kuvayı Milliye'nin Yunan işgaline karşı kurulduğunu bildirerek bundan Müttefiklere saldırı anlamının çıkarılmamasını, işgal gerekiyorsa, sınırlı kalması koşuluyla bunun "uygarlıkla donanmış" İtilaf Devletleri askerleri tarafından yapılmasını istediler. Yazıda, Milne'in bir açıklamasından üzüntü du-

1919 - AĞUSTOS

yulduğu da bildirildi. Milne, sözü edilen açıklamasında, Yunan kuvvetlerine yapılan saldırının Müttefiklere yapılmış sayılacağını ihtar etmişti. Kongre, bugünkü çalışmalarında millî ve genel seferberliği kabul, ancak Sivas Kongresi'ne delege gönderilmesini reddetti. (**Alaşehir Kongresi:** 11; **Çarıklı:** 43, 172, 215)

6. Kastamonu Valiliği'ne, Konya eski Valisi Ali Rıza Bey atandı. Ali Rıza Bey, hem Hükümet'i, hem Temsil Kurulu'nu idare etmeye çalışacak, Hükümet'in çağrısı üzerine İstanbul'a gidince, Temsil Kurulu ile işbirliği yapmaktan tutuklanacaktır. (**TV:** 3641) ★ Van Valisi Haydar Bey, görevden alındığı ve yerine Mithat Bey'in atandığı haberini bugün aldı. Haber Van'da "bomba etkisi" yaptı. 8 Ağustos'ta görevinden alınma kararı çıkan Haydar Bey, bugün İstanbul'daki kızından da, İstanbul'a dönmemesini isteyen bir mektup aldı. Ermeni kırımıyla suçlanmakta olan Haydar Bey, 10 Eylül'de Erzurum'a gelecek, burada Elazığ Valiliği ile görevlendirilecektir. (**Erdeha:** 167)

7. Refet ve Kara Vasıf Beyler, Ankara'da Ali Fuat Paşa ile görüştüler. Refet Bey'in İzmir Millî Cephesi'ni üzerine alması uygun görüldü. (**Cebesoy 1:** 179) ★ 7 Ağustos'ta Türk öğrencilerle birlikte Hamburg'dan ayrılmış olan Akçoraoğlu Yusuf, İstanbul'a geldi. Kuzey Türklerinden olan Akçoraoğlu Yusuf Bey, daha sonra Anadolu'ya geçerek millî mücadeleye katılacaktır. (**Jaeschke 1:** 59)

8. Hükümet, Boğaziçi kıyılarında Tarabya'dan Boğaz'ın girişine kadar, yabancıların emlak ve arazi satın alabileceklerini kararlaştırdı. Savaş yıllarında burada yabancıların mülk ve arazi satın almaları yasaklanmıştı. (**Gökbilgin** I: 180)

9. Denizli Cephesi'nde Dr. Kâzım'ın yönetiminde bir millî Hilaliahmer hastanesi açıldı (**Tütenk:** 34).

10. Samsun'da İngiliz Yardım Subayı Yüzbaşı Perring'in raporu: Türklerin ümidi İngiliz, olmazsa Amerikan mandasındadır. (**Sonyel:** 131; **Jaeschke 1:** 59; **Akşin** 522'de 24 tarihiyle kayıtlı raporu: Canik Mutasarrıfı Hamit Bey, "ABD'nin manda alıp almayacağı belli değil, bu nedenle Türkler, İngilizlerin derhal ülkenin denetimini ele almasını istiyor" demiş...)

11. **İfham:** İran Şahı'nın gazetemize demeci: İngiltere ile imzaladığımız anlaşma bizim için fevkalade elverişli şartlar taşıyor. İngilizler, bağımsızlığımızı tanıyor ve ona kefil oluyorlar. Bizim için İngiliz mandası veya himayesi söz konusu olamaz. Türk ve İran milletleri kadar dost yaşamaya mecbur iki millet yoktur. (19 Ağustos'ta İstanbul'a gelen Şah, 30 Ağustos'ta ayrılacak). **Akşam:** Ahlak encümeni. **İstiklal**'de R. Ahmet, Amerikan müzahereti isteyen yazılarına, İngiltere taraftarı Alemdar ve Sabah'a cevaplar vererek devam ediyor. Milletler Cemiyeti'nin Amerika'ya yalnız İstanbul'un mandasını teklif edemeyeceğini, Sabah'ın İstanbul'daki Amerikan Kurulu'nun açıklamalarından haberdar olmadığını yazıyor. **Vakit:** İran Hariciye Nazırı ile mülakat. **Türk Dünyası:**

1919 - AĞUSTOS

Kâzım Nami: Türk nedir? —İran Şahı Hazretleri İstanbul'da. —Bolşeviklerle şiddetli savaşlar oluyor. Afganistan-İngiltere barış anlaşması metni. **Le Temps,** Damat Ferit'in Paris Barış Konferansı'ndan, 25 Haziran'da Clemenceau'nun sert bir mektubuyla geri gönderilmesini, onun Şark usulü gereğince, az koparabilmek için çok istemek ilkesine göre hareket etmesine bağlıyor. (**Öztoprak:** 51) **Karagöz:** —Amerikan heyeti gidiyor. —Aman bir daha söyleyelim, manda istemeyiz.

24 - PAZAR

1. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruluş bildirisi Erzurum Valiliği'ne verildi. Mustafa Kemal'in imzasıyla verilen kısa yazıda, Doğu Anadolu'da aynı amaçlar için kurulmuş bütün millî derneklerin, topladıkları Erzurum Kongresi'nde, bu dernek altında birleşme kararı aldıkları belirtildi. Derneğin yönetim kurulunun, Kongre'de seçilen Temsil Kurulu olduğu kaydedildi. Erzurum Kongresi, derneklerin birleşme kararını 7 Ağustos'ta almıştı. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuş. Erzurum Şubesi'ni ise 10 Mart'a açmıştı. Sivas Kongresi'nde aynı amaçla kurulmuş bütün dernekler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleşecektir. (**Nutuk,** ves. 41; **Söylev** I: 48)

2. Mustafa Kemal, toplantı halinde bulunan Alaşehir Kongresi'ne bir kutlama telgrafı göndererek, toplantının bütün Doğu illeri halkı üzerinde pek içten bir etki yaptığını, İzmir için kan ağlayan Doğu halkının bu girişime bütün ruh ve varlığıyla yardımcı olduğunu bildirdi. 8 Ağustos'ta açılan kongre yarın sona erecek. (**ASD** V: 124; **Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları:** 11; **Kaygusuz:** 190).

3. Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, merkezi Edirne'de bulunan 1. Kolordu'nun kumandanı Cafer Tayyar Paşa'ya yazdığı emirde, savunmaya geçen subaylar hakkında şikâyette bulundu. Bunları sapık fikirlere kapılmakla suçladı. Bütün kumandanların bölgeleri içinde, bugünkü durumu bozacak bir harekette bulunmamalarını istedi. Cevap: Vatanın yararına aykırı bir harekette bulunmadık, bulunmayacağız. (**BTTD** 10: 27) ★ Ali Fuat Paşa, Harbiye Bakanlığı'nın 20 tarihli yazısına cevap vererek Kuvayı Milliye'yi savundu (**Cebesoy 1:** 150).

4. Başbakan Damat Ferit Paşa, bir nota ile İngiliz Yüksek Komiserliği'ne başvurarak içinde bulunduğu zor durumdan yakındı. Paris Barış Konferansı'na yeniden bir Türk delegasyonunun çağrılmasını rica etti. "İzmir faciasından sonra, Kalde eskiçağından beri görülmemiş zulümlere şahidiz. Bir iki gayretkeş, hırslı ve hoşgörüsüz genç, milletin ümitsizliğinden yararlanarak kargaşa çıkardılar. Bunu bastırabilmem için, sebebi ortadan kaldırılmalıdır" dedi. (**Jaeschke 1:** 59; **Akşin:** 503).

1919 - AĞUSTOS

5. Venizelos, Başkan Wilson'a gönderdiği mesajda, ortalama bir çözüm şekli olarak Trakya'nın Yunanlılar, Bulgarlar ve kurulması düşünülen Uluslararası İstanbul Yönetimi arasında paylaştırılmasını önerdi. Wilson 29 Ağustos'ta verdiği cevapta, bu öneriyi kabul etmeyecek, Trakya'nın büyük bölümüne Yunanlıların egemen olma isteğinin ve buradan Bulgarlara toprak vermenin kabul edilmeyeceğini belirtecektir. (**Evans:** 198) ★ Yunan kuvvetleri, Müttefikler tarafından Bulgaristan'dan alınıp Yunanistan'a verilen Batı Trakya'daki işgali Mesta nehrine kadar tamamladılar (**Büjak:** 166).

6. Anadolu ve Kafkaslarda Ermenilerin durumunu incelemekle görevli Amerikan Harbord Kurulu, Amerikan donanmasına ait bir gemi ile Fransa'nın Brest Litovsk limanından İstanbul'a hareket etti. Harbord 2 Eylül'de İstanbul'a gelecek, 7 Eylül'de Sivas'a ulaşacaktır. Raporu için bkz. 16 Ekim. (**Tas. Ef.:** 31, ve gelişi; **TK** 79: 527)

7. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, birliklerine yayımladığı emirde, yerine atanan Hulusi Paşa'nın hastalıklı olması nedeniyle komutayı kabul etmediğini, bundan ötürü komuta görevine kendisinin devam edeceğini bildirdi. Ali Fuat Paşa, 11 Austos'ta İstanbul'a çağrılmıştı. 28 Ağustos'ta görevinden alınacak, ancak komutayı bırakmayacaktır. (**TİH** II/1: 206) ★ Üçüncü Kolordu Komutanlığı Kurmay Başkanı Ahmet Zeki'nin şifresiyle Vasıf Bey'den Mustafa Kemal'e gönderilen yazıda, Hükümet'in görevlendirdiği kişilerin Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'i diri, olmazsa ölü olarak ele geçirmek için Sivas'tan yola çıkarıldığı bildirildi (**Karabekir 1:** 141).

8. İtalyan İşgal Komutanı Boncivani'nin önceki gün yaptığı ihtara Kuvayı Milliye komutanı Hacı Şükrü imzasıyla cevap verildi: "Kuvayı Milliye'nin askerî birliklerle ilgisi yoktur. Biz çete değiliz. Yunan barbarlığının ortaya çıkardığı birleşik, meşru bir kuvvetiz. Yunan zalimleriyle neye mal olursa olsun pençeleşmeye yemin ettik" Boncivani, Yunanlılara saldırılmasından vazgeçilmesini ihtar etmişti. (**Şefik** II: 205)

9. İngilizler Bakû'dan ayrıldılar. Türk birlikleri Bakû'yu 16 Kasım 1919'da terketmiş, aynı gün şehre İngilizler girmişti. İngilizler Azerbaycan'ı 28 Aralık 1918'de tanımıştı. (**Jaeschke 1:** 60)

10. **Sabah,** İstiklal'le manda konusundaki tartışmasına devam ediyor: İstanbul vekâleti mi, Türkiye vekâleti mi? (Sabah, Amerika'ya yalnız İstanbul mandasının teklif edildiğini, bu durumun Türkiye'yi böleceğini ileri sürerek İngiliz himayesini savunmuş, İstiklal buna dün cevap vererek Amerikan Kurulu'nun açıklamalarının bu yolda olmadığını yazmıştı). **Akşam:** Büyük ve tacidar misafirimiz (İran Şahı), —İran Elçiliği'nde kabul resmi. **Alemdar,** İran Şahı'nın İstanbul'a gelişinin bir tesadüf olmadığını yazarak, Türkiye'nin İran'ın yolunu izlemesini istiyor (İngiltere İran'ın bağımsızlığı'nı "garanti"leyen bir anlaşma im-

1919 - AĞUSTOS

zalamıştı). —Bolşeviklerin çöküşü. **İfham:** Yunan işgali yalnız İzmir ve Ayvalık şehirlerine hasredilecek. **İleri:** Lloyd George, İngiltere'yi en ziyade alakadar eden işin bizim mukedderatımız olduğunu söylüyor. —C. Nuri: Bilen de söylüyor bilmeyen de. Yalnız bir devletin övücüsü olan refikime teessüf ederim. Manda ve idarî vesayeti reddediyoruz. Siyasî müzaheret istiyoruz. **Türk Dünyası:** Trakya meselesi. —İran Şahı hazretleri. **Tasviri Efkâr,** mandacıları eleştiriyor: Manda meselesi ve selahiyetli ricalimizin görüşleri. **Açıksöz,** manda isteyenleri şiddetle suçluyor: İstiklalimizden zerre kadar fedakârlığa razı değiliz. (**Coşar:** 25; **Coşar-MMB:** 97). **Le Temps**'a göre Mustafa Kemal, Hükümet Anadolu'ya asker sevkederse cumhuriyet ilan edeceği tehdidinde bulunmuş. Bunun üzerine hükümet asker göndermekten vazgeçmiş. (**Akyüz:** 52)

25 - PAZARTESİ

1. Alaşehir Kongresi çalışmalarını tamamladı. 8 Ağustos'ta başlamış olan Kongre bugün Padişah'a, yüksek komiserlere ve Milne'e birer telgraf çekti. Padişah'a gönderilen yazıda, atalarına layık olan Türklerin Yunan işgalcileriyle çarpıştığı, Denizli'den Bandırma'ya kadar kurulan Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak heyetlerinin bu kongrede bir araya geldiği bildirildi; Padişah'a bağlılık sunuldu ve onun kongreyi tanıması istendi. İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderilen yazıda, çoğunluğu tartışılmayacak kadar Türk olan Anadolu'nun Wilson ilkelerine göre hiç bir parçaya ayrılamayacağı, kadın, erkek, çocuk, kanlarının son damlasına kadar Yunanlıları bu topraklardan çıkarmak için çarpışacağı ve bu amaca erişince bütün millî harekete son verileceği bildirildi; Yunan zulümleri anlatıldı. Kongrenin aldığı kararlara göre, parti ayrılıklarının dışında kalınacak, savaş bitinceye kadar Yunanlılarla görüşmeye yanaşılmayacak, millî ve genel seferberlik ilan edilecek. Kongre temsil kurulu 20 Ağustos'ta seçilmişti. (**Alaşehir Kongresi:** 1, 8, 9; **Çarıklı:** 44, 202, 215; **Bayar** 8, bel. 142. Padişah'a çekilen tel için bkz. 18; Milne'e çekilen için 23)

2. Başbakan Damat Ferit Paşa, ABD'nin ültimatomuna cevap vererek, devletin sınırları dışındaki olaylardan sorumlu tutulmayacaklarını bildirdi ve barış yapılması için Osmanlı delegelerinin Paris'e çağrılmasını diledi. ABD Dışişleri, 16 Ağustos'ta İstanbul Yüksek Komiserliği'ne gönderdiği telgrafta, Ermenilere kötü davranıldığı takdirde nüfus çoğunluğu Türk olan yerlerin de Türkiye'den alınacağını bildirmiş, Bristol bunu 21'de Türk Hükümeti'ne iletmişti. (**İstiklal, İfham:** 11 Eylül; **Sonyel:** 114; **Jaeschke 1:** 60) ★ Paris Barış Konferansı'nda Beş Büyükler, ABD'nin Türkiye'ye verdiği notayı görüştüler. Konferans Başkanı Clemenceau, bir devletin Türkiye'ye barış şartlarını dikte ettiremeyeceğini söyleyerek ABD'nin tutumunu protesto etti. Tek bir hükümetin kendi başına Sultan'a baskı yapamayacağı kararlaştırıldı. Ermenilerin nasıl korunacağı tartışıldı. (**Evans:** 182; **Sonyel:** 115)

1919 - AĞUSTOS

3. Erzurum'da Mustafa Kemal ve arkadaşları, Sivas'a gitmek için hazırlık yapıyorlar. Bugün Mazhar Müfit Bey, kendilerini götürecek araba aradı. Para konusu tartışıldı. Mazhar Müfit Bey, sözü değiştirip Amerikan mandasına getirince Mustafa Kemal şöyle dedi: "Ahmaklar, memleketi Amerikan mandasına, İngiliz himayesine terketmekle kurtulacak sanıyorlar. Kendi rahatlarını temin etmek için bütün bir vatanı ve tarih boyunca devam edip gitmekte olan Türk İstiklalini feda ediyorlar." (**Kansu** I: 169-171)

4. Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, kolordulara, dünkü tarihle kaleme aldığı bir genelge gönderdi. Yunanlılara karşı devam ettirilmek istenen harekâtı yurt yararına bulmadığını bildirdi. General Milne'in "saldırılar durmazsa Yunan harekâtına izin veririm" diyen tehdidi üzerine Harbiye Bakanı, İzmir Bölgesi'ndeki kumandanlara da 20 Ağustos'ta aynı konuda uyarılar göndermişti. (**HTVD** 8, ves. 182)

5. 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na çektiği şifre yazıda, Ali Fuat Paşa'nın görevden alınmasını eleştirdi. Hükümet'in, İngiliz veya Amerikan mandası istememesini, milletle birlik olmasını, yurtsever komutanları görevden almamasını istedi. Ali Fuat Paşa 11 Ağustos'ta İstanbul'a çağrılmıştı. 28 Ağustos'ta da görevinden resmen alınacaktır. (**HTVD** 9, ves. 206)

6. Ali Fevzi Paşa başkanlığındaki İnceleme Kurulu, Trabzon'dan Erzurum'a giderken Bayburt'tan Hükümet'e gönderdiği raporda, yollarda asayişin mükemmel olduğunu, Erzurum Kongresi'ne katılan delegelerin Padişah'a bağlı olduğunu bildirdi (BTTD 57: 11).

7. Binbaşı Noel'in teli: "Eğer Galip hâlâ karargâhı ziyaret etmeye kararlıysa, ona benimle en kısa zamanda buluşması gerektiği söylenmelidir. Herhalde kendinde yeter para vardır. (**Akşin:** 543. Akşin, adı geçen Galip'in Elazığ Valisi Ali Galip olabileceğini, karargâhı ziyaretin de o halde, planlanmakta olan Sivas baskını olacağını, Ali Galip'le Noel'in 5 Eylül'de Malatya'da buluşmalarının rastlantı olamayacağını kaydediyor).

8. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: "Damat Ferit'in hakkı var. Ateşkes'in olağanüstü uzatılması Türkiye'yi çaresiz duruma düşürdü". (**Jaeschke 1:** 60)

9. **Sabah:** Türkiye ve İngiltere'nin geleceği. —Kızılların yenilgisi. **Tasviri Efkâr:** İktisadî konularımız. **Zaman:** Hal ve vaziyet. —Yeni tevkifhanemiz. **Peyam**'da Ali Kemal: Hürriyet ve İtilaf'ın başına gelenler, pişmiş tavuğun başına gelmedi. **İfham:** Şah Hazretleri İran Elçiliği'nde. **Alemdar**'da Kâşif, seçimlere katılmayı reddedenleri eleştiriyor. "Katılarak varlığımızı ispat edelim" diyor. **Akşam:** Pahalılığa karşı. **Tarık:** Bekirağa Bölüğü'nde hâlâ 69 sivil, 116 asker mahpus var. **Vakit**'te Ahmet Emin: Amerika'nın Türkiye mandasıyla, Türkiye topraklarının sahipsiz olmadığı anlaşılacaktır. Başka bir hal tarzı yoktur. **Türk**

1919 - AĞUSTOS

Dünyası: Mukadderatımız. —Konferans'a davetimiz. —Paris Konferansı ve Amerikan mandası. —Şah Hazretleri Sefarethane'de. —Trakya'da Bulgar zulümleri yeniden başladı. **Mefkûre** (Ankara)'de, Ankara'da açılan İngiliz Muhipler Cemiyeti Şubesi ve kurucuları (**Tunaya** II: 477).

26 - SALI

1. Ali Fevzi Paşa başkanlığındaki İnceleme Kurulu üyeleri ve yeni Vali Reşit Paşa, Erzurum'a vardılar. Kâzım Karabekir'le görüştüler. Karabekir onları ikna etmeye çalıştı. Vali, göreve başlama töreninde Padişah'ın Celalî eşkiyasının bastırılması için emir verdiğini söyledi. Bunun üzerine Müdafaa-i Hukukçular toplandılar. Vali'nin yola getirilmesi, değilse Erzurum'da barındırılmaması gerektiğine karar verdiler. Vali, sözlerinin yanlış anlaşıldığını ileri sürecek ve bunun üzerine Erzurum'da bir yıla yakın görev yapacaktır. Ali Fevzi Paşa da Erzurum'dan gönderdiği raporlarda millî hareketin lehinde bulunacaktır. (**Karabekir** 1: 144; **HTVD** 47, ves. 1092)

2. 12. Kolordu Kumandanı Miralay Mehmet Selahattin Bey, Harbiye Bakanlığı Merkez Dairesi Başkanlığı'na atandı. Ondan boşalan yere Yemen eski Umum Kuvvetler Kumandanı Ferik (Topal) Sait Paşa getirildi. Sait Paşa, 11 Eylül'de Konya'ya gidecek, görev yapamayacağını anlayınca 25 Eylül'de ayrılacaktır. İstanbul Divan-ı Harb-i Orfî üyeleri değiştirildi. Yeni Başkan Ahmet Sait Paşa. (**TV:** 3637, 3642)

3. Kuvayı Milliye, Hükümet'in emrini dinlemiyor. Aydın-Tire arasındaki Üçyol'da top da kullanılarak Yunanlılara karşı bir saldırı yapıldı. Saldırının başarıya ulaşamaması üzerine Aydın'a genel saldırı düşüncesinden vazgeçildi. (**TİH** II/1: 197; **Şefik** II: 208; **Misailidis:** 368; **Tütenk:** 34; **YOİ** I: 220 "Adagide çarpışmaları")

4. Kafkasya'yı boşaltmakta olan İngiliz birlikleri Kars'tan çekildi. Türk Birlikleri bu yılın 9 Ocağında Kars'tan çekilmeyi tamamlamışlar, 12 Ocak'ta İngiliz kuvvetleri müstahkem mevkilere yerleşmişlerdi. Kars, halen Ermenilerin işgali altında bulunuyor. (**Bel.** XXI: 579)

5. Şarkî Anadolu M.H.C Erzurum Merkez Kurulu, Mustafa Kemal'i şehrin fahrî hemşehriliğine kabul etti. Mustafa Kemal, son Mebuslar Meclisi için bu şehirden mebus seçilecektir. (**Dursunoğlu:** 139; **Kansu** I: 174)

6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İstanbul'da bulunan Sivas Şubesi Başkanı Halit Bey, Sivas Müftüsü ve diğer bazı ileri gelenlere birer telgraf çekerek, onları Kuvayı Milliye aleyhine kışkırttı. Padişah'a bağlı olduklarını telgrafla bildirmelerini istedi. Telgraf, gönderilen kişiler üzerinde ters etki yaptı. Sivas, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını karşılamaya hazırlanıyor.

1919 - AĞUSTOS

7. Alaşehir Kongresi, Nazilli'de Kuvayı Milliye tarafından tutuklanmış olan Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa'nın serbest bırakılmasını istedi. Hükümet'in Ege Bölgesi'ne teftiş için gönderdiği Kemal Paşa'yı Hacı Şükrü Bey tutuklatmıştı. Kemal Paşa serbest bırakılacak, 31 Ağustos'ta, Kongre Başkanı Hacım Muhittin Bey'le görüşecek, İstanbul'a varınca da Kuvayı Milliye lehine demeçler verecektir. (**Akşin:** 497)

8. Damat Ferit Paşa'nın Le Temps'a demeci: Anadolu hareketi saman alevidir ve sönmüştür. Halk Hükümet'e sadıktır. Tamamiyle hür bir memleketiz ve öyle kalmak istiyoruz... (Bkz. 4 Eylül)

9. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, görevini Amiral Robeck'e devretti. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiş olan Galthorpe, 5 Ağustos'ta memleketine dönmüştü. Robeck ise 11 Eylül'de gelecek. Yüksek Komiserlik Vekâleti Amiral Webb üzerinde bulunuyor. (**Jaeschke 1:** 60)

10. **Alemdar**'da R. Cevat: İngiltere-Türkiye: Aman fırsatları kaçırmayalım.—Dünkü Mamuretelaziz tehciri muhakemesi. **Türk Dünyası:** İzmir'in akibeti. —Romanya nereleri istiyor? **İleri:** Türkiye'nin vefakâr dostu Piyer Loti. **Vakit:** Odesa Bolşeviklerden kurtarıldı. **Zaman:** Hakkın tezahürü. **Akşam:** İlkmekteplerimiz. **Ümit** Dergisi'nde Tarık Mümtaz'ın (Boztepe) yazısı: Yeni ve meçhul sergüzeştlere doğru koşan, yüce ve ulu bir saltanata arkasını dönüp kaçan, huzur ve sükûna susayan mübarek Anadolu'yu fuzulî yere karmakarışık eden gafil arkadaşlarımızın... hayalden ölüme kadar giden bir uçurumdan kaçar gibi çekilmelerini temenni ederiz. (**Ilgar:** 19) **İstiklal:** Küçük tereddütlerle büyük fırsatlar kaçıyor. (R. Ahmet, Tevfik Paşa'nın ve İçişleri Bakanı Reşit Bey'in manda ve himayenin kabul edilemeyeceği konusundaki sözlerine cevap vererek, manda istemeyenlerin tereddütlerini gidermeye çalışıyor). **The New York Times:** İngilizlerin geri çekilmesinden sonra Türk ve Kürt kasapları Ermenileri doğrayacak! (**Ulagay:** 51)

27 - ÇARŞAMBA

1. Nazilli Millî Kurulu, General Milne'e çektiği telde, İtilaf devletlerine düşman olmadığını, İtilaf Devletleri, Yunanlıları aydın ve İzmir'den çıkarırsa, Kuvayı Milliye mensuplarının köylerine döneceğini bildirdi. (**Cebesoy 1:** 180; **Gökbel** 366) ★ Hükümet, Yunan birliklerinin girdiği yerlere İtilaf birliklerinin de girmesini istedi. İstek karşılıksız kalacaktır. (**Gökbel:** 365)

2. Kuvayı Milliye, Yunanlılarla çarpışıyor. Bugün mevzilerinden hareket eden Türk çeteleri, yarın Akhisar yakınlarındaki nüfusu tamamen Rumlardan meydana gelen Papazlı'ya saldıracaklar. (**Ahmet:** 52; **Misailidis:** 369)

3. Albay İsmet Bey (İnönü), İstanbul'dan Kâzım Karabekir'e gönderdiği mektupta, Damat Ferit Hükümeti ve bu hükümetteki İçişleri Bakanı Adil Bey ile

1919 - AĞUSTOS

Süleyman Şefik Paşa'nın Kuvayı Milliye'yi yok etmek için yaptıkları çalışmaları anlattı. Süleyman Şefik Paşa'nın, bakan olur olmaz Anadolu'ya silah sevkiyatı yapıyor diye kendisini Askerî Şûra'daki görevinden uzaklaştırdığını, Erzurum'a gidecek birini bulursa Karabekir'i de değiştireceğini bildirdi. "Ferit Paşa, her giden nazırın yerine daha aşağısını bulmakta devam edecektir" dedi. İstanbul'da İngiliz ve Amerikan yanlıları olarak iki grubun bulunduğunu belirtti. "Eğer Anadolu'da halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde Amerika milletine müracaat edilse pek ziyade faideli olacaktır deniliyor ki, ben de tamamiyle bu kanaatteyim. Bütün memleketi parçalamadan bir Amerikan murakebesine tevdi etmek yaşayabilmek için yegâne ehven çare gibidir" dedi. Sekiz aydır bir şeye karışmadığını, Malatyalıların kendisine mebusluk önerdiklerini ekledi ve bu konuda Karabekir'in görüşünü sordu. İsmet Bey, Karabekir'e 1 Haziran'da yazdığı mektupta, gelecekten umutlu olduğunu belirtmişti. (**Karabekir 1:** 171-173)

4. Mustafa Kemal, Samsun eski Mebusu Osman Bey'i İngilizlere geri vermeyen Sinop Mutasarrıfı'na, Ali Fuat Paşa aracılığı ile çektiği telde teşekkür etti. Sinop'tan 3 kişinin seçilip Kongre için Sivas'a gönderilmesini istedi. Samsun eski Mutasarrıfı Osman Bey, İngilizler tarafından Malta'ya götürülürken 4 Ağustos'ta Sinop Mutasarrıflığı'na sığınmış ve geri verilmişti. Mustafa Kemal'in Mutasarrıfa teşekkür teli için bkz. 15 Ağustos. (**Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları:** 11)
5. Mustafa Kemal, Şarkî Anadolu M.H.C. Erzurum Şubesi'nin dün kendisini Erzurum hemşehriliğine kabul eden kararına bir yazıyla teşekkür etti (**Dursunoğlu:** 140; **Baykal:** 37).
6. İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Mr. Hohler'den Mr. Clerk Kerr'e: Kürtlerin ve Ermenilerin durumu beni hiç ilgilendirmez. Kürtlere ilişkin politikamızın temeli Mezopotamya'ya tatmin edici bir tampon oluşturulması olmalı. Böyle bir sınır düzlükte değil, Kürdistan dağlarında aranmalı. (**Documents:** 743; **Ulubelen:** 205) ★ İngiliz Dışişleri Bakanlığı Hindistan Bürosu'ndan Bakanlığa verilen raporda, önceleri İngiltere'nin himayesini isteyen Kürtlerin şimdi İngiliz nüfuzuna düşmanca davrandıkları anlatıldı. Bu durumda Kürtlerin başıboş bırakılması önerildi. (Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 91-94) ★ Webb'in raporu: Bir an, dahilde ayrı bir hükümet kurmanın hazırlığı gibi görünen Erzurum ve diğer yerlerdeki kongreler, sonuçsuz kalmış, halkı hiç etkilememiştir. Damat Ferit, halka bir direnme gücü göstermekte, ülkeyi ılımlı bir Abdülhamit istibdadına yönelen bir siyasetle yönetmektedir. (**Akşin:** 509)
7. İstanbul öğretmenleri aylardır maaş alamıyor. İl özel bütçelerinden maaş alan İlkokul öğretmenleri, geçmiş aylıklarının ödenmesi ve bundan sonra maaşlarının düzenli ödenmesi için 1920 yılı Mart başında İstanbul'da grev yapacaklardır. (**Akşam:** 27)

1919 - AĞUSTOS

8. **Vakit**'te Ahmet Emin: Umumî surette istiklal istemekten ibaret bir kanaati biz canlı ve müsbet addetmeyeceğiz (**Uluğ:** 98). — Sivas Valisi'nin azli, yerine Babanzade Zihni Paşa'nın tayini. **Akşam:** Odun ve kömür. **Alemdar:** Memnuniyetle haber alıyoruz ki, Hükümet Anadolu'daki asayişsizliğe karşı koymak için iyi çalışıyor. Bunu son hükümete alınan kişilere borçluyuz. Elimizde bir Anadolu kaldı onu da Harekât-ı Milliye gibi müfrit fikirlerle ezdiremeyiz. **İfham:** Türkleri hiç unutmayan Piyer Loti'nin bir mektubu. — Leton Bolşevikleri Maksim Gorki'yi kurşuna dizmişler. Gorki, Lenin ve Troçki'nin dayanılmaz zulmüne karşı şiddetli bir propaganda yapmakta idi. **Peyam**'da Hüseyin Daniş, İran-İngiltere ilişkilerini övüyor. Şah İçin yazdığı manzume.- Azledilen Sivas Valisi Reşit Paşa'nın yerine Babanzade Mustafa Bey tayin edilmiştir. **İleri**'de, İran-İngiltere Anlaşması'nın metni. **Zaman,** İstiklal'e cevap veriyor: Manda meselesi, Gazeteler bütün sütunlarını bu kelime ile dolduruyorlar. Bu müzmün meseleyi soğukkanlılıkla düşünmek gerekir. Biz henüz mandanın zarurî olduğunu kabul etmiyoruz. Manda İstiklalimizi ihlal eder. Türk milleti istiklalini hiç bir zaman bırakmaz. İstiklalimizi kurtardıktan sonra, istediğimiz devletin, istediğimiz şekilde müzaheretini isteyebiliriz. Cemiyet-i Akvam'ı işe karıştırmak zararlıdır. **İkdam:** Türkiye'yi Türklere bırakmalı. —İngiliz-İran Anlaşması metni. **Türk Dünyası:** İngiliz siyaseti. —Tayyare yolcu postaları başlıyor. **Tasviri Efkâr:** Şark meselesi ve İngiltere. **Sabah:** Han-ı yağma (yağma sofrası): Talat Paşa da almış. **Le Temps:** Mustafa Kemal'in Azerbaycan ile muahedesi asılsızdır (**Jaeschke 1:** 60).

27/28 - ÇARŞAMBA / PERŞEMBE

1. Erzurum'da Mustafa Kemal ve yanındakiler bütün gece Amerikan mandası konusunu görüştüler. Mustaf Kemal, manda konusunda yazışmaların bulunduğu dosyadaki Vasıf Bey, Ali Fuat Paşa, Halide Edip ve Selahattin Bey'den gelen mektupları okuttu ve şöyle konuştu: "İstanbul bir Amerikan mandası tutturmuş gidiyor. Bu olmayacaktır. Türkiye istiklal bütünlüğüne sahip olacaktır. Bunu istemekte devam edeceğiz. (...) Amerikalılar bizim kara gözlerimize âşık olacaklar? Bu ne hayal, bu ne gaflettir (...). Amerikan mandası diye çırpınanlar, düşman işgali altında bulunan, sinirleri ve zaafları ile bu millete ve bize inanmayanlardır. Bizim hayal ve macera peşinde koştuğumuzu sananlardır (...) Hakimiyet-i milliye esasını ve meclis-i millî kararını ifadelendirmeyen hiç bir anlaşmayı, hiç bir taahhüdü kabul etmeyecek ve tanımayacağız. (...) Tek ve değişmez parola şudur: Tek tepe, tek kurşun kalıncaya kadar mücadele, yahut da: Ya istiklal ya ölüm!" (**Kansu** I: 190-193)

28 - PERŞEMBE

1. Harbiye Bakanı, kolordulara gönderdiği bir genelgede, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın görevinden alındığını, yerine Ankara'da bulunan Ah-

1919 - AĞUSTOS

met Hulusi Paşa'nın vekâlet edeceğini bildirdi. Ahmet Hulusi Paşa, göreve başlamayacak, 31 Ağustos'ta Kolordu Kumandanlığı'na atanan Kiraz Hamdi Paşa da Ankara'ya gidemeyince Kolordu merkezi Eskişehir'e alınacaktır. (**Karabekir 1:** 155; **HTVD** 46; ves. 1077; **TV:** 3637; **Cebesoy 1:** 154)

2. Temsil Kurulu üyeleri Erzurum'da Kâzım Karabekir'in evinde son bir toplantı yaptılar. Toplantıda İstanbul'daki Amerikan ve İngiliz mandacılığı akımları eleştirildi. Herhangi bir mandanın kabul edilmeyeceği kararına varıldı. Çaresiz kalınırsa Amerikan "müzaheretine" başvurulması, ancak, bunun şimdilik gizli kalması, Sivas Kongresi'nde millî bağımsızlığın kurtarılması için mukavemete başvurma kararının alınması benimsendi. (**Karabekir 1:** 154) ★ Karabekir, Sivas'ta 3. Kolordu'ya çektiği telgrafta, yarın Erzurum'dan parlak törenlerle uğurlanacak olan Temsil Kurulu için Sivas'ta da dost ve düşmana karşı millî bir karşılama hazırlanmasını istedi. (**HTVD** 79, ves. 1739)

3. Türkiye Mandaları için Müttefiklerarası Komisyon'un King-Crane adıyla da anılan Amerikan Kolu, ABD'nin Paris'teki delegasyon başkanı Frank-Polk'a bir rapor verdi: "Türkiye; İstanbul, Türkiye ve Ermenistan olarak üçe bölünsün. Buralarda kurulacak mandaterlik için ilk sırada ABD düşünülebilir. Yunanlılar Anadolu'dan çıkarılmalıdır. Kilikya Ermenistan'a bağlanmalıdır. İzmir'e özerklik verilmelidir.... ABD Konferanstan çekileceği için rapor Barış Konferansı'na sunulamayacak ve 1922'ye kadar da yayımlanamayacaktır. King-Crane Komisyonu, 3 Haziran'da İstanbul'a gelerek Suriye'ye geçmiş, orada ve dönüşünde İstanbul'da birçok kişi ve kuruluşu dinlemiş, bu ayın 21'inde Paris'e hareket etmişti. (**Evans:** 193)

4. Mustafa Kemal'le Emir Faysal arasında bir anlaşma imzalanmasından kuşkuya kapılan İngiliz Dışişleri, bunun gerçeklik derecesinin araştırılmasını Kahire ve İstanbul'dan istedi. Yazıya göre anlaşma 16 Haziran'da imzalanmış. Anlaşmanın içeriği için bkz. 16 Haziran. (**Şimşir I:** 91)

5. Kuvayı Milliye, Papaslı Köyü'ne karşı ikinci bir akın düzenlediyse de, kuşatılma tehlikesinden çekinerek geri çekildi. Akhisar'a bağlı Papaslı Köyü'ne ilk baskın 10 Ağustos'ta yapılmıştı. (**Karacebe:** 131; **Ahmet:** 52)

6. İstanbul'da İngiliz yanlıları, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir muhtıra vererek İngiltere ve soylu İngiliz halkıyla sürekli bir dostluk kurulmasını istediklerini bildirdiler, L. George'un yardımını dilediler. Muhtırada, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin yalnız İstanbul'da 23.000 üyesi olduğu, Edirne, Bursa, Ankara, Konya, Kastamonu ve başka yerlerde de şubeleri bulunduğu bildirildi. Adı geçen dernek, kuruluş bildirisini Hükümet'e 20 Mayıs'ta vermişti. (**Akşin:** 522)

7. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, İngiliz Savaş Bakanlığı'na bir rapor verdi ve Genelkurmay Başkanı Herny Wilson ile görüştü. Rawlinson görüşmesinde, Türklerin silahsızlandırma ve askersizleştirmeyi düzenleyen ateşkes maddeleri-

1919 - AĞUSTOS

ni reddetmelerinin kendiliğinden değil, Erzurum Kongresi'ne katılan delegelerin bilinçli olarak geliştirdikleri bir tutum olduğunu ve bunun Millî Hareket'in geleceğe ilişkin politikasını biçimlendirdiğini belirtti. Rawlinson'a göre bugün Millî Hareket'in Müttefiklerle açık bir çatışmaya gireceğinden endişe etmek yersiz, İngiliz Hükümeti, bütün birliklerini çekip Batum'u boşaltmalıdır. 22 Nisan'da Erzurum'a gelen Rawlinson, 14 Ağustos'ta İstanbul'a oradan da İngiltere'ye gitmişti. 26 Aralık'ta yeniden Erzurum'da olacak. (**Rawlinson:** 249)

8. Köşk'e gelen bir İngiliz generali, cepheyi görmek istediğini söyleyip atını süreceği sırada, zeybeklerin başında bulunan Yaşar, onu vurmaya kalktı. Yaşar'a, bir İngiliz generalini vurmanın tehlikesini bilip bilmediği sorulunca şu cevabı verdi: "Biz zeybeğiz. Kendi devletimizi bile tanımayız. İngiliz'i hiç tanımayız!" İngiliz generali dün Dalama'ya gelmiş ve Kuvayı Milliye Komutanı Hacı Şükrü Bey'den cepheyi gezme izni almıştı. (**Şefik** II: 211)

9. **The New York Times:** Amerika'daki Ermenistan Bağımsızlık Komitesi, Türkleri İtilaf Devletleri'ne şikâyet etti. (**Ulagay:** 51) **İstiklal:** İngiltere-İran Anlaşması metni. **Peyam:** Köylülerin Teşkilat-ı Milliye'ye nefretle bakmakta oldukları, bunlara aldanmamaya başladıkları temin ediliyor. **Zaman:** İzmir'de Tahkik Heyeti. **Türk Dünyası:** Seçimler meselesi. — Biçare Türk muhacirleri. **Köy Hocası**'nın 19. sayısı: Kurban bayramı. **Servetifünun:** Tevfik Fikret'in Aşiyanı'nda.

29 - CUMA

1. Mustafa Kemal ve yanındakiler, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Erzurum'dan ayrıldılar. Temsil Kurulu'nun ayrılışında bir tören düzenlendi. Mustafa Kemal Erzurum'a 3 Temmuz'da gelmişti. (**Söylev** I: 60; **Karabekir 1:** 155; **Kansu** I: 193; **Yak.Tar.** III: 83)

2. Harbiye Bakanlığının görevden alma yazısı, Ali Fuat Paşa'ya bildirildi. Yazıda, görevini Ankara'da bulunan Hulusi Paşa'ya bırakması istendi. Arkadaşları, Ali Fuat Paşa'ya görevi bırakmamasını, daima emrinde olduklarını söylediler, o da "Kumandanlığı Hulusi Paşa'ya bırakmak niyetinde değilim" dedi. Yayımladığı emirde, kumandanların ve mülkiye memurlarının savunma derneklerine yardım etmelerini ve henüz kurulmayan yerlerde de bu derneklerin kurulmasını istedi. (**Cebesoy 1:** 154; **TİH** II/2; 71; **BTTD** 28: 14) ★ Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, Ali Fuat Paşa'nın görevden alındığına ilişkin kararın düzeltilmesini istedi. Ateşkesten bu yana hükümetlerin kumandanlara ilişkin politikasını eleştiren Karabekir, İngiliz ve Amerikan mandacılığının kabul edileceği yolundaki haberlerin yalanlanmasını da istedi. (**Karabekir 1:** 156)

3. İçişleri Bakanı Adil Bey, eşkiya takibi sebebiyle Dersim'de bulunan Elazığ Valisi Ali Galİp Bey'i Telgraf başına çağırarak, yükselmesine, tanınmasına sebep

1919 - AĞUSTOS

olacak bir görevi kabul edip etmeyeceğini sordu. Ali Galip Bey, verdiği cevapta rütbesinin albaylığa, az sonra da paşalığa yükseltilmesi halinde vatanî bir görevden kaçmayacağını bildirdi. Ali Galip Bey, yarın Sivas Valiliği ve Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na atanacak. (**Erdeha:** 125)

4. Ali Fevzi Paşa ile birlikte Erzurum'da bulunan İnceleme Kurulu üyelerinden Ziya Bey, Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Mustafa Kemal'le görüştüğünü, onun Hükümet'e karşı iyi niyetli olduğunu, Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi Sivas Kongresi'nde de aşırı düşünceler ileri sürecekler olursa, onların önüne geçmeyi vadettiğini belirtti. "Son gaye itibariyle, maksadın meşruiyetine bendenizce kanaat-ı kâmile hasıl olmuştur" diyerek, yabancı propagandalara karşı Hükümet'in millete dayanmasını önerdi. (**BTTD** 57: 11; **Karabekir 1:** 158 "30 Ağustos")

5. Fransız Başbakanı ve Paris Barış Konferansı Başkanı Clemenceau, Yüksek Konsey'de, Ermenistan'a 12.000 asker gönderilmesini istedi. Bunların beslenmesi işinin Kilikya limanlarından karayolu ile yapılacağını söyledi. (**Jaeschke 2:** 4; **Bayur 2:** 177; **Evans:** 182 "10 bin asker göndermeye hazır olduğunu bildirdi")

6. Rawlinson, Lord Curzon ile durumun politik görünüşü ve Mustafa Kemal'in hedefleri konusunda bir görüşme yaptı. (İkinci görüşmede Lord Curzon Rawlinson'dan, Mustafa Kemal'i görmesi mümkün olursa ondan şu hususların öğrenilmesini isteyecektir: Millî hareketin barış görüşmelerinde elde etmek istediği nedir; barışı kabul etmek için hangi koşulların hazırlanması gerekir?). Rawlinson Erzurum'a ikinci gelişinden (6 Aralık 1919) sonra Mustafa Kemal'le görüşmek için birkaç girişimde bulunacak ancak bu mümkün olmayacaktır. (**Rawlinson:** 250-252)

7. Amerika'nın Kafkasya Komiseri Haskell, Nahcivan bölgesinin yönetimi konusunda Azerbaycan cumhurbaşkanı ile bir anlaşma imzaladı. Buna göre Nahcivan, Şerur bölgeleri tarafsız ilan edilecek ve Amerikalı bir genel valinin yönetimine bırakılacak. Azerbaycan'la Ermeniler buralardaki tahrikçilerini geri çekecekler. Nahcivan, Azerbeycan ile Ermeniler arasında çekişme konusu olmakta devam ediyor. Yapılan anlaşma yürütülemeyecektir. (**Ünüvar:** 16)

8. İngilizler Tiflis'ten çıkarıldı. İngiliz askerî misyonu Tiflis'e 20 Aralık 1918'de gelmişti. (**Jaeschke 1:** 60)

9. ABD'nin Ortadoğu Yardım Komitesi Başkanı Mr. Arnold'un görüşü: Türkiye parçalanmadan önce 100.000 Amerikan askerinin denetimine alınmalıdır. (**Akşam** 29; **İfham, İstiklal:** 30)

10. **Akşam:** Binbaşı Arnold'un fikri (manda konusunda Paristen gelen haber). **İfham:** Macaristan olayları. **İstiklal'de** Rauf Ahmet, gene manda konusu üze-

1919 - AĞUSTOS

rinde duruyor; tam bağımsızlık isteyenlerin Wilson ilkelerine dayandığını, ondan başka şeyi görmediğini, ortada kapitülasyonlar, azınlıkların hakları gibi sorunlar olduğunu yazıyor ve şöyle diyor: "Elimiz kolumuz bağlı oturacağımıza, mandayı, yani vekâleti kabul edeceğimiz şartları hazırlayıp teklif edelim." **Zaman**'da Yahya Kemal'in ilk başyazısı: Şark insaniyeti. **Türk Dünyası**'nda başyazı tamamiyle sansür. — Büyük bir tehlikeye (yangına) karşı İstanbulumuzun imarı. —Sibirya'daki esirlerimiz. **Tasviri Efkâr:** Amerikan yardımları. —Seçimler konusunda. **Sabah:** Odun ve kömür. **Vakit:** Lloyd George'un beyanatı.

30 - CUMARTESİ

1. Hükümet, Sivas Kongresi'ni dağıtmak için fiilî tedbirler alıyor. Elazığ Valisi Ali Galip Bey, Sivas Valiliği'ne ve Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na atandı. Başbakan Vekili Mustafa Sabri Efendi, ondan görevi kabul etmesini özellikle istedi. Ali Galip Bey, görevi kabul edebilmesi için rütbesinin yükseltilmesini ve yüklü yolluk verilmesini istemiş, pazarlık makine başında birkaç gün sürmüştü. 3 Mayıs'ta Elazığ Valiliği'ne atanan Ali Galip Bey, 25 Mayıs'ta Padişah'la görüştükten sonra 2 Haziran'da İstanbul'dan ayrılmış, 23 Haziran'da Sivas'a gelerek Mustafa Kemal'le karşılaşmıştı. Ali Galip Bey'in Sivas Kongresi'ni dağıtmakla görevlendirilmesi, Anadolu'da büyük bir tepkiye sebep olacak ve bu durum Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin sonunu getirecektir. (**İkdam:** 4 Eylül; **Cebesoy 1:** 162; **Nadi 2;** 34; **Erdeha:** 126; **Mevlanzade II:** 71)

2. Dün Erzurum'dan ayrılan Mustafa Kemal ve yanındakiler, Erzincan'a geldiler. Akşam, Erzincan Mutasarrıfı, şehir ileri gelenlerinin hazır bulunduğu bir yemek verdi. Mustafa Kemal, yurdu kurtarma çareleri hakkında açıklamalar yaptı. (**Kansu I:** 198; **Aşkun:** 104)

3. İran Şahı Ahmet Han, İstanbul'dan ayrıldı. Şah, İstanbul'a 19'da Karadeniz yoluyla gelmişti. İstanbul'da kaldığı süre içinde Padişah Vahdettin'le de görüşmüştü. İngiltere'ye gitmekte olan Ahmet Han, Atina'ya da uğrayacak. (**TV:** 3637; **İkdam, Tas.Ef, Peya.., İfham, İstiklal:** 31; **Alemdar:** 1 Eylül)

4. İnceleme Kurulu Başkanı Ali Fevzi Paşa'nın Erzurum'dan gönderdiği rapor: Sükûn ve asayiş var. Geçinme derdi ve yarın endişesinden başka bir şey yok. Kuvayı Milliye namıyla ortada bir şey yok. Ahali devlete ve Halifesine sarsılmaz bir halde bağlı. Erzurum Kongresi, Hükümet nizamlarına ve medenî kanuna uygun olarak toplandı. (**Gökbilgin I:** 179)

5. Konya Valisi Cemal Bey, Sivas Kongresi için seçilen delegelerin gönderilmesinde kolaylık gösterilmesini isteyenleri Hükümet'e bildirdi. Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Milliye cemiyetlerinin yakında birleşeceğini haber verdi. (**Gökbilgin I:** 195)

1919 - AĞUSTOS

6. 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, bölgesinde asayişsizlik olmadığını bildirdi. "Buralar Ermenilere verilirse kadın ve çocuklara varıncaya kadar herkes silahlanır, Kolordu bunun önüne geçemez" dedi. (**HTVD** 40, ves. 964)

7. 24 Şubat'ta kurulan Vahdet-i Milliye Heyeti ve Senato eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, ABD'nin İstanbul Temsilcisi Rawndal'la görüştü. Ona şöyle dedi: Yakında İsviçre veya İtalya'ya gideceğim. Orada açıkça Amerikan mandası doğrultusunda çalışacağım. İngiltere, Türkiye üzerinde bir İngiliz mandasının kurulmasını desteklemek için çok sıkı çalışıyor. Sultan da onlarla birlik. Şimdiki etki savaşı, Alman sömürgeciliğinin yeni bir biçimidir". Amerikalılar, bu görüşme üzerine hükümete çektikleri telgrafta, İngilizlerin hırs ve doymazlığına ABD'nin seyirci kalamayacağını bildireceklerdir. (**Evans:** 185)

8. Ermeni ileri gelenlerinden Haçador Ağa, sınır bölgesi aşiretlerinden Hamit, Ali Merze, Ahmet Haso ve Yusuf Bey'e bir mektup yazarak Kürtlerle barış içinde yaşamak istediklerini, bugün değilse yarın veya öbürgün dost ve kardeş olacaklarını bildirdi; bu kardeşliği şimdiden kurmak için şartlarını sordu ve görüşme talep etti. Cevap 4 Eylül. (**İr.Mil.** 26 Ekim; **Karabekir 1:** 344-345) ★ Bağdat Siyasî Kısmı'ndan İngiliz Dışişleri'ne Güney Kürdistan'la ilgili rapor: Şeyh Mahmut'un isyanından 3 ay sonra Süleymaniye'de İngiliz nezaretinde istikrarı sağladık. Güney Kürdistan'ı zorla değil, rızayla yönetiyoruz, ancak hiç bir yönetim, arkasında kuvvet olmadan iş göremez. Kürtleri kendi başlarına bırakmak doğru değildir. (Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 81) ★ İstanbul'da Kürt Demokrat Partisi Genel Sekreteri M. Selim Bekir ve yönetim kurulu üyeleri, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne verdikleri bir yazıda, kurulması düşünülen Kürdistan devleti için İngiltere'nin himayesini istediler. Yazıda İngiltere'nin Kürtleri Türk zulmünden koruması da istendi. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 95).

9. **İkdam:** Manda değil, istiklal isteriz. **Zaman**'da Yahya Kemal, mandaya karşı çıkıyor: Vatan mefhumu. **Akşam:** Bir siyaset lazım. —Tan (Temps) Gazetesi İstanbul muhabiri yazıyor: Amerikan Heyeti'nin şehrimizdeki incelemeleri. **İstiklal:** Manda için Amerikan Yakın Doğu İaşe Heyetleri Reisi Mr. Arnold'un fikri: Amerika, insaniyet duygularıyla Türkiye mandasını kabul edecektir. Rumeli ve Anadolu Türkiyesi'ni devam ettirmek için yüz bin Amerikalı yeter. **İleri:** Zavallı memurlar. **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Halkçılığın esası. — İşgal, İzmir şehriyle sınırlı kalacak. —Türkiye - İtalya ticareti. **Tasviri Efkâr:** Millî siyaset lüzumu. —Bolşeviklere karşı Odesa'nın işgali. **Karagöz:** Dermansız dertlerimiz yetişmiyormuş gibi Bolu'da yeni bir "Dertli" kardaş zuhur etti. Dertlerini safaya tebdile son derece çalışmasını tavsiye ederiz.

1919 - AĞUSTOS

31 - PAZAR

1. Dün Erzurum'dan Erzincan'a gelmiş olan ve geceyi burada geçiren Mustafa Kemal, halkın sevgi gösterileri arasında Sivas'a hareket etti. Mustafa Kemal ve yanındakiler yarından sonra Sivas'a varacaklar ve büyük bir törenle karşılanacaklardır. (**Kansu** I: 199; **Aşkun:** 104)

2. 20. Kolordu Kumandanlığı'na, Divan-ı Harb-i Örfî Üyesi Kiraz Hamdi Paşa atandı. Ali Fuat Paşa, kendisine verilen görevleri yapmadığı gerekçesiyle 28'de görevden alınmış, ancak o, görevi bırakmamıştı. Kiraz Hamdi Paşa Ankara'ya sokulmayacaktır. (**TV:** 3642; **Peyam:** 31; **Akşin:** 500)

3. Bir İngiliz torpidosu Trabzon'a geldi. Torpidodan bir İngiliz subayı, doktoru ve sekiz er karaya çıktı. (**Gökbilgin** II: 16, Karabekir'in 2 Eylül tarihli raporundan)

4. Üçüncü Kolordu Kumandanı Selahattin Bey, Harbiye Bakanlığı'na çektiği telgrafta, İngilizlerin Samsun'daki kuvvetlerini artırmak istediklerini, Samsun'un ikinci bir İzmir olabileceğini bildirdi ve ne emredildiğini sordu. Harbiye Bakanlığı, bunun üzerine, Başbakanlığa bir tezkere yazarak Samsun'u işgale bir sebep olmadığını, işgalden 24 saat önce haberdar edilmeleri gerektiğini, asların müşkül durumda bırakıldığını, bu durumun General Milne'e bildirildiğini belirtecek, Başbakanlığın da aynı hatırlatmada bulunmasını isteyecektir. Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na da silah kullanmaması, İngiliz temsilcisi ile görüşülüp duruma çözüm bulunması talimatını verecektir. (**HTVD** 8, ves. 182-185)

5. Aydın (izmir) Valisi İzzet Bey, İçişleri Bakanlığı'na, Yunan Zulümlerini İnceleme Kurulu'nun Türkiye lehine karar vermesi için komitacılığa devletçe bir son verilmesini istedi. 11 Mart'ta bu göreve atanmış olan İzzet Bey, Kuvayı Milliye aleyhine daha önce de demeçler vermiş, genelgeler yayımlamıştı. (**Gökbilgin** I: 192; bir Fransız gazetesine demeci: **İfham** 2 Eylül)

6. ABD'nin Paris Barış Konferansı delegesinin sözleri: Filipinler ve Küba'da olduğu gibi bütün Türkiye'yi mandamız altına alalım. Bu Siyonist emellere de uygun düşüyor. (**Ulagay:** 52) ★ Amerikan Heyeti Paris'te. Başkan, Suriye ile Türklerden temizlenmiş diğer yerler ahalisinin ümidi İngiltere ile Fransa arasında bir anlaşmadadır, dedi. (**İfham:** 2 Eylül)

7. Emir Faysal'ın, İngiliz Mısır Seferî Kuvvetler Kurmay Başkanı'na mektubu: Türk Müslüman İmparatorluğu'nun yıkılmasında asıl kuvvet olan Araplar, şimdi mükâfatlarının ne olacağını bilmek istiyorlar. Babam İngilizlerin vaadlerine inanarak Türklere karşı savaştı. Araplar hiç değilse Arabistan'da İngilizlere karşı ateş açmayacaklardır. Arap'ın düşmanı Fransızlardır ve onlarla savaşmak isteyeceğiz... (**Evans:** 155; **Ulubelen:** 194)

1919 - AĞUSTOS

8. Kafkas Rumlarının Başkanı İvan Kalyiçof, Oltu Şura Hükümeti'ne başvurarak Bardız, Posik, Pancirot, Marinez Köyü Rumlarının serbest bırakılmasını istedi. Oltu hükümeti, Göle'de bazı köylerde ekinlerin yakılması nedeniyle bu köydeki Rumları rehin almıştı. Oltu'daki Ermeniler ise, Türk Ordusu'nun 25 Mart 1918'de Oltu'ya girmesinden önce bölgeden uzaklaştırılmıştı. Kalyiçof'un mektubuna verilen cevap için bkz. 4 Eylül. (**Önal:** 56)

9. Muğla'da Kız Öğretmen Uygulama Okulu ve Kız İdadisi kapatıldı (Uykucu, **Muğla Tarihi:** 127).

10. İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden Maliye eski Bakanı Cavit Bey, İngilizlerin ve Damat Ferit Hükümeti'nin tutuklanmasından kurtarmak için Fransız resmî çevreleri tarafından, saklanmakta olduğu evinden alınarak Fransa'ya götürüldü. Cavit Bey'in dün gece yerleştirildiği vapur, bugün İstanbul'dan hareket etti. (**Tanin:** 3, 4, 12.1945)

11. **Albayrak**'ta, Vali Reşit Paşa'nın, Erzurum'a geldiği gün (26 Ağustos), "Celalî eşkiyası" sözünü söylemediğine ilişkin açıklaması. **Alemdar**'da Refi Cevat: Biz de istiklal fikrine şiddetle bağlıyız. İstiklalimizi temin edebilmek için de kuvvetli bir devletin müzaheretine muhtacız. O devlet —ki İngiltere'dir, İngiltere olması lazım gelir— bizi elimizden tutmalı, para sarf edilmesi lazım gelen yerleri bize göstermeli, bizi muhafaza etmeli. Elimizde kalan kısımları muhafaza etmek için tecrübeli bir hocaya ihtiyacımız var. İstiklal diye bağıranlar kötü niyetlidir. **İfham:** İşsizlik meselesi. **İstiklal**'de R. Ahmet: Üç çözüm yolu var: 1. Wilson ilkelerinin uygulanması, 2. Savaş öncesi Türk topraklarının muhafazası, 3. Müzaheret biçimi konusunda da üç görüş var: 1. Cemiyet-i Akvam'ın kefaleti altında manda-vekâlet şeklinde, bir devlet tarafından müzaheret. 2. İran'ın yaptığı gibi yalnız bir devlete nefsini tevdi etmek. 3. Her kapıya başvurarak, herkesle uyuşarak gereken yardımları sağlamaya çalışmak. (Yazar, üç aydan beri manda konusunu kabul ettirmek için didindiğini anlatarak Cemiyet-i Akvam'ın kefaleti altında bir mandanın en faydalı çözüm olduğunu savunuyor). **İleri**'nin başyazısı sansür. **Zaman**'da Yahya Kemal'in üçüncü başyazısı. **Türk Dünyası:** Ahlak meselesi. **Tasviri Efkâr:** Türk'ün hakkını tanımaktan başka çare yok.

1919 - EYLÜL

1 - PAZARTESİ

1. İçişleri Bakanı Adil Bey ile Elazığ Valisi Ali Galip Bey arasında Sivas Valiliği konusunda birkaç yazışma yapıldı. Ali Galip Bey, Sivas Valiliği ve Üçüncü Kolordu Komutanlığı görevlerini kabul etmesi için rütbesinin yükseltilmesini ve tazminat verilmesini istedi. Bakan, Ali Galip Bey'e Doğu illerinde bir gaile

1919 - EYLÜL

çıkarmak isteyenlerin kışkırtmalarını önlemek ve karşı koyanların yakalanıp getirilmesi işini üzerine alırsa bütün isteklerinin yerine getirileceğini, aşiretlerden bu iş için kuvvet alabileceğini, hizmeti görülenlere Padişah tarafından ödüller verileceğini bildirdi. Ali Galip Bey, atanması konusunda Padişah iradesi istedi. Bakan, Padişah onayının alınmak üzere olduğunu, Sivas'a varıncaya kadar görevinin gizli tutulması gerektiğini bildirdi; acele Sivas'a gitmesini istedi. (**Yularkıran:** 132; **Nadi 2:** 34-36; **Erdeha:** 126-128)

2. Askerî Şûra lağvedildi. Şûra, ordu içinde temizlik yapmak amacıyla 2 Ağustos'ta kurulmuştu, ancak yetkileri Genelkurmay Başkanlığı'nın yetkileriyle çatışıyordu. Askerî Şûra, yeniden 16 Aralık'ta Ali Rıza Paşa Hükümeti tarafından kurulacaktır. (**TV:** 3642; **Akvam:** 10)

3. Aydın Valisi İzzet Bey, Başbakanlığa gönderdiği gizli yazıda, Kuvayı Milliye hareketinin "siyaset evimizi" zedelediğini ileri sürerek bu gibi "zararlı ve meşru olmayan" kuvvetlere karşı, etkili ve şiddetli tedbirler alınmasını istedi (**Gökbilgin I:** 194).

4. Sovyet ajanı kılığında iki İngiliz ajanı, İstanbul'dan Mustafa Kemal'e gönderdikleri mektupta, emperyalizme karşı savaşında başarılar dilediler, sürekli temas kurmak istediklerini bildirdiler ve Mustafa Kemal emekçilerin dünya ihtilali emelini kabul ederse, silah ve para yardımı yapabileceklerini belirttiler (**Şimşir** I: 283).

5. Haydarpaşa Limanı'na yaklaşan bir İngiliz gemisinden İngiliz birlikleri çıkmaya başladı. 3 İngiliz generali, 8 subay ve 50 İskoçyalı erden oluşan bir karargâh, özel bir trenle Anadolu'ya hareket ediyor. (**Gökbilgin** I: 194)

6. Browne'un Konya'dan Chicago Daily News'e gönderdiği haber: Bütün Anadolu haksızlıktan dolayı heyecandadır. Hükümet Müslüman halkı sessizce teslim olmaya zorluyor. (**Çoşar:** 10)

7. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, Kağızman'da Ermenilerin katliam yaptıklarını haber veren telgraf üzerine, oraya, yanlarında programla birkaç kişi göndermeyi, ayrıca kapatılan okulların açılmasını kararlaştırdı (**BTTD** 61:9; **Atatürk Üni.Ed.Fak.Edebiyat Dergisi** 5: 157).

8. Rıza Nur'un başyazarı olduğu günlük akşam gazetesi **Akvam**'ın İstanbul'da ilk sayısı. (22 Eylül'e kadar 19 sayı). **Alemdar:** İngiltere bizi bizden daha iyi düşünüyor. **Vakit**'te Ahmet Emin: İstiklal aleyhtarlığı var mı? İddia ediyoruz ki, bizimle sırf insanî açıdan ilgilenecek, sonra kendi kendine çekilip gidecek bir devlet vardır ve o Amerika'dır. **Zaman**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **Peyam**'da Ali Kemal: Hiç ayrılmaz hayalatımdan (İttihat Terakki). — Unutulan Asya yeniden canlanıyor mu? **Türk Dünyası:** Türkiye'nin bekası. — Fes derdi ve fes fabrikası. Aylık **Askerî Mecmua**'nın 5. sayısı: Müstakbel vakt-ı hazar kadromuzun müstenit olması lazım gelen bazı esaslar.

1919 - EYLÜL

2 - SALI

1. Mustafa Kemal ve yanındakiler Sivas'a geldiler. Törenlerle ve halkın sevgi gösterileriyle karşılandılar. Yarından sonra açılacak Sivas Kongresi'ne katılmak üzere Mustafa Kemal ve bir kısım Temsil Kurulu üyesi, 29 Ağustos'ta Erzurum'dan ayrılmışlardı. Mustafa Kemal Sivas'ta 3,5 ay kalacak ve 18 Aralık'ta buradan ayrılarak Ankara'ya gidecektir. (**Albayrak:** 4; **Söylev** I: 61; **Kansu** I: 203; **Yularkıran:** 126; **Nadi 1:** 69; **Aşkun:** 106)

2. General Harbord başkanlığındaki Amerikan İnceleme Kurulu, İstanbul'a geldi. Başkan Wilson tarafından gönderilen ve Doğu Anadolu ve Kafkaslarda Ermenilerin durumuyla ilgili araştırmalar yapacak olan Harbord'un yanında bir general, beş albay, bir de Fransız irtibat subayı var. General Harbord, 5 Temmuz'da manda sorununun incelenmesiyle görevlendirilmişti. Harbord 22 Eylül'de Sivas'ta Mustafa Kemal'le görüşecek, oradan Erzurum yoluyla Kafkasya'ya geçecek ve 24 Ekim'de Paris'e dönecektir. (**Türk Dünyası:** 3; **İkdam, PS, Tas.Ef, İfham, Peyam:** a) ★ Gazeteci Mr. Browne Sivas'ta (**BTTD** 62: 15).

3. Kâzım Karabekir, Genelkurmay'a gönderdiği telde, İngilizlerin Batum'da depo edilen silahları Rum ve Ermenilere dağıttığını, Trabzon'daki Amerikalıların ise Rum ve Ermenilere karşı olumsuz bir tavır takınmaya başladıklarını bildirdi (**Gökbilgin** II: 15) ★ Karabekir Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği telde ise dün Erzurum'a gelen Van Valisi Haydar Bey'in yerinde bırakılmasını istedi. İngilizlerin bağımsız bir Kürdistan sözüyle halkı aldattıklarını, Türklerle Kürtlerin arasını açmak için hiç bir fedakârlıktan çekinmediklerini, Haydar Bey'in bu girişimlere engel olmaya çalıştığını bildirdi. Haydar Bey, 2 Ağustos'ta görevinden alınmıştı. Haydar Bey, Temsil Kurulu tarafından Elazığ Vali vekilliği ile görevlendirilecek ve 10 Eylül'de görev yerine hareket edecektir. (**HTVD** 9, ves. 213)

4. İngiliz Bakanlar Kurulu toplantısında, İngilizlerin Kafkasya'yı boşaltmalarından sonra Ermenistan'ın nasıl ayakta tutulacağı tartışıldı. Sonuçta, Fransızların göndermek istediği 12.500 askerin Ermenistan'a deniz yoluyla ve demiryoluyla ulaştırılması kararlaştırıldı. (**Bel.** XX: 687)

5. Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Trakya'nın Bulgar sınırını gösteren bir haritayı Toprak Komisyonu'ndan istedi. ABD planına uygun olarak hazırlanan plan, Konseyce uygun bulunacak, Venizelos 27 Eylül'de Wilson'a bir mektup yazarak Yunan sınırlarının genişletilmesini isteyecektir.(**Evans:** 199)

6. Bir süredir il merkezi dışında bulunan Vali Ali Galip Bey, Elazığ'a döndü. Sivas Valiliği ve Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na atanması için Padişah iradesi beklediğini bildirdi. (**Erdeha:** 139)

1919 - EYLÜL

7. Fransızların Adana Valisi Brémond, Ermeni kadınlarının geri verilmesini emretti (**Jaeschke 1:** 61).

8. 15. Kolordu tarafından bir süre önce Bakû'ya gönderilen Doktor Ömer Lütfi Bey, Erzurum'a döndü. Getirdiği bilgiler özetle şöyle: Kafkasya'da, Bolşevik birlikleri henüz girmemiş olmakla birlikte Bolşevik akımları ve gizli örgütlenmeleri var. Azerbaycan ve Gürcistan hükümetleri İngilizlerin elinde. Azerbaycan Müsavat Hükümeti, Türkiye'yi ölmüş sayıyor ve maddî yardıma yanaşmıyor. Bolşevik Ruslarla bağlantı kurmakta görevlendirilen Doktor Fuat Sabit, Moskova'ya gitmiş... (**Karabekir 1:** 163)

9. Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri Başkanı Hacim Muhittin imzasıyla çekilip bugünkü tarihle 20. Kolordu Kumandanlığı'ndan 15. Kolordu Kumandanlığına (Şarkî Anadolu Heyeti Temsiliyesi'ne) çekilen cevabî telde, teşekkür edildi ve Doğu'dan Batı'ya, Batı'dan Doğu'ya genişleyen teşkilatın birleşmesinden duyulan sevinç belirtildi (**Karabekir 1:** 163).

10. **İstiklal**'de R. Ahmet, manda konusunda Tarık'ın itirazlarına cevap veriyor. Muslihittin Adil'in istediği tam bağımsızlığın mümkün olmadığını ispata çalışarak, tam bağımsızlığa gidiş yolunun vekâletten geçeceğini savunuyor. **Akvam**'da Rıza Nur: Fırkalar üremiş, türlü türlü fırkalar vücuda gelmiş. **Türkçe İstanbul**'da Sait Molla: Memleketimizde üç cereyan var: İngiliz taraftarlığı, Amerikan taraftarlığı, beynelmilel idare. Dördüncüsü yoktur. Artık halkımız bu üç cereyanı ve bilhassa istiklal patırtılarının menşe ve mahiyetini açık bir nazarla tetkik edebilir. **Tasviri Efkâr:** Pahalılığa karşı hiç bir şey yapamayacak mıyız? **İfham**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **Türk Dünyası**'nda Nebizade Ahmet Hamdi: Bizim şimdiden manda kabul etmek gibi bir yükümlülük altına girmemizin faydası yoktur. Mandanın şartları iyice belirlensin. Doğu'da, kendi hesaplarına faydalı işler görmek isteyenlerin bize karşı taahhütlerde bulunmalarını bekleyelim. **Akşam:** Hürriyet ve İtilaf açık artırmada.

3 - ÇARŞAMBA

1. İçişleri Bakanı Adil Bey ve Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, Sivas Valiliği ve Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na atadıkları Elazığ Valisi Ali Galip Bey'e gönderdikleri telgrafta, atanmasının Padişah'a arzedildiğini, onayın bugün çıkacağını bildirdiler; Sivas Kongresi'nin Avrupa'da kötü bir etki yaptığını ileri sürdüler; aşiretlerden 100-150 kişilik bir birlik kurmasını, ansızın Sivas'ı basmasını, yönetimi ele alıp Kongre'yi dağıtmasını, kongre için orada bulunanlar varsa tutuklayıp İstanbul'a göndermesini emrettiler. Telgraf hattı Sivas'tan geçtiği için Hükümet'le Ali Bey Galip arasındaki yazışma Mustafa Kemal'in eline geçecek, Temsil Kurulu ve komutanlarla Hükümet arasındaki gerginlik 30 Eylül'de Damat Ferit Hükümeti'nin istifasıyla sonuçlanacaktır. (**Albayrak:** 14; **İr.Mil.:** 17; **Söylev** I: 92; **Karabekir 1:** 202; **Kansu** I: 266; **Yularkıran:**

1919 - EYLÜL

136; **Nadi 2**; 47; **Cebesoy 1**: 161; **AÖAS**: 74; **Vakit**: 5; **Akvam**: 3 (Ali Galip'in resmi); **TİH** II/2: 54)

2. Mustafa Kemal, Sivas'tan Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgrafta, kumandayı kesinlikle bırakmamasını istedi. Ali Fuat Paşa 20. Kolordu Kumandanlığından 28 Ağustos'ta alınmış, yerine 31 Ağustos'ta Kiraz Hamdi Paşa atanmıştı. Daha önce alınmış bir karar gereğince, Ali Fuat Paşa komutayı terketmeyecek, ancak 13 Aralık'ta vekâleten Mahmut Bey'e devredecektir. (**ATTB**: 56; **Cebesoy 1**: 155)

3. Sait Molla önderliğinde 20 Mayıs'ta kurulan İngiliz Muhipler Cemiyeti, yaptığı açıklamada, İngiliz dostu olduğunu ama hiç bir devletin mandasını istemediğini, bu yoldaki söylentilerin yalan olduğu bildirdi. (**Peyam**: 4; bkz. 9 Eylül'de Webb'in raporu)

4. Bedirhanlardan Celadet ve Kâmuran, yanlarında İngiliz binbaşısı Noel olduğu halde Malatya'ya geldiler Mutasarrıf ve Belediye başkanı tarafından karşılandılar. İstanbul'dan Noel'le aynı anda, ancak ayrı ayrı yola çıkarılan bu iki Kürt ileri geleni, 19 Ağustos'ta Noel'le Halep'te buluşmuşlardı. (**TİH** VI (1974): 45)

5. Van Valiliği'ne atanan Mithat Bey, Erzurum'a geldi. Hakkında yeterli bilgi olmadığı gerekçesiyle Temsil Kurulu, uzun süre Mithat Bey'in görev yerine gitmesine engel olacak, Karabekir'in diretmesi üzerine 18 Eylül'de Van'a gitmesine izin verilecektir. (**Karabekir 1**: 163)

6. Akhisar'daki İngiliz Kontrol Subayı Kitston'un raporu: Bölgedeki Türk kuvvetlerinin mevcudu 33-34 bin, 22 bin de yedek var. Cepheler kendi başlarına savaşıyor. Ortak bir kumandaya bağlı değiller. Cephane az ama maneviyat yüksek. Hareket Mustafa Kemal'inki gibi siyasî değil. (**Bayar** 7: 2361; **Baytok**: 36; **Akşin**: 494; **Şimşir** I: 98. Webb, raporu 10 Eylül'de Londra'ya gönderecektir. İngiliz Dışişleri'nin rapora notu: Bu hareketin Mustafa Kemal'inkinden farklı olduğu kabul edilemez.) ★ Amiral Webb de bugün gönderdiği raporda, Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey'in Hıristiyan mallarının geri verilmesi konusunda Perring'e zorluk çıkardığını anlattı (**Jaeschke 1**: 61).

7. Yakın Doğu Yardım Kurumu yöneticisi Amerikalı Dr. Barton, Erivan'dan İstanbul'a döndü. Dr. Barton 31 Aralık 1918'de Türkiye'ye hareket etmişti. (**Jaeschke 1**: 61)

8. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, yeniden manda konusunu ele alıyor, İngiltere'nin yardımıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan önceki topraklarının korunmasındaki imkânsızlığı anlatıyor: İstiklal-i tam, bu hengamede bizim için sözkonusu olamaz. Böyle düşünenler gaflet içindedirler. Vekâlet, Cemiyet-i Akvam'ın kefilliği altındadır. Kıymeti az çok bilinen Cemiyet-i Akvam'ın kefaleti

1919 - EYLÜL

dururken, örnekleri bilinen, sonu karanlık bir sergüzeşt aramaya ne lüzum var? **Alemdar**'da Refi Cevat, kendisinin bağımsızlığa karşı olduğu yolundaki suçlamalara cevap veriyor: Bizi Talatların, Enverlerin eline düşürecek bir istiklale karşıyız. **İleri**'de Celal Nuri: Türk istiklalini, mülkünün bütünlüğünü kurtaracak camileridir. **Akvam**'da Rıza Nur: Vatana geldim, vah yazık, güler bir yüz bulamadım! Ye'se düşülmüş. —Ali Fevzi Paşa, görevi bittikten sonra İstanbul'a döndü. **İfham:** Şehit çocukları. —Odesa nasıl zaptedildi? **İkdam:** Mesken buhranı. —Damat Ferit Paşa'nın 21 Ağustos'ta Rauter Ajansı'na Anadolu'daki hareketlerle ilgili verdiği demeç: Halk İttihat ve Terakki'nin paralarıyla iş görenlerin teşviklerine önem vermiyor. **Zaman**'da Yahya Kemal: Loti'nin sesi bir daha gürledi. **Peyam**'da Ali Kemal: Zorbaların, mütarekeden sonra gene saltanat sürmeye çalışacaklarını kim hayal edebilirdi? **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Basın Hürriyeti: Gazetelere nefes alma fırsatı verilse, bu müşkül zamanda millet hayli kazanır. —Susuzluktan neler çekiyoruz? —Harbord'un gelişi. **Akşam:** Polis müdürüyle mülakat.

4 - PERŞEMBE

1. Sivas Kongresi açıldı. Kongrenin açılışı nedeniyle Sivas'ta şenlikler yapıldı. Üç olumsuz oya karşılık kongre başkanlığına seçilen Mustafa Kemal, işgalleri ve bunlara karşı ilgisiz kalan Hükümet'i kınadı. Millî örgütlerin ve çabaların birleştirilmesini istedi. Kongre'nin bu birinci gününde, 28 delege bulundu. İttihatçılık yapılmayacağına ilişkin yemin, halka ve Padişah'a yapılacak bildirim üzerinde duruldu. "Biz bir ihtilal kongresiyiz" denilerek oturumların gizli yapılması kararlaştırıldı. Sivas'ta bir kongre toplanması 19-21 Haziran tarihli Amasya Toplantısı'nda kararlaştırılmış, ertesi gün gizli bir genelge ile, her sancaktan üçer delege gönderilmesi istenmişti. Kongrenin amacı, tehlikede olan yurt bütünlüğü ve millî bağımsızlığı kurtarmak için milletin iradesini egemen kılma olarak saptanmıştı. Kongre'ye umulduğu kadar katılım olmadı. Müdürü ikna edilerek alınan lise binasında 11 Eylül'e kadar sürecek olan Kongre'ye Afyon'dan 3, Alaşehir'den 1, Bursa'dan 2, Samsun'dan 2, Çorum'dan 2, Denizli'den 4, Erzurum'dan 1 Erzincan'dan 1, Eskişehir'den 3, Hakkâri'den 1, İstanbul'dan 5, Kastamonu'dan 1, Nevşehir'den 1, Niğde'den 1, Tokat'tan 1, Tıp Fakültesi'nden 1, Yozgat'tan 1 olmak üzere toplam 31 kişi katılıyor. Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'nde alınmış olan bölgesel savunma esasını bütün yurt için geçerli sayacak ve Müdafaa-i Hukuk örgütlerini tek bir dernek altında toplayacaktır. Kongre ile ilgili haberler İstanbul basınında ancak 2 Ekim'de Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin kurulmasından sonra yer alabilecektir. (**Söylev** I: 62; **Albayrak** 11; **İr. Mil.** 14; **Nutuk,** ves. 54; **ASD** I: 7; **Aşkun:** 97; 111; **Kansu** I: 207; **Yularkıran:** 128; **İğdemir 2:** 1; **Yak. Tar.** I: 53, III: 83; **BTTD** 62: 8; **Arif:** 31; **TİH** II/2; 349 (35 kişilik katılanlar listesi); **Aydemir 1,** II: 132; **Goloğlu 2:** 65; **Cebesoy 1:** 279).

1919 - EYLÜL

2. Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa, Ege Bölgesi'ni teftişten İstanbul'a döndü. Verdiği demeçte Kuvayı Milliye'nin fena bir şey olmadığını, Millî Teşkilat'ın Yunanlılara karşı ahalinin birleşmesinden ibaret olduğunu, yabancıların da Millî Teşkilat'ı pek doğal bulduklarını söyledi. Bu hareketin siyasî olmadığını, sosyalistlikle ve Mustafa Kemal Paşa ile bir ilgisinin bulunmadığını ekledi. Kemal Paşa 7 Ağustos'ta Kuvayı Milliye'yi dağıtması amacıyla İstanbul'dan yola çıkarılmış, Nazilli'de Kuvayı Milliye tarafından tutuklanmış, Alaşehir Kongresi'nin 26 tarihli müdahalesi üzerine serbest bırakılmış, Kongre Başkanı Hacım Muhittin'e, Kuvayı Milliye lehinde bulunacağına ilişkin bazı vaadlerde bulunmuştu. (**Akvam, Akşam:** 5, **İkdam, Tas.Ef, Vakit, Alemdar:** 6; **Gökbilgin** II: 17; **Akşin:** 17)

3. Demirci Mehmet Efe, "Umum Aydın ve Havalisi Kuvayı Milliye Kumandanı" unvanını aldı. Efe, Hacı Şükrü'nün Köşk Cephesi'nden uzaklaştırılması üzerine de 5 Ekim de "Aydın ve Menteşe Havalisi Umum Kuvayı Milliye Kumandanı" olacaktır. Demirci Efe, Kuvayı Milliye'ye 11 Haziran'da katılmıştı. (**Tütenk:** 35)

4. Binbaşı Saffet Bey, İstanbul'dan Erzurum'a geldi. Erzincan'da özel işlerini görmek bahanesiyle İstanbul'dan ayrılan Saffet Bey, İsmet Bey'in Karabekir'e bir mektubu ile İzzet Paşa'nın Sivas Kongresi'ne gönderdiği bir tasarıyı getirdi. (İsmet Bey'in mektubu için bkz. 27 Ağustos). Mareşal İzzet Paşa'nın önerisi Hükümet'le İtilaf Devletleri arasında yapılacak barışa ilişkin bazı düşünceleri taşıyor ve devletin bütünlüğü için 15-30 yıl süreli bir Amerikan mandası öngörüyor. Karabekir, Saffet Bey'e Kolordu'da görev almasını önerdi. İsmet Bey'in de İstanbul'dan çekip gelmesi gerektiğini söyledi; İzzet Paşa'nın önerisini alıkoydu, bunu, Kongre bittikten sonra Sivas'a bildirecek. (**Karabekir 1:** 165-171)

5. Başbakan Damat Ferit Paşa, Le Temps Gazetesi'ne verdiği ve bugünkü Fransızca İstanbul Gazetesi'nde yayımlanan demecinde, Amerikan mandasına karşı çıktı ve Avrupa'ya olan inancını dile getirdi: Anadolu hareketi, milletin esaslı kısmına dayanmaz. Bu hareketi icat etmeye çalışanlar, savaş zamanında subay olup bugün herhangi bir sanatı uygulamak için Anadolu'nun ötesine-berisine yayılan bir takım güçlerdir. Bu hareket, alevleri sönmüş bir saman alevi gibidir. Yakında herşey yoluna girecek. (**İfham, Vakit. İstiklal, Zaman, Tas. Ef., Peyam, İkdam:** 5; **Gökbilgin** II: 13)

6. Doğu'da dört aşiretin reisleri olan Hamit, Ali Merze Beylerle Ahmet Haso ve Yusuf Ağalar, Ermeni Baronu Haçador'un 30 Ağustos tarihli mektubunda önerdiği anlaşmayı reddettiler. Cevap olarak gönderdikleri mektupta, Ermenileri geçmişte Ruslarla işbirliği yapıp katliamlarda bulunmakla suçladılar. Kürtlerin Ermenilerden 10 misli fazla olduğunu yazarak Ermenilerin Iğdır'ı boşaltmalarını, Aras'tan batıya geçmemelerini İstediler. (**Karabekir 1:** 345)

1919 - EYLÜL

7. Genelkurmay Başkanı Hadi Paşa, General Milne'den Yunan saldırılarının durdurulmasını rica etti. Yunan saldırılarının, Kuvayı Milliye'yi karşı saldırıya teşvik edeceğini bildirdi. (**HTVD** 46, ves. 1071, 47 ves.1093, Dışişleri Bakanlığı'na)

8. Oltu Şûra Hükümeti, Kafkas Rumları Başkanı'na verdiği cevapta, Şûra elinde rehin tutulan Rumların, mallarını tazminat olarak bırakmaları durumunda serbest bırakılabileceklerini bildirdi. Anlaşmaya varılınca bu Rumlar, Kars-Batum yolu ile Yunanistan'a gidecektir.(**Önal:**56)

9. Önceki gün İstanbul'a gelen General Harbord, Robert Koloj'i ziyaret etti. (**Peyam:** 5).

10. Gazeteci Browne'un Sivas'tan raporu: Milletin iradesi dinlenirse Kongre, Padişah'ın haklarını koruyacaktır.(**Jaeschke 1:** 61).

11. Padişah, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'ye ve İçişleri Bakanı Adil Bey'e birinci, Evkaf Bakanı Hamdi Efendi'ye ikinci rütbe Osmanlı nişanı verdi. (**TV:** 3643) ★ Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa'ya "Büyük Yaver" ünvanı verildi (**TV:** 3646). Ödüllendirilenlerden Adil Bey ve Süleyman Şefik Paşa, özellikle Kuvayı Milliye düşmanlığı ile tanınıyor.

12. **Alemdar**'da R. Cevat İngiltere'nin "yeni siyasî vaziyeti"ni anlatıyor: İngiltere, Doğu siyasetini daha açık hale getirecekmiş. Bu, Türklerde gördüğü ciddî eğilim sonucudur. **Tasviri Efkâr:** General Harbord ile mülakat. —Sulh için biz hazır mıyız? **İkdam:** Sivas Valiliği. Ali Galip Bey (resmi), İttihat ve Terakki tarafından gerçekleştirilen 2. seçimde Kayseri mebusluğuna seçilmiş ve bu hükümete karşı mücadelesi ile dikkati çekmişti. —Celalettin Arif Bey İtalya'dan döndü. **Akvam:** Hürriyet ve İtilaf Fırkası mezatta imiş. **Vakit:** General Harbord'un gezi amacı hakkında yazarımıza demeci. —İngiliz Muhipler Cemiyeti, amacı. — Faydalı bir Cemiyet: Çalıştırma Derneği. **İleri:** Paris Konferansı artık Bulgar sulhuyla uğraşmaya başlıyor, fakat Türkiye hakkında herhangi bir karar verilmemiş. Amerika Ayanı, bazı devletlerin isteklerini dinlemek istiyor. **Peyam**'da Ali Kemal: Bizi ancak Anadolu kurtarabilir. Çünkü orası baştanbaşa Türk yurdudur. İlk ve son yurdumuzdur. **Türk Dünyası:** General Harbord şehrimizde. Amerikan Temsilcisi Rawndal'ın açıklaması. —Kafkasya (yer yer sansürlü) **İfham:** Ukrayna sefiri ile mülakat. **Akşam:** Vergi zamları. — Bolşevikler ne oluyor? **Tarık**'ta Tevfik Paşa'nın demeci: Manda kabul olunamaz. Seçim güç, ancak gereklidir. **Diken**'in 22. sayısı: İran'ın genç şahı "Zindebat!... Zindebat!" **Albayrak**'ın 25. sayısı: Hukuk nazarında: Millî Hareket, Millî Ordu. Hükümet'in vazifesi. Heyet-i tahkikiyeler -Hilal-i Ahmer Heyeti ile mülakat. —Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ta karşılanması millî bir bayrama dönüştü. **Servetifünun:** Piyerloti'nin evindeki cami. —İran Şahı'nın gelişi dolayısıyla resimler.

1919 - EYLÜL

5 - CUMA

1. Sivas Kongresi'nde ikinci oturum. Mustafa Kemal'in başkanlığında, İsmail Hami ve Mehmet Şükrü'nün kâtipliklerinde yapılan oturumda üyeler, İttihatçılık yapmayacaklarına ilişkin metni teker teker okuyarak yemin ettiler. Padişah'a çekilecek tel ufak tefek değişikliklerle kabul edildi. Telde Hükümet'in millî iradeye dayanmadığı, milletin yurdu çöküşten kurtarmak için meşru hakkına dayanarak bu kongreyi topladığı belirtildi. Padişahlık makamına bağlılık bildirildi ve Padişah'ın kurban bayramı kutlandı. Millete hitaben yayımlanan bildiride de "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Umumî Kongresi'nin dün toplandığı belirtildi. Bu bildirimin ve buna ekli olarak sunulan Padişah'a çekilen telin bucak ve köylere kadar ulaştırılması istendi. Oturumlar bayramın ikinci günü olan yarından sonraya ertelendi. (**Albayrak:** 11; **İr. Mil.** 14; **İğdemir 2:** 20-28; **Nadi 2:** 85; **Karabekir 2:** 111, 112; **Gologlu 2:** 78; **BTTD** 62: 8)

2. Dörtyol çevresinde bir İngiliz ve bir Fransız taburu, milis kuvvetlerini yoketmek için Nur Dağları'nı taramaya başladı. Altı saat süren çatışma sonunda Fransız kuvvetleri kayıplar vererek Dörtyol'a çekilmek zorunda kaldı. (**TİH** IV: 56) ★ Umurlu yönünde ilerleyen Yunanlılar, millî kuvvetlerce geri püskürtüldü. Yunanlılar 120 ölü bıraktı. (**Apak:** 94)

3. Mersin'de Yeni Cami minaresinin tepesine Müezzin Hacı Dede tarafından Türk Bayrağı çekildi. Fransız işgali altında bulunan Mersin'de gençlerin isteği, Jandarma Tabur Komutanı Ali Rıza Bey'le Türk İslam Cemiyeti'nin rızası ile çekilen bayraktan ötürü yargılanan Hacı Dede, Hintli, Tunuslu, Cezayirli sömürge askerlerinin sıkıştırması sonucu, bayrak astığını söyleyecek ve bir daha yaptığı takdirde Beyrut Yüksek Mahkemesi'ne gönderileceği söylenerek affedilecektir. (**KSİ:** 90)

4. **Peyam**'da Ali Kemal: Muvafık, muhalif, zengin, fakir, Müslüman, gayri Müslim uzlaşmazsak kurtulamayız. Uzlaşmanın en birinci şartı adalettir. **İstiklal**'de Reşat Hikmet, toplumsal hastalık dediği programsızlık üzerinde duruyor. (Rahatsızlığından ötürü 2 ay izinli olarak İsviçre'ye gidiyor.) **Alemdar**'da R. Cevat, Ali Kemal'in "Bizi ancak Anadolu kurtarabilir" sözünü onaylayarak, Anadolu'nun yoksulluğu ve fedakârlığı üzerinde duruyor. Devletin ondan fedakârlık bekleyecek yüzü olmadığını yazıyor. **Akvam**'da Rıza Nur, dönüşünde İstanbul'u nasıl bulduğunu anlatmaya devam ediyor: Fizyolojik sefalet. İstanbul halkının sağlığı giderek bozulmuş. **Türk Dünyası:** Reis Wilson'un Türkiye'ye notası. **Akşam:** Jandarma Kumandanı Kemal Bey'in, Ege gezisi hakkında muharibimize demeci.* Bütün İstanbul gazetelerinde Damat Ferit'in Le Temps'te yayımlanan demeci. **Vakit:** Sadrazam Paşa ile mülakat: Anadolu ahvali. Manda meselesi. Seçimler ne halde?

1919 - EYLÜL

6 - CUMARTESİ

1. Kâzım Karabekir, Sivas'a gönderdiği telde, yanlarında Binbaşı Noel olduğu halde Bedirhanlardan Kâmuran, Celadet ve Diyarbakırlı Cemilpaşazade Ekrem'in 15 atlıyla 3 Eylül'de Malatya'ya gelmiş olduklarını bildirdi. Karabekir, bunların yakalanmasına Malatya'daki süvari alayının cesaret edemediğini, 13. Kolordu'nun, tutuklanmaları için İstanbul'a başvurduğunu belirtti. (**İr. Mil.** 17; **Söylev** I: 85; **Nutuk,** ves. 56, **TİH** VI(1974): 45; **Kansu** I: 256; **Goloğlu 2:** 78)

2. Kâzım Karabekir, Kongre üyelerinin aydınlatılması amacıyla Sivas'a gönderdiği raporda, ateşkesten bu yana İstanbul hükümetlerinin yaptığı kötülükleri 20 maddede sıraladı. Bunların belli başlıları şunlar: Millete güvenmemek, anayasayı çiğnemek, milletin sesini boğmak, düşmana teslimiyet, millî kudreti inkâr etmek ve aşağı göstermek, millî teşkilatı dağıtmak, Padişah'ı yanıltmak, ordu şifresini çaldırmak... (**Karabekir 1:** 178; **2:** 119)

3. Yunan zulümlerini incelemekle görevli Müttefiklerarası Komisyon, Aydın'da toplandı (**Jaeschke 1:** 62). ★ Vansittart'ın, İzmir cephesindeki durumu anlatan bir raporu okurken söyledikleri: Venizelos'u beğenmekte olan en samimî dostları bile, son üç ay içinde olanlardan üzüntülüdürler. (**Jaeschke 1:** 62)

4. Kurban Bayramı'nın birinci günü. Bugün Sivas Kongresi toplanmıyor. (**Iğdemir** 2: 28; **Vakit, Türk Dünyası:** 6)

5. İngiliz Dışişleri'ne bağlı Orta-Doğu Meseleleri Üzerine Şubeler-Arası Konferans'ın Kürdistan'daki durumla ilgili raporu. Raporda, konu ile ilgilenen çeşitli birimlerin çalışmaları, raporları, Kürtleri temsil etme iddiasındaki Bedirhan ailesi, Abdulkadir'in, Şerif Paşa'nın istekleri, bölge üzerinde Kürt-Ermeni çekişmesi anlatılarak hükümete alternatifler sunuluyor. (Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 83-90).

6. Gazetelerde Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Ege Bölgesi teftiş sonuçlarıyla ilgili demeci: **Alemdar:** Millî teşkilat fena birşey değilmiş. **Vakit:** Millî hareketin saiki: Eski bilgimiz onda bir bile değilmiş... **Zaman:** Nikbinlik. **Türk Dünyası:** Türk Bayramı. — Vatan kahramanlarına olan şükran borcumuzu unutmayalım (Bir ayağı kopuk, koltuk değneğine yaslanmış temsilî asker resmi).

7 - PAZAR

1. Sivas Kongresi'nin üçüncü oturumu. Hacim Muhittin Bey, Erzircan eşrafından Eşref, kolordu komutanları Ali Fuat ve Kâzım Karabekir Paşaların kutlama telgrafları okundu. Bir grup delege ile İsmail Fazıl Paşa askerî, siyasî konularda acele tedbirler alınmasını isteyen önergeler verdiler. Fazıl Paşa önergesin-

1919 - EYLÜL

de, Amerikan "müzahereti"ni sağlamak için vakit kaybedilmemesini de önerdi. Şarkî Anadolu M.H.C. tüzüğünde yapılacak değişiklikler tartışıldı. Bunların bir kısmı komisyona gönderildi. Bayramı kutlamak için gelen belediye kurulu-na karşılık olarak, bir kurul gönderilmesi kararlaştırıldı. (**İğdemir 2:** 29-43; **BTTD** 64: 4; **Goloğlu 2:** 81)

2. Mustafa Kemal, akşam arkadaşlarıyla sohbet ederken kendisini başkan seçtir-memek isteyenlerin niyetleri üzerinde durdu. Manda isteyenleri Türk milleti-nin uyanışından, millî irade ve eğilimin gelişme yönünden habersiz, gafil, bu-nalmış insanlar olarak nitelendirdi. Hemen geçici bir yönetim kurulmasını is-teyenlere zamanın henüz erken olduğunu söyledi. (**Kansu** I: 231-237)

3. Sinop Limanı'na iki Amerikan savaş gemisi geldi. Gemiden çıkan İngiliz Yüzbaşı Solter, eski Rus Konsolosluğu'na giderek İngiliz bayrağı çekti. Solter, yarın, Mutasarrıf Mazhar Bey'i tutuklamak isteyecek, ancak bunu başarama-yacaktır. Mazhar Bey İngilizlerin aradığı Samsun eski Mebusu Osman Bey'i iç bölgelere kaçırmış bulunuyor. (**Erdeha:** 214)

4. General Harbord, Haydarpaşa'dan trenle Anadolu yolculuğuna başladı. 2 Eylül'de İstanbul'a gelmiş olan Harbord, 20 Eylül'de Sivas'a varacak, incele-melerini tamamlamak üzere oradan Kafkasya'ya geçecektir. Harbord, Erme-nistan mandası konusunda incelemeler yapıyor. (**Tas. Ef.** 6; **İstiklal:** 10)

5. Eskişehir Bölge Komutanı Atıf Bey, Solly-Flood'un emriyle İngizler tarafın-dan evinden alınarak tutuklandı. Eskişehir'e İngiliz kontrol birlikleri 17 Kasım 1918'de gönderilmişlerdi. İstanbul'la Kuvayı Milliye merkezleri arasında önemli bir kavşak noktasında bulunan Eskişehir, bundan sonra da birçok çe-kişmelere sahne olacaktır. (**Cebesoy 1:** 185; **Jaeschke 2:** 145)

6. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Yunan çıkarması sonucu Türk millî hareketi genişledi. Doğu illeri, Hükümet'i tanımamaya başladı. Anado-lu'nun parçalanmasına gidilirse karışıklıklar çıkabilir. İller, İstanbul'la ilişiği kesip, millî askerî kongreler kurabilirler. Anadolu için en iyi çözüm, İngiliz ve-ya Amerikan mandasıdır. (**Şimşir** I: 95) ★ Webb'in başka raporu: Ali Kemal, bir dönme hareketiyle İngiliz dostu oldu. (**Jaeschke 1:** 62)

7. Gandi, bir Hint gazetesine gönderdiği yazıda şöyle dedi: Türkiye meselesi, Hindistan'daki 70 milyon Müslüman'ı, dolayısıyla bütün Hindistan'ı ilgilendi-riyor. Müslümanların isteği, Türk topraklarının temiz kalmasıdır, Türkiye'nin parçalanmamasıdır. (**Sinha:** 70)

8. İstanbul'da günlük ve iki sayfa olarak yayımlanan **Mesuliyet** Gazetesi'nin 12. (ve koleksiyondaki tek) sayısı: Gazetede Anadolu hareketi için şöyle deniyor: "Eser-i vücudu yıkmaktan ibaret olan bu hezele, muratlarına erdi. Artık bir ga-yeleri kalmadı. Bari, muratları yapmaktan, ihya etmekten ibaret olanları ser-

1919 - EYLÜL

best bıraksalar... Bunlar daha ne istiyor? Milletin başından niçin eksilmiyorlar? —Memurların düşüncelerinden: Elbise alsam mı, almasam mı? Alsam bu ay aç kalırım, almasam çıplak... —İntihabat başlıyor. **Karagöz:** Ali Kemal Bey'in tercüme-i hali (Birçok yere girip çıktığı).—Karagöz, seçimlerin yaklaştığını söyleyerek tornadan mebus adayları çıkarıyor.

7/8 - PAZAR/PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal, Ali Galip sorunuyla uğraştı. Diyarbakır'daki 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey, Malatya'daki 12. Süvari Alay Komutanı Cemal Bey, Elazığ'daki alayın komutanı İlyas Bey'le telgraf görüşmeleri yaptı. Ali Galip ve onunla birlikte 3 Eylül'de Malatya'ya gelen Kâmuran, Celadet ve Ekrem Beylerle Binbaşı Noel'in bu gece yakalanarak Sivas'a getirilmelerini istedi. (**Söylev** I. 87 - 88; **Nutuk,** ves. 58, 59)

8 - PAZARTESİ

1. Sivas Kongresi'nde dördüncü oturum. Onüçüncü Kolordu ile Yusufeli Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nden gelen kutlama telgrafları okundu. İsmail Hami Bey'in verdiği Amerikan mandasının kabulünü isteyen muhtıra tartışıldı. Refet Bey, İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami Bey, Vasıf Bey mandanın lehinde, Raif Efendi ile Ahmet Nuri Bey aleyhinde konuştular. Mustafa Kemal, hazırlık komisyonunda esasları kararlaştırılıp yazma işi İsmail Hami Bey'e (Danişmend) verilen muhtıranın kabul edilmemesi için oyalayıcı öneriler getirdi. Yanlış anlaşıldığı gerekçesiyle İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami ve İsmail Hami Beyler, muhtıralarını geri aldılar. Bundan sonra da Refet Bey, manda lehinde uzun bir konuşma yaptı; Yirminci Yüzyılda beşyüz milyon lira borcu, harap bir ülkesi, pek verimli olmayan bir toprağı ve ancak 10-15 milyon lira geliri olan bir millet için, dış koruyucu olmaksızın hayatını devam ettirme imkânı olmadığını ileri sürdü. Başkan Mustafa Kemal, tartışmalar devam ederken kongreyi yarına erteledi. (**Söylev** I: 75; **İğdemir 2:** 45-71; **Kansu** I: 237-238; **BTTD** 64-66)

2. Mustafa Kemal, Ali Galip olayıyla uğraşmaya devam ediyor. 12. Süvari Alay Komutanı Cemal Bey'den yakalanmasını istediği kişilerin gene orada olup olmadığını ve gözetlemeye ne ölçüde güvenilebileceğini sordu. 13. Kolordu Komutanı Kurmay Başkanı Halit Bey, yakalama için Elazığ'daki alay komutanına emir verildiğini bildirdi. (**Söylev** I: 88; **Nutuk:** ves. 60)

3. Ali Galip Bey, Hükümet'e çektiği bir telde, Harput ve Sivas Bölgeleri Jandarma Müfettişi Fransız Binbaşı Brunot'un ve Noel'in Malatya'da olduklarını, her ikisi ile de samimî temas halinde bulunduğunu bildirdi. Ali Galip Bey'in verdiği bilgiye göre Brunot, Mustafa Kemal'in girişimini yurtseverce bulmakta,

1919 - EYLÜL

Binbaşı Noel ise ihanet saymaktadır; Ali Galip Bey de bunları aydınlatmaya çalışmıştır. Ali Galip Bey, Sivas'taki "düşman" hakkında tamamlayıcı bilgi istedi, bir hafta içinde görev yerine gideceğini bildirdi. (**Gökbilgin** II: 7; **Akşin:** 547; **Nadi 2:** 63)

4. Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'e göre 30 Mart'ta verdiği İngiliz himayesi isteyen projesinin gerçekleşmesi işinin çabuklaştırılmasını rica etti. 9 Ağustos tarihli İngiliz-İran anlaşmasını hatırlattı. Webb, İran'ın savaşta tarafsız kaldığını belirterek sakıncası yararından çok olduğu için bu önerisinden vazgeçmesini istedi. Webb raporunda, Damat Ferit Paşa'nın gizli bir anlaşma önerdiğini bildiriyor. (**Bel.** 135: 443; **Akşin:** 571; **Bıyıklıoğlu:** 84; **Bayar** 7: 2355)

5. Dersim Mutasarrıflığı'na atanmış olup görev yerine gitmekte olan Osman Nuri Bey, Sivas'ta alıkonuldu (**Söylev** I: 117; **Baykal 2:** 1).

6. Alemdar Matbaası'nda yapılan bir toplantıda, Hürriyet ve İtilaf Fırkası içindeki anlaşmazlıkların toplanacak kongreye bırakılması ve Zeynelabidin Efendi'nin desteklenmesi kararlaştırıldı (**Akşin:** 508).

7. İngiliz Yüzbaşı Solter, Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey'in evine giderek onu tutuklamak istedi. Mutasarrıf kaçtı. Bunun üzerine Solter, Mutasarrıflık binasını işgal etti ve binaya İngiliz bayrağı astı. Sinop halkı silahlandı ve binayı kuşattı. Solter binayı terketmek zorunda kaldı. İngiliz bayrağı indirildi. (**Erdeha:** 214)

8. Fransız tüccarların Türk tüccarlardan 54 milyon Frank alacakları var. Türkiye'nin borçlu olduğu ülkeler arasında % 60'la Fransa başta geliyor. Borcun % 26'sı Almanya'ya, % 14'ü ise İngiltere'ye. Fransız Le Temps gazetesi bugünkü sayısında şöyle diyor: Bu paraların kaybolmasına razı olabilir miyiz? Asla! (**Akyüz:** 32)

9. Edirne'de Mehmet Behçet Bey tarafından çıkarılan **Ahali** Gazetesi'nin ilk sayısı yayımlandı: "Halkın yoludur. Hak yoludur tuttuğumuz yol" diyen gazete, Trakya'nın Türklüğünü savunuyor. Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Ahali, bir süre Bulgaristan'da yayımlanacaktır. (Coşar, **MMB:** 204)

8/9 - PAZARTESİ/SALI

1. Sivas'ta Temsil Kurulu'nun kaldığı lise binasında gece manda konusu tartışıldı. Tıbbiye delegesi Hikmet "Tıbbiyeliler beni istiklal davamıza katılmak için gönderdiler. Manda fikrini siz dahi kabul etseniz, sizi de reddederiz" dedi. Mustafa Kemal, Hikmet'in bu sözleri karşısında "İşte benim anladığım Türk gençliği! Gençlikle iftihar ediyorum ve gençliğe güveniyorum. Biz ekalliyette kalsak dahi mandayı kabul etmeyeceğiz. Parolamız tektir ve değişmez: Ya İstiklal, ya ölüm!" diye konuştu. (**Kansu** I: 248)

1919 - EYLÜL

9 - SALI

1. Sivas Kongresi'nin beşinci toplantısı. Rauf Bey'in önerisi üzerine ABD Senatosu'ndan bir inceleme kurulu istenmesine karar verildi. İç siyasetin görüşülmesine geçildi. Kâzım Karabekir'in gönderdiği Hükümet'in ihanetleri ile ilgili telgrafın yayınlanmasına karar verildi. Ali Fuat Paşa'nın Eskişehir ile ilgili aldığı tedbirler kabul edilerek kendisinin Batı Anadolu Kuvayı Milliye Kumandanlığı'na atanması kararlaştırıldı. Mustafa Kemal, Elazığ Valisi Ali Galip Bey ve Noel'in çalışmalarıyla ve bunlara karşı alınan tedbirlerle ilgili bilgiler verdi. Geçici bir hükümet kurmanın sakıncalı olacağını söyledi. Hem seçim koşullarını ilan etmek hem de bunları uygulamak gerektiği benimsendi. Seçim kurallarını belirlemek için bir kurul oluşturuldu. Gece yapılan altıncı oturumda da Damat Ferit Paşa'nın düşürülmesi için Padişah'a yazılacak muhtıra üzerinde duruldu. (**İğdemir 2:** 73-90; **Cebesoy 1:** 175, 183; **Yak. Tar.** III: 147; **Kansu** I: 249-251; **ATTB:** 58; **Baykal 2:** 1; **TİH II/2:** 23; VII: 32)

2. İçişleri Bakanı Adil Bey, Sivas Kongresi hakkında tamamlayıcı bilgi isteyen Ali Galip Bey'e verdiği cevapta "Bunlar işe millî bir şekil vermek istiyorlar. Halbuki millet bu işlere taraftar değildir" dedi. Mümkün olduğu kadar çok kuvvetle bir gün önce Sivas'a hareket etmesini istedi. Ali Galip Bey, verdiği karşılıkta, ayın 14'ünde, yeteri kadar kuvvetle, "haydutların" izlenip yakalanması için Malatya'dan yola çıkmak üzere tedbirler alındığını bildirdi. Ali Galip Bey ve adamlarını yakalamak için katırlara bindirilmiş bir birlik, Harput'tan yola çıkarıldı. Sivas Kongresi, Ali Galip olayından ötürü Hükümet'i protesto eden bir bildiri yayımladı. Bildiride Ali Galip ve yanındakiler "alçak, hain" olarak nitelendi ve yakalanmaları yoluna gidildiği belirtildi. Malatya Telgraf Müdürü, hakkında alınan tedbirleri Ali Galip'e söyledi. Ali Galip Bey, korkuya kapıldı. Bir takım koruyucu tedbirler almak istediyse de uygulatamadı. (**Karabekir 1:** 201; **Söylev** I: 88, 94; **Albayrak:** 14; **İr.Mil.** 17; **Nutuk,** ves. 61-65; **Nadi 2:** 64 "8 Eylül"; **TİH** IV: 14: **TİH** VI (1974): 48; **Erdeha:** 133)

3. Mustafa Kemal, Antep, Adana, Sis, Mersin, Cebelibereket (Osmaniye) Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine çektiği telgrafta, Antep ve Maraş'ın el değiştirmesi ve Fransız işgalinin, bütün memurlar, dernek merkez kurulları, belediye başkanları tarafından kamuoyu ve Amerika nezdinde protesto edilmesini istedi (**Atatürk'ün Yayınlanmamış Telgrafları:** 12).

4. Aydın Valisi İzzet Bey, General Milne Kurulu'yla görüşmesini iki yazı ile İçişleri Bakanlığı'na bildirdi. Görüşme hakkındaki yorumunu yazarken Kuvayı Milliye aleyhinde bulundu. Kuvayı Milliyecileri "melanet" işlemekle suçladı. Durumun "nezaketi" konusunda Hükümet'in yeniden dikkatini çekti. (**Gökbilgin** II: 20)

5. General Milne, Yunanlıların birçok başvurusu sonucu, Türk kuvvetlerinin saldırılarına uğramaları durumunda Yunanlıların 1.000 - 1.500 metreye kadar

1919 - EYLÜL

karşı saldırıya geçmelerine izin verdi. Bu karşı saldırılar Türk saldırılarını önleyemeyince Yunanlılar Milne'e yeniden başvuracaklar ve 11 Ekim'de mutlak bir serbestlikle hareket etme izni alacaklardır. (**YOİ** I: 196) ★ Albay Anderson ve Hambury, Nider'e, Milne'in çizdiği hattan ileriye geçmemelerini ihtar ettiler (**Misailidis:** 330).

6. Yüksek Komiser Vekili Webb, bugünkü raporunda İstanbul'daki mandacı akımlar hakkında bilgi verdi: İngiliz Muhipler Cemiyeti kesinlikle İngiliz mandası istiyor ama rakiplerinden çekindiği için "müzaheret" diyor. Fransız mandası isteyenler de var. ABD mandası isteyenler İttihatçı, Yahudi, Selâniklidir. (**Akşin:** 522. Bkz. Derneğin 3 Eylül tarihli bildirisi)

7. Bir ay kadar önce Batum'da İngiliz hapishanesinden kaçan, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa, Oltu'dan Karabekir'e yazdığı mektupta, Üç İl'in Ermeni ve Gürcülerden alınarak Cumhuriyet'le idaresini önerdi. (**Karabekir 1:** 180)

10 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, Ali Galip Bey ve adamlarını yakalamakla görevli Süvari Alayı Komutanı İlyas Bey'e, Kongre adına verdiği emirde, kaçakların ivedilikle yakalanmasını, Kürtlük akımına hiç bir elverişli alan bırakılmamasını, Malatya ve Elazığ'da yönetime el konulmasını, buralarda millete ve halka karşı hiç bir davranışa meydan verilmemesini, kaçaklara uyanların acımadan yok edileceğinin duyurulmasını ve namuslu halka gerçeğin açıklanmasını istedi. (**Söylev** I: 91; **Nutuk,** ves. 68; **TİH** VI (1974): 49) ★ Malatya'da Hükümet'i basan Ali Galip Bey, sandık emininden "Mustafa Kemal ve avanesini tepeleme masraflarına karşılık" olarak altı bin lira aldı. Ali Galip Bey, üzerine asker sevkedildiğini duyunca yanındakilerle birlikte Malatya'dan Kâhta'ya kaçtı. Bölgede nüfus araştırması yapmakta olan İngiliz Binbaşı Noel de Ali Galip Bey'le birlikte bölgeyi terketti. Bunlar, Urfa yolu ile Halep'e gideceklerdir. (**Söylev** I: 89; **Karabekir 2:** 105, 114; **Yularkıran:** 140; **Nadi 2:** 66; **TİH** IV: 14; **Goloğlu 2:** 99; **Mevlanzade** II: 97)

2. Sivas Valisi Reşit Paşa, baştan beri takındığı ikircikli tutumu bırakarak Mustafa Kemal ve Kongre yanında yerini aldı. Ali Galip olayından ötürü Hükümet'e çıkıştı. Sivas Kongresi'nin dağıtılamayacağını, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanamayacağını bildirdi. "Canice tertipler içinde bulunuyorsunuz, memleketi felakete sürüklüyorsunuz" dedi. İçişleri Bakanı Adil Bey, cevabında Ali Galip Bey'i Kongre'yi dağıtmakla görevlendirdiğini inkâr etti. "Vatanseverliğim kimseden aşağı değildir" dedi. Reşit Paşa, makamı kime bırakacağını sordu. (**İr. Mil.** 14, 17; **Yularkıran:** 142; **Kansu** II: 348; **Nadi 2:** 71)

3. Sivas Kongresi'nin yedinci oturumu, Kongre bildirisi hazırlanarak kabul edildi (yarınki tarihle yayımlanacak); dün kararlaştırıldığı üzere Amerikan Senato-

1919 - EYLÜL

su'na bir yazı yazılarak Senato üyelerinden bir komitenin İmparatorluğun her tarafını gezip incelemek üzere Türkiye'ye gönderilmesi istendi. Kongre Başkanlık Kurulu'nun imzalarını taşıyan ve gazeteci Browne'a verilen mektupta Kongre'nin amacı, "halkın isteklerini yerine getirmek, azınlıkları koruma altında bulundurmak, yurttaşların haklarını güvenceye bağlamak" diye anlatıldı, kongre kararı bildirildi. (**İğdemir 2:** 90; **Erol:** 94) ★ Kongre, Batı Anadolu'daki Kuvayı Milliye'nin yönetim ve donatım sorunlarını görüştü. Mustafa Kemal, yeterli kaynakları bulabilmek için gerekirse mal sandıklarına el koyabileceklerini söyledi. (**İğdemir 2:2** 90; **BTTD** 67/68: 21)

4. Sivas Kongresi tarafından Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanlığı'na atanan Ali Fuat Paşa, emrindeki birliklerle Ankara'dan Eskişehir'e hareket etti (**Cebesoy 1:** 190).

5. Alaşehir ve Havalisi Umum Kuvayı Milliye Kumandanı Mustafa imzasıyla Akhisar Kaymakamlığı'na gönderilen yazıda, İzmir (Aydın) Valisi İzzet Bey'in Kuvayı Milliye hakkında "çeteler" ifadesini kullanması protesto edildi. Valinin bu görüşünü değiştirmesi için kaymakamın girişimde bulunması istendi. Türk ve Yunan askerî bölgelerinin ayrılmasından sonra Kuvayı Milliye'nin ateşi kestiği ancak Yunanlıların saldırılara devam ettiği belirtilerek buna devam ederlerse Kuvayı Milliye'nin karşılık vereceği yazıldı, ordu kuvvetlerine ihtiyaç olmadığı ileri sürüldü. Vali İzzet Bey, kendisine ulaşan bu yazıyı Hükümet'e gönderecek, İngilizlere de gösterecektir. (**Gökbilgin II:** 23)

6. Batı Anadolu'da Yunan zulümlerinden şikâyetleri incelemekle görevli Müttefik Komisyonu, Çine'ye geldi. Yörük Ali Efe'yi, halktan bazı kişileri ve 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'i dinledi. İngiliz Amirali Heck, Amerikan Amirali Bristol, Fransız Generali Binozet, İtalyan Generali Dalolyo'dan kurulu heyet Albay Şefik Bey'den ordunun direnişe katılıp katılmadığını, yurtlarını terkeden Aydınlı Türklerin niçin geri dönmediğini sordu. Şefik Bey, direnişe ordunun katılmadığını ileri sürdü ve Kuvayı Milliye teşkilatının halkın Yunan zulmüne tepkisinden doğduğunu anlattı. Şefik Bey generallerin tarafsızlığı konusunda olumlu bir izlenim edindi. (**Şefik II:** 230)

7. İtilaf Devletleri ile Avusturya arasında Saint Germain Anlaşması imza edildi. Anlaşmaya göre İtalya; Yugoslavya, Macaristan, Romanya, Çekoslavakya, Avusturya'dan toprak alıyor, Avusturya, deniz kuvvetleri ile ticaret filosunu galiplere teslim ediyor. Anlaşma metninde Avusturya'nın besleyebileceği asker sayısı 30 bin kişiyle sınırlanıyor ve Almanya ile birleşemeyeceği hükmü yer alıyor. Dünya Savaşı'nda Almanlarla birlikte savaşan ve yenilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, savaş sonunda dağılmış, Avusturya, 3 Kasım 1918'de ateşkes imza etmişti. Alman Barışı ise Versay'da 28 Haziran'da imza edilmişti. (**Akşam:** 11, 12; **İstiklal:** 16; **Tarih IV:**3)

1919 - EYLÜL

8. Türk Hükümeti'nin şikâyeti ve İngiliz Kuvvetleri Başkumandanı General Milne'in uyarısı üzerine, Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Nider, birliklerine verdiği emirde, kendi tasvibi olmadan bulundukları hatlardan ileri geçmemelerini intar etti, karşı saldırıların ise Türklerin ilk karakollarına kadar yapılabileceğini bildirdi. Nider, 1 Ekim'de verdiği emirde, saldırıya uğramaları durumunda karşı saldırıda serbest olduklarını bildirecektir. (**Misailidis:** 330)

9. Temsil Kurulu, millî hareketin karşısında olan Niğde ve Kayseri mutasarrıfları ile Niğde muhasebecisi ve komiserinin tutuklanarak Sivas'a getirilmelerine karar verdi. Temsil Kurulu, Kongre kararına dayanarak Padişah'a çekilen telgrafın İstanbul merkezince alınmaması üzerine, bütün merkezlerin İstanbul'la ilişiği kesmelerini emretti. (**Baykal 2:** 2)

10. Biga ve Gönen'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubeleri kuruldu. Gönen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanı Emekli Binbaşı Hazım Bey. (**TİH** II/2: 33; (**Özer:** 41)

11. 8 Ağustos gecesi Bekirağa Bölüğü'nden kaçan eski Şark Orduları Komutanı Halil Paşa, Ankara'ya geldi. Buradan Sivas'a geçecek olan Halil Paşa, Mustafa Kemal tarafından Bolşeviklerle ilişki kurmakla görevlendirilerek Bakü ve Moskova'ya gönderilecektir. (**Cebesoy 1:** 133; **Sorgun:** 301)

12. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Heyet-i Merkeziyesi milletin güvenine layık yeni bir kabine kurulmasını Padişah'tan istemeye karar verdi (**Atatürk Ün. Ed.Fak.Edebiyat Dergisi** 5: 157; **BTTD** 61:9).

13. Paris Barış Konferansı'ndaki Hicaz delegasyonu, Faysal'ın talimatıyla İngiliz delegasyonuna bir muhtıra vererek İngilizlerin Suriye'yi Fransızlara bırakma planına karşı çıktı. Crane-King Komisyonu'nun bu bölgede yaptığı soruşturma sonuçlarına saygı gösterilmesini istedi. Crane-King Komisyonu'na Suriyeliler, Fransız egemenliği istemediklerini bildirmişlerdi. Bu konuda görüşmelerde bulunmak üzere Faysal da 18 Eylül'de Londra'da olacaktır. (**Evans:** 218)

14. Fransız Doğu Orduları Başkumandanı d'Esperey, Milne'in geri çağrılmasını istedi (**Jaeschke 1:** 63) ★ İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, raporunda Venizelos'un istatistiklerinin yalan olduğunu belirtti (**Jaeschke 1:** 63) ★ Akhisar'daki denetim subayının raporundan: Erlere 50, subaylara 100 piastre veriliyor ama Kuvayı Milliye'ye katılmaları bundan olmasa gerek. Çünkü tarımda şu işgücü azlığında daha fazlasını rahatça kazanırlar. Türk köyleri başta bir başkaldırı içinde değillerdi. Herhangi bir müttefik ülkenin işgaline ses çıkarmazlar, hatta tercih ederlerdi. Yunanlılar katliam yapıncaya kadar da bekleyiş içindeydiler. Ama artık Yunan yönetimini reddetmek için savaşmaya kesin olarak hazır durumdadırlar. (**Documents:** 727)

15. Fransız **Le Temps**'ın başyazısı: Anadolu'da teşkilatlanmakta olan Türk kuvvetleri, yetenekli önderlerin idaresi altında siyasî ve millî bir programa uygun

1919 - EYLÜL

olarak kurulmuştur. (**Akyüz:** 54; **Öztoprak:** 100) **İfham:** Yeni Dünya ve Biz: Milliyet prensiplerine göre kurulan yeni dünyada yerimizi kuvvetli olarak almalıyız. Bizi bu günkü halden kurtarmak için müzaheret edecek devlete maddî refahı manevî hakimiyete değişecek bir kavim olmadığımızı göstermeliyiz. **İstiklal:** Son gelen Rus gazetelerinin yazdığına göre, Bolşevik aleyhindeki Kırım Müslümanları, uzun müddet serseri bir hayat geçirdikten sonra Moskova'da Bolşevik reisleri arasına karışan Mustafa Suphi Bey'i kurşuna dizmişlerdir. **Akvam'da** Rıza Nur: Vahim bir halet-i ruhiye: Herkes ye'se, fütura düşmüş. Herkes şahsını kurtarmaya çalışıyor, yangından ne kurtarırsak kârdır diyor. Devlet ölüyorsa, yağma edilecek bir teneşiri, kefeni kalmış demektir. Oysa eskisinden daha vatanperver olmak vaziyetindeyiz. İnşallah Türkiye, tam istiklaliyle yine yaşayacak, eskisinden daha iyi olacaktır. **Peyam:** Ermeni katlinden kimler sorumludur? Olay nasıl başladı? Almanya'nın sorumluluğu yok mudur? **Türk Dünyası:** Harbiye Nazırı'nın askerlerle bayramlaşması. **Akşam:** Babıâli'nin Wilson'a verdiği cevap. Amerikan Fevkalade Komiserliği'ne dün verildi.

11 - PERŞEMBE

1. Sivas Kongresi'nin son günü. 4 Eylül'de açılan Kongre'nin bugünkü sekizinci birleşiminde, Temsil Kurulu'nun malî kaynaklarının ne olacağı tartışıldı. Delegelerin gittikleri yerlerden topladıkları parayı göndermeleri kabul edildi. Üç delegenin orada bağışladığı 1400 lira, teşekkürlerle kabul edildi. Sivas'ta haftada iki kez çıkarılacak İradei Milliye gazetesi için Hami, Vasıf, Mehmet Şükrü, Hüsrev Sami Beyler görevlendirildi. Sivas Valisi Reşit Paşa ve Üçüncü Kolordu Kumandanı Selahattin Bey'e teşekkür edilmesi, akşam Belediye'de eşrafın çağrılı olduğu bir açık toplantı yapılması ve yarın cuma namazına toplanacak halka konferanslar verilmesi kararlaştırıldı. Yapılan açık oylama ile Karahisar-ı Sahip'ten Miralay Vasıf Bey, Eskişehir'den Hüsrev Sami Bey, Bursa'dan Hakkı Behiç Bey, Ankara'dan Ömer Mümtaz Bey, Denizli ve Aydın'dan Mazhar Müfit Bey, Niğde'den Ratipzade Mustafa Efendi Temsil Kurulu'nun yeni üyeleri olarak seçildiler. Bu altı kişinin eklenmesiyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Temsil Kurulu 16 kişiye çıkmış oldu. Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, İzzet Bey, Servet Bey, Şeyh Fevzi Efendi, Bekir Sami Bey, Sadullah Efendi, Hacı Musa Bey Temsil Kurulu'na seçilmiş, daha sonra tüzüğün bir maddesi uyarınca bunlara Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir de eklenmişti. (**İğdemir 2:** 101-106; **Söylev I:** 83; **Nadi 1:** 94; **Arif:** 35, 105; **Aşkun:** 149; **TİH II/2:** 24; **Goloğlu 2:** 102; **BTT** 67/68: 25)
2. Sivas Kongresi bir bildiri yayımladı. Erzurum Kongresi'nin aldığı kararları bütün yurt için geçerli hale getiren kararların özeti şöyle: Ateşkes sınırları için-

1919 - EYLÜL

de kalan topraklar birbirinden ve Türkiye topluluğından ayrılmaz bir bütündür. Bu bölgedeki İslam unsurları birbirinden ayrılmaz öz kardeştirler. Millî bağımsızlık için millî kuvvetleri etken ve millî isteği hakim kılmak esastır. Her türlü müdahale ve işgale, özellikle bağımsız Rum ve Ermeni devleti kurma çabalarına karşı birlikte savunma ve direnme ilkesi kabul edilmiştir. Müslüman olmayanlar için yeni ayrıcalıklar kabul edilmeyecektir. Hükümet bir baskı karşısında yurdun herhangi bir yerini terk veya ihmal ederse, buna karşı her türlü tedbir alınmıştır. İtilaf Devletleri'nden, birinci maddedeki sınırların parçalanmasından vazgeçmesi ve halkın haklarına saygı göstermesi beklenmektedir. İstila amacı beslemeyen, milletin haklarına saygılı bir devletin fennî, sınaî ve iktisadî yardımları kabul edilecektir. Hükümet meclisi toplamalı ve millî isteğe uymalıdır. Millî tehlikelere karşı kurulmuş dernekler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir. Kongre bir temsil kurulu seçmiş ve köylerden il merkezlerine kadar bütün millî örgütler güçlendirilmiş ve birleştirilmiştir. (**Vakit, Peyam, Alemdar:** 5 Ekim; **AS:** 26 Ekim; **İğdemir 2:** 113; **Tar. Ves.** 1: 7; **Karabekir 1:** 209; **2:** 94; **Cebesoy 1:** 167; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 97; **AÖAS:** 45; **Nutuk,** ves. 130; **Goloğlu 2:** 232; **Nadi 1:** 99)

3. Temsil Kurulu Başkanı Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluş bildirisini Sivas Valiliği'ne verdi. Dernek 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar, Anadolu hareketini yönetecek ve ikinci bir hükümet gibi çalışacaktır. Derneğin kuruluşu, daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin de kuruluş tarihi olarak kabul edilecektir. (**ATTB** 59: **Tunaya:** 509; **Kansu** II: 343; **Tar.Ves.** 1: 5-6; **Aşkun:** 151; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 91)

4. Sivas Kongresi imzasıyla İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya, Sırbistan, Felemenk, İsveç, Danimarka ve İspanya'nın İstanbul'daki temsilciliklerine bir tel çekilerek millet meclisini toplamayan Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin milleti temsil etmediği bildirildi. Bu hükümetin zulüm ve şiddetle ayakta kalmaya çalıştığı, millî birliği bozmak için İslam milletleri birbirine kırdırmaya giriştiği, milletle Padişah'ın temasına engel olduğu, bu nedenle hükümetle ilişiğin kesildiği anlatıldı. "Sulhun takarrürü de ancak millete müstenit bir Osmanlı kabinesi teşekkül etmekle kabil olabilir" denildi. Telgrafta, genel güvenliği bozacak hiç bir harekete meydan verilmeyeceği üstlenilerek büyük devletlerin manevî yardımlarından emin olunduğu bildirildi. (**Nutuk,** ves. 97 c)

5. Temsil Kurulu, kolordulardan doğrudan doğruya Padişah'a başvurulmasını istedi. Kolordulara verilen tel örneğinde Hükümet'in Kürdistan'ı ayaklandırarak yurdu parçalatmaya kalkıştığı, İstanbul Hükümeti'ne milletin inancı kalmadığı bildirilerek bu casus örgütünün, hakkında ivedilikle soruşturma yapılıp cezalandırılması istendi. Adaletli bir hükümetin kurulmasına kadar Hükümet'le

1919 - EYLÜL

ilişkinin kesildiği bildirildi. Kolordu komutanları telgrafları çekmeye başladılar. Temsil Kurulu'nun isteği üzerine telgraf merkezleri işgal edildi. (**Albayrak:** 14; **Söylev** I: 99, 100; **Nutuk,** ves. 82)

6. 12. Kolordu Komutanı Ali Sait Paşa Konya'ya gelerek görevine başladı. Burada görev yapamayacağını anlayan Sait Paşa, 25 Eylül'de şehirden ayrılacaktır. (**TİH** VI(1974): 53)
7. 7 Eylül'de İstanbul'dan yola çıkan General Harbord Kurulu, Konya'ya geldi. Harbord 20 Eylül'de Sivas'a gelecek, Mustafa Kemal ile görüşecek ve oradan Doğu'ya hareket edecektir. (**İfham, İstiklal:** 15)
8. İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri Amiral de Robeck, İstanbul'a geldi. İlk Yüksek Komiser Calthorpe, 13 Kasım 1918'de gelmiş, 5 Ağustos'ta İstanbul'dan ayrılmış ve 26 Ağustos'ta görevini Robeck'e devretmişti. Calthorpe'un ayrılışından beri yerine Amiral Webb vekâlet ediyordu. Üçüncü başkomiser Rumbold ise İstanbul'a 17 Kasım 1920'de gelecektir. (**İstiklal, Vakit:** 12)
9. Salih Bey (Bozok) Bekirağa Bölüğü'nden tahliye edildi (**Vakit:** 12).
10. Ticaret ve Ziraat Bakanı Tahir Hayrettin Paşa'nın istifası kabul edilerek yerine Hadi Paşa atandı. Hadi Paşa 2 Ağustos'ta Genelkurmay Başkanlığı'na atanmıştı. (**TV:** 3647)
11. **Albayrak:** Sivas Kongresi ile ilgili haberler. —İstanbul'daki İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne ve yardakçılarına hediye. —Hükümet ne yapmak istiyor? Sivas Kongresi'nin Hakipay-ı Şahane'ye bildirisini İçişleri Bakanı çektirmek istemiyor. **İfham**'da H. Ragıp: Yalnız iki parti var: Türk'e yardımın Türklerden geleceğini bilerek hak isteyenler, merhamet dileyenler. **Akşam:** Avusturya ile İtilaf Devletleri arasında barış imza edildi. —Akşam, Anadolu'dan haber alınabilmesi için, Soysallıoğlu İsmail Suphi'yi Anadolu'ya göndermiştir. Her hafta birkaç mektup yazacak. **Türk Dünyası:** Hürriyet ve İtilaf'ın adı edilmeye değer bir önemi kalmadı. Yeniden iktidara gelemeyecek kadar perişan haldeler. **Peyam:** Yeni Almanya'nın bugünkü durumu. —Ali Kemal: Almanya'da İhtilal. **İleri**'de Celal Nuri: Fransa'yı, İngiltere'yi İtalya'yı işlerimize daha fazla ortak ettirmek lazımdır. Bunun dışında bir kurtuluş yolu göremiyorum. Şu fesih topraklara bu kadar milyon lira döken Büyük Britanya ve Fransa o paraların heba ve heder olmaması için buraya biraz daha akıl ve para ikraz etmelidirler. **Alemdar**'da R. Cevat, İttihatçılar devlete kundak sokmak istiyorlar. Arzu ederiz ki, Sadrazam Paşa Hazretleri, ocağın önünde çömelip devlet binasına sokuşturduğu kundağı üfleyen bu haydutları bir tekme ile ocağın içine savursun. Şiddetli icraat zamanındayız. **İstiklal**'de Selim Sırrı: Ahlak bozukluğu.

11/12 - PERŞEMBE/CUMA

1. Sivas Valisi Reşit Paşa ve İçişleri Bakanı Adil Bey'in telgrafla haberleştikleri sırada Sivas Postanesi'nde bulunan Mustafa Kemal, Adil Bey'e çektiği telde "Al-

1919 - EYLÜL

çaklar, caniler! Düşmanla birlik olup millete karşı hayınca düzenler kuruyorsunuz. Milletin gücünü ve iradesini anlamaya gücünüz yetmeyeceğine kuşkum yoktur... Aklınızı başınıza toplayın.... Güvendiğiniz kişilerin ve kuvvetin sonunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla karşılaştırmayı unutmayınız" dedi. ★ Genel Kongre Kurulu adına Başbakan Ferit Paşa'ya çekilen telgrafta da milletin Padişah'tan başka kimseye güveni kalmadığı, durumu ve dileklerini ona bildirmek zorunda olduğu, Hükümet'in Padişah'la millet arasına girdiği ileri sürüldü. Hükümet'in bu yoldaki direnmesi bir saat daha sürerse milletin her türlü davranışında kendini özgür sayacağı, Hükümet'le bağlantısını keseceği, bunun son ihtar olduğu bildirildi. Sivas Telgraf Merkezi'ne de, üstlerine aynı bildirimin yapılması emredildi. ★ Kolordu komutanlarına, İstanbul Telgraf Müdürlüğü'nün Padişahla haberleşmeye engel olduğu bildirilerek, bu durum karşısında İstanbul'la telgraf haberleşmesinin kesilmesi, bu talimata engel olacak telgraf memurlarının askerî mahkemeye verilerek en ağır cezaya çarptırılması emredildi. Sonuç elde edilinceye kadar telgrafhanelerden ayrılınmaması da ek bir genelge ile istendi. (**İr.Mil.** 17; **Söylev** I: 95-102; **Nutuk,** ves. 83; **Kansu** II: 351; **Yularkıran:** 146)

2. Mustafa Kemal, telgraf başında Ali Galip olayıyla uğraştı. Malatya'dan Alay Komutanı İlyas Bey, aldığı haberleri Mustafa Kemal'e iletti. Buna göre, Malatya yakınlarındaki Raka Köyü'nde Kürtler toplanmakta, Siverek'e kadar aşiretler de ardarda oraya gelmektedir. Önce Malatya'ya saldırılıp yağmalanacak, daha sonra kuvvetler Sivas'a yürüyecektir. Malatya'da Kürt Bayrağı çekilecektir. Elazığ Valisi'nin, Malatya Mutasarrıfı'nın görevlerine dönmesi, Elazığ'dan gelen erlerin geri dönmesi istenmektedir. Mustafa Kemal, buna verdiği karşılıkta ödün verilmemesi, çok sert karşılık verilmesi, bütün telgrafhanelerin tutulması ve Padişah'a Hükümet'in ihaneti konusunda teller çekilmesi emrini verdi. Aynı emirleri Kongre imzasıyla da bildirdi. İlyas Bey verdiği karşılıkta yardımcı kuvvetler istedi. (**Söylev** I: 96-98)

12 - CUMA

1. Kongre Genel Kurulu'nun ve komutanların Padişah'a çektiği telgraflar Hükümet tarafından engellenince, Kongre Genel Kurulu imzasıyla, bütün komutan ve idarecilere İstanbul'la bağlantının kesilmesi emredildi. Bu uyarı üzerine, birçok yerden Padişah'a teller çekilerek meşru bir hükümet başa geçinceye kadar Hükümet'le ilişiğin kesildiği bildirildi. Anadolu'nun İstanbul'a telgraf bağlantısı genel olarak kesildi. Damat Ferit'in meşru bir hükümeti temsil etmediği yabancı komiserlik ve elçiliklere de bildirildi. Türkiye'de ikili bir iktidar doğdu. (**İr. Mil.** 17; **Albayrak:** 18; **Söylev** I: 100; **Nutuk,** ves. 83; **Baykal 2:** 3; **Kansu** I: 272; **Karabekir 1:** 206; **2:** 117; **Karay:** 179; **Yularkıran:** 148; **Yak. Tar.** III: 113; **TİH** II/2: 352; **Goloğlu 2;** 111-112; **Asarkaya:** 29)

1919 - EYLÜL

2. Sivas Kongresi üyeleri halkla bir toplantı yaptılar. Kongrede alınan kararlar halka anlatıldı. (**Söylev** I: 83; **TİH** II/2; 24) ★ Sivas Kongresi'nin seçtiği Temsil Kurulu, ilk toplantısını yaptı. Mustafa Kemal, 9 Eylül'den beri almakta olduğu Ali Galip ve Eskişehir'le ilgili haberleri ve bunlara karşı alınan tedbirleri anlattı. Bunların Kongre Genel Kurulu'na da bildirilmesi kararlaştırıldı ve öyle yapıldı. Kongre, alınan önlemleri yerinde buldu. (**Kansu** I: 252-253)

3. Osmanlı Padişahı adına Damat Ferit'le İngiltere adına İngiliz ajanları arasında gizli bir anlaşma imzalandı. Aslı bulunamayacak olan anlaşmaya göre İngiltere Türkiye'nin bütünlüğünü ve "bağımsızlığını" üstleniyor; Halifelik merkezi İstanbul ve Boğazlar, İngiliz denetiminde olacak; Türkiye "bağımsız" Kürdistan'da ve Mezopotamya'da İngiliz egemenliğine karşı çıkmayacak; Halife, Müslümanlar üzerindeki nüfuzunu İngiltere lehine kullanacak; millî akımı bastırmada kullanmak üzere, İngiltere bir zabıta örgütü meydana getirecek... (**AS:** 1.12.1921; **Karabekir** 1: 384; **TİH** II/2: 7; **Bel.** 135: 437; **Bayur:** 40; **Tarih** IV: 29; **Jaeschke** 1: 61 "2 Eylül"; **Akşin:** 572 "Webb'in muhalefetine rağmen imzalandı. Padişah'ın onayından geçtiği anlaşılıyor." Sonyel, Belleten'in işaret edilen sayısındaki yazısında, anlaşmadan İngiliz Hükümeti'nin haberi olmadığını yazmaktadır).

4. 15. Alay Komutanı Albay İlyas Bey, Malatya'dan Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, bugün P. Peel adındaki bir İngiliz albayının Malatya'ya geldiğini bildirdi. İngiliz Albayı, kendisini "yüksek siyasî mutemet" olarak tanıttı. Noel'in görevinden haberi olmadığını, eğer hainçe amaçlar için geziyorsa kendisini tutuklu olarak Halep'e göndereceğini, Ali Galip'le de görüşmek istediğini söyledi. Mustafa Kemal, bu bilgileri aktaran İlyas Bey'e verdiği karşılıkta, Peel'in hemen geldiği yere gönderilmesini ve hiç bir kimseyle ilişki kurdurulmamasını emretti. (**Söylev** I: 98-99) ★ 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, Halep'te İngiliz Generali'ne gönderdiği yazıda, Türkler aleyhinde propaganda yapmakta olan Noel'in geri çağrılmasını rica etti (**Albayrak:** 14).

5. Genelkurmay Başkanlığı'na Fuat Paşa atandı. 2 Ağustos'tan beri bu görevi Ferik Hadi Paşa yürütüyordu. Fuat Paşa'nın ayrılmasıyla bu göreve 3. defa Ferik Cemal Paşa (Çobanlı) atanacaktır. (**TV:** 3646; **TSKT** III/6-1: 261)

6. Trakya Cemiyeti, yayımladığı bildiride, Trakya'nın kurtuluş saatlerinin çalmakta olduğunu, Batı Trakya'da bağımsız bir yönetim kurulması kararının müjdesini aldıklarını bildirerek Barış Konferansı'ndan adalet ve hakkaniyeti gerçekleştirmesini beklediklerini ilan etti (**Gökbilgin** II: 33).

7. Ege Bölgesi'ndeki Yunan zulümlerini incelemekle görevli Müttefik Komisyonu, Amiral Bristol Başkanlığında İzmir'de toplandı (**Jaeschke 1:** 63).

8. İngilizler, bağımsızlıkçı İrlanda Parlamentosu'nu dağıttılar. 14 Aralık 1918'de yapılan seçimleri İrlanda milliyetçilerinin örgütü Sin Fein büyük bir zaferle ka-

1919 - EYLÜL

zanmıştı. Parlamentonun dağıtılması üzerine İrlanda'da iç savaş çıkacak, Türk Kurtuluş Savaşı boyunca Türkiye gazeteleri İrlanda'dan sık sık söz edecekler ve yurtsever basın, İrlanda milliyetçilerini İngilizlere karşı doğal müttefik sayacaktır. (**Akşin:** 221)

9. **Alemdar:** Dün yapılan Fırka (Hürriyet ve İtilaf) toplantısında görüş ayrılıkları kesinlikle yok edildi. Birinci Başkan Sadık Bey'le Yönetim Kurulu Başkanı Zeynelabidin Efendi arasında işbölümü yapıldı. (**Akşin:** 508) **Vakit:** Nazilli'deki göçmenlerin fecî hali. Yetmiş bin aç ve çıplak göçmen. Her tarafta sıtma, **İfham**'da H. Ragıp: Devletçilik lazım. **Tasvir-i Efkâr:** Maişet dertleri. **Türk Dünyası:** Sadrazam Paşa'nın yeni mühim beyanatı. —Maarif Nazırı'nın beyanatı. **Mesuliyet,** Alemdar'ın Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yayın organlığı yapamayacağını yazıyor. (**Akşam:** 13: Hürriyet ve İtilaf kimin malıdır, anlayamadık gitti.) **Akşam:** Avusturya sulhünün imzasından sonra (Avusturya'ya bırakılan yerler, harita)

13 - CUMARTESİ

1. İstanbul'a resmî haberleşmenin dünden beri kesilmesiyle birlikte Anadolu ve Rumeli M.H.C. Temsil Kurulu Sivas'ta geçici bir hükümet gibi çalışmaya başladı. Kolordu ve tümen komutanlıklarına, illere, sancaklara, belediyelere ve Derneğin merkez kurullarına Temsil Kurulu imzasıyla gönderilen genelgede, Damat Ferit Hükümeti'nin Millet Meclisi'nin toplanmasından önce bir olup bitti ile barış anlaşmasını imzalayabileceği belirtildi; günün en önemli görevinin seçimlerin yapılması ve bunun için yürürlükteki yasalara göre hazırlık yapılması olduğu bildirildi. Mustafa Kemal imzasıyla gece (13/14) gönderilen ikinci bir genelgede, Kongre'nin aldığı bazı kararlar konusunda görüş soruldu. Bunların 15 Eylül'e kadar bildirilmesi istendi. Kararlara göre, Hükümet işleri Padişah adına ve yürürlükteki yasalara göre soy ve din ayrılığı gözetilmeksizin, halkın güvenliği sağlanarak yürütülecek, memurlar, verilen görevleri milletin meşru isteklerine göre yürütecekler, isteyenler, çekilebilecek, çekilenlerin yerine vekiller atanacak, millî amaçlara aykırı davrananlar "din ve milletin esenliği adına" kesin olarak ağır cezalara çarptırılacaklar. Meşru bir hükümet kuruluncaya kadar, yazışmalar Temsil Kurulu'yla yapılacak. (**Söylev I:** 104-105; **Nutuk,** ves. 55; **Karabekir 1:** 226; **2:** 125; **Yularkıran:** 148-151; **Özalp:** 57)
2. İkinci Nazilli Kongresi açıldı. Ali Bey'in evinde toplanan kongrenin başkanlığına Antalya delegesi Nuri Bey seçildi. Kongreye Apa, Eşme, Isparta, Alaşehir, Antalya, Eğridir, Bademiye, Balyambolu, Burdur, Buldan, Bozdoğan, Çal, Çivril, Çardak, Honaz, Dalama, Sarayköy, Sultanhisar, Keçiborlu, Isparta, Güney, Sandıklı, Tavas, Garbî Karaağaç, Kadıköy, Karacasu, Karahayt, Kuyucak ve Nazilli'den 51 delege katılıyor. İlk Nazilli Kongresi 6-9 Ağustos'ta toplanmıştı. Kongre kararları için bkz. 23 Eylül. (**Bayar** 7; 2368; **Gökbel:** 375 "19 Eylül", Krş. 19 Eylül)

1919 - EYLÜL

3. İkinci Balıkesir Kongresi toplandı. (**Özalp:** 56; **BTTD** 43; 11; **23 Nisan Takvimi.** 1922'de yayımlanan bu son kaynağa göre Balıkesir'de 4 kongre toplanmıştır. Bunlardan ilki 28 Haziran - 13 Temmuz'da, ikincisi 13-27 Eylül'de, üçüncüsü 19-29 Ekim 1919'da, dördüncüsü ise 10-25 Mart 1920'de toplanmıştır. Krş. 16 Eylül)

4. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'den gereğinde toplanacak bir genel kongre için delegelerin seçilip hazır tutulmasını istedi. Batı Anadolu kongreleriyle Erzurum ve Sivas Kongrelerini birleştirmek amacıyla düşünülen bu Büyük Anadolu Kongresi gerçekleşmeyecek, Sivas Kongresi'nin kurduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bütün yurtta yaygınlaşacak, diğer savunma dernekleri de onun şubeleri haline gelecektir. (**Özalp:** 57)

5. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türkiye işçi ve çiftçilerine yayımladığı bir mesajda, gizli anlaşmaları yırtıp attıklarını, Türk yöneticilerinin Türk işçi ve köylülerini, en fazla parayı veren büyük Avrupa devletlerine sattığını bildirdi. Sovyetlerin Avrupalı haydutlara karşı Türk işçi ve köylülerine el uzattığı anlatılan bildiride, Türk anavatanının kurtarılması işinin Türk işçi ve köylülerine kaldığı, tüm dünya emekçilerinin birleşmesi gerektiği de belirtildi (**Yerasimos:** 130; **Tunçay:** 96; **Sayılgan:** 114; **Şemsutdinov:** 114)

6. Ankara Valisi Muhittin Paşa Çorum'da. İstanbul Hükümeti'yle işbirliği halinde, millî mücadelenin aleyhinde çalışan Paşa, birkaç gün önce teftiş bahanesiyle Ankara'dan ayrılmıştı. ★ Temsil Kurulu, Muhittin Paşa'nın yakalanarak Sivas'a getirilmesini kararlaştırdı. Bunun için 20. Kolordu ile Samsun'daki 5. Kafkas Tümeni'ne emir verildi. Paşa, 19 Eylül'de Sungurlu-Keskin arasında tutuklanarak Sivas'a götürülecek, sorguya çekilecek, millî mücadele aleyhinde bulunmamaya söz vermesi üzerine İstanbul'a gönderilecektir (**Söylev** I: 117; **Baykal 2:** 3; **Goloğlu 2:** 115; **Erdeha:** 244)

7. Temsil Kurulu, Mardin-Diyarbakır-Harput-Malatya-Sivas-Erzincan-Erzurum çizgisi üzerinde inceleme gezilerine başlayan General Harbord Kurulu'nun Türk vatanı ve milleti için en doğru kanıyla dönmesi için gerekenin yapılmasını ilgililerden istedi (**Baykal 2:** 3; **Karabekir 2:** 122).

8. Dün İngiliz ajanlarıyla gizli bir anlaşma imzalayan Başbakan Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'le yaptığı görüşmede şunları söyledi: "Mustafa Kemal, bize de size de karşı. Ya bizim bir ordu göndermemize izin verin, ya da siz bir askerî kevvet göndererek stratejik noktaları işgal edin!" Robeck, İtilaf Devletleri'nin savaştan bıkıp usandığını söyledi. Damat Ferit Paşa'ya "Mustafa Kemal'e git, tehlikeyi anlat" dedi. Damat Ferit Paşa, bunun için vaktin çok geçmiş olduğunu söyledi. Robeck, görüşmeyi hükümetine rapor etti. (**Bıyıklıoğlu:** 54; **Akşin:** 578; **Sonyel** 142; **Şimşir** I: 102; **Bayar** 7: 2353)

1919 - EYLÜL

9. Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey, İçişleri Bakanlığı'na çektiği telde, Mihaliççık kaymakamının yazısına dayanarak, İngilizlere karşı bir suikast olmak üzere Balıklı Köprüsü'nün 10 Eylül'den önce havaya uçurulması olayını nakletti. Kuvayı Milliye'nin saldırması durumunda, Eskişehir'deki İngiliz askerinden başka dayanakları olmadığını bildirdi, ne yapması gerektiğini sordu; İstanbul'dan kuvvet gönderemezlerse Eskişehir'de iki sınıfı askere almayı önerdi. (**Cebesoy 1:** 202; **Gökbilgin II:** 26) ★ Eskişehir üzerine harekâta geçmiş olan Ali Fuat Paşa, Sivrihisar'a geldi. Kiraz Hamdi Paşa ile Eskişehir'e gelen Dr. Tevfik Rüştü Bey, telefonla, görüşmek istediğini bildirdi ve akşam Sivrihisar'a geldi. Ali Fuat Paşa onu Hamdi Paşa'nın İstanbul'a dönmesi için ikna etmekle görevlendirdi. (**Cebesoy 1:** 199)

10. 13. Kolordu Kurmay Başkanı, Sivas'a gönderdiği telde, Güneydoğu illerinde henüz istenildiği gibi bir örgüt kurulamadığını, bu açıdan en geri yerin Elazığ olduğunu, öz Kürt olduğunu söyleyen Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey'in Kürtçülüğe karşı olduğunu ve onun Kongre kararlarını İstanbul'a karşı savunacağını bildirdi (**Goloğlu 2;** ek 6).

11. Van eski Valisi olup Hükümet'çe görevinden alınan ve Erzurum'da bekleyen Haydar Bey, Karabekir'in önerisi ve Temsil Kurulu'nun onayı ile atandığı Elazığ Vali Vekilliği'ne başlamak üzere Erzurum'dan hareket etti. (**Karabekir 1:** 194) ★ Van Valisi Mithat Bey ve Erzurum Valisi Reşit Paşa, Hükümet'e çektikleri ortak telde, Ali Galip olayından ötürü çekilen telgraflara engel olunmasının bu çevrede çok kötü bir etki bıraktığını belirterek, kabinenin değiştirilmesinden başka çözüm yolu görmediklerini bildirdiler (**Albayrak:** 14). ★ Trabzon ve Erzurum İnceleme Kurulu Başkanı Ziya imzasıyla Hükümet'e çekilen telgrafta da, istifa edilmesi istendi (**Albayrak:** 21).

12. İngiliz Başbakanı Lloyd George, Arap ülkelerine verecekleri biçim konusunda hazırladığı muhtırayı, Fransız Başbakanı Clemenceau'ya sundu. L. George, planını dün Amerikalılara anlatmış, "Ortadoğu'da 400.000 askerimiz var. Biz sorumlulukları Fransızlara ve Araplara bırakabiliriz. Biz çekilir çekilmez Faysal Fransızlara saldırabilir" demişti. Planda, Mezopotamya İngilizlere, Suriye Fransızlara, Kilikya'nın korunması da Fransızlarla birlikte Araplara bırakılıyor. Muhtıra yarından sonra Yüksek Konsey'e sunulacak, Faysal buna sert tepki gösterecektir. (**Evans:** 215; **Akşin:** 577)

13. Yüksek Konsey'in 18 Temmuz tarihli kararına dayanarak, Türkiye'deki Yunan ve İtalyan bölgelerinin sınırlarını belirlemek üzere, İngiliz Hacar, Yunan Kondos ve İtalyan Bercara'dan meydana gelen bir komisyon kuruldu. Kurulun ilk toplantısı 19 Eylül'de yapılacak. (**YOİ I:** 190)

14. Darül Hikmetül İslamiye Başkanlığı'na vekâleten Hüseyin Avni Efendi atandı (**TV:** 3648).

1919 - EYLÜL

15. Fransızlar, General Milne ve General Wilson'un İstanbul'da Francet d'Esperey'e saygısızlık yaptığını ileri sürerek bunu protesto ettiler (**Jaeschke 1:** 63-64).

16. **Akvam'da** Rıza Nur: Türkiye'de Çerkeslik davası yanlıştır. **İfham'da** H. Ragıp: Uçurumun önünde: İhracatımız 8 milyon, ithalatımız 28 milyon. —Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda anlaşmazlıklar devam ediyor. **Vakit:** Nerede ne kadar esirimiz var? Ne halde bulunuyorlar? **İleri'**de C. Nuri, manda istemeyenlere bir kere daha çattı: Asır milliyet ve istiklal asrıdır. Emperyalizm her devletçe reddediliyor. Gelecek idaremizin tesbitinde, siyasî müzaherete, yani idarî yardıma şiddetle muhtacız. Yardım olmadan bunları düzeltmek hayaldir. İnhisar taraftarı değiliz. Yardımı Cemiyet-i Akvam'dan ve her büyük devletten isteriz. **Alemdar:** Konferans'ta sıra bize geldi. **İstiklal:** Amerika, Ekim'e kadar mukadderatımız hakkında cevap vermezse, Müttefikler kendileri halledecekler. **Tasviri Efkâr:** Şimdi mukadderatımız mevzubahis. **İkdam:** İntihap hazırlıkları. —Yeni tevkifhane. İnşaat tam sırasında bitiyor. **Peyam'**da Ali Kemal: Millî hareketin foyası nasıl meydana çıktı? Bize teselli veren, Anadolu halkının bunlara arka çıkmamasıdır. —Hükümet'in istifa ettiği asılsızdır. —Bir cinayet hadisesi: Geçen salı gecesi Millî Hareket Ankara-Eskişehir arasında bir köprüyü havaya uçurdu. **Türk Dünyası'**nın başyazısı sansür. —Memleketi kıvrandıran pahalılık, Türklüğün hayat kudretini tahrip ediyor. **Akşam:** Sıra bizim (Barış anlaşması). **Karagöz'**de, uyuz karga ile koca manda fıkrası (Uyuz karga ile avlanan koca mandanın sütünden yapılmış kaymağa pislik karışıyor).

14 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Kongre Genel Kurulu adına, bir telgrafla Padişah'a başvurarak Damat Ferit Hükümeti'ni şikâyet etti. Milletin iradesini yansıtacak bir hükümet kurulmasını istedi. "Yüce Halifelik Katına" diye başlayan telgrafta, bügünkü felaketlerin, yalnız savaşta yenilmiş olmaktan ileri gelmediği, bunda Damat Ferit Hükümetlerinin de önemli payı olduğu hatırlatılarak bu hükümetin ihanetleri olarak belli başlı şu hususlar sıralandı: Millî savaşı İttihatçılık olarak gösterip Anadolu'ya yabancı müdahalesini davet etmek, Anadolu kongrelerini yasa dışı ilan etmek, seçimleri savsaklamak, millî gücü yokmuş göstererek yabancıların amaçlarına oyuncak etmek, yetenekli yüksek rütbeli subayları görevden alıp düşmana vermek, yabancı subayların ülke içinde dolaşarak toprak bütünlüğümüzü bozucu kışkırtmalarına destek olmak, ordunun şifreli yazışmalarını yasaklamak.... Mustafa Kemal, istenildiği gibi bir kabine kurulmazsa milletin yapacağı girişimleri önlemeye imkân olmadığını da hatırlattı. 6 gün sonra 20 Eylül'de Padişah yayımlayacağı bir bildiriyle Hükümet'i savunacaktır. (**Nutuk,** ves. 97/1; **Karabekir 1:** 195; **Kansu** I: 276; **HTVD** 82, belge 1787)

1919 - EYLÜL

2. 15. Kolordu Kumandanlığı yayımladığı bir bildiride, İstanbul'la ilişiğin kesilme gerekçesini açıkladı. Bildiride "Büyük ve müşterek bir tehlike-i mevcudiyet karşısında Türk ve Kürt kardeşler"in arasını açmak, "Kürdistan"da bir ayaklanma çıkarmak, Anadolu'yu isyan halinde göstermek için Noel ve Ali Galip Bey'e verilen görevler anlatıldı. Ali Galip Bey'e verilen talimatların ele geçirildiği bildirildi. İçişleri Bakanı Adil Bey'le Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa kastedilerek "böyle yılan gibi zehirli" iki bakanı içinde barındıran Hükümet'e milletin ve ordunun güveni kalmadığı belirtildi. (**Karabekir 1**: 219)

3. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzincan Merkez Kurulu, Mustafa Kemal'in dün ilettiği ve görüş istediği Kongre kararlarını yerinde bulduğu karşılığını verdi, ancak, İstanbul'la ilişiğin kesilmesinden önce Hükümet'e 48 saatlik bir süre daha tanınması önerildi. 13. Kolordu Kumandanı Vekili Cevdet Bey ise Diyarbakır'dan gönderdiği cevapta, İstanbul'la ilişiğin kesilmesi kararının kolordusu bölgesinde sakıncalar yaratacağını belirtti. Cevdet Bey, İngiliz parasıyla kandırılmış kimi Kürt gençlerinin de etkisiyle bölgesinde henüz millî birliğin kurulamadığını, Kürt ve Arap aşiretlerinin Halifelik politikasıyla elde tutulduğunu hatırlattı. Tüccarların ve aylardır maaş alamayan memurların da bu karara karşı çıkacaklarını ileri sürerek sınırlı bir ilişki kesme ve başka yollarla İstanbul'a etkide bulunulmasını önerdi. (**Nutuk.** ves. 87, 88; **Kansu** I: 286) ★ Temsil Kurulu üyeleri İzzet ve Servet Beyler, Trabzon'dan 15. Kolordu'ya gönderdikleri yazıda, İstanbul'la ilişiğin kesilmesine karşı olduklarını bildirdiler. Erzurum Kongresi'nde Gümüşhane delegesi olarak bulunmuş olan Zeki Bey'in de katıldığı belirtilen itiraza göre, Sivas Kongresi Temsil Kurulu böyle bir yetki taşımıyor. İstanbul'la ilişiğin kesilmesi şartları oluşmuş değil, böyle bir durum Hükümet'le Anadolu arasındaki anlaşmazlığı artırabileceği gibi Hükümet'i güçlendirir ve Erzurum Kongresi delegelerini güç durumda bırakır... İzzet ve Servet Beyler, İstanbul'la ilişiğin kesilmesi yerine, Padişah'a Anadolu'dan bir kurul gönderilmesini önerdiler. Karabekir, Trabzon Mevki Kumandanlığı aracılığı ile verdiği cevapta, itirazların bir kısmına katılmakla birlikte ilişiğin kesilmesi gerektiğini bildirdi. (**Karabekir 1**: 228-231)

4. Millî kurtuluş karargâhının yayın organı İradei Milliye Gazetesi'nin ilk sayısı Sivas'ta yayımlandı. Sivas Kongresi'nin kararına dayanılarak çıkarılan gazete 4 sayfa olarak çıktı ve 1.000 sayı basıldı. Gazetede Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal'in açış söylevi, Padişah'a çekilen telgraf, millete yayımlanan bildiri, Mustafa Kemal'in Havza'dan Padişah'a yolladığı bir telgraftan başka, İsmail Hami'nin (Danişmend) "Harekat-i Milliye'nin Esbabı" başlıklı bir başyazısı yayımlandı. Yazıda, Damat Ferit için "hain" ve "alçak" sözleri kullanıldı. "Ecnebî kuvvetlerine dayanmanın tek çaresi de tabiî ecnebî sözü dinlemekle sağlanabilir" dendi. Haftada iki kez yayımlanacağı belirtilen gazetenin sahibi ve so-

1919 - EYLÜL

rumlu yönetmeni olarak 22 yaşında öğretmen Selahattin Bey görülüyor. İradei Milliye'nin yıllığı 220, altı aylığı 125, sayısı ise 2,5 kuruş. (Şehidoğlu, **MMMD:** 119; Coşar, **MMB:** 112; **Aşkun:** 161)

5. Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa, Sivrihisar'dan Sivas'a gönderdiği raporda, Eskişehir'i yola getireceğini, bu işe asker karıştırmayacağını yazdı. Refet Bey'in Aydın Kuvayı Milliyesi'nin başına gönderilmesini istedi. (**Cebesoy 1:** 197) ★ 31 Ağustos'ta 20 Kolordu Kumandanlığı'na atanan Kiraz Hamdi Paşa, Eskişehir'den Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda Hükümet'in aczini gören bazı "açgözlü"lerin öbür tarafa (Kuvayı Milliye'ye) geçtiklerini, Sivrihisar ve Haymana'da teşkilat yapıldığını yazdı. Eskişehir'de Hükümet nüfuzunun kurulabilmesi için örtülü ödenekten para ve Çerkezler üzerinde nüfuzu olan emekli Reşit Paşa'nın kendi emrine verilmesini istedi. (**HTVD** 46, ves. 1072) ★ Dün geç vakitlere kadar Ali Fuat Paşa ile görüşen Dr. Tevfik Rüştü Bey, Kiraz Hamdi Paşa'yı İstanbul'a dönmeye ikna etmek için Sivrihisar'dan Eskişehir'e gitti. (**Cebesoy 1:** 201).

6. Ankara Valisi Muhittin Paşa, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, Ankara merkezi dışında kalan ilin diğer yerlerinde durumun kendileri için çok elverişli olduğunu, Sivas, Amasya veya Ankara çevresinden İstanbul'a bağlı olmayan yerlere küçük veya büyük kuvvetler gönderilmesiyle amaçlarının genişlemesini kuvvetle istediğini yazdı, ne yapılması gerektiğini sordu. (Cevap: 15. **Cebesoy 1:** 191)

7. Din ve sağlık kurumları için getirilen malların gümrük vergisinden muaf tutulması Hükümet'çe kabul edildi (**TV:** 3644).

8. Bitlis telgraf memurları, beş aydır maaş alamadıklarını ve bu nedenle görevlerini bıraktıklarını 13. Kolordu Kumandanlığı'na bildirdiler. Olayı bir vesile ile Sivas'a bildiren Kolordu Komutanı, Bitlis ilindeki diğer memurların da düzenli maaş alamadıklarını belirtti. (**Nutuk,** ves. 88)

9. **Albayrak:** Millet karşısında Hükümet. "Hakimiyet millete aittir. Terk ver feråg edilemez". Hükümet vatanı parçalamaya, milleti esir etmeye azmetmiştir. İhanet vesikaları (Ali Galip olayı). **Alemdar:** Anadolu ne istiyor? Sözden ziyade iş. (Alemdar ve Payam, bir süredir, Anadolu halkının İstanbul'a bağlılığını sağlamak için oraya devlet yardımının uzanması üzerinde duruyorlar). **İfham:** Konferans'a çağrılacağız. **Tasviri Efkâr:** Yine Türkiye ve Trakya işleri. **Peyam'**da Ali Kemal: Hareket-i Milliye teşvik ve tertipçileri Hükümet'in yumuşaklığından faydalanıp azıttıkça azıtıyorlar. Neticeyi yakından görecek, başımızı taştan taşa vuracağız. **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Bizim hak bildiğimiz yolda, ayrılmaksızın yürüyeceğiz. Allah yardımcımızdır. (Gazete 19'a kadar kapanıyor)

1919 - EYLÜL

15 - PAZARTESİ

1. İngilizlerle Fransızlar, Suriye ve Çukurova'daki işgal kuvvetlerinin değiştirilmesi konusunda anlaştılar. Buna göre Fransızların Musul'daki hakları İngiltere'ye devrediliyor; Suriye'den İngiliz askerleri çekiliyor, yerini Fransızlar alıyor, Urfa, Maraş ve Antep Fransızlara devrediliyor. Mareşal Foch, General Dufieux'nün komutasında bulunan 156. Tümen'i Çukurova'ya ayırıyor. İngiliz Generali Mac, Adana'dan 20 Kasım'da uğurlanacak. Bu anlaşma, Güneydoğu Anadolu'daki ve Çukurova'daki Türk şehirlerinin kurtuluş mücadelelerine yeni bir biçim verecektir. 29-30 Ekim'de Urfa, Maraş ve Antep şehirleri İngilizlerden Fransızlara devredilecek, Fransız kuvvetleriyle birlikte buralara Ermeniler de dönmeye başlayacak, Fransız-Ermeni kuvvetleriyle Türkler arasında kanlı bir boğuşma başlayacaktır. (**TİH** II/2: 90; **Véou:** 64; **Ener:** 23; Tansel, **AKS:** 58; **Jaeschke 1:** 64; **Karabekir 1:** 359)

2. Harbiye Bakanlığı'nda İçişleri ve Evkaf bakanlarıyla bazı yüksek rütbeli subayların da hazır bulunduğu bir toplantı yapıldı (**Akşam:** 16). ★ Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, bazı kolordu ve tümen komutanlıklarına, Kuvayı Milliye reisleri ile görüşmek üzere Eskişehir, Akhisar ve Balıkesir'e birer İngiliz subayı gönderildiğini bildirdi, bunlara kolaylık gösterilmesini istedi (**HTVD** 46, ves. 1073).

3. İçişleri Bakanı Adil Bey, Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın dünkü sorusuna karşılık, Hükümet nüfuzunu kuvvetlendirmek için askerî hareket de İçinde olmak üzere her türlü tedbiri almakta tereddüt etmemesini istedi (**Cebesoy 1:** 192).

4. Temsil Kurulu üyesi Servet Bey, Trabzon'dan Mustafa Kemal'e çektiği telde, dün İzzet Bey ile ortaklaşa Karabekir'e ilettiği itirazlarında diretti. İstanbul'la ilişiğin kesilmesi olayını bir olup bitti olarak niteledi, başvuru makamının Temsil Kurulu olacağı yolundaki önerinin kamuoyunda kötü etki yapacağını ileri sürdü; ancak Erzurum Kongresi'nin kararlarına saygılı olacağını belirterek Sivas Kongresi'ni, Erzurum Kongresi kararlarını değiştirmekle suçladı. (**Nutuk,** ves. 91) ★ Mustafa Kemal, Karabekir'e Trabzon'dan istediği cevapları alamadığını bildirerek ondan buradaki durumun düzeltilmesini istedi. (Karabekir bu sırada Mustafa Kemal hakkında çeşitli aleyhte söylentiler olduğunu, Erzurum'daki 15. Kolordu Karargâhı'nda bile "Bu adam İstanbul Hükümeti'nden ve Padişah'tan intikam almak için milleti sürüklüyor" denilerek uğultuların çoğaldığını, bunlara yer yer hak vermekle birlikte Mustafa Kemal aleyhindeki akımları yatıştırmaya çalıştığını yazmaktadır) Karabekir durumu yarın Trabzon'dan soracaktır. (**Karabekir 1:** 231-232)

5. Mustafa Kemal, Malatya Mutasarrıfı aracılığıyla Hacı Kaya ve Şehzade Mustafa Ağalara gönderdiği telgrafta, Nowil'in kışkırttığını ileri sürdüğü ayrılıkçı

1919 - EYLÜL

hareketi önlemek için gösterdikleri çabaları övdü. "Türk ve Kürt biribirinden ayrılmaz öz kardeş olarak yaşayacaklar, dış düşmanlara karşı demirden bir kale halinde kalacaklardır!" dedi. Mustafa Kemal, öz Kürt olduğu halde Kürtçülük akımlarına karşı olduğunu ve Kongre kararlarını İstanbul'a karşı savunacağını söyleyen Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey'e teşekkür etti. Vali'nin halaoğlu İhsan Hamit Bey'in Temsil Kurulu üyeliğine seçildiğini, bir an önce Sivas'a gelmesi gerektiğini bildirdi. (**İr. Mil.** 21; **ATTB:** 63; **Erdeha:** 152)

6. General Harbord Kurulu'ndan iki kişi, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le görüştü. Ziyaretlerine karşılık verildi. (**İr. Mil.** 17)

7. Temsil Kurulu, kararlarının en küçük yönetim kurullarına kadar ulaştırılmasını, İstanbul'la özel haberleşmenin serbest olduğunu kararlaştırdı (**Baykal 2:** 4). ★ Erzurum Merkez Kurulu, tüzük gereği yapılacak örgütlenmeyi sağlamak üzere ilçe ve bucaklara birer-ikişer kişi göndermeyi kararlaştırdı (**Atatürk Üni.Ed.Fak. Edebiyat Dergisi** 5: 157; **BTTD** 61: 9).

8. Senato'ya yeni üyeler atandı. Bunlar, Danıştay Başkanı Rauf Paşa, İçişleri Bakanı Adil Bey, Adliye Bakanı Mustafa Efendi, Genelkurmay eski Başkanı ve Ticaret ve Ziraat Bakanı Hadi Paşa, Evkaf Bakanı Hamdi Efendi, Adliye ve Evkaf eski Bakanı ve Danıştay eski başkanlarından Vasfî Efendi, Yüksek Öğretim Müdürü Naim Bey. (**TV** 3657; **Tas.Ef, İfham, İstiklal:** 16)

9. İngiltere ile Fransa arasında Türkiye için sürtüşme devam ediyor. Fransızlara göre İstanbul için en iyi çözüm yolu bir Fransız danışmanın yönetiminde hareket edecek Sultan'ın İstanbul'da bırakılması. İngiliz Başbakanı, "İstanbul'da bir Fransız komutanının bulunması, İngiltere'nin İslam dünyası üzerindeki nüfuzuna indirilmiş bir darbedir" dedi. Churchill "Türkiye, Allenby tarafından diz çökmeye zorlanmıştır" dedi. Fransızlar buna "Hayır, Makedonya cephesinin çökmesinden ötürü" cevabını verdiler. Bu iki devlet, birbirlerinin önüne geçemeyince 15 Eylül'de Amerikan mandasını ortak bir çözüm olarak kabul edeceklerdir. (**BTTD** 36: 23; **Jaeschke 2:** 225)

10. Ziya Gökalp'ın Mondros'tan eşi V. Zihe Hanım'a mektubu: "Kederli günler olmasa meserretli zamanların kadri bilinmez. Her gecenin bir gündüzü var. Bu kara günler de geçecek, ak günler gelecek... Belki kıştan evvel de serbest kalabiliriz... Burada on iki kişiyiz... Bir haftaya kadar yine hep beraber olarak Malta'ya gideceğiz." (**F.A. Tansel:** 33)

11. **Peyam**'da Ali Kemal: İttihat ve Terakki'nin Turan fikri de bir sahtekârlıktan ibaretmiş. Çünkü keselerini doldurmaya çalıştılar. **Alemdar**'da R. Cevat: Hürriyet ve itilaf'tan ne için kaçıyorlar? — Türkiye'nin malî vaziyeti: Sarfiyat 79 Milyon, varidat 42 milyon Osmanlı Lirası (Maliye Bakanı Tevfik Bey'in Ajans Havas'a demeci). **İstiklal**'de R. Ahmet: Vatan Hikâyesi: Cemiyet-i Akvam'ın kefaletinde bir vekâlet altında istiklal ve haklarımız sağlanır. Gayret

1919 - EYLÜL

edersek kısa bir geçiş döneminden sonra tam istiklalimize kavuşabiliriz. Son haftanın cereyanları da bu neticeye gidileceğini göstermiyor mu? Tarihimizin kaçırılmış fırsatlar faslı hâlâ dolmadı mı? — Malî vaziyetimizdeki vehamet. **Akvam:** Azınlıkların hakları. Bulgar sulhu hazırlanırken oradaki Türklerin hakları da gözetilmelidir. — Bizi bizden çok düşünen Padişahımız Sultan Mehmet Han-ı Adil Hazretleri (resmi ile). **İfham**'da H. Ragıp, haftada bir gün tatil yapılmasıyla ilgili tasarının Danıştay'da takılıp kalmasını eleştiriyor: Amele hareketi: - Hürriyet ve İtilaf'ın buhranı. **İkdam:** Harik (Yangın) Komisyon-u Âlisi, dün ilk celsesini taraf-ı zişeref Padişahî'den küşad eyledi (Padişah'ın büyük resmi). — Maliye Bakanı'nın demeci: 72 milyon gider, 42 milyon gelir, 30 milyon açık. **Tasviri Efkâr:** Sulha hazırlanıyor muyuz? **Vakit**'te Ahmet Emin, "İstiklal isteriz" diyenleri uygulanabilir ve etkili bir çözüm yolu aramamakla suçluyor. "Bir çokları bizimle insanî açıdan ilgilenecek, sonra kendi kendine çekilecek bir devlet bulunamaz diyorlar. Biz iddia ediyoruz ki, böyle bir devlet vardır ve o Amerika'dır". (**Uluğ:** 98) **Times:** Abdülmecit'in Padişah'a verdiği 16 Temmuz tarihli muhtırayı Memleket'te İsmail Hami yayımladı. Kendisi birçok nüsha ile Anadolu'ya kaçtı. (**Jaeschke 1:** 64)

16 - SALI

1. Gece (15/16) Trabzon'da çeşitli yerlere asılan bildiriler sabahleyin polis tarafından toplatıldı. Mevki kumandanı, valiye böyle haince girişimlerin kötü sonuçlar vereceğini hatırlattı. Karabekir'e de bunun gazeteci Ömer Fevzi'nin işi olduğunu bildirdi. Bildiride "Vatan felakete sürükleniyor. Ağla ey kavm-i perişan ağla. Bu sefer Şarkî Anadolu Cemiyeti senin idam kararlarını hazırlıyor. Onlardan doğan bu idare-i muvakkata seni Padişah-ı azamından, Halife-i zişanından ayırmaya çalışıyor, vatanını düşmanlara çiğnetecek kararlar veriyor" denilerek millet, Padişah'a bağlılık telgrafları çekmeye çağrılıyor. (**Karabekir 1:** 234)

2. İkinci Balıkesir Kongresi açıldı. Bandırma, Erdek, Gönen ve Edremit'ten delegelerin katıldığı kongrede Hacim Muhittin Başkan, Vehbi ve Hoca Mehmet Beyler ikinci başkanlıklara, Hilmi ve Vasıf Beyler de yazmanlıklara seçildiler. (**Çarıklı:** 58. krş. 13 Eylül)

3. İstanbul ile Sivas arasında iktidar kavgası bütün şiddetiyle devam ediyor. Temsil Kurulu, millî ayaklanmaya karşı olan Niğde mutasarrıfı, saymanı ve komiserinin tutuklanarak Sivas'a gönderilmesini emretti. Kurul, İstanbul Hükümeti'nce Kastamonu Valiliği'ne atanan Ali Rıza Bey'in ilk vapurla İnebolu'dan İstanbul'a geri gönderilmesini kararlaştırdı. Ali Fuat Paşa'nın yerine 20. Kolordu Komutanlığı'na atanmış olan Kiraz Hamdi Paşa'ya Eskişehir'den İstanbul'a dönmesi gerektiği bildirildi. Van Valisi Mithat Bey'in görevine gitmesine izin verildi. Mithat Bey, Erzurum'da bekletiliyordu. (**Baykal 2:** 4) ★ Kastamo-

1919 - EYLÜL

nu'ya gönderilen Albay Osman Bey, Vali tarafından tutuklandı. Osman Bey, daha sonra diğer subaylar tarafından kurtarılacak, vali ve alay komutanı tutuklanacak, böylece Kastamonu da Sivas'a bağlanacaktır. (**Söylev** I: 118, 122; **Nutuk,** ves. 106; **Peker 1:** 68; **Kansu** I: 297; **Açıksözcü:** 12) ★ İçişleri Bakanı, Eskişehir Mutasarrıfına verdiği emirde, Eskişehir'in Kemalistlerin eline geçmemesi için İngiliz birlikleriyle işbirliği de içinde olmak üzere her türlü tedbirin alınmasını istedi.

4. Sivas Merkez Kurulu, Genel Kongre Kurulu adıyla 13'te yapılan öneriye karşılık verdi. Şu anda Sivas'ta geçici bir yönetim kurmanın erken olduğunu ileri sürdü. Hükümet'e son bir süre tanınması ve bunun sonunda bütün sorumluluğun bakanlara yüklenerek Kongre'yi toplantıya çağırmayı ve verilen kararları o zaman uygulamayı önerdi. ★ Mustafa Kemal, Temsil Kurulu imzasıyla Karabekir'e gönderdiği telgrafta, Trabzon'dan İzzet ve Servet Beylerin itirazlarına cevap verdi. İzzet ve Servet Beylerinkinden çok, Derneğin Trabzon Şubesi'nin görüşlerini öğrenmek istediğini, Sivas'ta geçici bir hükümet kurmayı önermediklerini, Temsil Kurulu'nun bağlı dernekleri aydınlatmak amacıyla bir haberleşme merkezi olarak düşünüldüğünü anlattı. (**Nutuk,** ves. 90, 94)

5. Hükümet, merkezi Ankara'da bulunan 20. Kolordu'yu lağvetme ve yerine Eskişehir'de 5. Kolordu'yu kurma kararı aldı. Kiraz Hamdi Paşa 31 Ağustos'ta 20. Kolordu Kumandanlığı'na atanmış, ancak Eskişehir'den doğuya sokulmamıştı. Kararı Padişah yarın onaylayacak. Hükümet, Anadolu'daki durum hakkında 3 gün içinde basına bir açıklama yapmayı ve Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa'yı incelemelerde bulunmak üzere Konya'ya göndermeyi kararlaştırdı. (**Akşam:** 17)

6. Merkezi Konya'da bulunan 12. Kolordu Komutanlığı'na, eski 5. Kolordu Komutanlığı'ndan emekli Sait Paşa atandı. Sait Paşa 26 Ağustos'ta bu göreve vekâleten getirilmiş, 11 Eylül'de Konya'ya gelerek ertesi gün göreve başlamıştı. Sait Paşa, görev yapamayacağını anlayınca 25 Eylül'de Konya'dan ayrılacaktır. (**TV:** 3657)

7. İngiliz Yüksek Komiseri ile Fransız Yüksek Komiseri görüştüler. İki Komiser, Damat Ferit Hükümeti'ni desteklemeyi, Kemalistlere karşı Türk askerleri gönderilmesinin tehlikeli olacağını kararlaştırdılar. Komiserler, bu iş için Müttefik askeri kullanmanın da doğru olamayacağında görüş birliğine vardılar. (**Akşin:** 578) ★ İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck'in raporu: Francet d'Esperey, Milne'in İstanbul'dan çıkarılmasını istiyor (**Jaeschke 1:** 64).

8. Elazığ Valisi Ali Galip Bey, Urfa'ya geldi. 10 Eylül'de üzerine gönderilen kuvvetlerden kurtulmak için Malatya'dan Kâhta'ya kaçan Ali Galip Bey, Urfa'dan Halep'e geçecek, 1 Aralık'ta İstanbul'a varacaktır. (**Akşin:** 553)

9. Temsil Kurulu müşavir üyeliğine seçilen İhsan Hamit Bey, Sivas'a gitmek üzere Diyarbakır'dan yola çıktı (**Erdeha:** 153).

1919 - EYLÜL

10. **İfham:** Milliyetperverlik İttihatçılık mıdır? (H. Ragıp). —Hürriyet ve İtilaf'ın iç yüzü. **İkdam:** Sulh arefesinde. —İstanbul'daki parklara İslam hanımlarının girmesi yasaklandı. Emri Polis Müdürlüğü Belediye'ye bildirdi. **Akşam:** Bolşeviklerin son yenilgisi. **İleri'de** C. Nuri: Ey Hazreti İsrafil! İmdadımıza yetiş, Surunu üfle, insanlık huzurunda hayata gelelim! - Mukadderatımız müzakere ediliyor. **Alemdar'da** R. Cevat: İttihatçılar İktidara gelmek için her yolu deniyorlar. (İttihatçılara:) Ümidinizi kesiniz. İtilaf Devletleri'nden, bilhassa Anglo-Saksonlardan bir tek İngiliz mevcut oldukça, İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesi kabil değildir.

17 - ÇARŞAMBA

1. Padişah'ın Hükümet'i savunmak için bir bildiri yayımlayacağını haber alan Temsil Kurulu, böyle bir bildirinin aslı esası olamayacağını duyurmaya karar verdi. Temsil Kurulu, Padişah'a sunulacak bilgilerin Müşir Fuat Paşa aracılığı ile ulaştırılmasını kararlaştırdı. (**Baykal 2:** 5) ★ Mustafa Kemal, Senato üyesi Müşir Fuat Paşa'ya bir mektup yazarak Padişah'la telgraf görüşmelerine Hükümet'in engel olduğunu bildirdi, ekli olarak gönderilen belgelerin Padişah'a ulaştırılmasını rica etti. Mektupta Mustafa Kemal, Damat Ferit'in sabit fikirleri ve "hayvanca" inadı ile vatan ve milletle birlikte Saltanat'ı da uçuruma sürüklemekte olduğunu bildirdi. Mektup, Sivas'ta bulunan ve yarından sonra şehirden ayrılacak olan gazeteci Mr. Browne ile gönderilecek, Fuat Paşa 29 Eylül'de belgeleri Padişah'a götürecek, Damat Ferit'in istifasını isteyecek, Damat Ferit de 30 Eylül'de istifa edecektir. (**AÖAS:** 68. Belge çevirisinin üzerindeki tarih 17.6.35'tir!)
2. İstanbul ile Sivas arasında hakimiyet mücadelesi devam ediyor. Sivrihisar ve Mihalıççık ilçeleri Sivas Kongresi'nin kararlarına uyarak İstanbul'la ilişiği kestiler. (**TİH** II/2:75). Kastamonu'da da hükümet el değiştirdi. Dün Kastamonu'ya gelir gelmez evinde tutuklanan Albay Osman Bey, Mustafa Kemalci subaylar tarafından kurtarıldı. Osman Bey, gece (16/17), vali vekilini ve jandarma alay komutanını tutuklattı. Mustafa Kemal'le makina başında konuştu. Vali Vekilliği'ne Defterdar Ferit Bey getirildi. Osman Bey, Kastamonu ve Çevresi Komutanı olarak geniş yetkiler aldı. (**Söylev** I: 118). Kastamonu'dan İstanbul'a çekilen çok imzalı bir telgrafta, Padişah'la millet arasına girdiği için Hükümet'le ilişiğin kesildiği bildirildi. (**İr.Mil.** 21). Kastamonu sokaklarında dağıtılan bir bildiride de ilin Kuvayı Milliye ile birleştiği ilan edildi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraflısı Zafer Gazetesi, bugün yayımlanan son sayısında yayınına son verdiğini açıkladı. (**Açıksözcü:** 19) ★ Mustafa Kemal, İstanbul'la ilişiği kesmeyen Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'i telgrafla tehdit etti. Hâlâ niçin muhalefet ettiğini sordu, "milletin isteğine siz mi karşı koyacaksınız?" dedi, Temsil Kurulu'na başvurmasını ihtar etti. (**ATTB:** 66) ★ Hilmi Bey, yeniden

1919 - EYLÜL

İçişleri Bakanlığından imdat istedi (**Cebesoy 1:** 204). ★ Ali Fuat Paşa Sivrihisar'dan Eskişehir yönüne hareket etti.

3. Hükümet, Merkezi Ankara'da olan 20. Kolordu'yu lağvetti, karargâhı Eskişehir'de bulunacak 5. Kolordu'yu kurdu. Padişah'ın bugün onayladığı karara göre, 15 gün içinde kolorduya katılanlar affedilecek, katılmayanlar isyancı sayılacak. Yeni kolorduya hiç kimse katılmayacaktır. (**İstiklal:** 16; **HTVD** 46, ves. 1077, 1095)

4. Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, Antant Gazetesi muhabirine, İstanbul'la Anadolu'nun bağlantısının kesik olduğu haberinin kesinlikle yanlış olduğunu söyledi (**Akvam:** 17).

5. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, onun bildiri ve genelgeleri kendi adıyla göndermesinin eleştirilere ve tepkilere sebep olduğunu ileri sürdü. Cevap: 19 (**Söylev I:** 110; **Nutuk,** ves. 96; **Karabekir 1:** 243, **2:** 129).

6. 11 Eylül'de İstanbul'a gelip görevine başlayan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: Türkiye'de ciddî bir kriz var. Anadolu'da gelişen hareket, bağımsız bir cumhuriyete doğru gelişiyor. Bu hareket 1908 hareketine benziyor. Ya yeniden savaşa başlayacağız ya da Yunanlılarla İtalyanları Anadolu'dan geri çekeceğiz. Acilen barış yapmalıyız. Mustafa Kemal ile müzakere ümitsiz. Padişah tahttan inmek niyetinde. (**Şimşir** I: 103; **Ulubelen:** 208; **Jaeschke 2:** 145) ★ Milne'e göre Afyon ve Konya'da Padişah Hükümeti desteklenmezse, İngiliz birlikleri de barınamaz. Burada demiryolunu bekleyen taburların geri çekilmesi, İstanbul'un beslenmesini zorlaştıracak, Fransızların demiryolunu koruma iddialarını ileri sürmelerine imkân verecek, İngiliz nüfuzunun sarsılmasına da sebep olacak. (**Akşin:** 579)

7. Temsil Kurulu, Kastamonu Defterdarı Ferit Bey'in vali vekilliğini onayladı, Ankara Valisi Muhittin Paşa ile Çorum Mutasarrıfı Samih Fethi Bey'in Sivas'a çağrılmasını kararlaştırdı (**Baykal 2:** 5). ★ Ankara Valisi Muhittin Paşa, 13 Eylül'den beri bulunduğu Çorum'dan ayrıldı. Paşa 19 Eylül'de Sungurlu-Keskin arasında tutuklanacaktır. (**Cebesoy 1:** 193)

8. Erzurum Merkez Kurulu, Harbord Heyeti'yle görüşecek memleket eşrafının yarın Dernek merkezinde toplanarak Harbord'un sorularına verilecek cevapların genel hatlarıyla belirlenmesini kararlaştırdı. Ermenistan konusunu araştıran Harbord, 25 Eylül'de Erzurum'da büyük bir ilgiyle karşılanacaktır. (**Atatürk Üni.Ed.Fak. Edebiyat Dergisi** 5: 157; **BTTD** 61: 19)

9. Ali Fuat Paşa, karargâhını, Sivrihisar'dan, Eskişehir'e 40 km. uzaklıktaki Mahmudiye Köyü'ne naklediyor. Eskişehir Doğusundaki Türk millî kuvvetlerinin mevcudu bini buldu. (**Cebesoy 1:** 207)

1919 - EYLÜL

10. Gandi, Bombay'da Cuma Camii'nde bir Müslüman topluluğuna yaptığı konuşmada Türkiye konusunu kastederek "Bütün Hindular sizinle birliktir" dedi.

11. İlerde Temsil Kurulu'na girecek ve Ankara'da Mustafa Kemal'le birlikte çalışacak olan Washington eski Elçisi Ahmet (Alfred) Rüstem Bey, Ankara'ya geldi (**Jaeschke 1:** 65).

12. İngiltere'ye giderken 19-30 Ağustos tarihleri arasında İstanbul'da kalmış olan İran Şahı Ahmet Han'ın Türk bakanlara verdiği birinci rütbeden Şîr ü Hurşit nişanlarının kabulü konusunda Padişah iradesi çıktı. Şah, saray memurlarının ileri gelenlerine de birçok nişanlar dağıtmış bulunuyor. (**TV:** 3650)

13. **İradei Milliye**'nin 2. sayısı: Milletin ilk adımı: Ferit Paşa Kabinesi'yle ilişiği kesiş. Millet, böyle bir hükümete müstehak olmadığını bu hareketiyle dünyaya ilan ediyor. —İhanet belgeleri (Ali Galip olayı ile ilgili belgeler). —Kürt millet-i necibesini İngiliz altınları ile iğfale çalışan vatan haini Celadet ve arkadaşı haklarında verilecek hükmü kamuoyuna bırakırız. —15 gündür Sivas'ta bulunup Kongre'nin meşru emelleri konusunda raporlar veren Amerikan basınının temsilcisi Browne'a teşekkür ederiz. —Garzan'da aşiret reisi Cemil Çeto'nun Mustafa Kemal'e telgrafı: Emirlerinizi aldık. Beş kazadan meydana gelen livamızda bütün aşiretler görevimizi yapmaya hazırız. **Akşam'**da Damat Ferit'in Temps'dan alınma demeci: Mustafa Kemal hareketi millete dayanmaz. Askerî hiçbir mahiyeti yoktur. Bunlar harp içinde yükselmiş zabitlerdir ki, bugün Anadolu'da dağılmış, iş arıyorlar. Bir hareket yapmak istiyorlar. Bu hareket, artık alevleri sönmüş bir ot ateşidir. İttihat ve Terakki, bu hareketi şiddetlendirmek için birçok paralar harcıyor. Halk Hükümet'e sadık, Padişah'a itaatkârdır. Hareket Konya'nın öte tarafındadır.... Damat Ferit, barıştan sonra hangi devlete eğilim gösterileceği sorusuna tebessümle karşılık verdi, seçimlerin devam etmekte olduğunu(!) söyledi. —Satranç ve siyaset: Bizi de çocuklar gibi aldatmak kolaydır. —İstikraz da yok, avans da! **İleri'**nin başyazısı bütünüyle sansür. **Vakit:** Yemen Kumandanı Sait Paşa'nın demeci: Mısır'da 9 ay. Hicaz ve Yemen ahvali. Mısır'daki esirlerimiz. **İfham**'da H. Ragıp: Memleketimizde üç cereyan var. Dini siyasete alet eden ve Avrupa medeniyetine karşı olan klerikaller, kozmopolitler, muhafazakâr veya liberal milliyetperverler. Senato üyeliklerine dünkü atamalar klerikalizm hareketidir. Fransız ihtilaliyle darbelenen klerikalizmin yaşayacağını zannedenler, üç yüz sene evvelini yaşayanlardır. **Peyam:** Ne istiyorlar? Bu gürültüler, bu kıyam ve kıyametler, bu matemlere sebep ne? Hükümeti yeniden ele almak istiyorlar, doğrudan olmazsa dolaylı olarak. Sadrazamın hakimane dış siyaseti sebebiyle İtilaf Devletleri hakkımızı tanımak üzereler.... **Times:** Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Ege gezisi: Kuvayı Milliye'nin disiplini, örgütü pek mükemmel. Sayıları 15.000'i buluyor. Padişah'a mutlak bağlılar. Mustafa Kemal ile hiç bir ilgileri

1919 - EYLÜL

yok. Bir Yörük Ali var ki, 110 kişiyle tek başına dövüşebilir (**Akşin:** 497). — Yalova'da Tango dansları günü(!) (**Jaeschke 1:** 64). **Karagöz,** Mehmet Emin gibi bir şairle İzzet Paşa gibi bir askere çamur atanlara sert çıkışıyor: Ayıptır, günahtır, alçaklıktır. Yarım avuç vatanla iki buçuk millet kaldı, biz hâlâ kahpecesine, arsızcasına, edepsizcesine hareket ediyoruz. İhanettir, rezalettir. Yüzsüzlüğün ve hayasızlığın da bir haddi vardır. Artık yeter yahu! Karagöz'ün böyle şeylerle münasebeti yoktu, fakat insan bu, tahammül bu, vicdan bu canım...

18 - PERŞEMBE

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kastamonu'da şubesi açıldı. ★ Temsil Kurulu, Çorum'un İstanbul'a tel çekerek millî harekete katıldığını bir genelge ile duyurdu (**Baykal 2:** 5). ★ Kastamonu Vali Vekili Ferit Bey, Mustafa Kemal'in dünkü isteği üzerine Sinop Mutasarrıflığı'na İstanbul'la ilişiğin kesilmesini emretti (**Erdeha:** 218).

2. Trabzon ile Sivas arasında anlaşmazlık devam ediyor. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Rıza ve Belediye Başkanı Hüseyin Hamdi imzasıyla Trabzon'dan Temsil Kurulu'na çekilen telde, Erzurum Kongresi'nin kararlarından başka kararların ve İstanbul'la ilişiğin kesilmesinin kabul edilemeyeceği bildirildi. İzzet ve Servet Beylerin bu yoldaki tutumlarının benimsendiği anlatıldı. Mustafa Kemal, telgrafı Karabekir'e ulaştırarak Trabzon ileri gelenlerinin bu tutumunu yerdi. Trabzon'da kutsal amacı sağlamak için gereken kuvveti bulabileceklerini, Damat Ferit'le işbirliği yapan Trabzon Valisi Galip Bey'in, Kastamonu Valisi gibi ilk vapurla İstanbul'a gönderilmesinin zorunlu olduğunu bildirdi. Karabekir ise her iki tarafı "kollamak", Trabzon ileri gelenlerini gücendirmemek istiyor. Trabzon valisi, ne yapmak istediklerini Karabekir'den sordu. (**Karabekir 1:** 243, 252; **Nutuk,** ves. 114; **Kansu II:** 355)

3. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Temsil Kurulu'nun dünkü kararına dayanarak yaptığı genelgede "Millet ve vatan haini" Damat Ferit'in Anadolu hareketini yağmacı ve kaybolmaya yüz tutmuş gösterdiğini, yabancı kesesinden biraz daha para almak kaygısıyla yalan söylemekten utanmayan bu "hain"lerin, "alçak"ların, Padişah'ı aldatarak bir bildiri çıkarmaya çalıştıklarını bildirdi. İstanbul'dan gelebilecek her türlü açıklamanın aslı olamayacağını ileri sürdü. Padişah'ın bildirisi için bkz. 20 Eylül. (**ATTB:** 67; **Karabekir 1:** 275)

4. İngiliz gemileri Trabzon'da 4 saat gövde gösterisi yaptı. Bu gemilerle gelen 3 İngiliz generali teftişlerde bulundu. Trabzon Metropoliti Hrisanthos, İngilizlerden Trabzon'a bir İngiliz alayının gönderilmesini istemişti. (**Akşin:** 579; **Coşar:** 19)

1919 - EYLÜL

5. Journal des Débats muhabiri, Padişah ve Damat Ferit Paşa tarafından kabul edildi. Padişah'ın sözleri: Damat Ferit'i barış için tahta çıktığımda görevlendirmiştim. Bazı güçlükler engel oldu. Savaşın suçluları bir avuç mücrimdi. Barış Konferansı'nın bizimle ilgilenmesinde şiddetle muhtacız. Hatalarımızı tamire hazırız. Fransa, İngiltere ve Amerika'nın yardımlarına nail olacağımızdan ümitliyiz. (**Vakit:** 24; **İleri:** 24, 26; **İstiklal:** 24, 26; **Akşam:** 23, 25; **İkdam:** 26; **Peyam:** 25, 26 Eylül, 1 Ekim; **İfham:** 24, 26 Eylül, 1 Ekim; **Jaeschke 2:** 87, 266)

6. 29 Mayıs'ta Limni'nin Mondros Limanı'ndaki kampa bırakılan 12 Türk, Malta'ya götürüldü. Kışı geçirmek için Malta'ya götürülen Sait Halim, Abbas Halim Paşalar, Ziya Gökalp ve diğerleri 21'de Malta'daki diğer Türk tutukluların yanına yerleştirilecek. (**F.A.Tansel:** 35)

7. İtilaf Devletleri, Bulgaristan'a barış şartlarını bildirdiler. Savaştan Türkiye ile birlikte yenik çıkmış olan Bulgaristan, 27 Kasım'da Neuilly anlaşmasını imzalayacak. (**İfham:** 20; **Türk Dünyası:** 22)

8. Hindistan kaynıyor. Bombay'da Hilafet Komitesi'nin düzenlediği mitinge 10.000 kişi katıldı. Toplantı'da Gandi de bir konuşma yaptı ve Türkiye'yi savundu. Siyah bayraklar çekilerek yürüyüş yapıldı. Müslümanlar mağazalarını kapadılar. (**Sinha:** 71)

9. Rıza Nur'un başyazarı olduğu **Akvam:** Avrupa'nın en büyük hatası, İttihatçılık ile Türkçülüğü birbirine karıştırmasıdır. Şimdi 50.000'den çok İngiliz dostu var (İngiliz Muhipler Cemiyeti üye kartının fotoğrafı). **Tarık** (Morning Post'tan): Kıbrıs Müslümanları Yunan idaresini reddediyorlar. (**Jaeschke 1:** 65). **Akşam:** Batı Trakya'yı Yunanistan'a vermişler. — Soysallıoğlu İsmail Suphi'nin Anadolu mektuplarından ikincisi: Balıkesir'e Doğru. — İzmir Valisi İzzet Bey'in beyin felcinden vefat ettiği anlaşılmıştır. Cenab-ı Hak taksiratını affetsin (ölmedi!). **Vakit**'te A. Emin: Dost bir millet: İsveç. **İkdam:** Ekalliyetlerin hukuku. — Vali İzzet öldü, medeni cesareti yoktu. **Peyam**'da Ali Kemal: Geleceğimiz kararlaştırılmak üzere iken, Anadolu'yu kargaşalığa boğanlar, şu bin yerinden zaten yaralanmış Türklüğe, bir öldürücü darbe daha vururlar, başka bir iş göremezler. Sabiha Zekeriya'nın imtiyaz sahibi, Halide Edip'in başyazarı olduğu 15 günlük edebî, ilmî **Büyük Mecmua**'nın 11. sayısı: Verem Kurbanları. — Zavallı kadınlarımız. — Türk kadınlarının hayat şartları ıslah edilmelidir. Irkımız harap olacak. (İlk sayısı 6 Mart'ta çıkan derginin diğer yazarları: Falih Rıfkı, M.R., Köprülüzade Fuat, Avram Galanti, O. Seyfi, Ahmet Emin, Ömer Seyfettin, Faik Sabri, Musa Süreyya.) **Sebilürreşat**'ın 441. sayısı: Mehmet Akif'in Asım'ının ilk bölümü. **Albayrak**'ın 28. sayısı: Amerika Heyetleri Osmanlı memleketlerinde. Tetkikatın sonucundan eminiz. Amerika'nın insancıllığına ve adaletine güveniyoruz. Amerika'nın Türkiye'yi tekeline alması, insanlık için bir felaket olacaktır. Yalnız hür, bağımsız, gelişmiş bir Türkiye,

1919 - EYLÜL

dünya için bir barış amilidir. Bağımsızlığı mandalar, himayeler, kontroller, müdahalelerle ihlal edilmiş bir Türkiye, daima infilaka hazır bir bombadır. —Kolorduların Hükümet'e başvurusu.

19 - CUMA

1. Cephedeki yiyecek işlerini daha iyi düzene koymak amacıyla İkinci Nazilli Kongresi toplandı. İlk Nazilli Kongresi 6-9 Ağustos'ta toplanmıştı. (**Gökbel:** 375; **Tütenk:** 35. krş. 13) ★ İkinci (Üçüncü?) Balıkesir Kongresi devam ediyor. Bugünkü oturumlarda, alay kumandanlıkları ve menzil müfettişliklerine atamalar yapıldı. Genel Anadolu Kongresi için 7 delege gönderilmesi kararlaştırıldı. (**Çarıklı:** 60. Mustafa Kemal'in Genel Anadolu Kongresi için delege gönderilmesini isteyen yazısı için bkz. **age:** 62).
2. Başbakan Damat Ferit Paşa, Trabzon Valisi'nden, Trabzon'dan Anadolu'ya sızan Bolşeviklerle ilgili ne gibi tedbirler alındığını sordu. Valinin dünkü bir yazısına verdiği cevapta da "Doğu'da karışıklık çıkaran serkeşleri" uyarmasını istedi. Anadolu olayının Yunanlıların İzmir'i boşaltması için yapılan girişimleri yok edeceğini, yakında Barış Konferansı'na çağrılacaklarını ileri sürdü. (**Karabekir 1:** 265; **Alemdar:** 5 Ekim; **Gökbilgin** II: 36)
3. Harbiye Bakanı, Konya'daki 12. Kolordu'ya, Padişah'a karşı ayaklananların şiddetle cezalandırılması emrini verdi. Kolordu Komutanı Sait Paşa, içlerinde izinli olan Fahrettin Bey'in (Altay) da bulunduğu 6 kişinin şehri 24 saat içinde terketmelerini istedi. Altay 3 gün sonra İstanbul'a gidecek, ancak Sait Paşa 25 Eylül'de şehirden ayrılacak ve Konya'da ertesi gün Temsil Kurulu'nun denetimi kurulacaktır. (**Altay:** 188; **TİH** II/2: 67; VI: 11; **HTVD** 46, ves. 1074; **Tansel** II: 125 "Sait Paşa 19 Eylül'de görevinden çekildi")
4. Temsil Kurulu, millî harekete zararlı akımlara karşı her türlü yayın yapacak, konferanslar verecek bir propaganda kurulu kurdu. Bunun için Ahmet Rüstem, Mazhar Müfit, Hüsrev Sami Beyler görevlendirildi. Urfa Mutasarrıflığı'na da hareketin İtilaf Devletleri'ne karşı olmadığı cevabının verilmesi kararlaştırıldı. (**Baykal 2:**6)
5. Ali Fuat Paşa'nın kuvvetleri tarafından kuşatılmış olan Eskişehir'e, iki tren dolusu İngiliz askeri geldi. 17 Aralık 1918'den beri İngiliz kontrolünde olan Eskişehir'de halen İstanbul yanlısı bir mutasarrıf ve hayalî 5. Kolordu'nun kumandanı Kiraz Hamdi Paşa bulunuyor. (**Cebesoy 1:** 203, 205)
6. Ankara Valisi Muhittin Paşa, Sungurlu-Keskin arasında tutuklanıp Sivas'a götürüldü. Bir teftiş gezisi için 13 Eylül'den beri Çorum'da olan Muhittin Paşa, Millî Hareket'in ezilmesi konusunda İstanbul Hükümeti'yle görüş birliği içinde. Muhittin Paşa Sivas'ta sorguya çekilecek, yaptığı hareketin ve görüşlerinin yanlış olduğunu itiraf edince İstanbul'a gitmesine izin verilecektir. (**Kansu** I: 295; **Cebesoy 1:** 193)

1919 - EYLÜL

7. Adana Vali Vekili Nazım Bey, Fransız idaresinin baskılarına daha fazla dayanamayarak İstanbul'a gitmek üzere şehirden ayrıldı. Nazım Bey, Adana'nın işgali üzerine görevinden istifa etmiş, kendisinden, yeni vali gelinceye kadar görevine devam etmesi istenmişti. Nazım Bey, yerine İl Mektupçusu Esat Bey'i bıraktı. Ondan asayişin, milliyetler arasında iyi davranışın korunmasını, işgal kuvvetleriyle iyi ilişkilerin devamını istedi. Esat Bey de Fransızlar tarafından 21 Ekim'de görevinden alınacak, öldürülme kaygısı ile 23 Ekim'de İstanbul'a gidecektir. (**Ener:** 25; **Esat:** 50; **Arıkoğlu:** 77)

8. Edirne Valisi Selim Paşa, Başbakanlığa gönderdiği kapalı telde, Rumların telaşlı göründüklerini, Yunanistan'dan gizlice gelmiş bazı Rumların Venizelos'tan tebliğ getirdiklerini bildirdi. Telde belirtildiğine göre, Venizelos'un tebliğinde Trakya'nın herhalde Yunanistan'a bırakılacağı anlatılıyor; Rumlar mahalle mahalle imza topluyorlar, Fransızların arkasından gelecek Yunan askerlerini karşılamak için hazırlık yapıyorlar. (**Gökbilgin** II: 33)

9. Ege Bölgesi'nde İtalyan-Yunan işgal bölgesini yerinde saptamak üzere 13 Eylül'de kurulan İngiliz-Yunan-İtalyan Komisyonu ilk toplantısını yaptı. Yüksek Konsey'in 18 Temmuz tarihli kararıyla ve 29 Temmuz'da imzalanan Venizelos-Tittoni Anlaşması'yla Batı Anadolu'da iki ülkenin işgal edeceği yerlerin sınırları genel hatlarıyla saptanmıştı. Sınırların kesin olarak saptanmasında İtalyanlarla Yunanlılar arasında anlaşmazlıklar çıkacaktır. (**YOİ** I: 190)

10. Binbaşı Noel Urfa'dan İstanbul'a çektiği telde, bölgede görüştüğü aşiretlerin, bir İngiliz işgalini iyi karşılayacaklarını söylediklerini belirtti. Noel'in teline göre, bölgedeki nüfusun yüzde ellisini Kürtler oluşturuyor. Aşiretler bir Kürt vali atandığı takdirde, onun buyruklarına uyacaklarını ve majesteleri Hükümetine de dost bulunduklarını söylüyorlar. Noel'in diğer telleri: 23, 27 Eylül. (**Akşin:** 554)

11. Sivas Kongresi'ni izleyen tek yabancı gazeteci olan Amerikalı Browne Sivas'tan yarıldı. 2 Eylül'de Sivas'a gelmiş olan Browne, İstanbul'da Amerikan mandasını önerenler tarafından Sivas Kongresi'nin manda konusundaki kararını öğrenmek ve Amerika'ya bildirmek için gönderilmişti. Browne, Temsil Kurulu'nca Padişah'a sunulmak üzere Müşir Fuat Paşa'ya gönderilen belgeleri de İstanbul'a götürüyor. (**Akşin:** 887)

12. Emir Faysal, Dawn Street'te Lloyd George, Allenby ve öteki İngiliz yetkililerle görüştü. Suriye'nin Fransa'ya devredilmesi planına şiddetle karşı çıktı, içlerinden birinin Arap ülkesini bölme hakkını reddetti. "Müslüman dünyasının önüne çıkamayacağım. Kendilerinden Halife'ye karşı savaşmalarını istedim. Oysa şimdi görüyorum ki amaçlarına hizmet ettiğimiz Avrupa devletleri, Arap ülkelerini bölüyorlar" dedi. Faysal, 21 Eylül ve 9 Ekim'de de Wilson'a başvurarak Fransa ile yapılan anlaşmanın bozulmasını, hiç değilse ertelenmesini isteyecektir. (**Evans:** 219)

1919 - EYLÜL

13. Sinop Belediye Başkanı Rasim Bey, Kastamonu vali vekilinden halkın çok sevdiği Mazhar Tevfik Bey'in mutasarrıflık görevine başlatılmasını istedi. Vali vekili, hemen gerekli emri verdi. Mazhar Tevfik Bey'i İngilizler görevden almışlardı, yarın lehindeki gösterilerle görevine başlayacak. (**Erdeha:** 218).

14. Mustafa Kemal, Karabekir'in önceki günkü uyarısına cevap vererek, Temsil Kurulu adına tek başına yazışmalara imza atmasının gerekli olduğunu savundu. "Bütün dünya, benim işin içinde olduğumu biliyor" dedi. (**Söylev** I: 111: **Karabekir 1:** 262; **TİH VI** (1974): 53)

15. Senato eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, Avrupa'ya gitti. Ahmet Rıza Bey, 24 Şubat'ta kurulan Vahdet-i Milliye Heyeti'nin başkanı bulunuyor. (**Türk Dünyası:** 20)

16. **Peyam** ve **Alemdar**'da, Konya eşrafından 53 kişinin millî hareket aleyhindeki bildirisi: Bu canice harekete katılan tek bir fert yoktur. İmha edilmesi için ne gerekiyorsa yapılmasını dört gözle bekliyoruz. (Alemdar 20: Konya'dan yükselen vakur bir ses. Bin yaşa ey Türk! R. Cevat) **İfham** Türkiye barışı, Amerikan Senatosu'nun kararından sonraya kaldı. — Sadık Bey, Hürriyet ve İtilaf'a küskün. **İstiklal:** Trakya Yunanlılara mı verildi? **İleri**'de Celal Nuri: Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki malî menfaatleri: Fransa bizim sulhümüzle daha fazla ilgilenmelidir. **Tasviri Efkâr:** Batı Trakya Yunanistan'a verilmiş mi? **Türk Dünyası:** Trakya Yunanistan'a verildi. — Aydın Valisi İzzet Bey'in ölümü(!) **Akşam:** Milli tasarruf. **İkdam:** Başpapaz Hrisantos, Atina'da propaganda yapmaktadır.

20 - CUMARTESİ

1. Padişah Vahdettin, beklenen bildirisini yayımladı. Halkı sakin olmaya ve Hükümet'in emirlerine uymaya çağıran Padişah, halkla Hükümet arasında ayrılık olmadığını ileri sürdü. Padişah, Anadolu'dan gelen telgraflarla durumu öğrendiğini, bunun İzmir işgali ve onu izleyen feci olaylarla Doğu Anadolu'nun geleceği hakkında çıkarılan söylentilerden ileri geldiğini teslim ederek, milletle birlikte kendisinin de acı duyduğunu, ancak yapılacak işin Barış Konferansı'na gitmek ve konferansın kararlarını beklemek olduğunu bildirdi. Böylece, Temsil Kurulu'nun kendisine dayanak yaptığı Padişah'ın Anadolu'dan gönderilen telgrafları almadığı tezi çürümüş oluyor, ancak Temsil Kurulu, bu bildirinin sahte olduğunu ileri sürerek Anadolu'ya sokulmasını yasaklamış bulunuyor. Bildiri bazı illerden alınacak fakat halka duyurulmayacak, etkisi de olmayacaktır. İstanbul yurtsever basını, Anadolu olaylarının nedenini İzmir facialarına dayandıran cümleyi kullanarak Padişah'ın Sivas'ı anladığı biçiminde bir yorum yapma yoluna gidecektir. (**Vakit, İleri, Akvam, İkdam, Peyam, İfham, İstiklal, Alemdar, Akşam:** 21; **TV:** 3651; **Nutuk,** ves. 98; **Kansu** I: 287; **Karabekir 1:** 268; **Özalp:** 58; **HTVD** 10, ves. 221)

1919 - EYLÜL

2. Sivas ile İstanbul arasında egemenlik mücadelesi devam ediyor. Burdur mutasarrıfı, Sivas'ı tutanlarca yakalanıp Burdur'dan uzaklaştırıldı. ★ Temsil Kurulu, Hükümet'in görevinden uzaklaştırdığı Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey'in görevine iadesini kararlaştırdı (**Baykal 2:** 6). ★ Mazhar Tevfik Bey, halkın gösterileri arasında makamına oturdu. Böylece, bir süredir Sinop'ta devam eden yönetim karışıklığı sona erdi (**Erdeha:** 218) ★ Müdafaa-i Hukuk Heyeti Trabzon Merkezi, Temsil Kurulu'na çektiği telgrafta, Sivas Kongresi Temsil Kurulu'nu tanımadığını, bu kurulun aldığı kararların Erzurum Kongresi kararlarına aykırı olduğunu bildirdi. Alınan kararları bilmek istediğini ekledi. (**Nutuk,** ves. 95) ★ Trabzon eşrafından sekizi Karabekir'e başvurarak İstanbul'la haberleşmenin açılmasını istedi. Karabekir Trabzonluların da Hükümete cephe almasını önerdi. (**Karabekir 1:** 266) Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey, Trabzon resmî ve sivil ileri gelenlerini toplayarak Hükümet emirlerinin verilmediğini, iki kuvvet arasında göreve devam edemeyeceğini bildirdi. (**Karabekir 1:** 266)

3. Balıkesir Kongresi, Damat Ferit Hükümeti'nin protesto etti, yeni bir hükümetin kurulmasını istedi. Kongre'de Mustafa Kemal'in toplamayı düşündüğü Büyük Anadolu Kongresi için seçim yapıldı. (**Çarıklı:** 63, 249)

4. İngiliz birlikleri Türk kuvvetleriyle çatışmamak için Merzifon'dan çekildi (krş. 27). İngilizler yarın Kütahya'dan, 4 Ekim'de de Samsun'dan çekilecekler (**İHH:** 14; **Bıyıklıoğlu:** 30; **Jaeschke 2:** 146).

5. Karargâhını Hamidiye Köyü'ne nakleden Batı Anadolu Kuvayı Milliye Genel Komutanı Ali Fuat Paşa, yayımladığı bildiride, Eskişehir'in Temsil Kurulu'na bağlılığını sağlamak amacıyla giriştikleri teşebbüslere engel olunmamasını Eskişehir'de İtilaf Devletleri adına bulunan İngiliz Kumandanı Sally Flood'dan önemle rica etti. "İngiltere gibi eski ve hürriyet düşkünü bir milletin, Türk milletinin bu meşru hareketine karşı bir muhalefetini düşünemeyiz" dedi. Albay Atıf'ın tutuklanmasından yakındı. (**Cebesoy 1:** 208, 210)

6. General Harbord başkanlığındaki 46 kişilik Amerikan kurulu, Sivas'a geldi. Wilson tarafından Ermenilerin manda sorununu incelemekle görevlendirilen kurul, 2 Eylül'de İstanbul'a gelmiş, 7 Eylül'de de Anadolu'ya hareket etmişti. Harbord Kurulu Sivas'ta milletlerin kendi geleceğini tayin ilkesi yazılı yaftalarla karşılandı. Yarından sonra Mustafa Kemal'le görüşecek olan Harbord, 25 Eylül'de Erzurum'a varacak, burada da törenlerle karşılanacaktır. (**BTTD** 62: 16; **TK** 80: 14; 81: 2; **Sonyel:** 159; **Yak.Tar.** III: 171; **Tansel** II: 231 "21'de geldi.")

7. Dışişlerine bağlı Ateşkes Komisyonu, Harbiye Bakanlığı'na verdiği raporda, 150.000 esirin yurda getirilmesi için üç milyon liraya ihtiyaç olduğunu bildirdi. Bu paranın halktan yardım olarak toplanmasını ya da yeni bir vergi konulmasını önerdi. (**HTVD** 47, ves. 1094)

1919 - EYLÜL

8. Ermenistan Cumhurbaşkanı Aharonian'ın Paris'te demeci: Ermenistan'ın durumu ümitsizdir (**Jaeschke 1:** 65).

9. Elazığ Valisi Haydar Bey'in raporu: Halk usanç içinde. Ermenilerden başka kim gelirse halk memnunlukla karşılar. Kongre kararlarını herkes tasvip ve kabul ediyor, yalnız akılları erenler İtilaf Devletleri'nin asker sevkedip buraları Ermenilere teslim etmelerinden korkuyorlar. Hükümet'le ihtilaf bir an önce çözümlenmelidir. (**Erdeha:** 139)

10. Resmen yarından sonra kurulacak olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın yayın organı **Kurtuluş** Dergisi'nin birinci sayısı yayımlandı. Şubata kadar 5 sayı yayımlanacak olan derginin 18 sayfalık bu sayısında şu yazılar var: Kurtuluş Yolu (H.S.), Proletarya Kimdir (Ethem Nejat), Sosyalizm ve Sanat (Namık İsmail), İçtimaî ve İktisadî Hadiseler, Gorki'nin Ana romanı, Amerikalı Moris Hilküvit'ten Mehmet Vehbi'nin bir çevirisi. Dergi Mayıs'ta Almanya'da bir sayı çıkarılmış, kurucularının İstanbul'a dönmesiyle çalışma da Türkiye'ye aktarılmıştı. (**Kurtuluş:** 66) **İfham:** Sibirya'daki esirlerimizi nasıl getirebiliriz? —Ömer Seyfettin: Türkçülük fikri. **Akşam:** Bursa Valisi Azmi Bey şehrimize geldi. Bursa'da asayişin devam ettiğini, beş yıllık savaştan yorgun düşmüş halkın iş ve güçleriyle uğraştığını söyledi. Verdiği bilgiye göre, Bursa, İzmir göçmenlerinden başka İstanbul'daki pahalılıktan kaçan emeklilerin de istilasına uğramış bulunuyor. —Bursa Belediye seçimlerinde Hürriyet ve İtilaf çoğunluğu sağlayamadı. —Eskişehir'deki 20. (yeni 5.) Kolordu Komutanı Hamdi Paşa istifa etti. **Türk Dünyası:** Türklük - Turancılık: Turancılığı siyasî bir safhaya nakletmek tuhaflık, çılgınlıktır (Kâzım Nami). **Tasviri Efkâr'**ın yer yer sansürlü başyazısı: Anadolu ahvali ve sulh. **İleri:** Aydın Vilayeti nüfus istatistiği. —Veliahd-ı Saltanat, devletlü, necabetlü Abdülmecit Efendi Hazretleri'nin "İnci" sahibi Sedat Simavi ile mülakatı. **Akvam**'da Biz ve Ermeniler başlıklı başyazı bütünüyle sansür. **İstiklal**'de R. Ahmet: İçişleri Bakanı seçim hazırlıklarına başlanmasını emredeli 50 gün oldu. Acaba seçimler ne halde. Henüz hiç bir şey yapılmadı. Unutmayalım ki, İran Meclisi de bugün-yarın açılıyor.

21 - PAZAR

1. Anzavur Ahmet, Balıkesir dolaylarında ortaya çıktı. 15 Haziran'da İzmit Mutasarrıflığı'ndan Balıkesir Mutasarrıflığı'na atanmış olan Anzavur, Balıkesir-Gönen-Biga-Susurluk çevresinde etrafına topladığı kuvvetlerin başına geçerek Kuvayı Milliye'ye karşı kanlı bir harekâta geçecek, Padişah tarafından paşalık ünvanıyla ödüllendirilecek, İngilizlerden maddî yardım görecektir. Kasım sonlarında, üzerine sevkedilen kuvvetlerden kurtulmayı başaran Anzavur, 1920 başlarında İzmit yöresinde yeniden harekâta başlayacak, Mayıs, 1920'de Kuvayı İnzibatiye ile işbirliği yaparak Adapazarı'nı işgal edecek, birkaç kez Geyve Boğazı'na saldıracak, ancak yenilerek İstanbul'a dönecektir. (**Söylev** II: 328; **Danişmend:** 461; **Aydemir 1,** II: 322)

1919 - EYLÜL

2. İngiliz Kuvvetleri Kütahya'dan çekildiler. 350 atlıdan kurulu Kuvayı Milliye, Kütahya'ya girerek burayı Temsil Kurulu'na bağladı. İngilizler dün de Merzifon'dan çekilmişlerdi. (**Cebesoy 1**: 207; **Akşin:** 579)

3. Kâzım Karabekir, Temsil Kurulu'nun kararına aykırı olarak, Padişah'ın dünkü bildirisinin memurlara ve halka ulaştırılmasını Trabzon mevkî kumandanına emretti. Temsil Kurulu Karabekir'e bu tutumun yanlış olduğunu bildirdi. (**Söylev I**: 114) ★ Temsil Kurulu, millî harekete karşı çıkan Trabzon valisi Mehmet Galip Bey'in tutuklanarak Erzurum'a sevkedilmesini uygun buldu.(**Baykal 2:** 6). Karabekir, valinin tutuklanarak Erzurum'a gönderilmesini Halit Bey'e emretti. Bunun için Rüştü Bey'i de yola çıkardı. Galip Bey, 24/25 gecesi Ardasa'da tutuklanarak Erzurum'a gönderilecektir. (**Karabekir 1**: 269)

4. Mustafa Kemal, genelgesinde, Damat Ferit Paşa'nın önceki gün Trabzon Valiliği'ne gönderdiği "Bolşeviklerin takım takım Anadolu'ya geçtikleri" yolundaki telgrafını millete bir iftira olarak niteledi. Damat Ferit Hükümeti'nin meşru olmadığını, bunların iktidardan çekilmesine çalışmanın en büyük bir vatan görevi olduğunu, Padişah'a başvurmanın gerektiğini bildirdi. (**Karabekir 1**: 275; **Açıksözcü:** 22; **ATTB:** 69, 70; **Alemdar:** 5 Ekim)

5. Ali Fuat Paşa, Eskişehir yakınlarından Sivas'a gönderdiği raporda, İngiliz generali Solly Flood'un temsilcisi ile bugün görüştüğünü, Flood'un Türklerin iç işlerine karışmayarak tarafsız kalacaklarını bildirdiğini, ancak İzmit, Eskişehir, Kütahya, Afyon gibi İngiliz birlikleri bulunan yerlere Kuvayı Milliye'nin sokulmamasını rica ettiğini anlattı. (**Cebesoy 1**: 212)

6. Önceki gün göreve başlayan Adana Vali Vekili Esat Bey, yayımladığı genelgede sükûn ve asayişin, milliyetler arasında huzur ve güvenliğin korunmasını istedi (**Esat:** 52).

7. Çevreden toplanan halk, Ermeni işgali altındaki Iğdır'ı bastı. Ermenilerin karşı saldırıya geçmesi üzerine kasaba terkedildi. (**Ermeni Mezalimi:** 17)

8. Trakya Cemiyeti, bir bildiri yayımlayarak Trakya'nın Barış Konferansı tarafından Yunanlılara bırakıldığı yolundaki haberlerin aslı olmadığını, Trakya'nın geleceğinin Türkiye barışından sonraya ertelendiğini bildirdi ve halkı sükûnete çağırdı (**Gökbilgin II**: 34).

9. Şarkî Anadolu Madafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, Sivas Kongresi'nin tüzük değişikliği yapmaya yetkili olmadığı cevabının verilmesini kararlaştırdı. Erzurum gibi Sivas ve Trabzon Merkez kurulları da Erzurum Kongresi'nde seçilen 10 kişilik Temsil Kurulu'nun Sivas Kongresi'nde 16 kişiye çıkarılmasına, İstanbul'la ilişiğin kesilmesi karşısında başvuru yerinin Temsil Kurulu olmasına karşı çıkıyor. (**BTTD** 61: 9)

10. Hindistan'ın Lucknov kentinde toplanan İslam Kongresi, Türkiye lehinde gösteri yaptı. 9 Mayıs'ta Bombay'da yapılan toplantıda Türkiye'nin parçalanmasına karşı çıkılmış, 13 Eylül'de de greve gidilmişti. (**Melzig:** 87)

1919 - EYLÜL

11. Fransız gazeteci Bayan Berthe Georges-Gaulis, Rege Carol gemisiyle İstanbul'a geldi. Georges-Gaulis, Aydın, Afyon Konya, Ankara gibi Anadolu kentlerini gezecek ve izlenimlerini 1921'de Le Nationalisme Turc adlı kitapta toplayacaktır. (**Le Nationalisme Turc:** 7)

12. 29 Mayıs 1919'da Limni Adası'na bırakılan sürgünler, İngilizler tarafından Malta'ya bırakıldı. Eski Başbakan Prens Sait Halim Paşa, Nafıa Bakanı Abbas Halim Paşa, İttihat ve Terakki Umumî Kâtibi Mithat Şükrü Bey, Mebuslar Meclisi Başkanı Hacı Adil Bey, Eski Beşinci Ordu Kumandanı Mahmut Kâmil Paşa, Akdağ Madeni Mebusu Ziya Gökalp, eski bakanlardan Halil Bey (Menteşe), Kemal Bey (Kara Kemal), Ali Münif Bey, Ahmet Şükrü Bey, Yazar ve öğretim üyesi Ahmet Ağaoğlu, Erzurum Mebusu Hüseyin Tosun Bey, diğer İttihatçılar ve idareciler, kumandanlarla birlikte 28 Mayıs'ta Bekirağa Bölüğü'nden alınmış, diğerleri Malta'ya götürülürken bu 12 kişi Ermenilere zulüm yapmakla suçlanıp birinci derecede önemli sanık olarak 29 Mayıs'ta Limni'ye bırakılmıştı. Bunlar 18 Eylül'de Limni'den alınmışlardı. (**Şimşir 2:** 121; **F.A.Tansel:** 39. Ziya Gökalp'in 22 Tarihli mektupları: Yine on ikimiz beraberiz. Burada birçok milletdaşlar, bildikler bulduk... Burada daima Kızılelma'yı okurlarmış. Bana Bir Yeni Hayat da gönderseniz iyi olur... Katiyen sıkılmıyorum..." **F.A.Tansel:** 39-41)

13. Faysal, Başkan Wilson'dan Suriye'nin İngilizler'den Fransızlar'a devri ile ilgili anlaşmanın uygulanmamasını istedi. Suriye'de Fransız İşgalini kabul etmeyeceklerini bildiren Faysal, Wilson'a 9 Ekim'de yapacağı ikinci başvurusunda, Arapların savaşabilecekleri tehdidinde de bulunacaktır. (**Evans:** 219)

14. İstanbul gazetelerinde Padişah'ın dünkü bildirisi. **İfham:** Osmanlı Padişahı Sultan Mehmet Han-ı Sadis Hazretleri. **Türk Dünyası:** Beyanname-i Hümayun. (Bu konuya ayrılan başyazıdan 20 satır çıkarılmış). **Peyam'da** Ali Kemal: Padişahımız adalette yekta olduğunu dünkü bildirisi ile bir kere daha gösterdi. Bu, basireti kapananlar için son bir fırsattır. **Vakit:** Zat-ı Şahane, umum milletin intizam ve asayişi bozucu hareketten kaçınmasını, Hükümet emirlerine uymasını emrediyor. — Süleyman Şefik Paşa'nın demeci. **Akşam:** Beyanname-i Mülûkâne (Necmettin Sadık bildiriyi olumlu olarak değerlendiriyor) **Akvam'da** Rıza Nur: Ermeni meselesi. **Tasviri Efkâr,** Padişah bildirisinde Anadolu'daki heyecanı İzmir işgalinin yarattığını ifade eden ibarenin altını çizerek bildiriyi olumlu yönde yorumluyor. **İradei Milliye'de,** Mustafa Kemal'in Malatyalı Hacı Kaya ve Mustafa Ağalara mektubu: Sizler gibi büyükler oldukça, Türk ve Kürt'ün birbirinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam edeceği, sarsılmaz bir tek vücut halinde iç ve dış düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir. (**ATTB:** 63) **Albayrak:** Sevgili Padişahımız ve mukaddes Halifemiz Efendimiz Hazretlerine (Damat Ferit Hükümeti'ni şikâyet) - Veliahd Abdülmecit'in, Padişah'a sunduğu 12 Temmuz tarihli muhtırası.

1919 - EYLÜL

22 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu, Padişah'a çektiği telgrafta onun önceki günkü bildirisini cevapladı. Telgrafta, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Padişah'tan gerçekleri gizlediği ileri sürülerek bu kabinenin milleti yabancı isteklerine feda ettiği, görevinde kalmasının büyük felaketler doğuracağı belirtildi. Ülkeyi korumak için Damat Ferit Kabinesi'nin hemen düşürülerek yerine milletin güvenini kazanmış bir hükümetin kurulması istendi. Telgraf örneği bir genelge ile kolordulara, merkez kurullarına ve valiliklerle mutasarrıflıklara da gönderildi. (**Nutuk,** ves. 99; **İr. Mil.** 28; **İfham:** 20 Ekim: **Karabekir 1:** 238; **Kansu** I: 290)

2. Türkiye İşçi ve Çifçi Sosyalist Fırkası İstanbul'da resmen kuruldu. Şefik Hüsnü, Ahmet Akif, Ethem Nejat ve arkadaşları tarafından kurulan parti, amaç olarak, bilimsel sosyalizm esaslaraına göre Türkiye işçi ve çiftçilerinin iktisadî haklarını ve çıkarlarını koruma ve savunmayı istlendi. Kurtuluş ve Aydınlık dergileriyle yayın yapacak olan parti, Üçüncü Enternasyonal'e ve Marksizm'in Leninist yoruma bağlı kalacaktır. (**Akşam:** 20 "kuruldu"; **Tunaya:** 438; **Tunçay:** 298; **Darendelioğlu:** 37; **Sayılgan:** 104; **Tevetoğlu:** 82)

3. Mustafa Kemal önceki gün Sivas'a gelen Amerikan Askerî Kurulu Başkanı General Harbord'la görüştü. Harbord'un, "Millet akla gelen her türlü teşebbüsü yaptıktan sonra başarılı olamazsa ne yapacaksın?" sorusuna karşılık "Bir millet bağımsızlığını korumak için fedakârlıkta bulundukça başarısızlık söz konusu olamaz" dedi. Mustafa Kemal, Türkiye'nin Bolşevik olmayacağını da söyledi. Görüşme Harbord üzerinde olumlu bir etki yaptı "Türk olsam, ben de böyle hareket ederdim" dedi. Temsil Kurulu, görüşülen şeylerin yazılı hale getirilerek, Harbord'un dönüşünde ona verilmesi amacıyla Samsun'a gönderilmesini kararlaştırdı. (**Söylev** I: 124; **Baykal 2:** 7; **Yak. Tar.** III: 178; **Bıyıklıoğlu:** 65)

4. İkinci (Bazı kaynaklara göre Üçüncü) Balıkesir Kongresi sona erdi. 16 Eylül'de açılmış olan Kongre, Alaşehir Kongresi'nin kararlarını olduğu gibi benimsedi. Batı Anadolu'da ardarda yapılan kongrelere rağmen bütün bölgeye hakim bir merkez kurulamıyor. (**CEYS:** 155)

5. İngilizlerin yeni kuvvetler getirmesinden sonra Eskişehir'de millî direncin artması üzerine Mutasarrıf Hilmi Bey, sıkıyönetim ilan etti. Ali Fuat Paşa kuvvetleri de Eskişehir'i dışardan sıkıştırıyor. (**Cebesoy 1:** 218) ★ Bursa Valisi Azmi Bey, İstiklal Gazetesi'ne, Bursa'da Kuvayı Milliye olmadığını söyledi. ★ İstanbul'la ilişiği kesen merkezlere Bolu da katıldı. (**Özkök:** 212).

6. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Karabekir'den Trabzon'daki durumun düzeltilmesini, Trabzon örgütünün olayları ulusal çıkarlar açısından görme yeteneğine sahip kişilerden oluşmasını istedi. Halit Bey çok sert biri olarak beğe-

1919 - EYLÜL

nilmiyorsa gerekli diğer tedbirlerin alınmasını istedi. Trabzon valisi, belediye başkanı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yöneticileri, Temsil Kurulu'na ve Karabekir'e bir süredir yaptıkları başvurularda ve verdikleri cevaplarda, Sivas Kongresi'nin kararlarını tanımadıklarını bildiriyorlar ve İstanbul'la ilişiğin kesilmesine karşı çıkıyorlardı. (**Söylev** I: 115; **Nutuk,** ves. 101) ★ Temsil Kurulu, Karabekir'den, Damat Ferit Paşa aleyhindeki bir bildirinin yayımını da istedi. Temsil Kurulu Damat Ferit Paşa'nın Trabzon valisine çektiği, Karadeniz kıyılarına takım takım Bolşeviklerin çıktığı ve buna karşı tedbir alınmasını isteyen telini, milleti birbirine kırdırmak için yeni bir haince tutum olarak değerlendirmiş ve bunu dün bir genelge haline getirmiş, ancak Karabekir, bunun yayımlanmasını gereksiz, zararlı görmüştü. Karabekir'e bugün verilen cevapta, Çorum'da, Bolşevikler geliyor diye halkın silahlandığı anlatılarak Damat Ferit Paşa'nın ihaneti kanıtlanmaya çalışıldı. (**Karabekir 1:** 275-277) ★ Temsil Kurulu, Hükümet işlerini ilgilendiren şeylerin ilgili makamlarca görülmesi konusunda bildirim yapmayı kararlaştırdı (**Baykal 2:** 7).

7. Paris Barış Konferansı'nda İngiliz Delegasyonu Başkanı Crowe, Trakya'da Yunan bölgesinin saptanmasını istedi (**Jaeschke 1:** 66).

8. **Akşam**'da, önceki günkü Padişah bildirisinin gazeteler tarafından nasıl yorumlandığı. —Bulgarların barış şartları. —İzmir Tahkik Heyeti'nin kararı. — Tıbbiye Mektebi'nde haremlik-selamlık. Bu mesele günden güne içinden çıkılmaz bir hal alıyor. **Türk Dünyası:** Bulgar barışının tevdii merasimi. **İstiklal**'de Rauf Ahmet: Ümit ve endişe içinde bekliyorduk. Beyanname-i Hümayun'u kemal-i hürmetle ve huşu içinde okuduk. Fevkalade tedbirlerle çare bulmak lazım geldiği unutulmamalıdır. —Tıbbiyeli kızlarımız erkeklerle ayrı mı okumalı, beraber mi? Doktorlar lehte, Reşit Bey aleyhte. Sıhhiye Genel Müdürü Abdullah Cevdet Bey, kızların Tıbbiye'ye kabulü için yaptığı çalışmadan olumlu sonuç aldığını belirterek, "Bundan sonrası kolay, zamanın, asrın icabı yerine gelir" diyor. **İfham:** Milli hudutlar dahilinde bağımsız kaldıkça Türklerin ecnebilerden korkusu yok. — Şimalî Kafkas Dışişleri Bakanı ve bu hükümet adına Paris'e giden Haydar Bey Bamtof ile mülakat. **Alemdar:** Düşmez kalkmaz bir Allah: İttihat rüesası Malta'da ne yapıyor? **İkdam,** Padişah'ın bildirisini benimsiyor. — Malta sürgünleri nasıl vakit geçiriyorlar? **L'Eclaire**'de İstanbul Mektupları: Türklerin Avrupa ile ilişiği kesilmelidir. Türkler bir adalet ve ilerleme yönetimi kuramazlar, barış için sürekli tehlikelidirler. (**Akyüz:** 77; **Jaeschke 2:** 142). **The Times:** Bir Anadolu cumhuriyeti. Asilerin başı Mustafa Kemal. Başlıca amaçları Sultan'ın değiştirilmesi.

23 - SALI

1. Temsil Kurulu kararları: 1) Ali Fuat Paşa'ya verilecek cevapta Bağdat demiryolu hattının tahrip edilmemesi, İngilizler saldırmadıkça fiilî bir saldırıda bulunulmaması, millî hareketin esas hedefinin yabancılar olmadığının esas alınma-

1919 - EYLÜL

sı ve Eskişehir'in dışardan sarılması konularında talimat verilmesi. 2) Kayseri Mutasarrıflığı vekilliğine Muhasebeci Ali Bey'in atanması. 3) Ulukışla ve Bor Rumlarının Adana'daki İngiliz Kumandanlığına başvurması üzerine İstanbul'daki İngiliz Siyasî Temsilciliği'nin "Ne vakit ihtilali andırır bir hareket olursa o zaman işgal edersiniz" yollu cevap verdiği öğrenildiğinden, On Birinci Tümen Kumandanlığı'na verilecek cevapta, asayişi bozacak hiç bir harekete meydan verilmemekle birlikte, milleti esarete sokacak her türlü yabancı saldırısına silahla karşılık verileceğinin düşmanlara anlatılmasının bildirilmesi. 4) Damat Ferit Paşa'nın Trabzon Valisi'ne yazdığı bir telgrafta Güney Rusya'dan Anadolu'ya takım takım Bolşeviklerin gelmekte olduğunu bildirmesi hainee bir amaç taşıdığından bunun bir bildiri ile yalanlanması. (**Baykal: 2**:7-8)

2. 13 Eylül'de açılan İkinci Nazilli Kongresi kararları. Alaşehir Kongresi (8-25 Ağustos) kararları benimsendi. Bir Temsil Kurulu seçildi. Kurulun görevleri: Cephe ile geri hizmetler arasında aracılık yapmak, bağış toplamak, Yunanlıları bölgeden çıkarmak için savunma girişimleri ve siyasî girişimlerde bulunmak, silahı elden bırakmamak. Kongre, ellerinde yeterli bilgi olmadığı gerekçesiyle İstanbul'la ilişiğin kesilmesi kararını alamadı. (**Gökbel:** 375; **Bayar** 7: 2368)

3. Hükümet, Anadolu'da silahlı çatışmalar olduğu yolundaki havadisleri yalanlayarak, bunları yaymaya devam edenlerin şiddetle cezalandırılacağını açıkladı. Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre İtilaf Devletleri, Türkiye'de karışıklık çıkan her hangi bir yeri işgal etme yetkisini taşıyorlar... (**Alemdar:** 24)

4. İaşe kararlarına aykırı harekette bulunanları yargılamak üzere bir Divanıharp kuruldu ve başkanlığına Miralay Musa Kâzım Efendi atandı (**TV:** 3657).

5. Adana'da Fransız İşgal Komutanı Brémond, Vali Vekili Esat Bey'den emlak ve arazi gelirlerinin toplanmasını istedi. Esat Bey, seferberlik ve şimdiki durum nedeniyle, Padişah iradesi olmadan bu vergilerin toplanamayacağını bildirecek. (**Esat:** 58)

6. Mustafa Kemal'in özel görevle gönderdiği Halil Paşa, Karabekir tarafından bir Çerkes kılığında Erzurum'dan Nahcivan yönünde yola çıkarıldı. 2 Nisan'da tutuklanmış ve 8 Ağustos gecesi Bekirağa Bölüğü'nden Küçük Talat'la birlikte kaçmış olan Halil Paşa, Ankara yolu ile gizlice Sivas'a gelmiş ve Mustafa Kemal'in yanında 10 gün kalmıştı. (**Sorgun:** 303, 310; **Karabekir 1:** 286)

7. Padişah'ın, 20 Eylül'de yayımlanan bildirisini destekleme kampanyası: Askerî Nigehban Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Padişah'a sundukları, Kuvayı Milliye'yi kötüleyen bildirileri basında yayımlandı. Nigehban Cemiyeti 1 Ocak'ta subayları, 7 Temmuz'da çete savaşlarını kötüleyen birer bildiri daha yayımlamıştı. (**İkdam, İfham:** 23; **Tas. Ef.** 30; **Söylev I:** 171)

1919 - EYLÜL

8. Binbaşı Noel, Bağdat ve İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserlerine çektiği telde, Mustafa Kemal hareketi ciddileşirse Türk Hükümeti'nin Kürt bölgelerine Bedirhanları ve başka bazı Kürtleri vali ve mutasarrıf olarak atamasını sağlayarak onlardan İngilizlerin yararlanabileceğini bildirdi. 3 Eylül'de Bedirhanlarla birlikte Malatya'da gelen Noel, daha sonra Ali Galip'le birlikte güneye kaçmış, bundan önceki son telini 19 Eylül'de Urfa'dan çekmişti. (**Akşin:** 554) ★ Albay Meinertzhagen'den Curzon'a: Mustafa Kemal Türkleri, Arapları, Kürtleri birleştirerek yabancıları yurdundan atmaya çalışıyor (**Ulubelen:** 196; **Sonyel:** 121) ★ Robeck'ten Curzon'a: İstanbul Hükümeti pek güç bir durumda. Fransız Komiseri ile birlikte, ateşkesin bir an önce sona erdirilmesi ve İtalyanlarla Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmaları görüşündeyiz. Başbakan'ın, Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Anadolu'ya gitmesine karşı çıkmıyoruz. (**Akşin:** 586; **Sonyel:** 145) ★ Üç Yüksek Komiser'in hükümetlerine önerileri: Her ay Türk Hükümeti'ne birer milyon Osmanlı Lirası borç verilsin (**Akşin:** 579).

9. ABD Cumhurbaşkanı Wilson, yaptığı bir konuşmada "zavallı" diye nitelediği Ermenistan halkı için Amerika'nın sempatisini belirtti (**Jaeschke 1:** 66).

10. Eskişehirlilerin, Mutasarrıfı değiştirmek ve Sivas'a bağlanmak için giriştikleri hareket başarıya ulaşamadı (**Cebesoy 1:** 218).

11. Aka Gündüz tutuklandı (**İstiklal:** 24). ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey, bir kaç gün önce Fransa'dan geçtiği İsviçre'nin Montreaux kentinde bir avukata başvurarak siyasî sığınma başvurusunda bulundu (**Tanin:** 9. 12.1945).

12. **Akşam**'da N. Sadık: Millet ve devlet kavramına, layık olduğu manayı vermeliyiz. Ecnebi dostlarımızın tavsiyelerini bile dikkate almıyor, tarihimizin en buhranlı devrini şahsî emellerimize kurban ediyoruz. —Padişah'ın Débats muhabirine demeci: Barışın gecikmesinden ötürü üzüntülüyüm. **İstiklal**'de Selim Sırrı: İsveç'te bizi nasıl tanıyorlar? (İsveçliler Türklerin adam yediğine inanıyorlarmış...) **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Yeis küfürdür. **İfham:** Hürriyet ve İtilaf, iflas etmiştir. —Vaziyet karşısında herkesin sinirleri şiddetle gergin.

23/24 - SALI/ÇARŞAMBA

1. Eskişehir'deki İngiliz kuvvetlerinin komutanı Solly-Flood, Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa'ya Eskişehir'e yaklaşmamasını ihtar etti. Solly-Flood, artık Türk millî hareketine karışmayacağına da söz veriyor. (**Cebesoy 1:** 214)

24 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, Harbord'un isteği üzerine, dönüşünde ona Samsun'da verilmek üzere kaleme aldığı uzun bir raporda, millî akımın ortaya çıkış nedenlerini anlattı, İngilizlerin Kürtlerle Türkleri birbirine düşürmek için giriştikleri

1919 - EYLÜL

oyunları belirtti. Türkiye'nin yabancı entrika ve müdahalelerden kurtulması, millî isteğe saygı gösteren güçlü bir hükümet tarafından yönetilmesi halinde, zamanla bütün uygarlık dünyası için bir sevinç kaynağı olacağı belirtilen raporda, Türkiye'de Bolşevizm'in yeri olamayacağı, Türkiye'de büyük kapitalistlerin, milyonlarca sanatkâr ve işçinin olmadığı, tarımsal bir problemin de bulunmadığı anlatıldı. Harbord iki gün önce Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le görüşmüş, kendisine anlatılanların bir rapor haline getirilmesi kararlaştırılmıştı. Harbord'un raporu için bkz. 16 Ekim. (**ATTB:** 74; **Erol:** 98; **TK** 181: 5; **Yalman:** 41)

2. Mustafa Kemal, Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey hakkında bir bildiri yayımladı. Bildiriye göre, Hilmi Bey'in hain Ferit Paşa kabinesine hizmete devam etmesi sonucu İngilizler Eskişehir'de askerlerini artırdılar. Kuvayı Milliye'nin Eskişehir'deki Hükümet makamları aleyhine harekete geçtiği belirtilen bildiride, şehirdeki İngiliz komutanının Ali Fuat Paşa'ya "İçişlerinize karışmayacağız, tarafsız kalacağız, askerlerimiz demiryolundan ayrılmayacaklar" dediği de kaydedildi. (**ATTB:** 86)

3. Temsil Kurulu kararları: 1) Ali Fuat Paşa'ya: İngilizlerin Anadolu'ya asker sevkettiği haberi ve alınacak tedbirlerin soruşturulması. 2) Millî hareketin Müslüman olmayan milletler aleyhine olmadığına ilişkin İtilaf Devletleri komiserleri ile tarafsız devlet elçilerine bir bildiri yazılması (Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'in bildirdiğine göre bunu İngiliz temsilcisi Parring istemiş). 3) Kabineyi sıkıştırmak için daha ne gibi tedbirler düşündüğünün Ali Fuat Paşa'dan sorulması. (**Baykal 2:** 8; **ATTB:** 85)

4. Konya Valisi Cemal Bey, bir marşandiz treniyle Konya'yı terketti (**Akşin:** 525 "25'te İngiliz subayına giderek hayatının tehlikede olduğunu söyledi. Subay kaçmasını salık verdi"). İçişleri Eski Bakanı olan Cemal Bey, 26 Nisan'da Konya Valiliği'ne atanmış, 12 Mart'ta da şehre gelmişti. (**Tansel** II: 126 "26 Eylül'de kaçtı". **Kutay 4:** 75)

5. Temsil Kurulu, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Sivas Şubesi'ne bir yazı yazarak halkın birçok şikâyetini Temsil Kurulu'na bildirdiğini, bu gibi başvurmaların ilgili makamlara yapılması gerektiğini, Temsil Kurulu'nun devlet işlerine karışma yetkisi olmadığını(!) anlattı. (**İr.Mil.** 28; **ATTB:** 85)

6. Maliye Bakanı Tevfik Bey, Hükümet'e sunduğu yazıda, Amerikan Yardım Kurumu'nun, muhtaç halka dağıtılmak üzere çeşitli yerlerdeki aşar ambarlarından zahire istediğini anlatarak bu ambarlardan muhtaç halka dağıtım yapılmasını, Amerikan Yardım Kurumu'nun Türk memurlarıyla işbirliği yapmasının yeteceğini bildirdi. Adı geçen kurum, İzmir göçmenlerine dağıtılmak üzere, yalnız o bölge ambarlarından zahire verilmesini bir kere daha isteyecek, an-

1919 - EYLÜL

cak Düyun-u Umumiye idaresi, parası ödenmeden zahire veremeyeceğini bildirecektir. (**Gökbilgin** II: 241)

7. Mirliva Mustafa Paşa, Bursa Valiliği'ne atandı. Nemrut Mustafa adıyla da anılan Mustafa Paşa'ya Tümen Komutanı Bekir Sami Bey tarafından 3 Ekim'de işten el çektirilecek, yerine Ebubekir Hazım Bey atanacaktır. (**TV:** 3657; **Erdeha:** 338 "25 Eylül")

8. Padişah, İran Hükümet üyelerine altın ve gümüş imtiyaz ve diğer çeşitli madalyalar verdi. İngiltere'ye giderken 19-30 Ağustos günleri arasında İstanbul'da kalan İran Şah'ı da Türk Hükümet üyeleri ve saray memurlarına çeşitli madalyalar dağıtmıştı. (**TV:** 3656; **Tas. Ef.**26)

9. Trabzon Valisi Galip Bey, yanında 6 kişiyle Ardasa'ya gitti. Vali'nin yanında bulunan ve tutuklanması için emir almış olan Tümen Kumandanı Rüştü Bey, Vali'nin Gümüşhane'ye gitmesini engelledi. Karabekir makine başında Galip Bey'i Erzurum'a çağırdı, ancak o izinsiz gelemeyeceğini bildirince tutuklandı ve kamyonla Erzurum yönünde yola çıkarıldı. 26'da Erzurum'a varacak olan Galip Bey, İstanbul Hükümeti'nin niyetleri ve emirleri konusunda Karabekir'e bilgiler verecektir, ancak kendisine güvenilmediği için görevine döndürülmeyecektir. (**Karabekir 1:** 289; **Kansu** I: 301; **Erdeha:** 186)

10. **İhfam**'da H. Ragıp: Şimalî Kafkasya Hükümeti'nin şehrimizdeki temsilcilerine başarı dilemekten başka elimizden birşey gelmiyor. **Akşam**'da N. Sadık: Neticeye varalım. Padişah'ın bildirisinden sonra şimdi herkes, Damat Ferit Hükümeti'nin hareketini bekliyor. **Türk Dünyası:** Merkezi Amerika'da olan Genç Hıristiyanlar Derneği'nin İzmir'de şubesi açıldı. **İleri:** Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyat Cemiyeti'nden Sadrazam Paşa'ya: Anadolu'daki vatansız çeteleri şiddetle takbih ederiz. Hükümet'e yardımcıyız. **Alemdar**'da Refi Cevat: Dünya'nın en mühim gazeteleri, Anadolu olayı ile meşgul. Bizim bu meselenin içyüzünü ortaya atmamamız doğru değildir. Anadolu'da tabiî olmayan haller var. Hareket-i Milliye'yi bahane edenler, onu Hükümet'in aleyhinde kullandılar. Hareket-i milliye böyle olmaz. Buna karışanların çoğunluğu İttihatçı. Bu zamanda bu gibi hareketlerde bulunmak değil, böyle emel beslemek bile cinayettir. Silahlarımızı kınına yerleştirerek işleri siyasetle halletmek zorundayız. **Tarık:** Padişahımızın beyan-ı hümayunları. — Türk İstiklali.

25 - PERŞEMBE

1. İstanbul'da partilerin ve Üniversite şubelerinin temsilcileri, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin binasında toplanarak İzmir sorununu görüştüler. Toplantıda İzmir'in boşaltılmasını isteyen bir bildiri hazırlandı. (**İfham:** 26; **Gökbilgin** II: 46)

1919 - EYLÜL

2. 22 Eylül'de sona eren Üçüncü (İkinci?) Balıkesir Kongresi'nin kararları Amerikan Yüksek Komiseri Biristol'a bildirildi: İşgallerin kaldırılması, tam bağımsızlık, Yakın Doğu'da yabancı rekabetine son verilmesi ve acele barış istendi. (**Çarıklı:** 68)

3. Hükümet, Abdülkerim Paşa'dan Temsil Kurulu'yla Hükümet arasında arabuluculuk yapmasını istedi. Mustafa Kemal'in Selânik'ten arkadaşı olan Kurmay Tuğgenerallerden Abdülkerim Paşa, Ali Fuat Paşa'yı aradı. Görüşme isteği 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Bey tarafından Sivas'a İletildi. Mustafa Kemal görüşmeyi kabul etti. Görüşme 27/28 Eylül gecesi gerçekleşecektir. (**Söylev I:** 125; **Nutuk,** ves. 109, 110, 111; **Cebesoy 1:** 223; **Kansu I:** 322)

4. General Harbord başkanlığındaki Amerikan İnceleme Kurulu, Erzurum'da büyük bir kalabalık tarafından törenlerle karşılandı. Harbord öğle yemeğini Karabekir'le birlikte yedi. Kendisine Ermenilerin saldırıları hakkında uzun bir rapor verildi. Buradan Ermenistan'a geçecek olan Harbord, Ermenilerin bölgedeki nüfusunu araştırıyor. 11 Ekim'de İstanbul'a dönecek olan Harbord, 24 Ekim'de Paris'e ulaşacaktır. (**Albayrak:** 25; **Karabekir 1:** 289-304; **2:** 140; **Erdoğan:** 220)

5. İngilizler Samsun'u boşaltmaya başladılar. Boşaltma 4 Ekim'de sonuçlanacak. (**Akşin:** 579; Çoşar, **MMB:** 245)

6. General Flood, Ali Fuat Paşa'yı yeniden tehdit etti: Avanenizden bir fert yanılıp Eskişehir'e girmesin. Aksi halde Kuvayı Milliye'nin İtilaf Devletleri'ne savaş açtığına hükmedeceğim! (**Cebesoy 1:** 214) ★ Mustafa Kemal, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bildirilmesi ricasıyla Flood'a bir yazı gönderdi. Yazıda Anadolu'daki hareketin Müslüman olmayanlara karşı olmadığını, meşru bir hükümet istediklerini ve milletin sesini dünyaya duyurmak amacında olduklarını bildirdi. (**Şimşir I:** 160; **İleri:** 3 Ekim) ★ Mustafa Kemal, Erzurum Valiliği'ne gönderdiği yazıda Flood'un "İçişlerinize ve milli harekete kesinlikle karışmayacağız" dediğini bildirdi (**Söylev I:** 122; **ATTB:** 88).

7. İstanbul'da Padişah'ı destekleme kampanyası devam ediyor. Siyasî Mağdurlar Cemiyeti'nin, Padişah'ın 19 tarihli bildirisini destekleyen açıklaması basında yer aldı. Bir kısım Eskişehir eşrafının Saray'a bağlılık bildirileri de bugünkü gazetelerde yayımlandı. (**İkdam; Alemdar:** 25)

8. Vali Cemal Bey'in dün İstanbul'a hareketinden sonra 12. Kolordu Komutanı Ali Sait Paşa da Konya'dan İstanbul'a hareket etti. Sait Paşa, görevine 12 Eylül'de başlamıştı. (**TİH** II/2: 336; VI (1974): 54)

9. Trabzon ve Çevresi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katıldı. Her iki kuruluş Padişah'ın tahtı çevresinde birleşmek için bu yola gittiklerini açıklayan birer bildiri yayımladılar. Dernek, İngiliz yanlısı bir siyaset

1919 - EYLÜL

güdüyor ve Prens Sabahattin'in bölgelerin merkeze karşı özerkliği düşüncesini destekliyordu. (**İkdam:** 26; **Alemdar:** 26 "Her iki tarafı tebrik ederiz"; **Tas.Ef.** 6 Ekim)

10. Temsil Kurulu, Millî Teşkilat'ın Samsun'da daha bir süre gizli kalması hakkındaki Mutasarrıf Hamit Bey'in önerisini olumsuz buldu (**Baykal 1:** 9). ★ Mustafa Kemal, gönderdikleri genelgelerin şurda burda kaldığından yakınarak Erzurum Valiliği'nden, bunların bucak ve köylere kadar yayılmasını istedi (**ATTB:** 89).

11. **Peyam:** Amerika, Türkiye mandasını kabul etmeyecek. **İkdam:** Mütekaid-i Askeriye ve Mağdurin-i Siyasiye Cemiyetlerinin Padişah'ın bildirisini destekleyen bildirileri. **Alemdar:** Anadolu'da bazı derbederlere, fesatçı hareketlere karşı milletin, kalbinde iğrenme ve nefret hissi taşıdığını Anadolu'dan gelen telgraflar gösteriyor. — Mütekaid-i Askeriye Cemiyeti'nin Padişah'ı destekleme bildirisi. **İfham'**ın başyazısı sansürce çıkarılmış. **Albayrak:** Amerikan Heyeti'ne ithaf: İnsanlığın Amerika'dan bekledikleri. (İngiltere'nin Türkiye'yi parçalama veya ona el koyma çabalarını boşa çıkarması). —Erzurum halkının ve Sivas Kongresi'nin Padişah'a telgrafları. **Türk Dünyası:** Şimâli Kafkasya'da vaziyet. — Halkçılıktan ne bekliyoruz (Kâzım Nami). **Köy Hocası** Dergisi'nin 20. sayısı: Din kardaşlığı nasıl belli olur? **Servetifünun,** Refik Halit'in posta müdürlüğünden övgüyle söz ediyor...

26 - CUMA

1. Konya'da millî mücadele lehinde gösteriler yapıldı. Konyalılar Belediye dairesinde toplanarak Hoca Vehbi Efendi'yi vali vekilliğine seçtiler. Böylece Konya'da da Temsil Kurulu'nun denetimi sağlandı. Konya Valisi Cemal Bey, önceki gün, Kolordu Komutanı Sait Paşa dün Konya'yı terketmişlerdi. Temsil Kurulu, Hoca Vehbi Efendi'nin vali vekilliğini onayladı. (**Söylev** I: 123: **Nutuk,** ves. 107; **Alemdar:** 5 Ekim; **Baykal 2:** 9; **Cebesoy** 1: 220; **Arif:** 127; **Kansu** I: 318: **Arıkoğlu:** 94)

2. Önceki gün Ardasa'da Halit Bey tarafından tutuklanarak zorla yola çıkarılan Trabzon Valisi Galip Bey, Erzurum'a getirildi. Galip Bey İstanbul Hükümeti'nin niyetleri hakkında bazı şeyler anlattı, İstanbul'a gerekirse şiddetli yazacağını söyledi. Kuvayı Milliye'nin gücüne "iman etti", durumu daha iyi kavradığını anlattı. Başbakan'a, çekilmesi gereğini anlatan bir telgraf yazdı. Galip Bey'in anlattıklarına göre Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, gerektiğinde bir taburla gelip istediğini tutuklayacağını söylemiş, Uryanizade Cemil Molla Padişah'a haber göndererek Damat Ferit için kendisini feda etmemesini bildirmiş. (**Karabekir 1:** 304)

3. Padişah'ın bildirisini destekleme kampanyasına Cemiyet-i Müderrisin de katıldı. 19 Şubat'ta Mustafa Sabri, Said-i Kürdî gibi bazı müderrisler tarafından

1919 - EYLÜL

kurulan derneğin bildirisinde, Kuvayı Milliyeciler için "adî eşkiya" dendi ve bunların "devamlı delilik ve cinayetleri" yüzünden milletin varlığı ve yüceliğinin sarsıldığı ileri sürüldü. "Derneğimiz, aldanmışları uyarmayı görev bilir. Padişah'ın himayesi altında toplanalım" dendi. (**Gökbilgin** II: 43)

4. Temsil Kurulu, İngilizler hesabına çalıştığını ileri sürdüğü Arapkir Kürdistan Teali Cemiyeti ve benzerlerinin yok edilmesi için Elazığ Valiliği'nin dikkatini çekme kararı aldı. 19 Şubat'ta İstanbul'da açılan Dernek, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ gibi yerlerde de şubeler açmış, 10 Temmuz'da Hükümet'le yaptığı görüşmede "Kürdistan"a Kürt vali ve memurların atanmasını kabul ettirmişti. (**Baykal 2:** 9)

5. Mustafa Kemal, yayımladığı bildiride, Eskişehir'deki İngiliz Komutanı Flood'un Ali Fuat Paşa'ya "İç işlerinize kesinlikle karışmıyoruz, tarafsızız" dediğini kullanarak Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in millî harekete düşmanca tutumunu kınadı. ★ Mustafa Kemal başka bir genelgesinde Konya Valisi Cemal Bey'in yaptığı kötülüklerin orada bulunan yabancılarda da nefret duygusu uyandırdığını ve kendisini milletle karşı karşıya bıraktıklarını, Cemal Bey'in hapishanedeki kanlı katilleri silahlandırdığını, halkın yurtseverce tutumu üzerine bugün (?) yardakçılarıyla birlikte İstanbul'a kaçtığını bildirdi. (**Nutuk,** ves. 107; **BTTD** 26: 8)

6. Yakında İstanbul'a gelmiş olan Süryanî Kadim Patriği İlyas Efendi, Padişah'la görüştü. Hükümet 10 Şubat'ta, Patrik Vekili'nin başvurusu üzerine Ermenilerle birlikte göçe tabi tutulan Süryanîlerin okul ve kurumları için örtülü ödenekten 2.000 lira ödenmesini kararlaştırmıştı. (**TV:** 3656)

7. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, milletvekili seçimleri için eşrafla birlikte bir toplantı yapılmasını kararlaştırdı (**BTTD** 61: 10).

8. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Hükümet'e bir muhtıra vererek Anadolu'da seçimlerin kolordu kumandanlarının ve onlar tarafından kurulan çetelerin baskısı altında bulunduğunu ileri sürerek Hükümet'in dikkatini çekti (**Gökbilgin** II: 307).

9. **İfham**'da H. Ragıp: Türk yumruğu: Rum ve Ermeni gazeteler bu sözü çok kullanıyorlar. Öyle bir yumruk olsaydı, bugün böyle toplu bir surette servetinin, nüfusunun, irfanının kuvveti üzerine kaşaneler bina eden bir unsur bulunabilir miydi? **Türk Dünyası:** 59.000 Bulgar'a karşı 430.000 Türk. Trakya'nın bir kısmı da Bulgarlara mı bırakıldı? İnanılması güç haberler. **İstiklal**'de R. Ahmet: Padişah'ın bildirisinden sonra beş gün geçtiği halde uzlaşma yolu tutulmadı. Herkes bildiği yolda devam ediyor. Derhal seçimler yapılmalıdır (yer yer sansürlü). **İleri**'de C. Nuri: Bozuk zemberek. **İkdam:** Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılma bildirisi.

1919 - EYLÜL

27 - CUMARTESİ

1. Birinci Bozkır Ayaklanması: İsyancılar Bozkır'ı basarak askerlik şubesini yağma etti. Direnenler öldürüldü ve yaralandı. Başlarında Kürdoğlu Musa, Bademli Hacı Halil ve Güzelçavuş olduğu halde Arpa, Dinek, Hisarcık çevresi köylerinden toplanmış çoğu silahsız isyancılar, ilçenin yanındaki baruthaneyi de ateşe verdiler. Birinci Bozkır Ayaklanması 4 Ekim'de sona erecek, 20 Ekim'de başgösteren ikinci ayaklanma 4 Kasım'da kasabanın geri alınışıyla sonuçlandırılacaktır. (**TİH** VI: 12, VI (1974): 52, 54; **Esengin:** 52; **İncedayı 1:** 17)

2. Albay Refet Bey, millî direnişi örgütlemek amacıyla Konya'ya geldi. Refet Bey'in gelmekte olduğunu haber alan Vali ile Kolordu Komutanı şehirden kaçmış, Konya ileri gelenleri de dün Belediye'de toplanarak Hoca Vehbi Efendi'yi vali vekilliğine seçmişti. (**Alemdar:** 5 Ekim; **Arif:** 37; **ATTB:** 94) ★ Mustafa Kemal, Konya halkına bir bildiri yayımlayarak Vali Cemal Bey'in ihanetini kınadı. Bu ihanetin orada bulunan yabancıların bile dikkatini çektiğini bildirdi. (**Kansu I:** 321)★ Temsil Kurulu, Cemal Bey'in akibetini milletin ve Ferit Paşa Hükümeti'nin dikkatine sunmaya karar verdi (**Baykal 2:** 9). ★ 24'te Konya'dan ayrılan Cemal Bey İstanbul'a geldi. Cemal Bey yarın Padişah'la ve Başbakan'la görüşecek. (**Alemdar:** 29 "Bazı hususatın tesviyesi için gelmiştir")

3. İngiliz Birliği Merzifon'dan ayrıldı. Birlik Samsun iskelesine varıncaya kadar yolda epey hırpalanacak, Samsun'un boşaltılması 4 Ekim'de tamamlanacaktır. (**Danişmend:** 461; **Tansel** II: 37; **Peker 1:** 97 "1 Ekim")

4. Noel İstanbul'a çektiği telde, Bedirhanlardan Emin Ali'nin Diyarbakır Valiliği'ne, Hamdi Paşa'nın da 13. Kolordu Komutanlığı'na atanmasını, başka bir Kürt'ün de Mardin Valiliği'ne getirilmesini önerdi. "Tutunamasa bile Türk-Kürt birliği daha da zayıflatılmış olur" dedi. Bağdat Komiserliği de bu öneriyi destekliyor. Noel'in çektiği diğer iki tel için bkz. 19, 23 Eylül. (**Akşin:** 554) ★ Noel, Halep'e geri çağrıldı (**Jaeschke 1:** 66).

5. Karabekir, dün Batum-Trabzon yolu ile Erzurum'a gelen iki kişi hakkında Temsil Kurulu'na bilgi verdi. Kafkasya İttihat Partisi'nden Ahmet Ağazade Sadık, Odabaşızade Tevfik Bey'in Rauf Bey ve Mustafa Kemal'e mektuplar getirdiğini anlatan Karabekir, bu iki kişinin mensup olduğu partinin eski Rus taraftarları ile Bolşevikleri çarptırarak Rus dünyasını zayıflatmak, böylece Azerbaycan'ı korumak, Azerbaycan'a Bolşevikliği sokmamak taraftarı olduğunu, Ruslar ya da Ermeniler tarafından saldırıya uğradığı takdirde Azerbaycan'a Türkiye'nin yardım edip edemeyeceğinin sorulduğunu bildirdi. 30 Eylül'de verilecek cevapta, Karabekir'den bu iki kişiye karşı ihtiyatlı davranması istenecektir. (**Karabekir 1:** 306)

1919 - EYLÜL

6. Mustafa Kemal, Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'e gönderdiği yazıda, ekli olarak gönderdiği muhtırayı Kafkasya'dan dönüşünde Samsun'a uğrayacak olan Harbord'a vermesini istedi. Harbord 9 Ekim'de Samsun'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda muhtırayı aldığını bildirecek ve teşekkür edecektir. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 103)

7. İtalyan Parlamentosu, Anadolu'da meşru nüfuz mıntıkası istedi (**Jaeschke 1:** 67).

8. Hahambaşı Hayım Nahum Efendi, tedavi için Fransa'ya gitti (**Türk Dünyası:** 28).

9. **İkdam:** Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti, Pontus Hükümeti kurulamayacağından kendi kendini ilgaya karar verdi(!). **İfham,** Vakit'in yayınıyla alay ediyor: Amerika'nın manda kabul etmeyeceğini bütün gazeteler yazdı. Vakit bunu yayınlıyor. Onun yayınına inanmak gerekir. Bu gibi hususlarda kulağı çok delik, kalbinin telleri çok hassastır. Savaş sırasında Alman çevrelerinin en önemli haberlerini de Vakit vasıtasıyla öğrenirdik. **İstiklal'**de R. Ahmet, Damat Ferit Hükümeti'ni, Padişah'ın bildirisi doğrultusunda çalışmamakla suçluyor. **Peyam'**da Ali Kemal, Padişah bildirisini övüyor: Osmanlılar baştan beri? padişahların delaletleriyle yükseldiler. **Alemdar'**da R. Cevat: Ne istiyorlar. Tekrar harp mi edelim? Unsurlar arasına nifak mı sokalım? Milleti soyup soğana mı çevirelim? Bilfarz Rauf Bey, hangi hakla vatanperverlikten bahsedebilir? Bunlar milleti millete kırdırmak istiyor. (Yazar Mustafa Kemal'in adını anmamaya özen gösteriyor!) **İleri,** yer yer sansürlü. **Tasviri Efkâr:** Seçimler neden erteleniyor? **Türk Dünyası:** Acıbadem'de heyecanlı bir aşk faciası. **Sebilürreşat'**ta Mehmet Akif'in Asım'ı devam ediyor. **Akşam:** İkiyüz bin Türk esirinin iadesi için Babıâli ile İtilaf Devletleri arasında bir anlaşma yapılmıştır.

27-28 CUMARTESİ / PAZAR

1. Abdülkerim Paşa ile Mustafa Kemal, bütün gece telgraf makinesi ile haberleştiler. Abdülkerim Paşa Mustafa Kemal'i yumuşatmaya çalıştı. Mustafa Kemal ise Hükümet'i "Kuvayi Milliye İstanbul üzerine yürümeye hazırlanıyor, İtilaf Devletleri de tarafsızlaştı" diyerek korkutmaya çalıştı. Hükümet'in istifasını, milletin güvenine lâyık bir hükümetin kurulmasını istedi. Abdülkerim Paşa, görüşmenin tutanağını yarın (28) olduğu gibi Padişah'a sunacak, 30'da Damat Ferit Hükümeti çekilmek zorunda kalacaktır. Abdülkerim Paşa, Hükümet tarafından İngilizlerin de bilgisi içinde, 25 Eylül'de devreye sokulmuştu. (**Söylev I:** 127; **Nutuk,** ve. 112; **Baykal 2:** 9; **Kansu I:** 322; **Cebesoy 1:** 224)

1919 - EYLÜL

28 - PAZAR

1. Temsil Kurulu'nun bugünkü kararlarına dayanarak Mustafa Kemal, Hükümet çekilmezse Ereğli, Bolu, Adapazarı, İzmit dolaylarındaki Kuvayı Milliye'nin İstanbul üzerine yürümeye hazır olduğunu, iç ve dış siyasî durumun lehlerine geliştiğini, herkesin asayiş meselesiyle ilgilenmesi gerektiğini bir genelge ile duyurdu. Kolordulara ve illere çekilen başka bir telde, Konya'daki İngiliz ve Fransız temsilcilerinin Refet Bey'e "Milli harekete karşı tarafsız kalacağız" dedikleri aktarıldı. Konya valisi ve arkadaşlarının kaçtıkları anlatılarak Konyalıların Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin çekilmesini istediği bildirildi. (**Söylev I:** 139; **ATTB:** 92, 95, 96; **Baykal 2:** 10; **AÖAS,** bazı belge özetleri)

2. Mustafa Kemal, yayımladığı bir genelgede, Sivas Kongresi kararlarını özetledi. Bu kararları kabul edenlerin mebus seçilmesini, adayların iki gün içinde bildirilmesini istedi. Genelgede yukarıdaki görüşler saklı kalmak şartıyla herkesin görüşüne saygılı olunduğu, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin mebus seçimine gayri meşru hiç bir etki ve müdahalede bulunmayacağı, derneğin milleti aydınlattığı ve uyardığı bildirildi. Anadolu'nun sürekli ısrarı üzerine, Hükümet, 27 Temmuz'da seçim hazırlıklarına başlanmasını emretmiş, ancak bu konuda somut bir adım atmamıştı. (**İfham:** 20 Ekim; **ATTB:** 91; **Karabekir 1:** 310)

3. Damat Ferit Paşa, Yüksek Komiserlere, Kemalist kuvvetlere bir ders vermek amacıyla Eskişehir'e 2.000 kişilik bir kuvvet göndermeyi önerdi. Teklifinin reddedilmesi üzerine hayatının güven altına alınmasını istedi. (**Akşin:** 585; **Çoşar:** 1 Ekim)

4. Dün Bozkır'ı basan isyancılarla Yedinci Süvari Alayı akşama kadar çarpıştı. Makineli tüfek takımı isyancılar tarafından esir edildi. (**TİH** VI: 12; VI(1974): 55; **Esengin:** 58)

5. İzmir'in işgali sırasındaki olayları araştırmakla görevlendirilen ve bir ay kadar önce İzmir'e giden Müttefiklerarası Kurul üyeleri İstanbul'a dönmeye başladı. Bugün, Bristol başkanlığındaki Amerikalılar geldi. (**Türk Dünyası:** 30)

6. İstanbul Belediye Başkanı ve Vali Vekili, aynı zamanda İngiliz Muhipler Cemiyeti Fahrî Başkanı Cemil Paşa, Anglo-sakson yönetim ve eğitim biçimini överek "Müstakil kalırsak mahvoluruz" dedi (**Akşam:** 29).

7. Dün İstanbul'a gelen Konya Valisi Cemal Bey Padişah'la ve Damat Ferit Paşa ile görüştü (**İfham:** 29).

8. **Açıksöz:** Ferit Paşa ne bekliyor? Millet, azimli, kuvvetli bir hükümet istiyor. Bu akımın önünde durulamayacağını çocuklar bile anlarken o daha ne bekliyor? **İradei Milliye**'nin 4. sayısı: Padişahımız ne emrediyor, Hükümet ne ya-

1919 - EYLÜL

pıyor? **Sabah:** Anadolu'nun bazı yerlerinde karışıklık devam ettikçe seçime gitmek dirayetsizlik olur. Milletin oyunu kullanmak için sükûna ihtiyaç vardır (**Akşin:** 446). **Peyam'**da Ali Kemal: Başta Mustafa Kemal olduğu halde Anadolu'nun yeni Celalîleri kimi aldatıyorlar? İzmir'i kurtarmak için ne celadet gösterdiler? Doğu Anadolu'da asayişi bozmaya savaşarak devletleri aleyhimize çevirdiler. Güya Millî Hareket, millete hizmet imiş. Kimi aldatıyorlar? **İleri:** Mukadderatımız Teşrinievvel (Ekim) sonlarında sözkonusu olacak. **İkdam'**da, Trabzon ve Edirne'den gönderilmiş olup Padişah'ı ve Hükümet'i destekleyen telgraflar. **Türk Dünyası:** Görev anlayışı. —Hahambaşı, Morgonto'nun daveti üzerine dün Paris'e gitti. **Akşam:** Muhtekirler için bir divanıharp kuruldu. Başkanı Musa Kâzım Bey. —Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın azledilmesinin kararlaştırıldığı haber alınmıştır. **Le Temps:** Bristol'un Demirci Mehmet Efe ile görüşmesi (**Jaeschke 1:** 67).

29 - PAZARTESİ

1. Senato üyesi (Deli) Fuat Paşa Padişah'a çıkarak Sivas'tan Amerikalı gazeteci Mr. Browne ile gönderilen Temsil Kurulu'nun mektubunu sundu. Kabinede çatlak baş gösterdi. Padişah, İçişleri Bakanı Adil Bey ve Seyhülislam Mustafa Sabri Efendi'yi kabul etti. Damat Ferit Paşa yarın istifasını verecek. (**İstiklal, Peyam:** 30; **Tas.Ef.** 7; **YG** 22 Ekim; **Göztepe:** 215; **Türkgeldi 1:** 243)

2. Damat Ferit Paşa'nın Eskişehir'e 2.000 kişilik bir kuvvet gönderebileceği yolundaki dünkü önerisini görüşen Yüksek Komiserler bu konuda olumsuz cevap verdiler. Bu kadar askerin Kuvayı Milliye'yi ezemeyeceğini düşünen Yüksek Komiserler, kendi ülkelerinin yeni bir savaşı kaldıramayacağı için Damat Ferit'i Mustafa Kemal'le uzlaşmaya zorluyorlar. Uzlaşmaya yanaşmayan Damat Ferit'in istifa etmekten başka seçeneği kalmıyor. Damat Ferit, Padişah için İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck'ten himaye istedi. (**Jaeschke 1:** 67 "Milne'in reddetmesi", **Akşin:** 585; **Çoşar:** 1 Ekim)

3. 16-25 Ağustos'ta toplanan Alaşehir Redd-i İlhak Kongresi bir bildiri yayımladı: Medenî Avrupa'nın arsız ve vahşî çocukları olan Yunanlılara karşı birleştik. Bunların zulümleri Neronların vahşetini gölgede bırakır. Bütün cephede harekâtı düzenleyecek bir merkez kurulu seçerek göreve başladık.(**Şapolyo 2:** 19; **Aydemir 1,** II: 178)

4. Önceki gün şehre gelen Refet Bey, Konya'da Vali Vekili ve ileri gelenlerle görüştü. Hükümet konağı önünde toplanan halka Sivaslıların selamını bildirdi ve alkışlandı. (**İstiklal:** 5 Ekim)

5. Temsil Kurulu, Eskişehir Kumandanı Sally Flood'u (Clade?), yetkilerini aştığı için İtilaf Devletleri temsilcilerine şikâyet kararı aldı. İngiliz General, Ali Fuat Paşa'ya Kuvayı Milliye'nin Eskişehir'e sokulmayacağını bildirmiş, aksi tutumu

1919 - EYLÜL

İtilaf Devletleri'ne savaş ilanı sayacağını belirtmişti. (**Baykal 2:** 10) ★ Eskişehir'de Kurulan Beşinci Kolordu Kumandanı Ahmet Hamdi Paşa, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, İngilizlerin aldığı tertibin yanı sıra, önemli mevkilere top yerleştirildiğini, Hükümet muhaliflerinin yarattığı heyecana karşı Eskişehir'de sıkıyönetim ilan edileceğini yazdı. (**HTVD** 46; ves. 1075)

6. Adana Vali Vekili Esat Bey, Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı Brémond'a gönderdiği yazıda, bölgede Fransız işgali bulunsa da yabancılara imtiyazın yeniden yürürlüğe konulamayacağını, bölgede Osmanlı egemenliği bulunduğunu bildirdi. 10 ve 11 Eylül tarihlerinde Brémond, iki kararname yayımlayarak kapitülasyonların yürürlükte olduğunu savunmuştu. Brémond, 19 Eylül'de bu görevi devralan Esat Bey'i çağırarak karardan vazgeçmezse onu divanıharbe sevkedeceğini ya da Mısır'a sürdüreceğini söylüyor. (**Esat:** 53)

7. İngilizlerin Atina Elçisi Granville'in raporu: Yunan ordusunun yüzde kırk kadarı Venizelos'un aleyhindedir (**Jaeschke 1:** 67). ★ İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'i geri çağırmayı reddetti. Milne'in geri çağrılmasını Fransızlar istemişti (**Jaeschke 1:** 67).

8. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, Dernek adına seçimlere katılınmaması fakat herkesin faaliyet göstermekte serbest olduğunu ilçelere bildirme kararı aldı. Merkezin kararında, Dernek olarak seçimlere katılmanın doğru olmadığı konusunun Temsil Kurulu'na bildirmesi de yer alıyor. (**BTTD** 61: 10)

9. İç karışıklıklar içinde olan İtalya'da Meclis, seçimlere gitme kararı aldı. İtalyan Kralı, basının da isteği üzerine 1 Ekim'de Parlamento'yu fesih kararını imzalayacak, 15 Kasım'da sonuçlanan seçimlerde Sosyalist ve Halkçı partiler güçlenecektir. (**İstiklal:** 1, **İfham:** 1, 3 Ekim)

10. Yunan Zulümlerini İnceleme Kurulu Başkanı Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, İzmir'den İstanbul'a döndü (**Yalman** II 37).

11. **İfham**'da Hüseyin Ragıp: Bazıları bir Amerikan mandası tutturmuş gidiyor. Behey gafiller, yedi yüz yıllık siyasî, dört bin yıllık millî geçmişi olan bir milletin istiklal hakkı namına etrafına bol keseden bahşişlerde bulunmaya kendinde ne selahiyetler buluyorsun? Sultan Osman bu devleti kurarken milletin en aziz hislerini yıkıp dursun diye sizi izinli mi kıldı? **Matin:** Türklerle çabuk sulh edelim. Bu memleketi kargaşalıktan kurtarmak Müttefiklerin menfaatınadır (**İfham:** 8 Ekim). **İstiklal**'in başyazısı sansürce çıkarılmış. **Peyam**'da Ali Kemal: Seçimler için hürriyet ister. İttihatçılardan kurtulmadıkça ne meşrutiyet, ne seçim olur. **Alemdar**'da Refi Cevat: Bolşevik domuzu Rusya'da ne bağ bıraktı ne bahçe. İttihatçılar bu memlekette Bolşeviklerin Rusya'da yaptığından daha büyük tahribat yaptılar. Onun için Bolşeviklere ağızlarının suyu akıyor. Bunlara karşı kullanılan İngiliz mermisi dosdoğru hedefine isabet eder. —

1919 - EYLÜL

Amiral Kolçak, hayatı, askerliği, diktatörlüğü. **İleri:** Mukadderatımızın Kanunuevvel (Aralık) gelmeden tayin edileceği söyleniyor. **Tasviri Efkâr:** Anadolu ahvali ve seçimler (Seçimlerin yapılması gereği). **Türk Dünyası:** Devekuşu hikâyesi (yer yer sansürlü).

30 - SALI

1. İngiliz Yüksek Komiserliği, hükümetine bildiriyor: "Damat Ferit bizden, Eskişehir'e göndereceği 2.000 kişilik kuvvetle milliyetçileri durdurma izni istiyor. Buna izin vermediğimiz için sitem ediyor. Padişah'ın ve kendi güvenliğinin sağlanıp sağlanamayacağını soruyor". Curzon buna vereceği cevapta "Türk ordusu milliyetçidir. Gönderilecek kuvvetler, ya milliyetçilere katılacak ya da sivil savaş yapacak" diyecektir. (**Ulubelen:** 221; **Şimşir** I: 121; **Meram:** 224; **Bıyıklıoğlu:** 54) ★ İngiliz Askerî Ataşesi İan Smith, İngiltere'nin Damat Ferit'i ayakta tutma politikasını eleştirdi. "Damat Ferit'e arka çıkmakla kendi çıkarlarımıza zarar veriyoruz. Onu milliyetçilerle anlaşmaya teşvik etmeli, gerekirse milliyetçileri temsil eden bir hükümete itiraz etmeyeceğimizi anlatmalıyız". (**Baytok:** 41)★ İan Smith'in raporunda Damat Ferit'in Yaveri Kemal'in ifadesi: Bütün manda projeleri imkânsızdır. Enver geri gelirse tevkif edilecek. İzmir faciası kamuoyunda İngilizlerin üzerine atılıyor. Bu, İngiltere'ye olan güveni yıktı. Damat Ferit, Padişah'a millî hareketin hatalarını izah etti. Onu desteklemekle İngilizler halkın son sempatisini de kaybedecekler. (**Jaeschke 1:** 67)

2. 12. Kolordu Komutanı Sait Paşa, Konya'dan İstanbul'a gönderildi. (**Söylev** I: 138. Krş.25). Temsil Kurulu bugün bu geri göndermeyi uygun buldu (**Baykal 2:** 11).

3. Temsil Kurulu, Bozkır İsyanı'nın bastırılması için 20. Kolordu Vekâleti ve Niğde'de 11. Tümen Kumandanlığı'na gereken yardımın yapılması talimatını vermeyi kararlaştırdı. Temsil Kurulu, Refet Bey'in Konya Valiliği ve Kolordu Komutanlığı vekilliklerinin kendisine verilmesi önerisini ise uygun bulmadı. (**Baykal 2:** 11)

4. Damat Ferit, Padişah'ın Sabah'tan başka olsa olsa İkdam okumasına izin verdi (**Türkgeldi:** 244).

5. Anadolu ayaklanması karşısında yenik düşen Damat Ferit Paşa, İngilizlerin de desteklerini gevşetmeleri üzerine, sağlık nedenini ileri sürüp Padişah'a istifasını sundu. Padişah, istifayı istemeyerek kabul etti. İlk Hükümeti 4 Mart-19 Mayıs, ikincisi 19 Mayıs - 21 Temmuz tarihlerini, üçüncüsü 21 Temmuz'dan bugüne kadarki süreyi içeren Damat Ferit Paşa, aralıksız 211 gün işbaşında kalmış bulunuyor. İstifası 1 Ekim'de açıklanacak olan Damat Ferit Hükümeti, Sivas Kongresi sırasında yarattığı Ali Galip olayı üzerine, Anadolu'nun Hükümet'le resmî bağlantıyı kesmesinden sonra en güç günlerini yaşamış, iller, belediyeler,

1919 - EYLÜL

kolordu merkezleri, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden gönderilen pek çok telgrafla bu hükümetin istifası istenmiş, İstanbul'da bazı kişiler de Padişah'a çıkarak bu hükümetin artık işbaşında tutulmamasını istemişlerdi. Bazı kaynaklara göre istifa tarihi, 1 Ekim'dir. 2 Ekim'de Ali Rıza Paşa Hükümeti işbaşına getirilecektir. (**İleri:** 3 Ekim: **Türkgeldi 1:** 244; **Göztepe:** 220; **Akşin:** 589)

6. Eskişehir'deki İngiliz Komutanı Sally Flood, Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği yazıda, Eskişehir'e karşı harekete geçmesi halinde onu divanıharbe vereceğini bildirdi. Ali Fuat Paşa verdiği cevapta İtilaf Devletleri'nin adil divanıhaplerinin kendisini mahkûm edemeyeceğini, nasmusu ile yaşayamamaktansa ölümü tercih edeceğini bildirdi. (**Cebesoy 1:** 226)

7. Yüksek Komiser Bristol, Washington'a gönderdiği telgrafta, Amerika'nın Kafkasya'ya asker göndermesine karşı çıktı: "İngilizler Kürtleri kullanarak milliyetçi akımı boğmak istiyorlar. Türkler'de Ermenilere karşı bir hareket olduğu da İngiliz propagandasıdır. Kafkasya'ya asker gönderirsek hem Türklerin hem Kürtlerin düşmanlığını çekeriz, dünyanın bu bölgesindeki etkimizi kaybederiz". (**Duru:** 48) ★ Bristol, Antant Gazetesi muhabirine İzmir'de yaptıkları inceleme sonucu hakkında tek kelime söyleyemeyeceklerini, raporlarını hazırladıklarını belirtti ve "siz Türkler, şerefli mazinize dayanmakla hata ediyorsunuz. Haklarınızı maddî esaslar üzerine bina ederseniz daha amelî bir iş yapmış olursunuz" dedi. (**Akşam:** 1 Ekim)

8. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Azerbaycan'dan gelenler hakkında Karabekir'in 27 tarihinde çektiği teli cevaplandırdı. Gelenlerin tanınmayışını, ne fayda sağlayacaklarının bilinmeyişini, para yardımı konusunda yetkilerinin bulunmayışını olumsuz durumlar olarak bildirdi. Durum aydınlandıkça bilgi verilmesini istedi. (**Karabekir 1:** 307; **ATTB:** 97)

9. **Akşam:** Temps Gazetesi, "Türkiye'yi tahakküm altına almak, mağlup etmekten güçtür" diye yazıyor. — Bolşevikler sulha başlıyor. Nihayet sulha razı olan Lenin (resmi). **Türk Dünyası:** Hak, bilerek arayanındır (K. Nami). — Amiral Bristol'un İzmir'den İstanbul'a dönüşü. **İkdam:** İngiliz-İran İtilafı. **İleri:** Babıâli Sulh Konferansı'na bir nota veriyor.

1919 - EKİM

1 - ÇARŞAMBA

1. Damat Ferit Paşa Hükümeti istifasını sundu (krş. 30 Eylül). (**Söylev I:** 141; **Albayrak, Akşam:** 2; **Vakit, Peyam, İstiklal, Alemdar:** 3; **Kansu II:** 364; **Cebesoy 1:** 229; **İncedayı 1:** 62)★ Padişah, Tevfik Paşa'yı ve Ali Rıza Paşa'yı kabul etti. Bunlardan Ali Rıza Paşa yarın hükümet kuracaktır. (**Akşam:** 2)★ Hükümet'i istifaya zorlama kampanyasına Trabzon ileri gelenleri de katılmak

1919 - EKİM

zorunda kaldılar. Belediye başkanı ve üyeleri, Damat Ferit'i bu görevi bırakmaya çağıran bir telgraf çektiler. (**Söylev** I: 110; **Kansu** I: 285)

2. İngilizler Maraş'ı boşalttılar. İngiliz kuvvetleri 22 Şubat'ta gelmişti. Şehir 30 Ekim'de Fransızlar tarafından işgal edilecek, 12 Şubat 1920'de kurtarılacaktır. (**Gnkur:** 49) ★ Kilis'teki İngiliz kuvvetleri de çekildi. İngilizlerin yerini Fransızlar aldı. İngilizler Kilis'i 6 Aralık 1918'de işgal etmişti. Fransızlar Kilis'ten 30 Aralık 1921'de gideceklerdir. (**Gnkur:** 30 Krş. 28-29 Ekim) ★ 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, Diyarbakır'dan İngilizlerin Antep işgal kuvvetleri kumandanına bir telgraf çekerek Antep'in Fransızlara devredilme planını protesto etti. Fransız birlikleri arasına alınacak Ermenilerin yaratacağı olaylara dikkat çekti. (**Abadi:** 82; **Lohanizade:** 388)

3. Mustafa Kemal'den Karabekir'e: İzmit'i tamamen kazanıp orada bir hareket üssü yapmak istiyoruz. Trabzon ve Bursa da kazanıldıktan sonra Millî Hareket'i İzmit'ten Üsküdar'a, hatta Kadıköy'e kadar fiilen ve fikren sokmak istiyoruz. Ali Fuat Paşa, İstanbul içinde bile Hükümet aleyhinde girişimde bulunduğunu yazıyor. (**ATTB:** 98; **Karabekir 1:** 316)

4. İçişleri Bakanı Adil Bey, Balıkesir Redd-i İlhak Heyeti'yle görüştü. Sivas'la bir ilgilerinin olmadığını açıklamaları halinde onlara yardım edeceğini söyledi. Kurul bu isteği reddetti. (**TİH** II/2: 37)

5. Tire güneyinde Küçük Menderes ve Büyük Menderes vadileri arasındaki dağlarda barınan Türk milislerini yoketmek için Yunan birlikleri harekete geçti. Yarın da devam edecek saldırılar sonunda Türk milisleri mevzilerinden uzaklaştırılacak, ancak bunlar Yunan kuvvetlerini sık sık taciz etmeye devam edeceklerdir. (**YOİ** I: 221)

6. Trabzon'daki aykırı tutumlar üzerine Mustafa Kemal'le Karabekir arasında bir anlaşmaya varılamayınca, Trabzon ileri gelenlerine karşı sertlik taraflısı olan Yarbay Halit Bey, Mustafa Kemal'e gizlice bir tel çekerek 15. Kolordu'nun emrinden çıkmak ve Kongre'nin emrine girmek istediğini bildirdi. Karabekir, İngilizler tarafından arandığı gerekçesiyle Halit Bey'in Trabzon'a gitmesine, 3. Tümen'in başına geçmesine karşı çıkıyor. Halit Bey, Emir Subayı'na çektirdiği telgrafta, 15. Kolordu'dan emir almadan Tümen'in başına geçeceğini de bildirdi. (**Söylev** I: 116; **Nutuk,** ves. 105)

7. Gece (1/2) Eskişehir'de İstanbul yanlısı Mutasarrıf Himi Bey'i değiştirmek için halkı toplantıya çağıran bildiriler dağıtıldı. Hükümet kuvvetleriyle İngilizler halkın toplanmasına engel olamadılar. Yarından sonra şehirde mutasarrıf seçimi yapılacak ve Hilmi Bey 4 Ekim'de Kuvayı Milliyeciler tarafından öldürülecektir. (**Cebesoy 1:** 228; **Belen:** 124)

1919 - EKİM

8. Yüksek Komiser Robeck, Bağdat'a gönderdiği telde, bazı önemli Kürt merkezlerine Kürt eşrafından valiler atamak istediğini bildirdi. Aklına gelen adlar olarak Seyit Abdülkadir, Şeyh Taha (?), Babanzade Mustafa Zihni Paşa'yı kaydetti. Cevap: İstanbul'la daha kolay geçinebileceği için Babanzade'nin tercih edilmesi. (**Akşin:** 590)

9. Ege'de Yunan zulümlerini incelemekle görevli Müttefiklerarası Kurul, İstanbul'da toplandı. Kurul Ege'deki incelemelerini tamamlayarak geçenlerde İstanbul'a dönmüştü. (**Jaeschke 1:** 67)

10. Francet d'Esperey'in yaveri, Trakya Cemiyeti'ne başvurarak Trakya'ya gidecek devlet memurlarının adlarının d'Esperey tarafından istendiğini bildirdi. Cemiyet, memur adlarını verecek, kendilerine özel geçiş belgesi verilen memurlar, Gümülcine'ye gidecekler ve d'Esperey'in vekili Sharpi ile görüşecekler, birkaç gün sonra da Gümülcine'ye gelen General d'Esperey, bölgenin İtilaf Devletleri Adına Fransa tarafından yönetileceğini söyleyecek. (**Nutuk,** ves. 266)

11. **Débats:** Bütün Türk kesimlerinden oluşan Türkiye'nin yaşaması Fransa'nın çıkarınadır. İzmir'in Yunanlılarca işgali iflasa giden bir maceradır. Barış Konferansı uykudan uyanmalıdır. (**Jaeschke 1:** 67) İleri, Peyam ve İkdam **Le Temps**'den aktarıyor: Türk köylüsü yeni bir seferberlik istemiyor. Türk harekâtının başında bulunan kişiler, gerçeği olduğu gibi görerek Türkiye'nin bağımsızlığı ve kalkınması için anlaşmak gereğini duyacaklardır. (**Öztoprak:** 102)

12. **Tasviri Efkâr:** Ne Sadık Bey ne de Gümülcineli İsmail Bey Hürriyet ve İtilaf'a uğramıyormuş. **İfham:** Son günlerde Fransız basını memleketimiz hakkında pek elverişli bir dil kullanıyor (Matin'in yayınından örnekler). —H. Ragıp: Türkiye-Fransa. **İkdam:** İzmir İnceleme Komisyonu gözlemci üyesi Kadri Bey'in raporu (İzmir'den kaçan Türk göçmenlerinin dönmeye davet edilmeleri hakkında). **Akşam:** Bolşevikler şartlarını bildirmişler. **Türk Dünyası:** Zatışahane'nin Depats'a demeci. —Amerikan Tahkik Heyeti (Bristol)nin izlenimleri. **Vakit:** İzmir'de yapılan fecayi. —Zatışhane'nin barış ve Anadolu ahvali hakkında demeci. **İleri:** Piyer Loti'nin Türklere ve Türk gençlerine özel iltifatı. —Eldeki mal mülk gidiyor yahu! Hükümetten rica: Bir kanun tanzim etsin, yoksa zengin şahıslar veya sendikalar yok pahasına emlakımızı satın alacaklar. **Alemdar**'da Kaşif Dehri: Evvelden beri mukadderatımızın İngiltere ve Fransa arasında halledileceğini söyleyegeldik. Dediklerimiz çıkıyor. **İstiklal**'de R. Ahmet: Doktor hanımlar. —İzmir Tahkik Heyeti'ndeki memurlarımız neticeden ümitli. —İzmir Kurtuluyor mu? **Askerî Mecmua**'nın 7. sayısı. **Karagöz** (31 Eylül tarihiyle!): Ali Kemal Beyefendi'nin yakında Sivas veya Erzurum'a teşrif buyurarak orada "Ocakçılar" namıyla yevmî ve siyasî bir gazete neşrile gafil halkımızı irşat edecekleri haber alınmıştır.

1919 - EKİM

2 - PERŞEMBE

1. Ali Rıza Paşa Hükümeti kuruldu ve açıklandı. İngilizlerin de rızasıyla kurulan bu hükümet için Padişah "hülleci bir kabine olacak" diyor. Anadolu'nun İstanbul'la bağlantılarını kesmesi üzerine Damat Ferit Paşa Hükümeti 30 Eylül (veya 1 Ekim)'de işbaşından uzaklaştırılmıştı. Anadolu ile uzlaşmayı savunan Ali Rıza Paşa Hükümeti, 12 Ocak'ta Mebuslar Meclisi'ni toplayacak, İtilaf Devletleri'ne karşı mücadele edemeyecek, öte yandan Temsil Kurulu'nu Hükümet'in işlerine karışmakla suçlayacak, İngilizlerin ağır müdaheleleri üzerine 3 Mart 1920'de istifa ederek yerini kısa bir süre işbaşında kalabilecek olan Salih Paşa Hükümeti'ne bırakacaktır. Damat Ferit Paşa'nın istifası ve Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin kurulması, Kuvayı Milliye'nin ilk siyasî zaferi olarak değerlendiriliyor. (**TV:** 3662; **İkdam, Tas.Ef., Peyam, İfham, İstiklal, Alemdar, Vakit, İleri:** 3; **İr.Mil.** 7; **İnal:** 2111; **Göztepe:** 220; **Cebesoy 1:** 230; **Türkgeldi 1:** 245, 249; **MN** 1922: 170)

2. Ali Rıza Paşa Kabinesi: **Başbakan:** Bahriye eski Bakanı Ali Rıza Paşa; **Şeyhülislam:** Haydarizade İbrahim Efendi; **Dışişleri:** Dışişleri eski Bakanı Mustafa Reşit Paşa; **Harbiye:** Askerî Okullar Müfettişi, 2. Ordu eski Müfettişi Cemal Paşa (20 Ocak 1920'ye kadar); **Bahriye:** Bahriye eski Bakanı Salih Paşa; **İçişleri:** İtibar-ı Millî Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Damat Şerif Paşa; **Adalet:** Mustafa Bey; **Maliye:** Maliye eski Bakanı Tevfik Bey; **Bayındırlık:** Harbiye ve Bayındırlık eski Bakanı Abuk Ahmet Paşa; **Ticaret ve Tarım:** Ticaret ve Tarım eski Bakanı, Genelkurmay eski Başkanı ve Senato üyesi Hadi Paşa; **Eğitim:** Sait Bey; **Danıştay:** Abdurahman Şeref Bey; **Evkaf:** Sait Bey (Vekâleten) (**TV:** 3662; **İkdam, Peyam, İfham, İstiklal, Alemdar, Vakit, İleri;** 3; **Göztepe:** 220; **Türkgeldi 1:** 245; **İnal:** 2111)

3. Temsil Kurulu'nun dün aldığı karar (**Baykal 2:** 11) üzerine, Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, İstanbul Belediyesi ve halkına yayımladığı bildiride, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin yurdu felaketlere sürüklediğini anlattı. Ferit Paşa'nın bazı yurt parçalarından vazgeçtiği, Padişah'ı ve milleti aldattığı, milletle Padişah arasına girdiği, Ali Galip'e Sivas Kongresi'ni basma görevi verdiği anlatılarak İstanbul halkının, her yanda örgütlenip Anadolu'yu desteklemesi, milletin yazgısı üstünde "bir baykuş gibi durmakta olan" Damat Ferit Hükümeti'ni düşürme görevi hatırlatıldı. (**Nutuk,** ves. 97 b; **İr.Mil.** 7)

4. İçişleri yeni Bakanı Damat Şerif Paşa, valilere çektiği telde, yeni Hükümetin kurulduğunu bildirdi, bir süreden beri gelişen olaylar diye tanımladığı İstanbul'la Anadolu'nun haberleşme kesikliğini üzücü olarak niteledi. Bütün milletin birlik halinde olmasını istedi. (**Akşam: 3; Nutuk,** ves. 145; **Kansu** II: 398)

5. Mustafa Kemal, İzmit Mutasarrıfı'nın tarafsızlık bildiren 20 Eylül tarihli telgrafına verdiği cevapta, ondan Damat Ferit Hükümeti'ne karşı kesin bir tavır

1919 - EKİM

istedi, bu konuda yarına kadar süre tanıdı. Mutasarrıf Suat Bey, verdiği cevapta süre istedi ve Damat Ferit yanlısı olmadığını bildirdi. Mustafa Kemal İzmit Tümen Komutanı'na da bölgede millî örgütler kurulması emrini verdi. (**Nutuk:** ves. 120-126; **Söylev** I: 139; **Kansu** II: 359) ★ Mustafa Kemal, İzmit Mutasarrıfı ile makine başında haberleşirken Ankara telgrafçıları araya girerek Damat Ferit Hükümeti'nin düştüğü haberini müjdelediler. Mustafa Kemal Ali Rıza Paşa ile görüşmek istedi, ertesi gün için görüşme sözü aldı. (**Söylev** I: 141)

6. İstanbul'da Tersane işçileri greve gittiler. Ateşkes'ten bu yana İstanbul'da telefoncular (27 Ocak), tütün (17 Şubat), banka (2 Temmuz), yük (13 Temmuz), tramvay (16 Temmuz) işçileri grev yapmış bulunuyor.

7. Eskişehir'de Kuvayı Milliye lehinde büyük bir miting yapıldı (**Coşar:** 3).

8. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne, Yunanlıların Ege'de işgal edeceği bölgeyi sınırlayan önerisini Yüksek Konsey'e sundu. Milne, Türk ve Yunan birlikleri arasına İtilaf Devletleri askerlerinin sokulmasını önerdi. Yüksek Konsey, öneriyi 7 Ekim'de onaylayacaktır. (**Jaeschke 2:** 87; **Tansel** II: 193)

9. Tiflis'teki İngiliz temsilcisi Wardrop'un raporu: Kafkasya'nın bütün ümidi İngiliz yardımındadır (**Jaeschke 1:** 68).

10. Hollanda Elçisi Rengers, Padişah'a güven mektubunu sundu (**TV:** 3661).

11. **İradei Milliye:** Millî Hareket, en büyük, medenî harekettir. **İkdam:** Bolşevikler barış görüşmelerine hazır (Lenin'le Troçki'nin resimleri). **Tasviri Efkâr:** Amerikan Yardım Teşkilatı'nın faaliyeti. — Başyazı bütünüyle sansür. **Akşam:** Damat Ferit Paşa Kabinesi istifa eyledi. Ferit Paşa, sağlık durumunu ileri sürdü (Ali Rıza Paşa, Tevfik Paşa ve Damat Ferit'in resimleri). — İkinci Baskı: Yeni Kabine teşekkül etti. **İfham:** Hastamız ne halde (Hürriyet ve İtilaf Partisi)? **Alemdar:** Hamallar meselesinin iç yüzü. —Muhalefetin birleşmesi lüzumu. **İstiklal'**de 3 sütun sansür. — Zavallı esirlerimizi ne zaman düşüneceğiz? **Peyam'**da Ali Kemal'in başyazısı sansürce çıkarılmış!... **Türk Dünyası:** Rusya'daki esirlerimiz hakkında. **Büyük Mecmua'**nın 12 sayısı: Halide Edip: Halka Doğru. — En güzel eseri kim yazdı anketine gelen şair cevapları: Orhan Seyfi'nin Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi (4), Mehmet Akif'in Safahat'ı (2), Yusuf Ziya'nın Binnaz'ı (2), Ziya Gökalp'ın Yeni Hayat'ı (1). **Albayrak:** Hakkın galebesi: Medeniyet, irfan, hürriyet ve istiklal güneşinin ufuklarımızdan ilelebet uful etmemesini temin için mücadele yolu açılmıştır. Asıl vazife bundan sonra başlıyor. — Arabistan ahvali. —Şimdi aldığımız habere göre Damat Ferit dün istifa etti.

1919 - EKİM

3 - CUMA

1. Mustafa Kemal gece (2/3), kolordulara, bütün il ve bağımsız liva Merkez Kurullarına, belediye başkanlarına, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri başkanlıklarına çektiği telde, Ali Rıza Paşa'nın Hükümet kurduğunu bildirerek yeni hükümetten neler isteneceğini bildirdi ve bu konuda görüş sordu. Ali Rıza Paşa'ya çekilen telde de Hükümet'e yardımcı olmak istediklerini belirtti ancak bu konuda anlaşmaya varabilmek için belli başlı konularda Hükümet'in şu istekleri kabul edip etmeyeceğini sordu: Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarıyla, bu kongrelerde saptanan örgütlere saygı duyulup duyulmadığı, Meclis toplanıncaya kadar milletin kaderi ile ilgili bir yükümlülük altına girilip girilmeyeceği, Barış Konferansı için atanacak delegelerin milletin isteklerini anlamış kişilerden seçilip seçilmeyeceği. (**Ahrar, İr.Mil, Akşam:** 7; **Tas.Ef., İfham, İstiklal:** 8; **Söylev** I: 143-144; **Nutuk,** ves. 127-128; **Karabekir 1:** 319; 321; **ZC** I: 18; **ASD** I: 33; **BTTD** 14: 15; **Cebesoy 1:** 233) ★ Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, kolordulardan, Cemal Paşa'ya çekecekleri gizli bir yazıyla şu isteklerde bulunmalarını istedi: Genelkurmay başkanlığına Cevat ya da Fevzi Paşa, 25. Kolordu Komutanlığı'na Galatalı Şevket Bey ya da Yusuf İzzet Paşa, Harbiye Bakanlığı Müsteşarlığı'na Albay İsmet, Polis Genel Müdürlüğü'ne Yarbay Kemal Beyler atanmalıdır. Görev verilen emekliler yeniden emekli edilmeli, Refet Bey 12. Kolordu, Ali Fuat Paşa 20. Kolordu Komutanlığı'na getirilmeli, iki müfettişlik kurularak başlarına Karabekir ve Ali Fuat Paşa getirilmelidir. (**Söylev** I: 144-145)

2. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in önceki günkü sorusuna cevap verdi. Temsil Kurulu'nun değil Ankara'ya, Sivas'ın batısına bile geçmesine karşı olduğunu, böyle bir durumda Doğu illerinin örgütsüz kalacağını, Kabine'nin düşmesi üzerine buna hacet de kalmadığını bildirdi. (**Karabekir 1:** 241: **2:** 147)

3. Bakanlar Kurulu bir toplantı yaparak izleyeceği siyaseti görüştü, seçimlerin yapılmasına karar verildi (**İfham:** 4).

4. Eskişehir halkı, İl Muhasebecisi Çolakoğlu Sabri Bey'i Mutasarrıflığa getirdi. Şehirde sıkıyönetim kaldırıldı. Eskişehir'de millî direniş taraftarları duruma hakim oldular. İngiliz kuvvetlerinin de bulunduğu Eskişehir'de, İstanbul'a bağlı mahallî idarecilerle Temsil Kurulu yanlıları arasında çoktandır sürüp gelen çekişme Sivas lehine sonuçlanmış oldu. (**Cebesoy 1:** 236; **TİH** II/2: 77; Ahrar: 7 "Pazar günü (5) atandı", bildirisi.)

5. Damat Ferit Hükümeti'nin, 20. Kolordu yerine Eskişehir'de kurduğu 5. Kolordu'nun Komutanı Ahmet Hamdi Paşa, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, 20. Kolordu mensuplarının 5. Kolordu'ya katılmaları için verilen 15

1919 - EKİM

günlük sürenin bugün dolmuş olduğunu, katılmayanların isyancı sayılacakları yolunda ilan yapılmasına rağmen, kimsenin gelip katılmadığını bildirdi ve bunlar hakkında ne yapılacağını sordu (**HTVD** 46, ves. 1076).

6. 17. Kolordu Komutan Vekili ve 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey, Bursa Valisi Nemrut Mustafa Paşa'nın görevine son verdi. Bekir Sami, Başbakanlığa çektiği telde "aziz şehitlere dil uzatarak saygıda kusur eden" valiyi, üzücü olaylara meydan vermemek ve şehitlerin ruhuna karşı vicdanî, milli borçlarını yerine getirmek için görevden uzaklaştırdığını bildirdi. Durumu bir bildiri ile halka da açıkladı. Bekir Sami Bey, Bursa Postanesi'ni kontrol altına alarak Mustafa Paşa'nın hiç bir yerle haberleşemeyeceği emrini verdi. Mustafa Paşa İstanbul'a gönderilecek, yerine Ebubekir Hazım Bey atanacaktır. Nemrut Mustafa Paşa bu göreve 24 Eylül'de atanmıştı. (**Karagöz:** 8, **Gökbilgin** II: 59; **Erdeha:** 338)

7. Erzurum Merkez Kurulu, İngilizlerin Samsun'dan çekilmesi üzerine (çekilme yarın tamamlanacaktır) Temsil Kurulu'na, millî ülkünün bu ilk zaferini kutlayan bir telgraf çekilmesini kararlaştırdı. İlkelerin 2.maddesinin Hükümet'çe bir bildiri halinde yayımlanması, sansürün kaldırılması ve işgallerin gayrimeşru sayılmasının istenmesine de karar verildi. (**BTTD** 61:10)

8. General Harbord Tiflis'te (**Jaeschke 1:** 68).

9. **Tasviri Efkâr:** Ferit Paşa'nın düşüşü. Nihayet istifaya mecbur oldu. İç ve dış siyasette uğradığı her başarısızlık, ardından yeni hatalar yapmasına sebep oldu. Üç büyük başarısızlığı: İzmir'in işgali, Paris Konferansı'ndaki başarısızlık, Anadolu olayları. **Fransızca İstanbul:** Damat Ferit'in çekilmesi zorunlu hale gelmişti. **İkdam:** Ferit Paşa, Anadolu hareketini haince bir hareket sayıyordu. Halbuki Padişah millî cereyanı meşru ve mazur görüyordu. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin yapacağı iş, iç siyasette ayrılığa meydan vermeyerek çalışma siyasetidir. **Akşam'**da N. Sadık'ın başlığı çıkarılmış yazısı: Ferit Paşa aldandı. Hadiselere karşı gösterdiği kayıtsızlığa kurban gitti. Dün millet derin bir nefes aldı. Eski başbakan da sevinmelidir. Maazallah, daha büyük felaketlere maruz kalacaktık. **Vakit:** Damat Ferit Paşa Kabinelerinin tarihçesi. —A. Emin: Yeni Anadolu. **İfham:** Damat Ferit'in son günahı, milleti günlerce istifa haberini bekler halde bırakması oldu. Tarih onu, hiç değilse millî duygulara karşı ilgisiz biri olarak vasıflandıracaktır. **İstiklal'**de R. Ahmet: Nihayet gitti, fakat ne kendi oldu rahat, ne millete verdi huzur. —Günlerce devam eden buhrandan sonra, Ali Rıza Paşa kabine reisi. **Türk Dünyası:** Muhakkak bir felaketin önü alındı. Damat Ferit Paşa Kabinesi istifa etti. —Nebizade Ahmet Hamdi: Kâbustan sonra: Memleketi sükûn ve salaha kavuşturma şerefinin Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne nasip olmasını istiyoruz. **Alemdar'**da R. Cevat, karşı olduğu Damat Ferit Hükümeti'nin gidişinden memnunluğunu belirtiyor: Mustafa Kemal Paşa'nın hareketi onu telaşlandırdı. Durup dururken devletin başına gaile çıkardı. Baş-

1919 - EKİM

bakanlık koltuğuna yapıştı. Anadolu ve Mustafa Kemal Paşa'nın ne istemediği sorulmalıydı. Evvela Ferit Paşa'yı, İkinci olarak Ferit Paşa'yı, üçüncü olarak Ferit Paşa'yı istemiyorlardı... **Peyam**'da Ali Kemal: Damat Ferit, din ve millet gayretiyle belalara göğüs gerdi. Muarızlarının patırtıları yalnız onu istifa ettirmek için değildi. Bakalım, gelişmeleri göreceğiz. Ali Rıza Paşa, Damat Şerif Paşa gibi tedbirli zatların başımızda bulunmasından bir tatmin hissi duyduğumuzu da saklamıyoruz.

4 - CUMARTESİ

1. Başbakan Ali Rıza Paşa, Temsil Kurulu'nun önceki günkü ve dünkü telgrafına cevap olarak Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarını istedi. Mustafa Kemal bunları telgrafla bildirdi. (**Söylev** I: 145-146; **Nutuk,** ves. 130, 131; **BTTD** 14:17) ★ Sadrazamlık'tan gönderilen bir yazıda Temsil Kurulu'nun Hükümet'ten isteklerine cevap verildi. Hükümet'in Anadolu hareketini tanıdığı, esasta bir anlaşmazlık bulunmadığı anlatıldı. Temsil Kurulu'nun Hükümet işlerine karışmaması, seçimlere baskı yapmaması istendi ve Temsil Kurulu'nun, bazı idarecilerin cezalandırılması isteğinin yerine getirilemeyeceği bildirildi. Temsil Kurulu, imzasız olduğu için telgrafı kabul etmedi. Telgrafçılar gece yarısına kadar Başbakan'ı telefonla aradılarsa da bir cevap alamadılar. (**Söylev** I: 146 - 149; **Kansu** II: 371) ★ Mustafa Kemal, Hükümet ile anlaşma sağlanmadan İstanbul'la resmî haberleşme kesikliğinin devam ettirilmesini bir genelge ile istedi (**Nutuk,** ves. 131 a, b; **İr.Mil.** 12; **Baykal 2:** 12).
2. 27 Eylül'de başlayan Bozkır Ayaklanması Konya'dan gönderilen Öğüt Kurulu'nun çabalarıyla sona erdirildi. İsyancılar evlerine dağıldılar. İkinci Bozkır Ayaklanması 20 Ekim'de başlayacak. (**TİH** VI: 12; VI(1974): 55; **Esengin:** 58)
3. Samsun'un İngilizler tarafından boşaltılması tamamlandı (**İHH:** 14; **Bıyıklıoğlu:** 30; **Karabekir 1:** 325). ★ Mr. Hohler'den Mr. Kitson'a: Bizim Bataryanın Samsun'dan çekilmesine çok üzülüyorum. Sanki Mustafa Kemal'in önünden çekiliyormuş gibi oldu. Bu zayıflık belirtisi bir doğulunun gözünden asla kaçmaz. Millî hareket küçümsenemez. Türkiye'de gitgide çamura batıyoruz. (**Ulubelen:** 211; **Jeschke 2:** 46, **Meram:** 224; **Şimşir** I: 124) ★ Damat Ferit Hükümeti'nin düşmesi ve İngilizlerin Samsun'dan çekilmesi üzerine gece (4/5) Sivas'ta şenlikler ve fener alayları yapıldı, söylevler verildi, halk "Kahrolsun işgal!" diye bağırdı. (**Söylev** I: 171)
4. Damat Ferit yanlısı Eskişehir eski Mutasarrıfı Hilmi Bey, Kuvayı Milliyeciler tarafından öldürüldü. Hilmi Bey'i öldüren kişi bulunamadı. (**Coşar** 6; **Ahrar:** 7; **İstiklal:** 31; **Gökbilgin II:** 61; **Belen:** 124; **Borak 2:** 145) ★ Adana'da bazı Ermeniler öldürüldü (**Ener 2:** 39).
5. Gebze yöresinde Rum çeteleriyle mücadeleye atılan Yahya Kaptan, telgrafla Mustafa Kemal'e kendini tanıttı ve emirlerini istedi. Mustafa Kemal, bulunduğu yerde güçlü bir birlik kurması emrini verdi. (**Söylev** I: 225)

1919 - EKİM

6. Ali Fuat Paşa, Temsil Kurulu'na çektiği telgrafta, aranılan bir kişi olduğundan ordu müfettişi olmasının sakıncalarını anlattı. Kuvayı Milliye komutanı olarak kalmak istediğini bildirdi. (**Cebesoy 1**: 235)

7. Robeck'ten Curzon'a gönderilen raporda, Sivas Kongresi'nin Avrupa Türkiyesi'ni ulusal sınırlar içine alması, ilginç ve önemli olarak nitelendirildi. İngiltere'nin savaştaki rolüne rağmen Türk gazetelerinde önemli bir yere sahip olduğu, gazetelerin Sivas Kongresi kararlarını zafer olarak nitelendirip Mustafa kemal ve Rauf Bey'in portrelerini boy boy yayımladığı anlatıldı.(**Documents:** 802-810).

8. **İkdam:** Mühim dakikalar. **Tasviri Efkâr:** Ali Rıza Paşa'nın vazifesi: **İfham:** Kaç aydır devletin başına bir kâbus gibi çöken Ferit Paşa, bir tecrübe tahtasına çevirdiği Başbakanlığı nihayet terkedip gitti. Kendisine "uğurlar olsun" demeye bile lüzum görmüyoruz. Şimdi yapılacak iş, esasen var olan millî birliğimizi kuvvetlendirmektir (H. Ragıp). **İstiklal:** Hükümet bildirisini bekleyiş. **Akşam'**da N. Sadık: Her amelin bir aksüameli vardır. İşte netice... Vali Galip Bey'in gizli vazifesi, sabık hükümetin faaliyetleri. Dahiliye Nazırı, Ali Galip Bey'e 20.000 lira vererek gizli teşkilat yapmasını, Sivas üzerine yürümesini emretmiş. Ali Galip üç bin kişi toplayıp yola çıkmış. Millet arasında tefrika değil harp olacaktı. —Hürriyet ve İtilaf'ın iç yüzü: Nasıl doğdu, nasıl öldü? **Vakit'**te Ahmet Emin: Son aylarda öyle bir hükümet vardı ki, düşmanları sevindirir. —Yeni Kabine Mustafa Kemal'in rütbesini iade edecek. —Anadolu hareketi: Millete neşredilen bildiriler. **Alemdar,** hafif bir dönüş yaparak Millî Hareket'in ne olduğunun anlaşılmaya başlandığını, bunun İttihatçılıkla ilişkisinin olmadığını, artık yanlış anlayışlara son verme zamanının geldiğini yazıyor. Refi Cevat, Damat Ferit'e çatmaya devam ediyor. **Türk Dünyası:** Yeni Kabineden yurdun kurtuluşu adına samimiyet istiyoruz. **Karagöz'**de, Karagözle Hacivat, duvarın üstüne çıkmışlar zurna ve tef çalıyorlar. Yerde Damat Ferit düşmüş debeleniyor.

5 - PAZAR

1. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Başbakanlığın dünkü yazısına cevap verdi. Ferit Paşa Hükümeti'nin yarattığı olağandışı ve yasadışı durumun kaldırılması için Hükümet'i kesin önlemler almaya çağırdı. Hükümet'in Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni iyi karşıladığını kesin ve açık bir dille belirtmesini isteyen cevapta şu isteklerde de bulunuldu: Resmî bir bildiriyle millî isteklerin yüzde yüz haklı ve kanuna uygun olduğunun açıklanması; Damat Ferit Hükümeti'nin haince davranışlarına alet olmuş yüksek görevli kişilerin cezalandırılması, milli eylemlere hizmet ettikleri için çıkarılanların görevlerine geri verilmesi; göreve alınmış olan eski emeklilerin tekrar emekli edilmesi ve önemli askerî görevlerin yetkili ellere verilmesi; Ali Kemal, Adil Bey ve

1919 - EKİM

Süleyman Şefik Paşa'nın Yüce Divan'a verilmesi, Refik Halit'in tutuklanması; Milli eylemlere katılmak ya da desteklemekten kovuşturmaya uğrayanlar hakkındaki işlemlerin kaldırılması; Basındaki yabancı sansürün kaldırılması. Yazıda, bunlara açık ve inandırıcı cevaplar verilmezse İstanbul'la resmî haberleşmenin başlatılmayacağı da belirtildi. (**Söylev** I: 149-151; **ZC I:** 19; **Karabekir 1:** 326; **Nutuk,** ves. 132; **Cebesoy 1:** 232; **Peyam:** 6 "Uzun müddet görüşme oldu")

2. Bursa'da, Millî direnişi örgütleyecek olan Merkez Heyeti kuruldu. Bursa Valisi Mustafa Paşa, Tümen Komutanı Bekir Sami Bey tarafından önceki gün görevinden alınarak İstanbul'a gönderilmişti. (**TİH** II/2: 33)

3. Mustafa Kemal, Balıkesir'de bulunan Hacim Muhittin Bey'e güven ve cesaret aşılayan bir telgraf çekti. Aydın ilinin kutsal topraklarını kirleten Yunanlıları kesinlikle yok edeceklerine büyük inancı olduğunu belirtti. Hacım Muhittin Bey, buna verdiği cevapta, Millî Hareket'in yurdun bütünüyle kurtuluşuna kadar devam edeceğini bildirdi. (**Baykal: 2:** 13; **Çarıklı:** 82)

4. Mustafa Kemal, İzmir Valiliği'ne seçim hazırlıklarının ne durumda olduğunu bir kere daha sordu. Aynı konuda 23 Eylül tarihli yazıya cevap verilmeyiş nedeni de soruldu. İzmir Valiliği bu yazıyı da cevaplamayacak ve İstanbul'a iletecektir. (**Bel.** XXXII: 453)

5. Demirci Efe, "Aydın ve Menteşe Havalisi Umum Kuvayı Milliye Komutanı" oldu. Eşkıyalığı bırakarak 11 Haziran'da millî mücadeleye atılan Efe, 4 Eylül'de "Aydın Kuvayı Milliye Kumandanı" unvanını kullanmaya başlamıştı. (**Tütenk:** 35; **TİH** VI (1974): 203)

6. Temsil Kurulu kararları: 1) Suriye ve Irak Müslümanlarının bağımsızlık için doğruca Avrupa ve Amerika'ya başvurmaları gereğinin 13. Kolordu Komutanlığı'na bildirilmesi, 2) Bolu ve Ereğli'deki bazı yolkesicilerin Kuvayı Milliye ile ilişkilerinin olmadığı, 3) Samsun'un İngilizler tarafından boşaltılması olayının İtilaf Devletleri tarafından milletin meşru isteklerine saygının ilk işareti olduğunun genelge ile duyurulması, 4) Avanos Kaymakamı Enver Bey'in görevden alınmasına engel olunması, 5) Başbakanın görüşlerinde açıklanmaya muhtaç bazı konularda genelge yayımlanması, 6) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğündeki ana maddelerin, bu tüzüğü almayan merkezlere gönderilmesi (**Baykal 2:** 12).

7. Bir İngiliz subay grubu, Alaşehir'e gelerek ellerinde İçişleri eski Bakanı Mustafa Arif Bey'in imzasını taşıyan bir yazıya dayanıp askerlik şebesine yerleşmek istedi. Kaymakam buna engel oldu ve kendilerine bir ev tutuldu. (**Kaygusuz:** 194)

1919 - EKİM

8. Müttefiklerarası İnceleme Komisyonu'nda Osmanlı memuru olarak bulunan Yarbay Kadri Bey, raporunu Harbiye Bakanlığı'na sundu: Komisyon, İzmir, Aydın, Çine, Ödemiş, Menemen, manisa, Ayvalık'ta pek çok şahit dinledi. Lehimize karar vereceğini sanıyorum. Barış Konferansı istese de Yunanlıların çıkıp gitmeyecekleri açıktır. Onları kendi kuvvetimizle çıkarmak için hazırlık yapmalıyız. Aydın'da 51 köy göç etti. 37.000 Türk'ten 375 kişi kaldı. (**TİH** II/2: 374; **Belen:** 86)

9. Amerikan Haberalma subayı R. Dun, İngiliz Yüksek Komiserlik memurlarından Mr. Hohler'e "Mustafa Kemal hareketi haklıdır" dedi. İngilizlerin Kürtleri kışkırttığını ve İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Türklerin aleyhinde bulunduğunu söyledi. ★ Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, raporunda Hükümet değişikliği ile Türkiye'de Amerikan etkisinin arttığını ileri sürdü (**Şimşir** I: 166).

10. İstanbul-Galata'da işçi gösterisi (**Jaeschke** 1: 68).

11. Ali Fuat Paşa, Eskişehir'in doğusunda, toplanan halkın önünde Eskişehir'deki İngiliz kuvvetleri Komutanı General Sally Clade (Flood) ile görüştü. Sally Clade, Millî harekete karışmayacağını, bu yüzden üstlerinden azar işittiğini söyledi. (**Karabekir** 1: 236)

12. **Vakit:** Millî Hareket ile Hükümet'in tam uzlaşması. —Anadolu'daki millî hareketin sebepleri. —Sivas Kongresi kararları (Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in resimleri). —Millî iradenin hakimiyeti. —**Akşam:** İzmir Valisi İzzet Bey azledildi. Yeni İzmir Valisi Tahsin Bey. —Milletler Cemiyeti toplanıyor. **İstiklal:** Sivas Kongresi ve kararları (yer yer sansürlü) **Türk Dünyası** Türkiye'nin Batı'dan görünüşü. —Anadolu'da Millî Hareket nasıl başladı? Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal, Hamidiye Kahramanı Rauf Bey (küçük resimleri). **İkdam**'da Refet Bey'in İbret muhabirine demeci: Çete değiliz. —Şehrimizde veba. —Hareket-i Milliye, İlk Erzurum Kongresi. **Tasviri Efkâr:** Millî birlik karşısında. —Millî Hareket'in başında bulunanlar: Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa (resimleri) **İfham:** Kuvvetli kabine. —Hükümet bugün seçimleri görüşecek. —İstanbul'da veba baş gösterdi. —Macaristan ne halde? **Alemdar:** Ferit Paşa iyi idare etseydi Hareket-i Milliye gibi şeyler olmazdı. Onun ne olduğu hâlâ bilinmiyor, inşallah yakında anlaşılır. —Mustafa Kemal'in bazı telgrafları. —Aylardan beri postanelerde hapsedilmiş vilayet gazeteleri dün geldi. —Anadolu İttihat dökünütüleri ile Ferit Paşa'yı istemiyor (Alemdar, Erzurum Kongresi'nin Sürmene delegesi olan Ömer Fevzi'nin Trabzon'da çıkardığı Selamet Gazetesi'nden aktarma yaparak, Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılarla aynı biçimde ele alınmaması görüşüne katılıyor, fakat Mustafa Kemal'in İttihatçıların listesinde yer alarak onlara karşı uyanık davranamadığını ileri sürüyor) **Peyam**'da Ali Kemal: ... Sonra Çıkar Oyunu: Damat Ferit giderken dışa karşı durumumuzu geçmişe göre daha metin, daha salim olarak bıraktı. —Moskova'da hapis bulunan (!) Lenin (resmi). **Jizn Natsio-**

1919 - EKİM

nalnostey'de Mustafa Suphi ile yapılan söyleşi: İsyanları, daha yakın zamana kadar Padişah'ın suç ortağı olan generaller yönetiyor. İsyan ise, şovenizme eğilimli, güçlü ulusal bir özellik taşıyordu. Ancak, işçi ve köylü çocuğu olan Türk askerlerinin o güne dek "kutsal", "dokunulmaz", vb. sayılan Padişah'a karşı ayaklanmaları olgusu, Türk işçi ve köylülerinin egemenlik hakkına sadece ve sadece kendilerinin sahip olduklarını anladıklarını ifade etmektedir. (**Şemsutdinov:** 108)

6 - PAZARTESİ

1. İstanbul'la Anadolu arasında anlaşmazlıklar giderilemedi. Yeni Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Yunus Nadi'yi çağırarak Temsil Kurulu'nu yumuşatmasını istedi. Yunus Nadi, Mustafa Kemal'den anlayış istedi. Eski idarecilerden bir kısmının cezalandırılması isteğinden vazgeçilmesini isteyerek Hükümet'in geçici olduğunu bildirdi. Mustafa Kemal buna verdiği karşılıkta anlaşmazlığı Hükümet'in çıkardığını ileri sürdü. Temsil Kurulu'nun istekleri kabul edilmezse, İstanbul'la bağlantının açılmayacağını bildirdi. (**Söylev** I: 151; **Nutuk,** ves. 133; **Kansu** II: 375) ★ Mustafa Kemal, bir genelge yayımlayarak Hükümet'le makine başında görüşüldüğünü, yayımlanacak bildiriyi bilmediklerini belirtti. İkinci bir bildirime kadar Hükümet bildirisinin telgrafhanelerce alınmamasını emretti. (**Söylev** I: 155; **Nutuk,** ves. 134)

2. İngilizlerin Merzifon ve Samsun'dan çekilmeleri üzerine Balıkesir'de şenlikler yapıldı. İzmir'in işgali üzerine şehirden kaçan Haydar Rüştü Bey, Balıkesir'e gelerek Anadolu Gazetesi'ni burada çıkarma imkânlarını araştırmaya başladı. (**Çarıklı:** 82)

3. İkinci Nazilli Kongresi'nde seçilen Temsil Kurulu, ilk toplantısını yaptı. Maliye, levazım, teşkilatlanma, haber alma, sağlık, teftiş encümenleri kuruldu. İkinci Nazilli Kongresi 13 Eylül'de açılmıştı. (**Şefik** II: 231; **Gökbel:** 379)

4. Mustafa Kemal'in iki telgrafı üzerine Kuvayı Milliyecilerin toplantı yapmalarından sonra Edirne Valisi Selim Paşa şehirden kaçtı ve Karaağaç'ta Fransız Konsolosluğu'na sığındı. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Şükrü Bey, Mustafa Kemal'e, Kongre kararlarına bütünüyle katıldıklarını, Trakya'nın en uzak bucağına kadar örgütlendiklerini bildirdi. (**Nutuk,** ves. 267; **BTTD** 14: 23) ★ Temsil Kurulu, Giresun Kaymakamı Nizamettin Bey'in yerine atanan Bâdi Bey'in istifa ettirilerek geri yollanmasını kararlaştırdı (**Baykal 2:** 13).

5. Esirlikten dönen eski 7. Kolordu Kumandanı Ali Sait Paşa, 25. Kolordu Kumandanlığı'na ve İstanbul Muhafızlığı'na atandı (**TV:** 3667).
6. Berlin'de bulunan Talat Paşa'nın İngilizlere arayı düzeltme teklifinde bulunması üzerine Curzon, Paris, Londra ve Roma büyükelçilerine gönderdiği tel-

1919 - EKİM

grafta, teslimi istenmiş böyle bir kişiyle herhangi bir görüşmede bulunmanın son derece yakışıksız olduğunu, böyle bir teklifin bundan sonra da reddedilmesi gerektiğini bildirdi. Talat Paşa, Ağustos'ta Britanya Askerî Kurulu'nun bir üyesine İngiltere'nin kendisi ve arkadaşlarıyla işbirliğine razı olması halinde, Türkçe konuşulan topraklar üzerinde birlik halinde bir Türkiye kurulabileceğini söylemişti. (**Jaeschke 2:** 173) ★ Ziya Gökalp'ın Malta Polverista esir kampından kızlarına ve eşine mektupları: "Şimdi harp esirlerini bırakıyorlar. Tabîi, sulh olunca sıra bize gelecek... Hayatım size lâzımdır diye son derece sıhhatime itina ediyorum". (**F.A. Tansel:** 50-51)

7. Cenevre Başşehbenderliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıya göre, İtilaf Devletleri'nden birine mensup olup, Viyana Elçiliği İkinci Kâtibi Sait Sabit Bey'le görüşen bir kişi, eğer Osmanlı kuvvetleri İzmir'i almaya teşebbüs edip de başarılı olursa, İtilaf Devletleri'nin hiç de itiraz etmeyeceğini, durumun hemen İstanbul'a bildirilmesini istemiş. Onun verdiği bilgiye göre, Savaş sırasında yapılan anlaşmalar yüzünden bu devletler Yunanistan'ı şimdi kendiliklerinden İzmir'den çıkaramıyorlarmış. (**Gökbilgin** II: 84)

8. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Curzon'a gönderilen rapora göre, Yeni Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, Robeck'i ziyaret etti. Robeck, hangi hükümet olursa olsun, ateşkes şartları uygulandıktan ve Hıristiyanların güvenliği sağlandıktan sonra kendileri için farketmeyeceğini söyledi. Reşit Paşa, buna kendilerinin de titizlik gösterdiklerini, malî sıkıntı içinde bulunduklarını söyledi. Amiralin Mustafa Kemal'in pozisyonunu sorması üzerine Reşit Paşa, yurtseverlik duygularının onu önceki hükümete açık cephe almaya ittiğini, mevcut zorlukların İzmir'in işgalinden kaynaklandığını söyledi. (**Documents:** 794; **Baytok:** 43)

9. İstiklal gazetesinden Mustafa Kemal'e çekilen telde, haberleri yeterince alamayan İstanbul basınının endişe ve tereddüt içinde olduğu bildirildi. Yazılara ışık tutacak haberlerin Tasviri Efkâr, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklal gazetelerine gönderilmesi istendi. (**Özkaya:** 36)

10. **Alemdar**'da Refî Cevat: İttihatçıların yüzünden neşeler saçılıyor. Kendilerini millî hareketle alakalı gösterip böbürleniyorlar. Millî Hareket İttihat-Terakki dolabına girdiği anda "ört ki ölem" demekten başka çare kalmaz. Mustafa Kemal, Enver'i hiç sevmezmiş, Halil Paşa ile Talat Bey'i de kabul etmemiş. (Gazete Sivas'a karşı yumuşak tutumundan ötürü kendine çevrilen bakışlara cevap veriyor): Alemdar görüşünü ve mesleğini asla değiştirmemiştir. Evvela Kuvayı Milliye'nin ne istediğini açıkça anlayalım, sonra münakaşa ederiz. **İkdam:** Dikkat!... Bir imtihan devresi geçiriyoruz. Dışarının bütün dikkatleri, gözleri üzerimizdedir. **Tasviri Efkâr:** Hürriyetin kuvveti. **Tarık:** Ali Rıza Paşa, Balıkesir Kongresi temsilcisi Galip Paşa'yı kabul etti. **Akşam:** Anadolu'daki şahsi-

1919 - EKİM

yetler: Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey (resimleri), Ali Fuat Paşa, Refet Bey. **Vakit**'te Ahmet Emin: Med ve Cezir. —İstanbul'da veba başgösterdi. —Sansür tarafından yayınına izin verilen yazılarla 4 sayfa çıkmak mümkün olmadığından zorunlu olarak iki sayfa ile yetinmek zorunda kaldık. **İleri**'de Mustafa Kemal'in ilk resmi: Millî Kahraman. Özgeçmişi. —Hükümet, Kuvayı Milliye ile muharebesine devam ediyor. **İfham:** Anadolu Millî Hareketi ve sebepleri. **Peyam**'da Ali Kemal: Cümlenin maksadı bir amma... Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarıyla Damat Ferit'in Paris'teki Sulh Konferansı'na teklifi arasında fark yok. Memleketimiz için en ufak bir hayrı cana minnet biliriz, fakat... **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Millî hayatımız ancak Türk birliği ile mümkündür. —Millî Hareket'in maksadı, gayesi, icraatı. —İzmir Valisi İzzet Bey azlolunmuş, yerine Suriye eski Valisi Tahsin Bey tayin edilmiştir.

7 - SALI

1. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin bildirisi bugünkü gazetelerde yayımlandı. İçişleri Bakanı Şerif Paşa da bildiriyi illere telgrafla bildirdi. Bildiride kesin kararla işe başlayan Hükümet'in hiç bir partiye bağlı olmadığı, eğilim duymadığı, ancak hepsinden yardım ve destek istediği anlatıldı. Anadolu'da ortaya çıkan durumun İzmir işgali ve Doğu illerinin kaderi hakkındaki söylentilerden doğduğu, Hükümet'in de aynı duyguları paylaştığı, bu temele dayanılarak ufak tefek anlaşmazlıkların üzerinde durulmaması gerektiği bildirildi. Millî iradenin Meclis'te kendini belli edeceği, herkesin Anayasa'ya uyması gerektiği, seçimlerin kısa zamanda yapılacağı, cins ve mezhep ayırımı gözetilmeyerek herkese adaletli davranılması, kamu düzeninin bozulmaması bildirilerek geçmiş hükümet kanuna aykırı işler yapmışsa bunların gene kanuna uygun olarak düzeltileceği vadedildi. Wilson ilkeleri gereğince devlet birliğinin korunması için çalışılacağı belirtildi ve "Büyük devletlerin insaflı duyguları ve gerçekten gittikçe belirmekte olan Avrupa ve Amerika kamuoyunun ılımlılığı da bu konuda güven vericidir" dendi. (**TV:** 3665; **Vakit, Peyam, İleri, Alemdar, İfham, Tas.Ef., İkdam:** 7; **İr. Mil.** 12; **Albayrak:** 17; **Nutuk,** ves. 146; **Söylev I:** 158; **Kansu II:** 395) ★ Hükümet, bir kararname ile seçimlere başlanacağını ilan etti (**TV:** 3667; **Peyam, İstiklal:** 9)

2. Temsil Kurulu, Cemal Paşa'nın Hükümet'te Temsil Kurulu adına bulunmasını kararlaştırdı (**Baykal 2:** 14). ★ Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Hükümet olarak Temsil Kurulu'nun hemen bütün isteklerini kabul ettiklerini ve ona dayandıklarını bildirerek ayrıntılarda diretilmemesini, Temsil Kurulu'nun Hükümet'e yardımcı olmasını istedi. Mustafa Kemal, buna verdiği cevapta, teşekkür etti; Temsil Kurulu'nun Hükümet'e zorluk çıkarmayacağını ve iktidara ortak olmayacağını bildirdi. Haberleşmenin yeniden başlayabilmesi için 48 saat süre ve Kurulun örgütle eskisi gibi haberleşme imkânının tanınmasını istedi.

1919 - EKİM

(**Söylev** I: 156; **Kansu** II: 380) ★ Cemal Paşa, gece (7/8) verdiği karşılıkta, haberleşmeye eskisi gibi devam etme izni verildiğini açıkladı (**Söylev** I: 158; **Nutuk,** ves. 136).

3. 12 Eylül'den beri İstanbul'la kesilmiş olan resmî haberleşme, Temsil kurulu tarafından serbest bırakıldı (**ATTB:** 100; **Tas.Ef.** 9; **İstiklal:** 10; **Baykal 2:** 14; **Cebesoy 1:** 233).

4. Temsil Kurulu, millete bir bildiri yayımlayarak İstanbul Hükümeti ile tam bir anlaşma sağlandığını, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifası ve Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin kurulması ile devletin genel birliğinin de tamamlandığını, Temsil Kurulu'nun yeni Bakanlar Kurulu'na yardımcı olacağını, hiç bir yerde hükümet işlerine karışmaya izin vermeyeceğini, genel örgütlerin güçlendirilmesi ve baştan çizilen amaçlar doğrultusunda çalışmaya devam edileceğini bildirdi (**Nutuk,** ves. 137; **İleri, Alemdar, Tas.Ef, İfham** 9; **istiklal:** 10; **Kansu** II: 384).

5. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Padişah'a bir tel çekerek Damat Ferit Hükümeti düşürülüp yeni hükümetin kurulmasından ötürü teşekkür etti. "Her konuda ferman, görkemli, güçlü Padişahımız efendimiz hazretlerinindir" (**Söylev** I: 158; **Nutuk,** ves. 138; **Vakit, İleri, Tas.Ef, İfham, İstiklal, İkdam, Alemdar:** 9; **Göztepe:** 223; **Kansu** II: 386) ★ Temsil Kurulu, en zor anlarda gösterdiği kararlılıktan ve yaptığı hizmetlerden ötürü Ali Fuat Paşa'ya teşekkür etti (**Cebesoy 1:** 238).

6. Mustafa Kemal, Aydın ve Köşk Cephesi'nde kahramanca dövüşen savaşçıları kutladı (**HTVD** 48; ves. 1112).

7. Edirne'de Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin görevlerini de üzerine aldı. Edirne Belediye Başkanı Şevket Bey, durumu İçişleri Bakanlığı'na, Vali Vekili İhsan Adli Bey'e ve Sivas'a bildirdi. Mustafa Kemal verdiği karşılıkta, memnunluğunu bildirdi. Anadolu ve Rumeli, aynı ruhla varlığımızı ve millî bağımsızlığımızı kurtarmak amacıyla kutsal mücadeleye atılmıştır, dedi. (**İleri:** 12; **Nutuk,** ves. 268-270; **Bıyıklıoğlu 2,** I: 171) ★ Selim Paşa'nın kaçması üzerine Edirne Vali Vekilliği'ne İhsan Adli Bey getirildi. Karaağaç'ta Fransızlara sığınan Selim Paşa, bir İngiliz temsilcisinin arabasıyla İstanbul'a geldi. (**İstiklal:** 12; **Gökbilgin** II: 62; **BTTD** 14: 24) ★ Kırmasti (Mustafakemalpaşa)'de Müdafaa-i Hukuk Merkez Kurulu meydana getirildi (**TİH** II/2:33).

8. Batı Anadolu'da Yunan zulümlerini incelemekle görevli Müttefiklerarası Kurul'un raporu. 14 Ekim'de Konferans Başkanlığı'na sunulacak, ancak yayınına izin verilmeyecek olan rapor, Yunan işgalinin haklı sebeplere dayanmadığını itiraf ediyor. Raporda şu görüşler dile getiriliyor: Yunan işgali Haçlı Seferi'ni andırıyor. Asayişi geri getirmez. İşgal, gerçekte bir ilhakın bütün biçimlerini

göstermektedir. İşgal Yunanlılara değil Müttefik birliklere bırakılmalıdır. İzmir'de 300-400 kişi öldürülmüş, 2.500 kişi tutuklanmıştır... Kurul, 21 Haziran'da kurulmuştu. (**Gökbel:** 355; **TİH** II/2: 365; **Evans:** 180; **Bıyıklıoğlu:** 4; **Nider:** 82, Albay Mazarakis'in itirazıyla; **Roda:** 98)

9. Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Milne'in Yunan işgalini sınırlayan projesini kabul etti. Yunan birlikleri bu hattı 22 Haziran 1920'de çiğneyerek Müttefiklerin izniyle ileri harekâta geçeceklerdir. (**Jaeschke 2:** 87)

10. Yüksek Komiser Robeck, İstanbul'dan Batum'a kadar çıktığı kıyı gezisinde Samsun'a geldi. 15. Tümen Komutanı'na, halkın, İngilizlerin Samsun'dan ayrılması karşısındaki duygularını sordu. Cevap: "İyi geçiniyorlardı, fakat halk ayrılışlarından memnun..." Görüşmeyi, 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Harbiye Bakanlığı'na bildirecektir. (**HTVD** 11; ves. 283)

11. **İkdam:** Hükümet'in bildirisi münasebetiyle. —Elazığ'dan gönderilen telgraf: Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin düşmesi şehirde büyük bir sevinçle karşılandı. Adeta millî bayram şeklinde her tarafa bayrak asıldı. Belediye önünde toplanan halk gösteri yaptı. **The New York Times:** ABD'nin İstanbul eski Büyükelçisi diyor ki: İstanbul'da 30 yıl sürecek bir manda kurmalıyız. **Vakit**'te A. Emin: Hükümet bildirisi. —Ecnebiler Sivas ve Erzurum Kongresi'nin mahiyetini takdir ediyorlar. —Pek hayırlı bir azil kararı: İzmir işgalinin gerçek müsebbibi olan İzzet Bey'in me'şum faaliyeti hakkında yetkili kaynaklardan topladığımız bilgi. **İfham**'da H. Ragıp: Dayanışma gereği: Bugün hayatımızı kurtarabilmemiz her şeyden önce milletin saltanat etrafında dayanışan bir kitle halinde birleşmesiyle kabildir. **Akşam:** Kuvayı Milliye, Hükümet'i nasıl karşıladı? Hükümet'ten talep edilen üç nokta (Mustafa Kemal'in telgrafı). —Wilson ağır hasta. **İleri:** Anadolu'da millî tezahürat. Sebepleri, gayesi. **İstiklal:** Hükümet "Anadolu Harekâtı hukuk ve hudut-u Osmaniye'nin muhafazası endişesinden mütevellittir. Kabine de bu hissi taşımaktadır" diyor. —Hürriyet ve İtilaf Fırkası Hükümet'e, seçimlere katılmayacağını bildirmiştir. —Şimdiye kadar İstanbul'a 20.000 esirimiz gelmiştir. **Peyam**'da Ali Kemal: Acaba bir işe yaramayan, bizi felaketten felakete sokan kuvvet kanununu bırakıp siyaset düsturuyla iktifa eyledik mi? Ne gezer... Bu izmihlal içinde yine dört elle sarıldığımız, kılınç, top, tüfektir. Eskişehir'de Ömer Avni'nin çıkardığı **Ahrar** Gazetesi'nin 6. sayısı: Sivas Millî Kongresi'ne Eskişehir murahhası olarak giden Bayraktar Hacı Veli Efendizade Hüseyin Efendi ile arkadaşları dün akşam döndüler. —Millî Kuvvet, vatanın parçalanmaya başlandığı görülünce milletin kendi kendine dayanarak düşündüklerini açıklık meydanına koymasıdır. Millî kuvvet, her taraftan fışkırmıştır. Mücadele pek büyük ve yücedir. —Dün öğleden sonra yeni gün başladı. Yeni günü takdis edelim. —Mutasarrıf Hilmi Bey Cumartesi günü katledildi. Pazar günü Sabri Bey, Mutasarrıf Vekilliği'ne tayin edildi. (Onun tarihsiz bildirisi). —İçtimaî inkılap, halkçılık ilerliyor. —Geçen

1919 - EKİM

haftaki nüshamız Hükümet'in çıkardığı müşkülat yüzünden dağıtılamadı. —Hamdi Paşa, Burhan Bey ve Hacı Mehmet Ali kaçtılar. **Le Temps:** Türk milliyetperverlerinin zaferi... Ciddî olarak zamanı geldi. Doğu'da gereğinden fazla kan aktı. İzmir'den Van'a, Mersin'den Erzurum'a kadar Türk milliyetperverlerine karşı Avrupa'nın Haçlı Seferi yapması söz konusu olamaz. Barış, Edirne'den Toros Dağları'na ve İran'a kadar Türkiye'yi muhafaza etmelidir. (**Öztoprak:** 102). **Journal des Débats**'da A. Gauvin: Müttefiklerin Paris'te Damat Ferit'e kötü davranması, en büyük beceriksizlikleri oldu (**Jaeschke 1:** 69).

8 - ÇARŞAMBA

1. Hükümet'le Temsil Kurulu arasındaki ilişkiler normale döndü. Harbiye Bakanı Cemal Paşa gece (7/8) Mustafa Kemal'e hükümet bildirisini Sivas'a sormadan yayımlamak zorunda kaldıklarını, seçimi bir ay içinde yapacaklarını bildirdi. Mustafa Kemal verdiği karşılıkta teşekkür ve saygılarını bildirdi. Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal'in dün Padişah'a çektiği telgrafa cevap vererek, Padişah'ın bildirilen bağlılık duygularından memnun olduğunu bildirdi. (**Söylev** I: 158; **Nutuk,** ves. 135, 138) ★ Eski başbakanlardan Ahmet İzzet Paşa gece (7/8) Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, Hükümet'e güvenmelerini ve ona emir verir gibi davranmaktan sakınmalarını tavsiye etti. Mustafa Kemal verdiği karşılıkta, olağanüstü durumlarda bazı yerlerde istenmeyen durumların meydana gelmiş olabileceğini, bunun sorumlusunun Temsil Kurulu olmadığını belirtti ve bundan sonra olmaması için çalışacaklarını bildirdi. (**Söylev** I: 167-168; **Vakit:** 9; **Kansu** II: 393

2. İçişleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa sunulan yazıda, Gebze ve Kartal İlçeleri ile memurlarının, halkın ve jandarma bölük komutanının, erlerin Kuvayı Milliye'ye katıldıklarına ilişkin Üsküdar Kaymakamlığı yazısı anlatıldı (**Gökbilgin** II: 64).

3. Temsil Kurulu, İstanbul'la bağlantının kesilmesi eyleminde kararlara uyan bütün memurlara, özellikle telgrafçılara teşekkür etti (**YG:** 29; **Baykal 2:** 15; **ATTB:** 101). ★ Temsil Kurulu, Lâdik Hıristiyanları hakkında Yüzbaşı Zolter imzasıyla Samsun'dan yazılan telgrafa, Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey aracılığı ile cevap verilmesini ve bu yolla siyasî merciin Hükümet olduğu yolunda ihtarda bulunulmasını kararlaştırdı (**Baykal 2:** 14).

4. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Merkez Heyeti kuruldu. Sivas'ın denetimi Konya'da 26 Eylül'de sağlanmıştı.(**İstiklal:** 9)

5. Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta, onun ve Rauf Bey gibi önderlerin Hükümet'e girmemelerini, Meclis'te kalarak denetim görevini yerine getirmelerini istedi (**Nutuk,** ves. 140; **Kansu** II: 387; Mustafa Kemal'in bu görüşü eleştirisi: **Söylev** I: 160-163).

1919 - EKİM

6. Adagide'de Yunanlılar bir saldırıda bulundular. Kuvayı Milliye 5 ölü, 21 yaralı verdi. Kendisi de kayıplar veren Yunan kuvvetleri çekilmek zorunda kaldı. (**Apak:** 94).

7. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, çıktığı Karadeniz gezisinde Trabzon'a uğradı ve tarafsız olduklarını söyledi (**HTVD** 11, ves. 285). ★ Onun yardımcısı Webb'in raporu: Millî Parti karar verdiği takdirde, Sultan'ın tahttan indirilmesine engel olunması mümkün değildir (**Jeschke 2:** 242). ★ Müşavir Hohler'in raporu: İzmir'in işgali, halkın İngiltere'ye olan güvenini sarstı. Halk Damat Ferit'i, İngilizlerin her dediğini yapan zayıf bir şahsiyat olarak görüyor. O, millî hareketin gerçek ağırlığından habersizdir. ★ Morgan'ın raporu: Mustafa Kemal, İzmir Valisi'nden seçim hazırlıkları ile ilgili bilgi istemiş. O da bana akıl danıştı. Vali, tutumunu İngilizlerin tutumuna göre ayarlamak eğiliminde. Anadolu'yu zaptetmemizden yana görünüyor. (**Şimşir** I: 174)

8. İstanbul'da üye sayısı 15.000 olarak belirtilen Kürdistan Terakki Cemiyeti yöneticileri, yaptıkları toplantıda, Malatya olayını görüştüler. Sansür tarafından basında yer alması engellenen açıklamalarında, Binbaşı Noel'e eşlik eden iki Kürt prensinin Cemiyet tarafından, Barış Konferansının kararı belli oluncaya kadar Kürtlere itidal tavsiye etmek için görevlendirilmiş olduğu bildirildi. Toplantıda oy birliği ile alınan karar: "İngilizler bizim tek dostumuzdur ve Kürtler, İngilizlerden başka hiç bir himayeyi istememeye karar vermişlerdir". (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 103).

9. Şehzade Osman Fuat, esarette bulunduğu Batı Trablus'tan döndü (**Jaeschke 1:** 69).

10. Mustafa Kemal'le Celal Nuri Bey, arasında basındaki sansür hakkında telgraflaşma. Mustafa Kemal, Hükümet'in sansürü kaldırması için çaba istiyor. Celal Nuri Bey, komuoyunu İleri gazetesiyle gece gündüz aydınlattıklarını, İçişleri Bakanı ile Matbuat Müdürünün basını sıkıştırdığını belirtiyor. (**Özkaya:** 37) ★ Tasvirieſkâr Başyazarı Velit Ebüzziya ile Matbuat Cemiyeti ikinci Başkanı Ahmet Saki Beyler, millî birlik için daha iyi çalışabilmelerine yardımcı olmak üzere Mustafa Kemal'den açık talimat istiyorlar (**Özkaya:** 37).

11. **Peyam**'da. A. Kemal, Hükümet bildirisinden memnun: Bir Türk düşünülemez ki vatan endişesiyle best olunan o beyanatı takdir etmesin. Yine tekrar ediyoruz: Haklarımızı bugün ancak bir silahla savunabiliriz, o da hürriyete, meşrutiyete hak kazandığımızı fiilen ispat etmek, geçen idarenin işlerinden masumluğumuzu açıkça göstermek. **Akşam**'da N. Sadık: Karşımızda eski sorumluluklara katılmamış zatları görmeliyiz. Ta ki, bir yüce divan kurulup sanıklar hakkında kararını versin. **Vakit:** Teşkilat-ı Milliye'nin istekleri (Mustafa Kemal'in iki telgrafı). Kabineyi nasıl telakki ettiler. **İleri:** Anadolu ile haberleşme henüz layıkı ile başlamadı. **İfham:** Teşkilat-ı Milliye'nin maksadı ve teşki-

1919 - EKİM

latı hakkında. **Alemdar:** Kuvayı Milliye ne istiyor? Hâlâ müphemiyetten kurtulamadık. Kuvayı Milliye namına Sedaret Makamına telgraf çeken Mustafa Kemal Paşa (resmî). O mümtaz bir kumandanımızdır. Kendisinin vatan ve milletin menfaatına aykırı ufak bir hareket bile yapmaması gerekeceğinden eminiz. **İstiklal:** Harbiye Bakanlığı Müsteşarlığı'na Miralay İsmet Bey'in atanması kararlaştırıldı. Onu takdir etmeyen bulunmaz. Başarılar dileriz. —Dış ülkelerde 129.644 esirimiz var. Bunların 119.255'i İngiltere'nin, 9.331'i Rusya'nın, 1.052'si Fransa'nın, 6'sı İtalya'nın elinde.

9 - PERŞEMBE

1. Hükümet adına Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Temsil Kurulu'ndan, 4 noktaya açıklık getiren bir genelge yayımlanmasını istedi: İttihatçılıkla ilişkilerinin bulunmadığı; Osmanlı Devleti'nin Dünya Savaşı'na karışmasının doğru olmadığı, buna sebep olanlara karşı ad belirtilerek bazı yayınlar yapılması ve haklarında yasal kovuşturma yapılması; savaş sırasında her türlü cinayeti işleyenlerin yasal cezadan kurtulamayacakları; seçimlerin özgürlük içinde yapılacağı... (Mustafa Kemal bunlara yarın karşılık verecektir). Cemal Paşa ayrıca, Temsil Kurulu'yla görüşmek üzere Bahriye Bakanı Salih Paşa'nın görevlendirildiğini belirterek nereye gelmesi gerektiğini ve kimlerle görüşeceğini sordu. (**Söylev** I: 170; **Nutuk,** ves. 141; **ZC** I: 20; **Gökbilgin** II: 76; **Kansu** II: 390)

2. Hükümet, yeni bir kararname yayımlayarak seçimlerin hızla yapılabilmesi için 15 gün içinde ikinci seçmenlerin seçimine başlanmasını, daha sonraki 5 gün içinde de mebusların seçilmesini emretti. Bundan önceki genel seçimler 1876, 1877, 1908, 1912, 1914'te yapılmıştı. Osmanlı meclis tarihinde bu 6. seçim olacak. (**TV:** 3668; **MN** 1922: 170; **Belen:** 141)

3. Damat Ferit Hükümeti'nin işbaşına getirdiği yöneticilerin görevden uzaklaştırılmasına başlandı. Posta Telgraf Genel Müdürlüğü'ne 12 Nisan'da atanmış olan Refik Halit Bey, görevinden alındı. Refik Halit Bey, Kuvayı Milliye kuruluşlarının haberleşmesini engellemek için sert emirler vermişti. (**İstiklal, İleri, İfham:** 10) ★ Cevat Paşa (Çobanlı) Üçüncü defa Genelkurmay Başkanlığı'na getirildi. Cevat Paşa daha önce Harbiye Bakanlığı da yapmıştı. Askerî Şûra Umumî Muamèlat eski Müdürü İsmet Bey (İnönü), Harbiye Bakanlığı Müsteşarı oldu. (**TV:** 3670; **İleri:** 9; **TSKT** III/6-1: 261) ★ Suriye ve Irak halkından olup silah altında bulunan erlerden memleketlerine gitmek isteyenlerin terhisi emredildi (**TV:** 3670). ★ İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na verdikleri bir yazıda, eski bakanlara karşı girişilecek bir şiddet hareketine göz yumamayacaklarını bildirdiler.

4. Adana Vali Vekili Esat Bey, İşgal Kuvvetleri Kumandanı Brémond'a 50 Türk Jandarma erinin terhis edilmesine girişildiği yolunda aldığı bilgiyi sözkonusu

1919 - EKİM

ederek, Valiliğin haberi olmadan bu konuda bir işlem yapılmamasını rica etti. Brémond verdiği karşılıkta "Bu bana ait bir meseledir, siz karışmayın" dedi. (**Esat:** 62)

5. Amerikan İnceleme Kurulu Başkanı Tümgeneral Harbord, Karadeniz'de Martha Washington Gemisi'nden Mustafa Kemal'e gönderdiği mesajda, ABD Senatosu'na hitaben Temsil Kurulu'nca 24 Eylül'de yazılan raporu aldığını bildirerek Ermenilere güven verilmesini istedi. Amerika'nın Ermenilerle yakından ilgilendiğini belirtti. 2 Eylül'de İstanbul'a gelen Harbord Kurulu, 20 Eylül'de Sivas'a gelmiş ve kendisi Mustafa Kemal'le 22 Eylül'de görüşmüştü. Harbord Kafkasya'daki incelemelerini bitirerek Paris'e dönüyor. (**TİH** II/2: 351; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 103)

6. Mustafa Kemal, Teke Mutasarrıfı Celal Bey'den, ildeki yabancıların hareketleri, özellikle İtalyanların durumu hakkında bilgi verilmesini, millî teşkilatın büyük bir sükûn ve düzen içinde kurulup geliştirilmesini istedi. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 105) ★ Temsil Kurulu, İngiliz Yüzbaşı Zolter'in Hükümet'in haklarına ve onuruna saldırısının ve en son Sinop'taki demecinin İçişleri ve Harbiye bakanlıklarına bildirilmesi için Sinop Mutasarrıfı ve 20. Kolordu Kumandanlığı'na tavsiyede bulunmayı kararlaştırdı (**Baykal 2:** 15).

7. Mustafa Kemal'in bir bildirisi Halep'te yayımlandı: Türklerle Arapların arasına sokulan ayrılığa aldırmadan hainlere karşı birleşmek gerekir. Vatanı ve Müslümanlığı kurtarmak istiyoruz. Bursa ve Konya'yı hainlerden temizledik. Yakında Arap kardeşlerimizi de ziyaret edip düşmanı dağıtacağız. (**Şimşir** I: 215)

8. Velit Bey, Mustafa Kemal'e Ruşen Eşref Bey'in yarın Sivas'a gitmek üzere İstanbul'dan yola çıkacağını bildirdi. Mustafa Kemal, yol boyundaki ilgililere, Ruşen Eşref Bey'in yolculuğuna kolaylık gösterilmesi emrini verdi. (**Özkaya:** 40)

9. Edirne'deki İngiliz Askerî Temsilcisi'nin Vali Vekili İhsan Adli Bey'i tehdidi: Sükûn ve huzuru bozacak olaylardan mahallî hükümeti ve Kuvayı Milliye Meclisi'ni sorumlu tutacağım. Böyle bir durumda il, İtilaf Devletleri'nce işgal edilecektir. (**HTVD** 10, ves. 226)

10. Denizli Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya özel bir mektup yazarak Damat Ferit Hükümeti'nin millî kuvvetleri hain ilan eden tutumundan yakındı. Göçmenlerin yerlerde süründüğünü bildirerek Yunan işgalinin her türlü yolla kaldırılmasına çalışılmasını istedi. (**HTVD** 47, ves. 1097)

11. İngiliz Savaş Bakanı Churchill, hükümetine sunduğu gizli muhtırada, Türk millî akımını "Ana amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasına karşı

1919 - EKİM

koymak olan yurtsever bir örgüt" olarak niteledi. (**Sonyel:** 63). ★ General Gouraud, Fransızların Beyrut Başkomiserliği'ne atandı (**Jaeschke 1:** 69).

12. İstanbul Türkocağı'nda düzenlenen Sanayi Sergisi, Veliahd Abdülmecit tarafından açıldı (**İfham, İstiklal:** 10).

13. Fransız Gazeteci Madam Gaulis, Eskişehir'in bir köyünde Ali Fuat Paşa'yı ziyaret etti. Dr. Tevfik Rüştü Bey de Gaulis'le birlikte bulunuyor. (**Cebesoy 1:** 201, 240)

14. **İkdam**'da, Eskişehir Mutasarrıfı Çolakoğlu Sabri Bey'in, şehirde can ve mal güvenliğinin bulunduğunu, Hıristiyanlarla Müslümanların eşit yurttaşlar olduğunu, asayişin bozulmaması gerektiğini bildiren bildirisi (Sabri Bey bu göreve 3 Ekim'de halk tarafından seçilmişti) —Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin istekleri. **Tasviri Efkâr:** Anlaşma lüzumu. —Uzlaşma oldu. **Akşam:** En son malumat: Sevinç telgrafı, istekler telgrafı, uzlaşma telgrafları. —Lenin'in düştüğü bildiriliyor. —M. Sadık: Millî birlik. **Vakit:** Kuvayı Milliye ile uzlaşma hasıl oldu. —Mustafa Kemal'in bildirisi ve Padişah'a teşekkürü: **İleri:** Yeryüzünde Damat Ferit, Hoca Sabri Hükümeti gibi bir hükümet kalmadı. Ey yoldaşım, politikacılara güvenme. Meclis'in açılmasını iste. Önündeki eski zincirle Sultan Hamit, İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Ferit Paşa seni bağlamışlardı. Şimdi sen onunla istibdadı, zulmü, mutlakiyeti bağla. Onu zindana at, yahut yok et! Uyan, adalet kılıcını kuşan... (C.Nuri). —Kuvayi Milliye ricalinden bazı simalar. —Millet düşmanları cezalarını çekmelidirler. **İfham** (boydan boya manşet:) Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Kuvayı Milliyesi namına Padişahımıza arz-ı şükran ediyor. —Kuvayı Milliye'nin millete beyannamesi. —Millî meclis, 40 güne kadar toplanacak. —Milletle Hükümet birleşti. **İstiklal**'de R. Ahmet, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin yanlışlık ve beceriksizliklerini anlatıyor. —Kuvayı Milliye ile uzlaşma hasıl oldu. **Türk Dünyası:** Millet Meclisi nihayet bir ay içinde toplanacaktır. —Hükümet'le Kuvayı Milliye arasında tam uzlaşma. **Peyam**'da Ali Kemal: İzmir'i kurtarmak, bütünlüğümüzü korumak amacımızı isterse canımıza susamış olanlar gerçekleştirsin. Fakat görünen köy kılavuz istemez. Böyle gecenin huzur umulur mu sabahından? (Gazetede 4 sütun sansür). **Alemdar**'da Mustafa Kemal'in bazıları sansürlü telgrafları. —Durum tamamen inkişaf etmiştir. —Seçim mücadelesi başlıyor. **Diken**'in 25. sayısı: Kabine buhranından sonra halk ne düşünüyor? Yeni zengin: Bana ne! Memurlar: Sadrazam düşmüş ne çıkar, sen zamma bak. İttihatçı: Gözünü sevdiklerim, tutkalla bile yapışamıyorlar. Hademeler: Artık kaçıncısı olduğunu ben de unuttum. Külhanbeyi: Alay var be! Ona bak. **The Times:** Damat Ferit, yeniden iktidara gelecek (**Jaeschke 1:** 69). **Servetifünun:** Yeni Vekiller Heyeti (resimleri), Mustafa Kemal ve Rauf Bey'le Sivas Valisi Reşit Paşa'nın resimleri. —"Ferit Paşa, felaketzede Türk Asyası ile Saray arasında korkunç bir duvar gibi geriliyordu"

1919 - EKİM

10 - CUMA

1. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın dünkü isteklerini cevaplandırdı. İttihatçı olmadıklarını ama İttihatçı düşmanlığını da uygun görmediklerini, İstanbul Çarlık Rusyası'na vadedilmiş olduğu için Dünya Savaşı'na zorunlu olarak girildiğini, Ermeni kırımı konusunda tantana yapılmasının doğru olmadığını ama suçluların cezalandırılması gerektiğini, seçimlerde baskı yapılmayacağını bildirdi. Başka Bir telgrafında da Salih Paşa ile buluşma yerinin Amasya olacağını, Sivas'tan kendisiyle birlikte Rauf ve Bekir Sami Beylerin gideceğini bildirdi. (**Söylev** I: 170; **Nutuk,** ves. 142; **Baykal 2:** 15; **ZC** I: 20; **ASD** I: 38)

2. Mustafa Kemal, bazı İstanbul gazeteleri adına Matbuat Cemiyeti Başkanı Velit Ebüzziya'nın dünkü sorularını cevapladı. Temsil Kurulu adına yapılan açıklamada Hükümet'le Temsil Kurulu arasındaki işlerde devletin iki başlı bir görünüm içinde olmayacağı, Temsil Kurulu'nun başka ülkelerle resmî ilişkilere giremeyeceği bildirildi. Bugünkü hükümetin iç ve dış politikayı yürütüp yürütemeyeceği konusunda şimdilik bir şey söylenemeyeceği, bakanların ve başbakanın atamasında etkili olunmadığı da belirtildi ve daha ayrıntılı bilgi alınmak isteniyorsa Sivas'a bir-iki kişi gönderilmesi istendi. (**Nutuk,** ves. 143) ★ Tasviri Efkâr adına Ruşen Eşref, Sivas'a gitmek üzere İstanbul'dan hareket etti (**Özkaya:** 40). ★ Mustafa Kemal, Denizli'de Müftü Ahmet Hulusi Efendi'ye çektiği telgrafta birlik halinde mücadeleyi övdü (**Tütenk:** 68).

3. Sultanahmet Camii'nde cuma namazından sonra İzmir şehitleri için mevlit okundu. Yunanlıların giriştikleri katliamlar kınandı. Anadolu hareketini öven konuşmalar yapıldı ve İtilaf Devletleri'ne verilmek üzere bir ahitname kabul edildi. (**Akşam:** 10; **İfham, İleri, Tas.Ef.** 10, 11; **İkdam, İstiklal, Alemdar. Vakit:** 11; **AS:** 19; **Arıburnu 1:** 28)

4. Edirne Vali Vekili İhsan Adli Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telde, "Edirne'de herkes size yardıma söz vermiştir. Abdülhamit zamanında 9 yıl sürgün, İttihatçılar zamanında memleketten uzak kalmış bir zavallıyım. Dayanıklılığımı tamamen yok edecek, veya cesaretimi bana geri verecek, beni parti ihtiraslarının dışında yurdun yararlı insanları arasına koyacak sizin göstereceğiniz yakınlık ve güvendir" dedi. (**Nutuk,** ves. 266)

5. Hürriyet ve itilaf Fırkası adına Sadık Bey, Hükümet'e verdiği dilekçede Kuvayı Milliye temsilcileri adını kullanan maskeli İttihatçıların seçimler konusunda Anadolu'da halka baskı yaptıklarını ileri sürdü. Onlarla uzlaştığı için Hükümet'i eleştirdi. Hükümet'in seçim özgürlüğünü sağlayacağından umutsuz olduğu için partisinin seçimlere katılmayacağını bildirdi. İnceleme yapılarak suçluların cezalandırılmasını bir kere daha istedi. (**BTTD** 60:4)

1919 - EKİM

6. İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Curzon'a: Barış şartlarını empoze etmek için artık bir işgal ordusuna ihtiyaç var. Mustafa Kemal'in karşısında İngiliz arslanının prestiji sarsıldı. Ateşkesi imzalayan Türkiye'nin yerine bugün bambaşka bir Türkiye var. Barış kısa zamanda imzalanmalı. Mustafa Kemal, eski hükümet üyelerinden bazılarının tutuklanıp yargılanmasını istiyor. Buna izin vermeyeceğimizi Türk Hükümeti'ne bildirdik. (**Şimşir** I: 134; **Bıyıklıoğlu:** 55) ★ Grey'in Washington'dan raporu: Manda Amerika'da hiç bir vakit makbul olmadı (**Jaeschke 1:** 69).

7. Harbord'un raporu: Milliyetçi hareketin asıl amacı, Türklüğün şerefini kurtarmaktır. Gerginlik eski idare yüzünden idi. Fransızlar, Türkleri mandaları altına almak istiyor. Ermeni kırımından Fransızlar sorumludur. Ermeniler korkusuzca yerlerine dönüyorlar. Katledikleriyle ilgili duyduklarımız doğru değilmiş. Gezdiğim her yerde herkes Wilson ilkelerinden söz etti. (**Ulubelen:** 212; **Meram:** 225; **Documents:** 817-819. Harbord'un başka raporu için bkz. 16)

8. Hindistan, 17 Ekim Hilafet Günü için sessiz direnişe hazırlanıyor. Pasif Direnme Konseyi 30.000 adet bildiri dağıttı. Gandi, Müslümanlarla birlikte Hinduların da direnmesini istedi. (**Sinha:** 72)

9. **Tasviri Efkâr:** Türk milleti, İzmir ve Trakya konusunda devletlerden adaletin tecellisini istiyor. —Aydın Vilayeti Türk ve Müslüman yurdudur. **İkdam:** Seçimler. —Türk Sanayi Sergisi. Hamdullah Suphi ve Abdülmecit'in açılış konuşmaları. **Türk Dünyası:** Yeni kabine nasıl karşılandı? **Vakit:** Eski İçişleri Bakanı Adil Bey ve Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa, bir irade-i seniye tasni ederek (uydurarak), Hükümdar'ın haklarına tecavüz etmişlerdir. **İstiklal:** Hükümet'le Kuvayı Milliye'nin uzlaştığına ilişkin haberler. —Lenin'in azledildiğine dair haberler dolaşıyor. **Alemdar**'da Refi Cevat, Damat Ferit'in Yüce Divan'a verilmesini isteyenlere karşı, İttihat ve Terakki'ye muhalefet etmeyerek istifa etmemiş olan Mustafa Kemal'in de Yüce Divan'a verilmesini istiyor. **İfham**'da Hüseyin Ragıp, Türkleri seçimlerde çoğunluk sağlamaya çağırıyor: Türk milleti gözünü aç! Damat Ferit Hükümeti düştü diye yan gelip yatma! **İleri:** Ey Türk! Hasletlerini, meziyetlerini bil! —Yeni Harbiye Müsteşarı İsmet Bey. **Akşam:** Bugünkü vazifemiz birlik olmaktır. Mustafa Kemal ve fedakâr arkadaşlarını birer millet kahramanı ilan etmek doğru değildir. Millet Meclisi derhal toplanarak iki başlı idareye son verilmelidir. Ferit Paşa'nın tayin ettiği ehil olmayan kişiler dışında, memurlar görevlerinden alınmamalıdır. —Sultanahmet'te bugünkü millî tezahürat. **Tarık:** Refik Halit 10 telgrafı alıkoydu.

11 - CUMARTESİ

1. Mustafa Kemal'in bildirisi: Temsil Kurulu'nun bildirilerini en küçük kuruluş şubelerine kadar duyurun. İsteklerinizi Temsil Kurulu'na değil, doğrudan Hükümet'e bildirin! ★ Balıkesir'de Kâzım (Özalp), Konya'da Refet, Bursa'da

1919 - EKİM

Bekir Sami Beylere: Milli örgütün genişletilmesi, yurtsever mebus adaylarının seçimi için çalışılması... ★ Dernek şubelerine: Hükümet'in seçimlerle ilgili kararnamesi henüz ulaşmamış ise çevredeki şubelerden istenmesi, adayların ad ve kimliklerinin bildirilmesi... (**Tas.Ef.** 20; **Nutuk,** ves. 147-149, 276; **ATTB;** 103; **ASD** III: 2; **Özalp:** 60)

2. Başbakan Ali Rıza Paşa, Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa ile birlikte yüksek komiserleri ziyaret ederek, milleti Padişah çevresinde toplamak, Barış Konferansı önüne birleşmiş bir milleti temsil ederek çıkmak istediğini, kabinesini barışçı ve tarafsız kişilerden kurduğunu söyledi (**Baytok:** 44; **Çoşar:** 14; **Belen:** 134).

3. Bursa Valiliği'ne Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran) atandı. Hazım Bey, 16 Aralık 1918'de bu göreve atanmış, görevden alınması üzerine Damat Ferit Paşa'ya çektiği bir telgraf yüzünden 16 Mart'ta tutuklanmış ve yargılanmıştı. Bu seferki valiliği ve İçişleri Bakanlığı sebebiyle de Dördüncü Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Nemrut Mustafa Paşa Divanıharbinde yargılanacak, çarptırıldığı idam cezası Padişah tarafından ömürboyu hapse çevrilecektir. (**TV:** 3671) ★ Konya Valisi Cemal Bey görevden alınarak yerine Suphi Paşa atandı. Cemal Bey, 24 Eylül'de Konya'dan İstanbul'a kaçmıştı. Açık bulunan Ankara Valiliği'ne Bitlis eski Valisi Ziya Paşa atandı. Sivas Valisi Reşit Paşa'nın yerinde bırakılması kararlaştırıldı. Bu göreve 30 Ağustos'ta zamanın Elazığ Valisi Ali Galip Bey atanmış ancak görev yerine gidememişti. (**TV:** 3671) ★ Eski Başbakan Tevfik Paşa, sandalyesiz bakan olarak Hükümet'e alındı (**TV:** 3672).

4. Mustafa Kemal, Yenigün Gazetesi'nin Sivas muhabirine verdiği ve bugün yayımlanan demecinde, Millî Teşkilat'ın milletin uğradığı dış felaketten ve eski hükümete karşı meydana geldiğini belirtti; İttihatçılık suçlamasını reddetti; Müslüman olmayan azınlıklara düşmanlık beslemediklerini, buraya gelen yabancıların olumlu raporlar gönderdiğini, mebusluğa adaylığını koymayacağını fakat millet seçerse kabul edeceğini bildirdi. (**YG:** 11; **ASD** III: 2; **Yak. Tar.** I: 95) ★ Velit Ebüzziya, gazeteciler ve diğer kişilerden oluşan kurulun Mustafa Kemal ile buluşmak üzere yer tayinini Sivas'tan istiyor. Cevap: Heyette kimler bulunacak? (**Özkaya:** 37) ★ Sivas'a gitmek üzere bir fotoğrafçı ile dün İstanbul'dan yola çıkan Ruşen Eşref Eskişehir'de (**Özkaya:** 41).

5. İçişleri Bakanı'nın başvurusu üzerine Hükümet, Damat Ferit Hükümeti'nce alınan Temsil Kurulu ile Müdafaa-i Hukuk örgütünün telgraflarına postanelerde elkonulması kararını kaldırdı. Bakanlar Kurulu toplantısında, İzmir bölgesinde inceleme yapan Kadri Bey'in birinci raporu görüşülerek Yunanlıların işgal ettikleri bölgedeki tahkimat ve sevkiyatlarına engel olunması ve işgal bölgesinin genişletilmesi yolundaki karardan vazgeçilmesi için İtilaf Devletleri nezdinde girişimde bulunulması kararlaştırıldı. (**Gökbilgin** II: 68,71)

1919 - EKİM

6. Yunan kuvvetlerine, Türk saldırısına uğradıkları takdirde bunları kovalama ve zaptettikleri yerleri işgallerinde tutma hakkı verildi. Milne 10 gün sonra bunun yalnız hücumlara uğrayan bölgelerde bir hareket izni olduğunu açıklayacak, 29 Ekim'de de Yunanlılara, Türkleri 3 km kovalayıp geri dönme izni verilecektir. Yunan kuvvetlerine 9 Eylül'de 1.000 - 1.500 metre derinliğine kadar karşı saldırıya geçme hakkı tanınmış, ancak Yunanlılar, Türk saldırılarını engellemek için bunun yetmediğinden yakınmışlardı. (**Misailidis:** 83; **BTTD** 23: 46; **YOİ** I: 196)

7. Millî Kongre'de yapılan toplantıda, partiler, seçimlerde birlik sağlamaya karar verdiler. Buna göre, yurtsever kişiler aday gösterilecek, Türklerin sandık başına gitmesi sağlanacak. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'da Sadık Bey'in başkanlığı altında yapılan toplantıda, Hükümet Anadolu'daki seçimleri denetlemek için müfettiş gönderirse seçimlere katılmaya karar verildi. (**İfham:** 12)

8. Bakanlar Kurulu, İstanbul ve çevresindeki Yunan faaliyetleri ile ilgili Harbiye bakanının sunduğu belgeleri inceledi. Rum halkı örgütledikleri gerekçesiyle Edirne ve İstanbul'daki Yunan kıtalarının yurtdışına çıkarılmaları için İtilaf Devletleri'ne başvurmaya karar verildi. Tuna Nehri içinde bulunan Adakale'nin Rumenler tarafından işgalinin kabul edilmeyeceği ve temsilciler nezdinde derhal gerekli girişimlerin yapılması da kararlaştırıldı. Adakale önce Fransızlar tarafından işgal edilecekken Hükümet'in gerekli güvenceyi vermesi üzerine bundan vazgeçilmiş, ancak daha sonra Barış Konferansı kararlarına dayanılarak Rumenlerce işgal edilmişti. (**Gökbilgin II:** 92, 102)

9. Amerikan Harbord İnceleme Kurulu, Ermenistan Komiseri Haskell'le birlikte İstanbul'a döndü. 2 Eylül'de İstanbul'a gelen Harbord 20 Eylül'de Sivas'ta Mustafa Kemal'le görüşmüş, oradan Erzurum ve Kafkasya'ya geçmiş ve gittiği yerlerde Ermeni nüfusu ve mandası üzerine araştırmalar yapmıştı. Harbord 24 Ekim'de Paris'te olacaktır. (**İkdam:** 11, 12; **Türk Dünyası, Tas.Ef.** 12,13: mülakat; **İfham, İstiklal, Alemdar:** 13)

10. Malî sıkıntılar içinde olan Hükümet, 1.500.000 liralık gümüş para bastırmaya karar verdi (**TV:** 3671).

11. İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Sait Molla, İngiliz ajanı Rahip Fru'ya Anadolu harekâtı aleyhinde işbirliği öneren ve hizmet arzeden gizli mektuplarından ilkini yazdı: Dün Adil ve Ferit'e biraz daha sabır tavsiye ettim. Verilen 2.000 lirayı Adapazarı'nda Hikmet Bey'e gönderdim. Oradaki işlerimiz pek yolunda gidiyor. (**Söylev** I: 212, ve diğer mektupları; **Karabekir 1:** 367)

12. Darülfünun nizamnamesi: Bilimsel özerklik; hukuk, tıp, edebiyat, fünun müderrislerinden kurulan bir bilimsel kuruluş... (**TV:** 3677)

13. **Akşam:** Hükümet Sulh Konferansı'nın muhtemel daveti üzerine 3 delege, 1 danışman tayin etti. Delegeler: Mustafa Reşit, İzzet Paşalar, Ahmet Rıza Bey.

1919 - EKİM

—Hürriyet ve İtilaf Fırkası, nasıl doğdu, nasıl öldü? —Soysallıoğlu İsmail Suphi'nin Anadolu mektubu: Anadolu'nun dört derdi var: Sıtma, frengi, çocuk düşürme, az doğurma. **Renin:** Bütün cihanın kuvvetine karşı millî bir hareket yaratmak! Ne çocukça bir hayal! Anadolu'da ne kalmıştır ki direnmek mümkün olsun! (The Times'ten). **İkdam:** Partilerin vazifesi. **Tasviri Efkâr.** Son fırsat, son imtihan. Yunus Nadi'nin **Yeni Gün**'ü, altı buçuk aylık bir aradan sonra yeniden yayımlanmaya başladı: Mustafa Kemal Paşa ile mülakat (oradan Akşam iktibas ediyor). Yenigün 27 Mart 1919'da 203. sayısı ile yayınına ara vermişti. **İfham**'da H. Ragıp: Lafta değil, işte hamiyet. Partilere düşen, seçim işlerini yola koymak için bir an önce birleşmektir. —Dün Sultanahmet'te binlerce Müslüman İzmir facialarını yeniden protesto etti. İtilaf mümessillerine verilen ahitname. **Vakit:** Dün İzmir için İstanbul'un binbir mabedinde ağlandı. —Sivas Kongresi'nde: Amerikalı Browne'un kıymetli bir tanıklığı, **İleri:** Kuvayı Milliye'nin iki halaskârı: Abuk Ahmet Paşa, Nazım Paşa, **İstikla**'de R. Ahmet: Millî birliğimiz yine tabiî halini almak üzere. Bir - bir buçuk ay içinde meşrutiyet usulüne dönülecek. Anadolu Hareketi'nin mahiyetini yanlış gösterenler, kendilerini kimlerin alkışladığına baksalar iyi olur. —Evvelki kabinelerin iç yüzü. **Peyam**'da Ali Kemal: Biz de şikak değil vifak (uyumsuzluk değil uyum) isteriz. **Türk Dünyası:** İzmir için dünkü dualarla karar —Gazetemiz yarından başlayarak hergün 4 sayfa. **Karagöz:** —Aman Karagöz Ağa! Bu boğaz boğaza gelenler, sille tokat dalaşanlar kim? —Merak etmeyiniz efendim, kavga falan ettikleri yok. Bu, Hürriyet Fırkası'nın itilaf müzakeresidir.

12 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan, Askerî Nigehban Cemiyeti'nin "kökünden sökülüp atılmasını", mensuplarının cezalandırılmasını istedi. 23 Eylül tarihli dernek bildirisinin ordu içinde huzursuzluğa sebep olduğunu bildiren Mustafa Kemal, dernek mensuplarının ahlaksızlıkları, hırsızlıkları nedeniyle evvelce ordudan çıkarılmış, emekliye ayrılmış kişiler olduğunu ileri sürdü. Cevap: 14 "Bu kesin olarak kararlaştırılmıştır". (**Nutuk,** ves. 150; **Kansu** II: 401) ★ Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya Aydın Cephesi ile ilgilendiklerini bildirerek bu cepheyi düzene sokmak için Refet Bey'in resmî olmayan biçimde görevlendirilmesini, 12. Kolordu Kumandanlığı'na yurtsever bir kişinin atanmasını, Ali Fuat Paşa'nın resmî olmayan bir durumda bırakılması halinde 20. Kolordu Kumandanlığı'na aynı nitelikte birinin atanmasını istedi. (**TK** 13: 109) ★ Mustafa Kemal, Süleyman Nazif'in bir telgrafına verdiği cevapta, Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'i öldürenlerle (4 Eylül'de öldürülmüştü) hiç bir ilgilerinin bulunmadığını, Kuvayı Milliye olarak caninin bulunmasında Hükümet'e yardımcı olacaklarını ve olaydan üzüntü duyduğunu bildirdi. (**Borak 2:** 142)

1919 - EKİM

2. Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Paşa, Edirne'den Mustafa Kemal'e gönderdiği raporda, dün istenen bazı konularda görüşlerini bildirdi. İlin en küçük parçasına kadar yayılmış olan teşkilatın genişletilmesine çalışıldığını, tümen komutanlarının güvenilir kişiler olduğunu, seçimlerde istenen sonucun elde edilmesi için çalışıldığını bildirdi. Doğu ve BatıTrakya'da Yunan çabaları üzerine bilgi vererek, Türkiye ile Yunanistan arasında tampon bir özerk devlet kurulmasının yararı üzerinde durdu.(**Nutuk,** ves. 278)
3. İngiliz işgali altındaki Antep'te, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi açıldı. Antep, 29 Ekim'de Fransızlar tarafından işgal edilecek, şehir halkı Fransızlara karşı çok sert bir mücadele yürütecektir. (**Yetkin:** 40)
4. Amiral Bristol başkanlığındaki İzmir Yunan Zulümlerini İnceleme Komisyonu'nun raporu: Ateşkes'ten sonra İzmir ve çevresinde Hıristiyanların durumu memnunluk verici idi. Yunan işgali bir zapt, istila ve Haçlı Seferi halini almıştır. Olaylardan Yunan Kumandanlığı sorumludur. Adî suçluların kaçarak silahlanmasını önleyemeyen Osmanlı memurlarının da olaylarda sorumluluğu vardır. İleri hareket esnasında akan kanlardan Yunan Hükümeti sorumludur. Menemen'de Türklere katliam uygulanmıştır. İç Anadolu ile ticarî işlemler bütünüyle durmuştur. Eski eşkiya çetelerinin mensuplarıyla birlikte hareket eden Türk millî hareketi reislerinin, kendilerine bağlı kuvvetlerin bazen akın yapmalarına engel olacak nüfuzları yoktur. Millî hareket reisleriyle birlikte, onlar üzerinde hiç bir nüfuzu olmayan Türk Hükümeti de sorumludur... Amerika adına Amiral Bristol, Fransa adına General Bonost, İngiltere adına General Hare, İtalya adına General Daloliyo'nun imzalarını taşıyan raporun sonuç bölümünde, işgalin ilhak niteliğine dönüştüğü, işgal devam ettikçe asayişi getirmenin mümkün olmadığı, amaç asayiş ise işgalin Müttefik askerlerince yapılması gerektiği, ilhakın nüfus açısından milliyetler ilkesine ters düşeceği anlatıldı. (**TYF** II: 281) ★ Barış Konferansı adına Clemenceau, Venizelos'a bir mektup yazarak İzmir işgalinde meydana gelen olaylardan Yunanlıların sorumlu olduğunu, işgal izninin ilhak anlamında olmadığını bildirdi. (**Gökbel:** 359)
5. Maraş ileri gelenleri, İngiliz haberalma memurlarının çağrısı üzerine bir toplantı yaptılar, İngiliz birliklerinin yerini Fransız birliklerinin almasını protesto ettiler. Padişah'a ve Allenby'ye çektikleri telgraflarda, İngiliz birliklerinin yerinde kalmasını istediler. Maraş'ı İngilizler 1 Ekim'de boşaltmışlardı. Yurduna dönen Ermenilerin de öc alacağından çekinen şehrin ileri gelenlerinden bazıları 28 Ekim'de Maraş'ı terkedecekler. Fransız işgali ise 29 Ekim'de başlayacaktır. (**Abadi:** 16; **Y. Özalp.** 15)
6. Kürt Kulübü üyeleri, İçişleri Bakanı'nı ziyaret ederek seçimlere katılma konusunda uzun bir görüşme yaptılar; taşrada kapatılmış şubelerinin açılmasını istediler (**İfham:** 14).

1919 - EKİM

7. Albay Aleksandros Zimbrakaki, Rumları örgütlemek için İstanbul'a geldi (**TİH** II/2: 336).

8. Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığından Başbakanlığa yazılan bir yazıda 1 Kasım 1919'da son kongresini yapan İttihat ve Terakkî Fırkası'nın mal varlığını Teceddüt Fırkası'na devrettiği, bu mal varlığının miktarı hakkında kesin bilgi edinilemediği anlatıldı. Yazıda halen tutuklu bulunan Teceddüt Fırkası Başkanı Ayan üyesi Hüsnü Paşa'nın bu konuda somut bilgi vermediği belirtildi. (**Tunaya** II: 128)

9. **Alemdar,** seçimler üzerine kaygılarını dile getiriyor. Gazete İttihatçıların dirileceğinden kaygılı. **İrade-i Milliye:** Padişahımız Efendimiz Hazretleri, Millî Hareket için ne buyuruyorlar (Müşir M. Fuat). **İkdam:** İzmir için (iki sütun sansür). **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı bütünüyle sansür. **Yenigün'**de Yunus Nadi: Milletin iradesi. —Seçimler etrafında. **Akşam'**da N. Sadık: Ne İtilafçı, ne ittihatçı: Millet. —İzmir Valisi İzzet Bey, Eokodafrans Gazetesine demeç vermiş: Beni bazılarının vaktinden evvel öldürmeleri canımı sıkıyor. Büyük devletlerin İzmir'deki muhtelif heyetlerinin emniyet ve hüsnünazarlarını celp etmek vazifesi başarısız olmadı. Galiplerin teveccühünü kazanmak, karışıklık yaratanlara yeter cevap değil mi? Cani çetelerin fecayiine namuslu Türkler son kuvvetiyle katlanıyor. **Vakit:** General Harbord. **İleri'**de C. Nuri: Mustafa Kemal Paşa, size Garibaldi rolünü şayeste görürüm. **İstiklal'**de R. Ahmet: Ferit Paşa'nın menfî dersleri. **Türk Dünyası:** General Harbord Heyeti dün Batum'dan şehrimize geldi.

13 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu, seçimler, adaylar, örgütlenme ve atamalar konusunda bir dizi karar aldı. 1) Atamalar: Giresun Kaymakamı Badi Bey'in yerinde bırakılması; Ahmet Rıza ve Nabi Bey'in Barış Konferansı delegeliğinin uygun bulunmadığı; Ali Rıza Bey'in yeniden Kastamonu Valiliği'ne kabul edilmeyeceği. 2) Adaylar: İzmit: Süreyya Bey, Bolu: Yüzbaşı Cevat Efendi, Erzurum: Hoca Raif Efendi, Van: Mazhar Müfit Bey, Eskişehir: Hüsrev Sami Bey, Ankara: Müfit Bey, Tokat: Bekir Sami Bey, Elazığ: Hacı Ziya Bey, Nuri Efendi, Gümüşhane (veya Trabzon): Hüsrev Bey, Kastamonu: İbrahim Tali Bey, Diyarbakır: Haydar Bey, Samsun: Refet Bey, Kastamonu-Çankırı: Binbaşı Refik Bey. Ankara Merkez sancağından gösterilen adayların uygun bulunduğu ve Yozgat'tan Bahri Bey'in, Çorum'dan Ahmet Rüstem Bey'in, Kırşehir'den Arif Bey'in seçilmesi için tavsiyede bulunulması; Yozgat adayı Süleyman Sırrı ve Avni Beylerin seçim güçlerinin Ankara'dan sorulması. 3) Seçimler: Mebus seçimlerinde millî amaçların sağlanması için çaba göstermeleri kumandanlara tavsiye edildi. Seçimlerin yeni tüzüğe göre, hemen yapılması için Trabzon Valiliği, Burdur Mutasarrıflığı, Gümüşhane Belediye Başkanlığı'na bildirimde bulunulması;

1919 - EKİM

Meclis'in açılışından sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ne gibi bir siyasî durum alması görüşünde bulunduğunun Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan sorulması; Meclis'in İstanbul'da açılmasından ne gibi siyasî güvence elde edileceğinin Hükümet'ten sorulması; Çanakkale Mevki Kumandanlığı'ndan Meclis'in selameti için ne gibi tedbirler düşünüldüğünün sorulması... (**Baykal 2:** 18-20; **Nutuk,** ves. 176; **Söylev** I: 175)

2. Mustafa Kemal, Dernek şubelerine yayımladığı bildiride, durumun lehlerine olduğunu bildirerek millî kuruluşların genişletilip geliştirilmesini, sıkı bağlarla birbirine bağlanmasını istedi. Bunun, günün en hayatî görevi olduğunu bildirdi. (**Nutuk,** ves. 280; **BTTD** 14: 27) ★ Orhangazi Kaymakamlığı'na verilen cevapta, şimdilik gezici kuvvetlere ihtiyaç olmadığı, millî teşkilatın genişletilmesi gerektiği bildirildi (**Baykal 2:** 18).

3. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya, Hükümet'in bugüne kadarki işgalleri protesto etmesini beklediğini bildirdi. İngilizlerin Samsun'dan çekilmesi üzerine 4/5 Ekim gecesi Sivas halkı fener alayları düzenleyerek "Kahrolsun işgal!" diye bağırmış, yeni İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, Sivas Valiliği'ne "Kahrolsun işgal" tarzındaki yazıların Hükümetin politikasına aykırı düştüğünü bildirmişti. (**Söylev** I: 171; **Nutuk,** ves. 153)

4. Hükümet toplantısında, Amasya'ya gidecek Salih Paşa Kurulu'nun giderleri için 880 liranın ayrılması kararlaştırıldı (**Gökbilgin** II: 77). ★ Temsil Kurulu, ilgililere, Salih Paşa'nın gelişinde resmî karşılamadan başka, millet tarafından iyi kabul görmesi için önderlikte bulunulmasını yazdı (**Baykal 2:** 20).

5. Ali Rıza Paşa Hükümeti, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin bürokrasisini değiştirmeye devam ediyor. Edirne Valiliği'ne, Diyarbakır eski Valisi Celal Bey atandı. Damat Ferit'in düşmesi üzerine Vali Selim Paşa Edirne'den kaçmıştı. Elazığ Valiliği'ne vekâleten Muharrem Mümtaz Bey atandı. Karabekir, Temsil Kurulu'nun rızasıyla buraya Van eski Valisi Haydar Bey'i göndermişti. Hükümet, Haydar Bey'in asaletini kabul etmedi. 12. Kolordu Komutanlığı'na, bu kolordunun eski komutanı Fahrettin Bey (Altay) getirildi. Çanakkale Boğazı Muhafızlığına Galatalı Şevket Bey, Refik Halit'in alınmasıyla boşalan Posta Telgraf Telefon Genel Müdürlüğü'ne Yusuf Razi Bey atandı. Üçüncü Divan-ı Harb-i Örfî savcı ve sorgu yargıcı değiştirildi. Bern Elçisi Reşat Halis Bey görevinden alındı. ★ Diyarbakır'da yıllardır eşkiyalık yapan Ali Batı'nın bastırılmasında hizmeti geçenlere nişanlar verildi. (**TV:** 3674)

6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Hükümet'e verdiği bir muhtırada, seçimlere katılıp katılmama konusunda karar vermek için Hükümet'in alacağı tedbirlerin açıklanmasını istedi. Kuvayı Milliye hakkında şu şikâyetlerde bulundu: Kuvayı Bagiye (Asi kuvvetler) asker topluyor. Üç gün içinde katılmayanları idam ile tehdit ediyor. Mutasarrıflardan bazılarını katlediyor, valileri azl, memurları tard

1919 - EKİM

ediyor. Bu şart altında Hükümet, meşru bir şecim yapılacağına inanıyor mu? Bozkır halkı, zabitlerin isyanına karşı çarpışıyor. Bu Bütün Anadolu'ya yayılabilir. Sabun köpüğünden ibaret Kuvayı Milliye'nin hedefi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır. Her tarafta tecavüz ediyorlar. İttihatçıları Meclis'e sokup çoğunluk kazanmak istiyorlar. (**Alemdar:** 26) ★ Hürriyet ve İtilaf Fırkası, partiden istifalar olduğu yolundaki haberleri yalanladı. (**Alemdar:** 14).

7. Bristol Komisyonu'nun Ege'de Yunan işgaliyle ilgili 8 numaralı raporu (TİH II/2: 372; **Türkgeldi 2:** 118. Krş 7 ve 12 Ekim).

8. Birinci Kolordu Kumandanı Albay Cafer Tayyar Bey, Temsil Kurulu'na çektiği telgrafta, Fransızların Trakya-Paşaeli Cemiyeti temsilcilerine, İskeçe'nin bir süre Yunanlılarca işgal edileceğini söylediklerini bildirdi. Cafer Tayyar, Fransızların isteği üzerine Gümülcine, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka ve İskeçe için mutasarrıfların adlarının adı geçen dernek tarafından verilmiş olduğunu da bildirdi. (**Nutuk,** ves. 266)

9. Temsil Kurulu, Mardin'de oturan Irak Şeyh-ül Meşayihi Acemî Paşa'ya, Şammar reislerinden Şeyh Meş'al ile Samarra Nakib-ül Eşrafı Seyyit Mehmet'e teşekkür etti. Kurul buna ilişkin kararında, Acemî Paşa'nın bir demeci ile ötekilerin Temsil Kurulu'na gönderdikleri telgrafları teşekkür sebebi olarak gösterdi. (**Baykal 2:** 18)

10. Tasviri Efkâr Gazetesi sahibi Velid Ebüzziya, Mustafa Kemal'e, acele cevaplaması isteğiyle 21 soru yöneltti. Mustafa Kemal, verdiği cevapta Harbord'la ne görüştüğünü açıklamadı. Diğerlerine verilen cevapların özeti: Millî Teşkilat, Ateşkes Anlaşması'nın hemen ertesinde, yurdun her yanında birden başladı. Bugün bu örgütten yoksun yurt parçası kalmamıştır. Amacı, yurdun bütünlüğü, milletin bağımsızlığıdır. İttihatçılık tarihe karışmıştır, millî kuvvetler üzerinde de etkili olamaz. Gelecekteki sınırlarımız Ateşkes Anlaşması imzalandığı zaman fiilen sahip olduğumuz sınırdır. Bu sınırlar içinde Ermenilere toprak verilemez. İtilaf Devletleri'nin temsilcileri gelip geçerken uğruyorlar ve Millî Hareket'in meşruluğunu kabul ediyorlar. Adaylığımızı koymayacağız, seçerlerse kabul edeceğiz... (**Tas. Ef.** 18; **Nutuk,** ves. 144; **Kansu II:** 409)

11. **Chicago Daily News'e** Mr. Brown'un raporu: Crane'in vakti olmadığı için Sivas'a gittim. Mustafa Kemal ile postanede buluştum, Rauf Bey bana tercümanlık ediyordu. (**Jaeschke 1:** 70) **Ahrar** (Eskişehir): Kuvayı Milliye ile yeni kabine anlaşıyor, —Kuvayı Milliye kumandanlarından Ali Fuat Paşa ile mülakat. —Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Eskişehir Şubesi. —Fransız Gazeteci Madam Gaulis'in Eskişehir'de gezisi. —Harekât-ı Milliye: Haydi arkadaşlar! Birleşerek her türlü ihtirastan müberra olarak gözetilmeyen hakkımızı pazu kuvvetiyle alalım. **Akşam:** Dört aylık kanlı tarih. —Bela Kun kimdi ve ne yaptı? **Tasviri Efkâr:** Hasta Adam'ın dinç çocukları. —Özel olarak Anadolu'ya

1919 - EKİM

gönderdiğimiz Ruşen Eşref Bey'in ilk telgrafları. **Yenigün:** Millî hareket nasıl başladı, nasıl gelişti? Münasebetin kesilmesi. **Vakit:** Mustafa Kemal Paşa ile mülakat. Özel muhabirimizin Sivas'tan ilk telgrafı. —Harbord Kurulu'nun incelemeleri sonucu. —İzmir Kuvayı Milliye sahasından gelen bir doktorun şayanı dikkat demeci: Sığınanların hali. Kinin dilenenler. Savaşçı kadınlar. **Alemdar'da** Refi Cevat, Hürriyet ve İtilaf'ı intikamcılıkla suçlayanlara cevap veriyor: Onun suçu intikamcı olmamasıdır. Elbet de intikam! mahpeslerde inlediğimiz için intikam! Bayılıncaya kadar işkence edildiğimiz için intikam! Masumları astığınız için intikam! Memleketi mahvettiğiniz için intikam! —Vatandaşlar, İttihat ve Terakki bozmalarına oy vermeyiniz! **İleri:** Millî Hareket'in mühim simalarından Rauf Bey. **İstiklal:** Damat Ferit Paşa siyaseti: Allah göstermesin, bu sefer de başımıza geçseydi halimiz ne olurdu? **İfham'da**, Ali Kemal'in görüşlerine cevap: İki nevî siyaset olur mu? **Türk Dünyası:** İzmir Karma İnceleme Kurulu.

14 - SALI

1. Mustafa Kemal, Bursa'da, Albay Kâzım, Albay Bekir Sami Beylere ve Ankara'da Ali Fuat Paşa'ya, Balıkesir Bölgesi'nde Redd-i İlhak, Karakol gibi derneklerin kendi başlarına iş görmeleri, yeni kongreler toplamaya girişmelerinden yakındı; bunların Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanmalarını istedi (**Nutuk,** ves. 155 c, **Özalp:** 61). ★ Temsil Kurulu, kolordu komutanlarından, Amasya'da Salih Paşa ile yapılacak görüşmelerde nelerin ele alınması gerektiğini sordu. Kurul, Miralay Şevket Bey ile Cafer Tayyar Bey'den Haydarpaşa'ya İngiliz askerlerinin çıkarılması ve Edirne'ye on binden fazla Fransız askerinin getirilmesi konularında bilgi sordu. Ali Fuat Paşa'dan, Adapazarı'nda teşkilatı genişleten Yahya Kaptan'ın yanına muktedir bir subayın gönderilmesini istedi. Afyon'da 23. Tümen Komutanı ile Ali Fuat Paşa'dan Aydın Cephesi'nde efeler tarafından yürütülen hareketle ilgilenilmesi ve gizli millî teşkilatın işgal altındaki yerleri de içine alabilecek biçimde genişletilmesi istendi. Cemal Paşa'ya, istanbul'da, millî hareket aleyhindeki propagandaların yalanlanması, ajans ve basın müdürlerinin değiştirilmesi gereği bildirildi. (**Baykal 2:** 20-21; **Karabekir 1:** 339)
2. Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın Mustafa Kemal'in Askerî Nigehban Cemiyeti'nin kökünün kazınması yolundaki isteğine cevabı: "Bu kat'i mukarrerdir" (**Nutuk,** ves. 151; **Kansu** II: 401). ★ Cemal Paşa, Mustafa Kemal'in Aydın Cephesi ile ilgili 10 tarihli yazısına cevap olarak, Hükümet'in Kuvayı Milliye ile açıktan ilgilenmesinin sakıncalı olduğunu, fakat güçlenmesi için cepheyi 12. ve 14. Kolordular emrine vereceğini, Ali Fuat Paşa'yı da 20. Kolordu'nun başında bırakacağını bildirdi (**TK** 13: 110).
3. İzmir'de Yunan zulümlerinden şikâyeti incelemek için kurulan Müttefik Komisyonu'nun raporu, Paris Barış Konferansı Başkanlığı'na sunuldu. Lloyd Ge-

1919 - EKİM

orge'un "kepazelik" diye nitelendirdiği rapor, Yunan zulümlerini doğruladığı, işgali sebepsiz gördüğü için 8 Kasım'a kadar kurula sunulmayacaktır. Yunanlılar İzmir'i Dört Büyüklerin izni ile işgal etmişler, yoğun şikâyetler ve Türk Hükümeti'nin başvurusu üzerine 21 Temmuz'da böyle bir kurul oluşturulması kararlaştırılmıştı. Rapor için bkz. 7, 12, 13 Ekim. (**Sonyel:** 55; **Tas.Ef.** 24; **Evans:** 180; **YOİ** I: 157) ★ Barış Konferansı'ndaki Yunan delegeleri, Yunan işgal bölgesinde Türklerden kalan ağır top ve cephanenin İngilizler tarafından İstanbul'a taşınmasını protesto ettiler. ★ İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Robeck'e: İtalyanlar, İzmir'deki Müslümanların dinlerini değiştirip İtalyan yapmak istiyorlar. Askerler, hergün ellerinde "Küçük Asya'daki İtalyanlar çok yaşayın" yazılı pankartlarla dolaşıyor, ancak Türklerden çok korkuyorlar. (**Documents:** 831)

4. Hintli Müslüman önderlerden Ağa Han'ın raporu, İngiliz Hindistan Bakanı Montagu tarafından kabineye sunuldu. Raporda "Türkler tarih boyunca yabancı boyunduruğuna boyun eğmediler, Türkiye'nin bölünmesi Hindistan'da sonu gelmez olaylara yol açar. Hintliler için Türkiye meselesi bir ölüm kalım meselesidir" deniyor. (**Sonyel:** 185)

5. Ali Fuat Paşa, Bilecik'te 56. Tümen Kumandanı Albay Bekir Sami ve 1. Tümen Kumandanı Yarbay Asım Beylerle buluştu. Batı Cephesi için işbölümü yapıldı. Ali Fuat Paşa, Sivas'a gönderdiği raporda "Düşmanlarımız Millî Hareket lehine görünüyorlarsa da amaçlarını gizliyorlar. İstanbul'dan Doğu'ya doğru gerici bir hareket hazırlıyorlar" dedi. (**Cebesoy 1:** 240-241)

6. Sibirya'dan İstanbul'a 2.000 Türk savaş esiri geldi. Çarlık Rusyası'na esir düşerek kamplarda kalmış esirler kötü durumda. Yabancı ülkelerde 156.000 Türk esir daha var. (**Peyam, Coşar:** 15).

7. **Yenigün:** Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile mülakat. —Türklerin bugün en büyük işleri nedir? Seçimler, seçimler, seçimler. **İkdam** (Journal des Depats'dan): Ferit Paşa Hükümeti, Kuvayı Milliye'yi tutuklamaya gücü yetmediği için düştü. Bu da hükümet buhranından daha kötü sonuçlar verecek. (**Öztoprak:** 101). —Batı Trakya'da yeni durum. —İran karışıklığı devam ettikçe Şark'ta sükûnet olamaz. **Türk Dünyası'nda** K. Nami: Ah! İstiklal!... **Peyam'da** Ali Kemal, Ferit Paşa aleyhindeki gösterilerin millî galeyan olamayacağını ileri sürüyor: Memleket için var azmiyle çalışan bir hükümet için o huruç gülünçtür. Ocağın (İttihat ve Terakki'nin) yeni bir alevidir, dumanıdır. Sürse sürse birkaç gün daha sürer. **Tasviri Efkâr,** bazı İstanbul gazetelerinin Anadolu harekâtına İttihatçı gözüyle bakmalarına çatarak, Anadolu'nun birleşmiş olmasını övünçle anıyor. **İleri:** Ey Osmanlı! Seçimler başlıyor. Hakkını mukaddes bil. —Celal Nuri Bey'in cezrî (radikal) programı. **Vakit:** Sivas Kongresi ile ilgili haber ve Kongre binasının resmi. —Bir Amerikalının Anadolu'da

1919 - EKİM

gözlemleri. Amerikan Basın Birliği İstanbul temsilcisinin demeci. **Akşam:** Mustafa Kemal'in 7. Ordu Kumandanı iken yazdığı mühim bir raporu (Onun İttihatçı olduğu görüşlerine cevap!). **Alemdar:** En nazik dakikaları yaşıyoruz. Gözümüzü dört açalım. **İfham:** Hürriyet ve İtilaf'ın hastalığı.

15 - ÇARŞAMBA

1. Mebuslar Meclisi için İstanbul'da seçim yapılmaya başlandı. İki dereceli seçimlerin bu aşamasında ikinci seçmenler belirleniyor. İstanbul seçimleri 18 Aralık'ta yapılacak ve Mebuslar Meclisi 12 Ocak 1920'de açılacaktır. (**İkdam:** 16, 17, 18; **MN** 1922: 170) ★ Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkezi, seçimler konusunu görüştü. Durum hakkında Padişah'a bir arıza verilmesi kararlaştırıldı. Parti, seçim güvenliği olmadığını, bu nedenle seçimlere katılamayacağını savunuyor. (**İstiklal:** 17)
2. Bahriye Bakanı Salih Paşa ve yanındakiler, Amasya'da Temsil Kurulu'yla görüşmelerde bulunmak üzere, Altay gemisi ile Samsun yönüne hareket ettiler. Amasya'da 22 Haziran'da protokoller imzalanacak ve Salih Paşa 24'te dönecektir. (**İfham, İstiklal, YG, İkdam, Peyam;** 16; **Tas.Ef.** 21: Mülakat; **Göztepe:** 227; **Külçe:** 118) ★ Temsil Kurulu, Salih Paşa ile görüşmek üzere Mustafa Kemal'le Rauf ve Bekir Sami Beyleri görevlendirdi. İstanbul'la Temsil Kurulu arasındaki bağlantıyı sağlamak üzere Vasıf Bey'in gönderilmesi kararlaştırıldı. (**Baykal 2:** 22)
3. Temsil Kurulu, askerî, mülkî makamlar, dernek şubeleri ve basına yaptığı açıklamada Aydın Cephesi'ndeki millî müfrezelerden başka silahlı bir faaliyeti olmadığını bildirdi; çete tabirini kullanan bazı kişilerin kendilerini yasal teşkilatın bir parçası gibi gösteremeyeceklerini belirtti. (**Albayrak:** 19; **Nutuk,** ves. 285; **Baykal 2:** 21) ★ Temsil Kurulu'nun diğer kararları: Millî Hareket'e karşı olmalarından ötürü tutuklu olanlar varsa adliyeye teslimleri; Erzurum'da serbest bırakılan Trabzon Valisi Galip Bey'in azlolunduğu tebliğinin Cemal Paşa'dan rica edilmesi; Millî Hareket aleyhine yazı yazan Adana'daki Ferda Gazetesi'nin postanelerde alıkonulması, Eskişehir ve Bilecik Mutasarrıflıklarına uygun birer kişinin atanması konusunun Cemal Paşa'ya yazılması; İstanbul'da basın temsilcilerinden kurulmuş olan Millî Grup hakkında Miralay İsmet Bey'den bilgi sorulması; Adapazarı'ndaki kışkırtmaların bertaraf edilmesi için bildirim yapılması.. (**Baykal 2:** 21-22; **ATTB:** 107, tutuklu memurlar hk.)
4. Müttefikler, Batı Trakya'da ortak bir hükümet kurdular. Fransızların himayesinde "Batı Trakya Hükümeti" adıyla kurulan yönetimin merkezi Gümülcine'nin Hemetli Köyü. 9 Türk bakandan kurulu hükümete Tevfik Peşdereli başkanlık ediyor. 14 Mayıs'ta ikinci seçmenler arasında yapılan bir oylamada Musevî ve Bulgar temsilcileriyle bir Türk temsilcinin Fransız idaresini istemesine karşılık, Yunan ve diğer Türk temsilciler Yunan idaresini seçmişti, ancak

1919 - EKİM

bu durum büyük bir mitingle protesto edilerek büyük devletlerden Yunan idaresine son verilmesi istenmişti. Batı Trakya Hükümeti, 23 Mayıs 1920'de Yunanlıların bütün Batı Trakya'yı işgallerine kadar sürecektir. (**Bıyıklıoğlu 2:** 184, 529; **İstiklal:** 20 "Yunan işgali devam ediyor"; **Tas.Ef.** 22; **Batıbey:** 12, 130)

5. Dr. Mustafa'nın önderliğinde Ulucami'de toplanan Maraşlılar, Ermenilerin yaptıkları kötülükleri görüştüler. Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile İngiliz ve Amerikan yüksek komiserliklerine birer telgraf çekerek, işgal devam edecekse bunun İngiliz kuvvetlerince devam ettirilmesini istediler. Fransızlar Maraş'ı 29-30 Ekim'de işgal edecekler. (**Abadi:** 16; **Şapolyo 2:** 170; **Y. Özalp:** 15. Krş. 12)

6. Rum Patriği Doretheus ve Ermeni Patriği Zaven Efendi, Müttefiklerin bütün Türkiye'yi işgal etmesini istediler. Patrikler, isteklerini bir muhtıra halinde saptayıp yüksek komiserlerle Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'ya ilettiler. (**Danişmend:** 467; **Coşar:** 18 "17 Ekim")

7. Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey, İstanbul'un Ziya Paşa'yı Ankara Valiliğine tayin etmesi üzerine "Alınyazımızı gelişigüzel valilere bırakamayız. İstanbu'lun gönderdiği valileri kabul etmeyeceğiz. Serbestçe çalışabilmek için Mustafa Kemal gibi resmî görevimden istifa ediyorum" dedi. Durumu Mustafa Kemal'e bildirdi. Defterdar Galip Bey'in bu tutumu Hükümet'in tepkisine sebep olacak, Cemal Paşa Mustafa Kemal'den bu tutuma engel olmasını isteyecek, Mustafa Kemal de Ankara Valiliği sorununu Hükümet'le Ankaralıların kendi aralarında çözmelerini isteyecektir. (**Söylev I:** 189; **Cebesoy 1:** 245; **Kansu** II: 439)

8. Mustafa Kemal, Fransız yarı resmî Le Temps Gazetesi'ne verdiği demeçte, Millî Teşkilat'ın bir parti olmadığını, Meclis güven içinde çalışmaya başlayıncaya kadar görevine devam edeceğini, Hükümet'in idarî işlerine karışmadıklarını, Ermeni ülkesini Osmanlı sınırları dışında görmek istediklerini söyledi. "Yabancı yardımı olmaksızın yaşayabilecek misiniz?" sorusuna, Kongre kararının 7. maddesini okuyarak karşılık verdi (İstila amacı taşımayan, milletin haklarına saygılı bir devletin yardımlarının kabul edileceği) (**Tas.Ef., İfham, İstiklal, Tarık:** 25; **ASD** III: 12; **Yak.Tar.** I: 169)

9. Harbord Kurulu, Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. 24 Ekim'de Paris'te olacak olan Harbord, 2 Eylül'de İstanbul'a gelmiş ve Ermenilerin durumu konusunda Anadolu ve Kafkasya'da incelemeler yapmıştı. (**Tas.Ef.** 15; **İkdam:** 16) ★ İstanbul'da Amerikalılarca çıkarılan Radyo-Basın Bülteni'ne göre Mustafa Kemal, "Bize yardım edecek tek devlet Amerika'dır" demiş. Bültende, İngiliz parasının Türkiye'yi yıkmak için kullanıldığı yazıldı. İngilizler bu yayından rahatsız olacaklar ve ABD Yüksek Komiserliği'ni uyaracaklardır. (**Documents:** 826; **Şimşir** I: 170; **Ulubelen:** 212)

1919 - EKİM

10. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa'nın Hükümet'e sunduğu bir rapora göre, bir İngiliz subayı ile birlikte Trabzon'a gelen bir Beyaz Rus kurulu, depo edilmiş silahları alıp Rusya'ya götürmek istiyor; İngilizler de buna izin veriyor ve engel olmak isteyen memurların adlarıyla bunlara verilen cezanın bildirilmesini istiyorlar (**Gökbilgin** II: 93).

11. Venizelos, Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'nun 12 tarihli yazısını cevaplayarak İzmir Bölgesi'ndeki halkın yüzde 80'inin Rum olduğunu, buraya Rusya'da olduğu gibi basit bir icra aleti olarak değil, uluslararası bir manda yönetiminin organı olarak gönderildiklerini yazdı, işgalin Yunan haklarını doğruladığını ileri sürdü (**Gökbel:** 360).

12. Şam'daki İngiliz birbaşı Cleyton'dan Kahire Siyasî Temsilciliği'ne rapor: Fransızlara karşı olan Araplar, Mustafa Kemal ve Türklere yaklaşıyor; Şam'daki Türk propagandası arttı. Hicaz'da bütün orta ve aşağı sınıftan halk Türklerden yana... Raporda, Mustafa Kemal'in Halep'te dağıttığı belirtilen bildirinin çevirisi de yer aldı. Bildiride: "Yabancı yönetimine düşmemek için ölünceye kadar savaşacağız" deniyor. (**Şimşir** I: 262)

13. Hindistan Genel Valisi'nin bildirdiğine göre Delhi, Burma, Assam'daki halk, Türkiye lehine tahrik ediliyor. Hindistan şehirlerinde Türkiye'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü lehinde gösteriler yapılıyor. (**Sonyel:** 185)

14. Velit Ebüzziya, Mustafa Kemal'e, kendisiyle görüşmek üzere Sivas'a gelmek isteyen gazeteci ve diğer kişilerin adlarını bildirdi: Rauf Ahmet (İstiklal), Ferit (İfham), Nebizade Hamdi (Türk Dünyası), Ahmet Saki (Ati), Necmettin Sadık (Akşam), Ahmet Emin (Vakit), Velit (Tasviri Efkâr), Eski Sıhhiye Müdürü Adnan, Osmanlı Bankası Meclis üyelerinden Halit, Harbiye Nezareti eski Müsteşarı Miralay İsmet, Tedrisat-ı Âliye Müdürü Selahattin, Yusuf Akçora. Mustafa Kemal, İsmet Bey'den bu kişiler hakkında bilgi istedi (**Özkaya:** 39).

15. **İleri:** Harekât-ı Milliye kahramanlarından Fuat Paşa Hazretleri. **Vakit:** Yeni kabine hakkında Fransız gazetelerinin görüşleri: Damat Ferit Paşa'nın izlediği siyaseti tenkit ediyorlar. **İstiklal:** Birleşme ihtiyacı. **Alemdar:** Celal Nuri Bey'in curnalı. Rıza Tevfik için ona cevap vermeye bile değmez. **İfham.** Mustafa Kemal Paşa, herkesten evvel yaklaştığını gördüğü felaketi vaktiyle mühim bir raporla İttihat Hükümeti'ne bildirmiş. 10 Eylül 1918 tarihli raporu. —H. Ragıp, Ali Kemal'in "Karamanın Koyunu" başlıklı yazısına cevap veriyor: Alçaklar siyaseti! **Türk Dünyası:** Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordu Kumandanı iken Enver Paşa'nın cinayetlerine karşı raporu. **Yenigün'de** Yunus Nadi, Temps Gazetesi'nin yazdıkları üzerine yorum yapıyor: Millî Teşkilat'ın anlam ve mahiyetini en evvel Fransa anlayış ile kabul etmiştir. Tereddüde yer yok. Bizim için, aziz olduğu kadar önemli olan Fransız dostluğu eski saflığı ile tecelliye başlamış bulunuyor. **Akşam:** Barış hazırlığı. **Tasviri Efkâr:** Mustafa Ke-

1919 - EKİM

mal'in Halep'ten gönderdiği 20 Eylül 1918 tarihli raporu. **İkdam:** Hafta tatili. **Karagöz:** Müntehipler: Sana çok itimadımız var Karagöz Efendi. İşte mühürlerimiz, parmaklarımız, hatta kalplerimiz. Yalnız senden rica ediyoruz ki zinhar ve zinhar İtilafçılara basma.

16 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey, Amasya'da Bahriye Bakanı Salih Paşa ile buluşmak üzere Sivas'tan ayrıldılar (**Söylev** I: 176). ★ Ali Fuat Paşa, Salih Paşa ile görüşülecek konular hakkında Mustafa Kemal'in 14 tarihli sorusuna cevap vererek özetle şu noktalar üzerinde durulmasını önerdi: Hain memurların tasfiye edilmesi, ordunun güçlendirilmesi, zengin bir dost devletin yardımı. 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey de gece (16/17) verdiği cevapta, Hükümet'in cesur bir siyaset izlemesini, Meclis'in Anadolu'da toplanmasını, İstanbul'da zararlı dernek ve propagandalara engel olunmasını, Padişah yakınlarının yurtsever kişilerden seçilmesini ve şehzadelerin orduda hizmet etmelerini, Hilafetin Osmanlı Ailesi'nde kalmasını, Batı Trakya da içinde olmak üzere yurdun Padişah idaresinde bağımsızlığını, Suriye'deki Arap Derneği'nin yabancı himayesi istemediğini, Araplarla bir konfederasyon kurulmasını, Ermenistan lehine küçük miktarda hudut düzeltmesi yapılabileceğini, hiç bir devletin himayesinin kabul edilmemesini, ordunun güçlendirilmesini... yazdı (**Nutuk,** ves. 156 b, c.).
2. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin topladığı İkinci Edirne Kongresi'nde Batı Trakya'nın Yunan ve Bulgar işgaline bırakılmasının protesto edilmesi ve Batı Trakya Türklerine yardım edilmesi kararlaştırıldı. Dernek 1 Aralık 1918'de kurulmuş, 20 Mart'ta bir delege kurulu, bölgenin haklarını savunmak amacıyla Paris'e hareket etmişti. (**YG:** 22) ★ İtilaf Devletleri'nin işgal ettiği ve dün Fransızların himayesinde bir hükümetin kurulduğu Batı Trakya'nın İskeçe şehrinde halk, dükkânlarını kapattı. Şehre Yunan birliklerinin girmesini protesto eden Müslümanlar, işgal komutanının diretmesine rağmen evlere asılan siyah bayrakları indirmedi. (**Tas.Ef.** 23; **Coşar:** 17, 18)
3. Hükümet, İzmir bölgesindeki Yunan işgalinin kaldırılması için İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurmayı kararlaştırdı. Kararda, işgal bölgesinden kaçmış 120.000 evsiz-barksız kişinin de böylece kış gelmeden yurtlarına kavuşabileceği belirtildi. (**Gökbilgin** II: 72) ★ Hükümet, halkın zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul'un belli yerlerinde satış merkezlerinin açılmasını, buralarda satılacak mallardan kazanç vergisinin alınmamasını kararlaştırdı. Bu merkezlerde satılacak mallar: Gaz, mum, yağ, şeker, kahve, pirinç, süt tozu, makarna, reçel, peynir, galeta, bisküvi, et, sebze, balık konserveleri, petin, çorap, mendil, çamaşır, basma, Amerikan bezi, çuha, elbiselik kumaş, hazır elbise, muşamba, lastik, galoş... (**Gökbilgin** II: 131)

1919 - EKİM

4. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Birinci Kolordu Kumandanlığı'na, ordunun İttihatçı ve Almancı olmadığını, Millî Hareket'in millet bağrından doğduğunu, Hıristiyanların göç etmediğini yabancılara ve İtilaf temsilcilerine anlatın, emrini verdi (**TİH** II/2; 34; **HTVD** 9, ves. 217; **BTTD** 10: 27). ★ Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, Mustafa Kemal'in bir sorusuna verdiği cevapta, 23 Temmuz - 10 Ekim arasında 673 Fransız subayı ve 23.057 erinin İstanbul'a gittiğini, 353 subay ve 9885 erin de sınır dışına çıktığını belirtti. Raporda verilen bilgiye göre Karaağaç'ta 4.000 sömürge askeri, diğer bazı ilçelerde de Fransız, Yunan kuvvetleri var. (**BTTD** 10: 30) ★ Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa 12. Kolordu Kumandanlığı'na, Aydın'a karşı yapılması düşünülen harekâta engel olunmasını emretti. İngilizler emir verdiği için Yunan ilerlemesinin saldırı sayılamayacağını ileri sürdü. (**HTVD** 46, ves. 1080)

5. Temsil Kurulu, Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Yusuf Talat Bey'in bir sorusu üzerine, yeni bir kongre toplanmasına gerek olmadığını, yapılacak işin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin genişletilmesi olduğunu bildirdi. Yusuf Talat Bey, dünkü telgrafında, Balıkesir'den Hacım Muhittin Bey'in Umum Anadolu Kongresi için yaptığı bildirim konusunda Sivas'ın görüşünü sormuştu. (**Nutuk,** ves. 283, 284)

6. İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, Hükümet'in seçimlerde tarafsız olduğunu açıkladı. Valilere tarafsızlığın sağlanması emredildi. Dışişleri Bakanı Mustafa Şerif Paşa da aynı yolda bir demeç verdi. Bir süredir Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Anadolu'da seçimlere baskı yapıldığından yakınıyor ve Hükümet'in buna karşı tedbir almasını istiyordu. (**Tas.Ef.**16; **Peyam:** 17, 20; **İfham:** 19, **Albayrak:** 23)

7. İstanbul'da tersane işçilerinin grevi sona erdi. 1300 işçinin bazı istekleri kabul edildi. Grev 2 Ekim'de başlamıştı. (**İkdam:** 17)

8. İstanbul'dan Paris'e gitmekte olan General Harbord'un raporu: Halk, Amerikan mandasını istiyor. Böyle bir görevi bencillikten uzak, uluslararası bir görev duygusu olan ve çıkar gözetmeyen bir millet üzerine alabilir. Ermenistan mandasını kabul edecek devlet, Anadolu, Rumeli, İstanbul ve Kafkasları da mandası altına almalıdır. İşgalden sonra İzmir'de çıkan kargaşalıktan büyük devletler sorumludur. Raporda, mandanın aleyhinde ve lehindeki kanıtlar sıralandı ancak kesin bir görüş belirtilmedi. (**İfham:** 28; **Sonyel:** 4; **Bıyıklıoğlu:** 4; **Erol:** 101; **BTTD** 33: 11; **TK** 80: 581)

9. İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Ryan ve Ledouix, Başbakan Ali Rıza Paşa'dan Kuvayı Milliye'nin azaltılmasını istediler (**Jaeschke 1:** 71).

10. İtilaf donanmasına bağlı gemiler, Marmara'da top atış talimleri yaptılar (**İfham:** 17).

1919 - EKİM

11. Cemal Paşa'nın İsviçre'den Cavit Bey'e takma adla gönderdiği mektup: "Fransız siyasetinin lehimize döndüğüne ben de senin gibi kaniyim. Mustafa Kemal'in teşkilatı kuvvetli ise İngilizler de yumuşar. Cemal Paşa (Harbiye Nazırı), pek namuslu, nasyonalist, akıllı ve cesur adamdır". Cemal Paşa 2/3 Kasım 1918'de Talat, Enver Paşalarla birlikte İstanbul'dan kaçmıştı. (**Tanin:** 21.12.1944) ★ Ziya Gökalp'in Malta Polverista'dan eşine mektubu: "İmanım kuvvetli, tevekkülüm sağlam olmasaydı, bu acılara dayanamayacaktım. Bereket versin ki dindar ve mefkûreli bir ruhum var. Siz de orada imanlı ve tevekküllü olunuz... Güneş, bulut altına girebilir, fakat hakikat güneşi uzun müddet bulut altında kalamaz... Felaket insanı pişirir..." (**F.A. Tansel:** 57)

12. **İstiklal:** Seçimler: Rum unsuru mücadeleye hazırlanıyor. —Aydın'ın sürünen biçareleri. **Alemdar:** Vatandaş! Seçimler başlıyor. İttihatçı bozmalarına oy vermeyiniz, vatanı mahvedersiniz! **Vakit:** Salih Paşa, seçimler hakkında incelemelerde bulunacak. **Akşam:** Sansür var. —Şimdiki hükümet ve programı. —Lenin'in yamakları. **İkdam:** Seçime ilgi. **Sebillürreşat,** seçilecek adayların niteliklerini sayıyor: İnanan, ilim sahibi, vatan ve millet ateşiyle kalbi en çok yanan, fedakârlığa hazır, tecrübeli, az çok devlet işlerinden anlayan, faal, fırkacılık ihtiraslarından uzak. **Tasviri Efkâr:** Avrupa'nın sessizliği ve bekleyişi karşısında. **Peyam'**da Ali Kemal'in yarısı sansürlü başyazısı: Gideriz böyle cehl ve gaflet ile. **Türk Dünyası:** Seçimlerde milliyetçilik. —Tersane amelesinin grevi. 1500 amele 40 gündür yevmiyesiz. **Büyük Mecmua'**nın 13. sayısı: H. Edip: Tarihin geçit başında —Dağa Çıkan Kurt. —Türk Kadınları Esirgeme Derneği. —Anadolu Romanı: Yalnız Efe (Ö. Seyfettin). **Albayrak:** Yeni hükümetin bildirisi. —Bildirinin eleştirisi. **Servetifünun'**da Mehmet Akif'in İthaf Kıtası: "Ben böyle bakıp durmayacaktım dili bağlı..."

17 - CUMA

1. Mustafa Kemal'in Salih Paşa ile konuşulacak konularda görüşlerini sorduğu kolordular cevap vermeye devam ediyorlar. Bugün de 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Bey ile Kâzım Karabekir görüşlerini bildirdiler. Mahmut Bey, belli başlı olarak şu konular üzerinde durdu: Hiç bir devletin mandasını kabul etmemek, istila hırsı gütmeyen bir devletten yardım almak, Avusturya ve Macaristan'dan uzmanlar getirmek, Fransa'nın dost bir halde tutulması, Patrikhanelerin İstanbul'dan çıkarılması, Hükümet'in yalnız İslam ve Türk halkı düşünerek iş görmesi, bir askerî şûra kurulması, göreve çağrılmış emeklilerin yeniden emekli edilmesi, İstanbul'da oturan subayların Anadolu'ya gönderilmesi, üç askerî müfettişlik kurulması... Kâzım Karabekir'in cevabında ise kesinlikle bir milis kabul edilmeyerek daimî bir ordunun yerinde bırakılması ve mevcudunun korunması istendi. Karabekir yarın ek olarak göndereceği yazıda Ermeni ve Gürcü kuvvetleri azaltılmadıkça tek bir silahın bile verilmemesi ve

1919 - EKİM

Genel Savaş'ta ele geçirilen silahların teslim edilmemesi gerektiğini belirtecektir. (**Nutuk,** ves. 156 d, e, f); **Karabekir 1:** 339) ★ Karabekir ayrıca Mustafa Kemal'den, kendi kolordusuna bağlı Halit Bey'le özel haberleşme yapılmamasını istedi. Kolordusunun komuta zincirinin koptuğunu, Halit Bey'in sert tutumu ile, İngilizlerin tepkisine sebep olduğunu belirtti. (**Söylev** I: 117)

2. Mustafa Kemal, Albay Bekir Sami Bey'e gönderdiği telgrafta Balıkesir'de Kongre yapılacağı haberleri alındığını bildirerek bunların Sivas Kongresinden haberleri olmadığını, Redd-i ilhak, Karakol gibi adlarla çalışmaya gerek bulunmadığını ileri sürdü. (**TİH** II/2: 35; 14 tarihli Temsil Kurulu kararına bak. **Baykal 2:** 20)

3. Adana Vali Vekili Esat Bey, Fransız Askerî Vali Bremond'a bir yazı göndererek şehirde gerginlik bulunduğunu, polis kuvvetlerinin yetersiz olduğunu bildirdi ve çıkabilecek olaylardan Hükümet'in sorumlu olamayacağını hatırlattı. Fransızların asayişi korumalarını istedi. Brémond, verdiği cevapta mevcut kuvvetlerin yeterli olduğunu ileri sürerek Esat Bey'in Fransızlara karşı sorumlu olduğunu bildirdi. Yazıların gidip gelmesinden sonra şehirde birkaç Türk öldürüldü, birkaçı yaralandı. Gece yarısından sonra yetişen İngiliz, daha sonra da Fransız kuvvetleri şehirde devriye gezmeye başladılar. Esat Bey 21 Ekim'de görevinden alınacak ve ondan şehri terketmesi istenecektir. (**Esat:** 13, 90)

4. Batı Trakya'da İskeçe şehri Yunanlılarca işgal edildi. Türkler şehri siyah bayraklarla donattılar. Fransız kuvvetleri komutanı bunları indirtti ve halka işgalin geçici olduğu yolunda güvence verdi. Bunun üzerine Türkler herhangi bir hareket yapmadılar, ancak 3 gün sokağa çıkmayacaklar. (**Bıyıklıoğlu 2:** 186; **Gökbilgin** II: 142, Krş. 16)

5. Patrikler, yüksek komiserleri ziyaret ederek Türk Hükümeti'nden şikâyette bulundular. Bütün Türkiye'nin işgal edilmesini ve azınlıkların himaye edilmesini istediler. (**Akşam:** 18; **Tas. Ef.** 19, 20; **İstiklal:** 19, 21; **Documents:** 827. Krş. 15)

6. **Yenigün:** Hepimizin en büyük düşüncesi: Seçimler. **Tasvir Efkâr:** Seçimlerin olağanüstü önemi. — Sulh ve Selamet ve Millî Ahrar Fırkaları seçimlerin tarafsız bir biçimde yapılmasını istiyorlar. **İfham'**da H. Ragıp: İstanbul seçimlerinin tehlikeli noktası, partilerin adaylar üzerinde, Millî Kongre etrafında birleşerek fikir birliğine varamamalarıdır. **Alemdar:** Ali Rıza Paşa'nın sözlerine hak vererek hükümet içinde hükümet olamayacağını yazıyor. **Akşam:** Şehir Emini Cemil Paşa, Belediye emini olmayı, mebus olmaya tercih ediyor. **İkdam:** Bulgaristan'da yeni hükümetin beyannamesi, —Türk amelesinin Tersane grevi bitti. **Vakit:** Ali Rıza Paşa'nın demeci: Devletin istiklalini muhafazası gayemizdir. **İstiklal:** Sulha hazırlanmak, sulhu hazırlamak. **Peyam'**da Ali Kemal: Damat Ferit düşeli haricî siyasetimizin ufuklarını kara bulutlar kapladı.

1919 - EKİM

Varlığımızın en korkunç düşmanları için ise gün doğdu. **Türk Dünyası:** Milliyetçiler, Türkçüler iş başına!

18 - CUMARTESİ

1. İstanbul'dan gelecek Salih Paşa ile görüşmeler yapmak üzere, Temsil Kurulu Başkanı Mustafa Kemal ve üyeler Rauf Bey'le Bekir Sami Bey, Amasya'ya vardılar. Görüşme ve protokoller 20-22 Ekim (**Söylev I:** 176; **Arif:** 27; **Kansu II:** 418). ★ Salih Paşa vapurla İnebolu'ya geldi. Kasabaya çıkarak şerefine verilen yemekte bulundu ve öğleden sonra vapurla Samsun'a hereket etti. (**Peker 1:** 103) ★ Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Reşit imzasıyla Mustafa Kemal'e çekilen telde Salih Paşa'nın kendisine gösterilen ilgiden memnun olduğu belirtildi (**Nutuk,** ves. 157). ★ Sivas'tan Recep Kâmil, Zaralıoğlu Celal ve İlyasoğlu Ahmet Kemal, Amasya'da olduklarını sandıkları Salih Paşa'yı Sivas'a çağırdılar (**Söylev** I: 182).

2. Temsil Kurulu kararları: İngilizlerle birlikte teşkilat yapmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilen yetmiş beş Hürriyet ve İtilafçı hakkında kolordu kumandanlarının dikkatleri çekildi; Çanakkale Mevki Kumandanı Şevket Bey'e, İstanbul'da gizli çalışma görüşünün uygun görüldüğünün bildirildiği; Trakya genel teşkilatının genişletilmesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğünün esas alınması, böylece derneğin dışardan bile bir parti olduğunun gösterilmesi konusunun Cafer Tayyar Bey'e yazılması. (**Baykal 2:** 22-23; **Nutuk,** ves. 286'da Edirne'ye yazılan yazıda "parti" sözü yoktur, yerine "zahiren dahi vahdet-i umumiyemizde bir fark olmadığını göstermek mühimdir" denmektedir).

3. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Hükümet'in işgaller karşısındaki tutumunu Temsil Kurulu'na bildirdi: "Haksız işgallere karşı, Hükümet olarak gerekli teşebbüslerde bulunuyoruz. Halkın "kahrolsun işgal!" diye bağırması millî teşebbüsleri kötü gösterir. Yabancılara karşı konukseverce ve ılımlı davranmalıyız. Milletin hislerini göstermesi kadar Barış Konferansı'nda yardımcılara da ihtiyacımız var..." Sivas halkının, 4/5 Ekim gecesi yaptığı şenlikte "kahrolsun işgal!" diye bağırması Hükümet tarafından iyi karşılanmayınca Temsil Kurulu 13 Ekim'de Hükümet'i uyarmıştı. (**Söylev** I: 172; **Nutuk,** ves. 154; **Kansu II:** 404)

4. Dolgun paralarla İstanbul'dan Adapazarı'na gönderilen Manyaslı Bekir, Akyazı yöresinde türeyen Talustan Bey ile birleşerek kuvvet toplamaya başladı. Bekir ve Talustan, atlarıyla gelenlere otuzar, piyade yazılacaklara on beşer lira vereceklerini ilan ediyorlar. Olay 24 Ekim'de bastırılacaktır. (**Karacebe:** 179; **Söylev** I: 186; **Nutuk,** ves. 162, İzmit'ten 20 tarihinde gönderilen telgraf'ta)

1919 - EKİM

5. Aydın ve Menteşe Havalisi Umum Kuvayi Milliye Komutanı Demirci Mehmet Efe, Harbiye Bakanlığı'na Nazilli'den çektiği telde, çok beklemeden düşmana saldıracağını bildirdi. Göçmenlere dağıtılacakmış gibi, savaşçılar için 10 bin kaput ve 10 bin beylik gönderilmesini istedi. (**HTVD** 46, ves. 1082)

6. Sait Molla'nın Rahip Fru'ya ikinci mektubu: Hikmet Bey daha çok para istiyor. Bizi koruyan İstanbul Polis Müdürü'nün değiştirilmesine engel olunuz. (**Söylev** I: 213. Diğer 11 mektup için de bkz. age: 212-217; **Karabekir 1:** 368)

7. Batum'da Pontos Cumhuriyeti ilan edildi.

8. Curzon, Bakanlığının Yunan işgal bölgesine İngiliz askerinin sokulmasına kesinlikle karşı olduğunu bildirdi (**Jaeschke 1:** 71). Yüksek Komiser Robeck, raporunda "Bütün dostluk önerilerini reddettik" dedi (**Jaeschke 2:** 25). ★ Clemenceau, Venizelos'un 15 tarihli mektubuna cevap vererek, İzmir'deki Yunan işgalinin geçici olduğunu hatırlattı (**Gökbel:** 360).

9. Bulgarlar, Batı Trakya'nın Karaağaç, Dimetoka, Sofulu, Dedeağaç, Gümülcine ve İskeçe ilçelerini boşaltmaya başladılar. Buralarda 15 Ekim'de Müttefiklerarası bir yönetim kurulmuştu. Boşaltma ve Fransızlara devir işlemi yarından sonra tamamlanacak. (**Bıyıklıoğlu 2:** 184)

10. **Alemdar**'da Refi Cevat: Hücumzedeler: I Ferit Paşa: O hiç başarılı olamadı. Başarısızlığa başkalarını da ortak etmeye çalıştı. (20: II Adil Bey: Ferit Paşa ile işbirliği yapmasının cezasını çekti. 24: III Refik Halit Bey: Bazı kusurlarına rağmen dürüsttür. Asırların yetiştirdiği bir zekâ örneğidir. Posta Genel Müdürlüğü'nde hiç bir hatası görülmemiştir.) **Tasviri Efkâr:** Mustafa Kemal Paşa. Telgrafla bir mülakat. (Bkz. 13) **İfham:** Türk oğlu, seçim hakkını kullan. Vereceğin oylarla memleketin geleceğini sen tayin edeceksin. **Türk Dünyası:** Adaleti bekleyiş (İzmir İnceleme Kurulu raporuyla ilgili). **Akşam:** Askerî Nigehban Cemiyeti, Harbiye Nazırı tarafından fesh ve ilga edildi. — Anadolu özel muhabirimizden: Efeler arasında 1. **Vakit:** Millî Mücadele günleri. — Venizelos'a methiyeler düzen sarıklı din adamı Şevki'nin kimliği. Onu Aydın Müftülüğü'ne Yunanlılar tayin etmiştir. **İkdam:** Seçimler, payitaht ve taşra. — Avrupa'dan dönen Nihat Reşat Bey'in, Avrupa'da Türkiye aleyhindeki propagandalar hakkında Üniversite'de konferansı. **The New York Times:** Lloyd George diyor ki: Türkiye halkı Amerika'yı yardıma çağırıyor. Onların içten gelen çağrılarını cevapsız bırakmayacağımızı umarım. (**Ulagay:** 54)

19 - PAZAR

1. Başlarında Şeyh Recep olduğu halde Sivas'tan 16 kişi Padişah'a telgrafla başvurarak, Mustafa Kemal'in millî irade temsilcisi gibi hareket etmesinden yakındılar; Salih Paşa'nın Sivas'a gönderilerek kendilerini aydınlatmasını istediler. Mustafa Kemal'e çektikleri telde de Salih Paşa'nın ağzından işitmedikçe

1919 - EKİM

Temsil Kurulu ile Hükümet arasındaki anlaşmazlığın çözüldüğüne kesin gözüyle bakamayacaklarını belirttiler. Sivas Telgraf Müdürü, olan bitenden Mustafa Kemal'i haberdar etti. Telgrafların, telgraf memurları tehdit edilerek çektirilmiş olduğunu ileri sürdü. Mustafa Kemal Sivas'taki arkadaşlarını uyardı. Sivas Olayı İstanbul'da Kuvayı Milliye aleyhindeki gazetelerle lehindeki gazeteler arasında büyük bir çekişme konusu olacak, telgraf olayına önderlik yapan üç kişi tutuklanacak, başta Sivas müftüsü olmak üzere şehir ileri gelenleri bu telgrafın hiç bir geçerliliği olmadığına ilişkin bir açıklama yapacaklardır. (**İstiklal, Peyam, Tas. Ef.** 25; **Alemdar:** 24 "Nur istemekte haklı imişiz"; **Vakit:** 26; **YG:** 31; **Söylev I:** 182-184; **Mevlanzade 2:** 123; **Nutuk,** ves. 161)

2. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, 14. Kolordu Kumandanlığı'ndan, cephelerde Hükümet'in hakimiyetine aykırı zararlı teşebbüslere engel olunmasını, dış siyasete herkesten fazla vakıf Hükümet'in öğütlerine aykırı hareket edilmemesini istedi, yoksa uğranacak felaketin vahim sonuçlar doğuracağını bildirdi (**HTVD** 46, ves. 1081).

3. İstanbul Birinci, İkinci, Üçüncü, Tekirdağ, Bursa Çine, Samsun Divan-ı Harb-i Örfîlerin hakim ve savcıları yeniden belirlendi (**TV:** 3679).

4. Kastamonu'da mebus seçimleri başladı. Dört mebusluktan üçünü Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Sivas'ça da uygun görülen adayları Yusuf Kemal, Dr. Suat ve Besim Beyler, dördüncüsünü ise Çiftçi Yurdu'nun adayı Şükrü Bey kazanacaktır. İstanbul'da da ikinci seçmenlerin seçimi 15 Ekim'de başlamıştı. (**Açıksözcü:** 25)

5. Karabekir'in Bolşeviklerle bağlantı kurması için görevlendirdiği Dr. Fuat Sabit'in doğruca Sivas'a gönderdiği şifre, Rauf Bey tarafından Amasya'dan çözülmek üzere Karabekir'e gönderildi. Dr. Fuat Sabit, raporunda Barış Konferansı'nın Bolşeviklere karşı bir Kafkas konfederasyonu yapmak istediğini, Azerbaycan Hükümeti'nin Türkiye'ye açıkça yardım yapmak istemediğini ama borç verebileceğini, Bolşeviklerin ise her biçimde yardıma söz verdiklerini, para yardımını hemen yapabileceklerini belirtiyor. (**Karabekir 1:** 342)

6. Sivas'a kar yağmaya başladı (**Karabekir 1:** 368).

7. Şam'da yayımlanan **El Akap** Gazetesi, Suriyelileri Türkiye'ye karşı kışkırttı: Türkiye'nin ve Mustafa Kemal'in gönderdiği bildirilere kulak asmayın. Onların önerilerine kulak asmaya ihtiyacımız yok! (**Sonyel:** 191) **Açıksöz:** Seçimler başladı. **Türk Dünyası:** Seçimlerde sürat ve intizam. **Yenigün:** Batı Trakya meselesi. — İzmir göçmenleri hakkında haber ve röportajlar. **Tasviri Efkâr:** Yine Millî Hareket etrafında. **Vakit'te** Rıza Nur: Birleşmek zamanı. **Akşam:** Yudaniç orduları nihayet Petersburg'u zaptettiler (28: Kızılordu hâlâ savunuyor). Her cephede Bolşeviklere karşı kesin harekat başladı. —General Harbord Heyeti Erzurum'da (İradei Milliye'den). **İkdam:** Vatandaş! İntihap zamanı,

1919 - EKİM

yani imtihan zamanı geldi. —Seçimlerde gayrimüslimler. —Milletin yeni mebusları nasıl olmalı? **Albayrak:** Cihan dengesinde Türkiye: Hiç bir şey olmasa, yalnız insanlığın refah ve selameti için bile Türkiye'nin yaşaması lazımdır, —Cevat: Şarkî Anadolu mebusları, ne gibi gayeye bağlı olmalı ve ne gibi vasıfları taşımalıdır?

20 - PAZARTESİ

1. Bahriye Bakanı Salih Paşa ile Padişah Yaveri Salih Bey Amasya'ya geldiler. Geçtikleri diğer yerlerde olduğu gibi Amasya'da da törenlerle karşılandılar. İstanbul Hükümeti ile Temsil Kurulu arasında Amasya görüşmeleri başladı. (**Tas.Ef.** 22; **Söylev** I: 176; **Kansu** II: 419; **Tarih** IV: 42) ★ Başbakanlık, Salih Paşa'dan, Temsil Kurulu'nun bazı bakımlardan dikkatinin çekilmesini istedi: Mektup ve telgrafların kontrol edilmemesi, yabancı gazetecilerle temas edilmemesi, İradei Milliye'de İngilizler aleyhine yazı yazılmaması, halktan toplanmış silahlı kuvvet varsa dağıtılması... Başbakanlık, kamuoyunun durumunu öğrenmek için Salih Paşa'dan Sivas'a kadar gitmesini de istedi. (**Bel.** XXXII: 454; **Gökbilgin** II: 105) ★ Sivas Valisi Reşit Paşa, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Şeyh Recep olayını anlattı. Telgraf çekenlerin tutuklandıklarını, Sivas'ta durumun sakin olduğunu bildirdi. (**Nutuk,** ves. 161)

2. İkinci Bozkır Ayaklanması: 70 Silahlı, 200 silahsız isyancı Bozkır sırtlarına geldiler. Yarbay Arif Karakeçili kuvvetlerinin bölgeye yaklaşmamasını isteyen isyancılar, Padişah'ın emrine göre hareket ettiklerini söylediler. Kendilerine dağılmaları söylenince Bozkır'ı bastılar. Memurlar kasabayı terketmek zorunda kaldı. 25 Eylül'de başlayan ilk ayaklanma, 4 Ekim'de yatıştırılmıştı. Bu ikincisi 4 Kasım'da bastırılacaktır. (**TİH** VI: 13; VI (1974): 55; **İleri:** 2 Kasım; **Esengin:** 60)

3. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e Kuvayı Milliye hakkında şikâyette bulundu. Kuvayı Milliye'nin 50 yaşındaki kişileri bile askere aldığı, nakdî ve şahsî bedel teklif ettiği, herkese vergi koyduğu, tarımdan kıyye başına 3 kuruş çete parası aldığı ve bunları keyfî harcadığı yolunda Hükümet'e şikayetler geldiğini bildirdi. Mustafa Kemal 24'te vereceği karşılıkta, bu olayların yazık ki Aydın ve Manisa'nın geri cephelerinde meydana geldiğini bildirerek Amasya'da Salih Paşa ile de görüşüldüğü gibi Donanma Cemiyeti'ne ait 400.000 liranın bu cepheye verilmesini isteyecektir.(**TK** 13: 112)

4. Mustafa Kemal, Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin Theologos'ta yayımlanan iddialarını yalanladı. Gayrimüslimlerin güven içinde olduğunu, Anadolu'da bütün milliyetlerin her zamankinden daha iyi geçindiklerini açıkladı. (**İfham, Tas. Ef, İstiklal:** 22; **İr. Mil.** 26; **Gökbilgin** II: 99. Krş. 21) ★ Mustafa Kemal, Bolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne telgrafında İslam halkı üzerinde karı-

1919 - EKİM

şıklık çıkaran yazıların yayımlanmamasını istedi. 15 Ekim'de Çerkez Abdulvahap tarafından temsil Kurulu'na gönderilen yazıda Dertli gazetesinde halkı Kürt, Türk, Çerkez, Abaza, Laz, Gürcü, Boşnak diye ayırıcı yayın yapıldığından yakınılmıştı (**Özkaya:** 33).

5. İçişleri Bakanı Şerif Paşa'nın 13 satırı sansürce çıkarılan demeci: Kuvayı Milliye ile uyuşuyoruz. Salih Paşa bazı ayrıntıları görüşmek için gitti. Rum ve Ermeniler seçimlerde istedikleri gibi hareket edebilirler. (**İfham:** 21)

6. Antep ve Mardin'de büyük mitingler yapıldı. Bölgenin Fransızlar tarafından işgal edileceği haberi protesto edildi. (**İr. Mil.** 26 Ekim, 3 Kasım; **Abadi:** 16; **Lohanizade:** 29 "23 Kasım"(?)

7. Galatalı Şevket Bey (Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı), Mustafa Kemal'in bir yazısına verdiği cevapta, Meclis'in İstanbul'da toplanmasının bir tehlikesi olmadığını ileri sürdü. İstanbul halkının çoğunun gizli örgütlerde toplandığını, Ali Kemal ve Sait Molla'nın Hıristiyanları kışkırttığını, Bursa ve Değirmendere'de gerici çeteler ortaya çıktığını bildirdi. (**Nutuk,** ves. 179)

8. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Harbiye Bakanlığı'na verdiği raporda, Kuvayı Milliye'nin kontrol altına alınmasını, bunların ve göçmenlerin yurtlarına dönmesi için İzmir'in tahliyesi konusunda etkili tedbirler alınmasını önerdi (**HTVD** 46, ves. 1083).

9. Venizelos, İngilizlere, Türkler lehine Hindistan'da yapılan gösterilerden kaygıya kapılmamalarını, Halifeliğin Vatikanlaştırılmasını öğütledi. "Mustafa Kemal Hareketi'nin mutlaka bastırılması lazımdır" dedi.

10. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'in raporu: Türk Millî Hareketi'ni askerî bakımdan önemsemek gerekir. Hareketin liderleri silahlı direniş amacında. Türklere karşı az veya çok askerî kuvvet kullanmak gerekecek. Elimdeki kuvvetler ancak İstanbul Hükümeti'ne baskı yapmaya yetecek kadardır. İzmir'in geri alınması her Türk'ün dileğidir. (**Jaeschke 2:** 147; **Şimşir** I: 255) ★ Kahire'deki İngiliz Genel Karargâhı, Dışişleri'ne raporunda, Clayton'un 15 Ekim tarihli raporunu aktardı (Araplardaki Türk Kurtuluş Hareketi'ne sempati hakkında). (**Şimşir I:** 177; **Sonyel:** 192) ★ Yüksek Komiser Robeck'in raporu: Morgan, Yunan ve İtalyan birliklerinin mümkün olan çabuklukla Anadolu'dan çıkarılmasını öneriyor (**Jaeschke 1:** 72).

11. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin yanında yer almış olan ve halen Türkiye'de bulunan Şeyh Sunusî Bursa'ya gitti (**Jaeschke 1:** 72).

12. **Albayrak:** Doğu Anadolu Türk'ü ile Kürt'ü ayrılamaz. — **Tasviri Efkâr:** Seçimler nasıl yapılacak? Seçim hakkını kullanmak bir dinî görevdir. **İfham:** Türk geleceğinin saati çalışıyor. Aziz vatandaş, seçimlere ilgisiz kalma. **Kurtuluş** Dergisi'nin 2. sayısı: Şefik Hüsnü: Yarınki proleterya. —Anatole France'ın

1919 - EKİM

Fransa Öğretmen Sendikası'ndaki nutku. —Falih Rıfkı; Halka Doğru. —Ethem Nejat: Bugünkü İlkokullar. —Karl Renne: İş ücreti. —Reşat Nuri: Fransa'da Savaş Edebiyatı. —Sosyalizm nazariye ve uygulaması... **Akşam:** Bari bu sefer dikkat edelim. Evvelce mebus olup itiraz sesi yükseltmemiş olanlar, ihtikâr yaparak zengin olmuş, son 5-6 aydır İttihat Terakki'de çalışmış olanlar, bu partiye 5-6 yıl alet olanlar, Mütareke'den sonra İttihat ve Terakki'ye muhalefet adına milletin haysiyetini, hürriyetini, adaletini ve millî kurumlarını rencide edenlere rey vermeyiniz. **Türk Dünyası:** İstanbul'da seçimler başladı. —Batı Trakya'daki millî idare. **Vakit:** Mustafa Kemal'in Temps'a demeci (15 tarihli). —Türk kadınlarına seçim hakkı verilmeli mi? **Alemdar:** Bolşevikler son günlerini yaşıyor. **İstiklal.** Teftiş heyeti üyeleri seçildi. —Yeni seçim talimatnamesi. —Petersburg Yudeniç'in elinde: **Yenigün**'de Y. Nadi; Aşar ve hayvan vergisini kaldırmak lazım. **Peyam**'da Ali Kemal: Seçimler nasıl olabilir: İttihat ve Terakki taraftarları seçimlere sokulmamalı, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na Anadolu'da hürriyet tanınmalı, azınlıklar seçimlere katılmalıdır. **The Times:** Seçimler İttihatçılar tarafından yapılmaktadır. (**Jaeschke 1:** 72). **İkdam:** Nigehban feshedilmiştir. Mühür ve evrak muhafızlığa verilmiştir. (**Tunaya II:** 334).

21 - SALI

1. Temsil Kurulu ile Salih Paşa arasında Amasya'da görüşmeler devam ediyor. İki taraf, aralarında bir anlaşmazlık kalmadığını saptadı ve (muhtemelen dünküler de içinde olmak üzere) varılan sonuçlar bir tutanakla saptandı. Buna göre, görüşmelere Sivas Kongresi'nin kararlarını incelemekten başlandı. Devlet sınırlarının Türk ve Kürtlerin oturduğu araziyi kapsayacağı, Batı Trakya'da görünüşte bağımsız bir devlet kurulması, Müslüman olmayan azınlıklara imtiyaz tanınmaması, yabancı yardımının nasıl alınacağının Millet Meclisi'ne bırakılması kararlaştırıldı. Görüşme tutanaklarına göre, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Meclis güven içinde çalışmaya başlayınca kendini feshedecek, Anadolu'da toplanacak, seçimlere baskı yapılmayacak, İttihatçılık anlamına gelecek her davranıştan kaçınılacak, atama ve görevden alma işlerinde Hükümet'e karışılmayacak, tehcirde suç işleyenler cezalandırılacak, Dünya Savaşı'na girmenin gerekliliği yolunda sözler söylenmeyecek, galeyanlı gösteri ve makalelerden sakınılacak, asayişi bozucu hareketlere meydan verilmeyecek, Hükümet'in yanında ve karşısında bir şey yazılmayacak. (**Söylev I:** 177-179; **Nutuk,** ves. 159; **Kansu II:** 419; **Baykal 2:** 25 - 29; **Karabekir 1:** 350) Diğer kararlar yarın imzalanacaktır.

2. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'den, Hükümet'in gönderdiği valiyi tanımayan Ankara Belediye Başkanı ve Müftüsü'nün bu davranışlarına engel olunmasını istedi. Bu gibi olayların Hükümet'i güç durumda bıraktığını yazdı. Cevap: 24: Ankara halkını ikna edemedik. Vali Ziya Paşa'nın şimdilik gönderilmemesi. (**Söylev I:** 189)

1919 - EKİM

3. Adana'daki Fransız işgal komutanı Brémond, Vali Vekili Esat Bey'i görevinden alarak yerine Kadı Nazif Efendi'yi atadı. Daha önce Vali Nazım Bey Fransızların müdahalelerine dayanamayarak istifa etmiş, 12 Eylül'de görevi Esat Bey'e bırakarak İstanbul'a gitmişti. Esat Bey, bir süre önce Brémond'a bölgede Türk kanunlarının geçerli olduğunu bildirmiş ve Türk jandarmasının terhis edilmesine karşı çıkmıştı. Esat Bey, öldürülme endişesiyle İstanbul'a gidecek, Valiliğe 2 Kasım'da Celal Bey atanacaktır. (**Ener:** 26; **Esat:** 13, 102)

4. General Milne, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya Ali Fuat Paşa ve Refet Bey'den şikâyette bulundu. Ali Fuat Paşa'nın Ankara-Bilecik; Refet Bey'in Konya ve Beyşehir yöresinde asker topladıklarını bildirerek, bunun derhal önüne geçilmesi için emir verilmesini istedi (**Jaeschke 2:** 147)

5. Erbaa Ermeni ve Rum liderleri İçişleri Bakanlığı'na bir tel çekerek azınlıklara kötü davranıldığı yolunda İstanbul'daki propagandaları yalanladılar. Müslümanlarla iyi geçindiklerini belirttiler ve "Kuvayı Milliye'ye yardım etmezsek buradan çıkarılacağımız yolundaki haberleri nefretle karşılıyoruz" dediler. Amasya Rum ve Ermenileri de aynı yolda bir telgraf çekti. (**Gökbilgin** II: 98) ★ Mustafa Kemal, basına verdiği bildiride Ermeni Patriği Zafen Efendi'nin sözlerini yalanladı. Ermenilerin Anadolu'da güvenlik içinde bulunduklarını bildirdi. (**ATTB:** 108; **Krş.** 20)

6. Ermenilerin gönderdiği bir Türk kurulu, Şûra Hükümeti'nin teslimini istemek üzere Oltu'ya geldi. Hükümet, Dr. Esat, Ardahan Mutasarrıfı İbrahim, Göleli Beyaz ve Soro İsmail Ağa'dan meydana gelen kurulu tutukladı, savunma tedbirlerini artırdı. 25 Mayıs'ta yeniden örgütlenen Şûra Hükümeti, İngilizlerin ve Ermenilerin bu konuda daha önceki isteklerini de reddetmişti. (**Önal:** 57)

7. Temsil Kurulu, millî teşkilatın genişletilmesine, halkın aydınlatılmasına yaptığı hizmetlerden ötürü Eskişehir Mutasarrıfı Sabri Bey'e teşekkür etti (**ATTB:** 107). ★ Temsil Kurulu'nun diğer kararları: Batum halkının, mebuslarını seçerek Osmanlı Mebuslar Meclisi'ne katılması için Barış Konferansı'na başvurmalarının uygun görüldüğü, Maraş'ın işgaline pek ihtimal verilmediğinden şimdilik bir karar alınmasının uygun olmayacağı... (**Baykal 2:** 24-25)

8. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Atina Büyükelçisi'ne çektiği telde, Hindistan'da Türkiye lehine yapılan gösterilerden duyduğu telaşı dile getirdi. "Türkiye İstanbul'dan çıkarılırsa Doğu Dünyası'nın her yanında kargaşalık çıkacak ve ayaklanma olacak, hatta İngiltere'nin Hindistan'daki durumu güçleşecek" dedi. (**Sonyel:** 186; **Meram:** 227) ★ İngiltere'nin Kahire temsilcisi, raporunda Suriye, Filistin ve Irak'taki bağımsız partilerin birleşerek Türklerden yana bir siyaset izlemeye başladıklarını bildirdi (**Sonyel:** 192).

9. Venizelos, Curzon'a, bütün Trakya'nın Yunanistan'a katılmasını ve Mustafa Kemal'in mümkün olduğu kadar çabuk yenilmesini önerdi (**Jaeschke 1:** 72; **Documents:** 835).

1919 - EKİM

10. Esirlerin dönüşü devam ediyor: Bugün de İngilizlerin Porto gemisiyle Hindistan'dan 147 subay ve 978 er geldi. 156.000 Türk esiri yurtlarına dönmeyi bekliyor. (**Türk Dünyası:** 22)

11. Eskişehir'in elektrikle aydınlatılması için Eskişehir Belediyesi ile Bayındırlık Bakanlığı arasında yapılan sözleşme Padişah tarafından onaylandı (**TV:** 3684).

12. **Alemdar:** Varlığımızın ve istiklal imtihanımızın arefesinde (seçimler). —İttihat ve Terakki hortlayamaz. **Türk Dünyası:** Millî Türk Fırkası kuruldu. —Nebizade A. Hamdi: Yeni Fırka. **Peyam'da** Ali Kemal: Sulh sırası bize geldi. Ne ile karşılarına çıkacağız? Geçmişte yaptıklarımız ve bugün de yapmaya devam ettiklerimizle mi? **Yenigün'de** Yunus Nadi, Anadolu hareketine İttihatçılık damgası vurulmasına karşı çıkıyor. **İleri:** Milletimizin meşrutiyete kabiliyeti yoktur denemez. Bu, millî nankörlüktür. **İkdam:** Seçimin hararetli devrine giriyoruz. **İfham:** Seçim hareketi heyecan içinde sürüyor. **Akşam:** Suriye'de Fransızlar. —Ermeni Patriği Zafen Efendi, Pontos Gazetesi'ne "Türklerle işbirliği yapamayız. Vaadlerine kanamayız. Karadeniz Rumlarıyla birlikte hukukumuzun gerçekleşmesi için gayretten geri kalmayacağız. Geleceği hayırlı görüyorum" demiş.

22 - ÇARŞAMBA

1. Üç günden beri devam etmekte olan Amasya görüşmeleri sonuçlandı. Hükümet'in temsilcisi Salih Paşa ile Temsil Kurulu arasında ikisi gizli beş protokol imzalandı. Dün Salih Paşa'nın önerip imzalattıklarından sonra bugün imzalanan protokollerde de belli başlı şu konular kararlaştırıldı: İttihatçılıkla lekeli, tehcire bulaşmış, vb. kişilerin seçilmemesi için çalışılacak, Hıristiyanların seçime katılmaları sağlanacak. Görevden atılmış yurtseverler geri alınacak, Malta'da tutuklu olanların İstanbul'a getirilmesine çalışılacak, zararlı derneklerin çalışmalarına engel olunacak, kötülük yapmış Ermenilerin de yargılanmasına çalışılacak, Aydın Kuvayı Milliyesi'ne yardım edilecek, Trakya göçmenlerinin yerleşecekleri yerlere gönderilmeleri sağlanacak, Acemî Sadun Paşa ile yanındakilerin geçimleri sağlanacak. Son seçimi Hükümet'e bırakmakla birlikte iki taraf Paris Barış Konferansı'na gönderilecek delegeler üzerinde de anlaştı: Tevfik Paşa, İzzet Paşa, Dışişleri Bakanı, Reşat Hikmet Bey... (**Söylev** I: 179-180; **Nutuk,** ves. 160; **Baykal 2:** 29-30; **BTTD** 14: 28, 3:9; **Kansu** II: 421; **Gökbilgin** II: 104; **Tarih** IV: 42; **Karabekir 1:** 351)

2. Mustafa Kemal, Adapazarı bölgesinde kuvvet toplamakta olan Manyaslı Bekir ve arkadaşlarının şiddetle bastırılmasını Ali Fuat Paşa'ya emretti. Mustafa Kemal, yarın da aynı yönde emirler verecek, isyan hareketi 24'te bastırılacaktır. (**Karacebe:** 179)

3. Millî Ahrar Fırkası'nin programı gazetelerde. Yusuf Akçura, Mehmet Emin; Ahmet Refik, Ahmet Mithat, Adnan Adıvar gibi Türkçüler tarafından kurulan

1919 - EKİM

parti, emperyalizme karşı Türk veya Türk medeniyetini kabul etmiş olanların millî birlik ve bağımsızlığını amaçlıyor. (**Türk Dünyası:** 21 "kuruldu"; **İfham, Vakit, İkdam:** 22; **İfham:** 25 "İktisadi siyaseti")

4. General Milne, Türk Genelkurmay Başkanlığı'na Karabekir'den şikâyette bulundu. Doğu Cephesi'nde ateşkes şartlarına uyulmadığını, kolordu mevcudunun kararlaştırılanın üzerinde tutulduğunu ileri sürdü. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa bu iddiayı reddedecektir. (**TİH** I: 182)
5. Lord Curzon'un Roma'ya yazısı: İzmir'i Yunanlılara istila ettirerek en büyük hatamızı işledik. Bunu tasvip etmediğimi daha 18 Nisan'da söylemiştim. (**TİH** II/1: 58; **Jaeschke 2:** 84) ★ İngilizlerin Kafkasya Komiseri Haskell'in raporu: Ermeni göçmenlerinin geri getirilmesi için Müttefik birlikleri lazımdır (**Jaeschke 1:** 72).
6. İngilizlerin İstanbul Haberalma Teşkilatı'na verilen rapora göre, Sovyet ajanı kılığına giren iki İngiliz ajanı Balıkesir'e gidip 61. Tümen Komutanı Kâzım Bey'le görüştü. Raporda Albay Kâzım'ın Türkiye için Bolşevizm'i uygun görmediği belirtiliyor. İstanbul'dan iki düzmece Sovyet ajanı, 1 Eylül'de Mustafa Kemal'e bir mektup yazmışlardı. Bkz. 1 Eylül. (**Şimşir** I: 280)
7. **Türk Dünyası:** Van, Adana ve Haleplilerin seçimlere katılma isteği. **İstiklal:** işgal edilmiş arazi de seçimlere iştirak ediyor. **Alemdar'**da seçimlerle ilgili haberler, kaygılar: Uyumayalım. İbret alalım. —Yenigün, Hürriyet ve İtilaf'ı zemmediyor. İttihat İdaresi mesullerini gösteriyor. —Vatandaşlar, memleketi harbe sürükleyerek mahvedenlerin cinayet ve mesuliyetlerine iştirak etmediğimizi ispat ile cihan medeniyetine karşı beraat ve rüştünüzü ila için yegâne çare, seçimleri tam istiklal ile yapmaklığınızdır. **Akşam:** İki asırdan beri hastayız. Son derece tedbir ve basiretle kendimize bakarsak kurtulacağımıza şüphe yoktur. **Yenigün'**de Yunus Nadi: Maksatta ittihat. —Azerbaycan Türk Hükümeti ne halde? —L'Echo de Paris'den: Doğu meselesini, şimdiki siyâsi uykusundan uyanacak olan yarının Rusya'sı katılmaksızın çözümlemek iddiasında kesinlikle bulunamayız. **İkdam'**da, Batı Anadolu gezisinden dönmüş olan, İzmir Osmanlı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Genel Sekreteri Cami Bey'in demeci: Millî hareket, evini, tarlasını, ailesini müdafaa için silaha sarılan ve memleketi fiilen müdafaa edenlerden müteşekkildir. Kuvayı Milliye'nin anarşi doğurduğu doğru değildir. Aydın dağlarında şekavet için gezen çetelerden bile eser kalmamıştır. Şimdi daha büyük bir şevkle seçimlere hazırlanıyoruz. (Ayrıca, **Gökbilgin** II. 79). **Vakit:** Cami Bey'in demeci. —Anadolu'da asayiş berkemaldir. **İfham:** Yusuf Vezirof, Azerbaycan mümessili olarak İstanbul'a geldi. **Jurnal des Debats'da** Auguste Quvaine'in yazısı: Hiç bir devlet, Türkiye mandası için bir diğerine güven verememiştir. Türklerin büyük bir kısmı, uluslararası bir denetimi kabul ve arzu etmiyorlar. (**Öztoprak:** 85) **Karagöz,** kadınların oy vermek, hatta mebus olmak isteklerine hak vererek bu konuda uzun ve yorucu bir çalışma yapmak gerektiğini söylüyor.

1919 - EKİM

23 - PERŞEMBE

1. Temsil Kurulu, dört imza ile bir dizi karar aldı. 1) Mebusluğa uygun görülen kişiler belirlendi. 2) Harbiye Bakanlığı'ndan, Antalya Mutasarrıfı'nın değiştirilmesi. 3) 13. Kolordu'ya, ihsan Bey'in Diyarbakır'da teşkilat yapamayacağı. 4) Temsil Kurulu üyesi olup, onun kararlarını hiçe sayan Servet ve İzzet Beyler ile Adapazarı'nda bozguncu hareketlerde bulunanların sindirilmesi, 5) Ankara Valiliği'ne atanan Ziya Paşa hakkında Ankaralılarla Hükümet'in uzlaşmasını tavsiye, 6) İzmir Merkez Kurulu'na, Hıristiyanlar seçime girerse bu kanunî haklarına saygı gösterilmesi, 7) Refet Bey'e: Aydın Kuvayı Milliyesi'ni üstlenmesi, Ali Fuat Paşa'nın da Kolordusu başına dönmesi, 8) Kastamonu Vali Vekili Ferit Bey'e: Kumandanların İçişleri Bakanlığı'na başvurmalarının doğru olmadığı. (**Baykal 2:** 31)

2. Harbiye Bakanlığı'nca hazırlanan ancak Mustafa Kemal'e gönderilip gönderilmediği belli olmayan bir yazıya göre Hükümet, geçen Mebuslar Meclisi'nde bulunmuş olanlarla İttihatçı olarak tanınmış olanların seçimlere sokulmasına karşı. Sözü edilenlerin yeni Meclis'e girmeleri halinde bu durumun yabancılar üzerinde kötü etki bırakacağı belirtilen yazıda, siyasî partilerin seçimlere katılmasına hiç bir biçimde engel olunmaması da isteniyor. (**Gökbilgin** II: 106)

3. Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa, Anadolu'da Hıristiyanlara zulüm yapıldığı söylentilerinin tamamen yalan olduğunu, Millî Teşkilat'la İttihatçıların bir ilgisinin olmadığını söyledi. Kemal Paşa, 7 Ağustos-4 Eylül tarihleri arasında Batı Anadolu'da bir gezi yapmıştı. (**Akşam:** 23)

4. Hükümet, İçişleri Bakanlığı'nın bir sorusu üzerine, Padişah'a doğrudan telgraf çekilemeyeceğini, bu durumun Posta Telgraf Telefon Genel Müdürlüğü'ne bildirilmesini kararlaştırdı. Bakanlar Kurulu, Yunan ilerlemesinin durdurulması için İtilaf Devletleri temsilcilerine başvurmaya karar verdi. Kararda temsilcilerin de General Milne'e dostça tavsiyede bulunması görüşü dile getirildi. Bakanlar Kurulu'nda alınan başka bir karara göre Abdülhak Hamit'e verilen örtülü ödenek hakkında yapılacak bir işlem yok. Harbiye Bakanlığı, Ateşkes'ten önce şair ve senato üyesi Abdülhak Hamit'e örtülü ödenekten 1246 lira vermiş, bazı şikâyetler üzerine, A. Hamit bu paranın 1.000 lirasını Yadigâr-ı Harp adlı eseri için harcadığını, gerisini de evinin kirasına verdiğini söyleyerek örtülü ödeneğin devam etmesini istemişti. (**Gökbilgin** II: 69, 101, 134; **BTTD** 23-46)

5. Mustafa Kemal, Cafer Tayyar Paşa'ya Trakya'da bir tampon bölgenin iyi olmayacağını bildirdi. Cemal Paşa'ya Adapazarı'nın Akyazı çevresindeki gerici faaliyetleri anlatarak "Hükümet tedbir almazsa biz en şiddetli tedbirleri alacağız" dedi. (**Nutuk,** ves. 164)

1919 - EKİM

6. Trabzon Valiliği'ne Haydar Bey, Kastamonu Valiliği'ne de vekâleten Edirne eski Vali Vekili Cemal Bey atandı. Trabzon Valisi Galip Bey, Damat Ferit Hükümeti'yle ilişkisi nedeniyle Temsil Kurulu'nca tutuklanıp Erzurum'a götürülmüş, Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey de İstanbul'a gitmişti. (**TV:** 3682) ★ Fransız Guvernör Brémond tarafından önceki gün görevinden alınan Adana Vali Vekili Esat Bey, öldürülme korkusuyla şehirden ayrıldı, İstanbul'a gitti. (**Ener 2:** 39)

7. Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Ermenistan'a silah vermeyi reddetti. ★ Kafkasya Yüksek Komiseri Haskell, İstanbul'dan Paris'e hareket etti (**Jaeschke 1:** 72).

8. Sait Molla'nın Rahip Fru'ya mektuplarından (23/24'te yazılmış): Adamlarım, Ankara ve Kayseri'de çalışıyor. İngiliz Muhipler Cemiyeti genişliyor. Köylerde el altından çalışmaya başladık. Tertiplerimiz verimli sonuçlar verecek. Yeni ödenek gönderiniz. (**Söylev** I: 214; **Kansu** II: 476)

9. Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Fuat Paşa, Sivas toplantısına katılmak üzere Seyitgazi'den hareket etti. 26'da Ankara'da olacak. (**Cebesoy 1:** 246)

10. **Alemdar**'da R. Cevat: Nura ihtiyacımız var. Milleti ezenlerden hakkımızı istiyoruz. Ezilenlerin intikamı alınmadıktan sonra, seçimlere katılan millet, geleceğinden nasıl emin olur? **Ferda** (Adana): Vali Vekili Mektupçu Esat Bey'in her iki vazifeden alakası kesildikten sonra, Vali Vekâleti, Kadı Nazif Efendi tarafından deruhte edilmiştir (**Erdaha:** 309). **Tasviri Efkâr**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **Yenigün:** Milletin istikbali seçimlere tabidir. —Yunus Nadi: Barış hazırlıkları, —Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın 1919 yılı Adana nüfus istatistiği: 382.182 Müslüman, 52.449 Ermeni, 2.700 Ermeni Katoliği, 9.459 Rum, 1.054 Süryanî, 615 Marunî, 502 Keldanî, 473 Kadim Süryanî, 129 Yahudi, toplam: 439.613. (**Gökbilgin** II: 83) **İkdam:** Vatandaş! Seçimlerle tamamen alakadar ol! **Sebilürreşat**'ta bazı sayfalar boş! —Mehmet Akif'in manzumesi: Hüsran... **Akşam:** Nafıa Nazırı Avni Paşa "Siyasî rüştümüzü ispat zamanı geldi. Halkımız seçimlerle ilgilenmeli, reyini kullanmalıdır, nazik zamandayız" dedi. —Mehmet Vehbi'nin, sosyalizmin önce halk içinde kök salmasını, sonra parlementoya girmesini yazan Akşam'a cevap yazısı. **İfham:** Hamdullah Suphi ve Akçoraoğlu Yusuf ile görüşme. **Türk Dünyası:** Seçim hazırlıkları. —Patrikler ve seçimler. 15 günlük mizah dergisi **Diken**'in 27. sayısı: Karı: "Evvelden seçimlerde mebus olmak için çalışıyordun, şimdi âdeta uyukluyorsun!", Koca: "Ne yaparsın, o zaman yağlı kuyruk vardı". —Köylüye seçim propagandaları: "Monşer, en güzel fırka Sosyalist Fırkası, reyini bize ver.", "Millî Ahrar'a ver azizim, bu topraklar pırlantadır", "Sakın ha, Sulh ve Selamet'i aklından çıkarma, seni zengin eder.", Köylü: "Bana kalırsa en iyisi, az ses çıkaran

1919 - EKİM

bizim Anadolu Fırkası..." **Albayrak,** Damat Ferit'in Venizelos gibi, Millî Hareketin arkasında İttihatçıların bulunduğu suçlamasına cevap veriyor. —Güneydoğu'dan Sivas Kongresi'ne çekilen, devlete, kongreye bağlılık telgrafları (4 adet). —Mithat'ın mebus adaylarını beğenmeyen yazısı. —İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin başlarında Fru olduğu halde tahrikleri. **Servetifünun:** Sivas'ta Millî Kongre'nin içtima eylediği idadi mektebi.

24 - CUMA

1. Salih Paşa, Altay Vapuru ile Samsun'dan İstanbul'a hareket etti. 20 Ekim'de Amasya'ya gelmiş olan Salih Paşa, Hükümet adına Temsil Kurulu ile beş protokol imza etmişti. (**Akşam:** 24)

2. Pazartesi günü başlayan İkinci Bozkır Ayaklanması devam ediyor. İsyancılar, Suğla Gölü yakınlarında Yarbay Arif kuvvetlerine bir baskın düzenlediler. (**Esengin:** 61; **TİH** VI (1974): 56) ★ Adapazarı bölgesinde başkaldırma girişiminde bulunan Manyaslı Bekir bastırıldı. Mustafa Kemal dün Adapazarı'dan ve Harbiye Bakanı'ndan gerekli sert tedbirlerin alınmasını istemişti. (**Karacebe:** 180; **Nutuk,** ves. 166, Adapazarı Kaymakamı Tahir'in olay sonucunu bildiren 27 tarihli yazısı)

3. Mustafa Kemal, Cafer Tayyar Bey aracılığıyla Arif Bey'e çektiği telgrafta, toprak bütünlüğü ve bağımsızlık amacına engel olabilecek düşmanların, İngilizler ve onlarla birlikte hareket edebilecek olan Fransızlar olduğunu belirtti: Bulgarların da aynı düşmanlardan şikâyetçi olabileceğini bildirerek, bu nedenle Bulgarlarla ilişki kurulmasını istedi. Mustafa Kemal, Bulgarların Kolçak Rusyası'yla birleşme eğiliminin gelecekteki Türk çıkarlarına uygun düşmeyeceğini de ekledi. (**Nutuk,** ves. 289)

4. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın çağrısı üzerine çeşitli fabrika ve atölyelerden iki bin kişi Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda bir toplantı yaptı. İşçi mebuslar seçilmesi gereği üzerinde duruldu. Numan Usta "Ey ameleler, eğer dünyada insan gibi yaşamak istiyorsanız birleşin!" dedi. Seçimlerde işçi çıkarlarının gözetilmesi için gerekli girişimlerde bulunmak üzere Hasan Vehbi, Ali, Sadık, Ethem, Dr. Şefik, Süleyman, Cevdet, Ali Şaban, Faik, Osman Alp ve Agâh Efendi "arkadaş"lara her fabrika ve işçi grubundan birer kişinin katıldığı bir kurul seçildi. Ethem Nejat, Süleyman Vehbi ve Numan Usta'nın mebusluğa aday gösterilmesi kararlaştırıldı. Toplantıda alınan diğer kararlar: Tek dereceli nisbî temsil usulüyle seçim, fabrika ve atölyelere seçim sandığı konulması, bu günün her yıl kutlanması... (**Tas.Ef, İkdam:** 25; **Tunaya** 439; **Tunaya** II: 497; **Gökbilgin** II: 136; **Darendelioğlu:** 38)

5. Ankara Valiliği konusu, Hükümet'le Temsil Kurulu arasında sorun olmaya devam ediyor. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın 21 tarihli yazı-

1919 - EKİM

sına cevap vererek, Ziya Paşa'nın şimdilik Ankara'ya gönderilmemesini istedi. Ankaralıları, Ziya Paşa'yı kabul etmeleri konusunda ikna edemediklerini ileri sürdü. Mustafa Kemal, 20. Kolordu Kumandan Vekili Yarbay Mahmut Bey'e gönderdiği yazıda da, halkın, belli bir programa bağlı değilmiş gibi Hükümet'e ayrı ayrı başvurmasını, Hükümet'in istifa tehdidine karşı da Cemal Paşa'dan gelecek cevaba göre hareket edilerek gerektiğinde fedakârlık yapılmasını istedi. (**Söylev** I: 190; **Nutuk,** ves. 193) ★ Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın 20 tarihli başka bir şikâyetine cevap vererek, Kuvayı Milliye'nin bazı yolsuzluklar yaptığını kabul etti, para işini çözmek, halktan vergi alınmasını önlemek için Donanma Cemiyeti'nin parasından 400.000 liranın Aydın Cephesi'ne verilmesini istedi. (**TK** 13: 112)

6. İstanbul'da Türkocağı Kongresi başladı. Kongre başkanlığına Şair Mehmet Emin Bey (Yurdakul) seçildi. Kongre 31 Ekim'de sona erecek. (**İstiklal:** 25)

7. Trabzon Valisi, geçenlerde Trabzon'a dönen Metropolit Hrisantos hakkındaki gözlem sonuçlarını İçişleri Bakanlığı'na bildirdi. Raporda, Metropolit'in, Türklerle Rumların aynı "cinsten" olduğunu, aynı geleneklere sahip olduğunu, birlikte yaşamaları gerektiğini, 10 gün önce yaptığı Batum gezisinin, bu gerçeği oradaki Rum Komitelerine anlatmak amacıyla düzenlendiğini söylediği belirtildi. İçişleri Bakanlığı, bir süre önce Hrisantos'un izlenmesini emretmişti. (**BTTD** 11: 4)

8. Mustafa Kemal, gece (24/25) Amasya'da, Tasviri Efkâr Gazetesi adına Ruşen Eşref'in sorularını cevaplandırdı: Dünya; milletimizin hayatına ya saygı gösterip bağımsızlığını tanıyacak ya da son topraklarımızı, son insanlarımızın kanıyla sulayacağız. İttihat ve Terakki, siyasetiyle de iflas etti. Onlar istilacı bir siyaset güttüler, oysa kendi toprağımız bakıma muhtaçtı. Amacımız, bu memleketi emperyalizm ve sömürgeleştirme siyasetiyle istilaya, parçalamaya çalışan yabancı saldırgan güçlere çiğnetmemek... (**Tas.Ef.** 23; **ASD** III: 5; **Tar. Ves. I:** 126)

9. Dışişleri Bakanı Mr. Balfour'un emekliye ayrılması üzerine bu göreve Lord Curzon getirildi. Curzon, ocak ayından bu yana Dışişleri Bakanlığını vekâleten yürütüyor. Balfour ise Paris'te Barış Konferansı'ndaki İngiliz delegeler kuruluna başkanlık ediyordu. (**Nicolson:** 31; **Ronaldshay:** 205)

10. 15 Ekim'de İstanbul'dan ayrılmış olan Harbord Kurulu, Paris'e vardı. Türkiye'de Ermeni sorununu incelemek üzere Başkan Wilson tarafından gönderilen Harbord 2 Eylül'de İstanbul'a gelmiş, Anadolu'da ve Kafkaslarda incelemelerde bulunmuştu. Paris'ten gönderilen haberde, Harbord'un bütün Türkiye üzerinde mandaya taraftar olduğu, ancak kurulundaki askerlerin buna karşı çıktığı belirtildi. (**Peyam:** 25, 27; **Tas. Ef, Tarık, YG, İstiklal:** 27. Raporu için bkz. 10,16)

1919 - EKİM

11. Sait Molla'nın Fru'ya mektuplarından: Sivas olayını (Bkz. 18,19) nasıl buldunuz efendim? Ali Kemal'le işbirliği halindeyiz. Mustafa Kemal'e yumuşak davranalım ki İstanbul'a gelsin... (**Söylev** I: 215; **Kansu** II: 477)

12. **Alemdar**'da Şeyh Recep ve arkadaşlarının Sivas'tan Padişah'a çektikleri 19 tarihli telgraf. "Anadolu'dan pek karışık haberler geliyor. Nur istemekte haklı imişiz". **Türk Dünyası:** Ermeni Patriği'nin demeci. **Tasviri Efkâr:** Gayrimüslimlerin lüzumsuz telaşları. **Yenigün:** İyi seçim, iyi barış. **İfham**'da Ahmet Refik: Sulh hazırlıkları. — Damat Ferit Hükümeti'nin İçişleri Bakanı Adil Bey'le, Ali Galip olayı konusunda mülakat (Adil Bey, Ali Galip'i Sivas üzerine gönderdiğini inkâr ediyor, karışık ifadeler kullanıyor). **İkdam**'da, İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, Mustafa Kemal ve Sivas Valisi Reşit Paşa'nın bir suikaste uğradığı yolundaki haberleri yalanlıyor. — Azerbaycan Hükümeti'yle ilgili olup son günlerde İstanbul'a gelen Şinasi Bey'in bu devletle ilgili verdiği bilgiler: Cihan İnkılabı önünde Azerbaycan. Türk İsviçresi. Amerikan Heyeti'nin izlenimleri. **Akşam:** Anadolu'da Hıristiyanlara zulüm yapıldığı, Millî Hareket'in İttihatçılardan meydana geldiği gibi yalanlara karşı Hükümet derhal tekzipte bulunmalıdır. **Vakit:** Din, sendikalizm ve kapitalizm aleyhindedir... **İstiklal:** Millî Ahrar Fırkası, Times'taki yazılarında Türkiye'yi savunan İngiliz milletvekili Herbert'e teşekkür yazısı gönderdi. **Peyam**'da Ali Kemal: Ya Teşkilat, ya seçimler... —Rusya'daki gizli Alman tahriki. — Millî Kongre'nin fırıldakları.

25 - CUMARTESİ

1. Amasya'da Hükümet adına Temsil Kurulu ile görüşüp 5 protokol imzalayan Bahriye Bakanı Salih Paşa, Altay Vapuru ile İstanbul'a döndü, Bakanlar Kurulu'nda Amasya görüşmeleri hakkında bilgi verdi. İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, Salih Paşa'nın görüşmelerinden Hükümet'in memnun olduğunu söyledi. Meclis'in Bursa'da toplanacağı haberini yalanladı. Danıştay Başkanı Abdurahman Şeref Bey, Sivas'tan Mustafa Kemal aleyhine gelen telgrafın Bakanlar Kurulu'nda okunduğunu ve araştırma yapmak üzere İçişleri Bakanlığı'na havale edildiğini bildirdi. Abdurahman Şeref Bey, Salih Paşa'nın seçimlerin tarafsız bir biçimde yapılmasını sağlamak için Amasya'ya gönderildiğini söyledi. Salih Paşa ile birlikte İstanbul'a dönmüş olan Temsil Kurulu üyesi Vasıf Bey, verdiği demeçte, Temsil Kurulu'nun belirli bir başkanı olmadığını(!), başkanlığın sıra ile yerine getirildiğini, İttihatçıları Kurul'a almadıklarını, kimseden para toplamadıklarını, seçimlerin serbestçe yapılmakta olduğunu söyledi. (**YG:** 25, 26; **İstiklal, İkdam, Tarık, Tas.Ef:** 26; **Gökbilgin** II: 127)

2. Emekli Jandarma Binbaşısı Ahmet Anzavur, İngilizler ve Padişah hesabına Gönen-Manyas bölgesinde isyanını genişletiyor. Biga yöresinde saldırıya başlayan Anzavur, Biga'ya doğru ilerledi. Anzavur, Kuvayı Milliye aleyhinde 21

1919 - EKİM

Eylül'de harekete geçmişti. (**TİH** II/2: 38; VI: 18; VI(1974): 66; **Esengin:** 66; **İncedayı 1:** 14; **2:** 78) ★ Yarbay Arif kuvvetleriyle Bozkır isyancıları arasında çarpışmalar, isyancılar esir aldıkları 3 eri parçaladılar, kendileri de 30 ölü verdiler. (**TİH** VI: 14; **Esengin:** 61)

3. Yanlarında 3 subay olduğu halde iki İngiliz generali, İstanbul'dan Bursa'ya gitti. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol da, eşi ile birlikte Bursa'ya gitti. (**Gökbilgin** II: 95)

4. Güneydoğu'nun Fransızlar tarafından işgaline karşı Antep'te büyük bir miting yapıldı (**Jaeschke 1:** 73).

5. Dışişleri Bakanı Curzon'un demeci: Yaklaşan katliam söylentilerini her zaman şüphe ile karşıladım (**Jaeschke 1:** 73).

6. Talat Paşa ile Cavit Bey İsviçre'de buluştular. Birbirlerine serüvenlerini anlattılar. Talat Paşa, Cavit Bey'in savunduğu Fransızlarla anlaşma siyasetini uygun gördü. Fransızlar isteklerini kabul ederse kendilerinin de herşeyi "temin" edebileceklerini, gerekirse, bunun için Anadolu'ya geçebileceğini söyledi. (**Tanin:** 18.12.1945)

7. Gazetelerde Mustafa Kemal'in **Le Temps**'da yayınlanan demeci (bkz. 22). **İkdam:** Hükümet'e yardımcı kuvvet millettir. —İstanbul'da amele ve işçinin hukukunu müdafaa yolunda ilk toplantı. **Akşam:** Sivas telgrafının iç yüzü. Milletin aleyhtarları, meczuplar ve denîler (alçaklar). **İfham:** Millî Türk Fırkası'nın iktisadî siyaseti. **Vakit:** Demirci Mehmet Efe'nin İzmir Facialarını İnceleme Komisyonu'na 18 Eylül tarihli raporu. **Türk Dünyası**'nda Ali Canip, Ahmet Emin'in dünkü Siyasî Türkçülük yazısını eleştiriyor: Tehlikeli nasihatler. **İstiklâl**'de R. Ahmet, son günlerde üzerinde en çok tartışılan Millî Türk Fırkası hakkında yazıyor; Partinin Türk Ocağı'nın partileşmiş biçimi olduğunu söyleyerek eleştiriyor: Ah ne olurdu, geçirdiğimiz buhran devresinin ve asrımızın ihtiyaçlarını tespit ederek bizi bu berzahtan kurtarabilecek güvenilir bir devlet ricalimiz olsaydı. **Tarık**'ın başyazısı çıkarılmış. **Peyam**'da Ali Kemal: son olaylar gösterdi ki, İttihat ve Terakki korkunç büyük bir kuvvettir. — Şeyh Recep ve 200 kişinin 19 tarihiyle Sivas'tan Padişah'a çektikleri telgraf. **Karagöz**'de Hürriyet ve İtilaf'ın "ölümü" ile ilgili karikatürler.

26 - PAZAR

1. Şeyh Eşref Ayaklanması... Bayburt'un Hart bucağında oturan ve Erzurum'dan Karadeniz kıyılarına kadar yaygın bir üne sahip olan Şeyh Eşref, yedi devlet kralını huzuruna toplayacağını, dünyayı islah edeceğini, Hükümet'in dinsiz olduğunu söylüyor. Bugün Bayburt Kaymakamı, Şeyhi, Müftü aracılığı ile ilçeye çağırdı, ancak Eşref çağrıyı kabul etmedi. Daha sonra üzerine gönderilen kuvvetleri esir alacak olan Şeyh Eşref, 25 Aralık'ta öldürülecektir. (**Söylev** I: 249

1919 - EKİM

"Yalancı peygamber, halka Şiilik aşılıyormuş"; **TİH** VI: 8; VI (1974): 60; **Esengin:** 28) ★ Yarbay Arif kuvvetleri, Bozkır isyancılarının bir kısmını dağıttı. Üç saatlik bir çarpışmadan sonra isyancılar dağlık bölgeye kaçtılar. (**Esengin:** 61)

2. Başta müftü olmak üzere Sivas ileri gelenleri, 160 kişi adına 19 Ekim'de Padişah'a çekilen telgrafı şiddetle ret ve tekzip ettiler. Şeyh Recep ve diğerlerinin çektiği bu telgrafın hiç bir değer ifade etmediğini, yalnızca üç kişinin fikrini yansıttığını bildirdiler. Telgrafta, Şeyh Recep'in, diğer kişilerden imzayı, uzun süre Sivas'ta kalmış olan Salih Paşa'yı şehre davet edeceğiz diye aldığı ileri sürüldü. (**İkdam, İfham, YG, İstiklal:** 28; **Gökbilgin** II: 124)

3. Temsil Kurulu üyesi olan Vasıf Bey, dün geldiği İstanbul'da bir demeç verdi. Millî birlik ve bağımsızlık istediklerini, Hükümet'in işlerine karışmadıklarını, yerlerini terkeden amirlerin gayrimeşru hareketlerinin hesabını vermekten korktuklarını söyledi. İstanbul'a geliş nedeninin Kuvayı Milliye adına bazı yetkisiz kişilerin Hükümet işlerine müdahalesini önlemek olduğunu ileri sürdü. (**Tarık:** 27)

4. Mustafa Kemal, 13. Kolordu'ya verdiği emirde Maraş ve Antep'i Fransızlara işgal ettirmemek, ederlerse de barındırmamak için her türlü tedbire başvurulmasını istedi. "Avrupa devletleri, milletimizi hâlâ haklarını korumaktan aciz hayvan mertebesinde görüyorlar" dedi. Ayrıca Cevdet Bey'den, Urfa'ya örgütçü bir kişi göndermesi, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan da, Güneydoğu'da yeni bir işgale engel olunması için Hükümet'in çaba göstermesi istendi. (**Baykal 2:** 34-35; **Bıyıklıoğlu:** 56) ★ Üçüncü Kolordu Komutanı Albay Selahattin, Elbistan'dan Sivas'a gönderdiği telgrafta, Urfa, Antep ve Maraş halkının Fransız işgalini reddettiğini ve yardım istediğini bildirdi. Fransızlar gelmeden millî teşkilat kurulmasını istedi. (**TİH** IV: 51)

5. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, 14. Kolordu Komutanlığı'ndan Salihli'de bulunan Çerkez Ethem ve Reşit Beylerin o bölgeden uzaklaştırılmalarını istedi. Ethem ve Reşit Beylerin düzensizliğe sebep olduklarını bildirdi. 12 Şubat'ta İzmir eski Valisi Ethem Bey'in oğlunu kaçırarak fidye alan Ethem, Rauf Bey'in teşvikiyle Millî Mücadele'ye katılarak çeteciliğe başlamış, 26 Haziran'da Alaşehir'e gelerek buradaki diğer Kuvayı Milliye birliklerini baskı altına almıştı. (**HTVD** 9, ves. 220)

6. Hükümet Anadolu içlerinden Çukurova'ya yapılan Ermeni göçünü durdurma kararı aldı. Karara göre bu konuda İçişleri Bakanlığı gerekeni yapacak, Dışişleri de İtilaf temsilcileriyle görüşecek. Bir süreden beri Ermeniler, Çukurova'da çoğunluğu meydana getirmek için buraya göç etmeye teşvik ediliyor, bu göçe gerekçe olarak, Ermenilerin Anadolu'da güvenlik içinde olmadıkları ileri sürülüyor. (**Gökbilgin** II: 98) ★ Bakanlar Kurulu, Yangın Komisyonu'nun

1919 - EKİM

önerilerini kabul ederek, yangından zarar görenlerin sorunlarını hafifletmek için, "harik ve itfaiye ianeleri" adı altında iki çeşit yardım parası koymayı kararlaştırdı. Son yangınlar nedeniyle İstanbul'da evsiz kalmış bir çok insan, mescit ve medrese gibi yerlere sığınmış durumda, birçoğu da barakalarda sefillik içinde yaşıyor. (**Gökbilgin** II: 133)

7. İngiliz Hükümeti'nin General Milne'e talimatı: Anadolu demiryolu boyunca sivil Türk yönetimini desteklemek için kuvvet kullanılmamalıdır. Bu kuvvetlerin orda kalmaları milliyetçilerle açıktan düşmanlığı davet ediyorsa tümü geri alınmalıdır. (Bıyıklıoğlu: 15; **Jaeschke 1:** 73; Curzon'un talimatı: Milne Kuvayı Milliye'ye müsamahadan sakınmalıdır)

8. Sait Molla'dan Fru'ya: Seçimleri geri bıraktırmak için talimatlarınız üzerine çalışıyoruz. Bol para dağıtarak insan elde etmeye çalışacağız. Mahallelerdeki propagandalar başladı bile... (**Nutuk** I: 215; **Kansu** II: 477)

9. **Açıksöz:** Seçimlerde gözümüzü açalım. **İkdam:** İstanbul'da amele hareketi başlıyor. Amele kaç mebus çıkarabilirdi? Seçimde amelenin durumu. —Türk Teali Cemiyeti kuruldu. **İfham:** Osmanlılık - Türklük. —Kara Vasıf Bey'le mülakat. **Tarık**'ta Muslihittin Adil, Şeyh Recep'in telgrafını sermaye yapanlara (Alemdar, Peyam...) çatıyor. Onun deli olduğunu, koskoca ülkede onun gibi adamlara rastlamanın mümkün olduğunu yazıyor. —Amerikan kamuoyu manda aleyhinde. —Niğde, Amasya ve Tokat'taki Hıristiyanlar, kendilerine yapılan saldırıları yalanlıyorlar. **Akşam**'da N. Sadık, Sivas'tan Şeyh Recep'in çektiği telgrafa azınlık gazetelerinin, patrikhanelerin ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın dört elle sarıldığını belirterek, Hükümet'in açıklama yapmasını istiyor. **Alemdar**'da R. Cevat: Avrupa karşımızda kollarını kavuşturmuş bizi seyrediyor. Biz ise sahnede deli rolünü oynamaya çıkmış aktörler gibiyiz. Mustafa Kemal Paşa değil ama Millî Hareket'in içinde deliler var. Bunlar hareketi çığırından çıkarıyorlar. Memleket deliler elinde kaldı. **İstiklal**'de R. Ahmet de Şeyh Recep olayını ele alıyor: Kimin başının altından? **Vakit**'te Ahali İktisat Partisi'nin Mustafa Kemal'i Sivas'tan aday gösteren seçim bildirisi. —Salih Paşa, Kara Vasıf'la birlikte geldi. Tam uzlaşmanın sağlanması. **Tasviri Efkâr**'da Mehmet Akif'in bir şiiri: Hani bir nefhası yok sende ümidin ... —Salih Paşa'nın İstanbul'a dönüşü, demeci. —Sivas'ta Teşkilat-ı Milliye karargâhı (resim). **Türk Dünyası:** Hükümet'le Temsil Kurulu arasında teferruatta birleşildi. —Balıkesir'de millî ordu teşkilatı. **Albayrak:** 300 imza ile matbaamıza verilen beyanname: Erzurum mebus adayları: Mustafa Kemal, Celalettin Arif, Süleyman Necati, Zihni, Hüseyin Avni, Nazım. —Dağıstan kurtuluyor.

27 - PAZARTESİ

1. Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Amasya görüşmelerinin olumlu bir biçimde sonuçlanmasından Hükümet'in memnun olduğunu bildir-

1919 - EKİM

di, Mebuslar Meclisi'nin İstanbul'da toplanması gerektiğini yazdı. Yazıya göre, İtilaf Devletleri meşrutiyetle yönetildiği için Meclis'in çalışmalarına engel olmazlar, hoşnut olmayacakları birkaç mebus da istifa eder. Hükümet'le mebuslar aynı yerde bulunmak zorundadır, Meclis Anadolu'da toplanırsa bu durum Venizelos'a ve seçimlere katılmakta tereddüt eden bazı partilerle gayrimüslimlere koz verir... (**BTTD** 14: 34; **Gökbilgin** II: 111. Mustafa Kemal'in cevabı için bkz. 29) ★ Cemal Paşa, Temsil Kurulu üyesi Kara Vasıf Bey'i kabul etti (**Jaeschke 1:** 73).

2. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Merkezi, seçimler konusunu görüşmek için yeniden toplandı. Hükümet'e yeni bir muhtıra vererek, Anadolu'daki Kuvayı Milliye'nin hareketine engel olunmasını istemeye karar verdi. Yarın verilecek muhtırada, Kuvayı Milliye'nin seçimlere müdahale ettiğini ispata yönelik bir ek de var. Parti, 10 ve 13 Ekim tarihlerinde de aynı konuda iki başvuruda bulunmuştu. (**Alemdar:** 29)
3. Niksar Ermeni Cemaati Reisi Semerciyan'ın İçişleri Bakanlığı'na telgrafı gazetelerde: "Güven ve huzur içinde yaşıyoruz. Bazı Rum gazetelerinde, ya Kuvayı Milliye'ye yardıma ya da göç etmeye zorlandığımız gibi haince haberler yalandır." Erbaa Rum ve Ermenileri de 21 Ekim'de aynı yolda bir telgraf çekmişlerdi. (**Tarık:** 27)
4. Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Çerkez Bekir Sıtkı'nın Adapazarı bölgesinde 40 silahlı ile Çerkez ve Lazları Kuvayı Milliye'ye karşı kışkırttığını, jandarmanın bunu bastıracak sayı ve nitelikte olmadığını bildirerek tedbir alınmazsa büyük felaket olabileceğini ileri sürdü. (**Nutuk,** ves. 170 a) ★ Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey, Mustafa Kemal'e, İzmit-Düzce arasındaki kıpırdanışları dağıttığını bildirdi, yeni ne gibi tedbirler alınması gerektiğini sordu. (**Nutuk,** ves. 166; **YG** 28: "Harekât-ı Milliye'ye karşı sonuçsuz kalan bir teşebbüs.")
5. Venizelos, Londra'da Lloyd George'a gönderdiği gizli bir muhtırada, Fransa'da bazı malî grupların Türkiye'ye yakınlık duymasından yakındı. Clemenceau'nun bunlara engel olduğunu ileri sürdü; bu nedenle Türkiye ile barışın Clemenceau'nun başbakanlıktan ayrılmasından önce imzalanmasını istedi. (**Kitsikis:** 39) ★ Talat Paşa ile Maliye eski Bakanı Cavit Bey, İsviçre'de görüşmelerine devam ediyorlar. Talat Paşa, Fransa ile anlaşabilirse diğer girişimlerden vazgeçeceklerini, Kafkasya ve Arabistan'da Fransa'ya ne gibi çıkarlar sağlayabileceklerini anlattı. (**Tanin:** 18.12.1945)
6. Mustafa Kemal Tokat'ta. Gece, Rıfat Bey'e konuk oldu. Mustafa Kemal, Salih Paşa ile görüşmek için 18'de Amasya'ya gelmişti. Sivas'a dönmekte olan Mustafa Kemal„yarın Tokat'tan ayrılacak. (**YG:** 31; **Asarkaya:** 33)
7. **Tasviri Efkâr:** Kuvayı Milliye ve Avrupa.—Ruşen Eşref: Eskişehir'e doğru. **Alemdar'**da R. Cevat: Yine Sivas telgrafı. Bu böyle gidemez. Şeyh Recep

1919 - EKİM

Efendi'yi dinleyelim, derdini anlayalım. **İfham**'da Ahmet Ferit: Hareket-i Milliye ve muhalefet. —İllerden seçim haberleri. **İkdam:** Mustafa Kemal, Müslüman göçmenlerin memleketlerine dönmesi aleyhindedir. (**Jaeschke 1:** 73). —General Harbord Heyeti'nin görevi, Amerika'nın Ermenistan'da askerî mandaterliği kabul etmek iktidarında ve imkânında bulunup bulunmadığını incelemek idi. (**Öztoprak:** 87). **Akşam**'da N. Sadık: Anarşi olmasın. — Türkiye mandası ile uğraşan üç Amerikalı: Morgontalu, Greyin, Harbord. — Sosyalistlerimiz yayınımıza cevap veriyorlar. Vehbi Bey'in ikinci mektubu: Bugün olmazsa yarın, yarın olmazsa öbür gün fakat her halde sosyalizm muzaffer olacaktır. **İleri**'de C.Nuri: Önce Rusya'nın sahte demokrasiden, anarşiden, Bolşevizmden, haydutluktan kurtulmasını temenni edelim. **İstiklal**'de Rauf Ahmet, Türk milliyetçiliğine çatıyor: H.S. (Hamdullah Suphi?) Bey'e: Devletimizde resmî ve siyasî milliyet Osmanlılık olacaktır. — Amerika ve Türkiye mandası. — Mustafa Kemal Erzurum'dan adaylığını koydu. **Vakit:** Kara Vasıf Bey'in duyguları. Telgraf olayı. Halkın duyguları. **Türk Dünyası:** Kuvayı Milliye'nin Bursa'daki âmili ve nâzımı Bekir Sami Bey.

28 - SALI

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğüne ek olarak hazırlanıp Mustafa Kemal imzasıyla yalnız ilgililere gizli kaydıyla gönderilen genelge ile orduya yardımcı millî müfrezelerin kurulması, seyyar ve sabit bu müfrezelere eli silah tutan bütün gençlerin alınması istendi. Genelgeye göre millî teşkilatla ordu arasındaki bağlantıyı Temsil Kurulu koruyacak, millî müfrezeler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetim kurulu ve merkez kurulları tarafından kurulacak, müfrezeler, çağrıldıklarında orduya katılacak, bölgelerindeki eşkıyaya ve Müslüman olmayanların ayaklanmalarına karşı koyacak, askerî düzenlere bağlı olacak, silah ve yiyecekleri ise eşkıyadan alınan, zenginlerin verdikleri ve ordunun yaptığı yardımlarla sağlanacak; fazla silahlar depo edilecek, düşman eline geçebilecek olanlar güvenilir yerlere taşınacak, çetelere girecek olanlar, Kur'ana el basarak yemin edecekler. (**Nutuk,** ves. 188; **TİH** VII: 37; II/2: 29)

2. Milli Mücadeleye karşı bir grup Adapazarı'nı basmak istediyse de kaymakam buna engel oldu. Akyazı Bucağı'nda Çerkez ileri gelenlerinden Talustan, Bekir ve Sapancalı Beslan, 15 kişi ile birlikte gelip telgrafhaneden Padişah'la görüşmek istediler. (**Esengin:** 85; **Şehidoğlu:** 31) ★ 21 Eylül'den beri Kuvayı Milliye aleyhine faaliyette bulunan Anzavur Ahmet, Manyas'tan Padişah'a çektiği telde, din için Mustafa Kemal'e karşı kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarını belirtti. (**Çarıklı:** 97).

3. Çumra-Bozkır yolu üzerinde bulunan Apa'da, Millî Kuvvetler'le isyancılar çarpıştı. İsyancılar 20 ölü vererek çekildiler. (**TİH** VI: 15; VI (1974): 58) ★ İngiliz raporlarına göre, Konya'da 27 köyün ileri gelenleri; İngiliz Yüksek Komiserli-

1919 - EKİM

ği'ne başvurarak milliyetçilere karşı yardım istediler: Kuvayı Milliyeciler Müslümanları ve Müslüman olmayanları öldürüyor, hayvanlarımızı alıyor, telgraf hatlarımızı kesip size haber vermemizi engelliyor. Hükümetimiz bunlarla baş edecek güçte değil. Bozkır'ı bunlardan kurtarmamız için İngiliz Hükümeti'nden yardım istiyoruz. (**Documents:** 917)

4. İngiliz Yüksek Komiserliği'nce hazırlanan rapor: Milliyetçiler Anadolu'nun yarısından fazlasını ellerine geçirdiler. Merkezî Hükümet, adeta İstanbul Belediye Meclisi derekesine düştü. Türkiye'de barış şartlarını kabul ettirmek günden güne güçleşiyor. (**Şimşir** I: 178) ★ İngiliz Yüksek Komiseri, Amerikan Yüksek Komiseri'ne bir yazı göndererek Amerikalıların yayınlarında İngiltere aleyhinde bulunulmasından şikâyet etti. (**Şimşir** I: 188)

5. Bazı Maraş ileri gelenleri, Ermenilerin öç alacaklarından çekinerek şehirden ayrıldılar, Elbistan'a çekildiler. Bugüne kadar Maraş'a dönen Ermeniler, 1914'te göçe tabi tutulurken el konulan mallarına sahip çıkıyor. Bu nedenle şehirde gergin bir hava var. Maraş'ı terk eden eşraf, şehri devralmaya hazırlanan Fransızların himayesinde daha sert hareket edeceğini bekledikleri Ermenilerden çekiniyor. (**Bağdatlıoğlu:** 33)

6. İngiliz ve Fransız komutanları ortak bir bildiri yayımlayarak Kilis'in Fransız işgaline devredileceğini bildirdiler. Kilis'te Fransız işgali yarın. (**Saral:** 262)

7. Mustafa Kemal, dün geldiği Tokat'ta Tokat İhtiyat Zabitleri Yardımlaşma Cemiyeti'ni ziyaret ederek gençlerle konuştu. Öğleden sonra da Sivas'a hareket etti. (**Asarkaya:** 33) ★ Kılıç Ali ile Yüzbaşı Salim ve Hakkı Behiç Bey, İstanbul'dan Sivas'a geldiler (**Kılıç Ali 1:** 10).

8. İskenderiye'den İstanbul'a bir ingiliz vapuruyla 2.000'e yakın esir daha geldi. Yarın da Hindistan'daki 5.000 esirden 120 kadarı gelecek. Yurtdışında 150.000'in üstünde esir bulunuyor. (**Tarık:** 29)

9. Brémond'un Kilikya hakkında Mustafa Kemal'e mektubu (**Jaeschke 1:** 73).

10. **Peyam**'da Ali Kemal: Damat Ferit Hükümeti aleyhinde karış karış dil uzatmak moda oldu. **Türk Dünyası:** Mustafa Kemal'den gazetemize telgraf. —Meczup Falcı'nın mahut iftiraları, Sivas ulema, meşayih, ayan ve eşrafından ret ve tekzip ediliyor. **Tasviri Efkâr:** Kimden kime şekva edelim. Millî Hareket'e karşı en büyük düşmanlığı hariçten bekliyorduk. Nedir bu insafsızca hücumlar? **Tarık**'ta Muslihittin Adil: Memleketi bir yıldır meclissiz ve denetimsiz bırakanlar, bir gün kanun önünde hesap verecekler. Seçim bir saat bile geciktirilmemelidir. Hürriyet ve İtilaf'ın Hükümet'e verdiği muhtırayı okuyanlar, ondan nefret eder. Hükümet susmamalıdır. —Şeyh Recep'in (19 tarihli) haince telgrafının mahiyeti. **Vakit:** General Harbord, Ermenistan'da manda istemiyor. General aksine Türkiye mandasına o kadar karşı değil. —Sivas'ın

1919 - EKİM

gerçek söz sahipleri, mahut telgrafa karşı ne diyorlar? **İstiklal:** Harbord Heyeti, Amerika'nın Ermenistan'da manda kabul etmesine taraftar görünmüyor. **Yenigün:** Petersburg kapılarında Yudeniç orduları. —Fransa'nın en mühim sosyalist organı olan Umanite daima bizimle beraber. **Alemdar'da** R. Cevat: Manastır, Selânik, Sivas, Ankara. Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Arkadaşlarınız arasında kıymetli kişiler var. Tebrik ederiz. Ordu adamı olmasaydınız İttihat ve Terakki devrinde belki sürgün yerlerinde beraber olacaktık. Bugün Millî Hareket'e kirli eller karışıyor. Ne yapacağız? Nasıl hareket edeceğiz? İstanbul'da size taraftar olan gazeteler İttihatçıdır. Ali Fuat Paşa adında bir adam, Ankara'yı kan ve ateş içinde bırakıyormuş. Bunların önüne geçiniz. Son kozumuz olan Hareket-i Milliye'nin bu yürüyüşü bir uçuruma yöneliktir. **Akşam:** Hürriyet ve İtilaf'tan kalan bazı kişiler, yeni tezvirler hazırlıyormuş. Hükümet'in dikkatini çekeriz. **İfham:** Sivas telgrafının hakikatı: Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. **İkdam:** Seçimler. —Petersburg'da Bolşevik yönetimi ve çarpışmalar. —Wilson'un hastalığı.

29 - ÇARŞAMBA

1. Amasya'dan Sivas'a dönen Mustafa Kemal, Salih Paşa ile yaptıkları görüşme hakkında Temsil Kurulu'na bilgi verdi. Başta Başbakan olmak üzere, kabine üyelerinin tümünün aciz, Padişah'ın gözüne girmek isteyen, Millî Hareket'e kısmen karşı, kısmen onun yanında kişiler olduklarını söyledi. Padişah ilk fırsatta bunları değiştirerek yerlerine istibdadı devam ettirecek bir Hükümet getireceğinden Meclis açılıncaya kadar Temsil Kurulu'nun bu Hükümet'i koruması kararlaştırıldı. Cemal Paşa'ya, yabancıların gözüne batacak mebusların kimler olduğunun sorulmasına karar verildi. (**Baykal 2:** 35-36)

2. Mustafa Kemal, kolordu komutanlarını, Temsil Kurulu'nun ve millî örgütlerin alacağı biçim, Paris'te alınabilecek olumsuz kararlara karşı ne gibi tedbirler almak gerektiği konularını görüşmek üzere Sivas'ta gizli bir toplantıya çağırdı. Temsil Kurulu'nun kararıyla yapılan çağrıda komutanların yerlerinden teftiş bahanesiyle çıkmaları istendi. Toplantı 16-19 Kasım'da yapılacak. (**Baykal 2:** 36, **Nutuk,** ves. 185; **Kansu** II: 442; **Karabekir 1:** 348) ★ Mustafa Kemal, İstanbul'da İleri gazetesi başyazarı Celal Nuri Bey'e telgrafında Alemdar'ın Anadolu ile ilgili yalanlarını tekzip etmesini istedi. Gerçek bilgi alma konusundaki çabalarını kutladı. (**Özkaya:** 33)

3. Temsil Kurulu, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın dün ve önceki günkü yazılarında belirttiği kaygılarına uzun bir cevap verdi. Mustafa Kemal imzasıyla gönderilen yazıda, Meclis'in Anadolu'da toplanması gerektiği anlatıldı. Venizelos'un bir zaman Atina'yı bırakıp Selânik'te Hükümet kurduğu hatırlatıldı, "Başbakan Avrupa'ya gidiyor. Hükümet işleri aksamıyor da Anadolu'ya gelirse mi aksayacak?" denildi. (**ASD** I: 44; **ZC** I: 23; **BTTD** 14: 35) Cevap: 29/30,

1919 - EKİM

Cemal Paşa Hükümet olarak İstanbul'da toplanması konusunda ısrar ettiklerini bildirdi. Mustafa Kemal'in buna cevabı: 30 (**BTTD** 14: 36; **Gökbilgin** II: 115)

4. Güneydoğu Anadolu el değiştiriyor. İngilizler Kilis, Antep ve Urfa'yı boşalttılar. Fransız albayı Saint Marie, karargâhıyla Antep'e geldi. İngilizler Antep'i 17 Aralık 1918'de işgal etmişlerdi. ★ Kilis Fransızlar tarafından işgal edildi. ★ Fransız işgal kuvvetlerinin öncüleri Maraş'a girdi. ★ 13 Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, Maraş'ın işgalini protesto etti. (**Abadi:** 16, 19; **Uzel:** 7; **Yetkin:** 41; **TİH** IV: 57; **Saral:** 202; **BTTD** 17: 17; **Ünler:** 23; **Bağdatlıoğlu:** 41; **Y. Özalp:** 21; **Şapolyo 2:** 170; **Selek 2,** I: 336)

5. Ahmet Anzavur, Balıkesir Mutasarrıflığı'na uzunca bir tel çekti. Balıkesir halkının daveti üzerine geldiğini, halkı soyguncu Müdafaa-i Hukukçulardan kurtaracağını belirterek bunun herkese ilan edilmesini istedi. Müdafaa-i Hukuk Merkez Kurulu, kendisine verdiği cevapta, onun mel'un hareketlerine pek şiddetli bir şekilde karşı koyacağını bildirdi. (**Çarıklı:** 98; **Selek 2,** II: 51)

6. 25. Kolordu eski Komutanı ve İstanbul eski Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa, Hükümet'çe İzmir işgalinden kaçan Türk göçmenlerine yardım için araştırma yapmak ve bölgedeki birlikleri denetlemekle görevlendirildi (**TV:** 3687; **Tas. Ef.** 30). ★ Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Milne'in 21 tarihli başvurusuna verdiği cevapta, Yunan işgalinin kaldırılmasının, zulüm ve sefalete uğrayan işgal bölgesi halkının yurtlarına dönmesinin sağlanmasını rica etti (**HTVD,** ves. 1068). ★ General Milne'den aldığı emri General Nider'e ulaştıran Hambury, Yunanlılara, karşı saldırıya geçmekte özgür olduklarını bildirdi, ancak bunun üç kilometreyi geçmemesi istendi. Yunan ordusuna 9 Eylül ve 11 Ekim'de de sınırlı olarak karşı saldırıya geçme izni verilmişti. (**Nider:** 129; **Misailidis:** 332; **YOİ** I: 196)

7. İstanbul'da Çardak İskelesi hamalları, kethudaları Şaban Ağa'nın değiştirilmesini protesto ederek greve gittiler. Greve 170 hamal katıldı. (**İstiklal:** 30)

8. Birkaç günden beri Yemen ve Mısır'dan asker ve sivil Türkler vapurlarla İstanbul'a geliyor. Bugün de Hicaz ve Suriye'den 300 mülteci geldi. (**YG:** 30) ★ İstanbul'a Hindistan'dan 128 Türk esiri daha geldi (**İstiklal:** 30).

9. Gece (28/29), Karaman-Çumra yolu üzerinde bulunan Kızılkuyu Köyü'nde isyancılar, yatmakta olan erleri esir aldı. Hayvan ve eşyaları alındıktan sonra erler serbest bırakıldı. İki subay idam edilecekleri sırada bazı köylülerin müdahalesi üzerine kurtuldu. (**TİH** VI: 15; VI(1974): 57)

10. **İkdam:** Seçimler. **Tasviri Efkâr:** Cümlenin maksudu bir, neden anlaşma çarelerini aramayalım. —Millî Teşkilat aleyhine uydurulan tazvirlerden bir örnek: Ankara'da tehcir, taktil, soygunculuk var mı? **İfham:** Bolşeviklerin

1919 - EKİM

mağlubiyeti gerçekleşiyor. ★ Ahmet Ferit: Damat Ferit, Hükümet'e geliyor, geldi... dedikoduları. **Vakit:** Yudeniç orduları yeniden taarruza başladı. **Türk Dünyası:** Türkler ne istiyor? **Alemdar:** Hürriyet ve İtilaf'ın 3. muhtırası. —Bolşevik avının sonuna doğru. **Tarık**'ta M. Adil: Toplanacak Meclis'in iki görevi var. Barış ve yeni usuller üzerine idareyi gerçekleştirecek kurucu meclis olmak. Olağanüstü haller için olağanüstü tedbirler olmalı. **Yenigün:** Sevgili Padişahımız ve Millî Hareket. —Anadolu'dan bir seyahatten dönen Madam Golis ne yazıyor? **Peyam**'da Ali Kemal: Muarrızlarımız Kuvayı Milliye'yi göklere çıkarıyorlar. Biz, hayır, kurtuluşumuza en son darbe bu harekettir, deriz. Kuvayı Milliye çıkalı, İzmir'de işler daha da kötüye gitti. —Senato üyesi Aristidi Efendi, Şeyh Recep'in deli değil, aksine dirayeti ve kiyasetiyle tanınmış biri olduğuna tanıklık ediyor.

30 - PERŞEMBE

1. Fransızlar, Urfa ve Maraş'ı işgal ettiler. Yayımlanan-İngiliz Fransız ortak bildirisinde işgalin İngilizlerden Fransızlara geçeceği, din ve milliyet ayırımı yapılmayacağı, halkın güven ve huzur içinde işlerine devam etmesi gerektiği bildirildi. İngiliz kuvvetlerinin henüz tamamıyla terk etmediği Maraş'a 1.000 Fransız, 400 Ermeni ve 500 Cezayirli sömürge askeri geldi. İngilizler Maraş'ı 22 Şubat'ta işgal etmişlerdi. ★ Fransızlardan ve Cezayirli elbisesi giydirilmiş yerli Ermenilerden meydana gelen 300 kişilik bir kuvvet Urfa'yı işgal altına aldı. Urfa 24 Mart'tan beri İngiliz işgali altındaydı. Dün işgal karargâhının geldiği Antep'te Fransızlar kendi aralarında, Ermenilerle ve Türklerle toplantılar yaptılar. Antep'e Fransız kuvvetleri 5 Kasım'da gelecektir. Bu üç kentte de Fransızlar ve Ermenilerle Türkler arasında kanlı çatışmalar olacaktır. (**Gnkur:** 49, 58; "Urfa 1 Kasım'da işgal edildi"; **Abadi:** 19; **TİH** IV: 57, 61; **Bağdatlıoğlu:** 41; **Şapolyo 2:** 170; **Y. Özalp:** 22; **Ünler:** 23; **Gökbilgin** II: 184; **Selek 2,** I: 337)
2. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın dün gece (29/30) gönderdiği telgrafa cevap verdi. Meclis'in Anadolu'da toplanması için Hükümet'i yeniden uyardı. İstanbul'un işgal altında, basının kontrol altında olduğunu ve fiilî bir tehlike varolduğunu, herkesin yabancılar tarafından denetlendiğini, Meclis'in İstanbul'da görev yapamayacağını hatırlattı. "Buna teşebbüs intihar demektir" diyerek İtilaf Devletleri'ne güvenilemeyeceğini, Meclis'in taşrada, tam bir güvenliğin olduğu yerde toplanması gerektiğini bildirdi. Mustafa Kemal, bütün illerin bu konuda görüşlerini sordu. Cemal Paşa'ya bunu haber vererek kamuoyunun isteğine göre hareket edileceğini yazdı. Cevap: 2 Kasım. (**BTTD** 14: 37; **Gökbilgin** II: 116; **ASD** I: 44-48)
3. Temsil Kurulu üyesi Kara Vasıf, Mustafa Kemal'e İstanbul'dan gönderdiği raporda, Başbakan, Harbiye ve Bayındırlık Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Ahmet İzzet Paşa, Millî Kongre Başkanı Esat Paşa, gazeteci Rauf Ahmet Bey

1919 - EKİM

ve adlarını belirtmediği diğer kişilerle görüşmelerinde vardığı sonuçları aktardı: Meclis, kesinlikle İstanbul'la toplanmalıdır. Paşa (Mustafa Kemal), Rauf ve Bekir Sami Beyler, tutuklanmayacakları konusunda İngilizler söz vermediğinden İstanbul'a gelmemelidir. Azınlıkların da katılması için Millet Meclisi dağıtılıp yeniden seçimlere gidilebilir, eski Hükümet'i işbaşına getirmek için İngilizler çok çalışıyorlar, Seçimde lekeli veya bilinen İttihatçıları seçtirmemeli, birkaç sosyalist ve Hürriyet-İtilafçı seçtirilmelidir. Hükümet'e zorluk çıkarılmamalıdır... (**Nutuk,** ves. 180) ★ Vasıf Bey, Tarık Gazetesi'ne verdiği demeçte, Anadolu'nun baştan başa Millî Hareket'e katılmış bir bütün olduğunu, mevzî olan Bozkır olayının kesinlikle bastırıldığını, Müslüman olmayan yurttaşların da Millî Hareket'i iyi karşıladığını, Millî Teşkilat temsilcilerinin seçildikleri takdirde mebusluğu reddetmeyeceklerini ama rütbe ve memurluk kabul etmeyeceklerini söyledi (**Tarık:** 31).

4. Bozkır isyancıları üzerine gönderilmiş olan Yarbay Arif Kuvvetleri Konya'ya girdi ve şehirde bir gösteri yürüyüşü yaptı (**TİH** VI: 16). ★ Anzavur Ahmet, bir arkadaşına gönderdiği mektupta Kuvayı Milliye'nin dağıtılmasını, subayların öldürülmesini istedi (**Nutuk,** ves. 187).
5. Temsil Kurulu, Kozan'dan gelen bir kurulla görüştü. Kozan ve Kayseri bölgesinde Kuvayı Milliye yaratmaya karar verdi. Bununla ilgili bazı atamalar yaptı. (**TİH** IV: 68) ★ Temsil Kurulu, Cemal Paşa'ya İzmir'de dayanılmaz hale gelen Yunan zulümlerine son verilmesi için etkili girişimlerde bulunulması, İzmir yolu ile İstanbul'a giden Malatya olayı faillerinin cezalandırılması, İzmir Valisi İzzet Bey'in kötülüklerinin önlenmesi için yapılan çabaların tamamlanması gerektiğini bildirdi. Adana'daki Fransız Askerî Vali Brémond'a verilecek cevapta, Urfa, Antep, Maraş'ın işgali haberlerinin yalanlanmasını, Çukurova işgalinin geçici olduğunun açıklanmasını istemeye karar verdi. (**Baykal 2:** 36)
6. Yunanlılar Batı Trakya'da İskeçe şehrini Fransız kuvvetlerinden devraldılar. Batı Trakya Hükümeti, Fransızların himayesinde 15 Ekim'de kurulmuş, Fransızlar burayı 17 Ekim'de işgal etmişti. (**Bujak:** 166)
7. Dışişleri Bakanlığı'nın Hükümet'e sunduğu bir rapora göre, Ege Bölgesi'nde İslam halkın sattığı gayrimenkullerin yüzde doksanını Yunanlılar ve Rumlar satın alıyor, böylece memleket mal varlığını ele geçirerek siyaseten bundan yararlanmak istiyor. Bakanlar kurulu, halkın bu malları elden çıkarmaması için hemen tedbir alınmasını, Yunanistan'da Müslümanların mülk satın almaları yasaklandığına göre, buna misilleme olarak Rumların yeni mülk almalarının önlenmesini, mallarını satmak zorunda kalacak İslam halka öğütler ve Ziraat Bankası'ndan borç verilmesini kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 96) ★ Hükümet toplantısında, İngiliz Halep Bölgesi İşgal Kumandanlığı'nın yazdığı ve Urfa'daki İşgal Kumandanlığı'nca Kürtlere hitaben yayımlanan bildiri görüşüldü. İngiliz Yüksek Komiserliği ile görüşüldüğü zaman, uygun biçimde ve sözlü olarak dikkat çekme kararı alındı. (**Gökbilgin** II: 102)

1919 - EKİM

8. Hükümet, daha önce divan-ı harb-i örfîlerde alınan kararların yeniden görüşülmesi ve işlemlerinin hızlandırılması için Harbiye, Adalet, Bayındırlık Bakanları ile Danıştay Başkanı'ndan meydana gelen bir kurul oluşturdu. (**Gökbilgin** II: 134).
9. Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı Nider, İzmir Valisi'nin sorusuna verdiği cevapta Yunan işgal bölgesinde seçim yapılmasına izin vermeyeceğini bildirdi. 3 Kasım'da Siyasî Temsilci Steryadis de Vali'ye aynı içerikte bir yazı gönderecektir. (**Roda:** 96)
10. **Tarık'**ta M. Adil, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ortalığı bulandırma çabalarına karşı "Artık yeter!" diyerek Hükümet'i suskunluğu bırakmaya çağırıyor. **Alemdar'**da R. Cevat, Tasviri Efkâr'ın dünkü yazısına cevap veriyor: Evet neden anlaşmayalım? Anlaşmak için dinleşmek lazım. Biraz makul olalım. —Ankara'da tehcir ve taktil var mı? Ali Fuat Paşa Ankara'yı kan ve ateşe gark etti. **İleri'**de C. Nuri: Bu memlekette, bakımsızlıktan, ölüm, hayata tercih edilecek hale geldi. **Akşam:** Esirlerimizin hali. **İfham:** Türkiye ve Büyük Britanya. —Arabistan emirlerinin İngiltere'yi ziyaretleri. **Tasviri Efkâr:** Mütareke içinde bir sene (Mondros'un yıldönümü). —İstanbul seçimlerine dikkat edelim. **İkdam:** Dört senelik harpten sonra Türklüğün sulh durumuna dönmesi. —Mütarekemizin yıldönümü. —Bizde nifak var mı? **Peyam:** Hürriyet ve İtilaf'ın üçüncü tahriri: Seçimlere neden katılmıyor? **Sebilürreşat'**ta Mehmet Akif'in şiiri: Yeis yok! **Büyük Mecmua'**nın 14. sayısı. **Albayrak,** Doğu Anadolu'da ayrı bir Kürdistan kurmak isteyenlere çatıyor. İstanbul'da külah kapmak isteyenlerin, böylece Ermeni amaçlarına hizmet ettiğini, Kürtlerle Türklerin bir aile gibi birbirine karıştıklarını yazarak, hükümetten, yabancılara fırsat verilmemesi için bu bölgede güçlü bir teşkilatlanma istiyor. —Erzurum'dan adaylıkları ilan edilenler: Mustafa Kemal, Celalettin Bey, Süleyman Necati, Zihni, Hüseyin Avni, Nazım Beyler. **Diken:** —Be adam kör müsün, ayağıma bastın! —Bu lafı altı ay evvel söyleseydin, soluğu Bekirağa Bölüğü'nde alırdın.

31 - CUMA

1. Karesi ve Saruhan İlleri Hareket-i Milliye Merkez Kurulu, Genelkurmay Başkanlığı'ndan Kuvayı Milliye'yi giydirmek için askerî depodan kaput ve çadır istedi. Cevap 9 Kasım (14. Kolordu'ya): Yakında bin adet gocuk gönderilecek. (**HTVD** 38, ves. 921)
2. Maraş'ta savaş başladı... Ermeni askerlerden biri, Uzunoluk Hamamı'ndan çıkan bir Müslüman kadının peçesini yırttı. Uzunoluk Camisi İmamı Sütçü İmam, Ermeni'yi kurşunla öldürdü ve kaçtı. (**Bağdatlıoğlu:** 43; **Şapolyo 2:** 171; **TİH** IV: 58)
3. İstanbul'dan Sivas'a bugün ulaştırılan bilgilere göre, iki üç günden beri Kiraz Hamdi Paşa, saraya gidiyor. Padişah bugünlerde Ali Rıza Paşa'yı görevden

1919 - EKİM

alacak, yerine Müşir Zeki Paşa'nın başkanlığında bir hükümet kurulacak. (**Söylev** I: 193)

4. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya, İstanbul halkının İzmir için yapmak istediği mitinge engel olunduğuna göre, Meclis'in İstanbul'da toplanmasının mümkün olmadığını yazdı (**AÖAS,** özetler). ★ Cemal Paşa'ya diğer iki yazısında Mustafa Kemal, Adapazarı çevresindeki bozgunculuk olaylarının altında eski Başbakan ve bazı eski bakanların bulunduğunu, bunların, yaptıkları işlerden Padişah'ın da bilgisi olduğu söylentisini yaymak gibi bir "alçaklık" yaptıklarını ileri sürdü ve Hükümet'in bu söylentiyi yalanlamasını istedi (**Söylev I:** 192). ★ Teşkilata gönderdiği genelgede, kişisel çıkarları için Kuvayı Milliye'den yana görünenlerin cezalandırılacağını bildirdi (**Nutuk,** ves. 175). ★ Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'e, isyancıları bastırmak için İzmit Mutasarrıfı ve Birinci Fırka Kumandanı ile birlikte çalışılmasını emretti (ves. 170 b.). ★ İzmit Mutasarrıfı ve Birinci Fırka Kumandanı'na da Bolu Mutasarrıfı'na yardım etmelerini emretti (ves. 170 c).

5. Temsil Kurulu bugün bir dizi karar aldı. Bunlardan bazıları: Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya: 1) İzmir'de işgal altında bulunan yerlerde Yunan katliamına engel olunması için İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde girişimde bulunulması; 2) Millî Hareket'e karşı hareketlerde bulunan mülkî amirler hakkında kesin kararlar alınması; 3) Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey'in hemen değiştirilmesi, yerine Van eski Valisi Haydar Bey'in atanması: 4) Hükümet'in birliğini ve Millî Teşkilat'ı ihlale çalışan hainlerin ve fesatçıların şiddetle takip edileceğinin ilan edilmesi; 5) Mustafa Kemal, Rauf Bey ve diğerleri hakkında eski hükümetin aldığı kararların düzeltilmesi; Balıkesir'de Hacim Muhittin Bey'e: Sivas'a temsilci gönderilmesi ve Sivas Kongresi kararlarına göre örgütlenilmesi; Fırka Kumandanı Kâzım Bey'e; Nigehban Cemiyeti'nin Karabiga ve Bandırma yöresine gönderdiği subayların izlenmesi; Elbistan'da Sulh Hakimi Ali Rıza Bey'e: Maraş, Urfa, Antep için yapılan haksızlığa karşılık vermekte tereddüt edilmemesi, ihanet edenler hakkında gerekli muamelenin yapılması; Maraş Mutasarrıflığı ve Kilis Belediye Başkanlığı'na: işgal haksızlığına karşı her türlü yardımın dikkate alındığı; Salihli Cephesi Kumandanı Ethem Bey'e ve 61. Tümen Kumandanı Kâzım Bey'e: Ahmet Anzavur'un zararlarının önlenmesi... (**Baykal 2:** 37-41)

6. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda düzenlediği toplantıya kalabalık bir işçi topluluğu katıldı. Toplantıda işçi hayatı ve sosyalizm üzerine konuşmalar yapıldı. İşçilerin seçimde kendi adaylarını seçmeleri için çalışma yapmak üzere belirlenen delegelerin yarın toplanması kararlaştırıldı. 24 Ekim'de de Şefik Hüsnü'nün başında bulunduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın önderliği ile böyle bir toplantı yapılmıştı. (**İstiklal:** 1 Kasım)

1919 - EKİM

7. General Milne, Cemal Paşa'ya, Eskişehir yakınlarında bir köprünün havaya uçurulmasından şikâyette bulundu. Demiryolu hattının güven altına alınmasını istedi. (**HTVD** 40, ves. 931)

8. İran Şahı Ahmet Han, İngiltere'ye vardı. İngiltere ile bir himaye anlaşması imzalamış olan Ahmet Han, Avrupa'ya giderken 19-30 Ağustos tarihleri arasında İstanbul'da kalmıştı. (**İstiklal, Tarık:** 3 Kasım)

9. Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal'e verdiği karşılıkta, Mebuslar Meclisi'nin İstanbul dışında bir yerde açılmasının büyük sakıncaları olacağını, yurdun parçalanabileceğini ileri sürdü. Mustafa Kemal buna 2 Kasım'da karşılık verecek. (**HTVD** 82. belge 1789)

10. İngiliz Savaş Bakanlığı, Menderes Vadisi'nin İtilaf Devletleri askerleri tarafından işgaline İngilizlerin de katılmasına razı oldu. Ege'de Yunan Zulümlerini İnceleme Komisyonu raporunda ve Türk Hükümeti'nin çeşitli başvurularında, Yunan işgaline son verilmesi yanında, gerekirse Ege'deki işgalin İtilaf Devletleri askerlerince yapılması ya da Yunanlılarla Türkler arasına İtilaf askerleri yerleştirilmesi istenmişti. (**Jaeschke 1:** 74)

11. Avam Kamarası'nda Hükümet'e şu soru yöneltildi: "Türkiye'nin parçalanması ya da bağımsızlığının ortadan kaldırılması konusunda Hindistan Müslümanlarının kaygı duyup duymadığından Hükümet haberdar mıdır? Sözcü Bonar Law'ın cevabı: Önemle üzerinde duruyoruz..." (**Sonyel:** 186)

12. **Tasviri Efkâr**'ın Alemdar'a cevabı: Elbet anlaşabiliriz. —Ruşen Eşref'in Refet Bey'le Sivas'ta mülakatı. **Peyam**'da A. Kemal: İzmir felaketi. **İfham**'da, Millî Türk Fırkası ile ilgili geniş yayın: Millî Türk Fırkası ve esnaflar, Millî Türk Fırkası ve gayrî müslim milletler. **İkdam**'da İçişleri Bakanı Şerif Paşa, Sivas'ta Şeyh Recep'in tutuklandığını doğruluyor. Soruşturma için Sivas'a adliye müfettişi gönderileceğini belirtiyor. **İleri:** Türk millet-i necibesi, muhtelif unsurlardan mürekkep çelikten mamul bir kavimdir... **Alemdar**'da R. Cevat, Başbakan'a yazdığı açık mektupta, Anadolu'nun bazı yerlerinde Kuvayı Milliye'nin halkı hırpaladığını, karşı gazetelere bunu anlatamadıklarını ve yalancılıkla suçlandıklarını belirterek bir gazeteci grubunun Anadolu'yu gezip gerçeği tespit etmesini öneriyor. **Vakit:** Anadolu Hıristiyanlarının teşekkürü. **Yenigün:** Anadolu hakkında Madam Golis'le mülakat. —Harpten sonra felaketli bir mütareke senesi, Hazin bir tarihçe. — Türkiye'de Amerikan mandası meselesi ve Amerikan efkârı. **İstiklal:** Kuvayı Milliye seçimlere müdahale ediyor mu? - Bozkır hadisesinin sonu. Aldatılan halk, teşvikçileri lanetle anıyor. **Türk Dünyası:** Seçimde birinciliği Bursa kazandı, mebuslarını seçti.

1919 - KASIM

1 - CUMARTESİ

1. Temsil Kurulu ile İstanbul arasında, Meclis'in nerede toplanacağı tartışması devam ediyor. Mustafa Kemal, Çanakkale Müstahkem Mevkî Kumandanı Galatalı Şevket Bey'in 20 Ekim'de İstanbul'dan gönderdiği tele karşılık severek İstanbul'da ileri gelen kişilerle Hükümet'in ve partilerin ileri sürdüğü gerekçeleri reddetti. Mebuslar Meclisi'nin düşmanın kesin etkisi ve denetimi altında bulunan İstanbul'da toplanmasının çok tehlikeli ve sakıncalı olduğunu belirtti. İtilaf Devletleri'nin Türkleri insan yerine koymadıklarını bu nedenle Meclis'i dağıtabileceklerini yazarak bu konuda Cemal Paşa'ya verilen cevabı özetledi. Doğan fırsattan yararlanarak İstanbul'da ulusal örgütün kökleştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını istedi. (**Baykal 2:** 41; **Söylev** I: 195; **Nutuk,** ves. 181)

2. Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e çektiği telde, amaca savaşılarak ulaşılamayacağını ileri sürdü: Açıktır ki, İtilaf Devletleri'nden herhangi birine karşı bugün silah kuvvetiyle bir başarı elde etmek düşünülemez. Devletin gelecekteki selametini sağlayacak başarıları elde etmek için en güvenilir silah, siyaset ve kamuoyuna haklarımızı tanıtmaktır... (**Bıyıklıoğlu:** 32)

3. Çumra güneyinde Dinek Köyü yakınlarında Millî Kuvvetler'le isyancılar arasında bütün gün çarpışmalar oldu. Yenilen isyancılar, dağınık bir halde köylerine çekildiler. (**TİH** VI: 16) ★ Mustafa Kemal, Bursa'da 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'den Bursa çevresinde Millî Hareket aleyhindeki fesat tohumlarının yok edilmesini istedi (**Nutuk,** ves. 172; **TİH** VI (1974): 59).

4. Maraş'ta işgali Fransızlara devretmiş olan İngilizler, şehirden ayrıldılar. (krş. 1 Ekim) İngilizler Maraş'ı 22 Şubat'ta işgal etmişlerdi. ★ Sütçü İmam'ın yakını bir genç, boğazlanmış ve parçalanmış olarak bulundu. Sütçü İmam dün, Uzunoluk Hamamı'ndan çıkan kadınlara sarkıntılık yapan bir Ermeni'yi öldürmüş ve kaçmıştı. (**Abadi:** 85; **TİH** IV: 58; **Bağdatlıoğlu:** 44; **Şapolyo 2:** 172; **Lohanizade:** 391) ★ Antep Mutasarrıfı Sabri Bey, Antep'in işgalini Fransız işgal komutasına verdiği yazı ile protesto etti (**Y. Özalp:** 24). ★ Fransız generali Dufieux'nün emrindeki Cezayirli askerler Adana'ya geldi. Daha sonra bir Senagalli alay gelecek, böylece Birinci Doğu Tümeni tam mevcutlu ve modern donatımlı bir kuvvet olacaktır. İngiliz generali Mac ise Adana'dan 20 Kasım'da uğurlanacaktır. (**Ener:** 23; **Ener 2:** 37)

5. Temsil Kurulu kararları: Kilikya Kuvayı Milliye Komutanlığı'na Topçu Binbaşı Kemal ve yardımcılığına Yüzbaşı Osman Nuri Beylerin atanması; Miralay İsmet Bey'e: Millî Hareket İngilizler aleyhinde değildir. Eski bakan Ferit Bey, zamanında layık olduğu mevkiyi bulabilir, Milli Hareket'e aykırı davranmaktan vazgeçmelidir. (**Baykal 2:** 41)

1919 - KASIM

6. Yüksek Konsey, Milne'in Ege'de Yunan işgalini sınırlayan hattını kabul etti (**İstiklal:** 16; **Jaeschke 1:** 74).

7. Edirne Valiliği'nin İçişleri Bakanlığı'na bugün gönderdiği yazıya göre, Vize Kaymakamı, bir binbaşı ve Arnavut Ali denen birinin komutasında 90 kişilik bir çetenin Midye'ye çıktığını, bunların Mustafa Kemal tarafından gönderildiklerini ve Rum eşkıya reislerini imha edeceklerini ifade ettiklerini bildirdi. Vali'nin yazısında belirtildiğine göre, Vize'ye, her kim olursa olsun bunların tenkil edilmesi emri verildi, kolordu komutanıyla da anlaşarak, Jandarma Alay Komutanı, takip kuvvetlerinin başına geçmek üzere yola çıktı. Daha sonra edinilen bilgilerle bunların İstanbul Feneri'nden giden "Lazlar" oldukları, kendilerine Kuvayı Milliye süsü verdikleri ve halktan bazı şeyler aldıktan sonra döndükleri anlaşılacaktır. Hükümet, 24 Kasım'da Karadeniz ve Marmara kıyılarında görülmekte olan bu gibi soygunculuk olaylarını önlemek için İngilizlerin el koymuş oldukları deniz araçlarını istemeyi kararlaştıracaktır. (**Gökbilgin** II: 2[illegible])

8. Mu[illegible], 12. Kolordu Topçu Komutanı Yarbay İzzet Bey tarafından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. 9 Kasım'da da Silifke örgütü kurulacak. (**KSİ:** 112)

9. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya çektiği telde, Yunan zulümleri konusunda İzmir'den gelen haberleri sıraladı. İstanbul'a geçtiği haber verilen Bedirhanîlerin tutuklanmasını, İzmir Valisi İzzet Bey'in kötülüklerine engel olunmasını istedi. (**BTTD** 14: 43)

10. 15. Kolordu Komutanı Karabekir, bölgesini teftiş için çıktığı gezide Van'a geldi. Karabekir buradan 4'te ayrılacak, 6'da Doğu Beyazıt'a dönecektir. (**Karabekir 1:** 348) ★ Ali Fuat Paşa, Sivas toplantısına katılmak için Ankara'dan yola çıktı (**Cebesoy 1:** 247).

11. Cemal Paşa, Başbakanlık'tan, Çanakkale'de İngilizlerin tutuklu bulundurduğu Albay Mürsel Bey'in salıverilmesi için girişimde bulunulmasını istedi. Mürsel Bey, 23 Şubat'ta Batum'da tutuklanmıştı. (**Gökbilgin** II: 197)

12. İstihkâm yarbaylarından Fettah Bey, gizli Nigehban Cemiyeti'nden ötürü tutuklandı. Fettah Bey, 29 Aralık'ta affedilecek. (**Tunaya** II: 344)

13. **İkdam:** Millî Türk Fırkası. **İfham, Vakit, Tasviri Efkâr:** Konyalıların Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na cevabı. **Yenigün:** Bozkır Hadisesi sona erdi. —Yunus Nadi: Sulha ve Hayata. **Alemdar**'da Refi Cevat, Tasviri Efkâr'ın Anadolu harekâtı hakkında bazı noktalarda kendisine hak verişi üzerinde duruyor: Hah şöyle! Biraz yola gelin... —Mustafa Kemal Paşa'nın muhterem olmasıyla, Ali Fuat Paşa da mı muhterem olacak? Gülünecek bir görüş. Maksadımız Millî Kuvvetleri yanlış yola düşmekten korumaktır. Millî Hareket'e biz Tasvir'den daha fazla taraftarız... (ayrıca, **Ilgar:** 12). Aylık **Askerî Mecmua**'nın 8. sayısı:

1919 - KASIM

Harb-i Umumi'de Osmanlı Kafkas Cephesi. **İstiklal:** Seçimlerde Hükümet'in tarafsızlığı.

2 - PAZAR

1. Temsil Kurulu, Kiraz Hamdi Paşa ile Padişah'ın, Müşir Zeki Paşa başkanlığında bir Hükümet listesi hazırladıkları yolunda İstanbul'dan alınan haberleri değerlendirdi. Alınan bilgi, kumandanlar aracılığı ile merkez kurullarına bildirildi. Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya böyle bir durum karşısında, Anadolu'nun İstanbul'la ilişiğini keseceği bildirilerek Başbakan'ın hiç bir sebep ve bahane ile istifa etmemesi istendi. (**Baykal 2:** 42; **Söylev** I: 192; **Nutuk,** ves. 176)

2. Hükümet seçimleri denetlemek ve siyasî durumu incelemek için Anadolu'ya iki inceleme kurulu göndermeyi kararlaştırdı. Kurulların görünmeyen amacı ise Temsil Kurulu'nun gücünü zayıflatmak, Hükümet'e bağlılığı güçlendirmek. Kurullardan Ali Fevzi Paşa başkanlığında olanı, Doğu Karadeniz Bölgesi'ne, Hurşit Paşa başkanlığında olanı ise İç Anadolu'ya 10 Kasım'da hareket edecektir. (**TV:** 3692; **YG:** 3, 5, 6, 10; **Sabah, Tas.Ef.** 4; **Alemdar:** 4, 5; **İstiklal:** 5)

3. Millî Kongre, Mustafa Kemal'e seçimlerde tarafsızlık tavsiye eden bir mektup yazmayı kararlaştırdı. Göz Doktoru Esat Paşa'nın imzasıyla bugün yazılan mektuba Mustafa Kemal, 5 Kasım'da sert bir cevap verecek ve Esat Paşa'yı suçlayacak, her iki mektup da gazetelerde yer alacaktır. (**İleri, Sabah, İkdam, Tas. Ef:** 3; **YG:** 4, 5; **İr.Mil.** 10)

4. Adana Valiliği'ne eski Tarım Bakanı, Halep, Konya valiliklerinde bulunmuş olan Celal Bey atandı. Fransızların hükümet işlerine aşırı müdahaleleri üzerine Vali Nazım Bey, 19 Eylül'de şehirden ayrılmış, yerine bıraktığı mektupçu Esat Bey de Fransızlar tarafından 21 Ekim'de istifa ettirilmişti. 18 Aralık'ta Pozantı'da karşılanacak olan yeni vali Fransızlara boyun eğmeyecek, bu nedenle 20 Mayıs 1920'de Damat Ferit Hükümeti'nce görevinden uzaklaştırılacaktır. (**TV:** 3690; **İstiklal:** 5; **Ener:** 26)

5. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'in 30 tarihli ve Meclis'in Anadolu'da toplanması gereğini anlatan yazısına cevap verdi. İstanbul'da yabancı çevrelerden alınan bilgilere göre, Meclis'in Saltanat merkezinden başka bir yerde toplanmasının Anadolu'ya nakli anlamına alınacağını, içerde de bazı olayların çıkmasına sebep olabileceğini, bu görüşten vazgeçilmesi gerektiğini yazdı. Mustafa Kemal'in 3'te cevabı: Bütün merkezlerimize sorduk, sonuç alınmadan kesin bir şey söyleyemeyiz. (**Gölbilgin** II: 121) ★ Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Ahmet İzzet Paşa'nın 31 tarihli yazısına Cemal Paşa aracılığı ile cevap vererek, Meclis'in İstanbul'da toplanmasından doğacak sakıncaları anlattı (**HTVD** 82, belge 1788).

1919 - KASIM

6. Temsil Kurulu kararları: 1) Cemal Paşa'ya: İzmir'de seçim yapılabilmesi için Hükümet'in şiddetli müdahalede bulunması, Vali İzzet Bey'in namuslu ve azimli biriyle değiştirilmesi; 2) İzmir Telgraf Başmüdürü Ethem Bey'e: İzmir halkının açıktan, olmazsa gizlice seçim yapması; 3) Boğazlıyan'da Ahmet Remzi Bey'e: Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kayseri'de kurulmasının uygun olacağı; 4) 15. Kolordu ile Canik Mutasarrıflığı'na: İngilizlerin düzeni ile 30 Nigehbancı subayın bir yabancı işgalini sağlamak için Trabzon ve Samsun'a çıkacağı haberi; 5) Çanakkale Belediye Başkanlığı'na: Tereddütsüz Merkez Kurulu oluşturulması ve bağlı yerlerle sıkı bir bağlantı kurulması; 5) Demirci Mehmet Efe'ye: Kendi kuvvet miktarını açıklamayarak İtalyanların silah, cephane, elbise gibi maddî yardımlarının kabul edilmesi; 6) Kastamonu Vali Vekili Ferit Bey'e: Asım Bey'in Menteşe'den aday olması: 7) Burdur Talim Heyeti ve yedek subaylarına ve Eczacı Hüseyin Hüsnü Efendiye; Binicilik Mektebi Müdürü Esat Bey ile Emekli Albay İsmail Hakkı Bey'in hangisinin mebus olacağının seçmenlere bırakılması; 8) Kastamonu'ya: Rıza Nur'un şikâyeti üzerine, seçimlerde şikâyete meydan verilmemesi... (**Baykal 2:** 42-43)
7. İstanbul'un bazı semtlerinde Kuvayı Milliye'ye ve Mustafa Kemal'e şiddetle çatan Kızıl Hançerler imzalı bildiriler dağıtıldı. Polis olayla ilgili 15 kişiyi tutuklayacak ancak daha sonra serbest bırakacaktır. (**Coşar:** 3, 7; **İfham:** 6; **Tarık:** 6, 7; **Alemdar:** 8; **YG:** 9)
8. Maraşlılar, Ermeni askerlerinin taşkınlıklarını ve dün Sütçü İmam'ın yeğeninin öldürülmesini Antep'teki Fransız kumandanlığına şikâyet ettiler. Fransız kumandanının İngiliz kumandanı ile birlikte imzalayıp Ulucami'ye astığı bildiride, asayiş sağlandıkça Türklere ilişilmeyeceği, facialara sebep olan kumandanın görevden alındığı belirtilecektir. (**Y. Özalp:** 25; **Kocatürk:** 87)
9. Anzavur, Balıkesir'in Susurluk ilçesine geldi. Kuvayı Milliye'ye toplanan paraların hesabını görmek üzere Balıkesir'e gideceğini, askerlerin Padişah iradesi dışında silah altında tutulduğunu, isteyen herkesin evine gidebileceğini, ya da kendisine katılabileceğini söyledi. Subayların insiyatif gösterememesi sonucu 40 er Anzavur'a katıldı. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, durumu Harbiye Bakanlığı'na bildirdi. (**HTVD** 11, ves. 269; 38: ves. 923; **TİH** VI(1974): 67; **Esengin:** 66)
10. Ödemiş kuzeyindeki Bozdağ'da, Türk milislerini etkisiz hale getirmek için Yunan kuvvetleri harekete geçti. Yarın da sürecek temizleme harekâtı sonunda Yunan kaynaklarına göre 800 milis ve köylüden 70'i ölü olarak bulunacak, Yunanlılar ise 7 ölü, 14 yaralı vereceklerdir. (**YOİ** I: 222)
11. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson İstanbul'a geldi. İlk kez 22 Nisan'da Erzurum'a gelmiş olan Rawlinson, durum değerlendirmesi yapmak üzere Ağustos'ta Londra'ya gitmişti. 6 Aralık'ta Trabzon'da, 26 Aralık'ta ise Erzurum'da olacak. (**Rawlinson:** 254)

1919 - KASIM

12. **Alemdar**'da R. Cevat, İzzet Paşa ile önceki gün yaptıkları bir sohbeti naklediyor. İzzet Paşa, Millî Hareket'e düşman olmamak gerektiğini, Mustafa Kemal'in ince ruhlu, fatin (uyanık), devlete hizmet etmiş, Rauf Bey'in de ılımlı, güvenilir bir insan olduğunu söylüyor. R. Cevat, dünkü gazetelerde tevkif edildiği haberi karşısında hayretini de yazıyor. **İstiklal,** Lütfi Fikri ve Ethem Bey'in yazılarına cevap veriyor: Millî Hareket, tarihî bir olay... **Sabah**'ta Lütfi Fikrî: Kuvayı Milliye Meselesi. **Açıksöz:** Zavallı esirlerimiz. **Yhe New York Times:** Asya Türkiyesi, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan üzerinde tek bir manda yönetimi kurulmalıdır (**Ulagay:** 55). **İkdam:** Sulh ve Selamet, Millî Kongre ve sairenin müdahalesinden dolayı seçime katılmıyor. —İstanbul ve Ermenistan mandası ve Amerika. **Tasviri Efkâr:** Anadolu Hareketi, Türk milletinin yaşamaya azimli olduğunu, Mütareke'den beri ilk defa ispat etti. —İzmir Kuvayı Milliyesi nezdinde (10. bölüm). **Yenigün:** Amerika'daTürkiye mandası meselesi. **İfham:** Amerika Türkiye mandasını reddedecek. —Seçim konusunda Sulh ve Selamet Fırkası da Hürriyet ve İtilaf'la aynı zihniyette. **Outlook** (ABD)'ta Amiral Bristol'un görüşleri: Türkiye bir takım küçük parçalara ayrılmamalıdır. Aksi halde gelecekteki savaşlara bir ortam hazırlanmış olur. (İkdam 30'dan **Öztoprak:** 72) **İstikbal:** Hrisantos Trabzon'a döndü. **Albayrak:** Türk varlığından ayrılık kabul etmeyen vatan parçalarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, —Büyük Rusya'nın ve Bolşevikliğin Kafkasya üzerindeki sonuçları (Hem Çarlığı diriltmeye çalışan Denikin ve Kolçak'ın hem de Bolşeviklerin Azerbaycan'ı ele geçirmek istediği, Azerbaycan, Gürcistan, Kuzey Kafkas bağımsızlığını savunmanın esas alınması). —M. Cevat'ın ikinci seçmenleri seçecek olanlara çağrısı: Reylerimizi hatıra gönüle bırakmayarak, vatan ve istiklal kaygısı ile verelim. —İstanbul Teftiş Heyeti'nin bildirisi (seçimlerde dikkatli olunuz!) —Haskell'in Ermenistan ve Azerbaycan Hükümetlerine 20 maddelik teklifi.

3 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu kararları: 1) Cemal Paşa'dan, Damat Ferit Hükümeti zamanında alınmış yasal olmayan kararlar ve yapılan işlemlerin düzeltilmeme nedeninin sorulması; 2) Meclis'in toplanma yeri hakkında, kamuoyunun görüşü alındıktan sonra cevap verileceği ve bu konuda gereken fedakârlığın yapılacağı; 3) Ahmet Fevzi Paşa'nın Anadolu'ya geliş nedeninin Cemal Paşa'dan ve kendisinden sorulması; 4) İlgililere: Anadolu'ya Millî Teşkilat hakkında incelemelerde bulunmak üzere hareket edeceği haber alınan yabancılardan kurulu heyetin iyi izlenimlerle dönmesi için gereğinin yapılması; 5) Cemal Paşa'ya: görevini aksatan memurlar hakkında Kabine'nin dikkatinin çekilmesi; 6) Konya Merkez Kurulu'na: Mümtaz Bahri Bey'in mebus adaylığının uygun görüldüğü... (Baykal **2:** 43) ★ Mustafa Kemal, Hükümet'ten millî örgütlere

1919 - KASIM

zarar veren memurların değiştirilmesini, bunların Anadolu'ya gönderilmemesini bir kere daha istedi. Trabzon ve Diyarbakır valileri ile Antalya mutasarrıfı hakkında ne gibi bir işlem yapıldığını bilmediklerini belirtti. Ankara Valisi Ziya Paşa'nın izinli sayılmaya devam edilmesini istedi. Polis Müdürü Nurettin Bey'in hâlâ değiştirilmemiş olmasından yakındı. (**Söylev** I: 203)

2. Anzavur'u bastırmak için 174. Alay yönetiminde 6 subay ve 169 erden kurulu bir birlik Bursa'dan yola çıkarıldı. Bunlar 4'te Karacabey'e gelecekler. (**Esengin:** 67; **Tansel** II: 158) ★ Konya Valiliği, İçişleri Bakanlığı'na, Bozkır'ın isyancılardan temizlendiğini, isyanın yakında bütünüyle bastırılacağını bildirdi. (**Gökbilgin** II: 222)

3. Ali Fuat Paşa, önceki gün alınan Temsil Kurulu kararına uyarak, Kayseri'de, Çukurova Cephesi'ni belirledi. Cephe ikiye ayrıldı; doğusu Osman Nuri (Tufan) Bey'in, batısı ise Ali Ratip Bey'in sorumluluğuna verildi. (**Ener 2:** 53) ★ Konya'dan havalanan bir haberleşme uçağı, geçtiği yerler halkına, Fransızlara karşı ayaklanmaya çağıran bir bildiri attı (**Véou:** 19).

4. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, Fransız ve İngiliz yüksek komiserlerine Fransız işgalinden yakındı (**Jaeschke 1:** 74). ★ Verdiği demeçte, çağırılma ihtimaline karşı barış şartlarını hazırlamakta olduklarını, Hükümet olarak, görevlerinin bilinci içinde bulunduklarını söyledi (**Tas. Ef.** 4).

5. Gizli Karakol Derneği İstanbul'da kuruldu. Anadolu'ya silah kaçırmakta etkili olacak örgütün kurucuları: Kara Vasıf, Galatalı Şevket, Kemalettin Sami, Baha Sait, Çolak Selahattin, Abdülhak Adnan ve Edip Servet Beyler. (**Tunaya:** 520; **TİH** VII: 107.)

6. Hükümet, resmî dairelere ait olmayan telgrafların postanelerde ücretsiz çekilmesini reddetti. Böylece Kuvayı Milliyeye ait telgrafların ücretsiz çekilmesi isteği geri çevrilmiş oldu. (**Gökbilgin** II: 220)

7. Anadolu'ya gönderilecek inceleme kurulları ile ilgili kararname kabul edildi. Buna göre kurullar genel durumu inceleyebilecek, seçimlerin serbestçe yapılıp yapılmadığını araştıracak, Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında iyi geçinmeye aykırı bir durum olup olmadığını saptayacak, görevlerinde kalmaları uygun olmayan memurlar hakkındaki düşünceleri ilgili makama bildirecek, gördüklerini, incelemelerini zaman zaman rapor halinde sunacak. Kurullardan biri Hurşit Paşa başkanlığında İzmit, Eskişehir, Konya, Karahisar, Aydın Balıkesir, Bursa; Ahmet Fevzi Paşa başkanlığında olan diğeri ise Ankara, Sivas Erzurum yöresine gidecek. İnceleme kurulları 10 Kasım'da yola çıkacaklardır. (**Gökbilgin** II: 147)

8. Maraş'ta Fransızlar, İngiliz İşgali sırasında mühürlenen askerî depodaki silahları kaçırarak Ermenilere dağıtmaya giriştilerse de Türk makamları ve halk bu girişimi önledi. (**Şapolyo 2:** 172; **Y. Özalp:** 27).

1919 - KASIM

9. General Milne, Ege'de Yunan kuvvetleriyle Türk kuvvetleri arasındaki çizgiyi belirleyen ve 7 Ekim'de Yüksek Şûra'da onaylanan haritasını Türk Hükümeti'ne bildirerek, Türk birliklerinin 12 Kasım'a kadar 3 km. geri çekilmesini istedi. Harbiye Bakanlığı bu öneriye olumsuz cevap verecektir. (**Nutuk,** ves. 218; **Özalp:** 64; **Gökbel:** 367; **Jaeschke 2:** 87, 147; **TİH II/2:** 121)

10. İngiliz ajanı Bill ve yardımcısı Yüzbaşı Scott, Büyük Zap Vadisi'ndeki Bira-Kapra'da Kürtler tarafından öldürüldüler. (**Véou:** 70).

11. Fransızların Londra'daki temsilcisi Paul Cambon, İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'a, Menderes Vadisi'ne bir Fransız birliği gönderilmeyeceğini bildirdi. İngiliz Savaş Bakanlığı, 31 Ekim'de Menderes Vadisi'nin Müttefikler tarafından işgaline razı olmuştu. (**Jaeschke 1:** 74)

12. Savaş boyunca Arapları Türkiye'den ayırmak için çalışmış, Yakın Doğu konusunda uzman sayılan İngiliz albayı casus Lawrence'in görüşleri: Türkiye yorgundur. Türkler Almanları severler. İngilizler Türkleri yönetmekte başarısız. İtalyanlar isteklerinde ölçülü. Lenin, Doğu'yu belki de Bolşevikleştirecektir. Ermeni devleti kurmak zor. Kimse Doğu milletlerinden minnettarlık beklemesin. Doğulular becerebilirlerse tekmeyi vuracaklardır... (**Duru:** 58-61)

13. **İfham**'da Ahmet Ferit: Millî Kongre'nin gafı. (7: Sivas'taki tesiri), **Tarık**'ta M. Adil "etrafında fırtınalar koparılan" millî teşkilat aleyhindeki iddiaları cevaplandırıyor. **Tasviri Efkâr:** Türkiye'nin sulhu ve Amerika'nın reyi. **Sabah**'ın başyazısı bütünüyle sansür. **Yenigün:** Zavallı muhacirlerin halini düşünelim. **İstiklal:** Sürünen gazilerimiz, inleyen esirlerimiz. **Akşam,** İstanbul basınını inceliyor. 12 Türkçe gazeteden yalnız ikisinin millî çıkarlara aykırı yayın yaptığını yazıyor: Peyam, Türkçe, İstanbul... **İkdam:** Yine Yunan zihniyeti. — Veba tehlikesi def edilmemiştir. **Alemdar**'da: Millî Kongre'nin seçimler hakkında Sivas'a telgrafı.

4 - SALI

1. Bursa'dan gelen kuvvetlerle Anzavur'un yakınları olan Şah İsmail ve Davut çeteleri Karacabey'de çarpıştı. İsyancılar atlarını ve bir kısım silahlarını bırakarak kaçtılar. (**TİH** VI: 19; VI (1974): 68; **Esengin:** 68) ★ Temsil Kurulu, Cemal Paşa'dan Hükümet'in Bozkır isyanı sebebiyle kesin emirler vermesini istedi. 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'den de fesat tohumunun bütünüyle kurutularak millî birliğin kurulmasında çaba gösterilmesini rica etti. (**Baykal 2:** 44).

2. Ali Rıza Paşa, Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Sadık Bey'i Başbakanlığa çağırdı. Sadık Bey'in "rahatsızlığı" nedeniyle görüşmeye Konyalı Zeynelabidin Bey'le Adanalı Zeynelabidin Bey gittiler. Basına yansımayan görüşmede Başbakan'ın

1919 - KASIM

seçimler hakkında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın görüşlerini sorduğu sanılıyor. (**Gökbilgin** II: 158)

3. Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Ahmet Hamdi Paşa, Kuvayı Milliye'yi tanımadıklarını, seçime katılmayacaklarını, Barış Konferansı'nın kararlarını beklediklerini söyledi. Kendilerini Paris'te Şerif Paşa'nın temsil ettiğini belirten A. Hamdi Paşa, istedikleri Kürdistan'ın haritasını çizdi. (**Sabah, Alemdar:** 5; **Tarık:** 6)

4. Suruç ve Birecik Fransızlar tarafından işgal edildi (**Gnkur:** 58). ★ Temsil Kurulu, Urfa, Antep, Maraş ile İzmir, Antalya, Adana işgallerinin protesto edilmesi konusunda Hükümet'in görüşünü Cemal Paşa'dan sordu. (**Baykal 2:** 45) ★ Mustafa Kemal, Kayseri Askerlik Şubesi Başkanı Yarbay Emrullah Bey'e ve Topçu Binbaşı Kemal Bey'e gönderdiği gizli emirde, Adana çevresinde gerilla savaşı yapmalarını istedi, bunun için görevlendirilen kişileri ve yapılacak işleri bildirdi. (**Borak 1:** 299) ★ İçişleri Bakanlığı, Başbakanlığa sunduğu yazıda, Fransız işgaline karşı Urfa mutasarrıfının tedbir istediğini bildirdi (**Gökbilgin** II: 186).

5. Hükümet'in Anadolu'ya göndermeyi kararlaştırdığı İnceleme Kurulları Harbiye Bakanlığı'nda toplanarak gezileri hakkında gerekli tedbir ve kararları aldılar. Hurşit Paşa, toplantıdan sonra verdiği demeçte, gezilerinin genel olarak bir teftişten ibaret olduğunu, seçim işlerini inceleyeceklerini, gezilerinin belki bir ay süreceğini söyledi. Ahmet Fevzi ve Hurşit Paşa kurulları 10 Kasım'da yola çıkacaklar. (**Gökbilgin** II: 148)

6. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'in dünkü teline karşılık vererek, seçimlere baskı yapılmasına meydan verilmemesini, Hükümet işlerine müdahalenin hemen önlenmesini istedi. Meclis'in İstanbul'da toplanması zorunluluğu üzerinde durdu. Mustafa Kemal'in cevabı yarın. (**Söylev** I: 203) ★ Temsil Kurulu, Meclis'in İstanbul'da ya da Anadolu'da toplanması ile ilgili olarak Merkez kurullarının görüşlerini sordu (**Baykal 2:** 45). ★ Mustafa Kemal, Kara Vasıf Bey'in 30 tarihli raporunu cevapladı ve Meclis'in İstanbul'da toplanmasını isteyenlerin görüşlerine itibar edilemeyeceğini bildirdi (**Nutuk,** ves. 182).

7. Temsil Kurulu'nun diğer kararları: 1) Güneydoğu'daki Fransız işgallerinin bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve belediyelerce protesto edilmesi; 2) İstanbul'da Yunan ve Rum bozgunculuklarına karşı tedbir alınması için Cemal Paşa ve Merkez kurullarına yazılması; 3) Teşkilat başkanlarından hangilerinin ve ne sebeple İstanbul'a gitmelerinin sakıncalı olduğu Cemal Paşa'dan "soruldu"; 4) 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'in yerinde bırakılması; 5) Fahrettin Bey'e: Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti esaslarını savunacak ve İstanbul'da değil yurt içinde bulunmakta olan adayların mebus seçilmesine yardım edilmesi; 6) 13. Kolordu ve 5. Tümen'e: İşgalci Fransızlara karşı zorluk çıkarılmakta te-

1919 - KASIM

reddüt edilmemesi; 7) Millî Kongre Başkanı Esat Paşa'ya verilecek cevapta, seçimlere baskı yapıldığının yalanlanması. (**Baykal 2:** 44-45)

8. İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'in raporu: Parlamentonun Bursa'da toplanması çıkarlarımıza uygundur. Böylece Türkler İstanbul'dan çıkmış olurlar. İstanbul, küçük bir Türk devleti için fazladır. Osmanlı Hanedanı tükenmiş görünüyor. Türkler, İngiltere'ye karşı gelemezler, ancak şiddet davranışından anlarlar. İstanbul'un uluslararası bir şehir olarak yönetimi güç olursa, İngilizlerin elinde rehin tutulabilir. (**Şimşir** I: 185) ★ Yüksek Komiser Robeck, raporunda Padişah'ın Yıldız'da endişeli bir bekleyiş içinde oturduğunu bildirdi (**Jaeschke 2:** 6).

9. Delhi'de Türkiye lehinde miting yapıldı (**Melzig:** 87).

10. **Peyam'da** Ali Kemal: Gizli eller, gayri mesul kuvvetler, seçimlere müdahale ediyor. —Troçki ihtilalci midir? **İfham'da** A. Ferit: Meclis-i Mebusan'a doğru. **İkdam:** Seçim serbestisi. Kuvayı Milliye'ye müracaat. —İkinci seçmenlere gem vurmak istiyorlar. **Tasviri Efkâr:** Veba akını İstanbul'u sarıyor. **Sabah'ta** Lütfi Fikri: Kuvayı Milliye reisleri Anadolu'da kaldıkça onlarla yapılan uzlaşmadan bir sonuç çıkmaz. Ne yapıp yapıp İstanbul'a getirilmelerinin çaresi bulunmalıdır. Arif'e tarif gerekmez... **Tarık:** Seçimlere müdahale var mı? Millî Kongre'nin kararları belgelenmedikçe mahzurdan uzak değildir. **Vakit:** Anadolu asayişi, çetelere karşı şiddetli tedbirler alıyor. İcabında nizamiye birlikleri jandarmaya yardım edecektir. **İleri:** Biz, muhalif, muvafık lakin namuslu kişilerin Mebuslar Meclisi'ne girmesini, meşrutiyetin şartlarından sayarız: Kuvayı Milliye bozulmamalı, seçimlere müdahale etmemelidir. —Prens Sabahattin'in özgeçmişi. —Vasıf Bey'le mülakat: Kürtler millî harekete muhalif değildir. **Türk Dünyası:** Veba yeniden başgösterdi.

5 - ÇARŞAMBA

1. Antep'ten İngilizlerin son birlikleri çekildi. Şehir, Fransız ve Ermeni askerlerince işgal edildi. Savaştan önce 35 bin (% 43) nüfusları olan Ermeniler, parlak gösteriler yaptılar. Türkler ise işgali, protesto ettiler. Ermenileri koruduğu ve silahlandırdığı için şehrin Fransızlar tarafından işgali İngiliz işgalinden daha büyük bir öfke ve direnişle karşılanacak, şehirde barikatlar kurularak Fransızlara ve Ermenilere karşı çetin bir savaş yürütülecektir. Antep halkı 8 Şubat 1921'de teslim olmak zorunda kalacaktır. (**Abadi:** 16, 20; (**TİH** IV: 61; **Lohanizade:** 29; **Şapolyo 2:** 183; **Ünler:** 24; **Yetkin:** 41; **BTTD** 17:17)

2. Sivas'ta kadınlar, Numune Kız Mektebi'nde toplandılar. "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" kuruldu. Kayseri, Niğde, Erzincan, Bolu, Burdur, Pınarhisar, Kangal gibi yerlerde de aynı adı taşıyan dernekler kurulacak, Mustafa Kemal 14 Ocak 1920'de Denizli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdi-

1919 - KASIM

ği mektupta, Sivas kadınlarını örnek göstererek orada da böyle bir dernek kurulmasını isteyecektir. (**Armağan:** 196. Derneğin kuruluşu için krş. 26, 28 Kasım, 7 Aralık)

3. Anzavur'u takibe gönderilmiş 174. Alay'a bağlı bir birlik, Çerkezlerin saldırısına uğradı. Balıkesir Redd-i İlhak Merkez Kurulu'nca görevlendirilen Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey, Manyas'a giderek Anzavur'u ikna etmeye çalıştı. Vakit kazanmak isteyen Anzavur, Kuvayı Milliye konusunda aldatılmış olduğunu söyledi. 6/7 Kasım'da 61. Tümen Komutanı Kâzım Bey, Kolordu'ya Anzavur'un takibine gerek olmadığını bildirecektir... (**HTVD** 11, ves. 272; **TİH** VI: 19; VI(1974): 68; **Esengin:** 67)

4. Mustafa Kemal, Esat Paşa'nın Millî Kongre adına yaptığı 2 tarihli başvurusuna cevap verdi. Seçimlere karıştıkları yolundaki söylentilerin aslı olmadığını, bir parti olmadıklarını, aslında Esat Paşa'nın İttihatçıları seçtirmek için çabaladığının söylendiğini ileri sürdü. Kendi mektubuyla birlikte bu cevabın da basına verilmesini istedi. (**Vakit, Alemdar, İleri, İkdam, Tas.Ef. YG, İfham, İstiklal, İr.Mil.** 10. **ATTB:** 113; **Yak. Tar.** III: 399. Halide Edip: "1908 seçimleri bir yana, hiç bir seçimin bu kadar hürriyetle yapıldığını hatırlamıyorum" **Türkün Ateşle İmtihanı:** 45)

5. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın 4/5 tarihli teline karşılık verdi. Seçimlere baskı yapılmadığını, zaman ve olayların, Meclis'i İstanbulda toplamaya çalışan Hükümet'in haklı olup olmadığını göstereceğini, Hükümet'in işine karışmadıklarını ileri sürdü. Anadolu'da inceleme yapmakla görevlendirilen Fevzi Paşa Kurulu'nun misyonunun bildirilmediğini hatırlattı. Telgrafta, Hıristiyanların, daha millî örgüt kurulmadan seçimleri boykot ettiğine değinildi. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ise seçimlere katıldığı ama milletten oy alamadığı ileri sürüldü. (**Nutuk** ves. 189; **Söylev** I: 204, 205; **Baykal 2:** 46) ★ Mustafa Kemal, Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa ile makine başında yaptığı görüşmede, Trakya'da Hürriyet ve İtilaf Partisi ile Askerî Nigehban Derneği aleyhinde tedbirler gerektiğini bildirdi (**Nutuk,** ves. 292).

6. Darül Hikmetül İslamiye Başkanlığı'na, 13 Eylül'den beri bu görevi vekâleten yürüten Hüseyin Avni Efendi atandı (**TV:** 3693). ★ İmalat-ı Harbiye Genel Müdürü Galip Paşa görevinden alınarak bu göreve Selahattin Adil Paşa getirildi (**TV:** 3694). ★ Doktor Besim Ömer Paşa, Üniversite Emaneti'ne (rektörlüğüne) atandı (**TV:** 3695).

7. Soma Kaymakamlığı'ndan İçişleri Bakanlığı'na gönderilen yazıda, Yunanlıların Milne hattını geçtiği bildirildi. Bakanlık durumu 9 Kasım'da Başbakanlığa bildirecektir. (**Gökbilgin** II: 177)

8. Sait Molla, evinden Kuvayı Milliyecilerce çalınan mektuplarından sonuncusunda Rahip Fru'ya, Millî örgütler dağıtılmazsa İngiliz yönetimi altındaki İs-

1919 - KASIM

lamların ayaklanacağını,Türkiye'de yalnız İngilizlerin egemen olması gerektiğini bildirdi ve 5 bin lira daha ödenek gönderilmesini istedi (**Söylev** I: 217; **Kansu** II: 479).

9. **Peyam**'da A. Kemal: Biz henüz hür insanlar değiliz. —Piyer Loti'nin Türklere muhabbeti. **İfham**'da A. Ferit: Güzel İzmir bizi çok ağlattı. Zannediyoruz ki, artık işkencenin sonu geldi. —Millî Türk Fırkası, Millî Kongre'nin Sivas'a çektiği telgrafa katılmıyor. **Tarık:** Kürdistan Teali Cemiyeti seçimlere katılmıyormuş, sebebi saklanmaktadır. **Tasviri Efkâr:** İktisadî hayatımız mahvoluyor. (Gazetede birçok sütun bembeyaz!) **İstiklal**'in başyazısı sansür. **Alemdar**'da R. Cevat: Bize öyle geliyor ki, bu gidişle seçim olamayacak. Olsa da teşrî (yasama) kuvveti teşkil edemeyecek. Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet, Millî Ahrar da seçime katılmalı. Bu milleti, bir gaye altında topladıktan sonra seçime atılmalı idik. **İleri**'de C. Nuri: Siyasî mesuliyete her fırka, yani umum millet ortak edilmelidir ki, memleket bir kişi veya bir heyetin inhisarına düşmesin. **İkdam:** Seçimlere baskı değil ilgi var.

6 - PERŞEMBE

1. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, yayımladığı genelgede Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalinin protesto edilmesini istedi (**ATTB:** 115). ★ Mustafa Kemal başka bir genelgesinde, İstanbul'da, Kürtlerin Millî Hareket'e karşı oldukları propagandasının yapıldığını bildirerek Kürt ileri gelenlerinin Hükümet'e ve İtilaf Devletleri'ne tel çekip bu propagandayı lanetlemelerini istedi (**Baykal 2:** 47). ★ Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya çektiği telgrafta, milletin İstanbul emniyet örgütüne güveni olmadığını, bu örgütün başına milliyetçi, dürüst, güçlü ve güvenilir kişilerin getirilmesini istedi (**AÖAS,** Özetler; **Baykal 2:** 47).

2. Kara Vasıf Bey, Temsil Kurulu'na gönderdiği telgrafta, Meclis'in İstanbul'da toplanmasında zorunluluk olduğunu ileri sürdü. Bu konuda olumlu cevabın bir an önce Hükümet'e bildirilmesini rica etti. "Sulh ve Selamet'i tamamıyla kazandık demektir. Millî Türk keza bizim. Millî Ahrar'ı yıkıyoruz. Millî Kongre yola gelecek". (**Nutuk,** ves. 183)

3. Temsil Kurulu kararları: 1) Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan istenecek: a) Nazilli'ye ulaşan Refet Bey'e dört-beş subay gönderilmesi; b) Yunan işgallerinin etkili ve şiddetli bir dille İtilaf Devletleri ve Hükümet nezdinde protesto edilmesi için genelge; 2) Elazığ Vali Vekili Servet Bey'e: Elbistan Kuvayı Milliyesi'ne yardım edilmesi; 3) 12. Kolordu'ya: Bozkır'a gönderildiği haber alınan Nigehban mensupları hakkında tedbir alınması; 4) İlgililere: Samsun, Trabzon, Sivas yöresini dolaşacak olan İtalyan Villari'ye kesin millî azmin anlatılması... (**Baykal 2:** 47)

1919 - KASIM

4. Millî Kuvvetler tek silah atmadan Bozkır'a girdiler. İkinci Bozkır ayaklanması böylece sona erdi. Birinci Bozkır ayaklanmasından (27 Eylül - 4 Ekim) sonra, İstanbul'dan kışkırtılan isyancılar, 20 Ekim'de yeniden ayaklanmışlardı. (**Esengin:** 63)

5. Harbiye Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'na sunduğu bir yazıda, Enver Paşa'nın Türkiye'ye gelip Kuvayı Milliye'nin hizmetine girdiği yolundaki İstanbul basınında çıkan bazı haberlerin yalanlanmasını istedi (**HTVD** 11, ves. 262).

6. Başbakan Ali Rıza Paşa'nın Ryan'a demeci: Salih Paşa'nın misyonu başarısız idi (**Jaeschke 1:** 75).

7. Hükümet toplantısında 13. Kolordu'dan Harbiye Bakanlığı'na gelen bir yazı görüşüldü. Yazıda Ane ve Deyrizor gibi Suriye topraklarından İngilizlerin bütünüyle çekilmiş olduğu belirtilerek buraların Türk ordusunca işgali izni isteniyor. Hükümet, kolorduya bu iznin verilmesini kararlaştırdı... (**Gökbilgin** II: 188)

8. Lloyd George'un söylevi: Dünyanın en zengin hatlarından birini (Ermenistan), Türklerin elinden kurtardıktan sonra bırakıp gidemeyiz. (**Vakit:** 8).

9. 166 Türk esiri daha, bir Yunan vapuruyla Sibirya'dan İstanbul'a geldi (**Alemdar:** 7). ★ Ziya Gökalp'in Malta Polverista'dan kızları Seniha, Hürriyet ve Türkân'a mektubu: "...İngilizceye çalışıyorum. Siz mektepte Fransızca'ya çalışabiliyor musunuz?.. Gayemiz, Avrupa medeniyeti içinde bir Türk harsı yapmak olmalıdır..." (**F.A. Tansel:** 78)

10. **İkdam,** Anadolu'ya gidecek denetleme kurulları için Hükümet'e takdirlerini bildiriyor. **Tasviri Efkâr:** Fırka mı tefrika mı? **Sabah'**ta Lütfi Fikri, Meclis'in Anadolu'da açılması isteğini çok garip karşılıyor: İhtimal ki Anadolu'da mebus olmak isteyen bazıları, İstanbul'u kendileri için emin görmüyorlar. Bunlar şahıslarını millet için feda etmelidirler. **Yenigün:** Veba mücadelesi hayat mücadelesidir. —Anadolu'da Amerikan heyetleri. **İfham'**da A. Ferit: Ya milliyetçi-vatansever, ya milliyetsiz-kozmopolit. İki yoldan biri. Birincisini Millî Hareket temsil ediyor, diğerini Hürriyet ve İtilaf. Damat Ferit, Ali Kemal, Cemal, İzzet Bey gibi adamlar... **Tarık'**ta M. Adil, "Bizans" başlıklı yazısında Tevfik Fikret'in Sis'ini tekrarlıyor: Ufkunu gene inatçı bir bulut sarmış/Bir beyaz karanlık ki giderek artıyor. **Vakit:** Millî Kongre'nin telgrafı üzerine meydana gelen münakaşa henüz sonuçlanmadı. **Türk Dünyası:** Millî Kongre'nin telgrafı. —Kızıl Hançerciler. **İstiklal:** İstanbul'da sefalet levhaları. 80.000 hemşehrimizin yaklaşan kışta hali ne olacak? Aksaray'da fakir sığınakları. Ölümden kurtaracağımız koca bir nesil... **Alemdar:** Hürriyet ve İtilaf seçimlere katılmıyor. **Albayrak:** Adana, Maraş, Ayıntap, Urfa gibi öz yurtlarımız için (insan hakları yaratıcılarının oğullarına) —İngilizler, tehcir ve taktil meselesinden sanık Halep'te tutuklu bulunan 500 kişiyi salıverdi. —İkinci seçmen olacaklara açık

1919 - KASIM

mektup. **Diken'**in 29. sayısı: Hürriyet ve İtilaf'ın müstakbel nazırlarından Şaban Ağa! —Peyam idarehanesinde: —Monşer, onun aleyhinde yazacağım makalelere para vermeyeceğini evvelden söylemiş olsaydın, nahak yere kendimi rezil etmiş olmazdım. —Peyam'la alay: Lahana Yaprağı, sayı 2.

7 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Erzurum'dan mebus seçildi. Mustafa Kemal, 12 Ocak'ta açılacak Mebuslar Meclisi'ne katılmayacak, kendisini Meclis başkanı ya da grup başkanı seçtirmek gibi çabalar sonuçsuz kalacaktır. (**İslam Ansiklopedisi,** Atatürk Maddesi)
2. Temsil Kurulu kararları: 1) Antalya, Burdur Menteşe mutasarrıflarının hemen değiştirilmeleri konusunda Cemal Paşa'nın dikkatinin çekilmesi; 2) Kasaba, Urla ve Karaburun'da Yunan kumandanlarının seçimlere engel olmaları karşısında etkili girişimlerde bulunulması konusunun Cemal Paşa'ya yazılması; 3) Van eski Valisi Haydar Bey'in Diyarbakır Valiliği'ne atanmasının son derece uygun olduğunun Cemal Paşa'ya yazılması; 4) Anadolu'da inceleme yapacak Fevzi ve Hurşit Paşalar kurullarının iyi karşılanması, iyi izlenimlerle dönmelerinin sağlanması konusunun ilgililere yazıldığı; 5) Güneydoğu'daki Fransız işgallerinin protestosuna devam edilmesi konusunun mutasarrıflıklara yazıldığı; 6) İngilizlerle anlaşmanın hangi koşullarda mümkün olduğunun gazeteci Celal Nuri Bey'e sorulması: 7) Tüccar Haşim ve Binbaşı Rıza Beylerle birlikte hemen Sivas'a gelmesinin Kara Vasıf Bey'e yazıldığı... (**Baykal 2:** 48-49: **AÖAS,** belge özetleri; **Söylev** I: 196).
3. Bursa'da 56. Tümen Kumandanı Albay Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Bursa'da görevli Fransız subayı ve yardımcısının "sizinle beraberiz, Yunanlıların denize atılması uygundur" dediklerini aktararak, genel siyasî durum konusunda aydınlatılmasını istedi (**TİH** II/2: 347).
4. Enver Paşa, kendisiyle birlikte 2/3 Kasım 1918'de Türkiye'den kaçan Cemal Paşa'ya gönderdiği mektupta, Amerika, Fransa ve İtalya'nın Türkiye'nin hayrına düşündüklerini ileri sürdü (**Aydemir 3,** III: 521).
5. Fransız Doğu Orduları Başkumandanı Francet d'Esperey, Edirne'nin Karaağaç İstasyonu'nda, 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey ile görüştü. Bulgarların boşalttığı bir kısım yerleri işgal edeceklerini, Bulgarlar tarafından çıkarılan Trakyalıların yerlerine dönebileceklerini söyledi. (**İkdam** 15; **Bıyıklıoğlu 2:** 187)
6. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, gönderdiği raporda, İzmir'deki seçimlere engel olunması gerektiğini yazdı (**Jaeschke 1:** 75; **İstiklal:** 11 "İzmir seçimlerine kim mani oluyor? General Milne değil). ★ Polk'un (Paris) raporu: Bristol'un raporu, Venizelos'a karşı ağır ve zararlı bir hükümdür (**Jaeschke 1:** 75).

1919 - KASIM

7. **İkdam:** Zavallı millet, on seneden beri İttihatçılık ve İtilafçılık yüzünden rahat edemedi. Bu iki zihniyetin ikisinden de kurtuluş yok! **Tasviri Efkâr:** Akıbet vahim mi? **Peyam'**da A. Kemal: Damat Ferit'i düşürmekten bilmem ne kazandık. Her yönden durum daha da kötüye gitti. **İfham:** İstanbul'daki dedikodular çok sürdü. Artık yeter! **Tarık:** Amerika Şark işlerine karışmıyor. **Türk Dünyası'**nda başyazı çıkarılmış. —Bolşeviklerin ihtilalci mahkemeleri.

8 - CUMARTESİ

1. Bulgar Parlamentosu (Sabronya) üyelerinden Celal Bey, Cafer Tayyar Bey'in şifresiyle Temsil Kurulu'na gönderdiği yazıda, Batı Trakya'da teşkilat yapmak için paraya ihtiyaçları olduğunu, parasız hiç bir şey yapılamadığını bildirdi ve bunun için acele tedbir alınmasını istedi. Mustafa Kemal'in 11'de cevabı: Gelir kaynaklarının yine aynı topraklardan tedariki zaruridir. (**Nutuk.** ves. 293)

2. Maraş halkının Ermeni askerlerden yoğun şikâyeti üzerine Fransızlar, Adana'dan iki bölük Cezayirli sömürge askeri getirdiler. Ermeniler ise kışladan dışarıya bırakılmıyor. (**TİH** IV: 59; **Abadi:** 21)

3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Miralay Sadık Bey, partisinin Anadolu'daki şubelerinden bazılarının seçimlere katıldığı yolundaki haberleri yalanladı: Her tarafa katılmadığımızı bildirdik. Anadolu'daki şubelerimizi kapattılar. Millî Hareket, seçimlere katılması için halka şiddet kullanıyormuş. Katılan şubelerimiz varsa zor ve şiddet ile katılmıştır. (**Alemdar:** 9)

4. Konya'da 8-10 gün kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüş olan Vali Suphi Paşa, bilgi almak üzere Hükümet tarafından çağrıldığını, birkaç gün içinde döneceğini, Konya'da durumun sakin olduğunu söyledi (**Akşam:** 8).

5. Müttefiklerin Yüksek Konseyi, İzmir İnceleme Komisyonu'nun raporunu görüştü ve Yunanistan'ı haksız buldu. İzmir çıkarmasının geçici bir tedbir olduğunu, Yunanistan'a gelecek için bir hak vermediğini ihtar etti. 7 Ekim tarihli rapor, 14 Ekim'de Barış Konferansı Başkanı Clemenceau'ya havale edilmişti. Venizelos, raporun yayımlanmaması için L. George'u, o da Müttefikleri ikna etti. (**Evans:** 180; **YOİ** I: 160; **Tas.Ef.** 10; **İfham:** 13; **BTTD** 49: 10) ★ General Milne, Türk ve Yunan kuvvetleri arasında çizdiği sınırı Yunan işgal komutanına bildirdi. Komutan, 16 Kasım'da birliklerine, yeni sınırlara göre işgal edecekleri yerleri bildirecektir. (**KASÖT:**85)

6. Lloyd George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Türkiye'deki kötü yönetimi yok etmek için birleştiklerini, Türkiye'nin savaştakinden daha fazla zorluk çıkardığını, Karadeniz kapılarını açık bulunduracaklarını söyledi (**Tas. Ef, Peyam, YG:** 11: (12: Yunus Nadi: Son nutuk); **İkdam:** 11, 21; **Gökbilgin** II: 181).

1919 - KASIM

7. Temsil Kurulu kararları: 1) Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e; Teşkilatın genişletilmesi için Van Üçüncü Kolordu(?) kurmay başkanlığı ile Beşinci Tümen Komutanlığı'na başvurulması; 2) 13. Kolordu'ya: Müdahale biçimi verilmemek kaydıyla, mebus seçimleri için gerekenin yapılması; 3) Siirt Merkez Kurulu'na: Bedirhanîler hakkında tedbir alınması; 4) Afyon Karahisar ve Havalisi Kuvayı Milliye Kumandanı Arif Bey'e: Bozkır olayı yaratıcılarının kanun pençesine teslim edilmesi; 5) 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e: Binbaşı Nazım Bey'in Nazilli'de Refet Bey'in yanına gönderilmesi. (**Baykal 2:** 49)

8. Hindistan'ın Delhi kentinde toplanan İslam Kongresi, Türkiye lehinde gösteri yaptı. 13 Kasım'a kadar sürecek kongrede, bütün Hilafet Komitelerine, Türkiye lehinde çalışmaları tavsiye edilecektir. (**YG:** 31 Ocak 1920)

9. Kâzım Karabekir, Doğu Beyazıt-Van yöresini teftişten Erzurum'a döndü. Yarın Harbiye Bakanlığı'na göndereceği raporda, bölgede parasızlık, adamsızlık, okulsuzluk sorunlarını anlatacak, Karakilise adının Karaköse'ye çevrilmesini önerecektir. (**Karabekir 1:** 352)

10. **Alemdar'**da Oğuz Tekin: İzmir'i kurtaracak olanlar, Sivas'ta, Erzurum'da, Konya'da, Ankara'da ne arıyorlar?... İşin içyüzü başka... —Kirpi imzalı, "Anadolu Diyor ki" başlıklı yazıda, Anadolu'nun artık ağzının yandığı, politikaya, maceraya karşı olduğu, oturup çift ve çubuğu ile uğraşmak istediği yazılıyor. (Gazetenin çok satıldığı, okuyucuların bulamadığı gerekçesiyle fıkra, yarınki nüshada da basılacak, Tarık, 10'da "Kirpi'ye Hediye; Türk İli Diyor ki" başlığı ile verdiği cevapta, "Babıâli yolunda, Hürriyet ve İtilaf'ın kolunda" eleştirisini yöneltecektir.) —Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bey'le konuşma: Aç, fakir, cılız... Anadolu halkı yeniden kan dökmeye zorlanıyor. Hükümet otoritesi, bir takım sorumsuz ellere geçmiştir. Millî Hareket'e katılmayanlara vahşî usuller uygulanıyor. Boyun eğmeyen memurlar öldürülüyor, sürülüyor, hapsediliyor, malları yağma ediliyor. (ayrıca: **Ilgar:** 16) **Sabah'**ta Lütfi Fikri: İttihat ve Terakki'nin son eseri Millî Türk Fırkası'dır. **Peyam'**da A. Kemal, İstanbul'da İttihatçıların seçim çabaları, Anadolu'daki "halet-i ruhiye" sebebiyle Hürriyet ve İtilaf'la birlikte bu seçimlere taraftar olmadığını yazıyor. —İzmir Valisi İzzet Bey'le mülakat. **İfham'**da Bedirhanlardan Halil Rami'nin, "fiili ismiyle gayri mütenasip" İçişleri eski Bakanı Adil Bey'e cevabı. **L'Information** (Paris): Barış Konferansı, Türklerin kendi geleceklerinin kendilerince tayin edilmesi, Türkiye'de millî ve bağımsız bir Türk devleti kurulması hakkını inkâr edemez. Fakat, insanlığın ortak malı olan Çanakkale ve İstanbul Boğazları, Milletler Cemiyeti'nin meşru denetimine terk edilmelidir. (YG ve İleri 15'ten **Öztoprak:** 74) **Akşam:** Seçimlere katılmayanlar. —Jandarma Kumandanı Kemal Paşa, Bosfor muhabirine, karışıklık çıkarmak isteyenlerin şiddetle cezalandırılacağını söyledi. **Türk Dünyası:** Amerikalılar hakkımızda ne düşünüyorlar? **Karagöz:** Kirli kirpi kirişi kırdı.

1919 - KASIM

9 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Temsil Kurulu adına gönderdiği genelgede, Fransızların Antep'i işgali olayının protesto edilmesini istedi. (**Ünler:** 177; **ASD** V: 127; **Gökbilgin** II: 187; **Abadi:** 19, 86; **Esat:** 34)

2. Temsil Kurulu kararları: 1) Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Şevket Bey'e: Hükümet darbesi girişimlerinde bulundukları anlaşılan Ali Kemal, Mehmet Ali, Sadık Bey ve Zeynelabidin Efendi'nin tutuklanma sebeplerinin hazırlanması; 2) Cemal Paşa'ya: Bunların tutuklanması yoluna gidilmesi; 3) Eski Bakan Ferit Bey'e: Göz Tabibi Esat Paşa'nın mektubuna verilen cevap yeterli görülmezse, kendisinin İttihatçılığı hakkında belgelerin de yayımlanabileceği; 4) Niğde'de 11. Tümen Kumandanı Mümtaz Bey'e: Temsil Kurulu'nun, Millî Kongre ile hiç bir ilişkisinin olmadığı; 5) Harput Vali Vekili Servet Bey'e: Dersim'deki Kürdistan Teali Cemiyeti gibi iftiracı derneklere engel olunması: 6) Vasıf Bey'e: Tevfik Rüştü Bey'in İttihatçılık yapmadığı, asıl İttihatçılık yapanın Esat Paşa olduğu ve bu kişinin Millî Teşkilat ve milli birlik aleyhine çalıştığı... (**Baykal 2:** 50)

3. Meclis'in nerde toplanacağı ve seçimlere müdahale konusu İstanbul'la Sivas arasında tartışılmaya devam ediyor: Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Hükümet'in kesin görüşünü açıkladı. Nerede ve ne biçimde Hükümet işlerine karışıldığının olay göstermeye gerek kalmayacak kadar açık olduğunu, Hükümet'in tarafsız olduğunu, Kuvayı Milliye'ye karşı kişileri cezalandıramayacağını, eğer müdahaleler devam ederse Hükümet'in çekilmeye kararlı olduğunu bildirdi. Cevap: 12/13) (**Nutuk,** ves. 191) ★ Temsil Kurulu, Salih Paşa'nın Amasya görüşmelerinde Meclis'in Anadolu'da açılmasını kabul etmiş olduğunu illere duyurdu. (**Yularkıran:** 152)

4. Hükümet, Damat Ferit Hükümeti'nin 20. Kolordu'yu lağv eden ve Eskişehir merkezinde kurulan 5. Kolordu'ya katılmayı emreden kararını kaldırdı. 20. Kolordu Komutanlığı'na Ahmet Fevzi Paşa atandı. 13. Kolordu Komutan Vekili Cevdet Bey'in asaleti onandı. (**TV:** 3697) ★ Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı'ndan Aydın Cephesi'ne yardım edilmesini istedi. Cevap 11: Aydın Kuvayı Milliyesi'nin tanzim şartlarını incelemek ve hazırlamak için Ali Fevzi Paşa gönderildi. (**TK** 13: 110)

5. Sivas'ta yapılacak genişletilmiş Temsil Kurulu toplantısı için Ali Fuat Paşa şehre geldi, törenle karşılandı. Karabekir'e tel çekilerek Ali Fuat Paşa'nın geldiği bildirildi. Önemli bir durum karşısında olunduğu bildirilerek onun da gelmesi istendi. (**Cebesoy 1:** 247; **Karabekir 1:** 355)

6. Yarbay İzzet Bey tarafından, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Silifke Şubesi de açıldı. Yarbay İzzet Bey, 1 Kasım'da Mut örgütünü kurmuştu. (**KSİ:** 114)

1919 - KASIM

7. Çatalca Mutasarrıfı Fevzi Bey, Birinci Kolordu Kumandanlığından, kendilerine Kuvayı Milliye süsü veren Laz çetelerine karşı yardım istedi (**HTVD** 10, ves. 228).

8. **Vakit:** Edirne'den sonra Karesi de mebuslarını seçti. **İkdam:** İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf arasında yalnız usul farkı var (**Gökbilgin** II: 159). Sansür tarafından kapatıldığı halde yayımlanan **Türkçe İstanbul,** toplatıldı (**İstiklal:** 10). **Yenigün:** Kızıl Hançerler meselesi. —Beyşehir Kuvayı Milliyesi nasıl kuruldu. **Peyam**'da A. Kemal'in başyazısı çıkarılmış. —Kuvayı Milliyeciler tarafından öldürülen Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey: "Vazife kurbanı şehit" (29 Ekim: Eskişehir cinayetinin içyüzü, 31 Ekim: Vazife kurbanı) **İfham:** İzmir bölgesinden 80.000 Türk kaçmıştır. —Kızıl Hançer etrafında. **İkdam**'da, Divanıharp eski Başkanı Mustafa Paşa'nın Ermenice Jamanak Gazetesine verdiği demeçten ötürü sorguya çekilmesi (**Gökbilgin** II: 280). **Tasviri Efkâr:** İstanbul'da ve taşrada seçim faaliyeti. —Amerikan mandası konusunda İstanbul'da yetkili bir Amerikalı ile mülakat. **İstiklal**'de R. Ahmet, seçimlerin yapılmasına karşı çıkanlara çatıyor: Ne istiyorlar? **Alemdar**'da R. Cevat, Ali Kemal'e baskı yapılmasına karşı çıkıyor. "Akılsız Dostlar" başlıklı yazısında Vakit, Tasviri Efkâr gibi "İttihatçılığı su götürmez" gazetelerin övgüleriyle Millî Hareket'in lekelendiğini, kendisinin eleştirisinin ise Millî Hareket için daha iyi olduğunu yazıyor. **İleri:** Memurlar siyasette ve seçimlerde tarafsız olmalıdırlar. **Türk Dünyası**'nın başyazısı bütünüyle çıkarılmış. **Albayrak:** Yine öz yurtlarımız için. —Azerbaycanlıların millî bayramı. —Kafkasya'da Ermeni vahşetlerinin başlangıcı.

10 - PAZARTESİ

1. Hükümet'in Anadolu'da denetlemeler yapmak üzere görevlendirdiği kurullar, İstanbul'dan hareket etti. Hurşit Paşa'nın başkanlığındaki kurul, trenle Haydarpaşa'dan, Fevzi Paşa başkanlığında olanı da Şam Vapuru ile Doğu Karadeniz yönünde hareket etti. Aynı vapurla, Temsil Kurulu üyesi Kara Vasıf Bey de Sivas'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. (**YG:** 9; **Alemdar:** 10; **Vakit, İkdam, İstiklâl, Tarık:** 11; **Tansel** II: 164)

2. Mustafa Kemal'in Millî Kongre adına Esat Paşa tarafından, 2 Kasım'da gönderilen mektuba verdiği cevap, bugünkü gazetelerde yayımlandı. Cevapta, Temsil Kurulu'nun bir siyasî parti olmadığı, seçimlere müdahale etmediği savunuldu. Esat Paşa İttihatçı olmak ve İttihatçıları kazandırmak için çalışmakla suçlandı. Seçimlere müdahale edildiği konusunda somut kanıtlar varsa, araştırılacağı belirtilerek Esat Paşa'nın mektubu ile bu cevabın birlikte gazetelere verilmesi istendi. Seçimlere Anadolu'da müdahale edilip edilmediği, bugünlerde siyasî çevrelerin en çok konuştukları konu durumunda. (**Alemdar, Tas.Ef, İkdam, Vakit, Tarık, İfham:** 10) ★ Millî Kongre, yayımladığı bildiride Sivas'a

1919 - KASIM

çektiği telgrafın yanlış anlamalara yol açtığını, gelen cevabın durumu aydınlattığını bildirdi; toplantıda, seçimlerde, tehcir işlerine karışmamış, son mecliste görev almamış, yüksek öğrenim görmüş, sayılan kişilerin aday gösterilmesi, seçimlere katılınması ve seçimlerin kolaylaştırılması kararlarının alındığı açıklandı. Parti ve derneklerin yaptığı ortak toplantıya Hürriyet ve İtilaf Fırkası katılmadı. (**Alemdar:** 11)

3. Harbiye Bakanı, Mustafa Kemal'e verdiği cevapta, Temsil Kurulu'nun ileri sürdüğü isteklerin Hükümet görüşmelerini günlerce meşgul ettiğini, yabancıların ve Padişah'ın, Meclis'in İstanbul dışında toplanmasına izin vermeyeceklerini, Amerikalıların da Meclis için bir tehlike görmediklerini bildirdi. Kuvayı Milliye'ye karşı memurların ileri gelenlerinin işgal ordularına dayandıklarını, bunlar hakkında cezalandırmaya gidemediklerini belirten Cemal Paşa, Fevzi ve Hurşit Paşaların, İtilaf Devletleri'nin Anadolu'ya birer inceleme kurulu göndermelerini önlemek için gönderildiklerini bildirdi ve "Muhaliflerle yabancılar Meclis'in açılmasına engel olmaya karar vermişlerdir. Heyet-i Temsiliye de engel olmaya devam ederse, işimiz Allah'a kalıyor demektir" diye yazdı. (**Nutuk,** ves. 193)

4. Mustafa Kemal, Balıkesir'de 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'in 7 tarihli teline verdiği cevapta, genel siyasal durum hakkında görüşlerini bildirdi. İngilizlerin millî teşkilat ve birlikten son derece korktuğunu, Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal eden Fransızların, Türklere dost olmadıklarını, İtalyanların, başka bir devletin himayesine girmesindense Türkiye'nin bağımsızlığını istediklerini, Amerika'dan ise bir şey beklemenin doğru olmadığını yazdı. "Dostumuz, vahdet'i milliyemiz, teşkilatımızdır" dedi. (**Baykal 2:** 51; **TİH II/2:** 348; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 107) ★ Temsil Kurulu, ilgililere, Küçük Ermenistan kurulması ve Çukurova'nın Fransızlar tarafından bütünüyle işgal edilmesine engel olmak için mülkî memurların ve askerlerin elele vererek Adana ili ve bağımsız sancaklarda karşı koyma hazırlığı yapmalarını emretti (**Baykal 2:** 51).

5. Bakanlar Kurulu toplantısında, Ege'de Yunanlıların Milne çizgisini ileriye geçtiğini bildiren raporlar görüşüldü. Buna engel olunması ve tarafsız bölgeye İtilaf askerlerinin yerleştirilmesi için İtilaf Devletleri temsilcilerine acele olarak başvurulması kararlaştırıldı. İngilizler bu öneriyi kabul etmeyecekler, aksine Türkleri Yunanlılara saldırmakla suçlayacaklardır. (**Gökbilgin** II: 178)

6. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Başkanı Sadık Bey, Başbakanlığa sunduğu dilekçede, Anadolu Hareketi'ni yeniden İttihatçılıkla suçladı. Kuvayı Milliye'nin seçimlere müdahale ettiğini ileri sürdü, partisinin, seçimlere kesin olarak katılmayacağını, Anadolu'ya bir inceleme kurulu göndermek istediklerini belirtti. (**BTTD** 60: 4)

1919 - KASIM

7. Bağımsız bir Pontos devleti kurmak için Paris'te bazı çalışmalar yapıp dün Trabzon'a dönen Metropolit Hrisantos, Trabzon Mevkî Kumandanı'nı ziyaret etti. "Avrupalılar bizi çiftlik yapmak istiyorlar. Elele vererek çalışalım. Avrupa bölücülük ve entrika yapıyor" dedi. Bu durumu rapor eden Karabekir'e Harbiye Bakanlığı 18 Kasım'da şu cevabı verecektir: Avrupa'da yüz bulamamış olacak, İstanbul'a döndüğünde de uzlaşma önerdi. Bizi kandırmak isteyebilir. İzleyin...(**HTVD,** 11, ves. 276, 277)

8. İtalyanlar, Anadolu'da barış zemini yokluyorlar. İtalyan diplomatı Luigi İlliari, Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Sivas'a geldi. İlliari, yarın kaldığı binaya İtalyan bayrağı çekecek, Vali buna engel olacak, İlliari, Yüksek Komiserlik'ten izin almadan indiremeyeceğini söyleyince Vali durumu Hükümet'e bildirecektir. (**Gökbilgin** II: 198)

9. Robeck'in raporu: Barış uzadıkça önemli güçlükler çıkıyor. Mustafa Kemal, ayrı bir hükümet için vergi topluyor. Duruma hakim olabilmemiz için İstanbul'u işgal etmemiz zorunludur. Barışı uzatmamak için askerî kuvvete ihtiyacımız var. (**Şimşir** I: 188; **Jaeschke 2:** 200; **Sonyel:** 191; **Bıyıklıoğlu:** 15) ★ Mısır'daki İngiliz Başkumandan Vekili'nin raporu: Arap kamuoyu Avrupalılara karşı dönüyor. Suriye'deki Türk propagandası gittikçe artıyor. Yasin Paşa Mustafa Kemal'le mektuplaşıyor. (**Ulubelen:** 198; **Bayur 2:** 174; **Şimşir** I: 192)

10. Clemenceau, Barış görüşmelerinin ertelenmesini protesto etti (**Jaeschke 1:** 76).

11. Hükümet, İslam duygularını incitici yayın yaptığı gerekçesiyle Türkçe İstanbul Gazetesi sorumlularını Divanıharbe sevketmeyi kararlaştırdı. "Kadın Zihniyeti" başlıklı yazıdan ötürü Padişah, Hükümet'e gereğinin yapılmasını emretmişti. Hükümet, şeriata aykırı gördüğü yazıdan ötürü Padişah'ın üzüntülerine de katıldı. Türkçe İstanbul, çıktığı günden beri şiddetli bir İngiliz taraftarlığı güdüyor. (**Gökbilgin** II: 241)

12. Karabekir, Sivas toplantısına katılmak için Erzurum'dan hareket etti. Diğer komutanlar gibi Karabekir de görev yerinden teftiş bahanesiyle ayrıldı. (**Karabekir 1:** 355)

13. İstanbul'daki Amerikan yetkilileri Sait Molla'nın Rahip-Ajan Fru'ya yazdığı mektupları Washington'a gönderdiler. Kemalistler, Sait Molla'nın evinden çaldıkları mektup örneklerini, Müttefikler arasına anlaşmazlık tohumları ekmek için Amerikalılara ve muhtemelen Fransızlara da vermişler. (**Duru:** 56)

14. **İleri:** Şu dakikada, milletimizin bir umumî imtihana tabi olduğu ve mevcudiyetimiz meselesinin bu imtihanın neticesine bağlı bulunduğu unutulmasın. **Tasviri Efkâr:** Adalet işini yoluna koyalım. **Tarık'ta** Alemdar'ın Kirpisi'ne

1919 - KASIM

Bozkurt imzalı cevap: Türk ili diyor ki. **Yenigün**'de, İzmir meselesinin Barış Konferansı'nda görüşülmesiyle ilgili haberler. —Başyazı: Nihayet! **İstiklal:** Millî Kongre'ye cevap geldi (Gazete, seçimlere karşı çıkanlara çatmaya devam ediyor). **Alemdar**'da Mustafa Kemal'in Esat Paşa'ya cevabı yorumlanıyor: İttihatçılara muhalefet bir parti işi değil, bir vatan ve millet işidir. **Türk Dünyası:** Yeni gelenler ve Türkçülük. — Sivas Kongresi'nin Millî Kongre'ye cevabı. **Akşam:** İzmir için ne karar verecekler? İzmir'de incelemelere devam olunuyor. —Halis Müslüman bir Kürt, Bitlisli Binbaşı İbrahim Fevzi'nin, son günlerde İslam bağları ile birbirine ilelebet bağlı iki kardeş millet arasına sokulmaya çalışılan nifaktan müteessiren yazdığı mektup. **Peyam**'da Ali Kemal, seçimlerin ilk sonuçlarını yorumlayarak Edirne'den İttihatçıların kazandığını ileri sürüyor ve tepkisini dile getiriyor. **İfham:** Kızıl Hançerler meselesi, Polis'ten Divanıharb'e geçmiştir. **İkdam:** Ahmet Rıza Bey'in Matin'e demeci: Milletin, ekseriyeti ile Mustafa Kemal Paşa'nın hareket tarzını tasvip ettiğini söylemek zaittir (**Tunaya** II: 445).

11 - SALI

1. Mustafa Kemal, Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Sabronya üyesi Celal Bey'in 8 tarihli yazısına verdiği karşılıkta, Batı Trakya'nın bağımsız kalmasının ve elverişli bir zamanda Türkiye'ye katılmasının amaç olduğunu, bunu sağlamak için Hükümet'in yardımını beklemeksizin millî teşkilatı güçlendirmek gerektiğini, gereken gelirin o topraklardan sağlanmasının zorunlu olduğunu bildirdi. Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan da Batı Trakya millî teşkilatı için 50.000, Gümülcine göçmenleri için 10.000 lira yardım yapılmasını istedi. (**Nutuk,** ves. 294, 296, 297; **Baykal 2:** 51)

2. Kızıl Hançerçiler bildirisinden tutuklu olanlar, Bekirağa Bölüğü'nden serbest bırakıldı. 2 Kasım'da İstanbul'da bu imza ile dağıtılan bildiriden sorumlu görülenler, polis tarafından tutuklanmış, daha sonra da divanıharbe verilmişlerdi. Bildirilerde Kuvayı Milliye'ye hücum edilmişti (**Alemdar:** 12).

3. Maraş Mutasarrıfı, İçişleri Bakanlığı'na hükümet konağına çekilecek bayrak konusunda Fransızlarla tartışmalarını aktardı. Fransızlar tarafından Türk bayrağının çekilmesine engel olunmasının önlenmesini, ateşkes hükümlerine aykırı olan işgal hakkında açık siyasî girişimlerde bulunulmasını istedi. (**Gökbilgin** II: 189)

4. Robeck'ten Curzon'a: İstanbul'a gelen Rum ve Ermeni göçmenlerinin durumu iyi değil. Amerikalılar da bunlara yardım ediyor. Ermeni ve Rum Patrikleri beni ziyaret ederek Mustafa Kemal'e güvenmediklerini söylediler. Her yanda, milliyetçi adı altında çeteler türedi. Mustafa Kemal ve milliyetçiler, tüm yabancıların gitmesini istiyorlar. Barışın gecikmesi Mustafa Kemal'in işine yarı-

1919 - KASIM

yor. İlerde barış anlaşmasını kabul ettirmek daha da güç olacak. Hıristiyanlar, şaşkınlık ve kaygı içinde. Yenilmiş bulunan bütün ırklara sempatimiz var. (**Documents:** 873; **Şimşir** I: 195; **Ulubelen:** 215; **Jaeschke 2:** 39; **Meram:** 228) ★ Samsun'da Yüzbaşı Perring'den Yüksek Komiser Robeck'e: Samsun Bölgesinde Mustafa Kemal hareketi gözden düştü. Hareketin tek sonucu Hıristiyanlar için yüzeysel bir güvenlik sağlamış olmasıdır. Çeteler ve bir kısım askerler dağılıyor. Seferberliğe kalkışmak tam bir başarısızlığa uğrayacak. (**Şimşir** I: 229) ★ Bağdat Yüksek Komiserliği'nden Sömürgeler Bakanlığı'na rapor: "Suriyeli Yasin Paşa, Cafer Paşa, Halep'teki Şerif taraftarı subaylar, Mustafa Kemal'den yardım istediler. "Rapora göre bunlar, Mustafa Kemal'e "Suriye'nin bağımsızlığını destekleyiniz, size asla ihanet etmeyeceğiz" diye yazdılar.

5. **İkdam:** Aydın Vilayeti'ndeki Kuvayı Milliye. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı bütünüyle çıkarılmış. **Peyam'**da A. Kemal: Gazetemiz, dış ve iç siyasette takip ettiği yolda yalnız kaldı. Bir iki biçare yoldaşımız istisna edilirse, bütün basın bize cephe aldı. **İstiklal'**de R. Ahmet, seçimleri boykot eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yanısıra, seçimlerde biraz fazla rol oynadığını ileri sürerek, İttihat ve Terakki'ye de çatıyor. —İstanbul ve Amerika mandası. **Alemdar'**da R. Cevat, "Şimdi İttihatçılardan hesap sorma sırası değil, yekvücut olalım, sonra hesaplarını görürüz" diyenlere çatıyor: "Birlik ancak, içimizden İttihatçıların temizlenmesiyle sağlanabilir. Koynumuzda yılanlar besliyoruz." **Akşam'**da N. Sadık, Millî Kongre'nin Mustafa Kemal'den acı bir ders aldığını, Teceddüt Fırkası'ndan hiç kimsenin mebus olmaya hakkı olmadığını yazıyor. **Türk Dünyası'**nın başyazısı sansür. **The New York Times:** Mustafa Kemal, Lenin'e işbirliği teklif etti. **Débats'**da B.G. Gaulis'in ilk makalesi: En Anatolie (**Jaeschke 1:** 76)

12 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, Yüksek Komiserlere çektiği telde, Antep, Urfa, Maraş'ın önce İngilizler, şimdi Fransızlar tarafından işgalini protesto etti. İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi parçalama politikası güttükleri, Türk milletinin sonuna kadar haklarını savunacağı bildirilen protesto yazısında, Avrupa ve Amerika kamuoyunun bu haksızlığı kabul etmeyeceği umudu dile getirildi. (**Baytok:** 25; **Şimşir** I: 224; Krş. 16)

2. Mustafa Kemal, Sivas'tan İstanbul'da Miralay Şevket Bey'e çektiği telde, Fransızlara hoş görünme çabalarını kınadı: Yapılan haksızlıklardan avazımız çıktığı kadar bağırmalıyız ki hayatımıza kastetmiş olan Avrupa nazarında yaşamak hakkına sahip olduğumuz anlaşılsın. Fransızların Urfa, Antep ve Maraş'ta yaptıklarını İtilaf Devletleri'nin yüzlerine vuralım, dedi. İstanbul'dan, İngilizlerin aleyhinde bulunarak Fransızları kazanma önerisi gelmişti. (**Baykal 2:** 53) ★ Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı'nın gönderdiği 8 tarihli yazıya verdiği karşı-

1919 - KASIM

lıkta, İçişleri Bakanı'ndan şikâyette bulundu. Onu, Kuvayı Milliye'ye karşı olan kişileri işbaşında tutmakla suçladı. Polis Müdürü'nü ve Jandarma Genel Komutanı'nı iş başında tutmasının iyi niyete yorumlanamayacağını ileri sürdü. (**Söylev** I: 207) ★ Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın, Hükümet işlerine karışılmaya devam ederse istifa edecekleri yolundaki 9 tarihli teline, gece (12/13) verdiği cevapta, Anadolu'da seçimlerin en ileri ve medenî ülkelerde bile görülemeyecek kadar serbestçe yapıldığını ileri sürdü, millî teşkilata düşman kişilerin cezalandırılmasında ısrarlı olduklarını, çünkü bunların yurda ve millete düşman olduklarını bildirdi; Hükümet, Millî Teşkilat'ı fazla görüyorsa ve yurdu kurtaracak başka bir kuvveti varsa bunun açıklanmasını istedi. (**Söylev** I: 209; **Baykal 2:** 53; **Nutuk,** ves. 192)

3. Seçimleri ve Anadolu'daki durumu denetlemekle görevli kurullardan Hurşit Paşa başkanlığında olanı Konya'ya geldi. Bağdat Oteli'ne indi. Hurşit Paşa, isyan olayını incelemek üzere vali ile birlikte Bozkır'a gidecek. (**İstiklal:** 16; **Alemdar:** 19)

4. Anzavur, 300 kişiyle Gönen'i basarak askerî kışlayı yağma etti. Halkın desteğini kazanmak için de Yunanlılar üzerine gideceğini söyledi. (**TİH** VI: 20; VI(1974): 69; **Tansel II**: 159 "Susurluk'a giderek" silah ve paralara el koydu. Kuvayı Milliye hareketinin bir İttihatçı manevrası olduğunu söyledi. İçişleri Bakanı'na tel çekerek yaptığı işin Padişah'a arzedilmesini istedi.)

5. Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Yunanlıların İzmir'deki işgalinin devamını onayladı (**İkdam:** 16; **İfham:** 18 "Yunanlılar İzmir'de kalacaklar"). ★ Nazilli Merkez Kurulu, Milne'e çektiği telgrafta "Yunanlıların kanla doldurduğu toprağımızın bir an önce tahliye ettirilmesini" rica etti (**Gökbel:** 370).

6. Curzon'un talimatı: Barış görüşmelerinin geri bırakılması pek üzücüdür. Yenilmiş Türk'ün bize savaş ilanına bile imkân var. Düşmanlarımızın en zayıfı ve en kötüsü sonunda büyük bir zafer elde edebilir. (**Jaeschke 1:** 76) ★ İngiliz Kontrol Subayı Hadkinson'un raporu: İzmir'in işgaliyle Batı Anadolu'da başlayan Millî Hareket, Mustafa Kemal'in Doğu'da teşkilatlandırdığı hareketle birleşti. Gittikçe güçlenen Türk millî hareketini bastırmak zorlaşacak. (**Şimşir** I: 238)

7. Oltu Şûra Hükümeti'ni yöneten İslam Terakki Komitesi, 11 maddelik bir program kabul etti; Türk ve Müslüman olan Üç İl'de bundan sonra da Türk-Müslüman hakimiyetini yaşatmak, Kars, Ardahan, Batum, Kağızman ve Oltu arasında, Osmanlı Devleti Üç İl'e el koyuncaya kadar sıkı bir bağlantı kurmak (**Önal:** 60).

8. Eski Hamallar Kâhyası Şaban Ağa, 6 arkadaşıyla birlikte tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne kapatıldı. Hamallar 29 Ekim'de Şaban Ağa'nın değiştirilmesini

1919 - KASIM

protesto etmek için greve gitmişlerdi. (**Tarık:** 12 "Kâhya kavgası, post kavgası", 13: "serbest bırakıldılar"; İstiklal: 13)

9. Temsil Kurulu, Sivas toplantısına katılmak üzere, Canik Mutasarrıfı Hamit Bey'i çağırdı (Davet 15'te iptal edildi). Temsil Kurulu, Ankara Valiliği'nden, Ahmet Rüstem Bey'in merkez livadan mebus seçilmesinin sağlanmasını istedi. (**Baykal 2:** 53)

10. **Peyam**'da A. Kemal'in başyazısı çıkarılmış. — İttihatçılar hakkında bir arıza. **İfham**'da Akçoraoğlu Yusuf: Türkçülük ve Milliyetçilik. **Tarık**'ta M. Adil: Türkiye üzerinde karayel her gün daha büyük bir şiddetle esiyor. **Vakit**'te Hacim Bey'le Mülakat. **Yenigün**'de Y. Nadi: Türk-İngiliz milletleri arasında esaslı dostça ilişkilerin tamamen terk ve ihmal edileceğini sanmıyoruz. Doğu'da Türk'ün varlığı ne kadar gerçek ise İngiltere'nin Asya İmparatorluğu da o kadar önemli bir olaydır. (**Öztoprak:** 76). **Tasviri Efkâr:** Memleketimizi yine kendimiz kurtaracağız. —İzmirimiz kurtuluşunu Konferans'tan bekliyor. **Türk Dünyası:** Endişe (L. George'un nutku üzerine). **Albayrak**'ın 44. sayısı: En büyük vazife. —İzmir için Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çektiği telgraf. —Millî Türk Fırkası'nın kurulmasını memnunlukla karşılıyoruz ama noksanları vardır.

13 - PERŞEMBE

1. Hükümet'le Temsil Kurulu arasında gerginlik artıyor. Bakanlar Kurulu, Mustafa Kemal'in Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verdiği talimatları önlemek amacıyla, kişisel haberleşmeler için telgraf hatlarının meşgul edilmesini yasakladı. Bakanlar Kurulu, 3 Kasım'da da Kuvayı Milliye'ye ait telgrafların ücretsiz çekilmesi isteğini geri çevirmişti. (**Gökbilgin** II: 227) ★ Temsil Kurulu, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya, Hükümet'i müşkül durumda bırakmamak ve onun görevde kalması için her türlü tedbirin alınmakta olduğunu bildirdi. (**Baykal 2:** 55; **Gökbilgin** II: 230)

2. Kilikya Fransız Birlikleri Komutanı Piyapes ile Normand, Antep'e geldiler ve hükümette çok soğuk karşılandılar. Normand, burayı, barış imzalanıncaya kadar sırf asayişin korunması amacıyla işgal ettiklerini, İngiliz ve İtalyanlar gibi siyasette yalanları olmadığını, Kumandan Felix-Saint-Marie de Türklerin medenî olduğunu, siyah derililer gibi medenî olmayan milletlere yapılan davranışı haketmediğini söyledi. Mutasarrıf görüşmeyi İçişleri Bakanlığı'na bildirerek ne yapılması gerektiğini soracak, Osmanlı idaresinin nez'ine (can çekişmesine) sebep olacak hiç bir olaya meydan verilmemesi cevabını alacaktır. (**Gökbilgin** II: 194)

3. Fransız Generali Qerette, Antep, Urfa, Maraş halkına bir bildiri yayımlayarak Fransa'nın, Padişah izniyle Suriye, Kilikya ve Doğu Bölgeleri üzerinde manda

1919 - KASIM

kurduğunu anlattı. (**Mümtaz:** 6; **TİH** II/2: 90) ★ Siverek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Antep'teki Fransız Kumandanlığı'na bir tel çekerek Antep, Urfa ve Maraş'ın işgalini şiddetle protesto etti. Böyle işlere devam edildiği takdirde sonuna kadar savaşacağını bildirdi. (**Abadi:** 21, 89)

4. Hükümet, İzmir'in asıl halkından olmadıkları halde, evlerini İzmir'e nakleden Kayseri Rumlarının bu hareketine engel olunmasını kararlaştırdı. Bakanlar Kurulu, İç Anadolu'dan Adana'ya göçen Ermenilerin bu hareketine engel olunması kararını da alıyor. Bkz. 15. (**Gökbilgin:** II: 191)

5. Temsil Kurulu kararlarından bazıları: 1) Fransız askerlerinin Ulukışla-Ömerli yakınlarında yedi Müslüman'ı öldürmesi üzerine, tekrarında misillemeye başvurulacağı, Ali Galip ve "hempaları" hakkında koğuşturma yapılması konularının Cemal Paşa'ya yazıldığı; 2) İlliari, kaldığı evden İtalyan bayrağını indirmedikçe, kendisiyle görüşülmeyeceği; 3) Sivas'a gelmekte olan İngilizlerin Samsun temsilcisi Solter'le temas edilmemesi: 4) Cafer Tayyar Bey'e, Batı Trakya'nın birlik ve mükemmel örgütlenme ile kurtulacağının yazıldığı; 5) Aydın, Menteşe, Burdur'a atanan yeni mutasarrıfların Millî Hareket'e düşman olduklarının Cemal Paşa'ya yazılması, 6) Eskişehir'e, Merkez Memuru Ziya Bey istifa edip çekilmezse, durumun hemen bildirilmesinin yazıldığı; 7) İstanbul'daki fesatçılara dahil olan Nazif ve emekli Naim Efendiler hakkında suçlama belgelerinin Cemal Paşa'ya gönderilmesi konusunun Salihli Cephesi Kumandanı Ethem Bey'e yazıldığı... (**Baykal 2:** 54-55)

6. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, yurda dönen esirlerin Millî Kuvvetlere katıldığı yolundaki Fransız şikâyetlerinin yalanlanmasını istedi. Cevat Paşa, esirliğin verdiği manevî acılar içinde olan bu kimselerin, gönüllü olarak Millî Hareket'e katılmalarının imkânsız olduğunu ileri sürdü. (**HTVD** 47, ves. 1098) ★ Gökalp'in Malta Polverista'dan eşine mektubu: "Vicdanı rahat olan bir adam, hiç bir felaketten dolayı kendini bedbaht görmez. Bugün birçok rahat yaşayan adamlar vardır ki, bedbahttırlar; çünkü vicdan azabı içindedirler. Vicdan azabı duyacak bir fiili olmayanlar, halkın lanetini kazanacak hareketleri bulunmayanlar, vücutça ne kadar ayrılıklara, acılara düçar olurlarsa olsunlar, asla bedbaht değildirler". (**F.A.Tansel:** 83)

7. **Sabah**'ta Lütfi Fikri, devletin dış siyasetinin nasıl olması gerektiğini yazıyor: İngiltere'ye düşmanlık, hatta çekingen davranmak bize hüsrandan başka bir şey getirmez. Devletimizin bağımsızlığını İngiltere'nin Doğu siyasetiyle uzlaştırmaya bakalım. Bu, zor değildir. **Yenigün**'de Y. Nadi: Kendimize dostluk. **İfham**'da A. Ferit, Lütfi Fikri'ye çatıyor: Sepetini açtı, pamuğunu döktü. Sepet yine o sepet, pamuk yine o pamuk... **Tarık**'ta M. Adil "Sosyalizm Cereyanları" başlıklı yazısında, işçilerin aşırı isteklerle sayısı pek az olan işverenleri adeta esir aldıklarını ileri sürerek "İşçi haklarının sınırları belli edilsin" diyor. "Yarın

1919 - KASIM

memleketimizi ecnebî sermayesine açmak zorundayız. Ecnebiler sermayelerini dökerken sermaye düşmanlığının burada hiçbir mevkii olmamalıdır. **Tasviri Efkâr:** Dostun düşmanlığı, düşmanın dostluğundan iyidir. **İstiklal:** Sulh davamız karanlıklar içinde. **Alemdar'da** R. Cevat: Hürriyet ve İtilaf'ın haklı olarak katılmadığı seçimin ilk sonuçlarına bakılırsa, İttihatçılar çoğunluğu teşkil ediyor. Arada İttihatçılara muhalif birkaç söz çıkacak. Yeni fırtınalara bu tekne nasıl göğüs gerecek? **İleri:** Vatanın muhtemel idbarı (talihsizliği, kutsuzluğu) üzerine bütün millet hayata gelmeli, asabını takviye etmelidir. **İkdam'da** Sivas'tan gönderilen imzasız başyazı: Mukadderatımız hakkında Bonar Law ve Churchill'in nutukları. **Türk Dünyası:** Kuvayı Milliye cephelerinde (resimleri sansürce çıkarılmış).

14 — CUMA

1. Mustafa Kemal, İngilizlerle Fransızların 1916'da imzaladıkları anlaşma gereğince 15 Eylül'de yaptıkları Suriye Anlaşması'nı açıklayarak, bunun bütün dernek şubelerine ve gazetelere bildirilmesini bir genelge ile rica etti. (**Baykal 2:** 56; **Albayrak, AS:** 16; **ATTB:** 119) ★ Temsil Kurulu, Yunan işgali aleyhine doğrudan doğruya İtilaf temsilcilerine başvurulması gerektiğini de bir genelge ile duyurdu (**Baykal 2:** 56).

2. Temsil Kurulu, Silifke'ye iltica eden Adana eşrafına bildiriyor: Kilikya'da İngilizlerin Fransızlara tercih edilmesi yanlıştır. İşgal altındaki bölgede örgütlenmeye önem verilmeli. (**Baykal 2:** 56)

3. İçişleri eski Bakanı ve Konya eski Valisi Cemal Bey, Yenigün Gazetesi'nin dünkü yayınını yalanladı. Millî Hareket'i Bolşeviklikle suçlamadığını, çete tabirini kullandığını, Konya'da Kuvayı Milliye değil, bazı subayların isyanı olduğunu, zamanı gelince belgelerle anılarını yayımlayacağını söyledi (**Alemdar:** 5. Cemal Bey'in anıları yayımlanmamıştır).

4. Yarından sonra başlayacak genişletilmiş Temsil Kurulu toplantısında bulunmak üzere 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir, Erzurum'dan Sivas'a geldi, törenlerle karşılandı. Ali Fuat Paşa ise 9 Kasım'dan beri Sivas'ta bulunuyor. (**Karabekir 1:** 356; **2:** 148; **Cebesoy 1:** 249)

5. Müttefik Yüksek Konseyi, İzmir İnceleme Kurulu'nun raporuna dayanarak Venizelos'a yazılacak mektubu kararlaştırdı. İzmir bölgesinde asayiş ve inzibatın sağlanması için Yunan yönetimine tam güven belirtildi. İnceleme Kurulu'na tarafsız davrandığı için teşekkür edildi. (**Gökbilgin** II: 181)

6. Susurluk-Balıkesir yolu üzerinde bulunan Anzavur, 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'e bir mektup yazarak onu tarafsızlaştırmaya çalıştı: "Milleti İttihatçılardan kurtarmak ve Yunanlılara karşı bir millet ordusu kurmak istiyorum. Bana karşı gelirseniz sizi bir çete sayacağım. Resmî vazifenizi tarafsız yapın". (**Özalp:** 66)

1919 - KASIM

7. Romen kuvvetleri Budapeşte'den çekildiler. Romen kuvvetleri, İtilaf Devletleri'nin teşviki ile Macaristan'da Bolşevik devrimini bastırmak için 1 Ağustos'ta ülke topraklarına girmişler, 3 Ağustos'ta da Budapeşte'yi işgal etmişlerdi. Bela Kun yönetimindeki sosyalist hükümet Macaristan'da 21 Mart'ta kurulmuştu. (**Tas. Ef.** 17, 18; **YG:** 18)

8. **Türk Dünyası'**nda, Mustafa Kemal'in Güneydoğu'daki Fransız işgallerini protesto telgrafı. —Kafkasya'da Azerbaycan-Gürcistan ittifakı. **Peyam'**da A. Kemal: Millî Hareket'in içyüzü çirkindir; gaflet, heva, hırs ile perişandır. Mustafa Kemal ve Rauf Bey ikbal hırsı içindedirler. Siyasetten habersizdirler. Millî Kuvvetler, ateş olsalar cürümleri kadar yer yakarlar. Yaktıkları yer de Anadolu olur (ayrıca, **Gökbilgin** II: 231). **İkdam,** sansür tarafından bir gün önce kapatıldığından bugün yayımlanamadı. Sabah'ta Lütfi Fikri, İngiliz dostluğunu savunan yazılarına devam ediyor. **Vakit:** 20 Kolordu, yeniden Ankara'ya nakledilerek kumandanlığına Fevzi Paşa tayin edildi. —Kapitülasyonlar yeniden tesis ediliyormuş. Türkiye Ajansı'nın telgrafnamesi, bir Yunan kaynağının işgüzarlığı olmasın... **İfham'**da A. Ferit: Türk milliyetperverliği saldırgan değil, tamamıyla savunmaya yöneliktir. **The Times:** Mustafa Kemal ne yapacak? (**Jaeschke** 1: 76)

15 - CUMARTESİ

1. İçişleri Bakanlığı, Başbakanlığa sunduğu bir yazıda, İç Anadolu Ermenilerinin Adana'ya göçlerine engel olunması için Kayseri Mutasarrıflığı'na emir verdiğini bildirdi. Mutasarrıflık, İtilaf Devletleri temsilcilerinin Adana'daki Ermeni patrik vekiline verdikleri emir üzerine, Tokat, Amasya, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Eskişehir, Afyonkarahisar ve İzmir çevresindeki Ermenilerin Adana'ya gönderilmelerinin kararlaştırıldığını bildirmiş, bunların göçlerine birer bahane ile engel olmanın uygun olup olmadığını sormuştu. (**Gökbilgin** II: 191)

2. Temsil Kurulu, Batı Anadolu'daki merkez kurullarından, illerin iki bin, bağımsız livaların bin liradan aşağı olmamak üzere para göndermelerini istedi. Eskişehir, Denizli Bursa'dan üstlenilen ödentinin gönderilmesini rica etti. Temsil Kurulu, Niğde'de 11. Tümen Komutanlığı'ndan, Ulukışla yöresinde korunmasız bir halde bulunan silah ve cephanenin başka bir yere taşınmasını istedi. Giresun kayıkçılarının Yunan vapurlarına karşı başlattıkları boykot hakkında bir genelge ile bilgi verildi. Birlik ve millî teşkilat aleyhinde çalışmak üzere çeşitli yerlere gönderildiği haber alınan subaylar hakkında Harbiye Bakanı ile 12. Kolordu Kumandanlığı'nın dikkatleri çekildi. (**Baykal 2:** 56-57)

3. Albay Kâzım ve Bekir Sami Beylerin komuta ettiği kuvvetler, Susurluk'ta Anzavur kuvvetlerini çevirdiler. Anzavur yenilerek çekildi. Yarın Susurluk'a kaçacak. (**TİH** VI: 20; **Esengin:** 68)

1919 - KASIM

4. Mustafa Kemal, yayımladığı bir genelgede, bütün dernek şubelerinin İzmir'in boşaltılması için İtilaf Devletleri'ne başvurmasını istedi. Kışın yaklaştığını, Yunan işgali ve zulmünden kaçan evsiz binlerce göçmenin mahvolacaklarını bildirdi. (**ATTB:** 121) ★ Denizli Millî Kurulu, bir ilanla halkı Aydın göçmenlerine yatak, yorgan, çamaşır gibi eşya bağışında bulunmaya çağırdı (**Tütenk:** 69).

5. Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin bazı sorularına cevap verdi: İnzibat işleri güvenilir ellere teslim edilmeli. Bunu Hükümet'e yazdık. Hükümet'in acizliği bizi çok düşündürüyor. Daha kötüsü gelmesin diye, hükümet buhranı çıkarılmasını uygun görmüyor, zaman kazanarak Millî Teşkilat'ı yaygınlaştırmak istiyoruz. (**ATTB:** 123)

6. Van halkı ve aşiretleri adına Hükümet'e ve İtilaf Devletleri'ne çekilen telgraf: "... Kürtlerle Türklerin yekdiğerinden ayrılmaları nasıl kabil değilse, makam-ı mualla-yı hilafet ve saltanat-ı Osmaniye'den ayrılması öyle gayrimümkündür"... (**Albayrak:** 23).

7. Trabzonlu J. Konstantinidis ve Pontos Yerlileri Kongresi Başkanı Sokrat Ekonomos, Barış Konferansı'na başvurarak Karadeniz kıyılarında silahlı Türk çetelerinin silahsız Rumları öldürdüğünden yakındılar. Başvuruda, daha önce yaptıklarının cezasını görmediği için, başta bulunan İttihat ve Terakki Fırkası'nın Rumlara baskıya devam ettiği, Karadeniz kıyılarındaki Rumların, Türk zulmü altında yaşamaktansa Rus anarşisini tercih ettikleri belirtildi. Muzaffer İtilaf Devleri'nden yardım istendi. Konstantinidis, bir yıl önce Marsilya'da bir Pontos Kongresi toplamış, Rus sınırlarından Sinop'a kadar uzanacak bir Pontos devleti için çeşitli ülkelere başvurmuş, Metropolit Hrisantos da "Kurtarılmış Rumların Delegesi" sıfatıyla 2 Mayıs'ta Konferans'a bir muhtıra sunmuştu. (**PM** 1. ks: 49)

8. İtalyan genel seçimleri yapıldı. Seçimlerde Sosyalist Partisi'yle Halkçı Parti güçlendi. Fransa'da da seçimler yapılıyor. (**Sabah:** 19, 28; **Tas.Ef.** 21)

9. Müttefiklerin, saptanan bölgeyi Yunanlıların işgali için tanıdıkları süre başladı. Karara göre Türk Hükümeti askerlerini bu hattın 3 km gerisine çekecek. (**YOİ** I: 197)

10. Ordu'da, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen **Güneş** Gazetesi'nin ilk sayısı yayımlandı (Coşar, **MMB:** 272). **Sabah**'ta Lütfi Fikri, Kuvayı Milliye'yi başına buyruk hareket etmek ve Hükümet'e zorluk çıkarmakla suçluyor. **Yenigün:** Fransa'dan yükselen bir hak sesi: Enformasyon'un yayını. **Peyam**'da A. Kemal: Bizi ecnebilere yardakçılık, millete ihanetle suçluyorlar. Yabancıların yardakçıya ihtiyaçları yok; millete ihanet edenler, Anadolu'yu baştan aşağı vuranlar, Anadolu'yu soyup sovana döndürenleri alkışlayanlar mı, yoksa hiç bir tehditten

1919 - KASIM

korkmayarak Allah hesabına bu gerçekleri mertçe söyleyenler midir? **İfham**'da A. Ferit, Lütfi Fikri'ye cevap veriyor: Meşru savunma. **Tarık:** Amerikan Murahhası Paris'ten gidiyor. —M. Adil: Ya biz ne olacağız? **Vakit:** Amiral Calthorpe'un şehrimize gelişi. —Yunan Hükümeti, Rum göçmenlerini hangi yerlere gönderiyor? **Tasviri Efkâr:** Sulhümüz gecikiyor mu? **Alemdar,** seçimlere taraftar "İttihatçı" gazetelerle alay ediyor: Yenigün, Tasviri Efkâr, Tarık, Türk Dünyası, Vakit, İfham, Ati (İleri'nin eski adı)'nin yazarları, Türkiye haritasını açıp parmaklarının rastgeldiği bir yerden adaylıklarını koysunlar, sonra telgrafla Sivas'a bilgi versinler... **İleri:** Ağlamayan çocuğa meme vermezler. **Türk Dünyası:** İzmir seçimleri. (Gazete 1 Aralığa kadar kapanıyor). **Karagöz:** Hürriyet ve İtilaf topu attı.

16 - PAZAR

1. Temsil Kurulu üyeleriyle kolordu komutanlarının toplantısı Sivas'ta başladı. Gizli yapılan ve 13 gün sürecek toplantıda, Meclis'in açılma yeri, Hükümet'le ilişkiler, millî örgütlerin durumu gibi son günlerde önem kazanan konular ele alınıyor. Toplantıya katılanların çoğu, bugünkü görüşmelerde Hükümet'in Anadolu'ya karşı tutumu ile Meclis'in İstanbul'da toplanmasına taraftar olduklarını belli ettiler. Bu konuda örgüt şubelerinden gelen cevaplar da gözden geçirildi. Sonunda Hükümet'in ısrarı ve Padişah'ın isteği de gözönüne alınarak, sakıncalı olmakla birlikte Meclis'in İstanbul'da toplanması kabul edildi. (**Baykal 2:** 58; **Söylev** I: 197; **Cebesoy 1:** 250; **BTTD** 69: 4; **Kansu** II: 442; **Karabekir 1:** 360 "Mustafa Kemal'in şu fikri açıktı:... İstanbul Hükümeti'ni millet nazarında gayri meşru gösterip ilga etmek, Eskişehir veya Ankara'da Meclis-i Millî'yi toplayıp millî bir hükümet yapmak... Hükümet belirlenmiş... Kendisi hükümet başkanı, Heyet-i Temsiliye kabine oluyor")

2. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Antep, Urfa ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalini protesto etti. Protestoda özetle şöyle denildi: İtilaf Devletleri yurdumuzdan koparılacak parçalarla aralarında çıkar dağıtımına çalışıyorlar. Aydın'ın işgalinde Yunanlıları kullanmışlardı, şimdi Ermenileri kullanıyorlar. Milletimiz parçalanmaya ve esirliğe razı olmaktansa, bütün maddî ve manevî gücüyle direnmeye devam edecektir. İtilaf Devletleri tuttukları yolda devam ederlerse, sonucu üzücü olabilir. Bu durum iki büyük dünyaya yayılabilir. (**ATTB:** 124; krş. 12) ★ Tokatlılar, İtilaf Devletleri'ne çektikleri telde, Yunanlıların İzmir'den çıkarılmasını istediler (**Asarkaya:** 36).

3. Batı Trakya Komitesi, Gümülcine'de bir kongre topladı. Komite, halkoylaması tezinden vazgeçerek "tampon devlet" tezini ortaya attı. Paris Konferansı'na da gönderilecek muhtıraya göre devlet, bölgede yaşayan bütün milliyetleri temsil edecek. Batı Trakya'da Fransızların himayesinde 15 Ekim'de bir hükümet kurulmuştu. (**Bıyıklıoğlu 2:** 198)

1919 - KASIM

4. Refet Bey, Denizli'ye gelerek cephenin durumunu gözden geçirdi. Cepheyi Sivas'ın emirlerine daha sıkı bir biçimde bağlamaya çalışan Refet Bey, bu amaçla yarın Nazilli'ye gidecek, 21 Aralık'ta da cephedeki müfrezeleri 57. Tümen komutanlığı'na bağlayacaktır. (**Tütenk:** 35) ★ Mustafa Kemal, bazı komutanlara gönderdiği gizli yazıda, Batı Anadolu'da millî kuvvetlerin örgütlenmesini ve bunların elaltından desteklenmesini istedi (**TİH** II/2: 39; **Özalp:** 71; **Coşar:** 21). ★ Temsil Kurulu, Aydın Cephesi'ni üç bölgeye ayırdı ve tümünün başına Refet Bey'i atadı. Kuvayı Milliye ihtiyaçlarının, Harbiye Bakanlığı bütçesinden karşılanmasını da Cemal Paşa'dan istedi. (**Baykal 2:** 58)

5. Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı, birliklerine, Milne hattına göre işgal edecekleri yerleri bildirdi (**KASÖT:** 85).

6. Temsil Kurulu, Harbiye Bakanı Cemal Paşa aracılığıyla Hükümet'ten şunları istemeye karar verdi: Adana'da Fransızlar ve Ermeniler tarafından yapılan zulümlerin artması üzerine buraya muktedir bir vali ve mümkün olursa incelemelerde bulunmak üzere uluslararası bir kurul gönderilmesi, Eskişehir-Ankara tren hattının bir an önce sefere başlaması, vatana ihaneti belirlenmiş bulunan Dahiliye Müsteşarı ile fazla Kürtçülere mezuniyet veren Sağlık Genel Müdürü Abdullah Cevdet'in değiştirilmesi; 20. Kolordu Kumandanlığı'na Fevzi Paşa'nın Temsil Kurulu'ndan habersizce atanması sebebi... 13 Kolordu Kumandanlığı'ndan, Urfalıların Fransızlardaki silahları almaya çalışmalarını isteyen Temsil Kurulu, Çanakkale Müstahkem Mevkî Kumandanı Albay Şevket Bey'in bir subayla gönderdiği, Sait Molla'nın Fru'ya yazdığı mektupları okudu ve bunların vatan hainlerini kuşkulandırmamak ve İstanbul'daki "rüfeka" (arkadaşlar)nın müşküle uğramamaları için şimdilik yayımlanmamasını kararlaştırdı. (**Baykal 2:** 57-59)

7. Hükümet, Barış Konferansı Başkanlığı'na bir telgraf çekerek, Türkiye hakkında barış görüşmelerine başlanmasını ve görüşmelere Türkiye'nin de çağrılmasını istedi (**İleri, Tas.Ef, Alemdar:** 18; **Sabah:** 19).

8. Balıkesir'de, Mustafa Necati ve Vasıf Çınar yönetiminde İzmire Doğru Gazetesi'nin ilk sayısı yayımlandı. Yunan zulümleri konusunda halkı aydınlatan ve onları direnişe çağıran gazetenin İzmir ve çevresine sokulması Yunanlılar tarafından yasaklanacak, buna rağmen işgal bölgesinde de gizlice dağıtılıp okunacaktır. İzmir'e Doğru 74 sayı yayımlanabilecek, son sayısı Balıkesir'in işgalinden üç gün önce 27 Haziran 1920'de çıkacaktır. (**Coşar, MMB:** 21; **Özalp:** 71; **TİH** II/2: 39)

9. Millî Kuvvetlerle Anzavur kuvvetleri Balıkesir yöresinde çarpıştı. 10 ölü, 40 yaralı veren Anzavur, Susurluk'tan kaçtı. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'dan Anzavur'un bir an önce bastırılmasını istedi. (**TİH** II/2; 39; VI: 21; VI (1974): 69; **HTVD** 11, ves. 271) ★ Yusuf İzzet Pa-

1919 - KASIM

şa, Harbiye Bakanlığı'na verdiği cevapta, Anzavur'un İstanbul'dan kışkırtıldığını, buralarda "Ben Padişah tarafından gönderildim" dediğini, şiddetle ezilmesi gerektiğini yazdı (**HTVD** 11: 272).

10. Kastamonu Muallimler Cemiyeti, çalışmaya başladı. Başkanlığını Maarif Müdürü Talat Bey'in yaptığı dernek, amaç olarak millî hürriyetin kazanılması ve öğretmenler arasında dayanışmayı esas alıyor. Dernek, Gençler Derneği ile elele verecek, konferanslar ve müsamereler düzenleyerek halkı aydınlatmaya çalışacaktır. (**Açıksözcü:** 79)

11. Yüksek Komiser Robeck'ten Curzon'a: Salih Paşa'nın Mustafa Kemal'le görüşmesi başarısız kaldı. Parlamentonun nerde toplanacağında anlaşamıyorlar. Bu kabine idare-i maslahat kabinesi. Millî Hareket'e karşı başka bir kabine düşünülüyor. (**Şimşir** I: 209)

12. Fransa'da seçimler sonuçlandı. 626 üyenin bulunduğu yeni Fransız Meclisi'nde Sosyalistler kayba uğradı, Muhafazakârlar durumlarını korudu. Başbakan Clemenceau ise zafer kazandı. (**Sabah:** 19, 21; **YG:**19-22; **Peyam:** 19, 21)

13. **Peyam:** İki günden beri, Sulh Konferansı'nın İzmir'in boşaltılmasına karar verdiği haberi dolaşıyor. **Tarık:** Yunanistan İzmir'i tahliye edecek mi? **İfham:** Bizde sosyalistler ne istiyor? Sosyalist İşçi Fırkası yöneticilerinden Sadık Ahi ile mülakat: Millî Türk Fırkası 'Ey Türk uyan!' diyor; biz 'Ey Türkiye uyan!' diyoruz. **İkdam'**da Ermeni, Katolik, Protestan ruhanî reislerinin ve idare meclisi üyelerinin toplanıp Ermenilere ait bazı meseleleri görüşmeleri, daha sonra Patrikhane Cismanî Meclisi'nin toplanıp Kilikya'ya göç etmek isteyen Ermenilere Türk mahallî memurlarının engel olması karşısında, İtilaf temsilcilerine başvurmaya karar verişi (**Gökbilgin** II: 206). **Sabah'**ta Lütfi Fikri, Türkiye'nin hiçbir yabancı yardımı almaksızın doğrulup kalkınabileceğini savunanlara çatarak İngiliz yardımının gerekli olduğunu ileri sürüyor. **Tasviri Efkâr:** Ne istediğimizi biliyor muyuz? —Amerikan yardım teşkilatının çalışmaları. **Yenigün'**de Y. Nadi: İngiltere'nin Asya İmparatorluğu'na verdiği önem, Osmanlı Devleti'nin varlığı ile çelişmez. Dostluk devrini hazırlamaya çalışmak lazım gelir. Bu konuda bizden yana pek büyük bir samimiyet ve ciddiyet olduğunu söylemeye bile hacet yok. **Alemdar'**da R. Cevat'ın, mebusluğa adaylığını koymadığı için kendini eleştiren Konyalı hemşehrilerine açık mektubu: Milleti İttihatçıların elinden kurtaramadığımız için yüzümüz yok. Adaylığını koyanlarla adımın yanyana yazılmasını istemem. Hindenburg'u niçin aday göstermediklerine hayret ediyorum... **Albayrak:** Adana, Urfa, Maraş'ta neler oluyor? Fransız kisvesindeki Ermeniler, milletin temenni ve heyecanları. —Trabzon'da 13 Rum köyünden 300 imzalı telgraf: Osmanlı hükümetinden adalet görüyoruz.

1919 - KASIM

17 - PAZARTESİ

1. Dün başlayan Sivas toplantısı devam ediyor. Bugün, Meclis'in nasıl etki altına alınacağı ve korunacağı tartışıldı. Mustafa Kemal, İstanbul'da silahlanmış üç bin adamları olduğunu söyledi. Mebusların İstanbul'a gitmeden önce grup grup toplanmaları, Kuvayı Milliye reislerinin Meclis'e katılmaması, Meclis'te bir grup kurulması kararlaştırıldı. (**Baykal 2:** 59; **BTTD** 70:17)

2. İçişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa sunduğu bir yazıda, Yunan saldırısına engel olunması için Hükümet'in İtilaf Devletleri temsilcilerine yaptığı başvuruya İngilizlerin cevabı anlatıldı. Rapora göre İngilizler, Yunanlıların Türklere değil aksine Türklerin Milne hattını saymayarak Yunanlılara saldırdığını ileri sürüyor ve askerî kuvvetler üzerine denetim kuramadığı için Türk Hükümeti'ni suçluyor, hücumlardan sorumlu subayların cezalandırılmasını istiyor. Hükümet, son olarak 10 Kasım tarihli toplantısında aldığı karar gereğince, Yunanlıları İtilaf Devletleri'ne şikâyet etmiş, tarafsız bölgeye İtilaf askerlerinin gönderilmesini istemişti. (**Gökbilgin II**: 179)

3. Urfa'da Becaylı, Baraz (Barzani?), Dinai, Şerale, Bozan, Milli, Osmanlı, Didan aşiretleri, Hükümet'e çektikleri telde, Urfa'nın Türk ve Kürtlerin eski yurdu olduğunu savunarak Osmanlı topluluğu içinde kalmak istediklerini, bu isteklerinin Barış Konferansı'na götürülmesini istediler (**Gökbilgin II**: 194).

4. Salihli Rum topluluğundan bir grup, İstanbul basınına çektikleri telgrafta, ilçede sükûneti sağlayan Kuvayı Milliye'ye şükranlarını belirtti. Kötü yayınları kınadı. 21 Ekim'de de Erbaa Rumları benzer bir girişimde bulunmuşlardı. (**Gökbilgin II**: 236)

5. Musevî Lideri Hahambaşı Hayim Nahum Efendi'nin Paris'te Le Matin Gazetesi'nin 10 Kasım tarihli sayısında çıkan demeci İstanbul basınında: Pek yüksek bir zekâsı olan Padişah'ın hüküm ve nüfuzu altında Türkiye, yeniden refahını kazanarak doğuda bir düzen etmeni olabilir. Anadolu ve Türk halkı, Mustafa Kemal'le beraberdir. Mustafa Kemal'den korkmaya gerek yoktur. Türklerin Fransız yardımına ve tavsiyelerine ihtiyacı var... (**İkdam, Peyam, Sabah, Tarık:** 17; **Tas. Ef.** 19; Başka demeci: **Akşam:** 26; **Peyam, YG:** 27)

6. Barış Komisyonu Delegesi Çürüksulu Mahmut Paşa'nın 31 Ekim tarihli Tasvir-i Efkâr'daki demecine karşılık Temsil Kurulu, Doğu'da bir sınır değişikliğinin yapılamayacağını ve durumu Mahmut Paşa'ya bildirmeyi kararlaştırdı. Karar, Mustafa Kemal imzasıyla ilgiliye duyuruldu. (**Albayrak** 30; **Baykal 2:** 59; **Nutuk,** ves. 196; **Karabekir 1:** 366)

7. Paris Barış Konferansı'nda İngiliz Delegeler Kurulu Başkanı ve Dışişleri Bakanı Yardımcısı Crowe, Dışişleri Bakanlığı'nda görevli Kidston'a yazıyor: Erme-

nileri, Türklere, Kürtlere ve Azerilere karşı silahlandırmak, Kafkasya'dan Kilikya'ya kadar Büyük Ermenistan fikrinden vazgeçmemek gerek. Ermenilerin silahlandırılması halinde, Mustafa Kemal'in Ermenilere ve İtilaf Devletleri'ne düşmanlığının artacağı görüşü de yersizdir. Çünkü Mustafa Kemal hareketi, zaten İtilaf Devletleri'ne düşmandır. İtilaf Devletleri böyle bir durumu Türklere kabul ettirecek güçtedir. (**Şimşir** I: 215) Dışişleri eski Bakanı Balfour'un Avam Kamarası'nda konuşması: Milletlerin kendi geleceklerini tayin ilkesi Türkler için de uygulanacaktır. Barıştan sonra bir Türk imparatorluğu mevcut olacaktır. (**Vakit, İr. Mil.** 28) ★ Başbakan L. George, Venizelos'a yazdığı mektupta şöyle dedi: Büyük Britanya'nın, sizin sağlam ve dirayetli yönetiminiz altında, Doğu Akdeniz politikasının güçlü, liberal ve istikrarlı bir unsuru durumuna geleceği konusunda sağlam ümitler beslediğimiz Yunanistan'ı, bütün haklı isteklerinde destekleyeceğine güvenebilirsiniz... (Kitsikis: 207)

8. Fransız birlikleri Lübnan ile Anti-Lübnan Dağları arasındaki Bekaa Vadisi'ni işgale başladılar. Buradaki Arap ve Fransız birlikleri çarpışmaya hazır durumda karşı karşıya bulunuyorlar. ABD Konsolosunun bildirdiğine göre Araplarla Fransızlar bütün ülkede çarpışma halinde. Arap Kurmay Başkanı Yasin Paşa, Bekaa'ya askerî birlik gönderdiği ve İngiliz - Fransız askerî yetkililerinin emirlerini dinlemediği için tutuklanarak Hayfa'ya gönderilmiş bulunuyor. (**Evans:** 240)

9. Muhtaç halka parasız olarak dağıtılmak üzere Amerikan Yakın Doğu Yardım Kurumu tarafından getirilecek ihtiyaç maddelerinin 2 ay süre ile gümrük resminden muaf tutulmasına ilişkin Hükümet kararnamesi (**TV:** 3704).

10. **İleri**'de Celal Nuri: Osmanlı emperyalizmi. **Tarık** Gazetesin'nin 115. ve son sayısı (ilk sayısı 21 Temmuz'da yayımlanmıştı): İstiklalimiz ve millî birliğimiz (Muslihittin Adil). —Amerika hiç bir memleketin bütünlüğüne kefillik etmiyor. **İkdam:** Anadolu'da teftişler. —Hurşit Paşa Konya'da. Demeci: Seçimlere engel yok. Millî Türk Fırkası tarihî ve içtimaî ihtiyaca uygundur. **Sabah**'ta Lütfi Fikri: Türk-Kürt meselesi: Barıştan sonra istediğimiz gibi didişelim. Birbirimizi memnun ederiz. Kürt cemiyetleri, şimdi ayrılmayı reddetmelidirler. **Peyam**'da Ali Kemal: Bizdeki bu meşrutiyetin yeni şeklini hiç bir devlette bulamazsınız. Onu biz icat ettik. **İfham:** Subaylarımızın geleceği. **Vakit:** Hurşit Paşa'nın Konya'da Öğüt Gazetesi'ne demeci. Bir Fransız muhabirinin tanıklığı: Anadolu'da tam sükûn vardır. Avrupa Türkiye'de milliyetperverlere yardım etmelidir. **Tasviri Efkâr** ve diğer bazı gazetelerde Hayım Nahum Efendi'nin demeci. **Alemdar**'da R. Cevat, Abdülhamit'in İkinci Kâtibi'nin ne yüzle Türkiye'ye geldiğini soran Yenigün'e cevap veriyor: Siz ne yüzle gazete çıkarıyorsunuz, ne yüzle memleketin mukadderatına karışıyorsunuz? **Yenigün**'de Barış Konferansı'nda İzmir'le ilgili haberler. —Y. Nadi: Güzel Izmirimize dair.

1919 - KASIM

18 - SALI

1. Sivas toplantısında bugün de Meclis'te gösterilecek çalışma tartışıldı. Meclis'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti esaslarına bağlı milliyetçi bir grubun kurulmasını sağlamak için, her ilden birer mebus çağrılması, Temsil Kurulu merkezinin Eskişehir-Seyitgazi'ye taşınması, gelen mebuslarla orada toplantı yapılması kararlaştırıldı. İdarecilerden, Temsil Kurulu'nun İstanbul'a gitmeyerek Meclis dışında kalması kararına karşı ne diyecekleri soruldu. Önceki gün başlayan toplantıya Mustafa Kemal, Karabekir, Ali Fuat Paşalar, Rauf, Ahmet Rüstem, Haydar, Mazhar Müfit, Ömer Mümtaz, Bekir Sami, İbrahim Süreyya, Hakkı Behiç, Hüsrev Sami Beyler katılıyor. (**Baykal 2:** 59; **BTTD** 71: 21; **Yularkıran:** 160)

2. Yunan istilası ve kışın üzerine yeni bir felaket. İzmir-Aydın yöresinde deprem oldu. Soma'da bazı köyler büyük hasar gördü, birçok insan öldü. 23'te Üniversite, felakete uğrayanlara yardım kampanyası başlatacak. (**Peyam:** 24; **İkdam, YG:** 25 "Hem kış, hem zelzele"; **Tas.Ef.** 26; **Sabah:** 27; **Gökbilgin** II: 174)

3. Merzifon'daki Pontos Derneği'nin bugünkü toplantı tutanaklarından: Reis, epeyce bir süreden beri atıl kalmış olan Pontos mesaisine tekrar başlamak lüzumunu beyan ettikten sonra, Pontos hakkında bir takım tarihî bilgiler verdi. Muhterem seleflerden tarafından takip edilen izler üzerinde faaliyete devam tavsiye etti. (**PM** 1. ks: 96)

4. Edirne Vali Vekili iken Kastamonu Valiliği'ne atanan Cemal Bey, şehirde çoşkun sevgi gösterileriyle karşılandı ve görevine başladı (**Açıksözcü:** 91).

5. Sovyet devrimine karşı ayaklanmış olan Denikin, Kupyansk'ta yenilgiye uğradı (**Jaeschke 1:** 77; **İlham:** 22: Yudeniç kâmilen mağlup oldu galiba) ★ Lloyd George, Avam Kamarası'nda Denikin ve Kolçak'a yardım etmekten vazgeçtiklerini söyledi. Ayrıca "İngiltere, Türkiye'ye karşı müttefiklerinden ayrı bir siyaset güdemez. Türkiye barışının ertelenmesi bir felakettir" dedi. (**İlham:** 21)

6. Yüksek Komiser Robeck'ten Curzon'a: Her geçen gün Türklere barış şartlarını imzalatmak güçleşiyor. Türkler şimdi millî duygu çevresinde toplanıyorlar. Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'ne ciddi güçlükler çıkarabilir. Türk millî hareketi, Suriye ve Mısır'da sempati kazanabilir. (**Şimşir I:** 219; **Jaeschke 2:** 146)

7. Enver Paşa Berlin'den, İsviçre'ye gelmiş olan Cavit Bey'e yazdığı mektupta, Letonya'da hapisten kurtulduğunu, kimliğini gizleyerek yaşadığını bildirdi (**Tanin:** 15.11.1944).

8. Clemenceau'nun Venizelos'a cevabı: Konsey Yunan işgalinin karakterini (geçici olduğunu) değiştirmeyecektir. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif memleketleri ve umumiyetle Anadolu meselesi için ancak barış anlaşması zamanında karara varmak niyetindeyiz. (**Stratigu** I: 74; **YOİ** I: 161)

1919 - KASIM

9. Temsil Kurulu tarafından Güney'de görevlendirilmiş olan Binbaşı Kemal Bey, gönderdiği raporda, Develi ilçesi millî teşkilatının tamamlandığını, gezici Kuvayı Milliye mevcudunun 1680 kişiyi bulduğunu bildirdi (**TİH** VII: 79).
10. Albay Brémond, Beyrut Yüksek Komiseri Gouraud'ya çektiği telgrafta, Maraş'ın idare ve kontrolünü, Cebelibereket'teki görevini de koruyacak olan Yüzbaşı André'ye verdiğini bildirdi. André, Osmaniye'de 125'i Müslüman, 25'i Hıristiyan, gerisi de Ermeni, Keldanî ve Asurlulardan kurulu bir jandarma müfrezesi kurarak 24 Kasım'da Maraş'a gelecektir. (**Véou:** 130)
11. **İleri**'de C. Nuri, Hayım Nahum Efendi'nin dünkü gazetelerde yer alan demecini övüyor: Aferin Hayım Nahum Efendi'ye! **Tasviri Efkâr:** Hahambaşının demeci münasebetiyle: İtilaf Devletleri'nden beklediklerimiz. **Alemdar'**da R. Cevat: Aramızdaki suçluları cezalandırmadıktan sonra Avrupa'da söz sahibi olamayız. Bu konuda icraat yapmazsak İzmir'i kurtaramayız. **İkdam:** İttihatçı mebuslar. —Seçimler birkaç gün içinde tamamlanacak.

19 - ÇARŞAMBA

1. Üçüncü (Dördüncü?) Balıkesir Kongresi. İzmir kuzey cephelerinden gelip Balıkesir'de toplanan temsilciler, Milne hattını kabul etmemeye, cephelerde geniş çapta çalışmaya karar verdiler. 29 Kasım'da sona erecek olan kongre, Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti'nin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanmasını da kararlaştırıyor. (**İ.Doğru:** 23; **Özalp:** 75; **Apak:** 104; **TİH** II/2: 35)
2. Sivas toplantısı devam ediyor. Millî Teşkilat tartışıldı. Asıl olan köy ve mahalle örgütlenmesinin tamamlanamamış olduğu anlaşılarak, tamamlanabilmesi için kumandan ve yöneticilerin işi üzerlerine almaları ricasında bulunmaya karar verildi. Temsil Kurulu vali ve mutasarrıflardan millî amaçlara ve millî örgütlere bütün ruh ve vicdanlarıyla taraftar oldukları konusunda söz istemeye karar verdi. Kolordu merkez kurullarına, mebusların İstanbul'a gitmeden önce toplanacakları merkezler bildirildi. Kurul, 20. Kolordu Kumandanlığı'na atanan Ali Fevzi Paşa'dan bu görevden çekilmesini istemeye karar verdi; Cevdet Bey'den de, hâlâ işten el çektirilmeyen Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey'in, halk tarafından uzaklaştırılması işinin uygun olup olmadığını sordu. (**Baykal 2:** 60; **BTTD** 72: 21; **Karabekir 1:** 363) ★ Temsil Kurulu üyesi Kara Vasıf'ın Miralay Şevket Bey'in şifresiyle Pangaltı'dan çekilen telgrafında, Temsil Kurulu'ndan, Meclis'i İstanbul'dan başka bir yerde toplaması görüşünden vazgeçmesi istendi. Vasıf Bey, Meclis için İstanbul'da hiç bir tehlike olmadığını ileri sürdü. Meclis Anadolu'da da toplansa İtilaf Devletleri siyasetine aykırı hareket etmeyecek olan Padişah'ın onu feshedebileceğini, bu koşullarda Anadolu'nun Kuvayı Milliye'nin değil, Padişah'ın arkasından gideceğini bildirdi. (**Nutuk.** ves. 184. Vasıf Bey'in 10 Kasım'da İstanbul'dan ayrılmış olması gerekiyor...)

1919 - KASIM

3. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Curzon'a gönderilen raporda, 25 Ekim - 16 Kasım tarihleri arasında, Antep, Urfa ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalini protesto eden çok sayıda telgraf alındığı bildirildi; telgraf çeken 80 şehir ve kasabanın adları sıralandı: "Bu durum, millî hareketin ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor. Biz Üç Yüksek Komiser, Türk Hükümeti'nden, Mustafa Kemal hakkındaki tutumunu bildirmesini isteyeceğiz". (**Şimşir** I: 222) ★ Baştercüman Ryan, Dışişleri Bakanı Reşit Paşa'ya Binbaşı Noel'i savundu: Yalnız haberalma için Malatya'ya gitti. Ali Galip'le karşılaşması üzücü bir kötü rastlantıdır. (**Jaeschke 1:** 77; **2:** 144) ★ İngiliz İstihbaratı tarafından Dışişleri'ne gönderilen bir raporda, Ali Galip olayının, Celadet ve Kâmuran Ali'den ötürü İngilizler aleyhine kullanıldığı haber verildi (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 105).

4. Fransızların Suriye ve Güney Anadolu İşgal Bölgesi Komutanlığı'na atadıkları Beyrut Yüksek Komiseri General Gouraud, Beyrut'a geldi. 21 de Beyrut'tan ayrılacak, Kayseri'de Ali Fuat Paşa ile görüşecek, 7 Aralık'ta Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile buluşacaktır. (**Jaeschke 1:** 77; **KSİ:** 93 "20 Kasım")

5. İstanbul'da İla-yı Vatan (Yurdu Yükseltme) Cemiyeti kuruldu. Yahya Adnan Paşa başkanlığında kurulan dernek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na bağlı olarak millî mücadele aleylinde çalışmalar yapacak, büyük zafer üzerine dağılacak, üyeleri yargılanacaktır. (**Tunaya** II: 518)

6. Amerikan Senatosu, Almanlarla İtilaf Devletleri'nin 28 Haziran'da imzaladıkları Versay Antlaşması'nı onaylamayı reddetti. Ret gerekçesinde ABD'nin kendi kıtası dışındaki sorunlarla uğraşmaması gerektiği belirtildi. Wilson Anlaşma metnini geri aldı. Amerikan Senatosu Ermenistan mandasını da reddetmişti. (**BTTD** 58:8; **Akşam:** 20)

7. **Yenigün:** İzmir bizim için kanayan bir yaradır. —Y. Nadi: İstanbul ile taşra arasında pek esaslı bir fark var. İstanbul müşevveş (karmakarışık) ve bedbin, taşra ise vakur ve metin. **Peyam**'da A. Kemal: İttihat ve Terakki, millî birliği istismar ediyor. Mesela İzmir işgali karşısında kemal-i sükûn ve itidal ile davranmak lazımdı, kargaşalığa boğdular. **İkdam**'ın, Londra'da yayımlanan Near East Dergisi'nden iktibası: Haftalar geçtikçe, Türkiye'ye dair görüşler cesaret verici olmaktan uzak kalıyor. İngiltere, İslam ülkelerinin Türkiye'ye gösterdikleri eğilimi görmezlikten gelemez. Türkiye'nin geleceği meselesi, İngiltere bakımından basit değildir. (**Gökbilgin** II: 219) **Tasviri Efkâr:** Budapeşte'nin tahliyesi. —Sivas'ta Millî Teşkilat'ın seçiminden ilk resimler. **Alemdar**'da Refi Cevat: Yine İngiltere, yine İngiltere! Çarıklı, mavzerli bir heyetin kurusıkı tehdidi ile iş yürür mü? Durumumuz, yüzme bilmeyen bir adamın derin bir yerde denize girmesine benziyor. Bir elimiz tutacak bir nokta arıyor. Vakti iken davranalım. Ben bunu, İzmir işgal edildiği zaman söyledim. — Kış Babıali Baskını gibi birden geldi.

1919 - KASIM

20 - PERŞEMBE

1. Sivas'ta komutanlar ve Temsil Kurulu üyelerinin ortak gizli toplantısı devam ediyor. Bugünkü görüşmelerde Yunan zulümleri hakkında yapılacak başvuru, Şeyh Recep'in salıverilmiş olmasının sakıncaları, Meclis güvenlik içinde çalışırsa Temsil Kurulu'nun alacağı biçim görüşüldü. Varılan sonuca göre, Temsil Kurulu, Hükümet'le ilişiği kesecek. Barış Konferansı konusunda ise Sivas'a gelmekte olan Vasıf Bey dinlendikten sonra bir karara varılacak. (**BTTD** 74-75-76: 17) ★ Temsil Kurulu'nun 6 imza ile aldığı diğer kararlar: 1) Her türlü ihtimal karşısında, mülkî amirlerden, millî birliğin korunması konusundaki vicdanî kanılarının sorulup anlaşılması: 2) Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan, geçen hükümetten devralınan kanunsuz işlemlerin hemen düzeltilmesi ve Ali Fevzi Paşa yerine başka bir kumandanın atanmasının İstenmesi; 3) İzmit'te Birinci Tümen'e Bolu'daki asayişsizliğin yazılması...(**Baykal 2:** 61)

2. Paris'te Şerif Paşa ile Bogos Nubar Paşa arasında bir Kürt-Ermeni anlaşması imza edildi. Anlaşmaya göre Ermeniler, Kürtlerin isteklerine saygı gösterecek. (**Jaeschke 1:** 77)

3. Çerkez Ethem gece (19/20), 150 atlısıyla, Anzavur'u bastırmak için Balıkesir'e geldi (**TİH II/2:** 39; **VI:** 21).

4. Venizelos, Paris'te İngiliz Delegeleri Başkanı Crowe'e, Lloyd George'un, İzmir'de Yunan işgalinin geçici olduğu yolunda daha önce bir şey söylemediğini ifade etti (**Stratigu I:** 75; **Jaeschke 1:** 77)

5. Kara Vasıf Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Gebze'de çetecilik yapan Yahya Kaptan'ı suçladı. Gebze kaymakamının değişitirilmesini istedi. (**Nutuk,** Ves. 197).

6. Askerî hakimiyetin de Fransızlara bırakılması üzerine, İngiliz Generali Mac Anderew, Adana'dan ve Mersin'den karargâhı ile ayrıldı. Buralarda 11 ay 4 gün süren İngiliz işgali sona erdi. Adana Posta ve Telgraf servisiyle M. Guys, Millî Eğitim işleriyle Albay Normand görevlendiriliyor. (**KSİ:** 95)

7. Belçika'nın İstanbul temsilcisi Marghetich, gönderdiği raporda, Kuvayı Milliye'yi direnişe karşı olanlar üzerinde baskı yapmak için kurulmuş sun'i bir örgüt olarak niteledi. Türk milliyetçilerinin işgal altındaki yerleri kurtarmak bahanesiyle ordu adına halkın elindeki herşeyi almakta olduğunu, millî hareketin hezimetle sonuçlanacağını ileri sürdü. (**Kerman:** 14)

8. **Alemdar:** Prens Sabahattin Beyefendi geliyor. **İleri:** Veba hükümferma. —Kış şehrimizi tehdit ediyor. Nakliye vasıtaları berbat. **Sabah**'ta Lütfi Fikri: Hıristiyansız bir Mebuslar Meclisi uzun müddet yaşayamaz ve yaşamamalıdır. **İfham:** İngiliz Başbakanı (eski Dışişleri Bakanı olacak), Türk sulhünün tehiri

1919 - KASIM

Amerika yüzünden demiş. **İkdam:** Muazzam ve ebedî bir muamma: Türkiye meselesi. **İzmir'e Doğru**'nun 2. sayısı: Sefil emeller. Haince propagandalar. Anzavur Ahmet hadisesi. **Sebilürreşat:** Aydın-İzmir çevresinde yüzbin Müslüman'ın hayatı tehlikede. **Kurtuluş**'un 3. sayısı: Şefik Hüsnü: Bugünkü proleterya ve sınıf şuuru; Ethem Nejat: Sosyalizm ve ferdiyetçiler; Reşat Nuri: Henric İbsen ve halk edebiyatı; M.N. Dündar: Sosyalizm ve Militarizm. **Diken,** Yunus Nadi'nin savaş zengini olduğunu ima ediyor. —Tuhaf şey, bütün gazeteler Amerikan Ayanı'ndan bahsediyorlar da bizimkinin adını bile anmıyorlar.

21 - CUMA

1. Ödemiş'in 15 km. güneydoğusundaki Kaymakçı çarpışmalarında ünlü Gökçen Efe öldü. Yunanlılar, Türk saldırısına engel olmak bahanesiyle Milne hattını geçtiler. Saldırıda toplar da kullanıldı. Türkler mevzilerini dirayetle savundular. Şiddetli çarpışmalar oldu. Yunanlıların 6 subayı, 22 assubayı ve birçok eri de çarpışmalarda öldü. (**Albayrak:** 30: **TİH** II/2: 126; **Misailidis:** 376; **Şefik** III: 42 "Gökçen Efe, herkesin sevgisini kazanmış bir millî kahramandı". **YOİ** I: 223 "Yunan kayıpları 19 ölü 37 yaralı, Türk kayıpları 300...)
2. Mustafa Kemal, dernek şubelerine gönderdiği genelgede, Avrupa, Amerika'nın yardım kararını beklerken eski paylaşma anlaşmalarını saptadığını, Amerikan resmî çevrelerinin, asayişi bozdukları, seçimleri yaptırmadıkları konusunda İtilaf Devletleri aleyhindeki kanıtlara son derece önem verdiğini bildirdi; bu gibi kanıtların toplanıp Temsil Kurulu'na gönderilmesini istedi (**ATTB:** 126).
3. Dün İngilizlerin çekilmesi üzerine Mersin ve Tarsus'ta Fransızların işgali devralma töreni yapıldı. Hükümet binalarına Fransız bayrakları çekildi. Dükkânlar ve evler Fransız bayraklarıyla süslettirildi. Türklerden bazıları, Fransız bayrağının mavi kısmını bükerek kırmızı ve beyaz kısımları görülecek biçimde astılar. (**KSİ:** 95)
4. Anzavur'un peşine düşen Ethem kuvvetleri Susurluk'ta (**TİH** VI: 21; VI (1974): 70). ★ Temsil Kurulu, Demirci Mehmet Efe tarafından gönderilen Hilmi ve Yusuf Beylerle Müftü Efendi'yi dinledi. Efe'ye, bu kişilerin, alınan tedbirler konusunda sözlü olarak bilgi vereceklerini bildirmeyi kararlaştırdı. (**Baykal 2:** 62)
5. Faysal, babası Hicaz Emiri Hüseyin adına, Suriye'deki Fransız işgaline karşı, Londra'da İngilizlerden yardım istedi. İngilizler, "hayır" karşılığını veriyorlar. Faysal daha önce de birkaç kez ABD ve İngiltere'ye başvurarak Suriye'nin Fransızlarca işgaline karşı çıkılmasını istemiş, ancak olumlu bir cevap alamamıştı. Faysal sonunda Fransızlara boyun eğmek zorunda kalacaktır. (**Evans:** 240)

1919 - KASIM

6. **İleri:** Kış geldi kılıç gibi. **Alemdar:** Muhacirler, sefiller, açlar için. —S.H: Hâlâ Kürtleri Türklerden ayırmaya çalışmayalım. **Yenigün:** Sivas millî olayına (kongresine) ait izlenimler. —Y. Nadi: Asrî idare. **Peyam'da** A. Kemal: Kuvayı Milliye'ye olduğu gibi, Balıkesir taraflarında harekete geçtiği söylenen Anzavur'a da karşıyız. Bunlar gayrimeşru kuvvetlerdir. **İfham:** Malî tehlike.

22 - CUMARTESİ

1. Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa, Konya'daki 12. Kolordu Komutanlığı'na, bazı kişilerin Kuvayı Milliye adına zorla para topladığı, çete yazdığı gibi haberler alındığını yazdı; halkın ancak kendi rızası ile ve Yunan işgali sebebiyle yurtlarını terkeden göçmenler için para verebileceğini, aksi durumların Hükümet'i İtilaf Devletleri yanında zor durumda bırakacağını ve anarşi doğuracağını bildirdi. Siyasî işlere karışan ordu mensupları hakkında kolordunun işlem yapmasını emretti. Bu durumu 17 Kasım'da İçişleri Bakanlığı, Harbiye Bakanlığı'na bildirerek tedbir alınmasını istemişti. (**HTVD** 46, ves. 1089, 47, ves. 1099)

2. Çerkes Ethem kuvvetlerinin önünden kaçan Ahmet Anzavur Gönen'e geldi. Telgrafhaneye el koyarak Gönen'i ayaklanmasının üssü haline getirdi. Çerkes Ethem'e ve 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'ya tehdit telgrafları çekti. (**TİH** VI (1974): 70)

3. Sivas'ta komutanlar ve Temsil Kurulu üyeleri Bekir Sami'nin evinde toplandılar. Millet Meclisi de olumsuz bir karar alırsa ne yapılacağına ilişkin hareketli tartışmalar oldu. Ali Fuat Paşa, eski görüşlerini tekrarlayarak derhal ihtilal durumuna geçmeyi ve Mebusları İstanbul'a göndermemeyi önerdi. Karabekir buna karşı çıktı. (**Karabekir 1:** 363) ★ Temsil Kurulu, Doğu Anadolu merkez kurullarına, Temsil Kurulu'nun giderleri için kararlaştırılmış ödeneğin gönderilmesini yazdı. Cemal Paşa ve Ankara Valiliği'ne yeni atanan Telgraf Müdürü Tevfik Bey'in kabul edilemeyeceği bildirildi. Cemal Paşa'dan, Adana ili delegelerinin Sivas'a gönderilmesi istendi. Adana eşrafından Suphi Paşa'ya da, güvenilir bir adamını Niğde'ye, Tümen Kumandanı Mümtaz Bey'in yanına göndermesi karşılığı verildi. (**Baykal 2:** 62)

4. Tevfik Paşa, İngiliz Yüksek Komiseriyle görüştü. "Padişah'tan başlayarak bütün Türkler İngiltere ile dostluk isterler" dedi. Yüksek komiser: "Barış şartları çok ağır olacak, boş ümitlere kapılmayın!" cevabını verdi. (**Jaeschke 1:** 77; **2:** 25) ★ Maliye eski Bakanı Cavit Bey, İsviçre'de Fransız yetkililerinden Mösyö Weil ile uzun bir görüşme yaptı. Fransa'nın Türkiye'ye yumuşak davranması, Adana'daki askerî işgale son vermesi halinde, Türkiye'deki Fransız çıkarlarının korunacağını anlattı. Barıştan sonra, Millî Teşkilat'ın da "canaliser" edileceğine güvence verdi. (**Tanin:** 22, 23. 12.1945)

1919 - KASIM

5. İçişleri Bakanı Damat Şerif Paşa, Hükümet'ten genel af istedi. 15 Kasım'da Harbiye Bakanlığı, Divan-ı Harb-i Örfî'nin verdiği bilgileri aksettirmişti. Bunda, Damat Ferit Hükümeti zamanında Kuvayı Milliye'ye hizmet etmekten haklarında soruşturmaya başlananlar konusunda bilgi veriliyor, yeni Hükümet, Kuvayı Milliye ile anlaştığını ilan ettiğine göre, yapılacak işlem soruluyordu. Ali Rıza Paşa Hükümeti bu gibi yargılamaları durdurmuştu. Ancak, bugünkü Bakanlar Kurulu toplantısında konu ile ilgili herhangi bir karar alınmadı. (**Gökbilgin** II: 228)

6. Hükümet, Süryanî Kadim Patriği'nin Padişah'a sunduğu bazı istekleri görüşerek, savaş sırasında zarar gören bu mezhep mensuplarına yardım kararı aldı. Buna göre Patrikliğe ayda 50 lira yardım yapılacak. Kararda, diğer istekler doğrultusunda ilgililere daha önce bildirimde bulunulduğu da belirtildi. Bunlar, savaş sırasında göçettirilmiş olanların dönmelerine yardım edilmesi, mallarının iadesi, Süryanî okullarına, yetim çocuklara yardım, yetim ve dulların kendi ruhanî reislerine teslimi, mezheplerine dönmek isteyenlere kolaylık gösterilmesi... Hükümet 10 Ocak'ta da Süryanî Patrikliği'ne örtülü ödenekten yardım verilmesini kararlaştırmıştı. (**Gökbilgin** II: 206)

7. Türk millî istekleri hakkında bilgi edinmek üzere, Fransız Hükümeti'nce görevlendirilen Picot, Sivas'a gitmek üzere Beyrut'tan ayrıldı.

8. Lenin, Doğu Halkları Örgütleri İkinci Rusya Genel Kongresi'nde konuştu. "Mandacılık, soygun ve talan için ruhsat dağıtmaktadır. Doğu halkları, bütün dünyanın kaderini kararlaştırmada söz sahibi olma ihtiyacını duyuyor. Milletlerarası proleterya, Doğu halklarının biricik müttefikidir. Sosyalizm için savaş, emperyalizme karşı savaşla birleşti" dedi. 3 Aralık'a kadar sürecek olan kongreye Türk sol sosyalistleri de katılıyor. (**Lenin:** 310; Lenin, **Türkiye Üzerine:** 50)

9. İngiliz Dışişleri Bakanı'ndan Bağdat Siyasî Komiserine gönderilen yazıda, Hükümet'in Kürdistan'a ilişkin belirlenmiş görüşleri sıralandı. Buna göre Mezopotamya sınırı kısa olmalı, bu sınırın ötesinde askerî etkinlik yapılmamalı, Kürdistan için manda üstlenilmemeli, Ermenistan mandası Mezopotamya'ya kadar uzatılmamalı, Kürdistan'da Türk egemenliğine izin verilmemeli. Yazıda Binbaşı Noel'in de benzer önerileri sıralandı. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 107)

10. Hükümet, Düzce'deki eşkıyalık olaylarını görüşerek, buraya yeter sayıda askerî kuvvet gönderilmesini, Düzce'de bir ay süreyle sıkıyönetim ilan edilmesini ve bir divanıharp kurulmasını, jandarma bölük kumandanı ile jandarma kumandanının değiştirilmesini kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 223)

11. **Sabah:** Hükümet'in Sulh Konferansı'na başvurusu. **Peyam**'da A. Kemal, Hükümet'i, Kuvayı Milliye ile işbirliğinden ayrılmaya çağırıyor: "Zararın nere-

1919 - KASIM

sinden dönülse kârdır". **Tasviri Efkâr:** Teşkilat-ı Milliye aleyhtarlığı. —İzmir ve Aydın göçmenleri, hicranzedeleri: 140.000 kimsesiz ve biçarenin hali neye varacak? İslam zenginlerini vazifeye davet ediyoruz. **Yenigün:** Elaziz eski Valisi Ali Galip İzmir'de, Vali İzzet Bey'in misafiri. (2 Aralık: Evvelki akşam şehrimize geldi). **Alemdar:** Biz millî Hareket'in taraftarı, onun tabiî azalarındanız, fakat o kadar. Orada dururuz, daha ileri gitmez, gidenlere de feryat ederiz.

23 - PAZAR

1. 16 Kasım'da başlayan Sivas toplantısı devam ediyor. Bugünkü görüşmelerde, çeşitli yerlerden gelen raporlar okundu. Hükümet yurdun önemli bir parçasını terk ederse, orada geçici hükümet kurma kararı alındı. (**BTTD** 74-75-76: 24) ★ Temsil Kurulu'nun diğer kararları: 1) Bahriye Bakanı Salih Paşa'nın Amasya görüşmelerinde söz verdiği üzere Acemî Sadun Paşa'ya yardım yapılması Cemal Paşa'dan yeniden istendi; 2) Gene Cemal Paşa'dan, Aydın Cephesin'deki yolsuzlukların sona ermesi için buraya Donanma Cemiyeti parasından dörtyüz bin liranın gönderilmesi; 3) Merkez kurullarından, bağlı yönetim kurullarıyla sıkı bir bağın korunması istendi. (**Baykal 2:** 62-63) ★ Tokat Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Ahmet Fevzi Paşa ile yapılan görüşmeyi, onun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aleyhinde bulunduğunu anlattı (**Asarkaya:** 38)

2. İstanbul Üniversitesi'nde bütün öğretim kadrosu ve öğrenciler, derslere bir gün ara vererek İzmir göçmenlerinin durumunu tartıştılar. Dokuz kişilik bir yardım komitesi seçildi. Komite İstanbul'u 30 bölgeye ayırarak felakete uğrayanlar için yardım toplayacak. (**İfham:** 24; **Tas. Ef.**24, 25; **Sabah:** 25; **Vakit:** 27; **Gökbilgin** II: 173) ★ Denizli Millî Kurulu Başkanı Müftü Ahmet Hulusi Efendi, şehrin ileri gelenlerinden bazılarını, yazı ile Denizli'deki göçmenleri yerleştirmek ve ihtiyaçlarını gidermekle görevlendirdi. (**Tütenk:** 70)

3. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Antep Şubesi, mahallî hükümete kuruluş bildirisini vererek açıktan çalışmaya başladı. Dernek bir süredir gizli çalışıyordu. Derneğin kurulması için Mustafa Kemal'den gelen genelgeler, Mutasarrıf Celal Bey tarafından hasır altı edilmiş, Tahrirat Müdürü Ragıp Bey'in ön ayak olmasıyla Belediye'de yapılan toplantıda, Antep Müftüsü, Mustafa Kemal'in arkasından gidilemeyeceğini söyleyince girişim sonuçsuz kalmıştı. Eşraftan hayır gelmeyeceğini anlayan gençler, derneği, Belediye Hekimi Hamit (Uras) Bey'in başkanlığında kurdular. Derneğe daha sonra Antep ileri gelenlerinden birçoğu da kaydolacak, bunlar yemin de edecektir.

4. Karabekir, Sivas'tan kolordu vekâletine çektiği telde, mahalle ve köylere kadar örgütün genişletilmesini istedi, bu işle askerlik şubelerinin görevli olduğunu bildirdi (**Karabekir 1:** 371).

1919 - KASIM

5. Ermenilerle Azerbaycanlılar Tiflis'te bir anlaşma imzaladılar (**Jaeschke 1:** 77).

6. Delhi Hilafet Konferansı'nda, Türkiye ile ilgili Müslüman direnişini desteklediklerı için, Hindulara teşekkür edildi. Gandhi, buna karşılık şunları söyledi: "80 Milyon Müslüman acı çekerken 220 milyon Hindu buna nasıl dayanabilir?" (**Sinha:** 72)

7. **İkdam:** İstanbul'un köşe-bucaklarında titreyen biçareler. —İstikbal'den: Metropolit Hrisantos'un görüşleri: Trabzon Ermenilere verilemez. Türklerle Rumlar arasında bir ayrılık olmamalıdır. Bu iki milliyet birlikte çalışmalıdır. (İkdam, bu görüşlerin bütün Rumlarca paylaşılmasını diliyor). **İzmir'e Doğru:** Vaziyet karşısında millî vazifelerimiz. **Peyam**'da Ali Kemal: İttihatçıların kılıç artıkları eline geçersek hiç şüphesiz bizi asarlar... (Ali Kemal, Büyük Zaferden sonra İzmit'te, Nurettin Paşa tarafından linç ettirilerek öldürülecektir!) **İfham:** Millî Kongre: çürük temel. **Vakit:** Konya İnceleme Kurulu Başkanı Hurşit Paşa ile görüşme. —Bozkır olayı. —Hükümet ve Kuvayı Milliye. **Tasviri Efkâr:** İstanbul'un İslam nazarında yeri —Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le Amasya'da mülakat. **Yenigün**'ün başyazısı sansür. —Pontus Cumhuriyeti hülyaları. Trabzon Metropolitinin hülyaları. Fiil ile kavil birbirine uymuyor. **Alemdar**'da R. Cevat: Tasviri Efkâr yine Teşkilat-ı Milliye'den bahsediyor. Bu bahsi açmasanız... Zulmetten nura mı koşuyoruz, nurdan zulmete mi? Tasviri Efkâr izah etsin. **Albayrak:** Suriye Anlaşması münasebetiyle, —Erzurumluların, bütün dünyaya yayımladıkları, Suriye Anlaşması'nı protesto eden bildirisi. —Ortaçağda mıyız? Güney Anadolu'da tedhiş, katl suretiyle imha siyaseti.

24 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu, 1) Fransızların Bandırma'ya asker çıkarmaya hakları olmadığını bildirerek 12. Kolordu ve 56. Tümen'den Hükümet'in bu konuda bir bildirim yapıp yapmadığını sordu. 2) Demirci Mehmet Efe'ye, subayların hiç bir yabancı subayla ilişki kurmaması, propaganda yapan yabancı subayların bölgeden çıkarılması, zorunlu kalınırsa İngiliz ve Fransızlara da cephede silah kullanılması emredildi. 3) Maraş, Andırın, Süleymanlı, Göksun eşrafına, Maraş'a gelmekte olan Fransız Askerî Vali André (Andrea)'yi karşılamaya çıkmamaları bildirildi.... (**Baykal 2:** 63-64)

2. Yüzbaşı André, 125 kişilik Jandarma kuvvetiyle Maraş'a geldi. André, 18 Kasım'da Osmaniye'de bulunuyorken Maraş'ın yönetimi ile görevlendirilmişti. André'yi belediye başkanı, kadı ve müftü karşıladı. Beyazıtzade Ailesi, akşam André şerefine bir ziyafet verdi. (**Véou:** 132; **Bağdatlıoğlu:** 48; **TİH IV:** 59; **Y. Özalp:** 33. Son üç kaynak, 26'da geldiğini yazmaktadır)

3. Millî örgütlerin bazı idareci ve kumandanları kabul etmemesi üzerine Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e "Devletin iç işleri ve siyaseti hiç ortak

1919 - KASIM

kabul etmez" diye yazdı. Bu konuda tatminkâr cevap istedi. (**Nutuk,** ves. 194) Cemal Paşa, başka bir cevap yazısında, Bakanlığının Aydın Kuvayı Milliyesi'ne elbise, silah, teçhizat gibi her türlü yardımı yaptığını ve yapacağını bildirerek Refet Bey'e Kuvayı Milliye komutanlığının resmen verilmesinde sakınca olduğunu ileri sürdü. (**TK** 13: 11).

4. Çerkes Ethem kuvvetleri Gönen'e geldi. Anzavur, çarpışmayı kabul etmeyerek Bayramiç Köyü'ne çekildi. (**TİH VI**(1974): 70)

5. Padişah, Hükümet'in Bolu'da bir ay süreyle sıkıyönetim ilan eden kararını onayladı (**TV:** 3710). ★ Hükümet, eşkıyalığın bastırılması için Bolu'da tedbir alıyor. Bolu'da divanıharp kuruldu. 11 Aralık'ta jandarma bütçesine 595.000 lira olağanüstü ödenek konulacak (**TV:** 3712) ★ Bakanlar Kurulu, Trakya'nın Karadeniz ve Marmara kıyılarında Laz çetelerinin yaptıkları baskın ve soygunculuğu önlemek için İngilizlerin daha önce el koymuş olduğu deniz araçlarının geri istenmesine karar verdi. Edirne valisinin teli için bkz. 1 Kasım. (**Gökbilgin** II: 222)

6. Gebze'de çetecilik yapmakta olan Yahya Kaptan, Mustafa Kemal'e başvurarak ondan emir beklediğini bildirdi. Mustafa Kemal, bulunduğu çevrede güçlü bir teşkilatlanmaya gitmesini öğütledi ve hazır beklemesini bildirdi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kartal Şubesi Başkanı Ahmet Necati Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, köyde sebepsiz adam öldüren, gasp yapan Yahya Kaptan'ın Hükümet'çe koğuşturulduğunu, kendisini teslim etmek zorunluluğu bulunduğunu bildirdi. (**Nutuk,** ves. 199-201)

7. 20. Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği raporda, Eskişehir'de bir İngiliz subayının, kendisini selamlamayan bir Türk erini tokatladığını, yaptıkları şikâyetten olumlu bir sonuç alamadığını bildirdi. "Erlerin selamlamasını ve üzücü olaylara meydan verilmemesini emrettim" dedi. (**HTVD** 40, ves. 952)

8. İstanbul'da seçim başladı. Seçimler 18 Aralık'ta sonuçlanacak. (**Akşam:** 24; **İfham, Vakit, Sabah, Alemdar, YG, İleri:** 24, 25)

9. Delhi'de, Gandi'nin başkanlığı altında Hindu-Müslüman Birleşik Konferansı toplandı. Konferansın en çok tartışılan konusu Türkiye, Hintliler, Hilafet sorunu çözümlenmedikçe yakında başlayacak barış şenliklerine katılmalarının anlamsız olduğunu kararlaştırdılar. (**YG:** 31.1.1920; **Tansel** II: 178)

10. Gökalp'in Malta Polverista'dan eşine mektubu, "Kalbim emin, ruhum vecdli olarak vaktimi hoş geçiriyorum. Hayaller, vehimlerle kendimi sinirlendirmiyorum. Neticenin hayır olacağına eminim; fakat bu neticenin çabuklaştırılması da mümkün değil. Sulhtan evvel hiç bir şey ümit edilemez. O halde beyhude müracaatlara lüzum yok... Sulh da artık yaklaştı... Kalbim bir yalçın kaya gibi kuvvetlidir". (**F.A.Tansel:** 92)

1919 - KASIM

11. **Akşam:** İstanbul bugün rey veriyor. Bugün ikinci seçmenler seçiliyor. **İfham, Vakit:** İstanbul'da seçim başlıyor. Herkes sandık başına koşmalı ve reyini vermelidir. **İkdam:** Yine seçimler. —İzmir'in bahtsız mülteci ve muhacirleri için Darülfünun'da konferans. **Sabah:** Seçim başlıyor. Her Osmanlı için, reyini vermek hem hak, hem vazifedir. —Lütfî Fikri: Osmanlılık karşısında Kürtler: Türklerle Kürtler arasında uçurum derin değildir. Kürtler Osmanlı Devleti'nden ayrılmamalıdır. Barıştan sonra istekleri tatmin edilecektir. **Yenigün:** Bogos Nubar Paşa'nın Times'a mektubu: Ermeniler Türklerin istiklal haklarına asla karşı değillerdir. —Y. Nadi, Fransız seçimleri üzerinde durarak dün olduğu gibi yarın da Fransa'nın Türk dostu olacağını yazıyor. **Alemdar:** Dünyanın en büyük muhakemesi. 1.000 Macar Bolşeviği idam kararını bekliyor. —R. Cevat: Hıristiyanlarla bizim seçim konusundaki görüşlerimiz aynı değil. Onlar seçime katılmazken ne haliniz varsa görün diyorlar, biz ise Ocağın (İttihat ve Terakki) is kokusu var, Ocak yine parlıyor diyerek meşru seçim istiyoruz. **İleri:** Reylerinizi sandığa atarken iyi düşününüz.

25 - SALI

1. İstanbul Hükümeti'nin Anadolu İnceleme kurullarından Ahmet Fevzi Paşa Başkanlığında olanı Sivas'a geldi. Temsil Kurulu, Karabekir'in ısrarıyla dün akşam üzeri Fevzi Paşa'yı karşılamaya çıkmış, ancak o, otomobili bozulduğundan Yenihan'da kalmıştı. Bugün karşılamaya küçük bir birlik gönderildi. Mustafa Kemal'i tecrit etmeye çalışan Fevzi Paşa, yarın Karabekir'le görüşecek. (**Karabekir 1:** 372; **Cebesoy 1:** 250; **Peyam:** 26 "Tokat'ta"; **Sabah:** 28 "Tokat'ta")

2. Temsil Kurulu, Bandırma'da bulunan 12. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği yazıda, Yunanlıların saldırması üzerine savaşçılara silah ve cephane, gereğinde makineli tüfek ve topçu birlikleriyle yardım edilmesini istedi. Durumu Demirci Mehmet Efe'ye de haber verdi. (**Baykal 2:** 64) ★ Mustafa Kemal, Güney Anadolu'da millî teşkilatın esaslı bir biçimde meydana getirilmesini, işgal bölgelerinde millî ordu esaslarının kurulmasını istedi (**TİH** VII: 79) ★ Albay Refet, Balıkesir'e gelerek cephede örgütlenme ve yönetim konularını Albay Kâzım Bey'le görüştü. (**Özalp:** 75).

3. Mustafa Kemal, İzmit'te Birinci Tümen Komutanı'ndan, Yahya Kaptan'ın yasal koğuşturmadan kurtarılmasını istedi. Dernek Başkanı Ahmet Necati, dün Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Yahya Kaptan'ı Hükümet'e teslim etmek zorunda olduğunu bildirmişti. (**Söylev I:** 226)

4. Fransızların Maraş'ta Türk jandarmasına maaş vermek istemeleri, Türkler tarafından tepkiyle karşılandı. Mutasarrıf, işgal edilen binalara Fransız bayraklarının çekilmesini de protesto etti. İşgal kumandanı André, 125 askerle Maraş'a dün gelmişti. (**Abadi:** 22)

1919 - KASIM

5. Padişah, Beykoz'daki köşkünü İzmir yetimlerine ayırdı (**İkdam:** 26; **İfham:** 26 "Türk milletinin babası Padişahımızın yeni bir iyiliği).

6. İstanbul Hükümeti'nin Rus Hükümeti olarak kabul ettiği Denikin yönetiminin temsilcisi Çerbatskov, Taganrog'dan İstanbul'a geldi. Denikin'in İstanbul'da elçiliği de var. **İfham, Tas.Ef.** 26; **Tas. Ef.** 29 Mülakat: Rusya'nın izlediği siyaset Türkiye'ninki gibidir. Taksim edilmeye karşıyız".)

7. Müttefikler, Alman Doyçe Bank'ın İstanbul'da kendi kontrolleri altında çalışmasına izin verdiler.

8. **İleri:** Kış olanca şiddetiyle devam ediyor. Muhacirleri düşünelim. **Alemdar:** Millî Meclis, ancak İstanbul'da toplanır. **Yenigün:** Fransa'nın Suriye ve Doğu siyaseti. —İstanbul seçimleri dün başladı. **Tasviri Efkâr:** Sulh yapmak harbe girmekten zor imiş. —Amerikan Senatosu, mandayı reddetti mi? **İkdam:** (Meclis'in toplanma yeri olarak) İstanbul mu, Bursa mı? İstanbul. **İfham**'ın başyazısı çıkarılmış. —İngiltere'de Rus siyaseti. **Times:** Mustafa Kemal, hareketin en büyük lideridir (**Jaeschke 1:** 78)

26 - ÇARŞAMBA

1. Sivas'ta Temsil Kurulu üyeleriyle komutanlar arasında 16 Kasım'da başlayan gizli görüşmeler devam ediyor. Bugün, Meclis toplandıktan sonra Temsil Kurulu'nun devam edip etmeyeceği tartışıldı. Mustafa Kemal, toplantıya katılanlara, Hükümet'le aralarında anlaşmazlıklar olduğunu anlatarak, İstanbul'la uzlaşan görüşleri gidermeye çalıştı. Komutanlar, "Askeri besleyecek paramız yok" deyince Mustafa Kemal "Halk askeri besler" dedi. (**Karabekir 1:** 375; **Borak 1:** 93)

2. Karabekir, Sivas'a dün gelen İnceleme Kurulu Başkanı Fevzi Paşa ile görüştü. Fevzi Paşa Mustafa Kemal'den yakındı. Onun diktatör olmak istediğini, Ali Fuat Paşa'nın ihtiraslı olduğunu ileri sürdü. "İsmet de seni, benim gibi ikaz etmek fikrinde. Bunlara kuvvet verme" dedi. Karabekir, İstanbul'dan çıkıp gelmemelerinden şikâyette bulunarak "Burada kalın, seni reis yapalım" dedi. Fevzi Paşa, Temsil Kurulunu da ziyaret etti. (**Karabekir 1:** 373; **2:** 183; **Cebesoy 1:** 250)

3. Hükümet, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ illeri haberleşmesine sansür koydu. Ermenilerin asayişi bozucu hareketlerine karşı da tedbir alınmasını kararlaştırdı. 13. Kolordu Komutanlığı, Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği bir yazıda Ermenilere eşya çuvalları içinde direktif sevkolunduğunu, Ermenilerin Fransız ordusuna kaydolmak üzere Halep ve Adana'ya gitmekte olduklarını bildirmişti. (**Gökbilgin** II: 192) ★ Bakanlar Kurulu, Adalet Bakanlığı'nın bir sorusu üzerine, haklarındaki kanunî koğuşturma ertelenmiş olan geri dönmüş Ermeniler hakkında

1919 - KASIM

bu erteleme sebebinin ortadan kalktığına karar verdi. Sözkonusu erteleme, savaştan önce suç işlemekten sanık olup göçe tabi tutulan Ermeniler hakkındaydı. (**Gökbilgin II**: 224)

4. Yunanistan'ın İstanbul Başkomiserliği'ne atadığı Kanellepulos şehre geldi (**Jaeschke 1**: 78).

5. Curzon, Robeck'e yazıyor: Demiryollarındaki birliklerimizi ve personelimizi çekmeyi düşünüyoruz. Bu, Mustafa Kemal'i yumuşatabilir. Siz ne dersiniz? (**Şimşir** I: 236) ★ İngiliz Savaş Bakanlığı, bütün İngiliz kontrol subaylarının Anadolu'dan çıkarılmasını istedi (**Jaeschke 1**: 78).

6. André, Maraş'ta Jandarma kumandanı Ali Bey'i görevinden uzaklaştırdı (**Mümtaz**: 4). Osmaniye'den bugün Maraş'a gelen Askerî Vali André (krş. 24), Ermeniler tarafından coşkuyla karşılandı (**Bağdatlıoğlu**: 48; **TİH** IV: 59; **Y. Özalp**: 33).

7. İngilizler, İrlanda bağımsızlıkçılarının örgütü Sinn Fein'i yasa dışı ilan ettiler. İngiliz Hükümeti, bu Örgüte bağlı milletvekillerinin çoğunluğunu meydana getirdiği İrlanda Parlamentosu'nu 12 Eylül'de dağıtmıştı. (**Akşin**: 221)

8. **Akşam**: Hayım Nahum Efendi'nin Oriental'a demeci: **Peyam**'da A.Kemal: Almanya, Avusturya, Bulgaristan barış imzalama muradına erdiler. Biz büsbütün unutulduk. —Muhterem Hrisantos Efendi. **Vakit**: Seçimin ikinci günü. Sivas'ta kazananlardan birkaç isim: Samih Fethi, Rauf, Kara Vasıf, Rıza Nur. **Yenigün**: Seçim var! Sandık başına! **İkdam**: İstanbul'un Aydın biçarelerine yardımı. —Seçimlerle ilgili haber ve yorumlar.

27 - PERŞEMBE

1. Sivas toplantısında bugün İstanbul'dan gelen Kara Vasıf'ın getirdiği Haberler dinlendi. Vasıf Bey, Hürriyet ve İtilaf'tan başka İngilizci parti olmadığını, partilerin tabanları ve güçleri bulunmadığını söyledi. Sait Molla'nın Fru'ya yazdığı mektupların kopyalarını okudu. Fransızlarla ve ABD Yüksek Komiseri Bristol'la yaptığı görüşmeleri anlattı. (**Karabekir 1**: 375; **Borak 1**: 111)

2. İnceleme Kurulu Başkanı Fevzi Paşa, Sivas'tan ilk raporunu gönderdi. Önceki gün şehre gelen ve dün Karabekir'le, ayrıca Temsil Kurulu'yla görüşen Fevzi Paşa raporunda, Sivas'ta birkaç gün kalacaklarını, yaptıkları ilk incelemeye göre, Sivas'tan mebus seçilen kimselerin tarafsız kişiler olduklarını, ileri gelen kişilerin Meclis'in İstanbul'da toplanmasını istediğini belirtti. İnceleme Kurulu'nun daha önce Havza, Merzifon ve Amasya'dan gönderdiği ve Kuvayı Milliye lehinde olan raporlar, bugün İçişleri Bakan Müsteşarı Keşfi imzasıyla Bakanlar Kurulu'na sunuldu. (**Gökbilgin** II: 152)

1919 - KASIM

3. Üniversite öğrencilerinin bildirisinde, 18 Kasım'daki İzmir depreminden zarar gören ve işgalden kaçan 140.000 evsiz kişiye yardım edilmesi istendi (**Vakit, İkdam, Alemdar:** 27; **Gökbilgin** II: 174).

4. İngiliz Muhipler Cemiyeti, Padişah'a sunduğu muhtırada, ihtilalci akımın önce Padişah'ın yakınları arasında ortaya çıktığını ve şimdi birçok komplolar kurduğunu ileri sürdü (**Sonyel:** 63).

5. Maraş kalesinde Fransız bayrağı dalgalanıyor! Fransızların Maraş Valisi Andrea, kaledeki Türk bayrağını indirtti. Türk nöbetçiler buna engel olamadılar fakat şehre dağılarak durumu halka anlattılar. (**TİH** IV: 59; **Bağdatlıoğlu:** 52) ★ Büyük Cami İmamı Dayızade, cemaate, Fransızların verecekleri her emre uyulmasının zorunlu olduğunu söyledi. Halk ertesi günü, imamı sakalından tutarak sürüklemiş... (**Véou:** 132)

6. Demirci Mehmet Efe Çetesi, Yörük Ali Efe ile üstünlük yarışından ötürü Muğla'yı bastı. Muğla ileri gelenleri, iki çete grubu arasında çatışmayı önlediler. İstilacılara karşı çarpışan bu iki kuvvetin birbirine düşmesi, Muğla halkını üzdü. (**Ü. Türkeş:** 355)

7. 9. Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, 3. Kafkas Tümeni Komutanlığı'na, bu tümenin eski komutanı (Deli) Halit Bey de 9. Tümen Komutanlığı'na atandılar. Tekirdağ ve Samsun divanharplerinin başkanlıklarına da yeni atamalar yapıldı. (**TV:** 3713)

8. Temsil Kurulu, Birinci Tümen Komutanlığı'ndan Yahya Kaptan'a gereken yardımın yapılmasını istedi. Yahya Kaptan'ın şikâyeti üzerine, Kartal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Binbaşı Necati Bey hakkında, hemen soruşturma yapılması da istendi. (**Baykal 2:** 65)

9. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın, Hükümet İşlerine karışılmamasını isteyen 24 tarihli yazısına cevap vererek, Hükümet işlerine karışmadıklarını ancak Millî Teşkilat'ı zayıflatacak hiç bir işleme de izin vermeyeceklerini bildirdi. Temsil Kurulu'nun şikâyetçi olduğu idareciler hakkında Hükümet'in hiç bir işlem yapmadığı belirtilerek, Kurul'un, yükümlendiği tutuma uyduğu ama Hükümet'in Salih Paşa'nın Amasya'da imzaladığı kararlara uymadığı ileri sürüldü. (**Nutuk,** ves. 195)

10. 18 Kasım'da göreve başlayan Kastamonu Valisi Cemal Bey, yayımladığı bir genelgeye Temsil Kurulu'nun emrini ekleyerek, daire başkanlarından millî mücadele konusundaki görüşlerini sordu. Gelen cevaplarda, yalnız iki daire başkanının aleyhte görüş bildirdiği görülecektir. (**Erdeha:** 222)

11. Anzavur'un takibi plansız ve düzensiz bir biçimde sürüyor. Gönen'e gitmek üzere Aksakal İstasyonu'na gelen Yarbay Rahmi Bey komutasındaki birlik, is-

1919 - KASIM

yancılarla karşılaştı. Anzavur'un adamları kurtulup kaçtılar. (**TİH** VI: 21; VI (1974): 70)

12. İtilaf Devletleri'yle Bulgaristan arasında Neuilly anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre Dobruca Romanya'ya verildi. Trakya galiplerde kaldı. Bulgar ordusu mevcudunun 20.000'i aşamayacağı belirlendi. Bulgarlar donanmayı Müttefiklere teslim etmeye, 2 Milyar 500 milyon altın Frank ödemeye mahkûm edildi. İtilaf Devletleri, Almanya ile 28 Temmuz'da Versay, Avusturya ile 10 Eylül'de Saint Germain, Macaristan ile 13 Temmuz'da Trianon anlaşmalarını imzalamışlardı. Türkiye anlaşması ise İtilaf Devletleri'nin paylaşma yarışı ve Anadolu'da gelişen direniş hareketi yüzünden gecikiyor. (**Tas.Ef.** 28, 29; **İkdam:** 29; **İfham:** 29, 30; **YG:** 28; 30; **UİT** III: 153; **TİH** I: 187; **Rentis:** 4; **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri:** 91)

13. Münih'te bulunan Cemal Paşa'dan Talat Paşa'ya mektup: Doğu'da çalışmak lazım. Arapları da boş bırakmamalı. Cumhurbaşkanı Wilson'a yazdığım bir mektupta federal bir İslam hükümeti gereğinden söz etmiştim... (**Aydemir 3,** III: 526) ★ Ziya Gökalp'in Malta Polverista'dan eşine mektubu: "Bu hafta yüz otuz kadar mevcutlu ilk esirler kafilesi, bir vapurla İstanbul'a doğru hareket etti... Sulhü bekleyerek kitaplarımla meşgul oluyorum, ruhumu daima sekinet içinde, vecd içinde bulunduruyorum. Ömrüm, sakin akan bir ırmağın sessiz hareketi gibi geçiyor. Bütün günlerim, gecenin yıldızları gibi birbirine benziyor" (**F.A.Tansel:** 95)

14. İngilizlerin Bağdat Sivil Komiseri, Dışişleri Bakanlığı'nın 22 Kasım tarihli yazısına cevap vererek Binbaşı Noel'in adı geçen yazıda özetlenen görüşlerinin hiçbirine katılmadığını bildirdi. Sivil Komiser, Türk otoritesinin Kürdistan'da devam ettiğini, İzmir ve Adana gibi yerlerdeki etkinliklerin bu otoriteyi güçlendirdiğini, Kürtlerin, kendi başlarına bırakılırlarsa İngiliz yanlısı olacakları görüşüne katılmadığını, etnolojik sınırların iyi sınırlar olmadığını, Mezopotamya kuzeyinde özerk devletler oluşturulması gerektiğini anlattı. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan** 109)

15. **Yenigün**'de Y. Nadi: En acil ihtiyacımız bir an önce sulhü imzalamaktır. Tabiî, hak ve adalete dayanan bir sulh. **İzmir'e Doğru:** Bir ikisi müstesna, İstanbul ve İzmir zenginlerine! Zavallı Türk hiç düşünemezdi ki kalpleriniz Türk olan her şeye ve her varlığa karşı kayıtsızmış. Bu memleketin kanını damla damla emen beyefendiler, ne doymak bilmeyen bir servet hırsınız varmış! **İfham:** Açıklık istiyoruz. —Ahmet Anzavur hadisesi (İzmire Doğru'dan). **Vakit:** Hahambaşı Efendi'nin demeci. Hayım Nahum Efendi, Türkiye'nin Avrupa devletleri ahenginde yer almaya davet olunacağını ve gezisinden pek memnun olduğunu söylüyor. **Tasviri Efkâr ve Sabah**'ta Hayım Nahum Efendi'nin Monitor Oriental'e demeci: Türk Hükümeti'ne karşı eski tutumumuzu devam ettireceğiz. Yani doğruluk ve sadakat. İsteklerimizin çoğunu elde ettik. Seçim-

1919 - KASIM

lere katılacağız, üç mebus çıkaracağımızı umuyorum. Mustafa Kemal ihtilalci değildir, Hükümet'le işbirliği yapmaktadır (biraz sansür). **Alemdar'**da R. Cevat: Nasyonalizm ve Separatizm: Onlar buraya gelemeyecekler. Koskoca payitaht oraya naklolunur mu? Eski ayrılıkları tamir ederken yenilerini çıkarıyoruz. **İleri:** Zavallı muhacirlerimiz imdat ve muavenet bekliyor. **İkdam'**da bol sansür. **Akşam'**da N. Sadık, İttihatçı adayların mebusluktan çekilmesini, bunlardan seçilen olursa, mazbatasının Meclis tarafından reddedilmesini öneriyor. —Muhacirler bizden medet umuyor. —Bazı Türk gençleri, Hayım Nahum Efendi'yi merasimle karşılamak üzere hazırlık yapıyorlar. **Albayrak'ta** Müştak Sıtkı: Suriye Anlaşması münasebetiyle: Bir damla kanın akmasına razı olmadıklarını ilan eden galipler, ikinci bir selin kaynağını kendi kalplerinde, kendi kalemlerinde aramayı unutmamalıdırlar. **Karagöz'**de Karagöz'le Hacivat'ın ihtikâra karşı mücadelesi. **Servetifünun'**da, Celal Sahir'in "Genç Türk İştirakçilerine" ithaf ettiği şiiri: Dünyanın Hali: ...Müsavat doğrusu o biraz var gibi / Say ile sermaye ikisi de muhtaç / Sermayenin gözü, sayin de karnı aç / Sayin gözü dolu, sermayenin cebi... (İfham'dan)

28 - CUMA

1. Fransızların kaledeki Türk bayrağını indirip yerine Fransız bayrağı asmaları üzerine Maraş'ta birkaç nüsha çoğaltılan bir bildiri camilere bırakıldı. Bildiride, dinin ölmekte olduğu bildirilerek "Korkma! Korkma! seni burada birkaç kişilik Fransız kuvveti kıramaz. Al sancağımızı yerine koyalım!" dendi. Halk, Türk bayrağının dalgalanmadığı yerde cuma namazı kılınamayacağına karar vererek, kale duvarlarına tırmandı; Türk bayrağını yerine astı ve namazı onun gölgesinde tamamladı. Halk, hükümet konağına giderek Fransız valisinin binadan çıkarılmasını istedi, aksi halde bu işi halkın yapacağı bildirildi. Guvarnör binayı terketmek zorunda kaldı. (**Şapolyo 2:** 172; **TİH** IV: 60; **Y. Özalp;** 37; **Bağdatlıoğlu:** 53)

2. Sivas toplantısında, dün buraya gelen Kara Vasıf, istanbul hakkındaki soruları cevapladı. Daha kötüsünün geleceği hesaba katılarak şimdilik Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin düşürülmesi çabasına girmeme kararı alındı. 16 Kasım'dan beri devam eden gizli toplantı yarın sona erecek. (**Yak. Tar.** III: 181)

3. Balıkesir Belediyesi önünde on bini aşkın kişinin katıldığı bir miting yapılarak Yunanlılar protesto edildi. "Medenî âleme" yayımlanan bildiride "Türk, Yunan yönetimi altında yaşayamaz. Türk, bu gerçeği genel savaştan bitkin çıkmasına rağmen, altı aydan beri döktüğü kanlarla, yaptığı fedakârlıklarla kesin olarak ispat etmiştir" denildi. (**İ. Doğru:** 27, 30; **YG:** 30; **Özalp:** 77; **TİH** II/2: 39, 354) ★ Önceki gün Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti üyeleri, yönetim kurulunu oluşturdular. Vali Reşit Paşa'nın eşi, yaptığı açış konuşmasında "İstiklalini kaybeden bir millet, en büyük rahata nail ol-

1919 - KASIM

sa bile artık o memleketin sahibi değildir" dedi. 16 kişiden oluşacak yönetim kuruluna memurların ve yerlilerin eşlerinden mümkün olduğu kadar onların hukukunu savunabilecek liyakatta olanların seçilmesini istedi. Darüleytam Müdiresi Makbule Hanım da yaptığı ateşli konuşmada işgal edilen yerler boşaltılmazsa kendilerine yaşamanın haram olduğunu söyleyerek şöyle dedi: Balta ile, bıçakla, sopa ile hatta tırnaklarımızla düşmanlarımızın üzerine hücum ederek bu sevgili vatanımızı müdafaa edeceğiz. Bu mübarek topraklar ya bizim vatanımız yahut mezarımız olacak. Hem vallah, hem billah değil mi hanımefendiler?" Dernek genel kurulu adına Padişah'a çekilen telde meşru hakların tanınması için İtilaf Devletleri'ne başvurulması dileğinde bulunuldu. Bugün Nümune Mektebi'nde toplanan Sivas İslam kadınlarının şehitler için mevlit okuttuğu İçişleri Bakanlığı'na da bildirilerek aynı istek dile getirildi. Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın İstanbul siyasî temsilcilerine çekilen telde de Türkiye'de işlenen facialardan Amerika ve Avrupa kamuoyu vicdanının sızlaması istenerek Urfa, Antep ve Maraş'ın işgali kınandı. "Günden güne artmakta olan haksızlıklar, zulümler karşısında biz İslam kadınları da erkeklerimizle bir safta vatanımızı, istiklalimizi, din ve namusumuzu muhafaza ve müdafaa için her türlü fedakârlığı kabule ahd ü peyman eyledik" denildi. (**Baykal 3:** 2, 20; **BTTD** 2: 17; **Gökbilgin** II: 239; **Tansel** II: 168).

4. Binbaşı Mahmut Nedim komutasındaki kuvvetler Düzce'ye vardı. Mahmut Nedim Bey, Düzce ve İzmit'te sıkıyönetim ilan edecek, 20 gün içinde 79 suçluyu yakalayacaktır. Ulubat'a yapılan çarpışmalarda Anzavur'un kuvveti dağıldı, ancak kendisi yakalanamadı.

5. Temsil Kurulu, Cemal Paşa'ya verdiği cevapta, yöneltilen suçlamaları reddetti. Diğer kararlar: 1) İzmir Posta Başmüdürü Ethem Bey'e: Mösyö Talon'un Karahisar'a gelmesi; 2) Demirci Mehmet Efe'ye: Kuvayı Milliye'ye yardım için Harbiye Bakanlığı'ndan kolordulara emir verildiği, 3) Merzifon yönetim kuruluna: İsmail Hami'nin Temsil Kurulu ile hiç bir ilgisinin olmadığı ve onun millî teşkilatla ilgili olarak görevlendirilmediği; 4) Büyük devletlerin temsilcilerine: Adana'da Fransızların zorla bayrak astırmalarını protesto, 5) İlgililere: Olayı protesto etmeleri... (**Baykal 2:** 65-66)

6. Monitor Oriental Gazetesi'nin Paris Muhabiri, Ermeni Delegeleri Başkanı Nubar Paşa ile yaptığı mülakatı İstanbul'a telledi. Bogos Nubar Paşa, Amerikan'nın Barış Konferansı'ndan çekilmesine üzüldüklerini, Ermenistan'da durumun istedikleri kadar iyi olmadığını, büyük devletlerin Ermenileri Türk yönetiminden kurtaracaklarını umduklarını söylüyor. (**Akşam:** 28)

7. İngiliz haberalma raporuna göre Mustafa Kemal, Suriyelilere bildiriler göndererek onları emperyalistlere karşı mücadeleye çağırıyor: "Aramızdaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak silahlarımızı ülkelerimizi bölmek isteyen hainlere çevirelim!... (**Sonyel:** 191; **Bayur 2:** 174) ★ Dışişleri Bakanı Curzon'dan

1919 - KASIM

Yüksek Komiser Robeck'e: Teklif etseler bile Türkiye'nin mandasını kabul etmeyeceğiz. (**Jaeschke 2:** 25) ★ Dışişleri Bakanlığı görevlilerinden Kidston'un Paris'te bulunan Crowe'e yazısı: Ermenileri silahlandırmak sakıncalıdır. Müslüman komşularını kesebilirler. Büyük Ermenistan'ı gerçekleştirmek mümkün değil. Doğu illerinde Kürt ve Ermeni mandalarını kurmak için askerî kuvvete ihtiyaç var. Oysa elde yeteri kadar kuvvetimiz yok. Ayağımızı yorganımıza göre uzatalım. Kürtlere her ne kadar inanmasak da onları kullanmamız çıkarımız gereğidir. (**Documents:** 907; **Şimşir** I: 242; **Ulubelen:** 216; **Meram:** 228)

8. **İkdam**'da Millî Kongre'nin mebus adayları: Servet-i Fünun Sahibi Ahmet İhsan, Baro Başkanı Celalettin Arif, Osmanlı Bankası Yönetim Kurulu Üyesi Hamit Bey, Millî Banka İkinci Başkanı Hasan Ferit Bey, Belediye eski Başkanı Hüseyin Kâzım Bey, Hazine eski Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Londra Elçiliği eski Başkâtibi Reşat Sadi Bey, Darülfünun Profesörü Ahmet Selahattin Bey, Dr. Adnan Bey, Bern eski Elçisi Fuat Selim Bey, Evkaf eski Müsteşarı Kemal Atıf Bey, Lütfi Bey, Mişon Ventura Efendi, Deniz Ticareti Mahkemesi Başkanı Yusuf Ziya Bey. **Tasviri Efkâr:** Millî Kongre mebus adaylarını belirledi. **Peyam**'da Ali Kemal: İttihat ve Terakki nasıl ocak oldu? **İfham**'da yiyecek sıkıntısı ile ilgili haber ve yorumlar. —Millî Kongre dağıldı. **İleri:** Nusaybin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Şeyh Musa'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bağlılık telgrafı. **Vakit:** Divanıharp'teki dünkü yargılamalar. Yeni bir tehcir davası. —Mister Balfour diyor ki: Türkler gibi büyük bir millet dünya haritasından kaldırılamaz. Barıştan sonra kesin olarak bir Türk İmparatorluğu var olacaktır. **Alemdar:** Pazartesi günü İzmir hicretzedelerine yardım başlayacak. İnsaniyet ve Türklük vazifesi başına!

29 - CUMARTESİ

1. Maraş yurtseverleri, Çiçekli Cami'nin bir hücresinde gizli bir toplantı yaptılar, teşkilata nasıl başlanacağını tartıştılar. Güvenilir kişileri haberdar etmek için bir kurul görevlendirildi. Bir-iki toplantı daha yapıldıktan sonra Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulacaktır. (**TİH** IV: 76; **Bağdatlıoğlu:** 61; **Y.Özalp:** 51; **Belen:** 156)
2. Sivas'ta 16 Kasım'dan beri devam eden gizli toplantılar sona erdi. Çoğaltılıp katılanlara imzalı olarak verilen kararlara göre, İstanbul başka türlüsüne razı olmadığı için Meclis Başkent'te toplanacak, ancak Meclis'te güçlü bir grup meydana getirilecek, Fransızlara karşı askerî tedbirler alınacak. Kararları imzalayanlar: Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey, Hüsrev Sami Bey, Mazhar Müfit Bey, Rüstem Bey, Ömer Mümtaz Bey, Bekir Sami Bey, İbrahim Süreyya Bey, Hüseyin Selahattin Bey, Hakkı Behiç Bey, 12. Kolordu Kurmay Başkanı Şemsettin Bey, Kara Vasıf Bey (**Karabekir 1:** 365; **2:** 149; **Cebesoy 1:** 251; **Altay:** 194; **Söylev** I: 198)

1919 - KASIM

3. Temsil Kurulu, İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderdiği bir yazıda, Yunanlıların İzmir'de seçim yaptırmayışını protesto etti. (**Söylev** I: 239; **Baykal 2:** 67). Temsil Kurulu'nun diğer kararları: 1) Eskişehir Mıntıka Kumandanı Abbas Bey'e: Eskişehir'den seçilecek mebuslarla, ilerde bildirilecek bir tarihte toplantı yapılacağı; Eskişehir Kadısı Hamdi Efendi, Hükümet tarafından değiştirilmezse kovulmasının uygun olacağı; 2) 12. Kolordu Kumandanlığı'na: Halktan zorla para toplanmasına engel olunması. (**Baykal 2:** 66-67)

4. Bakanlar Kurulu, Batı Trakya Murahhaslığı'nın, Yunan zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınmış olanların yurtlarına geri gönderilmesi yolundaki isteğini geri çevirme kararı aldı (**Gökbilgin II:** 182)

5. Marsilya Pontos Genel Merkezi Başkanı Konstantinidis, Trabzon Metropolit'i Hrisantos'a gönderdiği mektupta, Pontus Rumlarının acıklı durumu hakkında bir rapor hazırlanıp ilgililerin dikkatinin çekilmesini istedi (**PM,** 1. ks.: 35).

6. İngiliz Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun 14-21 tarihlerini kapsayan raporu, Webb tarafından Curzon'a gönderildi: Anzavur başarı gösteriyor. Milliyetçiler bir Anadolu Cumhuriyeti ilan etmeyi düşünüyorlar. Harbord Kurulu üzerinde iyi bir izlenim bırakmak için hile yaptılar. Sömürgelerdeki Müslümanlar yüzünden İngilizlerin Türklere karşı sert tedbirler alamayacağı propagandasını yapıyorlar. Arapları ayaklandırmak için iki Türk subayı Halep ve Şam'a yollanacak. (**Şimşir** I: 246-247) ★ İngiliz Dışişleri Müsteşar Yardımcısı Crowe'a göre Mustafa Kemal, emperyalist bir siyaset güdüyor! Crowe buna kanıt olarak Rum, Ermeni ve Kürtlerin oturdukları bölgelerin, Mustafa Kemal tarafından bütün yabancı kontrollerden uzak bulundurulma isteğini gösterdi. Crowe, Paris'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a şunları da yazdı: Demiryollarındaki personeli çekmeyelim; bu Mustafa Kemal'i güçlendirir, Yunanlıların itirazına sebep olur. Hamdolsun, İzmir'deki Hıristiyanlar emniyettedir. (**Şimşir** I: 249, 251; **Jaeschke 2:** 170; **Sonyel:** 68)

7. 539 Türk eseri daha Mısır'dan İstanbul'a getirildi. Romanya'dan Rusya yoluyla gelen 71 esirden 67'si Selimiye Misafirhanesi'ne yerleştirildi. (**İkdam,** Sabah: 30)

8. **Vakit:** Yardım günü. **Tasviri Efkâr:** İstiklal için şuurlu bir millî uyanış lazım. —Paris'ten İstanbul'a dönmüş olan Ermenistan işleriyle görevli Haskell ile mülakat. **Sabah:** Sandık başları niçin tenha? (Gazete dar bölge sistemini savunuyor). **Peyam**'da A. Kemal: Evet iki siyaset vardır. —Seçim yolsuzlukları. **İleri:** Yardıma muhtaç muhacirleri düşünmeliyiz. **Yenigün:** Grayn Enstitüsü hesabına Amerika'ya tahsile giden ve gazetemize Amerika hayatı hakkında mektuplar yazacak olan Zekeriya Bey (Sertel) ve Sabiha Hanım (resimleri). —Miralay Haskell ile mülakat (Haskell, Kalkasya'nın durumu hakkında Paris'e bilgi vermekten dönerken önceki Akşam İstanbul'a gelmişti). **Alemdar**'da

1919 - KASIM

Refi Cevat "Mebuslarımız(!)" başlıklı yazısında Millî Kongre'nin İstanbul mebus adaylarına hücum ediyor: Eğer İstanbul'u bunlar temsil edecekse millî hakimiyete, hatta payitahta elveda demek gerekir.

30 - PAZAR

1. Yarbay Rahmi ve Çerkez Ethem Kuvvetleri, Anzavur'u Kirmasti'ye bağlı Söğütalan Köyü'nde çevirdilerse de Anzavur hayvanlarını bırakarak kaçmayı başardı. Birinci Anzavur olayı sona erdi. Anzavur, 16 Şubat 1920'de ikinci kez ayaklanacak, Mayıs 1920'de Adapazarı Bölgesi'nde Kuvayı İnzibatiye ile birlikte hareket edecektir. (**TİH** VI: 22; VI (1974): 71; **İncedayı** 1: 15) Anzavur'un "İzmit Mutasarrıf-ı Sabıkı ve Muhammedî Fırkası Kumandanı" unvanıyla "Kara Hasan Oğlumuza" yazdığı mektup: Cümlenizi eşkıya diyerek ne hallere koydular. Bu katil, hain güruhundan hükümette ve diğer yerlerde bulduklarına aman verme. Malları size helaldir. Müftiye başvur, "doğru" fetvasını al. Halifemizin başına toplanarak, bunları def edelim. Bu mel'unların topladıkları askercikleri memleketlerine gönder. Jandarma subaylarını hemen gebertiniz. Bu konuda Müslümanların birleştikleri konusunda Halifeliğe telgraf yazdır. (**Nutuk,** ves. 187)

2. Temsil Kurulu, Demirci Mehmet Efe'ye, İzmir'e göndereceği iki fedaî ile millet ve vatan düşmanları aleyhine yaptıracağı girişimin yerinde olacağını bildirdi. Demirci Mehmet Efe'den ayrıca, Isparta merkezinin haberi olmaksızın Nazilli Divanıharbi'ne adam gönderilmemesi için gerekenlere emir vermesi istendi. 12. Kolordu'ya Everek Askerlik Şubesi'ndeki silah ve 30 sandık cephanenin Kuvayı Milliye'ye verilmesi, 11. Tümen Kumandanı Mümtaz Bey'e de teşkilata dair gizli bilgiyi açık telgrafla veren Ulukışla Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Şakir Efendi hakkında soruşturma yapılması emri verildi. (**Baykal 2:** 67)

3. Fevzi Paşa, Temyiz Mahkemesi Üyesi Cafer İlhami ve Darülhikme üyesi Tevfik Beylerden meydana gelen İnceleme Kurulu, Sivas'tan gönderdiği raporda, Sivas'ta herkesin Kuvayı Milliye'ye taraftar olduğunu, anlaşmazlığın (Şeyh Recep olayı), yalnızca bu teşkilatı idare edenlere güvensizlikten kaynaklandığını bildirdi. Rapora göre Vali Paşa, teşkilattaki aşırı eğilimleri önlüyor, iyi yönetildiği takdirde bu teşkilat faydalı olabilir. Raporda, Sivas'ta milliyetler arasında geçimin iyi olduğu, Millî Teşkilat'ın henüz halktan para toplamadığı, yalnız köy bekçilerine silah dağıtıldığı bildirildi. İkinci bir raporda da, seçimlerde zor kullanılmamış olduğunun anlaşıldığı anlatıldı. (**Gökbilgin** II: 153)

4. Maraş halkının tepkisi karşısında şehirde tutunamayan Fransız Askerî Valisi Andrea, Maraş'ı terk etti. Kendisi Antep'e, jandarmaları ise geldikleri yer olan Osmaniye'ye gitti. (**Bağdatlıoğlu:** 60; **Şapolyo 2:** 173) ★ Antep'teki Fransız

1919 - KASIM

işgal kumandanı, Türk polis ve jandarmasının doğrudan doğruya Fransız memurlardan emir alacağını bildirdi. Mutasarrıf, bu isteği reddetti. (**Abadi:** 22; **Yetkin:** 41; **Lohanizade:** 31; **Ünler:** 26)

5. Bulgarlar, Batı Trakya'dan çekildiler. 27 Kasım'da imzalanan Neuilly Anlaşması, Bulgarların burayı boşaltmasını öngörüyordu. (**Tas. Ef.** 4 Aralık; **Jaeschke 1:** 78)

6. Kastamonu Valisi Cemal Bey, kaymakamlara gönderdiği emirde, ilin şakılerden temizlenmesini, halkın hükümetten beklediği adaletin gerçekleşmesini istedi (**Açıksözcü:** 90).

7. Roma'da kalmakta olan eski Büyükelçi Galip Kemali (Söylemezoğlu), dün Roma'ya gelen Venizelos'la yaptığı görüşmeyi Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa'ya bildirdi. Rapora göre Venizelos, Türkiye'nin savaşma gücünde olmadığını, Türk milletinin idare yeteneği bulunmadığını söyledi. (**Peyam:** 2, Venizelos'un Roma'ya gelişi; **Tas.Ef.** 11; **Yak. Tar.** I: 269)

8. 16-29 Kasım tarihleri arasında Sivas'ta yapılan toplantıya katılan komutanlar görevlerine dönmeye başladılar. Ali Fuat Paşa, Vali Haydar Bey, 12. Kolordu Kurmay Başkanı Şemsettin Bey, Batı'ya hareket ettiler. Karabekir de yarın Erzurum'a hareket edecek. (**Cebesoy 1:** 260, **Karabekir 1:** 377)

9. **İkdam:** İngiltere kuvvetli bir Türkiye'ye muhtaçtır. **İzmir'e Doğru:** Sevgili İzmirimiz için Balıkesir'de önceki gün yapılan miting. —Cephelerden haberler. **Tasviri Efkâr:** Hakikî ve tabiî kuvvetlerimiz. —İzmir felaketzedelerinin haline bir nazar. **Sabah:** Venizelos'a yapılan suikast. **Peyam'da** Ali Kemal: İstinkaf! İstinkaf! Bu şartlarda ciddî ve gerçek bir seçim yapılamazdı. **İfham,** bir iaşe (yiyecek) bakanlığı kurulmasında ısrar ediyor. **İleri:** Çarlık Rusyası ve biz. — Boğaziçi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti toplantısı. **Albayrak,** Türkçe İstanbul, Peyam gibi "milliyetsiz ve vatansız" iç düşman karşısında milletin azminden bir şey kaybetmeyeceğini yazıyor.

1919 - ARALIK

1 - PAZARTESİ

1. General Milne, Ege'de kendi adıyla anılan hattın Türk kuvvetleri tarafından çiğnendiği gerekçesiyle Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya gönderdiği bir yazıda, tehditlerde bulundu: Barış Konferansı'nın emirleri yerine gelmelidir. Bu harekete itaatsizlik gözüyle bakarım ve Osmanlı Hükümeti'ni sorumlu tutarım... (**Gökbilgin** II: 246; **Tansel** II: 194)

1919 - ARALIK

2. Fransız Generali Quérette, Urfa, Antep ve Maraş'taki Fransız kuvvetlerinin komutanlığına atanması münasebetiyle, Antep'te Fransızca bir bildiri yayımladı: Padişah ile olan anlaşmaya dayanarak Fransa bugünden itibaren Suriye, Kilikya ve Kuzey çevresinde koruyuculuk yapmaya başlıyor. Bütün halk silahlarımızın himayesi altındadır. Namuslu insanlar Fransa'nın yanında yer aldılar... (**Y. Özalp:** 49)

3. Kâzım Karabekir ile Fevzi Paşa Kurulu Sivas'tan ayrıldılar. Karabekir 16-29 Kasım gizli toplantılarına katılmış, Fevzi Paşa kurulu ise, Hükümet adına incelemelerde bulunmak üzere 6 gün önce gelmişti. (**Tas. Ef.** 2; **Alemdar:** 5; **Karabekir 1:** 377)

4. Kuvayı Milliye taraftarı 35 tutuklu, Bekirağa Bölüğü'nden serbest bırakıldı. Bunlar, Damat Ferit Paşa Hükümeti zamanında tutuklanmışlardı. (**Alemdar:** 3 "üç kişi kaldı"; **Coşar:** 2)

5. Bulgarların dün çekilmesi üzerine Gümülcine'de Fransız yönetimi kuruldu (**YG:** 4 "Mahallî idare"; **İleri;** 14, 31). ★ Bir Batı Trakya Kurulu İstanbul'a geldi (**Vakit:** 2). ★ Kara Vasıf, Sivas'a gönderdiği yazıda, Batı Trakya'yı Türkiye'ye bağlamak için kumandanlar istendiğini belirtti. Yazıda Anadolu'ya silah sevketme çabaları da anlatıldı. (**Nutuk,** ves. 298. Kara Vasıf, bu tarihte Sivas'tadır!)

6. Venizelos Paris'ten Atina'ya döndü. Verdiği demeçte "Anadolu'ya gidişimiz Rusya seferine benzemez. Bizi Anadolu'ya gönderenler, orada yerleşip kalmak hususundaki emellerimizi bilerek göndermişlerdir" dedi.(**Sabah:** 3,5; **Tas. Ef.** 3, 5, 7; **İleri:** 5, **YG:** 4)

7. Elazığ eski Valisi Ali Galip Bey İstanbul'a döndü. Peyam Gazetesi'ne giderken, Tasviri Efkâr muhabirinin sorularına kaçamak cevaplar verdi. 10 Eylül'de Malatya'dan kaçmış olan Ali Galip Bey, deniz yolu ile dönerken İzmir'de Vali İzzet Bey'in konuğu olmuştu. (**Tas. Ef, YG, Alemdar:** 2)

8. İçişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa bugün gönderdiği bir yazıya göre, Fas ve Cezayir Müslümanları, Fransız Hükümeti'ne bir muhtıra vererek, İzmir'in Türkiye'ye geri verilmesini istediler. Aksi halde hiç bir Müslüman askerinin Fransız Hükümeti'nin silahı altında bulundurulamayacağını, bu amaçla Fas ve Cezayir'de gösteriler yapıldığını bildirdiler.(**Gökbilgin** II: 257)

9. Sir E. Crowe, Paris'ten Londra'ya gönderdiği yazıda, Dışişleri görevlilerinden Kidston'un 28 kasım tarihli yazısındaki kaygılarına cevap verdi: Ermeni nüfusunun pek az olduğu yerler de Ermenistan'a katılmalı. Mustafa Kemal'e karşı İtilaf Devletleri'nin de kozları var: Malta esirleri... Türkiye sorununun çözümüne Amerika da ortak edilmeli, İzmir'in işgali iyi bir politikaydı çünkü İtalyanları önleyici idi. (**Şimşir** I: 251; **jaeschke 1:** 79)

1919 - ARALIK

10. Enver Paşa, Berlin'den Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta, Polis eski Müdürü Azmi'nin Konya'ya gidip Refet Bey ve Mustafa Kemal'le ilişki kurduğunu, yurttan gelen haberlerin iyi olduğunu, İtalyanların Talat Paşa'yı Roma'ya çağırdığını, onun yerine kendisinin (Cemal Paşa'nın) gitmesinin iyi olacağını bildirdi. Mektupta ileri sürüldüğüne göre İtalyanlar, Jön Türklerle birlikte çalışmaya istekli olduklarını bildirdiler. (**Tanin:** 15.11.1944)

11. **Tasviri Efkâr:** Dünya dengesinde Türkiye'nin yeri. **Yenigün:** Venizelos'a suikast. **Peyam**'da A. Kemal: Son safha. **İfham:** İstanbul batakhaneleri. —Siirt Sancağı'ndan birçok zevatın İçişleri Bakanlığı'na çektikleri, Kürt Teavün Cemiyeti'nin ayrılıkçı çalışmalarını protesto eden telgraf. **İleri**'de C. Nuri "toplumsal hastalıklarımız"ı anlatıyor: Teşkilatsızlık. —Japonya nasıl çalışıyor? **Genç Yolcular**'ın 3. sayısında Ziya Gökalp'in şiiri: Çoban ile Bülbül (**Kaplan vd** I: 138). **Alemdar**'da R. Cevat: Daha ne bekliyoruz? İngiltere'nin idaresini, adaletini sevmekle vatanımın menfaatini sevmiş ve gözetmiş oluyorum (Balfour'un bir söylevi münasebetiyle). —Sabahattin Bey, şahsı ve mesleği (dizi yazı). 15 Kasım'dan beri kapalı olan **Türk Dünyası**'nın 76. sayısında Kâzım Nami, İstanbul'u başa, Anadolu'yu gövdeye benzetti. "Gövde sağlam, baş hastadır". **Askerî Mecmua**'nın 9. sayısı.

2 - SALI

1. Temsil Kurulu'nun yazıları: 1) Balıkesir'de Refet Bey'e: İngilizlerle ilişki kurulmaması, Aydın Cephesi'ne silah ve cephane yardımı yapılması. 2) Refet Bey'e ve Demirci Efe'ye: Siyasî sakıncalar doğuracağından, İzmir Valisi İzzet Bey'in resmî haberleşmesine engel olunmaması. 3) Karahisar Çevresi Kuvayı Milliye Kumandanı Arif Bey'e: Halkın şikâyetlerine sebep olmaksızın birkaç bin lira gönderilmesi. (**Baykal 2:** 68-69)

2. Sulh ve Selamet Fırkası Merkezi toplanarak, beşi parti içinden, beşi parti dışından toplam on kişiyi mebus adayı olarak saptadı: Prens Sabahattin, Lütfi Fikri, Safa Bey, Hazım Bey, Sait Bey, Harbiye eski Bakanı Ferit Paşa, Abdullah Bey, Semih Rıfat, Sermet Paşa, Ahmet Fazıl Efendi. 18 Aralık'ta yapılacak seçimlerde bunlardan yalnız Lütfi Fikri kazanacak, ancak İttihatçılarla birlikte çalışamayacağını belirterek istifa edecektir. Millî Kongre'nin adayları ise 28 Kasım tarihli gazetelerde yayımlanmıştı. (**Alemdar:** 3)

3. Fransızların Suriye-Kilikya Olağanüstü Komiserliği'ne vekâlet etmek için bir süre önce Lübnan'a gitmiş olan Dufieux, bu göreve Gouraud'un atanması üzerine, Kurmay heyeti ile birlikte Adana'ya döndü. Gouraud da teftiş için 11 Aralık'ta Adana'ya gelecek. (**Ener:** 24; **Ener 2:** 38).

4. Batum'da kurulan Pontus Derneği Başkanı Vasil Aydonidis, Trabzon Metropoliti Hrisantos'a bir mektup yazarak derneğin kuruluşunu bildirdi. Derneği

ilgilendiren konularda talimat rica etti. Pontus Derneği'nin genel kurulu ile yönetim kurulu arasında Yunanistan'a bağlılık konusunda anlaşmazlık çıkacak ve genel kurul, 31 Ağustos 1920'de yönetim kurulunu görevden alacaktır. (**PM.** 1. ks.: 121)

5. Robeck'ten Curzon'a: Mustafa Kemal hareketi bütün Türkiye'ye yayılmış olmasına rağmen, Balıkesir, Bursa, Konya ve Bozkır'da direnişle karşılaşıyor. 28 Ekim'de komiserliğimize yazılan dilekçede Bozkır'ın Millî Kuvvetlerden kurtarılması için İngiltere'nin yardımı rica ediliyor....(**Şimşir** I: 257)
6. Fransız Başbakanı ve Barış Konferansı Başkanı Clemenceau, Paris'te ABD temsilcisi Folk'a, Amerika'nın Konferans'tan çekilmesi konusunda taşıdığı kaygıları dile getirdi (**Jaeschke 1:** 78).
7. Wilson'un Kongre konuşması: Hürriyet ve adalet için savaşan Amerika'nın, tecrübelerini ve kendini gösterme saati gelmiştir (**Sabah, İleri:** 5; **İfham:** 6).
8. Edirne'de **Ahali** Gazetesi'nin 23. sayısı. Mesleği "ahaliye hizmet yolunda çalışmak, milletin yaralarına merhem vurulacak yazıları basmak ve vatana can başla sarılmak" olan 4 küçük sayfadan ibaret, haftada iki sayı yayımlanan gazetenin bu sayısında, vatanın ve halkın çektiği acılar karşısında ilgisiz kalanlardan yakınılıyor. "Şarkta yeni bir felah devri açılırken, İran'dan Hindistan'a kadar hayat için, istiklal için fırlayan milletler bahardan çiçekler, nurdan güneşler toplamaya çalışırken biz hâlâ birbirimizi yemekle mi uğraşacağız? **Maraş** Gazetesi'nin ilk sayısı. 15 günde bir elde yazılarak çıkarılan gazeteyi okuyanlar çoğaltıp başkalarına dağıtıyor. (**Y. Özalp:** 51) **Vakit:** Meksika'da ihtilal. **Tasviri Efkâr:** Kuvvetlerimizin tanzimi ve biriktirme lüzumu. —Anzavur öldürülmüş (3: Hayatta imiş). **Sabah'**ta Lütfi Fikri: Türk-Rum uzlaşması. —Halit Ziya: Bekleyiş devresi. **Yenigün:** Meksika'da ihtilal. Amerika ne vaziyet alacak? **İfham'**ın İzmir göçmenlerini konu alan başyazısının birçok yeri sansürlü: Artık ocakları tütmüyor! **İleri:** Bu dakikada en büyük vazifemiz İzmir facialarını üzerine, hicret edenlere yardım etmektir. —Anzavur öldürülmüş. **Monitor:** Mustafa Kemal, tifo hummasından ağır surette hasta(!) **Türk Dünyası:** Cemaat teşkilatı.

3 - ÇARŞAMBA

1. Temsil Kurulu'nun karar ve yazışmaları: 1) Adana'da yayımlanıp Kuvayı Milliye aleyhine yayın yapan Ferda Gazetesi'nin serbestçe yayılmasına engel olunmaması hakkındaki İçişleri Bakanı'nın emri dolayısıyla Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın dikkatinin çekilmesi. 2) Malatya'dan para istenmemesi. 3) Antep Merkez Kurulu'na: Fransız müdahalelerine karşı koymada tereddüde düşülmemesi; Elbistan'a: Antep Merkez Kurulu ile bağlantı kurulması. 4) Cemal Paşa'ya: Fransızların Urfa Jandarma Binbaşısı ve Suruç Kaymakamı ile

1919 - ARALIK

Jandarma subayı hakkında uyguladıkları muamelenin şiddetle protesto edilmesi ve Urfa Mutasarrıflığı'na kesin talimat verilmesi. 5) Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey'e: Refik Halit'in hafiyelerinden Tevfik Efendi'nin kabul edilmemesi... (**Baykal 2:** 69)

2. Demirci Mehmet Efe'nin, Nazilli Jandarma Tabur Kumandanı Abidin'in şifresi ile Mustafa Kemal'e gönderdiği telde belirttiğine göre, bir İngiliz Albayı Denizli'den dönerken, Efe ona Aydın ve İzmir'de tek bir Yunan kalmayıncaya kadar savaşacaklarını, araya İngiliz ve Fransız kuvvetleri girse bile silah kullanacaklarını kesin bir dille söyledi. Albay sonradan haber göndererek bu son sözden üzüntüsünü belirtti. İngilizlere karşı daha ılımlı bir dil kullanmayı tavsiye etti. Demirci Efe, Mustafa Kemal'e bu olayı aktararak "Karşımıza kim çıkarsa çıksın, vatanı kurtarmak için bundan gayrı sözümüz olmadığını ve bundan sonra da olamayacağını arzederim" diye yazdı. Cevap: 7 Aralık: "Cevap şayan-ı iftihardır." (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 111)

3. Fransız Guvernörü Andrea'nın yanında getirdiği Osmaniye Mutasarrıfı ile Osmaniye ve çevresi zenginleri, Maraşlılardan yüz bulamayınca sessizce şehirden ayrıldılar. Andrea, Fransızlar lehine propaganda yapmaları için bu kişileri 26 Kasım'da Maraş'a getirmişti. (**Bağdatlıoğlu:** 67)

4. Fransız kuvvetleri, Beyazıt Meydanı'nda Francet d'Esperey'in önünde bir resmigeçit yaptılar (**Coşar** 5).

5. Cemal Paşa'nın Münih'ten Enver Paşa'ya mektubu: Refikam 50.000 lira ile İstanbul'dan geldi. Bu para ile bir yıl geçinebiliriz. 25.000 İsviçre Frangı bulsam hemen İsviçre'ye geçerim. Bir yandan Anadolu'dakilerle, bir yandan İtalyanlarla, Fransa'daki dostlarımla temas kurarım. Bu parayı kimden isteyebilirim, yazınız. (**Aydemir 3,** III: 523)

6. Belçika'nın İstanbul temsilcisi Marghetitch, hükümetine gönderdiği raporda, Türkiye'deki "kargaşa" yı anlattı: Mustafa Kemal ve arkadaşları Meclis'in Bursa'da toplanmasını istemekte, Hükümet'in bazı üyelerinden aldıkları güvenceye rağmen, tutuklanmak veya safdışı bırakılmak kaygısıyla İstanbul'a gelmekten çekinmektedirler. (**Kerman:** 15)

7. **İkdam:** Azınlıkların hukuku. —Felaketzede İzmirlilere yardımı unutmayalım. **Yenigün:** Anadolu köylüsü nasıl bir yük taşıyor. —Çeşitli Kürt aşiretlerinin Başbakanlığa çektikleri bağlılık telgrafları. Ahmet Anzavur ölmemiş, kaçmış. **Peyam**'da A. Kemal: Memleketin durumunu seyredenler hayrettedirler. **İfham**'da Niğde Mebusu Mehmet Emin yazıyor: Hakikati görmek marifeti. —Kürt kardeşlerimizin vefa ve sadakatleri. Kürdistan aşiret reislerinin Başbakan'a telgrafları. —Ahmet Anzavur sağdır. **İleri:** Darülfünun Yüksek Mektep talebesinin insanlık âlemine beyannamesi. **Vakit:** Mustafa Kemal Paşa'nın ağır hasta olduğu yolunda dünkü Monitor Gazetesi haberinin aslı esası yoktur.

1919 - ARALIK

Diken'in içindeki gazete "Çirkef"in birinci sayısı: Lahana Yaprağı'nı kapatmak zorunda kaldık. Ali Kemal, gazetesinin her sayısında adımızı diline dolamıştı. (Çirkef, Alemdar'ı hedef alıyor.)

4 - PERŞEMBE

1. Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa, Sivas toplantısı dönüşünde Kayseri'ye geldi. Ali Fuat Paşa burada bazı subaylar ve millî teşkilat başkanlarıyla toplantı yapacak, Güney Cephesi bölümlere ayrılarak bunlar arasında işbölümü yapılacak, örgütlenme, düşman bölgelerine sızma, düşmanı durdurma kararları alınacaktır. (**Cebesoy 1**: 261)

2. Temsil Kurulu kararları: Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya: Aydın Mutasarrıflığı'na atanan Niğde Mutasarrıfı Cavit Bey'in gönderilmesinde diretilirse, Aydın'da da Niğde'de uğrayacağı sonuçla karşılaşacağı; Adana'da Brémond'un Belediye vergisinin artırılması için yaptığı baskının önlenmesi; Eskişehir'de İngiliz subaylarının yaptıkları onur kırıcı baskının önlenmesi için etkili tedbirler alınması... (**Baykal 2**: 70)

3. Milne'in 1 Aralık tarihli sert notasına cevap veren Cemal Paşa, Yunanlılara hangi Türk birliğinin saldırdığını sordu. Kan akmışsa bunun sorumluluğunun Yunanlılara ait olduğunu, sivil halkın nefsini koruduğunu bildirdi. Cemal Paşa Milne'in adı geçen yazısını ve bu cevabı 8 Aralık'ta Başbakanlığa sunacaktır. (**Gökbilgin** II: 248; **Tansel** II: 195)

4. Bakanlar Kurulu Kilikya olaylarını görüştü. Fransız ordusundaki Ermenilerin kaldırılması ve Ermenilerin Türklere saldırması olayını önlemek için, İtilaf Devletleri'ne başvurulması kararlaştırıldı. (**Gökbilgin II**: 252)

5. İçişleri Bakanlığı'nın Hükümet'e sunduğu bir yazıya göre, bir Yunan subayı ve dört Yunan eri, Yunan Kızılhaçı adına Trabzon'a çıktı. Bakanlık, Yunanlıların burada teşkilatlanma çabalarına engel olunması için İtilaf Devletleri nezdinde girişimlerde bulunulmasını istedi. (**Gökbilgin** II: 250; **BTTD** 11:15)

6. Akhisar'a bağlı Tatarlı'da Kuvayı Milliye ile Yunanlılar arasında çatışmalar. Beş saat süren çarpışmalardan sonra Yunanlılar Tatarlı'yı işgal ettiler. 200 kişilik Türk gönüllü kuvveti Saruhanlı'ya çekildi. (**Ahmet**: 58). Gece (3/4), Soma Cephesi'nde çarpışmalar oldu (**İ.Doğru**: 11)

7. İstanbul Muhafızı Ahmet Fevzi Paşa, Çerkezlere öğütlerde bulunmak üzere Balıkesir'e geldi. Buradan Gönen'e geçti. (**Özalp**: 70 "Anzavur'a kapılanlar Ahmet Fevzi Paşa'ya yumuşak davrandılar. Biz ise hiç bir nasihatın kılıçtan daha etkili olamayacağına inanmıştık")

8. Kastamonu Mıntıka Kumandanı Albay Osman Bey, Askerlik şubelerine çektiği kapalı telde, vakit geçirmeksizin köylere kadar millî teşkilatın tamamlanma-

1919 - ARALIK

sını istedi. Temsil Kurulu bu konuda daha önce uyarılarda bulunmuştu. (**Peker 1:** 112)

9. Roma'da izinli olarak kalmakta olan Büyükelçi Galip Kemali Bey, İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza ile görüştü ve Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa'nın mesajını iletti. Yunan-İtalyan anlaşması ile 12 Ada'nın Yunanistan'a terkedilmesini eleştirdi, Anadolu'dan çıkıp çıkmayacaklarını sordu. Sforza "Çıkacağız. Yunanlıları İzmir'den çıkarmak da sizin göreviniz. İtalya Doğu'nun bitmez tükenmez servet kaynaklarından hem kendisini hem de Osmanlı Devleti'ni yararlandırmak ister" dedi. Dışişleri Bakanı'nın mesajında şöyle deniyor: "Osmanlı Devleti, kendisini bugünkü müşkülden kurtaracak samimi ve iyiliksever ellere karşı sırası geldiğinde minnettarlık duygusunu yerine getirecektir... (Söylemezoğlu, **30 Senelik Siyasî Hatıratım** III: 244)

10. Robeck'in raporu: Ben tamamen tarafsızım fakat Fransızlar Kemalistlere karşı iyi duygular besliyorlar (**Jaeschke 1:** 79; **2:** 146) ★ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İstanbul Yüksek Komiserliği'ne Türk "suçlu"larının listesini gönderdi (**Jaeschke 1:** 78). ★ Ryan'ın raporu: Reşit Paşa ile Kürt meselesini görüştüm. Noel'in Malatya ziyaretinin yanlış yorumlandığını, onun bir propagandacı değil, Kürt uzmanı olduğunu, Majesteleri Hükümeti'nin Kürt meselesindeki büyük çıkarının Mezopotamya ile ilgili olduğunu söyledim (**Documents:** 921)

11. **Alemdar:** Ahmet Anzavur Bey'in ölüp ölmediği belli değil. Çakırcalı Mehmet Efe gibi bir şakiyi tenkil eden, cesur, metin bir jandarma binbaşısının iyi mi kötü mü olduğunu zaman gösterecek. Neden Kuvayı Milliye aleyhine harekete geçtiğini de bilmiyoruz. Öldüyse ruhuna fatihalar ithaf etmek borcumuzdur, yaşıyorsa vatan kendisinden hizmet bekler. **İzmir'e Doğru'**nun 6. sayısı: Mister Balfour'un nutku. —Cephelerden haberler. —İstanbul'da Kuvayı Milliye aleyhine haince tertipler. **İkdam**'ın başyazısı sansürce çıkarılmış. —Prens Sabahattin Bey bugün geliyor. **Tasviri Efkâr**'ın başyazısı sansürce çıkarılmış. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Ümitsiz değiliz. **İleri:** Anzavur ne oldu? Kirmasti yönüne firar etmiş. —Sabahattin Bey. **Türk Dünyası:** Asayiş. —Şeyhülislam Efendi Hazretleri'nin demeci. **Albayrak,** Millî Türk Fırkası'nı tebrik ediyor, ancak programını eksik buluyor. **Servetifünun'**da Ahmet İhsan: Prens Sabahattin Bey. —43 sene evvelki ilk Meclis-i Mebusan'ı teşkil eden simalar (liste ve resimler). —Adana yeni Valisi Celal Bey.

5 - CUMA

1. Başbakan Ali Rıza Paşa, İfham'da bugün yayımlanan demecinde, Padişah'ın da, Meclis'in açılması konusunda milletle fikir birliği içinde olduğunu, asayişi korumak için şurda burda görülen çeteleri şiddetle ezeceklerini, İzmir yöresinde Yunanlıların yeni işgallerde bulunmadığını, Barış Konferansı'na bir an

1919 - ARALIK

önce çağrılmaları için başvurduklarını ve bunun İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerince nazik bir biçimde kabul edildiğini söyledi (**İfham:** 5).

2. Maraş mutasarrıfı, belediyede toplanan halkın Türk, Kürt, Yahudi, Ermeni, kardeş olduklarını ve kardeşçe yaşamak zorunda bulunduklarını, Fransızları kovmak için elbirliği etmeleri gerektiğini anlattı. Toplantıya katılanlar memnun ayrıldılar. Maraş'ta Fransız komutanlığı 150 altın göndererek bunun yoksul halka dağıtılmasını istedi. Belediye başkanı ve müftü, parayı dağıtmayı reddettiler. (**Abadi:** 23; **Lohanizade:** 393) ★ 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, Fransız işgal komutanının Antep mutasarrıfına yazdığı 30 Kasım tarihli yazıyı protesto etti. Fransız komutanı, Türk polis ve jandarmasının doğrudan doğruya Fransız makamlarından emir alacağını bildirmişti. (**Y. Özalp:** 59)

3. İzmit'teki Birinci Tümen Komutanı Rüştü Bey, Temsil Kurulu'na gönderdiği yazıda, Yahya Kaptan'ın suçsuz, onu ortadan kaldırmak isteyen Binbaşı Necati ve Küçük Aslan Çetesi'nin suçlu olduğunu ileri sürdü. Necati Bey'le Küçük Aslan Çetesi'nin başka yere kaldırılmasını istedi. (**Söylev** I: 228)

4. 26 gün önce Anadolu'da teftişlerde bulunmak üzere İstanbul'dan yola çıkan Hurşit Paşa Kurulu döndü. Konya, Eskişehir, Afyon, Bursa yörelerini dolaşmış olan Hurşit Paşa, görevini tamamlamak için birkaç gün sonra da Balıkesir'e gidecek. (**Alemdar:** 7; **İleri:** 8)

5. Milne'in raporu: Bütün Türkiye'de 7.400 İngiliz piyade eri, 6-7. 000 İtalyan, 75. 000 Yunan, 57.000 kadar da Hükümet askeri var (**Jaeschke 1:** 79). ★ İngilizlerin diğer raporları: Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Kürtlerin Kerkük ve Süleymaniye'de de ayaklandıklarını, Şeyh Mahmut'un Süleymaniye çevresini ele geçirip buralardaki İngilizleri temizlediğini belirtti. Şammar ve Aneze aşiretlerinin başkanları, Sultan'a dostluklarını belirten birer telgraf çektiler. Mezopotamya, Necid ve Meari'nin Türkiye'den başka bir yönetim istemediğine güvence verdiler. Mustafa Kemal, Sivas'ta, Türk, Kürt ve Arap şeyhleri ile Ermeni Devleti kurulmasına karşı bir toplantı yaptı. Yeni bir organizasyon peşinde olan Mustafa Kemal, Kuvayı İslamiye adında bir örgüt kurdu. Örgüt, Kürtlerden, Araplardan ve Mardin yöresindeki aşiretlerden oluşuyor, bunları Türk subayları idare edecekler ve başkomutanı da Mustafa Kemal olacak. Bu arada İstanbul'da gizli bir örgüt kuruldu. Liberal İtilaf tarafından kurulan örgüt, milliyetçileri vatan haini ilan ediyor. (**Documents:** 974-975)

6. VII. Rusya Sovyetler Kongresi'nde bir kararname kabul edilerek, emperyalist baskıya ve sömürüye karşı savaşan tüm halklar ve ırklar selamlandı. Rus işçi ve köylülerinin onlara maddî, manevî destek göstermeye hazır oldukları belirtildi. (**Şemsutdinov:** 115)

1919 - ARALIK

7. **Alemdar ve Yenigün:** Kürt Millet Fırkası'nın teşkili hakkında Emniyet-i Umumiye müdürü tarafından Sedaret'ten vukubulan istizan (izin isteme) üzerine bir karar ittihaz edilmek üzere keyfiyet Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir. **Peyam**'da A. Kemal: Yeni Meclis-i Mebusan'ın kusurları o kadar çok ki, hayatî tehlikelere maruzdur. **İfham**'da A. Ferit: Kahraman muhalefet! **İleri:** Padişahımız Kalender Kasrı'nın yetimlere tahsisini ferman buyurdular. —Hareket-i Milliye aleyhtarlığı ne demektir? **Alemdar:** Prens Sabahattin Bey, bu sabah vatana kavuşacak. Hürmet, muhabbet ve samimiyetle selamlarız.

6 - CUMARTESİ

1. Fransızların Suriye Yüksek Komiserliği'nce görevlendirilen G. Picot, resmî olmayan görüşmeler yapmak üzere Sivas'a gelirken Kayseri'de Ali Fuat Paşa ile görüştü. Yakında Briand iktidara geçince herşeyin değişeceğini, Ortadoğu'da Türk çoğunluğunun bulunduğu bölgede, bağımsız bir Türkiye kurulmasına çalışacaklarını söyledi. Picot, çekileceklerini söyleyerek Fransız kuvvetlerine saldırılmaması ricasında da bulundu. Picot, yarın Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşecek. (**Cebesoy 1:** 268) ★ Fransızların Antep İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Quérette, Maraş'a geldi. Şehrin ileri gelenlerini toplayarak, memleketin himayesi görevini üzerlerine aldıklarını söyledi. Kılıç Ali'yi yakalamaları için yardım istedi. Maraş ileri gelenleri ise Ermenilerin silahlandırıldığından, halka zulüm yapıldığından şikâyet ettiler. Maraş'a birkaç gün önce de Adana'dan bazı Fransız memurları gelmişti.(**Bağdatlıoğlu:** 67)

2. Genelkurmay, İstanbul Muhafızlığı'na Gebze ve Kartal yöresinde faaliyette bulunan Yahya Kaptan'ın tepelenmesi için 60 kişilik eğitim görmüş bir birlik kurulmasını emretti. İstanbul Yahya Kaptan'ın eşkıyalık yaptığı kanısında, Temsil Kurulu ise, Yahya Kaptan'ı tutuyor. (**HTVD** 46, ves. 1090)

3. Keşan'da 60. Tümen komutanı, Birinci Kolordu'ya gönderdiği raporda, bölge halkının örgütlenme ve mücadele yeteneğini anlattı: Yerli Müslümanlar örgütsüz, duygusuz, kaygısız ve silahsız. Makedonya göçmenleri daha uyanık, kısmen silahlı savunmaya azimliler, Rumların çete faaliyetine karşı, tecrübeli kişiler eliyle gizli örgütlenme yapmak ve bunlara silah dağıtmak mümkündür. (**Bıyıklıoğlu** I: 202)

4. 26 Ekim'den beri ayaklanma halinde olduğu kabul edilen Şeyh Eşref, Gümüşhane'de sorguya çekildi. Şeyh, subaylara, yalnızca bucak müdürüyle arasının açık olduğunu, ne emrederlerse yapacağını söyledi. (**TİH** VI: 8; VI (1974): 62; **Esengin:** 62; **Gökbilgin** II: 272, Erzurum Valiliği'nin olayı baştan sona anlatan raporu; **Karabekir** 1: 392, üzerine 50 kişilik bir kuvvet sevkedildiği.)

1919 - ARALIK

5. İngiliz bandıralı bir gemi ile İstanbul'a 745 Türk esiri daha geldi (**YG:** 7).

6. **İkdam:** İslamların emlakı hakkında. **Sabah**'ın başyazısı çıkarılmış. **Yenigün**'de Y. Nadi, İstanbul keşmekeş içinde yüzerken Anadolu'nun millî birlik programını ilan etmesini övüyor. —Hak ve mevkimizin bir de Sivas'tan müşahedesi (Cezmi). **İleri:** Kürtler ve Kuvayı Milliye: Erzurum'dan umum Sıphi aşiretleri reisi Abdülmecit imzasıyla basına gelen bir telgrafta, Kürtlerin Hareket-i Milliye'ye muhalif olduklarına dair yayılan havadis şiddetle tekzip ediliyor. —Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın adayları: Ethem Nejat, Mehmet Vehbi, Süleyman Usta, diğer iki zat. **Alemdar**'da R. Cevat, Anzavur'a hücum eden İfham başyazarına çatıyor: Manasız bir hiddet. **Türk Dünyası:** Peygamberimizin doğduğu gün.

7 - PAZAR

1. G. Picot, Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüştü. Yakında Briand'ın iktidara gelebileceğini, Türkiye ile dost olmak istediklerini söyledi; Antep, Urfa, Adana'yı boşaltmalarına karşılık, ekonomik imtiyazlar istedi. Güneyde Fransızlara karşı askerî ayaklanmalardan kaçınılmasını isteyen Picot'a Mustafa Kemal, "Millî orduyu durdurmak elimde değildir" karşılığını verdi, işgallere son verilmesini istedi ve Ermenilerle Fransızlar saldırmazsa Müslümanların da saldırmayacağını söyledi. Picot dün Kayseri'de Ali Fuat Paşa ile görüşmüştü. (**Karabekir 1:** 381; **Tansel** II: 218; **Aydemir 1**, II: 415. Son iki kaynak görüşmenin 8'de yapıldığını yazmaktadır, oysa Mustafa Kemal'in Karabekir'e yazdığı ve bu görüşmeyi anlatan telgrafı 7 tarihlidir.)

2. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, 3, 12 ve 20. Kolordulara gönderdiği telgrafta, Fransızların genişleme siyasetini izlemelerini istedi. Telgrafta, Fransızların Kayseri'yi işgal ederek 1916 tarihli Fransız-İngiliz anlaşmasını uygulamak istedikleri de bildirildi. (**HTVD** 11, ves. 275; **Gökbilgin** II: 254)

3. Mustafa Kemal, Demirci Mehmet Efe'nin 3 tarihinde Nazilli'den gönderdiği şifreye cevap vererek, İngiliz albayına söylenen sözün övünç kaynağı olduğunu, Efe'nin bu kesin ifadesinin millet kararının büyüklüğünü düşmana en güzel ispat ettiğini, Aydın Cephesi'nde gösterilen direnişin siyasî duruma pek iyi etkiler yaptığını belirtti; şimdilik ufak tefek baskınlarla yetinilmesini, mevzilerdeki tahkimatın artırılmasını istedi. Demirci Efe İngiliz albayına, Türklerle Yunanlıların arasında kalan bölgeye İtilaf askeri konulsa da saldırıdan vazgeçmeyeceklerini söylemiş, albay verdiği cevapta, İngilizlere karşı daha nazik konuşulmasını istemişti. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 113; **Baykal 2:** 71)

4. Temsil Kurulu 1. Tümen'den, Şile Yeniköy Rumları hakkında gereken tedbirlerin alınmasını istedi. Cemal Paşa'ya, aşırı bir Yunan dostu olan d'Esperey'in tehditlerine kulak asılmamasını, kötü anlamaların Picot ile yapılan görüşmelerde giderildiğini yazdı. (**Baykal 2:** 71)

1919 - ARALIK

5. Aydın sırtlarına kadar sokulan Kuvayı Milliye, şehri toplarla dövdü. Yunan kuvvetleri, Türk gönüllülerine saldırdı ve geri püskürttü.(**YOİ** I: 205)

6. Eskişehir'de aydın kadınlar, Yunan zulümlerini uzun bir telgrafla protesto ettiler. Üzüntülerini de Padişah'a ve Başbakanlığa bildirdiler. (**İkaz:** 8) ★ Bazı eşraf eşleri ve bayan öğretmenlerin öncülüğü ile Erzurum kadınları, Murat Paşa Camii'nde bir toplantı yaptılar. Mevlit okundu, Merkez Kız Okulu Müdürü Faika Hakkı bir konuşma yaptı. İtilaf Devletleri temsilcilerine şerefli bir barış isteyen telgraf çekildi. (**Albayrak:** 11) ★ Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Sivas Valiliği'ne bir dilekçe ile başvurarak 26 Kasım'da kurulan derneğin yönetim kurulu listesini bildirdi. Buna göre Birinci başkan Vali'nin eşi Melek Hanım. (**Baykal 3:** 2)

7. Soma Kaymakamlığı'nın İçişleri Bakanlığı'na yazısı: Bir iki gün içinde İzmir'e 50.000 Yunan askeri gelecek ve işgali Soma, Kırkağaç, Akhisar'a kadar genişletecekmiş. Halk göçe hazırlanıyor; bunu önlemeye çalışıyoruz. (**HTVD** 20, ves. 502; **Gökbilgin** II: 290)

8. İtalyan Yüksek Komiseri, İstanbul Hükümeti'ne, Antalya'yı Türkiye'nin iyiliği için işgal ettiklerini bildirdi (**Jaeschke 1:** 79). ★ Lloyd George, Avam Kamarası'nda, Amerika'nın eğilimlerini bilmeden Türkiye ile barış yapamayacaklarını söyledi (**Tansel** III: 6).

9. **İzmir'e Doğru:** Medeniyet namına cinayetler. —Ödemiş Cephesi'nde süngü ve bıçak muharebesi. —Demirci Mehmet Efe'nin telgrafları. **Tasviri Efkâr:** Karakışın rüzgârları kulağımıza İzmir muhacirlerinin feryadını getiriyor. **Sabah'ta** Lütfi Fikri: Anzavur Ahmet Bey meselesi: Herkes için hazin bir iş. Kardeş kardeşe kurşun atıyor. Memleket harap oluyor. **Yenigün**'ün başyazısı bütünüyle çıkarılmış. **Peyam**'da Ali Kemal: Çete usulü. **Vakit:** İki Fevzi Paşa birbirine karıştırılıyor. **Alemdar:** Yine hamallar meselesi. —Millî Ahrar'ın bildirisi. **İleri:** Millî Ahrar ve Ahali İktisat Fırkalarının seçimlerde ortak adayları: Millî Ahrar'dan: Kemal Müthat, Asaf Muammer, Cami, Reşat Hikmet; Ahali İktisat'tan: Tarık Nüzhet; Sosyalist Fırkası'ndan: Refik Nevzat; bağımsızlardan: Prens Sabahattin, Lütfi Fikri, Celalettin Arif, Rauf Ahmet, Ahmet Selahattin, (18'de yapılacak seçimlerde bu adaylar içinden Celalettin Arif, Ahmet Selahattin, Reşat Hikmet, Lütfi Fikri kazanacaklardır).

8 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu, Urfa müftüsüne, Fransızların Güney Anadolu'yu boşaltacaklarının anlaşıldığını bildirdi; Ermenilere ve Fransızlara sebep olmadıkça silahlı saldırıda bulunulmamasını istedi (**ATTB:** 132; **Baykal 2:** 72). ★ Mustafa Kemal, Kilikya Bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı Kozanoğlu Doğan Bey'e, Fransız Komiseri Nicola ile karşılıklı vaatlerini bildirerek silahlı bir baskın yapılma-

1919 - ARALIK

yışından üzülmemesini fakat kazanılan fırsattan yararlanarak büyük bir harekete hazırlanmak gerektiğini yazdı. (**Hayat Tarih Mecmuası** 10: 6; **Borak 1:** 301)

2. Mustafa Kemal, Bulgarların Türkiye ile anlaşmak istedikleri bir zamanda onlara karşı Batı Trakya'da harekete geçmenin doğru olamayacağını İstanbul Merkez Kurulu'na bildirdi; Kara Vasıf'a verdiği talimatta Anadolu'ya silah geçirmenin Bafra-Vezirköprü yolu ile mümkün olduğunu bildirdi. Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya gönderdiği yazıda, Yahya Kaptan'ı savundu. Yahya Kaptan'ı Hükümet'e teslim etmek isteyen Binbaşı Necati'nin başka yere naklini istedi. Durumu Galatalı Şevket Bey'e de bildirdi. (**Baykal 2:** 72; **Nutuk,** ves. 202, 203, 299)

3. Prens Sabahattin Paris'ten İstanbul'a geldi. Padişah'la görüştü ve seçimlerde aday olmadığını söyledi. Gazetelerin günlerdir geleceğini haber verdiği ve kabine kuracağı söylenen Prens Sebahattin, 6 yıl önce Mahmut Şevket Paşa'nın katli üzerine yurt dışına gitmek zorunda bırakılmıştı. Prens Sabahattin, İngiliz dostluğu ve adem-i merkeziyetçi görüşleriyle tanınıyor. (**YG, Peyam, İleri, Vakit, İkdam, Alemdar, Tas.Ef., Sabah:** 9; **Göztepe:** 225)

4. Mustafa Kemal, 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e gönderdiği mektupta, Sivas'taki bazı çalışmalarını anlattı. Toplanacak olan Mebuslar Meclisi millete dayanarak vakur ve azimli bir tutum takınırsa, millet de vekillerine dayanarak bir birlik gösterirse, mahvolmaktan kurtulunabileceğini belirtti. Mülkiye memurlarının genellikle dönek olduğunu, kolordu komutanlarının ise azimlice çalıştıklarını ileri sürdü; kendisinin diktatör olduğu yolundaki propagandalardan yakındı ve yakında Temsil Kurulu'nun Seyitgazi'ye taşınacağını bildirdi. (**Borak 2:** 146; **Altay:** 196 "18 Aralık")

5. Bayburt'un Hart Bucağı'nda Şeyh Eşref, üzerine gönderilen 50 kişilik bir birliği esir etti. Subayları imanlarını tazelemek zorunda bıraktı, birliğin başında bulunan binbaşıyı öldürttü. Şeyh Eşref, yarın da başka bir birliği esir alacak, kendisi 25 Aralık'ta öldürülecektir.(**Karabekir 1:** 380; **Tansel** II: 162)

6. Bakanlar Kurulu, General Milne'in bir isteğine boyun eğerek, savaştan önce Yunanistan'a kaçıp şimdi geri dönmüş olan Rumların Tekirdağ'daki eski yerlerinde kalabileceğini kabul etti. Sayıları 186 olan bu Rumlardan bir kısmının Türkiye'de kalması sakıncalı görülüyordu. Hükümet, kararında bunun bir emsal olmamasını da istedi. (**Gökbilgin** II: 249)

7. İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler, Kürt ileri gelenlerinden Seyit Abdülkadir ile görüşmesini rapor haline getirdi: Seyit Abdülkadir, Mustafa Kemal'in kendileri için bir tehlike haline geldiğini söylüyor. Kürtçülük davasında kararlı görünüyor. Ben de Mustafa Kemal'in gittikçe zayıfladığını, ondan korkmamaları gerektiğini söyledim... (**Şimşir** I: 273)

1919 - ARALIK

8. İzmir Valisi İzzet Bey'in raporuna göre Yunanlılar, Türklere çok yardım etmişler. İkdam Gazetesi'nde yayımlanan rapora göre İzzet Bey, Kuvayı Milliye'nin haklı olduğunu da teslim etmek zorunda kalıyor. (**Jaeschke 1:** 79)

9. 1200 Amerikan gazetesini temsil eden Gazeteci Mr. Hayt İstanbul'dan ayrıldı. (**Tas. Ef.** 9).

10. Afyon'da Mehmet Şükrü tarafından çıkarılan ve haftada 6 gün yayımlanan **İkaz** Gazetesi'nin 103. sayısı. Başyazıda İzzet Ulvi, Fransız Dışişleri Bakanı Dicon'un Türkiye'nin hemen yok edileceği yolundaki sözlerine karşılık, Balfour'un Türkiye'nin yaşatılacağı yolundaki sözlerini aktarıyor ve şöyle diyor: Biz hayat İstiyoruz. İki medenî millet, ümit ediyoruz ki bizim vahdetimizi, millî hukukumuzu muhafaza eder. Ne de olsa bizim felaketimizle alakadar büyük bir İslam âlemi, çok nüfuslu ve şuurlu bir Türk âlemi var. Bunlar elbette dikkate alınacaktır. —Damat Ferit Paşa, üç gündür Padişah'la görüşüyor, çıkınca konağında eski kabine arkadaşlarıyla önemli müzakerelerde bulunuyormuş. Bilmeyiz ama hoşa gidecek haber değil. **Alemdar:** Prens'ten ilk beklediğimiz. **İzmir'e Doğru:** Ödemiş'teki mücahitlerimiz (21 Kasım'da öldürülen) kahraman Gökçen Efe'nin intikamını alacak. **Tasviri Efkâr:** Macaristan'a barış önerildi. Türkiye barışının gecikme nedenleri. —Sivas'ta Kongre binası içindeki hayat. **Sabah'**ta Halit Ziya: Azınlıkların hukuku. **Yenigün'**de Y. Nadi, Türk Birliği başlıklı yazısında, Anzavur olayı üzerine Lütfi Fikri'nin "işler böyle memleket evladını birbirini yoketmeye gidecekse Hürriyet ve İtilaf'ına da lanet olsun, İttihat ve Terakki'sine de!" diyen makalesi üzerinde durarak Türklerin tehlikelere karşı birlik olmaları gereği üzerinde yeniden duruyor. **İfham:** Hurşit Paşa ile mülakat: Anadolu'da seçimler özgürlük içinde yapılıyor. —Prens Sabahattin Bey, dün de gelmedi. **İradei Milliye:** Millî Meclis'te. **Albayrak,** "İstanbul'da bozgunculuğu meslek edinmiş" bazı gazetelere çatıyor. —Bedirhanlı Celadet, sahte mühür kazdırarak bazı aşiretler adına bir mazbata yapmış. Hamiyet-i İslamiye nümuneleri: Adamanlı ve Celal aşiretleri reislerinin Halifeliğe ve devlete bağlılık telgrafı. —Kadınların pazar günkü toplantısı.

9 - SALI

1. Dün yurda dönmüş olan Prens Sabahattin, "Teşkilat-ı Milliye" hakkında ne düşündüğünü soran gazetecilere, "Vatanı müdafaa eylemek meşru bir haktır. Benim prensiplerim uygulansaydı, felaketin önü alınırdı" dedi. Avrupa'nın derin bir buhran geçirdiğini, seçimlerde mebus adaylığı için düşünüp karar vereceğini, Hükümet'ten bakanlık teklifi almadığını söyledi. (**Alemdar, İkdam:** 10)

2. Kâzım Karabekir Erzurum'a döndü. Karabekir, denetlemelerde bulunmak bahanesiyle, 14 Kasım'da Sivas'a giderek burada Temsil Kurulu ve diğer kolordu

1919 - ARALIK

komutanlarıyla buluşmuş, 13 gün süren gizli toplantılara katılmış ve Sivas'tan 1 Aralık'ta ayrılmıştı. (**Karabekir 1:** 379)

3. Kütahya mutasarrıfı, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, Kuvayı Milliye'nin zorla para aldığı yolundaki şikâyetleri doğruladı ve bir müfettiş gönderilmesini istedi. Mustafa Kemal, durumu Nazilli'de bulunan Refet Bey'den soracak, şikâyetlere sebep olan Süleyman Tahsin ve İshak Efendilerin Afyon'a çağrılarak cepheye sevkedilmeleri kararlaştırılacak, ancak İshak Bey buna karşı gelecektir. (**Gökbilgin** II: 265)

4. Millî Türk Fırkası, İstanbul mebus adaylarını açıkladı: Şair Mehmet Emin, Kızılay Genel Yazmanı Dr. Adnan, Akçoraoğlu Yusuf, Nafıa eski Bakanı Ahmet Ferit, Üniversite Millî İktisat Profesörü M. Zühtü, Üniversite profesörlerinden İsmail Hakkı Bey (**İfham:** 10. **Tunaya** 441'de, partinin bugün kurulduğu kayıtlıdır Programı 22 Ekim tarihli gazetelerde yayımlanmıştı...)

5. İçinde 3 bin kadar İngiliz eri ve bir Hintli general olan bir İngiliz vapuru, Trabzon'a geldi. Erzurum'daki kontrol görevine dönmekte olan Rawlinson'u bırakarak limandan ayrıldı. Rawlinson'un yanında 3 subay, 10 er, 4 otomobille 55 sandık konserve var. 13 Aralık'ta Erzurum'a hareket edecek olan Rawlinson, Erzurum'a ilk kez bu yılın 22 Nisan'ında gelmiş, Ağustos'ta, görüşmeler yapmak üzere Londra'ya dönmüştü. (**Rawlinson:** 264; **HTVD** 11, ves. 278; **Gökbilgin** II: 258) ★ Esirlerin dönmesi devam ediyor: Bir İngiliz vapuru Selânik'ten İstanbul'a 500 esir getirdi. (**YG:** 10)

6. Şeyh Eşref, Hart Bucağı'nda üzerine gönderilen 60 kişilik kuvveti daha esir etti. Şeyh'in gücü bu başarısı üzerine büsbütün arttı. (**TİH** VI: 8; VI(1974): 62; **Karabekir** I: 380; **Esengin:** 35)

7. Savaş Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'e gene bazı öğütlerde bulundu: Yabancı devletlerin temsilcileri Hıristiyanlara kötü davrandığınızdan yakınıyorlar. İllerde bazı görevlilerin değiştirilmesi yabancıları da kaygılandırıyor. Bu devletlere gözdağı vermek sakıncalıdır. Fransız temsilcisi yurtta iki hükümet bulunduğunu söylüyor. Aşırı isteklerde bulunmamalı...Cevap 11. (**Söylev** I: 220)

8. Yunan Millet Meclisi'nde bir milletvekili, sıkıyönetim konusunda Venizelos'u sıkıştırdı. Venizelos Anadolu'da çarpıştıklarını söyleyince milletvekili "Haydutlara karşı gösterilen tepkiyi savaş sayamam" dedi. (**BTTD** 49, ves. 12)

9. Robeck, Yüksek Komiserlik memurlarından Hohler'in dünkü raporunu hükümetine sundu ve kendisi de şu görüşleri bildirdi: Hohler, Kürt meselesi hakkında Şeyh Seyit Abdülkadir ile görüştü. Kürtler bütün ümitlerini İngiliz Hükümeti'ne bağlamış durumdalar. Kürt bağımsızlığı sorunu İngiltere tarafından dikkatle incelenmelidir. Kürtlerle Ermenilerin anlaşmış gibi görünmeleri önemlidir. Mustafa Kemal gittikçe daha tehlikeli olmaya başladı. Kürtleri

1919 - ARALIK

Mustafa Kemal hareketine karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazırız. (**Documents:** 925; **Şimşir** I: 272; **Ulubelen:** 217; **Meram:** 230; **Kürkçüoğlu:** 68) ★ İngiliz Askerî Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun 21-28 Kasım tarihlerini kapsayan haftalık raporu: Sivas'ta Pan-İslamist bir kongre toplanacağı haberi var. Bozkır ve Balıkesir yöresinde millî harekete karşı direniş devam ediyor. Karabekir, Nigehban Cemiyeti'nin bazı üyelerini tutuklattı. Hükümet içinde görüş ayrılığı var. (**Şimşir** I: 268)

10. **Tasviri Efkâr:** Sultanzade Sabahattin Bey'in gelişi. —Cemaat-ı İslamiye Teşkilatı (14, gene). **Yenigün:** Sabahattin Bey geldi. —Güneybatı Kafkas Türkleri. —Almanya Barışı. **İfham'da** Ahmet Ferit: Müdafaa-i Hukuk (Ali Kemal ve Lütfi Fikri'ye cevap). —Sultanzade Sabahattin Bey İstanbul'da. **Vakit:** Padişahımızın Mr. Hayt'e (5 tarihli) beyanat-ı melikâneleri: Barışın bir an önce yapılması arzu edilir. Bugünkü durum savaş halinden bile kötüdür. —Prens Sabahattin'in gelişi. **Türk Dünyası:** Azınlıkların hukuku. —Almanya'ya karşı hareket başlıyor. —Prens Sabahattin geldi.

10 - ÇARŞAMBA

1. Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kadınlar Kolu, bir miting yaparak Maraş'taki Fransız zulmünü protesto etti. Kız Öğretmen Okulu bahçesinde yapılan mitingden sonra İngiltere ve İtalya kraliçelerine, Amerika ve Fransa cumhurbaşkanlarının eşlerine protesto telgrafları gönderildi. (**AS:** 14; **Açıksözcü:** 30; **Peker 1:** 110; **Kastamonu İl Yıllığı 1973**)

2. Fransızlara devir işlemlerini tamamlayan İngilizler, Suriye ve Kilikya'yı bütünüyle boşalttılar. Beyrut ve Suriye'de İngiliz askeri kalmadı. (**İleri:** 18; **Jaeschke 1:** 80)

3. Fransızların Doğu Orduları Başkomutanı General Gouraud, gemi ile Beyrut'tan Mersin'e geldi. Bütün şehir süslenerek görkemli bir karşılama töreni yapıldı. Gelenlere sayısız çiçek buketleri sunuldu ve çiçekler serpildi; top atışları yapıldı. Türk okulları da karşılamaya çıkarıldı. (Bunların attığı çiçekler içinden kum, çakıl ve toprak çıkıyormuş...) Bir kolunu Çanakkale Savaşı'nda kaybetmiş olan General için gece de fener alayları düzenlendi. Gouraud buradan Adana'ya geçecek, 13/14'te Mersin'den ayrılacaktır. Gouraud, Türklere iyi davranmaları tavsiyesinde bulundu. (**KSİ:** 96; **Véou:** 121, 10 Aralık"; **İleri:** 11)

4. Hahambaşı Hayım Nahum Efendi İstanbul'a döndü. Hahambaşı, Amerika'nın İstanbul eski Elçisi Morgontolo'nun çağrısı üzerine 27 Eylül'de (tedavi için?) Fransa'ya gitmiş, burada Fransa ile Türkiye'nin çıkarlarının uzlaştığı, Mustafa Kemal'den korkulmaması yolunda demeçler (bkz. 17 Kasım tarihli İstanbul basını) vermişti. (**YG:** 11: **İkdam:** 11, (hissiyatı: 12); **İleri:** 11, (demeci: 23); **Aleındar:** 12)

1919 - ARALIK

5. Temsil Kurulu, İstanbul Merkez Kurulu'na Prens Sabahattin'le görüşüp anlaşmayı uygun gördüğünü, Hindistan İslam Derneği ile görüşmek için güvenilir kişiler gönderilmesi gerektiğini, İngilizlerle ilişki kurmak için Temsil Kurulu'ndan bir öneri gitmesinin doğru olmayacağını bildirdi. Halide Edip'e verilen cevapta da, Amerika'ya bir bildiri verilmesinin uygun olduğu, ancak bunun Hükümet'çe verilmesi gerektiği belirtildi. (**Baykal 2:** 73)

6. İskenderiye'den İstanbul'a 1300 Türk esiri daha getirildi (**Alemdar:** 11; **İleri:** 11 "Evvelki gün").

7. İçişleri Bakanlığı, bazı aşiretlere gönderdiği telgrafta, Hükümet adına teşekkür etti. 1, 3 ve 6 tarihli gazetelerde aşiretlerin devlete bağlılık ifade eden telgrafları yayımlanmıştı. (**İleri:** 11 "Kürtlere teşekkür")

8. **İkdam:** Mesken buhranı. —Sulhümüz Paris'te mi Londra'da mı? — Sabahattin Bey'in ahval-i umumiye hakkında beyanatı. —Çiftçiler Derneği İstanbul mebus adayları: Celalettin Arif, Hasan Ferit, Hamit, Reşat Hikmet, Reşit Sadi, Rauf Ahmet, Ahmet Selahattin, Fuat Selim, Lütfi Fikri Bey, Mişon Ventura Efendi. (**Tunaya** II: 266). **Sabah**'ta Lütfi Fikri, Meclis'in Anadolu'da toplanmasını isteyenlere bir kere daha çatıyor. Meclis'in barış anlaşmasını imzadan kaçınamayacağını ileri sürüyor. **Yenigün**'de Y. Nadi: Millî mefkûre. **Peyam**'da A. Kemal: Meşrutiyetin ruhu partilerdir. **İfham**'da Millî Türk Fırkası'nın mebus adayları. **Alemdar**'da R. Cevat: İttihat ve Terakki'nin kanlı celladı Mehmet Ali, bugün Bursa'da Kuvayı Milliye kumandanı imiş. **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Milliyetçilik. —Padişahımızın büyük sözleri: Arzu ettiğimiz barış, Doğu'da sürekli barışı sağlayacak olanıdır.

11 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın 9 tarihinde Hükümet adına gördüğü yakınmalara karşılık verdi. Cemal Paşa'nın Temsil Kurulu üyesi olarak kabinedeki arkadaşlarını aydınlatacak yerde, aynı şeyleri tekrarladığını bildirdi. Anadolu'da dirlik düzenlik kalmadığı, sorumsuz kişilerce memurların görevden uzaklaştırıldığı suçlamasını reddetti. Yabancı devlet temsilcilerine ancak protesto amacıyla tel çektiklerini, bunlara gözdağı vermediklerini, ancak kutsal ve yasal haklara karşı el uzatılması durumunu, zorunlu kalınca silahla da önlemeye kararlı olduklarını belirtti. Hükümet'e, milletin ruhuna, durumun ağırlığına göre bir yol seçmesini; asıl kendi içindeki derdi iyileştirmesini tavsiye etti. (**Söylev** I: 221)

2. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne, Türk Hükümeti'nden Harbiye Bakanı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın görevden alınmalarını istedi. General Milne, buna gerekçe olarak, Ege bölgesinde Türk kuvvetlerinin Milne hattına uymamasını, üç km. geri çekilmedikle-

ri gibi Yunan kuvvetlerine saldırmalarını gösteriyor. (**Jaeschke 1:** 80; **Documents:** 990)

3. Ali Fuat Paşa Hacıbektaş'ta. Sivas'tan Ankara'ya dönmekte olan Paşa, Temsil Kurulu'nun Ankara'ya gidiş yolu üzerinde önlemler alıyor, millî örgütlerle ilgileniyor. Paşa, bu gece Şeyh Cemalettin Efendi'nin yanında konuk kalacak. Alevî şeyhi, millî birliğe ve teşkilata elinden gelen bütün maddî ve manevî yardımı yapacağına söz verdi. (**Cebesoy 1:** 263)

4. Dün Mersin'e parlak gösterilerle çıkmış olan General Gouraud Adana'ya geldi. Şehir, Fransız, Ermeni, Yunan bayraklarıyla süslendi. Müslümanlar, Fransız bayrağı asmayı reddettiler ve evlerine kapandılar. Gouraud Adana'daki teftişini yarın bitirecek. (**Ener 2:** 38)

5. Venizelos'un önerisi: Türklerin başkenti Bursa olsun. Yıldız Sarayı da İslam merkezi olarak kalsın... (**Jaeschke 1:** 80)

6. İngiliz Yüksek Komiseri'nin raporu: Bizim başlıca düşmanımız olan Mustafa Kemal gibi bir adama güvenmek, güvenliğimiz için ağır bir tehlike olurdu. Harbiye Bakanlığımız Mustafa Kemal'in İngiltere'ye ne kadar düşman olduğunu herhalde anlamıyor. (**Documents:** 931; **Ulubelen:** 217; **Meram:** 230; **Bıyıklıoğlu:** 15)

7. ABD Bağdat Konsolosluğu'nun çektiği bir telgrafa göre, bugün, Rakka'daki Arap komutanlığına bağlı 2.000 asker Deyrizor'a saldırdı. İngiliz görevlilerini hapsetti ve binalarını yaktı. Telgrafa göre, Bağdat'taki Türkiye Başkonsolosu, sınır boyundaki yetkililer ve çok sayıda başka Türkler de bu işe karışmış bulunuyor. (**Evans:** 246)

8. Kürtlerin temsilcisi sıfatıyla Paris'te oturmakta olan Şerif Paşa, İsviçre'de Maliye eski Bakanı Cavit Bey'le uzun bir görüşme yaptı. Hürriyet ve İtilafçıların aleyhinde bulunarak İttihatçılara bağlı, millî harekete taraftar olduğunu söyledi. Kendisinin başkanlığında, ikinci derecedeki İttihatçılardan bir kabine oluşturulmasını önerdi. Türkiye'den ayrılmaya taraftar olmadığını, Hatta Arapları da içine alan bir konfederasyon istediğini belirtti. (**Tanin:** 27-30. 12. 1945)

9. **İzmir'e Doğru**'da Mustafa Necati'nin başyazısı: Yunan zulmü, vahşeti altında ölen, titreyen kardeşleri kurtarmak, geleceği hazırlamak için haydi kardeş görev başına! **Le Temps:** Ateşkes'i izleyen birkaç ay içinde Türkiye uyuşuktu, kendisiyle konuşulmaya tenezzül buyurulsaydı, bütün şartları kabule hazırdı. Türk milliyetçileri Rus Bolşevikleri ile işbirliği yapabilir. (**Akyüz:** 58) **Tasviri Efkâr**'da Padişahın AP muhabiri Hayt'a 5 tarihli demeci: Barış çabuk olmalı ve Osmanlı Devleti'nin tam bağımsızlığını sağlamalıdır. **Yenigün**'de Y. Nadi: İçtimaî inkılaplar: İçtimaî hayat, umumî harbin darbesiyle emsalsiz bir surette sarsıldı. Emek ve sermaye arasındaki cidalin aşırıya kaçmasını tasvip etmeyiz.

1919 - ARALIK

Biz barışı büyük bir iştiyakla bekliyoruz. Barış imzalandıktan sonra Avrupa ve Amerika'nın irşat ve müzaheretinden faydalanarak gelişmek isteriz. **Peyam'**da Ali Kemal'in başyazısı sansür. **İleri:** General Gouraud Adana'da. —Neologos Gazetesi'ne göre Kerenski birkaç gün önce İstanbul'a gelmiş, alelacele Tiflis'e hareket etmiş. **Türk Dünyası:** Millî Türk Fırkası'nın İstanbul namzetleri.

12 - CUMA

1. Temsil Kurulu kararları: 1) Ali Galip'in arkadaşlarından olup Harput Divanıharbi'nde beraat eden Malatya Belediye Başkanı Hacı Mehmet Efendi'nin tekrar belediye başkanlığı yapmasının uygun olmayacağı. 2) Ferit Paşa Hükümeti zamanında Dersim Mutasarrıflığı'na atanmışken Sivas'tan geri çevrilen Osman Bey'in Dersim'e giderek bozgunculuğa başladığı haber alındığından, hemen oradan uzaklaştırılması. 3) Adana Merkez Kurulu'na: Ermenilerin saldırıları, Fransızlar tarafından yasaklanacağı için, onlar tarafından saldırı olmadıkça silahlı saldırıdan kaçınılması... (**Baykal 2:** 75)
2. Kilikya İşgal Bölgesi Komutanlığı'na atanan Fransız Generali Dufieux, karargâhı ile birlikte Mersin'e geldi, oradan Adana'ya geçti. Adana'da hükümet konağına ilk defa resmen Fransız bayrağı çekildi. (**KSİ:** 94; **Alemdar:** 14; **Stratigu** I: 70. Kaynaklardan bazıları, Dufieux'nün dün Adana'ya gelen Gouraud ile birlikte bulunduğunu belirtiyor.) ★ Cezayir Avcı Alayı karargâhı Antep'e geldi. Türkler Fransız askerlerinin artırılmasını protesto etmeye devam ediyor. (**Abadi:** 23)
3. Ali Fuat Paşa Ankara'ya döndü. Ali Fuat Paşa, 16-29 Kasım tarihleri arasında Sivas'ta yapılan gizli toplantıya katılmış, dönüşte Kayseri'de Güney Cephesi için bazı tedbirler almıştı. (**Cebesoy** I: 263)
4. Portekiz bandıralı bir gemi ile İskenderiye'den İstanbul'a 2.200 (3200?) Türk esiri daha getirildi. Bunlar İngilizler tarafından esir alınmışlardı. İngilizlerin elinde bulunan 20.000 esirin daha gelmesi bekleniyor. (**YG:** 13; **Alemdar, İleri:** 14)
5. Yüksek Komiser Robeck'in bugünkü raporları: Yüksek komiserliklerinden başlamak üzere birçok Fransız'ın Mustafa Kemal'e sempatisi var. İzmir'in işgali ve Yunan zulümleri aleyhine Anadolu içlerinden yeniden telgraflar yağıyor. İşgalin infial yarattığı gerçek, fakat son telgraf bir genelge emri gereğince gönderilmişe benziyor, çünkü Mustafa Kemal'den de bir telgraf aldık. (**Documents:** 625; **Şimşir** I: 276, 278; **Ulubelen:** 218; **Meram:** 230; **Baytok:** 25)
6. Boğazlar ve İstanbul'a göz diken Müttefikler, Türkiye için yeni bir başkent arıyor. Fransız diplomatı Berthelot, Sultanlık için Konya'yı uygun gördüğünü bildirdi. Venizelos da dün Bursa'yı uygun görmüştü. (**Tas. Ef.** 14, 15 "İngiliz ve Fransız başkanları arasında Londra'da samimî görüşmeler"; **YG:** 14, 15; **İleri:** 14-16)

1919 - ARALIK

7. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, İngiliz temsilcileri ile Damat Ferit Hükümeti arasında 12 Eylül'de yapılan anlaşmanın suretini Karabekir'e bildirdi ve bunun aslını ele geçirmeye çalıştıklarını belirtti. (**Karabekir 1:** 384; **ATTB:** 135)

8. Sivas'ta Vali Reşit Bey'in eşi Melek Hanım Başkanlığında kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti yönetim kurulu, Temsil Kurulu'na gönderdiği yazıda, derneğin kuruluşunu haber verdi, amacını anlattı ve şimdiden Sivas'ta derneğin 800 üye kaydettiğini, yakında Sivas'ta derneğin üyesi olmayan kadının kalmayacağı ve her ilde aynı amaçlı derneklerin kurulacağı umudunda olduğunu belirtti. Derneğin kuruluş bildirisi Sivas Valiliğine 26 Kasım'da verilmişti. (**Baykal 3:** 3)

9. **Yenigün**'de Y. Nadi: Aleyhimizdeki propagandalar. **Peyam**'da Ali Kemal, "böyle alelacele, zamansız" seçim yapmanın "zararlarını" sayıyor. **İfham**'da Ahmet Ferit: Türkler ve Kürtler: Dört asır evvel kılıç iradesiyle değil, belki kalp iradesiyle birleşmiş iki milletin, dört asır sonra aynı taht ve taç etrafında müttehit yaşamak için gösterdikleri şu vefa ve sadakat, bizce Türk-Kürt müstakbel mutluluğu için bir ulu müjdedir. **İleri**'de Ercüment Ekrem: Bizde particilik ve etkileri. **Türk Dünyası:** Memurlar (Kâzım Nami).

13 - CUMARTESİ

1. Ali Fuat Paşa, 20. Kolordu Komutanlığı'nı Hükümet'in rızasıyla 24. Tümen Kumandanı Mahmut Bey'e, vekâleten devretti. Bu kolordu komutanlığından Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından 28 Ağustos'ta alınan Ali Fuat Paşa, 9 Eylül'de Sivas Kongresi'nce Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanlığı'na atanmış, ancak kolordu kumandanlığını da bırakmamıştı. Ali Rıza Paşa Hükümeti, kolordunun merkezini Eskişehir'den Ankara'ya yeniden naklet-mekle birlikte Ali Fuat Paşa'yı bu görevde tutmaya çekiniyordu. (**Cebesoy 1:** 264)

2. Mustafa Kemal, Bursa'da 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'in 28, 29 Kasım ve 9 Aralık tarihli yazılarına cevap vererek, Millî Meclis'in, bütün sakıncalarına rağmen İstanbul'da toplanmasının kabul edildiğini, İstanbul içinde ve dışında gerekli güvenlik önlemlerinin alındığını bildirdi, millî müfrezelerin güvenilir kişilerden kurulmasını istedi. İslam düşmanı İngilizlerin en zayıf anlarında bulunduğunu, Fransızların da artık Türk milletinin her karara boyun eğmeyeceğini anladıklarını ekledi. (**AÖAS** I: 109)

3. Hükümet, General Milne'e, İzmir'e 50.000 Yunan askeri geleceği yolundaki haberlerin aslı olup olmadığını sordu. Milne 20 Aralık'ta haberi yalanlayacaktır. (**HTVD** 20, ves. 506; **Tansel** II: 196)

1919 - ARALIK

4. Karabekir, İnceleme Kurulu Başkanı Fevzi Paşa ile Kürt meselesini görüştü. Fevzi Paşa, İstanbul'daki Kürt Cemiyeti üyelerinin saygın kişiler olduklarını, fena bir iş için değil, Doğu Anadolu Türklerden alınırsa burayı Ermenilere bırakmamak için çalıştıklarını ileri sürdü. Karabekir bu görüşe karşı çıktı. Kürtlük görüşünün sömürgeleştirmek için atılmış bir yem olduğunu söyledi. Karabekir Hükümet'e gönderdiği raporda, Doğu'da en önemli meselenin Kürtlük olduğunu yazdı. Başka bir raporunda Van'a kadar yaptığı teftiş gezisini anlattı. (**Karabekir 1:** 382-386)

5. Güneydoğu'daki Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı Quérette, Urfa, Antep, Maraş halkına bir bildiri yayımladı: Padişah'la anlaşarak Suriye, Kilikya ve Doğu topraklarını himayemize alıyoruz. Halk ayırımsız silahlarımızın himayesi altındadır. Barış geldi. Namuslu olanlar Fransızlar tarafına geçsin... (**HTVD** 16, ves. 415 a; **Tansel II:** 220)

6. Temsil Kurulu, Kayseri'ye gelmesi muhtemel Ali Galip Bey'in tutuklanması için ilgilileri uyardı. Elazığ eski valisi Ali Galip Bey, Damat Ferit Hükümeti'nin emri ile Sivas Kongresi'ni dağıtmaya hazırlanırken üzerine gönderilen kuvvetlerden kaçmış ve Beyrut yolu ile 1 Aralık'ta İstanbul'a gelmişti. (**Baykal 2:** 76. Temsil Kurulu karar defteri bugünkü tarihte sona ermektedir.

7. 9 Aralık'ta Trabzon'a gelen Rawlinson, Erzurum'a gitmek üzere 3 emir subayı, 10 er ve 4 otomobille şehirden ayrıldı. 26 Aralık'ta Erzurum'da olacak. (**Gökbilgin** II: 259)

8. Urfa Mutasarrıfı, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, şehirde iki akım bulunduğunu, bunlardan birincisinin mutlak sükûnetten yana olup düşüncelerini yazılı ve sözlü başvurularla medenî âleme duyurmayı uygun gördüğünü, fırsattan yararlanmak isteyen ve yurt çıkarlarını düşünmeyen ikinci bir grubun ise silahlı mücadele yolunu önerdiklerini bildirdi. Mutasarrıf, ikinci görüşün kabul görmediğini ve Urfa Sancağı'nın halen birinci görüşe göre yönetildiğini ekledi. (**Gökbilgin** II: 267)

9. Bayburt'un Hart Bucağı'na Şeyh Eşref'le anlaşmaya varmak için giden arabulucular, elleri boş olarak döndüler. Şeyh Eşref, 8 ve 9 tarihinde esir aldığı birliklerin subaylarını, silah ve mühimmatını geri vermiyor. (**Karabekir 2:** 154)

10. İtilaf Devletleri Doğu Orduları Başkumandanı d'Esperey Atina'ya geldi. Hükümet ve halk tarafından tören ve gösterilerle karşılandı. Kral tarafından kabul edildi. Esperey Atina'ya gelirken Selânik'te Pareskevopulas ve Vali ile görüşmüştü. (**Peyam, İleri:** 15)

11. Hindistan'da, İtilaf Devletleri'nin savaştan galip çıkmalarını kutlamak için düzenlenen "Barış Kutlama Günü" törenleri başladı. İngilizler Türkiye ile ilgili sözlerini tutmadığı için halkın katılmadığı şenlikler 4 gün sürecek. Gandi

1919 - ARALIK

"Türkiye'nin geleceği garanti altına alınmadıkça, ne Hindular ne de Müslümanlar için barış törenlerinin hiç bir anlamı olamaz" dedi. İngiliz yetkilileri, Hintli askerleri tatmin etmek için savaş sırasında Türkiye'nin bölünmeyeceğini söylemişlerdi.

12. Mustafa Kemal, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Yönetim Kurulu'nun dün Temsil Kurulu'na yazdığı yazıya cevap vererek, Sivas kadınlarını bu hareketlerinden ötürü övdü. Kadınların millî mücadeleye katılmış olmalarının geleceğin asrî Türkiyesi için gerekli millî kabiliyeti de Avrupa'ya ispat edeceğini belirtti. Mektupta, kuruluşun bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkezine haber verileceği de belirtildi. (**Baykal 3:** 4)

13. **İzmir'e Doğru**'da Mustafa Necati: Sevgili ülke. **İkdam**'ın İsviçre'den gönderilen başyazısı: Lozan'da Türkler. **İfham:** Barış uzaklaşıyor. —Gayri millî Türk: Ali Kemal. **Türk Dünyası**'nda K. Nami: İslam'ın kuvveti. **Karagöz**'ün mebus adayları: Şıpsevdi yazarı Hüseyin Rahmi, Karagöz'ün altı yıllık başyazarı Mahmut Sadık, Eşkal-i Zaman yazarı Ahmet Rasim, İkdam'ın sahibi Ahmet Cevdet, her gazetenin mizah şairi Fazıl Ahmet, Vakit'in dedikoducusu Mehmet Asım Beyler.

14 - PAZAR

1. İzmir'de seçim yapıldı. Yunan işgali altında olmayan Kuşadası, Ödemiş ile Balyanbolu ve Kilasi bucaklarıyla işgal altındaki yerlerden göçenlerin delegeleri oy kullandılar. İzmir eski Valisi Tahsin Bey, 48 oyla İzmir mebusluğuna seçildi. Yunanlılar İzmir'de seçim yapılmasına izin vermeyeceklerini daha önce açıklamışlardı. (**Meşhur Valiler:** 518)

2. İzmir Valisi İzzet Bey, 120.000 Rum göçmeninin İzmir'e dönmesini General Milne'e şikâyet ve olayı protesto etti (**Jaeschke 1:** 80).

3. İnceleme Kurulu Erzurum'daki teftiş ve soruşturmalarını bitirerek Trabzon yönüne hareket etti. Fevzi Paşa kurulu 10 Kasım'da İstanbul'dan ayrılarak Samsun, Amasya, Sivas, Erzincan, Erzurum yörelerinde incelemeler yapmış, Karabekir'i Mustafa Kemal'e karşı kışkırtmıştı. Yeniden dün Anadolu gezisine çıkan Hurşit Paşa da Balıkesir'e geldi. (**İkdam:** 12; **Alemdar:** 17, 18; **Karabekir 1:** 386; **Özalp:** 79 "Hurşit Paşa 15'te geldi")

4. Beyrut Başkomiseri Gouraud, Adana ve Mersin'deki teftiş gezisini tamamlayarak gece Mersin'den büyük törenlerle uğurlandı. Askerî Vali Brémond yayımladığı bildiride, Kilikya'nın şimdiye kadar böyle bir tören görmediğini, generalin, gördüğü bu karşılamadan son derece memnun olduğunu, uzun süre kalmak üzere Kilikya'yı yeniden "şereflendireceği"ni bildirdi. (**KSİ:** 99-100) ★ General Quérette, Fransız askerlerinin, Ermeni komitesinin ve Amerikan misyonerlerinin katıldığı bir törenle Antep'e girdi. Türk eşrafının çoğunu törene

katmak mümkün olmadı. İslam Cemaati, Quérette'in dünkü bildirisini protesto etti. (**Abadi:** 23)

5. Maaşlara zam yapıldı (**TV:** 3722; **Peyam:** 15) ★ Hükümet, bir defada alınmak üzere Savaş Kazançları Vergisi koydu. (**TV:** 3729; **İkdam:** 14, 15; **Tas. Ef, Peyam:** 15)

6. **Türk Dünyası:** Sultanzade Sabahattin Bey'in telgrafları. **İkdam:** Şark ve Garp. **Peyam**'da A. Kemal: Hâlâ kırmakla, dökmekle, vurmakla bu devleti kurtarabileceğini sanan yontulmamış kafalar var. Bu zırtapozların kafasına hakikati sokmak mümkün değil. Bunlar, sizi düşmana satılmakla suçlar. **Albayrak**'ta Alageyik: Anadolu'nun hakikî sesi: Alemdar'da Kirpi'ye, Tarık'ta Bozkurt'a cevap. —Fevzi Paşa ile mülakat. —**Açıksöz:** Anadolu gözüyle İstanbul.

15 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal, Urfa mutasarrıfının 13 tarihli başvurusuna verdiği cevapta, Hükümet'in şeref ve haysiyetinin korunmasına özen gösterilmesini, uluslararası hukuka, ateşkes anlaşmasına aykırı en ufak bir hareketin bile protesto edilmesinden çekinilmemesini, millî teşkilatın güçlendirilmesini, Fransızlar ve Ermeniler sebep olmadıkça silahlı saldırı yapılmamasını istedi; yakında Güneydoğu'nun Fransızlar tarafından boşaltılabileceğini duyurdu. (**ATTB:** 137)

2. Hükümet, Harbiye Bakanlığı'nın bir raporunu görüşerek, Yunanlıların Aydın (İzmir) ili topraklarında Rum unsurunun artırılması için yaptıkları çalışmalara engel olunması konusunda İtilaf Devletleri'ne başvurmaya karar verdi. Kararda, işgal altındaki bölgenin boşaltılması konusunda İtilaf Devletleri'ne başvurulması da yer alıyor. (**Gökbilgin** II: 251) ★ Bakanlar Kurulu, Mardinus Sarıyan adlı Ermeni'nin Manisa ve Sarayköy'de zapt ve gaspedilmiş olup 4 yıldan beri İzmir'deki bazı tüccarlar tarafından kullanılan dokuma fabrikası ile ilgili davanın Çine'deki Divan-ı Harb-i Örfî'de görülmesini kararlaştırdı. İngilizler, Savaşta göçe tabi tutulmuş bu Ermeni'ye ait 1.400.000 liralık zarar ve ziyanın karma bir komisyonda ele alınmasını, Hükümet bu komisyona bir memur tayin etmezse, Yunanlılardan alacakları bir memurla tespit yapılacağını ve Yunanlıların kararı uygulayacağını bildirmişlerdi. (**Gökbilgin** II: 272)

3. Adana Merkez Kurulu, Temsil Kurulu'na gönderdiği raporda, bazı Ermeni ileri gelenlerinin güzel geçinmek için başvurduklarını, Fransızların Adana'daki bütün silahları topladıklarını bildirdi. (**HTVD** 17, ves. 425) ★ Hükümet, Adana İşgal Kumandanlığı tarafından görevlerine son verilip İstanbul'a gelen bazı memurların isteklerini görüşerek, bunlara yarım maaş ödenmesini ve boşalacak ilk memurluklara atanmalarını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 274)

4. Fransızların Doğu Bölgesi Komutanı General Quérette, halkı yatıştırmak ve Fransızların bozulan durumunu düzeltmek amacıyla, 1500 kişilik kuvvetiyle

1919 - ARALIK

Maraş'a geldi; şehrin ileri gelenlerini ve memurları toplayarak bir konuşma yaptı. "Fransızlardan korkmaya lüzum yok. Yollar yapacağız. Refah ve saadeti sağlayacağız. Herhalde paraya ve Fransa gibi bir manda idarecisine ihtiyacınız var" dedi. Generale cevap veren Ali Sezai Efendi: "Memurlarımızın maaşı dolgundur. Şikâyet eden yok!" dedi, işgalin ateşkes hükümlerine aykırı olduğunu söyledi. Yarından sonra 447 kişinin imzasını taşıyan bir protesto metni Mutasarrıflığa verilecektir. (**Abadi:** 24; **Y. Özalp:** 62; **Alemdar:** 18 "Yeni vazifesi")

5. Halep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Kurmay Yarbay Şakir Nimet Bey, Mustafa Kemal'e çektiği acele telgrafta, ortak düşmana karşı birlikte hareket edilmesini önerdi, Anadolu'nun yapabileceği yardımları sordu; Halep, Hama, Humus, Şam'da halkın yüzde 90'ının Mustafa Kemal'le birlik olduğunu bildirdi. (**Uzel:** 102 "Samimi değildi")

6. 11 Aralık'ta Konya-Ereğli İstasyonu'na gelen bir Fransız subayı ve 2 eri, Kuvayı Milliye tarafından yapılan ihtar üzerine geri döndü (**Gökbilgin** II: 255).

7. Robeck'in raporu: "Geçende, Sultan benimle konuşmak istedi. Soru sormak için değil, kendi yerini ve durumunu düşündüğünden, Fransız ve İtalyan yüksek komiserlerini topladım. Bu görüşmenin faydasız olacağını söylediler. Sultan kendisini bize teslim etti. Çünkü tek dayanağı Majesteleri Hükümeti'dir. Sultan barışın gerekliliğinden çok, Türkiye'nin bugünkü durumunun devamını düşünmektedir." Robeck, görüşme isteğini reddettiğini de bildirdi. Kendisine "iyi ettiniz" cevabı verilecektir. (**Documents:** 936; **Jaeschke 1:** 80)

8. Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Padişah'ın teşekkürünü bildirdi. Mustafa Kemal, Padişah'ın doğum gününü tebrik etmişti. (**İr. Mil.** 22)

9. 1-15 Aralık tarihleri arasında İstanbul gümrüğünden yabancı ülkelere sevkedilen ticarî mallar: Çuha kırıntısı, tiftik, çorap kırıntısı, fındık, 37 balya paçavra, 3 balya halı, 86 sandık afyon, 312 çuval kuş yemi, 23 çuval kıl, 43 sandık balmumu, av derileri, 156 çuval keten tohumu, tütün, pamuk, ceviz, 5 fıçı bağırsak, 46 çuval kabak çekirdeği, 183 çuval kemik, 131 kap kestane, fıstık, yapağı, 5 çuval salep, ipek, mazı, kuzu derisi, palamut, 135 sandık limon, incir, üzüm, şam fıstığı, 7 çuval meşin, 4 sandık keçi derisi, 85 çuval defne yaprağı. Aynı süre içinde yurda giren mallar ise şunlar: zahire, halı, lastik, kumaş, manifatura, iplik, tuhafiye, sabun, tuzlu balık ve sardalya, şarap, konyak, züccaciye, şekerleme, ilaç, elbise, mangal kömürü, limon, mandalina. Türk mallarının gönderildiği merkezler: Liverpol, Londra, Triyeste, Amsterdam, Milano, New York, Midilli, Venedik, Barselona, Yafa, Pire, Beyrut, Selânik, Roterdam, Marsilya, Odesa, Cenova, Köstence, Kalas, Hollanda. (**İleri:** 20)

10. Gökalp'in Malta'dan kızlarına mektubu: "Şimdi Vardela denilen yerdeyiz... Tekyede cuma günü akşamları musikî dinliyoruz. Konferans salonumuz gayet

1919 - ARALIK

geniş. Konferanslara da devam ediyoruz. Herkes bir lisan öğrenmekle meşgul... Sulh yaklaşıyor. İnşallah sulh olduktan sonra kavuşacağız. Daha evvel kavuşacağımıza dair söylenen sözlere inanamıyorum". (**F.A. Tansel:** 108)

11. İstanbul'da Türk ve Fransız Muhipleri Cemiyeti. Tüzüğünün altında bugünkü tarih bulunan dernek kuruluş iznini daha sonra alacaktır. Ahmet Vefik Bey, Süleyman Nazif, Reşat Fuat, Celalettin Arif Bey'in önderliğinde kurulan dernek Türklerle Fransızlar arasındaki "geleneksel dostluğu" devam ettirmek istiyor. Alemdar 10 Şubat 1920: "İlmühaberi istihsal ve aza kaydına mübaşeret edilmiştir." 4 Haziran: Derneğin yeniden çalışmaya geçtiği ve toplantı çağrısı (**Tunaya** II: 539)

12. **Alemdar**'da R. Cevat: İstanbul seçiminin arefesinde: İkinci seçmenler, seçecekleri kişilerle memleketi kurtarmak istiyorlarsa, İttihat ve Terakki'ye temas etmiş adamlara reylerini vermemelidirler. —İngiliz Muhipler Cemiyeti, Avam Kamarası'nda Türkiye'yi savunan General Serfis cenaplarına şükranlarını bildiren bir telgraf gönderdi. **Türk Dünyası**'nda Kâzım Nami: Cemaat teşkilatı. **Sabah:** Viyana'da açlıktan ölüyorlar. **İfham:** İstanbul seçimleri.

16 - SALI

1. Burdur Askerlik Şubesi başkanı, İtalyanlara eğilimli olanlara karşı "Lenin usulünde gizli yollar" uygulanmasını önerdi, köylülerin sürekli aydınlatılmasını istedi. 12. Kolordu Komutanlığı'na gönderilen rapor, bugün Temsil Kurulu'na ulaştırıldı. Mustafa Kemal 5 Ocak'ta Ankara'dan vereceği cevapta "Tekliflerinizi pek isabetli" diye yazacaktır. (**HTVD** 12, ves. 295, 296)

2. Yeni bir askeri şûra kuruldu. Şûra, Harbiye Bakanlığı'nın başkanlığında çalışacak, ordunun kuruluş, donatım, subayların atama işleriyle uğraşacak. İlk askeri şûra Damat Ferit Hükümeti tarafından 2 Ağustos'ta Anadolu'daki karşı koymayı sindirmek için kurulmuş, ancak yetkileri Harbiye bakanının yetkisiyle çatıştığı için 1 Eylül'de kaldırılmıştı. (**TV:** 3729. Atamalar için bkz. 21)

3. İstanbul'un 60 kadar ikinci seçmeni Üniversite'de Celalettin Arif Bey'in başkanlığı altında toplanarak seçimle ilgili sorunları tartıştı. Seçimler yarından sonra yapılacak. (**İkdam, Sabah:** 17) ★ Mebus adaylarından Yüksek Öğretim Müdürü ve Üniversite Hukuk Profesörü Ahmet Selahattin Bey, Yenigün'ün sorularını cevaplayarak, gelecekten umutsuz olmadığını, manda ve yardım konusunda altı ay öncesine oranla "ilerleyememiş" (mandayı reddetmekten vazgeçememiş) olduğunu, şimdi Amerikan yardımı istemenin de zor olduğunu söyledi. Ahmet Selahattin Bey, hiç bir partiye bağlı olmadığını, ancak Meclis açıldığında bir grup oluşturmak gerektiğini belirtti. Ahmet Selahattin Bey'i Millî Kongre aday göstermiş bulunuyor. Seçimlerde kazanacak, ancak 20 Ocak'ta ölecektir. (**Meray:** 75)

1919 - ARALIK

4. İtilaf Devletleri Doğu Orduları Başkumandanı Francet d'Esperey, İstanbul'a gitmek üzere Atina'dan ayrıldı. General, Yunanistan'da pek sıcak karşılanmış ve bir ziyafette "Yunanistan, yöneticilerinin dehası ve askerlerinin kahramanlığı sayesinde, millî emellerine kavuşmak üzeredir. Yaşasın Yunanistan!" demişti. (**Sabah:** 17) ★ Beyoğlu'ndaki Fransız Konsolosluğu yandı. Yangın 4 saat devam ettikten sonra Türk İtfaiyesi, İngiliz ve Fransız denizciler tarafından söndürülebildi. (**İleri:** 17)

5. Yunanistan'ın Londra Elçisi Kaklamanos'tan Dışişleri Bakanlığı'na: İngiliz gazeteci Lloyd, milletvekili O'Connor, Türklerin Anadolu'daki zulümlerini anlatan bir dizi konferans vermeyi önerdiler; kabul ettim, bu amaçla kurulan komitenin emrine gerekli kredileri verdim. (**Kitsikis:** 174)

6. **Alemdar**da R. Cevat'ın Prens Sabahattin'i ziyareti. **Yenigün**'de Y. Nadi: Venizelos siyasetinden bir an önce dönülmelidir. **Peyam**'da A. Kemal: İtilaf-ı anasır (milliyetlerin uzlaşması). **İkdam** (ve Yenigün): Padişah, İzmir felaketzedegânına bin, harem-i hümayunları namına da beşyüz lira ihsan buyurmuşlardır. —Londra Konferansı Türkiye meselesini halletti mi? **İfham**'da Ahmet Ferit: Osmanlı topluluğu dört acil ihtiyaç karşısındadır: İdarî birlik, malî reform; iktisadî teşkilat, dış faaliyet.

17 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, yayımladığı genelgede, Temsil Kurulu'nun İstanbul'a yakın bir yere taşınacağını bildirdi. Genelgede, her ilden seçilen mebuslardan birinin Temsil Kurulu temsilcisi olması istendi ve adı bildirilecek bu mebuslarla iki gün toplantı yapılacağı açıklandı. (**Nutuk,** ves. 213; **Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler:** 55) ★ Mustafa Kemal, Nazilli'de bulunan Refet Bey'e çektiği telgrafta, İstanbul'dan verilen bilgilere göre, Kütahya'da Kuvayı Milliye başkanları sıfatıyla çalışan iki kişinin halktan zorla para aldığını bildirdi ve bu durumun önlenmesini istedi (**HTVD** 12, ves. 293).

2. Maraş ileri gelenlerinden 447 kişinin imzasını taşıyan protesto metni Mutasarrıflığa verildi. Yazıda, General Quérette'in önceki gün yaptığı konuşma protesto edildi. Hükümet işlerine müdahale edildiği, Ermeni kilisesinin Fransızlar tarafından silah deposu haline getirildiği ileri sürüldü, çoğunluğu Türk olan Maraş'ta Wilson ilkelerinin 12. maddesine göre başka bir idare kurulamayacağı belirtildi. (**Bağdatlıoğlu:** 68; **Y. Özalp:** 64)

3. Pontos Devleti için çalışmalarına hız veren Rumlar, Gümüşhane'de Rum Millî Birlik Derneği'ni kurdular. Harbiye Bakanlığı, Başbakanlık'tan Karadeniz bölgesine Rum akınının önlenmesini istedi. Karabekir'in Harbiye Bakanlığı'na bugün bildirdiği raporda, Trabzon Metropoliti Hrisantos'un Trabzon, Batum, Tiflis'te toplantılar yaptığı, Ermenilere karşı Türklerle birlikte yaşamalarını,

1919 - ARALIK

taşkınlık yapmamalarını Rumlara öğütlediği bildirildi. (**HTVD** 11, ves. 178; 12, ves. 317) ★ Yunan Dışişleri Bakanı Politis, Londra Büyükelçiliği'ne, Pontosluların isteklerini bildirdi. Pontosçuların istekleri şunlar: Bağımsız bir Pontos devleti kurmak için Türkiye'den elden geldiği kadar büyük toprak koparmak, Yunanistan'daki gönüllüleri de taşıyarak Pontoslular ordusu kurmak... (**Kitsikis:** 232)

4. Karabekir, Harbiye Bakanlığı'nın bir sorusuna verdiği karşılıkta, Doğu'da Ermenilere saldırılmadığını, Enver Paşa'nın Türkiye'ye gelmediğini ve Mustafa Kemal'le haberleşmediğini bildirdi. Amerikan Yüksek Komiserliği'nin bu yoldaki bir şikâyeti üzerine Bakanlık 15 Aralık'ta durumu 15. Kolordu Komutanlığı'ndan sormuştu. (**HTVD** 11, ves. 263)

5. İngiliz Savaş Bakanlığı, Milne, Allenby ve Marshall'a, İngiliz savaş mahkemeleri hakkında bir talimat göndermeyi kararlaştırdı. Buna göre işgal altındaki yerlerde işlenen bazı "suç"lara askerî mahkemelerde bakılacak; diğer suçlular uluslararası bir mahkemede yargılanmak üzere Malta'da bekletilecek. (**Jaeschke 2:** 182) ★ Lordlar Kamarası'nda, Türkiye üzerine yapılan uzun görüşmede, Türkiye'nin Afganistan'a ve İran'a sınırdaş olmaması istendi, aksi durumun Hindistan için güvensizlik doğurduğu anlatıldı. (**Kürkçüoğlu:** 64)

6. Eski Başbakanlardan Tevfik Paşa, Padişah'a bir reform tasarısı sundu (**Jaeschke 1:** 80) ★ İkdam Gazetesi'nde yayımlanan, Paris'ten gönderilmiş bir habere göre, Tevfik Paşa'nın Osmanlı barış delegelerinin başına getirileceği haberi, Avrupa'da memnunluk uyandırmış (**İkdam:** 17).

7. **Alemdar:** Bugün kıyamet kopacakmış. Dünya birbirine girse birşey olmaz. Nöbetimizi savdık. İttihat ve Terakki gibi bir kıyamet atlattıktan sonra hiç merak etmeyiniz. Tasviri Efkâr, dünya batacak diye bar bar bağırıyordu. Kapandı. Kıyamet onun başına çarptı. **İleri:** Yarın Payitaht mebuslarının seçimi yapılıyor. İkinci seçmenler! Son ümidimiz Mebuslar Meclisi'ndedir. Seçeceğiniz kişiler namuslu, faziletli, olgun ve muktedir, vazifeperver olsun. **İkdam:** İstanbul'da ekmek buhranı ve sebepleri. **Yenigün**'de Y. Nadi: Dünya dengesi adalete dayanarak sağlanabilir, —Türklerin aziz dostu Piyer Loti, her zaman her yerde bizi düşünüyor. **Peyam**'da A. Kemal: Muhaliflerin zaafları, **İfham**'da Ahmet Ferit: Geçim buhranı.

18 - PERŞEMBE

1. Temsil Kurulu, Son Osmanlı Meclisi'ni daha yakından izlemek amacıyla, İstanbul'la demiryolu bağlantısı olan Ankara'ya yerleşmek üzere Sivas'tan ayrıldı. Kurul, Sivas'ta kalabalık bir halk topluluğu tarafından uğurlandı. Mustafa Kemal, ilden ayrılırken Sivas Valisi Reşit Paşa'ya çektiği telde, gösterdiği konukseverliğe ve yardımlarına teşekkür etti. Mustafa Kemal, Erzurum'dan Si-

1919 - ARALIK

vas'a kongre için 2 Eylül'de gelmişti, o günden beri şehir Türk devriminin karargâhı durumundaydı. Temsil Kurulu, 27 Aralık'ta Ankara'da büyük gösterilerle karşılanacak. (**İr. Mil.** 22; **Tar.Ves.** 10: 243: **Yak. Tar.** III: 209; **Aşkun:** 175; **ATTB:** 138; **Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları:** 12; **BTTD** 2: 16; **Kansu** II: 487)

2. İstanbul'da seçimler yapıldı. Daha önce seçilmiş 468 ikinci seçmen Üniversitede toplanarak mebuslar için oy kullandı. Hürriyet ve İtilaf, Sulh ve Selamet Fırkalarıyla azınlıklar seçimlere katılmıyor. Millî Kongre, Millî Türk, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist, Millî Ahrar ve Ahali İktisat Fırkaları mebus adaylarını ilan etmişlerdi. Seçim sonuçları yarın açıklanacak. (**İkdam:** 18; **İleri, YG, Sabah:** 18, 19; **Alemdar:** 19)

3. Edirne'de Sultan Selim Camii'nde okunan Mevlide 10.000 kadın katıldı. Mevlitten sonra seçilen 8 kadın, İtilaf Devletleri temsilcilerine bir tel çekerek İzmir için adalet istedi. Edirne'de 13 Haziran'da da şehitler için bir mevlit okutulmuştu. (**YG:** 20) ★ Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek Reşit ve Mesul Kâtibesi Şefika Kemal imzalarıyla illere gönderilen bir genelgede, derneğin oralarda da kurulması ve idarecilerin buna yardımcı olması istendi (**Baykal 3:** 5).

4. Bakanlar Kurulu Diyarbakır'dan General Quéerette hakkında gelen şikâyetleri görüştü: General'in Urfa, Antep ve Maraş'ta Fransız-Türk ortak yönetimi kurulmasının Hükümetçe de kararlaştırılmış olduğu yolundaki sözlerinin asılsız olduğunu ilgililere bildirmeyi, Fransızlara da bu konuda bilgi vermeyi kararlaştırdı (**Gökbilgin** II: 254)

5. Karadeniz bölgesi Rumları Batum'da Pontos Hükümeti adıyla bir örgüt kurdular (**Şapolyo 2:** 133).

6. Adana'nın yeni valisi Celal Bey, Pozantı'da Adana Belediye Başkanı Mehmet Fuat Bey ve yanındakilerce karşılandı. Celal Bey 21'de Adana'da kurbanlar kesilerek göreve başlayacak. (**Ener 2:** 40)

7. Bakanlar Kurulu'nda görüşme ve kararlar: 1) Dersim yöresinde İzeli, Şadilli, Hayrani, Kırışlanan ve diğer aşiret ağaları ve bireyleri hakkında kanunî takibatın ertelenmesi kararının Dersim ve ona bağlı ilçeler aşiretlerini ve Dersim bölgesi ağalarının kendi aralarında olan olayları da kapsaması. 2) Yüksek Komiserlerin isteği üzerine, ateşkes dönemine özgü olmak üzere, icar ve ticarî davalara bakacak karma mahkemeler kurulması, ancak başkanın Türk, yargıçlardaki Türk sayısının da İtilaf Devletleri'nce atanacak olanların sayısına eşit olması. 3) İçişleri Bakanlığı, Fevzi Paşa'nın Bayburt'tan gönderdiği rapora dayanarak, Şeyh Eşref olayının mahallî yöneticilerin basiretli olmayan tutumları yüzünden büyüdüğünü, Şeyh Eşref'in can korkusuyla kaçtığını bildirdi, sert askerî tedbir yerine olayı yatıştırmak için af çıkarılmasını önerdi. (**Gökbilgin** II: 283)

1919 - ARALIK

8. Trabzon'dan Erzurum'a gitmekte olan Rawlinson, Gümüşhane'den ayrıldı. Karabekir'in raporuna göre, yolda Rumlarla görüşen Rawlinson, onlara Türklerle iyi geçinmelerini öğütlüyor. Harbiye Bakanlığı, Rawlinson'un dönüşünü, İngiliz siyasetinde önemli bir değişiklik sayıyor. (**HTVD** 11, ves. 279-282)

9. İngiliz Hindistan İşleri Bakanı Montagu'nun hükümetine raporu: Türkler İstanbul'dan çıkarılırsa Bolşeviklerle birleşirler. Irak, Suriye, Filistin, Mısır, Çin, Afganistan ve Hindistan'da başımıza belâ kesilirler. Türkler savaştıkları sürece Hindistan'da huzursuzluk, kargaşalık, tehlike hakim olacaktır. (**Sonyel:** 188) ★ İngiliz Askerî Haberalma Örgütü İstanbul Kolu'nun haftalık raporu: Ferit Paşa, Kürt lideri Seyit Abdülkadir ile barıştı. Anzavur ayaklanması İstanbul'da ilgi ile izleniyor. Hürriyet ve İtilaf, Anzavur'u destekliyor. (**Şimşir I:** 284)

10. Cenubi-garbî Kafkas Hükümeti eski başkanı Cihangiroğlu İbrahim Bey, Malta Valisine yazdığı dilekçede suçsuz yere tutulduğunu anlatarak borç veya iane olarak yardım istedi (**Bel.** 189-190: 130).

11. **Alemdar**'da R. Cevat: Bugün seçim günü imiş. Yakından alakalananlar öyle söylüyorlar. —İstanbul'dan kimleri mebus çıkaralım: Prens Sabahattin, İçişleri eski Bakanı Reşit Bey, eski Şeyhülislam Cemalettin Efendioğlu Ahmet Muhtar Bey, Suphi Paşaoğlu Ferit Beyefendi, Şahin Bey, Lütfi Fikri Bey. **İleri:** İstanbul mebusları bugün seçiliyor. —C. Nuri: Bundan sonraki idaremiz. **Vakit:** Beşinci Seçim. Tavsiye ettiğimiz aday listesi: Ahmet Ferit Bey, Celalettin Arif Bey, Prens Sabahattin, Profesör Selahattin Bey, Dr. Adnan Bey, Lütfi Fikri Bey, Mişon Venture Efendi. **Yenigün:** Hilafet merkezi halkı, bugün vekillerini seçiyor. **Sebilürreşat**'ta, Türkocağı'nda kadınların, kadın erkek karışık bir topluluğa konser vermesi üzerine, Darül Hikmetül İslamiye'nin Şeyhülislamlığa şikâyet mektubu. **Albayrak:** Tehlike karşısında milletimiz. Milletimiz tarihte ilk defa, millî feveranını bir programa bağlamıştır. İstikbali görmeye başlayan milletlere mahsus olan bu hal, bizim için mesut bir temaşadır. Elbet de bu karanlık gecenin gündüzü vardır. **Servetifünun:** Yeni İstanbul mebusları, özgeçmişleri.

19 - CUMA

1. Dün yapılan İstanbul seçimlerinde 100'e yakın aday arasından kazanan mebuslar ve aldıkları oylar: Osmanlı Bankası Yönetim Kurulu üyesi **Hamit Bey** (362), Baro Başkanı **Celalettin Arif Bey** (350), Yüksek Öğretim Müdürü, Devletler Hukuku Profesörü **Ahmet Selahâttin Bey** (359), Dışişleri eski Müsteşarı **Reşat Hikmet Bey** (299), Şeyhülislamlık eski Müsteşarı **Kemal Efendi** (259), Kızılay Genel Yazmanı **Dr. Adnan Bey** (235), Kiyef eski Elçisi **Muhtar Bey** (221), Profesör **Mişon Ventura** (190), Dersim eski mebusu **Lütfi**

1919 - ARALIK

Fikri Bey (164, yarın istifa edecek), İtibar-ı Millî Bankası eski Genel Müdür Yardımcısı **Hasan Ferit Bey** (159), Zeytinburnu Fabrikası Ustabaşısı **Numan Usta** (159). Kaybedenlerden bazıları: Ahmet Emin, Rauf Ahmet, Prens Sabahattin, Samih Rıfat, Muslihittin Adil, Yusuf Akçora, Ahmet İhsan, Velid Ebüzziya, Galip Kemali... (**Vakit, İkdam:** 19; **Alemdar, İleri:** 19, 20; **YG. Peyam, İfham:** 20; **Albayrak:** 21; **TD** I: 257; **Servetifünun** 18, yeni mebusların özgeçmişleri)

2. Dün Sivas'tan yola çıkan Temsil Kurulu, Kayseri'ye geldi ve şehirde çoşkun sevgi gösterileriyle karşılandı. Gece sokaklarda fener alayları yapıldı. (**Kansu II:** 490; **Goloğlu 3:** 3)

3. Maraş halkını Fransızlara karşı mücadeleye çağıran bildiriler sokaklara yapıştırılmaya, camilerde dağıtılmaya başlandı (**Abadi:** 24; **Y. Özalp:** 65)

4. Hindistan'a özerklik tanınması vesilesiyle Hindistan Bakanı Montagu şerefine Londra'da verilen bir ziyafette, zengin Hint Müslümanlarından Ağa Han, Türkiye lehinde insaflı bir barış tavsiye etti (**İfham, İleri:** 22).

5. Başbakan L. George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Türkiye barışının Amerika'nın tutumu yüzünden geciktiğini, şimdi Amerika olmaksızın Türkiye ile barış yapmaya hazırlandıklarını, yakın zamanda barış şartlarını Türkiye'ye bildireceklerini söyledi. (**Sabah, Peyam, İleri:** 21)

6. İzmir'in işgali üzerine Antalya'ya kaçan Haydar Rüştü, **Anadolu** Gazetesi'ni burada çıkarmaya başladı. **Sabah:** İttihatçıların cezalandırılması meselesi. **Vakit:** İstanbul ilk defa olarak bir amele mebus çıkarmıştır. **İleri:** Dün İstanbul mebusları seçildi. —L. George mukadderatımızın hal ve fasledildiğini söylüyor. **Alemdar'da** R. Cevat: Dünkü milletvekili seçimleri, İttihat ve Terakki'nin Kongre seçimleridir. Hürriyet ve İtilaf tabiî iştirak edemezdi.

20 - CUMARTESİ

1. Temsil Kurulu üyeleri, dün geldikleri Kayseri'de Hükümet ve Belediye'yi ziyaret ettiler, şehir ileri gelenleri, tüccar ve esnaftan bazıları ile bir toplantı yaptılar; şehirden ayrılmak üzere olan Ermeni papazıyla da görüştüler. Kurul, Kayseri'den yarın ayrılıyor. (**Kansu** II: 491)

2. Dışişleri Bakanı Reşit Paşa, İngiliz yüksek komiserinden İzmir'in derhal ve bütünüyle boşaltılmasını istedi (**Jaeschke 1:** 81). ★ Reşit Paşa, bir demecinde, 10-15 gün sonra Barış Konferansı'na çağrılacaklarını umduğunu söyledi (**Tas. Ef.** 21).

3. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Milne, Türk Hükümeti'nin 13 tarihli yazısına cevap vererek, İzmir'de Yunan işgal bölgesini genişletmeye niyetli olmadıklarını bildirdi (**HTVD** 20, ves. 507, 510).

1919 - ARALIK

4. **Alemdar**'da Refik Halit: Seçimlerden galip çıkan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır(!) **İleri:** Hürriyet ve İtilaf'a mensup 20 kişi illerden mebus seçilmiş. Fırka merkezi istifa etmeleri için genelge gönderiyormuş. **İkdam:** Dünkü (önceki günkü) seçimler. **Vakit:** Yeni seçilen mebuslarla görüşmeler. Mesai Fırkası adayı Numan Usta diyor ki: "Meclis'te barışı hiç bir manda, vekâlet olmaksızın isteyeceğim. Sonra amele zümresinin hakkını arayacağım. Millî sosyalistim (Yenigün'de de). **İzmir'e Doğru**'da M. Necati: Asya'da hakimiyet ve hak mücadeleleri. **Sabah**'ta Lütfi Fikri, istifasının sebebini açıklıyor: İhtilalci ruh, İttihatçılar kazandı. Yalnız başıma bu mebuslar listesinde kalamam. **Yenigün:** Başkent ikinci seçmenleri dün mebuslarımızı seçtiler. —Geleceğimiz Londra'da belirlenmiştir. —Yunus Nadi: Bir yıldan beri hakkımızdaki düşünceler bir hayli değişti. Buna dayanarak büyük devletlerin Türkiye için adaletli bir barışta karar kılacaklarını hesap ediyoruz. **İfham:** Dünkü Seçimler millî bir zafer oldu.

21 - PAZAR

1. Temsil Kurulu, önceki gün geldiği Kayseri'den Mucur'a gitti. Kayseri'den ayrılırken yayımlanan bildiride, gösterilen coşkulu karşılamadan dolayı teşekkür edildi. Milletin ilk ve son kurtuluş çaresinin gösterilen bu birlik olduğuna değinildi. (**ATTB:** 139; **Kansu II:** 492; **Tar. Ves.** 10: 246; **Belen:** 141; **Gologlu 3:** 4; **Kardeş:** 7).

2. Harbiye Bakanlığı, 12. Kolordu'ya gönderdiği emirde, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş Türk topraklarını kurtarmak için bir askerî harekât yapılabileceğini ima etti; gerekli keşiflerin yapılmasını ve hazır bulunulmasını istedi. (**HTVD** 20, ves. 508)

3. Pazarcık eşrafından 9 kişi, Fransız İşgal Komutanlığı'na başvurarak şikâyetlerini bildirdi. Milliyetler arasına nifak sokulduğu bildirilerek zulümlere son verilmesi istendi. "Aksi halde, çocuklarımız da içinde olmak üzere, bu uğurda kanımızı akıtmaya karar verdik" denildi. (**Y. Özalp:** 66)

4. Adana Valisi Celal Bey, görevine başladı. Geleneksel atama fermanı okuma töreninde halk kurbanlar keserek, tekbirler getirerek gösteriler yaptı. Celal Bey, hükümet konağına gider gitmez Fransız bayrağını indirtti. Fransızlar yalnız pazar günü bayraklarını asmakta diretecekler, o günler de Celal Bey konağa gitmeyecektir. Fransızların baskısıyla valilik görevinden ayrılan Nazım Bey, yerine Esat Bey'i vekil bırakarak şehirden ayrılmış, Fransızların emirlerine uymadığı için Esat Bey de 21 Ekim'de görevinden uzaklaştırılmış ve öldürülme korkusuyla 23 Ekim'de İstanbul'a hareket etmişti. 2 Kasım'da bu göreve atanmış olan Celal Bey, Fransızlara boyun eğmeyecek, bu nedenle görevine 30 Mayıs 1920'ye kadar devam edebilecektir. (**Ener:** 27)

1919 - ARALIK

5. Denizli Cephesi'ndeki gönüllü birlikler, 57. Tümen Komutanlığı'na bağlandı (**Tütenk:** 35).
6. 16 Aralık'ta yeniden kurulan Askerî Şurâ üyeliklerine Abdullah, Zeki, Hurşit, Ahmet Abuk, Şevket Turgut, Fevzi Paşalarla, Albay Yakup Sevki, Muamelat-ı Umumiye Müdürlüğüne ise Genelkurmay İkinci Başkanı Albay Kâzım Beyler atandılar. (**TV:** 3739; **Sabah:** 23)
7. Talat Paşa'nın Cavit Bey'e mektubu: Ben ümidimi artık kâmilen güneşin doğduğu tarafa bağladım. Bütün varlığımla o dairede çalışacağım. (**Tanin:** 1.12.1944)
8. Mardin Bölgesi'nde nüfuz sahibi Şamar Şeyhi Meş'al, Türk Hükümeti'ne Türk-Arap işbirliği teklif etti. Mardin Mutasarrıflığı'na hitaben yazılan, oradan Diyarbakır Valiliği kanalıyla İçişleri Bakanlığı'na, buradan da Başbakanlığa ulaşan Arapça mektupta, Deyrizor'a yaptığı bir geziyi anlatan Meş'al, bura halkının Osmanlı yönetimi istediğini, İslam halkın önceki olaylardan pişmanlık duyduğunu, Deyr'de Arapların İngilizlerle çarpıştığını anlattı. "Şam ve Halep ahalisi, velev ki kendimizi ve ailemizi mahvedeceğimizi bilsek, İngiliz ve Fransız Hükümeti'ni istemeyiz diyorlar" diye yazarak acele cevap beklediğini belirtti. (**Gökbilgin** II: 389)
9. **The New York Times:** Türkler, ümitsiz bir silahlı karşı koymaya girişecekler. Turan'dan gelecek kuvvetlere, İranlılara, Tatarlara, Afganlılara, Gürcülere, hatta Bolşeviklere güveniyorlar. (**Ulagay:** 57) **Alemdar**'da R. Cevat, seçimler konusunda Vakit Başyazarı Ahmet Emin'e cevap veriyor: Kaşkariko! **İleri:** Amele mebusu muhterem Numan Efendi ile mülakat. Seçim mesut bir hadise ile neticelendi. Son sene zarfında tebarüz etmeye başlayan amele cereyanı Meclis'te kendi haklarını savunacak bir mebusa sahip oldu. Numan Efendi'nin sözleri: Üç amele grubundan hiç birine mensup değilim. Nasyonal sosyalistim. Taşradan gelecek çiftçi mebuslarla mahsul fiyatları konusunda değil ama halk ve memleket düşüncesi konusunda birleşiriz. **Vakit**'te Ahmet Emin: Memleket bloku. **Peyam**'da Ali Kemal: Son saat, hatta son dakikadayız. Devletlerin kararları yakında bize tebliğ edilecek, bütün çektiklerimiz ve daha da çekeceklerimiz hep o şeamet ocağı (İttihat ve Terakki) yüzündendir. Bu çevrede hâlâ onların taraftarları var. **İfham**'da Ahmet Ferit: İş başına efendiler, işimiz çok, vaktimiz az. **Açıksöz:** İzmir'de Yunan facialarını ve Kastamonulu bir gencin fedâkarlığı. —İzmir muhtaçlarını unutmayınız, unutmayınız, unutmayınız! **Albayrak:** İzmir, Adana: Hakkı, kuvvetle boğmak mümkün değildir.

22 - PAZARTESİ

1. Mustafa Kemal ve arkadaşları, Mucur'dan Hacıbektaş'a gelerek Alevî Dedesi Cemalettin Efendi İle görüştüler. Cemalettin Efendi, Millî Hareket'i destekleyeceğine söz verdi. Alevî ileri gelenleri cumhuriyet yönetimi istediler(!) (**Kansu** II: 493; **Şapolyo 1:** 251; **Kardeş:** 17 "23 Aralık")

1919 - ARALIK

2. Londra'da İngiliz-Fransız Birinci Büyükelçiler Toplantısı başladı. Üç gün sürecek toplantının bugünkü oturumunda, Güney kıyılarında İtalyanlara toprak verilip verilmeyeceği görüşüldü. Batı'da Midye-Enez çizgisi sınır olarak kabul edildi. Ayasofya'nın ibadethane olmaktan çıkarılarak tarihî bir anıt olarak korunması benimsendi. Türk başkentinin neresi olacağı sorunu ise İstanbul'daki komisyona bırakıldı. (**Sabah:** 23, 24; **Tas. Ef.** 24; **Documents:** 938-942; **Jaeschke 2:** 200; **Meram:** 231; **Baytok:** 23, 30)

3. Yunan işgalinin genişleyeceğinden, Ege Bölgesi'nin Yunanistan'a bağlanacağından çekinen Hükümet, askerî bir hazırlık yapmak istiyor. Harbiye Bakanlığı, kolordulara seferî kadroya göre mevcutlarını hangi askerlik şubelerinden tamamlayacaklarını bildirdi. Genişleme ve ilhak söylentisi Mustafa Kemal'e de duyuruldu ve görüşü soruldu. Cevap: 29 (**Tansel** II: 197)

4. Albay Rüştü Bey, Bayburt'ta Rawlinson ile görüştü. Rawlinson, Mustafa Kemal ile buluşmak istediğini, kendisinin milliyetçi olduğunu ve Türkleri savunduğunu, İngilizlerin de Türkiye'de güçlü bir hükümet ile barış yapmak, barıştan sonra Türkiye'nin madenlerini işletmek istediklerini söyledi. Seçimlerle ilgili sorular sordu. Rüştü Bey, görüşme raporunu Karabekir'e bildirdi. (**Karabekir 1:** 390-392)

5. Talat Paşa, Berlin'den bir aracı ile Mustafa Kemal'e elden gönderdiği not halindeki mektubunda, bir yıldır yurt dışında yaptığı çalışmaları anlattı, izlenecek yol konusunda görüşlerini bildirdi: Millî Teşkilat önderleri Meclis'e girmeli, Mustafa Kemal başkanlığında kuvvetli bir hükümet kurmalı, Bolşeviklerle anlaşarak Türkistan'da, İslam Dünyası'nda çalışmalı, bu teşkilat Mustafa Kemal'e bağlanmalıdır... Talat Paşa, Mustafa Kemal'in istediği tarzda çalışmaya hazır olduklarını da bildirdi. (**Milliyet:** 18.5.1976)

6. İstanbul'a Mısır'dan 2277 esir daha döndü. Esirler Selimiye Kışlası'na yerleştirildiler. Selânik'ten 600, Mısır'dan 202 subay ve 1200 er olmak üzere başka esir kafileleri de İstanbul'a getirildi. Dün de bir İngiliz gemisi Mısır'dan 1300 Türk esiri getirmişti. Veba olayına rastlandığından gemi Tuzla önünde demir atmış bekliyor. (**YG:** 22; **Sabah:** 23) ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: "...Sulha gelince, artık bir iki aya kadar bu da olur. O zaman kavuşuruz. Gazete vermedikleri için teessüf etme. Ben gazete okumadığıma memnunum... Kara ruhlardan gelen haberler insanı hasta eder". (**F.A.Tansel:** 113)

7. Amerika'dan bildirildiğine göre, Amerika Yunan Birliği Derneği'nin bazı yetkilileri, Amerika'daki Yunan elçisiyle de görüştükten sonra Türkiye'ye geliyorlar. Bunlar, Trakya'nın Yunanistan'a katılmasını sağlayacak ayaklanmayı yönetecekler ve yanlarında çok para bulunuyor.

8. Bakanlar Kurulu, Konya'da kapatılan Öğüt Gazetesi yerine çıkarılan Halka Öğüt Gazetesi'nin de Öğüt gibi asayişi bozacak yayın yaptığını ileri sürerek,

1919 - ARALIK

hakkında dava açılmasını ve dava sonuçlanıncaya kadar gazetenin yayından alıkonulmasını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 274)

9. **İleri** Seçimlere katılmayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, seçimlerin feshini isteyerek, müdahale ediyor. —Hoca Sabri ile Lider Sadık Bey barışmışlar. —Osmanlı barışı yaklaşmış, lakin biz barışa hazır mıyız? **Alemdar'**da R. Cevat: Birkaç gün evvele kadar seçim ve adaylar üzerine sütun sütun tazı yazanların, birden bire çevirme hareketi yapması karşısında şaştık şaştık hayretler içinde kaldık. —Seçimler bitti, münakaşa berdevam. **Sabah'**ta Lütfi Fikri: İki dereceli seçim mahzurludur. **Yenigün:** Şu Numan Efendi de! Sanki nereden çıktı? —Geleceğimiz hakkında görüşmeler, hazırlıklar. **İfham:** Süratle Meclis isteriz. —Lütfi Fikri'nin istifasının yankıları. **İradei Milliye:** Hanımlar tarafından kurulan Anadolu Müdafaa-i Vatan Cemiyeti.

23 - SALI

1. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Alaşehir Kuvayı Milliyesi'nden alınan bir haberi Mustafa Kemal'e ulaştırdı. Yunanlıların İzmir'i Yunanistan'a katma töreni yapacaklarını duyurdu. Mustafa Kemal, 29'da haberi Nazilli'de Refet Bey'e yazarak bilgi soracak, Cemal Paşa'ya da bu girişime karşı siyasetle ve kuvvetle karşı konulacağını yazacaktır. (**HTVD** 16, ves. 403-405)
2. Pontos komitelerinin toplantısı için Batum'a gitmiş olan Trabzon Metropoliti Hrisantos Trabzon'a döndü. İçişleri Bakanlığı'nın başka bir raporuna göre Hrisantos, Batum'da çok içten karşılanmış ve Rum savaşçılar vapurlarla Batum'dan Yunanistan'a sevkediliyormuş. (**BTTD** 11: 5-6) ★ Merzifon Pontos Kulübü'ndeki konferanslar devam ediyor. Dr. İlya Sözyadis, savaş yıllarında 50.000 Rum'un öldürüldüğünü söyleyerek "Pontos'un anavatanımız Yunanistan'a katılması suretiyle millî amacımızın gerçekleşmesine birşey kalmadı" dedi. (**PM** 1. ks.: 97)
3. İzmir'deki Yunan Siyasî Temsilcisi Steryadis, sansür konusunda dün yapılan toplantının sonuçlarını İngiliz, Fransız, İtalyan ve ABD temsilcilerine bildirdi. Buna göre, İzmir'de Yunanca ve Türkçe yeni gazete çıkarmak yasak; İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Ermenice ve Yahudice yeni gazete çıkarmak ise Müttefik Sansür Bürosu'nun iznine bağlı. Müttefik çıkarlarına aykırı ve asayişin bozulmasına yardım eden yazı yayımlamak yasak. Yazıda, Şark Gazetesi Sorumlu Müdürü Zeki Bey'in askerî mahkemeye sevkinde Yunan idaresinin direttiği fakat İstanbul ve İzmir'deki temsilcileri tatmin etmek amacıyla yakında af ilan edileceği bildirildi. Zeki Bey, bir yazısından ötürü bir yıl hapis cezasına çarptırılıp Atina'ya gönderilmiş, yazının sansür edilmesine Müttefik sansür kurulunun diğer üyeleri itiraz etmişti. (**Roda:** 79)
4. Çeteler, Antep'ten Maraş'a giden Fransız kuvvetlerine Pazarcık yakınlarında kayıplar verdirdiler (**Abadi:** 24; **Y. Özalp:** 68).

1919 - ARALIK

5. Dün Londra'da başlayan İngiliz-Fransız Büyükelçiler Toplantısı devam ediyor. Bugünkü görüşmelerde Kürdistan'a verilecek biçim tartışıldı. Fransız Dışişleri Bakanı Berthelot, Kürdistan'ın bir kısmının Mezopotamya'daki İngiliz kontrolüne verilmesini, bir kısmının da Türk kontrolünde bir kabileler federasyonu kurmasını önerdi. Curzon, Kürdistan'ın bölünmesine razı olmadıklarını ancak Güney Kürdistan'da İngiliz kontrolünü uygun gördüklerini söyledi. Tek bir Kürt devletinin kurulup kurulmaması konusu Kürtlere bırakıldı. Toplantıda Batum ve çevresinde Müttefiklerin denetiminde serbest bir idare kurulması kararlaştırıldı. Curzon, Lazistan'ın Georgia'ya (Gürcülere) bağlanmasını, çünkü bunların Georgia soyundan geldiklerini ve Georgia diyeleğini konuştuklarını söyledi. Ermenilere gerekli parasal ve askerî desteğin ABD tarafından sağlanmasına karar verildi. (**Documents:** 966-969; **Baytok:** 33)

6. Robeck'in raporları: 1) Askerî kuvvetlerimiz 7.398'e düştü. Bir miktar Fransız kuvveti ile 6-7. 000 İtalyan askeri var. Mustafa Kemal, barış şartlarını kabul etmezse daha fazla askerî kuvvete ihtiyaç var. Şartları kabul etmezse Yunan kuvveti değil, İngiliz-Fransız askeri kullanmalı. Diğer bölgelerde güç gösterisi yapmak sakıncalıdır. Müttefiklerin böyle bir gösteriyi İstanbul'da yapmaları daha akıllıcadır. 2) Başbakan ve Dışişleri Bakanı beni çağırarak, Yunanlıların İzmir'e el koyduklarını ilan ettikleri haberini verdiler. Yunanlıların Müttefiklere danışmadan bir karar vermelerinin imkânsız olduğunu söyledim, bu haberden Fransızların ve İtalyanların da haberdar edilmelerini istedim. (**Documents:** 972-973; **Şimşir** I: 288)

7. Erzurum Valiliği'nin 29 Kasım tarihli şifresine ek olarak bugün gönderdiği şifrede, Erzurum İslam Kadınları'nın İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Amerika Senatosu'na haksız işgalleri ve Osmanlı halkına yapılan zulümleri protesto eden telgraf metni verildi. Telgrafta, Osmanlıların savaşa zorla sokulduğu için suçlu sayılamayacağı, İtilaf devletlerinin toprak ilhakı yapmayacaklarına söz verdikleri halde İzmir, Antalya, Urfa ve Maraş'ta işgaller yapılıp halka türlü işkence yapıldığı, medeniyetin vahşeti gidermek için olduğu anlatılarak "Medeniyetle kabil-i telif olmayan yabancılığınız bizim size olan hürmetimizi ihlal etmedi. Düvel-i Mutelife'nin namuslara müdaheleyi men edeceğine kaniiz." denildi. (**Baykal 3:** 25)

8. **Tasviri Efkâr,** Mesai Fırkası'ndan Numan Usta'nın mebus seçilmesine itiraz ediyor. Numan Usta'nın İttihatçılar tarafından Prens Sabahattin'e tercih edilmiş olmasını yeriyor. **Sabah**'ta İçişleri bakanı Damat Şerif Paşa'nın yer yer sansüre uğramış açıklamaları. **Yenigün**'de Y. Nadi, Lütfi Fikri'nin istifasını eleştiriyor: Bizans hastalığı. Vatan tehlikede, biz ise en basit dedikodular içinde boğulup gidiyoruz. —Erzurum'dan gelen dikkat çekici bir telgraf: "Kürtlerle Türkler birbirinden ayrılamaz" **Peyam**'da A. Kemal: Millî birlik lazımdır ve mümkündür, fakat o ipsiz sapsızları savunmaktan vazgeçmeliyiz. **Vakit:**

1919 - ARALIK

Mösyö George Picot, yanındakilerle Sivas'tan Kayseri'ye dönmüştür. **L. Echo de Paris,** L. George'un demecine cevap veriyor: Boğazlar üzerinde Osmanlı egemenliğine son vermek, İtilaf Devletleri'nin güvencesi açısından bir şey getirmez. İstanbul'dan uzaklaştırılmış bir Türkiye yaşayamaz. (**Öztoprak:** 126) **Alemdar**'da Refî Cevat: Ben İttihatçı değilim demekle İttihatçılığa karşı olunmaz. —Çürük bir davanın aciz müdafîleri. Hâlâ İstanbul seçimlerine iyi diyenler var. (İlham, İleri, Türk Dünyası, Vakit, Yenigün, Tasvirî Efkâr'ın yayınlarından örnekler). —Perde kalkıyor: Anadolu harekâtı ve son seçimleri idare edenler (Almanya'dan İttihatçıların idare ettiği ima ediliyor).

24 - ÇARŞAMBA

1. Sivas'tan Ankara'ya gitmekte olan Temsil Kurulu, Kırşehir'de kurbanlar kesilerek karşılandı. Mustafa Kemal, Namık Kemal'in bir beytini değiştirerek "Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini/Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini" dedi. Gençler Derneği'ni ziyaretinde de gençlerin yukardan bir şey beklememelerini istedi; milletin, kendiliğinden teşkilatlanma yoluna girdiğini söyledi. (**ASD** II: 2; **Kansu** II: 496; **Tar. Ves.** 247; **Goloğlu 3:** 5; **Kardeş:** 21)
2. İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'yı Başbakan'a şikâyet ettiler. Onun, talimatları yerine getirmeyip itaatsizlik gösterdiğini belirttiler. Cemal Paşa verdiği cevapta, Yunanlılara karşı direnen halkı bastırmada çaresizlik içinde olduğunu bildirdi. İtilaf Devletleri'nin "suç"u Hükümet'e yüklememelerini istedi. (**Söylev I:** 252)
3. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, 12. ve 14. Kolordulardan bir Yunan saldırısı halinde savaş bölgelerinin saptanmasını istedi (**TİH** II/2: 136; **HTVD** 20, ves. 509. Krş. 25) ★ Harbiye Bakanı, İzmir hakkında lehimize bir karar beklediklerini söyledi (**Tas. Ef.** 25).
4. Deli Halit Bey'in kuvvetleri olan 28. ve 29. Alay Bayburt'ta Şeyh Eşref'in kargâhını sardı. Yarın Şeyh öldürülecek ve ayaklanması bastırılacaktır. (**TİH** VI (1974): 65; **Karabekir 1:** 391, 393) ★ Erzurum Valiliği, İçişleri Bakanlığı'na Şeyh Eşref'in öğütleri dinlemeyerek tam bir isyan durumuna girdiğini, Rawlinson Bayburt'ta iken onun görmemesi için askerî harekâtın ertelendiğini, bugün Rawlinson Bayburt'tan ayrıldığı için Şeyh'e karşı silahlı harekete geçilmesi emri verildiğini bildirdi. (**Gökbilgin** II: 287)
5. Yunan Hükümeti'nin İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'na atadığı Korgeneral Milyatis Komminos, General Nider'den komutayı teslim almak üzere İzmir'e geldi. Manisa'daki 2. Kolordu Komutanlığı'na da Tümgeneral İoannu atandı. (**Masailidis:** 334; **Nider:** 130; **Roda:** 112; **Hrisohoos:** 16 "Tümgeneral Komminos 25'te geldi")
6. Sivas'ta faaliyetlerini sürdüren Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Başbakanlığa, İçişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Kilis'te Fransız tabur ko-

mutanının halka yayımladığı bildiriyi protesto etti ve bildirinin geri aldırılmasını istedi. İngiliz, Fransız, İtalyan ve ABD Yüksek Komiserine çekilen protesto telinde de tabur komutanının Müslümanlara bakışı kınanarak "garp medeniyetinin henüz bizim vakıf olmadığımız yeni bir usul-u işgal ve idaresi bundan ibaretse bu cihetin bütün dünyaya ilanı" istendi. Protestoda anlatıldığına göre işgal komutanı, Kilis'te bir bildiri yayımlayarak üzerinde revolver bulunan herkesin yargılanmaksızın kurşuna dizileceğini, yaralanacak veya ölecek her Fransız askerine karşılık yerlilerden kur'a ile seçilecek iki kişinin kurşuna dizileceğini, sokakların mitralyöz, bomba ve gazlı obüslerle süpürüleceğini ilan etti. (**Baykal 3:** 23)

7. **İleri**'de C. Nuri: Ameleden bir mebus: Numan Usta. **Vakit**'te, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın sözcüsü, seçimler konusundaki görüşlerini açıklıyor: Vasıtasız ve nispî seçim usulü olmalı, kadınlar da oy kullanmalıdır. Partimizin propaganda yapmasına müdahale edilmiştir. (**Cerrahoğlu:** 116) **İzmir'e Doğru**'da M. Necati: Ateşkes ve barış. —Yemen'de isyan. **Peyam**'da A. Kemal: Kuvayı Milliye ne idi, ne yaptı? Başıbozukluklar, hoyratlıklar, menfî hareketler, İzmir musibetini genişletti, asayişi bozdu, dışarıyı aleyhimize çevirdi. **İfham,** Lütfi Fikri'ye çatıyor: Ayrılık, perişanlık... **Türk Dünyası**'nın koleksiyonda 93. ve son sayısı. Gazete 21 Ağustos'ta yayımlanmaya başlamıştı. **Alemdar:** Cemiyet-i Müderrisin, Teali-i İslam Cemiyeti oldu. —Türkiye'nin nasıl idare edileceği konusunda Morgontolo'nun muhtırası.

25 - PERŞEMBE

1. Hart Bucağı'nı dün sarmış olan ordu birlikleri, Şeyh Eşref'i öldürdüler. Gece yarısına kadar süren çarpışmalar sonunda müritler de teslim oldu. 26 Ekim'de başladığı kabul edilen ayaklanma bastırıldı. Çarpışmalarda 18 er öldü, 3 subay, 43 er yaralandı. Dünyaya yeni bir nizam vereceğini ileri süren ve kurşun işlemediğine inanılan şeyhin Erzurum'dan Karadeniz kıyılarına kadar yaygın bir ünü vardı. (**Karabekir 1:** 391; **Söylev** I: 249; **Gökbilgin** II: 287)

2. Harbiye Bakanı, gizli bir genelge ile, ordunun sefer kadrolarını çıkarılabilmesi için hangi askerlik daire ve şubelerinin hangi kolordulara bağlı olacağını da bildirdi. Harbiye Bakanlığı, bir Yunan saldırısı veya İzmir'i Yunanistan'a bağlama ihtimaline karşı başka tedbirler de alıyor. (**TİH** II/2: 136. **Krş.** 24)

3. Ankara'ya gitmekte olan ve dün Kırşehir'de kurbanlar kesilerek karşılanan Temsil Kurulu üyeleri, Kaman'a geldiler. Temsil Kurulu, geceyi Kaman'da geçirerek yarın Beynam Bucağı'na geçecek, 27 Aralık'ta da Ankara'da olacaktır. (**Kansu** II: 496; **Kardeş:** 33)

4. Denizli'de binlerce kişi bir miting yaparak İzmir'in işgali ile başlayan Yunan zulümlerine son verilmesini istedi. Miting kararları İstanbul'daki yabancı devletlerin temsilcilerine, basına ve Hükümet'e bildirildi.(**Tütenk:** 72)

1919 - ARALIK

5. Sivas, Harput, Malatya'dan gönderilen silahlar Pazarcık'a geldi. Kılıç Ali Antep'e saldırmaya hazırlanıyor. (**Abadi:** 25)

6. Dr. Fuat Sabit'in Karabekir'e Azerbaycan hakkındaki raporu. Rapora göre Azerbaycan'da Türkçüler, İslamcılar, Menşevikler ve Bolşevikler olmak üzere 4 akım var ve yeni hükümet bütün partilerin katılmasıyla kuruldu. (**Karabekir 1:** 465)

7. İngiliz Yüksek Komiserliği Başçevirmeni Ryan'ın raporu: Bolşeviklik ve milliyetçilik İslam Dünyası'ndaki hakimiyetimizi mahvedebilir. Amacımız bölmek ve hükmetmektir. Biz, gerçek ideali din imiş gibi davranacak, menfaatçı bir grubu idareci olarak takdim etmeye çalışacağız. ★ İngiliz Deniz Yarbayı Luce'nin Yüksek Komiserliğe raporu: Bolşevikler, İslam Dünyası'nı İngilizler aleyhine çevirmeye çalışıyor. Mustafa Kemal'in Sivas'ta toplayacağı Pan-İslamist konferansta da İngilizler aleyhine propaganda yapılacak. İslam Dünyası ile İngiltere arasındaki güvensizlik duygularını giderebilmek için Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin onlardan alınmayacağını açıklayalım ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyalım. Türkiye'yi ağır bir barışı kabule zorlarsak, döğüşmeye mecbur olacağız. (**Şimşir 1:** 315; **Ulubelen:** 220; **Kürkçüoğlu:** 83; **Jaeschke 2:** 149; **Meram:** 232; **Bayur 2:** 173)

8. **İkdam**'da, Aydın muhabiri Ahmet Hidayet'in Vali İzzet Bey'le görüşmesi: İzzet Bey, Kuvayı Milliye'yi bir arseniğe benzetiyor. Azının iyi, çoğunun kötü olduğunu söylüyor, anılarını bir gün İkdam'da yayımlamak istiyor, Yunanlıların işgali sona ermedikçe İzmir'deki Yunan kumandan ve idarecilerin İzmir'den gitmesine taraftar değil... **Yenigün**'de Y. Nadi: Müzaheretin şekli (Morgontolo'nun raporu hakkında). **İfham:** Ankara Kuvayı Milliye merkezi. —A. Ferit: Muhaliflerin entrika ocağı. Sabiha Zekeriya'nın imtiyaz sahibi. Halide Edip'in başyazarı olduğu 15 günlük **Büyük Mecmua**'nın 17. sayısı. Yakup Kadri: Erenlerin Bağından, Galip Ata: Anadolu Mektubu'na cevap, Falih Rıfkı: Hatmeler, Halide Edip: Zeynebim, **Alemdar**'da R. Cevat: İttihatçıların yeni manevrası. "Memleketçilik, millî birlik, dışarıya karşı kuvvetli bulunma lüzumu, millete dayanan hükümet ihtiyacı, karşımızda amansız bir kuvvet var, bizi eziyor". Doğu için, Batı için bütün dünya için bir tek amansız düşman vardır: İttihat Terakki... **İleri:** Kuvayı Milliye Temsil Heyeti, bir haftadan beri Sivas'tan Afyon'a nakletmiş. **Albayrak:** Barışa doğru (Barış Konferansına gidecek delegelerin yapması gereken hazırlık) —Celalettin Arif'in belediye başkanlığına yazısı: İstanbul'dan seçildiysem de Erzurum mebusluğunu tercih edeceğim.

26 - CUMA

1. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson yeniden Erzurum'a geldi. 13 Aralık'ta Trabzon'dan yola çıkan Rawlinson, Erzurum'a ilk kez 22 Nisan'da gelmiş, Ağustos'ta görüşmeler yapmak üzere İngiltere'ye çağrılmıştı. Rawlinson İstanbul'un

1919 - ARALIK

16 Mart 1920'de işgali üzerine Malta'ya götürülen Türklere karşılık rehin alınacak ve daha sonra onlarla değiştirilecektir. (**Rawlinson:** 282; **HTVD** 12, ves. 308)

2. İngiliz-Fransız Dışişleri Bakanları Toplantısı'nın üçüncü ve son günü. Dışişleri bakanları Ermenilere Amerikalıların silah sağlaması, Kürtlerin kuracakları devletin biçimi, Türk devletinin bazı sınırları, Türkiye'de İtalyan çıkarları, Ayasofya'nın durumu gibi konuları tartıştılar. (**Ulubelen:** 218; **Meram:** 231) ★ İsviçre'de yaşamakta olan Cavit Bey, Kürt Delegeleri Başkanı Şerif Paşa'yı davet etti. Durumu Talat Paşa'ya da haber verdi. 11 Aralık'ta Şerif Paşa, Cavit Bey'i ziyaret ederek kendi başkanlığında bir hükümet önermişti. (**Tanin:** 30.12.1945)

3. Robeck'ten Milne'e gizli yazı: Mustafa Kemal hareketine karşılık olarak Çanakkale istihkâmlarının havaya uçurulması, İtilaf Devletleri'nin Türkiye politikasına zarar verir ve Mustafa Kemal'in işine yarar. Mustafa Kemal hareketini bastırmak için Anadolu'nun bazı yerlerinin işgal edilmesi istenir, ancak bunun için çok fazla askere ihtiyaç var. Esasen Anadolu'daki durum, Güney ve Batı İrlanda'daki durumdan daha kötü değil. (**Documents:** 977; **Şimşir** I: 294; **Bıyıklıoğlu:** 15) ★ Robeck'in Curzon'a bildirdiğine göre Mustafa Kemal, Sivas'ta Türk, Kürt ve Arap şefleriyle bir toplantı yaptı, kendi komutasında Arap ve Kürtlerden meydana gelen Kuvayı İslamiye teşkilatı kurdu... (**Documents:** 977; **Ulubelen:** 219; **Meram:** 231)

4. Burdur eski Mutasarrıfı Vasfi Bey, Hükümet'e verdiği dilekçede, Kuvayı Milliye tarafından 20 Eylül'de görevinden uzaklaştırıldığını ve Isparta'da tutulduğunu bildirdi, yeni bir göreve atanıp buradan uzaklaştırılmasını istedi. Vasfi Bey'in dilekçesi Bakanlar Kurulu'nda görüşülecek, Kuvayı Milliye'nin Vasfı Bey'e İstanbul'a gitmesi için izin vermediği anlatılacak, konu uzayacak ve Harbiye Bakanlığı, 21 Mart'ta Kuvayı Milliye ile ilişiğinin olmadığını bildirerek dilekçeyi İçişleri Bakanlığı'na yollayacaktır. (**Gökbilgin** II: 332)

5. Fransız Gazeteci Gaulis'in yazısı: Türklere kötü davranılması iki sonuç yaratacak; 1. İslam Dünyası, Hıristiyanlara karşı başkaldırmaya kışkırtılacak. 2. Bunun sonucu, Cezayir, Fas, Mısır ve Hindistan'da oldukça ciddî durumlar yaratılacaktır.

6. Mustafa Kemal ve yanındakiler, Kaman'da yakın köyler halkı ve Kırşehir'den gelen atlılar tarafından Ankara'ya uğurlandı (**Kardeş:** 44).

7. **Alemdar:** İttihatçılık tehlikesi karşısında muhalefetin birleşmesi gereği. **İleri**'de C. Nuri: Mebuslar Meclisi'nin düşmanları: **İkdam,** Sanayii millileştirmek. **Tasviri Efkâr:** Mukadderatımız etrafında. —Avrupa'ya, insan haklarına yakışır bir barış yapılması çarelerini bulup göstermeliyiz. —Sosyalistler Numan Efendi'yi kabul etmiyorlar (Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bildirisi). **Peyam**'da

1919 - ARALIK

A. Kemal: Hürriyet ve İtilaf'a düşmanlık. —Numan Usta için Türkiye Sosyalist Fırkası'nın bildirisi. İfham'da A. Ferit: Meclis düşmanlığı vatan düşmanlığıdır.

27 - CUMARTESİ

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu, başlarında Mustafa Kemal olduğu halde Ankara'ya geldi. Kurul, 3 bin atlı, 700 yayadan oluşan seymen alayı, dervişler, esnaf, okullar ve diğer halk toplulukları tarafından çoşkun sevgi gösterileriyle karşılandı. 18 Aralık'ta Sivas'tan ayrılan Temsil Kurulu'nun gelmesiyle Ankara Türk devriminin merkezi oldu. Mustafa Kemal ve arkadaşları valiliği, kolorduyu ziyaret etti. Mustafa Kemal, yayımladığı bir genelgede geldiklerini ve Ankara'yı merkez edindiklerini bildirdi. Temsil Kurulu Ankara'ya, İstanbul'da toplanacak Mebuslar Meclisi'ndeki çalışmaları daha yakından izlemek amacıyla ve İstanbul'la demiryolu bağlantısı olduğu için geldi. Ankara, bu tarihte yaklaşık 20.000 nüfusu barındırıyor. (**Albayrak** 28; **İr.Mil.** 5 Ocak; **Söylev** I: 240; **Cebesoy 1:** 265; **Arif:** 40; **HTVD** 40, ves. 953; **Kansu** II: 997; **Goloğlu 3:** 5; **Tar. Ves.** 10: 249; **Yak. Tar.** I: 105; **Şapolyo 1:** 253)

2. Dün yeniden Erzurum'a gelmiş olan Kontrol Subayı Rawlinson, Kâzım Karabekir'i ziyaret etti. İngilizlerin Anadolu'da gerçek dostlar aradığını, bu amaçla Mustafa Kemal ile görüşmek istediğini bildirdi. Karabekir, Rawlinson'un Türk-Sovyet dostluğu konusundaki kaygılarını gidermeye çalıştı. Bu dostluğun geçici olduğunu, bütün Türklerin İngiliz dostluğundan yana olduğunu söyledi. Mustafa Kemal'in Ankara'ya gitmiş olduğunu bildirdi. Görüşme isteğine Mustafa Kemal'in cevabı: 8 Ocak (**Karabekir 1:** 394 - 397; **Rawlinson:** 282)

3. Karaman İstasyonu'na gelen 1 Fransız subayı ile 3 er, Kuvayı Milliye'nin ihtarı ile geri dönmek zorunda kaldı. İçişleri Bakanlığı 31 Aralık'ta Başbakanlığa sunduğu raporda, olayı anlatarak bu ihtarın geri alınması için mahalline tebligat yapıldığını, kaymakam vekili ve tümen kumandanı tarafından Kuvayı Milliye nezdinde çaba gösterilmişse de bunun bir yarar sağlamadığını belirtecektir. (**Gökbilgin** II: 256)

4. Hindistan'ın Amritsar şehrinde toplanan Hindistan Millî Kongresi'nin 34. oturumunda önerge: İngiliz makamlarının Türkiye ve Halifelik meselesindeki tutumunu protesto ediyoruz. İsteğimiz yerine gelmezse, Hint halkı memnun olmayacaktır... (**Sinha:** 79)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporda, kendisinin ve Milne'in Anadolu hareketini bastırmak için neler düşündüklerini anlattı. Milne'in görüşü: Mustafa Kemal'e karşı daha aktif harekete geçmeli, çetelere karşı asker kullanılmalı. Robeck'in görüşü: Çanakkale

1919 - ARALIK

istihkâmlarını havaya uçurursak bundan milliyetçiler yararlanır. Mustafa Kemal hareketini bastırabilmek için çok fazla askere ihtiyaç var. (**Şimşir** I: 293; **Sonyel:** 165)

6. **Tasviri Efkâr:** Barışımız uzak mı, yakın mı? —Bulgaristan'da gösteriler. Cumhuriyet isteği. **Yenigün:** Barış Konferansı'na gidecek heyetimiz belirlendi mi? **Peyam**'da A. Kemal: Ocağın yakın ve uzak taraftarlarının elinde küstahlık ve şarlatanlık gibi iki silah var. **İleri:** Memurların kışlık ihtiyaçlarını sağlamaları için maaşların şubattan itibaren peşin ödenmesi düşünülüyor. **Alemdar**'da R. Cevat: Hürriyet ve İtilaf'a neden düşman oldular? —Aldığımız özel bilgiye göre Mustafa Kemal Ankara'ya ulaşmıştır. **Karagöz**'de, vergi memuru olan Karagöz'le Hacivat, harp zenginlerinden vergi almaya gitmişler.

28 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Ankara Ziraat Mektebi'nde şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı. Wilson ilkelerini, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın bazı hükümlerini, milleti silahtan tecrit etmek için İtilaf Devletleri'nin yaptıklarını, Sivas Kongresi kararlarını anlattı. Bolşeviklik suçlamasını reddetti. "Milletimiz kabiliyetsiz değildir. Bir millet, varlığı ve hakları için bütün kuvvetiyle ilgili olmazsa, kendi kuvvetine dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlamazsa, şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Hükümet'in çalışmaları kötü olup da millet itiraz etmez ve onu düşürmezse, bütün kusur ve kabahatlere katılmış olur" dedi. (**ASD** II: 4; **Vakit:** 11; **İleri, Alemdar:** 12 Ocak, **R. Cevat**'ın yorumu: Tek bir doğru cümle var...; **Melzig:** 7; **Yak. Tar.** III: 209; **Albayrak:** 1 Ocak "Binden fazla kişiye 2 saat konuştu").

2. İspanyol nezlesi sebebiyle İstanbul'da okullar 10 gün tatil edildi (**İleri:** 29)

3. **Alemdar**'da R. Cevat: Düşmanlık Meclis'e değil, İttihatçılığa. **Vakit**'te Ahmet Emin: Yurdumuzda işçi vardır. Bunların uyanıp teşkilatlanması, siyasî alanda kendini göstermesi yurt için istenilir bir şeydir. **İkdam:** Şimdiye kadar 115 mebus çıktı. **Tasviri Efkâr:** Kuvvetlerimizin kıymetini bilmiyoruz. **Yenigün**'de Y. Nadi: Yine ve daima geleceğimiz. **İfham**'da mebusların 9 maddelik millî birlik programı ve bu konuda yorum: **Açıksöz:** İzmir muhtaçları. **Albayrak:** Kürtlerin Osmanlı topluluğundan ayrılma ihtimalleri var mıdır? Kürtlerin Ermeni idaresine girmesi hayaldir. Şarkî Anadolu'daki İslam hakimiyeti Kürt ile Türk'ün ittihadı mahsulü olduğunda hiç kimse müteredditdir değildir. —Bayburt'ta Şeyh Eşref olayı. —İngilizlerin Kürtlere karşı askerî hareketleri.

29 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez kurullarına bir genelge göndererek İstanbul'a gidecek mebusların önce Ankara'ya gelmelerini istedi. (**Söylev** I: 244; **Nutuk,** ves. 214) ★

1919 - ARALIK

Mustafa Kemal, Ankara Sultanisi'ne giderek öğrencilerle konuştu. (**Şapolyo I**: 272)

2. Harbiye Bakanlığı'nın teklifini görüşen Bakanlar Kurulu, Mustafa Kemal'in aldığı nişan ve madalyaların geri verilmesini, onun ordudan atılmadığını, kendi isteğiyle ayrılmış sayıldığını kararlaştırdı. Harbiye Bakanlığı, kararı Padişah'ın onayına sundu. Onayı 4 Şubat. Mustafa Kemal, İstanbul'a dönmeyi reddedince 7/8 Temmuz gecesi görevinden uzaklaştırılmış, 9 Ağustos'ta ordudan atılarak rütbe ve nişanları geri alınmıştı. Bakanlar Kurulu, şimdiki kararını, Mustafa Kemal'in meslekten atılması konusunda mahkeme kararı olmayışına dayandırdı. (**Gökbilgin II**: 270)

3. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya, 20. Kolordu Komutanlığı'na atanan Ahmet Fevzi Paşa'yı kabul etmediklerini bildirdi (**Söylev I**: 252). ★ Mustafa Kemal, İzmir'in Yunanistan'a bağlanacağı haberleri üzerine 23 Aralık'ta görüşünü soran Hükümet'e verdiği cevapta "siyaset yoluyla ve fiilen karşı konacaktır" dedi. (**Altay**: 207). ★ Merkez kurullarına gönderdiği yazıda, siyasal durumun Meclis'in bir an önce açılmasını gerektirdiğini bildirerek mebus seçimlerinin bir an önce yapılmasını istedi. (**AÖAS,** belge özetleri)

4. Urfa Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanan Ali Saip (Ursavaş) şehre gelerek göreve başladı. Urfa'da Kuvayi Milliye teşkilatı kuruldu. Örgütün başlıca üyeleri: Emekli Yüzbaşı İhsan ve İlyas Beyler, Kaymakam Şevket Bey, Veteriner Müfettişi Adil Bey, Jandarma Üsteğmeni Hulusi, Belediye Başkanı Hacı Mustafa, Hacı İmam, Bekirağazade Halil Ağa. (**TİH** IV: 61, 78; **Ali Saip**: 55; **Véou**: 140, Saip bu göreve, Fransızlara verdiği hediyeler sayesinde gelmiş...)

5. Albay İsmet (İnönü), İstanbul'dan Erzurum'da Karabekir'e çektiği telgrafta, İzzet Paşa tasarısının ne olduğunu sordu. İsmet Bey, durumu daha önce Mustafa Kemal'den sormuş, verilen cevapta böyle bir tasarının alınmadığı bildirilmişti. Eski başbakanlardan İzzet Paşa'nın Amerikan mandasını zorunlu gören bir tasarısını Binbaşı Saffet Bey, 4 Eylül'de elden Erzurum'a getirmiş. Karabekir de bunu biraz geciktirerek 9 Eylül'de Sivas'a bildirmişti. Karabekir 31 Aralık'ta vereceği cevapta, artık bu tasarı üzerinde konuşulamayacağını, Kongre kararlarının açık olduğunu bildirecektir(**Karabekir 1**: 402-403)

6. Yunan Parlamentosu'nda Pontos halkının geleceği konusunda tartışmalar yapıldı. Dışişleri Bakanı Politis, açıklama yaparsa davaya zarar vereceğini belirtince gensoru geri alındı. (**BTTD** 49: 12)

7. Hindistan'ın Amritsar şehrinde yapılan bir mitingde Hakim İcmal Han "Kutsal topraklar manda altına alınamaz" dedi (**SR**: 21 Ocak).

8. Hükümet, Nigehban Cemiyeti'nden hüküm giyen kişilerin affedilmelerine ilişkin bir kararname çıkardı (**TV** 3741'den **Tunaya II**: 334).

1919 - ARALIK

9. **İfham**'da A. Ferit: Mukadderat anımız çalmak üzere. Gelecek ay, ya teselli ya felaket ayı olacak. —Numan Usta'nın mebusluğunu beğenmeyen Sosyalist Fırkası'na cevap: Devekuşu sosyalizmi. **Tasviri Efkâr:** Geçen yüzyılın başından beri 119 yıl geçti, bunun 58 yılı savaş içinde, 61 yılı barış içinde geçti. **Sabah** ve **Peyam**'da, bu iki gazetenin birleşip Ali Kemal yönetiminde Peyamı Sabah adıyla yayımlanacağı haberi (1 Ocak'tan başlayarak). **Peyam**'da Ali Kemal: Bütün bu ana kadarki günahlarımızla bu zamana kadar gördüklerimizden daha kara günler göreceğiz. **İkdam:** Türk amelesinde mücadele hazırlığı (Şefik Hüsnü'nün resmi). **Yenigün:** Anadolu ahvalinin hakikî şekli . **İradei Milliye:** Elbistan mitingi münasebetiyle. **İleri:** Ocak'ta, Paris'te yeni bir konferans toplanacak ve orada bizim geleceğimiz ele alınacak. **Alemdar:** Kartaca yıkılmalıdır. İttihatçıları tam bir temizleme zamanının geldiğini, tereddüt edenler bile çoktan anlamıştır.

30 - SALI

1. Osmanlı İstiklal Günü kutlanıyor. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 620. yılı özellikle işgal altındaki bölgelerde yeni bir bağımsızlık için mücadele gösterilerine dönüştü. Bursa, Balıkesir'de kutlamalara büyük kalabalıklar katıldı. Güneydoğu illerinde (**Karacebe:** 165 Maraş'ta), törenler, ılık ve güneşli bir havada yapıldı. **İfham:** 30; **İ. Doğru:** 1; İkdam: 2 Ocak: **Ünler:** 26; **Lohanizide:** 31; **Y. Özalp:** 70, **Özalp:** 80 "Balıkesir'de 1 Ocak'ta yapıldı".)

2. Mustafa Kemal, Ankara'dan bütün milletvekillerine bir tel çekerek her ilden Temsil Kurulu'nun temsilcisi olan mebusların ve görüşmelere katılmak isteyen diğerlerinin 5 Ocak'tan başlayarak Ankara'ya gelmelerini bir kere daha rica etti. Genelgede İstanbul'da Hüseyin Kâzım'ın, mebusları İstanbul'a çağırdığı hatırlatılarak adı geçen kişinin durumu iyi bilmediği, kendisinin aydınlatıldığı belirtildi. Galatalı Şevket Bey'e de Hüseyin Kâzım Bey'in aydınlatılması, ve istiyorsa onun Ankara'ya gelmesi bildirildi. (**Söylev I**: 245; **Nutuk,** ves. 215)

3. Mustafa Kemal'in Sivas Valisi'ne teli: Paris'ten alınan bilgilere göre Clemenceau, önce Kuvayı Milliye'den ürkerek lehimize dönmüşken, 1,5 ay sonra Sivas'tan geçen birinin Kuvayı Milliye'yi bir bölük gücünde göstermesiyle Türk ve Müslüman düşmanlığına eğilim gösteriyormuş. Asayişi koruyun, her fırsattan yararlanarak Kuvayı Milliye'nin büyüklüğünü dost ve düşmana gösterin... (**ATTB:** 140) ★ Mustafa Kemal, 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'e gönderdiği gizli bir yazıda, yerine Nurettin Paşa atanacak olursa görevi bırakmamasını istedi (**Altay:** 209)

4. Yunan Küçük Asya Ordusu kumandanı değiştirildi. 11 Ağustos'tan beri bu görevde bulunan Korgeneral Nider, yerini Korgeneral Komminos'a bıraktı. Nider, Zafiriu'nun yerini almıştı. Komminos da görevini Papulas'a bırakacak, daha sonra Hacıanesti ve Trikopis başkomutanlığa getirilecektir. (**Umar:** 199)

1919 - ARALIK

5. Mustafa Kemal, İtalyan Epope Gazetesi İstanbul muhabirinin sorularını cevapladı. Milletin isteklerinin Sivas Kongresi'nde açıkça gösterildiğini, Kuvayı Milliye'nin, isteği yerine gelinceye kadar göreve devam edeceğini söyledi. (**ASD** V: 81)

6. Fransız Doğu Orduları Başkomutanı Francet d'Esperey Edirne'ye geldi. Halk ve öğrenciler tarafından törenlerle karşılandı, bazı ziyaretlerde bulundu. General, Trakya'da Fransa lehine bir çevre yapmaya çalışıyor. (**YG:** 2 Ocak; **Bıyıklıoğlu 2:** 189) ★ Fransız Albayı Normand, Diyarbakır'a giderken Mardin'e uğradı. Bunu bir işgalin başlangıcı olarak yorumlayan Kuvayı Milliye, yolları tuttu. Akşam Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yöneticileri ile görüşen ve onların verdiği yemekte bulunan Normand, güvenlik önlemleri içinde Mardin'den ayrıldı. (**İr. Mil.** 19)

7. İzmir eski Valisi Rahmi Bey, tutuklu olduğu Malta'dan İngilizlerin Atina Elçisi Granwille'e bir mektup yazarak, İngilizlere yaptığı eski hizmetlerini anlattı, serbest bırakılması için aracılık yapmasını rica etti. Granville, Rahmi Bey'e, Savaş yıllarında İngilizlere yaptığı hizmetlerinden ötürü 1917'de yazdığı bir mektupta teşekkür etmişti. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın mektuba notu: Hakkı var, fakat Rumları göçettirme meselesinde suçludur. (**Şimşir 2:** 324)

8. **Tasviri Efkâr:** Kürt Teali Fırkası Başkanı, Divan-ı Harb-i Örfî eski üyelerinden Mustafa Paşa, askerlerin siyasete karışamayacağı emrine karşı gelmekten yargılanacak. **Yenigün**'de Yunus Nadi: Varlığımız sözkonusudur. Mesele burada. —Kabine'nin istifa edeceği yalan. **İfham:** Osmanlı istiklalinin 671. (?) yıldönümü. **Vakit:** Mandater değil, amca. Bir Amerikan yazarı, Amerika'nın Türkiye'nin amcası olmasının uygun olup olmadığını araştırıyor. —Amiral Bristol'un Türkiye'nin geleceği ve Ermenistan hakkında önemli demeci. —Osmanlı Hanedanı'nın 650 sene önce başlayan (?) hükümeti. Türkler daima bağımsız yaşamışlardır.

31 - ÇARŞAMBA

1. Yunan işgali altındaki bölgenin Yunanistan'a bağlanacağı söylentileri üzerine Mustafa Kemal, komutanlardan savaş düzeni almalarını, gerektiği anda Kuvayı Milliye biçimine girerek savaşmaya hazırlanmalarını istedi. (**Karabekir 1:** 407; **ATTB:** 141; **HTVD** 20, ves. 511) ★ İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Genel Sekreteri Cami Bey, bugün Ankara'ya gönderdiği yazıda, Yunanlıların 14 Ocak'ta İzmir'de "bağımsız" yerli bir hükümet kuracaklarını, Türkleri göç ettirmek için katliam hazırlıklarına başladıklarını bildirdi. (**HTVD** 16, ves. 406, 407)

2. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, Mustafa Kemal'i istifa etmekle tehdit etti; yaptığı komutan atamalarına engel olunmasından yakındı. Millî Mücadele'ye katılmış

1919 - ARALIK

komutanların, ordunun önemli komuta yerlerinde bulunmasının yabancılar üzerinde kötü bir etki yaptığını belirten Cemal Paşa, Temsil Kurulu'nun Hükümet'in gösterdiği yönde çalışmasını istedi. (**Nutuk,** ves. 216; **Kansu** II: 514)

3. Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'den Mustafa Kemal'e: Batı Trakya Fransa'nın himayesi altında bir Yunan sömürgesi oldu. Francet d'Esperey, Doğu Trakya'nın da böyle olması için çalışıyor. Ordunun bunlara karşı tedbir almasına Milne izin vermiyor. (**Nutuk,** ves. 246)

4. Enver Paşa'nın Berlin'den Moskova'ya gitmek için bindiği uçak, hareketinden 10 dakika sonra düşerek parçalandı. Uçağın içindekilere bir şey olmadı. Enver Paşa'nın Moskova'ya gidişi ertelendi. (**Tanin:** 16.11.1944)

5. İçişleri Bakanlığı, Aydın Cephesi'ndeki Kuvayı Milliye'nin istediği yüz bin liranın hangi bakanlığı ilgilendirdiğini Başbakanlık'tan sordu. Antalya Mutasarrıflığı'ndan gelen istek, daha önce Harbiye Bakanlığı'na havale edilmiş, ancak bakanlık bunun kendisini ilgilendirmediği karşılığını vermişti.(**Gökbilgin** II: 269 "Geçiştirildiğine şüphe yok")

6. Fransız Albayı Capitrel, teftiş için Urfa'ya geldi. Urfalılar yarın albaydan bazı isteklerde bulunacaklar. (**Véuo:** 232)

7. Belçika'nın İstanbul temsilcisi Marghetitch'in raporu: Yeni Mebuslar Meclisi'nin oluşum biçimi, Avrupa'nın hoşuna gidecek gibi değildir. Çoğunluk İttihatçılardadır. Aşağılık bir ırka mensup olan Türkler, kendi kendilerine bırakıldıkları takdirde, enerji, irade ve ahlaktan yoksun oldukları için, yeniden iflas, utanç verici despotizm ve kitle halinde katliamlara başlarlar. Yegâne çözüm, Türk İmparatorluğu'nun bağımsız bir devlet olarak ortadan kaldırılmasıdır. (**Kerman:** 15)

8. **İleri:** Osmanlı istiklali. Dün 621. yıldönümü idi. —Celal Nuri: Mübeccel meşrutiyetimizin muarızları. **Vakit:** Osmanlılığın yıldönümü. **İkdam:** 621 senelik Muazzam Osmanlı Devleti dün me'yus bir yıldönümü yaşadı. **Tasviri Efkâr:** Osmanlı istiklalinin yıldönümü. **Peyam** ve Sabah'ın son sayıları (yarın, Peyamı Sabah olacaklar). **Yenigün:** İç mücadelemiz ve dış ufuk. **İfham:** İki blok: Mebuslar cephesinde, millî birlik, Hürriyet ve İtilaf blokları. —Peyam'ın vefatına ilişkin doktor raporu... **Karagöz:** Yarın Babıâli'de Ali Kemal Bey'le Sabahat Hanım'ın (Sabah'ın) düğünü var. Zaten uzun zamandır birbirlerine nişanlı olup kur yapmakta, dedikodulara sebep vermekteydiler. (3 Ocak: Yeni gelinle güveyi).

1920 - OCAK

1 - PERŞEMBE

1. Harbiye Bakanı Cemal Paşa, yabancılar üzerinde kötü etki yapar gerekçesiyle mebusların Ankara'da ön toplantı yapmalarına karşı çıktı. İstanbul'da bazı milletvekillerinin Hükümet'e verdiği yazıyı Mustafa Kemal'e aktaran Cemal Paşa'nın verdiği bilgiye göre bu mebuslar, Meclis'in bir an önce toplanmasını istiyorlar ve milletvekilleriyle konuşup görüşmek üzere geniş yetkileri olan birinin Ankara'dan İstanbul'a gelmesini yeterli görüyorlar. (**Söylev I**: 246) ★ Cemal Paşa, İfham'a verdiği demeçte, İzmir'de seçimin başladığını, Adana'da yapılması için de çalıştıklarını, yakında Barış Konferansı'na çağrılmayı umduklarını söyledi (**İfham:** 2). ★ Tevfik Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri'ne Mebuslar Meclisi'nin başlıca görevinin barışı onaylamak olduğunu söyledi (**Jaeschke 1:** 83)

2. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıldönümü, Balıkesir'de parlak törenlerle kutlandı. Lise Müdürü Refet Bey'in de bir konuşma yaptığı törende İzmir'in Yunanistan'a bağlanamayacağı kararlaştırıldı. (**YG:** 5; **Özalp:** 80)

3. Maraş'ta yurtseverler yolları kesip Fransızlara karşı açıkça savaş ilan ettiler. Maraş kuryesini getirmekte olan Fransız süvarileri, İslahiye İstasyonu'nda öldürüldü. Maraş'ın dört bir yanı barikatlarla kapandı. Sıkı bir çalışmayla siperler yapılıyor, hendekler kazılıyor. (**Abadi:** 26; **Véou:** 151; **Y. Özalp:** 71)

4. İzmir'de bazı Yunan ve yerli Rum gençler, Hükümet Konağı çevresinde gösteri yapmaya kalktılar. Gösteriye yabancı temsilcilikler ve Yunan işgal kuvvetleri müdahale etmek zorunda kaldı. (**İr. Mil.** 19)

5. Esat Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harb-i Örfî'de İttihat ve Terakki mesullerinin yargılanmasına devam edildi. Savunma avukatı, müvekkillerinin suçsuz olduğunu ileri sürdü. Duruşma yarına ertelendi. (**YG:** 2)

6. Kâzım Karabekir Temsil Kurulu'ndan, İstanbul'dan istenen subayların bir kısmının da 15. Kolordu'ya gönderilmesini istedi. Piyade ve topçu subaylarına, doktorlara, baytarlara şiddetle ihtiyaç olduğunu bildirdi. (**Karabekir 1:** 404)

7. Hurşit Paşa, seçimleri denetlemek için İstanbul'dan tekrar, Afyon'a hareket etti. 10 Kasım'da İç Anadolu'yu, 13 Aralık'ta da Ege'yi teftiş için İstanbul'dan ayrılmış olan Hurşit Paşa, sözlü olarak bazı bilgiler vermek için 4 gün önce İstanbul'a dönmüştü. (**Alemdar, İfham, İleri, YG:** 2)

8. Büyükelçilerden Galip Kemali Bey (Söylemezoğlu), izinli olarak bulunduğu Roma'dan İngiliz Başbakanı L. George'a bir mektup yazdı. Türkiye'nin dostluklarına sadık olduğunu, bu karanlık dakikalarda kendisine âlicenaplık gösterecek devletlere sonuna kadar minnettar kalacağını temin etti.... (**Söylemezoğlu:** 172) ★ Gökalp'in Malta'dan kızlarına mektubu: "Geçirdiğim kara günler,

1920 - OCAK

ne vücudumu ne de ruhumu hırpaladı. Bilakis hem vücudumun kuvveti arttı, hem iradem çelikleşti." (**F.A. Tansel:** 124)

9. Yusuf Kemal Bey (Tengirşek), Meclis'in Barışı Hazırlama Komisyonu'nda kapitülasyonların kaldırılmasını istedi. Büyük Komisyon, raporu oybirliği ile kabul etti. (**Tengirşek:** 135-136)
10. Urfa Türkleri, dün teftiş için gelen Albay Capitrel'den bazı isteklerde bulundular. Capitrel, Fransızların İslam dinine saygılı olduklarını, Müslümanların bundan böyle tam bir hürriyet içinde ibadet edebileceklerini ve geleneklerini devam ettirebileceklerini söyledi. (**Véuo:** 232)
11. Peyam ve Sabah gazetelerinin birleşmesiyle çıkan **Peyamı Sabah'**ın ilk sayısı: Kuvayı Milliye'nin iç yüzü. **Yenigün'**de Y. Nadi: En mühim mesele milli birliktir. —Bulgaristan'da karışıklıklar. Kral, saltanatı terke davet ediliyor. **Vakit:** 1919 senesinin tarihçesi. **İkdam:** Son bir yılın olaylarının özeti. Balıkesir'de "Harekât-ı milliyenin hadim ve mürevvici" **İzmir'e Doğru**'nun 3 sayfalık haber-yorumu: Osmanlı-Türk istiklali'nin yıldönümü... Türk Silah başına! **Sebilürreşat:** Hakkın kuvvete, adaletin zulme, eşitliğin zorbalığa karşı gösterdiği mücadeleler, insanlık âleminde pek çok inkılaplar bırakmıştır. Aylık **Kurtuluş** dergisi'nin Ocak sayısı: Nurullah Esat: Türkiye ve beynelmilel sermaye, Sadrettin Celal: Devamlı sulh ve Milletler Cemiyeti, Ziynetullah Nuşirevan: Türkiye ve sosyalizm meselesi üzerine bazı mütalaalar (ayrıca, **Kurtuluş:** 217). **İfham'**ın başyazısı sansür. **Alemdar'da** Aydede: Numan Usta ile Adnan ve Muhtar Beyleri mebus çıkardık ya, Anadolu'da borumuz ötüyor ya, ocak çıtır çıtır tekrar parlıyor ya, ötesi gelir. İttihatçıların bu kudreti, teşkilatı nedir? İzmir müdafaası, millî hareketler, millî müesseseler, birleşelim ricaları, blok, birlik nidaları, bütün bunlar hep Ocağın aşkına. —Refî Cevat: Millî birliği biz de isteriz amma, önce oradan İttihatçıların sıyrılıp çıkarılması lazım. —Prens Sabahattin Bey'in kâtibi Satvet Lütfi Bey'in Anadolu'ya gittiği yalan. **Albayrak'**ın 57. sayısı: Mebusan-ı kirama: Gideceğimiz yol dikenlerle doludur ama bundan başka bir hayat yolu yoktur. Millet sizi yeni bir tarih yapıcısı olarak görmek istiyor. **Askerî Mecmua'**nın 10. sayısı: Umumî Harb'in sonuçlarına göre, geleceğin orduları hakkında mütalaa.

2 - CUMA

1. Mustafa Kemal, merkez kurullarına, Hacıbektaş'ta Cemalettin Efendi'ye ve Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey'e gönderdiği telgrafta, Sivas'tan Ankara'ya gelirken edindiği izlenimlerden memnunluğunu bildirdi. Meşru istekler sağlanıncaya kadar tam bir sebat ile çalışılmasını istedi. (**Söylev** I: 241; **Şapolyo 1:** 271)
2. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, Bakû'ye gönderdiği radyo-telgrafta, bölgedeki hükümetlerle Denikin'e karşı bir cephe kurulmasını istedi. (**Yerasimos:** 115)

1920 - OCAK

3. Ankara'da bir gazete çıkarma ihtiyacı beliriyor. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Ahmet imzasıyla Temsil Kurulu'na gönderilen yazıda, İstanbul basının uyarılması istendi. Mustafa Kemal, verdiği cevapta bütün Merkez Kurullarına durumun bildirildiğini anlattı. Anadolu'dan Ankara'ya bu yolda yakınmalar gelmeye devam edecek, 10 Ocak'ta Ankara'da Hakimiyeti Milliye yayımlanacaktır. (**Özkaya:** 65)

4. İngiliz Haberalma Teşkilatı İstanbul Kolu'nun 15 günlük raporu: Ferit Paşa'nın yeniden başbakanlığa geleceği söyleniyor. İstanbul 3. Kolordu'ya ve Ödemiş'e cephane gönderiyor. Milliyetçilerin giderleri 1.200.000 liraya ulaştı. Bunun büyük kısmı Anadolu halkından toplandı. Kolordu komutanları Erzurum'da(!) bir toplantı yapıp propaganda kampanyasını görüştüler. (**Şimşir I:** 318)

5. **The Times:** Türkiye'deki seçim sonuçları İttihatçıların büyük zaferidir. **Alemdar'**da Refi Cevat, İstanbul seçimlerinin ters bir biçimde sonuçlanması üzerine "İttihatçıların" Hürriyet ve İtilaf'ın gayretlerine dikkat çekmelerini konu ediyor: "Aman ihvan, iş başına!" diyorlar. —Dahiliye Nezareti'nin dikkatine: Kuvayı Milliye, gazetemizi Anadolu'ya sokmuyor. **İleri:** Millî hakimiyetin Mebuslar Meclisi'ne intikali. **İkdam:** Anadolu ve istiklal. Anadolu'daki gösterilerin anlamı. **Peyamı Sabah:** General Harbord'un görüşü. **Vakit:** Askerî Şûra'ya yeni üyeler seçildi. **Yenigün'**de Y. Nadi: Sulh programımız, millî hudutlarımız dahilinde millî bütünlük ve hakimiyetimizin temini olmalıdır. Lütuf değil, hak istiyoruz.

3 - CUMARTESİ

1. Mebuslar Meclisi'ne katılacak milletvekilleri Temsil Kurulu ile görüş alışverişinde bulunmak üzere gruplar halinde Ankara'ya gelmeye başladılar. Bugün Dr. Adnan, Cami, Abdullah Azmi, Haydar Beyler geldi. Görüşmelerde Meclis'te bir Müdafaa-i Hukuk Grubu Kurulması, Mustafa Kemal'in Meclis Başkanlığı'na seçilmesi konuları ile Misak-ı Millî'nin taslağı görüşülüyor. Meclis 12 Ocak'ta açılacak. (**Cebesoy 1:** 273)

2. Mustafa Kemal, 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'in 31 Aralık tarihli yazısına verdiği cevapta, gönderdikleri gizli yönetmeliğe göre silahlı birlikler kurulmasını ve bu birliklere kolordu tarafından gizli ve büyük yardımlar yapılmasını istedi (**Nutuk,** ves. 247). ★ Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'dan Trakya'daki Rumların silahlanmasına engel olunmasını rica etti (**Nutuk,** ves. 248).

3. 15. Kolordu Komutanı Karabekir, Temsil Kurulu'nun 31 Aralık tarihli yazısına cevap verdi: İtilaf Devletleri İzmir'in boşaltılmasına karar verir de Yunanlılar buna uymazsa Osmanlı Ordusu Aydın'ı işgal eder, değilse ordunun bu işe doğrudan karışması uygun olmaz. Denizden bir abluka ihtimaline karşı İstan-

1920 - OCAK

bul'dan çıkması gereken önemli kaynaklar, gizli yollarla ve ustalıkla şimdiden Anadolu'ya çekilmelidir... Karabekir, Hükümet'le ilişiğin kesilmesine, ordunun Kuvayı Milliye kılığına girmesine de karşı olduğunu bildirdi. (**Karabekir 1**: 407; **HTVD** 20, ves. 513)

4. Denizli müftüsü ve belediye başkanı, İzmir'de General Milne'e, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın İstanbul temsilcileriyle Yenigün ve Afyon'da yayımlanan İkaz Gazetesi'ne çektikleri telgrafta, Atina Hükümeti'nin 14 Ocak'ta İzmir'i Yunanistan'a katma gibi bir olupbitti yapması ihtimaline karşı Atina Hükümeti ve İzmir Metropolitliği'nin şiddetle protesto edilmesini istediler (**Tütenk:** 74).

5. Salihli Cephe Kumandanı adına Reşit Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği acele telgrafta, Afyon'daki mebus seçimlerinde Hacı Şükrü ve Akosmanzade arasında rekabet olduğunu, Arif Bey'in yolsuzluklarda bulunduğunu, Salihli Cephe Kumandanı olan kardeşi Ethem'in olaya müdahale etmesi gerektiğini bildirdi. Mustafa Kemal, bu şikâyetleri 9'da, Nazilli'de bulunan Refet Bey'le 12. Kolordu Kumandanlığı'na bildirecek, Reşit Bey'in anlattıkları doğru ise Afyon'da durumun düzeltilmesini isteyecektir. (**HTVD** 12, ves. 304, 305)

6. "Maraş faaliyeti Antep'te de etkisini gösterdi. Halk fena halde asabileşti. En ufak bir işaretle dükkânlar kapanıyordu". (**Abadi:** 26)

7. Hükümet, Bolu'daki sıkıyönetimi 4 ay uzattı. Bolu'da sıkıyönetim, eşkiyaya karşı 24 Kasım'da ilan edilmişti. (**TV**: 3742)

8. İngilizlerin Kafkasya temsilcisi Wardrop, Dışişleri Bakanı Curzon'a gönderdiği raporda, İngiltere'nin Bolşevik ve Kemalist "güruh"larına engel olması gerektiğini yazdı: "Denikin yakında bütünüyle çökebilir. Kafkaslardaki gücümüzü artıralım. Bolşeviklerin önüne bir set kuralım. Buradaki hükümetlerle anlaşalım" önerilerinde bulundu. (**Yerasimos:** 137)

9. **İzıı r'e Doğru**'da M. Necati: Milletlerin hayat hakkı karşısında Avrupa. —Piyer Loti'nin sansür dolayısıyla gizlice basılıp dağıtılan yazısı: Bize lazım olan müttefikler. **Tasviri Efkâr:** İstanbul, payitahtımız olarak kalacaktır. **Peyamı Sabah:** İstanbul ve Osmanlı hakimiyeti. **Vakit:** Piyer Loti, "Bizim İçin Lazım Olan Müttefikler" eserinde mazlum Türklerin hakkını savunuyor. **Yenigün**'de Y. Nadi: Mukavemet meselesi. —İktisadî siyaset. —Mebuslar Meclisi'ne kim reis olacak? Hüseyin Kâzım Bey, Celalettin Arif Bey, Tahsin Bey... —Ermenistan havalisi. —General Harbord hakikati tekrar ediyor. —Vali Celâl Bey Adana'da. **Alemdar**'da R. Cevat, "Birleşelim" diyen gazetelere çatıyor: Birleşemeyiz. Aramızda kan var. Bu kan kurumuyor. İttihatçıları aramızdan atmayı aman ihmal etmeyelim. Sonra pişman oluruz. —Refik Halit: Lenin gitmiş, yerine Girinin gelmiş. Bizde de Cemal'in yerine Kemal geldi. (Yazar, Anadolu hareketinden şikâyet eden İleri'yi kutluyor). **İfham:** Muhalefet değil, fitnecilik.

1920 - OCAK

Çalışınız bedbahtlar çalışınız, fakat unutmayınız ki, bu gecenin bir de sabahı vardır. —Venizelos'un keyfi kaçtı. Acaba niçin Paris'e gitti? **İleri:** Paris gazeteleri, sulhümüzü müdafaa yolunda makaleler yazıyorlar. **Karagöz:** Yeni gelinle güveyi (Ali Kemal ile Mihran Efendi). "Zaten birbirinize layık idiniz. Şimdi artık gönüller, içinizdeki muhabbet birleşti." (Karagöz, bir hafta süreyle kapanıyor).

4 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın, Yaveri Salih Bey'le gönderdiği 31 Aralık tarihli mektubununu cevapladı. Cemal Paşa, İtilaf Devletleri temsilcilerinin 24 Aralık tarihli notası ile kendi görüşlerini yazmıştı. Mustafa Kemal, İçişleri bakanının istifası durumunda Hükümet'in istifa etmesi gerekmediğini, polis müdürü değişmedikçe diğer kabine üyelerinin de tehlike altında olduğunu ileri sürdü. Padişah Meclis'i kapatacaksa, gerekli tedbirlerin alınması bakımından bunun şimdiden bilinmesinde yarar olduğunu savundu. "Ordu millî teşkilatın ruhu ve temelidir" diyen Mustafa Kemal, Hükümet'in yaptığı atamalar konusunda eski görüşlerini tekrarladı. Meclis'te güçlü, yurtsever bir grubun oluşturulması, bu grubun Temsil Kurulu ile anlaşması zorunluluğu üzerinde durdu. (**Nutuk,** ves. 217; **Kansu** II: 515; **Gökbilgin** II: 298)

2. 300 kişilik bir Fransız-Ermeni birliği, Maraş-İslahiye arasında halka zulüm yaptı. Halktan bazıları öldü. Maraş'ta halk birdenbire silahlanıp mücadeleye atıldı. Fransız komutanı olay yerine giderek halkı yatıştırmaya çalıştı. Millî kuvvetler Fransızlara saldırdı. (**İr. Mil.** 19; **Albayrak:** 22; **Cebesoy 1:** 288) ★ Mustafa Kemal, Kilis'te Fransız İşgal Komutanı'nın yayımladığı "zalimce" bildirinin bütün dernek şubelerince protesto edilmesini istedi. Komutan, yayımladığı bildiride silah taşıyanların sorgusuz kurşuna dizileceğini, ölen ya da yaralanan bir Fransız'a karşılık, iki yerlinin kurşuna dizileceğini, silah atılan her evin yakılacağını, memurlara işten el çektirileceğini duyurmuştu. (**ATTB:** 143) ★ Mustafa Kemal, Adana olayları nedeniyle İtilaf Devletlerini protesto eden Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ni kutladı. Kız kardeşlerini kutsal birliğin başında gören milletin, meşru kavgasındaki inancının bir kat daha arttığını belirtti. (**ATTB:** 144; **Baykal** 3: 6)

3. Karabekir, Harbiye Bakanlığı ve kolordulara sınır boylarındaki şûra hükümetleri hakkında bilgi verdi. Bu şûra hükümetlerinin kendi aralarında iyi geçindiklerini, atlı ve piyade teşkilatları olduğunu ve içlerine Ermenileri almadıklarını bildirdi. (**Karabekir 1:** 405)

4. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, İstanbul'un geleceği ile ilgili bir muhtıra hazırlayıp kabineye sundu. Curzon'un ilgilendiği başlıca sorun, Padişah'ın milliyetçi hareketi Bursa'dan mı yoksa İstanbul'dan mı daha kolay bastıracağı. Curzon muhtırasında şunları belirtti: Mustafa Kemal'in önderliğinde bir milliyetçi

1920 - OCAK

parti, demir leblebi gibi olacaktır. İstanbul'daki hükümdarlığı da yanına almış bir milliyetçi parti daha da endişe verici olacaktır. Amerikalı senatör Lodge'nin dediği gibi İstanbul Türklerden alınmalıdır. Türkler Avrupalılar için bir veba tohumu olan savaşların yaratıcılarıdır. Bu hareketimiz, Hindistan'da tepkilere sebep olmaz. 7 yıl Hindistan Valiliği yaptım, Müslümanları tanırım. Fransızlar, Doğu İslâm Âlemi'ne karşı, Suriye'den Fas'a kadar, Batı İslam Âlemi'ni kurmak istiyor. (**Documents:** 992-1000; **Şimşir** I: 300; **Ulubelen:** 220; **Meram:** 232; **Jaeschke 2:** 54; **Bıyıklıoğlu:** 66; **İkdam:** 6)

5. 6. Ordu Komutanlığı, Harbiye Bakanlığı'na yazısında İngilizlerin Urfa'da yeni bir Kürt devleti kurmak veya Urfa'yı Arap Hükümetine katmak istediklerini bildirerek İngilizlerin bu gibi hareketlerine engel olunması istedi (**Tunaya** II: 219).

6. İstanbul gazetelerinde L. George'un Boğazlar ve İstanbul'un geleceği ile ilgili söylevi (Pal Mall Gazette'den). **Tasviri Efkâr:** Meş'um bir haber: Şehirle Boğazlar beynelmilel mi olacak? **Vakit:** İstanbul Boğazları beynelmilel olacakmış! —Halide Edip: Efe'nin hikâyesi (**Kaplan vd** I: 116). **Peyamı Sabah:** İstanbul ve Boğazlar meselesinde muhtemel çözüm ne olabilir? **İkdam** (Le Figaro'dan): Anadolu hareketi aslında Türklerce kendi doğal haklarını korumaya yönelik bir düşüncenin paylaşılmasından kaynaklanıyor. Türklerin bu istekleri Wilson ilkelerine de uygun (**Öztoprak:** 143). **Yenigün:** Türkiye geleceğinin tayini arefesinde İstanbul ve Boğazlar meselesi. —Y. Nadi: İstanbul'dan mahrumiyetimiz felaket olacaktır. Avrupa'nın hakkımızda bu kadar ağır ve fecî bir karar vereceğini havsalamız kabul etmiyor. —Boşnakların Türkiye'ye çözülmez bağlılığı. **İleri:** Lloyd George, Şark meselesine dair açık bir plan hazırlamış, bunu Konferans'a götürecekmiş. —Fransız gazeteleri İstanbul'un bize bırakılması için yayın yapıyor. **İfham:** İstanbul Türklerde kalmalıdır. —Ethem Nejat: Muallimliğin sükût etmemesi için yeni zamana göre yeni teşkilat lazım. **Alemdar**'da R. Cevat; İfham'ın dünkü başyazısına çatıyor: Kızmayalım, acıyalım... (Hürriyet ve İtilaf'ı savunuyor)

5 - PAZARTESİ

1. Bakanlar Kurulu, İtilaf Devletleri'ne vereceği muhtırayı görüştü. Yarın verilecek muhtırada, Doğu'da Osmanlı hakimiyetinin tanınması isteniyor, burada adliye, maliye ve zabıtaya ilişkin, azınlıkların haklarını koruyan reformlar yapılacağı, bunun uygulanması için, bağımsızlığa aykırı olmayacak biçimde bir büyük devletin yardımını kabul etmeye hazır olunduğu belirtiliyor. (**Gökbilgin** II: 326)

2. Mustafa Kemal, yayımladığı bir genelgede, İzmir'in Yunanistan'a bağlanması halinde her yanda büyük mitingler yapılması ve protestolarda bulunulmasını istedi. Aydın Cephesi'nde Kuvayı Milliye'nin saldırı harekâtına girişeceğini ha-

1920 - OCAK

ber verdi. (**Altay:** 210) ★ Ali Fuat Paşa, İzmir'in Yunanistan'a bağlanması ihtimaline karşı yapılacak askerî harekâtı Batı'daki birliklere bildirdi. (**HTVD** 20, ves. 514) ★ Mustafa Kemal, Burdur Askerlik Şubesi başkanının 16 Aralık tarihli, halkın İtalyan işgaline hazırlanması ve İtalyanlara eğilim duyanlara karşı "Lenin usulünde" gizli savaş yapılması önerilerini Nazilli'de bulunan Refet Bey'e bildirdi. İlişkiye geçilerek millî teşkilatın genişletilmesini istedi. Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Bey'e de önerilerinin pek isabetli olduğunu bildirdi. (**HTVD** 12, ves. 296, 297)

3. Maraş çevresinde Fransız takviye birlikleri ile Kuvayı Milliye arasında çarpışmalar oldu. Fransız askerlerinin yedisi öldürüldü, 25'i yaralandı. Fransızlar Ceceli Köyü'nü yakıp hayvanlarını öldürdüler, eşyalarını yağma ettiler. Başka bir Fransız birliği Karabıyıklı köyünü yağmaladı. Kılıç Ali, telgraf başında General Quérette'e ihtarda bulundu. "Köylere saldıran birliklerini köpek süngüler gibi süngülerim" dedi. Quérette, zararın karşılanacağını bildirdi. (**TİH** IV: 82; **Saral:** 175; **Y. Özalp:** 74)

4. Mustafa Kemal, Adana Merkez Kurulu'na gönderdiği yazıda, Müslümanlardan imtiyazlı olmamaları şartıyla, Ermenilerle iyi geçinmek gerektiğini anlatarak, teşkilatı tamamlamalarını, haksızlığa karşı son derece millî duyarlık gösterilmesini istedi. (**HTVD** 17, ves. 433)

5. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal'e çektiği telde Francet d'Esperey'in Edirne'ye geldiğini bildirdi: Onun Yunancı olduğunu herkes biliyor. Doğu Trakya'nın da işgali yakın. Örgütlenmekte zorluk çekiyoruz... (**Nutuk:** ves. 249)

6. Eski Reşt Şehbenderi, Tebriz Osmanlı Şehbenderi Muavini ve şimdi Şimalî Kafkas Başbuğluğu Bakû Murahhası Trabzonlu Yüzbaşı'nın Karabekir'e raporu (Bolşeviklerle işbirliği halinde çalıştıkları, Dağıstan'da kurdukları teşkilat, subay ihtiyaçları hakkında) (**Karabekir 1:** 468-470)

7. İçişleri Bakanı Şerif Paşa, İstanbul'un Türklerden alınacağı söylentilerine kulak asılmaması gerektiğini, Türkiye'nin alınyazısının henüz çizilmediğini söyledi, "cesaretimiz kırılmasın!" dedi (**YG:** 6).

8. Üniversite ve yüksek okulların öğrencileri, Üniversite'de bir toplantı yaptı. L. George'un planlarına karşı, İstanbul'un Türk olduğu ve Türklerden alınamayacağı vurgulandı. Bu konuda mitingler yapılması kararlaştırıldı. 13'te Sultanahmet'te büyük bir miting yapılacak. (**YG:** 6)

9. İzmir Valisi İzzet Bey, kalp sektesinden öldü. Üçüncü Tevfik Paşa Hükümeti'nde İçişleri Bakan Vekilliği ve Evkaf Bakanlığı yapmış olan İzzet Bey, 11 Mart 1919'da bu göreve atanmış ve 25 Mart'ta göreve başlamıştı. İzmir'in işgali sırasında Yunanlılarla işbirliği yapan İzzet Bey, daha sonra da Kuvayı Milliye aleyhinde çalışmalar yapmıştı. (**YG:** 16; **İkdam, İfham:** 6)

1920 - OCAK

10. Talat Paşa ile Cavit Bey, İsviçre'de buluşarak İstanbul'dan İttihatçıların gönderdiği raporları incelediler. Raporlarda direnileceğinden söz ediliyor, ancak parasızlıktan yakınılıyor. (**Tanin:** 3.1.1946)

11. İradei Milliye'de aşiretlerin telgrafı: Dersim ve Erzincan'ın bir kısmını meydana getiren biz Kürtlerin bin yıldan beri birlikte yaşadığımız Türklerden ayrılmak hatırımıza bile gelmez. Bu birliği korumak için hayatımızı fedaya hazırız. Kimlikleri bizce bilinen bir takım kişiler, Kürtlük adına söz söylemeye yetkili değildir. (**İr. Mil.** 5)

12. Amasya Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, kongresini yaptı. Asiye Remzi Hanım başkanlığa seçildi. Yaptığı konuşmada, savaşta kadınların çektiği sıkıntıları anlattı, esir milletlerin bağımsızlıklarına kavuştuklarını hatırlatarak, Türk bağımsızlığı için kadınlara düşen görevler üzerinde durdu. (**İr.Mil.** 26 Ocak, 2, 9 Şubat)

13. Londra İslam Derneği, İngiliz Hükümeti'ne bir muhtıra vererek Türkiye'nin haklarını savundu (**Öğüt:** 9 Mart, **HM:** 10 Mart, 5 Mayıs).

14. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Kurulu, seçimlerde Hükümet'in yaptığı yolsuzlukların gazete ile duyurulmasını, ildeki kanunsuzluklar hakkında vali ile görüşülmesini kararlaştırdı (**BTTD** 61:10).

15. **Yenigün:** Mondros Mütarekesi'nin gizli maddeleri var mı? —Osmanlı payitahtının tebdili hakkında henüz bir karar verilmemiştir. —Y. Nadi: Sulhümüzden beklediğimiz, millî hudutlarımız dahilinde bütünlük ve hakimiyetimizdir. **Alemdar,** Anadolu'ya sokulmadığından yakınıyor. Ferda'nın da benzer bir yakınmasını aktarıyor. —İttihatçılar İngilizleri neden sevmezler? —Sevgili İstanbul'dan ayrılıyor muyuz? —R. Cevat: Milletin iradesini temsil ettiğini iddia ederek o ad ile yayımlanan bir gazetede İngiltere gibi büyük bir devlete karşı söylenmedik söz kalmadı. İngiltere'ye eğilim için çalıştıkça şahsıma karşı söylenmeyen kalmadı. İttihatçıları cezalandırsaydık, İstanbul'un Türklerden alınacağı kara haberi ile karşılaşmazdık. Bir musibet bin nasihatten yeğdir. **İfham**'da İstanbul'un geleceği ile ilgili haberler, rivayetler, yorumlar. **İleride** C. Nuri: Kuvayı Milliye ne oldu? Meclislerin açılmasıyla onun görevi de bitiyor. Yoksa İttihatçılar gibi yapmış olurdu. —Payitahtın Anadolu'ya nakledileceği haberlerini Times yalanlıyor. **İradei Milliye:** Times'a cevap: Yanlış bir zehap ve iftira. —Mısır Müslümanları, Türkiye lehinde müdahaleye davet ediliyor. **Vakit:** Londra gazeteleri, başkentin Anadolu'ya nakledileceğini yalanlıyor. **Tasviri Efkâr** İstanbulumuzun akibeti. **İkdam,** İstanbul'da Türk egemenliğine son verilemeyeceğini savunuyor. **Peyamı Sabah:** Osmanlı payitahtının Anadolu'ya nakli haberi doğrulanmıyor. —Ali Kemal: Biraz daha aydınlık.

1920 - OCAK

6 - SALI

1. Hükümet toplantısında dün kararlaştırılan muhtıra, Barış Konferansı'na da ulaştırılması isteği ile yüksek komiserliklere bildirildi. Birlik ve egemenliğe zarar getirecek bir çözümün Yakın Doğu'da sonu gelmeyen huzursuzluklara sebep olacağı bildirilen muhtırada, Doğu Anadolu'da reform yapmaya ve bunun için büyük bir devletin yardımını kabule hazır olunduğu bildiriliyor. Muhtıra basına açıklandığı için yüksek komiserler Hükümet'e sert bir nota vereceklerdir. Temsil Kurulu ise 10 Ocak'ta bir genelge yayımlayarak muhtıranın Sivas Kongresi kararlarına aykırı olduğunu bildirecektir. (**İleri, İkdam, Alemdar, YG:** 7; **Tas. Ef.** 8; **TV:** 3746; **Karabekir 1:** 417)

2. İngiliz Bakanlar Kurulu'nun hazırladığı raporda, İstanbul, Türkiye'ye bağışlandı... Raporda, Sultan'ın Anadolu'ya geçmesinin daha önemli sorunlar yaratacağı, Türk Hükümeti'ni denetlemenin zor olacağı, Karadeniz'in kontrolünün İstanbul'da güçlü bir Müttefik donanmasıyla sağlanabileceği belirtildi. Lloyd George'un hoşnutsuzluk belirtmesi ve Curzon'un şiddetli muhalefetine rağmen, rapor Bakanlar Kurulu'nun 12 Ocak tarihli toplantısında kabul edilecektir. (**Jaeschke 2:** 54; **BTTD** 58: 13)

3. Karabekir İstanbul'a gönderdiği yazıda, Kürtçülük akımlarına dikkat çekerek, İstanbul'daki Kürtçülüğün durdurulmasını istedi. Kürtlerle Türklerin ayrılması halinde bundan Ermenilerin yararlanacağını, Kürtlerin de kendi aralarında anlaşamayacaklarını bildirerek, birçok olumsuz propagandaya rağmen, Doğu'da Türklerle Kürtlerin birlik halinde bulunduğunu belirtti. (**Karabekir 1:** 386; **HTVD** 12, ves. 306)

4. Fransızların Güneydoğu'daki işgal kuvvetleri komutanı General Quérette, 1500 mevcutlu bir birlikle Maraş'a geldi. Eşrafı toplayarak Kılıç Ali'nin bir eşkıya olduğunu söyledi. ★ Pazarcık eşrafı adına 7 kişi, Antep'teki Fransız komutanına çektikleri telde, dünkü Fransız zulümlerini protesto etti. (**TİH** IV: 81; **Abadi:** 26; **Saral:** 170; **Y. Özalp:** 76)

5. Mustafa Kemal, yayımladığı genelgede bütün köylerin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri içinde örgütlendirilmesini istedi. Erzurum Merkez Kurulu'ndan ödentilerin gönderilmesini yeniden isteyen Mustafa Kemal, gece (5/6) Karabekir'e gönderdiği yazıda, Erzurum valisi hakkında Merkez Kurulu'nun şikâyetlerini aktardı ve soruşturma yapılmasını istedi. Karabekir yarından sonra vereceği cevapta, olayın önemsiz olduğunu, mebusluk seçiminde araya giren "hissiyat"tan doğduğunu bildirecek, Merkez Kurulu'na ise kendisine danışılmadan Ankara'ya şikâyette bulundukları için çıkışacaktır. (**ATTB:** 145; **Karabekir 1:** 411)

1920 - OCAK

6. Sivas, Erzurum, Trabzon yöresinde seçimleri denetleyen Fevzi Paşa başkanlığındaki İnceleme Kurulu İstanbul'a döndü. Kurul İstanbul'dan 10 Kasım'da ayrılmış, Sivas ve Erzurum'da Karabekir'i Mustafa Kemal aleyhine kışkırtmış, ancak İstanbul'a gönderdiği raporlarda Anadolu hareketinin aleyhinde bulunmamıştı. (**Alemdar:** 7; **YG:** 8)

7. Fransa ile Emir Faysal arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre Şam ve Halep'te ortak bir yönetim kurulacak. Faysal Paris'ten Beyrut'a hareket etti. Hareketinden önce Venizelos'la görüşerek Türklerin İstanbul'dan atılmasının 350 milyon Müslüman arasında şiddetli bir etki bırakacağını, Türkiye'ye karşı bu amaçla savaşmış olmadığını söyledi. (**Alemdar, YG:** 8, 9; **PS:** 9; **İfham:** 14)

8. Nazilli'de bulunan Refet Bey, Mustafa Kemal'in 30 Aralık tarihli ve Ali Fuat Paşa'nın dünkü yazılarına karşılık verdi. Kuvayı Milliye'nin ve ordu birliklerinin Yunanlıların bir saldırısı karşısında direnebilecek durumda olmadıklarını, ikisinin de islah edilmesi gerektiğini bildirdi. (**HTVD** 20, ves. 517) ★ İstanbul'dan Bekir Sami ve Vasıf Beyler, Mustafa Kemal'e gönderdikleri yazıda, Nurettin Paşa'nın hizmet isteğiyle Konya'da bulunduğunu, böyle güvenilir, güçlü kişilerin Anadolu'ya kazandırılması gerektiğini bildirdiler. Yazıya düşülen not: Fahrettin Bey'in Nurettin Paşa'dan aşağı kaldığı yoktur. Nurettin'in Heyet-i Temsiliye'ye teşrifleri. (**HTVD** 82, belge 1790)

9. Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık'tan, Amiral Bristol'un isteği gereğince meyankökü sorununun bir an önce sonuçlandırılmasını istedi. İzmir'de Mac Andrews and Forbes Company adlı şirket, bölgede topladığı 700 çuval meyankökü hammaddesine Seydiköy'de Kuvayı Milliye'ye mensup "silahlı başıbozuk çeteleri" ve "gayri muntazam heyetler" tarafından elkonulduğu şikâyetinde bulunmuş, konu hem Amerikan Yüksek Komiserliği, hem de onun başvurusuna dayanarak İsveç Elçiliği'nce Hükümet'e yansıtılmıştı. (**Gökbilgin** II: 337)

10. Bir yetkili, Türkiye'nin Fransa'da 60-70'i subay olmak üzere 1.100 esiri kaldığını açıkladı. Verilen bilgiye göre, İtalya'nın elindeki sayısı 100'ü geçmeyen esir ise henüz iade edilmemiş bulunuyor. İngilizlerin elinde bulunan 2.000 subay ve 50.000 er ise yurda getirildi ve memleketlerine gönderildi. İngiltere, Türkiye ile Rusya arasında arabuluculuk yaparak Sibirya'da çok kötü şartlar altında bulunan Türk esirlerinin getirilmesi için Japonya'ya 240.000 lira gönderdi. (**YG:** 6) ★ Malta'daki tutuklular, aynı adadaki Polverista kışlalarına nakledildiler. Tutukluların kendilerine hizmetçi tutmalarına da izin verildi. (**Yedigün:** 10.4.1935)

11. İtalyan başbakanı ve dışişleri bakanı Londra'ya geldi (**Alemdar:** 8).

12. Senato üyesi Süleyman el Baroni Efendi, İstanbul'daki İtilaf temsilcilerine verdiği muhtırada, Osmanlı Padişahlığı'nın İstanbul'dan uzaklaştırılmasının in-

1920 - OCAK

sanlık için büyük bir tehlike olduğunu bildirdi (**SR:** 5 Şubat). ★ Şerif Paşa, Talat Paşa ve Cavit Bey İsviçre'de bir araya geldiler. Şerif Paşa, kendisinin ve Emir Faysal'ın vekilinin gazetelere demeç vererek İstanbul'un Türklerde kalmasını isteyeceklerini söyledi. Şerif Paşa'nın İngilizlere başvurarak, kendi başkanlığında bütün muhaliflerin temsil edildiği bir hükümete yardım istemesi de uygun görüldü. (**Tanin** 3.1.1946)

13. İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Webb, Curzon'a, Türk maliyesinin nasıl kurtarılacağını yazdı: Maliye Bakanlığı, Fransızların yönetimine bırakılır, borç işlerini ve bütçeyi onlar ayarlarlar; Uluslararası Ekonomi Bakanlığı, İngiliz kontrolünde ticaret ve sanayi, madenler, ziraat, ormanlar, malzeme, ulaştırma ve haberleşme kollarına ayrılır. Bunların herbirinin başına yabancı birer müdür getirilir, bunlara birer Türk vekil verilir. Böylece durum kurtarılır. (**Documents:** 1011; **Ulubelen:** 221)

14. **İkdam,** L. George'un İstanbul'da Türk egemenliğine son verileceği yolundaki sözlerini yorumluyor: İslam için dinî saltanatla millî saltanat, birbirinden ayrılamaz bir Tanrı emanetidir. —İzmir Valisi İzzet'in ölümü. **Journal des Debats,** İstanbul'un Türklere bırakılmasını istiyor. **Tasviri Efkâr:** Ne yaparsak kendimiz yapacağız. **Peyamı Sabah:** Türk-Alman gizli anlaşması. —A. Kemal: Bir cinayet vesikası. **Vakit:** Piyer Loti Cemiyeti. İçinizde vatanseverlik ateşi varsa üye olmaya hazırlanınız. **İfham:** Aydın Valisi İzzet Bey'in ölümü. **Alemdar**'da Mesutzade, Millî Ahrar'ın dün yayımlanan bildirisinde Meclis'in bir İttihatçı meclis olduğunu, İttihatçıların, seçimde yüz kızartıcı oyunlar oynadığını, Anadolu halkını aldattığını ilan etmesinden memnun: "Geç olmasaydı daha iyi olurdu" —Bolşevik avı hâlâ bitmedi. **Yenigün**'de Y. Nadi: İki el bir baş içindir. Yek vücut ve yek avaz olmalıyız. —Türkiye'nin mukadderatına doğru. —Ahmet Rıza Bey, Paris'te vatan hayrına hizmetlerine devam ediyor. —Kürtlerin sadakati. Siirt ve Garzan'dan gelen telgraflar.

7 - ÇARŞAMBA

1. Yunanlıların İzmir'i Yunanistan'a bağlayacakları yolundaki haber üzerine Balıkesir Millî Kurulu, İtilaf Devletleri temsilcilerine sert bir bildiri gönderdi, böyle bir durum karşısında sonuna kadar mücadele edeceğini bildirdi. (**Özalp:** 81) ★ Mustafa Kemal, ilhak hazırlıklarına karşı şiddetli protestolarda bulunulmasını yeniden istedi. (**TİH** II/2:338; **HTVD** 16, ves. 411, 412, 416; **Karabekir** 1: 409)

2. Mustafa Kemal'in yazı ve genelgeleri: 1) İzmit'teki 1. Tümen Kumandanlığı'na, Yahya Kaptan'ın sarıldığı haberinin doğru olup olmadığını sordu, onun kendi adamları olduğunu, kabahatı varsa gereğini yapacaklarını, bunların İstanbul'dan gelen komutana bildirilmesini yazdı. (**Nutuk,** ves. 206; **ATTB:**

1920 - OCAK

148) 2) Nazilli'de Refet Bey'den, Burdur Askerlik Dairesi Başkanı'ndan ve Konya Merkez Kurulu'ndan, Burdur Yönetim Kurulu'nun Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğüne göre çalışmasının sağlanmasını istedi. Gelen şikâyetlerde, önemli tebliğlerin görüşülmeden bazı kimselerce saklandığı, yönetim kurulunda ikilik olduğu bildiriliyordu. (**Gökbilgin** II: 315). 3) Ali Fuat Paşa'ya, Bolşeviklerin umulmadık başarılar kazanmasının, İtilaf Devletleri'ni, şimdi Türklerin barış şartlarını tam teslimiyetle kabul etmeyecekleri düşüncesine sevkettiğini bildirdi. 4) Karabekir'den, Rauf Bey'in İstanbul'a ve Barış Konferansı'na delege olarak gönderilmesi görüşüne ne dediğini sordu. Karabekir 9'da verdiği cevapta öneriyi olumlu karşılayacaktır (**ATTB:** 149; **HTVD** 55, ves. 1260; 79, ves. 1741) 5) Bekir Sami ve Vasıf Beylerin dünkü yazısına verilen karşılıkta, Fahrettin Bey'in Nurettin Paşa kadar değerli olduğu bildirilerek, Nurettin Paşa'nın Temsil Kurulu ile işbirliği yapmak için Ankara'ya gelmesi istendi (**HTVD** 82, belge 1791). 6) Merkez Kurullarına: İstanbul'da zararlı yayın yapan gazetelerin protesto edilmesi (**Özkaya:** 65).

3. Maraş'a bağlı Eloğlu Köyü dolaylarında Kuvayı Milliye ile Fransızlar arasında çarpışmalar oldu. Fransızlar halktan 23 kişiyi öldürdüler, zahireyi ve 2500 hayvanı götürdüler. (**Abadi:** 26; **Saral:** 28; **Ünler:** 28; **TİH** IV: 82; **Bağdatlıoğlu:** 75)

4. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, Fransızca İstanbul Gazetesi muhabirine, büyük devletlere dün verilen reform projesinin amaçlarını açıkladı: "Islahat yapacağız. Gülmeyiniz. Vatanın selameti için her türlü ıslahatı tatbik edeceğiz. İstanbul olmazsa Osmanlı Devleti ruhsuz, cansız bir cesettir". (**İleri:** 9)

5. Urfa Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey, aşiretlere yayımladığı bildiride, aralarındaki ayrılıkları bir yana bırakarak Fransızlara karşı birleşmelerini istedi. "İslam'ı himaye eden, dünyada müstakil olarak yalnız Türkler ve Kürtler mevcuttur. Bugün İslamiyet ve vatan tehlikededir." dedi. (**Véou:** 583) ★ Ali Saip gönderdiği gizli bir genelgede, 15 Ocak günü Fransızlar üzerine saldırıya geçileceğini bildirdi. Buna göre, Ermenilerin hayatı, can ve malları güvenlik altında bulundurulacak, şehirlere giriş yasaklanacak, o gün dükkânlar ve fırınlar kapalı kalacak, Fransız işgal birliklerine yiyecek satılmayacak. Milli Aşireti Reisi Mahmut'un 13 tarihli cevabı: Hazırlanıyoruz. (**Véou:** 584) ★ Urfa, Tel-Abiad ve Arappınar Fransız askerî makamlarına verilen bir ültimatomla, işgal protesto edildi ve işgal en kısa zamanda sona erdirilmezse silah kuvvetine başvurulacağı bildirildi. (**Véou:** 141) ★ Ali Saip Bey, 15 Ocak'ta millî bir ayaklanmaya girişeceklerini Mustafa Kemal'e de bildirdi (**Ali Saip:** 26).

6. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, İstanbul'daki karışıklıkları önlemek amacıyla İstanbul'u Türklere bırakan kabine arkadaşlarını suçladı. "Avrupa'nın 500 yıldan beri beklediği bir fırsatı kaçırıyoruz" dedi. İngiliz Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki kararı 12'de çıkacak.

1920 - OCAK

7. Erzurum Merkez Kurulu, Temsil Kurulu'nu suçlayan bazı kararlar aldı. Bu konuları sormak üzere, milletvekili Necati Bey'e bir muhtıra verilmesi kararlaştırıldı. Temsil Kurulu'na yöneltilen suçlamalar şöyle: Doğu Anadolu'yu ihmal etmek, Türk-Kürt birliğini unutarak buralarla ilgilenmeyen kişilerin milletvekili yapılması, böylece ayrılıkçı Kürtlerin eline keskin bir silah verildiği, Merkez Kurulu yerine resmî makamlarla haberleşmek, tek başlarına yetkileri olmadığı halde bazı kişilerin yazışmalarda Temsil Kurulu'nun imzasını kullanması, Temsil Kurulu'nu kimlerin meydana getirdiğinin bilinmemesi. (**BTTD** 61: 11)

8. Karabekir; Harbiye Bakanlığı'na ve kolordulara Denikin'in her yerde bozguna uğradığına ve Bolşeviklerin başarılı olduğuna ilişkin haberleri bildirdi (**Karabekir 1:** 409).

9. İsveç Hükümeti'nin İstanbul'a orta elçi olarak atadığı Eski Tokyo ve Pekin Elçisi Mösyö Gustav Wallenberg'in kabul edildiğine ilişkin Hükümet kararı **Takvim-i Vekayi**'de (sayı 3743).

10. **İzmir'e Doğru:** İzmir Türk'tür. Türk artık hayatını, istikbalini ve son yurdunu kurtarmak için kendi silahı ile her türlü hareketlerde bulunmakta muhtar ve buna mecburdur. **Vakit:** Osmanlı Devleti, büyük devletlerden birinin yardımını istiyor. **Tasviri Efkâr:** Türkiye'nin mukadderatı, cihanın huzuruyla ilgilidir. **Peyamı Sabah:** Konferans'a yeni muhtıramız. Hükümet müzaherete taraftar. **Times**'te, Emir Ali'nin İstanbul'un Türklerde kalması konusunda savunması (**Öztoprak:** 133). **Alemdar:** Hükümet İtilaf Devletleri'ne yeni bir nota verdi. **İfham**'da Ahmet Ferit: Ümit kesmeyelim, fakat uyumayalım. —Babıâli'nin muhtırası. —Dedikodu: Peyam ve Sabah gazetelerinin birleşip Peyamı Sabah olması üzerine Ali Kemal, Eologos Gazetesi ile de birleşerek maksada daha yakın olacaklarını, yeni gazetenin adının da Eologos'un Peyamı Sabah'ı olacağını söylüyormuş... **İleri:** Mukadderatımıza dair verilen haberler mevsimsizdir. —C. Nuri: Konstantiniye'nin geleceği. **Yenigün**'de Y. Nadi: Mister Wilson'a açık mektup (Wilson'u övüyor, onun, Amerika'dan hâlâ medet bekleyen "Zavallı Şark"a el uzatmasını istiyor). —Padişah, Şişli'deki Ermeni yetim okuluna 130.000 lira değerinde bir arsa bağışladı. —Babıâli'nin İtilaf mümessillerine müracaatı.

8 - PERŞEMBE

1. Urfa'da Fransızlara karşı mücadele başladı. (**İHH:** 13; **Saral:** 223). ★ Mustafa Kemal, Kilis'te Fransızların İslam halka yaptığı zulmün bütün kuruluşlarca protesto edilmesini istedi (**Saral:** 221; **Véou:** 144, Ali Saip'e çektiği telgraf).

2. Konya Şerafettin Camii'nde toplanan 5 bin kadar kadın, bağımsız ve özgür bir Türkiye istedi. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Konya Şu-

besi'nce düzenlenen toplantıdan sonra kadınlar isteklerini 12. Kolordu Komutanlığı'na ve İtilaf Devletleri'nin Konya'daki temsilcilerine verdiler. Bunun Barış Konferansı'na ulaştırılmasını istediler. (**İfham:** 14; **YG:** 17; **Altay:** 212; **HTVD** 48, ves. 1115; **Baykal 3:** 68). ★ Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin, Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne göriderdiği telgrafta, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Merkezi'nin partiye mensup mebusları istifaya çağırması şiddetle kınandı. Bunun, Meclis'in açılmasını önlemeye yönelik bir hareket olduğu ileri sürülerek İstanbul'da bazı gazetelerin birlik için çalışacak yerde yurtseverleri İttihatçı, İtilafçı diye töhmet altında bırakmasından şikâyet edildi. Birkaç "alçak" İttihatçının milleti lekeleyemeyeceği, Anadolu kadınlarının İstanbul'un zengin kadınları gibi tuvaletler yapıp otomobillerde gezmediği, savaşta toprak kazdıkları, öküzlerinin yerine saban çektiği anlatılarak sözü edilen gazeteler susmazsa okunmayacağı ve Anadolu'ya sokulmayacağı ihtar edildi. (**Baykal 3:** 26) Dernek, bir yazı ile Halide Edip Hanım'a, Amerika ve Fransa Cumhurbaşkanları'nın eşleriyle İngiltere ve İtalya Kraliçelerine, bu ülkelerdeki kadın derneklerine başvurmak istediğini bildirerek hangi derneklere başvurabileceğini sordu. (**Baykal 3:** 28)

3. Mustafa Kemal'in telgrafları: 1) Bazı gazetelerin millî hareket aleyhine yayın yaptığı, bunların milletin gözünde zararlı sayılacağının Matbuat Cemiyeti'ne bildirildiği, aynı yolda başvuruların yapılması. 2) 3. Kolordu'ya: İstanbul Boğazı'nın uluslararası hale getirileceği ve İstanbul'un yalnız Halifelik merkezi olarak bırakılacağını söyleyen L. George'un bu sözleri hakkında İtilaf Devletleri'ne şiddetli protestolar gönderilmesi. 3) Karabekir'e (30 Aralık tarihli yazıya karşılık): Kendisiyle görüşmek isteyen Rawlinson'un bu konuda yetki belgesi varsa Ankara'ya gönderilmesi. (**İr. Mil.** 19, Temsil Kurulu'nun kendi protestosu; **ATTB:** 150, 151; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 130; **Karabekir** 1: 398)

4. Harbiye Bakanlığı, 14. Kolordu Komutanlığı'na Kuvayı Milliye iaşe ihtiyaçlarının kolorduca sağlanmasını, Kuvayı Milliye tarafından zora dayanan davranışlara meydan verilmemesini emretti (**Gökbilgin** II: 334).

5. Hint Müslüman ileri gelenlerinden Emir Ali, Times'a yazdığı mektupta Türkiye'yi savundu. Mektup 20 Ocak'ta İstanbul basınında sevinçle karşılanacaktır. (**İkdam:** 20) ★ Haydarabat'tan Gulam Muhammed imzasıyla Padişah'a çekilen telgrafta, Hint Müslümanlarının Halifeliğe bağlılıkları bildirildi (**PS.** 16).

6. **Albayrak**'ın başlık altı yazısı: Vatan toprağında mukaddes bir dal, Şarkî Anadolu İslam Ocağı, ellere verilmez canan kucağı, Adana Urfa'yı unutmak muhal, hatırdan çıkarma Maraş elleri. —Nifak karşısında vifak (İstanbul'da bozgunculuk yapan bazı gazete ve görüşlere karşı milletin birliğini gösterişi). —Erzurum'dan seçilen milletvekilleri. **Akşam**'ın 467. sayısı: Sofya'da hanedan

1920 - OCAK

aleyhine ayaklanma. —Fransızlarla Araplar (Emir Faysal) anlaştılar. **Yenigün**'de Y. Nadi: Millî İttifak: Mebuslar, millî hudutlarımız dahilinde tamamiyet ve hakimiyetimizin taarruzdan korunması etrafında bir program yapmalı, bütün millet bu esas çevresinde birlik olmaya çağrılmalı. —Emir Faysal Suriye'ye dönüyor. —Boşnakların bağlılığı. **Sebilürreşat**'ta Ömer Rıza: Hilafet'i saltanattan ayırmak imkânsızdır. **Alemdar,** Hükümet'in büyük devletlere verdiği 6 tarihli muhtırayı benimsiyor: Pek doğru bir adım. —Hayatını tehlikeden korumak için sabık Kayzer Wilhelm amelelik yapıyor. Su basma tehliklesine karşı şatosuna set yapıyor. **İfham:** İtalyan İstampa Gazetesi, "İstanbul Türklerde kalmalı" diyor. —Irak'ta İngilizlerin elinde bulunan 20 bin esir, karadan Diyarbakır yoluyla iade edilecektir. **İleri:** Mukadderatımıza dair Londra'da görüşmeler oluyor. —C. Nuri: Manda değil, müzaheret. (Hükümet muhtırasındaki "bir devlet" ibaresini, yalnız bir devlet değil, büyük devletlerin ortak yardımı olarak anlamalıyız.) **İkdam:** Hükümet muhtırası konusunda yorumlar. —Aydın Cephesi Kumandanı Hacı Şükrü Bey'le mülakat. **Tasviri Efkâr:** Türkiye'den istifade edilemez mi? —Hürriyet ve İtilaf nasıl doğdu, nasıl öldü? **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, Hükümet'in, kuvvetli bir devletin yardımını isteyen muhtırasını zayıf buluyor. Anadolu'da ne yaptığını bilmeyen Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hareketine öncelikle son verilmesi gerektiğini savunuyor.

9 - CUMA

1. Yunanlıların resmi ya da resmî olmayan yollarla Batı Anadolu'yu Yunanistan'a bağlama ihtimaline karşı Mustafa Kemal, düşündüğü askerî hareket planını gizli bir yazı ile komutanlara göndermeye başladı. Buna göre İtilaf Devletleri, Sivas Kongresi'nde çizilen sınırları değiştirmeye kalkar da Hükümet bunu önleyemezse, millî kuvvetlerin gücü dünyaya ispat edilecek. Mustafa Kemal, Anadolu Genel Komutanı, Ali Fuat Paşa Kurmay Başkanı olacak. Harekât Afyon'dan yönetilecek. Harekâtta 12, 14 ve 20. Kolordular kullanılacak. Karabekir, 15 13 ve 3. Kolordulara komuta edecek ve Pontos ayaklanmasını bastıracak. (**ATTB:** 152; **HTVD** 20, ves. 519; **Altay:** 213)

2. Çanakkale Müstahkem Mevkî Kumandanı Albay Şevket Bey, Mustafa Kemal'in düşündüğü askerî hareket planını Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya bildirdi. Cemal Paşa gece (9/10), Nuh takma adıyla Mustafa Kemal'e verdiği cevapta iki kolordu ile etkili bir saldırı yapılamayacağını, 20. Kolordu'nun da seferberliğini tamamlaması gerektiğini bildirdi. (**HTVD** 20, ves. 518)

3. Çete reisi Yahya Kaptan, İzmit Tavşancıl'da başı kesilerek öldürüldü. Yahya Kaptan, İstanbul'dan gönderilen bin kişilik bir kuvvet tarafından dün tutuklanmıştı. Mustafa Kemal, kendisinden emir bekleyen Yahya Kaptan'ı İstanbul'un takibinden kurtarmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. TBMM,

1920 - OCAK

Yahya Kaptan'ın ailesine maaş bağlayacaktır. (**Nutuk,** ves. 209 a, b; **Soğucalı:** 28 "13 Ocak")

4. Mustafa Kemal'in yazıları: 1) 15. Kolordu'ya: L. George'un İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde şiddetle protesto edilmesi. (**Karabekir 1:** 398; Temsil Kurulu'nun protestosu: **İr. Mil.** 19) 2) 12. Kolordu Kumandanlığı ve Nazilli'de Refet Bey'e: Salihli Cephe kumandanı adına Reşit Bey'in şikâyeti üzerine, Afyon'daki durumun düzeltilmesi. (**Gökbilgin** II: 316) 3) Milletvekillerini acele İstanbul'a gelmeye çağıran 4 milletvekilinin de Ankara'ya gelmesi. Hüseyin Kâzım, Tahsin, Celalettin Arif, Hamit Beyler Cemal Paşa'ya Ankara'da ön toplantılar yapmanın sakıncalar doğuracağını bildirmişler, Cemal Paşa da isteği aynen Ankara'ya ulaştırmıştı. (**Söylev 1:** 249) 4) Kendisini mebus seçtikleri için Erzurumlulara teşekkür (**Albayrak:** 15; **ATTB:** 160). 5) Hükümet'e: General Querette'in 13 Aralık'ta Güneydoğu halkına yayımladığı bildiri. Bu konuda gerekli tedbirlerin alınması. (**HTVD** 16, ves. 418)

5. Fransız Albayı Normand, Diyarbakır ilinde birçok yerleri dolaştıktan sonra Mardin'e geldi (**TİH** IV: 15).

6. İngiliz Askerî Haberalma Teşkilatı İstanbul Kolu'nun haftalık raporu: Kuvayı Milliye karargâhı Sivas'tan Eskişehir'e (!) taşındı. Harbiye Bakanı, Mustafa Kemal'e kurmay subaylar ve askerî doktorlar gönderdi. Mustafa Kemal, asker ve top kamaları da istedi. Fevzi Paşa'nın tahminine göre Kuvayı Milliye'nin mevcudu 150.000. Silah ve cephane kıtlığından miktar hızla artamıyor. (**Şimşir** I: 320)

7. İstanbul'un Türklerden alınacağı haberi ve Hükümet'in bir büyük devletin yardımını isteyen muhtırası üzerine, İstanbul basınında manda ve himaye tartışmaları yeniden alevlendi. **Alemdar**'da R. Cevat, uluslararası bir idarenin felaket getireceğini yazıyor: İstiklaliyete bütün kuvvetimizle taraftarız. Yalnız bunu tek başımıza devam ettiremeyecek haldeyiz. Mütarekeden sonra doğrudan doğruya İngiltere'ye temayül eylemiş bulunsaydık, o zaman ortada iyi niyetimiz söz konusu olacak, zavallı milletin İttihatçılardan bıkıp usandığını medeniyet âlemine açıkça söylemiş bulunacaktık. Yapılacak şey bir tek devletin refakatidir. O devlet İngiltere'den başkası olamaz, olamaz, olamaz. (ayrıca: **Ilgar:** 28) **İfham:** Zayıf bir nota (bütünüyle sansür). —İtalyan basını, "İstanbul Türk kalmalı" diyor. **İkdam:** İstanbul sorunu konusunda İngiltere, Fransa, İtalya basınının yazdıkları. **Tasviri Efkâr:** Hükümet'in muhtırası. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal, Hükümet'in izlediği politikanın Türkiye'nin haklarını koruyamayacağını yazıyor. **Vakit:** Sabahattin Bey, hakikî bir yenilik devrinin başlangıcı olmak üzere, ilmi bir reform programının uygulanmasını teklif ediyor. Anadolu'da her tarafta ahali mitingler yapıyor. **Yenigün**'de Y. Nadi: Hükümet'in muhtırası: Biraz aceleye gelmiş bir vesika.

1920 - OCAK

10 - CUMARTESİ

1. Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nin ilk sayısı. Amacını, "Milletin iradesini hakim kılmak" diye açıklayan gazete, Temsil Kurulu'nun sözcülüğünü yapıyor ve Mustafa Kemal'in gözetiminde yayımlanıyor. Şimdilik 4 küçük sayfa olarak haftada 2 kez yayımlanan gazete, 6 Şubat 1921'de günlük olacak. Hakimiyeti Milliye'nin ilk sayısında çıkış amacı anlatılıyor, Türk-Kürt birliği savunuluyor. Diğer yazıların başlıkları: Bursa hanımlarının protestosu, Pazarcıklıların Fransızları protesto telgrafı, Venizelos'un nutku, Azerbaycan, Gürcistan, Arabistan, Amerika ve İngiltere ilişkileri, Arabistan, Irak, İzmir cepheleri... Hakimiyeti Milliye'den önce yayımlanmaya başlayan Albayrak (Erzurum), Öğüt (Konya), Açıksöz (Kastamonu), İstikbal (Trabzon), İradei Milliye (Sivas) İzmir'e Doğru (Balıkesir), İkaz (Afyon) da Anadolu'da millî mücadele lehinde yayın yapıyorlar.
2. Mustafa Kemal, Hükümet'in 6 Ocak tarihli, reform vaat eden ve bir büyük devletin yardımını isteyen muhtırasını Sivas Kongresi bildirisinin 7. maddesine aykırı görüyor. Yayımladığı genelgede, muhtıranın açık bir yükümlülük getirdiğini belirterek Hükümet'in dikkatinin çekilmesini istedi. (**ATTB:** 160; **Karabekir 1:** 417) ★ Yüksek Komiserler, Hükümet'e sert bir nota vererek muhtıranın basında yayımlanmasını eleştirdiler. Bundan sonra nelerin basına açıklanacağına kendilerinin karar vereceklerini bildirdiler. (**Coşar:** 12)
3. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, alelacele Paris'e gitti. Curzon, Müttefiklere Azerbaycan ve Gürcistan hükümetlerinin fiilen tanınmasını öneriyor. İngilizler, Kafkasya'da Denikin ordularının çökmek üzere olduğu ve Bolşeviklere karşı bir Kafkas setti kurulması gerektiği yolunda raporlar alıyorlardı. Bu haberler üzerine Yüksek Konsey, Gürcistan ve Azerbaycan'ın tanınmasını kararlaştıracak. (**İkdam:** 19; **Yerasimos:** 116)
4. İstanbul'da boşalmış 3 milletvekilliği için seçim yapmak üzere ikinci seçmenler, Üniversite konferans salonunda toplandılar. 18 Aralık'ta yapılan seçimleri kazananlardan Hasan Fehmi'nin ölümü, Lütfi Fikri'nin istifası ve Celalettin Arif'in Erzurum mebusluğunu tercih etmesi üzerine, 3 mebusluk boşalmıştı. Bugün kullanılan 326 oyla çoğunluk sağlanamadığından seçimler 15 Ocak'a ertelendi. (**Alemdar:** 10; **İleri, YG:** 10, 11; **İfham:** 11) ★ Erzurum mebusları Süleyman Necati ile Hüseyin Avni ve Beyazıt Mebusu Şefik Beyler, Erzurum'dan İstanbul'a törenle uğurlandılar. (**Albayrak:** 11, 15)
5. Tevfik Paşa, Senato Başkanlığı'na atandı. Başkan vekilliklerine Rıza Paşa ve Aristidi Efendi getirildi. Bunların üçü de Senato üyesi idiler. (**TV:** 3747; **MAZC:** 1; **İleri, İfham, Alemdar, Vakit, YG:** 12)
6. Binbaşı Corneloup kuvvetleri, kendilerini saran Türk çetelerinin çemberinden takviye kuvvetlerinin yardımıyla kurtularak Maraş'a ulaşmayı başardı (**Véou:** 152).

1920 - OCAK

7. Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, ilhak ve nüfuz politikalarına son vermeyi kararlaştırdı. Güney Afrika delegasyonunun önerisini kabul eden Yüksek Konsey, manda politikasını kabul etti. (**TİH** I: 189)

8. Harbiye Bakanlığı, 15. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği yazıda, Fevzi Paşa'nın gönderdiği haberlere göre, Trabzon'da, 3. Kafkas Tümeni'ne kumanda etmiş olan Halit Bey'in bir komiteci ruhuyla seçimlerde baskı ve İttihatçılık propagandası yaptığını bildirdi. Karabekir'in cevabı 11: Zannetmiyorum. Seçimleri kaybedenler, Fevzi Paşa'yı zehirlemişlerdir. (**Karabekir 1:** 415)

9. Porto Vapuru ile Mısır'dan esir 274 subay ile 1043 er İstanbul'a getirildi. Vapurda 243 kadın ve çocuk da var. Malta'da esir bulunan 11 subay ve 1400 er de Grigorgro Vapuru ile İstanbul'a getirildi. Başka bir vapur da 34 subay, 59 er getirdi. (**YG:** 11, subayların adları).

10. İstanbul'da Piyer Loti Cemiyeti'nin ilk kongresinde, ünlü yazar, gazeteci ve devlet adamları biraraya geldi. Derneğin onur başkanlıklarına Abdülmecit ve şair Abdülhak Hamit getirildi. (**Alemdar, Vakit:** 11)

11. Milne'in raporu: Şartları ağır bir barış anlaşması Mustafa Kemal'i güçlendirir (**Jaeschke 1:** 84). ★ Yüzbaşı Hadkinson'dan Yüksek Komiser Vekili Webb'e: İzmir-Burdur arasını gezdim. İtalyan işgal bölgesinde Türk çeteleri var. İtalyanlar seyirci. Hıristiyanlar panik içinde. Muğla'da millî hareket çok kuvvetli. İtalyanlar da silah yardımı yapıyor. Antalya'dan içerilere deve kervanıyla silah taşınıyor. Bu kıyıları bir İngiliz gambotu ziyaret etse iyi olur. (**Şimşir** I: 342)

12. 15. Kolordu Komutanlığı, Şeyh Eşref olayı üzerine Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği son raporda, müritlerden Sürmeneli Ali ile arkadaşı Polat'ın Sürmene'de teslim olduklarını, teslim olmaya hazırlanan diğer müritlerin silahları alındıktan ve hükümete sadık kalacakları konusunda yemin ettirildikten sonra serbest bırakılacaklarını, çarpışmalar sırasında silahlarıyla yakalanan 65 müridin sorguya çekilmek üzere Hart Bucağı'ndan Erzurum'a yola çıkarıldıklarını, Şeyh Eşref olayının böylece sona erdiğini bildirdi. 26 Ekim'de başlayan Şeyh Eşref olayı, 25 Aralık'ta kendisinin öldürülmesi ile bastırılmıştı. (**Gökbilgin** II: 288)

13. İtilaf Devletleri'nin 28 Haziran'da Almanya ile yaptıkları ve çok ağır şartları taşıyan Versay Anlaşması, Paris'te onaylanarak yürürlüğe girdi. ABD anlaşmayı onaylamamıştı. (**Alemdar, YG:** 12; **İfham:** 13)

14. İstanbul gazetelerinde **Temps** Gazetesi'nin İstanbul'un Türklerde bırakılmasını isteyen yayını. **İleri:** İkinci seçmenler bugün İstanbul seçimlerini tamamlayacaklar. Şu üç gazeteciden birinin seçilmesini teklif ediyoruz: Velit Bey (Tasvirî Efkâr), Ahmet Emin Bey (Vakit), Rauf Ahmet Bey (İstiklal). **İfham**'da, Tercümanı Hakikat'ın, Hükümet tarafından devletlere verilen 6 tarihli muhtıra

1920 - OCAK

hakkında bakanlar arasında yaptığı anket: Muavenetten maksat manda değilmiş...**Alemdar:** İstanbul ikinci seçmenlerine: Bir zamanlar İttihat ve Terakki'nin gözbebeği olan, seçimlerde üçüncü defa adaylığını koyan Ahmet Ferit Bey'e mutlaka rey veriniz!... **İkdam,** Hükümet muhtırasını yorumlamaya devam ediyor: Samimiyet var mı? -Anadolu'da hanımlarımız nasıl çalışıyorlar? **Peyamı Sabah:** Islahat, ıslahat! **Vakit:** Savaş Kabinesi'nin Yüce Divan'a sevki için yapılan tahkikat. —İşçi ve Çiftçi Fırkası, Berlin Üniversitesi iktisat ve felsefe mezunlarından Mehmet Vehbi Bey'i (Sarıdal) namzet gösteriyor. —Bakanlarımızın açıklaması: Muavenet tabirinden Babıâli'nin maksadı nedir? —Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldiği doğru değildir. Rauf Bey'le birlikte Meclis'in açılışından bir süre sonra gelecekler. **Yenigün'**de Y. Nadi: Barış yolumuz: Devletlerin bizim de görüşümüzü alacaklarından, hakkaniyet ve adalet esaslarında karar kılacaklarından şüphe etmiyoruz. Barış yolumuz, bütün milleti etrafında toplaması lazım gelen ve zaten toplamış olan ittifak ve ittihat esasıdır. —Kolçak ordularının hezimeti.

11 - PAZAR

1. "Karakol İhtilal Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi" adına Baha Sait ile Rusya Sovyetler Cumhuriyeti'nin bir temsilcisi arasında Bakû'da bir dostluk ve yardımlaşma anlaşması imza edildi. Hem Temsil Kurulu, hem de Sovyetler tarafından tanınmayacak anlaşmaya göre, iç ayaklanmalara ve emperyalist müdahalelere karşı işbirliği yapılacak, İslam ülkeleri sömürgelerden kurtarılacak, Sovyetler, Karakol Cemiyeti'ne para, silah ve cephane yardımı yapacak, Karakol Cemiyeti, Beyaz Ruslarla çarpışmak üzere silahlı kuvvetler sağlayacak, Batum, Hindistan, Afganistan ve İran'da İngiltere'ye karşı ayaklanmalar hazırlayacak. Karakol Cemiyeti 3 (veya 13) Kasım'da İttihatçılar tarafından kurulmuştu. Türkiye ile Sovyetler arasında dostluk ve işbirliği anlaşması 14 ay sonra, 16 Mart 1921'de Moskova'da imzalanacaktır. (**Tunaya:** 520; **Uluğ:** 267; **Karabekir 1:** 591)

2. İngiliz Başbakanı'nın Boğazlarda uluslararası bir yönetim kurulacağı, İstanbul'un yalnızca Halifelik merkezi olarak bırakılacağı yolundaki sözlerine karşılık Mustafa Kemal, Dernek şubelerine, gazetelere, İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne çektiği telde, planı şiddetle protesto etti. Hakkın zulüm ve kuvvete üstün geleceğini, Türk geleceğinin esas çizgilerini Erzurum ve Sivas Kongrelerinde çizdiklerini bildirdi. (**İr. Mil.** 19; **ATTB:** 161)

3. Konya'da 15.000 kişi, Allaaddin Tepe'de bir miting yaparak adaletli bir barış ve yurtta işgallere son verilmesini istedi. Konya kadınları da 8 Ocak'ta bir miting yapmıştı. (**YG:** 16; **İr. Mil.** 19; **Altay:** 212) ★ Kayseri'den çekilen telgrafta, İstanbul'un Türklerden alınacağı ve izmir'in Yunanistan'a bağlanacağı yolundaki haberler protesto edildi (**YG:** 13).

1920 - OCAK

4. Hükümet, Güney Rusya'dan Karadeniz kıyılarına gelecek Rum göçmenlerini, asayişi bozabilecekleri ve iaşelerinin mümkün olmayacağı gerekçeleriyle geri göndermeyi kararlaştırdı. (**Gökbilgin II**: 342). ★ Meclis'in toplanmasına bir gün kala Hükümet, kanun gücünde bir çok kararname çıkardı. (**TV**: 3747). ★ Padişah'ın hasta olduğu konusunda doktorlardan rapor alındı. Rapor, Meclis'in açıldığı yarınki gün Takvim-i Vekayi'de yayımlanacak (**YG**: 13).

5. Fırka Kumandanı Cemil Bey imzasıyla "Sivas Hanımları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" Başkanlığına gönderilen yazıda, Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti'nin kuruluşu haber verildi. Başkan Asiye Remzide 17 Ocak tarihli yazısıyla derneğin 16 kadın tarafından kurulduğunu haber verecektir. (**Baykal 3**: 47)

6. 20 Amerikan piskoposunun Müttefik Devletler başkanlarına mektubu Le Temps'da: Avrupa'nın neresinde olursa olsun Türkler kovulmalı. Bu dünya Hıristiyan medeniyeti için gereklidir. (**Akyüz**: 93)

7. 13 Aralık'ta kurulan Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanlığı Karargâhı'nın İzmir'e gelişi tamamlandı. 15 Mayıs 1919'da 12.000 kişi ile İzmir'i işgal eden Yunanistan'ın şimdi Ege Bölgesi'ndeki Türk topraklarında 2.400 subay, 62.743 er ve 22.285 hayvandan oluşan bir askerî kuvveti var. (**YOİ I**: 238)

8. Mr. Vansittard'dan Curzon'a: Türkler, İstanbul'u almakla Ortaçağ'ı kapattılar. Bu düşünülürse, 800.000 Türk'ü burada bırakarak Boğazları kontrol edemeyiz. 300.000 kişilik bir Müttefik ordusu tutarak ve hiç bir Türk askerinin İstanbul'a girmesine izin vermeyerek Türkleri İstanbul'da bırakabiliriz. Türkler, Anadolu'da Trabzon'dan Adana'ya kadar olan bölgede kalabilirler. Erzurum, yeni kurulacak Ermeni devletinin başkenti olacaktır. Türklerin yönetimi İngiliz, Fransız, İtalyanların elinde olacaktır. Anadolu'da dağılmış 500.000 Ermeni'yle Amerika, İran, İstanbul'daki Ermeniler, 1,5 milyon Ermeni'yle birleşip büyük Ermenistan Krallığı'nı oluşturacaktır. En büyük zorluk, Ermenistan'ın hiç bir yerinde Ermenilerin çoğunlukta olmamalarıdır. Dünyanın dört bir tarafından birkaç yüz bin Ermeni, işlerini ve yerlerini bırakıp buralara gelirler mi? Bu yerleri yüz milyarlar sarfedip onarmak gerekir. Hepsinden önemlisi, burada yaşayan enerjik bir Türk toplumu ile savaşmaları gereğidir. Ermenilerin böyle bir savaş konusunda kendilerine güvenleri yoktur. Bu sorun, çok zor olarak ancak Amerika ve Milletler Cemiyeti'nce çözülebilir.(**Documents**: 1016-1025)

9. İtilaf Devletleri temsilcileri Paris'te, Kafkasların durumunu görüştüler. Bolşeviklere karşı bir set yaratabilmek amacıyla Azerbaycan ve Gürcistan'ın tanınması kararlaştırıldı (**Coşar**: 12) ★ Sir Perry Cox'un Tahran'dan İngiltere'ye yazdığı rapor: Azerbaycan'ın İran'la birleşmesi Güney Hazar Denizi'nin İran ve Büyük Britanya kontrolüne girmesine yardım eder (**Bıyıklıoğlu**: 18; **Jaeschke 1**: 84).

1920 - OCAK

10. Milletvekili Sırrı Bey, İzmit'ten Ankara'ya gönderdiği raporda, Yahya Kaptan'ın önceki gün öldürülmesiyle İzmit'te Kuvayı Milliye'nin başsız kaldığını yazdı. "Yahya'nın öldürülmesi, Hükümet'in Kuvayı Milliye'ye karşı bundan sonra alacağı saldırgan duruma kanıt sayılmalıdır" dedi. (**Söylev** I: 235)

11. Mustafa Kemal, Merkez Kurullarına çektiği telde dün ilk sayısı yayımlanan Hakimiyeti Milliye'nin çıkışını haber vererek, abone ücretlerinin Ziraat Bankası yoluyla gönderilmesini istedi (**Özkaya:** 66).

12. **Açıksöz**'de İzmir'in işgali üzerine göç eden halka yardım kampanyasına zenginlerin ilgi göstermeyişinden yakınan şiir: Bozulsun âlemin çarkı devranı / Hemen beylerimiz sağ ve var olsun / Çağlasın her yerde fakirler kanı / Beyciğim keyfinde berkarar olsun... **İkdam**'da, İstanbul'un Türklerden alınıp alınmayacağı ile ilgili haberler, yorumlar. —Müslümanlar! Mütarekeden beri aylar, yıllar geçtiği halde, varlığımız hakkında el'an bir karar verilemedi. Her zamandan ziyade şu felaketli günlerde birleşmeye, sesimizi bütün cihana işittirmeye ihtiyacımız var. Salı günü, Sultanahmet'te büyük toplantıya koşunuz. Kadın erkek, çoluk çocuk orada bulununuz. **Vakit:** Mustafa Kemal Paşa'nın büyük nutku. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu, bugünkü durum ve amacı hakkında açıklamalar (28 Aralık, Ankara Ziraat Mektebi'nde). **Yenigün**'de Y. Nadi, Le Temps'ın yayınını da tanık göstererek Türk başkentinin İstanbul'dan başka bir yere taşınamayacağını anlatıyor. —İzmir Valiliği'ne, Dahiliye Nezareti Müsteşarı Emin Bey tayin edildi. **Alemdar:** Ankara'da herkes Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamaya zorlandı. Halk şikâyetlerini ona söyleyemiyor. Şikâyetçiler Sarıkışla'ya dolduruluyor. **İfham:** İstanbul bize tekrar nişanlandı. —Ahmet Ferit: İstanbul kurtuldu. **Albayrak**'ta Mithat: Mebusların hareketi münasebetiyle.

12 - PAZARTESİ

1. Mebuslar Meclisi açıldı... Açılış törenine 168 mebustan 72'si katıldı. Padişah, bundan önceki meclisi, İttihatçılardan meydana geldiği gerekçesiyle ve İngilizlerin isteği üzerine 21 Aralık 1918'de kapatmıştı. 1 yıl 21 gündür hükümetler, kararnamelerle idare ediyordu. Hükümetlerin politikasına karşı olanlar, bir yıldır Meclis'in toplanmasını, Türkiye'nin geleceği ile ilgili konularda millet temsilcilerinin karar vermesini istiyorlardı. Damat Ferit Hükümetleri, seçimlerin yapılacağı ile ilgili birkaç kez vaatte bulunduysa da bu konuyu sürekli olarak sürüncemede bırakmış, Anadolu Hareketi ise Amasya Genelgesi'nde, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarında ısrarla Meclis'in açılmasını istemişti. Son yapılan seçimlere Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Rum ve Ermeni topluluğu katılmamış, seçimler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin zaferi ile sonuçlanmıştı. 16 ve 17 Mart'ta İngilizler tarafından basılması ve bazı üyelerinin tutuklanması üzerine, Son Osmanlı Mebuslar Meclisi, 18 Mart'ta güvenlik

1920 - OCAK

içinde çalışabileceği bir zamana kadar çalışmalarına ara verecek, mebusların çoğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmak üzere Ankara'ya geçecektir. (**TV:** 3747, 3748; **YG, İkdam, Vakit, Tas.Ef., İfham:** 12, 13; **MMZC:** 1; **İr. Mil.** 19; **Goloğlu 3:** 295, 168 kişilik liste; **Yak. Tar.** III: 210)

2. Senato'da, Damat Ferit'in kendi adamlarıyla Senato'yu dolduruşu eleştirildi. Damat Ferit, atamaların Padişah tarafından yapıldığını söyleyerek kendisini savundu. (**MAZC:** 1; **YG:** 13)

3. İngiliz Bakanlar Kurulu, 6 tarihli askerî raporu görüşerek kabul etti. Kararda İstanbul Türklere bırakılıyor ve Padişahlık merkezi olarak kabul ediliyor. Karara Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Curzon karşı çıkıyordu. (**BTTD** 58: 14)

4. Antep'te Kurtuluş Savaşı başladı. Dün yola çıkan 400 kişilik bir Fransız-Ermeni kuvveti Maraş'a giderken Araplar Köyü'nde geceledi ve köylülere zulüm yaptı. Memik Ağa ve Dedeağa'nın önderliğinde köylüler silahlandı. Yarın yapılacak çarpışmalarda Fransızların bir kısmı öldürülecek, bir kısmı da kaçacaktır. (**İHH:** 14; **Karacebe:** 165; **Lohanizade:** 40; **Ünler:** 28)

5. Kastamonu'da yapılan ve binlerce kişinin katıldığı bir mitingde halk, istanbul'un Türk olduğunu ve Türklerde kalacağını haykırdı. İtilaf Devletleri'ne bu yolda bir telgraf da çekildi. Kastamonu'da 10 Aralık'ta kadınlar da bir miting yapmıştı. (**Coşar:** 12, 13)

6. Paris'te üç başbakan gizli bir toplantı yaptı. Konferans, Azerbaycan Hükümeti'ni tanıdı. İngiliz Hükümeti, Azerbaycan'ı 28 Aralık'ta tanımıştı. (**İfham, YG:** 18; **Tas.Ef.** 19; **Vakit:** 19, 20)

7. İskenderun'dan İstanbul'a Beyrut Vapuru ile 66'sı subay olmak üzere 1366 esir asker getirildi (**YG:** 13) ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: Vaktimi ilimle geçiriyorum... Yuvasından çalınıp da kafese konmuş garip bir kuş gibiyim. Âşık Garip'ten farkım, elimde kırık bir sazın bulunmamasıdır. (**F.A. Tansel:** 141)

8. İngiltere'nin Anadolu çevresi ile bağlantı ve haberleşme ile görevlendirdiği Wortsh Alkinson'un raporu: Türkiye'nin herhangi bir karış toprağı Yunanistan'a terk edildiği zaman Türkiye altüst olur. Bütün Hıristiyanlar katledilir ★ Hindistan İşleri Bakanı Montagu, hazırladığı raporda Türklerin İstanbul'da kalmasını, Enez-Midye hattının kabul edilmesini, İzmir'de Rum, Edirne'de Türk vali bulundurulmasını, Müttefiklerin kontrolü altında küçük bir Türk ordusuna izin verilmesini istedi. (**Coşar:** 19)

9. **İradei Milliye**'de, Sivas Merkez Kurulu başkanının İstanbul Matbuat Cemiyeti'ne telgrafı: İstanbul basını ile millet arasında yabancılık vardır. —Sivas ve Erzurum kadınlarının devletlere telgrafı. —Türkiye barışı ve Avrupa siyaseti:

1920 - OCAK

Dünyanın kanına susamış Clemenceau ve L. George'un menfaatçı adımlarıyla Osmanlı memleketleri tedricen istila edilmiştir. İngiltere, İslâm âleminin kanatlarını kıracağını ve Türkiye'nin ortadan kaldırılacağını ümit etmiştir. İslam âlemi, millî birlik etrafında toplanmak kabiliyetini idrak etmiştir. "Keskin kılıç kullananlar yanlış hamleden sakınmalıdır". —Times'tan: Kürtler, İran'ın kuzeydoğusunda İngiliz memurlarını katlediyorlar. **İkdam**'da Yakup Kadri: Yıllardan beri ne görsek batmak belirtisidir, ne işitsek ölüm haberidir. Kötümser olmak; bir nevi şuursuz hainliktir. Farkına varmaksızın kaleyi içerden vermektir. Ümitli olmak zorundayız. (**Karaosmanoğlu 1**: 9) **Vakit**'te Halide Edip: Yarınki Türkiye. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal, Mustafa Kemal'in Ankara ileri gelenlerine 28 Aralık'ta yaptığı konuşmayı yorumluyor: Bir sürü laf. Sivas'tan Niğde'ye, Eskişehir'e, Ankara'ya haneberduş dolaşan Mustafa Kemal Paşa... **Doğru Yol** (Kıbrıs)'da Mehmet Remzi: Anadolu Türk'ün son yurdu, son sığınağıdır. Oradaki kardeşlerimizin böyle sefaletler, mahrumiyetler içinde helak olmalarına seyirci kalırsak, dünyada en alçak insanlar bizler oluruz. Yersiz yurtsuz kalmış kardeşlerimiz bizden yardım bekliyor. (**TK** 106: 47) **Astio** (Atina): Batı Avrupa basınını Türkleri savunmaya götüren şey, ekonomik ve malî çevrelerin hasis menfaatleridir. Türkler Avrupa'dan kovulacaklardır da. (**Ilgar**: 139) **İleri**: Meclis-i Mebusan bugün açılıyor. —C. Nuri: Padişah'ın başarısı... **İfham**: Trakya bizimdir. —"Kürtlerin sadakat timsali"ni gösteren temsilî resim. Şerif Paşa'yı tekme ile kovan biri: "Boş herif! Ev harap. Sana kim dedi bizi babamızdan ayırmaya kalkasın. Defol cehennem!" **Alemdar**'da R. Cevat, Mustafa Kemal'in Ankara konuşmasını yorumluyor: Nutukta tek bir doğru cümle var. "Fertler haklarını müdrik bulunmadıkça kitleler istenilen istikamete, herkes tarafından iyi ve kötü yönlere sevk olunabilir". Hakikaten öyle, öyle olduğu içindir ki... **Yenigün**: Meclis-i Millî saat birbuçukta açılıyor. —Y. Nadi: Meclis'in en mühim görevi, bütün milleti Saltanat ve Hilafet'in taç ve tahtı etrafında toplamaktır. —Alman sulhu kesinleşti. —Rus gönüllü ordusunun çöküşü. —Ermenistan ve Kafkasya'da Norveç mandası.

13 - SALI

1. Sultanahmet Mitingi... 160.000 kişinin katıldığı mitingde İstanbul, İzmir ve Edirne'nin Türkiye'den koparılamayacağı belirtildi, milletin birlik olması istendi. Veliaht Abdülmecit'in de izlediği mitingde Edirnelilerin, İstanbul halkı ile birlik olduklarını açıkladıkları bir telgrafları okundu. Nakiye Hanım "Fatih'in, Süleyman'ın, Osman'ın mezarını bırakıp çıkacak içinizde bir erkek var mı?" diye konuştu. Rıza Nur ve Hamdullah Suphi Beyler de birer konuşma yaptılar. Miting kararları olarak Hamdullah Suphi Bey'in okuduğu 6 maddelik metinde İstanbul, Edirne, İzmir'in çoğunluğu Türk ve Müslüman olan Doğu ve Güneydoğu illerinin Türkiye'den ayrılamayacağı belirtildi. Türkiye'deki Hıristiyanlarla başka ülkelerdeki Müslümanların haklarının karşılıklı olarak ko-

runması, Türkiye'ye diğer devletlerin yardım etmesi istendi. Posta Telgraf Genel Müdürü Yusuf Razi Bey'in Fransız asıllı eşi de Fransızca bir konuşma yaparak Fransızların Türkiye'yi anladığını ve Türklere yardım etmeyi bir görev bildiklerini söyledi. (**İfham, YG, Vakit, İkdam, Tas. Ef., PS, Alemdar:** 14; **Arıburnu 1:** 61; **Servetifünun:** 15)

2. Maraş'ta Binbaşı Marty komutasındaki 400 kişilik Fransız birliği, Kuvayı Milliye tarafından yenilgiye uğratıldı. Maraş'taki kuvvetlerini takviye etmeye gelen Fransızların bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da kaçtı. (**Abadi:** 26; **TİH** IV: 84; **Şapolyo 2:** 184) ★ Bayındır yakınlarında 10 kişilik bir Yunan müfrezesi imha edildi. (**Özalp:** 87). ★ Mustafa Kemal, Yunanlıların İzmir'i Yunanistan'a bağlama konusunda yarın beklenen bir olupbittiye karşı birliklere gece saldırıya hazır olmaları emrini verdi.

3. Milli Aşireti Reisi Mahmut, Ali Saip Bey'in çağrısına cevap vererek Urfa'nın kurtarılması için yardıma hazır olduklarını bildirdi. Ali Saip Bey, gece (13/14), aşiretlere bir bildirim yaparak, Aneze Kabilesi kuvvetleri yetişemeyeceği için 15 Ocak'ta yapılacak genel saldırının 18 Ocak'a ertelendiğini duyurdu. (**Ali Saip:** 70-72; **Véou:** 142, 584)

4. Esat Paşa başkanlığındaki İstanbul Birinci Divanıharp, Genel Savaş'ta Elazığ'da Ermenileri toplu olarak katletmekten sanık İttihat ve Terakki Genel Merkez üyesi ve Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Bahattin Şakir Bey'in idamına, Resneli Nazım'ın 15 yıl küreğe konulmasına karar verdi. Elazığ eski Mebusu Mehmet Nuri ile Maarif eski Müdürü Ferit Bey beraat ettiler. Halen yurtdışında bulunan Dr. Bahaattin Şakir, 6 Nisan 1922'de Berlin'de Ermeniler tarafından öldürülecektir. (**TV:** 3711; **YG:** 13)

5. Mustafa Kemal'in Karabekir'e gönderdiği telgrafta Denikin'in yenilmesi ve Bolşeviklerin başarıları konusunda verilen haberlerden memnunluk dile getirildi: Hamdolsun, durum lehimize gelişmektedir. İstanbul basınının vatansız kısmına karşı Merkez Kurulu'ndan etkili beyanatta bulunulmaktadır. Burada Hakimiyeti Milliye adında bir gazete çıkarıyoruz. Zahiren hususî bir gazete halindedir. Yazıları Temsil Kurulumuz tarafından verilmektedir. (**Karabekir 1:** 418; **ATTB:** 162; **HTVD** 12, ves. 297 "12 Ocak") ★ Karabekir, Mustafa Kemal'in 11 tarihli yazısına verdiği cevapta, Avrupa'ya karşı yapılacak protestolarda, İzmir Yunanistan'a bağlanırsa katliam ve Bolşeviklerle birlik olunacağı gibi silahların kullanılmasına karşı çıktı. Bunları ima etmenin Avrupa basınını yeniden Kuvayı Milliye aleyhine çevireceğini bildirdi. (**Karabekir 1:** 410)

6. Konya'da millî mücadele lehine yayın yapan Öğüt Gazetesi kapatıldı. Gazetenin kapatılmasını İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Milne, İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'ndan istemişti. Konya'dan İtilaf kumandanlarına çekilen telde, Öğüt'ün yayınına izin verilmesi için 48 saat süre tanın-

1920 - OCAK

dı. Aksi halde olaylardan sorumluluk kabul edilmeyeceği bildirildi. (**Albayrak:** 1 Şubat; **Altay:** 215)

7. Berlin'de sokak savaşları. Parlamentoyu işgal etmeye çalışan halka ateş açıldı. 30 ölü, 40 yaralı var (**PS:** 25; **Coşar:** 16)

8. **The New York Times:** Bolşeviklerin İran'a doğru ilerlemeleri Washington'da endişe yarattı. İngiltere, İran ile Rusya ve Türkiye arasında bağlantı kurulmasını engelleme amacında. (**Ulagay:** 79) **İkdam**'da, 24 mebusun resimleriyle çerçeveli birinci sayfa: Osmanlı Millet Meclisi dün öğleden sonra özel törenle açılmıştır. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Mustafa Kemal hâlâ, İttihat Terakki zihniyetiyle konuşuyor. **Vakit:** Anadolu'da gösteriler. İstanbul'un Türklerden alınamayacağı ile ilgili Temsil Kurulu'nun telgrafı ve aynı konuda Journal des Débats'nın yazısı. **Times**'ta, çeşitli itibarlı kişiler ortak bir yazı ile, İstanbul'dan Türklerin çıkarılmasını istiyor. (Seyit Emir Ali, bugün gazeteye gönderdiği yazıda bu mektubu protesto ediyor). (**SR:** 1 Şubat). **İfham**'da Ahmet Ferit: veni, vidi, vici (istedim, toplandım, çalışıyorum). **Yenigün**'de Y. Nadi: Padişah ve Millet: Padişah'ın açış nutku, bir baba lisanıyla tutulacak yolu gösteriyor. —Fransız siyasî çevreleri Türklerin İstanbul'da kalması lazım geldiğini müdafaaya devam ediyorlar. —Bütün Anadolu millî hukukumuzu istiyor.

14 - ÇARŞAMBA

1. Bugün İzmir'de yerli bir Rum idaresi kurulacağı haberinin aslı çıkmadı. Bazı Rum ve Yunan gençleri, Hükümet konağı önünde gösteri yapmaya kalkıştılarsa da İtilaf ve Yunan birliklerince dağıtıldılar (krş. 1 Ocak). Yunanlıların İzmir'de bir olupbitti yaratmasına Kuvayı Milliye'nin varlığı, sömürgelerden gelebilecek tepkiler nedeniyle İngilizler razı olmadılar. (**ATTB:** 165; **Özalp:** 83; **HTVD** 17, ves. 438-440; **Tansel** II: 203-204) ★ Yunan planlarına karşı bir kuvvet gösterisi olarak, Soma bölgesinde Kuvayı Milliye'nin Yunanlılara yaptığı saldırılarda bazı başarılar elde edildi (**Özalp:** 83).

2. Mustafa Kemal, Meclis Başkanlığı'na bir kutlama yazısı gönderdi. Milletin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında kuvvetlerini, ruhlarını ve amaçlarını birleştirdiğini, bugünden başlayarak, kendi iradesini temsil edecek ve egemen kılacak olan Meclis'in bekçisi ve fedakâr bir dayanağı olduğunu bildirdi. (**YG., Tas. Ef., Alemdar, İleri:** 20; **İ. Doğru:** 21; **TD** I: 258; **ATTB:** 163, kaynakların bazısı 17 tarihini göstermektedir)

3. Urfa Jandarma ve Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey, Albay Norman şerefine bir çay ziyafetine çağrıldı. Norman ona, kabile şefleriyle ilişkide olup olmadığını sordu ve Saip Bey'in aşiretlere gönderdiği yazıyı okudu. Ali Saip Bey, yazının uydurma olduğunu ileri sürdü. Yüzbaşı İlyas Bey'in evinde yapılan bir toplantıda Ali Saip Bey'in Urfa'yı terketmesi uygun görüldü. Saip Bey ve arka-

1920 - OCAK

daşları, arkasından Norman, Urfa'dan ayrıldı. Norman Saip Bey'in misafir olduğu eve gitti. Saip Bey, onu öldürmek istediyse de bu niyetinden vazgeçti. Fransızlar üzerine 18'de yapılması kararlaştırılan genel saldırı, bir kere daha ertelenecek. (**Ali Saip:** 72; **Véou:** 146)

4. Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Ahmet Remzi Bey, Temsil Kurulu'na bugün gönderdiği raporda, General Quérette'in Adana'ya gelince bütün halka zorla Fransız bayrağı çektirdiğini, caddelerden birine Gouraud adının verildiğini bildirdi. (**HTVD** 17. ves. 429)

5. Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey, istifa etti ve İstanbul'a gitti. Faik Ali Bey (Ozansoy), bu göreve 5 Temmuz'da başlamıştı. Norman'ın gelişinde bulunmamayı, bir Kürt ayaklanmasında sorumluluk almamayı ve böyle bir ayaklanmayla başa çıkamayacağını düşündüğü için istifa eden valinin tutumundan Mustafa Kemal de hoşnut değildi. Faik Ali Bey, Ebubekir Hâzım Bey'in İçişleri Bakanlığı zamanında müsteşarlığa atanacaktır. (**Véou:** 143; **Erdeha:** 153)

6. İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Erzurum'da Karabekir'den fazla silahları yeniden istedi. Karabekir 17'de, isteği bu kez de reddedecektir. (**Karabekir 1:** 420) ★ Karabekir, Ankara'ya, Rawlinson'un Temsil Kurulu ile görüşme yetkisi taşıdığını sanmadığını bildirdi. 17: "Görüşme için bir tehalük (acele) görmedim". Rawlinson, Karabekir'den Mustafa Kemal ile görüşme isteğinde bulunmuş, Mustafa Kemal de böyle bir yetkisi olup olmadığını sordurmuştu. (**Karabekir 1:** 398)

7. Saray'ın açıkladığı bültene göre Padişah'ın ateşi 37,2 dereceye düştü. Meclis'in açılışına bir gün kala doktorlardan Padişah'ın rahatsız olduğuna ilişkin bir rapor alınmıştı. Mustafa Kemal, birkaç gün dinlenmeye ihtiyacı olduğu açıklanan Padişah'a acil şifalar diledi. Hastalığının Temsil Kurulu'nu da "pek ziyade" üzdüğünü bildirdi. Padişah buna teşekkür edecektir. (**ATTB:** 163; **PS, İfham:** 15; **İleri, YG, Tas. Ef.** 20; **İr.Mil.** 2 Şubat, Başbakan'ın cevabı).

8. 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, Mustafa Kemal'in talimatı üzerine birliklerine gönderdiği gizli emirde, Rum teşkilatını ordu gücü ile yokedemediklerini, Doğu Trakya korunmasının silahlı teşkilat yapılmasına bağlı olduğunu bildirdi ve ordunun yardım yapacağını belirtti. Doğu Trakya'da, İstanbul'un işgaline kadar milis örgütü kurulamayacaktır. (**Bıyıklıoğlu 2:** 205)

9. Azerbaycan ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarının tanınması nedeniyle Batum'da şenlikler yapıldı. Azerbaycanlı konuşmacılar, Osmanlı sancağı altında yaptıkları konuşmalarda, bu durumun elde edilmesinde yaptığı hizmetlerden dolayı Türkiye'ye şükranlarını bildirdiler. (**Karabekir 1:** 421)

10. 12 kişilik bir Rum kurulu, Pontos sorununu görüşmek üzere Batum'dan Moskova'ya gitti (**TİH** VI: 141; VI (1974): 286).

1920 - OCAK

11. Mısır'dan İstanbul'a esir 25 subay ve 1300 er daha döndü (**YG:** 16).

12. Mustafa Kemal, Denizli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne, Sivas hanımlarının örgütlenme çabalarını haber verdi ve Denizli'de kadınların örgütlenmesi için teşvikte bulunulmasını istedi (**Tütenk:** 75). ★ Nazilli Mevki Kumandanı Servet Bey, Mustafa Kemal'e Hakimiyeti Milliye'nin yazı işleriyle kimin ilgilendiğini sordu. Cevap: Heyeti Temsiliye üyelerinden Hakkı Behiç Bey. (**Özkaya:** 67)

13. **Hakimiyeti Milliye**'nin ikinci sayısı: Hükümet muhtırası. —Mısır ve İslam Âlemi. —Yunanistan'da ihtilal belirtileri. —İslam Dünyası'nda uyanış. —Hindistan'da gösteriler. —Suriye ve Arabistan. —Acemî Sadun Paşa faaliyette. —Deyrizor'un geri alınması... **İzmir'e Doğru**'da M. Necati: Son söz, son karar: **İkdam:** Dünkü büyük halk toplantısı. **Tasviri Efkâr:** Millî haklarımızı savunmaya azmettik, savunacağız! **Vakit:** Hak ve hakikat karşısında bir mukaddes dava. İstanbul Türk'ün, Türk İstanbul'undur. 150.000 kişinin katıldığı dünkü Mitingde bir Fransız kadını ağlamış, birçok defalar "Türkler, Türkiye ölmeyecektir!" demiştir. **Le Temps:** Anadolu harekâtı, zamanında ezilmedi. Şimdi ise gelişip güçlendi. Fransa'nın çıkarları için bu hareketle ilişki kurulmalıdır. İslamiyet Bolşevizm'e karşı müttefikimiz olabilir. (**İfham:** 21; **Akyüz:** 59) **Yenigün**'de dünkü miting: Yüzbinlerce Müslüman içtima etti. —Y. Nadi: Şark meselesi, yeni bir şekil almıştır. **Alemdar:** Dünkü muazzam miting: İstanbul Türk kalacaktır. —Aydede imzasıyla, Meclis'in açılması olayının halkta ilgi uyandırmadığı ileri sürülerek Mustafa Kemal'le alay ediliyor: Paşam, eyvah senin de emeklerine! **İfham:** Muvafakat ile muhalefetin ilk düellosu Âyan Meclisi'nde cereyan etti. —Dünkü fevkalade millî tezahürat. —Emir Faysal, Konferans'ta bizi müdafaa edeceğini söylüyor. **Karagöz** de yeni mebusların İttihatçı olduğu kanısında: "Tıpkı gidenler gibi. Ne kadar da benziyorlar. Bunlar hep hısım akraba galiba. Buranın havası ötekilere çok yaradı, inşallah sizlere de uğurlu gelir."

15 - PERŞEMBE

1. Üç boş sandalyelik için İstanbul'da seçimler yapıldı. Kazananlar ve aldıkları oylar: İfham başyazarı Ahmet Ferit (283), Bern eski Elçisi Fuat Selim (279), İstiklal Gazetesi Başyazarı Rauf Ahmet (194). Diğer adaylardan 43 oydan fazla alan olmadı. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa 33, İçişleri eski Bakanı Reşit Bey 19, Prens Sabahattin 11, Dördüncü Damat Ferit Hükümeti'nde Şeyhülislamlığa getirilecek ve Kuvayı Milliyeciler için ölüm fetvası verecek olan Dürrizade Abdullah 7 oy aldılar. 18 Aralık'ta yapılan seçimlerde kazananlardan Lütfi Fikri Bey istifa etmiş, Celalettin Arif Bey Erzurum mebusluğunu seçmiş, Hasan Fehmi Bey de ölmüştü. 10 Ocak'ta yapılan ara seçimler, çoğunluk sağlanamadığından sayılmamıştı. (**İfham, İleri, YG;** 16)

1920 - OCAK

2. Urfa'da Kuvayı Milliye teşkilatı kuruldu (**Şapolyo 2:** 177; **Ali Saip:** 26; **TİH** IV: 178).

3. Divan-ı Harb-i Örfî'de Karamürsel Ermeni Tehciri Davası'na başlandı. İmam Selahattin'le Ali ve İsmail Efendilerin sorguları yapıldı. Malta'da tutuklu olan sanık Hoca Rıfat Efendi'nin dosyası ayrıldı. Sanıklar suçlamaları reddettiler. (**YG:** 16)

4. Bakanlar Kurulu, İngiliz, Fransız ve İtalyan uyruklulara uygulanan yargılama usulünün Amerikan uyruklularına da uygulanmasını kabul etti. Buna göre, bir Amerikalı hakkındaki davaya Amerikan Konsolosluğu'na haber verilmeden başlanamayacak, halen görülmekte olan davalar ertelenecek. Bakanlar Kurulu ayrıca, ülkedeki yabancı uyrukluların taşınmaz mal alım satımında üç yüksek komiserin isteklerini görüşerek bu hususlar hakkında eskisi gibi işlem yapılmasını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 328)

5. Hükümet, Antep mutasarrıfının bir telgrafını görüşerek, ateşkes hükümlerine aykırı müdahaleler ve tekliflere uyulmaması için memurların dikkatini çekmeye karar verdi. Antep mutasarrıfı, Fransız kumandanın, konuşmalarıyla hükümet işlerine karışmaya başladığını bildirmişti. Bakanlar Kurulu, Adana Valisi Celal Bey'in gönderdiği raporu da görüşerek birçok yönleri bakımından İtilaf temsilcileri nezdinde gerekli girişimlerin yapılmasını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 345, 346)

6. Lloyd George'un İstanbul'un Türklerden alınacağı yolundaki sözlerini protesto etmek için, diğer birçok ilde olduğu gibi Erzurum'da da bir miting yapıldı (**Albayrak:** 28. **Peker 1:** 123'te Konya (bkz. 11) ve Kastamonu (bkz. 12) mitinglerinin de bugün yapıldığı kayıtlıdır).

7. Mustafa Kemal'in kolordulara haberalma raporu: Ateşkesten sonra İstanbul'a Amerika'dan 250.000 Rum ve Ermeni gelmiş. Rumlar bir askerlik şubesi kurmuşlar. Atina Meclisi İstanbul'da bir üniversite kurmaya karar vermiş. Pire'de Venizelosçularla Konstantinciler çatışmış... (**Karabekir 1:** 423; **ATTB:** 164) ★ Mustafa Kemal, Cafer Tayyar Bey'e çektiği şifreli telde, silahlı Rum teşkilatlanmasına karşı silahlı millî birlikler kurulmasını istedi (**Nutuk,** ves. 250 a).

8. Mustafa Kemal, Niğde'de 11. Fırka Kumandanı Mümtaz Bey'e cevabında Niğde'de İradei Milliye aboneliklerinin Hakimiyeti Milliye'ye çevrilmesinin doğru olmadığını bildirdi. Sivas Merkez Kurulu'na da İradei Milliye aboneliklerinin ilgilenilmesi emrini verdi. Mümtaz Bey, Mustafa Kemal'e abonelerin gönderilmemesi nedeniyle İradei Milliye yöneticilerine güvenlerinin kalmadığını bildirmişti. (**Özkaya:** 60)

9. **Albayrak'**ta Mithat, Kâzım Karabekir'in hizmetlerini övüyor: Büyük hadiseler, büyük hatıratı uyandırır. —Mebus seçilmesi dolayısıyla Mustafa Kemal'in

1920 - OCAK

Erzurumlulara teşekkürü. —Mebusların İstanbul'a uğurlanma töreni. **Yenigün**'de Y. Nadi: Barış ne vakit? Hem pek yakın, hem uzak. Anlayış ve tutulacak hareket hattına göre. —Türkiye'nin her tarafından İstanbul ve Boğazların Türk kalması için telgraflar yağıyor. —Türkiye'de Amerikan mandası meselesi niçin unutuldu? Son söylentiler hakkında Amerikalıların görüşleri. **Tasviri Efkâr:** Durumdan yararlanabilirsek geleceğimiz emindir. —Fatihlerin, Yavuzların türbelerini bırakıp gidecek misiniz? **Peyamı Sabah:** Japonya, Doğu Sibirya'da. **Reue de Monde Musulman:** Boğazlarda uluslararası egemenlik hakkı uluslararası bir örgüte bırakılabilir, ancak bu, Padişah'ın İstanbul'dan ayrılmasını gerektirmez (**Öztoprak:** 128). **Birmingham Post:** Türkler İstanbul'dan kovulursa Doğu'da karışıklık çıkar. Türkler, Milletler Cemiyeti'nin emri altında İstanbul ve Osmanlı Avrupası'nın yönetimiyle görevlendirilmeli, Boğazlar açık olmalıdır. (**Ilgar:** 140) **İfham**'da A. Ferit: Alicenap, basiretli bir politika, bütün Türklüğü Fransa adına ilelebet büyüleyecek ve Doğu'daki eski Türk Fransız dostluğunu ihya edecektir. **Sebillürreşat**'ta Ömer Rıza: İçkinin dince yasaklığı ve kanunen men'i. **Diken**'in şaka gazetesi "Peyam-ı Kabak": Refik Halit Bey, Vakit Gazetesi'nin sermuharriri oldu. Ahmet Emin, Vakit'i, Hürriyet ve İtilaf'ın yayın organı yaptı. **Servetifünun:** İstanbul ve Boğazlar: İstanbul nüfus istatistiği: İslam: 600.000, Rum: 200.000, Ermeni: 180.000, Levanten ve Avrupalı: 70.000, Yahudi: 65.000. Toplam: 1.115.000

16 - CUMA

1. Siverek'te aşiretler, Diyarbakır'a gitmekte olan Albay Norman'ı sıkıştırdılar. Silahlarını aldıkları askerlerini hükümet konağına kapadılar. Norman, ileri gelenlerden biri tarafından kurtarıldı. Halk Fransızlara "canavarlar!" diye bağırdı. Norman, yarın, Diyarbakır'a gitmekten vazgeçerek Urfa'ya geri dönecektir. (**Véou:** 146) ★ Fransızlara karşı düzenlediği genel saldırı planı ele geçen Jandarma Kumandanı Ali Saip, Diyarbakır yolunda (**TİH** IV: 78).

2. Bekir Sami, Adnan, Cami, İbrahim Süreyya ve Edirne Mebusu Şeref Beyler İstanbul'dan Ankara'ya geldi (**Çarıklı:** 102).

3. İngiliz ve Fransız başbakanları, Sovyet Ordusu'nun Kafkasya'ya inmesine, böylece Anadolu hareketi ile bağlantı kurmasına engel olmak için Gürcistan, Dağıstan ve Azerbaycan'ı ve kendi askeri kuvvetlerini kullanmaya karar verdiler. Azerbaycan'ın 100.000, Gürcistan'ın 50.000 askeri olduğu belirtildi. (**İfham** 18, Gürcistan'ın tanınması; **İleri:** 19; **Coşar:** 17)

4. Webb'den Curzon'a: Bolşevikler, medeniyet ile savaşlarında Türk milliyetçileri ile işbirliği yapıyorlar (**Ulubelen:** 222).

5. **The Times:** Kafkasya'daki hükümetler çok zayıftır (**Jaeschke** 1: 85). **İkdam:** Anadolu'nun her tarafında galeyan genişliyor. Anadolu diyor ki: İstanbul ve

1920 - OCAK

İzmir, yüreğimize dert oldu. **Peyamı Sabah**'ta, Haydarabat'tan Halife'ye çekilen bağlılık telgrafı. —Ali Kemal: Bu Meclis'ten bir hayır beklenemez. **Tasviri Efkâr:** Fevziye Mektebi kurucusu ve Müdiresi Nakiye Hanım hemşiremizle bir hasbihal: Vatanî mesele karşısında Müslüman ve Türk hanımları hiç bir fedakârlıktan çekinmeyecektir. İskenderiye ve Seydibeşir İngiliz esir kampındaki Türk subaylarının çıkardığı taşbasması **Türk Varlığı** Gazetesi'nin 24. sayısı: 1919'un başlangıcını unutmayalım. Hayat hakkımız tanınmıyordu. Dün aleyhimizde olanlar şimdi bizi övüyorlar. Çünkü Anadolu'da yükselen yumruklar var. Hakkını isteyen büyük bir kitle... (**Tunaya 2:** 21) **Alemdar**'da Aydede, Mustafa Kemal'le alay ediyor: Millet Paşası, Ankara kahramanı, Piyer Loti Cemiyeti'ne verdiği cevapta daveti geç aldığından kongreye gelemeyeceğini bildirmiş. Vah vah! Demek üç gün önce alsaymış trene atlayıp gelecekmiş. Yapacağı bir iş vardı: Mebuslar misali cemiyeti oraya çağırmak. Artık o zaman şâşâlı alaylar, curcunalar, karşılamalar, keskin keskin nutuklar hazırlanırdı... Millet Paşası yeni bir vergi koymuş, İfham'a abone parası topluyormuş... (ayrıca, **Ilgar:** 31). —Refik Halit, "millet kurtarıcıları"na çatıyor. Artık size kimse ne Osmanlı tahtını ne de Osmanlı ülkesinin geri kalan kısmını güvenebilir. (**Ilgar:** 31) **İfham**'da Ahmet Ferit: Hükümet kurmak için Meclis'te bir millî blok kurulmalıdır. —Başyazarımızı mebus seçtiren Ali Kemal'dir. İki defa yerdi, ikinci seçmen yaptırdı; 12 defa yerdi, mebus seçtirdi. Nazırlık ve sadrazamlığa niyeti varsa yine ona ihtiyacı var. Yergiler 62'ye ulaştığı zaman Ahmet Ferit sadrazam olur... **Yenigün**'de Y. Nadi Fransız kamuoyunun Türklerin İstanbul'dan çıkarılması planına karşı çıkışından memnunluğunu belirtiyor.

17 - CUMARTESİ

1. İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, Harbiye Bakanı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın görevlerinden uzaklaştırılmaları için Türk Hükümeti'ni sıkıştırma kararı aldılar. Paşalar Kuvayı Milliye'ye yardım etmekle suçlanıyor. Hükümet'e yazı 20'de verilecek ve Cemal ve Cevdet Paşalar 21'de istifa ettirileceklerdir. (**Jaeschke 1:** 85; **Coşar:** 19)
2. Siverek'te kuşatılan Norman ve maiyeti, Urfa'dan gelen Fransız süvarileri tarafından kurtarıldı (**Şapolyo 1:** 178; **Véou:** 148). ★ Yeni Fransız kuvvetleri Maraş'a ulaştı. (**Véou:** 155) ★ 447 Maraşlının imzasıyla Fransız işgal komutanına verilen yazıda, Maraş'ta yapılan tahkimat protesto edildi. Maraş'ın Türkiye'den kopartılamayacağı belirtildi ve Wilson ilkelerinin uygulanması istendi. (**Saral:** 170)
3. Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, Trakya'daki direnişi örgütlendirmek için Mustafa Kemal'den yardım istedi: Edirne valisi millî kuvvetlere yardım etsin. Köy öğretmenliklerine, bucak müdürlüklerine ve bazı kaymakamlıklara öğretmenleri tayin edebilelim. Subay ihtiyacımız tamamlansın. Trakya'ya gizlice silah gönderilsin. (**Bıyıklıoğlu 2:** 232)

1920 - OCAK

4. Eskişehir Mutasarrıflığı'ndan İçişleri Bakanlığı'na gönderilen bir yazıya göre İngiliz subaylar Türk subay ve erlerini kendilerine selam vermeye zorluyorlar, vermeyenlere zulmediyorlar. Mutasarrıf, yazısında barış yakın diye sabrettiklerini, bu durum devam ederse halktaki galeyanın önüne geçmenin zor olduğunu belirtti. (**Gökbilgin II**: 310)

5. Fransa'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini Clemenceau kaybetti. Pol dö Şanel kazandı. 16 Kasım'da yapılan genel seçimlerde sosyalistler kayba uğramış, muhafazakârlar durumlarını korumuştu. (**YG**: 18 "Beklenmeyen netice"; **İfham**: 18, 19; **Alemdar, İleri**: 19)

6. Karabekir, Rawlinson'un fazla silahları isteyen 14 tarihli mektubuna cevap vererek, kolorduda fazla silah olmadığını, varolanların da kolordu tarafından korunduğunu bildirdi. Kendisini ziyaret eden 50 ileri gelen kişinin silah teslimine izin vermeyeceklerini söylediklerini ileri sürdü. Karabekir, göndermeden önce, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden bir kurul çağırarak onlara cevabı okudu ve buradaki ifadeyi kabul etmelerini istedi. (**Karabekir 1**: 420 "Bu, Şark'a geldiğimden beri kullandığım formüldür")

7. Webb'den Curzon'a: Fransız Yüksek Komiseri Defrance, Türklerin karşı tedbirlerinden korkuyor. Mümkün olduğu kadar çabuk bir barış yapılması çok iyi olur. (**Jaeschke 1**: 85; **2**: 150)

8. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Başkan Vilson'a ve ABD Senatosu'na çektiği telgraflarda verilen sözlerin tutulmasını, Türklerin haklarının verilmesini istedi. Aksi durumda dünyanın yüz yıl barış göremeyeceği ihtar edildi. Vilson'un ve Poincaré'nin eşine ve İngiliz, İtalya Kraliçelerine çekilen telgrafta, onların kadınca duygularına hitap edilerek Türklere yapılan haksızlığın önlenmesi için eşlerini etkilemesi istendi. Yüksek Komiserlere çekilen telgrafta da İzmir'in Türklerden alınacağı söylentileri karşısında duyulan tepki anlatıldı. "Biz Türkler bu sürüncemeli hayattan bıktık. Ya insanca yaşamak, ya ölüm!" denildi. (**Baykal 3**: 28-34)

9. **Yenigün**: Türkiye mukadderatı hakkında Paris'te hararetli müzakere ve münakaşalar. **Alemdar**'da R. Cevat: Son seçimlerin sonuçlarına bakılırsa, milletin İttihatçı fırıldaklarına ne kadar ilgisiz kaldığı anlaşılır. Türkiye'yi öldürmek isteyenlerin cezası idamdır. Bu masum vatanın intikamını elbette beşeriyet alacaktır, eminiz. —İngiliz Muhipler Cemiyeti kurucularından ve İkinci Başkanı Sait Molla'nın demeci. **Peyamı Sabah**: Üç başvekil mukadderatımızı tayin ile meşgul. —Times'tan: Türkler, asıl kökenleri olan Anadolu'nun yukarı yöresine çekilmedikçe Avrupa'ya barış kolaylıkla gelemez. İstanbul'da Osmanlı sancağı dalgalandıkça bu kent bir anlaşmazlık kaynağı olmaktan geri durmayacaktır. (**Öztoprak**: 130). **Vakit**'te A. Emin yukarıdaki yazıyı eleştiriyor: Memleket İstanbul'dan mahrum olursa, Anadolu uzun müddet

1920 - OCAK

müzmin bir karışıklık içinde kalacaktır. —Rusya'daki inkılabın kökeni. **İzmir'e Doğru:** İngiliz dostluğu. **İkdam**'da, İstanbul sorunu üzerine Batı'da yorumlar. **Embros** (Rumca, İstanbul): Karagözce heyecanlar memleketinde, Anadolu'da bir kahraman zuhuru tabiî idi. (**Coşar:** 19) **Tasviri Efkâr:** Temps da bizim gibi söylüyor. —Ahmet Rıza Bey'in L. George'a mektubu. Ercüment Ekrem ve Aka Gündüz'ün kurdukları haftalık **Alay**'ın 2. sayısında "Peyam-ı aşk" adlı manzumede Ali Kemal'le alay ediliyor.

18 - PAZAR

1. Amasya Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, bir bildiri yayımlayarak Maraş ve Antep'teki Fransız katliamını kınadı. Yurdun hiç bir parçasının verilemeyeceğini bildirdi: "Sevgili topraklarımız için erkeklerimizin yanı başında öleceğiz!... (**MAZC:** 10)

2. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb'in raporu: Millî Hareket, Türkiye'deki potansiyele hükmedebilecek güce sahiptir. İngiliz Karadeniz Ordusu kurmaylarının raporu bunu küçümsüyor. Ağır barış şartlarını kabul ettirebilmek için kuvvet kullanmak gerekecek. (**Şimşir** I: 336; **Coşar:** 19)

3. Hükümet, İngilizlerin tersanedeki bazı kısımları istemesi olayını görüştü. İsteğin yerinde olmadığını, ancak İngilizlerin buralara zor yoluyla el koyacağını göz önünde bulundurarak, çirkin bir olaya yer vermemek için adı geçen yerlerin terkedilmesini kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 313)

4. Fransa Başbakanı Clemenceau istifa etti. Clemenceau dün yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Pol de Şanel'e kaptırmıştı. Clemenceau aynı zamanda Paris Barış Konferansı'na başkanlık da yapıyordu. Yeni Fransız kabinesini Millerand kuracak. (**İfham:** 20; PS, **Alemdar:** 20, 21)

5. Francet d'Esperey İstanbul'daki Fransız kuvvetlerini 4 tabura indirdi (**Jaeschke 1:** 85).

6. **Albayrak:** Lloyd George'un, Sulh Komisyonu'na yaptığı rivayet edilen teklifine karşı Türklüğe bir hitabe: İçindeki hainlere karşı uyan (Mithat). —Perşembe günkü miting. **Yenigün:** Azerbaycan'ın istiklali Sulh Konferansı'nca tasdik edilmiştir. Türklük âlemi, yeni, müstakil bir siyasî uzuv kazanmıştır. —Y. Nadi: Türk varlığı. —İstanbul Türk payitahtı kalacaktır. —Yeni İzmir Valisi Emin Bey'in görev yerine gittiğine dair yazılan havadisin aslı esası yoktur. **Alemdar:** İleri, Vakit, Tasvir gibi İttihatçı gazetelerin hücumlarına rağmen Hürriyet ve İtilaf, ne kadar kuvvetli olduğunu gösteriyor. Hürriyet ve İtilaf ölmedi, ölmeyecek, bu vatanın yaralarını saracak. **Tasviri Efkâr:** İngilizlerle anlaşamaz mıyız? —Fransız sosyalistlerinin Umanite'de Türkiye'yi savunmaları. **Peyamı Sabah**'ın başyazısı çıkarılmış. —Umanite'nin bir makalesi. —Kürt Teali Cemiyeti yöneticilerinden ve Genel Savaş'ta Mustafa Kemal Paşa'nın maiyetinde bulun-

1920 - OCAK

muş olan Cemilpaşazade Ekrem'in Mustafa Kemal aleyhine Bosfor'a demeci: Yağma ve kıtal yaptı... —Journal des Débats'dan: Mustafa Kemal'in ordusu her geçen gün bozularak çeteler haline geldi. Anadolu'da anarşiyi artırdı. Mustafa Kemal hareketi kesin biçimde sona erecek. **Le Temps** İstanbul muharibinin Mebuslar Meclisi için yapılan seçimleri yorumlayışı: İttihat Terakki hâlâ yaşıyor. (**PS:** 29; **Akyüz:** 60)

19 - PAZARTESİ

1. Bolşeviklerin Denikin ve Kolçak'a karşı başarılarından telaşa kapılan Müttefiklerin Yüksek Konseyi, Mareşal Foch ile İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson'un görüşlerine başvurdu. Kafkas devletlerini Bolşeviklere karşı korumak için 60.000 asker gerektiği belirtildi. Konsey, Gürcistan'dan sonra Menşevik Ermenistan Hükümeti'ni de tanıdı. İtilaf Devletleri böylece Sovyetler ile Türkiye arasında bir duvar örmek istiyor. Büyük Ermenistan devleti 28 Mayıs 1919'da ilan edilmişti. (**İkdam:** 26; **İleri, YG:** 27; **Evans:** 263; **Bel.** XX: 698).

2. Türkiye'nin parçalanması ve İstanbul'dan atılması planlarına karşı Trabzon'da bir miting yapıldı. İstiklal Gazetesi sahibi Faik Ahmet Bey, yaptığı konuşmada "Şerefli ölüm yolundan ayrılmayacağız" dedi (**Tas.Ef.** 26; **Coşar:** 20) ★ Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin ve Bafra Miting Heyeti'nin aynı konudaki telgrafları Senato'da okundu (**MAZC:** 10) ★ Lloyd George'un sözlerine karşı Denizli'de de bir miting yapıldı. Devletlerin İstanbul temsilcilerine çekilen telde, Ateşkes Anlaşması yapıldığı zamanki Türkiye topraklarının parçalanmasına razı olunamayacağı, böyle bir barışı görmektense ölümün tercih edileceği bildirildi. (**Tütenk:** 76)

3. Dr. Ansari başkanlığındaki bir Hint Müslümanları temsilci grubu, İngilizlerin Hindistan valisi ile görüştü. Kurul, İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'nin parçalanmayacağına ilişkin sözünü yerine getirmesini istedi. Vali olumlu bir cevap vermedi. L. George, 5 Ocak 1918'de Hindistan Müslümanlarına, Türkiye'yi İstanbul, Anadolu ve Trakya'dan yoksun bırakmak niyetinde olmadıklarını bildirmişti (**YG:** 5 Şubat; **İleri:** 6 Şubat; **Sinha:** 78)

4. Divan-ı Harb-i Örfî eski üyesi ve Bursa eski Valisi Mustafa Paşa, asker olduğu halde siyasî cemiyete girmek ve Ermenice Azadamard Gazetesi'ne bölücü demeç vermek suçundan, Esat Paşa başkanlığındaki divanıharpte yargılanmaya başlandı. "Nemrut" diye anılan Mustafa Paşa'nın bu mahkemece verilen 7 aylık hapis cezası, 1 Şubat 1921'de Yüksek Mahkeme tarafından onaylanacak ancak Padişah onu 7 Şubat'ta affedecektir. (**YG:** 20)

5. General Quérette, Maraş Valiliği'ne atanan Binbaşı Morbiyo'nun göreve başladığını Maraş Mutasarrıflığı'na bildirdi. Fransızlar Maraş'ta sıkıyönetim ve gece sokağa çıkma yasağı ilan ettiler. ★ Kuvayı Milliye ile Fransız kuvvetleri

1920 - OCAK

arasında yapılan Harabe çarpışmalarından sonra, Antep'e gitmekte olan Fransız kuvvetleri, Maraş'a çekilmek zorunda kaldı. (**Véou:** 156; **TİH** IV: 85; **Saral:** 179; **Y. Özalp:** 84) ★ Adana'da Askerî Vali Brémond, halkın elindeki silahların 24 saat içinde teslimini istedi. Evler arandı, arama boyunca şehirden çıkış yasaklandı. Bir süre önce Kara Yusuf Çetesi, Şeyh Murat Köyü'nde bazı Ermenileri öldürmüştü. Adana'da 28 Nisan 1919'da evlerde silahlar toplanmıştı. (**Esat:** 75. Yazar, Türklerin silahları teslime başladıklarını, Ermenilerin ise eski silahları verdiklerini, Ermeni evlerinin basit, Türk evlerinin ise sıkı bir biçimde arandığını ileri sürmektedir)

6. Bakanlar Kurulu, dostluğun yeniden kurulması için Polonya Hükümeti'nin Türkiye'de orta elçi düzeyinde bir temsilci bulundurma isteğini kabul etti (**Gökbilgin** II: 329).
7. **Yenigün**'de Y. Nadi: Yeni bir Türk devleti: Azerbaycan. —Kardeş Azerbaycan'ın istiklali. Hudut henüz belli değil. Sefarethanede şadumanî. —Bosfor'da yayınlanan ve oradan dünkü Peyamı Sabah'ın iktibas ettiği, Cemilpaşazade Ekrem'in Mustafa Kemal aleyhindeki sözlerine karşılık gazetemize gelen ve Mustafa Kemal'in 2. Ordu'da maiyetinde bulunmuş olan Suphi Bey'in ifadeleri: Mustafa Kemal, Kürtlere çok iyi muamele etmiştir. —Dünya'nın en yaşlı adamı İstanbul'da. 144 yaşında kapıcı Zora. **İradei Milliye:** Büyük bir ara ve tereddütten sonra Meclis-i Mebusan açıldı. Millet, mebuslarını büyük bir hürriyet içinde seçti. Kâbus karanlığı altında bugün aydınlık ve şerefli bir güneş doğmuştur. Ancak mebuslarımızın önünde pek derin uçurumlar vardır. Millet tarihine adını altınla yazdırmak isteyenler, varlığını, çıkarlarını, her şeyini millete feda etmişlerdir. —Hakimiyeti Milliye'yi tebrik ve ona başarı dilekleri. —Sivas ve Kangal'dan, imha siyasetini protesto telleri. —İkaz'dan: Türkler doğranıyor! İmdat!. —Halka Doğru: Tehlike karşısındayız, uyanalım. **İkdam:** Azerbaycan ve Gürcistan istiklallerinin tasdiki. —Doğu'da lehimize kuvvetli bir cereyan var. En zayıf zamanımızda uzak diyarlardan gösterilen ilgiyi unutmayacağız (Hint ve Arap motifleriyle süslü çerçeve içinde). **Tasviri Efkâr:** İngiltere ve Şark. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Damat Ferit Paşa'nın izinden gitseydik, İstanbul tehlikesi olmayacaktı, İzmir çoktan tahliye olacaktı. Kurtarıcı Ferit Paşa yerine Mustafa Kemal'in ardından gidiliyor. Müttefikler bize nasıl inanabilirler? **İfham:** İstanbul Türklerde kalıyor. —Fransızlar, İstanbul'u hararetle müdafaa ediyorlar. —Ahmet Ferit: Kurtuluş ümidi. **Alemdar**'da R. Cevat: İngiltere'de Türklerin İstanbul'dan çıkarılmasını isteyenler, gerekçe olarak 'İttihat ve Terakki yeniden İktidara gelebilir' diyorlarmış. Aramızda halen bu yılanlar süründükçe kime ne söyleyeceğiz? Boynumuzu bükmekten, başımızı önümüze eğmekten başka ne yapabiliriz?

20 - SALI

1. General Quérette, karargâhını Antep'ten Maraş'a nakletti. Hükümet konağının işgal edileceğini bildirdi.Öğretmen Hayrullah, Muharrem ve Zafer müfre-

1920 - OCAK

zeleri, Maraş'a gelmekte olan Fransız taburuna saldırdılar. Karayılanoğlu Molla Müfrezesi Pazarcık Ovası'nda ilerlemekte olan Fransızlara saldırdı. Birçok mühimmat ele geçirdi. (**Abadi:** 28 "Tabur'dan hiç bir haber alınamadı. Telgraf telleri kesilmişti. Mümessiller artık Maraş'a gidemez oldular"; **Lohanizade:** 42; **Bağdatlıoğlu:** 84; **Ünler:** 27, 29; **Véou:** 156; **Yetkin:** 43 "80 tutsak alındı"; **İHH:** 14; **İncedayı 2:** 81; **Şapolyo 2:** 184)

2. İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek komiserleri, 17 tarihli kararlarına dayanarak, Harbiye Bakanı Cemal Paşa'nın istifa etmesini, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın da değiştirilmesini istediler. Hükümet'e verdikleri notada, seçilmiş subayların Kuvayı Milliye'ye gönderildiğini, Batı Anadolu'da askerî birliklerin Kuvayı Milliye'ye yardım ettiğini, top kaması ve silahların toplandığını belirttiler. İstifa konusunda 47 saat süre tanıdılar. Hükümet, isteğin geri aldırılması için girişimde bulunduysa da Yüksek Komiserler direttiler. Hükümet toptan çekilmeye karar verdi ancak Cemal Paşa bu durumun yurt için tehlikeli olduğunu ileri sürerek kendi istifası ile sorununun çözümlenmesini istedi. Başbakan Ali Rıza Paşa, durumu Mustafa Kemal'e aktarırken söz sahibi olanın Mebuslar Meclisi olduğunu bildirerek Temsil Kurulu'nun bu konuda hiç bir girişimde bulunmamasını istedi. Paşalar yarın istifa edecek. (**Baytok:** 48; **Bıyıklıoğlu:** 16; **Gökbilgin** II: 307; **Karabekir 1:** 429; **Söylev** I: 263 - 269) ★ General Milne, tehlikeli gördüğü Türklerin Malta'ya sürülmelerini istedi (**Jaeschke 1:** 85).

3. Albay İsmet Bey (İnönü) Ankara'ya geldi. Mustafa Kemal'le birlikte Karabekir'e çektiği kısa telgrafta onun gözlerinden öptüğünü bildirdi. Karabekir buna sevincini belirtecek, İsmet Bey'in niçin geldiğini soracak, Mustafa Kemal de Temsil Kurulu'nda bulunmak üzere geldiği cevabını verecektir. İsmet Bey 21 gün (Karabekir'e göre 10 gün) Ankara'da kaldıktan sonra 10 Şubat'ta İstanbul'a dönecek, 3 Nisan'da tekrar Ankara'da olacaktır. (**Karabekir 1:** 426; **Kılıç Ali 1:** 28; **Belen:** 148; **Goloğlu 3:** 52. Ali Fuat Paşa, "hatırladığıma göre" diyerek kesin olmayan bir ifade ile İsmet Bey'in 8 Ocak'ta Ankara'ya geldiğini yazmaktadır. **Cebesoy 1:** 267; **Aydemir 2,** I: 128; **HTVD** 82, belge 1792, Mustafa Kemal'den Karabekir'e İsmet Bey'in Temsil Kurulu'nda bulunmak üzere geldiğini bildiren 25 tarihli telgraf)

4. Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) Cenevre'de resmen açıldı. Yeni bir savaşı önlemek amacında olduğu ileri sürülen Milletler Cemiyeti, Türkiye'yi üyeliğe ancak 1932'de kabul edecektir. İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz ve onların etkisindeki ülkelerce kurulan Cemiyet-i Akvam, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla 1939'da dağılacaktır. (**İfham:** 26; **YG:** 27)

5. Alaşehir hükümet konağında parlak kurban bayramı (?) töreni. Törende Kuvayı Milliye kumandanları, erleri, memurlar, okullar, esnaf, İngiliz ve Fransız subaylarıyla erleri, Metropolit ve ona bağlı olanlar hazır bulundu. İngiliz alba-

1920 - OCAK

yı Bengam "Phidelphia Krallığı yeniden hayat bulmuştur" deyince Kaymakam Bezmi Nusret Bey şu cevabı verdi: "Hayat bulan Türk milletidir" (**Kaygusuz:** 199. Kurban Bayramı 6-9 Eylül günleriydi. Ya bu başka bir törendir, ya da yazar tarihi konusunda yanılmaktadır)

6. Müdafaa-i Hukuk örgütü kurmak üzere Binbaşı Emin Bey, Gülnar'a geldi (**KSİ:** 130). Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi oldu (**G. Yetkin:** 38).

7. Webb'in Curzon'a raporu: Mustafa Kemal'le Hükümet şu konularda anlaştılar: İzmir Yunanistan'a verilirse milliyetçiler Anadolu'da bağımsızlık ilan edip Yunanlılara saldıracaklar. İstanbul Türkiye'den koparılırsa Hükümet genel af ilan edecek. (**Şimşir** I: 337) ★ Cavit Bey'in Şerif Paşa'dan ve Talat Paşa'dan aldığı mektuplar... (**Tanin:** 5.1.1946)

8. **Hakimiyeti Milliye:** Boğazlarda bağımsızlığımız zedelenirse İslam âlemi ayaklanır. —Bazılarının düşündüğü tek şey var: Bir yabancı devlete sığınmak. —Diyarbakır'a gelen Albay Norman'ın halka ihtarı. —Irak'ta İngilizlere karşı direniş. —Nevşehir, Niğde ve Terme'den gelen telgraflar. **Tasviri Efkâr:** Dünyanın kurtulması, Türkiye'nin kurtulmasına bağlıdır. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: İstanbul meselesini başımıza sahte Hareket-i Milliyeciler açtı. **Vakit:** Sivas'ta Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Cemiyeti. **Tribuna:** Şam halkı, "Yaşasın Arap vatanı, Kahrolsun Fransa!" sloganıyla gösteri yapıyor. (Haberi 1 Nisan'da Trabzon ve Erzurum gazetelerine yazdıran Karabekir "Fransızların arkadan sarsılması, bizim için ve Arap milleti için faydalıdır" notunu koyacaktır.) **Alemdar:** Bizim sulhümüz. —Hareket-i Milliye adı altında döndürülen dolapların maksadını anlamayan kalmadı. **İfham:** Kardeş devlet Azerbaycan. Türk âlemi, yeni ve önemli bir siyasî uzuv kazandı. **Yenigün**'de Y. Nadi: Azerbaycan'ın istiklali, fevkalade önemli bir olaydır. —Barışımızın erteleneceği hab ri doğrulanıyor.

21 - ÇARŞAMBA

1. Harbiye Bakanı Cemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa görevlerinden istifa ettiler. Cemal Paşa, üç yüksek komiserin kendileriyle ilgili notasını Ankara'ya bildirdi. Harbiye Bakanlığı'na vekâleten Bahriye Bakanı Salih Paşa atandı. (3 Şubat'a kadar). Yüksek Komiserler, dün verdikleri notada, Kuvayı Milliye'ye yardım ettikleri için Cemal Paşa'nın görevden alınmasını, Genelkurmay Başkanı'nın da değiştirilmesini istemişlerdi. (**Söylev** I: 263; **TV**:3757 Cevat Paşa'nın istifasının Padişah tarafından kabulü 25 Ocak, **TV:** 3763; **Alemdar:** 22; **YG: PS:** 23; **Türkgeldi 2:** 112)

2. Antep'te iki Fransız eri, bir Türk kadınının çarşafını çıkarmak isteyince, anasını savunan 10-12 yaşlarındaki oğlu süngülenerek öldürüldü. Halk galeyana

1920 - OCAK

geldi. Büyük bir cenaze töreni yapıldı. Dükkânlar kapatıldı. Fransız komutan tarziye verdi. (**Abadi:** 28; **Lohanizade:** 43; **Macario:** 29; **Ünler:** 29) ★ Fransızların Doğu Bölgesi Komutanı Quérette, Maraş hükümet erkânını ve şehrin ileri gelenlerini topladı. Direnişin kaldırılmasını ve Kuvayı Milliye Komutanı Kılıç Ali'nin yakalanmasına yardım edilmesini istedi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çağrısı üzerine halk silaha sarıldı. Maraş'ta 22 gün sürecek kanlı bir boğuşma başladı. (**Ünler:** 29; **İr. Mil.** 26; **Bağdatlıoğlu:** 85; **TİH** (IV: 88) ★ Adana'da da çarpışmalar oluyor.

3. Yunanlıların Salihli Cephesi'nde ileri harekâta geçmeleriyle 18 saat süren kanlı çarpışmalar oldu. Yunan saldırısı sonuçsuz bırakıldı. Kuvayı Milliye 25 ölü, 30 yaralı verdi. (**HTVD** 47, ves. 1102, 1104; **Özalp:** 87)

4. Söke'de kalabalık bir kitlenin katıldığı mitingde, Türkiye'nin toprak bütünlüğü savunuldu (**YG:** 28 Şubat).

5. Amerikan Senatosu, Trakya'nın Yunanistan'a verilmesini öngören bir karar aldı. Senato, 17 Mayıs'ta da 12 Ada ve Batı Trakya'nın Barış Konferansı'nca Yunanistan'a verilmesini öngören bir karar alacak. (**Kitsikis:** 46)

6. Piyasada fiyatlar: (Kuruş olarak) küp şeker: 84; toz şeker: 56; Trabzon yağı: 160; Amerikan yağı: 92; Amerikan unu (çuvalı): 1470; yerli un: 1520; yumuşak buğday, kilosu: 19; Tosya pirinci: 44; İngiliz pirinci: 35; adî nohut: 15; mercimek: 25; birinci bulgur: 29; ekstra filtre zeytinyağı: 170; tane zeytin: 47; kaşar: 165; Anadolu peyniri: 70; Edremit sabun: 70. (**YG:** 21)

7. **İzmir'e Doğru:** Gelsinler, kuru toprakları, ulu dağları alsınlar. Dünyada herşey mümkündür, yalnız mümkün olmayan, bu asırda bizim mahvımızdır. **Sebilürreşat:** Haydarabad Konferansı. —Türkiye'yi İstanbul'dan çıkarmak büyük hatadır. —Doğu'da karışıklık ve huzursuzluk. —Kutsal topraklar manda altına alınamaz. **Peyamı Sabah:** Bu devlet rical ile idare olunur. **Vakit:** Bugünden yarına bir sorumluluk belgesi: Amiral Bristol başkanlığındaki İnceleme Kurulu raporu. **Tercümanı Hakikat:** Hükümet'in müracaatını (6 tarihli), Hakimiyeti Milliye nasıl telakki etti. —Müttefikler arası İzmir Tahkikat Komisyonu raporu. —İstanbul bize kalıyor. **İleri'de** C. Nuri: Bütün Anadolu, bütün Türk milleti Ocakçı imiş... Ey akıl ve mantık, imdat!... —Anadolu'dan zahireler geliyor. **İfham:** Türk meselesinin halli tehir edildi. Türk âleminin kıymeti takdir ediliyor. Durumda önemli değişiklikler var. Bolşevik tehlikesine karşı bizden yardım istiyorlar. İngiliz gazeteleri de dil değiştiriyor. Avrupalılar, kendilerinin başa çıkamadıkları Bolşevik tehlikesine karşı Türklerin bir set teşkil edeceğine kani bulunuyorlar **Alemdar'**da R. Cevat: İngilizler, asırlardan beri olduğu gibi bugün de Türkleri sever. **Yenigün:** Bolşeviklere karşı Azerbaycan'a yardım edilecek. —Üniversite öğretim üyelerinden bir grup, Azerbaycan Elçiliği'ne giderek Azerbaycan bağımsızlığının tanınmış olmasından ötürü

1920 - OCAK

tebriklerini bildirdi. **Alay** mizah dergisinin 4. sayısı: Recaizade Ekrem'in ölümünün 7. yılı. —Mebuslarla alay: Halil Bey gittiyse ne oldu: yerine Celalettin Erzurumî geldi. Redingotunun biçiminde bile hiç bir fark yok. **Karagöz,** iç barışı ve millî birliği savunuyor: Evvela bir Hicaz faslı, sonra Kürdî'den bir semaî, arkasından Laz, Çerkez, Zeybek havaları... Ahenk dediğin böyle olmalı. Dostlar faslı iyi olsun ki, dinleyenler memnun kalsın.

22 - PERŞEMBE

1. Cemal ve Cevat Paşaların dünkü istifaları yeni ve gergin bir durum yarattı. Mustafa Kemal, Hükümet'ten notanın aslını istedi. Ali Rıza Paşa, Cemal Paşa'nın çekilmesini uygun gördüklerini bildirdi. Mustafa Kemal bu görüşü şiddetle reddetti. İtilaf Devletleri notasının Hükümet'in iç işlerine karışma olduğunu, direnilmesi gerektiğini bildirdi. Cemal Paşa'ya da, görev başına gitmemekte direnirse, kendisini yurt görevini yerine getirmemekle suçlayacaklarını yazdı. Mustafa Kemal, milletvekillerine bir çağrıda bulunarak, İngilizler saldırılarını geri almazsa, Meclis'in görevinin, Anadolu'ya geçmek ve millî iradeyi üzerine almak olduğunu, bu işin bütün milletin kuvvetlerini toplamış olan Kuvayı Milliye tarafından destekleneceğini bildirdi. Kolordu komutanlarına, İngilizlerin baskılarını artırmaları, bakan veya mebuslardan bazılarını tutuklamaları halinde, İngiliz subaylarının tutuklanması emredildi. Karabekir'den, Kontrol Subayı Albay Rawlinson'un kaçırılmaması istendi. Karabekir, verdiği cevapta her ne pahasına olursa olsun, İngilizlerin baskısına boyun eğilmemesi gerektiğini bildirdi. Ek olarak gönderdiği yazıda, taşkın hareketlerden kaçınılmasını, Bolşeviklerle birlik olunacağı, Bolşeviklerin yardıma çağrılacağı ya da Bolşevikler aleyhine İtilaf Devletleri'ne söz vermek gibi hareketlerin çok kötü sonuçlar doğurabileceğini bildirdi. Tek çözüm yolunun İtilaf Devletleri'yle Bolşevikler arasında tarafsız kalmak olduğunu ileri sürdü. Mustafa Kemal'in 25'te cevabı: Tamamen hemfikiriz. (**Söylev** I: 267-269; **Nutuk,** ves. 224, 226 a,b; **Karabekir** 1: 424-430) ★ Mustafa Kemal, yayımladığı bir genelgede, sol cenahın ve ileri fikir akımlarının etkisi altındaki Milletler Cemiyeti'nde Türkiye aleyhine kararlar almaya elverişli tam bir dayanışma olmadığını bildirdi (**ATTB:** 167).

2. Maraş'ta dün başlayan kanlı çarpışmalar devam ediyor. Mutasarrıf vekili, jandarma komutanı ve belediye başkanı, bir bildiriyle halkı çarpışmaları durdurmaya çağırdılar, ancak dinleyen olmadı. Çarpışmalar Türklerin zararına gelişiyor. (**Abadi:** 28; **Bağdatlıoğlu:** 94)

3. 27 kişilik Fedaî Müfrezesi, Karaman'dan Mut'a geldi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mirza Bey, kasabanın ileri gelenleri ve halk tarafından karşılanan fedaîler, önceden hazırlanmış yerlere yerleştirildiler. Müfreze, Karaman'dan önceki gün yola çıkmıştı. (**KSİ:** 121)

1920 - OCAK

4. Mebuslar Meclisi'nde: Geçici başkanın yönetiminde ikinci oturum yapıldı. Meclis'in açılışını kutlayan ve İtilaf Devletlerinin siyasetini protesto eden bildiriler okundu. Mustafa Kemal'e, 14 tarihli kutlama telinden ötürü teşekkür edildi. Bugünkü oturuma yeni 25 mebus katıldı. Azerbaycan Hükümeti, Azerbaycan'ın Bağımsızlığı Yüksek Konsey'ce tanındığı için tebrik edildi. Felah-ı Vatan Grubu'nun toplantısında Misak-ı Milli okunup kabul edildi. Misak-ı Millî 28'de de Meclis'te kabul edilecek. (**Alemdar, İfham, YG:** 23; **TV:** 3761; **MMZC:** 5; **Goloğlu 3:** 54)

5. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Kemalistlerle Bolşeviklerin işbirliğini önlemek için Amerika'dan yardım istedi (**Jaeschke 1:** 86). ★ Amiral Webb'den Curzon'a: Bolşevikler, Müslümanları kendileriyle birleşmeğe çağırıyorlar. 7 ya da 8 Ocak'ta yapılan toplantıda Cevat Paşa, Kara Vasıf, Bekir Sami Bey, Prens Abdürrahim ve Sultan adına Damat İsmail Hakkı'dan oluşan bir grup, Pan-İslamizm hakkında konuştular. (**Documents:** 1075) ★ İngilizlerin Haftalık Haberalma raporu: Milliyetçiler İzzet Paşa'yı başbakan yapmak istiyor. İstanbul'un kaybı ihtimaline karşı gizli fedaî çeteleri kurmayı planlıyorlar. Harbiye Bakanı kolordulara yeni gizli emirler gönderdi. Suriyeli Yasin Paşa, Anadolu'ya bir kurul gönderdi, Fransızları sınırdışı etmek için Türklerden yardım istedi. (**Sonyel:** 193)

6. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Kayseri'de de kurulduğu, derneğin başkanı Seyyide Hanım tarafından Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne bir yazı ile bildirildi (**Baykal 3:** 47).

7. Mehmet Akif, Darül Hikmetül İslamiye üyeliğine atandı. Akif'in bu dairedeki başkâtiplik görevi de devam ediyor. Nisan'da Anadolu'ya geçecek olan Akif'in görevlerine 3 Mayıs'ta son verilecek. (**TV:** 3759)

8. Divanıharpte İzmit Ermeni göç ettirme davasına devam edildi. Sanıklar, tanıkların ifadelerini reddettiler. (**YG:** 23) ★ İttihat ve Terakki Genel Merkez üyelerinden Akdağmadeni eski Mebusu Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: "Her an sulhun bitmesini bekliyoruz. Ajansları merakla okuyoruz. İngiliz ve Fransız gazetelerinde sulha dair havadisler arıyoruz... Bu ayrılık derdi de yakında sulhla beraber bitecek..." (**F.A. Tansel:** 155)

9. **New York Herald Tribün**'de 12 Eylül tarihli Damat Ferit - İngiliz gizli anlaşması haberi (**HM:** 10 Nisan). **İkdam:** Bugün, Türkiye ve İstanbul'un mukadderatı henüz bilinmiyor. **Vakit:** L. George, çoğunluğun muhalefetine rağmen, Hindistan bakanının İstanbul'un Türklerde kalmasıyla ilgili görüşünü kabul etmiştir. Her yanda kamuoyu lehimize dönmektedir. Avrupa, Türk milliyetperverliği ile birleşerek Rus Bolşevikliğine karşı durmak siyasetini düşünüyor. **Alemdar**'da R. Cevat, Tasviri Efkâr'ın, İngilizlerin daha makul ve mantıkî bir siyaset izlemesini isteyen başyazısı karşısında kızgınlığını açıklıyor: Her şey bit-

1920 - OCAK

ti de İngiltere, Tasviri Efkâr'ın bu dersine kaldı... Yapmayınız beyler, etmeyiniz efendiler, bilmiyorsunuz ki siyaset güneşi İngiltere'dedir. —Refik Halit, kendilerine "Alçaklar, hainler, ahlaksızlar, vatansızlar" diyenlerin bu nitelikleri asıl kendilerinin taşıdığını ileri sürüyor. **İfham:** Kaplan'ın (Clemenceau'nun) akibeti. Gün doğmadan meşime-i şebden (gecenin içinden) neler doğar. Fransa'nın yeni Cumhurbaşkanı ile yeni bir siyaset başlıyor. Günden güne daha ümitli oluyoruz. —Kolçak ordusu dağılıyor. **Albayrak:** Fazilet nuru parlamaya başladı (Yunan aydınlarının Venizelos'a muhalefetleri). **Servetifünun:** yeni Fransız Cumhurreisi Mösyö De Şanel. **Yenigün**'de (ve diğer gazetelerde) İzmir Tahkik Heyeti raporunun metni. —Başyazı bütünüyle çıkarılmış. **Diken** gene Yenigün'e çatıyor. "Yunus Nadi Bey kadar da susamaz mıydın?"

23 - CUMA

1. Ankara, Cemal ve Cevat Paşaların istifa ettirilmesi olayının arkasını bırakmıyor. Mustafa Kemal, Rauf Bey'e gönderdiği yazıda, milletin haklarını koruyamayan Hükümet'in güvensizlik oyu ile düşürülmesini, milletin güvenini kazanmış bir hükümetin işbaşına getirilmesini istedi. (**Nutuk,** ves. 225; **Yak. Tar.** III: 242)

2. Savaşın üçüncü gününde Kılıç Ali, 400 kadar mevcudu ile Maraş'a yetişti. Karagâhını kentin 10 km. doğusunda Arapkirli Çiftliği'nde kurdu. Maraşlılara bir bildiri yayımlayarak "düşmanı şehirden çıkaracağız" dedi. (**Bağdatlıoğlu:** 94)

3. Mehmet Akif, Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde Cuma namazından sonra kalabalık bir topluluğa hitaben yaptığı konuşmada, düşmanların bölme çabalarına karşı halkı birliğe ve mücadeleye çağırdı. İzmir'e Doğru Gazetesi Başyazarı Mustafa Necati ve Yazı İşleri Müdürü Vasıf Çınar'ın isteği ile yapılan konuşma, halkı heyecanlandırdı ve duygulandırdı. Akif, Nisan sonlarında İstanbul'dan Anadolu'ya geçtikten sonra da Ankara, Kastamonu, Burdur, Antalya, Konya, Afyon'da konuşmalar yapacak, halkı İslam için istilacılarla çarpışmaya çağıracaktır. (**İ. Doğru:** 1 Şubat; **SR:** 12 Şubat, **İr.Mil.** 4 Mart; **Kaplan v.d.** I: 225-236)

4. Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin yıllık kongresi başladı. Divan başkanlığına İstanbul Mebusu Dr. Adnan (Adıvar), Başkan vekilliğine Selim Sırrı (Tarcan), kâtipliklere Necmettin Sahir, Halil Lütfi, Arif Oruç Beyler getirildi. Derneğin adındaki Osmanlı kelimesi Türk olarak değiştirildi. Kongre 30'da sona erecek. (**YG:** 24)

5. Türk Dostu Fransız yazarı Piyer Loti için Üniversite konferans salonunda bir gün yapıldı. Veliaht Abdülmecit ve İtilaf Devletleri subaylarından bazılarının da hazır bulunduğu toplantıda Süleyman Nazif, dinleyicileri çoşturan bir konuşma yaptı. Loti'ye İstanbul hemşehriliği verildi. İstanbul basını da bugün

1920 - OCAK

Loti'yi geniş bir biçimde tanıtıyor ve ona şükranlarını belirtiyor. (**İfham, YG, Tas.Ef, Alemdar, İleri, İkdam:** 23, 24; **Vakit:** 25; **Göztepe:** 238; **Ertürk:** 447)

6. Bir süre önce Pontos dernekleriyle görüşmek üzere Batum'a giden Trabzon Metropoliti Hrisantos döndü (**Gökbilgin II:** 250).

7. Konya hükümet alanında yapılan büyük bir mitingde, İtalyanların İngiliz baskısıyla Öğüt Gazetesi'ni kapatması ve kapısına kilit asması protesto edildi. Sivaslı Ali Kemalî konuşmasında "Bugün Öğüt'ü kapatmışlarsa, yarın başka bir Öğüt çıkacak, bizi asla susturamayacaklardır" dedi. Öğüt, bir süre Halka Öğüt olarak çıkacaktır. (**Krş.** 28.7)

8. Mustafa Kemal, dernek şubelerine gönderdiği genelgede, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çektiği telgraflardan ücret alınmayacağı yolundaki Hükümet kararını hatırlattı, aksine hareket edenlerin Temsil Kurulu'na bildirilmesini istedi (**ATTB:** 250).

9. Selânik'ten 500 Türk esiri daha İstanbul'a getirildi (**YG:** 27).

10. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Washington'a barışın gecikme nedenini anlatıyor (**Jaeschke 1:** 87).

11. **Vakit,** sansür tarafından bugün ve yarın için kapatıldı. **İkdam** (Daily Telgraph'tan): Türklerin İstanbul'dan çıkarılmaları, onları son derece incitir, aynı zamanda Bolşevik harekâtını yayar. **İfham:** İstanbul'un aşkı. Bugünkü nüshamız, muhibb-i âlişanımız Piyer Loti'ye ithaf edilmiştir. —Mazlum Türklerin müdafii. **İleri:** Piyer Loti Hazretleri'ne şükran. **Alemdar:** Fahrî hemşehrimiz, karagün dostumuz. **Yenigün:** İstanbul ahalisinin vekilleri, âlicenap dostumuz Piyer Loti'ye İstanbul hemşehrisi unvanını vermiştir.

24 - CUMARTESİ

1. Temsil Kurulu Başkanı Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliye Genel Komutanı Ali Fuat Paşa, kumandanlardan Güney'de Fransızlara "teslim ol" çağrısı yapılmasını istediler. Sivas'taki Üçüncü Kolordu'ya da Maraşlıların yardımına koşması emredildi. (**ATTB:** 169; **Cebesoy 1:** 289)

2. İstanbul'dan Rauf Bey'in Mustafa Kemal'e bildirdiğine göre, İtalyan Başkomiseri Maissa Türkleri seviyormuş. Maissa'nın söylediğine göre Cemal ve Cevat Paşaların istifasını isteyen 20 tarihli nota, Milne'in ültimatomu üzerine verilmiş. Kuvayı Milliye'nin gösterdiği sükûnet ve metanet İngilizleri çıldırtıyormuş. (**Nutuk,** ves. 299) ★ Felah-ı Vatan Grubu önderleri Rauf Bey, Vasıf Bey ve Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal'in dünkü isteğine cevap vererek, birkaç gün daha kabineyi yerinde bırakacaklarını, birkaç gün içinde Meclis görüşmelerinin başlayacağını, o zaman Hükümet'in çekileceğini bildirdiler. İstanbul'dan

1920 - OCAK

son durum bildirilmeden Hükümet'le ilişiğin kesilmemesini istediler. (**Nutuk,** ves. 227)

3. Maraş'ta çarpışmaların dördüncü günü. Türk kuvvetleri, Şeyhadil Karakolu'ndaki Fransızları bütünüyle imha etti. Zengin Türkler ambarlarının anahtarlarını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne teslim etmiş bulunuyor. Gerillaların doyurulması için evlerdeki erzak da ortaya döküldü. Korunaklı yerlerde kazanlar kaynatılmaya başlandı. Kadınlar ve çocuklar savaşçılara yiyecek yetiştiriyor. (**Bağdatlıoğlu:** 96) ★ Yüzbaşı Fointaine'in kuvvetleri Maraş'a zorlukla girdi. Fransız kolundan 7 kişi öldürüldü, o kadarı da yaralandı (**Véou:** 67). ★ Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa, Urfa ve Maraş'taki Fransız zulümlerini İngiliz Yüksek Komiseri nezdinde protesto etti (**Jaeschke 1:** 86).

4. Emperyalizme karşı Türk-Arap işbirliği: Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşa, Fransızlara karşı birleşme teklifinde bulunan Halep'teki Arap Millî Teşkilatı'ndan Fransız kuvvetlerinin iki ateş arasına alınmasını istediler (**Cebesoy 1:** 291. Krş. 15 Şubat).

5. Kastamonu'da Gençlik Kulübü kuruldu. Kastamonu sağlık müdürü, gençleri topladı. Yurdun genel durumu görüşüldü. Bir tüzük hazırlanarak yönetim kurulu belirlendi. Kastamonu'da Muallimler Cemiyeti de 16 Kasım'da çalışmaya başlamıştı. (**Peker 1:** 130. **Açıksözcü** 67'de, 7 Şubat tarihi gösterilmekte "Gençler Kulübü bir heyecan kaynağı idi" denmektedir.)

6. İstanbul millî örgütü, Mustafa Kemal'e verdiği cevapta, İzmir Tavşancıl'da Hükümet kuvvetlerince öldürülen Yahya Kaptan'ı adî bir eşkıya olmakla suçladı. Mustafa Kemal'in tuttuğu Yahya Kaptan 9 Ocak'ta öldürülmüştü. (**Söylev I:** 234)

7. Genel Savaş'ta esir düşen Türklerin İstanbul'a dönüşü devam ediyor. Bugün de Fransa'dan 250, Selanik'ten 449 kişi getirildi ve Selimiye Kışlası'ndaki misafirhanelere geçici olarak yerleştirildi. Parasızlık ve yolsuzluk nedeniyle esirlerin memleketlerine dönüşü de büyük bir sorun oluyor. (**YG:** 25, 27)

8. Kâzım Karabekir, Temsil Kurulu'na gönderdiği yazıda "Devlet ve milletin geleceği ve memleketin muhafazası hakkında yapılacak bütün mücadeleler ve alınacak tedbirler için tek yerin Meclis-i Millî olması arzusunu kalbinde taşımakta olduğunu, Meclis-i Millî seçilmiş ve var olduğu sürece de Heyet-i Temsiliye'nin ancak Meclis yoluyla girişimlerde bulunması fikir ve mülahazasında olduğunu..." bildirdi. (**Özgül:** 135)

9. Mustafa Kemal, Rauf Bey ve 10. Fırka Komutanı Kemal Bey'den, Hakimiyeti Milliye gazetesinin İstanbul'da emniyetle dağıtımının sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını istedi. Mebuslara dağıtılması ve bayilerde satılması için Galatalı Şevket Bey'e gazetenin her sayısından 700 adet gönderiliyor. (**Özkaya:** 67)

1920 - OCAK

10. **Hakimiyeti Milliye**'nin bugünkü sayısında ateşkes sınırları içinde tam bağımsızlık savunuluyor, yabancı nüfuzuna karşı çıkılıyor; Arabistan'da Fransızlara, Mısır ve Hindistan'da İngilizlere karşı verilen mücadeleler anlatılıyor. Diğer bazı yazılar: Sudan'da ihtilal, İtalya'da ihtilal belirtileri, Maraş Ahvali, İzmir Ahvali; Le Temps'dan: Türkler, Bolşevikliğe karşı bizim müttefikimiz olabilir. **İzmir'e Doğru**'da Mustafa Necati: Anadolu inkılabı. **İkdam, Tasviri Efkâr, Peyamı Sabah**'ta, Piyer Loti için dünkü parlak gösteriler. **Karagöz:** Peyam-ı Mihran çıldırmış. Bütün millete İttihatçı deyip duruyor. Hele şu Ankara mebusları gelsin, onu soğuk su banyosuna sokarlar. **Tribuna** (İtalyan): Şimdi Anadolu'da millî emellerimiz tehlikede bulunuyor. Savaşı kazanan devletler arasında, bu meselede zarar gören yalnız İtalya oluyor. Oysa büyük ve küçük müttefiklerimiz neler neler alıyorlar (**Ilgar:** 141) **İfham**'da Ahmet Ferit: Harbiye nazırı ve Erkânı Harbiye reisi istifa etti. Muhalefet cambazları pürheyecan ortaya döküldüler. Size ne? Elinizin kiri, kafanızın sersemliği ile işe karışmak istiyorsunuz. Hükümet kumar masası değil ki, sizin orada işiniz olsun. Damat Ferit Paşa, ebediyyen ölmüştür. (Alemdar 26'da R. Cevat cevap veriyor: Evet efendiler, biz size karışmayız, aramızda çok, pek çok fark var). **Yenigün**'de Y. Nadi: Venizelos'un İstanbul'un geleceğini plebisitle tayin teklifi yeni bir maceradır. İstanbul'da ezici bir Türk çoğunluğu vardır. **Alay**'da mebuslarla, seçimlerle alay ediliyor. —Alay yazı kurulu, kardeş Azerbaycan'ın istiklalini tebrik eder. Yakında bunun şerefine fevkalade bir nüsha ayıracağız.

25 - PAZAR

1. "Fransızlara karşı gerilla savaşına başlayın!"... Mustafa Kemal, kolordulara ve milislere gönderdiği iki emirde, Fransızların parça parça yokedileceğini, Urfa'da buna hemen başlanması gerektiğini yazdı. 11 Şubat'ta bu konuda yeni bir genelge yayımlanacak. (**HTVD** 15, ves. 383; **Gökbilgin** II: 384. Karabekir'in 29'da cevabı: Pek uygun olur, ves. 384; 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın 26'da cevabı: Görüşlerinize tamamen katılırım,ves. 385; 26'da Cafer Tayyar Bey: Fikirlerinize tamamen ortağım, ves. 386; 61. Tümen Komutanı Kâzım'ın 27'de cevabı: Millî müfrezelerin çalışmaları halka cesaret verecek, ves. 387)

2. Marsilya'dan "Pontus"daki hemşehrilerine bir çağrı yayımlayan J. Konstantinidis, niçin bağımsız bir Pontos istediklerini anlattı. İstanbul Hükümeti'nin halkı yönetemediğini, memlekete hiç bir bayındırlık hizmeti yapmadığını, ancak zulüm yaptığını yazdı. Resmî dili Türkçe ve Rumca olacak, Kafkaslardan Sinop'un batısına kadar olan bölgeyi ve bunun arkasını içine alacak Pontos'ta Rum ve Türklerin eşitlik ve tam bir özgürlük içinde yaşayacaklarını vaat etti. (**PM** 1 ks.: 64)

1920 - OCAK

3. Trabzon Valisi Haydar Bey görevinden alındı. Yerine Canik Mutasarrıfı Hamit Bey atandı. Canik Mutasarrıflığı'na da 3 Şubat'ta Amasya Mutasarrıfı Cevdet Bey atanacak (**TV:** 3766, 3769)

4. Bir Fransız birliği Haruniye'ye girdi. Buradaki garnizona erzak ve mühimmat dağıtıldı. Yetimhanedeki 300 çocuk, Amerikalı doktor ve sütnineleri refakatinde deve ve atlarla Adana'ya götürüldü: Fransız birliği çetelerin baskınına uğradı, çeteler Haruniye'yi sardı. (**Véou:** 194)

5. Ardahan Kaymakamı Kadimof ve Askerî Kumandanı Marmarof imzalarıyla Çıldır halkı Şûra üyelerine bir bildiri yayımlanarak boyun eğmeleri istendi. Aksi halde, Erivan Müslümanlarına ve Göle halkına yapılanlardan daha şiddetlisinin uygulanacağı ihtar edildi. Halk boyun eğmeyi reddetti. (**Ermeni Mezalimi:** 9)

6. Düyun-u Umumiye'de İngiliz Dayinler Vekili Sir Adam Block, Beyoğlu'ndaki Amerikan Kulübü'nde verdiği konferansta, Osmanlı Devleti borçlarının 465 milyona vardığını belirtti. Onun verdiği bilgilere göre bu yılki bütçe açığı 30 milyon lira. Osmanlı maliyesinin 1878'de İflas ettiğini ve devletin o günden beri borçla yaşadığını anlatan Block, yapılan savurganlığı anlatırken Abdülhamit'in hizmetçi sayısının on bine vardığını belirtti. (**Coşar: 27**)

7. Türkiye'yi 1914'te bir olupbitti ile Almanların yanında savaşa sokan Enver Paşa, şimdi de İngilizlere yanaşmak istiyor... Eski bakanlardan ve İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta Enver Paşa, İngilizlerle anlaşmak için girişimde bulunduğunu, İngilizlerin buna yanaşmaması üzerine serbest kaldığını ve Rusya'ya gideceğini yazdı. (**Aydemir 3,** III: 528; **Tanin:** 16.11.1944) ★ Talat Paşa'nın Cavit Bey'e yazdığı mektuba göre, Enver Paşa ile görüşen İngiliz, Kafkaslar'da Bolşeviklere karşı savaşılmasını öneriyor. İstanbul ve çoğunluğu Türk olan yerlerin Türkiye'ye bırakılacağını, şimdiden Enver Paşa ve arkadaşlarının hükümet kurabileceğini söylüyor... (**Tanin:** 1.12.1944)

8. **Yenigün:** Dünya İnkılapları: Dünya daha pek çok inkılaplara maruz kalacak. Biz emperyalizm cereyanına karşı millîlik ve beynelmilellik cereyanlarını daima dikkate almalıyız. Emperyalizm mağlup oluyor. Kesin ve tam olarak mağlup olacaktır. Hem de az bir zaman içinde. Millîlik ve beynelmilellik cereyanları ortak düşmana karşı hareket ediyor. Millîlik ve beynelmilellik cereyanlarından ilerde hangisi galip gelirse gelsin, bizim için endişe edilecek birşey yoktur. —Mukadderatımız meselesi gene muallakta. **İfham**'da, Kürt Mustafa Paşa'nın Divanıharpte yargılanması. **Alemdar**'da Kirpi: Merhaba dağlar kralı. Ayağında tozluklar, belinde fişeklik, sırtında gocuk, gelişin nereden? Pardalyan denilen sen misin? Mişel Zevako, senin sergüzeştlerini mi yazar? Azmin önünde ordular silahlarını, kaleler anahtarlarını verir diyorlar. Sen nesin? Dünyayı sihir-

1920 - OCAK

lemişsin. İngiliz polisi Şarlok Holmes'un halen yakalayamadığı sen misin? Millî filmler:n bundan daha millîsini nerede bulacağız? Millî hareketin başında da, Millet Meclisi'nin içinde de sen yok musun? Millî kahraman sana demiyorlar mı? O halde millî sinema nasıl ihmal eder de temaşandan bu milleti mahrum eder, günah değil mi?... **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Avrupa ülkeleriyle daha sık, samimî temas edilmelidir.**Vakit:** Piyer Loti günü dolayısıyla yapılan pek büyük bir vatansever gösteri. Süleyman Nazif Bey'in nutku herkesi heyecan doruğuna çıkardı. —Aleyhimizdeki propagandalar: 100.000 Ermeni kızı haremlerde.

26 - PAZARTESİ

1. Meclis Geçici Başkanı Hacı İlyas Efendi, rahatsızlığını ileri sürerek görevinden çekildi. Yerine, oylamaya katılan 96 mebustan 51'inin olumlu oyu ile Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey seçildi. Celalettin Arif Bey, asıl başkan Reşat Hikmet Bey'in ölümü üzerine 4 Mart'ta Meclis daimî başkanlığına seçilecek, TBMM'de de İkinci Başkan olacaktır. (**MMZC:** 17; **İkdam, PS:** 27; **TV** 3766)

2. Çarpışmaların devam ettiği Maraş'ta Fransızlara yapılan bir baskında çok sayıda silah ve cephane ele geçirildi. Ermeni kilisesi yakıldı. (**TİH** IV: 92; **Bağdatlıoğlu:** 100; **Y. Özalp:** 106) ★ Harran yöresinde demiryolunu tahrip eden Anez Aşiret kuvvetleri Suruç'a geldi. Bu kuvvetler yarın Suruç'taki diğer kuvvetlerle birleşerek Urfa yönüne Fransızlara karşı saldırı hazırlığına başlayacak. (**Karacebe:** 163) ★ Fransızlar, Haruniye'yi sarmış olan Kuvayı Milliye'ye saldırdılar. Çarpışmalar 28'e kadar sürecek. (**Véou:** 194)

3. Yunanistan'ın İzmir Yüksek Komiseri Steryadis, General Kantino Milyati, Manisa'daki Yunan tümeni komutanı İvano, Venizelos'la görüşmek üzere Sakız Adası'na gittiler. Venizelos'un, İtilaf Devletleri İzmir'in boşaltılmasını istese bile, Yunan kuvvetlerinin direnmesi ve yerlerini terketmemesi talimatını verdiği sanılıyor. Yunan Savaş Şûrası'nın Sakız toplantısı 28 Ocak'ta yapılacak. (**Gökbilgin II**: 339)

4. Barış Konferansı Yüksek Konseyi, sınırları sonradan belirlenecek Ermeni Cumhuriyeti'ni tanıdığını, Cumhurbaşkanı Ahorinian ile Ermeni Delegesi Bogos Nubar Paşa'ya tebliğ etti. Konsey, Ermenistan'ı tanımayı 19 Ocak'ta kararlaştırmıştı. (**YG:** 27) ★ Yüksek Konsey, Kuzey Epir'in Yunanistan'a bağlanmasını kararlaştırdı. Karar, 12 Kasım 1920 Rapello Anlaşması'na kadar gizli tutulacaktır. (**Rentis:** 3)
5. Rusya'dan gelen bir vapur, bir hayli Rus göçmeni getirdi. İstanbul'un Kızılordu önünden kaçan Beyaz Ruslar tarafından istilası devri başladı. Gelenler arasında kont, kontes, prens, prenses gibi soyluluk unvanı taşıyan bir çok kişi var. (**Yalman:** 51; **YG:** 29)

1920 - OCAK

6. Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi, Tasviri Efkâr Gazetesi'nin Bolşevizm ve İslam dünyası hakkındaki bir sorusuna "Bolşevizmi ve onun gayesini bilmeden bir şey söyleyemem" cevabını verdi(**Tas.Ef.** 27). ★ Eski Şeyhülislam Hayri Efendi'nin Malta'dan gönderdiği ve haksız yere tutuklandığını anlatan mektubu Senato'da okundu (**MAZC:** 17).

7. Kastamonu Mıntıka Kumandanı Albay Osman Bey, askerlik şubeleri ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetim kurullarından yurdunu seven herkesten Cemiyete aylık ödenti alınmasını, alınan bu bir, iki, üç kuruşluk ödenti toplamının düzenli olarak Ankara'ya gönderilmesini istedi (**Peker 1:** 126).

8. Divanıharpte Musul Ermeni göçettirme davasına devam edildi (**YG:** 27). ★ Ermeni kırımıyla suçlanarak Malta'da tutuklu bulunan Ziya Gökalp'in eşine mektubu: "Sulh uzadıkça İstanbul'a gelmek meselesi de gecikiyor. Bizi istemek devletin istiklali nokta-ı nazarından elzem olduğu halde bilmem ki Meclis devletin kazaî istiklaline istinaden bizi isteyecek mi. Her ne ise ben, ilk günden beri yaptığım gibi sulhu bekliyorum". (**F.A. Tansel:** 161)

9. **İradei Milliye:** Güneş nereden doğacak? Karanlık, her taraf karanlık! Batı'nın siyah bulutları arasından batan barış ve mutluluk güneşi, yıllar geçti hâlâ doğmuyor. Zulmü yıkmak isteyen milletler, barışa ulaşacak. Doğu'nun saf ve samimî ufuklarında umutlarla dolu bir şafak belirmektedir. Rusya içlerinden alınan haberler bunu doğruluyor. —Maraş'ta Quérette'in yaptığı konuşma: Zavallı Müslümanlar, buna da mı medeniyet diyecekler? **İfham:** Emir Ali Hazretleri'nin müdafaası. —Tarihî bir gün: Cemiyet-i Akvam hakikat oluyor. **İleri:** Türkiye meselesine dair bir haber gelmemiştir. —Emir Ali'nin yeni bir mektubu. **Alemdar**'da Dr. Selahattin, Kuvayı Milliye hareketine eşkıyalık demenin az olduğunu, buna huruc-u alessultan denmesi gerektiğini yazıyor: Bunun şimdiye kadar tarihimizde misli görülmemiştir. **Yenigün:** Bu nüshamız, beş asırdan beri Türk payıtahtı ve dört buçuk asırdan beri Hilafet merkezi olan İstanbul şerefine tahsis edilmiştir. (Şiirler ve edebî yazılar: Cenap Şehabettin, Halide Edip, Ahmet Rasim, Abdülhak Hamit, Ali Ekrem, Süleyman Nazif, Hamdullah Suphi, Samih Rıfat: Celal Sahir, Ahmet Hikmet, İbrahim Necmi, Kemal Ragıp, Galip Bahtiyar, Mehmet Abdullah, Celal Nuri, Hüseyin Ragıp, M. Ali Tevfik)

26/27 - PAZARTESİ/SALI

1. Akbaş olayı: Edremit eski Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey'in 30 kişilik çetesi, Gelibolu'nun Akbaş mevkiinde bulunan silah deposuna bir baskın yaptı. Fransa'nın Denikin'e göndermek üzere hazır beklettiği silah ve cephaneden 8.000 tüfek, 40 makinalı tüfek, 2.000 sandık cephane Anadolu yakasına geçirildi. Akbaş olayı İngilizleri sinirlendirecek, Gelibolu'da bazı kişiler tutuklanacak, Anzavur Ahmet, Hamdi Bey'in peşine düşecek ve onu 25 Şubat'ta öldürecek, An-

1920 - OCAK

zavur'un eline geçmemesi için bütün silah ve cephane imha edilecektir. (**Nasihat:** 9 Şubat; **Albayrak:** 9, 19 Şubat; **Özalp:** 90; **Söylev** I: 284; **Nutuk,** ves. 239 a: **Bıyıklıoğlu 2:** 199; **TİH** II/2:41 VII: 55; **HTVD** 47, ves. 1103)

27 - SALI

1. Akbaş Cephaneliği'nin soyulması İtilaf Devletleri'ni sinirlendirdi. İstanbul temsilcileri Türk Hükümeti'ne bir ültimatom verdiler ve bazı kişileri takip etmeye başladılar. (**Özalp:** 92; **HTVD** 47, ves. 1106)

2. Maraş'ta bugünkü çatışmalarda bazı Ermeni evleri yakıldı. Kırk bakire kırk gün Kur'an okumak üzere bir eve toplandı. (**Bağdatlıoğlu:** 98; **Y. Özalp:** 98) ★ Haruniye'de Fransızlarla çetelerin savaşı devam ediyor (**Véou:** 194).

3. Ermeni Hükümet kuvvetleri Çıldır köylerine saldırdı ve Müslüman halkın karşı koyması sonucu geriye püskürtüldü. Ermeniler önceki gün Çıldır halkına yayımladıkları bildiride teslim olunmasını istemişler, Şûra yönetimi bu isteği reddetmişti. Ermeni saldırısı Azerbaycan Hükümeti tarafından protesto edilecektir. (**Ermeni Mezalimi:** 9)

4. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kilikya Merkez Kurulu'nun Adana Türklerine yedinci hitabesi (bildirisi): Hakka hürmet etmeyi bilmeyenleri kuvvete baş eğdirelim! (**Tunaya 2:** 32).

5. **İkdam:** İslam nazarında Hilafet. **Peyamı Sabah:** Medeniyet ve siyaset, haklarımızın kefilidir. **İfham, İleri:** Bolşeviklerden kaçan Ruslar, Romanya'ya geliyor. **İfham:** Millî geleneğimiz, hayalî bir kızılelma tasavvur eder. Bugünkü siyasî durumumuza bakılırsa, Kızılelma İstanbul'dan başka bir şey değil. Herkesin gözü onun üstünde. **Yenigün**'ün başyazısı çıkarılmış.

28 - ÇARŞAMBA

1. Millî And... Meclis'in gizli oturumunda bütün mebusların imzasıyla Misak-ı Millî onaylanarak kabul edildi. Temeli, 22 Haziran Amasya Kararları'na, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarına dayanan 6 maddelik Millî And'ın taşıdığı hükümler şunlar: 1) Mondros Ateşkes Anlaşması'yla işgal altında kalan Araplar kendi geleceklerini plebisitle tayin edeceklerdir, sınırların içinde kalan İslamlar bir bütündür, ayrılamaz. 2) Halkı serbest kalınca Kars, Ardahan, Batum'da halkoylamasını kabul ederiz. 3) Batı Trakya hakkında halkın oyuna uyulmalıdır. 4) İstanbul ve Marmara'da Sultanlık ve Halifeliğin güvenliği sağlandığı takdirde, Boğazların ticaret ve ulaştırmaya açık olması kabul edilecektir. 5) Azınlıkların hakları, ilgili hükümetlerdeki Müslüman halkın da aynı haklardan yararlanması şartıyla kabul edilecektir. 6) Siyasî, adlî, malî ve diğer konularda gelişmemize engel olan kayıtlara (kapitülasyonlara) karşıyız... Belge-

1920 - OCAK

nin ilk düzenlenişinde Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek üzere Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulduğu belirtilerek, Savaşı çıkaran (Enver, Cemal, Talat...) ve Anayasa'yı çiğneyen (Damat Ferit) hükümetler hakkında kanunî işlem yapılmasının isteneceği de belirtilmektedir. Bu kısımla, Birinci Madde'deki Araplarla Türklerin birbirinden ayrılamayacağı ibaresi sonradan metinden çıkarılacaktır. (**YG:** 29; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası I:** 131; **AÖAS:** 113; **MN** 1922: 171; **Karabekir 1:** 434; **2,** 98; **Arif:** 35; **Külçe:** 129; **TİH** II/2:95; **Kansu** II: 541; **Türkgeldi 2:** 123; **Yak. Tar.** III: 244; **Tarih** IV: 45; **İnceday ı 1:** 28; **Peker 1:** 91)

2. Bir süreden beri tedavi için İsviçre'de bulunan ve 18 Aralık seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili seçilmiş olan Reşat Hikmet Bey, İstanbul'a geldi. Vapurdan iner inmez Fransız askerleri tarafından tutuklandı. Reşat Hikmet Bey, yapılan girişimler sonucu yarın serbest bırakılacak, 31'de Meclis Başkanlığı'na seçilecektir. (**YG:** 29, 30; **Coşar:** 29)

3. Rauf Bey İstanbul'dan Mustafa Kemal'e durumu aktarıyor: Hükümet istifa etmekten vazgeçti. Durumu, bu işi düzeltmeğe elverişli değil. Fransızlar Reşat Hikmet Bey'i tutukladılar. İtilaf Devletleri İstanbul'daki Temsil Kurulu üyelerini sen İstanbul'a gelince tutuklayacaklarmış. Mebuslar Meclisi'ne başkan olmanız üyeler tarafından uygun görülmemektedir. Bu nedenle bu konuyu ileri sürmekten vazgeçiyoruz. İngilizler Tevfik Paşa'ya Meclis'i toplamamalıydınız, demişler... Mustafa Kemal, yarın gece (29/30) buna vereceği cevapta bir mebusun tutuklanmasıyla Meclis'te güvenliğin kalmayacağını, susan bütün mebusların tutuklama hakkını onayladığı anlamını çıkaracağını bildirecektir. (**ATTB:** 176; **Nutuk,** ves. 230 a; **Yak. Tar.** III: 240; (**Karabekir** I: 435)

4. Maraş'ta çarpışmalar bütün şiddetiyle devam ediyor. Bugün birçok Ermeni evi imha edildi. 40'dan çok Ermeni öldürüldü. Türklerden de ölenler oldu. Kılıç Ali, Fransız komutanına 24 saat içinde teslim olursa sağ salim Adana'ya gönderileceğini bildirdi. Fransızlardan, tutuklu kişilerin serbest bırakılması, silah ve cephanenin gösterilecek yere depo edilmesi, Fransız işgali altında bulunan kışlaya beyaz bayrak çekilmesi istendi. Halk arasında, Fransızların bir makina getirerek Müslümanların derisini yüzdükten sonra etini bu makinada kıyma gibi doğradıkları söylentisi dolaşıyor. (**Bağdatlıoğlu:** 103; **Y. Özalp:** 110)
★ Haruniye'de Fransızlarla çeteler arasında üç gündür süren çarpışmalarda Fransızlar 13 ölü ve 16 yaralı verdiler. (**Véou:** 195)

5. Bolşevik devriminden kaçan Beyaz Rusların İstanbul'a akını devam ediyor. Bugün de bin kadar Rus göçmeni geldi. 9 bin Rus'un Büyükada'ya yerleştirilmesi için hazırlık yapılıyor. (**Coşar:** 29; **YG:** 30 "Dün gelenler, İtilaf Devletleri tarafından Babıâli'ye yerleştirildiler")

6. İngiliz Askerî Ateşesi'nin raporuna göre Şeyhülislam bir İngiliz ajanına şöyle demiş: Hükümet, iki değirmen taşı arasına sıkıştı. Meclis'in açılmasına rağmen

1920 - OCAK

Mustafa Kemal, Meclis'i ve Hükümet'i açıkça kontrol ediyor. Bu durumda Hükümet, istifa etmek zorunda kalacak. (**Şimşir I**: 365)

7. Öğüt Matbaası'nın İtalyanlar tarafından kapatılması üzerine, Konya'da bir miting yapıldı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Kurulu Başkanı Ali Kemali, durumu Temsil Kurulu'na bildirirken, İtilaf Devletleri İstanbul temsilcilerine de birer telgraf çekildiğini anlattı. Mustafa Kemal, gece verdiği cevapta, yeni bir gazete imtiyazı alarak onu yayımlamalarını, İstanbul nezdinde şikâyetlerine devam etmelerini, kendilerinin de durumu izleyeceklerini bildirdi. Mustafa Kemal, 30'da durumu Konya Valisi Suphi Bey'e de bildirecek ve şimdilik protestolarla yetinilmesini, şiddet yoluna başvurulmamasını isteyecektir. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası I**: 135-139)

8. **Hakimiyeti Milliye**'nin 5 sayısı: Hint Müslümanlarının bizim için yaptıklarını sonuna kadar unutmayacağız. İslam Dünyası'nın yardımı, Avrupa'nın vahşî emperyalizmini korkunç bir kuvvetle sarsmış ve uçurumun kenarındaki bize bir dayanak noktası meydana getirmiştir. 60 milyon Hint Müslümanı, Mısır, Cezayir, Fas, Afgan, Türkistanlı, Türkiye'nin geleceği ile yakından ilgileniyor. —Yeşilordu ve Bolşeviklerin başarıları. —Yunanistan'da Kralcılarla Venizeloscuların çatışması. —Amerika Avrupa işlerinden ellerini çekti. —Maraş'ta ilk çatışma. —Bafra mitingi. **İzmir'e Doğru:** Yaşamak istiyoruz. **İkdam:** İttihatçı zihniyeti. —Almanya'da amele hareketinin neticesi. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Vahim dakikalar. **Vakit**'te, Senato eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, Wilson'a vaatlerini hatırlatarak Halifelik merkezinin İstanbul'dan uzaklaştırılmasındaki sakıncaları izah etmiştir. **Yenigün**'de Y. Nadi: Şark ve Garp. **Alemdar**'da R. Cevat: Biz hakkımızı helal etmedik. **İleri**'de C. Nuri: Birlik ve muhalefet. —Londra Konferansı. —Elçiler Konferansı. —Amele Konferansı. **Karagöz**'de, halk canıyla başıyla uğraşırken, birbirine girmeğe, dalaşmağa başlayan gazetecilerin ağzını yapıştırmak için Karagöz tutkal kaynatıyor.

29 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal'in bugünkü telgrafları: 1) Bir genelge ile Akbaş Cephaneliği olayını duyurdu ve 61. Tümen Kumandanı Kâzım Bey'den, Köprülü Hamdi Bey'e fedakârca ve cesurca hareketinden ve gıpta edilecek başarısından dolayı teşekkürlerinin bildirilmesini istedi. 2) Nazilli'de Refet Bey'e: Fransızların genişleme çabalarına karşı gerilla savaşı yapılması. 3) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Sivas Şubesi'ne: Her tarafta derhal mitingler yapılarak Maraş'ta Fransızların ve Ermenilerin yaptıkları katliamın protesto edilmesi. (**Nutuk,** ves. 239 b,c; **ATTB**: 174; **Özalp**: 92)

2. Maraş'ta çarpışmalar devam ediyor. 400 Ermeni esir alındı. Türklerin cephanesi bitti. Halk şehri terketmeye başladı. Erzincan'dan iki dağ topu Maraşlıların yardımına gönderildi. (**Bağdatlıoğlu**: 100; **Y. Özalp**: 111; **Goloğlu 3**: 75)

1920 - OCAK

★ Ermeniler Zeytin'den Maraş'a haber getiriyor. Ermeni birliği başkanı, Fransız askerleri ve Ermeni lejyonerlerine samimî duygularının bildirilmesini rica ederek faydalı ne gibi yardımlarda bulunabileceğini soruyor. (**Véou: 168)**

3. Fransızlar tarafından dün tutuklanan İstanbul Milletvekili Reşat Hikmet Bey, yapılan girişimler sonucu serbest bırakıldı. Reşat Hikmet Bey, dün İsviçre'den dönmüştü. (**ATTB:** 178) ★ İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin tutukluluk süresi birinci yılını doldurdu. Ziya Gökalp, Malta Yeniverdela Kışlası'ndan eşine ve kızlarına yazdığı mektupta, bugün ikinci yıla girdiklerini belirtti. "İnşallah bu kara günlerin ak günlerini de görürüz" diye yazdı. (**F.A. Tansel:** 166-169)
4. Yunan Savaş Şurası, Venizelos'un başkanlığında Sakız'da toplandı. Şûra, Manisa Cephesi'ndeki Yunan kuvvetlerini acilen artırma kararı aldı. Yüksek Komiser Steryadis, Başkomutan Paraskevopulos, Küçük Asya Seferi Komutanı Komminus ve iki ordu komutanının katıldığı toplantıda, komutanlar arasındaki anlaşmazlıklar da tartışıldı. Venizelos, Selânik'teki Genel Komutanlık'tan bir Türk saldırısının yakın olduğu yolunda haber almıştı. Şûra'nın aldığı karar gereğince 18 Şubat'tan başlayarak Selânik'te bir tümen kurulacak ve Ayvalık Tümeni adıyla İzmir'e gönderilecektir. (**KASÖT:** 93; **Nider:** 133)
5. Rauf Bey, Ankara'ya gönderdiği telgrafta, mebusların Mustafa Kemal'e büyük saygı duyduklarını, fakat Meclis Başkanı seçilmesini değil, dışardan nigehban (bekçi, gözcü) olarak milletin başında kalmasını uygun gördüklerini bildirdi. Meclis açılmadan önce Ankara'da Mustafa Kemal'in Meclis başkanlığına seçilmesi, böylece Meclis saldırıya uğrarsa Mustafa Kemal'in mebusları Anadolu'da toplamasına fırsat verilmesi kararlaştırılmıştı. Rauf Bey'in bildirdiğine göre mebuslar, Mustafa Kemal'in başkanlığa seçilmesini, Meclis'in dışardan yönetildiği izlenimi vereceği için istemiyorlar. (**Yak.Tar.** III: 241. Cevap: 29/30.)
6. Bitlis Valiliği'ne atanan Mirliva Hasan (hsn?) Paşa İstanbul'dan yola çıktı. İzmir Valiliği'ne ise bu görevi kabul edecek biri bulunamadığından atama yapılamıyor. (**YG:** 30)
7. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, azınlıklar üzerindeki Türk egemenliğinin kaldırılması için bir rapor hazırladı. Bristol'a göre, ırkları meydana getiren halklar da henüz kendi kendini yönetecek durumda değil. Türkler de hem kendilerini, hem başkalarını yönetmede yeteneksiz. Türk yönetiminin herhangi bir bölgede kurulması cinayet olacak. (**Evans:** 266)
8. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, 166 şehir ve kasabadan kendilerine çekilmiş olan ve İstanbul'un Türklerden alınacağı haberlerini protesto eden telgrafları Londra'ya gönderdi (**Şimşir** I: 346).
9. Paris'teki İngiliz Heyeti adına C.C. Garbett adına Hükümet'e verilen raporda Kürtlerin giderek Türklere yaklaştığı, Türklerin de Sultan'ın otoritesine bağlı

1920 - OCAK

özerk bir Kürdistan önerdikleri bildirildi; Kürdistan'ın Türk hakimiyetine dönmemesi için İngiliz ve Fransız Hükümetlerinin anlaşarak özerk prensliklerden oluşacak bir Kürt Federasyonu üzerinde çalışılması önerildi. (Ahmet Mesut, **İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 111-113)

10. **Albayrak**'ta Mithat: Kahramanlar, mücahitler, tarihini fertleri nazarında canlandırmaya muvaffak olan milletimizden çıkar. **The New York Times**'ta Amerika'daki Yunanistan büyükelçisinin sözleri: Türkler kadercidir, yoruldular, Barış Konferansı'nın bütün kararlarına boyun eğecekler. (**Ulagay:** 79) **İkdam:** Cemiyet-i Akvam'ın merkezi konusunda iki görüş: Kudüs veya İstanbul. —İsviçre'de İttihatçılar. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Bolşeviklik, Avrupa'ya, Amerika'ya sirayet edemez. Müttefikler hata yapmasaydı, Rusya'da da yaşayamazdı. **Alemdar**'da R. Cevat: Mebuslar geldiler de ne oldu? Fındıklı Sarayı'nın muhteşem salonlarında toplanıp konuşmakla, dertleşmekle, halleşmekle, her şey bitti mi? Ne idi o telaş... **İfham**'ın başyazısı çıkarılmış. **Yenigün**'de Y. Nadi: Sulhümüz ve Amerika. —Misak-ı Millî. —İzmir Valiliği'ne bir türlü gitmeyen Emin Bey'in maalesef infisali (görevden ayrıldığı) haberi alınmıştır. Yeni vali henüz tayin edilmedi. İzmirliler Tevfik Paşa'nın fevkalade vali olarak tayinini istiyorlar. **Diken,** Alemdar'ın dört sayfadan iki sayfaya inişini Hürriyet ve İtilaf'ın durumuna bağlıyor.

29/30 - PERŞEMBE/CUMA

1. Mustafa Kemal, Rauf Bey'in 28 tarihli yazısına cevap vererek, seçilme ihtimali yoksa Meclis başkanlığına adaylığının konulmamasını istedi. Başkanın muhakkak İstanbul'da bulunması şart görülüyorsa, seçildikten sonra istifa edebileceğini, başkan seçilmesindeki anlamın Kuvayı Milliye'nin gücünü göstermek ve ilerde kötü barış şartları karşısında milletin bütün kuvvetlerini Meclis başkanı sıfatıyla savunmaya yöneltmek olduğunu belirtti. Görünen işaretlerden millî savunmaya girişme zamanının yakın olduğunu sandıklarını, eğer bunda bir eksiklik olursa sorumlusunun kendisi olamayacağını bildirdi. (Nutuk, ves. 231)

2. Mustafa Kemal, Karabekir'e, aldığı bir takım haberleri aktararak Azerbaycan Hükümeti'nin uyarılmasını İstedi. Bu haberler şunlar: 5.000 İskoçya askerinin Batum yoluyla İstanbul'dan Azerbaycan'a sevkedileceği, Müsavat Hükümeti'nin Bolşeviklere karşı İngilizlerle birleşme yanlısı olduğu, güvenilir olmadığı Karabekir'in 5 Şubat'ta cevabı: Kuvvet sevkedilirse gereken tahribatın yapılacağını o havaliye geçenler temin etti. (**Karabekir 1:** 433)

30 - CUMA

1. İtilaf Devletleri'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımaları üzerine Üniversite'de Azerbaycan için bir toplantı yapıldı. Halide Edip, Yusuf Akçora, Ruşen

1920 - OCAK

Eşref, Hamdullah Suphi, birer konuşma yaptılar. Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın bir sözcüsü ise şöyle konuştu: Azerbaycan'ın işçi ve köylülerine Türkiye işçi ve çiftçilerinin selamlarını gönderiyoruz. Yakında kapitalizmin zulmünden de kurtulmalarını diliyoruz. (**Vakit, İkdam, Tas.Ef.** 31)

2. Maraş'tan gelen haberler üzerine Sivas'ta bir miting yapıldı. Halk, Valilik'ten silah istedi ve Maraşlıların boğazlanmasına seyirci kalamayacağını bildirdi. Amasya'da da aynı amaçla bir toplantı yapıldı. (**Coşar:** 31) ★ Erzurum Murat Paşa Camii'nde Karabekir tarafından şehitler için mevlit okutturuldu (**Albayrak:** 1 Şubat).

3. 23 Ocak'ta başlayan Türk Matbuat Kongresi sona erdi. Emine Samiye Hanım yönetim kuruluna seçilen ilk kadın oldu. (**Vakit, YG:** 31)

4. Eski 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa (Sabis), tutuklu bulunduğu Malta'dan İngiliz Savaş Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, tutuklanmasını haksız ve delilsiz olarak niteledi ve bu durumu şiddetle protesto etti (**Şimşir 2:** 342).

5. Anadolu'ya silah kaçırmak amacıyla bazı subaylar İstanbul'da Namık Grubu'nu kurdular (**TİH VII:** 109).

6. Ermeni General Mayöran adına Nersisof, İslam Şûrası tarafından yönetilen Zaruşat (Arpaçay) halkına bir bildiri yayımlayarak, 48 saat içinde teslim olmalarını, değilse top ateşi ile evlerini yıkacağını, ailelerine gelen zarardan sorumlu olmayacağını bildirdi. Bildiride büyük devletlerin Ermenistan'ı tanıdığı, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında bir savunma anlaşması yapıldığı, teslim olunursa Ermenilerin İslamları keseceği gibi propagandalara aldanılmaması gibi hususlar da yer alıyor. (**Ermeni Mezalimi:** 8)

7. Bir vapurla Yemen, Medine ve Beyrut'tan İstanbul'a bir kısım Türk esiri daha getirildi. İngilizlerin elinde 40.000 Türk esiri kaldı. Bunların Mart sonuna kadar gelmiş olacağı tahmin ediliyor. (**YG:** 31).

8. **Vakit:** Odesa'dan 9.000 mülteci. **İkdam:** Osmanlılık ve Türklük. **İfham,** sansür tarafından bugün çıkartılmadı. **Peyamı Sabah:** Berlin kanlı gösterileri. **Alemdar'**da Refik Halit, Damat Ferit'e çatan İzmir'e Doğru ve Müdafaa-i Milliye (!)'ye hücum ediyor: Küfür, iftira, meydan okuma, harp ve hile teranesi... **Yenigün:** Odesa'da vaziyet tahammül edilemeycek durumda.

31 - CUMARTESİ

1. Meclis Başkanlığı için seçim yapıldı. Daha önce kararlaştırıldığı halde, Rauf Bey, Kara Vasıf ve arkadaşları Mustafa Kemal'i başkanlığa aday göstermediler. Dördüncü oylamada, Saray'ın da önerdiği İstanbul milletvekili Reşat Hikmet Bey, 115 mebustan 65'inin oyunu alarak başkan seçildi. Başkan vekilliklerine Hüseyin Kâzım Bey (97 oy), Mecdi Efendi (72 oy) seçildiler. Reşat Hikmet Bey

1920 - OCAK

yaptığı konuşmada, Osmanlı milletinin üzerinden savaş kâbusunun kalktığını, karşılıklı güven ve tam birlik içinde olunursa, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunabileceğini söyledi. (**MMZC:** 37; **TV:** 3767; **Vakit, İkdam, PS, Alemdar: YG:** 1 Şubat)

2. Erivan Ermeni Cumhuriyeti'nin İtilaf Devletleri tarafından tanınması, Adana Ermenileri tarafından kutlandı (**Albayrak:** 23 Şubat).
3. 14/15 gecesi Urfa'yı terketmiş olan Jandarma Kumandanı Ali Saip Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, bazı aşiret kuvvetleriyle birlikte Urfa'ya yürüdüğünü bildirdi. (**Ali Saip:** 82; **Véou:** 234)
4. Tokatlılar, Mebuslar Meclisi'ne, İtilaf Devletleri temsilcilerine, basına ve Temsil Kurulu'na çektikleri telgrafta, barışın geciktirilmesini, Güneydoğu'da yapılan toplu kırımları, Reşat Hikmet Bey'in (28'de) tutuklanmasını protesto ettiler. Telgrafta "Mertçe ve kahramanca bir ölümü, yaşamaya tercih edeceğimizi arzeyleriz" denildi. (**Asarkaya:** 29) ★ Fransızların Maraş'taki tutumunu kınamak için Kastamonu'da bir miting yapıldı (**Coşar:** 2).
5. Türkiye'nin başına bela kesilenlerden biri de eşkıya. 1 Aralık'tan bu yana geçen iki ay içinde Düzce'de 172, Bolu'da 70, Ereğli'de 19, Zonguldak'ta 13, Hendek'te 4, Bartın'da 19, Çaycuma'da 5, Gerede'de 30 kişi yakalandı. Bolu ilinde sıkıyönetim uygulanıyor. (**TİH** VI: 45; VI(1974): 91
6. Odesa'dan İstanbul'a iki vapur dolusu Rus mülteci daha geldi. İtilaf Devletleri temsilcileri, Bolşeviklerin önünden kaçan ve içlerinde bir çok soyluluk ünvanı taşıyan Beyaz Rus'un bulunduğu mültecileri barındıracak tedbirler aldılar. İngilizler Büyükada'ya 10.000 kişi yerleştirecek. Fransızlar da Heybeliada'yı hazırlıyor. Çeşitli nedenlerle İstanbul'a sığınmış kişilerin sayısı 1.336.689'u buldu. Bunlardan 442.775'ini Balkan Savaşı'nda ve Genel Savaş'ta Rumeli'den gelenler, 407.900'ünü Doğu illerinden gelip henüz yerlerine gönderilemeyenler, 335.883'ünü Savaş'tan sonra geri dönen Rum ve Ermeniler, 142.131'ini İzmir işgalinden kaçanlar, 8.000'ini Soma-Bergama depreminde evsiz kalanlar teşkil ediyor. Bunlardan 600.000'i İstanbul'da kalmak istiyor. İleri Gazetesi, bu şartlarda mültecilerin barındırılmasının çok zor olduğunu, çünkü Rusların yüzbinleri bulacağını yazıyor. (**İleri:** 1, 3; **İfham:** 2 Şubat)
7. **İkdam:** Kardeş Azerbaycan'ın istiklalini kutlama yolunda Darülfünun'da dünkü tezahürat. **Tasviri Efkâr:** Cemiyet-i Akvam işe başlarken. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Hükümet iç ve dış siyasetteki görüşünü açıkça belirtmelidir. Şimdiye kadar hem Kuvayı Milliye'yi hem devletleri idare etmeye çalıştı. Olmadı. **Vakit:** Azerbaycan'ın yavru sancağını taziz. Şehit Osmanlı Türkleri, Doğu'da yarattıkları istiklal fecriyle müsterih olabilirler. **Alemdar:** Harp mebusları suçludur. **Yenigün:** Hindistan'da Hilafet Kongresi'nin kararları. Hint Müslümanları, Türkiye barışının İslam âleminin emellerine uygun olmasını elzem buluyorlar.

1920 - ŞUBAT

1 - PAZAR

1. Maraş'ta çarpışmaların 12. günü. Türklerle Ermeniler eksi 18 derece soğukta birbirlerini yoketmek için bütün güçlerini kullanıyor. Şehrin batı kesimi bütünüyle Türklerin eline geçti. Dört Amerikalıyı Antep'e getiren otomobil, Başgöz civarında çeteler tarafından durduruldu, içindekiler öldürüldü. (**Abadi:** 29; **Y. Özalp:** 119) ★ Samsun Belediyesi önünde yapılan mitingde Maraş'ta Fransızlar ve Ermenilerin tutumu protesto edildi (**Jaeschke 1:** 87; **Kocatürk:** 101) ★ Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Yüksek Komiserlere gönderdiği çok sert bir telgrafla Maraş'ta Fransızların ve Ermenilerin Türklere yaptığı zulmü protesto etti. "Türkler artık zilletle yaşamaktansa şerefle ölmeyi ve ölürken de kendini öldürmek isteyenlerden birçoklarını her halde beraber götüreceklerini söylemek mecburiyetinde kalıyorlar" denilerek İlahî adaletin bir gün dökülen masum kanlarının hesabını soracağı belirtildi. Dernek Başbakanlığa ve İçişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta da Maraş'taki zulme son vermek için etkili girişimlerde bulunulmasını istedi. Aksi halde dört günlük mesafede olan Maraş'a erkeklerle birlikte yardıma koşulacağı anlatıldı. (**Baykal 3:** 34-35) ★ Kastamonu Valisi Cemal Bey, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne gönderdiği yazıda, Kastamonu'da Müdafaa-i Vatan Kadınlar Cemiyeti'nin kurulduğunu ve faal çalışmalar yaptığını haber verdi (**Baykal 3:** 48).

2. 200 İngiliz askeri, bir yüzbaşı komutasında Bandırma'ya çıktı. Bandırma Kaymakamlığı durumu Karesi (Balıkesir) Mutasarrıflığı'na, burası da İçişleri Bakanlığı'na bildirdi. Bakanlık, alınması gerekli tedbirleri Başbakanlık'tan sordu. İngilizler, Bandırma'dan 200 araba ile Karacabey-Susurluk yönüne silah kaçırıldığını ve bunu aradıklarını söylüyorlar. İngilizler Kuvayı Milliye'nin sıkıştırması sonucu, 11 Şubat'ta Bandırma'yı terkedecekler. (**Gökbilgin** II: 361; **Tansel** III: 24)

3. Şehrin savunmasında uygun görülecek yerleri saptamak üzere İzmir'e bir Yunan haritacı grubu geldi. Arazi üzerindeki keşfini 1 Nisan'da tamamlayacak olan komisyon 1: 250.000 ölçekli bir harita ile birlikte raporunu sunarken, Aliağa'dan başlayan Gediz geçitleri-Manisa Dağı-Kuzeydoğu ve güney yamaçları-Kemalpaşa doğusu-Alaman Gölü çizgisini, savunma için uygun gördüğünü bildirecektir. (**YOİ:** I: 232)

4. Mebuslar Meclisi'nde kâtiplikler için seçim yapıldı: Hüsrev (Trabzon), Emin (Niğde), Kâzım Hüsnü (Konya), Zeki (Gümüşane) (**MMZC:** 46). ★ 10 Ocak'ta yapılan mebus seçimlerini kaybeden Dürrizade Abdullah, Şeyhülislamlık Müsteşarlığı'na atandı. Dürrizade Abdullah, Şeyhülislam iken 10 Nisan tarihli fetvasında Kuvayı Milliyecilerin öldürülmesi gerektiğini savunacaktır. (**Jaeschke 1:** 87)

1920 - ŞUBAT

5. Bakanlar Kurulu, Hollandalı pilotlardan Kopen'in Viyana-İstanbul yolu ile Cava'ya yapacağı hava gezisinde Türkiye toprakları üstünden geçme ve yere inme isteğini görüştü. Bu isteği doğal karşılamakla birlikte, işgal altındaki bölgeler halkının galeyan halinde bulunması nedeniyle, yapılması mümkün bir yanlışlığa karşı sorumluluk alamayacağını kararlaştırdı. Konu 18 Mart'ta yeniden görüşülerek buna uygun bir cevap verilmesi kararlaştırılacaktır. (**Gökbilgin** II: 330)

6. **İfham:** Avrupalılar Genç Türk'ü İstanbul'da arıyorlar. O daha doğuda, bütün Türk illerinin ortasında ve en hakim noktasında bulunuyor. İstanbul'un çocukları bile genç değildir. Azerbaycan Türklüğün ümit diyarı olacak. —Türkler İstanbul'un, İstanbul Türklerindir. **Alemdar**'da R. Cevat, Türklerin savaşa severek girdiği iddiasına cevap veriyor: Hayır! Hayır! Hayır!.. Bu ikinci cinayeti teamüden işleyen zat kimdir? Nerelidir? Ne sıfatla Osmanlılık hakkında söz söyleyebiliyor? —"Aydede", mebuslara çatıyor: Merhaba Sivas kuzuları, Ankara keçileri! Ağıla mı geldiniz? Niye koç Ankara'da kaldı? Âdeti uzaktan mı toslamaktır? Rütbesiz, mesnetsiz kalmış. Dağdan dağa kaçar, rast geleni toslar. Ecelinize ayağınızla mı geldiniz? **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Hükümet için kabiliyet ister. —Kolçak'ın ordusu ne oldu? **İkdam:** Cihan anarşisi. **İzmir'e Doğru:** İngiltere ve Bolşevizm. —Mehmet Akif'in Zağanos Paşa Camii'nde 23 Ocak tarihli konuşması. **Kurtuluş** Dergisi'nin 5. ve son sayısı. **Açıksöz:** Dünya büyük bir inkılabın eşiğinde. Zulüm ve tahakküm hiç bir vakit ayakta duramaz. **Albayrak'**ta Mithat: Maraş İslam ahalisi, Fransız maskesi altındaki Ermeni canavarlarına doğrattırılıyor. İnsaniyet ağlasın. **Yenigün:** Dahiliye Nazırı Şerif Paşa'nın istifası. —Meclis-i Mebusan'dan neler bekliyoruz? **Times**'ın İslam ülkelerindeki İngiliz başarısızlığı ve Enver Paşa'nın büyük ordulara kumanda ederek başarılar kazandığı yolundaki yayını. Gazetenin bugünkü sayısı İstanbul'da toplattırılacak ve her nüshası el altından 20 İngiliz lirasına satılacaktır. (**İr.Mil.** 23) **Askerî Mecmua'**nın 11. sayısı.

2 - PAZARTESİ

1. Maraş'ta çarpışmalar devam ediyor. Bir Ermeni mahallesi tamamen yandı. Göksun çevresinde 80 atlı, 120 yaya kuvvet toplayan Yörük Selim, şehrin kıyılarına geldi. (**Y. Özalp:** 121) ★ Trabzon'da yapılan mitingde Maraş halkının yanında olunduğu belirtildi (**PS, Coşar:** 3).

2. Ödemiş-Hacılyas İstasyonu arasında, Kuvayı Milliye, içinde Yunan askerleri de bulunan bir treni havaya uçurdu. Çarpışmalarda Hasan Hüseyin Efe vuruldu. (**Şefik** III: 45) ★ Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlık'tan izmir'de büyük bir tehlike yaratan Yunan kuvvetlerine karşı alınacak tedbirlerin hemen bildirilmesini istedi (**HTVD** 21, ves. 534, 535).

1920 - ŞUBAT

3. İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Ryan, Türkiye'yi egemenlik altına almak için "Böl ve yönet" politikasına uygun bir plan hazırladı. Planda özetle şöyle deniyor: Millî akıma karşı hoşgörü siyasetini bırakalım. Ilımlılarla İtilafçılardan bir grup yaratalım. Başında Padişah'ın bulunacağı bu gruba, katlanılabilir bir barış önerelim. Bu barış, Türk bağımsızlığı görüşüne saygı gösteren formüllere bürünsün. İtilaf Devletleri'nin isteklerini yerine getirecek bir hükümeti başa geçirelim... (**Sonyel:** 166)

4. Mustafa Kemal, bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkez ve yönetim kurullarıyla Kayseri ve Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetleri merkez kurullarına çektiği telde, Maraş'ta Bitlis defterdarının eşinin sekiz düşman öldürdüğünü, erkeklerin arasına karışarak savaştığını bildirdi, kadın-erkek birlikte çarpışan milletin başarıya ulaşacağını belirtti. (**Borak 2:** 153; **HTVD** 79, ves. 1747; **Baykal 3:** 9 "3 Şubat)

5. Karabekir, Temsil Kurulu'na, İtilaf Devletleri'nin aşırı davranışlarına sebep olmamak için son derece basiretli davranılmasını tavsiye etti. "Adeta bir tabiye meselesi halleder gibi" çeşitli ihtimallerin hesaba katılarak tedbirler alınmasını önerdi. Başka bir yazısında, Meclis'in Anadolu'da toplanması zorunluluğunun da düşünülmesini istedi. (**Karabekir 1:** 435, 436)

6. Beyrut kadısı ve bilginleri, Paris Barış Konferansı'na gönderdikleri muhtırada, Halifeliğin İstanbul'dan uzaklaştırılmasını, Türk Hükümeti'nin vasilik altına alınmasını, Müslümanlara karşı bir saldırı sayacaklarını bildirdiler. Muhtıra 29 Şubat'ta Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde okunacaktır. (**TİH** II/2: 102; **MMZC:** 207) ★ İsviçre'de bulunan Maliye eski Bakanı Cavit Bey'in, Şerif Paşa'dan, Nuri Bey'den, Talat Paşa'dan aldığı mektuplar (**Tanin:** 6.1.1946).

7. Siyonizmin lideri Weizman, İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon'a gönderdiği muhtırada, Nablus'ta güçlü bir Türk etkisi, Nablus ile Mustafa Kemal arasında sık bir haberleşme olduğunu ve Siyonist haberalma servisinin yardımıyla burada gizlenmiş binlerce bomba ve silah ortaya çıkarıldığını bildirdi (**Şimşir I:** 359).

8. Lenin, Kafkaslarda faaliyet gösteren On Birinci Kızılordu'nun komutanına çektiği telgrafta, Doğu halklarına karşı ihtiyatlı ve sabırlı bir siyaset izlenmesini, bu halkların Çarlığın emperyalist siyasetinden çok ezildikleri için Rus halkına karşı güvensizlik duyabileceklerini bildirdi.

9. Fransa'nın elindeki esir Türk subaylarından 14'ü Marsilya'dan İstanbul'a geldi (**YG:** 3).

10. Tokat Yedeksubaylar Yardımlaşma Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni güçlendirmek amacıyla 45 kişiyi toplantıya çağırdı (**Asarkaya:** 31).

11. **İleri:** Şark meselesinin hal ve tayini için Üçler Meclisi'nin yakında Londra'da toplanacağı söyleniyor, fakat Türkiye sulhu, Paris'te imza edilecekmiş. **İf-**

1920 - ŞUBAT

ham'da A. Ferit, Ali Kemal'in dünkü Peyamı Sabah'ta "Hükümet için kabiliyet ister" sözlerini geri çeviriyor: "Evet!" **Alemdar**'da Refik Halit: Yeni bir yavru daha: Millî Misak. Aman Allahım ne çirkin, ne gayri millî bir kelime... (**Ilgar:** 39) **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal:Vazifemiz ne idi, ne oldu, ne olabilir? **İkdam:** Türkiye ve İslam âlemi. **Hakimiyeti Milliye:** Asya'nın esrar dolu sinesi sarsılıyor. Kafkas üzerinden Anadolu'ya, Bulgaristan'dan Fransa'ya, Mısır'dan bütün Afrika kıyılarını izleyerek Septe Boğazı'na, Türkistan'dan Himalaya Dağları'na doğru uzanan bir isyan akımı var. Bu akım Asya'dan geliyor, veya orada dayanak buluyor. —Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin üç İstanbul gazetesini kınayan telgrafı (Yeni harflerle: **Mehmet Kaplan vd.** I: 218). **İradei Milliye**'de Le Temps'ın yayınına cevap: Türkler yalnız Anadolu'da değil, insanlık âleminde bir kuvvettir. Bolşevik cereyanının önüne geçmek isterseniz, milletlerin millî namus ve haysiyetini müdafaa ediniz. Tarihlerini zulüm ve haksızlık ile lekeleyen Fransızlar, bizden Bolşeviklere karşı mücadelelerine yardım beklemesinler. —Maraş'ta kahraman bir Türk kadını. **Yenigün:** Büyük Türk dostu Piyer Loti, Fransa Hariciye Nezareti'ne Türk davasının parlak bir müdafaanamesini takdim etti. —Divanıharp'te Karamürsel tehciri muhakemesi.

3 - SALI

1. Mustafa Kemal, Akbaş Cephaneliği soygununu bahane eden İngilizlerin Bandırma'ya asker çıkardıklarını, önemli sevkiyat noktalarını işgal ederek buralardaki silah ve cephanelere el koyabileceklerini hatırlattı. Böyle bir durumda tereddüte düşülmeden Kuvayı Milliye olarak karşı konulmasını istedi. 12. Kolordu, 56. ve I. Tümen'e yazılan yazıdan diğer kolordular da heberdar edildi. (**Nutuk,** ves. 240; **Özalp:** 93)

2. Mustafa Kemal, Rauf Bey'e ve Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e kurye ile gönderdiği mektuplarda, İskeçeli Arif Bey'den aldığı mektuptan söz etti. Batı ve Doğu Trakya'nın bir bütün olarak ele alınması ve ikisi üzerinde birlikte hak iddia edilmesinin yanlış olacağını bildirdi. Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin bir an önce ıslah edilmesini, Batı Trakya'yı kurtarmak için Doğu Trakya'nın bir üs olarak kullanılmasını istedi. (**Nutuk,** ves. 251 a, b)

3. Harbiye Bakanlığı'na Fevzi Paşa (Çakmak) atandı. Mersinli Cemal Paşa'nın İtilaf Devletleri'nce istifa ettirilmesi üzerine 21 Ocak'tan beri bu göreve vekâleten Salih Hulusi Paşa bakıyordu. Askerî Şûra üyeliğinden Harbiye Bakanlığı'na getirilen Fevzi Paşa, bu görevde 18 Nisan'a kadar kalabilecek, Anadolu harekâtı aleyhinde bazı emirler vermekle birlikte, sonunda İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gidecektir. (**TV:** 3768; **İkdam, PS, İleri, Alemdar, Vakit, YG:** 5; **Göztepe:** 237)

1920 - ŞUBAT

4. Teğmen Şahin, Kilis çevresinde bir Fransız ulaştırma kolunu pusuya düşürdü. Fransızlar Antep'e gidiyorlardı. Şahin Bey'in müfrezesinde 100 gönüllü bulunuyor. (**Abadi:** 29; **Lohanizade:** 44; **İHH:** 14; **TİH** IV: 124; **Uzel:** 16) ★ Aydın Cephesi'nde akıncılar, Yunan gerilerine baskın yaparak bir miktar esir aldılar (**Özalp:** 96).

5. Prens Sabahattin'in "milli vicdana" bildirisi. Bugünkü tarihle kaleme alınan ve yarın basına verilecek olan bildiride, Türk dış siyasetinin temel taşı daima Fransa ve İngiltere dostluğu olmalıdır, denildi. Bildiride özetle şu görüşler ileri sürüldü: Meslek-i içtimaî ve siyasî uygulasaydık bugün derin bir ümitsizlik, bütün bu karşılıklı öldürmelerden hiç biri olmazdı. Türkiye'nin dış kurtuluşu, çökmeye yüz tutan Alman ve Rus toplumlarına dayanmaya değil, Müttefiklerle işbirliği yapmamıza bağlıdır. Özel hayatta, şahsî teşebbüs ve merkezsizlik uygulanmalıdır. (**İleri, Alemdar, Vakit, YG:** 6)

6. Dün Mut'tan hareket eden Fedaî Birliği, bir baskınla Mağara Bucağı'na girdi. Birlik, hazırlıklı olan Türkler tarafından karşılandı, Rum ve Ermeniler buna ses çıkarmadılar. (**KSİ:** 126)

7. Eskişehir Mutasarrıfı, Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin 18 Aralık tarihli isteğini cevaplayarak, Eskişehir'de seçkin ve aydın fikirli hanımlar tarafından derneğin bir şubesinin kurulduğunu, şubenin millî ve vatanî girişimlerine başladığını haber verdi (**Baykal 3:** 149). ★ Mustafa Kemal Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti başkanlığına telgrafında Maraş'ın Kayabaşı Mahallesi'nde oturmakta olan Bitlis defterdarının eşinin evden açtığı mazgaldan ateş açarak 8 düşman öldürdüğünü, erkek elbisesi giyerek savaşçılara katıldığını haber verdi (**Baykal 3:** 9).

8. Karabekir, Temsil Kurulu'nun Maraş'la ilgili 31 tarihli yazısını cevapladı. Maraş'a her türlü yardımın yapılmasını, ancak işe asker karışmıyor havasının verilmesini savundu. Burada kullanılacak topların da halk tarafından askerî birliklerden kaçırılmış gösterilip işin kitabına uydurulmasını istedi. Cevap: 6: "Tamamen hemfikiriz. O surette tedbirler alınmıştır". (**Karabekir 1:** 438) ★ Fransız Yüksek Komiseri Defrance, Güney Anadolu'da camilere halkı silah başına çağıran bildiriler asılmasını Türk Hükümeti'ne bir nota vererek protesto etti (**Jaeschke 1:** 87).

9. **İfham:** Mebuslar Meclisi, açıldığı günden beri her gün çalışıyor. (İfham, sansür tarafından kapatıldı. 14 Şubat'ta küçük boy olarak çıkacak ve yayınına 6 Mart'a kadar devam edebilecek). **İleri:** Bulgaristan, Barış Konferansı'na başvurarak asayişin idaresi için askerlerinin artırılmasına izin istiyor. **Alemdar**'da R. Cevat, savaşa Rus tehlikesi karşısında girildiği görüşüne karşı çıkıyor: "Dört baldırı çıplağın keyfi için girdik". —Aydede, mebusların Anadolu halkı tarafından seçilmediğini ileri sürüyor: Evet, Anadolu halkı da seçimlere seve seve, tıp-

1920 - ŞUBAT

kı Harbiumumî'ye girdiği gibi girdi. Harp mebusları öldürdü, sizler nihayet bir mide fesadına sebep olabilirsiniz. Yine Ocağın ateşine yandık. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Damat Ferit Paşa'nın hükümeti zamanında iç ve dış durumumuz daha iyi idi. Gitgide fenalaştı. Fenalığın kaynağı Kuvayı Milliye... **İkdam:** İtilaf Devletleri'nin Bolşeviklerle münasebetleri. **Tasviri Efkâr:** Muallimlerin maaşları. **Times:** Anadolu'da Fransızlara saldırı (**Ilgar:** 144). **Yenigün:** Yudeniç'in sonu. —Bela Kun Avusturya'da. —Y. Nadi: Londra Konferansı.

4 - ÇARŞAMBA

1. Padişah, Mustafa Kemal'e madalya ve nişanlarını geri veren 29 Aralık tarihli Hükümet kararını onayladı. Mustafa Kemal'in rütbe ve nişanları askerlikten atılmasından bir ay sonra 9 Ağustos 1919'da geri alınmış, ancak 2 Ekim'de kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti, bunları geri vermeyi kararlaştırmıştı. Mustafa Kemal, şimdi yalnızca askerlikten istifa etmiş sayılıyor. İngilizlerden korkulduğu için Padişah iradesi Takvim-i Vekayi'de yayımlanamıyor. Padişah'la Kuvayı Milliye arasında bu yumuşama dönemi uzun sürmeyecek, Mustafa Kemal ve arkadaşlarından bazıları 11 Mayıs'ta ve sonraki günlerde ölüme mahkûm edileceklerdir. (**Bel.** XXXII: 456; **HTVD** 82, belge 1793)

2. Rauf Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, Meclis'te bir grup kurmak için çalıştıklarını, her mebusu ayrı ayrı kazanmaya uğraştıklarını, önceden söz vermiş olanların bile Müdafaa-i Hukuk adından kaçındıklarını, çaresiz "Felah-ı Vatan" isminin kabul edileceğini bildirdi. Kabine konusunda da Ali Rıza Paşa'nın görevde kalması, ancak bazı bakanların değişmesi görüşünün belirdiğini anlattı. (**AÖAS:** 120)

3. İçişleri Bakanı Şerif Paşa, bugün Balıkesir Mutasarrıflığı'ndan aldığı bilgileri Başbakanlığa ulaştırdı. Buna göre, 1 Şubat'ta Bandırma'ya çıkan İngiliz kuvvetlerinin komutanı olan yüzbaşı, mahallî hükümet makamlarınca kendisine gösterilen Rum ve Ermenilerin evlerine girmeyerek ilkokul binasıyla çevresindeki bir İslamın evini zorla işgal etti. İngilizler, silah sevkedildiği gerekçesiyle 1 Şubat'ta Bandırma'ya 200 asker çıkarmışlardı. (**Gökbilgin** II: 361)

4. Urfa Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Saip, Viranşehir'e hareket etti. Ali Saip burada karargâh kurarak gönüllülerin başına geçecek ve 7 şubat'ta Urfa yönüne hareket edecektir. (**Véou:** 235)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Curzon'a: Fransız Yüksek Komiseri, Maraş'ta durumun ciddi olduğunu, Fransa'nın Hükümet'i uyardığını söyledi. Hükümet, milliyetçileri kontrol edecek durumda değil. Fransızlar, İngilizlerden destek istiyorlar veya Trakya'daki Fransız kuvvetlerini çağıracaklar. Ben de Fransızları desteklemek için İstanbul Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunacağım. (**Şimşir** I: 364)

1920 - ŞUBAT

6. Mısır'dan 405 Türk esiri daha yurda döndü (**PS:** 5). ★ İsviçre'ye sığınmış olan Cavit Bey'in günlüğünden: Parasızlıktan pek sıkıntıdayım. Kibarlara da o kadar çok borcum oldu ki, fazla ısrar etmeye lüzum yok. Emin 4.000 Frank gönderdi. Bir müddet de bununla idare olacağım... (**Tanin:** 6.1.1946)

7. Erzincan Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Heyet-i Faaliyesi'nden 12 kadın, Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne çektikleri telde, kuruluşlarını ve ilk kongrelerini yaptıklarını haber verdi (**Baykal 3:** 49).

8. Konya'da kapatılan Öğüt Gazetesi yerine çıkmakta olan **Halka Öğüt** Gazetesi de kapatıldı (**Nasihat:** 6). **İzmir'e Doğru:** Avrupa son kararını vermelidir. Türk için son söz, son karar, ölünceye kadar hayatı ve namusu uğrunda fedakârlık etmektir (Mustafa Necati). **İkdam:** Türk nasyonalizmi. —Rus mülteciler, şehrimiz için büyük bir derttir. **Yenigün'de** Y. Nadi: Hürriyet ve esaret. —İstanbul'un geleceği ve İngiltere basını. **İleri:** Eskişehir'den gelen mektup: Anadolu halkının derin bir kâbus içinde olduğu yolundaki yayınlar yanlıştır. Kuvayı Milliye tamamiyle halk kuvvetidir. Eskişehir'de geçen hiç bir olay yoktur ki, halkın tasvibinden kaçmış bulunsun. Kuvayı Milliye ayrı, halk ayrı değildir. **Alemdar'da** R. Cevat: Millet Meclisi binasında toplandıkları için zorunlu olarak Mebuslar Meclisi diyebileceğimiz topluluk içinde, Hareket-i Milliyeci İttihatçılar, eski İttihatçılar, her ikisine de dahil olmayanlar var. Eski İttihatçılarla, Hareket-i Milliyeci İttihatçılar çekişme halinde. İkisi de dışardan idare ediliyor. Başkanlık seçimini Berlin'den idare edilenler kazandı. **Karagöz'de** Hacivat: "Ne o Karagöz, dalmışsın. Sen bizim gazeteleri okumazdın". Karagöz: "Bizim haspaları değil, vilayet gazetelerini okuyorum. Ne varsa onlarda var. İstanbul gazeteleri sade suya. Havadisin koyusu, antikası bunlarda. Oku da için açılsın, yüreğine ümit gelsin" (Elinde İradei Milliye Gazetesi).

5 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal kolordulara ve güvendiği bazı kişilere gönderdiği gizli bir genelge ile genel siyasî durumun tahlilini yaptı ve onların görüşünü sordu. Mustafa Kemal, Türkiye'nin İtilaf Devletleri tarafından güçlü bir çember içine alındığını belirterek Sovyetlerin başarılarının barışı çabuklaştırabileceği görüşünü ileri sürdü. Sovyetlerle birlik olunarak İtilaf Devletleri'nin Türkiye ile Sovyetler arasına diktiği Kafkas Cumhuriyetlerinin yıkılmasını önerdi. Doğu'da seferberlik yapılmasını isteyen Mustafa Kemal, bunu gerçekleştirecek güçlü bir hükümet kurulmazsa, Temsil Kurulu'nun İstanbul'da bulunan üyelerini çekmeyi de önerdi. Genelgeye verilen cevaplar için bkz. 12, 16, 17, 20. (**ATTB:** 180; **HTVD** 15, ves. 388; **R. N. İleri:** 35; **Yerasimos:** 142; **Gökbilgin** II: 352 "Burada belirtilen direktifler, hayatî derecede önemi haizdir")

2. Bir İngiliz Birliği, Gelibolu mutasarrıfı ile memur ve sivil 10 kişiyi tutuklayıp götürdü. Heyecana kapılan halk mitralyözlerle tehdit edildi. Köprülü Hamdi

1920 - ŞUBAT

kumandasındaki çeteler, 26/27 Ocak'ta Gelibolu'da Akbaş Cephaneliği'ni soymuşlar ve silahları Anadolu yakasına taşmışlardı. (**HTVD** 48, ves. 1116)

3. Yeni Harbiye Bakanı Mustafa Fevzi Paşa (Çakmak), birliklere yayımladığı genelgede, bu zor zamanda Tanrı'nın ve büyük-küçük bütün arkadaşlarının yardımına güvendiğini bildirdi. Gazetecilerin sorularına verdiği cevapta, Hükümet'in Kuvayı Milliye ile değil, Meclis'le ilişkide olacağını söyledi. (**PS, İleri, Alemdar:** 6)

4. İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Ryan, Başbakan Ali Rıza Paşa'ya Mustafa Kemal'i şikâyet etti (**Jaeschke 1:** 88).

5. Bakanlar Kurulu, Van Valiliği'nden gelen yazıyı görüşerek, İngilizler Musul'dan bütünüyle çekildi ise buraya Osmanlı memurlarının gönderilmesini kararlaştırdı. Valilik yazısında, Zaho, İmadiye, Zibar ilçelerinde İngilizlerin, yönetimi yerel reislere terkettiği, bunların da Osmanlı yönetimi istedikleri bildirilmişti. (**Gökbilgin II**: 348) ★ Urfa Mutasarrıflığı'nın İçişleri Bakanlığı'na bildirdiğine göre, İngiliz siyasî memuru, aşiret başkanlarını Trablus'ta bir toplantıya çağırdı. Toplantıya tek bir aşiret başkanı katıldı, diğerleri toplantıya engel oldular.

6. Echo de Greece sahibi ve kral taraftarı Papadopoulo, İsviçre'de Cavit Bey'i ziyaret ederek, Yunanistan'daki Müslümanların Venizelos'a oy vermemeleri için haber gönderip gönderemeyeceğini sordu. Cavit Bey, Selânik Müftüsü'ne ve Makedonya Komitesi'ne bu konuda haber gönderdi. (**Tanin:**6.1.1945)

7. **Peyamı Sabah:** Birleşmeye engel nedir? Karşımızdakilerin görüşlere saygısızlığı ve samimiyetsizliği... Mustafa Kemal, bir Kabakçı tavrıyla tutuklanmamızı bile istedi. **Debats:** Anadolu'da millî hareket ve Bolşevikler. Rusya'dan dönen subaylardan bir kısmı, Mustafa Kemal'in yanına gönderilmektedir. (**Ilgar:** 146) **Alemdar'da** R. Cevat: Meclis'teki cereyanların kaynağı: İttihatçılar, Millî Hareketçiler, Harbiye Nezareti'ni ellerine almışlar. Rauf Bey, askerlik mesleğinden çekilerek çoktan atı almış Üsküdar'ı geçmişti. Diğeri ise devamlı bir çalışmayla, Harbiye Nazırı'nın safiyetinden ve kabinenin zaafından istifade ederek en yüksek bir askerî görevi elde etmiş ve Anadolu'ya müfettiş olarak resmen geçmiştir. **Yenigün'de** Y. Nadi: Mütareke hudutlarımızda. —Ali Ekrem'in şiiri: Âlem-i İslam'a. —İstanbul hakkında Ağa Han'ın beyanatı. **The Times:** Akbaş baskınından dolayı Maçka deposu işgal edildi (**Jaeschke 1:** 88). **The New York Times:** Ankara kızıl ve Bolşeviktir. Genç Türk Kızıl ordusu, yakında İstanbul'a yürüyecek! (**Ulagay:** 80) **Albayrak:** Azim ve iman karşısında, çelik burçlar devriliyor. (Gelibolu-Akbaş olayı). —Kırım kâmilen Bolşevikler tarafından işgal edilmiştir. **İkdam:** Londra Müslümanlarının duası. **Diken:** Mektep'te olmuş bir vaka. Muallim: Oğlum, ne ağlıyorsun? Talebe: Efendim, Alemdar Gazetesi babama küfretti. Muallim: Ağlama oğlum, demek baban şayan-ı hürmet bir adam imiş.

1920 - ŞUBAT

6 - CUMA

1. Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi çember içine almaları karşısında Kafkas Hükümetlerini yıkarak Bolşeviklerle birleşilmesi ve Doğu'da seferberlik yapılması ile ilgili görüşlerini Karabekir'e bildirdi (**Karabekir 1:** 441; **TİH** III: 56). ★ Mustafa Kemal, Karabekir'in 2 tarihli yazısına cevap vererek İstanbul'da tutuklanması ihtimali olan arkadaşlarının Ankara'ya geçmek için tedbirler almalarını istediklerini, İtilaf Devletleri hazırlıklarını yapıp harekete geçince tedbir almanın bir fayda vermeyeceğini bildirdi (**Karabekir 1:** 436). ★ Mustafa Kemal, Karabekir'e yazısında, Temsil Kurulu'nun durumu izlediğini ve müdahaleden sakındığını bildirerek şöyle dedi: Millî Meclis'in ve Hükümetin şimdi ve gelecekte tam bir güven içinde çalışmasına gavenilse idi Temsil Kurulu'nun görevi de kalmazdı. Bu güven bugün öncekinden daha fazla değildir. (**Özgül:** 135)
2. Rauf Bey ve arkadaşları Meclis'te Felah-ı Vatan Grubu'nu kurdular. Daha önce Ankara'da yapılan görüşmelerde, Anadolu'dan seçilen mebusların Meclis'te Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmaları kararlaştırılmıştı. Mebuslar bu adı kullanmaya cesaret edemediler. Grubun 70 kadar üyesi bulunuyor. Meclis, 160 mebustan 72'sinin katılmasıyla 12 Ocak'ta açılmıştı. Mustafa Kemal, mebusların bu cesaretsizliğine çok kızacak ve olaydan 7 yıl sonra 1927'de CHP kurultayındaki söylevinde grubun adını "Fellah-ı Vatan" olarak telaffuz edecektir. (**YG:** 7; **İleri:** 7, 9; **Alemdar:** 9, R. Cevat "Reha-yı Vatan"; **BTTD** 61: 14)
3. Rauf Bey'den Mustafa Kemal'e: Hükümet kabinede değişiklik yapmadan güvenoyu isteyecek. Askerlikten istifanızın kabulü ile tart işleminin kanunsuz sayılmasına dair irade çıktı (bkz. 4), ancak Takvim-i Vekayi'de yayımlanmayacak. Başbakan bunun şimdilik açıkça yayımlanmamasını sizden rica ediyor. Akbaş Cephaneliği'ne el koymamız, İngilizlere Bolşeviklerle birlikte hareket etmekte olduğumuz fikrini vermiş. (Akbaş'taki silahlar, Rusya'da Bolşeviklere karşı kullanılmak üzere depo edilmişti) (**Nutuk,** ves. 233)
4. Sivas kadınları, Nümune Mektebi'nde toplandılar. Maraş'a yardım için konuşmalar yapıldı. Yarım saat içinde 290 lira bağış toplandı. Mahallelerden de bağış toplanması kararlaştırıldı. (**İr. Mil.** 9; **Baykal 3:** 11, 50-59) ★ Mustafa Kemal, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Sivas Merkezi'ne, bu derneğin Amasya, Erzincan, Kayseri ve Bolu'da şubelerinin açıldığını haber verdi (**ATTB:** 186 **Baykal 3:** 10). ★ Pınarhisar'da Müdafaa-i Vatan Hanımlar Derneği kuruldu (**Armağan:** 201; **Baykal 3:** 63).
5. Mustafa Kemal'in genelgesi: Batum, Kars ve çevresinden 200.000 Rum'un Bolşevikliği bahane ederek Karadeniz kıyılarına geçmeleri Venizelos tarafından istenmiş, Amaçları Pontos Rum hükümeti kurmakmış. İlk teşebbüslerinin millî galeyan ile boşa çıkarılması için ilgilileri uyarınız. (**ATTB:** 187)

1920 - ŞUBAT

6. Albay Refet Bey, Küçük ve Büyük Menderes çevresindeki bütün millî kuvvetleri Menderes Grubu adı altında birleştirdi (**TİH** II/2: 109; **Şefik** III: 26). ★ Aydın Cephesi'ne İzmir Güney Cephesi adı verildi. Cephe kumandanlığına 57. Tümen Komutanı Şefik Bey atandı. Aydın Kuvayı Milliye Komutanlığı, Demirci Mehmet Efe'nin üzerinde kaldı. (**Tütenk:** 35)

7. Iğdır yakınlarındaki Karga Bazar köyüne saldıran Ermeniler, 30 ölü vererek çekilmek zorunda kaldılar (**TİH** III: 68).

8. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in raporu: Maraş olaylarıyla, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'deki durumu, yepyeni bir safhaya giriyor. İngilizler, her yerde hakim olmalıdır. Ağır barış şartları Türkleri Bolşeviklere yaklaştırıyor. Müttefikler dayanışma içinde olmalı. Türk iç politikasına karışmama siyasetinden vazgeçelim. Padişah'la ılımlıların durumunu kuvvetlendirelim. (**Şimşir** I: 366; **Jaeschke 1:** 150; **Bıyıklıoğlu:** 16, 51)

9. Kafkaslarda kurulu Yeşilordu kuvvetleri, Karadeniz kıyısında bulunan Soçi kentini işgal etti (**Karabekir 1:** 447).

10. **Hakimiyeti Milliye:** Meclis kapanamaz. —Faysal ile Fransa'nın yaptığı anlaşma. —Mısır'da İngilizlere karşı miting. —Hindistan'da İngilizlere karşı ayaklanmalar. —İrlanda'da ihtilal. —İzmir, Adana, Urfa, Kürdistan'ın durumları. —Doğu durumu, Kızıl ve Yeşil ordular. —Bulgaristan'ın durumu. —Kahraman bir Hanım. **Akşam:** Hükümet Meclis'ten güvenoyu almadıkça yeni bir sulh teşebbüsünde bulunmayacak. Öğüt'ten sonra Halka Öğüt Gazetesi'nin de İtalyanlar tarafından kapatılması üzerine Konya'da **Nasihat** Gazetesi yayımlanmaya başladı. **İzmir'e Doğru:** Kardeş Azerbaycan'ın istiklali, memleketimizin her tarafında neşeler, saadetler yarattı. **İkdam:** Prens Sabahattin Bey'in muhtırası: Meslek-i içtimaî. Her Osmanlı'nın umumî ve hususî hayatını kemiren buhrana karşı içtimaî, idarî ıslahat. **Tasviri Efkâr:** Umumî anlaşma lüzumu. **Vakit:** Sabahattin Bey'in millî vicdana hitabesi. **Yenigün**'de Y. Nadi: Türkiye ve İslam. **İleri:** Prens Sabahattin'in bildirisi. **Alemdar:** Rus tehlikesi, İttihat ve Terakki tehlikesi.

7 - CUMARTESİ

1. Ali Saip, Viranşehir'de başında bulunduğu aşiret kuvvetlerine Urfa'ya hareket emri verdi. Aşiret kuvvetleri, aşiretlerinin birbiriyle çekişmesini bir yana bırakarak "bir düğün alayı halinde" Urfa'ya yürümeye başladılar (**Ali Saip:** 84, 86; **Saral:** 224; **Véou:** 234) ★ Urfa ve Çevresi Millî Kuvvetler Komutanlığı, Fransız işgal komutanına bir ültimatom vererek 24 saat içinde Urfa boşaltılmazsa, kesin harekette bulunulacağını ihtar etti. Fransız komutan, "yetkim yok, yukarıya yazdım, cevap bekliyorum" karşılığını verdi. (**Saral:** 224; **Şapolyo 2:** 178)

1920 - ŞUBAT

2. İslahiye ve Antep'ten takviyeli bir Fransız birliği Maraş'a gönderildi. Birlik, akşam Maraş'a 5 km kala karargâhını kurdu. (**Véou:** 163; **Y. Özalp:** 128)

3. Mustafa Kemal, Rauf Bey'in dünkü yazısını cevapladı. Mebusların taviz vere vere nerdeyse etkilerini yitirdiklerini, gruba çok üye kaydetmek yerine, ilkelere bağlı bir grupla yetinmek gerektiğini, azınlıkta kalmanın göze alınmasını, en iyi Fevzi Paşa ile çalışabileceklerini bildirerek Hükümet'in düşürülmesini istedi. (**Nutuk,** ves. 234; **Yak. Tar.** III: 211, 243)

4. Harbiye Bakanlığı, İzmir İşgal bölgesinde Yunan kuvvetlerinin saldırısına karşı alınması gerekli tedbirleri Başbakanlığa bildirdi: Kuvayı Milliye bize zaman kazandıramaz. Bazı kolordu mevcutlarını artırmalıyız. Gerektiğinde seferberlik yapmalıyız. Birliklerimizi istediğimiz yere sevkedebilmeliyiz. Bütün silah ve cephanemize istediğimiz gibi sahip olmalıyız. Bunlar sağlanamadığı takdirde, gizli yapılacak hazırlık pek sınırlı kalır, kurtuluşu sağlayamaz. (**HTVD** 21, ves. 537) ★ İçişleri Bakanlığı, Başbakanlığa, Balıkesir Mutasarrıflığı'ndan gelen bilgiyi aktardı. Buna göre, Bandırma'daki İngiliz müfrezesine karşı Kuvayı Milliye kasaba dışında tertibat aldı. Bakanlık, Kuvayı Milliye'nin İngilizlere saldırmaması için mutasarrıflığa emir verdiğini de bildirdi.(**Gökbilgin II:** 362)

5. Sovyet devrimine karşı Sibirya'da ayaklanmış olan ve bir ara Urallara kadar ilerlemiş bulunan Amiral Kolçak, İrkutsk Devrimci Komitesi tarafından mahkûm edilerek kurşuna dizildi. Sovyetlere karşı İtilaf Devletleri'nin en büyük ümidi olan Kolçak, bu devletlerden geniş bir destek görüyordu. İtilaf Devletleri, Kolçak'ın yenilgisi üzerine ümitlerini Güney Rusya'da faaliyette bulunan Denikin'e bağlıyorlar. (**Jaeschke 1:** 88. Kolçak'ın yenilgisi hakkında: **Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi,** Aydınlık Y., 1975: 290) ★ Kızılordu, Odesa'yı Denikin kuvvetlerinin elinden aldı. Denikin ordusunun büyük bir kısmı esir düştü. Kalan kuvvetler ise son bir savunma hattı kurmak üzere Kırım'a çekiliyor. Odesa, İtilaf donanması tarafından 17 Şubat 1918'de işgal edilmiş ve 6 Nisan 1919'da boşaltılmıştı. (**Karabekir 1:** 447; **Coşar:** 9; **Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi:** 292)

6. Dün kurulan Felah-ı Vatan Grubu, içtüzüğünü hazırladı. Grubun merkez kurulu 9 kişiden oluşuyor. Yönetim kurulu üyeleri tarafından grubun toplantıları sıra ile yönetilecek; grubun yöneticileri ve aldıkları oylar şöyle: Celalettin Arif Bey (58), Hüseyin Rauf Bey (53), Vasıf Bey (44), Hamit Bey (36), Bekir Sami Bey (35), Selahattin Bey (35), Bahtiyar Bey (30), Rauf Ahmet Bey (28), Abdullah Azmi Efendi (32) (**BTTD** 61: 16). Cami Bey'in başkan seçilmesi: 6.3.1920.

7. Aydın (İzmir) Valiliği'ne İçişleri eski Bakanı Reşit Bey atandı. Bir süreden beri bu görevi kabul etmesi için yapılan teklifleri geri çeviren Reşit Bey, Başbakan'ın bu konudaki son ricasını kabul etti. Reşit Bey, Padişah'la görüştü. İzmir Valisi İzzet Bey'in 5 Ocak'ta ölümü ile bu göreve atanan Emin Bey, görev yerine gitmeden 14 Ocak'ta istifa etmişti. (**YG:** 8. 13: Göreve gitmeden istifa etti!)

1920 - ŞUBAT

8. Niğde Mutasarrıfı Tevfik Bey, Sivas Valiliği'ne Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Niğde'de bir şubesinin açıldığını haber verdi (**Baykal 3:** 60).

9. **Peyamı Sabah'**ta A. Kemal: Üç büyük devlet, İstanbul'dan ihracımızı, yani idamımızı imzaladılar sanırız. **İkdam:** Bulgaristan kadar da olamadık. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı yer yer sansürlü. **Yenigün:** Mısır'a muhtariyet verilecek. —Türkiye hakkında Hint Müslümanlarının teşebbüsleri. (Gazete, kâğıt darlığı yüzünden tek yaprak olarak çıkmaya başlıyor). **Alemdar'**da Sait Molla; "İngiliz siyaseti" başlıklı yazısında Türklerin İngiliz dostu olduğunu, halkın Anadolu "şekâvetkeranesi"ne nefret duyarak son seçimlerde sandık başlarına gitmediğini ileri sürüyor. **Alay** mizah dergisinin 5. sayısında Meclis Başkanı C. Arif'le alay ediliyor. Celalet Dinari: Ühü ühü!... Halilim, Halilim (Meclis eski başkanı Halil Menteşe), ben ağlamayım da kimler ağlasın! Boş bıraktığın makama bak kimler oturdu.(Ocağın üstüne biri oturmuş, yanında "Celalet Dinari" ağlıyor). —İfham-ı Bela'ya cevap.

8 - PAZAR

1. Güneydoğu'da ve Güney'de Fransızlarla çarpışmalar devam ediyor. Urfa'da: Garnizon komutanı Hanger, Ali Saip'i yola getirmek amacıyla Mutasarrıf Ali Rıza, Müftü Hasan, eski Müftü Şeyh Müslim, Belediye Başkanı Mustafa ve eşraftan bazı kimseleri Karaköprü'ye gönderdi. Ali Saip, Urfa'yı alacak güçte olduklarını söyledi. Fransız komutandan, teslim olmalarını istedi. Fransızlar öneriyi reddettiler. Urfa çevresindeki Fransızlara aynı anda saldırılar yapıldı. Demiryolu köprüsü ve demiryolu boyunca telgraf hatları tahrip edildi. Aşiretlerden derlenmiş kuvvetler, Fransız ve Ermeni kuvvetlerinin de yerini koruduğu Urfa'ya girdi. (**TİH** IV: 104; **Ali Saip:** 92; **İ. Doğru:** 15; **Saral:** 226; **Véou:** 236; **Karacebe:** 163) ★ Maraş'ta Norman komutasındaki Fransız kuvvetleri, dağ toplarıyla saldırdığı Mercimektepe'yi işgal etti. Şehri bombardımana tutan Fransızlar, Türk kuvvetlerini kuşattılar. Suriye'den gelen uçaklar, şehre bildiriler attı. Teğmen Dmaine, Norman adına General Quérette'in huzuruna çıkarak alınan emri bildirdi: 24 saat içinde durum düzeltilmezse Maraş'ın tahliyesi, durum düzeltilmiş ise savunmanın sağlamlaştırılması. Maraş'ta Fransız ve silahlı Ermeni mevcudu 7.000. Öte yandan Kılıç Ali kuvvetleri Kümbet Kilise'yi işgal etti. (**Bağdatlıoğlu:** 106; **Véou:** 164, 169; Tansel, **AKS:** 60; **Y. Özalp:** 129) ★ Dörtyol'da: Fransızlara baskın yapan millî kuvvetler, Fransız taburuna büyük kayıplar verdirdi. Ele geçirilen silahlar köylülere dağıtıldı. (**TİH** IV: 94, 117)

2. Ali Rıza Paşa Hükümeti'nde dışişleri, içişleri ve adalet bakanları değiştirildi. Dışişleri Bakanlığı'na, Mustafa Reşit Paşa yerine elçilerden Safa Bey, İçişleri Bakanlığı'na, Şerif Paşa yerine Bursa Valisi Ebubekir Hazım Bey (Tepeyran),

1920 - ŞUBAT

Adalet Bakanlığı'na da, Hadi Paşa yerine Kâzım Bey atandı. Hazım Bey'den boşalan Bursa Valiliği'ne 18'de İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Keşfi Bey atanacak. (**TV:** 3772, 3781; **İkdam, İleri, Alemdar, Vakit:** 9. **YG:** 15: Hazım Bey'in demeci) ★ Ali Rıza Paşa, Hazım Bey'e çektiği telgrafta, atandığını bildirerek Bakanlığı kabul etmesini istedi (**Tepeyran:** 11).

3. Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'e, Fransızların bir önerisini ve buna verdikleri cevabı bildirdi. Buna göre, Fransızlar İngilizlerden gizli olarak Ankara ile anlaşmak istiyor; Karadeniz kıyılarındaki limanlardan birinde Amiral Döbon Mustafa Kemal'le görüşmek istiyor. Temsil Kurulu bu öneriye verdiği cevapta, Fransızlar Ankara ile anlaşmak istiyorsa Kilikya, Maraş, Antep ve Urfa çevresinin derhal boşaltılmasını, Döbon Ankara'ya gelirse görüşüleceğini bildirdi. Karabekir ise, Hükümet varken Temsil Kurulu'nun böyle görüşmeler yapmasına karşı. (**Karabekir 1:** 456)

4. Dışişleri Bakanlığı, Harbiye Bakanlığı'ndan, Karadeniz Bölgesi'ne Rusya'dan yapılan Rum göçünün durdurulmasını istedi. Harbiye Bakanlığı 17'de bu isteği 3. ve 15. Kolordu Komutanlıklarına aktaracaktır. (**HTVD** 12, ves. 318-319. 3. Kolordu'nun 27'de cevabı: Kıyı halkı engel olacak.)

5. Trakya'daki 49. Tümen Komutanı Albay Şükrü Naili Bey, 1. Kolordu'ya yazdığı raporda, Trakya halkının psikolojisini anlattı: Eşraf çekingen. Bir tehlike anında fedakârlıkta bulunacağını sanmıyorum. Orta hallilerle köylülerin büyük bir kısmının, yurtlarını savunmak için iyi idare edilmek şartıyla seve seve her türlü fedakârlığa katlanacaklarını umuyorum. (**Bıyıklıoğlu 2:** 337)

6. Esat Paşa'nın başkanlık yaptığı Divanıharp, Kengırı (Çankırı) İttihat ve Terakki Şubesi Mesul Kâtibi Cemal Oğuz Bey'i, 5 Ermeni'yi katletme suçuna ortak olmaktan 5 yıl 4 ay, kaçak olan Nurettin Bey'i de yokluğunda 6 yıl 8 ay küreğe mahkûm etti (**YG:** 9).

7. Tokat Hürriyet ve İtilaf Şubesi, binasını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Şubesi'ne devretti (**Asarkaya:** 31).

8. **Açıksöz:** Kastamonu Gençler Kulübü, Azerbaycan'ın bağımsızlığını bir telgrafla kutladı. —İzmir'in tahliyesini bekliyoruz. **İzmir'e Doğru**'da Mustafa Necati: Mebuslarımızdan isteklerimiz: Cesaretli olun! **İkdam:** İstanbul ve İslam. **Tasviri Efkâr**'ın başyazısı sansür. **Chicago Tribüne:** Londra'daki Ermeni Komitesi Başkanı Papas Tomayan'ın Türkiye'den aldığı habere göre, Konya, Sivas, Ankara ve öteki yerlerde Türk milliyetçileri, ordu hazırlamakla uğraşmaktadırlar. Başlarında bulunan Mustafa Kemal Paşa, Tatar, Kürt ve Türklerle bir anlaşma yapmak için şimdi Azerbaycan'da bulunmaktadır(!) (**Ilgar:** 146) **Albayrak**'ta Mithat: Seçkin karakter sahibi olmayan milletler, müstakil mevcudiyet temin edemez. —Maraş olayları üzerine Erzurumluların İtilaf Devletleri'ne protestosu.

1920 - ŞUBAT

9 - PAZARTESİ

1. Başbakan Ali Rıza Paşa, Meclis'te ve Senato'da Hükümet programını okudu. Program'da millî iradenin Meclis'te toplandığı belirtilerek Temsil Kurulu'nun yetkisizliği anlatılmak istendi. Bazı mebuslar yurdun bölüşülmekte olduğunu belirttiler, Anadolu hareketini savundular. Hükümet, oylamaya katılan 108 mebustan 104'ünün güvenoyunu aldı. 1 oy boş çıktı. Numan Usta ile Ömer Fevzi olumsuz, Celal Nuri ise çekimser oy kullandı. 2 Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti, Temsil Kurulu'nun yoğun eleştirileri karşısında dün dışişleri, içişleri ve adalet bakanlarını değiştirmişti. Mebuslar Meclisi 12 Ocak'ta açılmıştı. Meclis, Türkiye'yi savundukları için Piyer Loti ve Ağa Han'a teşekkür edilmesini kararlaştırdı. (**MMZC:** 53; **Alemdar, İleri, YG,İkdam, Tas. Ef, PS, Vakit,** 10; **Nasihat:** 10, 11. 23: Rauf Bey'in nutku: **Nutuk,** ves. 235; **TİH** II/2:99; **Gologlu 3:** 58)

2. Ali Saip komutasındaki millî kuvvetler gece (8/9), Urfa'da Fransız karagâhını ele geçirdiler. Urfa hapishanesi boşaltılarak gençler silahlandırıldı. Urfa'nın yarısı Türk kuvvetlerinin eline geçti. Urfa'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesi ve bir yardım komitesi ile gençlerden oluşan Çanakkale Müfrezesi kuruldu. Urfa Türkleri sevinç içinde. Fransızlar şehre ateş ettiler. Karşılıklı ateş akşama kadar sürdü. (**Tarih IV:** 33; **Saral:** 229; **Ali Saip:** 95; **Şapolyo 2:** 179; **Albayrak:** 15; **Véou:** 238; **TİH** IV:104) ★ Fransız kuvvetleri, Maraş'tan ayrılmaya karar verdi. Türkler, Fransızları imha için hazırlık yaptılar. Ermeniler "Bizi bırakıp nereye gidiyorsunuz!" diyerek Fransızların peşine takıldılar. Şehirde ve çevresinde çarpışmalar oldu. Fransızlar şehrin Türkler tarafından sarılmasını önlediler. (**Véou:** 170)

3. Mustafa Kemal, komutanlara Yunanlıların genel saldırıya hazırlandıklarını haber verdi (**HTVD** 17, ves. 450). ★ 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın Harbiye Bakanlığı'na raporu: Yunanlılar, Nazilli ve Denizli'yi hızla işgal etmeleri için emir almışlar. Haber İzmir'deki Amerikan Konsolosluğu'ndan çıkmış. (**HTVD** 21, ves. 543)

4. Mustafa Kemal'in genelgesi: Temsil Kurulu'nun yaptığı bildirimlerin bazı yerlerde alınmadığı şikâyetleri var. Bu, halkın vicdanında bir çeşit ihmal ve ilgisizlik meydana getirir. Her türlü bildiri, merkez kurulları tarafından yönetim kurullarına, köylere kadar ulaştırılsın. (**ATTB:** 189) ★ Mustafa Kemal, Rauf Bey'den Felah-ı Vatan Grubu'nun programını, gruba dahil olan ve olmayan mebusların listesini istedi (**BTTD** 61: 16).

5. Gazetelere gönderilen bir bildiriye göre, İstanbul'da Fransız Muhipleri Cemiyeti adıyla bir dernek kuruldu. 20 Mayıs 1919'da da İstanbul'da İngiliz Muhipler Cemiyeti kurulmuştu. (**YG:** 10)

1920 - ŞUBAT

6. **İradei Milliye**'nin 24. sayısı: Müslümanlar gözünüzü açınız. İslam ufuklarını yeni kara bulutlar bürüdü. Bugün nerede Müslüman varsa orada kan ve ateş var. —Müslümanlar, Maraş'a imdat! (Maraş'a para yardımı kampanyası: 800.000 kuruş. Elbistan'dan 110.000 kuruş, Darende'den 112.000 kuruş, vb. —Mini mini Sabri'nin felaketzedelere kalp yüceliği. **Morning Post**'ta Azerbaycan'ın bağımsızlığı şerefine 30 Ocak'ta İstanbul Üniversitesi'nde yapılan toplantı: Kahrolsun İngiltere sesleri duyuluyordu (**Ilgar:** 149) **İleri:** Felah-ı Vatan Grubu. **Alemdar**'da R. Cevat: Ali Rıza Paşa Hükümeti, Reha-yı Vatan Grubu'na (?) alet olmamalıdır. "Buyurun iktidar" dememelidir. Cenab-ı Hak bu milleti bu parlak isimlerin makus hareketlerinden muhafaza buyursun! (Gazeteye göre grup 120 mebustan yüze yakınını içinde toplamış bulunuyor) **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Meclis-i Mebusan'ın dertleri: Meclis, millî teşkilat, Hükümet birbirine girdi. Kuvayı Milliye hadimleri, Hükümet'i devirip dilediklerini gibi bir hükümet kurmak istiyorlar. Böyle gecenin hayır umulur mu seherinden. **Tasviri Efkâr:** İtilaf Devletleri hazırlanıyorlarmış. Biz de hazır mıyız? **Yenigün**'ün 325. sayısında Y. Nadi: Hükümet Meclis'te. —Kabine'de tadilat.

10 - SALI

1. Maraş'ta çarpışmalar en kanlı devresine ulaştı. Türk kuvvetlerinin adeta dağılması üzerine bazı Maraşlılarda ateşkese gidilmesi görüşü belirdi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetim kurulunun karşı çıkmasına rağmen, Dr. Mustafa, ateşkes istemek üzere Fransız komutanına gitti. Komutan görüşmeyi yarına erteledi. Fransızlar Maraş'tan ayrılmak için hazırlık yapmaya başladılar. (**Bağdatlıoğlu:** 110; **TİH** IV: 94; **Y. Özalp:** 134; **Véou:** 174) ★ Urfa'da yönetimi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üzerine aldı. Fransızlarla çarpışmalarda Siverek aşiret kuvvetlerinin bir kısmına kumanda eden Sagıp yaralandı. Türkler, savunma için tedbirler aldılar. (**Ali Saip:** 103)

2. Mustafa Kemal, İstanbul'dan ve kolordulardan bölgelerdeki İtilaf askerî kuvvetleri hakkında bilgi istedi (**HTVD,** ves. 441-444). ★ Mustafa Kemal, Kolordularla ve Refet Bey'e yapılan girişimler sonucu Konya'daki Öğüt Matbaası'nda General Milne'in emriyle yapılan İtalyan işgalinin kaldırıldığını, Öğüt yerine Nasihat'ın yayıma başladığını bildirdi, bu genelgenin merkez kurullarına ulaştırılmasını istedi (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 141).

3. Albay İsmet, durumu incelemek üzere Ankara'dan İstanbul'a döndü. Gece (9/10), Karabekir'e çektiği telgrafta, Yeni Harbiye Bakanı Fevzi Paşa'nın da bu durumu uygun gördüğünü bildirdi. Karabekir bugün verdiği cevapta, İstanbul'da durumu inceleyecek birçok arkadaşları varken bu gidişi uygun görmediğini bildirdi. Temsil Kurulu üyesi ve Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey de İsmet Bey'le birlikte İstanbul'a gitti. Albay İsmet Ankara'ya 20 Ocak'ta gelmişti. 3 Nisan'da yeniden Ankara'da olacak. (**Karabekir** 1: 436; **Kansu** II: 534 "Şubat'ın nısf-ı ahirinde (son yarısında)"(?)

1920 - ŞUBAT

4. İngilizler, savaş suçlusu saydıkları Enver, Talat, Cemal Paşalarla arkadaşlarının teslim edilmesini Almanya'dan istediler (**YG:** 17; **Jaeschke 2:** 174).

5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: Milliyetçilerin isteği üzerine dışişleri, içişleri, adalet bakanları değiştirildi. Milliyetçi liderler, Hükümet'i avuçları içine aldılar. Maraş hâlâ kuşatılmış durumda. Adana'da Ermeniler bir miting yapmışlar, silahlanmak, milis örgütü kurmak istiyorlarmış. Fransızlar da herhalde bu istekleri kabul etmişler. (**Şimşir I:** 369, 370; **Ulubelen:** 199)

6. Başkan Necla Necip ve Sorumlu Yazman Fitnat imzalarıyla Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne gönderilen 16 tarihli yazıda, Yozgat'ta aynı amaçla bir kadınlar derneği kurulduğu ve derneğin bugün Ravza-i Nisvan mektebinde şehitler için mevlit okuyup Maraşlılar için yardım topladığı bildirildi (**Baykal 3:** 66). ★ Mustafa Kemal, Maraşlılara yardımından ötürü, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne bir yazıyla teşekkür etti (**Baykal 3:** 11).

7. **Le Temps:** İstanbul'u Türklerde bırakmazsak Türkler Doğu'ya doğru genişler, Tatarlar, Araplar ve Bolşeviklerle birleşebilirler. —Paris Üniversitesi'nde Profesör Brun'un Ermenistan için düzenlenen bir konferansta sözleri: Ermenistan yüzünü her zaman Fransa'ya çevirmiştir. Ermeniler sadık kardeşlerimizdir. (**Akyüz:** 85, 97) **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Hâlâ bizde harp ve darp taraftarlarının muharebe âşıklarının haddi hesabı yok. Ne denir? **Vakit:** Ali Rıza Paşa Kabinesi dün 104 oyla güven kazandı. **Yenigün:** Kabine iki muhalife karşı 104 reyle itimat aldı. —Kabinenin programı: Siyasî zümrelere karşı tarafsızlık, ıslahat. —İstanbul'da bir Türk-Fransız Muhipleri Cemiyeti kuruldu. İdarehanemize bir ilanları ve nizamnameleri geldi. Memnun olduk. **İstikbal**'de Barutçuzade Faik Ahmet: Kızıl tehlike! (Coşar, **MMB:** 221) **İleri:** Kar yağıyor, kış şiddetleniyor. Hemdinlerimizi düşünüyor muyuz? **Alemdar**'da R. Cevat: Hükümet programı, mebuslar denen zevata okundu. Millî iradeyi bu meclis temsil edemez. Tasfiyeye muhtaçtır. Hükümet programında savaş suçluları, tehcir ve taktil suçluları, millî hareket bahanesiyle milleti kasıp kavuranların cezalandırılacağı belirtilmiyor. Talat ve Enver'in ne suçları vardı ki yabancı diyarlarda gurbet ve hasret çekiyorlar? Onlar da buyursunlar!

11 - ÇARŞAMBA

1. Maraş'ta: General Quérette, ateşkes istemeye giden Dr. Mustafa Bey'den ateşkes şartları olarak şehrin Fransızlara teslim edilmesini, Türk ve Ermenilerin geçici bir hükümet kurmasını, silah teslimi yapılmasını istedi. Bunların yarın yazılı olarak bildirileceğini söyledi. Dr. Mustafa, görüşmeden dönerken Ermeniler tarafından öldürüldü. Fransızlar, daha önce aldıkları karar gereğince, gece

1920 - ŞUBAT

şehri terketmeye başladılar. Sabaha kadar da Maraş'ı top ateşine tuttular. Berrak bir havada, ayışığı altında çekilen Fransızlara 8.000'den fazla Ermeni de katıldı. Maraş alevler içinde yanıyor. (**TİH** IV: 94; **Albayrak:** 15; **Yetkin:** 43; **Mümtaz:** 10; **Bağdatlıoğlu:** 111; **Y. Özalp:** 135; **Véou:** 178 "Teslim olmaya gelenlere aşağı yukarı kendimiz teslim olmuştuk") ★ Birecik ve Suruç'ta Fransızlarla çarpışmalar başladı. Teğmen Şahin, Fransız işgal komutanına bir mektup yazarak, Kilis-Antep yolunda asayişi sağladığını, Fransızlar dışında herkesin rahatlıkla bu yoldan geçebileceğini bildirdi; haksız işgalin derhal kaldırılmasını istedi. (**Lohanizade:** 45; **Ali Saip:** 107; **Ünler:** 32)

2. Silah sevkedildiğini ileri sürerek 1 Şubat'ta Bandırma'ya çıkan İngiliz kuvvetleri, buradan çekilmek zorunda kaldı. 200 İngiliz askeri, gemi ile İstanbul'a gitti. İngilizlerin Bandırma'dan çekilişi Kuvayı Milliye'nin bir başarısı olarak değerlendiriliyor ve Ankara'nın nüfuzunu güçlendiriyor. (**Özalp:** 94; **Gökbilgin** II: 362; **Tansel** III: 25)

3. Mustafa Kemal, 56 ve 61. Tümenlere, Albay Refet Bey'le Halit Bey'e gönderdiği genelgede, Fransızların vakit kazanmak için Kuvayı Milliye'ye düşman görünmediklerini fakat her yerde düşmanlık yaptıklarını belirtti. "Kuvvetlerimizi göstermenin zamanıdır" dedi. Kolordulara, Fransızlar üzerine yapılacak harekât hakkında bilgi yazdı. Mağara'da bulunan Kuvayı Milliye komutanlarından Emin Ali Bey'e, hemen Mersin üzerine hareket ederek Ermeni ve Fransız kuvvetlerini bertaraf etmesini, mümkün olursa düşmanın Mersin Limanı'ndan yararlanmasına engel olmasını, gireceği bölgede İslam halkı ayaklandırmasını emretti. Harbiye Bakanlığı'ndan Hükümet'in kesin ve şiddetli bir biçimde Fransızlardan Maraş, Urfa ve Antep'in boşaltılmasını talep etmesini istedi. Mustafa Kemal, 3. Kolordu ve Sivas Merkez Kurulu'na, Suriye ve Lübnan'da kamuoyunun Fransızlar aleyhinde olduğunu, Fransızların burada müşkül durumda bulunduklarını bildirdi. (**Gökbilgin** II: 349; **HTVD** 15, ves. 401, 16, ves. 422; **KSİ:** 132)

4. Temsil Kurulu, merkez kurullarına gönderdiği bir genelgede, Akbaş Cephaneliği'ne el konması nedeniyle, bir İngiliz birliğinin Gelibolu'da terör estirdiğini anlatarak gereken makamlara şiddetli protestolarda bulunulmasını istedi.

5. Yunanlılar Saruhanlı'yı topa tuttular (**Özalp:** 96).

6. Kontrol subayı Rawlinson, Karabekir'i ziyaret ederek, Bolşeviklerin Kafkasya harekâtı hakkında bilgi verdi, Karabekir'in bu konudaki tutumunu sordu. Türkler Bolşeviklerle çarpışırsa İngilizlerin arkadan yardım edeceğini söyledi. Bolşeviklerle birlik olunursa, tehdit edeceğini anlattı. (**Karabekir** 1: 440; **BTTD** 12: 4)

7. Akşam'da N. Sadık: Hükümet'e itimat. —Hükümet bugün İtilaf Devletleri'ne yeni bir muhtıra daha veriyor. —Yeni İçişleri Bakanı Hazım Bey, Bursa'dan

1920 - ŞUBAT

Cuma günü geliyor. —Felah-ı Vatan Grubu nizamnamesi tasdik olundu. **Hakimiyeti Milliye**'nin 8. sayısı: Gazete, Anadolu'nun sesini biraz sert görenlere çatıyor: Çok şükür Anadolu'nun ufukları, İstanbul'un sahilleri kadar çeşitli tehditler ve tazyikler ile yüklü değildir. Bunun için burada daha geniş teneffüs edilebildiği gibi, daha tesirli hareket edilebilir. Nitekim, Hareket-i Milliye'nin başına geçenler, Bizans'ın zevkli hayatına Anadolu'nun yalçın ve kimsesiz ufuklarını tercih etmişlerdir. (yeni yazıyla **Kaplan vd.** I: 220). —Kızıl tehlike etrafında: Bolşevik tehlikesinden kurtulmanın yolu, İtilaf Devletleri'nin milletin haklarını tanımalarıdır. —Maraş çarpışması. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, Damat Ferit Hükümeti'ni savunuyor, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin iç ve dışta hiç bir başarı sağlamadığını ileri sürüyor: Kuvayı Milliye zuhur edeli Anadolu, felaketlere, zararlara uğradı... **İzmir'e Doğru**'da M. Necati: İflas eden siyaset. **Vakit:** Genelkurmay Başkanlığı'na Şevket Turgut Paşa'nın atanması. —Erzurum mebusluğuna seçilen Mustafa Kemal Paşa'nın daha bir süre Meclis'e gelemeyeceği haber alınmıştır. **Yenigün**'de Y. Nadi: Sulhümüz artık yakın. **İleri**'de C. Nuri: Hükümet'e verdiği çekimser oyun ve diğer olumsuz oyların gerekçesini açıklıyor.

12 - PERŞEMBE

1. Dün gece saat 23'te başlayan Fransız çekilmesi, sabaha kadar sürdü ve bugün Türk kuvvetleri Maraş'a girdi. Yarısı yanmış, bir bölümü de top mermileriyle yıkılmış olan şehirde sıkıyönetim ilan edildi. 8.000 kadar Ermeni teslim alındı. Savaş öncesinde Maraş'ta 14.000 Ermeni vardı. Bunların bir kısmı öldürülmüş,bir kısmı da Fransızlarla birlikte şehri terketmiş bulunuyor. Millî Kuvvetler Komutanı Kılıç Ali, bir Amerikalıya, "Düşmanlar çıkınca Ermeniler bizim vatandaşımız olur. Onların himayesi için sizin yardımınıza ihtiyaç yok" dedi. Ermeniler Amerikalılara teslim edildi. Fransızların dönme ihtimaline karşı şehir çevresine siperler kazıldı. Fransızların arkasına takılan Ermenilere baskın verildi. 50 kişi öldürüldü. Maraş çarpışmaları boyunca Türkler 200 ölü, 500 yaralı verdi. Maraş'ı 22 Şubat 1919'da İngilizler işgal etmişler, 30 Ekim 1919'da da Fransızlar devralmıştı. Mebuslar Meclisi'nde 9 mebus bir önerge vererek Maraş'taki zulmü anlattı, Hükümet'in hemen ve kesin tedbir almasını istedi. Mustafa Kemal, yayımladığı bildiride "Bu başarı, bütün yurdumuzun kurtuluşu ve milletimizin bağımsızlığını geri alması için başlangıç olsun" dedi. (**Albayrak:** 15; **TİH** IV: 95; **Bağdatlıoğlu:** 113; **ATTB:** 193; **Véou:** 181; **MMZC:** 79; **Şapolyo 2:** 176; **Y. Özalp:** 139)

2. Rauf Bey, Mustafa Kemal'in 5 tarihli genelgesine İstanbul'dan cevap verdi. Arkadaşlarıyla birlikte genelgeyi okuduklarını, hepsinin Mustafa Kemal'le aynı görüşte olduğunu belirtti. Yalnız, Fevzi Paşa'nın, Birinci ve On Beşinci Kolordu'nun Bolşeviklere karşı seferber edilmesi için Hükümet'i İtilaf Devletleri ile görüşmeye teşvik ettiğini, kendisinin de bu görüşte olduğunu bildirdi. Mustafa

1920 - ŞUBAT

Kemal, kolordulara ve güvendiği kişilere gönderdiği siyasî durum tahlilinde, Türkiye çevresindeki İtilaf çemberini Doğu'daki Kafkas Cumhuriyetlerini yıkıp Bolşeviklerle bağlantı kurularak kırmak gerektiğini savunmuştu. (**HTVD** 15, ves. 389; **Gökbilgin** II: 353; **R.N. İleri:** 40; **Selek 2,** I: 357) ★ Rauf Bey, Anadolu ve Trakya'daki düşman kuvvetleri hakkında Genelkurmay'dan sağladığı bilgileri Mustafa Kemal'e bildirdi. Buna göre, yalnız İstanbul'da 32.000 İngiliz, 38.000 Fransız, 200 İtalyan, 1300 Yunan askeri var. (**HTVD** 15, ves. 400)

3. İlk Londra Konferansı: İngiltere, Fransa ve İtalya, aralarında ABD olmaksızın, Türkiye ile yapılacak barışın şartlarını görüşmeye başladılar. Konferans 10 Nisan'da dağılacak. (**PS:** 13, 15; **Tas. Ef.** 13; **İkdam, İleri, İfham, Alemdar:** 15; **Baytok:** 55)

4. Trabzon Metropoliti Hrisantos "Müslüman hemşehrilerime açık mektup" başlığı ile bir bildiri yayımladı. Bildiride, yüzyıllardır sürüp giden Osmanlı egemenliğinden bölgesinin hiç yararlanmadığını belirtti. Kafkas sınırından Sinop'un batısına kadar olan bölgede resmî dili Türkçe ve Rumca olan bağımsız bir Pontos devleti için çağrıda bulundu. (Goloğlu, **Pontos:** 249)

5. İngiliz Yüksek Komiserliği, hükümetinin talimatına uyarak, Londra'ya üç kara liste gönderdi. Listelerdeki 157 kişi, İngilizlerin niyetine göre, barış imzalanınca teslim alınacak ve yargılanacak. 16 Mayıs'ta 17 kişinin daha eklenmesiyle 174'e çıkarılacak olan listedeki kişilerden ateşkesi çiğnemek ve Hıristiyanlara zorbalık yapmakla suçlananların bazıları: Mersinli Cemal Paşa, Cevat Paşa (Çobanlı), Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Paşa, Yakup Şevki Paşa, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Adnan (Adıvar), Halit Bey, Yunus Nadi, Nuri Paşa, Küçük Talat Bey, Kuşçubaşı Eşref, Topal Osman, Bitlis Valisi Haydar Bey... (**Şimşir 2:** 253)

6. Mustafa Kemal, 12. Kolordu Kumandanlığı'na, Konya Valiliği ve Merkez Kurulu'na gönderdiği yazıda, Teali-i İslam Cemiyeti'nin yok edilmesini istedi. Memleketin kurtarılması, milletin birleşmesi amacı dışındaki her eylemin vatana ihanet demek olduğunu bildirerek, bu gibi din ve siyaset perdesi altında kurulan, ileride kurulacak olan derneklere karşı koymak gerektiğini anlattı. (**HTVD** 82, belge 1794)

7. Londra'da tanınmış bazı İngilizlerin kurduğu İngiliz-Osmanlı Derneği, İngiliz başbakanına verdiği muhtırada, Türkiye'nin Trakya, Anadolu ve İstanbul'dan yoksun edilemeyeceğini belirtti (**Bıyıklıoğlu:** 22).

8. İngilizler Batum'u boşaltmaya başladılar. İstanbul'u işgale hazırlanan İngilizler, buradaki kuvvetlerini İstanbul'a getiriyorlar. (**Karabekir 1:** 451; **Coşar:** 13) ★ 3. Tümen, 15. Kolordu'ya, İngilizlerin Batum'u terke hazırlandıklarını bildirerek bu şehri Hıristiyan Gürcülere vermemek için asker sevkedilirse başarılı olunacağını yazdı. Karabekir'in cevabı: İngiliz propagandasıdır. Maksat

1920 - ŞUBAT

Gürcülerle aramıza kan sokarak Ermenilere karşı olacak teşebbüslerimizi önlemek olması pek muhtemel... (**Karabekir 1:** 446)

9. İngilizlerle Ruslar, Kopenhag'da imzaladıkları bir anlaşmayla savaş esirlerini değiştirmeyi kararlaştırdılar (**İkdam:** 23; **Jaeschke 1:** 88).

10. **Sebillürreşat'ta** Mehmet Akif'in Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde 23 Ocak konuşmasının özeti: Birleşmekte zaruret vardır. Yabancılar aramıza ayrılık tohumları serptiler. El birliği ile vatanı savunmalıyız. Bugün bütün Müslümanlar uyandı. Saldırıya karşı koymak, kadın-erkek, çoluk-çocuk, genç-ihtiyar herkes için farz-ı ayindir. **Nasihat** (Times'tan): Bolşevikler Hindistan'ı tehdit etmektedirler. **Peyamı Sabah'ta** A. Kemal: Bu Meclis'le Düvel-i Muazzama'nın karşısına nasıl çıkacağız? Onlar ki İttihatçılığın amansız düşmanı. **Tasviri Efkâr:** Hükümet bugün sulh teşebbüsünde bulunuyor. **Alemdar:** Ferit Paşa Meclis düşmanı değildi. **İleri'de** C. Nuri: Cezrî (radikal) hükümet. **Yenigün:** Harp mücrimleri. Kimleri niçin arıyorlar: Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa, General Fon Bolo, Kont Berthold.

13 - CUMA

1. Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey, Fransız işgal komutanına teslim ol çağrısını tekrarladı. Maraş'ın durumunu hatırlattı. Verilen cevapta, "Ateşkes hükümlerine göre burada bulunuyoruz. Ateşkesi imzalayan ne sizsiniz, ne de ben" denildi. Ali Saip birer mektup yazarak Ermeni topluluğunu ve Amerikan Yetimler Okulu müdürünü tarafsızlaştırmaya çalıştı. (**Ali Saip:** 111) ★ Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Urfa Kuvayı Milliye Kumandanı "Namık Bey"e gönderdiği raporda, demiryolu köprüsünün bozularak Fransızların yolunun kesildiğini, yarından sonra Cerablus'a karşı harekete geçileceğini, iki gündür Birecik'te çarpışmaların devam ettiğini bildirdi, cephane ve top istedi (**Véou:** 586).

2. Maraş'ın kurtuluşundan dolayı her yanda şenlikler yapılmaya başlandı. Haber Erzurum'da İbret Yeri'nde "Maraş Faciaları" adlı oyun temsil edilirken alındı. Karabekir bir genelge ile Maraş kahramanlarını kutladı, şehitlere fatihalar okunmasını istedi. Maraş Mutasarrıflığı'na çektiği telde de, "Öldünüz, fakat Türklüğü öldürmediniz. Millî tarihimize emsalsiz bir celadet menkıbesi yazdınız" dedi. (**Karabekir 1:** 438) ★ Maraş'ın kurtuluşunun henüz haber alınmadığı Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde toplanan halk, Maraş ve Urfa'daki Ermenileri protesto etti (**Kocatürk:** 103). ★ Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, gösterdiği kahramanlıktan ötürü Maraş'ta Bitlis defterdarının eşini telgrafla kutladı. Başarılarından dolayı Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de kutlandı. (**Baykal 3:** 63) ★ Mustafa Kemal, 15 günlük çalışma raporlarını aldığı Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne teşekkür etti (**Baykal 3:** 12).

1920 - ŞUBAT

3. Düzce'de bir ayaklanma denemesi. İsyancılar karakolu bastılar. 1,5 saat süren çatışma sonunda karakolda görevli olanların bir kısmı da isyancılara katıldı. Takım Komutanı Cemal Bey hapsedildi. Düzce'de asıl büyük ayaklanma 13 Nisan'da başlayacaktır. (**Özkök:** 245)

4. Robeck'ten Curzon'a: Milliyetçilere karşı Anzavur başarı sağlayamadı. Ferit Paşa yeniden başa geçirilemedi. Parlamento, milliyetçi askerî teşkilatın İstanbul'daki bir parçası durumunda. Milliyetçi hareket, eninde sonunda İtilaf Devletleri'yle çarpışacak. Maraş olayından sonra durumu tehlikeli görmeye başladım. (**Şimşir** I: 371; **Ulubelen:** 256)

5. **Peyamı Sabah:** İstanbul bize bırakılıyor. **İzmir'e Doğru:** Yunan vahşetleri ve Venizelos'un gezisi. —Bugün vatandan cüda bulunan büyük millî şairimizin son şiiri: Çobanla Bülbül. **Yenigün**'de Y. Nadi: Bugünlerin vazifeleri. **Alemdar:** Mukadderatımız hakkında pek mühim haberler geliyor. Mösyö Miliran, murahhaslarımızın Paris'e davet edilmesine karar verildiğini söylüyor. —Ferit Paşa'nın Meclis'e casus yerleştirdiği yalandır. **İleri:** İngiltere Kralı, parlamentoyu açış konuşmasında Türkiye barışının hızla gerçekleştirilmesine çalıştığını söylüyor.

14 - CUMARTESİ

1. Önceki gece Maraş'tan ayrılan Fransız birlikleri eksi 20 derece soğuk altında 35 km'lik yolu 13 saatte alarak İslahiye'ye ulaşabildiler. Askerlerle birlikte şehri terkeden Ermeniler içinde bazı çocuk ve yetişkinler yolda dondu ve terkedildi. (**Véou:** 181)

2. Hükümet, Temsil Kurulu'nu tehdit ediyor. İçişleri Bakanı Hazım Bey'in imzasıyla bugün yayımlanan bildiride, Meclis'ten başka millî istekler adına söz söyleyenlerin, Hükümet'in işine karışanların cezalandırılacağı belirtildi. (**Tepeyran:** 13, 145. "Ayın 14'ünde vazifeye başladım. Telgraf benden önce hazırlanmıştı". **Söylev** I: 274 "Ali Rıza Paşa'nın ve hükümetinin içyüzünü, utanmazlığını gösteren belge"; **Tas. Ef, İleri, Alemdar:** 15; **Vakit:** 16; **PS:** 17'de Ali Kemal'in memnuniyeti; **Gökbilgin** II: 355. Mustafa Kemal'in cevabî genelgesi için bkz. 17 Şubat)

3. Temsil Kurulu üyesi ve Hakkâri Mebusu Mazhar Müfit Bey, İstanbul'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği cevap mektubunda, Felah-ı Vatan Grubu'nda bir fayda görmediğini, herkesin başka bir fikir ve havada olduğunu bildirdi. İstanbul'daki durumu "bütün çekinme ve korku" diye tanımlayan Mazhar Müfit Bey, yeni bir Müdafaa-i Hukuk Grubu ya da partisi meydana getirmeyi önerdi. İstanbul'da bulunmaktan bir yarar ummadığını, Ankara'ya gideceğini yazdı. Mustafa Kemal'in cevabı için bkz. 25 Şubat. (**Kansu** II: 543)

1920 - ŞUBAT

4. Urfa Belediye başkanı ve şehrin ileri gelenleri, İngiltere, Amerika, İtalya hükümetlerinin İstanbul temsilcilerine ve İstanbul Hükümeti'ne gönderdikleri protesto yazısında, Urfa'da Fransız işgaline son verilmesini istediler. (**Ali Saip:** 126).

5. Karabekir, Temsil Kurulu'nun 6 tarihli yazısına verdiği cevapta, Kafkaslarda Bolşeviklerle birleşmek için yapılacak bir askerî hareketin zamansız olduğunu, Türkiye'yi İtilaf'a ezdirme sonucunu doğuracağını anlattı. Hükümet'in, taraf-sızlığına kefil olacak bir barış istemesi gerektiğini yazdı. (**Karabekir 1:** 444; **HTVD** 15, ves. 394) ★ Mustafa Kemal, Karabekir'den, görünürde Bolşeviklere karşı kullanmak, gerçekte onları karşılamak için kolordunun şimdiden seferber hale konulması konusunda görüşünü sordu. Karabekir yarın vereceği cevapta, Bolşeviklerle birleşme konusunda bir seferberliğin erken ve zararlı olduğunu yeniden bildirecektir. (**Karabekir 1:** 444-445)

6. İtilaf Devletleri'nin önceki gün açılan Birinci Londra Konferansı'nda Türkiye'ye verilecek biçim tartışılıyor. Fransız Cambon, Padişah Millî Parti'nin başkanı olursa, Anadolu'da karışıklar çıkacağını ileri sürdü. Lloyd George, İzmir'in Yunanistan'a verilmesini savundu. Venizelos'un ömrü boyunca İtilaf Devletleri'nin sadık bir dostu olduğunu belirtti. Konferans, İstanbul'un Türklerde bırakılmasını kararlaştırdı. Bu haber İstanbul basınında büyük bir sevinçle karşılanacak, bazı gazeteler o günkü başlığı ve haberi kırmızı mürekkeple basacaklardır. (**İfham, İleri:** 16, 17; **YG:** 17; **Ulubelen:** 225; **Baytok:** 60; **BTTD** 58: 14) ★ Rum Kilisesi Lideri Patrik Doretheus, İstanbul'un Yunanlılara verilmesini istiyor. Doretheus, Lloyd George'a yazdığı mektupta Türklerin İstanbul'dan zorla atılmasını da istedi. (**Ulubelen:** 236; **Jaeschke 1:** 89)

7. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Dışişleri Bakanı Curzon'a: Ankara'da milliyetçi karargâhı ziyaret eden bir ajanın verdiği bilgiye göre, milliyetçiler bol miktarda silah depo etmişler. Anadolu köylülerine 25.000 silah dağıtmışlar. Afganistan ve Hindistan'a kurullar göndermişler. Suriyeli Yasin Paşa İle Mustafa Kemal temasta imişler. (**Şimşir** I: 375)

8. Merzifon Pontos Kulübü'nde haftalık toplantılar devam ediyor. Bugünkü toplantıda Grigorios Çakalof verdiği konferansta, savaş sırasında faaliyet ve istihdam konularıyla bir subayın birliğini nasıl sevk ve idare edeceğini anlattı. (**PM** 1. ks: 97)

9. Zengibasar bölgesine subay yardımı gönderildi (**TK** 126: 154).

10. **Yenigün:** Rum ve Ermeni patrikleri, az çok lehimize olan siyasî cereyanları önlemek için son derecede çalışıyorlar. **Alemdar:** Büyük müjde, Miliran, İstanbul'umuzun Türklere kalacağını söylüyor. **İfham,** 11 günlük bir aradan sonra küçük boy ve 4 sayfa olarak yayınına devam ediyor. A. Ferit: Son fırsat.-

1920 - ŞUBAT

Miliran'ın demeci: İstanbul'umuz ancak bizimdir. —Kabinede değişiklik: Gitti Dursun, geldi Dursun, mebuslar ettiğini bulsun! **İleri:** Miliran'ın demeci. **Nasihat:** Kahraman Maraş kurtuldu. **İkdam:** Şubat nihayetine doğru sulhümüzün imzalanacağı ümit ediliyor. **Tasviri Efkâr:** Vaziyet müşkül fakat şereflı. Fransa Başvekili Mösyö Miliran diyor ki: Türklerin sıkı bir kontrol altında İstanbul'da kalmalarını tercih ederiz. İngiltere kamuoyu bile Türklerin Anadolu'ya nakledilmelerinden doğan tehlikeleri görmüştür. **Alay**'ın 6. sayısında resimlerle, öğretmenlerin çektiği açlık. —Darülfünun konferans salonunda evvelki cuma yapılan parlak toplantı. **Karagöz**'de, ocak aylıklarını bile alamadıklarından yakınan ilkokul öğretmenlerine, Karagöz, maarif müdürüyle özel saymanlık müdürünü kızılcık sopasıyla döveceğini söylüyor.

15 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, 3, 12, 13, 15 ve 20. kolordulara gönderdiği yazıda, Maraş zaferinden dolayı emeği geçenleri kutladı. Düşmanın yenilgi acısını çıkarmak için yeniden saldırabileceğini belirterek, bunun için uyanık bulunulmasını, bölgede millî müfrezeler kurulmasını istedi. (**ATTB:** 201; **HTVD** 15, ves. 402) ★ Mustafa Kemal, Halep Millî Teşkilatı'na gönderdiği 24 Ocak tarihli yazının örneğini Karabekir'e gönderdi. Adı geçen yazıda, bağımsızlıklarını kurtaran Suriye, Irak ve Türkiye'nin bir konfederasyonda birleşmesi yolundaki öneri kabul ediliyor ve Arapların Fransızlara arkadan saldırması isteniyordu. Karabekir 22'de vereceği cevapta bu görüşü 16-29 Kasım tarihleri arasında Sivas'ta yaptıkları görüşmelerde alınan kararlara aykırı gördüğünü belirtecektir. (**Gökbilgin** II: 351; **Karabekir** 1: 452; **ATTB:** 202) ★ Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in dünkü sorusuna cevap vererek, Bolşeviklerle birlik olmak için kolordunun seferberlik yapamayacağını, siyasî sakıncaları yanında bunun masraflı da olacağını anlattı. Yapılacak ilk işin, hükümet kurmaya hazırlanan Damat Ferit, Ali Kemal gibi kişilerin Türkiye dışına çıkarılmaları olduğunu ileri sürdü. (**Karabekir** 1: 445) ★ Mustafa Kemal, Sivas'a çektiği bir telgrafında İtilaf Devletleri'nin Bulgar Hükümeti'ne "Bolşeviklerle savaşırsanız barış şartlarını hafifletiriz" teklifini yaptığını, bunu reddeden Bulgar halkının ayaklandığını, Bolşevizmin hızla yayıldığını ileri sürdü. Telgrafta verilen bilgiye göre, İzmir Cephesi'nde çarpışan Türkler, Kafkaslar'dan Bolşevik ordularının geleceğini söylüyorlar ve bu havadislerden dolayı kıvanç içinde bulunuyorlar. (**ATTB:** 204)

2. Batum'dan Trabzon'a gelen Fransız Pake Kumpanyası'nın bir vapurundaki 45 Rumdan 14'ü, Fransız ve İngiliz temsilcilerinin ısrarlarına rağmen karaya çıkarılmadı. Hükümet daha önce, asayiş ve iaşe zorluğu nedeniyle kıyılara çıkacak Rumların geri gönderilmelerini kararlaştırmış ve ilgililere bu yolda emirler vermişti. (**Gökbilgin** II: 343)

1920 - ŞUBAT

3. İngiliz askerî valisine başvuran Batum Rus Derneği Başkanı General Jehmen ile İslam Derneği Başkanı Ali Haydar Bey, şehir Gürcülere teslim edilirse, silahla karşı koyacaklarını bildirdiler, bu niyetlerini diğer ülkelerin Batum'daki temsilcilerine de söylediler. İngiliz vali, hükümetinden talimat istediğini söyledi, talimat gelinceye kadar sükûneti korumalarını istedi. Haberi 22'de Harbiye Bakanlığı'na ve Temsil Kurulu'na bildiren Karabekir, Barış Konferansı'nda verilecek karara kadar Batum'un Osmanlı askerince işgal edilmesi için gereken siyasî girişimlerde bulunulmasını isteyecektir. (**Karabekir 1:** 451)

4. Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Sivas Valiliği'ne yazısında, Maraş'ta felakete uğrayanlar için 338 lirayı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne yatırdığını, bugün de İzmir'de felakete uğrayanlar için 100 lirayı Valiliğe teslim ettiğini bildirdi (**Baykal 3:** 65).

5. **İleri:** Gelecek istibdada karşı Mebuslar Meclisi'nin vazifeleri. **İfham:** Londra müzakereleri. —Felah-ı Vatan siyasî ittifak programı. **Alemdar:** Londra müzakereleri. **Albayrak'**Müştak Sıtkı: Kurtulan Maraş: Bizden Maraş'a, Maraş'ın anlı şanlı evladına ebedî minnet ve şükran. —Musikî Cemiyeti açıldı. —Ahali Gazetesi'nden: Halka doğru. **İkdam'**ın başyazısı, Müttefik sansürü tarafından çıkarılmış. **Yenigün:** Hazım Bey dün nezaret makamına gelerek tebrikleri kabul etti. Bursa'yı gayet iyi bir vaziyette bıraktığını, Hükümet'in sulh teşebbüsünden haberdar olmadığını söyledi. (**Tepeyran:** 144) **Tasviri Efkâr:** 513 Fransız mebusu, İstanbul'un Türklerde kalmasına taraftar. (16: Sıra İngiltere ile anlaşmaya geldi). **Vakit:** Ermenice gazetelere göre, Mustafa Kemal Paşa geçen hafta Kayseri Ermeni yurdunu ziyaret etmiş, çocuklara "Asla merak etmeyin, sizin için korkulacak bir şey yok. Biz vatanın selameti için çalışıyoruz" demiştir. **Nasihat:** Tatar-Türk-Arap ittifakı. **Hronos** (Paris): Türkiye şimdi milliyetçilerin kolları arasında bulunuyor. Bu teşkilat, İttihat Terakki'nin mirasçısıdır. Çukurova'daki Türk bayrağının dalgalanmaya devam etmesini, Fransızların da bu yer üzerinde hiç bir hak iddia etmemesini, hiç bir daimî işgal konusunda da istekli olmamasını temenni ederiz. (**Stratigu I:** 73)

16 - PAZARTESİ

1. İkinci Anzavur Ayaklanması... Anzavur'un adamları olan Şah İsmail ve Gâvur İmam, köylerden toplanmış 200 silahlı, 1.000'den fazla baltalı, bıçaklı ve sopalı isyancı ile Biga'yı bastılar. Edremit eski Kaymakamı Hamdi Bey, isyancıların adamı olan Kara Hasan Çetesi'ni hapishanede imha ettirdi. Buna karşılık isyancılar Biga'da katliam yaptılar. Saray ve İngilizler tarafından desteklenen Anzavur Ahmet, ilk kez 21 Eylül'de ayaklanmış, millî kuvvetleri Kasım sonuna kadar uğraştırmıştı. Yarın Biga'ya gelecek olan Anzavur, 8 Nisan'da Padişah tarafından paşalık rütbesiyle Balıkesir Mutasarrıflığı'na atanacak, 16 Nisan'da Çerkez Ethem kuvvetleri tarafından bastırılacaktır. Anzavur Ahmet, Kuvayı İn-

1920 - ŞUBAT

zibatiye ile birlikte Üçüncü kez Adapazarı'nda ortaya çıkacak, başarı sağlayamayacak ve yaralı olarak İstanbul'a kaçmak zorunda kalacaktır. (**TİH** II/2: 41; VI: 28; VI(1974): 71; **Özalp:** 98; **İHH:** 17; **Esengin:** 73; **Tansel** III: 29; **Selek 2,** II: 60)

2. Mustafa Kemal'in 5 tarihli durum değerlendirmesine cevaplar gelmeye devam ediyor. Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey verdiği cevapta, Azerbaycan ve Dağıstan İslam hükümetleri ile derhal temasa geçilmesini ve görüş birliği içinde çalışılmasını önerdi. Bolşeviklik ilan edilmesinin ülkede hoş karşılanmayacağını, Bolşeviklerle birlikte çalışmaya razı olmadığını bildirdi. Ermenistan'ın imha edilmesini istedi. "Barış şartları aleyhimizde olursa, Anadolu'da ayaklandığımızı resmen ilan edelim" dedi. (**Gökbilgin** II: 354; **HTVD** 15, ves. 390; **R.N. İleri:** 47) ★ 56. Tümen Kumandanı Bekir Sami Bey, genelgeye özetle şu cevabı verdi: Bolşeviklerin yayılmasına kimse engel olamaz. Lenin, Londra'ya giden yolun Hindistan'dan geçtiğini biliyor. Bolşeviklerle işbirliği yapabileceğimiz gibi, İtilaf Devletleri'ni Bolşeviklere karşı koyacağımıza ikna ederek bir çok maddî menfaat da sağlayabiliriz. (**HTVD** 15, ves. 396; **R.N. İleri:** 47; **Selek 2,** I: 358)
3. Türk gönüllü birlikleri, Maraş'tan İslahiye'ye çekilen Fransız birliğine yolda 2.000 ölü verdirdi. İki gündür İslahiye'de dinlenmekte ve dökünütülerini toplamakta olan Fransız birliğinden bir kısım, yanlarında 4 Türk rehineyle Adana yönüne hareket etti. (**Véou:** 182-183) ★ Namık takma adını kullanan Urfa Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey, Urfa'nın küçük bir bölümüne sıkıştırılmış olan Fransız kuvvetlerine teslim ol çağrısı yaptıysa da olumsuz cevap aldı (**Ali Saip:** 130).
4. Şehrin kurtuluşundan sonra Maraş'ta kalan Ermenilerin liderleri, İçişleri Bakanlığı'na çektikleri telgrafta, Fransızlardan yakındılar. Buna göre, Fransızlar şehre gelince Türklere dost olan Ermenileri sıkıştırdılar, Ermeni gençleri zorla silahlandırdılar, evleri ve kiliseleri zorla işgal ettiler. Ermeni liderler, telgrafta, Fransızlar gittikten sonra Türklerle bir arada, güvenlik içinde yaşadıklarını bildirdiler. (**İr.Mil.** 16 "Ne inanmak, ne de inanmamak istiyoruz!")
5. Şevket Turgut Paşa, Genelkurmay Başkanlığı'na atandı. Paşa, 19 Mayıs - 29 Haziran 1919 tarihleri arasında Harbiye Bakanlığı yapmıştı. Bu görevi ise 19 Nisan'a kadar sürecek. (**TV:** 3780; **Albayrak:** 15; **PS, Alemdar:** 19)
6. Mustafa Kemal, Burdur Askerlik Şubesi başkanına gönderdiği telgrafta, Kuvayı Milliye'nin hareket ve girişimleri hakkında, sık temas edildiği anlaşılan İtalyanlara bilgi verilmemesini, İtalyanların yurdu haksız olarak işgal altında bulunduran İtilaf Devletleri'nden biri olduğunun göz önünde bulundurulmasını istedi (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 143). Mustafa Kemal, yarından sonra da Refet Bey'den, Antalya ve Burdur çevresinde bazı kişilerin İtalyanlarla zararlı ilişkilerine engel olunmasını isteyecektir (**age:** 145).

1920 - ŞUBAT

7. Londra Konferansı'nda tartışmalar: Kapitülasyonların adlî işlere de uzatılabileceği görüşüldü. Lord Curzon ile Lloyd George, "Biz neye karar verirsek Türkler onu kabule mecburdurlar" diyor. "İzmir'e bir Türk bayrağı asarak Türk varlığını kabul etmiş görünelim" (**Ulubelen:** 227) ★ Dışişleri Bakanı Curzon'un İstanbul Yüksek Komiserine teli: İstanbul'un Türklerde kalmasına karar verildi. Ama Anadolu'daki saldırılara ve Ermeni katline son verilmezse, barış şartları Türkler aleyhine çevrilebilir. (**Jaeschke 2:** 55) Berthelot, bir Pontos devleti kurulmasını gülünç buluyor. Fransız diplomat, Pontos devletinin kurulması sözkonusu olan bölgede, Rum nüfusun yalnızca % 5 olduğunu açıklıyor. (**Jaeschke 2:** 58) Komisyon, karardan önce, durumun askerî bir kurula incelettirilmesini kararlaştırıyor (**BTTD** 58: 14).

8. Karabekir, Kontrol Subayı Albay Rawlinson'u ziyaret etti. Karabekir'e pek "bedbin" görünen Rawlinson, Kafkaslardan hiç bir haber alamadığından yakındı. Karabekir'e ne gibi haberler alındığını sordu. "Hudut harici ile ilgilenmiyoruz" cevabını alınca da birkaç Türk subayı gönderilirse masraflarını kendisinin ödeyeceğini bildirdi. İngilizler, Türkleri Kafkaslarda Bolşeviklere karşı kullanmanın zeminini yokluyorlar. (**Karabekir 1:** 446)

9. Mebuslar Meclisi'nde Edirne Mebusu Şeref Bey, İzmir'in işgalinde gösterdiği ihmalden dolayı Damat Ferit Hükümeti'nin yargılanmasını önerdi. Bazı mebuslar da ağır sansür ve doğal olmayan yargılamalar hakkında Hükümet'e sorular yöneltirler. Felah-ı Vatan Grubu'nun Misak-ı Millî Programı tartışıldı. (**MMZC:** 81; **İleri, İfham, Alemdar:** 17; **Tas.Ef.** 21)

10. **İradei Milliye:** Sevgili Maraş'ımız kurtuldu. —Şehrimiz millet sandığından Maraş felaketzedelerine 200.000 kuruş gönderilmiştir. (yardım yapanların listesi.) —İstanbul Türklere kalıyor. —En büyük tehlike: İnsanları birbirine boğazlatan yılanlar... Yardım ve uyanıklık vatanı kurtaracaktır. —Hanım hemşehrilerimiz de boş durmuyor. **İkdam:** Sulhün arefesinde. **Hakimiyeti Milliye:** Antep'te heyecan. Ermenice **Jo Gorti Sayn,** Yeni Gün'e çatıyor: Küçük Asya'daki Müslüman olmayan unsurların güvenlik içinde olduğunu bildirmek yalandır. Örnekler... (**Ilgar:** 150) **Yenigün'de** Y. Nadi: Millî ve mülkî bütünlüğümüz. **Alemdar:** Kaçanların (İttihatçı liderlerin) maceraları. —Aydede: Hükümet'in vilayetlere gönderdiği tamimde, millî irade adına söz söylemeye imkân kalmadığı bildiriliyor. Allah'a hamdüsena olsun, hiç bir yerde millî irade adına ne konuştuk, ne bir şey söyledik. Bunu tiryakileri düşünsün. **İfham:** Bir sinirlilik devresi geçiriyoruz. Bugün için de, gelecek için de kötü.

17 - SALI

1. Mebuslar Meclisi'nde Şeref Bey'in önerisi üzerine, Misak-ı Millî'nin bütün dünya parlamentolarına ve basına açıklanması kararlaştırıldı. Felah-ı Vatan Grubu tarafından hazırlanan Misak-ı Millî metni, 28 Ocak'ta yapılan gizli bir

1920 - ŞUBAT

toplantıda kararlaştırılmıştı. Bugünkü toplantıda metin okundu "umumen ve müttefikan" sesleriyle karşılandı. Cami Bey, "Bu ahd-ı millî, Meclis-i Mebusan'ın meydana getirdiği en mühim vesikadır" dedi. 6 maddelik Millî And, bugünkü topraklar üzerinde tam bağımsız bir Türkiye öngörüyor ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın asgari programını oluşturuyor. (**MMZC:** 114; **Vakit, Tas.Ef, İleri, İfham, Alemdar, YG:** 17)

2. Mustafa Kemal, Başbakan Ali Rıza Paşa'nın 14 tarihli genelgesine bir genelge ile cevap verdi. Meclis'i açarak millî egemenliği berkitmeyi başaran Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin en önemli ödevlerinden birinin de millî isteklere uygun bir barış yapılıncaya kadar millî birliği korumak olduğunu bildirdi. Millî örgütlerin yurdun her yanına yayılmasını istedi. Başbakan, genelgesinde, Meclis'ten başka millî irade adına söz söyleyenlerin cezalandırılacağını bildirmişti. (**Söylev I**: 275; **Gökbilgin II**: 356)

3. Anzavur Ahmet, dün adamları tarafından basılmış olan Biga'ya geldi, karargâh kurdu. Anazavur'un kuvvetleri yarın Köprülü Hamdi Bey'i öldürecek. (**TİH VI**: 29, **VI** (1974): 73; **Özalp:** 98; **İğdemir 3:** 7. "Millet haini, vatan düşmanı, alçak herif, nihayet geldi. Bu masum kasabayı ebediyyen kirletti. Cani...")

4. Merkezi Diyarbakır'da olan 13. Kolordu Komutanı Albay Cevdet Bey de Mustafa Kemal'in 5 tarihli görüşlerine cevap verdi. Cevdet Bey'in durum değerlendirmesi ve önerisi özetle şöyle: İstanbul'la ilişiğin kesilmesi tehlikeli olur. Bölgedeki derebeyleri Bolşevikliği hiç hoş karşılamazlar. İslam birliğini gerçekleştirmek için kötülerin içinde en iyisi olan, menfaatimize en uygun olan İngiltere ile uzlaşılmalıdır. (**HTVD** 15, ves. 392; **Gökbilgin II**: 354; **R.N. İleri:** 42. Diğer cevaplar için **HTVD** ves. 394-398)

5. Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi, Le Temps Gazetesi'ndeki bir haberi yalanlayarak, Kahire müftüsü ile birlikte Bolşevizm aleyhine bir bildiri yayımlamadığını, Bolşevizm'in esaslarını henüz bilmedikleri için Şeyhülislamlığın bu konuda bir görüşü olmadığını açıkladı (**YG:** 18). ★Teali-i İslam Cemiyeti yaptığı açıklamada, esas görüşleri ne olursa olsun, hayat ve mülk hakkını ihlal biçiminde uygulandığı sürece Bolşevizm'in hiç bir biçimde İslamiyet'le bağdaşmayacağını bildirdi (**Alemdar:** 17; **Tunaya II**: 396).

6. Ermeniler Çıldır ve Zaruşat (Arpaçay)'ı işgal ettiler. Arpaçay 3 Kasım 1920, Çıldır ise 25 Şubat 1921'de Türklerin eline geçecektir. Bu yerler, Türk Şûra yönetimlerinin elinde bulunuyordu.(**Gnkur:** 39; **TİH III**: 72)

7. Londra görüşmelerinde Fransızlar, Kilikya'da Türklere gerçek bir egemenlik tanıyacaklarını açıkladılar. Buna karşılık ekonomik ödünlerde Fransa'ya öncelik tanınmasını istediler. Lloyd George bu isteğe hücum etti. Türklerin hiç bir zaman yabancı menfaat bölgelerini kabul etmeyeceklerini, çıkarsız bir kararın

1920 - ŞUBAT

yeğlenmesini söyledi. Tartışmalar uzun sürdü. Şimdiye kadar İleri sürülen tezlerin ışığı altında barış anlaşmasının taslağını hazırlayacak bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. Londra Konferansı 12 Şubat'ta açılmıştı. (**BTTD** 58: 14; **Jaeschke 1:** 89; **2:** 218; **İleri:** 20)

8. Hindistan'ın Bombay kentinde toplanan Bütün Hindistan Halifelik Kongresi, yayımladığı bir bildiriyle Türkiye'yi savundu (**Melzig:** 87; **Jaeschke 1:** 89).

9. **Vakit:** Londra'dan gelen telgraf: Müjde! İstanbul hakkındaki kesin karar lehimizedir. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Hükümet içinde hükümet: Kuvayı Milliye. —Damat Ferit Paşa'nın Âyan'da mühim bir beyanatı. **İkdam:** Hükümet, telgrafla Barış Konferansı'na başvurarak barışın çabuklaştırılmasını istedi. **Yenigün'**de Y. Nadi: Yine birlik ve bütünlüğümüz. —Harp mücrimlerinin teslimi meselesi: Talat, Enver, Cemal Paşalardan başka, İsmail Hakkı Paşa, Dr. Nazım, Bahaaddin Şakir, Azmi ve Bedri Beylerin de idamı isteniyor. —Londra Konferansı, İstanbul'un Türkiye payitahtı kalmasına karar vermiştir. —Bulgaristan'daki Türk mebuslarından Etem Ruhi ve Zümrezade Şakir Beyler tahliye edildi. Bunlar, Bulgar Hükümeti'nce hiç bir sebep yokken tutuklanmışlardı. —Misak-ı Millî programı (metin). —Çiftçi Fırkası. **İleri:** İstanbul bize kaldı. —C. Nuri: Çiftçi Fırkası. **Alemdar'**da R. Cevat: Hürriyet ve İtilaf'ın fazileti. —Ferit Paşa Hazretleri'nin dün Âyan'da irad ettikleri mühim ve parlak hitabe.

18 - ÇARŞAMBA

1. Edremit eski Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey ile yardımcıları Kâni ve Ali Rıza Beyler, Anzavur kuvvetleri tarafından öldürüldü, cesetleri Biga'ya getirilerek belediye bahçesine atıldı ve orada bulunan İngiliz subayına gösterildi. Dün Biga'ya gelip karargâhını kuran Ahmet Anzavur, Hamdi Bey'in Kuvayı Milliye için köylülere ağır vergiler salmasını kullanıyordu. (**TİH** VI: 29; VI (1974): 73; **İ. Doğru:** 27; **Özalp:** 99 "20 Şubat"; **Esengin:** 76; **İğdemir 3:** 10)

2. Teğmen Şahin'in kumandasındaki Kuvayı Milliye, Kilis-Antep yolu üzerinde bulunan Fransız yiyecek kollarına baskın yaptı. Heyecanın artmakta olduğu Antep'te durum çok gergin bulunuyor. Hıristiyan ve Müslümanlar, kendi mahallelerine çekilmiş durumdalar. Şehirde sessizlik hüküm sürüyor. (**TİH** VI: 79; **Uzel:** 16; **Abadi:** 30; **Lohanizade:** 45) ★ Urfa, Kilis, Antep yöresi Kumandanlığı'na atanan General Lamothe, Adana'dan Kilis'e hareket etti (**Ener 2:** 125).

3. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, Londra Konferansı'nda İngiliz, Fransız ve İtalyanların, İstanbul'un Türklerde bırakılacağı ile ilgili kararını Başbakan Ali Rıza Paşa'ya bildirdi. Birkaç gündür İstanbul gazeteleri de İstanbul'un Türklere bırakıldığı yolunda Londra'dan aldıkları haberleri bir müjde olarak okuyucularına duyuruyorlardı. (**Tas. Ef., PS:** 19; **İfham:** 20)

1920 - ŞUBAT

4. Yunanlılar İzmir'e yeni birlikler çıkardı. Çıkarma iki gün daha devam edecek. (**Aydemir 1, II**: 222; **Jaeschke 1**: 89)

5. Mustafa Kemal, Nazilli Mevkî Kumandanı eliyle Refet Bey'e gönderdiği yazıda, Antalya ve Burdur çevresinde memur ve eşraftan bazılarının İtalyanlarla dikkat çekici ve zararlı ilişkileri bulunduğu yolunda haberler aldıklarını belirterek, zararlı sonuçlar doğuracağından kuşkusu olmadığı bu gibi temaslar hakkında önleyici tedbirler alınmasını, bu konuda gerekenlere talimat verilmesini istedi. Mustafa Kemal, Burdur Askerlik Şubesi başkanına da aynı konuda bir talimat göndermişti. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 145)

6. Azerbaycan Hükümeti, İngilizlerin baskısı ile resmî bir açıklama yaparak, Türkiye ile anlaşma yaptığı yolundaki haberleri yalanladı. İngilizler epeydir, böyle bir anlaşma yapıldığından kuşkulanıyor ve rahatsız oluyorlardı. (**Sonyel**: 182) Kâzım Karabekir, Temsil Kurulu'na gönderdiği raporda, Azerbaycan ve Dağıstan milletlerinin önemli bir çoğunluğuna dayanarak verilen karar sonucunda, Bakû'da Bolşeviklerle bir anlaşma yapıldığını, baştaki Azerbaycan Hükümeti'nin de böyle bir anlaşmaya taraftar olduğunu, ancak henüz resmî bir girişimde bulunmadığını bildirdi. Bolşeviklerin Dağıstan'a, Türkistan Bolşevikleriyle Afganistan'a geniş yardımlarda bulunduğunu anlattı. (**Karabekir 1**: 448-449)

7. Büyükelçi Galip Kemali Bey, Roma'dan Lloyd George'a yazdığı mektubunda özetle şöyle dedi: Türkler medenî milletlerin yardımıyla, geniş topraklarının imarına, idare usullerini iyileştirmeye çalışmaktan başka amaç gütmüyorlar. Türkiye'nin mülkî ve siyasî tarafsızlığının İtilaf Devletleri'nin kefaleti altına alınmasını istiyorlar... (**Söylemezoğlu**: 183)

8. İttihatçı liderlerden Halil Paşa, ordudan çıkarıldı. 2 Nisan 1919'da tutuklanmış olan Eski Doğu Orduları Kumandanı Halil Paşa, 5 Ağustos'ta Bekirağa Bölüğü'nden kaçmış, Sivas'a gitmiş ve burada Mustafa Kemal tarafından Sovyetlerle ilişki kurmakla görevlendirilmişti. (**TV**: 3784)

9. İstanbul'daki İngiliz Genel Karargâhı'nın Savaş Bakanlığı'na raporu: İngiliz hizmetindeki bir Türk ajanının Anadolu'dan topladığı bilgiler: Barış şartları ağır olursa milliyetçiler Halife'yi değiştirecekler. Kuvvetleri, nizamî 30.000, yedek 30.000. Azerbaycan ve İran taraflarından silah alınıp Ankara ile Sivas arasında dağıtılıyor. Mustafa Kemal ne Bolşevik, ne de İttihatçı...(**Şimşir I**: 377)

10. Bakanlar Kurulu, Fransız yüksek komiserinin, Edirne'den Batı Trakya'ya tuz ihraç edilmesi isteğini kabul etti. Bakanlar Kurulu, 24 Ocak'ta da, mahallî İslam Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İsteğini kabul ederek Edirne'den Batı Trakya'ya Kızılay tarafından mısır ve tuz ihracını kabul etmişti. Bakanlar Kurulu, görev yerlerinden ayrılmak zorunda kalmış memurlardan yerlerine vekil konmuş olanların izinli sayılarak maaşlarının ödenmesini, gerçekten görevle-

1920 - ŞUBAT

rinden alınacak olanlar varsa alınmalarını, yoksa görevlerine iadelerini veya başka bir göreve atanmalarını, vekil olarak konulanların ise asillikleri ilgili makamlarca onaylanmamış ise vekil olarak bırakılmalarını kararlaştırdı. (**Gökbilgin** II: 330, 331: "Millî hareketler ve Kuvayı Milliye aleyhtarlığı, realiteye ne kadar uyduğu bilinmeyen kararlar")

11. Burdur'da Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Kuruldu (**Baykal 3:** 67).

12. **İfham,** İlk kez kırmızı başlık ve yazı kullanarak verdiği haberde, Londra Konferansı'nın İstanbul'u Türklerde bırakma kararını kutluyor. —Hüseyin Ragıp, öğretmenlerin aylardır maaş alamadan, sefalet içinde yaşamalarına dikkat çekiyor. "Yalnız galiplerin, hastalıkların değil, cehaletin de mağlubuyuz". **Yenigün:** Trakyalılar faaliyetlerini artırıyorlar. —Geçen sene İstanbul'da 4.768 İslam doğdu, 8.395 İslam öldü. 487 Rum doğdu, 848 Rum öldü. 168 Ermeni doğdu, 522 Ermeni öldü. Doğanların toplamı 5.686 ölenlerin toplamı 10.189... **Peyamı Sabah:** İstanbul bize bırakıldı. **İzmir'e Doğru:** Gazetemizi matbaaya verdiğimiz sırada, Antalya mebusu ve İstanbul Türk Ocağı Reisi Hamdullah Suphi Beyefendi'den alınan telgraftır: İzmir'in boşaltıldığı haberi pek mevsuk bir menbadan bize tebliğ edildi. Bu haberi size vermekle mesudum. —Alemdar'a cevap. **İkdam:** İstanbul'da Türk hakimiyeti devam edecek. —Dünkü müjde. **Tasviri Efkâr,** renkli başlık, renkli manşetle: Dün gelen telgraf: İstanbul'un Hilafet ve Saltanat merkezi olarak bırakıldığını ilk defa Mösyö Miliran resmen beyan ediyor... (Fatih'in, Yavuz'un, Vahdettin'in resimleri. 19: Gitmemişti ki kalsın!) **Karagöz:** Direğinde Türk bayrağı olan sulh gemisi göründü. Bir ay sonra limanımıza gelecek.

19 - PERŞEMBE

1. Başbakan, İçişleri ve Bahriye bakanları Meclis'te Felah-ı Vatan Grubu'nun toplantısına geldiler. Başbakan, Kuvayı Milliye'nin ikinci bir hükümet gibi görünmemesini, Hükümet'in yaptığı atamaları kabul etmesini, Maraş'taki çarpışmaların daha ileri götürülmemesini istedi. Rauf Bey, Polis müdürü ile İçişleri memurlarının değiştirilmesi gerektiğini söyledi. İçişleri Bakanı Hazım Bey, suçu olmayan kimsenin işine son veremeyeceğini söyleyerek bunda diretilirse bakanlıktan istifa edeceğini belirtti. Bu görüşmeyi Mustafa Kemal'e bildiren Rauf Bey, şunları ekliyor: Hükümet üzerinde Meclis'ten çok Padişah'ın etkisi var. İçişleri bakanı, polis müdürü ve Jandarma kumandanını değiştirecek güçte değil. Bu hükümet düşürülüp millî bir hükümet kurulamaz. (**Akşam:** 19 "Grubu dün ziyaret ettiler"; **Nutuk,** ves. 236, Rauf Bey'in yazısında "bugün geldiler"; **Özalp:** 95; **Karabekir 1:** 457; **Gökbilgin** II: 359)

2. Senato ve Meclis'te: Senato'da İçişleri eski Bakanı Adil Bey "Kuvayı Milliye ne demek oluyor! Biz onu tanımıyoruz!" diye bağırdı. Eğitim eski Bakanı Rıza Tevfik "Metelik vermeyiz" diye onu destekledi. (**Vakit:** 19) Senato'da Padi-

1920 - ŞUBAT

şah'ın Meclis'i açış nutkuna verilecek cevap görüşülüyor (**MAZC:** 76). ★ Meclis, Padişah'ın açış nutkuna verilecek cevabın tartışılmasını bitirdi. Kabul edilen metinde, Meclis'i açtığı için Padişah'a teşekkür ediliyor, işgallerden dolayı milletin üzüntüsü belirtiliyor ve medenî bir idare yaratmak için Avrupa'nın usullerinden tereddütsüz yararlanılacağı anlatılıyor. Cevapta Genel Savaş'a sebep olanların ve savaş boyunca suç işleyenlerin yargılanmasında Meclis'in kararlı olduğu dile getiriliyor. (**MMZC:** 121)

3. Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, yabancıların ve Ermenilerin rahatsız edilmemesini istedi. İngilizlerin sıkıştırması üzerine, kolordulara gönderdiği genelgede özetle şöyle dedi: İngiliz temsilcisi, İstanbul'un Türkiye'ye bırakıldığını, ancak Ermeni kırımı ve İtilaf Devleri'ne karşı hareketler hemen durdurulmazsa bu şartın kaldırılacağını söylüyor. Şikâyete yol açacak bir davranışta bulunulmaması... Fevzi Paşa, Mustafa Kemal'den de bu konuda yardımcı olmasını istedi. Mustafa Kemal, buna yarın vereceği cevapta, Ermenilere saldırılmadığını, yurdun her yerinde asayişin düzgün olduğunu bildirecektir. (**Söylev** I: 275; **ATTB:** 206; **HTVD** 18, ves. 451; **Karabekir 1:** 462; **Cebesoy 1:** 279)

4. Urfa'da çeteler, karlar altında kalmış Fransız karakollarına ardarda saldırılarda bulundular. Bir Cezayirli çavuş, Türklerin tarafına geçti. Makineli tüfeğini götüremeyince tahrip etti. Fransız karakolunda kalan kuvvetlerin bir kısmı öldürüldü, sağ kalan 17'si esir edildi. (**Véou:** 239 "Zincire vuruldular. Türkler bunların vücutlarını dağladılar ve köle diye sattılar...")

5. Mustafa Kemal'in 10 tarihli sorusuna İstanbul'dan cevap veren 10. Tümen Kumandanı Kemalettin Sami Bey, İngilizlerin Rumeli ve Anadolu'da 31.000 er, 28 batarya, 160 makineli tüfeğinin bulunduğunu, Fransızların ise İstanbul ve çevresinde 33.000 er, 55 top, 91 makineli tüfek, 39 uçak, 25 tank, 12 zırhlı otomobilleri olduğunu, 1.150 Yunan ve 4.000 İtalyan askerinin de İstanbul'un çeşitli yerlerine dağılmış olduğunu bildirdi. Diğer komutanlar da bölgelerindeki yabancı asker sayısını daha önce bildirmişlerdi. (**HTVD.** 17, ves. 445-449)

6. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, Türk Dışişleri Bakanı'nı ziyaret ederek Milne çizgisine uyulmasını istedi. "Müslüman olmayanlara ve Anadolu'da Müttefik kuvvetlere saldırılar durdurulmazsa, barış şartları ağır olabilir" dedi (Bkz. Fevzi Paşa'nın bugünkü genelgesi), Bakan "Osmanlı Hükümeti, Mustafa Kemal'den çok farklıdır" cevabını verdi. (**Baytok:** 72; **Jaeschke 1:** 89)

7. Kontrol subayı Rawlinson, telefonla Karabekir'i arayarak Ermenistan'a Bolşevikler gelirse Ermenileri keseceklerini ileri sürdü. Ermenilerin, hiç değilse Osmanlı Ermenilerinin sınırdan içeri kabul edilmesini istedi. Karabekir bu isteği reddetti. Üç il Türkiye'ye bırakılırsa Ermenileri yerlerinde daha iyi koruyacaklarını söyledi. Rawlinson, bu konuda Paris'tekileri ikna edemediğini ileri sürerek Karabekir'i harekete geçmeye teşvik etti. Karabekir 21'de Harbiye Bakanlı-

1920 - ŞUBAT

ğı ve Temsil Kurulu'na, Doğu sınırının Aras Irmağı'ndan geçirilmesi gerektiğini, 22'de Harbiye Bakanlığı'na ve kolordulara Rawlinson'un sözlerini bildirecektir. (**Karabekir 1:** 449)

8. Anadolu'dan giden iki subay Sivastopol'da tutuklandı. (**Jaeschke 1:** 90). ★ Ziya Gökalp, Malta Polverista'dan eşine yazdığı mektupta, ileride ailesiyle birlikte yaşamayı düşündüğü bir köydeki hayatlarını tasvir etti. Kızı Seniha'ya: Bu hafta, üç ay evvel gelmiş olan Yeni Hayat kitabını verdiler. Gazetelerle beraber geldiği için o vakit verememişlerdi. (**F.A.Tansel:** 202-204)

9. **Akşam'**da N. Sadık: Millî gaye. —Şerif Paşa, Bogos Nubar Paşa ve Ohaçanyan'ın ortak muhtırası (metin) **Yenigün:** Anadolu'da Türk hakimiyetinin devamı kararlaştırıldı. **L'Oeuvre'**de Piyer Loti: Türkiye Türklerindir. **Sebilürreşat'**ta Misak-ı Milli'nin metni. —Hintli Şeyh Müşir Hüseyin Geydavi'nin ilk kez Türkçe'ye çevrilen eserinin ilk tefrikası: İslam Sosyalizminin Esasları. **Vakit:** Anadolu'da hakimiyetimizin devamına karar verildi. **Öğüt:** Hakkın galebesi: Türk ve İslam illeri kurtuluyor. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Düveli Muazzama ile eski dostluğumuzu devam ettirseydik, değil İzmir'den, hiç bir taraftan mahrum kalmayacaktık. İtilaf Devletleri'nin itimadını mütarekeden beri cidden kazansaydık, artık bu topraklarda İttihatçı olmadığını ispat edebilseydik, daha uygun sulh şartları elde edecektik. **Albayrak:** Hakkın galebesi: Çanakkale savaşlarını Alman kuvvetinin veya birkaç serserinin cüreti zannedenler, bir daha tecrübe etsinler ki, hukukunu müdafaa, mevcudiyetini muhafaza için Türkiye'de her vakit dökülecek kan vardır. Gelecek yakındır. (Mithat.) — Yapılan tecavüz ve haksızlıkları, millî tarihe yeni bir şan ve şeref sayfası ilave ederek tamir eden millete selam. **İleri, Alemdar:** Konferans, İstanbul'dan sonra Anadolu'da da Türk hakimiyetine karar verdi. **İfham'**da, "Muallimlerin akibeti"ni gösteren bir karikatür: Ayakkabı boyacılığına yeni girdiği için, bir hanımın iyi boyayamadığı itirazına uğrayan bir ilkokul öğretmeni. —İstanbul emindir. —Senato'da muhalifler dişlerini göstermeye başladı. **Servetifünun:** En faal nazırımız olacağı şüphesiz bulunan Hazım Beyefendi. —Müslüman Tüccar Cemiyeti.

20 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Rauf Bey'den dün aldığı haberleri aktararak yayımladığı genelgede, millî örgütün işi bırakmamasını, millî birliğin her zamankinden daha çok sağlamlaştırılmasını bir kere daha istedi. (**Nutuk,** ves.237; **Özalp:** 96; **Karabekir 1:** 457. Karabekir'in 23'te cevabı: Kuvayı Milliye'nin ancak bilfiil harekât alanı olan mıntıkalarda kendini bilfiil göstermesi, Meclisteki grup aracılığı ile iş görülmesi münasiptir.) ★ Mustafa Kemal, Fevzi Paşa'nın dünkü isteğine de cevap verdi. Türklerin Ermenilere saldırmadığını, Fransızların Ermenileri Türklere saldırttığını, yurdun her yanında güvenliğin mükemmel olduğunu

bildirdi. Fevzi Paşa, dünkü genelgesinde İngiliz temsilcisinin şikâyetlerini aktararak yabancıların ve bu arada Ermenilerin rahatsız edilmemesi için Mustafa Kemal'den yardım istemişti. (**ATTB:** 207) ★ Başka genelgesi: Aldığımız bilgiler: Trakya'da halkın morali çok yüksek. Yunanistan'ın iç durumu bunalımlı. İzmir'deki Yunan ordusunda maneviyat bozuk. Suriye'de halk Fransızlara karşı. Hindistan'da ve Mısır'da durum tabiî halinde değil.

2. 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Mustafa Kemal'in 5 tarihli genelgesine verdiği cevapta özetle şöyle dedi: İtilaf Devletleri politik bozguna uğruyorlar. Bolşeviklere karşı Güney Kafkasya'da bir set yapabileceklerini sanmıyorum. Ancak bu seddi arkadan pekiştirmek için Anadolu'yu işgal edebilirler. Doğu'da seferberlik yaparsak İtilafçıları sıkıştırmış oluruz. Ama Bolşevizmin her yanda gelişmesi bizim yararımızadır. Paramız ve savaş araçlarımız yok. En iyisi, şerefli bir barış için İtilaf Devletleri'ne yaklaşmaktır... (**HTVD** 15, ves. 393; **R.N. İleri:** 44)

3. General Milne, Harbiye Bakanlığı'na verdiği bir muhtırada, İstanbul, İzmir, Çanakkale ve diğer bütün kıyılardaki silah ve cephane depolarının korunması görevinin Türklerden alınarak İngiliz memurlarına verilmesini istedi (**TİH** VII: 46).

4. Fransız Parlamentosu, Başbakan Millerand'dan Fransa'nın Doğu'daki haklarının korunmasını istedi. Millerand, parlamentoda üç devlet arasında düzenlenmiş olan ve halen devam eden Londra Konferansı'nın kararlarını anlattı, görüşleri kabul edildi. (**Alemdar, İfham, İleri:** 22) ★ Londra Görüşmelerinde İtalyan Başbakanı Nitti, nüfuslarına karşılık çok az sömürgeleri olduğunu, diğer devletlerin İtalya'nın hakkını yediklerini söyledi. Lloyd George, onu teselli ederek, Güneybatı Anadolu gibi bir buğday anbarını İtalya'nın ele geçirdiğini, buradan getirilecek buğdayla bütün İtalyan halkının beslenebileceğini söyledi. (**BTTD** 58: 15)

5. **İfham'**ın karikatüründe, Hükümet'in Türk basınından çok azınlık basınını tercih ettiği anlatılıyor: Hademe, bir devlet yetkilisine kapıda İkdam, Vakit, İleri, Bosfor, Monitor muhabirlerinin beklediğini söylüyor. Yetkilinin cevabı: "Yalnız Bosfor muhabirini getir". **İleri'**de C.Nuri: Kalk borusu çalındı. **Alemdar:** Mukadderatımızın tayin ve tavzihine doğru. **Akşam:** İstanbul'un hudutlarını tayin ediyorlar. —Türkiye hakkında görüşler. Temps'ın Türkiye hakkında tasavvur ettiği iki çözüm şekli. **Le Temps:** Bugün Türkiye'de gerek orduda, gerek yönetim işlerinde Kuvayı Milliye'nin yerini alacak bir kuvvet yoktur (**HM:** 14 Mart). **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal, Şerif Paşa'ya çatıyor. **İzmir'e Doğru:** İstanbul Türklere bırakılıyor. **İkdam:** Şerif Paşa - Nubar Paşa ittifakı. **Tasviri Efkâr:** Şark ve Garb'ın uzlaşma lüzumu. **Vakit'**te, dün Senato'da "Kuvayı Milliye ne demek!" diye bağıran İçişleri eski Bakanı Adil Bey'e Hacim

1920 - ŞUBAT

Muhittin'in cevap mektubu (22: Adil Bey'in cevabı). **Yenigün**'ün başyazısı çıkarılmış. —Dahiliye Müsteşarlığı'na Faik Ali Bey tayin olundu. —Kürtler ve Ermeniler. Boş Herif (Şerif Paşa) ve Bogos Nubar. Kürt ve Türk düşmanlarıyla müşterek hareket eden Şerif.

21 - CUMARTESİ

1. Mustafa Kemal, Rauf Bey'e üç telgraf çekti. Rauf Bey'in 19 tarihli teline karşılık olan birinci yazıda, Hükümet'in atama politikasından şikâyet edildi. Kuvayı Milliye tarafından görevinden çıkarılan memurların görev yapmasına izin verilmeyeceği belirtilerek şöyle denildi: "Bize gelince, tarihin bu memlekette şimdiye kadar meydana getirmediği, bu ulusal birlik ve dayanışmayı bozma amacını güden her eylemi, bir vatan hayınlığı sayarak ona göre gerekli karşılığı vermekten çekinmeyeceğiz". 20 tarihli yazıya verilen cevapta, Hükümet'e karşı kesin bir durum alma zamanının geldiği belirtilerek Felah-ı Vatan Grubu'nun etkili bir denetlemede bulunması istendi. Millî Kuvvetlerin Fransızlara karşı savaşının durdurulamayacağı anlatıldı. Akbaş Cephaneliği'nin bir bölümünün İngilizlere geri verilmesi konusunda "Boş bir fişek kovanının bile İngilizlere geri verilmemesi daha uygun olur düşüncesindeyiz" denildi. Hükümet'in iki yüzlü bir siyaset izlediği ileri sürülerek İtilaf Devletleri'ni Türklere acındırma çabasının bir gaflet olduğu belirtildi. Mustafa Kemal, Temsil Kurulu adına Rauf Bey'e çektiği üçüncü telgrafında, Niğde ve Nevşehir'de Teâli-i İslam Cemiyeti'nin bozguncu çalışmasını örnek verdi. Millî örgütlerden yana olup olmadığının Hükümet'ten sorulmasını istedi, Felah-ı Vatan Grubu'nun da bu konuda açık bir görüşe varması gerektiğini bildirdi. Telgrafın bir örneği Karabekir'e de gönderildi. (**Söylev** I: 279-281)

2. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Fevzi Paşa'nın kendisine yaptığı ricaya cevap verdi. Hiç bir yerde Ermeni kırımı yapılmadığını, İzmir Cephesi'ndeki Kuvayı Milliye'nin dağıtılması isteniyorsa, bunun imkânsız olduğunu,Yunanlıların İzmir'e asker ve silah çıkardıklarını bildirdi. İngiliz temsilcisinin istediği şeyin yurdun tek dayanağı kalmış olan Kuvayı Milliye'yi dağıtmaya yönelik bulunduğunu anlattı. 19'da Fevzi Paşa, bir genelge yayımlayarak yabancıların rahatsız edilmemesini istemiş, bu konuda Mustafa Kemal'den yardım rica etmiş, Mustafa Kemal, dün yayımladığı bir genelge ile Fevzi Paşa'nın görüşlerine cevap vermişti. (**ATTB:** 209; **HTVD** 18, ves. 451)

3. Anzavur'un 800 adamı Yenice Bucağı'nı bastı. Köprülü Hamdi Bey'in 26/27 Ocak gecesi Akbaş Cephaneliği'nden kaçırdığı cephane, Anzavur'un eline geçmemesi için havaya uçuruldu. Hamdi Bey, isyancılar tarafından 18'de Biga'da öldürülmüştü. İstanbul Hükümeti'nin gönderdiği bir öğüt kurulu, Anzavur'un karargâh kurduğu Biga'ya geldi. (**Özalp:** 98; **TİH** VI: 30; VI(1974): 75; **İğdemir** 3: 18; **Esengin:** 77)

1920 - ŞUBAT

4. Urfa Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Saip Bey'e Mustafa Kemal'den gönderilen mektupta, mücadele alanlarında bulunan Amerikalılara iyi davranılması, telaşta olanların yatıştırılması istendi. 1 Şubat'ta Antep'e gitmekte olan 4 Amerikalı öldürülmüştü. (**ATTB:** 214; **Ali Saip:** 138) ★ Teğmen Şahin Bey, Fransız işgal kumandanına bir mektup göndererek Antep'i birlikleriyle birlikte terketmesini istedi. Şahin Bey, 18'de Fransızlara bir baskın yapmıştı. (**Abadi:** 30)

5. İngiliz Akdeniz filosunun esası olan bir İngiliz filosu, İstanbul'a geldi. Diğer İtilaf gemileri tarafından top atışlarıyla karşılandı. (**Tas.Ef., Vakit, Alemdar:** 22)

6. Londra Konferansı'nda İngiliz ve İtalyan başbakanları İzmir konusunda sert bir tartışmaya giriştiler. Nitti, komisyonun raporuna karşı çıkarak, İzmir'de Yunan egemenliğinin aleyhinde bulundu, burada Yunan çoğunluğunun olmadığını söyledi. Konunun, Millerand Paris'ten dönünce yeniden tartışılması kabul edildi. (**BTTD** 58: 15) ★ Venizelos, İzmir Siyasî Temsilcisi Steryadis'e gönderdiği telgrafta, İzmir'de kesin olarak kalacaklarını, sınırların da İzmir ve ilçelerini, Manisa'yı, Kasaba'yı, Akhisar'ın beşte dördü ile Ayvalık ve Kemer ilçelerinin dörtte üçünü içine alacağını bildirdi. Venizelos, iki yıl sonra halkın temsilcilerinin Milletler Cemiyeti'nden kuvvetli bir Yunanistan istemek hakkına sahip olacaklarını, barış imzalanınca Türkiye yönetiminin yerini tutacak Yunan idarecilerinin hazır bulundurulması gerektiğini yazdı. "Elden geldiği kadar Yunan unsurunun genişletilmesiyle iyi sonuçlar alınabilecektir" dedi. (**Stratigu** I: 93) ★ 23 İngiliz mebusu, İstanbul'un Türklerde bırakılmasını isteyen bir bildiri yayımladı (**Jaeschke 1:** 90).

7. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, hükümetinden rica ediyor: Fransızları Ermeni askeri kullanmaktan vazgeçirin. Yoksa Türkler müdahale ediyorlar. (**Sonyel:** 201)

8. Oltu'daki İslam Terakki Komitesi ilk kongresini yaptı. 12 Kasım'da programını yayımlamış olan komite, İslam Terakki Partisi adını aldı (**Önal:** 60).

9. Kâzım Karabekir, Harbiye Bakanlığı'na ve Temsil Kurulu'na yaptığı öneride, bugün elde tutulan sınırın doğal askerî sınır olmadığını bildirerek, bunun, Iğdır, Kulp, Kağızman, Sarıkamış ve Oltu Türkiye'de kalacak biçimde yeniden düzenlenmesini istedi (**Karabekir 1:** 450).

10. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Mebuslar Meclisi ve Senato üyelerine hitaben gönderdiği telgrafta, barış şartı olarak ateşkes sınırlarının savunulmasını istedi. Dernek, millî felakete sebep olanlarla bu felaketin devamına sebep olanların (Devleti savaşa sokan İttihatçılarla işgallere ses çıkarmayan İtilafçı yöneticiler kastediliyor) ve fakir halkın kanını emen muhtekirlerin cezalandırılmasını da talep etti. (**Baykal 3:** 36)

1920 - ŞUBAT

11. **Alemdar**'da eski Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Bolşevikler aleyhinde demeci: İttihatçılar, Bolşeviklerle anlaşmak istiyorlar. **İstikbal**'de Faik Ahmet: Ne Azerbaycan ne de Gürcistan Bolşevik tufanını durduramaz (**Jaeschke 1**: 90). **Hakimiyeti Milliye**: Emparyalizm ile millet ve bağımsızlık ilkelerinin mücadelesi, emperyalizmin yenilgisi ile sonuçlanacaktır. Sınırlarımız içinde kalan her ırkı, milletdaşımız sayıyoruz. Adem-i merkeziyetçilik ile, her kavmin kendi bölgesinde gelişmesini sağlamış oluyoruz. Yüzyılımızın millet ilkesi budur. (ayrıca yeni harflerle: **Kaplan v.d.** I: 237) **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, Kuvayı Milliye yüzünden büyük devletlerin kızdırılması tehlikesi üzerinde duruyor, mebusları ve senato üyelerini Kuvayı Milliye'yi üstü kapalı olarak savunmakla suçluyor, onların İttihatçı hizmetkârı olduklarını ileri sürüyor. **İfham**'da Müfide Ferit: Artık tek hakim değil, ondan daha büyük bir kuvvet tanındı: Millet hakkı (İstanbul'un Türklere bırakılması sebebiyle). **İleri:** Çanakkale'nin beynelmilel kontrol altına alınması kararlaştırılmıştır. **Yenigün**'de Y. Nadi: İktisadî mukavemet. —Londra Konferansı, Avrupa'daki hududumuz meselesini de tetkik etmiş. —Söz sırası Lloyd George'undur. **Alay**'ın 7. sayısında gazetelerin yayınıyla alaylar: Alemdar: Hürriyet ve İtilaf'ın fazileti. (Neme lazım Refikçiğim, sen onu bırak bamyanın faziletini anlat). Peyamı Sabah: Damat Ferit Paşa'nın mühim beyanatı. (Peh peh peh!! Maşallahı var.) İkdam: Maarifimiz ne halde? Mektepler ve muallimler. Maarifimiz sizden iyi olmasın. Mektepleri ne sen sor, ne ben söyleyim. Sermuharririniz gibi var mı yok mu, belli değil. Muallimlere gelince: Gözler kararmış, mideler havası boşalmış futbol topu, dizler lerzan (titrek), gözler muhasebe-i hususiye kapısında.

22 - PAZAR

1. Mustafa Kemal, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne yazıyor: Avrupa tarafından, barış şartlarının lehimize düzeltilmekte olduğu konusunda tebrik ve teşekkür telgrafları alıyoruz. Milletimizin azim ve sebatı, millî kuvvetlerin direniş ve fedakârlığı, millî amaçlara uygun bir barışa ulaşacağımızı ümit ettiriyor. Kurtuluş törenleri yapılmasını bağımsızlığımızın onaylanacağı güne erteliyoruz. Birliğimizin devam ettirilmesini rica ediyoruz. (**ATTB**: 215; **Baykal 3**: 13. 22/23 tarihini taşıyan yazı, muhtemelen bir genelgedir.)

2. Biga'da muhtarlara zorla imzalatılan bir muhtıra, İstanbul'dan gelen Öğüt Kurulu'na verildi. Muhtırada Kuvayı Milliye'nin istenmediği belirtildi. İlkokul öğretmeni Uluğ İğdemir'in Biga'da tuttuğu not defterinin bugünkü tarihli sayfasından: "Meş'um ve korkunç karanlık her tarafı kaplıyor". (**İğdemir 3**: 18)

3. Karabekir, Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Suriye Arapları ile işbirliği yapılmasına karşı çıktı. Mustafa Kemal, 15/16 tarihiyle Karabekir'e gönderdiği yazıda, Halep Millî Teşkilatı'na gönderdiği bir mektubu da eklemişti. Karabekir, cevabında açık talimatlar göndermenin sakıncalı olduğunu, bunların Fran-

1920 - ŞUBAT

sızların eline geçebileceğini, bunun da Temsil Kurulu'nun aleyhine olacağını ileri sürdü. Karabekir, Sivas görüşmeleriyle sınırların çizildiğini, bunun dışında faaliyette bulunmanın doğru olmadığını da cevabında bildirdi. Mustafa Kemal'in 23'te cevabı: Misak-ı Millî, Araplarla Türklerin birbirinden ayrılmaz olduğunu ilan etmiştir. (**Karabekir 1:** 453)

4. **Açıksöz:** Kızıl tehlike: Gerçi İslamiyet Bolşevizmle uyuşamaz ama ortak düşmana karşı ittifak etmelerinden doğal ne olabilir? Bugün bütün Doğu, Buhara, Afganistan, Hindistan, Çin hudutlarına kadar Bolşevizmin etkisi altındadır. Bolşeviklik, Türklerin hakkı verilirse önlenir. **The New York Times:** İstanbul'un Türklerde bırakılmasının İngiltere'de yarattığı fırtına (**Ulagay:** 81). **Öğüt:** Mısır'da millî feveran. —Bolşevik haberleri. **İkdam:** Kürtler ve Osmanlılık. **Tasviri Efkâr:** Haberler fenalaşıyor mu? **Vakit:** Limanımızda İngiliz donanması. **Yenigün**'de Y.Nadi: Rumeli hududumuz. —Londra Konferansı da uzayacak. **Alemdar:** Aydın Vilayeti'ne giderek Müslüman muhacirlerin durumunu inceleyip dönen Dr. Fru cenaplarıyla mülakat: Görevim, İngiliz Hilaliahmeri'ne bir rapor vermekti. Aydın'ı harap buldum. 300-400 Müslüman kalmış. Götürdüğüm paraların bir kısmıyla göçmenlere süt aldım. Bir kısmını da nakit olarak verdim. İstediğim para gelince tekrar Aydın'a gideceğim.

23 - PAZARTESİ

1. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in önceki günkü yazısına cevap vererek Temsil Kurulu ve Kuvayı Milliye'nin işi artık Meclis'e bırakmasını istedi. Karabekir'e göre Meclis, bunları gerekli görmez ve güvenlik içinde bulunduğunu ilan ederse, hem Temsil Kurulu'nu, hem Kuvayı Milliye'yi dağıtmak gerekir. Aydın Cephesi'ni de kolordular durum ve amaca göre yönetir. Mustafa Kemal, önceki gün Rauf Bey'e gönderdiği, bir örneğini de Karabekir'e ulaştırdığı yazısında, Hükümet'i suçlamış, Temsil Kurulu'na ve Kuvayı Milliye'ye gerek görülüp görülmediğinin, görülmüyorsa Aydın Cephesi'nde ne gibi bir tedbir düşündüğünün bildirilmesini istemişti. (**Nutuk,** ves. 238; **Karabekir 1:** 460) ★ Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Başbakan'ın Kuvayı Milliye'yi reddetmediğini, yalnızca hükümet işlerine müdahale istemediğini bildirdi (**Karabekir 1:** 463).

2. Mustafa Kemal, Karabekir'in dünkü itirazına cevap verdi. Suriye Araplarıyla işbirliği yapılmasını savundu. Suriye'deki hareketin Fransız kuvvetlerini oyaladığını, Maraş'taki Kuvayı Milliye'yi yenilmekten kurtardığını, Fransızları Türklerle uzlaşmaya zorladığını bildirdi. Araplarla Türklerin ayrılmaz bir bütün olduğu yolunda Misak-ı Millî'nin birinci maddesini hatırlattı. Halep Millî Teşkilatı'na gönderilen 15 tarihli talimatın, Fransızların eline geçmesi ihtimaline karşı, İsmet Bey tarafından etkili olacak bir tarzda yazıldığını belirtti. (**Karabekir 1:** 454-455)

1920 - ŞUBAT

3. Mardin'deki 5. Tümen Kumandanı, Mustafa Kemal'in 5 tarihli değerlendirmesine cevap veriyor: Bolşeviklerle birleşerek saldırı hareketi yapmak maceracılıktır. Bolşevikliğin başarısına dolaylı olarak yardım etmeliyiz. (**HTVD** 15, ves. 398)

4. Aydın Valiliği'nin İçişleri Bakanlığı'na raporu: Yunanlılar, Sakız toplantısından sonra sürekli olarak asker ve savaş araçları getiriyorlar. Dün de 5 vapur dolusu asker geldi. İşgal kuvveti 100.000'i geçti. Dışardan gelen Rumlar, yerli Rumlarla birlikte örgütleniyorlar. (**HTVD** 21, ves.545)

5. Meclis'in açık bulunmadığı 23 Aralık 1918-12 Ocak 1920 tarihleri arasında Hükümet'in çıkardığı kanun gücündeki kararnamelerin listesi Takvim-i Vekayi'de yayımlandı ve bunların Meclis'e sevkedildiği belirtildi. Bu yaklaşık 13 aylık süre içinde 240 kararname çıkarılmış. ★ Gelibolu Mebusu Celal Nuri, Meclis toplantı halinde değilken Hükümet'e kanun gücünde kararname çıkarma yetkisi veren 5 Ağustos 1909 tarihli 36 sayılı Anayasa maddesinin yürürlükten kaldırılmasını önerdi. Tartışmalardan sonra öneri komisyona gönderildi. (**MMZC:** 141) ★ Senato, Padişah'ın Meclis'i açış nutkuna verilecek cevabı görüşmeye devam ediyor (**MAZC:** 89).

6. Trabzon'daki İngiliz temsilcisi Krefort, Tümen Komutanı Rüştü Bey'e Trabzon'daki cephanenin içerilere nakledilmesini yasakladığını bildirdi. Limana gelen bir İngiliz gemisinin sorumluları, cephaneyi İstanbul'a nakledeceklerini söylediler. Rüştü Bey, kolordunun emir almadan bunları veremeyeceğini söyledi. Durumu Karabekir'e bildirdi. Karabekir, iç bölgelere nakletmeye devam etmeleri emrini verdi. (**Karabekir 1:** 461)

7. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'ten Curzon'a: Bizim aldığımız kararlara saygı duymayan tek halk Türkiye halkıdır. Anadolu'daki bütün hareketleri Mustafa Kemal tertipliyor. Milliyetçiler, kendi sultanlarına ihanet ediyorlar. Müttefikleri kızdırıyorlar. Damat Ferit, üzerlerine asker göndermek istiyor. (**Ulubelen:** 257)

8. Ziya Gökalp'in Malta Polverista'dan İstanbul'daki kardeşine mektubu: "Paris'e ısmarladığım kitaplar geldi. Bir haftadan beri felsefe derslerini takip ediyoruz. Türklerin içtimaî tarihini de görüyoruz. Tekye devam edemedi; çünkü musikî bilenler yok. Şimdi herkes kendi kitapları ile, mütalea, ders yahut tercümeleri ile meşgul... İyi bir sulh olacağına itimadım var. Ahval gittikçe iyileşiyor. Almanların memleketlerinde muhakemelerine razı olmuşlar. Aynı usulün Türklere de teşmili zarurîdir". (**F.A.Tansel:** 210-211)

9. Urfa'daki Fransızlar güç durumda. Fransızların 30 öküzünden ancak 8'i sağ kalabildi. Kar ve soğuk altında, hendeklerde kendilerini savunmaya çalışan Fransız askerlerinin ayakları donuyor, siperlerde ellerini yaktıkları odunlarla

1920 - ŞUBAT

ısıtmaya çalışıyorlarken Müslüman halkın türküleri, kadınların lu-lu-lu sesleri duyuluyor. (**Véou:** 240)

10. **Akşam**'da N. Sadık: Fesat havası. **Albayrak**'da Mithat: Bir milletin saadeti, tabi bulunduğu hükümetin ilmî esaslara dayanan teşkilatına bağlıdır. Millî bünyemizde artık tahammül kalmadı. Son ümidimiz Meclis'te. **İradei Milliye**, Londra Konferansı'nın Türkiye lehinde kararlar aldığını ileri sürüp, bundan umuda kapılarak Avrupa'nın siyasetinde önemli değişiklikler olduğunu yazıyor, bu değişikliği Bolşeviklerin başarılarına bağlıyor. —Âlemin durumu ne halde? —Karanlıktan aydınlığa doğru. **Yenigün**'de Y.Nadi: Curzon'un Londra Konferansı'ndaki nutku. —M.Zekeriya'nın Amerika Mektubu: Amerika'da barış meselesi, kısmen Şark ve Türk meselesidir. Amerika bugünkü çıkmaza niçin düşmüştür? —İzmir valisi bugünlerde tayin edilmiş olacaktır. Rumca gazetelerin, barışa kadar İzmir'in vekâletle idare edileceği yolundaki haberleri yalandır.

24 - SALI

1. Meclis İkinci Şubesi, Mebus Şeref Bey'in, Damat Ferit Paşa ve kabinesinin Yüce Divan'a sevkedilmesini isteyen önergesini görüştü. Önergedeki suçlamaların açıklığa kavuşması için önerge sahibini 1 Mart'ta dinlemeye karar verdi. İkinci şube, aynı konu için önceki gün de toplanmıştı. (**Akşam:** 25)

2. Londra'da üç devletin başbakanları, İzmir'e verecekleri biçimi tartıştılar. L.George, buranın Yunan egemenliğine verilmesini istedi. İtalyan Nitti buna karşı çıktı. Millerand ise ortalama bir çözüm önerdi. İlerde Sevr Anlaşması'na da girecek olan şu karar alındı: Sembolik olarak Türk bayrağının dalgalandığı, fakat Yunanlılar tarafından yönetilecek, Yunan garnizonlarının bulunduğu bir İzmir. Rumlardan ve Türklerden oluşan bir parlamento. İki yıl sonra parlamentonun, Yunanistan'a katılmak için Milletler Cemiyeti'ne başvurması. (**BTTD** 58:15) ★ Curzon'dan Venizelos'a: İzmir bölgesinde Yunan ilerlemesi bizi memnun ediyor. Anadolu içerisine girmekten sakının. (**Ulubelen:** 258; **Jaeschke 1:** 90)

3. Padişah, Bursa'nın yeni valisi Keşfî Bey'i kabul etti. Yeni valinin Cuma günü görev yerine gideceği bildiriliyor. Keşfi Bey, Hazım Bey'in İçişleri Bakanlığı'na atanmasıyla boşalan bu göreve, İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'ndan atanmıştı. (**Akşam:** 25)

4. Trabzon Rumlarından Kastamonu Rumlarına mektup: Pontos Cumhuriyetimiz hakkında her ne müşkilatınız varsa bize başvurun (**Peker 1:** 127).

5. **Hakimiyeti Milliye**'nin 11. sayısı: "Kuvayı Milliye ne oluyor!" diyenlere cevabımız, Anadolu ve Rumeli'nin işgal alanlarını göstermek olacaktır. Dileyelim ki, bunu soranlara millet cevap vermek ihtiyacını bizzat hissetmesin! (ayrıca,

1920 - ŞUBAT

yeni harflerle: **Kaplan v.d.** I: 241). —Akbaş Cephaneliği olayı. * Türk dostu Claude Farrére'in bir Fransız gazetesindeki yazısı: Ha İzmir Yunanistan'a verilmiş, ha Marsilya. İzmir'de 300.000 Rum'a karşılık, 1.300.000 Türk oturuyor (**Akyüz:** 74). **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Anadolu'dakiler, yaptıklarına ses çıkaran olmayınca azıttıkça azıttılar. Mütareke'yi bile unutarak meydan okuyorlar. **İkdam:** Türkiye sulh anlaşmasının tanzimi, bir iki güne kadar tamamlanmış olacaktır. **Yenigün:** Kürtler (Şerif Paşa aleyhinde). **İleri:** Kürtlerin sadakati. **Alemdar:** Konyalılar İttihatçılarla, Hareketçilerle birleşmemiştir. —Biga olayı.

25 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal 13. ve 15. kolordulara (muhtemelen diğerlerine de), ayrıca Rauf ve İsmet Beylere gönderdiği gizli yazıda iç ve dış durumu tahlil etti, onların görüşlerini sordu. Yazıda, İstanbul'da bazı gazetelerin havayı yumuşatarak Kuvayı Milliye'yi zaafa uğratmaya çalıştıklarını, Hükümet'in yabancıların önerilerini hemen kabul ettiğini, Meclis'in istenilen dayanışmayı kuramadığını bildirerek "Temsil kurulumuz sorumluluğunun bilincindedir" dedi. (**HTVD** 21, ves. 523; **ATTB:** 219; **Karabekir 1:** 474 (26 tarihiyle) ★ Mustafa Kemal, ikinci bir genelgesinde gericilik hareketi için İngilizlerin İstanbul'daki çabalarına dikkat çekti. Anzavur, Biga olayları buna örnek verildi. Cemiyet-i Ahmediye, Teali-i İslam Cemiyeti ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kiraz Hamdi veya Damat Ferit Paşalardan birisinin başkanlığında bir hükümet kurulması için yaptığı çalışmaları anlattı. (**Karabekir 1:** 475)
2. Harbiye Bakanlığı bir savunma planı yaptı. Plana göre, İzmir Yunanistan'a verilir, Yunanlılar ileri harekâta geçer veya İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal ederse, Kuvayı Milliye ile kolordular birleşecek, İstanbul'la taşranın ilişiği kesilecek. Bu durumdan Hükümet sorumluluk kabul etmeyecek. Öğüt kurulu diye de İstanbul'dan Anadolu'ya adam sevkedilecek. İmzasız olan planın Temsil Kurulu'na gönderildiği anlaşılıyor. (**HTVD** 21, ves. 538)
3. Mustafa Kemal, Mazhar Müfit'in verdiği bilgilerden üzüntü duyduğunu, İstanbul'daki mebuslardan ve Felah-ı Vatan Grubu'ndan millete bir hayır olmadığını bildirdi. Bunların milleti aldattığını, kurtuluşa engel bile olabileceklerini ileri sürdü. Rauf Bey'den de kesin cevap istendiğini hatırlattı. (**Söylev** I: 283; **Kansu** II: 545)
4. Venizelos, Atina Dışişlerine gönderdiği yazıda, Fransa başbakanıyla görüşmesini anlattı. Millerand'ın yola getirilemeyecek durumda olduğunu bildirerek özetle şöyle dedi: Barış şartlarının Türkiye'nin kabul edebileceği şartlar olmasını söylüyor. Ben, Yunanistan'ın yalnız Yunan isteklerini değil, barış şartlarının tümünü Türkiye'ye kabul ettirebilecek bir etken olduğunu belirttim. (**Bayur:** 45)

1920 - ŞUBAT

5. Dışişleri Bakanı Curzon'un sözleri: Türklerin davranışı, günden güne daha tehdit edicidir (**Jaeschke 1:** 90).

6. İtilaf Devletlerinden meydana gelen Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Batum'un serbest şehir olmasını kararlaştırdı. Batum'da Türk yönetimine 24 Aralık 1918'de son verilmişti. Şehir, o tarihten beri İngiliz işgalinde bulunuyor. (**Jaeschke 1:** 90) ★ Londra'da İngiliz, Fransız ve İtalyan başbakanlarının toplantısı devam ediyor (**İleri:** 26).

7. Belçika'nın İstanbul temsilcisi Marghetitch'in raporu: İstanbul Hükümeti, Avrupa'nın lütfuna sığındı. Anadolu'dan endişe verici haberler geliyor. (**Kerman:** 16)

8. **Yenigün**'de Mustafa Kemal'in resmi ve 17 satırı çıkarılmış telgrafı. —1 Mayıs Anadolu'nun düğün günü. Zatışahane Anadolu gençlerini evlenmeye teşvik için şayan-ı dikkat bir irade-i seniye isdar buyurdular. **Alemdar**'da R.Cevat, Fransız ihtilali önderlerinden Mirabou'nun resmini basıp "biz buraya milletin oyuyla geldik, efendinize söyleyiniz, buradan ancak süngü kuvvetiyle çıkabiliriz" sözlerinin hatırlatılmasına şiddetle karşı çıkıyor. "Bu da de demek? Padişah düşmanı... Bu meclis kime karşı celadet gösterecekmiş? Bu meclis milleti temsil etmiyor, o, Mustafa Kemal'in emirlerini yerine getirmekten başka bir şey yapamaz (ayrıca, **Ilgar:** 44). —İttihat ve Terakki ile Kuvayı Milliye'nin uzlaşması. **İfham:** Bir sepet muhalif: Mustafa Asım Bey diyor ki: Felah-ı Vatan Grubu'nun azası 96'ya çıkmış. Ben de muhalifleri bir sepete koysam. Fena değil ama şu Ömer Fevzi Efendi de çok afacan. **Diken:** "—Size lavanta beğendirmek de pek müşkül." "—Alemdar Gazetesi'ne mebus beğendirmek kadar da güç değil ya!"

26 - PERŞEMBE

1. Mebuslar Meclisi'nde mebuslar, Ermeni Birliği Merkez Temsilciler Kurulu Başkanı Bogos Nubar Paşa ile anlaşma yaptığı için Şerif Paşa'yı protesto ettiler. 20 Kasım tarihli anlaşma, Ermenilerle Kürtlerin Türkiye'den ayrılmak için birleşmelerini, İngilizlerle işbirliği yapmalarını öngörüyor. Meclis'te Trakya'nın, Doğu Anadolu'nun, Kürtlerin Türkiye'den ayrılmayacağına ilişkin çeşitli yerlerden gelen telgraflar okundu. (**MMZC:** 164)

2. Kara Vasıf, İstanbul'dan Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, Trakya'da direnme örgütlerini kurmadığı gerekçesiyle Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'den yakındı: "Hepimizi aldatmış, en küçük örgüt bile kurmamış, bir tek tüfekle olsun silahlanma işine girişmemiştir. Örgüt kurmak için Trakya'ya adamlar göndereceğiz. Körolası Cafer, yalnız bunlara gölge etmesin yeter. (**Söylev** I: 294)

1920 - ŞUBAT

3. 17 Şubat'ta kasabaya gelip karargâh kuran Anzavur Ahmet'in Biga'da astırdığı ilan: Hamdi Bey'i yok etmek için geldim. Kendisi ve arkadaşları cezalarını buldular. Herkesin hukuku sağlanmıştır. İki üç güne kadar buradan ayrılıyorum. (**İğdemir 3:** 21)

4. İngiliz Başbakanı L.George, Avam Kamarası'nda, İstanbul'u niçin Türklere bıraktıklarını anlattı: İngiliz İmparatorluğu nüfusunun dörtte birinden fazlası-İslam'dır. Hindistan Müslümanları sözümüzde durmamızı istiyorlar. Türklere zaten müthiş cezalar veriyoruz. (**HTVD** 38, ves.1120; **Alemdar:** 1 Mart; **Tansel III:** 15)

5. Hükümet, General Milne'in isteğini geri çevirdi. Ege'de Kuvayı Milliye'yi geri çekmek için girişimde bulunmanın halkta galeyan uyandıracağını bildirdi. Kuvayı Milliye'nin Hükümet'le bir ilişkisinin bulunmadığını, bu kuvvetlerin, Yunan zulmünden kurtulmak isteyen halk tarafından kurulduğunu belirtti. ★ Bakanlar Kurulu, Adana Fransız işgal kuvvetleri baş administratörünün Adana Valiliği'nden istediği bazı hususların yerine getirilmesini, administratörün bu tip isteklerini Fransız Yüksek Komiserliği'ne bildirebileceğini, onun da Türk Hükümeti'yle görüşebileceğini kararlaştırdı. Baş administratör, işgal altındaki arazi kontrol hizmeti masraflarının ve Müttefiklerarası gümrük hizmetleri maaşlarının Türk Rüsumat Müdürlüğü'nce ödenmesini istemişti. (**Gökbilgin** II: 346)

6. Karakol İhtilal Cemiyeti ile Sovyet Rusya adına Albay İlyaçef arasında 11 Ocak'ta imzalanmış yardım anlaşması, onaylanması için Kara Vasıf Bey tarafından Temsil Kurulu'na gönderildi. Temsil Kurulu, Karakol Cemiyeti'nin böyle bir yetkisi olmadığı gerekçesiyle anlaşmayı onaylamayacaktır. (**Uluğ:** 268; **Karabekir 1:** 487)

7. İngilizlere karşı mücadele konusunda Sovyetlerin desteğini almaya çalışan Enver Paşa, arkadaşı Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta İngilizlerle olan bir görüşmesini anlattı: İngilizlerle müzakereye aracılık eden kişi ile görüştüm. Türk milletinin çoğunluğunu teşkil eden milliyetçilerle çalışmak istediklerini, bunlara karşılık İngilizler aleyhine çalışmaktan vazgeçmemizi istedi. Bizimle ciddi dost olmak istiyorlarsa birlikte çalışabileceğimizi söyledim. Lloyd George ile görüşmeye gitti. (**Tanin:** 17.11.1944; **Aydemir 3, III:** 531) ★ Ziya Gökalp'ten eşine: "İyi bir sulh yapılmak üzeredir. O halde bizim gelmemiz de yakınlaşıyor demektir. Oraya gelince nasıl istersen hayatımıza öyle bir program yaparız. Nerede istersen orada otururuz". (**F.A.Tansel:** 217)

8. **İfham, İleri:** Wilson, Barış Konferansı'na bir telgraf çekerek kendi oyu olmadan Türkiye hakkında bir karar verilmemesini istedi. **Alemdar:** Şeyhülislamlıktan istenen fetva: Bir kişi, hilafet ve saltanatı, şeriatı, örtünmeyi, mülkiyeti ilga ve inkâr eden, şeriat dairesinde hareket edenleri öldüren, bunlara işkence eden ve bu yolda yeni bir mezhep şeklinde olan Bolşevizm namı altındaki fe-

1920 - ŞUBAT

satçı harekette bulunursa şer'an haklarında ne lazım gelir? (Cevap 4 Mart tarihli Sebilürreşat'ta) **Yenigün:** Kürt Teali Cemiyeti'ne niçin izin verildi? **Sebilürreşat:** Asya ve Afrika'daki hareket. —Vehabilerin Emir Hüseyin'e karşı hareketleri. **Öğüt:** Venizelos ve Yunan milleti. **Tasviri Efkâr:** Vifak yerine nifak (uzlaşma yerine bozgunculuk). —Biga'ya giden Öğüt Kurulu'ndan Fahrettin Bey'in demeci: Anzavur cahil halkı kandırıyordu. Din sömürüsü yapıyordu. **İkdam:** Ölmek ve ölmemek. —İçişleri Bakanı Ebubekir Hazım'ın demeci: Kuvayı Milliye'yi ben dağıtamam, Sadrazam da, hatta Mustafa Kemal Paşa da dağıtamaz. **Albayrak**'ta Müştak Sıtkı: Ağaran ufuk (Büyük devletlerin, Türklerin oturduğu toprakların boşaltılmasına karar verdiği haberi üzerine). —İstanbul'dan bildirildiğine göre, Sirkeci'de bir Fransız subayı, 18 Şubat'ta, sokak ortasında bir iskemleye çıkarak halka ve 20 kadar Fransız erine hitaben Fransızlar Alses-Loren'i nasıl savundularsa, İstanbul'u Türklerden almak isteyenlere karşı da öyle kanlarını dökmeye hazır olduklarını söylemiş. **Servetifünun:** "Türk'ün büyük dostu ve hakkın şanlı müdafii Piyer Loti" için Fransızca-Türkçe özel sayı. Anma günü için telgraflar, yazılar. Loti'nin, Dr.Abdullah Cevdet'e teşekkür mektubu (A.Cevdet'in Türk aydınları adına 6 Haziran 1919'da yazdığı teşekkür mektubuna cevap).

27 - CUMA

1. Mustafa Kemal, İstanbul'dan aldığı haberleri bir genelge halinde kolordulara duyurdu. Buna göre İngilizler Boğazlarda egemenliklerini sağlamak için Anadolu ile İstanbul arasında bir tampon devlet yaratmak istiyorlar. Bunun için bir "Cemiyet-i Ahmediye" kuruluyor. Bu dernek, Biga'da yarattığı olayla harekete geçmiş bulunuyor. Hareket başarıya ulaşırsa bir kongre toplanacak, İngilizlere bir muhtıra verilecek, Damat Ferit veya Kiraz Hamdi Paşa başkanlığında bir hükümet kurulmasını isteyecek. Bursa'da da bir karşı ayaklanma beklendiğini yazan Mustafa Kemal, hareketi idare eden kişilerin Kürt Mustafa Paşa, Kiraz Hamdi Paşa, Zeynelabidin, Refî Cevat, Ali Kemal, Sadık Bey ve diğerlerinin olduğunu bildirdi. Anzavur üzerine sevkedilen kuvvet hakkında bilgi istedi. (**AÖAS:** 82; **Karabekir** I: 477-481. 5 Mart'a kadar parça parça yazdırılıyor) ★ Başka bir genelgesinde Mustafa Kemal, Yunanlıların İzmir'deki kuvvetlerini artırdığını, Rumların İzmir'in Yunanistan'a bağlandığını ileri sürdüklerini, Edirne'de bir miting yapıldığını bildirdi. İtilaf Devletleri tarafından, İzmir'de Kuvayı Milliye'nin 3 km. geri alınması ve Akbaş Cephaneliği'nden kaçırılan silah ve cephane kadarının İstanbul'daki depolardan kendilerine verilmesi yolundaki isteğini de aktardı. (**ATTB:** 222)

2. Üçüncü Kolordu Kumandanlığı, Sivas'tan Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği yazıda, kolorduya gelen söylentilere göre, Rumların Karadeniz kıyılarına geleceğini haber alan halkın bunlara engel olmak düşüncesinde olduğunu, Yunan donanmasının Karadeniz'e geleceğini bildirdi. (**Gökbilgin** II: 343)

1920 - ŞUBAT

3. İstanbul Valiliği'ne Ticaret ve Ziraat eski Bakanı Abdullah Bey atandı. 7 Mayıs 1919'dan beri bu görevde vekâleten Cemil Paşa bulunuyordu. (**TV:** 3790)

4. Amiral de Robeck, İngiliz Dışişlerine gönderdiği yazıda Sivas ve kuzeyinde Fransız, Cizre ve çevresinde İngiliz himayesinde iki Kürdistan planına Kürtlerin tepki gösterdiğini, Şerif Paşa'nın bu nedenle Türklere yaklaştığını, Seyit Abdülkadir'in de İngiliz himayesinde birleşik bir Kürdistan'ı yönetmek istediğini anlattı (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 115).

5. **Yenigün:** Avrupa, bir kere de Türk milliyetperverleriyle uzlaşmayı denese, bunun vereceği semereler Avrupa'yı şaşırtacaktır. **İkdam:** Biga müsademesi hakkında, Tahkik Heyeti üyelerinin açıklamaları. —Kürtler ve Osmanlılık (Senato üyesi Seyit Abdülkadir'in demeci). **Akşam:** Fransa'ya şükranımız. **İzmir'e Doğru**'da Hamdi Bey'in öldürülmesi olayı. **Vakit:** Tan (Temps) gazetesi, Türk milliyetperverleriyle işbirliğini tavsiye ediyor. (Vakit, Temps'ın görüşlerine katılıyor. Ancak bunlardan Anadolu hareketinin İttihat ve Terakki'nin devamı olduğu görüşünü reddediyor) **Payamı Sabah'**ta Ali Kemal: Le Temps, Türkiye'de İttihat ve Terakki'den başka bir kuvvet olmadığını yazıyor. Evet, Kuvayı Milliye zuhur edeli hükümet ve hakimiyet İttihat Terakki'nin eline geçti. Anadolu baştanbaşa onun aleyhindedir. **Alemdar:** Biga olayı: Hakikati gizlemekle derde deva olunamaz. **İfham:** Böyle vergiye zam mı olunur? —Türkler İstanbul'da kalıyor.

28 - CUMARTESİ

1. Meclis Başkanı Reşat Hikmet Bey, yatmakta olduğu Tıp Fakültesi'nde öldü. 31 Ocak'ta Meclis Başkanlığı'na seçilmiş olan Reşat Hikmet Bey'in cenazesi yarın kaldırılacak. (**MMZC:** 176; **PS, Tas.Ef, Vakit, YG:** 29; **Alemdar, İleri:** 1 Mart)

2. Londra Konferansı'nda Lloyd George, İstanbul Hükümeti'nce gerekli bazı tedbirler alınıncaya kadar, başbakan, Harbiye bakanı ve öteki bazı bakanların tutuklanmasını önerdi. Toplantıda, Türk millî hareketinin gitgide tehlikeli olmaya başladığı görüşüne varıldı. L.George, Ermenilere engel olmayıp Türk direnişinin yaratılmasına sebep olduğu gerekçesiyle Fransa'yı eleştirdi. L.George konuşması sırasında Mustafa Kemal'in Erzurum Valisi olduğunu da söyledi. (**Şimşir** I: 398, 401, 403; **Ulubelen:** 228; **Baytok:** 81) ★ İtilaf Devletleri'nin İstanbul yüksek komiserlerine ortak talimat tasarısı: Hem Kilikya'da, hem İstanbul'da tedbir alınmasına karar verdik. İstanbul'da hükümet binalarını işgal etmeyi, başbakanla bazı bakanları tutuklamayı düşünüyoruz. Mersin'e savaş gemileri gönderiyoruz. Görüşünüz nedir? (**Şimşir** I: 410; **Baytok:** 83)

1920 - ŞUBAT

3. Antep ileri gelenleri, Fransızlara bir ültimatom vererek asayişin sağlanması için dört madde ileri sürdüler: Ermenilerin geri çekilmesi; Türk yönetimine karışılmaması; Antep'e takviye birlikleri getirilmeyeceğine söz verilmesi, geçici de olsa hiç bir kol kurulmaması; asayişi sağlamak için Antep çevresine iki Türk taburunun gelmesine izin verilmesi (**Abadi:** 31; **Lohanizade:** 46; **Ünler:** 37). ★ Urfa'da Kuvayı Milliye, Fransızlara karşı saldırıya geçti. Urfa'da 7 aşiretin toplam 1450 savaşçı gücü var. Fransız uçağı, şehre kurtuluşlarının yakın olduğuna ilişkin bildiriler attı. (**Véou:** 242 "Ali Saip kuvvetleri yenilgiye uğradı")

4. Bakanlar Kurulu, General Milne'in Akbaş Cephaneliği olayı üzerine verdiği bir notayı görüştü. Milne, Çanakkale alanı da içinde olmak üzere, İzmit-İstanbul arasındaki alanda bulunan bütün silah depolarından Osmanlı muhafızlarının kaldırılmasını, Çanakkale'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilen alan içinde hiç bir Osmanlı askerinin kalmamasını istiyordu. Bakanlar Kurulu, birinci isteğin ateşkes hükümlerine uyduğunu, ancak İngilizler uygun gördüğü miktarda Osmanlı askeri de bulundurulmasının uygun olacağını kararlaştırdı. İkinci istek hakkında da ateşkes hükümlerinde işgal edilecek alanın yalnız Çanakkale istihkâmları olduğu görüşüne vardı. (**Gökbilgin** II: 364)

5. 17'de kasabaya gelen Anzavur, Biga'dan ayrıldı. Yarbay Rahmi Bey Müfrezesi'nden bir kısım kuvvetler, Gönen sırtlarında güvenlik önlemleri aldı. Köylere bildiriler dağıtılıyor. Gönen'de üzerindeki baskı kalkan halk, birdenbire Anzavur'un aleyhine döndü. Herkes birbirini kutluyor. "Defoldu şükür!" diyor. (**İğdemir 3:** 27; **TİH** VI (1974): 76)

6. İlkokul öğretmenleri, Maarif idaresine başvurarak birikmiş maaşları verilmezse göreve devam edemeyeceklerini bildirdiler. Maarif müdürü, konunun birkaç gün içinde çözümlenmesini beklediklerini söyleyerek öğretmenlerden görevlerine devam etmelerini istedi. Durumu Bakanlığa ve Valiliğe bildirdi. Bakanlık, Başbakanlık'tan acele ödenek bulunmasını istedi. Öğretmenler, yarından sonra greve gidecekler. (**YG:** 3 Mart)

7. Meclis'te bir Mebus, Malta'ya götürülenler hakkında ne yapıldığını sordu. Malta hakkında şiddetli tartışmalar yapıldı. Meclis, 1920 yılı Mart-Nisan aylarıyla ilgili geçici bütçeyi görüşmeye başladı. (**MMZC:** 175; **PS:** 29)

8. İstanbul Belediye Başkanı Cemil Paşa görevinden ayrıldı. Cemil Paşa bu göreve 24 Nisan 1919'da getirilmişti ve 7 Mayıs 1919'dan beri de vali vekilliğinde bulunuyordu. Ancak dün valiliğe Abdullah Bey atanmıştı. İstanbul Belediye Başkanlığı'na Hayrettin Bey atanacak. (**Vakit:** 1; **YG:** 2 Mart; Ziyaoğlu, **İstanbul Kadıları...** 255)

9. İstanbul'daki ABD Yüksek Komiserliği'nin gönderdiği Engert, Çukurova ve diğer Fransız işgal bölgesini gezdikten sonra dışişlerine bir rapor gönderdi: Fransızlarla İtalyanlar, Ortadoğu'ya büyük güçler göndermezlerse kendilikle-

1920 - ŞUBAT

rinden çekilmeleri iyi olur. Yoksa kovulacaklardır. Türkler ve Araplar, Fransa'ya karşı ortak direniş içindedirler. Arap ordusunda eski Türk subayları vardır. Fransız subaylarının çoğu, Suriye'den ayrılmaya hazırdırlar, Cezayir ve Senagalli birliklere güvenemiyorlar. Mustafa Kemal ve Milliyetçiler, Yunanlıları İzmir'den, Fransızları Kilikya'dan atmaya kararlı, bunlar geniş çapta bir çete savaşına hazırlanıyorlar. Türkler, Avrupa devletlerini, Hıristiyanları öldürecekleri tehdidiyle korkutacaklarını sanıyorlar. Herhangi bir koruma tedbiri almadan Ermenileri evlerine dönmeleri için kandırmak çok açık bir talihsizlik olacaktır. (**Evans:** 252, 262)

10. Ermeniler Kars'ta Zaruşat (Arpaçay)'a karşı yeniden saldırıya geçtiler. Türk kaynaklarına göre 28 köyü yakan Ermeniler 2.000 kişiyi de öldürdüler, genç ve güzel kızlardan birçoğunu Gümrü ve Kars'a götürdüler. (**Ermeni Mezalimi:** 11)
11. Şam'da Faysal'ın düzenlediği ve ileri gelen birçok Suriyelinin katıldığı bir toplantı yapılıyor. Arap topraklarını işgal etmiş bütün memleketlere karşı bir boykot önerisi tartışılıyor. ABD Halep konsolosunun bildirdiğine göre, Cafer Paşa ve Ali Cevat Eyyubî gibi yüksek askerî kişilerin de katıldığı toplantının asıl amacı Fransızlara ve İngilizlere karşı yapılacak askerî eylemleri tartışmak. (**Evans:** 247)
12. Yunan Başkumandanlığı Karargâhı İzmir'e nakledildi. Başkumandan Paraskevopulos, Adriyatik Gemisi'yle İzmir'e geldi, işgal ordusu karargâhını dağıtarak komutayı üzerine aldı. Paraskevopulos, 11 Temmuz - 11 Ağustos tarihleri arasında geçici olarak kumandayı üzerine almıştı. (**Misailidis:** 399; **Nider:** 135; **Roda:** 113; **KASÖT:** 97; **Macario:** 15)
13. **Hakimiyeti Milliye:** Birlik ihtiyacı: Millî birlik vatan endişesinin doğal sonucudur. Hangi parti ve görüşten olursa olsun, herkes bağımsızlık için birleşmelidir. Birliği sağlayacak olan hükümet, yurttaşlara karşı adil olmak zorundadır. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Başımızda zamanın icaplarına göre bir hükümet bulunsaydı, yarın öbürgün göreceğimiz gibi barış şartları bu kadar ağır olmazdı. Zararın neresinden dönülürse kârdır. **Tasviri Efkâr:** Temps'ın önemli makalesi ve Kuvayı Milliye. **İkdam:** Dış ilişkileri yürütmede içeride kuvvetli bir partiye ihtiyaç var. Türkiye'de bu partilerin yerini Kuvayı Milliye almıştır. **Yenigün:** Söke'de (21 Ocak tarihinde) 20.000 kişilik bir miting. **İfham'**ın başyazısı çıkarılmış. —Türk sulhü tamamlandı. Haftalık **Alay'**ın 8. sayısı. Bekri Mustafa şerefine özel nüsha.

29 - PAZAR

1. İzmit tehciri davası sonuçlandı. Divan-ı Harb-i Örfî, sanıklardan birini 15 yıl, birini 3 yıl 200 gün, bir diğerini de 2 yıl hapse, diğer sanıkların daha az süreyle hapislerine ve üçünün beraatine karar verdi. (**YG:** 1 Mart)

1920 - ŞUBAT

2. Beyrut kadısı ve Beyrut'tan 300 bilginin 1 Şubat tarihli bildirisi, Meclis'te okundu. Aslı Paris Barış Konferansı'na gönderilen bildiride, Osmanlı Devleti'ne müdahalede bulunulur ve İstanbul Türklerden alınırsa, bunun İslamlığa yapılmış bir müdahale sayılacağı belirtiliyor. ★ Meclis 2 aylık bütçeyi, oylamaya katılan 87 mebustan 57'sinin oyu ile kabul etti. (**MMZC:** 207, 224)

3. Bombay'da Üçüncü Hilafet Kongresi sonuçlandı. Konferans, İngiltere'ye gidecek bir kurul görevlendirdi ve hazırladığı bildiride Türkiye hakkında verilecek yanlış bir karar karşısında bütün Hinduların da Müslüman isteklerini destekleyeceklerini bildirdi. Konferans'ta İngiliz hükümetini boykot kararı alındıysa da Gandi, İngiltere'nin son kararını beklemeyi öğütledi. (**Sinha:** 80, 86; **AÖAS:** 141, Times'a çekilen telgraf)

4. Yüksek Komiser Robeck'in Türkiye'yi alt etmek için hükümetine sunduğu alternatifler: Barış şartlarını nispeten yumuşak tutup Padişah'ın çevresinde ılımlı bir blok kurmalı. Bu blok, millî akımı kontrol altına almalı. Ilımlı bir barış önerisi Padişah'ın itibarını artırabilir. Türklerin barış şartlarına karşı direnme kararı günden güne kuvvetleniyor. İstanbul Hükümeti nezdinde boş yere teşebbüslere devam etmektense fiilî harekete geçmeli. İstanbul'u işgal etmek gerekir... İtilaf Devletleri İstanbul'un işgali konusunda dün Yüksek Komiserlerin görüşlerini sormuşlardı. (**Şimşir** I: 411, **Jaeschke 2:** 150; **Sonyel:** 204; **Baytok:** 84)

5. Dünkü başvuruları üzerine, İstanbul ilkokullarında çalışan öğretmenler için özel saymanlığa 20 bin lira ayrıldı. Öğretmenlerin birikmiş maaşlarından bununla ancak ocak maaşı verilebilecek. İlkokul öğretmenleri birikmiş bütün maaşlarının ödenmesini istediklerinden yarın greve gidecekler. (**YG:** 1 Mart)

6. **İzmir'e Doğru:** Mısır'da millî feveran. **Tasviri Efkâr:** Milletin fedakârlığı karşısında. —Kürtler ve İslamiyet. Bediüzzaman Saidi Kürdî Efendi'nin beyanatı. —**Vakit:** Reşat Hikmet Bey'in ölümü. **Yenigün:** Londra Konferansı:Vaziyet anlaşılamıyor. **Akşam:** Dahiliye Nazırı Ebubekir Hazım Bey'le mülakat: Her tarafta asayiş var. Biga hadisesi, iyi bir surette sona ermiştir. Hükümet'le Kuvayı Milliye arasındaki münasebet iyidir, ihtilafa bir sebep de yoktur. (**Tepeyran 2:** 37) **İleri:** Boğazlar hakkında verilen son karar. **İfham:** Milliyetperverler ve hükümet.

1920 - MART

1 - PAZARTESİ

1. İstanbul ilkokul öğretmenlerinin grevi... Özel idare saymanlığından maaş alan öğretmenler, aylardır maaşları ödenmediği için işi bıraktılar. Greve 200 ilkokuldan 944 öğretmen katıldı. Sabahleyin okullarına giden öğrenciler, öğretmenlerinin isteğinin yerine getirilmesini, kendilerinin eğitimsiz bırakılmaması-

1920 - MART

nı istediler. Vali, İçişleri Bakanlığı'na gitti. Grev, 20.000 ilkokul öğrencisini etkiledi. Bir toplantı yapan öğretmenler, bunun bir "tatil-i eşkal" (grev) olmadığını, çünkü maaşlarının artmasını değil, ödenmesini istediklerini belirttiler. Türkiye'de bilinen ilk öğretmen grevinde kamuoyu ve basın, öğretmenleri destekliyor. (**Tas. Ef, İfham:** 2,3: **YG:** 2; **Alemdar:** 4)

2. Meclis'e Türk-Kürt kardeşliğini savunan telgraflar gelmeye devam ediyor. Bugün Siverek ve Derik'ten gelen telgraflarda, Şerif Paşa'nın Bogos Nubar Paşa ile Paris'te 20 Kasım'da imzaladığı Kürt-Ermeni Anlaşması protesto edildi. Şerif Paşa'nın Kürtleri temsil edemeyeceği üzerinde duruldu. Kâhta, Silvan, Van, Hakkâri, Hasankale'den de aynı yolda telgraflar gelecektir. (**MMZC:** 229: **TV:** 3793, 3795) ★ Şerif Paşa 22 Mart 1919 tarihli birinci muhtırasından sonra Paris Barış Konferansına ikinci muhtırasını da sundu (**Tunaya II:** 196).

3. Senato'da, önceki gün ölen Meclis Başkanı Reşat Hikmet'in adı saygıyla anıldı. Dört aylık toplantı devresini doldurmadığı için Senato ve Meclis'in toplantılarına devam etmesinin anayasaya uygun olduğu, Malta'da tutuklu bulunan senato üyeleri Hayri ve İbrahim Efendilerin mazeretli sayılması ve maaşlarının ödenmesi gerektiği sonucuna varıldı. Bazı üyelerin diretmesi üzerine, adı geçenlerin durumunu araştırma görevi anayasa komisyonuna verildi. Çıldır, Oltu, Ardahan, Kağızman, Akbaba, Sarıkamış, Zaruşat, Kars, Şurekel temsilcilerinin anavatana bağlılık telgrafları ile Siverek'ten gelen ve Şerif Paşa'yı protesto eden telgraf okundu. Türklerle Kürtlerin yapışık ikizler gibi kardeş olduğu yolunda konuşmalar yapıldı. (**MAZC:** 117)

4. Mustafa Kemal, Tekirdağ Mutasarrıfı Firuzan Bey'den, o bölgede millî örgütlerin kurulmasına önderlik etmesini istedi. Tekirdağ çevresinin, millî birliğin dışında kalmasının kabul edilemeyeceğini belirtti. Firuzan Bey, bu konudaki isteği yerine getirmeyecek, 16 Mart'tan sonra da Tekirdağ'ı İstanbul'a bağlamaya çalışacaktır. (**Nutuk,** ves. 250 c) ★ Mustafa Kemal 14. ve 20 Kolordularla 1, 56, 61. Tümen Komutanlıkları ve Eskişehir Mevki Komutanlığı'na, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla Askerî Nigehban ve Kızılhançer Cemiyetlerinin Anadolu içlerinde düzenledikleri her gerici hareketin anında bastırılmasını ve yayılmalarının önlenmesini emretti (**AÖAS,** bazı belge özetleri).

5. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan toplantıda Lord Curzon, Boğazları ve Marmara'yı içine alan bir teşkilat yapıldığını bildirerek, Yunanistan ve Romanya gibi küçük ülkelerin de bu teşkilata alınmasını önerdi. "Boğazlar'da kesin olarak Türk bayrağı bulunmayacak" dedi. (**Ulubelen:** 230)

6. **The New York Times:** Maraş'ta Türk katliamı (**Ulagay:** 83). **Albayrak:** Doğu'da Hıristiyanlara zulüm yapıldığı yolunda öyle bir propoganda yapılıyor ki inanasınız gelir. —Mithat: Millete, hasseten münevverlere: El ele vererek Kuvayı Milliye'yi güçlendirelim. —Van "Kürt rüesa-yı muhteremesi" tarafından

1920 - MART

gönderilen, Zilan, Dilan, Haydaran, Kündi, Mamhuran, Şemski vb. aşiretlerinin telgrafları, ayrılık davasından vazgeçmeyenlere cevap. **Peyamı Sabah:** Sulhumuz kararlaştırıldı. Onu lehimize hafifletmek için bir meziyet, gayret gösteremedik. Aleyhimizde ağırlaştırmak hatasından kaçınabilecek miyiz? **Tasviri Efkâr:** Âyandan Abdulkadir Efendi'nin beyanatı: Kürtler ve Hilafet. **Vakit:** Türkiye'de Fransız çıkarları. Temps Gazetesi, milliyetperverlerle anlaşma yapılması hakkındaki görüşünde ısrar ediyor. **İleri**'de Celal Nuri: Kürtler - Türkler. **İfham:** Türk meselesi Roma'ya naklediliyor. **Alemdar**'da R. Cevat: Kürt meselesi. —Gazeteler pazarının çoğu, dünkü başmakalesinde ezile büzüle nihayet, Millet Paşası'nın Kuvayı Milliye'sine küçücük bir kusur bulabildi. (Biga çevresinde halktan ağır para istemek) **Yenigün:** Reşat Hikmet Bey'in cenaze merasimi. —Başyazı sansür. **L'Asie Française** Dergisi'nde Asurî-Keldanîlerin istekleri: Sait Namık ve Rüstem Necip, şimdilik otonom, sonradan bağımsız olacak ve Musul, Urmiye, Diyarbakır ve Urfa'yı içine alacak olan devletin şimdilik İtilaf Devletleri'nden birinin mandasına konulmasını istiyorlar. **İradei Milliye:** İngilizler, İstanbul'a bir filo göndermekle acaba gösteri mi yapıyorlar. Bu tehdidin etkisi İstanbul'da görülse bile üç yüz milyon Müslüman gözünde bir şey ifade etmez. İngilizler, Müslümanları kazanmak istiyorlarsa bu yolu değiştirmeli. —Bolşevik korkusu ve İngiltere. —İnanmak ve uyanmak ihtiyacı. —Hintli kardeşlerimizin hayretleri. —Sivas Millet Sandığı (Maraş ve İzmirlilere yardım kampanyası, bağış listesi) Aylık **Askerî Mecmua**'nın 12. ve son sayısı.

2 - SALI

1. Mustafa Kemal, Üçüncü Kolordu'dan Haçin'e bir müfreze gönderilmesini, buradaki kuvvetlerin sivil giydirilerek çarpışmaya sokulmasını, yağma yapılmamasını ve silahsız Ermenilere hiç bir sebeple saldırılmamasını istedi (**TİH** IV: 184; **Saral:** 101). ★ Adana'ya bağlı Marmara Bucağı'nın merkezi olan Şar Köyü Ermenileri adına, bucak müdürü, silahların teslim edilmesi çağrısına red cevabı verdi. 250 evlik Şar'ın nüfusu bütünüyle Ermenilerden meydana geliyor. Ermeni bucak müdürü cevabında, silahlarını saldırmak amacıyla değil, kendilerini savunmak amacıyla bulundurduklarını bildirdi. Göksun kaymakamının Ermeni bir papazla birlikte, silahların teslim edilmesi öğüdüne Şarlılar 22 Nisan'da da, Haçin Ermenilerinin güven içinde olmadığı gerekçesiyle red cevabı vereceklerdir. 2/3 Temmuz gecesi, Türk kuvvetleri köye saldırarak halkı teslim alacaklar, 40-50 Ermeni de dağlara kaçacaktır. (**Saral:** 121)

2. Anzavur'u takiple görevli Yarbay Süleyman Sabri birliği Gönen'e geldi. İki taraf karşılıklı ateş açtılar. Gönen'de Anzavur kuvvetlerine karşı 72 subay, 1250 er toplanmış bulunuyor. (**TİH** VI: 31; VI (1974): 76; **PS:** 7; **İğdemir** 3: 28; **Esengin:** 78)

1920 - MART

3. İtilaf Devletleri yüksek komiserleri, Hükümet'e Maraş ve Milne Hattı konusunda yeni ve şiddetli bir nota verdiler. Yüksek Komiserler, 15 gün önce de böyle bir nota vermişlerdi. Hükümet, yarın istifa edecek. (**Nutuk,** ves. 242 a)

4. Rauf Bey İstanbul'da Amerikan Yüksek Komiseri ile görüştü. Bristol, Rauf Bey'e şunları söyledi: İngilizlerin fetih hakkını tanımadığımız için, önceleri Irak'ta manda istemiştik. Sizi tanımak istiyoruz. Hükümet, raporlarımızı yayınlamıyor. Amerikalılar Wilson ilkelerini terk ettiler. Bu ilkelere bel bağlamanızın faydası yoktur. Millî Hareket'in İttihatçılık olduğuna ve Hıristıyan düşmanlığı temeline dayandığına şahsen inanmıyorum.(**ATTB:** 240; **Karabekir 1:** 485)

5. İtilaf Devletleri temsilcilerinin İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda yaptığı toplantıda, Türkiye'ye nasıl bir boyunduruk vurulacağı tartışılıyor. L. George, Türkiye'de malî kontrolü nasıl yapacaklarını anlattı. Malî işlerin Türklerin eline hiç bir şekilde bırakılmayacağı kararlaştırıldı. İtalyan Nitti "Türkler İzmir'i istediklerinde, İzmir'i işgal etmek için yaptığımız masrafları isteriz. Ödeyemeyeceklerine göre, İzmir bizde kalır" dedi. (**Alemdar, İfham, İleri:** 4; **Ulubelen:** 231)

6. İstanbul Belediye başkanlığına vekâleten Hayrettin Bey atandı. Eski Belediye Başkanı Cemil Paşa'nın Belediye Meclisi'ni feshetmesi ve kendisinin başında olduğu Bayındırlık Bakanlığı'na bağlaması üzerine Hayrettin Bey'in vekillik görevi 2 aydan az sürecektir. (Ziyaoğlu, **İstanbul Kadıları:** 257)

7. Yüksek Komiser Robeck'ten Curzon'a: Türklerin direnişini kırma konusunda Fransız yüksek komiseri ile gizli görüşmeler yapıyoruz, İtalyanlara haber vermiyoruz. Kiliya konusunda İstanbul Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmalı. Kilikya sularında savaş gemileriyle gösteri yapmak faydasızdır. Milne de İstanbul'un işgali fikrini destekliyor. (**Şimşir I:** 413) ★ Robock'ten Curzon'a Ryan'ın memorandumu: Kürt lideri Seyit Abdülkadir, 21 Şubat'ta beni görmeye geldi. Kürtlerin Ermeni hakimiyeti altına yerleştirilmemelerini istedi. Abdülkadir Halifeliğe kalben bağlı olduğundan Türk bayrağı altında bir Kürt özerkliğini onaylıyor. Şerif Paşa da Kürtlerin bölünmesini istemiyor ve Türklere yaklaşıyor. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 119)

8. **Alemdar**'da R. Cevat: İttihat ve Terakki, taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmadı sanılırdı. Öyle değilmiş, anlaşıldı ki millette soyulacak var, yok edilecek hayat varmış. İttihat ve Terakki, Kuvayı Milliye kisvesinde ortaya atıldı. Ve sanki "Daha Türkiye'nin tahribe müsait olduğunu ispat edelim" dedi. Kalanı da o silip süpürüyor. (**Ilgar:** 46) **İfham**'da H. Ragıp: Muallimler grevi. **İleri:** Fransa'da grevler. **Akşam:** Türkiye sulh projesini terk etmişler. —Meclis Başkanlığı'na iki aday var: Cami Bey ve Celalettin Bey. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Dediğimiz oldu mu? Kuvayı Milliye ancak çetecilik yapar, vurur, kırar, geçirir. Kuvayı Milliye'nin, Anadolu ahalisiyle hiç bir bağı yoktur. Deliliğin ce-

1920 - MART

zası. **İkdam:** Yine istanbul. **Tasviri Efkâr:** Muallimler grevi. **Vakit:** Harp kabinelerine ait evrak ne oldu? Mebuslar Meclisi İkinci Şube Başkanı Kâmil Efendi, evrakın bulunamadığını Hükümet'in tebliğ ettiğini söylüyor. **Yenigün'**de Y. Nadi; Wilson'un Türkiye barışıyla ilgilenmekten vazgeçtiği haberi üzerine "Bu bize kâfidir, çok teşekkür ederiz" diyor.

3 - ÇARŞAMBA

1. Çanakkale Müstahkem Mevkî Kumandanı Galatalı Şevket Bey, İstanbul'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, onun 28 Şubat tarihli sorularına cevap verdi. Hükümet'in kesin bir acz içinde olduğunu, tarafsızlık adı altında muhaliflere karşı hiç bir şey yapmadığını, aksine muvafıkları ve "Teşkilat"a çalışanları ezdiğini anlatan Şevket Bey, Hükümet'in Saray entrikalarına alet olduğunu, böylece yabancıların ekmeğine yağ sürdüğünü ileri sürdü, mebuslarda beklenen çabanın olmadığını anlattı. Yarından sonra buna eklenecek kısa bir yazıda, Rauf Bey'in Başbakana, Meclis'in güvenlik içinde olup olmadığını sorduğu, başbakanın ise "Ben dahi emniyet altında değilim" cevabını verdiği aktarılacaktır. (**Karabekir 1:** 472)

2. İki Yunan tümeni, ileri harekâta geçerek Gölcük Yaylası'nı ve Küçük Menderes - Gediz Vadileri arasındaki Bozdağ'ı işgal etti (**TİH** II/2: 132; **KASÖT:** 105; **Nider:** 134).

3. İngilizlerin baskısına daha fazla dayanamayan Ali Rıza Paşa Hükümeti, Yunan ilerlemesini ve sansürü protesto ederek istifa etti. Ali Rıza Paşa Hükümeti, Damat Ferit'in Anadolu ayaklanması karşısında yenik düşmesi üzerine 2 Ekim 1919'da kurulmuştu. Damat Ferit'in işbaşına getirilmesi için İstanbul'da yoğun çalışmalar yapılıyor, ancak Anadolu'dan gelecek sayısız telgraflar ve Mebuslar Meclisi'nin isteği ile Padişah başbakanlığı kısa bir süre için Salih Paşa'ya verecek, 8 Mart'ta açıklanan bu hükümet de 2 Nisan'da istifa edecektir. (**İkdam, Akşam, Tas. Ef, Vakit, İfham, PS, İleri, YG:** 4; **Öğüt:** 5, 8; **İr. Mil:** 8; **Nutuk,** ves. 341 "Dünkü İtilaf notasından dolayı"; **Rey:** 270; **Türkgeldi 1:** 254)

4. Rauf Bey ve Kara Vasıf, Mustafa Kemal'e gönderdikleri raporda, Hükümet'in istifasını anlattılar. Meclis'in dağıtılacağını, yeni bir Damat Ferit Hükümeti ihtimali olduğunu bildirerek, etkili tedbirler alınmasını istediler. (**Nutuk,** ves. 241 a) ★ Felah-ı Vatan Grubu toplanarak Hükümet'in istifasını görüştü. Buhran hakkında bilgi almak üzere Celalettin Arif Bey ve Mecdi Hoca, Saray'a gönderildi. Grup temsilcileri Padişah'tan, Kuvayı Milliye'nin kabul edebileceği bir başbakan atamasını istediler. Vahdettin, "Buhranın önemini takdir ediyorum. Müsterih olsunlar. Duruma göre bir başbakan tayin edip Grup'la anlaşmasını söyleyeceğim" dedi. (**BTTD** 61: 20; **Nutuk,** ves. 242 c) ★ Padişah, Tev-

1920 - MART

fik Paşa'yı, ardından gizlice Damat Ferit'i kabul ederek Hükümet sorununu görüştü. (**Söylev** I: 290)

5. Albay İsmet Bey, İstanbul'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, İstanbul'da İngilizlerle işbirliği yapan bir dernek kurulduğunu, bunun Kuvayı Milliye'yi ezmek istediğini, Anzavur'un da bu kararlara göre hareket ettiğini bildirdi. Bolşeviklere karşı fetva çıkarmayı düşünen derneğin, İstanbul'da bir Hilafet Şûrası toplamak, Meclis'in feshedilmesini sağlamak, Hükümet'i düşürerek yerine Ferit Paşa veya benzerlerinden birini başa geçirme kararları aldığını anlattı. Mustafa Kemal, aldığı bu bilgileri yarın bir genelge ile açıklayacaktır. (**Nutuk,** ves. 243; **Söylev** I: 285; **Külçe:** 121)

6. Mustafa Kemal'in telgrafları, 1) Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine ilişkin resmî işlemlerin tamamlanması. 2) Kâzım Karabekir'e: Karakol Cemiyeti'nin Sovyet Rusya adına hareket eden bir temsilci ile yaptığı 11 Ocak tarihli anlaşmanın Temsil Kurulu'nca kabul edilmediği. İç ve dış politik, sosyal tedbirlerden Temsil Kurulu'nun sorumlu olduğu. Bakû'dekilere Baha Sait'in yetkisiz olduğu konusunda bilgi verilmesi. 3) Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na: Kilikya'da Ermeni saldırıları konusunda gerekenlerin şimdiden aydınlatılması. 4) Rauf Bey'e: Ahmediye teşkilatına karşı Saray'ı ve Hükümet'i uyarmak için gazeteler yoluyla yeni bir Derviş Vahdetî olayının düzenlenmekte olduğunun herkese anlatılması; muhafız komutanı ile emrindeki subayların değiştirilmesi. (**ATTB:** 231; **Karabekir 1:** 482; **Saral:** 107; **Asarkaya:** 47; **AÖAS,** bazı belge özetleri)

7. Senato'da, gazetelerde hakkındaki yazılanlara Seyit Abdülkadir'in cevabını dinlemek üzere gizli bir toplantı yapıldı. (15'te ret ve tekzip edecektir). Maraş olayları tartışıldı. Danıştay Başkanı Abdurahman Şeref Bey, bir soru üzerine, Ermeni katlinin yalan olduğunu, bunu açıklayan Hükümet bildirisinin sansürce çıkarıldığını bildirdi. (**MAZC:** 127)

8. Demirci Mehmet Efe, Denizli ilçelerinde beş vakit namaz kılınmasını, tekkelerde zikir yapılmasını emretti, uymayanların cezalandırılmasını İstedi. Denizli Millî Kurulu Başkanı Müftü Ahmet Hulusi Efendi de, Polis Komiserliği'nden ezan okunduğunda herkesin camiye gitmesinin sağlanmasını, meyhanelerin kapatılmasını istedi. (**Tütenk:** 78) Kuvayı Milliye Komutanı Mehmet Emin, Mut'ta bir bildiri yayımladı: "Ey muhterem heyetler! Vatanlarından sürülmüş, koğulmuş, Silifke'ye sığınmış Adana, Mersin, Tarsus aydın, eşraf ve halkı! Rica ederim, toplanınız, insaniyet âlemine bağırınız. Yabancı ve bizim resmî makamlara bağırınız. Uyanık Arap Müslüman kardeşlerimiz bile bizden çabuk uyandılar. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk namıyla kendini gösteren Şark güneşi, İçel'de biraz geç görünmüşse de Mut'tan başlayarak gözleri kamaştıracak derecededir..." Emin Aslan Bey kuvvetleri, yarın Silifke'ye hareket ediyor. (**KSİ:** 139)

1920 - MART

9. İngiliz Dışişlerinde yapılan toplantıda L. George şöyle dedi: Türkler ancak zorla yola getirilebilirler. Sultan'a diyoruz ki 'Biz bütün etleri alıyoruz. Sen de birkaç kemikle yetin!...' Fransız Cambon'un konuşması: "İlk adım, millî liderin tutuklanmasıdır. Bunları Sultan'a tutuklatalım. Yapamazsa biz tutuklayalım. Türkler, bütün Doğulular gibi, yumuşak davranılırsa küstahlaşır". Toplantıda İstanbul'un işgal edilmesi, Türkiye'ye 50-60 bin kişilik bir kuvvet gönderilmesi tartışılıyor. İngiliz Savaş Bakanı Churchill, İstanbul'un işgal edilmesinin bir fayda getirmeyeceğini savundu. (**Ulubelen:** 231; **Jaeschke 2:** 149-150; **BTTD** 58:17) ★ İngiliz yüksek komiseri, durumdan oldukça umutsuz. Robeck, Curzon'a gönderdiği bugünkü raporunda şunları bildirdi: Türkiye'yi yeniden paylaşma önerilerini, yalnız milliyetçilere değil, herhangi bir Türk partisine kabul ettirebileceğimiz şüphelidir. Ermenistan sınırlarını genişletmek sakıncalıdır. Doğu Trakya'da da Yunanistan'a karşı silahlı direnme olur. (**Jaeschke 2:** 200)

10. Hükümet, valilere gönderdiği bir genelgede, Ermenilere karşı yapıldığı ileri sürülen saldırılar hakkında bilgi istedi. Cevap 4: Yoktur. (**TV:** 3794)

11. Enver Behnan Sapolyo'ya göre, Yeşilordu Cemiyeti Ankara'da bugün kuruldu. 1920 ilkbaharı sonlarında, gerici iç ayaklanmalara karşı kurulduğu bilinen Yeşilordu Cemiyeti'nin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Mustafa Kemal, Karabekir'den, bu ayaklanmalara karşı 18/19 Nisan'da 500-1000 kişilik seçme bir kuvvet isteyecek, Karabekir bunun imkânsızlığını bildirecek, ancak küçük bir müfreze gönderecek, adını da kendisi Yeşilordu koyacaktır. (**Şapolyo 3:** 123)

12. Samsun eski Mutasarrıfı Hamit Bey, 25 Ocak'ta atandığı Trabzon Valiliği görevine başladı. (**YG:** 12; **Erdeha:** 191 "17 Şubat")

13. Padişah, ülkesine dönmekte olan Hollanda'nın İstanbul maslahatgüzarını kabul etti (**TV:** 3792).

14. Anzavur kuvvetleri ile takip kuvvetleri arasında çarpışmalar devam ediyor (**TİH** VI: 34; **İğdemir 3:** 28).

15. **Öğüt:** Anadolu kuvvetlerini değil Sadrazam, Mustafa Kemal Paşa bile dağıtamaz. Bu kuvvetleri, ihtiyaç yaratmıştır. **İkdam:** Damat Ferit Paşa kabinesinin sorguya çekilmesi. **Hakimiyeti Milliye'**de, Anadolu'da özellikle de Kuvayı Milliye yanlısı basının bazı devletlere aleyhtarlık yaptığından şikâyet edenlere cevap veriliyor: Anadolu... onun hissiyatını hergün birer vesile ile çiğnemeye devam edenlere elbet de rahmet okuyamaz (Ayrıca, **Kaplan v.d.** I: 254). —Kürdistan ve Barış Konferansı. —Bolşevikler faaliyette. **İzmir'e Doğru:** Mel'unca tertibat. **Yenigün:** Mekteplerin kapanması. 20.000 talebe mektepsiz. Maaşlar Verilecek mi? Buhran devam ediyor (13 satır sansür). İki aydır, aç bilaç ifa ettikleri vazifelerini zarurî olarak terkeden muaillimlerin vaziyeti karşısında Meclislerin vazifelerini serian ifa edeceği şüphesizdir. —Başyazı sansür.

1920 - MART

İleri: Kürtler Osmanlı topluluğundan ayrılamaz. **İfham**'ın başyazısı sansür. —Mektepler iki gündür kapalı. Anneler müstesna, mektepler herkes için angarya imiş. Acaba ebediyyen kapansalar, kırk gün kırk gece bayram olur mu dersiniz. **Alemdar**'da Asaf Muammer: Bu toprağın üstünde birleşmek için.

4 - PERŞEMBE

1. Temsil Kurulu'nun İstanbul'dan alınan haberlerle ilgili olarak Karabekir'e 6 ayrı şifresi (**Karabekir** 1: 484). ★ Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, kumandanlara, idarecilere ve Merkez Kurullarına Hükümet'in istifasını bildirerek bu konu ile ilgili olarak yapılacak işleri bildirdi. Bir dakika bile geciktirilmeden hemen bu gece Meclis Başkanlığı'na ve basına sert bir dille çekilecek telgraflarda, milletin, millî amaçları hemen tatmin edemeyecek bir başbakana tahammül edemeyeceğinin bildirilmesini istedi. Mustafa Kemal, örgüte yayımladığı bir genelgede de basının dikkat etmesi gereken hususları anlattı: İtilaf devletlerindeki milletlere değil Avrupa emperyalizmine, hükümetlere hücum edilmesi, Wilson ilkelerinin savunulması, Turancılık ve İslamcılık yapılmaması, Asya'daki hareketlerin bağımsızlık davası olduğunun ilan edilmesi, İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlıkların Avrupa gazetelerinden aktarılarak gösterilmesi, savunmanın kendi haklarımıza ve fedâkarlıklara dayanılarak yapılması... (**Söylev** I: 289; **ATTB:** 237, 239; **HTVD** ves. 456, 457, 460)
2. Mustafa Kemal, Mebuslar Meclisi Başkanlığı'na ve Padişah'a ayrı ayrı çektiği tellerde, millî istekleri yerine getirecek bir hükümet kurulmasını istedi (**Söylev** I: 288; **MMZC:** 253; **Şefik** III: 107; **Kansu** II: 547).
3. Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey, hazır bulunan 110 mebustan 80'inin oyu ile Meclis Başkanlığı'na seçildi. Celalettin Arif Bey, 26 Ocak'ta da geçici başkanlığa seçilmişti. 31 Ocak'ta başkanlığa seçilen İstanbul Mebusu Reşat Hikmet Bey 28 Şubat'ta ölünce, başkanlık için bugün yeni seçimler yapıldı. Meclis dağıtılırsa onu Anadolu'da toplanmaya çağırmak için söz veren Celalettin Arif Bey, Felah-ı Vatan Grubu'nun da yöneticilerinden bulunuyor. (**MMZC:** 246; **İleri, İfham, Alemdar, Vakit:** 5; **ATTB:** 235; **HTVD** 18, ves. 458)
4. Ermeni konusu, Türkiye iç ve dış siyasetinde ağırlığını koruyor. Hükümet'in dünkü sorusuna verdikleri cevaplarda Erzurum, Elazığ, Trabzon Valilikleriyle Samsun ve Balıkesir Mutasarrıflıkları, Ermenilere karşı yöneltilmiş bir hareket olmadığını bildirdiler. Diğer illerden de aynı yolda cevaplar gelecek, Hükümet 6'da bir açıklama yaparak Ermenilere kötü davranılmadığını bildirecektir. (**TV:** 3794-3796). ★ Danıştay Başkanı Abdurahman Şeref Bey, Senato'da Hükümet'in Maraş olayları konusunda bir sorumluluğu olmadığını söyledi. İzzet Paşa, Türkiye'nin belki Van ve Bitlis illerinin bir kısmını Ermenistan'a bı-

1920 - MART

rakabileceğini söyledi. (**TV:** 3798; **İfham 5**) ★ ABD Yüksek Komiseri Bristol, Maraş olayları konusunda hükümetine gönderdiği telgrafta "Bütün sorunlar, Fransızların davranışları sonucu ortaya çıkmıştır. Fransızlar, bunun sorumluluğunu yüklenmelidir" dedi. (**Evans:** 261)

5. Haruniye'de kurulan 300 mevcutlu Kuvayı Milliye, Sabin Deresi'nin güney kıyısında direnmeye başladı. Millî müfrezenin baskınları sonucu Fransızlar, Haruniye'nin güneyine çekilmek zorunda kalacaklardır. (**TİH** IV: 73; **Saral:** 31) ★ Urfa'da, şehrin bir kısmına sıkışmış Fransız mevzilerini ele geçirmek için Kuvayı Milliye'nin yaptığı saldırı sonuçsuz kaldı. Kuvayı Milliye'den 70 kişi öldü. (**Ali Saip:** 174) ★ Emin Aslan Bey komutasındaki Kuvayı Milliye, Mut'tan Silifke'ye hareket etti (**KSİ:** 139).

6. İngilizlerin ve Fransızların İstanbul yüksek komiserleri, millî önderlere karşı sert tedbirler almak gereği üzerinde anlaştılar (**Jaeschke 1:** 91; **2:** 150).

7. Avam Kamarası'nda, Malta'da tutuklu Türklerin nerede, ne zaman yargılanacakları tartışıldı. Dışişleri sözcüsü, bu yoldaki bir soruya kesin bir cevap veremedi. "Nerede yargılanacakları görüşülmektedir" dedi. ★ Ziya Gökalp'in Malta Polverista'dan İstanbul'daki kızlarına mektupları (**F.A.Tansel:** 224- 226).

8. Selânik'te bulunan 1000 esirden 170'i İstanbul'a geldi (**İleri:** 5).

9. **İkdam:** Doğu vilayetlerinin anavatana bağlılığı. **Vakit:** Fevzi Paşa, Anadolu'daki durumun gerçeğini anlatıyor. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal, gene "Kuvayı Milliye kisvesine giren İttihat ve Terakki sergerdeleri"ne çatıyor: Para, dolap, dalavere sayesinde hükümeti ele aldılar. Medeniyet dünyasını aleyhimize çevirmek üzere Anadolu'da havsalaya sığmaz delilikler, cinayetler işlediler. Arada millet ezildi. **Sebilürreşat**'ta, Dar-ül Hikmet-ül İslamiye Başkanı Hüseyin Avni Efendi'nin Bolşeviklik konusundaki soruya cevabı: Bu konuda söz söylemek için elimizde belgeler yok. Oradan gelenlerin sözlerine bakarak da hüküm verilemez. Belki karşı partidendirler. Bunlara ne derece güvenilebilir? (Teali-i İslam Cemiyeti'nin bu konudaki sorusu, 26 Şubat tarihli Alemdar'da yayımlanmıştı). **Öğüt:** Lenin'in nutku (Humanite'den). —Konyalım yürü! **Albayrak**'ta Mithat: Hak, adalet batıyor (Yüksek komiserlerin, İzmir Cephesi'nde Kuvayı Milliye'nin 3 km. geri çekilmesini talepleri). Son ferdimize kadar millî varlık uğrunda ölüme hazır olduğumuzu ispat etmeliyiz. Kurtulmak, millî birlik ile mümkündür. **Akşam:** Başmakalemiz tehir edilmiştir. —Kabine buhranı. Sadrazam'ın gazetemize beyanatı. İstifa eden bakanların yerini doldurmakta güçlük çekiyorduk. Buna diğer sebepler de katıldı. **İradei Milliye:** Cemiyet-i Ahmediye, yahut şer ve fesat ocağı. —Mehmet Akif'in 29 Ocak Tarihli Balıkesir konuşması (İzmir'e Doğru'dan, Akif'in adı anılmaksızın!). **Alemdar**'da R. Cevat: İttihat ve Terakki'nin yeni şekli olan Kuvayı Milliye. Vüzera topluluğunun yakasından yapışarak sormak istiyoruz. Silah ile oyna-

1920 - MART

manın ne demek olduğunu anladınız mı? Söylediklerimizin bir hakikat olduğu, kopası kafanıza, akası beyninize girdi mi? (**Ilgar:** 47) —İptidaî muallimlerinin grevi. —Fransa'da şimendifercilerin grevi. —Sulh ufuklarımızda yine kara bulutlar. İttihatçılarla Hareketçilerin vatana son darbesi. **İfham**'ın başyazısı sansür. —Kabine'nin istifası. **Yenigün**'ün başyazısı sansür. —Hükümet'in istifası. —Muallimlerin maaşları verilmediği için mektepler el'an kapalıdır. 24.000 lira ayrıldı, ancak birikmiş maaşların ödenmesi için 90.000 liraya ihtiyaç var. Muallimler, grevden vazgeçmek için bundan sonra maaşlarının düzenli ödenmesini şart koşmuşlardır. Bazı muallimler, birikmişlerin ödenmesini yeterli görerek, arkadaşlarını aşırılıktan alıkoymaya çalışmaktadırlar. **İslam Gürcistanı** Gazetesi'nde (Batum), Azerbaycan dışişleri bakanının, Ermenistan dışişleri bakanına ihtarı: Kars çevresinde İslam ahaliye saldırmaktan vazgeçiniz! (**Ermeni Mezalimi:** 10) **Diken**'de Ömer Seyfettin'in hikâyesi: Muayene. **Servetifünun**'un atılımı: Yazıda güzel Türkçe, nazımda hece vezni. İmzalar: Orhan Seyfi, Halit Fahri, İsmail Hakkı, Yusuf Ziya, Emin Sait, Halil Nihat.

5 - CUMA

1. İstanbul'da bütün gün, kimin başbakan yapılacağı konusunda tahminler yürütüldü, çalışmalar yapıldı. Damat Ferit, Ali Kemal, Rahip Fru, İçişleri eski Bakanı Mehmet Ali ve başkaları, Damat Ferit'in Baltalimanı'ndaki köşkünde ve Ali Kemal'in evinde yoğun çalışmalar yaptılar. Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey, Padişah'ı ziyaret etti. Vahdettin, milletle kendi arasında tam bir uyum olduğunu söyledi. (**İfham:** 6; **İkdam, Vakit:** 7; **MMZC:** 250; **Söylev** I: 290-291)

2. Londra Konferansı'nda Türkiye tartışılıyor. Lloyd George, Maraş'ta Türklerin kazandığı başarı üzerine İstanbul'un işgalini teklif etti. "Yunan askerleriyle birlikte Türkiye'de 160.000 askerimiz var. Türklerin ise 80.000. Fransız, İngiliz, İtalyan ve Yunanlılardan meydana gelen her iki asker, bir Türk askerini yenemez ise bu konferansı durdurup Türklerin bütün isteklerini kabul edelim" dedi. Barış şartlarının kuvvet yoluyla kabul ettirebileceğini savundu. Mustafa Kemal'in adî bir çeteci değil, Erzurum valisi olduğunu ileri sürdü. Dışişleri Bakanı Curzon, Mustafa Kemal'in tutuklanmasını imkânsız gördüğünü söyledi. İtalyan İmperiali, İstanbul işgal edilirse, mebusların başka bir yerde toplanabileceklerini söyledi. Fransız Paléologue, sonu olmayan bir hareketten sakınılmasını ihtar etti. ★ Venizelos, Türk Meclisi'nin kapatılmasını önerdi. (**Şimşir** I: 429; **Ulubelen:** 232; **Jaeschke 2:** 149; **Baytok:** 88; **BTTD** 58: 16)

3. Yüksek Komiser Robeck'ten Curzon'a: Üç yüksek komiser, aramızda Türkiye'nin durumunu görüştük. Fransız komiseriyle ben, İstanbul'un işgal edilmesini ve millî hareket liderlerine karşı sert tedbirler alınmasını istiyoruz. İtalyan yüksek komiseri buna karşı çıkıyor. Yumuşak bir barış ve Türklerin de barış

1920 - MART

görüşmelerine çağrılmasını istiyor. ★ Derby'den (Paris), Curzon'a: Fransız dışişleri bakanıyla görüştüm. İstanbul'un işgalinden müthiş korkuyor. (**Ulubelen:** 258; **Baytok:** 87)

4. Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu Başkanı Zinovyev imzasıyla Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Türkiye Komünist partilerine yayımlanan mesajda şöyle denildi: Türkiye'yi bekleyen şey tamamen parçalanmadır. İngiliz ve Fransız kapitalistleri, kendi ülkelerindeki çöküntüye çare bulmaktan acizdirler, dolayısıyla Balkan ülkelerine herhangi bir yardımda bulunmaları mümkün değildir. Tüm Balkan ülkelerinde, Sovyet iktidarının zafer kazanmasını ve sağlamlaşmasını belirleyecek olan şey, komünistlerin köylü kitleleri arasında komünist partisinin etkisini ne derece yapabildikleri olacaktır. (Bursalı, **TKİH:** 29)

5. Urfa'da Kuvayı Milliye, Fransızlar üzerine saldırıya geçti. Şiddetli çarpışmalar saat 21'e kadar sürdü. Türklerden 100'den fazla kişi öldü. ★ Ermeni nüfusun yoğun olduğu Adana'nın Zeytin Kasabası'nda iki taraf arasında olaylar başladı. ★ Antep batısında Kilis yolu üzerinde, Millî Kuvvetler, devriye gezen Fransızlara saldırdı. (**TİH** IV: 99, 110; **Abadi:** 31; **Dalkır:** 109; **Ali Saip:** 175; **Véou:** 243) ★ Fransızların işgalinde bulunan Haruniye'de 300 mevcutlu Kuvayı Milliye kuruldu (**TİH** IV: 73).

6. Millî kuvvetler Biga'ya girdi. Anzavur'un adamları Kuvayı Milliye'ye hizmet sunmaya başladılar. Anzavur Biga'ya 17 Şubat'ta gelmiş, karargâh kurmuş, köy muhtarlarından Kuvayı Milliye'den şikâyet eden bir yazıya imza alınmıştı. (**TİH** IV: 35; **PS:** 8; **İğdemir 3:** 30 "Hainlerin hepsini korku kapladı. Bugün günümüzü biraz sevinçli geçirdik") ★ Bir İngiliz savaş gemisi, Anzavur'u desteklediğini göstermek için Bandırma'ya demir attı.

7. Darülmuallimat ve Darülmualimin Mezunları Cemiyeti ile Muallimler Cemiyeti, Gedikpaşa'daki Mahmut Şevket Paşa Nümune Mektebi salonunda bir toplantı yaptı. Meclis'te görüşülmekte olan İlköğretim Yasası tartışılarak, öğretmenlerin görüşlerini bir yasa teklifi halinde sunmakla görevli bir kurul oluşturuldu. Özel idare saymanlığından maaş alan İlkokul öğretmenleri, geçmiş aylıklarının ödenmesi ve bundan sonrakilerin de düzenli ödenmesi için 1 Mart'tan beri grevde bulunuyorlar. (**YG:** 6)

8. Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in 3 tarihli yazısına cevap vererek Karakol Cemiyeti'nin Ruslarla yaptığı yardım anlaşması konusunda görüşlerini bildirdi. Böyle bir anlaşmayı Karakol Cemiyeti'nin yapmasına karşı olduğunu, ancak bunun tekzibinin de doğru olmayacağını yazdı. Bolşeviklerle bağlantının devam ettirilmesini önerdi, erken yapılacak bir hareketin, İtilaf Devletleri'yle azınlıkların İstanbul'u Türklerden almalarıyla sonuçlanabileceğini "Bizi kurtaracak olan" Bolşevizmin ancak Erzurum'dan gelebileceğini ileri sürerek Kara-

1920 - MART

kol Cemiyeti ile anlaşmayı Kızılordu adına imzalayan İlyaçef'in bir İngiliz casusu olabileceğine dikkati çekti. Mustafa Kemal, böyle bir anlaşmayı Temsil Kurulu olarak tanımadıklarını bildirerek Karabekir'den bunun tekzip edilmesini istemişti. (**Karabekir 1**: 482)

9. İtalyanlar, Antalya silah deposundan nöbetçilerini çektiler. Refet Bey'in görüşmeleri sonucu İtalyanlar, tüfek ve cephanenin Ege'deki Kuvayı Milliye'ye taşınmasına göz yumuyorlar. (**Şefik** III: 32)

10. Demirci Mehmet Efe, Meclis Başkanlığı'na çektiği telde, Yunan saldırısı karşısında Hükümet'in niçin Kuvayı Milliye'nin elini kolunu bağladığını sordu. Telgraf Meclis'te 13 Mart'ta okunacak. (**MMZC**: 351)

11. Yunan Parlamentosu'nda Kilikya olayları ele alındı. Bir milletvekili, Ermenilerin "barbar istilacıların canice saldırılarına" uğradığını söyledi. Dışişleri Bakanı Politis "asil Ermeni milleti"ne Yunanistan'ın sempatilerini ve Ermenilere fiilî yardımda bulunamadıkları için üzüntülerini belirtti. (**BTTD** 49: 12)

12. **Alemdar'da** R. Cevat: Ferit Paşa korkusu. —Hafız İsmail: Bizi nereye götürüyorlar? Kuvayı Milliye vaziyete yeniden hakim oldu. Dönme Kabakçı'nın Kuvayı Milliyesi ve Bolşeviklik propagandası... Bilmezler ki, İngiltere tehdide gelmez. (**Ilgar**: 48) **İfham**: Hayat ümidi ve hayat hakkı. İşte bizim düsturumuz. **İleri**: Londra Konferansı bizimle meşgul oluyor. **Yenigün**: Ali Rıza Paşa Kabinesi istifa etmekle isabetli bir karar verdi. (Yazıda, sansür edilme ihtimali yüzünden bunun sebepleri üzerinde durulamayacağı belirtiliyor.) —Harbiye Nazırı Vekili Fevzi Paşa'nın beyanatı(sansürlü). —Kabine buhranı devam ediyor ve edecek. **Tasviri Efkâr**: Kürtlerin sadakati. Kürt mebusların muharririmize beyanatı. **İkdam**: Celalettin Arif Bey'in konuşması: Bizim de bu güneşten istifadeye hakkımız vardır. **İzmir'e Doğru**: İstanbul ve Boğazlar. —Azerbaycan, Yeşil ve Kızıl Ordular.

6 - CUMARTESİ

1. Rauf Bey, Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, Hükümet konusunda İstanbul'daki çalışmaları anlattı. Rauf Bey'in yazdığına göre Padişah, yalnız Tevfik Paşa'yı ve gizli olarak Damat Ferit'i kabul etti. Zaman kazanmak isteyen Padişah, İngilizlerin onayını alabilirse, Damat Ferit'i başbakanlığa atayacak. Saray çevresi, durum hakkında Rauf Bey'in düşüncelerini sordu. Rauf Bey, bu işi ancak Mustafa Kemal'in çözümleyebileceğini, onun İstanbul'a gelmesi mümkün olmadığından İzzet Paşa'nın başbakanlığa getirilmesi gerektiğini söyledi. İçişleri eski Bakanı Reşit Bey de başbakan olmak için Saray ile Fransız ve İngiliz elçilikleri arasında gidip geliyor. (**Söylev** I: 290)

2. Mustafa Kemal'in önceki günkü talimatı üzerine Anadolu, Hükümet konusunda harekete geçti. Erzurum'da 10.000 kişinin katıldığı bir miting yapıldı.

1920 - MART

Dükkânlar kapatıldı. Halk, hükümet konağı ve ordu dairesi önüne giderek kurulacak hükümetin millî amaçlara uygun olmasını istedi. Aksi görüşte bir hükümetin emirlerine itaat edilmeyeceği bildirildi. İstanbul'a teller çekildi. Dün ve bugün İstanbul telgraf yağmuruna tutuldu. Bunlardan 212'si, Meclis'in bugünkü oturumunda üyelere duyuruldu. (**İr.Mil., Albayrak:** 8; **Karabekir 1:** 485) ★ Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey, Padişah'a sunduğu raporda Kuvayı Milliye'yi savundu. Hükümet buhranına bir an önce son verilmesini istedi. Hükümet'in Damat Ferit Paşa tarafından kurulması halinde Anadolu'ya Bolşevikliğin gireceğini, Anadolu'dan Meclis için yeniden seçim yaptırabileceğini söyleyerek Hükümet'in Salih Paşa tarafından kurulmasını önerdi. Her taraftan yüzlerce telgraf geldiğini belirtti. (**Nutuk,** ves. 245; **Kansu** II: 554) ★ A. Reşit Bey'in önerileri (**Rey:** 270).

3. Padişah, Anadolu'dan ve Meclis'ten gelen baskılar sonucu Damat Ferit'i Başbakanlığa getiremedi. Başbakanlık görevi, Bahriye Bakanı Salih Paşa'ya verildi. Padişah, hiç bir mebusun Hükümet'e alınmamasını istedi. Derme çatma kabinesi yarın açıklanacak olan Salih Paşa Hükümeti zamanında, İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal edecekler, bu Hükümet'ten Kuvayı Milliye'nin ve Mustafa Kemal Paşa'nın bir bildiriyle reddedilmesini isteyeceklerdir. Yayımlanacak metin konusunda anlaşma sağlanamayınca Hükümet 2 Nisan'da istifa edecektir. (**İfham, Tas.Ef., İleri, Alemdar, YG:** 7; **Vakit:** 7-9; **PS:** 7, 9; **MN** 1922: 172; **Söylev I:** 290; **Türkgeldi 1:** 257)
4. Üç yüksek komiser, İstanbul'un işgalinin uygun olacağını kararlaştırdılar. ★ Dışişleri Bakanı Curzon'dan Yüksek Komiser Robeck'e: Türkiye ile yapılacak barış anlaşmasında Çatalca'ya kadar Trakya'nın ve İzmir'in Yunanistan'a verilmesini, Boğazların milletlerarası kontrole alınmasını, bağımsız bir Ermenistan'ın kurulmasını, belki Kürdistan'ın da tanınmasını isteyeceğiz. Bunları Türklere kuvvet yoluyla kabul ettirebilmek için İstanbul işgal edilecek, Mustafa Kemal'in azledilmesi istenecektir. İşgal, barış şartlarının uygulanmasına kadar sürecektir. Diğer yüksek komiserlerle görüşülerek, Türklere boyun eğdirebilmek için başka tedbir düşünülüyorsa tez elden bildirilmesi... (**Şimşir I:** 440; **Baytok:** 89)★ Curzon, Robeck'in 27 Şubat tarihli yazısına karşılık vererek, Kürdistan'ın İngiliz ve Fransız himayelerinde ikiye bölünmesi konusunda Konferans'a bir öneride bulunulmadığını, Kürdistan'ın Türkiye'den koparılması ve bağımsızlığının korunmasının tasarı halinde olduğunu bildirdi (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 117).
5. Hikâyeci Ömer Seyfettin öldü. İstanbul'da 36 yaşında ölen Ömer Seyfettin, yarın Tıp Fakültesi'nden kaldırılarak Kadıköy'de toprağa verilecek. Ömer Seyfettin 1884'te Gönen'de doğmuş, Harbiye'yi bitirmiş, 1913'te Yunanlılara esir düşmüştü; son olarak Kabataş Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapıyordu. Ömer Seyfettin, millî edebiyat akımının hikâyede en başarılı örneklerini vermişti. (**Vakit, İleri, Alemdar, YG:** 7, 8)

1920 - MART

6. Hassa'da Fransızlarla çarpışmalar. 19 Aralık 1918'den beri Fransız işgalinde olan kasaba geri alındı. Hassa, 1 Ocak 1922'de kesin kurtuluşuna kadar Fransızlar tarafından 10 Kasım 1920 ve 9/10 Mart tarihlerinde iki sefer daha işgal edilecektir. (**Gnkur:** 33) ★ Millî kuvvetlerin iki gündür Urfa'da Fransızlara yaptığı saldırılar bir sonuç vermedi. ★ Kuvayı Milliye, Silifke'ye girdi. Hükümet konağı önünde toplanan halk, müfrezeyi sevgi ile karşıladı. Kadı Hasan Tahsin Bey, millî davanın esasları hakkında bir konuşma yaptı. Müfreze Komutanı Emin Aslan Bey, çevre ileri gelenlerine ve halkına yayımladığı bir bildiride onları mücadeleye çağırmış, müfrezesi ile önceki gün Mut'tan hareket etmişti. (**KSİ:** 139)

7. Mustafa Kemal, Anzavur'un ihaneti konusunda Kastamonu Valiliği'ne çektiği telgrafta, "milletin evladını birbirine kırdırmak" isteyen "vatansız"ların yakalanması için, halk adına belediyelerin ve derneklerin İstanbul "namuslu" basınına yazılar göndermesini istedi. (**ATTB:** 13)

8. ABD Yüksek Komiseri Bristol, Türkiye'nin paylaşılmasına karşı çıkıyor. Amiral Bristol, hükümetine çektiği telgrafta şöyle dedi: "Asya'da küçük bir bölgede Türk yönetimi kurmak, geçmişte işlenenler gibi bir hata ve cinayet olacaktır. Amerika bu cinayete göz yummamalı ve ortak olmamalı. Politikamızı şimdiden açıklamaktan yanayım. (**Duru:** 82)

9. Celalettin Arif Bey'in Meclis Başkanlığı'na seçilmesi ile boşalan Felah-ı Vatan Grubu Başkanlığı'na Cami Bey getirildi. Grup 5 Şubat'ta kurulmuş, 7 Şubat'ta da 9 kişilik bir yönetim kurulu oluşturmuştu. (**YG:** 7)

10. Hükümet, valilerden gelen bilgilere dayanarak Anadolu'da Ermenilere kötü davranılmadığını resmî bir bildiri ile açıkladı (**TV:** 3793).

11. İstanbul'da 1 Mart'ta başlayan öğretmenler grevi üzerine İzmit ve Adapazarı'nda çalışan İlkokul öğretmenleri de harekete geçti. Öğretmenler, İçişleri Bakanlığı'na başvurarak, öğretmen maaşları ödenmeyince okul kapatma politikasını eleştirdiler, hiç değilse gereksiz memurlukların kaldırılarak bunların maaşlarından tasarruf yapılmasını önerdiler. (**YG:** 7: "Mekteb-i iptidaiye buhranı, vilayetlerde de aynı durum.")

12. **Yenigün**'ün başyazısı çıkarılmış. —Londra Konferansı dağıldı. —Vilayetlerde tesirler ve üzüntüler. —Kabine buhranı devam ediyor. —Amerika'da Türk dostluğu ve Türk düşmanlığı. Amerika'ya bir heyet gönderilmesi zarurîdir. —Doğu Vilayetlerinin hakları için bir grup teşkil eden mebusların beyannamesi. **İkdam**'ın başyazısı çıkarılmış — İstifa haberi karşısında Anadolu'nun heyecanı. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, içinde bulunulan vahim durumun sorumlusu olarak Mustafa Kemal ve ona göz yuman hükümetleri suçluyor. "Asayiş memuru" Mustafa Kemal'in görevini kötüye kullanarak "dost" bir devletin

1920 - MART

aleyhinde bulunduğunu, cezalandırılması gerektiğini, hükümetin, Kuvayı Milliye'ye karşı olanlarca kurulması gerektiğini yazıyor. **Tasviri Efkâr:** Hükümet buhranı devam ediyor. **Vakit:** Konyalıların telgrafları. Alemdar'ın tahrifi sabit oldu. —Mukadderatımız hakkında Fransız basınının yayını: Türkiye'nin paylaşılmasını isteyenler, bir şeyi unutuyorlar ki o da vatanlarının parçalanmasına meydan vermemeye azmetmiş 15 milyon Türk'ün var olduğudur. **Alemdar:** Yarım tedbirler zamanında değiliz. —Asaf Muammer: Nasıl bir hükümet isteriz? **İfham:** Oldukça mühim bir buhran geçiriyoruz. —Bahriye eski Nazırı Salih Paşa ile (dün yapılan) mülakat: Teklif almadım. Hükümeti kimin kuracağını bilmiyorum. Damat Ferit'in kuracağını sanmıyorum. **İleri:** Sulh arefesinde İngiliz kamuoyu ikiye ayrıldı. **Alay**'ın 9. sayısı: İçerek eğlenen zenginlerin karikatürü. "Mecruh vatanın ah-ı ıstırabatı karşısında": "Iyş ve nuş eyleyelim, anmayalım ferdayı/Bize ısmarladılar mı bu yalan dünyayı?"

7 - PAZAR

1. Meclis'te Felah-ı Vatan Grubu toplantısında, Damat Ferit'in yeniden Başbakanlığa getirildiği haberi sinirlilik ve telaş yarattı. Bazı üyeler, Meclis olarak dağılmayı, bazıları da normal olarak Meclis'teki göreve devam etmeyi savundular. Salih Paşa'nın yarın hükümeti açıklamasıyla, Damat Ferit'in Başbakanlığa getirildiği haberinin aslı olmadığı anlaşılacaktır. (**BTTD** 61: 20)

2. 1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, Edirne'den Temsil Kurulu'na çektiği telde, Edirne valisinin ve Tekirdağ Mutasarrıfı Firuzan Bey'in tereddütlerinden yakındı. Halkın, her işi hükümetten beklediğini, idarecilerin tarafsızlığı yüzünden millî örgütlenmenin istenilen ölçüde gelişmediğini anlattı. Köylülerin genellikle her mücadeleye hazır olduğunu, yalnız mülk sahiplerinin, kasaba eşraf ve ileri gelenlerinin Bolşevikliği zengin mallarını bölüştürmek sanıp Kuvayı Milliye'yi de onunla ilgili gördüklerini belirtti, esaslı bir başarının engellerin aşılmasına bağlı olduğunu ileri sürdü. (**Nutuk,** ves. 252)

3. Mustafa Kemal, İstanbul'daki İtilaf komiserliklerine ve ABD Komiseri Amiral Bristol'a gönderdiği yazıda, Anadolu'da Ermeni kırımı yapılmakta olduğu propagandasını yalanladı. Bu durumu incelemek için uluslararası bir kurul önerdi. (**AÖAS:** 126)

4. Haruniye'deki Kuvayı Milliye ile 150 kişilik Ermeni kuvveti arasında çarpışmalar oldu. Ermeniler, 15 ölü bırakıp kaçtılar. (**TİH** IV: 73; **Saral:** 31) ★ 1500 kişiyi bulan Türk kuvvetleri, Mustafa Kemal'in 2 tarihli emri ile, 500 Ermeni'nin tuttuğu Haçin'e karşı harekete geçti. Çarpışmalar 18 Mayıs'a kadar sürecek, Ermenilerin şiddetli direnmeleri karşısında Haçin'e girilemeyecek ve hareket ertelenecektir. ★ Kuvayı Milliye Kumandanı Tufan Bey, 500 silahlı milisle Kadirli'ye geldi. Kadirli Ermenileri, bir süre önce Kozan'a gitmişlerdi. (**Ener 2:** 57; **Dalkır:** 101, 109)

1920 - MART

5. Albay Kondilis kumandasındaki Yunan kuvvetleri, Bozdağ'daki millî kuvvetlere saldırarak onları Alaşehir vadisi yönüne sürdü (**Ahmet:** 96; **Kaygusuz:** 201).

6. İstanbul ilkokul öğretmenlerinin grevi devam ediyor. İstanbul Vilayeti mektupçusu, eğitim bakanı ve bakanlık müsteşarı, öğretmenlerin boş oturacaklarına görevlerine devam etmelerini istediler. Reşit Paşa Nümune Mektebi'nde toplanan öğretmenler, bu görüşlere cevap hazırladılar. Birikmiş iki aylık maaşlarının bir defada ödenmesini, bundan sonraki maaşlarının da düzenli ödenmesi için yasal tedbir alınmasını istediler. Hükümet ise ancak ocak maaşlarını ödeyebileceğini bildiriyor. (**YG:** 8)

7. Dr. Fuat'ın Bakû'dan Karabekir'e mektubu (özetle): Azerbaycan'ı idare eden Müsavat Hükümeti İngilizlerden emir alıyor. Ben Bolşeviklerle beraberim. Kafkasya Türklüğünü kurtarmak için Sovyet esasının kabulünü zorunlu görüyorum. Türkiye dışındaki Müslümanların Bolşeviklerle birlikte çalışmaları gerekeceğini genel toplantılarda söyledim. Bu, halk üzerinde büyük bir tesir yaptı. (**Karabekir 1:** 492)

8. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in raporu: istikbal gittikçe kararıyor. İstanbul'u hemen işgal etmemiz gerek. (**Jaeschke 1:** 91; **Ulubelen:** 260)

9. **İzmir'e Doğru:** Milletin arzusu daima hakim olacaktır. —Türkistan'da Yeşilordu. **İkdam:** Emelde ve amelde birlik. **Tasviri Efkâr:** Millî birlik hükümeti lazım.**Vakit:** Salih Paşa Hazretleri, yeni kabineyi atebe-i seniyeye bugün arzedecek. **Alemdar'**da Refi Cevat: Ya Mustafa Kemal Paşa, yahut Ferit Paşa, iki sinden biri iktidara gelmeli. Mustafa Kemal Paşa, her zaman yaptığı gibi, perde arkasında saklanıp devlete telgrafla müdahale edeceğine fiilen kabine kurmalı. Olur a, Kuvayı Milliye'nin sayesinde az mı diyar fethettik, memleket sütliman oldu. —Asaf Muammer: İdarei maslahat politikasını devam ettirmeye imkân yoktur. **Yenigün:** Buhranın devamı. —Ömer Seyfettin'in ölümü.

8 - PAZARTESİ

1. Hükümet buhranına geçici bir çözüm bulundu. Salih Paşa Hükümeti açıklandı. Ali Rıza Paşa Hükümeti, İngilizlerin baskısı, Hükümet'in açıklamalarını bile yasaklayan Müttefik sansürü ve Yunan ilerlemesi sebepleriyle 3 Mart'ta istifa etmişti. Anadolu'dan İstanbul'a çekilen binlerce telgrafta, millî amaçlara uygun bir hükümet kurulması istenmiş, Meclis de yeni bir Damat Ferit hükümetine yurdun tahammül edemeyeceğini Padişah'a bildirmişti. Padişah bunun üzerine, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nde Bahriye Bakanı olan Salih Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirmek zorunda kalmıştı. Salih Paşa Hükümeti de Müttefiklerin baskısına ancak 25 gün dayanabilecek, 2 Nisan'da istifa edecektir. Dördüncü Damat Ferit Hükümeti 5 Nisan'da kurulacaktır. (**TV:** 3796;

1920 - MART

Vakit, PS, Tas. Ef., İleri, YG: 9; **İr.Mil.** 15; **Söylev** I: 292; **İnal:** 2123; **Göztepe:** 250)

2. Salih Paşa Hükümeti: **Başbakan:** Salih Paşa; **Dışişleri:** (Yeniden) Safa Bey, **İçişleri** (Yeniden) Hazım Bey; **Harbiye:** (Yeniden) Fevzi Paşa (Çakmak); **Şeyhülislam** (Yeniden), Haydarîzade İbrahim Efendi; **Eğitim:** Senato üyesi Abdurahman Şeref Bey; **Adalet:** Celal Bey; **Bahriye:** (vekâleten) Salih Paşa (14'te Esat Paşa); **Evkaf:** Eski Şeyhülislamlardan Ömer Hulusi Efendi; **Ticaret ve Tarım:** Ziya Bey; **Maliye** (Vekâleten): Tevfik Bey (11'de Faik Nüzhet Bey); **Danıştay:** (vekâleten) Abdurrahman Şeref Bey (11'de Adalet eski Bakanı Cemil Molla); **Bayındırlık:** Senato üyesi Tevfik Bey.

3. İtilaf temsilcileri tercümanları Babıâli'ye giderek Başbakan'a, Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin Yüce Divan'a sevkine izin vermeyeceklerini, böyle bir durum karşısında îiilen müdahalede bulunacaklarını bildirdiler. Ferit Paşa kabinelerinde görev alanların Yüce Divan'a sevkleri konusu Meclis'in ilgili komisyonunda görüşülüyordu. (**Albayrak:** 11) ★ İngilizler, İstanbul'da Talim ve Terbiye Derneği'ne el koydular. Bir süre önce el konulan Türkocağı da buraya taşınmıştı. (**Söylev** I: 298) ★ Robeck, Luke'e 16 Mart'ta yayımlanacak işgal bildirisini hazırlaması emrini verdi (**Jaeschke 1:** 92).

4. Rauf Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telde, yeni hükümete güvenoyu vermek istediklerini, durumun güven altına alınması gerektiğini bildirdi. Bu hükümetin Padişah tarafından zaman kazanmak amacıyla işbaşına getirildiğini belirtti. (**Nutuk,** ves. 245) ★ Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e çektiği telde, Anzavur'un İstanbul'daki koruyucularının yeni hükümet tarafından tutuklanarak Anadolu'ya kaçırılmalarını ve burada yargılanmalarını önerdi. Başka bir yazısında da eğer Meclis dağıtılırsa Anadolu'da millî hükümet kurulmasını, Bolşeviklerle îiilen temas etmek üzere harekâta hazırlanılmasını önerdi. (**Karabekir 1:** 486-487)

5. Venizelos, İngiliz Başbakanlık Sekreteri ile görüştü. Mustafa Kemal'in korkunç kuvvetlere kumanda ettiği haberinin bir blöf olduğunu söyleyerek "Barış şartlarını kabul ettirme görevini Yunanistan üzerine alabilir. Bir iki tümenle Türkleri ezebiliriz. Doğu'da silahlandırılacak Ermeniler de Mustafa Kemal'e karşı direnebilirler" dedi. (**Şimşir** I: 442) "Yunan Başkomutanı, Venizelos'a gönderdiği raporda, Türklerin hummalı bir biçimde askerî hazırlık yaptıklarını, 15 gün içinde Türkler üzerine yapılacak bir hareketin başarı kazanacağını ileri sürdü. (**KASÖT:** 99)

6. Senato'da bazı üyeler, barış görüşmelerinin Türkiye lehinde devam ederken birden olumsuz bir havaya büründüğünü, Yunanlıların ileri harekâta geçtiğini söylediler ve bu nedenle Hükümet'i suçladılar. Kendilerine bilgi verilmesini istediler. İzzet Fuat, Rıza Tevfik, Seyit Abdulkadir, Doğu'da Kuvayı Milliye'nin

1920 - MART

İngilizlerle çarpışmasının önüne geçilmesini istediler. (**MAZC:** 132)

7. Kürt Teali Cemiyeti Temsilcisi Şerif Paşa, Fransız Le Matin Gazetesi'ne verdiği demeçte "Ermenilerin ve bazı müttefiklerin Kürt ülkelerine göz diktiğini görünce, ırkımın bağımsızlık haklarını savunmayı üzerime aldım" dedi. Şerif Paşa'nın Paris'te, Ermeni temsilcisi Bogos Nubar Paşa ile yaptığı 20 Kasım tarihli işbirliği anlaşması, Doğu Anadolu halkı ve mebusları tarafından tepkiyle karşılanmıştı.

8. Mustafa Kemal, aldığı bazı bilgileri genelge haline getirdi. Buna göre İngilizler Anzavur'un Cemiyet-i Ahmediye'si ile anlaşmışlar. İngiltere'de Türk düşmanı L. George düşürülüp yerine Türk dostu bir hükümetin işbaşına getirilmesine çalışılıyor... (**ATTB:** 246)

9. Meclis Eğitim Komisyonu, ilkokul öğretmenlerinin aylıkları konusunu görüştü. Öğretmenlerin özel muhasebe yerine genel muhasebeden aylık verilmesi isteklerinin yasalarla çeliştiği sonucuna varılarak bir çözüm bulunamadı. Ocak ve Şubat maaşlarını da alamamış olan İlkokul öğretmenleri, İstanbul'da 1 Mart'tan beri grevde bulunuyor. (**YG:** 9)

10. Edremitliler, İngilizlerin Bandırma'ya gelişlerini protesto ettiler. Anzavur'u desteklemek için bir İngiliz gemisi Bandırma limanına 5 Mart'ta demir atmıştı. (**G. Yetkin:** 38)

11. 28 Şubat'ta Şam'da başlayan Suriye Millî Kongresi, özerk Lübnan'ın da içinde olduğu Suriye'nin bağımsızlığını ilan etti. Kral Faysal, 20 Mart'ta, yeni ilan edilen Suriye Devleti'nin krallığına getirilecektir. İngiltere ve Fransa, bağımsızlık kararını ve Faysal'ın krallığını tanımayacaklardır. (**Evans:** 248; **Mansfield:** 72)

12. Vehip Paşa, tutuksuz olarak yargılanmak üzere Divanıharpçe serbest bırakıldı. (**Tercümanı Hakikat:** 8). ★ Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: "Posta mektuplarının kesilmesine mukabil, gazeteleri vermeğe başladılar. Size zahmet olacağı için artık gazete istemeyeceğim. Zaten ben gazete okumasını sevmiyorum. Başkalarına ise kafî miktarda geliyor. Paris'ten kitaplar getirttik. Okuyacak kitaplarım var. Hayatın bu türlüsüne de alıştık. Sulh bir türlü bitmiyor." (**F.A.Tansel:** 226-227)

13. Belçika'nın İstanbul elçisi Marghetitch, hükümetine gönderdiği raporda, Maraş ve Adana olaylarını vahim bulduğunu belirterek, pişmanlık verecek olaylarla karşılaşılmak istenmiyorsa ilk başkaldırmada şiddetli bir tenkil önerdi (**Kerman:** 17).

14. **İradei Milliye:** Sivas'tan İstanbul'a gönderilen telgraflar. —Ümitsiz olmayalım. Metin olalım. Düşman büyük olsa da hak birdir. Hak ise şeririn değildir.

1920 - MART

Öğüt: Evvela Allah'a, sonra kendimize güvenerek geleceğe ümitle bakabiliriz. **Peyamı Saban**'ta Ali Kemal, Salih Paşa kabinesine karşı çıkarak "çilemiz dolmadı!" diyor. **İkdam,** sansür tarafından iki gün kapatıldı. **Tasviri Efkâr:** Millî iradenin zaferi. **Tercümanı Hakikat**'te H. Şükrü: Buhran. —Kabinenin bugün teşkili pek muhtemel. —Çin'de ihtilal devam ediyor. **Albayrak'ta** Cumartesi mitingi ve Erzurum'dan İstanbul'a çekilen telgraflar. Cevat: Kabine'nin sükûtu münasebetiyle. "Anadolu Türk'ü; Tunus'un, Fas'ın Berberi'si, Mısır'ın Fellah'ı gibi satılamaz" **Yenigün:** Barış anlaşmamız Paris'te tesbit edilecek. —Lord Robert Sesil'in beyanatı: Bolşevikleri kendi hallerine bırakmalı imiş. —Ömer Seyfettin, genç neslin gözyaşları arasında Hak'kın rahmetine tevdi edildi. —Muallimler boş duracaklarına mekteplerine devam etmeli, Hükümet de meseleyi halledecek tedbirleri süratle almalı. **İleri:** Hükümet buhranı henüz giderilemedi. **Alemdar:** Sulhümüz müzakeratı gizli tutuluyor. —Ömer Seyfettin de öldü. **Le Journal,** İstanbul'un işgaline karşı çıkıyor: İstanbul aylardır işgal altında değil mi? Gerçek Osmanlı Hükümeti İstanbul'da değil, Sivas'tadır. 15 milyon Türk'ü ortadan kaldırmak isteyenler, bu hükümeti gidip orada arasınlar. Fransa, Türklerle anlaşmanın daha uygun olduğunu düşünüyor.

9 - SALI

1. Felah-ı Vatan Grubu'nun toplantısında Salih Paşa Hükümeti için güvenoylaması yapıldı. Sonuç: 38 güvensizlik, 34 güven, 4 çekimser... (**BTTD** 61: 21)

2. Mustafa Kemal, kolordulara verdiği emirde, Fransız işgal bölgesine yapılacak askerî hareket hakkında bilgi verdi. Buna göre, Kozan, Haçin, Feke gibi bölgelerde Ermeni zulmünün bir an önce söndürülmesi, ancak hareketin Ermeni kırımı biçiminde anlaşılmayacak tarzda yönetilmesi, diğer bölgelerde sebepsiz çarpışmalara girilmemesi, teşkilatın genişletilmesi, Fransız saldırılarına karşı konulması gerekiyor. (**AÖAS:** 132)

3. İstanbul ilkokul öğretmenlerinin 1 Mart'ta başladıkları grev devam ediyor. Bugün Ocak maaşları verilmeye başlandı. Öğretmenler, Şubat maaşının da ödenmesini, bu ay ve gelecek aylarda maaşlarının düzenli ödeneceğine ilişkin güvence istiyorlar. (**İleri:** 10; **Tercümanı Hakikat:** 8; **YG:** 11)

4. Yüksek Komiser Robeck'ten Curzon'a: Barış ilkelerimize uygun olsun. İzmir'in Yunanistan'a ilhakı, millî egemenlik ilkesine tamamen aykırıdır. Şanımız tehlikededir. Konsey, hazırladığı şartlarla bir genel savaşı hazırlamaktadır. Venizelos için değer mi? (**Baytok:** 90; **Jaeschke 1:** 92)

5. Mustafa Kemal, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne yazısında, 12 Şubat tarihli yazıyı aldıklarını bildirerek Anadolu Kadınlarının yurt hizmetine katılmaya devam etmelerini övdü (**Baykal 3:** 15).

1920 - MART

6. **Alemdar:** Bir haftaya kadar sulhümüz bitecek mi? —İdarei maslahat zamanında mıyız? **The New York Times:** Türkleri yola getirmek için hemen harekete geçmek gerekir (**Ulagay:** 84). **Öğüt:** Nazik ve önemli bir buhran geçiriyoruz. Haklı isteklerimize ve şanlı tarihimize güveniyoruz. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal, Salih Paşa Hükümeti'ne çatıyor. **Yenigün**'de Y. Nadi: Salih Paşa Kabinesi.

10 - ÇARŞAMBA

1. Dördüncü Balıkesir Kongresi, Balıkesir'de, İzmir Kuzey Cephesi Kuvayı Milliye Genel Kurulu adıyla toplanan kongreye Karesi, Saruhan livaları, Bursa ve Bilecik sancağı ile diğer ilçe ve bucaklardan 58 delege katılıyor. 13 gün sürecek olan toplantı, Erzurum ve Sivas Kongrelerinin kararlarını benimseyecek, askerî ve siyasî hazırlıklara hız verilmesi kararını alacaktır. Balıkesir'de ilk kongre 28 Haziran - 12 Temmuz 1919, ikincisi 26-30 Temmuz 1919'da toplanmış, üçüncü kongre de 22 Eylül'de bitmişti. (**İ. Doğru:** 14, 17; **Özalp:** 102; **BTTD** 43: 11; **Apak:** 99 "22 Mart")

2. İngiltere'nin kontrol subaylığı görevini yapmakta olan yedeksubay Withall, yanındakilerle birlikte Ankara'yı terketti. Moda'nın tanınmış ailelerinden birine mensup olan Withall, ayrılma emrini İstanbul'dan almış bulunuyor. Bu ayrılış Mustafa Kemal'e, İngilizlerin İstanbul'da tutuklamalar yapacağını düşündürüyor. (**Söylev** I: 299; **Kansu** II: 551)

3. İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanlarının Londra toplantısında İstanbul'un geçici olarak işgal edilmesine karar verildi. Gerekçe olarak Türkiye'de azınlıklara kötü davranıldığı ileri sürüldü. İtalyan Scialoza, Türk meclisinin dağıtılmasına taraftar olmadığını söyledi. "Meclis Anadolu'da toplanır, daha büyük bir tehlike olur" dedi. Curzon Lordlar Kamarası'nda yaptığı konuşmada "İstanbul'da işler, İtilaf Devletleri'nin sabırlarını tüketecek dereceyi buldu. Her yerde zulüm ve katliam yapılıyor" dedi. Venizelos, Yunan ordusunun bir hafta içinde Mustafa Kemal'in ordusunu dağıtacağını ileri sürdü. (**Şimşir** I: 444; **Ulubelen:** 233; **Jaeschke 2:** 90; **Bıyıklıoğlu:** 16; **Baytok:** 92; **Stratigu** I: 103)

4. Yüksek Komiserler, Londra'dan gelen talimat üzerine İstanbul'un işgali konusunu görüştüler. İleri gelen Kuvayı Milliyecilerin tutuklanması kararlaştırıldı. (**Söylev** I: 296, ves, 253) ★ Üç yüksek komiserin hükümetlerine ortak telgrafları: İstanbul'un işgal edilmesi, Erzurum'un Ermenistan'a, bütün Trakya ile İzmir'in Yunanistan'a verilmesi şu sonuçları doğurabilir: Türkiye anlaşmayı reddeder. Padişah istifa eder. Anadolu'da yeni bir hükümet kurulur. Parlamento Anadolu'ya kaçar. Hıristiyanlar katledilir. Türklerle Bulgarlar Yunanistan'a karşı birleşir. Bolşevikler, Araplar ve Türkler birlikte harekete geçerler... (**Şimşir** I: 452; **Baytok:** 93)

1920 - MART

5. Karabekir, Mustafa Kemal'in önceki günkü değerlendirmesine cevap verdi. "En önemli iş, bir kurtarıcı olarak beklenen Bolşeviklerin Kafkaslar güneyine gelmelerini mebuslara anlatmaktır" dedi. İtilaf Devletleri'nin Kürt'ü, Çerkez'i ayırarak Türkleri birbirine düşürmek, Anadolu'da Türklüğü ve İslamlığı yoketmek istediklerini, bu planı Kuvayı Milliye'nin ertelediğini, Bolşevizmin ise bu planın gerçekleşmesine bir engel teşkil ettiğini bildirdi. Kiraz Hamdi ve Süleyman Şefik Paşaları "Türk Denikini" olarak niteledi. Çözüm yolu olarak şunları önerdi. Damat Ferit'in kabine kurmasına engel olmak, değerli kişilerin Anadolu'ya geçmesini sağlamak, şiddetli tedbirler için hazırlanmak, milletin arasındaki ayrılıkları kaldırmak, kendisinden yararlanmak için Salih Paşa Hükümeti'ne güvenoyu vermek. (**Karabekir 1:** 489, **2:** 178)

6. Aydın ve Çevresi Kuvayı Milliye Genel Kumandanı Demirci Mehmet Efe, Mustafa Kemal'den 3 bin silah ve yeteri kadar cephane istedi. Cevabı 11: Silah ve cephane mümkün olduğunca karşılanacak. Tehlike giderilsin o zaman görüşürüz. (**HTVD** 12, ves. 324, 325) ★ 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporda, Maraş, Urfa ve Antep olaylarını anlattı. Fransızlar işgal alanını genişletmeye kalkarlarsa ateşle karşılık vereceğini bildirdi. (**HTVD** 21, ves. 532) ★ Tümen Kumandanı Kâzım Bey, salihli Kumandanı Ethem'e cephede durumun kötüleştiğini, Anzavur kuvvetlerinin başarılar kazandığını bildirdi. Balıkesir'in düşme tehlikesini önlemek için Ethem'den cephe kumandanlığını üzerine almasını istedi. (**Kutay 1,** I: 192)

7. **Yenigün:** Hiç haberimiz yoktu. Damat Ferit Paşa az kalsın başımıza bir diktatör olarak gelecekmiş. Muradına nail olamadı. —M. Zekeriya, Amerika'dan bildiriyor: Amerikan kamuoyu tamamen aleyhimizde. —Kürtlerden Siirtli A. Vehbi'nin Herif-i Naşerif (Şerif Paşa) aleyhindeki yazısı. **Le Temps:** Kalküta'da toplanan Halife Konferansı, İngiltere'de, Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı propagandası sona ermezse, Hint Müslümanlarının greve gideceklerini, İngiliz mallarını boykot edeceklerini açıkladı (**Akyüz:** 98). **Hakimiyeti Milliye'**nin 14. sayısı: Millî birliğe karşı gericilik: Anzavur. Anadolu'nun sabrı taşırılmasın. Bölücülere, hainlere, sersemlere cevap vermek zor değildir. Anzavur, Derviş Vahdetî gibi, yabancılara dayanarak iktidar olmak isteyen bir gericidir. **Öğüt:** Ermenistan kabul edilirken Mısır'a niçin istiklal verilmiyor? **İzmir'e Doğru:** Sefil emeller ve hainee teşebbüsler. —Cemiyet-i Ahmediye fesat tertibatı. **İkdam:** Salih Paşa Kabinesi. —Felah-ı Vatan Grubu ve Kabine. **Vakit:** Kabine'ye yeni olarak Celal, Ziya Beyler ve Ömer Hulusi Efendi girmektedir. **Karagöz:** Maaşlarını alamayınca Yeni Cami avlusunda arzuhalciliğe başlayan öğretmenler.

11 - PERŞEMBE

1. Mustafa Kemal kolordulara, Fransız kaynaklarından alınan bilgilere göre, İngilizlerin birkaç güne kadar Harbiye Bakanlığı'nı işgal edeceklerini ve tutukla-

1920 - MART

malar yapacaklarını haber verdi. Haber dün İtalyan çevreleri tarafından Rauf Bey'e sızdırılmış ve ona Anadolu'ya geçmesi önerilmişti. Rauf Bey durumu Mustafa Kemal'e aktardı. (**Nutuk,** ves. 253 a,b; **HTVD** 22, ves. 553, 554; **ASD** I: 54; **Cebesoy 1:** 306; **Yak. Tar.** III: 274)

2. Lord Curzon, Dünya Savaşı'ndan sorumlu Türk Hükümeti ile Türk vatandaşları arasında ayırım yapmak gerektiğini söyledi. "Aslında Türkler en kötü yönetilen insanların başında gelir" dedi. Ermenilerin azınlıkta olduğu Kilikya'nın Türkiye'den koparılamayacağını, Ermenilerin de son zamanlarda öyle pek masum olmadıklarını anlattı. Viscount Bryce de Ermenileri savunan uzun bir konuşma yaptı. Türklere şiddetle hücum etti. Birinci Dünya Savaşı'nın yakın nedeni olarak Türklerin Hıristiyan unsurlara uyguladığı davranışı gösterdi. (**Kürkçüoğlu:** 64-67)

3. Senato'da kıpırdanma: Keçecizade İzzet Fuat, Türkiye'nin uçurumun kıyısında olduğunu söyledi, parti farkı gözetmeksizin el ele verilerek çözümün aranması gerektiğini belirtti ve Senato'nun gece gündüz toplantı halinde olmasını önerdi. 8 kişilik bir dışişleri encümeni kurulması kararlaştırıldı. Bu kurula Ahmet Rıza Bey, Ziya, Hadi, Rıza, Mahmut, İzzet Fuat Paşalarla Rıza Tevfik, Ahmet Hikmet Beyler seçildiler. (**MMZC:** 135-141)

4. Danıştay Başkanlığı'na, adalet eski bakanlarından Cemil Minla, Maliye Bakanlığı'na Faik Nüzhet Bey getirildiler. Bu bakanlıklar 4 gündür vekâleten yürütülüyordu. (**TV:** 3799)

5. Fransız birlikleri Alaşehir'den ayrıldı. Alaşehir Belediyesi, birlik komutanı Villa ve arkadaşlarına hatıra olmak üzere değerli bir halı hediye etti. Yunan birliklerini hareketlerinde serbest bırakmak için birkaç gün sonra da İngiliz birlikleri şehirden ayrılacaktır. (**Kaygusuz:** 201)

6. Doğan Bey takma adıyla Güney'de Fransızlara karşı harekâtı yürüten Binbaşı Kemal Bey, Kozan'da yayımladığı bildiride, Haçin Ermenilerine teslim ol çağrısı yaptı, can ve mal güvenliği güvencesi verdi. Halkı da genel harekâta çağırdı. (**TİH** IV: 188; **Saral:** 109)

7. Batum "muhabiri", Karabekir'e, şehirde Bolşeviklik ilanının mümkün, selametin de bunda olduğunu bildirdi. Karabekir, yarın, zamansız bir hareketin ters etki yapabileceğini bildirerek buna olumsuz cevap verecek ve şöyle diyecektir. "Bolşeviklik ilanı, Gürcü esaretine girmemek için İslam Cemiyeti'nce düşünülmüş en son bir tedbirdir". (**Karabekir** I: 493)

8. Oltu Şûra Hükümeti ve Belediyesi, Barış Konferansı'nda Üç İl'in Türkiye'ye bırakılmasını savunmak üzere Tahir Beyzade Yasin Bey'i delege olarak seçti. Yasin Bey'le Rüstem Bey, İstanbul Meclisi için mebus da seçildiler. Bunlardan Yasin Bey (Haşimoğlu) TBMM'ye de katılacaktır. (**Önal:** 63, 67)

1920 - MART

9. Mustafa Kemal, Ermenilerin ve düşmanların Maraş'ta binlerce Ermeni'nin öldürüldüğünü yayarak propaganda yapmak isteyişlerine karşılık her tarafta Mevlit ve hatim okunmasını, durumun Ankara'ya ve İstanbul basınıyla Mebuslar Meclisi'ne bildirilmesini istedi (**Baykal 3:** 15).

10. Hint Hilafet Derneği, İtilaf Devletleri'ne başvurarak İstanbul'da İtilaf kuvvetlerinin bulundurulmasına, Halifeliğin parçalanması siyasetine karşı çıktı (**TİH** II/2:102).

11. Mısır'dan, 90'ı yatar hasta olan 600 esir daha geldi (**YG:** 12). ★ Malta'da tutuklu olan Ziya Gökalp'in Kızı Seniha'ya mektubu: "İnşallah yakında kuvuşuruz. İyi günlerin başlangıcındayız. Yeni bir hayat başlamak üzeredir. Hürriyet güneşi doğuyor. Mazlumların sabahı başlıyor..." (**F.A.Tansel:** 235)

12. **Albayrak**'ta Mithat: Çöküş amilleri, tarihe bir bakış. Milletin haklarında kararını verdiği bozguncular: Refî Cevat, Sadık Bey, İçişleri eski Bakanı Cemal, Ali Kemal, Miralay Mustafa Paşa, Anzavur Ahmet. **Yenigün:** Mektepler açılıyor. Ocak maaşları ödeniyor. Şubat maaşları, Maliye Nezareti'nin kefaletiyle vilayetin gelirleri karşılık gösterilip Ziraat Bankası'ndan alınacak borçla ödenecek. Muallimlerin bir kısmı şubat maaşlarını alınca vazifeye başlamak fikrinde, bir kısmı ise devamlı bir hal çaresi bulunmadıkça vazifeye başlanmasına karşı. **Alemdar,** Salih Paşa Hükümeti'nin Meclis'i feshetmesini istiyor. **Diken:** Ali Rıza Paşa: Kılınçla hükmeden bir kahramanken/Silahsız çalıştı memleket için/Fakat ta kalbine batan son diken/Kanattı ruhunu hep için için.../Bir anda kabardı asker gururu/Öksüz vatana bakıp inledi./Garp'te karardıkça adalet nuru/Erkekçe bir sesle şu sözü dedi./Görüp ahkâm-ı asrı münharif... **Servetifünun:** Ömer Seyfettin millî bir kayıptır. Onun ölümüyle Türk ili, müstesna bir öz evlat, Türk milliyetçiliği ateşli ve imanlı bir mücahit, Türk edebiyatı, içtimaî hayatımızı en iyi teşrih eden kıymetli bir hikâyeci, satirci, Türk maarifi değerli bir muallim kaybetti.

12 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Rauf Bey'e çektiği telde, Meclis'in tutuklamalara karşı yiğitçe direnmesini istedi. Tutuklanması ihtimali olan kişilerin, gerektiğinde yeni hükümeti kurmak üzere hemen Ankara'ya gelmelerini isteyen Mustafa Kemal, İstanbul'un işgal edileceği yolunda aldığı haberleri kolordulara da bildirdi. Mustafa Kemal, İstanbul'daki örgütlenmenin Karakol Cemiyeti'ne göre değil, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tüzüğüne göre yapılmasını, silahlı örgütlenmede de bunun uygulanmasını istedi, merkez kurullarında görev alanların adlarının gizli tutulabileceğini bildirdi. (**Söylev** I: 295; **Nutuk,** ves. 255 a; **Nadi:** 174; **ATTB:** 249) ★ Karabekir'in önceki günkü önerilerine gece (11/12) cevap veren Mustafa Kemal, Hükümet'e güvenoyu verip vermeme konusunda Fela-

1920 - MART

h-ı Vatan Grubu'nu serbest bırakmayı tercih ettiklerini bildirdi. Bolşeviklerle temas kurma konusunda Karabekir'in yetkili olduğu cevabını verdi. (**Karabekir 1:** 389)

2. 12 Şubat'ta açılmış olan Londra Konferansı dağıldı. İngiliz, Fransız ve İtalyan dışişleri bakanlarıyla bazı büyükelçilerinin katıldığı konferansın en önemli kararı İstanbul'un işgal edilmesi. Konferans, Ermenistan mandasının Milletler Cemiyeti'ne önerilmesini de kararlaştırdı. (**UİT** III: 208; **Bayur 2:** 178) ★ Curzon, Washington büyükelçisine çektiği telde, İstanbul'un işgal edileceğini ve Mustafa Kemal'in bertaraf edileceğini bildirerek Konferans'a katılmayan Amerikan Hükümeti'nin durumdan haberdar edilmesini istedi. (**Şimşir** I: 453; **Ulubelen:** 261)

3. Birkaç gün önce Marmara'ya açılmış olan İngiliz filosu İstanbul'a döndü (**Alemdar:** 13).

4. İzmir'de bulunan Yunan Genel Karargâhı, işgal altındaki Rum nüfus için seferberliği resmen ilan etti. 20-21 yaşlarındaki Rum erkeklerinin 28 Mart'a kadar asker yazılmaları için başvurmaları emredildi. Başlarında papazları olduğu halde İzmir'e gelen ve törenlerle karargâha başvuran Rumlardan 3 alay kurulacak. Yunan ordusu bu uygulamayı şimdiye kadar resmî olmayan yollarla yürütüyordu. (**Misailidis:** 399)

5. Karabekir, Halil ve Nuri Paşalara, Azerbaycan'ın İngiliz zihniyetiyle Bolşeviklere karşı direniş göstermesinin Türkiye için zararlı olduğunu yazdı. Nuri Paşa'yı, İngilizlerin Kafkas setti görüşüne eğilim duyduğu için eleştirdi. Bu Konuda bilgi istedi. (**Karabekir 1:** 495; **3:**9)

6. Gandi, yayınladığı bildiride, Hilafet meselesinin Hindistan'da ıslahat yapmaktan da önemli olduğunu bildirdi. Hindular, Hindistan'ın bağımsızlığı konusunda Müslümanlarla ortak hareket edebilmek için, onların Halifelik konusundaki çabalarını destekliyorlar. (**Bayur:** 41)

7. **The New York Times:** Curzon, Türklerin yeniden havlamasında ABD'nin de suçlu olduğunu söylüyor. Geçtiğimiz yüzyıldaki bütün savaşlara, dolaylı ya da dolaysız Türklerin sebep olduğunu hatırlatan Bryce ise Türklerin Avrupa'dan kesinlikle atılması, hatta Trabzon'un gerisine sürülmesi gerektiğini söylemiştir. (**Ulagay:** 86) **Vakit:** Gençlik akımı. **İzmir'e Doğru:** Neticelenmeyen barış. —Köprülü Hamdi Bey'in ruhu için mevlit. **Yenigün:** Gençliğin birliği.

13 - CUMARTESİ

1. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, İstanbul Yüksek Komiseri Robeck'e İstanbul'un işgal edilmesi talimatını verdi. Fransızlarla da işbirliği yapılmasını istedi (**Jaeschke** 1: 93) ★ İngilizlerin isteği ile Konya'daki İtalyan birlikleri şehirden

1920 - MART

ayrıldı (**Gnkur:** 46 "Akşehir'den"; **Cebesoy 1"** 11/12'de"; **Genkur** "Konya'dan 17'de ayrıldılar; **Öğüt:** 13 "İtalyanlar giderken")

2. Meclis'te, Yunan kuvvetlerinin Ege'de ileri harekâtı ve halka yaptığı zulümler tartışıldı. Hükümet, Kuvayı Milliye'ye ve perişan durumda olan halka yardım etmemekle suçlandı. Düşmanın yalnız Yunanistan olmadığı, İtilaf Devletleri'nin de düşman olduğu belirtildi. (**MMZC:** 350)

3. Felah-ı Vatan Grubu'nun önderleri Rauf Bey, Bekir Sami, Kara Vasıf ve Yunus Nadi, Mustafa Kemal'in dünkü telgrafını tartıştılar. Kara Vasıf Bey'in Osmanbey'deki evinde yapılan görüşmede Rauf Bey, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmeleri isteğini reddetti. "Meclis İngilizler tarafından basılınca burada kalıp vicdan borcumuzu yapacağız" dedi. Kararını Mustafa Kemal'e de bildirdi. (**Nadi:** 175; **Nadi 3:** 11; **Yak. Tar.** III: 274)

4. Mustafa Kemal, kolordulardan, "muavenet derecesi fikrinin tetkik ve tesbiti için" ellerindeki silah miktarlarını bildirmelerini istedi (**HTVD** 13, ves. 327). ★ Mustafa Kemal, 13. Kolordu'dan silah mevcutlarını isterken silahlı teşkilatın genişletilmesi ve artırılması için fazla silah ve cephanenin batı'ya gönderileceğini bildirdi. Bunların sevkine Nisan ortalarında başlanabilecek. (**HTVD,** ves. 328; **TİH** VII: 57) ★ Başka bir genelgesinde, Salih Paşa Hükümeti'nin düşürülebileceğini haber verdi, daha kötü ihtimallere karşı merkez ve yönetim kurullarının her zamankinden çok uyanık bulunmalarını istedi (**HTVD** 22, ves. 555; **TİH** VII: 81).

5. Anzavur'un kasabayı yeniden basacağı haberleri üzerine, bir çok kişi, yasaklanmış olmasına rağmen Biga'dan kaçmaya başladı. Biga'da telaş, korku ve güvensizlik hakim. 16 Şubat'ta Biga'yı basan Anzavur kuvvetleri, askerî birliklerin çevrede aldığı tedbirler sonucu kasabayı terketmişti. (**İğdemir 3:** 38)

6. Adana'da kuvvetli bir patlama oldu. Ermenilerin dinsel başkanı Muşeg'in evindeki patlamalar sonucu ev yıkıldı, iki Ermeni öldü. (**Ener 2:** 126 "Evdeki bombalar patladı")

7. 1 Mart'tan beri grevde bulunan ilkokul öğretmenlerinden bir grup, eğitim bakanını ziyaret etti. Bakan, grevden vazgeçmeleri öğüdünde bulundu, gazetelere yaptığı açıklamada da yarından sonra okulların açılacağını söyledi. İstanbul Valiliği de bir bildiri yayımlayarak öğretmenleri görevlerinin başına dönmeye çağırdı. Açıklamada dün ödenmeye başlanan Ocak maaşlarından başka Şubat maaşlarının da pek yakında ödeneceği belirtildi. Öğretmenler ise, Şubat maaşları da ödendikten sonra göreve döneceklerini açıkladılar. (**YG:** 14 "Bu fikrin, öğretmenler arasında kabul görmeyeceği zannolunuyor")

8. İstanbul'da Fransız Dili'ni Propaganda Derneği, Yüksek Komiser Defrance'ın başkanlığında bir toplantı yaptı (**Jaeschke 1:** 93).

1920 - MART

9. Erzurum'un düşman işgalinden kurtuluşunun 3. yıldönümü şehirde törenlerle kutlandı (**Albayrak:** 15 "Matemî neşe..."; **Karabekir 1:** 494).

10. **Alemdar**'da R. Cevat: Muhalefet kaldırılabilir mi? **Yenigün**'de Y. Nadi: İşe, en yüksek derecesinde bir millî birlik ile sarılalım. **İkdam:** Gençler iş başına. —Cihan iktisadî vaziyetinde vehamet. **Tasviri Efkâr:** Anlaşmamak derdi. —Öğretmenlerin devam eden grevi. Muallimlerin boğazından kesileni, mebuslara peşkeş çekiyorlar. **The Morning Post:** İtilaf Devletleri İstanbul'u işgale karar vermişlerdir. Kuzey Afrika'dan alınan haberler, Hindistan'da olduğu gibi orada da İslam kamuoyunun bu tasarısının aleyhinde olduğunu gösteriyor. (**Himmetoğlu:** 465) **Öğüt:** Kızıl ve Yeşilordular Azerbaycan'ı işbirliğine çağırdı. Çiçerin Anadolu'ya geçiş hakkı istedi. Azerbaycan Müsavat Hükümeti güçsüz. Nuri Paşa, Şeyh Şamil'in halefi ilan edildi. **Alay** mizah dergisinin 10. sayısı: Artık her yıl sevgili hakanımız efendimiz hazretleri, 1 Mayıs'ın Anadolu'da düğün günü olmasını irade etmiştir.

14 - PAZAR

1. İstanbul'un işgaline hazırlanan İngilizler, telgrafhaneyi kontrol ettiler. İtalyan kaynakları, yarından sonra İstanbul'un işgal edileceğini Türklere yeniden söylediler. Harbiye Bakanlığı, Başbakanlığa verdiği raporda, son günlerde durumda bir olağanüstülük bulunduğunu, işgal belirtilerinin olduğunu bildirdi. İdarenin ve askerlerin İzmir işgalinde olduğu gibi şaşırıp kalmaması için gereken tedbirlerin alınması istendi. Bakanlar Kurulu'nda, Milne'in sıkıyönetim ilan edeceği yolundaki söylentiler anlatıldı. (**Karabekir 1:** 497; **HTVD** 21, ves. 524) ★ İstanbul'un işgal edileceğini yabancılardan öğrenen Dr. Adnan ve Halide Edip, gazeteci Ahmet Emin Bey'i evlerine davet edip Ankara'ya birlikte gitmelerini ima ediyorlar. Ahmet Emin Bey anlamıyor. (**Yalman** II: 55)

2. Rauf Bey, Mustafa Kemal'e, Türkiye'ye önerilecek barış şartları konusunda aldığı bilgileri aktardı: Doğu Trakya ve İzmir Yunanistan'a verilecek, Doğu'da Ermenistan'a toprak ayrılacak; Maraş Türkiye'ye bırakılacak, Urfa ve Antep, Suriye'de sayılacak. Fransızlar Kilikya'yı, İtalyanlar Antalya'yı boşaltacaklar, ancak iktisadî çıkar sağlayacaklar; maliye, jandarma kontrol altına alınacak; askerî kuvvet üç kolorduya indirilecek, İstanbul'da Türk askeri bulunmayacak. (**HTVD** 82, bel. 1799)

3. Ermeni gazetelerinin yayınına karşı Hükümet, Ermenilere kötü davranılmadığını bir kere daha açıkladı. İstanbul'da katliam yapılacağı söylentilerini yalanladı. (**TV:** 3800)

4. Millî Kuvvetler Anzavur üzerine yürüdülerse de çarpışmalarda olumlu bir sonuç alınamadı. (**TİH** II/2: 42; VI: 36; VI(1974): 81; **İğdemir 3:** 41) ★ Edremit'te Boşnak Hamza Çetesi, Edremit Kuvayı Milliye karargâhını basmak istediyse de başarılı olamadı. Çete üyeleri tutuklandı. (**G. Yetkin**)

1920 - MART

5. İçişleri Bakanı Hazım Bey, Urfa Mutasarrıflığı'ndan, Fransız askerlerine saldırılmamasını istedi. Aksi davranışın, "şu nazik zamanda" yurt çıkarlarına aykırı olduğunu ileri sürdü. (**Ali Saip:** 194)

6. Kâzım Karabekir, Temsil Kurulu'nun 11/12 tarihli yazısına verdiği cevapta, Bolşeviklerle yapılacak temasın kendisi aracılığı ile yapılmakta olduğunu, bu konuda görevli olanları birkaç kişiyle takviye edeceğini belirterek, Batum, Azerbaycan ve Enver Paşa hakkında aldığı bilgileri aktardı. Temsil Kurulu'nun yazısında, Bolşeviklerle ilişki kurma konusunda Karabekir'in yetkili olduğu bildiriliyordu. (**Karabekir 1:** 494)

7. 8 Mart'tan beri Salih Paşa'nın vekâleten yürüttüğü Bahriye Bakanlığı'na Esat Paşa atandı (**TV:** 3802; **İleri:** 16).

8. Fransızların desteği ile Almanya'da bir hükümet darbesi girişimi başladı. Erhardt Deniz Birliği, Berlin'e girdi. Ebert Hükümeti, Berlin'den kaçacak, genel greve giden işçiler Kap Hükümeti'ni devirecek ve İsveç'e sığınmaya mecbur edeceklerdir. (**UİT** III: 207)

9. **Hakimiyeti Milliye:** Milli iradenin mahiyeti, kuvveti: Hainler, ya Mustafa Kemal Paşa, ya Ferit Paşa diyorlar. Biri yurtseverliği, diğeri hainliği temsil ediyor. Milletin cevabı ise pek basit ve parlak oldu. Dünyanın her yanında hainler azınlıktadır. Milletimizin savunulması uğrunda katlandığımız fedakârlıklar, bütün Müslüman milletlere örnek olacaktır. **Açıksöz:** Felaha Doğru. **Öğüt:** Yine Hıristiyan Gençler Şirketi. **İzmir'e Doğru:** İtilaf Devletleri fevkalade komiserlerine açık mektup. **İkdam'**ın başyazısında 56 satır sansürce çıkarılmış. — 14 gündür kapalı duran mektepler, bir iki güne kadar açılıyor. **Yenigün:** Mektepler açılacak mı?

15 - PAZARTESİ

1. İngilizler İstanbul'un işgali için son hazırlıklarını yapıyorlar. Üç yüksek komiser, yarın yayımlayacakları işgal bildirisini görüşüp kararlaştırdılar. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan toplantıda, Türkiye'nin tamamen çökertilmesi için nerelerden saldırılabileceği tartışıldı. Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson'un hazırladığı raporda şöyle dendi: "Siyasî güç milliyetçilerin eline geçti. Halk amansız bir şekilde savaşa hazır. Direnme, işgal edilen bölgelere orantılı olarak artıyor. Zaman Mustafa Kemal'in lehine. Parlamento Anadolu'ya kaçabilir ve orada yeni bir hükümet kurulabilir". (**Ulubelen:** 261; **Jaeschke 1:** 93; **2:** 151; **Arif:** 41) ★ İngiliz kontrol Subayı Withall Ankara'yı terk etti (krş. 10) ★ İtilaf Devletleri İstanbul'da sıkıyönetim ilan ettiler. (**Himmetoğlu:** 439; **BTTD** 23: 58) ★ İstanbul'da 150 aydın tutuklandı (**TİH** II/6-4: 16; **BTTD** 4: 15; **Armstrong:** 83; **Jaeschke 1:** 93 "44 kişi") ★ Dr. Adnan ve Halide Edip saklandılar (**Adıvar:** 55).

1920 - MART

2. İtalyanlar, yarın 8 kişinin Meclis'ten alınıp götürüleceğini Türklere haber verdi. Celal Bey (Bayar), haberi Meclis Muhafızı Binbaşı Reşat Bey'e söyledi. "Haberim var!" cevabını aldı. (**BTTD:** 21) ★ Padişah, Meclis Başkanı, Felah-ı Vatan Grubu başkanı ve daha iki mebusla görüşmek istediği haberini gönderdi, sonra görüşmeyi yarına erteledi. (**Kutay 4:** 145) ★ Mustafa Kemal, İstanbul'dan aldığı haberlere göre İstanbul'un yarın işgal edileceğini bir genelge ile duyurdu. (**HTVD** 22, ves. 556; **Karabekir 1:** 497; **2:** 182)

3. İtalyanlar Silifke'yi boşalttı. Silifke, 28 Mart 1919'dan beri İtalyan işgali altındaydı. (**Gnkur:** 35; **Véou:** 281 "İtalyanlar, Mustafa Kemal'le kesin bir anlaşma yaptılar. Ticarî imtiyaza karşılık Antalya ve Silifke'nin iadesi...") ★ Rauf Bey, Karabekir'e Afyon ve Eskişehir'deki İngiliz kontrol birliklerinin buraları boşalttığını haber vererek Rawlinson'un Azerbaycan'a gidip gitmediğini sordu. Cevap 16; Henüz Erzurum'da. (**HTVD** 23, ves. 583)

4. Biga'da çarpışmalar bütün gün devam etti. Anzavur'u takip ve yok etmekle görevli kuvvetler Biga'ya girmeyi başaramadılar. (**TİH:** VI: 36; **İğdemir 3:** 43)

5. Hükümet, sansürün kötü işlediğini kabul ederek kaldırılmasını zorunlu gördüğünü, İtilaf Devletleri temsilcilerine bildirmeyi kararlaştırdı. Kararda, Hükümet'in Ermeni iddialarını yalanlayan dünkü açıklamasının Ermeni sansür memurlarınca nasıl çıkarıldığına örnek de verildi. (**Gökbilgin** II: 398)

6. Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Kılıç Ali, gece (15/16), Urfa Kuvayı Milliye Kumandanlığı'na acele ve gizli kaydıyla gönderdiği yazıda, Fransızların, Antep'e saldırmak için Akçakoyunlu'da hazırlık yaptıklarını bildirerek, buna engel olunmasını istedi. Cevap: Elverişli bir zamanda geleceğim. Yeterli kuvvet Ceraplus yönüne gönderildi. (**Véou:** 250) ★ Haruniye'ye gönderilen Fransız erzak kolu, Kuvayı Milliye'nin saldırısına uğradı. Ölüler bırakarak geri çekildi. (**Saral:** 32)

7. Anadolu halkı gelişmeler hakkında bilgi almak istiyor. Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Süleyman Bey, bir haftadır yurdun geleceği hakkında hiç bir haberin kendilerine ulaşmadığını, iyi, fena haberlerden günü gününe haberdar olmak istediklerini bildirdi. Ankara'ya başka yerlerden de bu konuda istek ve yakınmalar geliyor. Mustafa Kemal karşılık olarak tebliğlerin basına ve derneklere ulaştırılmasını ilgililerden istiyor. (**Özkaya:** 52-53)

8. İngilizlerin Tiflis temsilcisi Mr. Wardrop, dışişlerine gönderdiği yazıda "Majestelerinin hükümeti, Bolşeviklerle Türklerin arasını mutlaka açmalıdır" dedi (**Ulubelen:** 253). ★ Iğdır'da bulunan Ermeni kumandan, Doğu Beyazıt'a bağlı Moson Bucağı aşiretlerine bir bildiri yayımlayarak Ermenilerle Kürtlerin yüzyıllardır birlikte ve dostça yaşadıklarını dile getirdi.Türklerin bu iki millet arasına girdiğini ileri sürdü. Türklere karşı birlik önerdi ve Kürtlerden Ermeni Hükümeti'ne bağlanmalarını istedi. (**Ermeni Mezalimi:** 18)

1920 - MART

9. Senato'da Seyit Abdülkadir, Débats Gazetesi'ne verdiği söylenen demeci ret ve tekzip etti. Bu demeç sebebiyle Doğu mebusları, Meclis'te Seyit Abdülkadir'in Senato üyeliğinden düşürülmesini istemişlerdi. (**MAZC:** 142)

10. **Öğüt:** Yunanlılar yine saldırıyorlar. —Cemiyet-i Ahmediye fesat tertibi. **İkdam:** Mektepler buhranı halledilmek üzere. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı çıkarılmış. —Türk Ermeni itilafı. Elverişli bir zemin hazırlanması mümkündür. **İleri:** İngiliz hariciye nazırı bizden bahsediyor. **Vakit:** Lord Curzon diyor ki: Müttefikler, başka yerlerde öldürmeler olduğu sırada, İstanbul'da kendileriyle alay edilmesine daha fazla göz yumamayacaklarını hissediyorlar... **Yenigün:** İngiliz hariciye nazırının beyanatı: Türklerin İstanbul'da bırakılmasına karar verilmiştir. —Y. Nadi: Rıza Tevfik'in dünkü yazısında Damat Ferit'i övmesine çatıyor. Aşırı particilerden yakınan Y. Nadi, bunların dışa dayandıklarını, vatan ve millet fertlerini dış güçlere jurnal ettiklerini, Ferit Paşa ve arkadaşlarının, milleti büyük devletlere meydan okumakla suçladıklarını hatırlatarak Türk milleti ve Anadolu'nun büyük devletlerle boy ölçüşmeyi düşünmediğini yazıyor. —Mektepler açılıyor. (Yenigün, sansür tarafından 21 Mart'a kadar kapatıldı). **İradei Milliye:** Halasa doğru: Milletin iradesi, Salih Paşa Hükümeti'ni kurdurdu. Anadolu'yu azim ve iradesinden döndürecek hiç bir kuvvet yoktur. İstanbul'u işgal ederek Türkleri korkutmak isteyen İngiltere'den entrika yerine açık siyaset gütmesini rica ederiz. —Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin devlet başkanlarının eşlerine telgrafı. **Albayrak**'ta, Erzurum'un kurtuluş yıldönümü töreni (13 Mart). İrfan Efendi, Hilmi Akdoğan, Meliha Hanım, Naci Efendi, Enis Turgut Efendi'nin nutukları. "Matemî neşe". **Alemdar:** Kuvayı Milliye Hükümet'e müdahale etmiyor mu? (Kasım ayında Anadolu'da bazı yazışmalar). —Anadolu'dan Damat Ferit Paşa'ya telgraflar geliyor. Bunlarda, tahta bağlılık ve Kuvayı Milliye'ye karşı harekete amade olunduğu bildiriliyor. Kıbrıs'ta **Doğru Yol,** Kıbrıs Türklerini, İzmir göçmenlerine yardıma çağırdı. "Muhacir ve mücahit kardeşlerimize yardıma koşalım. Hak yoluna oruç tutarak o günkü yiyeceğimizi bu hayırlı maksada ayırmalıyız". (**TK** 106: 48)

16 - SALI

1. İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri, sabah erkenden Başbakan Salih Paşa'ya bir nota vererek saat ondan itibaren İstanbul'un işgal edileceğini bildirdiler. Notada, Mustafa Kemal ile öteki millî liderlerin hemen reddedilmesi isteniyor, Kilikya'da benzer olayların devam etmesi halinde barış şartlarının daha da sertleştirilcbilcccği bildiriliyor. Salih Paşa, verdiği cevapta İstanbul'da asayişin tam olduğunu belirtti. Anadolu'da Hıristiyanların katledildiği iddasını reddetti ve işgali protesto etti. (**HTVD** 22, ves. 557; **Tepeyran:** 25; **Şimşir** I: 460; **Türkgeldi 1:** 259; **Söylemezoğlu:** 191)

1920 - MART

2. İtilaf Devletleri, Kuvayı Milliye'nin saldırılarını artırdıklarını ileri sürerek İstanbul'u resmen işgal ettiler. Şehzadebaşı Karakolu'nda 6 Türk askeri öldürüldü, haberleşmeye el kondu, hükümet daireleri denetim altına alındı. Telgraf Memuru Manastırlı Hamdi Efendi, işgali anında Ankara'ya bildirdi. İstanbul, 13 Kasım 1918'den beri zaten İtilaf Devletleri'nin denetimi altında bulunuyordu. İtilaf Devletleri, İstanbul'da istediklerini tutukluyor, basını sansür ediyor ve hükümetlere hemen her istediklerini yaptırıyorlardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bugünkü tarihi Osmanlı Devleti'nin fiilen sona erdiği gün olarak kabul ederek bu tarihten sonra İstanbul Hükümetlerinin işlemlerini geçersiz sayacaktır. (**Alemdar:** 17; **Söylev** I: 298; **Nutuk,** ves. 255 b; **Tengirşek:** 137; **İr. Mil.** 22 "İşgal millî azmi ve dayanışmayı güçlendirmiştir". **HTVD** 23, ves. 600; 19, ves. 495-498; 22, ves. 562, 563, 570, **Nadi:** 178; **Uluğ:** 168; **BTTD** 9:4; **Tepeyran:** 22; **Ulubelen:** 267; **TİH** V: 17; **Armstrong:** 82; **Selek 2,** II: 9, 28) ★ Ermeni Hükümeti'nin emrindeki kuvvetler de Nahcivan'da saldırılara girişti.

3. Yüksek Komiserlerin İstanbul sokaklarına astıkları ve illere gönderdikleri bildiri: İttihatçılar, Türkiye'yi savaşa sürüklediler ve yenildiler. İttihatçı fikir güdenler, sözüm ona bir millî teşkilat kurup yeniden savaş devri açtılar. Bunun için İstanbul geçici olarak işgal edildi. İstanbul, Türklerden alınmayacak, saltanat yıkılmayacaktır; karışıklıklar artarsa bu niyet değişebilir.... ★ İstanbul İşgal Komutanlığı da bir bildiri yayımlayarak aynı şeyleri tekrarladı ve herkesin iş ve gücüyle uğraşmasını, asayişin sağlanmasına hizmet edilmesini istedi. İstanbul'a vizesiz giriş çıkış yasaklandı. (**Akşam:** 16; **Vakit, Alemdar, PS, İkdam:** 17; **Tas.Ef.** 20; **YG:** 21; **İleri, Öğüt:** 22; **Söylev** I: 301; **Karabekir 1:** 499; **Cebesoy 1:** 308; **Tepeyran:** 27, 28; **Şimşir** I: 308; **Kansu** II: 554; **Söylemezoğlu:** 197, 199)

4. İstanbul Hükümeti'nin resmî açıklaması: İstanbul bugünden başlayarak ve geçici olarak işgal edilmiştir. Hükümet üzerine düşen görevi yapmaktadır. Herkese, tam bir sükûnetle iş ve gücüyle meşgul olması tavsiye olunur... (**Vakit, PS, İkdam, Alemdar:** 17; **TV:** 3803; **Tas. Ef.** 20; **YG:** 21; **İleri:** 22; **Tepeyran:** 26; **Söylemezoğlu:** 201)

5. Padişah'ın dünkü daveti üzerine Rauf Bey, Hoca Vehbi Efendi, Abdülaziz Efendi, Mebuslar Meclisi'ni temsilen Saray'a gittiler. Milletin mücadeleye kararlı olduğunu ve sonuna kadar devam edeceğini bildirdiler. Vahdettin Meclis'te sözlerine dikkat etmelerini öğütledi. İngilizlerin isterlerse yarın Ankara'ya gidebileceklerini ileri sürdü ve "Bir millet var, koyun sürüsü, ona bir çoban lazım; o da benim" dedi. (**Nadi:** 180; **Cebesoy 1:** 312; **Yak.Tar.** III: 275; **Nadi 3:** 16; **YTD** I/7: 278; **Tarih Konuşuyor** I: 154; **Kutay 4:** 146)

6. Felah-ı Vatan Grubu'nun toplantısında durum tartışıldı. Grup, Rauf Bey'le Kara Vasıf Bey'i kaçmaya ikna edemedi. İngilizler, akşam üzeri Meclis'e gele-

1920 - MART

rek Rauf Bey, Kara Vasıf Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey ve Osmanlı Mesai Fırkası'ndan mebus seçilmiş olan Numan Usta'yı alıp götürdüler. Yunus Nadi, telefonla eşini arayarak ismarlaştı. Meclis'te yarın da tutuklamalar olacak, bunlar Malta'ya götürülecek ve uzun bir süre mücadeleden uzak kalacaklardır. Mustafa Kemal, Anadolu'da işe yarayacak kişilerin, İstanbul'u terketmesi için daha önce çağrıda bulunmuş, ancak Rauf Bey, İngilizlerin Meclis geleneğinden ötürü böyle bir yola başvurmayacaklarını söyleyerek bu isteğe uymamıştı. (**Nadi:** 175; 179; **Nadi 3:** 14; **Cebesoy 1:** 313; **İr. Mil.** 22; **HTVD** 22, ves. 575; **Yak.Tar. III:** 276)

7. Ankara, Manastırlı Hamdi Efendi'den aldığı İstanbul'un işgal edildiği haberini bütün vali ve kumandanlara, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine bildirdi. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal'in imzasıyla gönderilen genelgede, bütün dış dünya ile ilişiğin kesilmesi, postanelere el konulması, şüpheli mektupların açılması, Hıristiyan halka iyi davranılması istendi. Mustafa Kemal başka bir genelgesinde, İtilaf Devletleri temsilcileriyle meclislerin başkanlıklarına, tarafsız devletlere protesto telleri çekilmesini, gösteri toplantıları yapılmasını istedi. (Dünya Savaşı sırasında geliştirilmiş oldukça geniş bir telgraf şebekesinin bulunması Temsil Kurulu'nun işini kolaylaştırıyor. Türkiye'de 1.000 km'ye 91 km telgraf hattı düşüyor. Bu oran Hindistan'da 28, Çin'de 8,5 Amerika'da ise 236) (**Söylev** I: 300-303; **ATTB:** 251, 253, 255; **Özalp:** 104; **HTVD** 13, ves. 329; 22, ves. 558-560, 564; 23, ves. 578, 582, 585, 79, ves. 1744, 1745; **Karabekir 1:** 503; **Ali Saip:** 191; **AÖAS:** 136; **Selek 2:** II: 10)

8. Mustafa Kemal, millete yayımladığı bildiride, İtilaf Devletleri'nin yurdu sömürgeleştirmek için yaptığı çalışmaları anlatarak, millî birliğin meydana getirdiği direnme ve dayanma karşısında bu saldırıların eridiğini, bugün İstanbul'u işgal ederek Osmanlı Devleti'nin yedi yüz yıllık hayat egemenliğine son verdiklerini, böylece Türk milletini, bağımsızlık hakkını ve geleceğini savunmaya çağırdıklarını bildirdi. (**Söylev** I: 304; **Öğüt:** 17; **İr.Mil.** 18; **HTVD** 13, ves. 331)

9. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri temsilcileri ve Meclis başkanları ile ABD ve tarafsız devletlerin dışişleri bakanlarına çektiği telgrafta, İstanbul'un işgal edilmesini protesto etti. Protesto metninde "Bu son yumruk, yirminci yüzyıl uygarlık ve insanlığının kutsal saydığı bütün ilkelere, özgürlük, yurt ve millet duygusu gibi bugünkü insan topluluklarının temeli olan bütün ilkelere indirilmiştir. Hiç bir güç bizi yaşamak hakkımızdan yoksun bırakamaz" dendi. Öteki İtilaf Devletleri'yle önemli çelişkileri olan İtalyanlar, bu bildiriyi Antalya'daki telsiz istasyonlarıyla bütün dünyaya duyurdular. (**Söylev** I: 302)

10. Komutanlar, İstanbul'un işgali olayı üzerine alınacak tedbirleri makine başında tartıştılar, Mustafa Kemal, Karabekir'den, işgale misilleme olarak Doğu'da

1920 - MART

askerî harekâta girişilmesi imkânını sordu. Karabekir, şimdilik ancak Batum'da Bolşeviklik ilan edebileceklerini, Kızılordu ile bağlantı kurulamayacağından nisandan önce öteki yerlerde ilan edemeyeceklerini bildirdi. Mustafa Kemal, Batum'da Bolşeviklik ilan edilmesinin, Bolşevikliğin Kars, Artvin, Ardahan ve Gürcistan'da da yayılmasının pek yararlı olacağı cevabını verdi. Karabekir, gerekenin yapılması için 3. Tümen'e emir verdi. (**Karabekir1:** 505; **2:** 185; **ATTB:** 254; **HTVD** 23, ves. 585, 586; 26, ves. 665, 667, 668; **TİH** III: 57)

11. İngilizlere misilleme amacıyla, Erzurum'daki İngiliz Kontrol Karargâhı dağıtıldı. İngiliz bayrağı indirildi. Albay Rawlinson "Erzurum halkının galeyanından korunması" gerekçesiyle tutuklandı. Rawlinson, duyduğu havadislerden üzüntü duyduğunu ifade ederek hayatının korunmasından ötürü teşekkür etti. Erleriyle birlikte Karabekir'in emrinde olduğunu bildirdi. Yarın da Amasya'da Yüzbaşı Forbes tutuklanacak. (**Rawlinson:** 288-289; **HTVD** 26, ves. 662-664; **Karabekir 1:** 502; **Jaeschke 2:** 148; **Uluğ:** 193)

12. Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, bir bildiri yayımlayarak, Trakya'nın İstanbul'la ilişiğinin kesildiğini bildirdi. Edirne ilinde sıkıyönetim ve seferberlik ilan edildi. (**Bıyıklıoğlu 2,** I: 211; **HTVD** 24, ves. 604-606, 608, 612) ★ Karabekir, yayımladığı bildiride "Durumumuz gayet kuvvetlidir. Kolordum, Şarkî Anadolu Vilayeti halkıyla yekvücut olarak Türk ve Kürt kardeşlerine vaki olacak herhangi bir tecavüze göğüs gerecek..." dedi. Kafkasya ve diğer İslam ülkelerindeki dindaşların gerektiğinde elde silah yardıma hazır olduklarını ileri sürdü. (**Karabekir 1:** 502)

13. Takip kuvvetleri Biga yöresinde Anzavur'u altetmeye çalışıyor. Bugün de bazı çatışmalar oldu. (**İğdemir 3:** 47) ★ Çeteler Torosların Çiftehan mevkiinde bir tren köprüsünü havaya uçurdular (**Efe:** 73) ★ Tekirdağ'a gelen bir İngiliz torpido kumandanı, 55. Tümen Kumandanı Alaaddin Bey'e, tek bir kişinin burnu kanarsa, kasabayı ve askerî kurumları topa tutacağını söyledi. Tümen komutanı, Kolordu'dan, seferberliğin ertelenmesini istedi. Cafer Tayyar Bey, verdiği cevapta, millete güvenilmesi gerektiğini bildirerek "Esir olarak yaşamaktansa ölmek iyidir" dedi. (**HTVD** 24, ves. 610)

14. İstanbul Eğitim Müdürü Mustafa Bey, İlkokul öğretmenlerinin grevi hakkında Akşam Gazetesi'nin sorularını cevapladı. Bunun bir grev olmadığını, öğretmenlerin zaruret nedeniyle okullarına gidemediğini, teşvikçi olmadığını, özel muhasebeden maaş alan öğretmenlerin tümünün bu eyleme katıldığını söyledi. Mustafa Bey'in verdiği bilgiye göre İstanbul'da okulların yüzde sekseni, kira ile tutulmuş evlerde öğretim yapıyor. 1 Mart'ta greve başlayan İlkokul öğretmenlerinin Şubat maaşları da dün ödenmeye başlanmıştı. (**Akşam:** 16)

15. Amiral Robeck, Dışişleri'ne raporunda Damat Ferit Paşa ve Seyit Abdulkadir'le görüştüğünü haber verdi. Rapora göre Ferit Paşa, Diyarbakır, Harput ve

1920 - MART

Muş bölgesindeki Kürtleri ulusal Türk hareketine karşı kışkırtmak isteyerek bunun İngiliz politikasına uygun düşüp düşmediğini soruyor. Seyit Abdülkadir ise, ulusalcılara karşı harekete geçmeye hazır ancak bağımsız veya İngiliz mandası altında bir Kürdistan'ı garanti etmedikçe Ferit Paşa ile birleşmek istemiyor. Robeck: "Durum sıkıntı verici" diyor. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 127)

16. Trabzon'da bulunan 3. Tümen Komutanlığı, gece (16/17) Karabekir'e gönderdiği raporda, Rize'den gelen bilgileri aktardı. Buna göre, 7 ay önce, Lenin tarafından İstanbul'a gönderilen ve şimdi Moskova'ya dönmekte olan üç Bolşevik, Amaçları hakkında bilgi verdiler, kendileriyle birlikte Moskova'ya temsilci gönderilmesini istediler. Kuvayı Milliye'nin Bolşevizme karşı tutumunu sordular. Cevap 17 "İngiliz casusu olabilirler, durumlarının incelenmesi" (**Karabekir 1:** 510)

17. **İleri**'de Meclis'in dünkü çalışmalarından haberler. —Celal Nuri; iç barışın sağlanması için Kuvayı Milliye'nin, Hükümet'in, Sultanlığın, Meclis'in elbirliği ile çalışmasını, böylece dış barışın da kolaylaşacağını yazıyor. —Boğazların muhafazası, memleketimizdeki Hıristiyan ekalliyetlerin himayesi, Cemiyet-i Akvam'a bırakılıyor. Londra Konferansı, Türkiye jandarmasının İtilaf zabitanı tarafından idare edilmesi hakkında mülahazatta bulunuyor. (İleri 21 Mart'a kadar kapanıyor). **Tasviri Efkâr:** Ermenilerle uzlaşma rivayetleri. —Kürtlerin sadakatı ve Padişah'ın hoşnutluğu. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Uyanma zamanı: Öyle bir hükümet isteriz ki, vilayetlerdeki o şarlatanları dinlemesin. **İkdam:** Halkın takatı açısından sulh işleri. —Boğazların idaresi ve azınlıkların himayesi. **Alemdar**'da R. Cevat: Biri çıkar da memleket ne halde diye sorarsa verilecek cevap şudur: Karmakarışık. Kimse çıkıp da bu milletin hali ne olacak demiyor. Azimkâr bir hükümet ricali, demir bir el ile Kuvayı Milliye namı altına sığınan bu haydutların kafasına bir yumruk indiremiyor. **Tarsus** Gazetesi de Kuvayı Milliye aleyhinde: İki yüz kişiden fazla olmayan bir çete ile koca bir memleketin zaptı tabîi mümkün değildir. Bunların bu türlü hareketleri bir cinayettir. Fransa'nın Kilikya'ya yüz bin kişilik bir kuvvet göndereceği söylenmektedir. (**Ayhan:** 35)

17 - ÇARŞAMBA

1. İstanbul işgalinin ikinci günü. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'a tamamen hakim olmasıyla durumu güçlenen Damat Ferit Paşa, Padişah'a çıkarak bilgi verdi. (**Alemdar:** 20) ★ Mebuslar Meclisi'nin üç üyesi daha İngilizler tarafından alınarak götürüldü. Mebusların ve İngilizlerin tehdidi altındaki kişilerin çoğu saklanmaya ve Anadolu'ya geçmeye başladılar. Meclis Başkanı Celalettin Arif, Albay İsmet ve Saffet (Arıkan) Beyler Üsküdar Özbekiye Tekkesi'nde. Yunus Nadi ve İbrahim Süreyya Beyler de Anadolu'ya geçmek için yol araştırmaya

1920 - MART

başladılar. (**İr.Mil.** 22; **Nadi:** 186; **Kansu** II: 557; **Goloğlu 3:** 121; **Terzioğlu:** 14)

2. İngiliz kontrol birlikleri Afyon ve Eskişehir'den çekilmeye başladılar. Eskişehir, Kuvayı Milliyesi, bine yakın İngiliz askerini abluka altına aldı. (**Cebesoy 1:** 367; **HTVD** 24, ves. 621; **Danişment:** 464; **Uluğ:** 139; **Terzioğlu:** 26) ★ İtalyanlar Konya'dan çekildi (**Gnkur:** 45. Krş. 13.)
3. Mustafa Kemal, kolordulara ve illere gönderdiği genelgede, İstanbul'la haberleşmenin kesildiğini bildirdi. Düşmanların duyurularını Anadolu'ya yayanların, Anadolu'daki haberleşmeyi İstanbul'a verenlerin casus sayılıp cezalandırılacağını bildirdi; telgraf merkezlerinin denetim altına alınmasını, şüpheli mektupların açılmasını, kıyılardan iç kısımlara ve iç kısımlardan kıyılara gelen kişilerin incelenmesini istedi. (**ATTB:** 256, 257; **HTVD** 13, ves. 332, 333; 22, ves. 564, 566, 567; **Karabekir 1:** 506)
4. Mustafa Kemal, illere ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubelerine çektiği telgrafta, gereken tedbirlerin alınması için yöneticilerin ve askerlerin Temsil Kurulu ile bağlarını korumasını istedi. Kanunlara her zamankinden daha çok uyulmasını emreden Mustafa Kemal, içinde bulunulan durumun birliği gerektirdiğini hatırlattı. "Millî kavgamızda başarının en önemli şartı, bütün milletin birleşmesidir" dedi. (**HTVD** 22, ves. 568; 79, ves. 1743) ★ Türkiye'nin yönetim Merkezi Ankara, yönetim makamı da Temsil Kurulu olmaya başladı. Balıkesir'de 61. Tümen Kumandanı Kâzım Bey, yayımladığı bildiride, İstanbul'da meşru ve bağımsız bir hükümetin varlığı belli oluncaya kadar, bölgesinde mercisiz kalan memurların kendisinden emir alacağını bildirdi. Dün, Cafer Tayyar Bey'in aldığı tedbirler üzerine Trakya'nın da İstanbul'la ilişiği kalmadı. İstanbul'un işgali üzerine Erzurum'da büyük bir miting yapıldı. Cevat Dursunoğlu ve Emekli Binbaşı Kâzım Bey birer konuşma yaptılar. Kastamonu Valisi Cemal Bey, hükümet olarak Temsil Kurulu'nu tanıdığını bildirdi. Yayımladığı bildiride her türlü ayrılığı bırakarak kucaklaşmalarını, Hıristiyanlara dostluk göstermelerini, vakar ve ciddiyetin korunmasını halktan istedi. (**Cebesoy 1:** 321; **Özalp:** 103; **Bıyıklıoğlu 2:** 212; **Ulubelen:** 267; **Albayrak:** 18; **Açıksözcü:** 31)
5. Mustafa Kemal, İslam dünyasına yayımladığı bildiride, Türkiye kurtuluş hareketinin ezilen milletler mücadelesinin bir parçası olduğunu anlatarak onlardan destek istedi. "İstanbul'un işgali, Mısır'ın, Suriye ve Irak'ın, Azerbaycan'ın, Kuzey Kafkasya'nın, Türkistan'ın, Afganistan'ın, İran'ın, Hint'in, Çin'in, kısacası bütün Afrika'nın ve bütün Doğu'nun büyük bir birlik, coşku ve derin bir kurtuluş isteği ile titreyen ortak kamuoyuna indirilmiş bir darbedir. Bu hareket, maneviyatı bozamayacak, kuvvetlendirecektir..." (**İr.Mil.** 18; **Albayrak:** 25; **ATTB:** 258; **TİH** II/2: 359) ★ Karabekir, bildiriyi binlerce bastırarak Kars, Ardahan ve Batum'a, Kafkasya'ya, İran'a gönderiyor, 15. Kolordu bölgesine de dağıttırıyor (**Karabekir 1:** 518).

1920 - MART

6. Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, kolordulara gönderdiği genelgede, İstanbul'un işgal edildiğini ve bakanlığının kontrol altına alındığını bildirerek bakanlığı ile haberleşmenin açık telgrafla yapılmasını istedi (**HTVD** 47, ves. 1109; **BTTD** 67: 12).

7. İçişleri Bakanı Ebubekir Hazım Bey, Ankara Valiliği'ne gönderdiği telgrafta, Urfa'da Fransızlarla çarpışmalar olduğu yolunda haberler geldiğini bildirerek, Fransızlara saldırılmaması için Mustafa Kemal'in oradaki kumandanlara tebligatta bulunmasını istedi. (**Tepeyran 2:** 96) ★ Urfa Kuvayı Milliye Kumandanlığı, Fransız İşgal komutanından teslim olmalarını bir kere daha istedi. Kumandanın, her zamanki gibi, üstlerinden emir almadıkça Urfa'yı boşaltamayacağı cevabı alınınca 8 aşiretin reisi Fransız Suriye fevkalade komiserinden aynı istekte bulundular. (**Ali Saip:** 197)

8. Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi konusunda ilk genelgesini yayımladı. Genelgedeki görüşleri uygun bulup bulmadıklarını sordu. Buna göre, idare tarzını saptamak için bu gibi zamanlarda her milletin başvurabileceği gibi bir kurucu meclis (meclis-i müessesan) toplamak zorunlu. Bu meclise 25 yaşından küçük olmayanlar, medenî cesareti, fikrî yeteneği, dine ve millete bağlılığı olanlar seçilecek. Her ilden seçilecek beşer kişi 15 gün içinde Ankara'ya gönderilecek. Acele toplanma zorunluluğundan ötürü genel oya başvurulmayacak, gizli seçim ve açık sayımın uygulanacağı seçimlerde ilin idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Kurulu üyeleri oy kullanabilecek, her parti, zümre, dernek aday gösterebilecek, bağımsız aday da olunabilecek. Hıristiyanlara oy kullandırılmayacak, seçimler 5 gün içinde tamamlanacak. Karabekir buna verdiği cevapta, mevcut seçim kanununun dışına çıkılmamasını istedi. Üçüncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey'le Sivas Valisi Reşit Paşa da verdikleri cevaplarda, alışılmış yönetim biçiminin dışına çıkılmamasını isteyerek kurucu meclisi halkın anlamayacağını ileri sürdüler. Bu konudaki yazışmalardan sonra seçim yönergesinde bazı değişiklikler yapılacak, kurucu meclis adından da vazgeçilecektir. (**HTVD** 23, ves. 592, 594; **Yularkıran:** 161; **Karabekir 1:** 513: **Bel.** XXI: 484)

9. Kâzım Karabekir, Halil ve Nuri Paşalara yazdığı ve iki kanaldan gönderdiği mektupta, İstanbul olayını anlattıktan sonra, Bolşeviklerin Türkiye sınırlarına dayanmak için Kafkasları istila etmesini, Azerbaycanlılarla birlikte Türkiye sınırlarına doğru harekete geçmesini istedi. Azerbaycan'ın, Gürcistan'ın, Batum'un Bolşevikleştirmesine yardım edilmesi talimatını verdi. Karabekir, bu yazışmayı Temsil Kurulu'na bildirdi, ona yarın verilecek cevapta, talimatın uygun olduğu bildirilecek ve sonuçtan bilgi verilmesi istenecektir. (**Karabekir 1:** 508)

10. Vahdettin, Damat Ferit'in yeniden başbakan yapılmamasını ricaya giden Hüseyin Kâzım ve Vecdi Beylere "Ben istersem Rum patriğini de Ermeni pat-

1920 - MART

riğini de, hahambaşını da başbakan yaparım" dedi. (**Türkgeldi 1:** 261; **Alemdar:** 18, ziyaret) ★ Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkezi, Sadık Bey'in başkanlığında toplanarak son siyasî durumu görüştü (**Alemdar:** 18).

11. **Öğüt:** Tarihî günler. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Ne olduysa bize oldu. Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin astığı astık kestiği kestikti. Gazeteleri ne herzeler yumurtlamadı. Tabiî bu mecnunca hareketler barış şartlarının ağırlaştırılmasına sebep oldu. İttihat Terakki uzvunu koparıp atmak gerekir. **İzmir'e Doğru:** Milletin vahdeti karşısında. **İkdam,** İtilaf sansürü tarafından 48 saat süreyle gene kapatıldığından bugün ve yarın yayımlanamıyor. **Tasviri Efkâr** da bugün yayımlanmadı. Rumca **Neologos:** Irkımız için yeni ufuklar, mukaddes dakikalar (**Alemdar:** 18). **Vakit**'te 15 tarihli tebliğler. **Alemdar**'da R. Cevat: Yaşasın (!) Kuvayı Milliye... 24 saatin olayları, memleketin mukadderatına kanlı elleriyle karışmaktan vazgeçmeyen hezelenin nelere sebep olduğunu gösterdi. Böyle meclis, böyle teşkilat, böyle tereddütlü idarenin sonuçları böyle olur. Bütün millet, Kuvayı Milliye'nin yediği herzenin tarihini takvimden koparıp saklamalı ve her İttihatçının suratına tükürdükten sonra o yaprağı onun alnına yapıştırmalıdır. **The Times:** İstanbul işgal edildi. Direnme yok. Şehirde durum sakin. (**Özgül:** 149)

18 - PERŞEMBE

1. Mebuslar Meclisi, yeni katılan Süreyya Bey'in ant içmesinden sonra, 17 imzalı bir önerge üzerine, önceki gün ve dün bazı üyelerin İngilizler tarafından tutuklanmasını protesto etti ve oybirliği ile, güvenlik içinde çalışabileceği bir zamana kadar çalışmalarını tatil etti. Mebuslar Meclisi 12 Ocak'ta açılmıştı. Mustafa Kemal, daha önce İstanbul'da toplanacak bir meclisin güvenlik içinde çalışamayacağını bildirerek onun Anadolu'da toplanmasını istemiş, bu konuda uzun süren bir mücadele yapılmış, ancak Hükümet'i ve bazı çalışma arkadaşlarını ikna edememişti. Padişah da 11 Nisan'da Meclis'i kapattığını ilan edecek, yeni Meclis, yeniden seçilenlerle birlikte 23 Nisan'da Ankara'da toplanacaktır. (**MMZC:** 378; **PS:** 19; **İr. Mil.** 22)

2. Balıkesir ve Kastamonu'da yapılan mitinglerle İstanbul'un işgali protesto edildi. Dün de Erzurum'da büyük bir protesto mitingi yapılmıştı. (**İ. Doğru:** 19; **Özalp:** 125; **Peker 1:** 157; **Özer:** 79)

3. İngilizlerin Bombay Gemisi, İstanbul'un işgalinden sonra tutuklananları Malta'ya götürmek üzere İstanbul'dan hareket etti. Malta'ya götürülenler şunlar: Senato üyesi Çürüksulu Mahmut Paşa, Harbiye eski Bakanı Mersinli Cemal Paşa, Genelkurmay eski Başkanı Cevat Paşa, Millî Kongre Başkanı Göz Doktoru Esat Paşa, Rauf Bey, Galatalı Şevket Bey, Kara Vasıf Bey, Şeref Bey, Faik Bey, Hasan Tahsin Bey ve Numan Usta. Mebuslardan 11'inin Malta'yı

1920 - MART

götürülmesine karşılık 69'u Ankara Meclisi'ne katılacaktır. (**İr. Mil.** 22; **Şimşir 2:** 194, 219 "Mustafa Kemal aslan payını aldı. İngilizler partiyi kaybetti") ★ Meclis Başkanı Celalettin Arif, Dr. Adnan, Halide Edip, Çerkez Reşit ve başkaları kılık değiştirerek Anadolu'ya geçmeye başladılar. Kuvayı Milliye'ye bağlı yeraltı teşkilatları, İstanbul ve Kocaeli Yarımadası'nda Anadolu'ya kaçanların güvenliği için tedbir almış bulunuyorlar. İngilizler, Yenigün Gazetesi'nde arama yaptılar. Yunus Nadi, İstanbul'dan ayrılma planları yapıyor. Üsküdar'a geçerek Anadolu'ya kaçışları örgütleyen jandarma komutanı ile buluştu. Komutan Remzi Bey, Yunus Nadi'ye, Üsküdar-Gebze yöresindeki İngilizlerin Türklerden çok korktuklarını anlattı. (**Nadi:** 193; **Nadi 3:** 21; **Kansu II:** 557; **Adıvar:** 59 "Albay İsmet, iki gün önce hareket etmişti")

4. Senato oturumunda İstanbul'un işgali görüşülemedi. Rıza Tevfik, Mebuslar Meclisi'nin görüşmeleri tatil etmesini doğru bulmadığını söyledi. Başkan, bundan resmen haberdar olmadıklarını bildirdi. Çoğunluk olmadığından görüşmeler 20 Mart'a ertelendi. (**MAZC:** 151)

5. Temsil Kurulu yeni tedbirler aldı. Anadolu'da 43 şubesi olan Osmanlı Bankasının, Düyunu Umumiye ve Reji idarelerinin hesaplarına el kondu. Yapılan bildirime göre, bu kurumlar İstanbul'a hesaplarını gönderemeyecek. Bunlar ve mal sandıklarıyla evkaf sandıkları mal bildiriminde bulunacak. Mustafa Kemal'in diğer bir genelgesine göre işgali protesto eden telgraflardan postaneler ücret almayacak. (**HTVD** 13; ves. 325; 22, ves. 571, 572; **TİH: VII:** 52)

6. Edirne Merkez Kurulu, halka yayımladığı bildiride, Trakya'da genel seferberlik ilan edildiğini duyurdu. Kolordu da aynı kararı birliklere aktardı. Halk hayat hakkını savunmaya çağrıldı. Kolordu, tüccarın elindeki zahireye el konulduğu haberini yalanladı. (**HTVD** 24, ves. 614-617; **Cebesoy 1:** 321)

7. Ankara'dan gece gönderilen kuvvetler, işgal tehlikesine karşı Eskişehir'i kuşattılar. Tutuklanan 25 kadar İngiliz subay ve eri Ankara sokaklarında gezdirilecek. (**Cebesoy 1:** 316)

8. Mustafa Kemal'le vali ve komutanlar arasında, kurulacak meclisin adı ve biçimi konusundaki tartışmalar devam ediyor. Mustafa Kemal kurucu mecliste diretiyor. Üçüncü Kolordu komutanı ve Sivas valisi, bu adı Sivas aydınlarının bile yadırgadığı cevabını verdiler. Mustafa Kemal, Karabekir'in dünkü itirazlarına cevap verdi. Karabekir, meclisin adının "Şura-yı Millî" olmasını önerdi ve bazı yeni itirazlarda bulundu. (**HTVD** 23, ves. 595; **Karabekir 1:** 515)

9. Berlin'den Moskova'ya gitmeye hazırlanan Enver Paşa'dan Cemal Paşa'ya mektup: Arkadaşlara yardım vazifedir. İstanbul'da Kara Vasıf Bey'den mektup aldım, yüzde doksan beş duruma hakim olduklarını, bütün ümitlerinin Panislamizm ve Turanizm'e bağlı olduğunu, teyyare vesaireye ihtiyaçları olduğunu bildiriyor, benim mümkünse Türkistan ve Kafkasya harekâtlarını bizzat idare

1920 - MART

etmemi istiyor. Fena havadisler değil. Ben şimdi bilinen yere (Moskova'ya) gideceğim. Sonra arkadaşları aldıracağım. (**Tanin:** 17.11.1944; **Aydemir 3,** III: 553 "8 Mart")

10. **Alemdar**'ın başyazısı da sansür... —Almanya'da vahim durum. Hükümet darbesi. **İradei Milliye:** Fransa'nın istikbali İslam âlemindedir. —İstanbul'un işgali üzerine Mustafa Kemal'in iki bildirisi. —Her Müslüman okusun, Mısır'da millî feveran. **Albayrak:** Son hadise, galip ellerin haksızlık bombasına bıraktıkları son fitilin ateşlenmesidir. Bu yeni savaş alanının kanını arz, matemini beşer, haksızlığını da İngiliz tarihi taşısın (Müştak Sıtkı). —İstanbul'un işgali üzerine Erzurum'dan yapılan miting. **Hakimiyeti Milliye'de**, İstanbul'un işgali ile ilgili Mustafa Kemal'in bildirisi, İslâm Âlemi'ne bildiri, vali ve komutanlara genelge, Yeşilordu'nun harekâtı ile ilgili Karabekir'in telgrafı. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Hükümet istifa etmelidir. **Vakit**'in başyazısı çıkarılmış. —Barış anlaşmamız haftaya tamamlanıyor.

19 - CUMA

1. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal imzasıyla vali ve komutanlara gönderilen genelgede, yeni Meclis için seçimler yapılması istendi. Komutan ve valilerden gelen itiraz üzerine "Meclis-i Müessesan" adı "Olağanüstü Yetkiler Taşıyan Meclis"e çevrildi. Hıristiyanların seçime iştirak ettirilmemesi konusu da aleyhte propagandaları önlemek için genelgeye konulmadı. Oy kullanacaklar arasına ilçelerden gelen ve sancak merkezinden seçilen ikinci seçmenler de alındı. Sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetim kurulları da seçimlerde oy kullanacak; mevcut seçim kanununa göre yapılacak seçimlerde her sancaktan 5 kişi seçilecek, mebuslar 15 gün içinde Ankara'ya gönderilecek. Daha sonra adı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çevrilecek olan Meclis, 23 Nisan'da açılacaktır. (**Söylev** I: 306; **HTVD** 13, ves. 337-339; 79, ves. 1746; **Karabekir 1:** 516; **Arif:** 42; **Açıksözcü:** 39)

2. Mustafa Kemal, kolordu komutanlarından mümkünse İngilizlerden birkaç rehin alınmasını istedi. Rehin alınan İngiliz subayları, daha sonra Malta'daki Türk tutuklularla takas edilecektir. (**HTVD** 22, ves. 577) ★ İstanbul'un işgali üzerine Erzurum'da göz hapsine alınan İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Karabekir'e bir mektup yazarak, Türkiye'ye ikinci defa gelişi sebeplerinin millî önderlerle görüşmek, barışın yapılmasına yardım etmek olduğunu bildirdi; Ankara'ya gitmek istediğini belirtti. Karabekir, bu isteği, mevsimin elverişsizliği ve halkın galeyanda olduğunu sebep göstererek reddedecektir. Rawlinson, 22 Mart'ta teklifini yenileyecek, Ankara'ya gönderilmezse Batum yoluyla Londra'ya gitmesine izin isteyecektir. Karabekir isteği Temsil Kurulu'na iletecek ancak istenen izin çıkmayacaktır. (**HTVD** 26, ves. 678; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 148)

1920 - MART

3. Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, orduya yayımladığı bildiride, İstanbul'un işgali olayının Mondros Ateşkes hükümlerine aykırı olmadığını ileri sürdü. Kuvayı Milliye'yi "sergerde" olarak niteleyerek bunların, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına aykırı davrandığını da ileri süren Fevzi Paşa, Padişah'ın Anadolu'daki en yüksek komutanının, Bandırma'daki 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa olduğunu bildirdi, diğer komutanların ondan emir almasını emretti. Emri Yusuf İzzet Paşa'ya bir İngiliz torpidosu getirdi. O da kolordulara bildirerek "derhal infazı" nı istedi. Bandırma'da 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey, görevi bırakmaya yetkili olmadığını, gerekiyorsa Temsil Kurulu ile görüşmesi cevabını verdi. (**Cebesoy 1:** 321; **Selçuk:** 163; **Borak 2:** 157; **Aydemir 1,** II: 264; **Selek 2,** II: 26)

4. 1. Kolordu, 1300-1309 (1884-1893) doğumluların silah altına alınacağını birliklere bildirdi (**HTVD** 24, ves. 618, 620) ★ 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Geyve'deki tren yolunun bozulmasını, İngiliz kuvvetlerinin silahtan tecrit edilmesini emretti (**Uluğ:** 195). ★ Mustafa Kemal'in emri üzerine, Ulukışla'daki demiryolu uçurularak Anadolu'nun Çukurova ile ilişiği kesildi (**Ener:** 40). ★ Bir misillemeden çekinen İngilizler, Afyon'u boşalttılar (**Cebesoy 1:** 317; **BTTD** 43: 11 "17/18 Mart").

5. Urfa Kuvayı Milliyesi Fransızlara karşı bir saldırıya geçtiyse de başarılı olamadı. Çok güç durumda kalındığı bildirilerek Mustafa Kemal'den yardım isteyen Kuvayı Milliye komutanlığı, kolordunun yardıma gönderilmesini istedi. (**HTVD** 13, ves. 336; **Ali Saip:** 201) ★ Şar Kasabası'nda Ermeniler çembere alındı (**Mümtaz:** 11).

6. İsmet Bey (İnönü) Ankara'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Albay İsmet Bey Ankara'ya daha önce 20 Ocak'ta gelmiş 10 Şubat'ta İstanbul'a dönmüştü. (**Ortaç:** 56, krş. A. Fuat Erden, **İsmet İnönü:** 144) ★ Yunus Nadi, Üsküdar'da saklandığı evden ailesine mektup yazarak "seferde" kullanacağı eşyasını istedi. Anadolu'ya geçmeleri için Lazistan Mebusu Osman Bey'le Tanin yazarı Muhittin Bey'e haber gönderdi. (**Nadi:** 195)

7. İngiliz Savaş Bakanı Churchill ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson, Venizelos'a, Türkler barış şartlarını reddederse Yunanistan'ın askerî harekâta girişip girişemeyeceğini sordular, "yapayalnız savaşmalısınız" dediler. Lloyd George, İngiltere'nin Trakya ve Anadolu'da askerî harekâta girişemeyeceğini, görevlerinin çok olduğunu söyledi. Askerî harekâta girişirse Yunanistan'a savaş araç ve gereçleri vaat edildi. Venizelos görüşmeyi Yunanistan'a telledi. ★ Llyod Gerorge, Hindistan'daki 70 milyonun üstünde Müslüman'ı temsilen Londra'ya gelmiş olan Hilafet Derneği komitesini kabul etti. Kutsal yerlerin Türkiye'den alınacağını söyledi. Komite bu sözlere büyük tepki duydu. Lloyd George'u protesto etti. 19 Mart (bugün), Hindistan'da genel yas ve protesto günü

1920 - MART

olarak ilan edilecek, Hindistan genel valisine 1 milyonu aşkın protesto telgrafı gönderilecektir. ★ Gandi, bugün Hilafet Komitesi'nin Bombay'daki toplantısında 30 bin Hindu ve Müslüman önünde yaptığı konuşmada, Hindistan halklarının İngiltere yönetiminden ayrılabileceğini söyledi. (**Sinha:** 84; **Şimşir** III: 41; **Bayur:** 45; **Bayur 2:** 183; **İleri:** 25, 26; **BTTD** 36: 24; **Stratigu** I: 84)

8. Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelen bilgileri bütün yurda yayıyor. Kumandanlara, valilere, belediyelere, dernek şubelerine gönderdiği genelgede, İstanbul'da zorla kapıların kırılarak evlere girildiğini, "plancı"ların İngiliz polisine yol gösterdiğini, Senato Üyesi Abdülkadir Efendi'nin İngilizler tarafından bir hafta içinde Kürdistan'a gönderileceğini bildirerek Batum'da Müslümanlarla Bolşeviklerin birlikte çalıştıklarını haber verdi. Bu bilgilerin köylere kadar ulaştırılmasını istedi. (**ATTB:** 264-266; **Karabekir 1:** 521)

9. Üçüncü Tümen Kumandanı Rüştü Bey, Batum'da Yeşilordu ile bağlantı kurması ve gerekli çalışmayı yapması için Yedinci Alay kumandanı Rıza Bey'i Hopa'ya gönderdi. Diğer bazı kişilerin de aynı amaçla 16 ve 17 Mart'ta Batum'a geçtiklerini 15. Kolordu'ya bildirdi. (**Karabekir 1:** 592)

10. Menderesler Grubu adını taşıyan millî kuvvetlerin adı İzmir Güney Cephesi olarak değiştirildi (**Şefik** III: 33).

11. Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Belenkeşlik'te kuruldu. Dernek millî teşkilatın yiyecek, giyecek ve benzeri ihtiyaçlarını sağlamaya çalışıyor. Derneğin yönetim kurulu 22 Nisan'da yenilenecektir. (**KSİ:** 165)

12. İstanbul'da Anadolu hareketini savunan gazetelerin işi çok zorlaştı. **Yenigün ve İkdam** kapalı bulunuyor. İngiliz yanlısı gazeteler ise Kuvayı Milliye'ye karşı hücumlarını artırdılar. **Alemdar**'da R. Cevat: Mustafa Kemal isyanı. İlk günler. 1919 Haziran ayında çektiği telgrafların suretleri. —Bu memlekete en büyük kötülüğü İttihatçı gazete paçavraları yaptı. Millet bu gazeteleri evvelsi gün okudu, dün de okudu, bugün de okuyor, inşallah yarın okuyamayacak... **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, bir kez daha İttihat ve Terakki'ye ve Salih Paşa Hükümeti'ne çattı: Rüzgâr eken fırtına biçer! **Tasviri Efkâr:** Anlaşmak lazım. (Alemdar, yarın ona şiddetle çatacak). —Almanya'daki hükümet darbesi. **İzmir'e Doğru:** Sevgili İstanbul. —İzmir Şimal Mıntıkası Kongresi'nin bildirisi. **Journal de Geneve:** Müttefik çevrelerince Harbiye Nezareti'nin işgali ile Mustafa Kemal Paşa'nın ve taraftarlarının bütün desteklerini kaybedeceklerine ve teslim olacaklarına inanılmaktadır (**Özgül:** 150).

20 - CUMARTESİ

1. Temsil Kurulu, Anadolu Demiryollarına el konulmasını kararlaştırdı. Anadolu Demiryolları bundan böyle Temsil Kurulu'nca işletilecek. (**Jaeschke 1:** 95) ★ Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, 20. Kolordu'ya verdiği emirde, İngilizlerce işgal

1920 - MART

edilen şimendifer hattından kolorduca önemli görülen yerlere nöbetçiler ve postalar konulmasını emretti. (**BTTD** 67: 17)

2. Meclis'te toplanan bazı milletvekilleri, çalışmaları durdurma kararının Senato'ya duyurulmasını kararlaştırdı. Rıza Nur, bir açıklama yaparak "Meclis-i Mebusanın umumî müzâkerelerini tehir ettik. Bir teşrî müzakerenin ilk şartı, masuniyet ve hürriyet-i kelamdır" dedi. (**YG:** 22) ★ Senato iki saat kadar toplandı. Mebuslar Meclisi'nden gelen tatil yazısı okundu. Rıza Tevfik ve Vasfi Efendi, İstanbul'da hürriyet olduğunu, Mebuslar Meclisi'nin kendi kendini kapatmaya hakkı olmadığını savundular, Senato'nun toplanmaya devam etmesini istediler; tutuklanan mebusların suçlu olduğunu ileri sürdüler. Ferik Rıza Paşa, Senato üyesi Mahmut Paşa'nın İngilizler tarafından alınıp götürülüşünü anlattı. Rıza Tevfik "İş bizim elimizden çıktı. Dünyaya hakim üç devlet, bir adam hakkında garezkârlık yapamaz" dedi. Çoğunluk, oturumu terketti. (**MAZC:** 162; **Alemdar, İleri:** 21; **YG:** 22)

3. İngilizler, Bilecik'in Osmaneli Kasabası'nı işgal ettiler. Bu işgal uzun sürmeyecek ve kasaba 25 Mart'ta boşaltılacaktır. (**Gnkur:** 14) ★ Yunanlıların İzmir Genel Askerî İdaresi toplanarak cephe gerisindeki güvenliğin sağlanmasını da üzerine aldı (**KASÖT:** 97).

4. Mustafa Kemal, Kılıç Ali'ye gönderdiği talimatta, çeteler yardımıyla Maraş ve Antep'te kazanılan başarının memnunluk yarattığını belirtti; Fransızların bu bölgeye fazla kuvvet gönderemeyeceklerini, bunlardan korkulmaması gerektiğini bildirdi, yerli önderlerle ilişkilerin devam ettirilerek Fransızların hırpalanmasını emretti.

5. Eskişehir Mutasarrıfı Fatin Bey, Kastamonu Valiliği'ne, halkın şehirdeki İngiliz kuvvetlerini abluka ettiğini, İngilizlerin derhal şehri terketmeye söz verdiklerini, ancak İzmit'e kadar çekilişleri sırasında saldırıya uğramamaları ricasında bulunduklarını, bu biçimde çekilişlerine izin verildiğini bildirdi (**Açıksözcü:** 35). ★ Çekilen İngilizler Geyve'yi işgal ettiler (**Gnkur:** 53).

6. Kâzım Karabekir, Trabzon'daki silahların sıkıca korunmasını emretti. Üçüncü Tümen komutanının bir sorusuna verdiği cevapta Karabekir, toplanacak Meclis'i bir mebuslar meclisi olarak adlandırmanın mümkün olamayacağını, bu Meclis'in yasama yetkisi bulunamayacağını ileri sürdü. (**Karabekir 1:** 526; **HTVD** 26, ves. 671; **TİH** III: 55)

7. Tunus'ta, 300 kadar üniversiteli, hükümet binası önünde toplanarak İstanbul'un işgalini protesto etti. Tunus, Fransız yönetimi altında bulunuyor. (**TİH** II/2: 102)

8. Faysal, Suriye Arap Meclisi tarafından Suriye Krallığı'na getirildi. Meclis, Suriye'nin bağımsızlığını 8 Mart'ta ilan etmişti. Hicaz Emiri Hüseyin'in oğlu olan

1920 - MART

Faysal, Paris Barış Konferansı'nda Arapları temsil ediyor. Suriye'nin Fransızlara verilmesine karşı çıkıyor. Müttefikler, Suriye'nin manda altına alındığını Faysal'a 24 Nisan'da bildirecekler. (**Evans:** 248)

9. İtilaf Devletleri'nin Londra toplantısında, Fransa'nın lejyon yoluyla Türklerin askere alınıp eğitildikten sonra Türkiye'ye karşı kullanılması önerisi tartışıldı. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon şöyle dedi: Türkler için askerlik mesleği tamamen kapanmıştır. Başka bir yerde bile askerî eğitim görmeleri caiz değildir. Türkler diğer düşmanlarımızdan çok farklıdır. (**Ulubelen:** 235; **Bayur 2:** 165) ★ İngiliz Akdeniz Kuvvetleri Haberalma Merkezi Siyasî Subayı Yarbay Luce, Türkiye konusunda ılımlı bir barış planı hazırladı. Planda özetle şu görüşlere yer verildi. Türkleri kendimize düşman etmeyelim. Trakya, İzmir ve Erzurum'un kaybına Türkler razı değil. Kürdistan ve Doğu'da ayrı bir Ermenistan kurmak faydasızdır. Oniki Ada ve Batı Trakya Yunanistan'a verilsin yeter. (**Şimşir** I: 18)

10. Halide Edip, önceki gün geçtiği Üsküdar'da eşi Adnan Bey'i bırakarak İstanbul'a döndü. Cami Bey'le buluşup onun kaçış planına yardım etti. Sonra Çocuklarıyla buluştu. Onların eğitimiyle ilgilenmesi için Crane'ye hitaben yazılmış bir mektup bıraktı. (**Adıvar:** 67)

11. **Alemdar,** uzlaşma isteyen Tasviri Efkâr'a şiddetle çatıyor. R. Cevat. "Nereye Gidiyoruz" başlıklı yazısında Anadolu harekâtına çatıyor. —Bir şaki daha: Çerkez Ethem. **Tasviri Efkâr,** 17 gün süreyle kapanıyor. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal, çalışmalarını durduran Meclis'i ve Hükümet'i suçladı: Özrü kabahatinden büyük! **İkdam:** Millî Meclis. —Almanya'da askerî ihtilal. Berlin'de hükümet darbesi. **Öğüt:** Hal nicedir? —İstanbul'un işgali etrafında. **Journal des Debats:** Çeteci Mustafa Kemal. **Alay** mizah dergisinin 11. sayısı.

21 - PAZAR

1. 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey (Altay), Fevzi Paşa'nın 19 tarihli emrine uyarak Bandırma'da bulunan 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'nın emrine girdi. İki komutanın haberleşmesini Bursa'daki 56. Tümen Yaveri Yüzbaşı Selahattin, Mustafa Kemal'e ve Ali Fuat Paşa'ya bildirdi. Ali Fuat Paşa, bir telgrafla Yusuf İzzet Paşa'yı ikna etmeye çalıştı. Yusuf İzzet Paşa, 22 gecesi de Nazilli'den Refet Bey tarafından uyarılacaktır. Fahrettin Bey 4; Yusuf İzzet Paşa 10 Nisan'da zorla Ankara'ya getirilerek ikna edileceklerdir. (**Selçuk:** 164; **Karabekir 1:** 529; **Cebesoy 1:** 353-356)

2. İstanbul'dan Anadolu'ya kaçışlar devam ediyor: Birkaç gündür Üsküdar'da gizlenmekte olan Yunus Nadi, İzmit Mebusu Sırrı Bey'le birlikte Ankara'ya hareket etti. Halide Edip, Cami Bey, Dr. Adnan da kılık değiştirerek, gizli örgütlerin yardımıyla İzmit Yaylası'nda yolculuk yapıyorlar. (**Nadi:** 196; **Nadi**

1920 - MART

3: 29; **Adıvar:** 70-75. Halide Edip şöyle anlatıyor: Jandarmalara "Bana bir dilim ekmek kesiniz dedim. Ekmek yutulamayacak kadar katıydı. Bu adamlar, ellerine sadece böyle ekmek verebilen bir hizmete kendilerini adamışlardı. Kendi kendimden adeta utandım. Kendi memleketlerinin bir kadınının İngilizlere karşı koymuş olmasından büyük bir övünç duyuyorlardı (...) Padişah'ın memlekete hayınlık ettiğini söylediler. Yenildikse de nolordu? Bizim istiklalimizi elimizden almaya ne hakları vardı? (...) Biz bundan sonra istibdadı ortadan kaldıracaktık. Konuşmalarının konusu buydu.")

3. Çalışmalarını tatil etmiş olan Meclis'teki sohbet toplantısında Senato'daki dünkü konuşmalar kınandı. Felah-ı Vatan Grubu'nun bir saat süren toplantısından sonra, durumu incelemek için Ankara'ya bir "İrtibat" kurulunun gönderilmesi kararlaştırıldı. (**İleri:** 22; **İkdam, YG:** 23)

4. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir, Ermeni faaliyetlerine karşı tedbir almak üzere, Tümen Komutanı Halit Bey'i Oltu'ya gönderdi. Karabekir, yarın da Erivan Ermeni Cumhuriyeti'ne bir nota verecektir. ★ Üçüncü Tümen Komutanı Rüştü Bey, Karabekir'e, Bolşevik kisvesi altında Ermenistan'a karşı bir hareket yapılmasını, böylece güneye inen Kızılordu ile birleşilmesini önerdi (**HTVD** 26, ves. 673).

5. İngilizlerin çaldığı bir belgeye göre Mustafa Kemal, Bağdat'ta "Osmanlı Millî Hareketi ve Bolşevikler Başkanı" Nasuhi Bey'e yazdığı mektupta, özetle şöyle dedi: Mezopotamya bölgesini İngilizlerden temizlemek için şimdilik yardımınıza gelemiyoruz. Bu işi siz Mezopotamyalılar üstlenin. Mısır'daki kardeşlerimiz de bu uğurda çaba harcıyorlar, yakında para gönderecekler. İngilizlere karşı çete savaşı yapın. İstanbul olayları maneviyatınızı sarsmasın. (**Şimşir** II: 89)

6. Tekirdağ Mutasarrıfı Füruzan Bey, 1. Kolordu'nun seferberlik emrine uymuyor. Cafer Tayyar Bey, bir yazı ile Firuzan Bey'i uyardı. Edirne Valiliği'nden de Mutasarrıf hakkında yasal işlem yapılmasını istedi. Cafer Tayyar Bey, seferberlik ilan ettiğini Harbiye Bakanlığı'na da bildirdi ve talimat istedi. Cevap: İtilaf Devletleri'nin şikâyetine sebep olacak bir davranışta bulunmayın... Edirne Valiliği yarın bir bildiri ile seferberlik ilanını duyuracak ve kolorduya yardımcı olunmasını isteyecektir. (**HTVD** 24. ves. 624-626, 628, 48, ves. 1121)

7. 15 Mart günü kapatılan **Yenigün** bugün yeniden yayımlandı. Yunus Nadi: İstanbul'un işgali, geçici de olsa büyük bir hadisedir. Biz de sulhun bir an önce kararlaştırılmasından başka bir şey istemiyoruz, diyerek Türkiye ile büyük devletlerin barışa giden yol konusunda bazı anlaşmazlıkları bulunduğunu, Türkiye'nin bu devletlere zıt gitmek düşüncesinde olmadığını, görevin şimdi bu devletleri aydınlatmak olduğunu savunuyor. "Sen ben kavgasıyla uğraşmayalım. Bu vaziyet ancak, milletin ittihadı ile, vakar ve sükûnet içinde makul bir netice-

1920 - MART

ye varabilir. Bütün millet, emellerini tecelli ettirecek bir hükümetin etrafında toplanmalıdır. —M. Zekeriya: Amerika'da Yunan propagandası. **Alemdar:** Ahmet Anzavur Bey. Bursa'nın temizlenmesine doğru. Kuvayı Gayri Milliye'nin hezimeti. **İleri:** Konferans'ta hakkımızdaki müzakereler devam ediyor. —Almanya'da ihtilal devam ediyor. —Celal Nuri: Mesken buhranı. **İkdam:** Yarınki Türkiye. **Öğüt:** Şimdi bize düşen vazife, süratle Meclis'i toplayarak, sıkı bir birlik, azim ve sebatla hak ve hayatımızı müdafaa etmektir. **İzmir'e Doğru:** Anadolu'nun sesi. —Ankara'da Meclis-i Millî. **Açıksöz:** İstanbul'un işgali etrafında. —Ankara'da Olağanüstü Yetkileri Olan Meclis.

22 - PAZARTESİ

1. İtilaf Devletleri'nin, İstanbul'un işgalinden önce başlayan iç bölgelerdeki tedbirleri devam ediyor. 200 kişilik İngiliz kontrol birliklerinin Ankara ve Eskişehir'den İzmit'e çekilmeleri tamamlandı. Eskişehir'e İngiliz birlikleri 17 Kasım 1918'de gelmiş, daha sonra bunlar takviye almışlardı. (**Şefik** III: 109) ★ Bir Hintli birliği Akhisar'ı işgal etti. İlk kez Yunanlılar tarafından 5 Haziran'da işgal edilen Akhisar, 9 Haziran'da boşaltılmış, ancak 22 Haziran'da ikinci kez işgal altına alınmıştı. (**Jaeschke 1:** 95)

2. Meclis Başkan Vekili Hüseyin Kâzım ve Abdülaziz Mecdi, Padişah'ı ziyaret ettiler. Damat Ferit'in yeniden başbakan yapılmaması ricasında bulundular. Padişah, "Ben istersem Patriği de, Hahambaşı'nı da başbakan yaparım" cevabını verdi (**İleri:** 22 "ziyaret dün yapıldı"; **YG:** 23. krş. 17) ★ Damat Ferit Padişah'la görüştü. Damat Ferit dün de sarayı ziyaret etmişti. (**Alemdar:** 23)

3. Ankara, Doğu'da Ermeniler üzerine harekete geçmek istiyor: Mustafa Kemal, bazı devletlere gönderdiği telgrafta, Ermeni zulümlerini protesto etti. Telgrafta yer alan bilgilere göre şubat ayı içinde Ermeniler Kars ilinde 40 Müslüman köyünü tamamen imha ettiler. 2.000 kişiyi öldürdüler. 19 Mart'ta Orduabad, Ahur, Civa Ciyuri, Vedi bölgelerinde saldırıya başladılar. Mustafa Kemal, bu saldırıların önüne geçilmezse pek büyük bir facia çıkacağını da bildirdi. ★ Kâzım Karabekir de Erivan Ermeni Hükümeti Askerî Kumandanlığı'na gönderdiği bir yazıda, Ermeni kumandanlarının sınırdaki aşiretleri Türklerden ayırmak için bildiriler göndermesinden, Müslümanlara zulüm yapıldığından şikâyet etti. Müslüman halkın son derece galeyanda olduğunu bildirdi. Doğu Anadolu'nun Ermenilere verileceği yolundaki propagandayı protesto etti. (**ATTB:** 268, **Karabekir 1:** 523, 524; **TİH** III: 283)

4. Harbiye Bakanlığı, Merkezi İstanbul'da bulunan 25. Kolordu ile Bakanlığa bağlı dairelere bir bildiri yayımlayarak, işgalin ilk günlerinde ortaya çıkan zorlukların iki tarafın anlaşmasıyla giderilmekte olduğunu bildirdi, küçük olaylar için bakanlığa başvurulmamasını, ikinci bir emre kadar subayların sokaklarda

1920 - MART

ravolverleriyle gezmemelerini emretti. Bakanlıktan Başbakanlığa yazılan bir yazıda da İstanbul muhafızı ve 25. Kolordu komutanının İngilizlerce tutuklandığı bildirildi, yenik hükümetlerin hiç birine uygulanmayan bu gibi cezrî tedbirlere son verilmesi için tedbir alınması istendi. (**HTVD** 23, ves. 598, 599)

5. 18 Mart'ta İstanbul'dan yola çıkarılan Türk tutuklular Malta'ya vardı (**Şimşir** 2:194. Malta yolculuğu için bk. **Yalman:** 76). ★ Polis, Ahmet Emin Bey'in evini aradı. Başka bir evde kalmakta olan Ahmet Emin Bey, ABD Yüksek Komiserine danıştı. Bristol ona Ankara'ya kaçmasını öğütledi ve bu konuda yardım vaat etti. Ahmet Emin Bey, İtalya, Türk ve İngiliz makamlarını dolaşarak teslim olmak istediyse de kendini teslim alacak makamı bulamadı. Anadolu'ya gitmek için Üsküdar'a geçtiyse de bundan vazgeçip geri döndü. (**Yalman** II: 59)

6. Konya'da yapılan bir mitingle İstanbul'un işgali kınandı (**Öğüt:** 22, 23).

7. Erzurum'da 16 Mart'ta göz hapsine alınan İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Karabekir'e ikinci bir mektup (birincisi 19 Mart) yazarak, Ankara'ya gönderilmesini ya da Londra'ya gitmesi için serbest bırakılmasını rica etti. Londra'da Türkiye için çalışacağını vaat etti. Karabekir'in Görüşü: "Kaçmak istiyor" (**HTVD** 26, ves. 678; **Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 149)

8. **İradei Milliye:** Kâbus! Ey İslam âlemi ve masum beşeriyet! Yirminci asır zulüm cellatları, medeniyet dünyasını lekedar etmektedir. İnsaniyet namus ve ismetinin nasıl ayaklar altına alındığını İstanbul'da görünüz. —İşgal, azim ve millî dayanışmayı takviye etmiştir. —Sivas'tan büyük devletlere çekilen protesto telgrafları. **Ahali** (Edirne): Neden silaha sarıldık? İngiltere her şeyi yumruğu ile halletmek istiyor. Biz de evimizi, ocağımızı, koyunlarımızla sığırlarımızı düşman pençesinden kurtarmak için silaha sarıldık. Bunu anlayamamış kaz kafalı adamlara atalarımızın şu sözünü hatırlatalım: Hazır ol cenge ister isen sulh ü salah. (Coşar, **MMB:** 207) **Albayrak'ta** Mithat: Bugün çekilen zulüm, kan ve ateş silahı, bütün İslam âlemine, bütün Turan'a karşıdır. Bu mazlumlar içerisinde Kaşkarlı, Semerkantlı, Tebrizli, Kazvinli, Erzurumlu, Bakûlu, Buharalı, Hiyveli, Konyalı, Arap, Çerkez, Kürt aynı durumdadır. —Her zulmü, kahrı boğmağa bir parça kan yeter/Ey Şark uyan yeter, ey Şark uyan yeter! **Vakit:** Amerikan cumhurbaşkanı, İstanbul'da kalmamıza karşı. **İleri**'de 16 tarihli bildiriler. —Wilson, İstanbul'un bize bırakılmasını istemiyor. Bonar Law, Avam Kamarası'nda, İstanbul'un işgali hakkında beyanatta bulunarak muahedenin tatbiki için buna lüzum görüldüğünü söylüyor. —Almanya'daki karışıklık devam ediyor. —İleri, dün yeniden yayımlanması üzerine kendisine başarılar dileyen gazetelere teşekkür ediyor. —Celal Nuri: Hükümet bizi İtilaf Devletleri'yle barıştırmalıdır. Don Kişot'luk zamanı değildir. **İkdam:** Amerika'nın Türkiye hakkındaki görüşü. Kıbrıs'ta **Doğru Yol** Gazetesi, Türkleri, İzmir

1920 - MART

göçmenleri yararına verilecek temsilin biletlerini almaya çağırıyor. (**TK** 106: 48). **Yenigün**'ün bazı yerleri beyaz! —İmzasız başyazıda yakında Amerika'nın Türk barışı için müdahale etmesinin memnunlukla karşılanacağı, bu durumda görevin Amerikan kamuoyunu aydınlatmak olduğu savunuluyor. —Dün akşam Mebuslar Meclisi'nce alınan bir karar üzerine, Anadolu'daki Kuvayı Milliye'nin asayişi ihlal edecek bir harekette bulunmayarak ahvalin gerektirdiği sükûnetin elden bırakılmaması ve vatanın necatının ancak bununla temin edileceği yolunda karar verdiği mevsuken haber alınmıştır (Akşam'dan). **Alemdar**'da R. Cevat, "Barışmalıyız" diyen gazetelere şiddetle çatıyor: Ukala dümbelekleri... Çeteye mensup gazeteler. Zorla değil ya bu memleket İttihatçıları ve İttihatçıların parmaklarını sokarak lekeledikleri Kuvayı Milliye'yi istemiyor. Onların kafalarına vurmak lazımdır. Bu memleket inşallah, onların kafalarına adalet külüngünün inmesini yakında görecektir. —Mustafa Sabri, mebusların, subayların gücüne dayandığını yazıyor: Ey zabitler, size yazıklar olsun! Muazzam bir devlet ve milleti, beş on dinsiz ve vatansız çapulcunun yoluna feda ettiniz.

23 - SALI

1. Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, Ankara'ya ve Anadolu'daki birliklere gönderdiği genelgede, ateşkes hükümlerine aykırı bütün hareketlerden kaçınılmasını ihtar etti. Huzur ve sükûnun devamına son derece dikkat etmelerini istedi. (**Özalp:** 107; **BTTD** 67: 17)

2. İzmir Kuzey Cephesi toplantısı bitti. 10 Mart'ta başlayan toplantıya Karesi, Saruhan, Bursa, Bilecik sancak merkezi ve diğer ilçelerden temsilciler katıldı. (**Özalp:** 102, 107; **Apak:** 99, 100)

3. Mustafa Kemal'in genelgesi: Düşman lehinde propaganda yapanlar, millî eylem ve kararlara fiilen muhalefet ederek düşmanların amaçlarına hizmet edenler, casusluk yapanlar, hemen tutuklanıp cezalandırılacak. (**ATTB:** 269; **HTVD** 23, ves. 601) ★ Kolordulara ve Refet Bey'e: Peyamı Sabah, Serbestî, Alemdar, Bosfor, Entent gazeteleri ile Rumca ve Ermenice gazetelerin Anadolu'ya sokulmaması (**Özkaya:** 30).

4. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol'un Maraş olaylarıyla ilgili raporu: Milliyetçileri İttihat ve Terakki Partisi'nin devamı saymak, bencil Avrupalıların emperyalist amaçla Türkiye'yi paylaşmak üzere dünya kamuoyunu kazanmak yolundaki siyasal isteklerinden doğmaktadır. Paylaşma sürdürülür ve Türk halkının hakları ayaklar altına alınırsa... Türkler de nitelikleri ne kadar kötü sayılırsa sayılsın, insandırlar. (**Duru:** 74-75)

5. Yunan Meclis Başkanı Sofulis, Erivan Ermeni Hükümeti'ne gönderdiği tel yazıda, Kilikya'da Ermenilere karşı girişildiğini ileri sürdüğü kırımı kınadı. Yu-

1920 - MART

nan Meclisi'nin derin sempatisini ve yardım gönderemedikleri için üzüntülerini belirtti. Ermeni Cumhurbaşkanı Hatissian, 6 Mayıs'ta göndereceği cevapta teşekkür edecek, aralarındaki içten ilişkilerin gelecekte daha sıkı olmasını isteyecektir. (**BTTD** 49: 12)

6. İngilizlerin İstanbul Genel Karargâhı'nın raporuna göre Padişah, İstanbul'un işgalinden ötürü memnun! Çünkü böylece İstanbul'daki milliyetçilerden kurtulmuş bulunuyor. Yoksa, onlardan kurtulma işini, daha küçük kuvvetlerle kendisi yapmak zorunda kalacaktı. Yüksek komiserlerin, işgalin geçici olduğunu ve Sultan'ın otoritesini sağlamlaştırmak amacını güttüğünü açıklamaları da Saray'da memnunluk yarattı. Bk. 25, yüksek komiserlerin raporu. (**Kürkçüoğlu:** 130)
7. İstanbul'dan Ankara'ya gitmekte olan Yunus Nadi, Kuşçalı Telgraf Merkezi'nden Ankara ile bağlantı kurdu. Mustafa Kemal'e yolu ve diğer bazı hususları sordu. Mustafa Kemal verdiği cevapta, Yunanlılara karşı tedbirlerin alındığını söyledi. (**Nadi:** 206)
8. İngilizlerin Kürt politikasında belirsizlik: Dışişleri Bakanı'ndan Bağdat Sivil Komiseri'ne gönderilen yazıda hükümetin Kürdistan'dan tümüyle çekilmeyi ve hiç bir yerde idarî sorumluluk kabul etmemeyi benimsediği bildirildi. Kürtler adına kimlerin konuşacağı konusunda bir belirsizlik olduğu anlatılarak, bu konuda isimler önerilmesi, Kürt ağa ve aşiret reislerinin ne isteğinin bildirilmesi istendi. Sonuçta Kürdistan'da İngiliz nüfusunun hakim olmasının planlandığı bildirildi. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 123)
9. **Yenigün** bugün başyazı yayımlamadı. —San Remo Konferansı. —Sulhümüzün tehiri. —İstanbul meselesinin safhaları. —Sabık Reisicumhur Puankere'nin bir makalesi, —Bonar Law'ın Avam Kamarası'nda beyanatı. —Anadolu'ya bir heyet gönderilecek. —Alman İhtilal hareketi. **Alemdar**'da R. Cevat, yine İttihatçılara çatıyor: Bir uçurumun kenarında ağlıyoruz. Fakat ümitsiz değiliz. Mütareke'den sonra Zaloğlu Rüstem kesilen o serseriler, kahramanlar, kafasızlar, yegâne çarenin galiplerle uzlaşmak olacağını ne zaman anlayacaklar? **İleri**'de C. Nuri: Mademki bir Türkiye varolacak, bu memleket, yaşayabilecek bir şekil ve mahiyette olmalıdır. —Londra Konferansı, müstakil ordumuz hakkında Foch'un tanzim ettiği raporu tetkik ediyor. —Murahhaslarımızın konferansa daveti tehir etti. **İkdam**'da Hüseyin Rahmi: Hürriyet, uhuvvet, müsavat. —Muallim-ebeyevn. **Hakimiyeti Milliye:** İstanbul kahpece işgal edildi. Şimdi yeni bir devir başlıyor. —Hindistan ve Türkiye. **Öğüt:** Dünkü miting. Miting heyetinin Konya adına devletlere telgrafı. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Yakarız, yıkarız!... Kuvayı Milliye zuhur edeli beri biçare Anadolu tahribin en korkuncunu gördü, yaralarını saracağı sırada yeniden asker, vergi, iane vermeye mecbur oldu. Kerhen bu hükme boyun eğiyordu. Canına da göz dikenler çıktı. **The Times:** Nitti'nin insaflı bir barış istemesi (**Jaeschke 1:** 95).

1920 - MART

24 - ÇARŞAMBA

1. Damat Ferit Paşa, saraya çağrılarak yeni Hükümeti kurmakla görevlendirildi. Salih Paşa Hükümet'i 2 Nisan'da istifa edecektir. Hürriyet ve İtilafçıların iç anlaşmazlıkları nedeniyle Damat Ferit, beşinci hükümetini 5 Nisan'da kurabilecektir. (**Göztepe:** 264)

2. Mustafa Kemal, 3, 13 ve 20. Kolordu komutanlıklarına, millî harekete devam edildiği takdirde Adana halkının silahlanabileceğini, bunun, Fransızların Adana'yı boşaltmalarını çabuklaştırabileceğini bildirerek, 11 Şubat tarihli Adana millî hareket planının çabuklaştırılmasını istedi. Durum, 26 Mart'ta Silifke Mutasarrıflığı aracılığı ile Kuvayı Milliye Komutanı Emin Aslan Bey'e de bildirilecek. (**HTVD** 13, ves, 341, 344; **Mümtaz:** 7 "25 tarihli, gerilla için genelge")

3. Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, 12. ve 20. Kolordulara gönderdiği emirde, bakanlığındaki İngiliz temsilcisi generalin, savaş durumu yaratılması halinde, bunun Türkiye için ağır sonuçlar doğuracağını tekrar tekrar ifade ettiğini bildirdi. Tehlikeleri artıracak en küçük hareketlerden kaçınılmasını, İtilaf Devletleri mensuplarına gayet nazikçe ve konukseverce davranılmasını emretti; kendi emirlerinin dışına çıkılmamasını istedi. (**BTTD** 67: 18) ★ Fevzi Paşa, 20 Kolordu Kumandanlığı'ndan, Eskişehir'de İngilizler tarafından mahallî hükümete teslim edilmiş olan teçhizat, erzak ve benzerlerinin İstanbul'a nakillerinin sağlanmasını istedi (**BTTD** 67: 18).

4. Mustafa Kemal, Anadolu'ya kaçan ve şimdi İzmit Yaylası'nda tehlike içinde olanları kolordulara bildirdi. Bunlar, Celalettin Arif Bey, İsmail Fazıl Paşa, İsmet Bey, Miralay Kâzım, Binbaşı Saffet, Cami Bey, Adnan Bey, Halide Edip Hanım, Trabzon Mebusu Hüsrev Bey, Süreyya Bey, Reşit Bey ve Rıza Bey. (**Karabekir** I: 543; **HTVD** 23, ves. 603; **Özkök:** 219) ★ Ahmet Emin Bey, kaçmakla teslim olmak arasında kararsız. Sonunda Anadolu'ya kaçmak, İstanbul'da gizlenmek ya da İngilizlere teslim olmak şıkları için kur'a çekti. Kur'ada teslim olmak çıktı. 26'da teslim olacak. (**Yalman II**: 64)

5. Üçüncü Tümen Komutanı Rüştü Bey, Trabzon'dan Karabekir'e bildiriyor: Kafkas Bolşevik ordusunu teftiş için sınıra gelen iki kişiden alınan bilgiye göre, biz silah ve cephane yardımı yaparsak Batum'da Bolşeviklik ilan edilebilir. Gürcistan ordu ve halkının çoğunluğu Bolşeviktir. Yeşilordu, Bolşevik ordu enkazından, on ay önce kurulan Karadeniz ordusudur. Kızılordu ile işbirliği yapmaktadır. Enver Paşa Türkistan'da ordu kumandanıdır. (**Karabekir 1:** 538)

6. İngiliz Savaş Bakanı Winston Churchill, Başbakan L. George'u uyardı: Türkiye'yi gerçekten temsil eden bir yönetim sağlamaya çalışarak onunla uzlaşmaya varılmalıdır. Şimdiki biçimiyle Türk barış anlaşması, ancak sürekli kargaşalık-

1920 - MART

lara yol açabilir. Türkiye ile ilgili politikanızdan endişe duyuyorum. (**Churchill:** 377; **Bel.** 177: 335)

7. Samsun'daki İngiliz temsilcisi Kaptan Perring, 15. Tümen Kumandanlığı'ndan, 17 Mart'ta Amasya'da tutuklanan Yüzbaşı Forbes'in serbest bırakılmasını istedi. Tümen Komutanı İsmail Bey, bu isteği 3. Kolordu'ya bildirerek şu görüşleri ekledi: İngilizler işgal ettikleri yerleri boşaltmışlar. Hükümet işbaşında. Savaş olursa millî kuvvetler bir günde dağılır. Forbes serbest bırakılmalıdır.... Kolordu, Mustafa Kemal'in görüşünü sordu. Cevap: "Serbest bırakmayınız." Forbes, muhafaza altında ve halkın aleyhte gösterileri arasında Samsun'a gönderilecektir. (**HTVD** 25, ves. 651-656)

8. Karabekir, Rawlinson'un 19 ve 22 tarihli başvurularını Ankara'ya bildirerek cevap istedi. Rawlinson, ya Ankara'ya gönderilmesini ya da Londra'ya gitmek üzere serbest bırakılmasını isteyerek İngiltere'de Türkiye için çalışacağını vaat etmişti. Mustafa Kemal, 26'da, bu isteğin reddedilmesi cevabını verecektir. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 148) ★ Rawlinson'u ziyaret eden Yarbay Emin Bey, onun Rauf Bey'e karşılık serbest bırakılacağını söyledi. 28 Mart'ta Erzurum'dan Trabzon'a gönderilen Rawlinson, Ankara'nın emri ile 17 Nisan'da yeniden Erzurum'a götürülecektir. (**Rawlinson:** 317)

9. Kürt Teali Cemiyeti Başkan Yardımcısı Emin Ali Bedirhan, Kürt Demokrat Partisi Genel Sekreteri Selim Bekir, Kürt Öğrenciler Birliği Başkanı Sabri, Neşrî Maarif Birliği Başkanı Baki ve Kürt basını adına Kemal Fevzi, L. George'a hitaben yazdıkları mektupta, ona 25 Şubat tarihli konuşmasından ötürü teşekkür ettiler, İngiliz Hükümeti'nin cömert yardımlarını rica ettiler. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 131).

10. **Öğüt:** Önceki gün, İstanbul'un işgalini protesto mitinginde, Dava Vekili Refik Bey'in nutku. **İleri'**de, Dışişleri Bakanı Safa Bey ve İçişleri Bakanı Hazım Bey'in Senato Dışişleri Komisyonu'nda dış ve iç durum hakkında bilgi verdikleri ve Meclis komisyonlarında mebusların çalışmaları. —Almanya'da vaziyet gergin. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Sulh şartlarını lehimize çevirmek istiyorsak, Anadolu ve Rumeli'deki yangını söndürmeliyiz. **İzmir'e Doğru'**da Mustafa Necati: Sevgili payitahtımızın işgali karşısında. **Yenigün:** Mukadderatımızın müzakeresi devam ediyor. Amerika'nın görüşü. İstanbul eski Elçisi Morgontolo aleyhimizde. Loç da Türkiye'nin taksimi görüşünde. **Alemdar:** Almanya'da karışıklık devam ediyor. —Hafız İsmail imzalı manzumede İngilizler ve Fransızlar övülüyor.

25 - PERŞEMBE

1. Karabekir, sınır dışındaki bütün şurâ kuvvetlerinin cephelerindeki Ermenilere saldırmasını emretti (**HTVD** 26, ves. 679). ★ Zengibasar Şûrası İslamları, Er-

1920 - MART

menilere bir gece baskını yaptı. İslamların başkanı yarın ölecek ve kuvvetleri dağılacaktır. (**İHH:** 21)

2. Albay Andrea komutasında 3 piyade taburundan kurulu bir Fransız askerî kolu Kilis'ten hareket etti. Fransızlar bugünkü yürüyüşlerinde herhangi bir zorlukla karşılaşmadılar. (Andrea, **Doğuda Askerî Hayat:** 334)

3. Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, Anadolu'daki kumandanlara ulaştırılması isteğiyle 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya yeni iki emir gönderdi. İngilizlerin şikâyetini bildirerek Kuvayı Milliye'nin Lefke dolaylarında İngilizlere saldırmasına engel olunmasını emretti. Fevzi Paşa, İtilaf Devletleri mensuplarına gayet nazik davranılmasını isteyerek, savaşa sebep olacak davranışlardan önemle kaçınılmasını ihtar etti, ateşkes şartlarına uyulmasını istedi. (**Özalp;** 107, 108; **Cebesoy 1:** 328; **Selçuk:** 168; **BTTD** 67: 18; **Karabekir 1:** 522; **Özgen:** 80. krş. 24)

4. Damat Ferit Paşa, Baltalimanı'ndaki köşkünde bütün gün, yeni hükümeti kurmak için Hürriyet ve İtilaf ileri gelenleri ve kabinesine almayı düşündüğü kişilerle toplantılar yaptı. Damat Ferit Paşa, Hükümet'i kurma işiyle dün görevlendirilmişti. (**Alemdar:** 26) ★ Hürriyet ve İtilaf Fırkası merkezi olağanüstü bir toplantı yaparak Damat Ferit'e destek konusunu görüştü (**İleri:** 26).

5. İngiliz Haberalma raporuna göre, İstanbul'un işgal edildiğini haber veren Fransız Yüksek Komiseri'ne Padişah şunları söylemiş: "İtilaf temsilcileri ile her zaman işbirliği yapmak isterim. İşgalden üzüntü duydum ama işgalle ilgili bildiride yetkimle ilgili güvenceyi takdir ettim. Kemalistleri siz tutuklamasaydınız, ben tutuklayacaktım." İngiliz Askerî Haberalma İstanbul Kolu'nun raporuna göre, Salih Paşa'nın istifa etmesi, Damat Ferit'in yeniden başbakan olma ihtimali var. Padişah İstanbul'daki tutuklamalardan rahatladıysa da, Meclis Başkanı Celalettin Arif'in Anadolu'ya geçmesine üzüldü. Yüksek Komiser Robeck, raporunda, barışın geciktirilmesine tamamen karşı olduğunu bildirdi. (**Şimşir** II: 3; **Sonyel:** 207; **Ulubelen:** 268; **Jaeschke 2:** 201)

6. Sinan Bey (Tekelioğlu) önderliğinde Niğde çevresinde kurulan millî müfrezeler, Fransızlarla çarpışmak üzere Adana il sınırından içeriye girdiler (**TİH** IV: 70). ★ 24. Tümen Kumandanı Mahmut Bey, Lefke köprüsünü geçen İngilizlere saldırdı. 5-6 yaralı ve ölü verdirerek 16 Mart'ta Şehzadebaşı Karakolu'nda İngilizlerce öldürülen Türk askerlerinin intikamını aldıklarını 20. Kolordu'ya bildirdi. (**HTVD** 35, ves. 869)

7. Yunanlılar Adapazarı'na bağlı Kaynarca'yı işgal ettiler. Kaynarca, 16 Nisan 1921'de kurtarılacak, 30 Nisan 1921'de yeniden işgal edilecek, 3 Mayıs 1921'de ise kesin olarak Türklerin eline geçecektir. (**Gnkur:** 53)

8. Lloyd George, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, ABD'ye düşünmesi için zaman bıraktıklarını söyledi; Padişah ve Hükümeti'nin İstanbul'da bırakıl-

1920 - MART

ması sebebi olarak, bunların İstanbul'da daha kolay denetlenebileceğini gösterdi. Ermeniler için daha fazla bir şey yüklenemeyeceklerini açıklayan Başbakan, Ermenilerin 40.000 kişilik bir ordu kurabileceğini ve kendilerini bizzat savunmaları gerektiğini, o zaman silah ve malzeme yardımı yapabileceklerini söyledi. (İkdam 3 Nisan'dan **Öztoprak:** 159; **Kürkçüoğlu:** 67)

9. Senato, kısa bir toplantı daha yaptı. Hayvan vergisinin dört misline çıkarılmasından şikâyet eden bazı telgraflar okundu. (**MAZC:** 165; **Alemdar:** 26)
10. Kıbrıs'ta, İzmir'de Yunan işgali sebebiyle yurtlarını terketmiş olanlar için bir müsamere verildi. Perde aralarında açık artırma yapıldı ve yüksek bir hasılat elde edildi. (**TK** 106: 48)
11. Mustafa Kemal'in 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'den aldığı ve bugün Karabekir'e yazdığı bilgilere göre, İstanbul'un işgali, Diyarbakır bölgesinde Kürtçü akımları canlandırmış bulunuyor. (**ATTB:** 272; **Karabekir 1:** 534; **2:** 187).
12. Ziya Gökalp'in Malta'dan eşine mektubu: "Dünyanın bir hali bir haline uymuyor. Akıl, ilim, felsefe her şey pusulayı şaşırmış. Hiç bir şey, yarının ne olacağını kestiremez. O halde tevekkülden başka çare yok. Ben neticenin hayırlı olacağına kailim; fakat neticeye ulaşıncaya kadar daha bir takım çileler de olabilir. Dünyanın kirişi kopmuştur..." (**F. A. Tansel:** 252) ★ Ahmet Emin Bey, teslim olmak için Moda İngiliz karakoluna gitti. Kendisine yarın gelmesi söylendi... (**Alman** II: 64-66).
13. **Albayrak'ta** Müştak Sıtkı: Hâlâ o kâbus: İslam'ın Hilafet makamı, Türk'ün makamı, Türk'ün saltanat merkezi, hâla İngiliz korsanları elinde. "Ölmez bu vatan, farz-ı muhal ölse de hatta/Çekmez kürenin sireti o tabut-u cesimi" —Mustafa Kemal'in imzasıyla İslam âlemine bildiri. —Ümanite'den: Lenin'in nutku. **İkdam:** Türkiye muahedesi pek yakında bitiyor. **İleri:** Lloyd George'un mühim beyanatı: Türkler, Türk arazisinde hakim olacak (L. George, Hindistan ileri gelenlerinden Mehmet Ali'ye verdiği cevapta, Hint Müslümanlarını yatıştırmaya çalışıyor, sansür yer yer çıkarmış). —Londra Konferansı, barış anlaşmamızın malî ve hukukî işleriyle uğraşıyor. Konferans'ın 10-15 güne kadar işlerini tamamlayacağı söyleniyor. **Peyamı Sabah:** Sadaret makamı Damat Ferit'e teklif edildi. **Alemdar:** Felaketlerimizin en esaslı sebebi, hükümetlerin ordu elinde oyuncak olmalarıdır. Hükümet'in ilk yapacağı iş, orduyu zapturapt altına almaktır. Bu yapılmadıktan sonra neye başvurulursa vurulsun netice hiçtir. —İttihatçılar yine o ittihatçılardır. —Biga'da Kuvayı Gayri Milliye'nin hezimeti. **Yenigün,** bugün gene çıkmıyor (26, 27'de de).

26 - CUMA

1. İtilaf Devletleri yüksek komiserleri, Salih Paşa Hükümeti'nden, Kuvayı Milliye eylemlerinin ve Mustafa Kemal'in resmen kınanmasını yeniden istediler. Nota-

1920 - MART

da, bunun 16 Mart'ta istenildiği ancak hâlâ yerine getirilmediği belirtildi. Komiserlerin isteği üzerine Hükümet, bir kınama metni hazırlayacak ancak bu, yüksek komiserlerce beğenilmeyecektir. Bildiri taslağı birkaç kez gidip geldikten sonra Hükümet, yüksek komiserlerin istediği dili kullanmayı reddederek 2 Nisan'da istifa edecektir. (**Şimşir I**: 467)

2. Anzavur kuvvetleri, üzerine gönderilen bir alayı bozdu. İsyancılar, Alay Komutanı Rahmi Bey'i parçaladılar. (**Selçuk:** 169; **Cebesoy 1:** 345)

3. Mustafa Kemal, Karabekir'in önceki günkü yazısına cevap vererek, Rawlinson'un Türkiye lehine çalışmak için Ankara'ya gelmesine ya da Londra'ya gitmesine gerek olmadığını, bunu mektupla da yapabileceğini, tutuklanan arkadaşları serbest bırakılmadıkça, ellerindeki İngiliz subaylarının serbest bırakılmasının doğru olmayacağını bildirdi. Karabekir, Rawlinson'un bu konudaki 19 ve 22 tarihli istekleri hakkında Temsil Kurulu'nun görüşünü sormuştu. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 151)

4. Karabekir, yayımladığı genelgede, İstanbul'un işgali ve Doğu Anadolu'nun Ermenilere verileceği yolundaki haberler üzerine heyecanlanan Kürt aşiretlerinden bir çok telgraflar aldığını, bunlarda, el ele vererek din için açılacak mücadeleye azimle katılacaklarını bildirdiklerini anlattı, teşekkür etti, aşiretlerin hizmetlerinden ileride yararlanılacağını bildirdi. (**Karabekir 1:** 547)

5. Salih Paşa, yarın Haydarpaşa'dan Ankara'ya yola çıkacak olan mebus kurulu ile görüştü (**Jaeschke 1:** 96).

6. Ali Fuat Paşa 56. ve 61. Tümen kumandanlarına Ankara'dan gönderdiği emirde, Yusuf İzzet Paşa'yı yola getirmelerini istedi. Albay Refet de Konya Valisi Suphi Bey ve 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'i yola getirmek için bir kuvvetle Konya'ya gitmeyi önerdi. Her iki komutan da Ankara'ya getirilerek ikna edileceklerdir. (**Cebesoy 1:** 330, 332)

7. Dün Kilis'ten hareket ederek bir köyde konaklayan Fransız kuvvetleri, Antep yönüne hareket ettiler. 2500 asker, tank ve zırhlı otomobilleriyle, Andrea komutasında yürüyüşe geçen Fransızlar, Teğmen Şahin Bey'in 70-80 gönüllü ile tuttuğu boğazı zorladılar ve Türk çetelerini geri ittiler. Fransızlar 2 ölü, 8 yaralı verdi. Teğmen Şahin, yarından sonra öldürülecek ve Fransızlar Antep'e ulaşacaklardır. (**Andrea:** 4; Andrea, **Doğu'da Askerî Hayat:** 335-337; **Abadi:** 32; **Ünler:** 39; **Uzel:** 18; **TİH** IV: 125)

8. ABD Başkanı Wilson, İtilaf Devletleri'ne, büyük bir Ermenistan kurulması ve bunun hemen Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesini teklif etti. İngiltere ve Fransa ise Erzurum'u Türklerden alıp Ermenilere vermek için kuvvet göndermek niyetinde olmadıklarını bildiriyor. (**Uluğ:** 256) ★ Londra Konferansı, Ermenistan sorunuyla uğraşıyor (**Alemdar:** 28, 29).

1920 - MART

9. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in raporu: Kürt Kulübü Başkanı Seyit Abdülkadir ile Paris'teki Kürt delegesi Şerif Paşa emrimizdedir. Kürdistan Türkiye'den tamamen ayrılmalıdır. (**Ulubelen:** 269)

10. Ahmet Emin Bey, İngilizlere teslim oldu. Onu teslim alan Subay, teslim olmadaki çabasıyla eğlendi, Malta'ya gitmek için can attığını söyledi. Ahmet Emin Bey, Arapyan Hanı'na gönderildi. Yarın Malta'ya yollanacak. (**Yalman** II: 70)

11. Denikin kuvvetleri, önceki gün Kızılordu kuvvetlerinin girdiği Novorosiski'den ayrıldı (**Jaeschke 1:** 96).

12. Hollanda'nın yeni İstanbul elçisi, Vahdettin'i ziyaret ederek görevine başladı. Eski maslahatgüzar 3 Mart'ta Padişah'a veda ziyareti yapmıştı. (**TV:** 3811)

13. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Muhalefet için meziyeti ispat zamanıdır. Zaman elverişlidir. **İzmir'e Doğru:** Sulh beklerken. **İkdam:** İfrattan içtimaya. **Öğüt** (Hümanite'den): İstibdadın yıkılması için umumî bir itilaf gecikmeyecek. **İleri:** Kabine istifa etti mi, etmedi mi? Hürriyet ve İtilaf'ın dünkü toplantısında, fırkanın, kendisine başbakanlık teklif edilen Damat Ferit'e nasıl yardımcı olacağı görüşüldü. —Türkiye sulhü erteleniyor mu? —Lloyd George'un Hint Müslümanlarına cevabı. **Alemdar:** Ferit Paşa Hazretleri'nin sedareti muhakkaktır. —Almanya'da karışıklık artıyor. —Kuvayı Milliye'nin Salihli Cephesi cinayetleri.

27 - CUMARTESİ

1. Yusuf Kemal, Rıza Nur, Hoca Vehbi, Abdullah Azmi'den meydana gelen mebus kurulu, İstanbul'un işgaliyle ortaya çıkan durum konusunda Hükümet'in görüşlerini Temsil Kurulu'na ulaştırmak amacıyla Haydarpaşa'dan yola çıktı. Mebuslar yarın Geyve'de Mustafa Kemal tarafından göz hapsine aldırılacak, amaçlarının öğüt vermek olmadığı öğrenilince de Ankara'ya gitmelerine izin verilecektir. (**İleri:** 26, 27; **İkdam:** 27; **Tengirşek:** 139)

2. Mustafa Kemal, İstanbul'dan Ankara'ya gitmekte olan ve Düzce'de bulunan Celalettin Arif Bey'e bir tel çekerek, Ankara'da toplanacak yeni Meclis konusunda kendisini desteklemesini istedi. Mustafa Kemal, İstanbul Meclisi'nin başkanı olan Celalettin Arif Bey'den Temsil Kurulu'nun toplanacak Olağanüstü Meclis ile ilgili genelgesini okumasını ve buna katıldığını kısa bir bildiriyle açıklamasını istedi. Celatettin Arif Bey, verdiği cevapta, adı geçen genelgeyi okumadığını, bildiriyi okuduktan ve Ankara'ya ulaştıktan sonra Temsil Kurulu ile görüşüp bir bildiri yayımlayacağını bildirdi. (**Söylev** I: 307-308)

3. Üç yüksek komiser, Hükümet'e verdikleri bir notada millî adı verilen hareket taraftarlarının İstanbul'la bağlantıyı kesmeleri üzerine, şehrin aç kalacağını an-

1920 - MART

latarak bu durumdan, hareketin liderleriyle birlikte onları tenkil ve açıkça takbih etmeyen Hükümet'in sorumlu olacağını bildirdiler. (**Tepeyran:** 49. krş. 26)

4. Mustafa Kemal, Harbiye Bakanı Fevzi Paşa'nın emirleri konusunda, 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'i uyardı. "Hâlâ İstanbul'da meşru bir muhatap, hayret vericidir" dedi. (**Selek: 2,** II: 36) ★ Kâzım Karabekir, 12 ve 14. Kolordu kumandanlarına, kolorduların, Temsil Kurulu emrinde birlikte hareket etmeleri gereğini, İstanbul'da meşru bir hükümet olmadığını bildirdi, Kafkas Dağları'na dayanan, çoğunluğunu İslamların oluşturduğu kurtarıcı ordularla bir ay içinde bağlantı kurulmasının kesin olduğunu yazdı. (**Karabekir 1:** 530)

5. Önceki gün Kilis'ten hareket eden Andrea komutasındaki takviyeli Fransız kuvvetleri, Antep yolunu kapatan Teğmen Şahin kuvvetleriyle çarpıştı. Teğmen Şahin, Antep'ten gelen ve savunmaya devam edilmesini isteyen kurula "Düşman ancak buradan benim ölüm üzerinden geçebilir" dedi. Ancak, kuvvetlerinin şiddetli Fransız saldırısı karşısında dağılması üzerine Şahin Bey, yarın ölecek. (**Andrea:** 8; Andrea, **Doğu'da Askerî Hayat:** 338-339; **Ünler:** 40; **TİH** IV: 126) ★ Yörük Selim komutasındaki bir kaç yüz kişilik Maraş Kuvayı Milliyesi, Haruniye'ye geldi. Yörük Selim komutayı ele aldı. (**TİH** IV: 74; **Saral:** 32) ★ Türk çeteleri tarafından Kozan kuşatıldı (**Ener:** 39; **Véou:** 297). ★ Erivan bölgesinde Büyükvedili milis kuvvetleri Ermenilere saldırdı. Ermeni kuvvetleri Erivan yönüne çekildi. (**TK** 126: 154) ★ Merdenek (Göle)'de Ermeni işgaliyle birlikte Kafkas Çiftçi Şûrası yönetimi kuruldu (**Gnkur:** 40).

6. Müttefiklerin Askerî Konseyi, Batı Anadolu'yu işgal altında tutmak için Yunan kuvvetlerinin yetersiz olduğu görüşüne vardı (**Pallis:** 105).

7. Üçüncü Kolordu Komutanı Selahattin Bey, Samsun ve Giresun kıyılarına bir düşman çıkarması karşısında alınacak askerî tedbirleri Samsun'daki 15. Tümen'e bildirdi (**HTVD** 25, ves. 659).

8. Birinci Kolordu'ya, Tekirdağ Mutasarrıfı Füruzan Bey'in Tekirdağ'ı Edirne'den ayırarak İstanbul'a bağlamak için çalıştığı bildirildi (**Bıyıklıoğlu 2:** 234).

9. Kâzım Karabekir, Halil ve Nuri Paşalara bir mektup yazarak hiç bir devletten borç alma imkânı olmadığını bildirdi. Azerbaycan Hükümeti'nden maddî yardım sağlanmasını istedi (**Karabekir 1:** 544) ★ Karabekir, son haberlerden dolayı bölgesindeki Kürt aşiretlerinin el ele vererek düşmana karşı savaşmaya azimli oldukları konusunda kolorduya başvurduklarını diğer kolordulara bildirdi (**HTVD** 26, ves. 680).

10. Fransız eski Başbakanı Briand'ın konuşması: Musul, İskenderun'un hinterlantıdır. İskenderun da bu bölgenin doğal bir mahrecidir. Fransa pamuktan mah-

1920 - MART

rumdur. Adana'daki pamuk, bu bakımdan son derece önemlidir. (**Alemdar** 6 Nisan'dan **Öztoprak:** 160)

11. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti yönetici ve üyelerinden il yöneticileri ve diğer ileri gelenlerin eş ve kızları, İtilaf Devletleri temsilcilerine çektikleri telgrafta, İstanbul'un işgalini protesto ettiler. Telgrafta kadın ve erkekten oluşan bir kitle halinde Anadolu'nun Türk ve Müslümanlarının işgale karşı kanlarının son damlasına kadar çarpışacağı anlatıldı. (**Baykal 3:** 38)

12. Gazeteci Ahmet Emin Bey, Arapyan Hanı'ndan alınarak Cardif Krürazörüne bindirildi. Dün İngilizlere teslim olan Ahmet Emin Bey Malta'ya gönderiliyor. (**Yalman** II: 74)

13. Talat Paşa, İsviçre'de Cavit Bey'le yaptığı telefon konuşmasında, Türkiye'den aldığı haberlere göre, kendisinin Kuvayı Milliye teşkilatlarının başına geçmesi için Anadolu'da beklendiğini, oraya gitmek istediğini bildirdi. Cavit Bey, acele etmemesini söyledi. (**Tanin:** 17.1.1946)

14. Yüksek Komiser Robeck'in raporu: Ali Sait Paşa, Velit Ebüzziya, Süleyman Nazif, Celal Nuri ve İslam Ali'yi Malta'ya sürdüm (**Şimşir 2:** 205).

15. Mustafa Kemal, kolordulara bazı gazetelerin Anadolu'ya sokulmamasını isteyen emrinin yerine getirilip getirilmediğini sordu (**Özkaya:** 31).

16. **Peyamı Sabah:** Damat Ferit Paşa'nın başkanlığında, mümtaz muhaliflerden meydana gelen bir kabine kurulacak. —Ali Kemal: Muhalefetin en mümtaz simaları. **İkdam:** Sulh anlaşmamız tamamlandı. **İleri:** Salih Paşa kabinesi istifa etmedi. —Mösyö Wilson, İstanbul'dan atılmamız noktasında ısrar ediyor: —Yüksek Konsey'de azınlıkların himayesi. —Anadolu'ya gönderilen mebuslar kurulunun yola çıkışı. **Akşam:** Salih Paşa Kabinesi erkânı, istifa durumunu tekzipte devam ediyor. —Anadolu için harpten daha büyük düşman. Dört sene içinde Anadolu'da bulaşıcı hastalıklardan 25.497 kişi öldü. **Alemdar:** İngiltere, her zaman İngiltere: Çetelerle ortak olmadığımızı ispat edelim. İngiltere, bu acı günlerimizde de elini bir kere daha bize uzatmaktan hali kalmayacaktır. —Biga ve Gönen feci olayının tafsilatı. Biga eşrafından meydana gelen bir heyet dün Hakipa-yı Şahane'ye bir muhtıra takdim etti. —Almanya'da mutlakiyet ve Bolşevizm cereyanları. **Alay:** Kardeş, böyle kocalık mı olur? Haydi diyelim talihi varmış mebus olmadı, hiç olmazsa âyan da olamaz mıydı? Bari sırasıdır, Peyam'a kapılansa.

28 - PAZAR

1. Antep'teki kuvvetlerini takviye etmeye gitmekte olan Fransız kolu, Teğmen Şahin Bey'in sert direnişini kırarak Antep'e ulaştı. Kuvvetleri dağılan Şahin öldü. Üç gün önce başlamış olan çarpışmalarda Türkler 100 kadar ölü verdiler.

1920 - MART

Fransızlar ise 4 ölü 25 yaralı ile kurtuldular. (**Véou:** 198; **Ünler:** 42; **Andre 9;** Andrea, **Doğu'da Askerî Hayat:** 339-341; **TİH** IV: 127; **Uzel:** 21; **Şapolyo 2:** 189, "Halk Şahin'e çok ağladı. Ağıtlar yaktı: Uyan Şahin uyan, uyanmaz mısın/Diz çöküp düşmana dayanmaz mısın/... Uyan Şahin uyan bak neler oldu/Yaralı vatana düşmanlar doldu".)

2. Kâzım Karabekir, Kars, Ardahan ve Batum'u geri almak amacıyla askerî harekâta geçebilmesi için Ankara'dan izin istedi. Geç kalınırsa Bolşeviklerin Türklerden üstün duruma geçebileceklerini bildirerek, Brest-Litovsk Anlaşması'yla belirlenen sınırı işgal fırsatının elden kaçabileceğini belirtti. (Mustafa Kemal'in yarınki cevabı: Hemfikiriz. Hazırlık yapınız). Karabekir, birliklere, saldırı için almaları gereken düzeni bildirdi. 13. Kolordu'ya gönderdiği yazıda Karabekir, Bolşeviklerin de yardımıyla yakında Ermenistan'ın mahvedileceğini, o zaman serbest kalacak kolordusuyla 13. Kolordu'ya yardıma geleceğini bildirdi. (**HTVD** 26, ves. 684; **TİH** III: 58; **Karabekir 1:** 535; **İHH:** 22)

3. Mustafa Kemal, Antalya'daki İtalyan siyasî temsilciliğine çektiği telgrafta, Ermeni zulümlerini anlatan telgrafının Barış Konferansı'na, İtilaf Devletleri yüksek komiserlerine, ABD temsilciliğiyle tarafsız devlet temsilcilerine ulaştırılmasını rica etti. (**Atatürk'ün Millî Dış Politikası** I: 154) ★ Mustafa Kemal, İtalyan gazetelerinin aldıkları telgraflara göre Barış Konferansı'nın Türkiye barışını tamamladığını ve yazılmasının bir hafta içinde tamamlanacağını bildirdi (**Baykal 3:** 16).

4. Dün Haydarpaşa'dan yola çıkan mebuslar kurulu, Mustafa Kemal'in emriyle Geyve'de durduruldular. Dört mebus, telgrafla Mustafa Kemal'den mülakat istediler. Yarın bunların Ankara'ya gitmelerine izin verilecektir. (**Tengirşek:** 140; **Cebesoy 1:** 319; **Nadi 3:** 68)

5. Hükümet, İtilaf Devletleri yüksek komiserlerinin isteği üzerine, millî hareketi ve Mustafa Kemal'i takbih eden bildiri taslağını komiserlere sundu. Bildiri taslağında, İstanbul'un işgali üzerine çıkan mübalağalı söylentilerden sonra taşradaki millî hareketin bazı aşırı hareketlere girdiğinin öğrenildiği, İzmir olayları üzerine ortaya çıkan bu teşkilatla Hükümet'in bir ilişiğinin olmadığı, Hükümet'in Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tasvip etmediği anlatıldı. Yüksek komiserler yarın verecekleri cevapta, bu taslağın Mustafa Kemal'in tasvibi gibi yorumlanacağını bildirecekler, bildiri birkaç sefer daha Hükümet'le yüksek komiserler arasında gidip gelecek, sonunda Hükümet böyle bir bildiri yayımlamaktan vazgeçerek 2 Nisan'da istifa edecektir. (**Şimşir** II: 9)

6. Venizelos, Yunan Dışişlerine çektiği telde, San Remo'da Trakya ve Küçük Asya sorunlarının başarıyla ve Londra'da alınan karara uygun olarak sonuçlandırıldığını, yalnızca İzmir konusunda bir değişiklik olduğunu bildirdi. Venizelos'un telgrafına göre İzmir'de tam bir ilhak, barıştan ancak 5 yıl sonra

1920 - MART

mümkün olabilecek. (**Stratigu: 1:** 107) ★ Başkomutan Paraskevopulos ve Siyasî Temsilci Steryadis, İzmir'de yerli Rumlardan toplanan askerlere yemin ettirdiler (**Jaeschke 1:** 96).

7. İngilizler 20 Mart'ta işgal ettikleri Geyve'yi boşalttılar (**Gnkur:** 53). ★ Kuvayı Milliye Çiftehan-Akköprü'ye saldırdı. Fransızlar, saldırıya karşı koydularsa da kumandanları Lebel'in ölmesi üzerine Pozantı'ya çekildiler. (**Ener** 40)

8. Temsil Kurulu, Karabekir'e, 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'in Arap olması nedeniyle kolordu bölgesindeki ayrılıkçı akımlara karşı zaaf içinde bulunduğunu bildirerek, 15. Kolordu Kurmay Başkanı Kâzım Bey'in, 13. Kolordu Kumandanlığı'nı ele almasını önerdi. Karabekir, yarın vereceği cevapta, Kâzım Bey'in kolordusuna gerekli olduğunu bildirerek bu görev için Albay İsmet Bey'i önerecek. (**Karabekir 1:** 536)

9. 16 Mart'ta Erzurum'da göz hapsine alınan Albay Rawlinson, Trabzon yönünde yola çıkarıldı. 5 Nisan'da Trabzon'a varacak olan Rawlinson, 17 Nisan'da Erzurum'a geri gönderilecek. (**Rawlinson:** 320)

10. Suriye Kralı Faysal, Başkan Wilson'a bir tel çekerek Suriye'nin Bağımsızlık ilan ediş nedenlerini bildirdi. ABD'den destek istedi. Savaşta, halife fetvasını geçersiz kılmak için İtilaf Devletleri yanında savaştıklarını, oysa şimdi İngiltere ve Fransa'nın ülkesini bölmeye çalıştıklarını bildirerek Wilson'dan, Suriye bağımsızlığının tanınması için etkide bulunmasını istedi. ABD, benzeri çağrıları olduğu gibi bunu da cevapsız bırakacaktır. (**Evans:** 255)

11. **Alemdar:** Muhalefetin son vazifesi ve fedakârlığı. Muhalifler, ruhları azim ve iman ile dolu olarak, katil çizmeleri altında uçuruma sürüklenmekte olan vatanı kurtarmak için gayri mümkünü bile mümkün yapacaklar, bu uğurda gerekirse kendilerini seve seve feda edeceklerdir. —Ahmet Anzavur Bey Bandırma'da. —Milletin Kuvayı Gayrî Milliye aleyhine ayaklanması. Marmara havzasında temizlik devam ediyor. **Yenigün:** Kabine istifa etmedi ve etmeyecek (Hükümet'in düşmesini önlemeye yönelik yayında, hükümet buhranı söylentilerinden Padişah'ın da üzüntülü olduğu, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Damat Ferit arasında görüş ayrılıkları bulunduğu ileri sürülmektedir). **İzmir'e Doğru**'da Mustafa Necati'nin başyazısı: İstanbul işgali karşısında Anadolu'nun vahdeti: Ferit Paşa gibi vatan hainlerinin mahiyetini bütün millet anladı. Bu sefiller, yakında Kuvayı Milliye'nin büyük ve kutlu bir kuvvet olduğunu anlayacaklar. Kutsal Anadolu ve Rumeli, bir bütün halinde bu melun emellere karşı ant içti. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Biz de istemezdik!... **İkdam**'ın imza yerinde üç yıldız bulunan (Yakup Kadri?) başyazısı: Ergenekon. "Bugün atalarımız gibi çıkışı olmayan bir dar vadiye sıkışıp kaldık. **İleri:** Miliran, İstanbul'un bize bırakılmasını, Boğazların serbestisini, Fransa'nın Anadolu'da özel çıkarlar elde etmesi gerektiğini söylüyor. Konferans barışımızı tamamla-

1920 - MART

maya çalışıyor. —Yeni yazı dizisi: Yeni Dünya (Amerika). **L'Humanite,** İstanbul'u işgal ettikleri için İngiltere ve Fransa'yı suçluyor (**HM** 9, 15 Mayıs; **Öğüt:** 15 Mayıs).

29 - PAZARTESİ

1. Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Karabekir'in dünkü isteğini cevaplayarak Üç İl'i kurtarmak için yapılacak askerî harekâtı uygun gördüklerini bildirdi ve bunun için hazırlık yapılmasını istedi (**HTVD** 26, ves. 685; **ATTB:** 280).

2. Biga'dan gelen bir kurul Padişah'la görüştü. Padişah, gerekli tedbirlerin alınmasını Hükümet'ten istedi. Bunun üzerine Hükümet, iki Çanakkale mebusuyla görüştü. Biga Kurulu, İçişleri Bakanlığı'na da bilgi verdi. Hükümet, Biga'ya bir inceleme kurulu göndermeye hazırlanıyor. (**İleri:** 30; **Tepeyran:** 37: 9 kişilik heyetten üçü Padişah'la görüştü. 150 kadar köy imamı ve muhtarının mühürüyle bir şikâyetname sundu. Şikâyetname Alemdar Matbası'nda yazılmış, mühürler İstanbul'da yaptırılmıştı. Padişah, şikâyetnameyi Sadrazam'a gönderdi. "Aziz" misafirlerin ağırlanmasını istedi.)
3. Yüksek Komiserler, Başbakan Salih Paşa'nın, Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliye aleyhindeki dünkü bildiri taslağını beğenmediler. Bunun Mustafa Kemal'in tasvip edildiği biçiminde yorumlanabileceğini ileri sürdüler. Kabul edebilecekleri metinde, Mustafa Kemal'in reddedilmesini ve halkın yalnız meşru hükümetin emirlerine uymaya çağrılmasının bulunmasını şart koştular. (**Tepeyran:** 49; **Şimşir** II: 11; **PS:** 1 Nisan: Güya millî teşkilatın resmen telinine doğru. Anlaşıldı ama çok geç. Ya bizim günahımız ne idi?)

4. Ankara'ya giderken Mustafa Kemal'in emriyle Geyve'de göz hapsine alınan 4 mebus, ondan görüşme isteğinde bulundu. Mustafa Kemal, ne sıfatla görüşmek istediklerini sordu ve onlar hakkındaki kuşkularını dile getirdi. Mebuslar, "öğüt" kurulu olmadıklarını bildirdiler. Bunun üzerine yolculuklarına devam etmeleri için izin verildi. (**Tengirşek:** 141)

5. Fransızlar, Antep sokaklarına bildiriler astılar. Türkler bildirileri hemen söktüler ve bazılarına da kan sürdüler. Albay Andrea, Mutasarrıf Celalettin Bey'i ziyaret ederek yol boyunca karşılaştıkları çetelerden yakındı. Mutasarrıf, çetelere engel olamayacaklarını söyledi. Piyer Loti'nin resmini göstererek "Ne yazık ki, bütün Fransızlar Piyer Loti gibi değil" dedi. Andrea, Amerikalıların yurt içinde dolaşmasından da yakındı. (**Abadi:** 32, **Andrea:** 11; Andrea, **Doğu'da Askerî Hayat:** 343-345)

6. Üçüncü Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey, Samsun'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, aldığı kötü haberleri bildirdi: 15. Tümen'deki subaylar, Padişah aleyhine verilecek emirleri yerine getirmeyeceklerini amirlerine bildirmişler. İstanbul'da bir hükümet varken, onun bilgisi olmaksızın yapılan işler nedir? diyorlarmış. (**Söylev** I: 310)

1920 - MART

7. 1300 Türk esiri daha Kıbrıs'tan İstanbul'a geldi. 2.000 esir de Kıbrıs'tan yola çıkarıldı. 1013 Türk esiri ise 5 Nisan'da gelecek. (**Alemdar, İleri:** 30) ★ Gökalp'in Malta mektuplarından: "Ayrılık çok uzadı. Belki biraz daha uzayacak. Ne çare, sabretmeli. Posta posta yeni adamlar geliyor.", "Felek cevrini artırdıkça insanlar da metanetlerini ve birbirlerine muhabbetlerini artırmalıdırlar..." (**F.A. Tansel:** 255-258) ★ Gazeteci Ahmet Emin ve Polis eski Müdürü Muammer Beyleri götüren Cardif Kruvazörü, Malta'ya vardı. İki sürgün, Polverista kışlasına yerleştirildi. (**Yalman II:** 85, 119)

8. **Hakimiyeti Milliye:** Millet hakimiyeti. Millî birlik sarsılmazdır. —İslam Dünyası. **İradei Milliye:** Hintli kardeşlerimiz haklarımızı ne güzel savunuyorlar. **Öğüt:** Ankara Meclisi. **Albayrak:** Hakka dayanarak, birlik halinde, azimli olmak lazımdır. **İkdam:** Köylü milletin temelini teşkil ettiği halde ihmal ediliyor. **İleri:** Barış Konferansı Ermenistan'a Karadeniz'de bir çıkış verecek. —Batum'a beynelmilel bir filo gönderilecek. —Türkiye barışı hakkında İtilaf Devletleri ileri gelenlerinden demeçler. **Doğru Yol**'da (Kıbrıs) Mehmet Remzi, Türkiye'de yurtsuz kalanlara Kıbrıslıların daha çok yardım etmesi gerektiğini yazıyor. **Alemdar,** Hükümet'in istifa etmeyişinden kızgın: Nereye gidiyoruz? —Osmanlı Devleti, nasıl bir hükümete muhtaçtır? —Yine Salihli şakileri cinayetine dair. **Yenigün:** Konferans, Ermeni meselesiyle meşgul. —Lloyd George'un Hint murahhaslarına beyanatı. —Adliye Bakanı Celal Bey'in dün Yenigün muhabirine verdiği demeç: Yeni kabine kurulmuş, bizim istifamızı bekliyormuş. İstifa edecek olağanüstü bir hal görmüyoruz. Anadolu ile henüz haberleşemiyoruz. **Tercümanı Hakikat'te** Kuvayı Milliye'nin halktan zorla para topladığı, Biga, Konya, Ankara, Kastamonu taraflarındaki halkın husumetine maruz kalan Mustafa Kemal'in İtilaf Devletleri'ne bundan böyle daha uzlaşıcı bir tavır alacağı... (**Özkaya:** 31)

30 - SALI

1. Önceki gün Fransızlar tarafından öldürülen Teğmen Şahin Bey, Antep'e bağlı Mülk köyünde sade ve hazin bir törenle toprağa verildi. Şahin Bey'in sağ kulağının arkasında ve karnında 2 süngü yarası saptandı.(**Ünler:** 44)

2. Mustafa Kemal, Diyarbakır'daki 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey'den Urfa Kuvayı Milliyesi'ne katılmak üzere yeteri kadar kuvvet gönderilmesini, iki aydan beri sürüncemede kalan bu işin bir an önce bitirilmesini istedi (**HTVD** 13, ves. 349).

3. 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, Karabekir'e gönderdiği yazıda, onun yardım vaadine teşekkür etti. Kolordusunun Fransız, İngiliz ve ayrılıkçı propagandalar olmak üzere üç kuvvete karşı koymakta olduğunu bildirdi. Bir kısım bölgenin 15. Kolordu Komutanlığı tarafından devralınmasını ya da yardımcı kuvvet gönderilmesini istedi. Karabekir, önceki gün Cevdet Bey'e, yakında yar-

1920 - MART

dım edebileceklerini bildirmişti. Bugünkü yazıya 2 Nisan'da cevap verecek olan Karabekir, yardımın Ermenistan hakkında beklenen sonuç gerçekleştikten sonra yapılacağını bildirecektir. (**Karabekir 1:** 537)

4. İçişleri Bakanı Hazım Bey, Hürriyet ve İtilafçıların şikâyetleri konusunda Padişah'ın sorularına cevap verdi. Kuvayı Milliye'den başka kurtarıcı bir kuvvet olmadığını, gizli yollarla bu kuvveti desteklemesi gerektiğini söyledi. "Ferit Paşa iktidara gelirse emriniz Üsküdar'dan öteye geçmez" dedi. Damat Ferit de Padişah'la bir görüşme yaptı. Vahdettin, İçişleri Bakanı'nın görüşlerini ona aktardı. (**Tepeyran:** 42; **Alemdar:** 31, Damat Ferit'le görüşme)

5. Kayseri Kalem Reisi Emrullah Bey, 12 Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'le 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey arasındaki telgraf haberleşmesini Ankara'ya bildirdi. Fahrettin Bey'in, Bandırma'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın emrine girdiği böylece öğrenilmiş oldu. (**Cebesoy 1:** 332)

6. Dışişleri eski Bakanı Halil Bey, tutuklu bulunduğu Malta'dan Curzon'a bir mektup gönderdi. İngiliz Hükümeti'nin yanlış yolda olduğunu hatırlattı. Mektupta özetle şöyle dendi: Yüzeyde bazı başarılar kazanabilirsiniz ama dipdeki taban canlı kalacaktır. Türk milletinin yüce onurunu söndürebilecek hiç bir kuvvet yoktur. Türkler savaştan ve ızdıraptan sonra yine de dünyanın karşısında dimdiktir. Türkiye'yi sürekli bir dost, hatta müttefik olarak kazanabilirsiniz, ama bu yöntemlerle ve bu baskı politikasıyla değil. (**Şimşir 2:** 320)

7. Curzon "Londra Konferansı, yedi haftadır dev gibi çalıştı" dedi (**Jaeschke 1:** 96). ★ Başkan Wilson, Türkiye ile yapılacak barış konusunda görüşlerini Yüksek Konsey'e bildirdi (**Baytok:** 106).

8. Yüksek Komiser Robeck, Curzon'a gönderdiği raporda, İstanbul Hükümeti'nin Kuvayı Milliye ve Mustafa Kemal aleyhindeki bildiri taslağını yetersiz görerek geri çevirdiklerini haber verdi. Robeck'in raporunda şu görüşlere de yer verildi: Türk Hükümeti, her ne pahasına olursa olsun, başta kalmak ve zaman kazanmak istiyor. Millî harekete düşman olanlar, Hükümet'i düşürmeye çalışıyorlar. Ferit Paşa başa geçse bile, İngiliz yardımı olmadan milliyetçileri bastıramaz. (**Şimşir I:** 468, 469; **Ulubelen:** 269)

9. Nazilli'ye gelen bir İtalyan yüzbaşı, Kuvayı Milliye Komutanı Demirci Mehmet Efe ile görüşmek istediğini söyledi. 57. Tümen Komutanı Şefik Bey, tercüman kılığına girerek yüzbaşının sorularını cevaplandırdı. "Bizim asıl meselemiz, İzmir'in boşaltılmasıdır" dedi. (**Şefik III:** 61)

10. **Akşam:** Nereye gidiyoruz? **Yenigün:** Muahede 10 Nisan'dan önce hazırlanacak. —Ahmet Rasim'in yazı dizisi: İstanbul'un eski kadınlığı I: Hotoz, Yaşmak. —Amerikalılara göre İstanbul, küçük bir liman olacakmış. **Alemdar**'da R. Cevat: Damat Ferit Paşa'nın iktidara gelmesi, kendisi ve memleket için son

1920 - MART

kozdur. —Edremit ve Burhaniye ahalisi Ahmet Anzavur Bey'i davet ediyor. Biga ve havalisinde Kuvayı Milliye 12 köy yaktı, mallar yağma edildi, birçok insan öldürüldü. **Peyamı Sabah:** Kuvayı Milliye'nin Biga çevresinde yaptıkları. —Ali Kemal: Ocağın faaliyeti: Anadolu'daki zorbalar İttihat ve Terakki'nin birer aletidir. **İleri:** Daha büyük boyda, fakat tek yaprak olarak çıkmaya başlıyor: Türkiye barışı 15 Nisan'dan önce hazır olamayacak. Doğru bilgiyi o zaman alabileceğiz. **Öğüt:** Müslümanlara hitabe: Cihat farzdır!

31 - ÇARŞAMBA

1. Lüleburgaz Kongresi: Cafer Tayyar Bey'in de katıldığı Kongre, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Çatalca'nın her bucağından gelen 67 delege ile açıldı. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin düzenlediği toplantı, 2 Nisan'da sona erecek ve yabancı işgale karşı direnme kararı alacaktır. (**Bıyıklıoğlu 2,** I: 215; **BTTD** 43: 11)

2. Antep ileri gelenleri, Fransız işgal komutanına bir protesto yazısı gönderdiler. Yazıda "Millet, istiklaline kavuşmak için her şeyi fedaya karar vermiştir" denildi. Halka yayımlanan bildiride, bütün kaynakların savaş emrine verilmesi, askerlerin taburlara, gönüllülerin gönüllü alaylarına koşması istendi. (**Uzel:** 26; **Ünler:** 45. Burç Köyü'nde Cemiyet-i İslamiye yöneticilerini kabul eden Kılıç Ali, bu kişilerin Maraş'a sürülmesini emretmiş, diğerleri araya girerek bunların da savunmadan yana olduklarını söylemişler, ikilik yaratılmaması için sürgünden vazgeçilmesini rica etmişler. Bu bildiriyi imzalamaları şartıyla rica kabul edilmiş.) ★ Kılıç Ali, Antep'teki Ermenilere bir bildiri yayımlayarak Müslümanlarla birlik halinde yaşamalarını, Fransızlara kanmamalarını istedi, düşmanlık gösterenlerin kendi felaketlerinden kendilerinin sorumlu olacaklarını ihtar etti (**Ünler:** 183).

3. İstanbul'dan Ankara'ya kaçmakta olan Yunus Nadi, Halide Edip, Dr. Adnan, Hüseyin Avni ile Hükümet'çe görevlendirilen mebuslar kurulu, beş-altı drezinle Geyve'den hareket ettiler. Gazeteciler, Ankara'ya varır varmaz, kamuoyunu aydınlatmak ve dünyaya Türk Kurtuluş Savaşı hakkında doğru haberler ulaştırmak için bir ajans kurmanın gerekliliği üzerinde duruyor. Türk Ajansı, Ankara Ajansı, Anadolu Ajansı gibi adlar önerildi. (**Nadi:** 246; **Nadi** 3: 77)

4. Mustafa Kemal, İtalyan Ajansı aracılığı ile Kilikya'daki Fransız yönetimin İslam halka zulmünü protesto etti (**HTVD** 13, ves. 350). ★ Mustafa Kemal, Refet Paşa'ya telinde, Ermenilerin Adana ve çevresinde yaptıkları zulümlerin medenî dünyaya duyurulması için tebliğlerin İtalyan Ajansı aracılığı ile yapılmasını istedi (**Özkaya:** 44).

5. Güney bölgesinde bir süredir örgütlenen ve kuvvet toplayan Millî Kuvvetler, Fransız işgali altında bulunan Karaisalı'ya, halkın sevinç gösterileri arasında

1920 - MART

girdiler. Yayımlanan bildiride, halkın silahlanması, düşmanla dövüşmeye koşması istendi. (**TİH** IV: 71; **Ener:** 42. krş. 1 Nisan) ★ Toroslarda Kadirhanı Karakolu, Kuvayı Milliye tarafından ele geçirildi (**Ener 2:** 64).

6. İngiliz Askerî Haberalma Teşkilatı İstanbul Kolu'nun haftalık raporu: Hükümet üyeleri tutuklanmaktan, Padişah ise bir hükümet darbesinden korkuyor. Saray'da bazı tedbirler alındı. Saray mensupları, Türkler İstanbul'dan çıkarılırsa nereye gideceklerini tartıştılar. Veliaht Abdülmecit, Konya'ya gidilmesini telkin etti. Milliyetçiler, kısmî seferberlik ilan ettiler. (**Şimşir** II: 31) ★ Milne'nin Ayasofya'nın tahribinden korkması (**Jaeschke 1:** 96).

7. Azerbaycan diplomatı Topçıbaşef, Paris'te, Batum ve Kars'ın Azerbaycan'a bağlanmasını istedi (**Jaeschke 1:** 96).

8. **Peyamı Sabah'ta** Kürt (Türk olmalı, krş. Tunaya II 513) Teali Cemiyeti'nin bildirisi: Teşkilat-ı Milliye'ye aldanmayınız. Bolşeviklerin kafasını taşıyan yurtsuz serserilerdir (**Jaeschke 1:** 96). **İzmir'e Doğru'da** Mustafa Necati: Cihan karşısında İngiltere. **Akşam'ın** başyazısı çıkarılmış. **İkdam:** Örtülemez ve tevil edilemez bir hakikat: Trakya Müslüman'dır. **Alemdar:** Biga Heyeti Reisi İzzet Bey ile mülakat: Kuvayı Milliye, halkı yok etmek için savaşıyor. (Alemdar'ın başyazısı da sansür!). **Karagöz,** ustadan barış evinin sağlam yapılmasını istiyor: "Temellerini güç bela attık. İş çatıya kaldı. Hayırlısıyla inşaat tamam olur olmaz içine kiracı taşınacak. Adı sulh ise de titiz, huysuz bir adamdır. Evi başımıza yıkarsa sonra hepimiz altında kalırız".

1920 - NİSAN

1 - PERŞEMBE

1. Hükümet, üç yüksek komiserin, Kuvayı Milliye ve Mustafa Kemal aleyhinde istedikleri bildiriyi imzalamayacağını bildirdi. Salih Paşa cevabında, Hükümet'in, büyük devletlerin kararlarına karşı gelmenin faydasızlığına inandığını, bununla birlikte millî teşkilatın bütün mensuplarını toptan isyancı ilan etmenin de sükûnet getirmeyeceği kanısında olduğunu, bildiriyi istenen biçimiyle basında yayımlayamayacaklarını bildirdi. 28 Mart'ta **Hükümet, Mustafa** Kemal'in hareketlerini tasvip etmediği yolundaki bildiri taslağını yüksek komiserlere sunmuş, ancak taslak yetersiz görülerek 29'da geri çevrilmişti. Salih Paşa Hükümeti yarın istifa edecek. (**Şimşir** II: 12)

2. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gece yaptığı bir toplantıdan sonra Antep'te Fransız ve Ermeni kuvvetleriyle Türk kuvvetleri çarpıştı. Türk hapishanesinden kaçan bir mahkûmun ardından ateş açılması ve bir Ermeni'nin öldürülmesi şehirde bir anda heyecanı artırdı. Dükkânlar kapandı, sokaklar boşaldı. Daha önce yapılan plan gereğince, belirli yerler örgütlü semt sakinlerince tutuldu.

1920 - NİSAN

Cepheler kuruldu. Türk çeteleri, Kilis'e dönmekte olan Fransız takviye koluna saldırdılar. Antep'te Türk kuvvetleri, Antepli yedeksubaylar, çavuşlar ve semt reisleri yönetiminde 1800 silahlı, 1400 silahsız kişiden oluşuyor. Fransız kuvvetleri ise şöyle: 1500 silahlı Ermeni gönüllüsü, bir Cezayir avcı bölüğü bir Fransız bölüğü, bir buçuk Senegal bölüğü, bir Ermeni ağır makineli tüfek bölüğü, bir dağ ve bir sahra bataryası, bir istihkâm bölüğü, bir seyyar hastane. Fransız kuvvetlerine Albay Saint Marie komuta ediyor. ★ Urfa'da Fransızların bir saat süren saldırısı püskürtüldü. Ermeni Cemaatı Başkanı Mihran, Kuvayı Milliye Komutanı Namık (Ali Saip) Bey'e gönderdiği mektupta, Türklere düşmanlık beslemedikleri, Fransızların teşviklerine uymadıkları cevabını verdi. ★ Gülek Boğazı'ndaki Kadirhan'da bir Fransız karakolu çeteler tarafından yakıldı. Kuvayı Milliye, Mersin'i kuşattı ve Fransızların şehirle bağlantısını kesti. Kuvayı Milliye, Fransızların işgalinde bulunan Karaisalı'yı ele geçirdi. Kasabada gösteriler yapıldı, kurbanlar kesildi, erlere ziyafetler çekildi. (**TİH** II/2: 91; **Uzel**: 30; **TİH** IV: 72, 128; **Abadi:** 33; **Lohanizade:** 53; **Andrea:** 12; **Ali Saip:** 201; **Yetkin:** 46; **Yak. Tar.** II: 182; **Ünler:** 48; **Efe:** 65; **Ener:** 44; **Şapolyo** 2: 186; Andrea, **Doğuda Askerî Hayat:** 346)

3. İngiliz Askerî İstihbaratı'nın raporuna göre, Fransa ve İtalya ile Türkiye arasında gizli temaslar yapılıyor. Buna göre Fransa, Çukurova'da Osmanlı egemenliğini tanıyacak, karşılığında, bu bölgede Fransız çıkarlarına öncelik tanınacak. Antalya bölgesinin boşaltılmasına karşılık da burada İtalyanlara üstünlük tanınacak. Rapora göre, Gelibolu Yarımadası kuzeyinin Yunanistan'a verilmesini önlemek için Fransa ile İtalya arasında görüşmeler yapılıyor. (**Kürkçüoğlu:** 121)
4. Çerkez Ethem, 2 bölük piyade, bir dağ topu, üç makineli tüfek, 150 nizamiye ve milis askeri ile Akhisar üzerinden Biga isyan bölgesine hareket etti (**İHH:** 18).
5. İngiliz generallerinin Türkiye sorunu ile ilgili görüşü Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson tarafından bir muhtıra ile Hükümet'e bildirildi. Muhtırada, Türkiye'yi abluka altına almanın zor olduğu, Ermenilere de ancak silah verilebileceği anlatıldı. Türklerle İngiliz çıkarları yönünden hemen bir barış yapılması istendi. "Yunan tutkuları sınırlandırılmadıkça Türk sorunu tatmin edici bir biçimde çözümlenemez" dendi. (**Ulubelen:** 270; **Jaeschke 2:** 201; **Baytok:** 103; **Bel.** 177: 335)
6. Kars'ta Ermeni General Osebyan, Vali Garganof ve Alay Kumandanı Mirmanof'un emriyle göçmen Ermeniler Sarıkamış köylerine yerleştirilmeye başlandı. (**Ermeni Mezalimi:** 4)
7. Merkezi Edirne'de bulunan Birinci Kolordu Kumandanlığı, yayımladı bildiride, Trakya'da Bulgarlar ve Türkler tarafından 30 kadar çete kurulduğunu açıkladı (**Velikov:** 141).

1920 - NİSAN

8. İtilaf Devletleri Yüksek Konseyi, Ermeni mandası projesini Milletler Cemiyeti'ne sundu. Ermenistan'ın manda yönetimi altına alınmasını 12 Mart'ta Londra Konferansı, 26 Mart'ta da Başkan Wilson önermişti.

9. Büyük Millet Meclisi için Bolu'da seçimler yapıldı (**Özkök:** 280). ★ Kastamonu'da mebus seçimleri sonuçlandı. Kastamonu mebusları 11 Nisan'da Ankara'ya uğurlanacaklar (**Açıksözcü:** 43).

10. 1 Şubat'ta İzmir'e gelen Yunan harita komisyonu, şehrin savunulması için arazi üzerinde yaptığı çalışmayı bitirerek bir rapor halinde sundu. 19 Nisan'da, bu iş için Albay Lukas'ın yönetiminde beş alt komisyon kurulacaktır. (**YOİ** I: 232)

11. Ekim 1919'da kurulan Türk Teali Cemiyeti bugünkü Alemdar'da yayımlanan ve "umum şubeleriyle bütün Türk kardeşlerine" hitap eden bildirisinde Kuvayı Milliye adından yararlanmak isteyen kişilerin Bolşevik kafası taşıyan yersiz yurtsuz kovulmuş kişiler olduğunu ileri sürerek Türkleri, Padişahlığın ve Halifeliğin etrafında toplanmaya çağırdı (**Tunaya** II: 513).

12. **İradei Milliye:** Fevkalade Meclis-i Millî. —İngiltere ile Türkiye arasında bir gizli anlaşma (bkz. 12 Eylül 1919). **Albayrak'**ta Müştak Sıtkı: Yeşil ve Kızıl: İhtiyar dünyadan doğan bu iki renk, beşerin üzüntülü ufkuna sıcak bir ruhla yürüyorlar. **Peyamı Sabah'**ta A. Kemal: Badel harabel Basra (Hükümet istifa etmelidir). **Alemdar:** Bugünkü buhran: Tevfik Paşa başa geçecek diyorlar. Acaba başımıza daha neler gelecek (Hafız İsmail). —R. Cevat: Millî Teşkilat kumandanlarına hitap etmek tenezzülünde bulunmayı fazla görürüz. Eşkıya ile anlaşamayız. —Nasrettin Hoca: Sultan Mustafa da boğularak vefat eder. Cenabıhak yeni Mustafaların sonunu hayreyleye. —Almanya'da Bolşevizm cereyanları devam ediyor. —Lehistan'da Bolşevikler harbi. **İleri:** Türkiye sulhunun malî cihetleri tetkik ediliyor. Elçiler konferansında Marmara ve Boğazların geleceği tartışılıyor. **Yenigün:** Hayat pahalılığına karşı. —San Remo Konferansı'ndan haberler. —Bolşeviklerin Lehistan'a taarruzu. **Diken** —Doktor, geceleri hararet artıyor, ne yapayım? —Onun tedavisi gayet kolay, sabah akşam bir hafta mütemadiyen Alemdar'ı, Serbestî'yi okuyunuz. Bir şeyiniz kalmaz".

2 - CUMA

1. Salih Paşa Hükümeti, İngilizlerin baskılarına daha fazla dayanamayarak istifa etti. Salih Paşa Hükümeti, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin 3 Mart'ta istifası üzerine 8 Mart'ta kurulmuş, ancak 16 Mart'ta İstanbul'un işgali üzerine hiç bir etkinliği kalmamıştı. Damat Ferit, günlerdir yeni Hükümet listesini yapmış olarak beklemekte, ancak Salih Paşa Hükümeti Anadolu Harekâtı'na zaman kazandırmak amacıyla istifa etmemekteydi. Hükümet, son olarak dün, İtilaf Devletleri temsilcilerine verdiği cevapta, Kuvayı Milliye'yi ve Mustafa Kemal'i top-

1920 - NİSAN

tan asî ilan etmeyi ve reddetmeyi kabul edemeyeceğini bildirmişti. Dördüncü Damat Ferit Hükümeti 5 Nisan'da kurulacak, bu tarihten itibaren Hükümet'in Anadolu Harekâtı'na karşı İngilizlerle birlikte en sert hareket dönemi başlayacaktır. (**PS, İkdam, YG, Alemdar, İleri, Akşam:** 14; **Tepeyran:** 51)

2. İstanbul'dan Ankara'ya akınlar devam ediyor. Meclis Başkanı Celalettin Arif Bey, Yunus Nadi, Dr. Adnan, Hüsrev ve Cami Beylerle Halide Edip Hanım ve İstanbul Hükümeti'nin gönderdiği özel kurulda bulunan Rıza Nur, Yusuf Kemal, Abdullah Azmi, Hoca Vehbi, Ankara İstasyonu'nda Mustafa Kemal ve kalabalık bir topluluk tarafından karşılandılar. (**İ. Doğru:** 11; **İr. Mil.** 8; **Adıvar:** 101: **Karabekir 1:** 566; **Nadi 3:** 82 "1 Nisan"; **Jaeschke 1:** 96 "1 Nisan")

3. Çalışmalarını bitiren Lüleburgaz Kongresi'nin bildirisi: "Trakya Türk ve Müslüman'dır. Türkiye'de kalmalıdır. Savunma ve direnmeye geçmeden önce siyasî teşebbüslerde bulunulması için Trakya Müdafaa-i Hukuk Merkez Kurulu kurulmuştur. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ilişki kesilmiştir. Trakya'nın Yunanlılara verilmemesi için protesto ve başvurularda bulunulacaktır. Avrupa'ya bir kurul gönderilecektir..." Trakya'nın her bucağından delegelerin ve Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey'in katıldığı kongre, 31 Mart'ta açılmıştı. Kongre, Avrupa'ya ve Ankara'ya birer kurul gönderilmesini, İtilaf Devletleri temsilcilerine birer muhtıra verilmesini de kararlaştırdı. (**Bıyıklıoğlu 2:** 216; **BTTD** 43: 11)

4. Antep'te dün başlayan çarpışmalar üzerine şehirde cepheler kuruldu. Türk ve Fransız-Ermeni barikatları birbirine 10-30 metre uzaklıkta. Fransız komutan ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Kurulu, çatışmaların durdurulmasını istedilerse de tarafları ikna etmek mümkün olmadı. (**Abadi:** 35; **Uzel:** 30; **Ünler:** 50; **Lohanizade:** :53) ★ Pozatı güneyinde Hacıkırı'nda 1.000 kişilik Ermeni-Rum kuvveti kuşatıldı. Kuvayı Milliye'nin Toroslardaki bu ilk önemli çarpışması üç gün sürecek, Hacıkırı Türk kuvvetlerinin eline geçecektir. (**TİH** IV: 137)

5. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, Wrangel'e İngiliz para yardımının bittiğini bir nota ile bildirdi. Wrangel, 5'te Denikin'den komutayı teslim alacak. (**Jaeschke 1:** 97)

6. Ünlü devlet adamlarından Reşit Akif Paşa, İstanbul'da öldü. Paşa, valilik, senatörlük, Danıştay Başkanlığı yapmış, Damat Ferit Hükümeti'nde sandalyesiz bakan olarak bulunmuştu. (**Jaeschke 1:** 97. Meşhur Valiler 269'da Paşa'nın ölümü 15 Nisan olarak kaydedilmektedir)

7. **The New York Times:** Mustafa Kemal, İngilizleri tehdit ediyor. İstanbul Meclisi ona bir elçi göndererek silahını teslim etmesini istedi. (**Ulagay:** 88) **İkdam:** Mebuslar Meclisi müzakereye başlayacak mı? **Alemdar**'da Refik Halit:

1920 - NİSAN

İttihat Terakki ısırgan otudur. Fırsattan istifade yapraklarını koparmak değil, kökünü kazımak lazımdır. —İstanbul'daki Kürtler. **İleri:** Başkan Wilson, Türkiye meselesinin hallinde kendi reyine müracaat edilmesini istiyor. **Vakit**'te Eğitim Bakanı Abdurahman Şeref Bey'in demeci: Hükümet politikasını değiştirmedi. Bundan evvel de defalarca söylendiği gibi Hükümet, Kuvayı Milliye'nin aşırı hareketlerine taraftar değildir. **Yenigün:** Wilson'un Türkiye hakkındaki notası (Fransa'nın Washington elçisine 24 Mart'ta verilmiş). Amerika Konferans'a delege göndermeyecek. Türklerin İstanbul'dan çıkarılması, daha adil bir hareket olacak.

3 - CUMARTESİ

1. Albay İsmet, Saffet Bey ve daha başkaları Ankara'ya geldiler. Mustafa Kemal tarafından karşılandılar. Dün de Celalettin Arif, Yunus Nadi, Dr. Adnan Beyler, Halide Edip, Rıza Nur ve başkaları gelmişti. (**Karabekir 1:** 562, 563; **Adıvar:** 107; **Kocatürk:** 110-111. İsmet İnönü, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri'nde basılan konuşmasında Ankara'ya "8 Nisan'da falan geldim" demekte, TİH II/2 s. 339'da bu tarihin 20 Mart, Yunus Nadi'de 9 Nisan olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. **Nadi:** 226, **Nadi 3:** 102. Ancak verilen bu tarihin yanlış olduğu açıktır) ★ Halide Edip, Mustafa Kemal'le ajans konusunu görüştü. Anadolu mücadelesi hakkında halka ve yabancılara doğru bilgi vermek için bir ajans kurulması konusunda görüş birliğine varıldı. (**Adıvar:** 107) ★ Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti adına Sivas'tan Ankara'ya çekilen tellerde mebusların ve Halide Edip'in Ankara'ya sağ salim gelişlerinden duyulan memnunluk anlatıldı (**Baykal 3:** 71-72).
2. Antep'te çarpışmalar devam ediyor. Türkler, şehir üzerinde uçan Fransız uçaklarına ateş açtılar. Millî direnişi yönetecek olan Kılıç Ali, Burç Köyüne vardı. (**Abadi:** 35; **Uzel:** 25, 30) ★ Antep'te Ermeni nüfus barikatlarda. Bir silah cephane imalathanesi kuruldu. Ermenilere gönderilen mektupta "Bizim sizinle harbimiz yoktur. Ortak düşmanımız Fransızlardır. 600 yıldır birlikte yaşıyoruz, bundan sonra da birlikte yaşayacağız" dendi.Türklere yayımlanan bildiride de Müslümanlarla Ermenilerin düşman olmaları için bir sebep bulunmadığı anlatıldı. (**Ünler:** 50 "Ermeni yaşlılar Türklerle anlaşmak istiyor, gençler "Ya Ermenistan, ya Mezaristan" diyordu.) ★ Fedai Müfrezeler Komutanı Emin Aslan Bey, Fransız işgal kumandanına bir ültimatom vererek Mersin'in 10.000 kişilik kuvvetle sarıldığını, 48 saat içinde şehri boşaltmazlarsa şehre zorla gireceklerini bildirdi. Başta Mersin Müftüsü olmak üzere din adamlarına da Kuvayı Milliye'ye karşı koyanların ağır biçimde cezalandırılacağını ihtar etti. (**KSİ:** 203; **Véou:** 298) ★ Kuvayı Milliye Urfa'da Fransızlara yeni bir saldırıda bulundu ve teslim ol çağrısı yaptı (**Mümtaz:** 12; **Şapolyo 2:** 180). ★ Fransızlar, Mersin'de Arpaçsakarlar Köyü'ne bir baskın yaptı. Kuvayı Milliyeci diye ihbar edi-

1920 - NİSAN

len 9 kişiden 7'si yakalandı, bunlar birbirine bağlanarak Mersin'e götürüldü. 7 ev tamamen, 4 ev kısmen yıkıldı. Fransız birliği komutanı, halkı köy alanında toplayarak Fransız yönetimine karşı isyan etmenin ağır cezayı gerektirdiğini söyledi. (**KSİ**: 202) ★ Erivan güneyindeki Vedi Kasabası'na saldıran Ermeni kuvvetleri, burayı Türklerden almak istediyse de geri püskürtüldü. Çimen Dağı'ndaki tahkimli yerleri ise Türkler zaptetti. (**TİH** III: 67; **TK** 126: 154) ★ 1 Nisan'da Antep'ten ayrılan Fransız takviye kolu, Kilis'e ulaştı. Tümen komutanı, kahramanlıklardan dolayı askerleri kutladı. (Andrea, **Doğu'da Askerî Hayat**: 346).

3. Mustafa Kemal, çalışmalarını dün bitiren Lüleburgaz Kongresi'nin telgrafına cevap vererek yurtseverce çabalarından ötürü Edirnelileri övdü, kongreye başarılar diledi. Seçilecek mebusların hemen Ankara'ya gönderilmelerini istedi. (**ATTB**: 283; **Bıyıklıoğlu 2**: 220)

4. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Harbiye Bakanı Fevzi Paşa'nın 25, 27, 28 tarihli genelgelerini kolordulara bildirdi. Karabekir, 5'te verdiği cevapta, Temsil Kurulu'ndan başka merci tanımadığını bildirecektir. (**Karabekir 1**: 53)

5. Anzavur üzerine Balıkesir'den de kuvvet gönderildi (**Tütenk**: 37). ★ Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığında bir öğüt kurulu Biga'ya gönderildi. Biga'dan gelen bir kurul, 29 Mayıs'ta Padişah'la görüşmüş ve köy muhtarlarıyla imamlarının mühürleri basılı, Kuvayı Milliye'den şikâyet eden bir metni sunmuştu. Padişah, şikâyetçileri Hükümet'e göndermiş, kendisi de bu konuda İçişleri Bakanı Hazım Bey'den bilgi almıştı. (**PS**: 31 Mart; **TİH** VI: 38)

6. Başkan Wilson, General Horbord'un raporunu Senato'ya verdi. Harbord, 6 haftalık bir gezisi sonucunda hazırladığı ve 13 cilt tutan raporunda Türkiye'de Amerikan mandasının lehinde ve aleyhindeki görüşleri sıralıyor, kendisi bir tavsiyede bulunmuyor. Amerikan Senatosu Türkiye ve Ermenistan üzerinde Amerikan mandasını kabul etmeyecek. (**BTTD** 33: 11)

7. **Hakimiyeti Milliye**: Bugün İstanbul'da bir hükümet varsa bile milletin değil İngilizlerin hükümetidir. Bu hükümetin üyeleri, evlerine çekilip bir grev bile yapmadı. İngilizler, İstanbul'u işgal ederken Kuvayı Milliye'yi hesaba katmadı, bütün milleti ve İslam dünyasını ram edeceğini sandı. **Açıksöz**: Olağanüstü Meclis. **The New York Times**: Harbord'un raporunda Amerikan mandası isteniyor (**Ulagay**: 89). **Öğüt**: Mehdi ve yalancı peygamber Anzavur. **İkdam**: Mağluplara muhabbet ve merhamet. —L. George'un 25 tarihli Avam Kamarası konuşması. **Yenigün**: Wilson'un notu. —Alman ihtilal hükümeti. **Karagöz**: Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demezsen işin rast gitmez.

1920 - NİSAN

4 - PAZAR

1. 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'le birlikte 15 sivil, 12 askerden meydana gelen bir Konya yönetici grubu, zorla Ankara'ya getirildi ve ikna edilmek üzere Mustafa Kemal'e teslim edildi. Albay Fahrettin Bey ve yanındakiler, ikna edilmiş olarak yarın İsmet, Salih ve Refet Beylerin eşliğinde Konya'ya gönderileceklerdir. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa da 10 Nisan'da aynı biçimde Ankara'ya getirilerek ikna edilecektir. (**Altay:** 230; **Cebesoy 1:** 341)

2. Yusuf İzzet Paşa, karargâhı ile birlikte Bandırma'dan Bursa'ya geldi. Yolda karşılaştığı 172. Alay Kumandanı Osman Bey'in kollarına kelepçe vurdurdu. Osman Bey, Ankara'nın emirlerine uymadığı için Yusuf İzzet Paşa'ya itaat etmeyeceğini bildirmişti, bu yüzden divanıharbe verilmiş ancak Albay Bekir Sami tarafından korunmuştu. Yusuf İzzet Paşa, Osman Bey'i kurşuna dizdirmek istediyse de, bütün kolordu karargâhı bu emre karşı geldi. (**Selçuk:** 175; **Cebesoy 1:** 345)

3. Anzavur kuvvetleri Gönen'e saldırdı. Nizamiye erleri tek kurşun atmadan dağıldı. Yarbay Rahmi Bey emrindeki birkaç subay, Müftü Şevket Efendi, Belediye Başkanı Hüseyin Çavuş, isyancılar tarafından öldürüldü. (**TİH** VI: 39; VI (1974), 84; **İğdemir:** 92; **Özer:** 85)

4. Kilikya Batı Bölgesi Komutanı Sinan Bey'in (Tekelioğlu) 11. Tümen Komutanlığı'na raporu: Durumumuz pek düzgün, silahlı sayısı 500'ü geçti. 300 mücahit de silahsız olarak karargâhta. Adana'ya iki saat mesafeye kadar olan arazi işgalimiz altındadır. En sıkıntı çektiğimiz şey silah ve cephane bulmak. Ahali akın akın Kuvayı Milliye'ye katılmaktadır. (**Saral:** 63; **Müderrisoğlu:** 239) ★ Toroslarda Hacıkırı zaptedildi. Yardıma gelen Fransız zırhlı tümeni yaylım ateşine tutuldu ve geri dönmek zorunda kaldı. Çeteler bundan sonra Belemedik İstasyonu'nu kuşatarak teslim alacaklardır. (**Ener:** 45) ★ Kuvayı Milliye Komutanı Kılıç Ali, Antep'e geldi. Çınarlı Cami'de yapılan toplantıda, 400'er mevcutlu Şimşek ve Yıldırım taburları kuruldu. (**TİH** IV: 129; **Uzel** 31, 33; **Lohanizade:** 54)

5. **Yenigün:** Buhran içinde buhran: Hükümet buhranı. İçinde çırpınmakta olduğumuz buhrana bir yenisi eklendi. —Yeni kabineyi kimin kuracağı konusunda muhtelif rivayetler. **Vakit:** Yeni kabinenin siması hakkında kesin bilgi alınamadı. **İzmir'e Doğru:** İzmir'siz İstanbul yaşayamaz. —Fevkalade Millî Meclis için seçim. **İkdam:** Salih Paşa Kabinesi'nin istifası. **Alemdar:** Salih Paşa Kabinesi'nin istifası. —Ferit Paşa Hazretleri. —Refik Halit: İttihatçılardan hesap sorulmasını kimse önleyemez. Bundan sonra biz söyleyelim, bizi dinleyiniz. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, hükümeti bütün kuvvetiyle destekleyecektir. **Hakimiyet Milliye:** İşgalin mahiyeti ve sonucu —Hindistan ve Türkiye. —Ermeni zulümleri. **Akşam:** Yeni kabine kuruluyor.

1920 - NİSAN

5 - PAZARTESİ

1. Damat Ferit Hükümeti kuruldu. Bu, Damat Ferit'in dördüncü başbakanlığı. İlk üç hükümetini, araya başka bir hükümet girmeksizin 4 Mart, 19 Mayıs, 21 Temmuz 1919 tarihlerinde kurmuş olan Damat Ferit, 30 Eylül 1919'da istifa ederek yerini Anadolu ile uzlaşan Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne bırakmak zorunda kalmıştı. Beşinci Hükümeti'ni 31 Temmuz 1920'de kuracak olan Damat Ferit, Anadolu Hareketi'ni ezmeyi bu sefer de başaramayacak ve 16 Ekim 1920'de istifa ederek yerini Tevfik Paşa Hükümeti'ne bırakacaktır. Damat Ferit'i dürdüncü defa başbakanlığa getiren Padişah iradesi, bir İngiliz yüzbaşının önünde okundu. İradede ona Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hakkından gelinmesi emri verildi. Hükümet programında "sulh ve sükûn" öğütlendi. (**TV:** 3820; **İkdam, İleri, PS:** 5, 6; **YG, Alemdar, Vakit:** 6; **Türkgeldi 1:** 260; **Söylemezoğlu:** 218; **Rey:** 273; **MN** 1922: 172; **Türkgeldi 2:** 174)

2. Damat Ferit Hükümeti: **Başbakan:** Damat Ferit Paşa: **Dışişleri:** Damat Ferit Paşa; **Harbiye:** (vekâleten) Mehmet Sait Paşa (20'de Damat Ferit Paşa); **Bahriye:** Mehmet Şerif Paşa; **İçişleri:** İçişleri eski Bakanı Reşit Bey; **Adalet:** Ali Rüştü Efendi; **Eğitim:** Fahrettin Bey; **Bayındırlık:** İstanbul Belediyesi eski Başkanı Operatör Cemil Paşa, **Ticaret ve Tarım:** Hüseyin Remzi Paşa; **Evkaf:** Hüseyin Rıfat Paşa; **Seyhülislam:** Dürrizade Abdullah. İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Sait Molla da Adliye Müsteşarlığı'na getiriliyor. (**Bir önceki kaynaklar**)

3. Dün zorla Ankara'ya getirilen Fahrettin Bey, İsmet Bey'le birlikte Konya'ya gönderildi. 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin Bey, bu gece İstanbul'un emirlerine uymaması konusunda ikna edildi. Yarın bir bildiri yayımlayacak olan Fahrettin Bey Ankara'nın emrine girdiğini açıklayacak, emrindeki subayları da buna ikna edecektir. (**Altay:** 233; **Cebesoy 1:** 342; **Nadi 3:** 106)

4. Senato son toplantısını yaptı. 1920 yılı bütçesi görüşülerek kabul edildi. Başkan, "iş olduğu vakit toplanırız" diyerek oturumu kapattı. Senato artık toplanamayacak. Meclis hayatının çeşitli defalar kesintiye uğramasına rağmen, Senato 1876'dan beri kapanmamıştı. Bu son senatoda üye çoğunluğu Anadolu Hareke'tine karşı kişilerden oluşuyor. Mebuslar Meclisi de, 18 Mart'ta, güvenlik içinde çalışabileceği bir zamana kadar oturumlarını tatil etmişti. (**MAZC:** 187; **PS:** 6; Tunaya, **Osmanlı İmparatorluğundan TBMM Rejimine Geçiş:** 16)

5. "Güney Rusya Orduları Başkumandanı" General Denikin, bir İngiliz torpidosu ile İstanbul'a geldi. Komutayı Wrangel'e devretti. Beyoğlu'ndaki Rus Elçiliği'ne giderken, yanında bulunan Genel Kurmay Başkanı Romanovski öldürüldü. Denikin gemiye döndü. Denikin, İtilaf Devletleri'nin desteği ile Bolşeviklere karşı ayaklanmış ancak yenilgiye uğramıştı. (**Akşam, YG:** 7; **Vakit, Alemdar, Tas.Ef:** 8; **İleri:** 9; **Öğüt:** 12; **Karabekir 1:** 571; **Jaeschke 1:** 97)

1920 - NİSAN

6. Emin Aslan Bey'in önceki gün verdiği ültimatom üzerine 300 kişilik iki Fransız taburu, bir süvari, bölüğü, ağır silahlarla donanmış olarak Mersin'den hareket etti. Mezitli Köyü'ne kadar ilerleyen Fransızlar köyü işgal etmek istedilerse de başaramadılar. Bunun üzerine Mezitli'yi ateşe verdiler, hayvanları alarak Mersin'e döndüler. Fransızlar kıyıları da bombalıyorlar. (**KSİ:** 204; **İHH:** 19; **Arıkoğlu:** 112)

7. Lindsay, Washington İngiliz Dışişleri'ne bildiriyor: Amerikan Senatosu, Türkiye mandasını görüşüyor. Amerika Türkiye'ye 5 yılda 757 milyon dolar verecek. Başlangıçta 59.000 kişilik bir ordu yollanacak, daha sonra bu, 200.000'e çıkacak. Ayrıca bütün Türkiye'nin mandası için de görüşmeler yapılıyor. Amerikan basını Harbord raporunun özetini yayımladı. (**Ulubelen:** 271; **Meram:** 233; **Jaeschke 1:** 97)

8. Mustafa Kemal, Karabekir'den Bolşevik harekâtının ne durumda olduğunu sordu. Cevap yarın: Kafkaslarda Denikin ordusu çöktü. Bolşevikler tamamen hakim oldular. Azerbaycan milleti ve ordusunun Bolşevikler aleyhinde bulunacağını sanmıyorum. Durum lehimize gelişiyor. (**Karabekir 1:** 556-567)

9. Anzavur tehdidinin artması üzerine 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Bandırma'da bulunan kolordu karargâhını, bir atlı bölüğün himayesinde Bursa'ya taşıdı (**TİH** VI:40; VI (1974): 85).

10. İngiliz kontrol Subayı Rawlinson Erzurum'dan Trabzon'a getirildi. 24 Nisan'da yeniden tutuklu olarak Erzurum'a götürülecektir. (**Rawlinson:** 327)

11. Fransa'nın taşra gazetelerinden **Le Petit Provençal,** Anzavur'dan övgüyle söz ediyor: Müttefiklerin politikası tam bir başarıyla gidiyor. Mustafa Kemal'in kurduğu isyan binası çatırdıyor. Şimdi gerekli tek şey, Müttefiklerin güçlü ve hızlı bir müdahalesidir. (**Akyüz:** 112) **Alemdar'**da R. Cevat: Ferit Paşa Hazretleri, Köprülü Mehmet Paşa kadar şiddetli, Kuyucu Murat Paşa kadar tasfiyeci, Sokullu kadar durendiş (tedbirli, akıllı) bulunacaklardır. Tam başarıya ulaşabilmek için İttihat ve Terakki düşmanını tepelemek kâfi değildir. Günlerce takip ederek tamamen tenkil etmek lazımdır. **Yenigün:** Damat Ferit Paşa'nın dördüncü tecrübesi. Ferit Paşa'nın, eski Damat Ferit hükümetleriyle Ali Rıza ve Salih Paşa hükümetlerinin siyasetleri arasında bir meslek seçmesi pek mümkündür. **İleri:** Particilikten nefret eden kamuoyu, Damat Ferit Paşa Kabinesi'nde tarafsız kişilerin bulunmasını hayra yormaktadır. Onun ne derece başarılı olacağını olaylar gösterecek. **Albayrak'**ta Mithat: Arap evladına: Suriye'de değil, Haremeyn'de, İngiliz himayesinde değil, Peygamberin ruhanî-manevî saltanatında bir Arap istiklali görmek istiyoruz. Londra'da ihsan olunan istiklal kisvesinin çürük, sahte ve boyalı olması varittir.

1920 - NİSAN

6 - SALI

1. 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin Bey, Temsil Kurulu'nun emrine girdiğini bir bildiriyle ilan etti. Konya'da subaylarla bir toplantı yapan Fahrettin Bey, özeleştiri yaptı ve subayları da ikna etti. Fahrettin Bey, 16 Mart'ta İstanbul ile Anadolu'nun bağlantısı kesilince Ankara'nın emrine girmek istememiş, Harbiye Bakanı Fevzi Paşa'nın isteği üzerine Albay Refet Bey, onu ve yanındakileri zorla Ankara'ya getirmişti. Fahrettin Bey dün Albay İsmet Bey'le birlikte Konya'daki görevinin başına gönderilmişti. (**Altay:** 234; **Cebesoy 1:** 342)

2. Anadolu Ajansı kuruldu. Ankara'da, Yunus Nadi, Halide Edip gibi gazeteciler tarafından kurulan ajans, Türk Kurtuluş Savaşı konusunda yerli ve yabancı kamuoyunu aydınlatmak amacını güdüyor. (**HM:** 10; **AS:** 11; **Nadi 3:** 93)

3. Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin başkanı Celalettin Arif Bey, yabancı devlet temsilcilerine hitaben bir bildiri yayımlayarak İstanbul'un işgalini kınadı. 27 Mart'ta Mustafa Kemal ondan destek istemiş, Celalettin Arif Bey, Ankara'ya gelince istenen bildiriyi yayımlayacağı cevabını vermişti. 2 Nisan'da Ankara'ya gelmiş olan Celalettin Arif Bey, 10 Nisan'da ikinci bir bildiri yayımlayarak mebusları, Ankara'da açılacak Meclis'e katılmaya çağıracaktır. (**AS, İ.Doğru:** 11; **ATTB:** 284)

4. Balıkesir'deki isyan bölgesine Eskişehir'den asker gönderilmeye başlandı. Askerlerin çoğu, propagandalara kanarak yolda firar ediyor... Ankara açısından durum kötü. (**Cebesoy 1:** 350) ★ Kuvayı Milliye'den şikâyet için gelen Biga Kurulu, İçişleri Bakanı'yla görüştü. Bakan, başbakanla görüşüp kendilerine cevap vereceğini söyledi. Kurul, 29 Mart'ta Padişah'la görüşmüş, Vahdettin bunun üzerine İçişleri Bakanı Ebubekir Hazım Bey'i çağırarak durum hakkında bilgi almış, kurulu da Hükümet'e göndermişti. 3 Nisan'da Hükümet, Biga'ya bir öğüt kurulu göndermişti. (**İkdam:** 7)

5. Ermeniler, Antep'te Kürtlerin oturduğu mahalleyi işgal ettiler. Kılıç Ali Fransızları yalnız bırakmak için Ermenilere tarafsızlık teklif ettiyse de taktiğinde başarıya ulaşamadı. (**Abadi:** 36; **Uzel:** 34)

6. Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı d'Esperey dördüncü defa Edirne'de. Karaağaç İstasyonu'nda Cafer Tayyar Bey ve Trakya Merkez Kurulu ile görüşen general, "Her taraftan kuşatılmış durumdasınız. Savunmaya gücünüz yetmez, direnmeye yeltenmeyin, Padişah'ın emirlerine boyun eğin" dedi. Cafer Tayyar Bey "Doğu Trakya'yı Yunanlılara bırakmayacağız. Türk tarihi burada kapanacaksa, savunularak, şerefle kapansın" cevabını verdi. d'Esperey, Merkez Kurulu'ndan, Fransız mandasını istediklerini belirten bir tutanak istedi. Kurul durumu telgrafla Mustafa Kemal'e bildirdi ve gelen cevap üzerine d'Esperey'in isteğini geri çevirdi. (**Bıyıklıoğlu 2:** 223, 230)

1920 - NİSAN

7. **Yenigün**'ün imzasız başyazısında Ferit Paşa'nın ilk iş olarak, Padişah fermanı gereğince bastırma hareketine girişeceği belirtilerek "Cenabıhak hakkımızda hayırlısını ihsan buyursun" deniyor (yer yer sansürlü). **Alemdar**'da R. Cevat: Son kurtuluş tecrübesi: Damat Ferit Paşa, önce eşkıyayı temizleyecek. Bu, bütün milletin kalbinde ona karşı güveni daha da kuvvetlendirecektir. İtilaf Devletleri'yle daha samimi bağlar kuracaktır. **İleri:** Damat Ferit Paşa büyük kabinesini teşkil etti. **Vakit:** Dördüncü Damat Ferit Paşa Kabinesi. Hatt-ı Hümayun: Milleyet namı altında ika edilen iğtişaşat tertip ve teşvikçileri hakkında kanun hükümlerinin yerine getirilmesi ve aldatılmış olarak bu kıyama katılanlar hakkında genel af ve büyük İtilaf Devletleri'yle samimî ilişkiler...) —Evkaf Bakanı Hüseyin Rıfat ve Bayındırlık Bakanı Cemil Paşaların demeci: Hükümet Hatt-ı Hümayun dairesinde hareket edecektir. **Akşam:** Murahhaslarımız ay sonunda gidiyor. —Yeni Hükümet'in basında nasıl karşılandığı. **İkdam:** Ferit Paşa Kabinesi.

7 - ÇARŞAMBA

1. Adana'ya bağlı Haçin (Saimbeyli) şehrini Ermenilerden almak için Kuvayı Milliye'nin gece yarısından başlayarak giriştiği hareket başarıya ulaşamadı. Top atışlarıyla bazı evler tahrip edildi. Ermeni siperleri ele geçirilemedi. Cephanesi azalan Türkler geri çekildi. Haçin'de 4.800 hane var. Bunların ancak 100'ünde Türkler oturuyor. 25 - 30.000 nüfuslu bu şehrin Ermeni halkı, Osmanlı yönetimine karşı 1890, 1892, 1895, 1901, 1904 ve 1905'te olmak üzere 6 kez ayaklanmıştı. Türklerin saldırısı 11 ve 18 Mayıs, 13 Temmuz günlerinde tekrarlanacak, Ermeniler 6/7 Temmuz'da karşı saldırıya geçecekler ve Türk kuvvetlerini dağıtacaklar, 23 Eylül'de Obruk yönünden yaptıkları ikinci bir saldırı ile Türkleri yeniden dağıtacaklar, Haçin ancak 15-16 Ekim gecesi yapılan bir saldırı ile ele geçirilebilecektir. (**TİH** IV: 102, 191; **Saral:** 104; **Dalkır:** 106)

2. Antep'te çarpışmalar devam ediyor. Kılıç Ali, yeniden Antep'e geldi. (**Uzel:** 34; **Lohanizade:** 57; **Ünler:** 51 "Genel bir saldırıya geçecek kuvveti toplamak amacıyla Oğuzeli'ne gitti. 8'de döndü".) ★ Urfa'daki Ermeni topluluğu, yiyeceklerinin tükendiğini bildirerek Türklerden erzak istedi. Türkler, verdikleri cevapta kendi yiyeceklerinin de olmadığını, Fransızlar çekilip gitmedikçe bu durumun devam edeceğini bildirdiler. Bunun üzerine Ermeniler, Fransızlarla görüştüler. (**Ali Saip:** 231) ★ Fransız kuvvetleri, kuşatılmalarından 28 gün sonra İslahiye güneyindeki Meydanıekbez'de Türk çemberini yarmayı başardılar (**Véou:** 306. "Türkler, buradaki rahibi çarmıha gerdiler ve yaktılar!"). ★ Millî Kuvvetler, Fransızların elindeki Kelebek Karakolu'nu işgal etti. Böylece Fransızların elinde Toroslarda yalnız Belemedik ve Pozantı Karakolları kaldı. Belemedik de 10 Nisan'da alınacak. (**Ener 2:** 67)

1920 - NİSAN

3. 56. Tümen Kumandanı Bekir Sami Bey, tabur komutanına, askerler arasındaki firarları önlemek için, emirlere uymayanların idam edilmeleri emrini verdi (**Selçuk:** 179).

4. Büyükelçi Galip Kemali Bey'in Roma'dan parlamentolara ve İtalyan parlamenterlerine, İstanbul'un işgali üzerine çağrısı: Medenî milletlerden istimdat! (**Söylemezoğlu:** 189) ★ 13 Ocak'ta yokluğunda idam cezasına çarptırılan Bahattin Şakir Bey'in Berlin'den Cavit Bey'e ilk mektubu (**Tanin:** 15.3.1945).

5. Robeck'ten Curzon'a: İstanbul'un işgali, Mustafa Kemal'e karşı olan gruplara cesaret verdi. Erzurum, Van ve Bitlis'in Ermenistan'a verilmesi felaket olmaz. Ermenistan ve Kürdistan için önerilen Avrupa gözetimi pratik bir çözüm olabilir. (**Şimşir II:** 17)

6. Azerbaycan Başkanı Usubekov'un İngiliz diplomatı Luce'a demeci: Halil ve Nuri Paşalar burada millî kahraman olarak takdir olunuyorlar (**Jaeschke 1:** 97).

7. **Alemdar:** Yeni bakanlar iş başında. —Ahmet Anzavur Bey'in şimdiye kadar gösterdiği gayret ve kahramanlık, gelecekte görülecek kıymetli hizmetlerine de bir delildir. —El-aman Kuvayı Milliye'den. Asker de topluyorlar, vergi de alıyorlar. Halk Kuvayı Milliye ile beraber değildir. **Yenigün:** Yeni kabine erkânı hakkında malumat (Fransızca İstanbul Gazetesi'nden). —Sabık Rus Gönüllü Ordusu Başkumandanı General Denikin şehrimizde (5'te geldi). **İzmir'e Doğru'**da, Le Temps'ın Trakya, İzmir, İstanbul ve Kürdistan'ın Türkiye'ye bırakılmasını isteyen yayını. Mustafa Necati: Cihan hakikate yaklaşıyor. **İkdam:** Amele işsiz, fabrikalar amelesiz. —Alman ihtilali nasıl başladı? **Karagöz'**de karikatür. Doktor kılığında Damat Ferit'in Karagöz'ü ziyareti: "—Aman Karagöz, dördüncü defadır geliyorum, seni hâlâ yatakta görüyorum. Ne uzun hastalık bu a canım. —Halimi görüyorsun ya. Gün günden ıstırabım artıyor. Bari bu defa bana iyi bir şifa bul da şu hastalığı ameliyatsız, tehlikesiz atlatalım".

8 - PERŞEMBE

1. Ankara, direnme gücünü araştırıyor. Mustafa Kemal kolordulardan savaşçı insan sayısının, silah, cephane, mühimmat mevcutlarının ve Kuvayı Milliye teşkilatı elindeki kuvvetler de içinde olmak üzere, bütün savunma gücünün her cumartesi bildirilmesini istedi. Başka bir genelgesinde Mustafa Kemal, asker, para, ulaştırma, giyecek ve yiyecek kaynaklarını sordu. "Kendi yağımızla kavrulacağımıza göre malî imkânlar nelerdir?" dedi. (**TİH** VII: 47, 48; **HTVD** 13 ves. 351, 352)

2. Adapazarı ayaklanması. İstanbul'dan idare edilen bazı kişiler millî hareket aleyhinde gösteriler yaptılar. Telgraf telleri kesildi. Bölgede asıl büyük ayaklan-

1920 - NİSAN

ma 13 Nisan'da Düzce'de başlayacak ve bütün yöreyi saracaktır. (**Söylev** I: 311)

3. Mustafa Kemal'in genelgeleri: 1) Vatan hainliği açık olan düşman süngüleriyle görevlendirilmiş Damat Ferit'i ve hükümetini hiç bir biçimde tanımayacağız. İstanbul'un işgalinden beri, Anadolu'da milletimiz, hiç bir parti ve dernek farkı gözetmeksizin birlik içindedir. (**ATTB:** 285). 2) Halkın iç ve dış doğru haberlerle aydınlatılması için yetkili kişiler yönetiminde Anadolu Ajansı'nı kurduk. Verdiği haberleri bucak ve köylere kadar yayınız. (**HTVD** 19, ves. 470; **Baykal** 3: 17) ★ Mustafa Kemal, Karabekir'den mebus olmasını istedi. Yazısında, Doğu'da seçim bitmişse onu Batı'dan seçtireceklerini belirtti. Karabekir, Doğu'dan aday olmayı uygun görmeyecek, bunun üzerine Edirne, Aydın, Balıkesir ve Muğla'dan mebus seçilecek, kendisi bunlardan Edirne'yi tercih edecek ancak Meclis'e katılmayacak, süresiz izinli sayılacaktır. (**Karabekir** 1: 572)

4. Damat Ferit Hükümeti, ilk işlerinden biri olarak Anzavur Ahmet'e paşalık unvanını verdi ve onu Balıkesir Mutasarrıflığı'na tayin etti. Anzavur 15 Haziran 1919'da İkinci Damat Ferit Hükümeti tarafından İzmit Mutasarrıflığı'ndan Balıkesir Mutasarrıflığı'na nakledilmiş ancak görevine başlayamamış, 21 Eylül'de Kuvayı Milliye aleyhine ayaklanmıştı. Mustafa Kemal 12 Nisan'da verdiği bir emirde onun mahvedilmesini isteyecektir. (**Alemdar:** 8, 10; **Vakit, PS:** 9; **İğdemir** 3: 89)

5. Gönen ilçesi Kaymakam Vekili Kadı Seyit, Osman Remzi ve diğer daire müdürleri, İçişleri Bakanlığı'na gönderdikleri yazıda, Kuvayı Milliye'nin halka zulmettiğini, soygunculuk ve yağma yaptığını ileri sürdüler. Bazı köyler halkının dağlarda çırılçıplak ve aç kaldığını bildirerek Hükümet'ten bir buçuk milyon lira yardım istediler. (**Gökbilgin** II: 398)

6. Damat Ferit, İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'le görüştü. Anadolu Harekâtı'na karşı Anzavur'dan başka İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri, Harput taraflarına da bazı kişilerin sevkedileceğini, paşalığa yükselttikleri Anzavur için İngilizlerden silah, milliyetçiler aleyhine yayımlanacak ferman ve fetvaları Anadolu'ya dağıtmak için uçak istedi. Padişah'ın çevresindeki bazı kişilerin uzaklaştırılmaları gereğinden söz etti. İngilizlerin onaylayacağı bir biçimde çalışmaya söz verdi. Yüksek komiser, silah isteğini General Milne'e ulaştıracağını, istenilen uçakların durumunu incelettireceğini, Anadolu'ya gizli ajanlar gönderilmesine yardım etmeyi vaat etti. Padişah'ın çevresindeki bazı kişileri uzaklaştırmanın çok ileri gitmek olacağını söyledi. Damat Ferit, Ayyıldız Cemiyeti'nin üyelerine karşı ortaklaşa tedbirler almak üzere bu kimselerin adlarını gizlice yüksek komisere bildireceğini de söyledi. (**Şimşir** II: 26; **Sonyel:** 212; **Kürkçüoğlu:** 70. **Jaeschke** 1: 97'de ve **Baytok** 100'de böyle bir görüşmenin 7'de yapıldığı kayıtlıdır)

1920 - NİSAN

7. Fransız kuvvetleri, Toros'ların Belemedik yöresinde bazı köylere baskın yaptı. 12 Nisan sabahına kadar ciddî bir karşı koyma ile karşılaşmayacak olan Fransızlar, sonunda birçok silah ve cephane bırakarak Mersin'e çekilmek zorunda kalacaklardır. (**Dalkır:** 157; **Arıkoğlu:** 113) ★ Fransızlar, Adana şehrinde, kahve, gazino gibi yerlerin güneşin batışıyla kapanmasını, saat 20'den sonra evlerde ışık yakılmamasını emrettiler. Adana'da bir süredir Ermenilerle Türkler arasında karşılıklı öldürmeler oluyordu. Son olarak bir Türk'ün cenazesi kaldırılmıştı. (**Ener:** 73; **Ener 2:** 126)

8. Urfa'daki Fransız işgal komutanı, mutasarrıfa gönderdiği yazıda, bazı şartlarla şehri boşaltabileceklerini bildirdi. Fransızlar, şu şartlar yerine getirilirse çekilecekler: Fransızların silahlarını yanlarında götürmeleri, Ermenilerle Amerikalıların can güvenliklerinin sağlanması, Fransız esirlerin geri verilmesi, 10 Urfalının Cerablus'a kadar Fransızlara rehin verilmesi. Urfa'daki Ermeniler dün, açlık çektiklerini bildirerek Türklerden yiyecek istemişler, kendilerine Fransız işgalinin kalkmasına kadar bu durumun devam edeceği cevabı verilmiş, bunun üzerine Ermeniler Fransızlarla görüşmüşlerdi. Fransızlar, 6.000'den fazla Ermeni'nin açlıktan ölmemesi için çekilme kararı almış bulunuyorlar. Yarın bu konuda anlaşmaya varılacak, ancak hiç bir Urfalının rehin olmayı kabul etmemesi üzerine onların yerine refakatçı Türk jandarması verilmesinde anlaşmaya varılacaktır. Fransızlar 10/11 gecesi şehri boşaltacaklardır. (**Ali Saip:** 233; **Mümtaz:** 12; **TİH** IV: 115; **Şapolyo 2:** 180)

9. Temsil Kurulu üyesi Bekir Sami Bey'le Hamdullah Suphi Bey Ankara'ya geldiler. Ankara Hükümeti'nde Bekir Sami Bey Dışişleri, Hamdullah Suphi Bey Eğitim bakanlığı görevlerini alacaklardır. (**ATTB:** 290; **Tarih** IV: 54; **Baykal 3:** 17) ★ Harbiye eski Bakanı Fevzi Paşa, İstanbul'dan Ankara'ya hareket etti (**Külçe:** 148. Krş. 17).

10. Karabekir'in tespit ve ilan ettiği Moskova telsiz telgrafı özeti: Dünya yangını başlamıştır. Bütün Anadolu, İstanbul'un işgaline karşı ayaklanmıştır. Fransız işçileri 1 Mayıs genel grevine hazırlanıyor... (**Karabekir 1:** 570) **İradei Milliye:** Elbet de istiklalimizi kurtaracağız. **Öğüt:** Konya dün, vaziyet ve ahval hakkında en selahiyattar ricali dinledi. **Peyamı Sabah'**ta A. Kemal: Vatanını samimi sevenler, Damat Ferit Hükümeti etrafında toplanmalıdır. **Alemdar:** İzmit ve havalisinde Kuvayı Gayri Milliye'ye karşı savaşan ve son zamanlarda tevkif edilmişken tahliye olunan Bekir Sıtkı Bey. **İleri:** Biga Heyeti Babıâli'de. **Vakit:** Eski Rus Gönüllü Ordusu Başkumandanı General Denikin (5'te) şehrimize gelmiş ve kumandanlıktan istifa etmiştir. Güney Rusya'daki kuvvetlerin kumandanlığına General Wrangel tayin edilmiştir. **Yenigün'**de gazeteciliğin zorlaştığı anlatılıyor: Bazen hür olduk, fakat bazen çok müşkül vaziyetlerde kaldık, sesimizi çıkaramaz olduk. Mesela ... bilhassa... —Mukadderatımız meselesi. Londa'da son içtimalar. **Diken:** "—Yeni kabine hakkında ne

1920 - NİSAN

düşünüyorsun? —Ne düşüneceğim! Ağalarım gitti, paşalarım geldi" —Fırıldak Gazetesi, Mesleği: Giden ağam, gelen paşam.

9 - CUMA

1. Mustafa Kemal, Yüzbaşı Selahattin'in şikâyeti üzerine, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın tutuklanarak Ankara'ya gönderilmesini, buna engel olduğu takdirde Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'in de tutuklanmasını istedi. Bu konuda gerekli emri telgraf başında 56. Tümen Komutanlığı Yaveri Selahattin Bey'e veren Mustafa Kemal, Yusuf İzzet Paşa'yı da siyasî ve askerî görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya çağırdı. Yusuf İzzet Paşa, İstanbul'un işgalinden sonra Fevzi Paşa tarafından Anadolu'da kendisinden emir alınacak en kıdemli subay olarak görevlendirmiş, o da bu konudaki emirleri genelgeler halinde kolordulara bildirmişti. Paşa, yarın gönülsüzce Ankara'ya gitmeye razı olacak, burada, Albay Fahrettin Bey gibi ikna edilecek ve görevi başına gönderilecektir. (**ATTB:** 288, 289; **Cebesoy 1:** 346; **Selçuk:** 180)
2. Fransızlarla Urfalılar, Urfa'nın boşaltılmasında anlaştılar. Ancak, hiç bir Urfalı, Fransızlarla birlikte rehin olarak gitmeyi kabul etmedi. Onun yerine, Fransızlara refakatçı jandarma verilmesi kararlaştırıldı. Fransızlar, 6.000'den fazla Ermeninin açlıktan ölmemesi için kabul ettikleri çekilmeyi yarın gece (10/11) gerçekleştireceklerdir. (**TİH** IV: 115; **Véou:** 258) ★ Kuvayı Milliye, Pozantı'yı kuşattı (**Dalkır:** 137).
3. Dün Adapazarı'nda olaylar çıkaran isyancılar, Çatalköprü ve Mudurnu köprülerini tahrip ettiler. ★ Anzavur kuvvetleri Edincik'i işgal etti (**Özer:** 87).
4. İstanbul'da bulunan yabancı eğitim, yardım, ticaret ve kilise örgütleri, anketler yaparak çeşitli veriler elde etmek üzere bir araştırma örgütü kurdular (Araştırmanın bazı sonuçları için bkz. **Çavdar:** 121 vd.).
5. **Yenigün:** San Remo Konferansı. —Amerika ve Türkiye'de manda meselesi. —Fransızlar, Alman şehirlerini işgale devam ediyor. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Ciddî bir hükümet, vazifeşinas bir zabıta, Kuvayı Milliye denen o serserilerin hakkından gelir. Bu meseleyi kökünden kurutmak için elde edilecek ipin ucu Avrupa'dadır. **Alemdar:** Yeni hükümet ve beklenilen icraat (Kuvayı Milliye'ye aldananlar affedilebilir ama başlarını gereken cezaya çarptırmak gerekir.) Meclis-i Mebusan toplanacakmış. Bunu da okuduk! **İleri:** Almanya'nın işgal edilen yerlerinde General Dogurt'un halka yayımladığı bildiri. Taşkent'te "Komünist" **Tan** Dergisi'nin ilk sayısı.

10 - CUMARTESİ

1. Hükümet'in Ankara'ya karşı saldırısı şiddetlendi. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah imzasıyla bugün yayımlanan ve gazetelere verilen fetvada Kuvayı Milliye mensuplarının kâfir ve öldürülmelerinin farz olduğu ilan edildi. Fetvada

1920 - NİSAN

şöyle denildi: Bazı şerir şahıslar aralarında birleşip kendilerine reisler seçerek Padişah'ın sadık tebasını hileler ve tezvirler ile kandırıyor, ahaliden asker toplamaya kalkışıyor; bir takım salma ve vergiler kesip çeşitli baskı ve işkencelerle halkın mallarını yağmalıyor. Memleketin bazı köylerine ve bölgelerine hücum ederek tahrip ve yerle bir ediyor, nice masum kimseleri katlediyor. Bu şakilerin katledilmeleri ve gerekirse kitle halinde öldürülmeleri meşru ve farz olur. Bunlara karşı çarpışmak vaciptir. Kaçınanlar günahkâr ve asî olur. Şakileri öldürenler gazi olurlar. (**TV:** 3824; **Tas. Ef, YG, İleri, Vakit, PS, İkdam:** 11: **Uzel:** 69; **İğdemir 3:** 53; **TİH** VI (1974): 323)

2. Damat Ferit, Anadolu Hareketi aleyhinde bir bildiri yayımladı: Kuvayı Milliye denen teşkilat, hem Anadolu'yu korkunç bir istila tehdidine ve hem de devletin başını gövdesinden ayırmaya sebep oluyor. ★ Başbakan'ın demeci: Millî teşkilat yapıyoruz diyen bozguncular Amerika ve Avrupa'yı aleyhimize çevirdiler, İstanbul'un işgaline sebep oldular. Bunları tepelemekte tereddüt etmeyeceğiz. (**TV:** 3824; **İkdam, Tas.Ef, YG, Alemdar, İleri, Vakit, PS:** 11; **Uzel:** 71; **Goloğlu 3:** 316)

3. Fransızlar Urfa'yı boşaltmaya hazırlanıyor. Fransız kuvvetleri gece yarısından sonra şehri terkedecekler (**Ali Saip:** 236). ★ Kuvayı Milliye, dün kuşattığı Pozantı'da Fransızlara teslim ol çağrısı yaptı (**TİH** IV: 140; **Öğüt:** 15; **Dalkır:** 137). ★ Mersin ve Tarsus Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı Emin Aslan Bey, Temsil Kurulu'ndan acele 500 silah ve bir dağ topu istedi. Cevap: 15: İlerde gereği olursa gönderilecek. Şimdilik mevcutla idare buyurunuz. (**HTVD** 14, ves. 357, 361) ★ Toroslar'da Belemedik Bucağı Fransızlardan kurtarıldı. Fransız komutan Menil'in eşi de içinde olmak üzere 11 esir alındı. 70 çuval un, 3 lokomotif, 30 vagon ve diğer bazı şeyler ele geçirildi. Kuvayı Milliye'nin mevcudu silahlı ve silahsız olmak üzere 1.000 kişi. (**Ener 2:** 67)

4. Celalettin Arif Bey bir bildiri yayımlayarak başkanı olduğu son Osmanlı Meclisi'nin mebuslarını Ankara'ya çağırdı (**HM:** 10; **Nadi:** 307; **Nadi 3:** 108).

5. Mustafa Kemal, 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e, Konya'dan mebus seçilmesini uygun gördüklerini bildirdi. 13'te Mersin'den seçilecek. (**Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları:** 13)

6. 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Mustafa Kemal'in dünkü emri ve kendisine uygun çağrı üzerine gönülsüzce Bursa'dan Ankara'ya hareket etti (**Selçuk:** 183; **Cebesoy 1:** 349).

7. Karabekir tarafından Halil Paşa'ya gönderilmiş olan kurye, gece (9/10) Trabzon'a döndü ve Türk Komünist Fırkası imzalı raporu getirdi. Raporda, Azerbaycan'da devrimin çok yakın olduğu, mahallî komünistlerin Ermeni saldırısını önlemek için Türk ordusunun müdahalesini arzuladıkları belirtildi. 3.

1920 - NİSAN

Tümen Komutanı Rüştü Bey'in Karabekir'e aktardığı rapora göre, Azerbaycan'daki Türkler iki grup halinde çalışıyor ve Bolşeviklerle işbirliği yapıyorlar. Verilen adlar arasında Halil Paşa, Küçük Talat, Baha Sait, Komiser Tahsin, Dr. Fuat, Süleyman, Salih Zeki... var. Tümen Komutanı, bir başka raporu da Temsil Kurulu'na bildirilmesi isteğiyle 15. Kolordu Komutanlığı'na aktardı. (**Karabekir 1:** 573)

8. Göç ettirme ve öldürme (tehcir ve taktil) davalarına bakmakta olan İstanbul'daki Divan-ı Harb-i Örfî Başkanlığı'na Bursa eski Valisi (Nemrut) Mustafa Paşa atandı. Mustafa Paşa, Ermenice bir gazeteye verdiği demeçten ötürü daha önce divanıharpte yargılanmıştı. (**TV:** 3829)

9. Müttefiklerin Londra Konferansı, bundan sonraki toplantılarının San Remo'da yapılmasını kararlaştırarak dağıldı. Konferans, Türkiye barışının şartlarını görüşmek üzere 12 Şubat'ta toplanmıştı. (**Baytok:** 105 krş. 12.3)

10. Hint Müslümanlarının temsilcileri olan Mevlana Mehmet Ali Han ve yanındakiler, Roma'ya geldiler. Hintliler, Papa XV. Benoit'ten, Türk ve İslamlara reva görülen zulme müdahale etmesini istediler. Papa, Asya'da ve Müslümanların yaşadığı diğer yerlerde İngiliz-Fransız zulmüne karşı gelişen hareketleri meşru savunma olarak gördüğünü söyledi. (**Mısırlıoğlu 2:** 376)

11. **Hakimiyeti Milliye:** İstanbul'da İngiliz oyunları: Ferit Paşa ancak vatan ve milletimizin mahvolmasıyla teselli bulabilecek bir alçaktır. —Olağanüstü Millet Meclisi Ankara'da toplanacak. Ankara sancağından mebus seçilenler: Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Kınacızade Şakir, Hacı Mustafa, Şeyhzade Şemsettin Beyler. —Anadolu Ajansı: **Öğüt:** Sevgili padişahımızın ve Halifemizin doğduğu gün bu gündür. Tebrik merasimi vilayette yapılacak. **İkdam'**ın başmakalesi sansürce çıkarılmış. —Memleketimizde Amerikan yardım heyetleri. **Tasviri Efkâr:** Almanya'da iç mücadele. Frankfurt'ta galeyan ve çarpışmalar. **Alemdar:** Pek uygun bir tevcih: Bu kere uhdesine mirimiranlık rütbesi verilen ve Karesi Mutasarrıflığı'na tayin edilen Ahmet Anzavur Paşa (resmi). **İleri:** İrlanda muhtariyeti ile ilgili tasarı Avam Kamarası'nda. —General Townshend'in hatıraları. **Karagöz,** iç barış ve yumuşama istiyor. Barışıp koklaşarak herkese örnek olmak isteyen Karagöz'le Hacivat.

11 - PAZAR

1. Padişah'ın Anadolu hareketi aleyhindeki fermanı yeniden yayımlandı. Padişah'a göre siyasî durum düzelmeye giderken, ayaklananlar durumu büsbütün bozuyor. Bunlar hakkında gereken yapılacağını bildiren Padişah, bütün milleti saltanatı çevresinde toplanmaya çağırıyor. Padişah 4 ay içinde seçimler yapılıp yeniden toplanacağını belirterek Mebuslar Meclisi'ni kapattığını da bildirdi. Böylece Anadolu'da Meclis'in açılmasını da önlemeye çalışıyor. Mebus-

1920 - NİSAN

lar Meclisi 18 Mart'ta çalışmalarını tatil etmişti. (**TV:** 3824, 3826; **Vakit, PS, İkdam, YG, Alemdar:** 11; **MN** 1922: 172; **Tas. Ef.** 13)

2. Urfa ve çevresi halkı sevinç içinde. 500 kişilik Fransız kuvveti gece yarısından başlayarak Urfa'yı terk etti. 10 Türk jandarmasının refakatinde şehirden ayrılan Fransızlara Suruç yolunda Kürtler tarafından baskın yapıldı. Çarpışmalara refakatçı jandarmalar da katıldı. Hemen bütün subaylarıyla birlikte 250 Fransız askeri öldürüldü. Aşiretler, Fransızların mallarını yağmaladılar. Fransızlar, İngilizlerin çekilmesi üzerine Urfa'yı 30 Ekim 1919'da işgal etmişlerdi. (**TİH** IV: 115; **Ali Saip:** 240; **Mümtaz:** 12; **Véou:** 260; **Andrea:** 15; **Şapolyo 2:** 180) ★ Fransızlar, 4 Nisan'dan beri Türklerin çemberinde bulunan Pozantı'ya yardım için Kavaklıhan'a saldırdılar (**Ener:** 47; **Ener 2:** 93). ★ Güney ve Güneydoğu'da Fransızlara karşı hareketin şiddetlendirilmesi emri kolordulara bildirildi (**Mümtaz:** 9).

3. Mustafa Kemal, 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey'e Balıkesir'de, 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e Bursa'da, bütün sivil, asker ve Kuvayı Milliye'nin emir ve kumandasını verdi. Bu albaylara, millî birliği bozacak mülkî ve askerî memurlar hakkında hapis ve idam gibi her türlü tedbiri alma yetkisi de verildi. (**HTVD** 82, belge 1799, 12 tarihli genelge; **Albayrak:** 15, tarihsiz genelge. krş. 3 Nisan)

4. Mustafa Kemal, Karabekir'e Bolşeviklerle bir an önce ilişki kurmak gerektiğini bildirerek bu konuda alınan tedbirlerin bir sonuca ulaşıp ulaşmadığını sordu. Karabekir'in cevabı 13'te (**Karabekir 1:** 583; **ATTB:** 291) ★ Trabzon'dan 3. Tümen Komutanı Rüştü Bey, 15. Kolordu Kumandanlığı'na, Baha Sait Bey'in 7. Alay Kumandanı Rıza Bey'e gönderdiği 8 tarihli mektubu bildirdi. Baha Sait Bey mektubunda, Mustafa Kemal'in bir an önce Moskova'ya bir delege kurulu göndermesini istiyor, adam bulmakta güçlük çekiyorlarsa Küçük Talat Bey'le kendisinin bu iş için hazır olduklarını belirtiyor. Mektuba göre "Kırmızı ordu"nun Kafkaslardaki geleceği Baha Sait'e bağlanmış durumda! Halil Paşa ise Karabağ'da Ermenilere karşı kuvvet topluyor. Halil Paşa, hain gibi, Azerbaycan Hükümeti ve İngiliz yanlısı oldu. Dr. Fuat, bundan böyle kişilerle değil Türk Komünist Partisi ile yazışma yapılmasını da istedi, yakında yardım gönderileceğini bildirdi. (**Karabekir 1:** 579)

5. Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiseri'ne yeniden başvurdu. Anzavur'un birçok başarılar kazandığını, onun Bandırma'yı işgal etmesinin Hükümet'in elinde bir silah olduğunu bildirdi. Bu hareketin örgütlendirilmesinde İtilaf Devletleri'nin Hükümet'e ne ölçüde destek olabileceğini sordu. Robeck, "durumunuzu sempati ile karşılıyorum, bizden her türlü yardımı beklemekte haklısınız" dedi. Damat Ferit Paşa, 8 Nisan'da da Robeck'i ziyaret ederek Mustafa Kemal hareketine karşı İngilizlerden yardım istemişti. (**Ulubelen:** 272; **Sonyel:** 212)

1920 - NİSAN

6. Curzon'dan, Tiflis'teki temsilci Wardrop'a: Bogos Nubar Paşa ve Aharonian beni ziyaret etti. Kendilerini aptalca hareketlerinden dolayı azarladım. Türkleri öldürmeleri için verdiğimiz silahların Azerbaycanlılara karşı kullanılmasının aptallığını anlattım... (**Ulubelen:** 254)

7. İstanbul basınında Padişah'ın Anadolu hareketi aleyhindeki iradesi, aynı konuda Hükümet açıklaması ve Dürrizade Abdullah'ın fetvası. **Alemdar:** Doğum yıldönümü. Mühim bir tarihî devrimizi açan sevgili Hakan ve Halifemiz Sultan Mehmet Vahdettin Han Hazretleri; tarihimizde bir özel devir açacak teşebbüsün cesur ve azimkâr serdarı Sadrazam Damat Ferit Paşa Hazretleri (resimleri). —Milletin hayatı ile oynanamaz. **Peyamı Sabah**'ta A. Kemal: Yalancı milliyet dâvâsı şeriata aykırıdır. **İleri:** Sulhümüz hafta sonuna hazır olacak. **Öğüt:** Dünya yangını başlamış (8 tarihli Moskova telsizi tebliğinin özeti). **İzmir'e Doğru:** Tebdil-i hükümet.

12 - PAZARTESİ

1. Hükümet'in kararı ve Padişah'ın dünkü iradesi üzerine İstanbul muhafızı ve Polis müdürü, Mebuslar Meclisi'ne giderek içerde çalışmakta olan İkinci Başkan Abdülaziz Mecdi'yi, 10-15 kadar mebusu ve memurları dışarı çıkardılar, binayı kilitlediler. Mebuslar Meclisi 18 Mart'ta, güvenlik içinde çalışacağı bir zamana kadar çalışmalarını durdurmuş, Padişah da dün Meclis'i kapattığını ilan etmişti. (**Akşam:** 12; **Vakit, Tas. Ef, İleri:** 13; **Alemdar:** 13 "Mebusan layık olduğu akibete uğradı")

2. Mustafa Kemal, Anzavur üzerine yapılacak harekât hakkında ilgililere bir talimat gönderdi. Talimatta, kumandanların bulundukları yere hakim olması gerektiği anlatılarak milletini birbirine kırdırma amacındaki Anzavur, Gâvur İmam gibi "fesat başlarını" her araç ile imhaya çalışmak gerektiği bildirildi. (**Albayrak:** 15; **ATTB:** 292; **HTVD** 13, ves. 353; 82 belge 1798)

3. Tarsus-Pozantı yolu üzerindeki Kavaklıhan'da üç gündür devam eden çarpışmaların sonunda Türk kuvvetleri, on misli üstün Fransız kuvvetlerini Tarsus'a çekilmeye mecbur bıraktı (**Ener:** 47; **Saral:** 70; **TİH** IV: 141; **Dalkır:** 138; **Efe:** 53; **Arıklıoğlu:** 113). ★ Bir Fransız uçağı Urfa üzerinde uçtu. Fransız mevzilerinin boşaltılmış olduğunu görünce geri döndü. (**Ali Saip:** 253) ★ Kılıç Ali'nin kumandasındaki Kuvayı Milliye, Antep'e 10 km. kala Fransız kolunu karşıladıysa da harekât ertelendi (**İHH:** 21). ★ Kılıç Ali, Urfa Kuvayı Milliye Komutanı Ali Saip Bey'e gönderdiği telgrafta, Urfa'nın kurtuluşundan duydukları sevinci bildirdi (**Véou:** 264). ★ Fransız işgal komutanı Adana'da, Ermeni, Asurî, Keldanî ve Rumlardan gönüllü müfrezeler kurulmasına izin verdi (**Ener:** 74; **Ener 2:** 126).

1920 - NİSAN

4. 56. Tümen Kumandanı Albay Bekir Sami Bey, Bursa'dan Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, İstanbul'un fetvasına karşı bir fetva çıkarılmasını önerdi. (Bkz. 16, Börekçi fetvası) Bursa ve Balıkesir bölgesinde durumun vahim olduğunu, subaylara ve aydınlara hunharca davranıldığını bildirdi, iki bin kişilik bir kuvvet gönderilmesini istedi. Mustafa Kemal de Bekir Sami Bey'e İstanbul'dan gelen basının askerî kontrole alınmasını emretti. (**HTVD** 19, ves. 472, 473)

5. Bursa'nın güvenliğini sağlamak için gönderilen bir tabur, erlerden birkaçının havaya ateş açması sonucu "çil yavrusu gibi" dağıldı. Taburu bir daha toplamak mümkün olmayacak. (**Özkul:** 4)

6. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Ermenilere Batum yoluyla silah gönderileceğini bildirdi. Wardrop'a da böyle bir haberin resmen yalanlanmasını emretti. (**Ulubelen:** 254)

7. Anadolu Ajansı, ilk haber bültenini yayımlayarak kuruluş sebebini açıkladı. Verdiği haberlerin mümkün olduğu kadar çok kişi tarafından okunması için bunların telgrafhane kapılarında siyah çuhalara asılmasını, köylere kadar ulaştırılmasını istedi. (**Karabekir 1:** 582)

8. **Akşam:** Meclis-i Mebusan fesholundu. **Albayrak'**ta Müştak Sıtkı: Suriye için. —Kürtlerin sadakati. **Alemdar:** Tarih tekerrürden ibarettir. Dördüncü Murat da, bir elinde fetva, diğerinde kılıç onları böyle tepelemişti. Bu din ve devlet düşmanları böyle tepelenir (R.Cevat). —Anadolu, Mustafa Kemal zorbasıyla mücadele ediyor (19 Mart tarihli Ferda'dan). **Yenigün:** Millet Katilleri: Siyasetten bahsedeceğimizi zannetmeyiniz... Gerçi pek mühim siyasî mevzular da var. Fakat okuyucular bu hadiseleri kendi kendilerine tetkik ve muhakeme etmeyi tercih ediyorlar. Çünkü onlar daha müsait vaziyettedirler. Bizim muhakemelerimizin ekserisi artık bir kıymeti haiz değildir. (Yazı imalı bir dille "hastalık" lardan söz ediyor. İkinci yıl 380. sayısında olan gazetenin İstanbul'da son sayısı. 9 Ağustos 1920'de Ankara'da "Anadolu'da Yenigün" adıyla yayımlanmaya başlayacaktır.) **İradei Milliye:** Olağanüstü Millî Meclis. —Müdafaa uğrunda ölmek, yaşamanın en yüce mertebesidir. **Öğüt:** Hain Damat. —General Denikin İstanbul'da. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Sulha doğru. **İkdam:** Yarın, dünden daha fecî olacaktır.

13 - SALI

1. Birinci Düzce ayaklanması... 4.000 kişilik karşı devrim ordusu Düzce'ye girdi. Bazı subaylar öldürüldü. İstanbul'dan yapılan kışkırtmalarla başlayan ve bir buçuk ay kadar sürecek olan ayaklanma, Meclisin açıldığı buhranlı günlerde Ankara Hükümeti'ni bir hayli uğraştıracak ve 31 Ağustos 'ta bastırılabilecektir. (**Söylev** II: 328; **Cebesoy 1:** 350; **TİH** VI: 42; **Apak:** 115; **Şehidoğlu:** 32; **Esengin:** 83; **Özkök:** 247)

1920 - NİSAN

2. İstanbul'un 11 tarihli fetvasına karşı Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Edirne Merkez Kurulu bir bildiri yayımlayarak, İstanbul fetvasında ileri sürülen suçların işlenmemiş olduğunu, fetvanın zor altında yazdırıldığını savundu. Bildiride "Zulüm gören Müslümanlar birleşerek Kuvayı Milliye'yi meydana getirdiler. Yaşayan bir millet olduğumuzu ispata çalışalım" dendi. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah imzasıyla yayımlanan fetvada Kuvayı Milliye mensuplarının öldürülmesi dinin emri olarak gösteriliyordu. (**Bıyıklıoğlu 2:** ves. 43)

3. Adliye Bakanı Ali Rüştü, gazetecilerin Kuvayı Milliye ile ilgili sorularını cevaplandırdı. "Kuvayı Milliye'nin hareketi pek çirkindir. Vazgeçirmeye çalışacağız. Aksi halde cezalandıracağız. İhtiyaç olursa jandarma adıyla bir kuvvet kuracağız" dedi. Seyhülislam fetvasının özel görevlilerle Anadolu'ya gönderildiğini söyledi. (**Vakit, ikdam, Tas. Ef.** 14)

4. İki gün önce Urfa'yı boşaltan ve yolda büyük kayıplar veren Fransız kuvvetlerinden arta kalanlar, aç ve çıplak bir halde Suruç'un yakınındaki bir köye ulaşabildiler. Köylüler Fransızları misafir ederek karınlarını doyurdu. Köylüler, birkaç gün sonra Fransızları Suruç'a götürüp Türk makamlarına teslim edecekler, Fransızlar burada hapsedilecekler, birkaç gün sonra da çıplak olarak Urfa'ya, oradan Diyarbakır'a sevkedileceklerdir. (**Véou:** 265)

5. Karabekir, Mustafa Kemal'in Bolşeviklerle ilişki kurma konusundaki gelişmelerin ne durumda olduğunu soran önceki günkü yazısına cevap verdi. Bundan böyle Bakû'deki Türk Komünist Fırkası'yla ilişkide olunacağını bildirdi. Moskova'ya acele bir kurul istendiğini haber veren ve Moskova ile ilişkilerin Türk Komünist Fırkası aracılığı ile yürütülmesini öneren Karabekir, Trabzon'a ulaşan bir Bolşevik programının çevrilmekte olduğunu belirterek Bolşeviklerle ilişkilerde şu noktalar üzerinde durulmasını önerdi: Ermenistan üzerinde Türklerin ve Bolşeviklerin ortak harekâtı; Kur'anın, bilindiği kadarıyla bütün Bolşevik ilkeleri kapsadığı; Bolşevikliğe milletin kendisinin karar vermesi; Türklerin iç işlerine karışılmaması; emperyalizme karşı mücadelede işbirliği; padişahlık ve halifeliğin korunması; din özgürlüğü, vb. (**Karabekir 1:** 584-587)

6. Büyük Millet Meclisi'ne üye seçmek üzere Mersin'in Elvanlı Köyü'nde toplanan kırktan fazla kişi, Yedek Teğmen Lütfi'nin nezaretinde açık oyla seçim yaptı. Mustafa Kemal tarafından aday gösterilen 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin Bey, Üçüncü Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey, İsmail Safa Bey, Fikri Bey, oybirliği ile seçildiler. Beşinci milletvekilliği için aday çıkmadı. Toplantıda bulunmayanlardan Emin Bey (İnankur), gene oybirliği ile beşinci mebus olarak seçildi. (**KSİ:** 172)

7. Mustafa Kemal, kolordulara gönderdiği genelgede, askerî birlikler ve Kuvayı Milliye tarafından esir alınan düşmanların hayatlarının korunmasına fevkalade itina gösterilmesini ve intikam duygusuna kapılınmamasını istedi. (**Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler:** 124)

1920 - NİSAN

8. Kars'ta, 17 Nisan 1919'da başlayan Kafkas Çiftçi şûra yönetimi sona erdi. Kars, Digor, Kağızman, Sarıkamış, Selim-Susuz'da Ermeni işgali... (**Gnkur:** 39-42)

9. Bartın'da Yüzbaşı Rıfat Bey'in komutasında bir müfreze kuruldu (**Özkul:** 20).

10. Gandi, Hindistan genel valisine gönderdiği telgrafta, Türkiye'nin geleceği konusunda Hint halkının duyduğu endişenin yatıştırılmasını istedi. Aksi halde, halkın hükümetle bütün ilişkisini kesmesinin kaçınılmaz olduğunu bildirdi.

11. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda Ortadoğu Sorunu Üzerine Bölümler-Arası Konferans: Kürtlerin adına konuşacak kimse bulmakta zorluk çekildiği, İngiliz Hükümeti'nin Kürdistan'dan bütünüyle çekilme eğiliminde olduğu... (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 125)

12. **Hakimiyeti Milliye:** Millet İstanbul'un işgalini nasıl karşıladı: ... İngiltere, İstanbul'u işgal etmekle... İslam âlemindeki uyanışı boğmayı planlıyor. Kaleyi içerden fethetmek için, bizi iç mücadelenin içinde boğulup mahvolmaya sevk etmeyi kurmuştur. Ferit Paşa ve Anzavur gerçeği budur. —Anzavur'un paşalığı. —Çeşitli yerlerden mebus seçilenler. —Konya'da büyük miting. **Peyamı Sabah'**ta Ali Kemal: Sergerdelerin milliyetleri. Anadolu Türkleri, şeriat hükmüne, Padişah fermanına dayanarak bu şaklabanlara hadlerini yakında bildirmelidirler. **Tasviri Efkâr'**ın başyazısı sansür. —Mebuslar Meclisi dün feshedildi. **Alemdar'**da R. Cevat: "Yılan Hışırtısı" başlıklı yazısında Anadolu Harekâtı'nı tutan gazetelere çatıyor: Gizlendikleri kovuklardan gözlerini parıldatan yılanlar, nihayet dün dillerini çıkardılar. Bu zehirli mahlukların kafaları ezilmeli. Bunu Hükümet'in dikkatine sunuyoruz. —Bastırma harekâtı gelişiyor. —Mebusan layık olduğu akibete uğradı. —Nihayet gittiler. Uğurlar olsun... **İleri:** İstanbul Muhafızı Natık Paşa dün sabah Meclis-i Mebusan'a giderek Meclis'in feshi hakkındaki irade-i seniyeyi tebliğ etmiştir.

14 - ÇARŞAMBA

1. Dün Düzce'de başlayan isyan, Beypazarı'na da bulaştı. "Padişah neredeyse biz oradayız" diyen isyancılar, kasabayı ele geçirdiler ve askerî depoyu yağma ettiler. Beypazarı, Arif Bey'in komuta ettiği kuvvetler tarafından 25 Nisan'da kurtarılacaktır. (**TİH** VI: 47; **Cebesoy 1:** 351; **Esengin:** 88)

2. Norman komutasındaki Fransız takviye birlikleri Nizip'ten Antep'e geldi. Kılıç Ali'nin yolda yaptığı baskın sonuç vermedi. Fransız topları, şehrin iki yanına yerleştirildi. (**Lohanizade:** 60) ★ Mustafa Kemal, 13. Kolordu'ya verdiği emirde Antep Kuvayı Milliyesi'ne yardım edilmesini istedi (**HTVD** 14, ves. 358, 359). ★ Mustafa Kemal, Urfa'nın elden çıkarılmaması için gerekenin yapılmasını emretti (**HTVD** 14, ves. 360). ★ Fransızları izleyen Kuvayı Milliye, Suruç'a

1920 - NİSAN

geldi (**Saral:** 249). ★ Toroslarda Ziyarettepe çarpışması: Fransızlar çekilmek zorunda kaldı (**Ener 2:** 99). Tarsus-Pozantı yolu üzerinde Birinci Kavaklıhan çarpışması: Fransızlar, Pozantı yolunu açamadılar, Tarsus'a geri döndüler. (**KSİ:** 246).

3. Anzavur'u bastırmak için Susurluk yöresine yeni birlikler sevkedildi. Anzavur, Bandırma'yı zaptetti. Biga'ya gitmekte olan İstanbul Hükümeti Öğüt Kurulu Başkanı Şehzade Cemalettin Efendi ile Bandırma'da buluştu. (**TİH** II/2: 42; **Özer:** 86, 90; **Özalp:** 114 "Binlerce vatansever halk, varlıklarını tehdit eden vatan hainlerine karşı kin ve garezle mücadeleye giriyordu. Millette Anzavur'a karşı o derece düşmanlık hasıl olmuştu ki, hiç silah kullanmayı bilmeyenler, hatta silahsızlar bile vicdanî ve millî bir hisle bu harekete katıldılar".)

4. Padişah, Ankara Defterdarı Yahya Galip Bey'i azletti. Yahya Galip Bey, Ankara Valisi Muhittin Paşa 19 Eylül 1919'da Keskin-Sungurlu arasında yakalanıp Sivas'a götürülünce halk tarafından vali vekilliğine seçilmiş, daha sonra Temsil Kurulu ve Ankara halkı, İstanbul Hükümeti'nin Ankara Valiliği için yaptığı atamaları kabul etmemişti. İstanbul artık Üsküdar'dan doğuya söz geçiremediği için Padişah'ın bu azil kararının da bir etkisi olmayacaktır. (**TV:** 3833)

5. İsviçre'nin Vavey kentinde, Şerif Paşa'nın isteği üzerine Şerif Paşa, Cavit Bey, Talat Paşa buluşması. Şerif Paşa, Hintliler tarafından Enver Paşa'nın Afganistan'a gitmesinin istendiğini söyledi. (**Tanin:** 26.1.1946)

6. Amerikan Yardım Kurumu üyesi Miss Annie T.Allen, Ankara'ya yaptığı 5 günlük ziyareti bitererek İstanbul'a döndü. Allen, yardım konusuyla ilgili olarak iki kez Mustafa Kemal'le, bir kez de Ali Fuat Paşa ile görüşmüştü. (**Özgül:** 91)

7. Ankara kâğıt için çözüm arıyor. Zafer imzasıyla Kartal'dan Mustafa Kemal'e gönderilen yazıda, gönderilecek kâğıtların Bursa'dan matbaacı gibi hareket eden birine aldırılması istendi. Mustafa Kemal, Albay Bekir Sami Bey'e, kâğıtları almak için birinin görevlendirmesini emretti. (**Özkaya:** 64)

8. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Ankara'yı boylayan Celalettin Arifler, Adnanlar, Halide Edipler, millî hakimiyetle küstahça oynuyorlar. Hükümet'e ve büyük bir devlete yıldırımlar yağdırıyorlar. Foyaları şimdi ortaya çıktı. **İzmir'e Doğru:** Millî mücadelemizin semereleri. **İkdam:** Günün en önemli meselesi, Kuvayı Milliye hakkındaki kararların Anadolu'da meydana getirdiği tesirdir. **İleri:** Meclisin geçirdiği 12 yıllık evre. (Meşrutiyetin ilanından beri üç defa feshedildi, bir defa da kapatıldı) —San Remo Konferansı toplanıyor. **Öğüt:** İstanbul'u işgal edenler süngülerine dayanıyorlar. Birlik içinde kuvvetli olmak da büyük bir güç kaynağıdır. İslam birliği susmayacak, pek yakında uyuşukluk ve sessizliği üzerinden atacaktır. **Akşam:** Almanya hakkında uyuşmazlık giderildi. —Ermenistan işi bitti. Cemiyet-i Akvam, azınlıklarla uğraşıyor.

1920 - NİSAN

15 - PERŞEMBE

1. İçişleri Bakanı Reşit Bey, Şeyhülislam fetvası ve hükümet bildirisinin halk üzerinde etkisini göstereceğini, çünkü bazı yerlerde halkın aldatılmış olduğunu, bu fetva ile gerçeğin anlaşılacağını, verilen sürenin sonunda isyancıların bastırılmasına başlanacağını söyledi. Reşit Bey, Anzavur'un harekâtı ile ilgili bir soruya da "Bu doğrudan Hükümet'in harekâtıdır" diyerek cevap vermeyeceğini bildirdi. (**Vakit, Tas.Ef.** 16)

2. Önceki gün Düzce'de ayaklananlarla görüşmek ve durum hakkında bilgi almak üzere Mutasarrıf Ali Haydar başkanlığında bir kurul Bolu'dan yola çıktı. Kurul, Bakacak köyünde isyancılarla görüştü. İsyancılar, Ankara'ya gittiklerini, Meclis'i, toplanmadan dağıtacaklarını söylediler. Kurul geri döndü. İsyanı Bolu'ya taşırmak için bazı Düzceliler de Bolu'ya geldiler. (**Özkök:** 282)

3. Çerkez Ethem emrindeki bastırma kuvvetleri, Balıkesir'den Gönen-Susurluk yönünde Anzavur üzerine harekete geçtiler. Akşam, Anzavur kuvvetleriyle çatışma başladı. Çerkez Ethem'i 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım Bey 10 Mart'ta yardıma çağırmıştı. (**Albayrak:** 22; **Özalp:** 115; **TİH** II/2:42; **Esengin:** 81)

4. Adana'da Fransızlar Vali Celal Bey'e bir nota vererek, çetelerle ilgilenenlerin ve çeteleri evlerinde saklayanların sürüleceğini, mallarına el konulacağını bildirdiler. Şehrin ileri gelenleri "iftira ve garezden kurtulmak için" Fransız idaresine dilekçe vermeye başlıyorlar. Ancak bunlar dilekçelerine cevap alamayacaklardır. (**Ener:** 74; **Ener 2:** 126)

5. General Dufieux'nün Pozantı'da muhasara altında bulunan Menil'e uçakla attığı mesaj: Önümüzdeki ayın başında sizi kurtaracağımı sanıyorum. Cesaret, itimat ve metanet tavsiye ediyorum. Cevap: Durum iyidir...(**Véou:** 286)

6. İngiliz Yüksek Komiseri Robeck, Dışişleri Bakanı Curzon'a, 10 tarihli Hükümet bildirisi ve Şeyhülislam fetvasını haber vererek metinleri kurye ile Anadolu'ya gönderilecek bu belgelerin etkilerinin büyük olabileceğini, Meclis'in feshedildiğini, yeni seçimlerin vadedildiğini, Anzavur'un ilerlediğini, milliyetçilerden ise iyi haber alınamadığını anlattı ((**Şimşir II:** 42).

7. Damat Ferit, kadrosunu yeniden işbaşına getiriyor. Posta Telgraf Telefon Genel Müdürlüğü'ne yeniden Refik Halit Bey atandı. Refik Halit Bey, Birinci, İkinci ve Üçüncü Damat Ferit Hükümetlerinde de 12 Nisan-9 Ekim tarihleri arasında bu görevde bulunmuş, haberleşmelerine çıkardığı engeller yüzünden komutanların büyük tepkisini çekmişti. (**TV:** 3829)

8. Ünlü devlet adamlarından Reşit Akif Paşa, İstanbul'da öldü. Paşa, valiliklerde, senato üyeliğinde, Danıştay Başkanlığı'nda bulunmuş, Damat Ferit Hüküme-

1920 - NİSAN

ti'nde de sandalyesiz bakan olarak görev almıştı. (**Meşhur Valiler:** 269. Krş. 2 Nisan)

9. İngiliz Haberalma raporuna göre, İstanbul surlarına Damat Ferit Paşa aleyhine afişler asıldı. Raporda İstanbul Hükümeti'nin Bolşeviklere karşı tedbir aldığı, Anzavur hareketinin geliştiği belirtiliyor. (**Şimşir** II: 73) ★ Bristol'un raporunda, İzmit bölgesindeki karışıklıklarda kullanılmak üzere milleyetçilerin İzmir cephesinden bazı kuvvetlerini çektikleri (**Özgül:** 110).

10. Amasya'da Kuvayı Milliyeci **Emel** gazetesinin ilk sayısı (Coşar, **MMB:** 173) **Alemdar**'da R. Cevat: Hükümet'in icraatından memnunuz ve bununla öğünüyoruz. O ne maskaralıktı yarabbi? Kuvayı Milliye adı altında hareket eden eşkıya, İstanbul'da bir şube açmak ihtiyacı duymuş olacak ki, mebus namıyla şuradan buradan birkaç kişiyi Fındıklı Sarayı'na göndermişti. Bunlar mebus değil, çetenin yardakçılarıydı. Mustafa Kemal emrediyor, onlar da ötüyorlardı. —Kuvayı Gayri Milliye'nin idamına doğru. —Sivas'a çekilmeye mecbur kalıyorlar, fakat Sivas mukavemet edecek. Millet uyanıyor... —Sultan Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nı nasıl imha ve ilga etmişti? —Mustafa Kemal Ankara'da vergi üstüne vergi topluyor. Fetva gelince, Ankara halkı büyük kitleler halinde sokaklara dökülerek tekbirler getirdiler. Bagilere (isyancılara) asla yardım etmeyeceklerini, gerekirse fiilen tenkile iştirak edeceklerini söylediler. Mustafa Kemal ve hempalarının Ankara'dan firarlarını bilhassa bu gösteriler çabuklaştırmıştır... **Akşam:** İstanbul halkı. **The New York Times:** Antep'teki Amerikalılar ve Amerikan bayrağı tehdit altında. Acilen yardım göndermeliyiz (**Ulagay:** 91). **Albayrak**'ta Mithat: Düşmanda haya da mı yok? **İleri:** Cemiyet-i Akvam; Türkiye'deki Hıristiyanların himayesini üzerine almaya karar verdi.

16 - CUMA

1. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın imzasını taşıyan 10 Nisan tarihli fetvaya karşı Ankara'nın hazırladığı fetva, müftülere gönderildi. Başta Ankara Müftüsü Rıfat Efendi (Börekçi) olmak üzere 153 müftü ve din adamının imzasını taşıyacak olan karşı-fetva, düşmana karşı elden gelen bütün gayretin gösterilmesini farz, ölenlerin şehit, kalanların gazi olduklarını, direnen halka karşı fitne çıkaran ve silah kullananların en büyük günahı işlemiş olacaklarını emrediyor. (**ATTB:** 298; **Karabekir 1:** 597, metinler: 589-600; **Öğüt:** 19; **İr.Mil.** 22; **Uluğ:** 206; **Selek 2,** II: 171, **Kutay 4:** 189; **Mısırlıoğlu 1:** 284)

2. Çerkez Ethem'in takip birlikleri, Susurluk'ta Anzavur kuvvetlerine saldırdı. Bütün gün süren çarpışmalar sonucu Anzavur yenildi. 16 Şubat'ta başlamış olan İkinci Anzavur ayaklanması bastırıldı. Anzavur ilk kez 21 Eylül 1919'da ayaklanmış ve bu ayaklanması 30 Kasım 1919'da bastırılmıştı. İstanbul Hükümeti'nin paşalık rütbesiyle ve Balıkesir Mutasarrıflığı ile ödüllendirdiği

1920 - NİSAN

Anzavur Ahmet, bir süre sonra Adapazarı yöresinde Kuvayı İnzibatiye ile birlikte tekrar saldırıya geçecek ancak bu son hareketinde de başarısızlığa uğrayacaktır. (**ÇEH:** 29-33; **Özalp:** 115; **TİH** IV: 42; VI (1974): 87; **Esengin:** 81; **Apak 2:** 195; **Albayrak:** 22 "Müjdeler: Hakkın galebesi") ★Bristol'un raporu: Hükümete sadık bazı subaylar, Kuvayı Milliyecilere karşı savaşanlara katılmak üzere bir İngiliz gemisiyle İstanbul'dan ayrıldılar (**Özgül:** 110).

3. Kaynarca Yunanlılardan geri alındı. Yunanlıların 25 Mart'ta işgal ettiği kasaba, 1 yıldan çok Türk egemenliğinde kaldıktan sonra 30 Nisan 1921'de yeniden Yunan işgali altına alınacak, ancak kısa bir süre sonra (3 Mayıs 1921) kurtarılacaktır. (**Gnkur** 53)

4. Mustafa Kemal, Karakol İhtilal Cemiyeti ile bir Sovyet temsilci arasında imzalanmış olan 11 Ocak tarihli yardım anlaşmasını tanımadıklarını bildirdi. Karabekir'e gönderdiği yazıda, onun haberi olmaksızın bu konuda bir şey yapmayacaklarını belirtti. (**ATTB:** 294; anlaşma metni: **Karabekir 1:** 593; **R.N.İleri:** 90)

5. Yüksek Komiser Robeck, İngiliz Dışişleri'ne gönderdiği yazıda, Kürtçüler arasındaki görüş ayrılıklarını bildirdi. Buna göre, Seyit Abdülkadir, Kürdistan'ın birliğini ve Türkiye'den ayrılmasını istiyor, ancak Halife'ye bağlılığı nedeniyle tam ayrılık istemiyor. Bedirhanlar ve öteki Kürt liderleri ise bunu tepkiyle karşılıyor. Robeck'in diğer raporuna göre Damat Ferit, Seyit Abdülkadir'in milliyetçilere saldırmaya hazır olduğunu bildirerek bunun İngilizlerce desteklenip desteklenmeyeceğini sordu. Robeck, dışişlerine bunun desteklenmesini önerdi. (**Kürkçüoğlu:** 68; **Sonyel:** 213; **Jaeschke 1:** 98 "Cevabı: Hayır!)

6. Ermeniler, Zengizor, Ordubad, Vedi bölgesinde saldırıda bulundular. Kaçamayan 6 erkek, kamalarla öldürüldü. (**Ermeni Mezalimi:** 17)

7. Hint Müslümanları Heyeti, Londra'dan Paris'e geçti. Heyet 19 Mart'ta İngiliz Başbakanı ile görüşmüştü. (**Alemdar:** 18)

8. Mustafa Kemal, bazı Bulgar gazetelerinin Türkiye ile ilgili kötü haberler yayımladığına dikkat çekerek Birinci Kolordu'dan, bunların Türkiye lehine yayın yapmaları için çaba gösterilmesini istedi (**HTVD** 19, ves. 477).

9. Bulgar işçilerinin gazetesi **Rapotniçevski Vestnik:** Batılı kapitalistler, aralarında Türkiye'nin bölüşülmesini hazırlıyor. Bulgar Komünist Partisi, Türkiye'nin bağımsızlığını savunmak için sesini yükseltmektedir. (**Velikov:** 128) **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Damat Ferit Paşa Hükümeti, gördüğümüz hükümetlerin en kuvvetlisidir. **İkdam:** Azınlıkların himayesi. **İleri:** San Remo Konferansı toplanıyor. Her şeyden evvel, bizim anlaşmamızı tetkik edecek. Yeni konferans, Paris ve Londra Konferanslarından daha önemli. **Vakit**'te Reşit Bey'in demeci. **Alemdar**'da Kâşif Dehri: Ferit Paşa Hükümeti pek mühim bir

1920 - NİSAN

adım atmıştır. —Ankara halkının büyük kısmı Mustafa Kemal'e karşıdır. Mustafa Kemal, Enver'e müracaat etti, Enver "Benim Osmanlı Devleti'yle alakam yok" diyerek reddetti.

17 - CUMARTESİ

1. Fransız kuvvetleri Antep şehrini kuşattı. Cerablus ve Kilis'ten gelen Fransız takviye kuvvetlerinin bu ilk kuşatması 12 gün sürecektir. Kılıç Ali Kuvvetleri, Fransızları durduramadı. Kuvayı Milliye, pek çok kayıp verdi. Dağılan bir tabur bir daha toplanamadı. Savaşçıların çoğu, kuşatmadan önce, şiddetli dolu ve gök gürültüleri arasında şehri terketti. Savaşçılardan ancak 100 kadarı Antep'te kaldı. Halk paniğe kapıldı. Norman, Antep Mutasarrıflığı'ndan erzak ve şehrin teslimini istedi. Merkez Kurulu subaylar ve semt reisleri bir toplantı yaparak erzak verilmesini, ancak şehrin teslimi konusunda oyalayıcı bir cevap verilmesini kararlaştırdılar. Cepheleri terkedenlerin ikna edilmelerine ve görevleri başına dönmelerinin sağlanmasına çalışılıyor. Antep'teki Ermeni evlerinin çoğunda Fransız bayrakları dalgalanıyor. Şehirde barikatlar kurulmuş bulunuyor. (**Véou:** 271; **Yetkin:** 47; **Lohanizade:** 69; **Abadi:** 36; **TİH** IV: 132; **Ünler:** 53; **Karacebe:** 171; **Şapolyo 2:** 187; **HTVD** 14, ves. 362) ★ Mustafa Kemal, Antep Mutasarrıflığı'na verdiği emirde, Fransızların imha siyasetine karşı bütün gücün sarfedilerek halka yardım edilmesini istedi (**HTVD** 13, ves. 354).

2. Tekelioğlu Sinan Kuvvetleri, Pozantı'da Fransızlara karşı saldırıya geçti. Bazı siperleri ele geçirebildi, ancak Kırmızıtepe alınamadı. Fransızların takviye kuvvetleri, 27 Mart'tan beri Türk kuşatması altında bulunan Pozantı'ya girebildi. (**Véou:** 297; **TİH** IV: 141)

3. Salih Paşa Hükümeti'nin Harbiye Bakanı Fevzi Paşa, Beykoz'dan Ankara'ya hareket etti. (**TİH** II/2: 82. krş. 8 Nisan) ★ Mustafa Kemal'in refakat subaylığını yapacak olan İsmail Hakkı (Tekçe), İstanbul'dan Ankara'ya geldi (**Milliyet** 10.11.1968).

4. Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı Dufieux, 10 tarihli İstanbul fetvasının okunması töreninde bulunmaları için Adana Müslüman eşrafını Ulucami'ye davet etti. Vali Celal Bey ve diğer davetliler gitmediler. Fetvanın okunmasından sonra Dufieux söz alarak şöyle dedi: "Türkler iyi bilsinler ki, hangi kötü duruma düşersek düşelim, şehri yarım saat içinde yerle bir edecek durumdayız." Telgrafın Adana'ya Fransızcası gelmiş, Türkçe'ye çevrilerek binlerce bastırılmış ve dağıtılmıştı. Celal Bey, Karaisalı müftüsüne bir karşı fetva yayımlatarak Şeyhülislam fetvasını Adana'da etkisiz hale getirecektir. (**Ener:** 74)

5. Çatalca Mutasarrıfı, kanunlara bağlı kalınarak, İstanbul'la kesilmiş haberleşmenin açılmasını Cafer Tayyar Bey'den istedi. İstanbul'un işgalinden sonra

1920 - NİSAN

Anadolu'nun olduğu gibi Trakya'nın da İstanbul'la resmî haberleşmesi kesilmişti. (**Bıyıklıoğlu 2:** 233)

6. Azim Ağa komutasında bir müfreze, Edremit'ten Anzavur'u takibe gönderildi (Gıyas Yetkin, **Edremit'te Olup Bitenler:** 38).

7. İngiliz Savaş Bakanı'nın, dışişlerine bildirdiği görüş: Türk milliyetçilerine karşı kullanılacak kuvvetler, Türk askerî malzemesiyle donatılmalı. Kontrolü daha kolay olan nizamî birlikleri tercih ederiz. (**Şimşir** II: 43)

8. 5 Nisan'da Erzurum'dan Trabzon'a getirilen İngiliz Kontrol Subayı Rawlinson, Ankara'dan gelen bir emir üzerine yeniden Erzurum'a gönderildi (**Rawlinson:** 333).

9. Rum ve Ermeni mürettipler İstanbul'da greve başladılar. Bu nedenle Rumca ve Fransızca gazeteler yayımlanamıyor. (**PS:** 18; **Alemdar:** 19)

10. **Hakimiyeti Milliye'**nin 22. sayısında durum tahlili: Bütün dünya karışık, büyük ve eşsiz bir inkılap önünde sürüklenip gidiyor. İslam dünyası, ayaklanma ve galeyan halinde. Buna Avrupa'nın çalkantılarını ekleyiniz. İngiltere'nin İstanbul'u işgali, sonuçsuz kalmaya mahkûm bir şaşkınlıktan ibarettir. —Millet duruma hakimdir. —Trabzon Mebusu Hüsrev: İstanbul felaketi. **İkdam:** İstanbul'da gazetecilik yapmak zorlaşıyor. —Almanya'da yeni bir ihtilal hazırlanıyor. **Tasviri Efkâr'**ın son sayısı. 2 Haziran 1921'de Tevhidi Efkâr adıyla yayımlanacak. **Alemdar:** Ahmet Anzavur Paşa ile çeteler arasında Demirkapı çarpışması. **Karagöz:** Suya sabuna dokunma da ne yaparsan yap!

18 - PAZAR

1. Kuvayı İnzibatiye... Damat Ferit Hükümeti'nin, Kuvayı Milliye'yi bastırmak amacıyla 1.250.000 lira ödenek ayırarak kurduğu Kuvayı İnzibatiye kararnamesi çıkarıldı. Kararnameye göre bu orduda görev alacaklardan erlere 30, teğmenlere 60, alay komutanlarına ise 150 lira aylık verilecek. Kuvayı İnzibatiye'ye İstanbul'da çoğu işsiz-güçsüz kimseler katılacaktır. İlk alayı 20 Nisan'da İzmit'e gönderilecek bu karşı devrimci ordunun komutanlığına 29 Nisan'da Süleyman Şefik Paşa atanacaktır. Kuvayı İnzibatiye İzmit'te İngilizlerin himayesinde Kuvayı Milliye'ye saldıracak, ancak savaşma şevki olmayan er ve komutanlarından bir kısmı Kuvayı Milliye tarafına geçecek, kalanları da hiç bir başarı gösteremeyecektir. (**TV:** 3835, 3842; **Alemdar, İleri:** 25; **Apak:** 139; **TİH** VI (1974): 120; **Esengin:** 105)

2. Kâzım Karabekir 15. Kolordu'ya yayımladığı genelgede, yakında, içinde İslam orduları da bulunan Bolşevik ordularıyla bağlantı kurulacağını, Ermenistan'ın ortadan kalkacağını, Kafkaslardaki İslamların kurtuluş ve özgürlüğe kavuşacaklarını, ondan sonra elele verilip Batı'ya yürüneceğini bildirdi (**Karabekir 1:**

1920 - NİSAN

603). ★ Karabekir, Bakû'ye gidecek kurul için hazırladığı talimat müsvettesini Mustafa Kemal'e bildirdi. Talimatta, emperyalizme karşı işbirliği, Sovyetler Gürcistan'ı Bolşevikleştirir ve buradan İngilizleri çıkarırsa Türkiye'nin de Ermenistan'ı işgal edeceği ve Azerbaycan'ı Bolşevikleştireceği bildiriliyor. Türkiye'ye para, erzak, cephane yardımı yapılması isteniyor. (**Karabekir 1:** 595; **Bel.** 140:605)

3. Fransızlar, Antep'in dün başladıkları muhasarasını tamamladılar. Uçakla şehre gelen General Lamothe denetlemelerde bulundu. Muhasara boyunca sevk ve idareyi de Bieuvre'e devretti. Türkler, aldıkları bir ültimatom üzerine Fransızlara yiyecek gönderdiler. (**Véou:** 279)

4. İsyancılar, Bolu Boğazı'nı tutmuş olan jandarmaları dağıtarak Bolu'ya girdiler. Mutasarrıfı, Düzce'ye gidip "isyancılara öğüt vermesi" konusunda kandırdılar. Mutasarrıf Düzce'ye gitti. (Orada tutuklanacak). Düzce'de isyan 5 gün önce 13 Nisan'da başlamıştı. (**Özkök:** 248-283; **Şehidoğlu:** 33; **TİH** VI: 47; **İHH:** 23) ★ Mustafa Kemal, 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey'e bir telgraf çekerek Düzce isyanının şiddetlendiğini bildirdi; emrindeki bütün kuvvetlerle vakit geçirmeksizin Hendek üzerinden Düzce'ye hareket ederek isyanı bastırmasını emretti. Mahmut Bey, 22 Nisan'da Hendek'te isyancılar tarafından öldürülecektir. (**HTVD** 74, belge 1597; **TİH** VI: 47; **Şehidoğlu:** 34; **TİH** VI(1974): 93; **Esengin:** 88)

5. San Remo Konferansı açıldı. İtalya'nın San Remo kentinde, Türkiye ile yapılacak barışın koşullarını kararlaştırmak üzere İtilaf Devletleri arasında başlayan görüşmeler 26 Nisan'da sona erecek ve alınan kararlar Sevr Anlaşması'nın esasını oluşturacaktır. İtalya'da oturmakta olan Büyükelçi Galip Kemali Bey, konferansa gözlemci olarak katılıyor. Senato eski Başkanı Ahmet Rıza Bey, Clemenceau'ya Türkiye meselesiyle ilgili bir mektup yazdı. Galip Kemali Bey de İtalyan Başbakanı Nitti'ye yazdığı mektupta önemli ve vahim kararlar alınmadan önce İtalya'da bulunan bir Türk'ün de dinlenilmesini istedi. Konferansın bugünkü görüşmelerinde Amerika'nın Türkiye'den ne kadar yer "kapacağı" tartışıldı. L. George ve Curzon "Biz Türk meselesine çok para harcadık. Amerika'dan önce kendimizi düşünürüz" dediler. (**İleri:** 14-21, **İkdam:** 17, 19; **PS:** 20; **Ulubelen:** 239; **KASÖT:** 119; **Baytok:** 105; **Bayur 2:** 183)

6. 16 Aralık'ta Ali Rıza Paşa Hükümeti tarafından kurulmuş olan Askerî Şûra lağv edildi. Daha önce, Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Mustafa Kemal hareketine karşı 2 Ağustos 1919'da kurulmuş olan Askerî Şûra, yetkileri Harbiye bakanının yetkileriyle çatışınca 1 Eylül 1919'da lağv edilmişti. (**TV:** 3833)

7. Genelkurmay Başkanı Şevket Turgut Paşa'nın görevine son verildi. Paşa bu göreve 16 Şubat'ta getirilmiş, daha önce de Bayındırlık Bakanlığı, Harbiye Bakanlığı, Askerî Şûra üyeliği gibi görevlerde bulunmuştu. (**TV:** 3834) ★ Edirne

1920 - NİSAN

eski Valisi Selim Paşa, İstanbul Belediye Başkanlığı'na atandı. 5 Aralık'a kadar bu görevde kalacak olan Selim Paşa, Damat Ferit Hükümeti'nin düşmesi üzerine 6 Ekim 1919'da şehirden kaçmıştı. (Ziyaoğlu, **İstanbul Kadıları...** 258)

8. Anadolu Ajansı, yayımladığı bildiride, Meclis'in 21 Nisan Çarşamba günü açılacağını ilan ederek, gelen mebusların, adlarını Öğretmen Okulu Müdürlüğü'ne bildirmeleri, yolda olanların da hareketlerini çabuklaştırmaları gerektiğini duyurdu. Meclis'in açılması daha sonra 23 Nisan'a ertelenecektir. (**Karabekir 1:** 604)

9. Mustafa Kemal, telgraf merkezlerine gönderdiği genelgede, Anadolu Ajansı bültenlerinin bazı yerlere gönderilmeyişini bir vatan suçu olarak niteledi. Dış dünya ile ilişiğin kesildiği şu sıralarda, halkın havadissiz bırakılmaması gerektiğini belirtti. (**HTVD** 19, ves. 480)

10. Eğitim Bakanı Fahrettin Bey, bir genelge yayımlayarak "Türk" yerine "Osmanlı" sözcüğünün kullanılmasını istedi. Bakanın genelgesinde öğretmenlerin ve üniversite öğrencilerinin politika ile uğraşmalarının yasak olduğu da bildirildi. (**İleri, İkdam:** 18; **Alemdar:** 19 "Mühim bir tamim. Artık Osmanlı olduğumuzu anlayalım.")

11. Üç İngiliz savaş gemisi Trabzon Limanı'na geldi. Gemiden çıkan erler, Ruslardan kalan topları imha ettiler. Dükkânlardan aldıklarının parasını vermediler. Trabzon halkı İngilizlere karşı Tarbzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne başvurdu. (**Karabekir 1:** 601) ★ Bir İngiliz gemisi, Şeyhülislam Dürrizade'nin 10 tarihli fetvasını Fethiye'ye getirdi. Fetvalar, İtalyan işgal komutanı tarafından, halka dağıtılması isteğiyle kaymakama verildi. (**Şefik** III: 96 "Aradan birkaç gün geçti, kocaman paketler Nazilli'ye geldi. Demirci Efe ile, bu bin kadar bildiriyi mutfağın ocağında yaktık, gülüştük.")

12. Mustafa Kemal, gece (18/19), 15. Kolordu'dan, Batı'daki ayaklanmaları bastırmak üzere 500-1.000 mevcutlu seçkin bir birliğin, ayrıca gönüllülerden kurulacak bir birliğin gönderilmesini istedi. (**ATTB:** 299; **Karabekir 1:** 606. Karabekir'in notu: Hakikatte gönderebileceğim kuvvet, Erzurum kabadayılarından Harbiumumî facialarından sağ kalabilenlerden ufak atlı bir müfreze olacaktır. Bu müfrezeye pekâla kuvvetli bir isim verebilirim. Yeşilordu'dan bir müfreze... Cevap 20: "Erzurum Kuvayı Milliyesi'nden kurulan ufak bir atlı müfreze Ankara'ya gönderilecektir." 30 atlıdan meydana gelen müfreze, 14 Mayıs'ta yola çıkarılacaktır.)

13. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Zavallı Anadolu... Denize düşen, İttihat Terakki, Kuvayı Milliye yılanına sarıldı. **İzmir'e Doğru**'da Salihli Cephesi mücahitlerinden Hintli Abbas Han'ın çağrısı: İngiliz propagandasının dam-ı iğfaline düşürülmek istenen dindaşlarıma.... **Alemdar,** küçük boyda çıkmaya başlıyor: Nereye gidiyorlardı? —Kemalist çetelerin Bursa'daki şekavetleri. **Akşam:** Almanya'da kargaşalık. Hükümet yine tehlikeye düştü. **Öğüt:** İslâm âlemi.

1920 - NİSAN

19 - PAZARTESİ

1. Beypazarı'nda postaneyi basan bir grup, Padişah'ın bildirisini zorla aldı, kasabada 30 kadar tüfeğe el koydu. İsyancılar sokaklarda "Padişah'ın emirlerini dinlemeyen Ankara'yı biz de dinlemeyiz" diye bağırdılar. Göynük'te, Padişah yanlısı kıpırdanmalar oldu. Zonguldak'ta da bazı kişiler Padişah'a bağlılık telleri çektiler. (**İHH:** 24; **TİH** VI: 51, 52; VI(1974): 98; **Selek 2,** II: 69) ★ Dün Mustafa Kemal'den Düzce isyancılarını acele bastırma emrini alan Yarbay Mahmut Bey, Geyve'den Adapazarı'na geldi; şehrin İstanbul'la bağlantısını keserek ayaklanmaya karşı gerekli tedbirleri aldı. Ali Fuat Paşa Bursa'ya geldi. Kuvayı Milliye, Bandırma'yı Anzavur kuvvetlerinden kurtardı. Anzavur, yaralı olarak gemiye binip İstanbul'a gitti. (**Cebesoy 1:** 353-354; **İHH:** 24; **TİH** VI: 47; **VI** (1974): 87; **Selçuk:** 192; **Özer:** 91; **Esengin:** 88)

2. Fransızlarla çarpışmalar: Mersin'den hareket eden bir Fransız kuvveti, İçme'de Kuvayı Milliye tarafından püskürtüldü. Çarpışmalara silahlı ya da silahsız kadın-erkek 500 köylü de katıldı. Tarsus'ta da Kuvayı Milliye, Eshabıkehf'te iki gün süren çarpışmalar sonucu Fransızların 300 kişilik kuvvetini püskürttü. (**KSİ:** 205, 220) ★ Uçakla Antep'e gelen İkinci Fransız Kolordusu Kumandanı General Dolamot, Ermeni Cemaat Meclisi ile görüşerek onlara Fransızlardan ayrılmamalarını, Türklerle herhangi bir anlaşmadan sakınmalarını ihtar etti (**Uzel:** 65). ★ Antep mutasarrıfı, önceki günkü Fransız ültimatomuna cevap vererek ateşkes istedi. Fransız komutan, iaşelerini sağlayacak erzak bir an önce gönderilirse Türklerin Fransız askerleri üzerinde bıraktığı kötü etkinin ihtimal bir dereceye kadar silineceğini ve şehre ateş açılmayacağını bildirdi. Yarın Türkler, bol miktarda tuz, incir, kuru üzüm, fasulye, sabun, mektup kâğıdı, çay, kayısı kurusu ve lamba şişesi gönderecektir. (**Véou:** 273) ★ Suruç'u işgal etmek için bir saldırı düzenleyen Fransızlar, Kuvayı Milliye'nin şiddetli direnişi karşısında Suriye'ye çekilmek zorunda kaldılar (**Karacebe:** 164).

3. Damat Ferit, yeniden kadrolarını işbaşına getiriyor. Konya eski Valisi ve İçişleri eski Bakanı Cemal Bey, Başbakanlık Müsteşarlığı'na atandı. Trabzon Valiliği'ne Hacı Hamdi Bey, Basın Genel Müdürlüğü'ne de Zühtü Bey getirildi. (**TV:** 3832, 3834) ★ Dün Görevinden alınan Genelkurmay Başkanı Şevket Turgut Paşa'nın yerine vekil olarak Nazif Paşa atandı. 2 Mayıs'ta bu göreve Hadi Paşa atanacaktır. (**TSKT** III/6-1:26)

4. Dün açılan San Remo Konferansı'nda Wilson'un notu tartışılıyor. Kapitülasyonların geliştirilmesi ve Türkiye'deki Amerikan çıkarlarının korunması kararlaştırıldı. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, "Kürtleri İngiliz ve Fransız mandasına alarak Türklerden ayırabiliriz" dedi. (**İkdam:** 21, **İleri:** 22; **UİT** III: 208; **Baytok:** 106; **TİH** II/2: 177; **Ulubelen:** 241; **Türkgeldi 2:** 126)

1920 - NİSAN

5. Amerika Ermeni Ulusal Birliği, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, Kilikya'ya 5 veya 10 bin gönüllü yollamaya hazır olduklarını bildirdi. Müttefiklerin izin vermesini ve kolaylık sağlamasını istedi. (**Kürkçüoğlu:** 65)

6. Yüksek Komiser Amiral Bristol, Washington'a gönderdiği telgrafta, İstanbul-İzmit arasında 7 tabur İngiliz askeri olduğunu, bunların birer topçu bataryası ile takviyeli bulunduğunu, toplam mevcudun 28.000 kadar olduğunu bildirdi (**Özgül:** 111).

7. Dışişleri eski Bakanı Halil Bey (Menteşe), tutuklu bulunduğu Malta'dan İngiliz Dışişleri Bakanı'na bir mektup yazdı. Mektupta "Türkiye'yi ve İslam dünyasını boyunduruk altına alma devri artık geçti. İngiltere, Türkiye ile anlaşma yoluna gitmezse Asya ve Afrika'da patlamaya hazır bir yanardağ üzerinde kalacak" dendi. Halil Bey, ilk mektubunu 30 Mart'ta göndermişti. (**Şimşir 2:** 321)

8. Büyük Millet Meclisi'ne katılacak Erzurum mebusları törenle Ankara'ya uğurlandı (**Karabekir 1:** 605).

9. Robeck'in raporu: Kürt sorununa ilişkin buradaki durum, Kürt Kulübü'ndeki çatlak nedeniyle karmaşıktır. Abdülkadir, İngilizler isterse Kürdistan'ın bağımsızlığını ilan edeceğini, ancak tam bağımsızlığın birdenbire ortaya atılmasının bir sonucu olmayacağını söylüyor. Kürt görüşünün güvenilir bir temsilcisi yok. (**İngiliz Belgelerinde Kürdistan:** 129)

10. **Albayrak**'ta Müştak Sıtkı: Fedakârlık. Üzüntülü Hilal'i güldürecek budur. **İkdam:** Mesken buhranı. **Ferda** (Adana): Yunan'a hasımız. İngilizleri zaten gücendirmişiz. Ve işte ufaktan ufağa her gün biraz daha Bolşevik siyaseti gösteren eşkıyamız, içlerinde cidden bize hayırhah olanların az olmadığı Fransızlarla da bugün bizi büsbütün bozuşturacak bir vaziyet alıyorlar. Köylümüz, korkarım istilasından kurtulamayacağımız Bolşevik hastalığının ne demek olduğunu bilmiyor. (**Ayhan:** XXII; Coşar, **MMB:** 68)

20 - SALI

1. Büyük Millet Meclisi'ni toplamaya çalışan Ankara, karşı-devrimle de uğraşıyor. Yüzde doksanı paralı askerlerden meydana gelen Kuvayı İnzibatiye'nin ilk alayı gemiyle İzmit'e gönderildi. Edincik Bucağı müdürü, belediye başkanı ve diğer bazı kişilerin imzasıyla İçişleri Bakanlığı'na gönderilen ve bugünkü tarihle Başbakanlığa sunulan yazıda "Kuvayı Gayri Milliye" çetelerine karşı Ahmet Anzavur'un verdiği mücadele övüldü. Anzavur'u destekleyen Padişah'a ve Hükümet'e halkın dua ettiği ileri sürüldü. Anzavur'un, Edincik'e iki saat uzaklıkta sevinç gözyaşlarıyla karşılandığı bildirildi. (**Gökbilgin** II: 399) ★ Beypazarı'ndaki ayaklanmayı bastırmak için 80 kişilik bir birlik yola çıkarıldı. Birlik, isyancılar tarafından ateşle karşılanarak kasabaya sokulmadı. Taraklı'da yapılan

1920 - NİSAN

çarpışmalarda ise isyancılar kaçtılar. Yarbay Mahmut, geçtiği yerlerde köylülere, Millî Kuvvetleri desteklemeleri konusunda bildiriler dağıtarak Adapazarı'ndan Hendek'e gidiyor. ★ Gerede'de karşı-devrimci kıpırdanmalar". Bolu'daki durumu düzeltmek için mebuslardan Hüsrev ve Osman Beyler Ankara'dan hareket etti. (**TİH** VI: 52; VI (1974): 99; **İHH:** 23; **Şehidoğlu:** 57; **Nadi 4:** 15; **Selek 2,** II: 69) ★ Büyük Millet Meclisi Muhafız Birliği'ni kurmak amacıyla seçilen Uşak Hücum Taburu, Ankara'ya hareket etti. Birlik daha sonra Çerkez Ethem'in emrine verilerek isyanları bastırmada kullanılacaktır. (**İHH:** 18; **Güralp:** 42 "Ankara'ya geldi".)

2. Bursa Valisi Hacim Muhittin Bey ve 56. Tümen Kumandanı Bekir Sami Bey'in çabalarıyla gönüllü Bursa gençlerinden Gökbayrak Müfrezesi kuruldu. 300 mevcudu olan ve daha sonra mevcudu 500'e çıkarılacak olan müfreze, ilk olarak eşkıya takibine çıkarılacaklardır. (**Özkol:** 15)

3. Damat Ferit Hükümeti, Trakya'daki direnişi kırmak amacıyla, Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'i İstanbul'a çağırdı. Çağrı mektubunu bugün Karaağaç'taki Fransız irtibat subayı Edirne'ye getirdi. Durumu Mustafa Kemal'e bildiren Albay Cafer Tayyar Bey, bir Fransız subayının refakatinde İstanbul'a gitti. Yarın onun yerine Albay Muhittin Bey atanacak, Cafer Tayyar Bey 2 Mayıs'ta dönecek ve kolorduyu resmî olmayan bir biçimde yönetmeye devam edecektir. (**Bıyıklıoğlu 2:** 235; **Rey:** 285)

4. Harbiye eski Bakanı Fevzi Paşa, İstanbul'dan Kuşçalı Telgraf Merkezi'ne ulaştı. Ankara'ya gitmek istediğini bildirdi. Durum Mustafa Kemal'e bildirilerek talimat istendi. Mustafa Kemal, verdiği cevapta Fevzi Paşa ve yanındakilerin mümkün olan çabuklukta Ankara'ya gelmelerini istedi. (**Borak 2:** 162) ★ Mustafa Kemal, Fevzi Paşa'ya, milleti seçkin hizmetlerine eriştirme isteğinden mutluluk duyacağını bildirdi. Fevzi Paşa verdiği cevapta, iltifata teşekkür ederek yurduna İstanbul'dan edemediği hizmeti Anadolu'da yerine getirebilirse bunun kendisi için en büyük mutluluk olacağını bildirdi. (**HTVD** 75, ves. 1616-1618) ★ Mustafa Kemal, durumu Karabekir'e bildirerek Fevzi Paşa'yı savunma bakanlığına getirmek istediklerini belirtti. Karabekir'in görüşünü sordu. Cevap 21: "Uygundur. Diyarbakır'ın durumu düzeltilmişse İsmet Bey'in de genelkurmay başkanı yapılması" (**Karabekir 1:** 611)

5. Harbiye Bakanlığı'nı Başbakan Damat Ferit Paşa üstlendi. 5 Nisan'dan beri bu makamda vekâleten Kara Sait Paşa bulunuyordu. Damat Ferit'in bu görevi 10 Haziran'a kadar sürecek, bu tarihte görev Ahmet Hamdi Paşa'ya verilecektir. (**TV** 3833. **TSKT** III/6-1, s. 243'te, 18 Nisan'da Kara Sait Paşa'nın vekâleten bu göreve atandığı ve 10 Haziran'da görevini Ahmet Hamdi Paşa'ya devrettiği kayıtlıdır. Damat Ferit'ten söz edilmemektedir.)

6. İstanbul Emaneti (Belediyesi) feshedildi. Belediye makamı Bayındırlık Bakanlığı'na bağlandı. Belediye meclisinin görevlerini, bakanlık bünyesinde ku-

1920 - NİSAN

rulan bir encümen üstlendi. 21 Ekim 1921'de, İl meclisinin belediye sınırları içinde seçilen üyeleriyle belediye meclisi ve encümeni yeniden kurulacak. İki gün önce (18 Nisan) Belediye Başkanlığı'na Edirne eski Valisi Selim Paşa atanmıştı. (**Ziyaoğlu:** 255)

7. San Remo Konferansı devam ediyor. Sabahki oturumda Curzon, Amerika'nın kabul etmemesi üzerine Ermenistan mandasını Norveç'in üzerine alabileceğini söyledi. Millerand ve Nitti, Ermenilere yardım edemeyeceklerini belirttiler. Konu askerî danışmanlar tarafından incelendikten sonra Milletler Cemiyeti'ne cevap verilmesi kararlaştırıldı. Öğleden sonraki oturumda, askerî danışmanların raporu okundu. Türkiye'ye barışı kabul ettirebilmek için 405 bin kişilik askerî kuvvete ihtiyaç olduğu belirtildi. Ermenilerin silahlandırılmasına ve Amerika'nın Ermenilere yardıma çağrılmasına karar verildi. Venizelos, Anadolu'da 14 tümenle harekete geçebileceğini, Doğu'da Ermenilerden bir yardım alınmasa bile bunun Türk kuvvetlerini dağıtmaya yeteceğini ileri sürdü. Konferans, Osmanlı Devleti'nin delegelerini 10 Mayıs'ta Paris'e davet etmeye karar verdi. (**PS:** 22; **İleri:** 23; **Bel.** XX: 690; **Şimşir** II: 45, 50; **Ulubelen:** 242; **TİH** II/2; 181)

8. Curzon'dan Robeck'e: "Milliyetçilere karşı kuvvet kullanılması konusunda Türk Hükümeti'nin desteklenmesi teklifini uygun görüyoruz. Damat Ferit'e, yumuşak bir barış yapılacağı umudunu vermeyin." ★ Robeck'ten Curzon'a: Anzavur hareketi çöktü. Milliyetçiler, Bandırma'ya girdiler. Başbakan'ın, Milne'in izniyle Anzavur'a göndermeye hazırlandığı silah ve cephane zamanında kendisine yetiştirilemedi. (**Şimşir** II: 44; **Jaeschke 2:** 25)

9. Mustafa Kemal, Samsun Mutasarrıflığı'na verdiği emirde, İstanbul basınına ve Rumca gazetelere sansür uygulanmasını istedi (**HTVD** 19, ves. 483).

10. Erzurum'da ağaç bayramı yapıldı. "Aydın" ve "Maraş" adları verilen iki bahçeye yüzlerce ağaç dikildi. (**Karabekir 1:** 608)

11. **Peyamı Sabah**'ta Ali Kemal: Kuyucu Murat Paşa, Celalilere nasıl muamele etmişse Kuvayı Milliye'ye de öyle muamele edilmelidir. Maiyetindekilerin yakında, zorba yamağı Cafer Tayyar şaklabanını, elini kolunu bağlayıp Hükümet'e teslim etmesi beklenir. Saltanata bağlı halim selim Anadolu halkı da Mustafa Kemal şakisine haddini bildirecek. Hindistan'da yayımlanan **Hürriyet**'te Afgan Emiri Emanullah Han'ın nutku: İngilizler Afgan dostluğunu istiyorlarsa Halifeliğe dokunmasınlar (**HM:** 28 Haziran; **AS:** 8, 19 Temmuz). **Alemdar:** Kesin icraat zamanıdır. Kemal çetelerinin tart ve tenkiline doğru. **Hakimiyeti Milliye:** İngiliz işgali ile Ferit Paşa Hükümeti elele. Ortak tutuklamalar. —Mücahit Demirci Efe'nin halkı bozgunculara karşı uyaran telgrafı. **Ferda:** Yalnız Fransızlar Türklerin dostudur (**Jaeschke** 1: 99). **Öğüt:** Avrupa dengesi. —Anzavur perişan oldu.

1920 - NİSAN

21 - ÇARŞAMBA

1. Mustafa Kemal, yayımladığı genelgede, Meclis'in 23 Nisan Cuma günü açılacağını bildirerek o gün yurdun her yanında dinî törenler yapılmasını, hatim indirilmesini, mevlit okunmasını istedi. Meclis 21 Nisan'da açılacakken, İstanbul fetvasındaki dinsizlik suçlamasını çürütmek için bu tarih, Cuma'ya alınmış bulunuyor. (**İ. Doğru:** 25; **Özalp:** 119; **Karabekir 1:** 616; **Söylev** I: 313; **HTVD** 14, ves. 363, 79, belge 1747; **Nadi 4:** 28)

2. Düzce-Bolu isyanı Gerede'ye sıçradı. 31 Mart olayı elebaşılarından Kör Ali Hoca'nın önderlik ettiği isyancılar kasabayı ele geçirdiler. Ankara'dan öğüt için gönderilmekte olan Trabzon Mebusu Hüsrev Bey (Gerede) başkanlığındaki kurul üyeleri yaralandılar ve tutuklandılar. İsyanın elebaşıları, büyük bir devlete karşı gelmenin küfür olduğunu, memleketi hep mekteplilerin yönettiğini, biraz da medreselilerin yönetmesi gerektiğini söylediler. ★ Düzce isyanını bastırmaya gitmekte olan Yarbay Mahmut Bey, Hendek'e geldi. Halkı hükümet alanına çağırdıysa da çocuklardan başka gelen olmadı. Esnaf, dükkânları kapatarak evlere çekildi. Mustafa Kemal, Mahmut Bey'in komuta ettiği 24 Tümen'in takviye edilmesi emrini verdi. ★ Mucur'da da Kuvayı Milliye aleyhinde bir isyan patlak verdi. Köylerden toplanan isyancılar kasabaya girdiler. (**TİH** VI: 47; VI (1974): 93, 94; **Cebesoy 1:** 360; **Özkök:** 249, 324; **Nadi 4:** 16; **Selek 2,** II: 69, 74)

3. Cafer Tayyar Bey'i görevinden alan ve yerine 60. Tümen Komutanı Albay Muhittin Bey'i tayin eden Padişah iradesi çıktı. Damat Ferit Paşa, Birinci Kolordu'nun yeni komutanına hemen göreve başlayıp kolorduyu Hükümet emrine sokmasını emretti. Muhittin Bey, görevine 29'da başlayacak ve yayımladığı emirde Cafer Tayyar Bey'in izinden gideceğini açıklayacaktır. Bugün İstanbul'a gelmiş olan Cafer Tayyar Bey, gazetecilere "Hükümet'in emrinde bir askerim" dedi. (**TV:** 3845; **Vakit, PS:** 23; **Rey:** 286; **Bıyıklıoğlu 2:** 237)

4. Yakup Şevki Paşa, İngilizler tarafından İstanbul'da tutuklandı. Lağv edilen 9. Ordu'nun komutanı iken, ordusunun 1877-1878 sınırının gerisine çekiliş sırasında Türk halkı silahlandırmakla suçlanan Paşa, 26 Nisan 1919'da İstanbul'a gelmişti. Malta'ya götürülecek olan Paşa, yurda 21 Kasım 1921'de dönebilecektir. (**TİH** I: 171; **Uluğ:** 22)

5. Mustafa Kemal, Feke Kaymakamlığı'na, Millî Hareketi fırsat sayarak çapulculuğa kalkışanlar hakkında en şiddetli tedbirlerin alınmasını emretti (**HTVD,** 13, ves. 355). ★ Mustafa Kemal, Üçüncü Kolordu'ya, Antep'e en hızlı biçimde yardım ulaştırılmasını emretti (ves. 356). ★ Kılıç Ali'den, düşman çemberi içine girilmeyerek hareket serbestisinin korunmasını istedi (ves. 364).

6. Ali Fuat Paşa ve 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey, Bursa'da 70-80 din adamını topladılar. Bir hocanın üstünde İngiliz casusluk belgesi çıktı. Ho-

1920 - NİSAN

calar, esaret altında imzalanmış İstanbul fetvasına uymayacaklarını söylediler ve buna ilişkin imza verdiler. Bursa'da bulunan Libyalı Şeyh Sunusî de Kuvayı Milliye'ye yardım etmeye söz verdi. (**Cebesoy 1:** 355)

7. Karabekir, yardım isteyen Halil Paşa'ya verdiği cevapta, şimdilik yolların kapalı olmasından yardım yapılamayacağını bildirdi; Azerbaycan'da elverişli şartların doğması için çabaya devam edilmesini tavsiye etti. Karabekir yayımladığı bir genelgede ise şunları bildirdi: İran ve Azerbaycan adına büyük bir ihtilalin başlangıcı olmak üzere Tebriz'de bütün dükkânlar kapatılarak 30-40 bin kişilik mitingler yapılıyor. İhtilalciler, İngilizleri kovarak bağımsız yaşamak istiyorlar; halk Türkiye lehinde gösteriler yapıyor. (**Karabekir 1:** 610)

8. San Remo Konferansı'nda Türkiye'nin Avrupa sınırları tartışıldı. İngiliz Başbakanı L. George, Çatalca'dan batısının Yunanistan'a verilmesini istedi. "Mustafa Kemal Yunanlıları Anadolu'dan kovamaz" dedi. İtalyan Başbakanı Nitti, Çatalca batısının Yunanistan'a verilme isteğine karşı çıktı. (**İkdam:** 22; **Vakit:** 23; **PS:** 21, 22; **Baytok:** 115) ★ Yüksek Komiserler Babıâliye gelerek Türkiye'nin 10 Mayıs'ta Paris'te yapılacak görüşmelere çağrıldığını bildirdiler (**İleri:** 24; **Göztepe:** 283).

9. **Payamı Sabah:** Anzavur Paşa'nın yenildiği yalandır. **Öğüt:** Anzavur def edildi. —Rusya'da 1 Mayıs'a hazırlanıyorlar. **İzmir'e Doğru**'da Mustafa Necati: Kuvayı Milliye'nin azameti önünde. **İkdam:** Yugoslavya'da Müslümanların hukuku. —San Remo Konferansı ile ilgili haberler. **Alemdar**'da R. Cevat: Enkaz altında bir hükümet. **İleri:** Ali Galip yeniden Elaziz valiliğine tayin edildi. Görevine Halep yoluyla gidecek. **Karagöz** mizah dergisinde Karagöz, "rüzgârın önüne düşüp değirmenini öğütmek" istiyor...

22 - PERŞEMBE

1. İç isyanlar nedeniyle Ankara zor günler yaşıyor. 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey, isyancılar tarafından Hendek köprüsünde öldürüldü. Hendek'te durum karıştı. Tümen tamamen dağıldı, silahlar isyancıların eline geçti. ★ Afyon'da Karakeçili Arif Bey komutasındaki kuvvetlere Beypazarı'ndaki isyanı bastırmak üzere hemen yola çıkması emredildi. ★ Nallıhan da isyancılar tarafından işgal edildi. (**Apak:** 115; **Cebesoy 1:** 361; **Özkök:** 256; **TİH VI:** 49, 52; **VI** (1974): 94, 99; **Nadi 4:** 14; **Şehidoğlu:** 35)

2. Mustafa Kemal yayımladığı bildiride, yarından başlayarak bütün milletin emir alacağı en yüksek makamın Büyük Millet Meclisi olacağını açıkladı. (**Söylev** I: 314; **Cebesoy 1:** 357; **Özalp:** 120).

3. Ali Fuat Paşa, Bursa'dan Temsil Kurulu'na ve 15. Kolordu'ya gönderdiği yazıda, İngilizlerin Ruslarla bir anlaşma yapma ihtimalinden söz ederek Ruslarla bir an önce ilişki kurulmasını istedi. Karabekir'in 23'te cevabı: Bolşeviklerle

1920 - NİSAN

anlaşmak için gereken yapılmıştır. Bolşeviklerin İngilizlerle anlaşmasına imkân yoktur. (**Karabekir 1:** 612-613)

4. Karabekir, Ermeniler üzerine yapılacak hareket için birliklere sınıra yaklaşmaları emrini verdi (**İHH:** 22).

5. San Remo Konferansı'nda Bogos Nubar Paşa'nın da katılmasıyla, Erzurum'un Ermenilere verilmesi konusu tartışıldı. L. George, Erzurum'da çok az Ermeninin bulunduğunu, Mustafa Kemal'i kovmak için pek büyük bir orduya ihtiyaç olduğunu söyledi. Fransız Berthelot, Batum'daki İngilizlerin Mustafa Kemal ile Bolşeviklerin entrikalarına engel olduklarını söyledi. Fransız temsilci, Mustafa Kemal ve kuvvetlerinin rüşvet verilerek kandırılabileceğini söyledi. (**PS, Alemdar:** 24; **Ulubelen:** 242; **Jaeschke 1:** 99; **2:** 41; **Baytok:** 112; **TİH** II/2: 180)

6. Yüksek Komiser Vekili Webb, tutuklanacak kişilerle ilgili Damat Ferit'ten aldığı listeyi General Milne'e bildirdi. Damat Ferit'in, bunların İtilaf Devletleri tarafından tutuklanması ve Malta'ya götürülmesi görüşünde olduğunu, ancak tutuklamaların Osmanlı makamları tarafından yapılmasının daha iyi olacağını anlattı. Listede bulunanların bazıları: Mustafa Kemal, Ali Fuat, Abdülkerim, Nihat, Kâzım Karabekir, Ahmet İzzet, İsmail Fazıl Paşalar, Hasan Rıza, Galip, Cafer Tayyar, Behiç, M. Selahattin, Ömer Müfit, Kâzım, İsmet, Salih, Ahmet Rıza Beyler... (**Şimşir** II: 92, 93; **Şimşir 2:** 211) ★ Yaklaşık 13 aydır tutuklu olan Ziya Gökalp'in Malta'dan İstanbul'daki eşi Vecihe Hanım'a mektubu: "Ben ilk günden beri şetaretimi kaybetmedim. Dünya bu halde kalmaz. İstikbal iyi olacak; çünkü daima ileri giden iki şey var. Biri ilim, öteki melkûre... Bunlar insaniyetin iki kanadıdır. İnsanlık bazen düşer, fakat bu kanatlarla yeniden yükselebilir." (**F.A. Tansel:** 287)

7. İngiliz Haberalma Teşkilatı İstanbul Kolu'nun haftalık raporu: İstanbul Hükümeti, Anadolu'ya kuvvet göndermeyi ve halkı milliyetçilere karşı ayaklandırmayı görüştü. Fransızlarla çarpışmamaları için Adanalılara emir verdi. Anzavur, İstanbul'dan yardım istedi. İtalyanlar milliyetçilere yardım ediyor. ★ Webb'den Curzon'a: Anadolu'daki İtalyan İrtibat Subayı Vitelli'nin raporu: Türkiye'de önem verilecek tek parti, Mustafa Kemal'in partisidir. Bu parti, millet tarafından destekleniyor. Uyanan millî bilincin boğulabileceğini sanmak büyük yanılgıdır. Onu ihmal etmek, çok ciddî sonuçlara yol açabilir. (**Şimşir** II: 81; **Sonyel:** 169)

8. İsviçre'de bulunan Cavit Bey'in günlüğünden: "Gazetelerde fetva suretini okudum. Bundan büyük bir vesika-i denaet şimdiye kadar görmedim. Bütün Müslümanları, Türkleri öldürmeye davet ediyor ve bu daveti Kur'ana istinat ettiriyor! Bunun İslam âlemindeki aksisedası kendi aleyhlerine olacağını dahi düşünmemişler. Müslümanları, Müslümanlara karşı cihada davet ediyorlar.

1920 - NİSAN

Alçakları, cennet vaadiyle safdilleri iğfal etmek istiyorlar. Saltanatına dört elle sarılmış mecnun bir padişah, şerefsiz, haysiyetsiz, İngiliz vesali olarak yaşamayı muvaffakiyet biliyor. " (**Tanin:** 31.1.1946)

9. **Akşam:** Konferansa davetimiz. —Türkiye sulhunun kesin günleri geliyor. **Peyamı Sabah'ta** Ali Kemal: Bilmem halimiz neye varacak. Kuvayı Milliye'nin zırtapozlukları felaketi azalttı mı, artırdı mı? **Sebilürreşat:** İslam âleminin uyanışı. —Afgan Emiri'nin İngiltere'ye ciddî nasihatları. —Hindistan'da istiklal uğraşıları. **İradei Milliye:** Fetva-yı Şerife sureti (Rıfat ve diğer imzalarla). —Kollarımız bağlı esir miyiz? **Vakit:** Sulh Konferansı'na davet edildik. **The New York Times:** İtilaf Devletleri, anlaşmayı onaylatmak için zor kullanmaya hazır. Mustafa Kemal'e karşı nasıl davranması gerektiğini Sultan'a öğretiyorlar. (**Ulagay:** 93) **İkdam'** da, San Remo Konferansı'nın kararları ile ilgili haber ve yorumlar. **Alemdar:** Anadolu'da vaziyet. —Kemalîlerin tenkili. —Anadolu ve Kuvayı Gayri Milliye...

DİZİN

1. Kitaptaki düzenlenişe uygun olarak sıra ile, yıl, ay, gün ve paragrafın sıra numarası belirtilmiştir.
2. Rakam ile başlatılan paragraflarda ★ ile ayrılmış bölümler ve gazetelerden özetlere ayrılmış gün sonundaki paragraflarda ilgili kavram birden çok sayıda geçmiş olabilir. Bu nedenle paragrafın tamamını okumakta yarar vardır.
3. Kavram, olayın geçtiği günün ilgili paragrafında verilmiştir. Olayın öncesi ve sonrası ile ilgili açıklamalar için (o günlerde zaten gösterilmiş olduğundan) ayrıca işaret edilmemiştir.
4. ~ Bakınız anlamındadır.

— A —

Abaza 1919 Ekim 20.4

Abbas Halim Paşa 1919 Eylül 18.6; 21.12

Abbas Han (Salihli Cephesi) 8 1920 Nisan 18.13

ABD ~ Amerika

Abdullah Azmi Bey 1920 Ocak 3.1; Şubat 7.6; Mart 27.1; Nisan 2.2

Abdullah Bey 1919 Aralık 2.2; 1920 Şubat 27.3

Abdullah Cevdet 1919 Eylül 22.8; Kasım 16.6; 1920 Şubat 26.8

Abdullah Paşa 1919 Ağustos 6.4,6; 13.4; 14.1; Aralık 21.6

Abdurrahman Ağa 1919 Ağustos 13.3

Abdurrahman Şeref Bey 1919 Ekim 2.2; 25.1; 1920 Mart 3.7; 4.4; 8.2; Nisan 2.7

Abdülaziz Mecdi Efendi 1920 Ocak 31.1; Mart 3.4; 16.5; 22.2; Nisan 12.1

Abdülbaki Efendi 1919 Ağustos 13.3

Abdülhak Adnan Bey ~ Adnan (Adıvar)

Abdülhak Hamit (Tarhan) 1919 Temmuz 30.10; Ekim 23.4; 1920 Ocak 10.10; 26.9

Abdülkerim Paşa 1919 Eylül 25.3; 27/28.1; 1920 Nisan 22.6

Abdülmecit (Veliaht) 1919 Temmuz 29.5; Ağustos 8.8; 13.12; Eylül 15.11; 20.10; 21.14; Ekim 9.12; 1920 Ocak 10.10; 13.1; Mart 31.6

Abdülvahap 1919 Ekim 20.4

Abdürrahim (Prens) 1920 Ocak 22.5

Abuk Ahmet Paşa 1919 Ekim 2.2; 11.13 ~ Ahmet Abuk Paşa

Acemî Sadun Paşa 1919 Ekim 13.9; 22.1; Kasım 23.1; 1920 Ocak 14.13

Açıksöz 1919 Ağustos 24.10; Eylül 28.8; Ekim 19.7; 26.9; Kasım 2.12.; Aralık 14.6 21.9; 28.3; 1920 Ocak 11.12; Şubat 1.6; 8.8; 22.4; Mart 14.9; 21.7; Nisan 3.7

Adagide 1919 Ağustos 16.4; 20.4; Ekim 8.6.

Adakale 1919 Ekim 11.8

Adana 1919 Eylül 19.7; 29.6; Ekim 4.4; 17.3; 22.7; Kasım 1.4; 2.4,12; 15.1; 16.6; 20.6; 28.5; Aralık 11.4; 12.2; 15.3; 21.4; 1920 Ocak 1.1; 21.2; Şubat 6.10; 26.5; Mart 13.6; 24.2; 25.6; 27.10; Nisan 8.7; 12.3; 15.4; 17.4

Adapazarı 1919 Ekim 15.3; 28.2; 1920 Nisan 19.1

Adapazarı Ayaklanması 1919 Ekim 28.2; 1920 Nisan 8.2; 9.3; 19.1

Adil Bey (İçişleri Bakanı) 1919 Temmuz 24.2,5; 25.1; 27.10; 28.11; 30.2; 31.3; Ağustos 2.2.; 8.1; 13.2; 19.1; 22.1; 23.2; 27.3; 29.3; Eylül 1.1; 3.1; 4.11; 9.2; 10.2; 11/12.1; 14.2; 15.3,8; 16.3; 29.1; Ekim 1.4; 5.1; 10.9; 11.11; 18.10; 24.12; Kasım 8.10; 1920 Şubat 19.2

Adil Bey (Veteriner Müfettişi) 1919 Aralık 29.4

Adnan (Adıvar) 1919 Ekim 15.14; 22.3; Kasım 3.5; 28.8; Aralık 9.4; 18.11; 19.1; 1920 Ocak 3.1; 16.2; 23.4; Şubat 12.5; Mart 14.1; 15.1; 18.3; 21.2; 24.4; 31.3; Nisan 2.2; 14.8

Af 1919 Kasım 22.5; Aralık 18.7; 29.8; 1920 Ocak 20.7

Afganistan 1919 Temmuz 23.2; Ağustos 8.9; 23.11; 1920 Şubat 14.7; 18.6; Mart 17.5; Nisan 14.5

Afganlı 1919 Aralık 21.9; 1920 Ocak 28.8

Afrika 1920 Şubat 26.8; Mart 17.5; Nisan 19.7

Afyon 1919 Eylül 17.6; 1920 Ocak 3.5; 9.4; Mart 17.2; 19.4

Agâh Efendi 1919 Ekim 24.4

Ağa Han 1919 Ağustos 2.12; Ekim 14.4; Aralık 19.4; 1920 Şubat 5.7; 9.1

Ağaoğlu Ahmet 1919 Eylül 21.12

Ahali (Edirne) 1919 Eylül 8.9; Aralık 2.8; 1920 Mart 22.8

Ahali İktisat Fırkası 1919 Ekim 26.9; Aralık 7.9

Ahmet (Barutçuzade) 1920 Ocak 2.3

Ahmet Abuk Paşa 1919 Aralık 21.6 ~ Abuk Ahmet Paşa

Ahmet Akif 1919 Eylül 22.2

Ahmet Emin (Yalman) 1919 Temmuz 23.12; 25.6; 27.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 7.10; 8.12.; 13.12; 14.11; 22.8; 25.9; 27.8; Eylül 1.8; 15.11; 18.9; Ekim 3.9; 4.8; 6.10; 7.11; Aralık 19.1; 21.9; 28.3; 1920 Ocak 10.14; 17.9; Mart 14.1; 22.5; 24.4; 25.12; 26.10; 27.12.; 29.7

Ahmet Fazıl Efendi 1919 Aralık 2.2

Ahmet Ferit (İlham) 1919 Ekim 27.7; 29.10; Kasım 3.13; 4.10; 5.9; 6.10; 13.7; 14.8; 15.10; Aralık 5.7; 9.4,10; 12.9; 16.6; 17.7; 18.11; 21.9; 25.8; 26.7; 29.9; 1920 Ocak 7.10; 10.14; 11.12; 13.8; 15.1,9; 16.5; 19.7; 24.10; Şubat 2.11; 14.10

Ahmet Fevzi Paşa (Mirliva) 1919 Ağustos 13.6; Ekim 29.6; Kasım 3.1; 5.5; 9.4 (Ali Fevzi ?); 16.6; 23.1 (Mustafa Fevzi ?); 25.1; Aralık 4.7; 7.9; 14.6 (?); 29.3. (Ali Fevzi, Ahmet Fevzi ve Mustafa Fevzi Paşaların birbirine karıştırıldığı olmuştur)

Ahmet Hamdi Paşa (Kürt Teali C. Başkanı) 1919 Kasım 4.3

Ahmet Han (İran Şahı) 1919 Ağustos 19.8.13; 20.12; 21.4,14; 22.8; 23.11; 24.10; 25.9; 27.8; 30.3; Eylül 4.12; Ekim 31.8

Ahmet Haso 1919 Ağustos 30.8; Eylül 4.6

Ahmet Hikmet (Yenigün) 1920 Ocak 26.9; Mart 11.3

Ahmet Hulusi Efendi (Denizli Müftüsü) 1919 Ağustos 5.6; Ekim 10.2; Kasım 23.2; 1920 Ocak 3.3; Mart 3.8

Ahmet Hulusi Paşa 1919 Ağustos 28.1

Ahmet İhsan (Servetifünun) 1919 Temmuz 30.10; Kasım 28.8; Aralık 4.11; 19.1

Ahmet İzzet Paşa ~ İzzet Paşa

Ahmet Mithat 1919 Ekim 22.3

Ahmet Muhtar Bey 1919 Aralık 18.11

Ahmet Necati Bey 1919 Kasım 24.6; 27.8; Aralık 5.3; 8.2

Ahmet Rasim 1920 Ocak 26.9; Mart 30.10

Ahmet Refik 1919 Ağustos 8.12; Ekim 22.3 24.12

Ahmet Remzi Bey 1920 Ocak 14.4

Ahmet Reşit Bey 1920 Mart 6.2

Ahmet Nuri Bey 1919 Eylül 8.1

Ahmet Rıza Bey 1919 Temmuz 30.3,10; Ağustos 30.7; Eylül 19.15; Ekim 11.13; 13.1; Kasım 10.14; 1920 Ocak 6.14; 17.9; 28.8; Mart 11.3; Nisan 18.5; 22.6

Ahmet Rüstem Bey 1919 Eylül 17.11; 19.4; Ekim 13.1; Kasım 12.9; 18.1; 29.2

Ahmet Sait Paşa 1919 Ağustos 26.2

Ahmet Saki Bey 1919 Ekim 8.10; 15.14

Ahmet Selahattin (Prof.) 1919 Temmuz 23.12; 25.6; 28.11; 31.10; Kasım 28.8; Aralık 7.9; 10.8; 16.3; 18.11; 19.1

Ahmet Şevki Paşa 1919 Temmuz 24.6; 27.10

Ahmet Şükrü Bey 1919 Eylül 21.12

Ahmet Vefik Bey 1919 Aralık 15.11

Aharonian 1919 Eylül 20.8; 1920 Nisan 11.6

Ahrar 1919 Ekim 7.1; 13.11

Ahur 1920 Mart 22.3

Ajan 1919 Eylül 1.4; Ekim 22.6; 1920 Nisan 8.6 ~ Casus

Akagündüz 1919 Eylül 23.11; 1920 Ocak 17.9

Akbaba 1920 Mart 1.3

Akbaş Cephaneliği Olayı 1920 Ocak 26-27.1; 27.1; 29.1; Şubat 3.1; 5.2,7; 6.3.; 11.2.4; 21.1,3; 24.5; 28.4

Akçoraoğlu, Yusuf 1919 Ağustos 23.7; Ekim 15.14; 22.3; 23.10; Kasım 12.10; Aralık 9.4; 19.1; 1920 Ocak 30.1

Akdoğan, Hilmi 1920 Mart 15.10

Akhisar 1919 Temmuz 24.4; Aralık 7.7; 1920 Şubat 21.6; Mart 22.1

Akşam 1919 Temmuz 23.12; 26.10; 28.11; Ağustos 1.9; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6; 9.12; 10.11; 11.9; 12.6; 13.12; 14.11; 15.10; 16.15; 17.10; 19.13; 23.11; 24.10; 25.9; 26.10; 27.8; 29.10; 30.9; Eylül 2.10; 3.8; 4.8; 5.4; 10.15; 11.11; 12.9; 13.16; 15.11; 16.10; 17.13; 18.9; 19.16; 20.10; 22.8; 23.12; 24.10; 27.9; 28.8; 30.9; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 4.8; 5.12; 6.9; 7.11; 8.11; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 13.11; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 18.10; 19.7; 20.12; 21.12; 22.7; 23.10; 24.12; 25.7; 26.9; 27.7; 28.10; 30.10; Kasım 3.13; 8.10; 10.14; 11.5; 24.11; 26.8; 27.15; 1920 Ocak 8.6; Şubat 6.10; 11.7; 19.9; 20.5; 23.10; 27.5; 29.6; Mart 2.8; 4.9; 27.16; 30.10 31.8; Nisan 4.5; 6.7; 12.8; 14.8; 15.10; 18.13; 22.9

Akyazı 1919 Ekim 23.5

Akvam 1919 Eylül 1.8; 2.10; 3.8; 4.12; 5.4; 10.15; 13.16; 18.9; 21.14

Alaaddin Bey 1920 Mart 16.13

Alaşehir 1919 Ekim 5.7; 1920 Ocak 20.5; Mart 11.5

Alaşehir Kongresi 1919 Ağustos 13.2; 16.1; 18.1, 20.2; 21.6; 22.5; 24.2; 25.1; 26.7; Eylül 29.3

Alay dergisi 1920 Ocak 17.9; 21.7; 24.10; Şubat 6.9; 14.10; 21.11; 28.13; Mart 6.12; 13.10; 20.11; 27.16

Albayrak 1919 Ağustos 8.12; 17.9; 18.9; 21.14; 31.11; Eylül 4.12; 11.11; 14.9; 18.9; 21.14; 25.11; Ekim 2.11; 16.12; 19.7; 20.12; 23.10; 26,9; 30.10; Kasım 2.12; 6.10; 12.10; 16.13; 23.7; 27.15; 30.9; Aralık 4.11; 8.10; 14.6; 18.11; 21.9; 25.8; 28.3; 1920 Ocak 1.11; 5.15; 8.6; 11.12; 15.9; 18.6; 22.9; 29.10; Şubat 1.6; 5.7; 8.8; 15.5; 19.9; 23.10; 26.8; Mart 1.6; 4.9; 8.14; 11.12;

15.10; 18.10; 22.8; 25.13; 29.8; Nisan 1.12; 5.11; 12.8; 15.10; 19.10

Alemdar 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 25.6; 26.10; 29.8; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6; 7.20; 8.12; 9.12; 10.11; 11.9; 12.6; 14.11; 15.10; 18.9; 19.13; 20.12; 22.8; 24.10; 25.9; 26.10; 27.8; 31.11; Eylül 1.8; 3.8; 4.12; 5.4; 6.6; 8.6; 11.11; 12.9; 13.16; 14.9; 15.11; 16.10; 21.14; 22.8; 24.10; 25.11; 27.9; 29.11; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 4.8; 5.12; 6.10; 8.11; 9.14; 10.9; 12.9; 13.11; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 18.10; 20.12; 21.12; 22.7; 23.10; 24.12; 26.9; 27.7; 28.10; 29.2,10; 30.10; 31.12; Kasım 1.13; 2.12; 3.13; 5.9; 6.10; 8.10; 10.14; 11.5; 13.7; 15.10; 16.13; 17.10; 18.11; 19.7; 20.8; 21.6; 22.11; 23.7; 24.11; 25.8; 27.15; 28.8; 29.8; Aralık 1.11; 4.11; 5.7; 6.6; 7.9; 8.10; 10.8; 15.12; 16.6; 17.7; 18.11; 19.6; 20.4; 21.9; 22.9; 23.8; 24.7; 25.8; 26.7; 27.6; 28.3; 29.9; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.9; 4.6; 5.15; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7; 10.14; 11.12; 12.9; 14.13; 16.5; 17.9; 18.6; 19.7; 20.8; 21.7; 22.9; 23.11; 25.8; 26.9; 28.8; 29.10; 30.8; 31.7; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 4.8; 5.7; 7.9; 9.6; 10.7; 12.10; 13.5; 14.10; 15.5; 16.10; 17.9; 19.9; 20.5; 21.11; 22.4; 24.5; 25.8; 26.8; 27.5; Mart 1.6; 2.8; 3.15; 4.9; 5.12; 6.12; 7.9; 8.14; 9.6; 11.12; 13.10; 15.10; 16.17; 17.11; 18.10; 19.12; 20.11; 21.7; 22.8; 23.9; 24.10; 25.13; 26.13; 27.16; 28.11; 29.2,8; 30.10; 31.8; Nisan 1.12; 2.7; 4.5; 5.11; 6.7; 7.7; 8.10; 9.5; 10.11; 11.7; 12.8; 13.12; 15.10; 16.9; 17.10; 18.13; 20.11; 21.9; 22.9

Ali (Bedirhanlardan) 1919 Ağustos 7.10

Ali (işçi) 1919 Ekim 24.4

Ali (Tehcir sanığı) 1920 Ocak 15.3

Ali Bey (Kayseri Mutasarnf Vekili) 1919 Eylül 23.1

Ali Bey (Maraş Jandarma Kumandanı) 1919 Kasım 25.6

Ali Canip 1919 Ekim 25.7

Ali Cevat Eyyubi 1920 Şubat 28.11

Ali Ekrem 1920 Ocak 26.9; Şubat 5.7

Ali Fevzi Paşa 1919 Ağustos 17.8,10; 20.5; 22.4; 25.6; 26.1; 30.4; Eylül 3.8; Kasım 9.4; 14.8; 16.6; 19.2; 20.1

Ali Fuat Paşa 1919 Ağustos 11.1; 14.4; 23.7; 24.3,7; 25.5; 28.1; 29.2; Eylül 3.2; 9.1; 10.4; 13.9; 14.5; 17.2,9; 20.5; 21.5; 23/24.1; 24.3; 30.6; Ekim 3.1; 4.6; 5.11,12; 6.10; 7.5; 13.11; 14.2,5; 15.15; 16.1; 21.4; 22.2; 23.1,9; 28.10; 30.10; 31.7; Kasım 1.10; 3.3; 9.5; 18.1; 22.3; 26.2; 29.2; 30.8; Aalık 4.1; 6.1, 11.3; 12.3; 13.1; 1920 Ocak 9.1; 24.1,4; Şubat 12.5; Mart 19.4; 21.1; 26.6; Nisan 10.11; 19.1; 21.6; 22.3,6

Ali Galip Bey 1919 Ağustos 23.1; 25.7; 29.3; 30.1; Eylül 1.1; 2.6; 3.1; 4.12; 7/8.1; 8.2,3; 9.1,2; 10.1; 11/12.1; 14.2,9; 16.8; 17.13; Ekim 4.8; 24.12; 30.5; Kasım 13.5; 19.3; 22.11; Aralık 1.7; 13.6; 1920 Nisan 21.9

Ali Haydar Bey (Batum İslam Derneği Başkanı) 1920 Şubat 15.3

Ali Haydar Bey (Bolu Mutasarnfı) 1919 Ekim 27.4; 1920 Nisan 15.2; 18.4

Ali İhsan Paşa 1920 Ocak 30.4

Ali Kemal 1919 Temmuz 28.8; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 7.20; 9.12; 10.11; 12.6; 13.12; 15.10; 16.15; 18.9; 20.12; 21.14; 22.8; 23.11; 25.9; Eylül 1.8; 4.12; 5.4; 7.6,8; 11.11; 13.16; 14.9; 15.11; 18.9; 21.14; 27.9; 28.8; 29.11; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 5.1,12; 6.10; 7.11; 8.11; 9.14; 11.13; 13.11; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 20.7,12; 21.12; 24.11; 25.7; 28.10; 29.10; 31.12; Kasım 4.10; 5.9; 6.10; 7.7; 8.10; 9.2; 10.14; 11.5; 12.10; 14.8; 15.10; 17.10; 19.7; 21.6; 22.11; 23.7; 26.8; 28.8; 29.8; 30.9; Aralık 1.11; 3.7; 5.7; 7.9; 10.8; 11.9; 12.9; 13.13; 14.6; 16.6 17.7; 21.9; 23.8; 24.7; 26.7; 27.6; 29.9; 31.8; 1920 Ocak 3.9; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7; 12.9; 13.8; 16.5; 17.9; 19.7; 20.8; 25.8; 28.8; 29.10; 31.7; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 7.9; 9.6; 10.7; 11.7; 12.10; 15.1; 17.9; 19.9; 20.5; 21.11; 24.5; 27.1,5; 28.13; Mart 2.8; 4.9; 5.1; 6.12; 8.14; 9.6; 11.12; 16.17; 17.11; 18.10; 19.12; 20.11; 23.9; 24.10; 26.13; 27.16; 28.11; 30.10; Nisan 1.12; 8.10; 9.5; 11.7; 12.8; 13.12; 14.8; 16.9; 18.13; 20.11; 22.9

Ali Kemali (Sivaslı) 1920 Ocak 23.7; 28.7

Ali Merze 1919 Ağustos 30.8; Eylül 4.6

Ali Münif Bey 1919 Eylül 21.12

Ali Ratip Bey 1919 Kasım 3.3

Ali Rıza Bey (Elbistan Sulh Hakimi) 1919 Ekim 31.5

Ali Rıza Bey (Kastamonu Valisi) 1919 Ağustos 23.6; Eylül 16.3; Ekim 13.1

Ali Rıza Bey (Maktul) 1920 Şubat 18.1

Ali Rıza Bey (Mersin) Jandarma Komutanı) 1919 Eylül 5.3

Ali Rıza Bey (Urfa Mutasarnfı) 1919 Kasım 8.7

Ali Rıza Paşa 1919 Ekim 1.1; 2.2; 3.1; 4.1,8; 8.1; 11.2; 16.12; 17.6; 29.1; 30.3; 31.3; Ka-

sım 2.1; 4.2; 6.6; Aralık 5.1; 15.8; 1920 Ocak 20.2; 21.1; Şubat 8.2; 9.1; 19.1; Mart 3.1,3; 4.9; 11.12

Ali Rıza Paşa Hükümeti 1919 Ekim 1.2; 2.11; 3.1,3,9; 5.1; 7.1; 9.11; 10.9; 11.5; 13.4,5; 29.1 Kasım 9.3; 15.5; 16.11; 28.2; 30.8; 1920 Ocak 20.2; 23.1; 24.2; 28.6; Şubat 4.2; 6.3; 8.2; 10.7; 19.1,6; 21.2; 25.7; 29.6; Mart 3.1,3,4; 4.9; 5.12

Ali Rüştü Efendi 1920 Nisan 5.2; 13.3

Ali Saip (Ursavaş) 1919 Aralık 29.4; 1920 Ocak 7.5; 13.3; 14.3; 16.1; 31.3; Şubat 4.4; 7.1; 8.1; 9.2; 13.1; 16.3; 21.4

Ali Sait Paşa 1919 Ağustos 26.2; Eylül 11.6; 16.6; 19.3; 25.8; 30.2; Ekim 6.5; 1920 Mart 27.14

Ali Sezai Efendi 1919 Aralık 15.4

Ali Şaban 1919 Ekim 24.4

Alkinson, Wortsh 1920 Ocak 12.8

Allen, Miss Annie T. 1920 Nisan 14.6

Allenbi 1919 Eylül 15.9

Almanya 1919 Eylül 8.8; 11.11; Ekim 24.12; Aralık 9.10; 1920 Ocak 6.14; 28.8; Mart 14.8; 18.10; 19.12; 20.11; 21.7; 22.8; 23.9; 24.10; 26.13; 27.16; Nisan 3.7; 7.7; 9.5; 10.11; 14.8; 17.10; 18.13

Altay vapuru 1919 Ekim 25.1

Amasya 1919 Ekim 20.1; 21.5; 1920 Ocak 30.2

Amasya Görüşmeleri 1919 Ekim 9.1; 10.1; 13.4; 14.1; 16.1; 18.1; 20.1; 21.1; 25.1; 26.9; 27.1; 29.1; Kasım 6.6; 9.3; 16.11

Amasya Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 1920 Ocak 5.12; 11.5; 18.1; 19.2

Amerika 1919 Temmuz 23.9; 26.10; 31.2; Ağustos 1.9; 2.10,12; 3.12; 13.7; 16.8; 17.5; 28.3; 29.9; 30.7,9; 31.6; Eylül 7.3; 13.16; 15.11; 18.5,9; 25.11; 27.9; 30.7; Ekim 5.9; 7.1,11; 15.9; 18.10; 27.7; 28.4 31.12; Kasım 2.12; 3.13; 6.10; 7.7; 12.1; 15.10; 17.10; 19.6; 20.8; 21.2; 28.6; Aralık 1.9; 2.6,7,8; 7.8; 10.5; 19.5; 1920 Ocak 10.1; 11.8; 22.5; 28.8; 29.10; Şubat 23.10; Mart 6.12; 16.9; 21.7; 22.8; 28.11; Nisan 2.7; 5.7; 9.5; 18.5; 19.4; 20.7

Amerika Basını 1919 Temmuz 31.10; Ekim 14.7; 1920 Nisan 5.7

Amerikalı(ar) 1919 Ağustos 3.12; 10.1; Eylül 2.3; Kasım 8.10; 10.3,13; 11.6; 1920 Ocak 15.4; Şubat 1.1; 21.4; Mart 2.4; 6.8; 10.7; 29.5; 30.10; Nisan 15.10

Amerika Ermeni Ulusal Birliği 1920 Nisan 19.5

Amerika Yunan Birliği Derneği 1919 Aralık 22.7

Amerikan İnceleme Kurulu 1919 Temmuz 30.10; 31.1,10; Ağustos 1,3; 2.12; 3.12; 4.1,11; 5.11,12; 6.4; 7.11; 12.1; 13.5,12; 14.9,11; 16.15; 17.10; 21.8,14; 22.8; 23.11; 28.3; 30.9; Eylül 10.13; 18.9

Amerikan Senatosu 1919 Temmuz 25.6; 31.10; Ağustos 17.5; Eylül 4.12; 9.1; 10.3; 19.16; Kasım 19.6; 25.8; 1920 Ocak 21.5; Nisan 3.6; 5.7

Amerikan Yardım Kurumu 1919 Eylül 24.6; Ekim 2.11; Kasım 16.13; 17.9; 1920 Nisan 10.11; 14.6

Amerikan Yüksek Komiserliği 1919 Ağustos 14.3 ~ Bristol

Anadolu 1919 Temmuz 23.2,12; 24.10; 30.10; Ağustos 8.12; 14.3; 21.7; 22.14; Eylül 1.6; 4.12; 5.4; 7.6; 14.9; 23.3; 25.11; 27.7; 28.8; Ekim 1.12; 3.9; 7.11; 11.13; 14.7; 22.7; 28.4; 30.3; 31.12; Kasım 2.12; 4.10; 8.10; 11.5; 19.2,7; Aralık 1.6,11; 6.6; 1920 Ocak 2.5; 16.5; Şubat 11.7; 12.7; 19.9; Mart 3.15; 23.9; 27.16; 28.11; Nisan 8.10; 22.9

Anadolu gazetesi 1919 Ekim 6.2; Aralık 19.6

Anadolu Ajansı 1920 Mart 31.3; Nisan 3.1; 6.2; 8.3; 10.11; 12.7; 18.8,9

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 1919 Kasım 5.2; 28.3; Aralık 7.6; 12.8; 13.12; 18.3; 22.9; 24.6; 1920 Ocak 4.2; 8.2; 14.12; 17.8; 20.8; 22.6; Şubat 1.1; 2.11; 3.7; 4.7; 6.4; 7.8; 10.6; 13.2; 15.4; 21.10; 22.1; Mart 9.5; 15.10; 27.11; Nisan 3.1

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Eylül 11.2,3; 18.1; Ekim 5.1,6; 9.14; 13.1; 14.1; 16.5; 18.2; 21.1; 1920 Ocak 11.12; 14.2; 23.8; Şubat 17.1; 20.1; Mart 3.6,8; 12.1; 17.8; Nisan 22.7

Anderson (Albay) 1919 Eylül 9.5

André (Andrea) 1919 Kasım 18.10; 24.1,2; 26.6; 27.5; 30.4; 1920 Mart 25.2; 26.7; 27.5; 28.5

Anez Aşireti 1920 Ocak 26.2

Ankara 1919 Ağustos 11.9; 25.9; 28.6; Aralık 25.8; 27.1; 1920 Ocak 3.1; Şubat 5.7; Mart 17.4; Nisan 10.11; 15.10; 16.9

Ankara Sultanisi 1919 Aralık 29.2

Ankara Valiliği 1919 Ekim 11.3; 21.2; 24.5

Anlaşmalar

Ravalpindi 1919 Ağustos 8.9

İngiliz-İran 1919 Ağustos 9.8

Saint-Germain 1919 Eylül 10.7

Damat Ferit-İngiliz 1919 Eylül 12.3

Neuilli 1919 Kasım 27.12
İngiliz Rus esir değişimi 1920 Şubat 12.9
Andrew, Mac 1919 Kasım 20.6
Ansari (Dr) 1920 Ocak 19.3
Antalya 1919 Aralık 7.8; 1920 Mart 14.2; Nisan 1.3
Antep 1919 Eylül 9.3; 15.1; Ekim 1.2; 12.3; 20.6; 25.4; 26.4; 29.4; 30.1; Kasım 1.4; 5.1; 6.1; 9.1; 12.1; 13.2; 23.3; 30.4; Aralık 1.2; 12.2; 14.4; 18.4; 23.4; 1920 Ocak 3.6; 12.4; 15.5; 21.2; Şubat 16.10; 18.2; 21.4; 28.3; Mart 14.2; 20.4; 26.7; 28.1; 29.5; 31.2; Nisan 1.2; 2.4; 3.2; 4.4; 6.5; 7.2; 14.2; 15.10; 17.1; 18.3; 19.2; 21.5
Antep Müdafaa-i Hukuku 1919 Kasım 23.3; 1920 Nisan 1.2; 2.4; 17.1
Anzavur, Ahmet 1919 Eylül 21.1; Ekim 25.2; 28.2; 29.5; 30.4; 31.5; Kasım 2.9; 3.2; 4.1; 5.3; 12.4; 14.6; 15.3; 16.9; 20.3,8; 21.6; 22.2; 24.4; 27.11,15; 28.4; 29.6; 30.1; Aralık 2.8; 3.7; 4.11; 7.9; 9.9; 18.9; 1920 Şubat 13.4; 16.1; 17.3; 18.1; 21.3; 25.1; 26.3,8; 27.1; 28.5; Mart 2.2; 3.5,14; 6.7; 8.4; 10.6,7; 11.12; 13.5; 14.4; 15.4; 16.13; 21.7; 26.2; 27.16; 28.11; 30.10; Nisan 3.5,7; 4.3; 5.9,11; 6.4; 7.7; 8.4,6; 9.3; 10.11; 11.5; 12.2; 13.12; 14.3; 15.1,3,9; 16.2; 17.6,10; 19.1; 20.1,8,11; 21.9; 22.7
Apa 1919 Ekim 28.3
Arabistan 1919 Ekim 2.11; 1920 Ocak 10.1; 14.13; 24.10
Arap(lar) 1919 Ağustos 31.7; Eylül 13.12; 23.8; Ekim 9.7; 15.12; 16.1; 20.10; Kasım 10.9; 29.6; Aralık 5.5; 11.7; 15.5; 21.8; 26.3; 1920 Ocak 8.6; 20.8; 24.4; 28.1; Şubat 10.7; 15.5; 22.3; 23.2; 28.9 Mart 3.8; 10.4; 22.8; Nisan 5.11
Arap Devleti 1919 Temmuz 24.9
Arapkir 1919 Eylül 26.4
Araplar Köyü 1920 Ocak 12.4
Ardahan 1920 Ocak 28.1; Mart 1.3; 16.10; 17.5
Arif Bey (Ayıcı, Yarbay) 1919 Ekim 24.2; 25.2; 26.1; 20.4; Kasım 8.7; Aralık 2.1; 1920 Ocak 3.5; Nisan 22.1
Arif Bey (Kırşehir'den aday) 1919 Ekim 13.1
Arif Bey (Trakya) 1919 Ekim 24.3
Arif Oruç 1920 Ocak 23.4
Aristidi Efendi 1919 Ekim 29.10; 1920 Ocak 10.5
Arnavut Ali 1919 Kasım 1.7
Arnold (Mr.) 1919 Ağustos 29.9,10; 30.9
Arpaçay (Zaruşat) 1920 Ocak 30.6; Şubat 17.6; 28.10; Mart 1.3
Arpaçsakarlar Köyü 1920 Nisan 3.2
Artvin 1920 Mart 16.10
Asaf Muammer 1919 Aralık 7.9; 1920 Mart 3.15; 6.12; 7.9
Asım Bey, (Menteşe adayı) 1919 Kasım 2.8
Asım Bey (Yarbay) 1919 Ekim 14.5
Asiye Remzi Hanım 1920 Ocak 5.12
Asker Kaçakları 1920 Nisan 7.3; 12.5
Askere Alma 1919 Ekim 21.4; 1920 Mart 19.4
Askerî Mecmua 1919 Ağustos 1.9; Eylül 1.8; Ekim 1.12; Kasım 1.13; Aralık 1.11; 1920 Ocak 1.11; Mart 1.6
Askerî Nigehban Cemiyeti 1919 Ağustos 16.10; Eylül 23.7; Ekim 12.1; 14.2; 20.12; 31.5; Kasım 1.12; 2.6; 5.5; Aralık 9.9; 29.8; 1920 Mart 1.4
Askerî Şûra 1919 Ağustos 2.3; 5.12; 9.4; Eylül 1.2; 17.1; Aralık 16.2; 21.6; 1920 Ocak 2.5; Nisan 18.6
Assam 1919 Ekim 15.13
Astio 1920 Ocak 12.9
Asuriler 1920 Mart 1.6; Nisan 12.3
Asya 1919 Eylül 1.8; Aralık 20.4; Aralık 20.4; 1920 Şubat 2.11; 26.8; Mart 4.1; Nisan 19.7 – Doğu Milletleri
Ateşkes Komisyonu 1919 Eylül 20.7
Atıf Bey 1919 Eylül 7.5; 20.5
A. Vehbi 1920 Mart 10.7
Avni Bey 1919 Ekim 13.1
Avni Paşa 1919 Ekim 23.10
Avrupa 1919 Kasım 12.1; 17.10; 21.2; Aralık 8.10; 1920 Ocak 3.9; Şubat 27.5; Nisan 9.5; 20.11
Avrupa Basını 1920 Ocak 12.9; 13.5
Avusturya 1919 Eylül 10.7; 11.11; 12.9; Ekim 17.1
Ayasofya 1919 Aralık 22.2; 26.2; 1920 Mart 31.6
Aydede (Alemdar) 1920 Ocak 1.11
Aydın 1919 Temmuz 29.1; Ağustos 16.5; Aralık 7.5; 1920 Şubat 22.4; Nisan 20.10
Aydın Cephesi 1919 Ağustos 8.4; 20.3; 22.6; Ekim 7.6; 12.1; 14.1,2; 15.3; 22.1; Kasım 9.4; 16.4; 20.8; Aralık 2.1; 7.3,5; 1920 Şubat 3.4; 23.1
Aydın Kuvayı Milliyesi 1919 Ekim 23.1; Kasım 9.4; 11.5; 24.3; 1920 Ocak 5.2
Aydın Vilayeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti 1919 Temmuz 31.10
Aydonidis, Vasil 1919 Aralık 2.4
Ayvalık 1920 Şubat 21.6
Ayvalık Tümeni 1920 Ocak 29.4

Ayyıldız Cemiyeti 1920 Nisan 8.6
Azerbaycan 1919 Temmuz 23.2; 27.10; Ağustos 27.8; 29.7; Eylül 2.8; 27.5; Ekim 19.5; 22.7; 24.12; Kasım 2.12; 14.8; 23.5; Aralık 25.6,7; 1920 Ocak 10.1,3; 11.9; 14.9; 16.3; 18.6; 19.7; 20.8; 21.7; 22.4; 24.10; 29/30.2; 30.1,6; 31.7; Şubat 1.6; 6.10; 8.8; 9.6; 16.2; 18.6,9; 21.11; Mart 4.9; 5.12; 7.7; 12.5; 13.10; 14.6; 17.5,9; 27.9; 31.7; Nisan 5.8; 7.6; 10.7; 11.4,6; 18.2; 21.7
Azınlıklar 1919 Ağustos 1.9; 6.6; 7.3; 10.1; 22.4; Eylül 10.3; 15.11; 18.9; 24.3; 25.6; Ekim 7.1; 11.4; 17.5; 19.7; 20.4,12; 21.1,5; 24.12; 26.9; 27.1; 28.1; 30.3; 31.12; Kasım 3.7; Aralık 3.7; 5.2; 8.10; 9.10; 1920 Ocak 5.1; 28.1; 29.7; Şubat 16.10; 21.11; Mart 10.3; 11.2; 16.17; 27.16; Nisan 14.8; 15.10; 16.9
Azim Ağa 1920 Nisan 17.6
Azmi Bey (Bursa Valisi) 1919 Temmuz 28.7; Eylül 20.10; 22.5
Azmi Bey (Polis Eski Müdürü) 1919 Aralık 1.10; 1920 Şubat 17.9

— B —

Babanzade Mustafa Bey 1919 Ağustos 27.8
Babanzade Mustafa Zihni Paşa 1919 Ağustos 27.8; Ekim 1.8
Babanzade Şükrü 1919 Ağustos 4.1
Badi Bey 1919 Ekim 6.4; 13.1
Bafra 1920 Ocak 19.2; 28.8
Bağdat Demiryolu 1919 Eylül 23.1
Baha Sait Bey 1919 Kasım 3.5; 1920 Ocak 11.1; Mart 3.6; Nisan 10.7; 11.4
Bahattin Şakir 1919 Ağustos 2.12; 1920 Ocak 13.4; Şubat 17.9 Nisan 7.4
Bahri Bey 1919 Ekim 13.1
Bahtiyar Bey 1920 Şubat 7.6
Bakü 1919 Ağustos 24.9; 1920 Şubat 18.6
Balfour 1919 Ağustos 2.10; 11.6; Ekim 24.9; Kasım 17.7; 28.8; Aralık 4.11
Balıkesir 1919 Ağustos 8.7; Ekim 6.2; 26.9; Kasım 25.2; 28.3; Aralık 4.7; 14.3; 30.1; 1920 Ocak 1.1; Mart 18.2
Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi 1919 Ekim 1.4; 29.5; 1920 Ocak 7.1
Balıkesir Kongresi 1919 Temmuz 26.1; 28.1; 30.1,5; Eylül 16.2; 19.1; 20.3; 22.4; 25.2; Ekim 6.10; 17.2; Kasım 19.1; 1920 Mart 10.1; 23.2
Balıklı Köprüsü 1919 Eylül 13.9
Bamtof, Haydar 1919 Eylül 22.8
Bandırma 1919 Kasım 24.1; 1920 Şubat 1.2; 4.3; 11.2; Mart 5.6; Nisan 14.3; 19.1; 20.8
Baraz (Barzani) Aşireti 1919 Kasım 17.3
Barış 1919 Temmuz 28.9,11; 29.6; Ağustos 8.12; 18.7; 20.10; 21.14; Eylül 4.12; 13.1,16; 15.11; 17.6; 19.16; 20.10; 22.8; 23.12; 25.2; 29.11; Ekim 1.12; 10.6; 15.15; 17.6; 21.12; 23.10; 24.12; 28.4; 30.10; Kasım 3.4; 10.10; 11.4; 12.6; 15.10; 16.7; 18.5,6; 20.1,8; 22.4; 24.10; 25.8; 26.8; 27.15; Aralık 7.6,8; 8.10; 9.10; 10.8; 11.9; 13.5,13; 15.10; 19.4,5; 20.4; 22.6,9; 24.7; 25.7,8; 26.7; 27.6; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 6.1; 10.11,14; 11.3; 12.9; 15.9; 17.4,7; 18.2; 20.8; 22.8; 23.10; 26.8; 31.4; Şubat 2.3,11; 12.3,10; 13.5; 14.5,10; 16.10; 17.9; 18.12; 19.9; 20.2; 22.1; 23.8; 24.5; 25.4; 26.7; 28.13; 29.4; Mart 1.6; 2.8; 5.2,3; 8.5,14; 9.4,6; 12.7; 14.2; 16.1,17; 18.10; 20.9; 21.7; 22.8; 23.9; 24.6; 25.5.13; 26.13; 27.16; 28.3,11; 29.8; 30.7,10; 31.8; Nisan 1.5; 5.1; 10.11; 11.7; 12.8; 20.7,8; 21.8; 22.9
Bartın 1920 Ocak 31.5; Nisan 13.9
Barton 1919 Eylül 3.7
Başbakanlık 1919 Ekim 20.1
Başkent 1919 Aralık 11.5; 12.6; 22.2; 1920 Ocak 3.9; 5.15; Mart 31.6
Batı Anadolu 1919 Temmuz 23.10; Eylül 19.9; Kasım 16.4; 1920 Mart 27.6
Batı Anadolu Kuvayı Milliye Komutanlığı 1919 Eylül 9.1
Batı Cephesi 1919 Ekim 14.5
Batı Trakya 1919 Temmuz 29.1; Ağustos 24.5; Eylül 18.9; Ekim 14.7; 16.2; 18.9; 19.7; 21.1; Kasım 8.1; 11.1; 13.5; 29.4; 30.5; Aralık 1.5; 8.2; 30.3; 1920 Ocak 28.1; Şubat 3.2; 18.10; Mart 20.9
Batı Trakya Komitesi 1919 Kasım 16.3
Batı Trakya Hükümeti 1919 Ekim 15.4; 20.12
Batum 1919 Ekim 18.7; 21.7; Aralık 23.5; 1920 Ocak 14.9; 28.1; Şubat 12.8; 15.3; 25.6; Mart 11.7; 14.6; 16.10; 17.5,9; 19.9; 29.8; 31.7; Nisan 22.5
Bayram 1919 Eylül 6.4
Becaylı Aşireti 1919 Kasım 17.3
Bediüzzaman Said-i Kürdî 1920 Şubat 29.6
Bedri Bey 1919 Ağustos 2.12; 1920 Şubat 17.9
Bekaa Vadisi 1919 Kasım 17.8
Bekir Sami (Kunduk) 1919 Temmuz 25/26.1; 30.6; Ağustos 3.4; 7.1; 8.1; Ekim 13.1; 15.2; 16.1; 18.1; 30.3; Kasım 18.1; 1920 Ocak 6.8; 16.2; 22.5; 24.2; Şubat 7.6; Mart 13.3; Nisan 8.9

Bekir Sami Bey (Albay) 1919 Ekim 3.6; 14.5; 17.2; 27.7; Kasım 7.3; 22.3; 29.2; 1920 Şubat 16.2; Mart 19.3; 27.4; Nisan 7.3; 9.1; 11.3; 12.4; 20.2; 21.6
Bekir Sıtkı 1919 Ekim 27.4; 28.2; 1920 Nisan 8.10
Bekirağa Bölüğü 1919 Ağustos 8.6; 25.9; Eylül 11.9; 30.10; Kasım 11.2; Aralık 1.4
Bekri Mustafa 1920 Şubat 28.13
Bela Kun 1919 Ağustos 1.7; 3.10; 5.12; Ekim 13.11; 1920 Şubat 3.9
Belemedik 1920 Nisan 8.7; 10.3
Bengam 1920 Ocak 20.5
Benoit XV 1920 Nisan 10.10
Bercara 1919 Eylül 13.13
Berthold 1920 Şubat 12.10
Berlin 1920 Ocak 13.7; 30.8
Berthelot 1919 Aralık 12.6; 23.5; 1920 Şubat 16.7; Nisan 22.5
Besim Ömer Paşa 1919 Kasım 5.6
Beşinci Kolordu 1919 Eylül 16.5; 17.3; 20.10; Ekim 3.5; Kasım 9.4
Beyaz (Göleli) 1919 Ekim 21.6
Beypazarı 1920 Nisan 14.1; 19.1; 20.1; 22.1
Beyrut 1920 Şubat 2.6; 29.2
Bezmi Nusret (Kaygusuz) 1920 Ocak 20.5
Bieurre 1920 Nisan 18.3
Biga 1919 Eylül 10.10; Ekim 25.2; 1920 Şubat 16.1; 17.3; 21.3; 22.2; 24.5; 25.1; 26.3; 27.5; 28.5; 29.6; Mart 5.6; 13.5; 15.4; 16.13; 25.13; 27.16; 29.3; 30.10; Nisan 1.4; 3.5; 6.4; 8.10
Bilecik 1919 Ekim 15.3
Bill 1919 Kasım 3.10
Binnaz 1919 Ekim 2.11
Binozet 1919 Eylül 10.6
1 Mayıs 1920 Şubat 25.8; Mart 13.10; Nisan 8.10; 21.9
Birecik 1919 Kasım 4.4; 1920 Şubat 11.1
Birecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 Şubat 13.1
Birgi 1919 Temmuz 26.5; 28.5
Birgingham Post 1920 Ocak 15.9
Bitlis 1920 Nisan 7.5
Block, Sir Adam 1920 Ocak 25.6
Bogos Nubar Paşa 1919 Kasım 20.2; 24.11; 28.6; 1920 Şubat 19.9; 20.5; Nisan 11.6; 22.5
Boğaziçi 1919 Ağustos 23.8
Boğaziçi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Kasım 30.9
Boğazlar 1919 Ağustos 2.10; Aralık 23.8; 1920 Ocak 4.6; 8.3; 15.9; 20.8; 28.1; Şubat 27.1; 29.6; Mart 1.5; 5.12; 6.4; 16.17; 28.11; Nisan 1.12
Bolo, Fon 1920 Şubat 12.10
Bolşevizm, Bolşevik 1919 Temmuz 24.10; 27.5; Ağustos 17.10; 20.12; 23.11; 24.10; 25.9; 26.10; Eylül 2.8; 4.12; 16.10; 19.2; 22.3; 23.1; 24.1; 27.5; 29.11; Ekim 1.12; 2.11; 19.5; 20.12; 22.6; 28.10; 29.10; Kasım 2.12; 3.12; 7.7; 24.11; Aralık 11.9; 18.8; 21.9; 25.7; 28.1; 1920 Ocak 3.8; 5.6; 6.14; 7.2.8; 11.9; 13.5,8; 14.13; 16.3,4; 21.7; 22.1,5,9; 23.11; 24.10; 26.6; 28.8; 29.10; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 5.7; 6.3,8; 10.7; 11.6,7; 12.2,10; 14.5; 15.1; 16.2,8; 17.4,5; 18.6; 19.7; 20.2; 21.11; 22.4; 23.3,10; 26.8; Mart 1.6; 3.15; 4.9; 5.8,12; 6.2; 7.2,7; 8.4,14; 10.4,5; 11.7; 12.1,5; 14.6; 15.8; 16.10,16; 17.9; 19.8; 21.4; 24.5; 27.16; 28.2; Nisan 5.8; 10.7; 11.4; 13.5; 18.2; 19.10; 22.3,5
Bolu 1919 Eylül 22.5; Kasım 24.5; 1920 Ocak 3.7; 31.5; Nisan 1.9; 15.2; 18.4
Bombay 1919 Eylül 18.8; 1920 Şubat 17.8
Boncivani 1919 Ağustos 7.17; 22.5
Bor 1919 Eylül 23.1
Borçlar 1919 Eylül 8.8; 23.8
Bosfor 1920 Şubat 20.5; Mart 23.3
Boşnak(lar) 1919 Ekim 20.4; 1920 Ocak 4.6; 8.6
Boşnak Hamza Çetesi 1920 Mart 14.4
Bozan Aşireti 1919 Kasım 17.3
Bozdağ 1919 Kasım 2.10; 1920 Mart 3.2; 7.5
Bozkır 1919 Eylül 27.1; Ekim 20.2; Kasım 6.4
Bozkır Ayaklanması 1919 Eylül 27.1; 28.4; 30.3; Ekim 4.2; 13.6; 20.2; 24.2; 25.2; 26.1; 28.3; 29.9; 30.3; 31.12; Kasım 1.3,13; 3.2; 4.1; 6.4; 23.7; Aralık 2.5; 9.9
Brémond 1919 Eylül 2.7; 23.5; 29.6; Ekim 9.4; 17.3; 21.3; 28.9; Kasım 18.10; Aralık 4.2; 14.4; 1920 Ocak 19.5
Briand 1920 Mart 27.10
Bristol, Mark Lambert 1919 Temmuz 23.9 Ağustos 12.2; 21.5; 22.4; Eylül 10.6; 12.7; 25.2; 28.5,8; 29.10; 30.7,9; Ekim 5.9; 25.3; Kasım 2.12; 27.1; Aralık 30.8; 1920 Ocak 21.7; 29.7; Şubat 21.7; Mart 2.4; 4.4; 6.8; 7.3; 22.5; 23.4; Nisan 16.2; 19.6
Browne, Louis Edgar 1919 Ağustos 7.19; 14.9; Eylül 1.6; 4.10; 10.3; 17.1,13; 19.11; Ekim 11.13; 13.11
Bryce, De Viscount 1920 Mart 11.2; 12.7
Brun (Prof) 1920 Şubat 10.7
Brunot 1919 Ağustos 19.1; Eylül 8.3

Budapeşte 1919 Ağustos 1.7; 3.10; 8.12; Kasım 14.7; 19.7
Bulgar(lar) 1919 Temmuz 28.11; Ağustos 9.12; 25.9; Eylül 4.12; 22.8; Ekim 18.9; 24.3; Kasım 30.5; Aralık 8.2; 1920 Şubat 15.1; Mart 10.4; Nisan 1.7; 16.8
Bulgar Hükümeti 1919 Ekim 17.6
Bulgar Komünist Partisi 1920 Nisan 16.9
Bulgaristan 1919 Eylül 18.7; Kasım 27.12; Aralık 27.6; 1920 Ocak 1.11; Şubat 3.9; 6.10; 7.9
Bulgaristan Türkleri 1919 Eylül 15.11
Burma 1919 Ekim 15.13
Burdur 1919 Eylül 20.2; 1920 Ocak 5.2; 7.2
Burhaniye 1920 Mart 30.10
Bursa 1919 Ağustos 28.6; Eylül 20.10; 24.7; Ekim 5.2; 20.7; 31.12; Aralık 11.5; 30.1; 1920 Ocak 10.1; Nisan 5.9; 20.2
Bursa Heyet-i Merkeziyesi 1919 Ekim 5.2
Bütçe 1919 Eylül 8.1; 1920 Ocak 25.6; Şubat 28.7; Nisan 5.4
Bütün Hindistan Hilafet Kongresi 1920 Şubat 17.8
Büyük Anadolu Kongresi 1919 Eylül 13.4; 19.1; 20.3; Ekim 16.5
Büyük Mecmua 1919 Eylül 18.9; Ekim 2.11; 30.10; Aralık 25.8
Büyük Vedili 1920 Mart 27.5

C

Cafer İlhami Bey 1919 Kasım 30.3
Cafer Paşa 1919 Kasım 11.4; 1920 Şubat 28.11
Cafer Tayyar (Eğilmez) 1919 Ağustos 24.3; Ekim 12.2; 13.8; 16.4; 18.2; Kasım 7.5; Aralık 31.3; 1920 Ocak 14.8; 17.3; 25.1; Şubat 16.2; 26.2; Mart 7.2; 16.12,13; 21.6; Nisan 6.6; 20.3,11; 21.3; 22.6
Calthorpe 1919 Temmuz 23.9; 25.3 27.9; 29.6; 31.8; Ağustos 1.5; 3.8; 5.3; 26.9; Kasım 15.10
Cambon 1919 Kasım 3.11; 1920 Şubat 14.6; Mart 3.9
Cami Bey 1919 Temmuz 23.11; 31.1,10; Ekim 22.7; Aralık 7.9; 31.1; 1920 Ocak 3.1; 16.2; Şubat 17.1; Mart 2.8; 6.9; 20.10; 21.2; 24.4; Nisan 2.2
Capitrel (Albay) 1919 Aralık 31.6; 1920 Ocak 1.10
Casusluk 1920 Mart 23.3; Nisan 21.6
Cavit Bey (Dr.) 1919 Ağustos 9.7; 10.1; 21.13; 31.10; Eylül 23.11; Ekim 25.6; 27.5; Kasım 22.4; Aralık 11.8; 26.2; 1920 Ocak 5.10; 6.12; 20.7; Şubat 2.6; 4.6; 5.6; Mart 27.13; Nisan 14.5; 22.8
Cavit Bey (Mutassarrıf) 1919 Aralık 4.2
Ceceli Köyü 1920 Ocak 5.3
Cecil, Lord Robert 1920 Mart 8.14
Celadet Ali 1919 Temmuz 31.4; Ağustos 19.9; Eylül 3.4; 6.1; 7/8.1; 17.13; 19.3; Aralık 8.10
Celal (Bayar) 1920 Mart 19.2
Celal Bey (Adana Valisi) 1919 Kasım 2.4; 4.11; Aralık 18.6; 21.4; 1920 Ocak 3.9; Nisan 17.4
Celal Bey (Adalet Bakanı) 1920 Mart 8.2; 10.7; 29.8
Celal Bey (Edirne Valisi) 1919 Ekim 13.5
Celal Bey (Sabronya üyesi) 1919 Kasım 8.1; 11.1
Celal Bey (Teke Mutasarrıfı) 1919 Ekim 9.6
Celal Nuri (İleri) 1919 Temmuz 24.7; 27.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 6.6; 8.12; 11.9; 12.6; 15.10; 16.15; 24.10; Eylül 3.8; 11.11; 13.16; 16.10; 19.16; 26.9; Ekim 8.10; 9.14; 12.9; 14.7; 15.15; 29.2; 30.10; Kasım 5.9; 7.2; 17.10; 18.11; Aralık 1.11; 18.11; 24.7; 31.8; 1920 Ocak 5.15; 7.10; 8.6; 12.9; 21.7; 26.9; 28.8; Şubat 9.1; 11.7; 12.10; 17.9; 20.5; 23.5; Mart 1.6; 16.17; 21.7; 22.8; 23.9; 27.14
Celal Sahir 1919 Kasım 27.15; 1920 Ocak 26.9
Celalettin Arif Bey 1919 Eylül 4.12; Ekim 26.9; 30.10; Kasım 28.8; Aralık 7.9; 10.8; 15.11; 16.3; 18.11; 19.1; 25.8; 1920 Ocak 3.9; 21.7; 26.1; Şubat 7.6,9; Mart 2.8; 3.4; 4.3; 5.1,12; 6.2; 17.1; 18.3; 24.4; 27.2; Nisan 2.2; 6.3; 10.4; 14.8
Celalettin Bey 1920 Mart 29.5
Cemal Bey (Kastamonu Valisi) 1919 Ekim 23.6; Kasım 18.4; 27.10; 30.6; Şubat 1.1; Mart 17.4
Cemal Bey (Konya Valisi) 1919 Ağustos 1.2; 30.5; Eylül 24.4; 26.5; 27.2; 28.7; Ekim 11.3; Kasım 6.10; 14.3; 1920 Mart 11.12; Nisan 19.3
Cemal Bey (12. Süvari Alay Komutanı) 1919 Eylül 7/8.1; 8.2
Cemal Oğuz Bey 1920 Şubat 8.6
Cemal Paşa (Eski Bahriye Bakanı) 1919 Ekim 16.11; Kasım 27.13; Aralık 1.10; 3.5; 1920 Şubat 10.4; 12.10
Cemal Paşa (Mersinli) 1919 Temmuz 24.6; Ekim 2.2; 6.1; 7.2; 8.1; 9.1; 14.2,7; 16.4,11; 18.3; 20.3; 21.2,4; 27.1; 28.3; 30.3;

Kasım 1.2; 2.5; 4.6; 10.3; 16.9; 24.3; Aralık 4.3; 7.1; 9.7; 11.1,2; 23.1; 24.2,3; 31.2; 1920 Ocak 1.1; 9.2,6; 17.1; 20.2; 21.1; 22.1; Şubat 12.5; Mart 18.3

Cemalettin Efendi (Şehzade) 1920 Nisan 3.5; 14.3

Cemalettin Efendi (Şeyh) 1919 Aralık 11.3; 22.1; 1920 Ocak 2.1

Cemil Çeto 1919 Ağustos 13.3; Eylül 17.13

Cemil Molla 1919 Temmuz 23.12; Ağustos 4.5; Eylül 26.2; 1920 Mart 11.4

Cemil Paşa 1919 Ağustos 12.1; Eylül 28.6; Ekim 17.6; 1920 Şubat 28.8; Nisan 5.2; 6.7

Cemiyet-i Ahmediye 1920 Şubat 25.1; 27.1; Mart 3.5,6; 4.9; 8.8; 10.7; 15.10

Cemiyet-i Akvam 1919 Ağustos 27.8; Eylül 13.16; Ekim 5.12; 1920 Ocak 1.11; 11.8; 20.4; 22.1; 26.9; 29.10; 31.7; Mart 16.17; Nisan 14.8; 15.10

Cemiyet-i İslamiye 120 Mart 31.2

Cemiyet-i Müderrisin 1919 Eylül 26.3; Aralık 24.7

Cenap Şahabettin 1919 Temmuz 30.10; 1920 Ocak 26.9

Cevat (Dursunoğlu) 1919 Ekim 19.7; 1920 Mart 8.14; 17.4 ~ M. Cevat

Cevat Efendi (Yüzbaşı) 1919 Ekim 13.1

Cevat Paşa (Çobanlı) 1919 Ağustos 1.5; Ekim 3.1; 9.3; 16.4; 19.2; 20.8; 26.5; 29.6; 30.3; Kasım 22.1; Aralık 11.2; 1920 Ocak 17.1; 20.2; 21.1; 22.5; Şubat 12.5; Mart 18.3

Cevdet (İşçi) 1919 Ekim 24.4

Cevdet Bey (13. Kolordu Komutanı) 1919 Ağustos 30.6; Eylül 12.4; 14.3; Ekim 1.2; 29.4 Kasım 4.7; 9.4; Aralık 5.2; 1920 Şubat 17.4; Mart 10.6; 25.11; 28.8; 30.2,3

Cezaevleri 1919 Ağustos 16.9; 25.9; Eylül 13.16

Cezayir 1919 Aralık 1.8; 1920 Ocak 28.8

Cezayirli Sömürge Askeri 1919 Ekim 30.1; Kasım 1.4; 8.2; Aralık 12.2; 1920 Nisan 1.2

Cezmi 1919 Aralık 6.6

Chicago Daily News 1919 Ağustos 7.19; Eylül 1.6; Ekim 13.11

Chicago Tribüne 1920 Şubat 8.8

Churchill 1919 Eylül 15.9; Ekim 9.11; 13.7; 1920 Mart 3.9; 19.7; 24.6

Cihangiroğlu İbrahim Bey 1919 Aralık 18.10

Civa Ciyuri 1920 Mart 22.3

Cizre 1920 Şubat 27.4

Clemenceau 1919 Temmuz 27.10; 30.10; Ağustos 11.7; 20.9; 25.2; 29.5; Ekim 12.4; 27.5; Kasım 10.10; 16.12; 18.8; Aralık 2.6; 1920 Ocak 12.9; 17.5; 18.4; 22.9

Corneloup 1920 Ocak 10.6

Cox, Sir Perry 1920 Ocak 11.9

Crowe 1919 Eylül 22.7; Kasım 17.7; 29.6; Aralık 1.9

Cumhuriyet 1919 Ağustos 8.5; 24.10; Eylül 9.7; 17.6; 22.8; Kasım 29.6; Aralık 22.1; 27.6

Curzon, Lord 1919 Ağustos 2.10; 13.7; 15.6; 29.6; Eylül 29.7; Ekim 6.6; 18.8; 21.8; 22.5; 24.9; 25.5; 26.7; Kasım 12.6; 26.5; 28.7; Aralık 23.5; 1920 Ocak 4.4; 7.6; 10.3; 22.5; 23.10; Şubat 16.7; 23.10; 24.2; 25.5; Mart 1.5; 5.2; 6.4; 10.3; 11.2; 12.2,7; 13.1; 15.10; 20.9; 30.7; Nisan 11.6; 12.6; 18.5; 19.4; 20.7,8

— Ç —

Çakalof, Grigorios 1920 Şubat 14.8

Çalıştırma Derneği 1919 Eylül 4.12

Çanakkale 1919 Kasım 2.6; 1920 Şubat 21.11

Çanakkale Boğazı 1919 Kasım 8.10

Çanakkale Müfrezesi 1920 Şubat 9.2

Çaycuma 1920 Ocak 31.5

Çerbatskov 1919 Kasım 25.6

Çerkez(ler) 1919 Eylül 13.16; 14.5; Ekim 20.4; 27.4; Kasım 5.3; Aralık 4.7; 1920 Ocak 21.7; Mart 10.5; 22.8

Çerkez Ethem 1919 Ekim 26.5; 31.5; Kasım 13.5; 20.3; 21.4; 22.2; 24.4; 30.1; 1920 Ocak 3.5; Mart 10.6; 20.11; Nisan 1.4; 15.3; 16.2

Çerkez Hasan 1919 Ağustos 9.12

Çıldır 1920 Ocak 25.5; 27.3; Şubat 17.6; Mart 1.3

Çiçerin 1919 Eylül 13.5; 1920 Ocak 2.2; Mart 13.10

Çiftçi Fırkası 1920 Şubat 17.9

Çiftçiler Derneği 1919 Aralık 10.8

Çiftehan 1920 Mart 16.3; 28.7

Çimen Dağı 1920 Nisan 3.2

Çin 1919 Temmuz 26.9; Ağustos 9.12; 22.8; 1920 Mart 8.14; 17.5

Çine 1919 Eylül 10.6

Çocuk(lar) 1920 Ocak 24.3; Şubat 9.6

Çolakoğlu Sabri Bey 1919 Ekim 3.4; 7.11; 9.14

Çorum 1919 Eylül 18.1

Çukurova 1919 Eylül 15.1; Ekim 26.6; Kasım 10.4; 1920 Şubat 15.5; 28.9; Nisan 1.3 ~ Kilikya

Çukurova Kuvayı Milliyesi 1919 Kasım 3.3
Çürüksulu Mahmut Paşa 1919 Temmuz 30.3; 31.1; Kasım 17.6; 1920 Mart 11.3; 18.3; 20.2

D

Dağa Çıkan Kurt 1919 Ekim 16.12
Dağıstan 1919 Ekim 26.9; 1920 Ocak 5.6; 16.3; Şubat 16.2; 18.6
Daily Telgraph 1920 Ocak 23.11
Dalolyo 1919 Eylül 10.6
Damat Ferit Paşa 1919 Temmuz 23.12; 24.1; 28.11; 29.3; 30.3,4; 31.8; Ağustos 3.2; 5.2,3; 8.8; 9.3; 16.3; 18.8; 21.7; 22.3; 24.4; 25.2,8; 26.8; 27.6; Eylül 3.8; 4.5; 5.4; 8.4; 12.1,3,9; 13.8; 14.4; 17.1,13; 18.3,5; 19.2; 20.3; 23.1,3; 28.3,8; 29.2; 30.1,4,5; Ekim 1.1; 2.3,11; 3.9; 4.8; 8.7; 9.14; 11.11; 12.9; 13.11; 18.10; 29.10; 31.4; Kasım 6.10; Aralık 8.10; 18.9; 1920 Ocak 2.4; 12.2; 19.7; 24.10; Şubat 12.10; 13.4,5; 15.1; 23.7; 24.1; 25.1; 27.1; Mart 3.3,4; 5.1,12; 6.1; 7.1,9; 10.7; 15.10; 16.15; 17.1.10; 24.1; 25.4,5,13; 27.16; 30.4,8,10; Nisan 4.5; 5.1,2,11; 6.7; 8.3,6; 10.2,11; 11.5,7,8; 13.12; 15.7,9; 16.5; 20.5,8; 21.3; 22.6
Damat Ferit Hükümeti 1919 Temmuz 24.10; 27.4; 29.5; 30.7; Ağustos 1.5; 5.5; 11.4; 14.3; 15.10; 21.14; 27.3; Eylül 4.1; 9.1; 10.2,12; 11.4,5; 14.1; 16.7; 21.4,14; 22.1; 23.8; 27.9; 27/28.1; 29.1; 30.5,9; Ekim 1.1; 2.3,11; 7.11; 9.14; 14.7; 15.15; 28.10; 1920 Şubat 11.7; 16.9; 17.9; 24.1; Mart 3,4,15; 8.3; 14.9; Nisan 5.1,2,11; 6.7; 7.7; 8.3,10; 16.9; 20.3,11; 22.7
Damat Mehmet Şerif Paşa 1919 Ağustos 16.13; Ekim 2.2,4; 16.6; 20.5; 24.12; 25.1; Kasım 22.5; Aralık 23.8; 1920 Ocak 5.7; Şubat 1.6; 4.3; Nisan 5.2
Darül Hikmetül İslamiye 1919 Aralık 18.1
Darülfünun 1919 Eylül 25.1; Ekim 11.11; Kasım 5.6; 23.2; 24.11; 27.3; Aralık 3.7
Darülmuallimat ve Darülmuallimin Mezunları Cemiyeti 1920 Mart 5.7
Davut Çetesi 1919 Kasım 4.1
Dayızade 1919 Kasım 27.5
Débats 1919 Eylül 18.5; Ekim 1.11; 7.11; Kasım 11.5; 1920 Şubat 5.7 ~ Journal des Débats
Dede Ağa 1920 Ocak 12.4
Dedeağaç 1919 Ekim 18.9
Defrance 1920 Ocak 17.7; Şubat 3.8; Mart 13.8
Değirmendere 1919 Ekim 20.7
Delhi 1919 Ekim 15.13; Kasım 4.9; 8.9; 24.9
Delhi Hilafet Konferansı 1919 Kasım 23.6
Demirci Mehmet Efe 1919 Temmuz 23.5; 26.4; 30.2; 31.10; Ağustos 2.7; 3.2; 10.9; Eylül 4.3; 5.5; Ekim 18.5; 25.7; Kasım 2.6; 21.4; 25.2; 27.6; 28.5; 30.2; Aralık 2.1; 3.2; 7.9; 1920 Mart 3.8; 5.10; 10.6; 30.9; Nisan 18.11; 20.11
Demirkapı 1920 Nisan 17.10
Demiryolculuk 1919 Ağustos 1.7; Eylül 17.6; 23.1; Ekim 31.7; Kasım 16.6; 29.6; 1920 Mart 20.1
Denikin 1919 Temmuz 24.10; 27.10; Ağustos 8.12; Kasım 2.12; 18.5; 25.6; 1920 Ocak 2.2; 8.8; 13.5; Şubat 7.5; 26.11; Nisan 5.5,8; 7.7; 8.10; 12.8
Denizli 1919 Temmuz 29.1; Ağustos 3.7; 22.6; Kasım 16.4; Aralık 21.5; 25.4; 1920 Ocak 14.12; 19.2; Şubat 9.3
Denizli Heyet-i Milliyesi 1919 Ağustos 5.5; Kasım 15.5
Derby, Lord 1920 Mart 5.3
Derik 1920 Mart 1.2
Dersim 1919 Aralık 18.7
Dertli (Bolu) 1919 Ağustos 30.9; Ekim 20.4
D'Esperey, Francet 1919 Ağustos 13.7; 19.10; Eylül 10.14; 13.15; 16.7; Kasım 7.5; Aralık 3.4; 7.4; 13.10; 16.4; 30.6; 31.3; 1920 Ocak 5.5; 18.5; Nisan 6.6
Develi 1919 Kasım 18.9
Develi Köyü 1919 Ağustos 11.2
Deyrizor 1919 Aralık 11.7; 1920 Ocak 14.13
Didan Aşireti 1919 Kasım 17.3
Digor 1920 Nisan 13.8
Diken 1919 Ağustos 21.14; Eylül 4.12; 9.14; Ekim 23.10; 30.10; Kasım 6.10; 20.8; Aralık 3.7; 1920 Ocak 15.9; 22.9; 29.10; Şubat 5.7; Mart 4.9; 11.12; Nisan 1.12; 8.10
Dilan Aşireti 1920 Mart 1.6
Dimetoka 1919 Ekim 18.9
Dinai Aşireti 1919 Kasım 17.3
Dinek Köyü 1919 Ekim 1.3
Divan-ı Harb-i Orfi 1919 Ağustos 9.6; 18.5; Eylül 23.4; 28.8; Ekim 13.5; 19.3; 30.8; Kasım 10.11,14; 22.10; 24.5; 27.7; Aralık 15.2; 1920 Ocak 13.4; 15.3; 22.8; 26.8; Şubat 2.11; 8.6; 29.1; Nisan 10.8
Diyarbakır 1920 Mart 1.6
Dmaine 1920 Şubat 8.1
Dobruca 1919 Kasım 27.12
Dogurt 1920 Nisan 9.5

Doğan Bey 1919 Aralık 8.1; 1920 Mart 11.6
Doğru Yol 1920 Ocak 12.9; Mart 15.10; 22.8; 29.8
Doğu Anadolu 1919 Ağustos 5.7; 6.6; 7.3; 13.5; 14.8; 18.9; 21.2; Ekim 7.1; 17.6; Kasım 28.7; 1920 Ocak 5.1; 6.1; 7.4,7; 13.1; Şubat 26.1; Mart 4.9; 6.12; 14.2
Doğu Dünyası 1919 Ekim 21.8; Kasım 22.8; 1920 Ocak 26.9; Şubat 2.8,11; 22.4; Mart 17.5; 22.8; Nisan 19.7
Doğu Halkları Örgütleri İkinci Rusya Genel Kongresi 1919 Kasım 22.8
Doğu Sorunu 1919 Ekim 22.7; 1920 Ocak 14.13; Şubat 2.11
Doğubeyazıt 1919 Ağustos 4.11
Doğu Trakya 1919 Temmuz 29.1; Aralık 31.3; 1920 Ocak 14.8; Şubat 3.2; Mart 3.9; 14.2; Nisan 6.6
Doktor Eşil ve Projesi 1919 Ağustos 2.12
Dolamat (General) 1920 Nisan 19.2
Donanma Cemiyeti 1919 Ekim 20.3; 24.5; Kasım 23.1
Doretheus 1919 Ağustos 1.3; 22.2; Ekim 15.6; 17.5; 1920 Şubat 14.6,10
D'Orient 1919 Temmuz 25.6
Doyçe Bank 1919 Kasım 25.7
Döbon (Amiral) 1920 Şubat 8.3
Dörtyol 1919 Eylül 5.2; 1920 Şubat 8.1
Dufieux (General) 1919 Ekim 1,4; Aralık 2.3 12.2; 1920 Nisan 15.5; 17.4
Dun, R. 1919 Ekim 5.9
Dündar, M.N. 1919 Kasım 20.8
Dünya Savaşı 1919 Ekim 9.1; 10.1; 21.1; Kasım 1.13; 1920 Mart 11.2
Dürrizade Abdullah 1920 Ocak 15.1; Şubat 1.4; Nisan 5.2; 10.1
Düyun-u Umumiye 1919 Eylül 24.6; 1920 Mart 18.5
Düzce 1919 Kasım 22.10; 1920 Ocak 31.5; Şubat 34.3 Nisan 13.1
Düzce Ayaklanması 1920 Nisan 13.1; 14.1; 15.2; 18.4,12; 21.2

— E —

Ebubekir Hazım Bey 1919 Ekim 11.3; 1920 Şubat 8.2; 11.7; 14.2; 15.5; 19.1,9; 26.8; 29.6; Mart 8.2; 14.5; 17.7; 24.10; 30.4
L'Echo de Paris 1919 Ekim 22.7; Aralık 23.8
Edincik 1920 Nisan 9.3; 20.1
Edip Servet Bey 1919 Kasım 3.5
Edirne 1919 Ağustos 28.6; Eylül 28.8; 10.4; Ekim 14.1; Kasım 10.14; Aralık 18.3; 30.6; 1920 Ocak 5.5; 12.8; 13.1; Şubat 27.1; Mart 16.12; Nisan 3.3; 6.6
Edirne Kongresi 1919 Ekim 16.2
Edirne Merkez Kurulu 1920 Mart 18.6; Nisan 13.2
Edremit 1919 Ağustos 3.9; 10.10; 1920 Mart 8.10; 14.4; 30.10; Nisan 17.6
Edremit Redd-i İlhak Cemiyeti 1920 Ocak 20.6
Efe(ler) 1919 Ekim 18.10
Efkâr-ı Umumiye 1919 Temmuz 31.10; Ağustos 2.12
Eğitim 1919 Ağustos 17.10; 26.10; 31.9; Eylül 1.7; 12.9; 22.8; Ekim 20.12; Kasım 8.9; Aralık 28.2; 1920 Nisan 5.2; 9.4
Ekonomos, Sokrat 1919 Kasım 15.7
Ekrem (Cemilpaşazade) 1919 Eylül 6.1; 7/8.1; 1920 Ocak 18.6
El Akap 1919 Ekim 19.7
Elazığ 1919 Eylül 13.10; 20.9; Ekim 7.11
Elbistan 1919 Aralık 29.9
Elbistan Kuvayı Milliyesi 1919 Kasım 6.3
57. Tümen 1919 Ağustos 22.5; Aralık 21.5
Emanullah Han 1920 Nisan 20.11; 22.9
Embros 1920 Ocak 17.9
Emel (Amasya) 1920 Nisan 15.10
Emin (Niğde Mebusu) 1920 Şubat 1.4
Emin Ali 1919 Temmuz 31.4; Ağustos 19.9; Eylül 27.4; 1920 Mart 24.9
Emin Aslan Bey 1920 Mart 4.5; 6.6; 24.2; Nisan 3.2; 10.3
Emin Bey (Binbaşı) 1920 Ocak 20.6; Şubat 11.3; Mart 3.8
Emin Bey (İzmir Valisi) 1920 Ocak 11.12; 18.6; 29.10
Emin Bey (Mersin Mebusu) 1920 Nisan 13.6
Emin Bey (Yarbay) 1920 Mart 24.8
Emin Sait 1920 Mart 4.9
Emine Samiye Hanım 1920 Ocak 30.3
Emir Ali 1920 Ocak 7.10; 8.5; 13.8; 26.9
Emir Hüseyin 1920 Şubat 26.8
Emperyalizm 1919 Ağustos 11.9; Eylül 1.4; Ekim 22.3; 24.8; Kasım 17.10; 28.7; 29.6; Aralık 5.6; 1920 Ocak 25.8; 28.8; Şubat 21.11; Mart 4.1; 23.4; Nisan 13.5; 18.2
Emrullah Bey 1920 Mart 30.5
Engert 1920 Şubat 28.9
Enis Turgut 1920 Mart 15.10
Entent 1920 Mart 23.3
Enternasyonalizm 1920 Ocak 25.8
Enver Bey 1919 Ekim 5.6
Enver Paşa 1919 Ağustos 2.12; 3.3; 10.11; Kasım 6.5; 7.4; 18.7; Aralık 1.10; 17.4; 31.4;

1920 Ocak 25.7; Şubat 1.6; 10.4; 12.10; 26.7; Mart 14.6; 18.9; 24.5; Nisan 14.5; 16.9

Epir 1919 Temmuz 29.1

Erbaa 1919 Ekim 21.5

Ercüment Ekrem 1919 Aralık 12.9; 1920 Ocak 17.9

Ereğli (Kdz.) 1920 Ocak 31.5

Ereğli (Konya) 1919 Aralık 15.6

Ermeni(ler) 1919 Temmuz 23.1; 24.2; 25.4; 28.6; 31.7; Ağustos 1,3,9; 3.8,12; 5.11; 7.10,16; 10.2; 13.5; 15.7; 16.8; 17.10; 21.2,5,11,14; 22.2; 25.2; 26.10; 27.6; 29.7; 30.6,8; 31.8; Eylül 1.7; 2.3,7; 4.6; 6.5; 9.7; 11.2; 20.9,10; 21.7,12,14; 23.9; 25.4; 26.9; Ekim 1.2; 4.4; 9.5; 10.1,7; 13.10; 15.5.6; 20.5; 21.5,6; 22.1,5; 23.10; 26.6; 27.3; 28.5; 30.1; 31.2; Kasım 2.8; 3.8; 5.1; 8.2; 11.4; 15.1; 16.2,13; 17.7; 20.2; 23.5,7; 24.11; 26.3,6; 28.6,7; 29.8; Aralık 4.4; 5.2; 6.1; 11.4; 12.1; 14.4; 15.2,3; 17.2,4; 20.1; 26.2; 1920 Ocak 4.2,3; 5.4; 7.5,10; 11.8; 13.5; 15.7,9; 19.5; 22.5; 25.8; 26.2,8; 27.2,3; 28.4; 29.1,2; 30.6; 31.2,6; Şubat 1.1,6; 2.1; 6.7; 9.2; 10.5,7; 11.1; 12.1,8; 13.1,2; 14.1; 15.5; 16.4,7; 17.6; 18.12; 19.3,7; 20.1,5; 21.2,7; 26.1; 28.10; Mart 2.1,7; 3.6,7,10; 4.4; 5.5,11; 6.10; 7.3,4; 8.5,7; 9.2; 11.2,6,9; 13.6; 14.3; 15.5,8,10; 16.17; 19.5; 21.4; 22.3; 23.5; 25.8; 26.4,8; 27.5; 28.2; 29.8; 30.2; 31.4; Nisan 1.2,5,6; 2.4; 3.2; 4.5; 6.5; 7.1,2,7,8; 9.2; 12.3,6; 13.8; 16.6; 17.1,9; 19.2,5; 20.7; 22.4,5

Ermeni Basını 1920 Mart 23.3; Nisan 17.9

Ermeni Patrikliği 1919 Ekim 17.1; 26.9

Ermenistan 1919 Temmuz 23.9; 24.9; 29.6; Ağustos 1.6; 2.1,10,12; 4.11; 5.7; 7.20; 9.12; 11.7; 13.5,7; 17.2; 18.7,9; 19.12,13; 21.2; 28.3; 29.5; Eylül 2.4; 20.8; Ekim 15.8; 16.1; 23.6; 28.10; Kasım 2.12; 3.12; 6.8; 10.5; 17.6,7; 22.9; 28.6,7; Aralık 1,9; 5.5; 30.8; 1920 Ocak 3.9; 11.8; 12.9; 19.1; 26.4; 30.6; 31.2; Şubat 10.7; 16.2; Mart 3.9; 4.9; 6.4; 12.2; 14.2; 20.9; 21.4; 26.8; 28.2; 29.8; Nisan 1.8; 7.5; 13.5; 14.8; 18.2; 20.7

Ermenistan Bağımsızlık Komitesi 1919 Ağustos 28.9

Erzincan 1919 Ağustos 30.2; 1920 Şubat 4.7

Erzincan Heyet-i Merkeziyesi 1919 Eylül 14.3

Erzurum 1919 Temmuz 23.12; Ağustos 29.1; Eylül 25.4; 1920 Ocak 8.6; 10.4; 15.6; 30.2; Şubat 13.2; Mart 6.2; 10.4; 13.9; 15.10; 17.4; 18.10; 20.9; 26.8; Nisan 7.5; 19.8; 20.10; 22.5

Erzurum Heyet-i Merkeziyesi 1919 Ağustos 14.6; 16.12; 17.8; 19.6; 21.12; 26.5; Eylül 10.12; 15.7; 17.8; 21.9; 26.7; 29.8; Ekim 3.7; 1920 Ocak 5.14; 7.7

Erzurum Kongresi 1919 Temmuz 23.1,2,3; 24.1,3; 26.2,3; 27.1; 29.4; Ağustos 1.1; 2.1,12; 3.3; 5.4; 7.1,2,3,8; 8.11; 9.9; 10.3; 11.9; 12.6; 14.3,8; 17.6; 21.1,14; 22.3; 26.6; 28.7; 30.4; Ekim 3.1; 4.1; 5.12; 7.11; 1920 Ocak 11.2; Mart 10.1

Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Temmuz 25.2; Ağustos 21.12

Esat (Dr) 1919 Ekim 21.6

Esat Bey (Adana Vali Vekili) 1919 Eylül 19.7; 21.6; 23.5; 29.6; Ekim 9.4; 17.3; 21.3; 23.6,10

Esat Bey (Binicilik Mektebi Müdürü) 1919 Kasım 2.6

Esat Paşa 1919 Ekim 30.3; Kasım 2.3; 4.7; 5.4; 9.2; 10.2,14; 1920 Mart 18.3

Eshab-ı Kehf 1920 Nisan 19.2

Esat Paşa (2. Ordu Müfettişi) 1919 Temmuz 24.6; Mart 14.7

Esirgeme Derneği 1919 Ekim 16.12

Esirler 1919 Ağustos 13.11; 29.10; Eylül 13.16; 17.13; 20.7,10; 27.9; Ekim 2.11; 7.11; 8.11; 14.6; 21.10; 28.8; 29.8; Kasım 2.12; 3.13; 6.9; 13.6 29.7; Aralık 1.9; 6.5; 9.5; 10.6; 12.4; 22.6 1920 Ocak 6.10; 8.6; 10.9; 12.7; 14.11; 23.9; 24.7; 30.7; Şubat 2.9; 4.6; 19.4; Mart 4.8; 11.11; 29.7; Nisan 13.7

Eskişehir 1919 Eylül 7.5; 14.5; 19.5; 20.5; 22.5; 23.1,10; 23/24.1; 24.2; 25.7; 28.3; 29.5; Ekim 1.7; 2.7; 3.4; 4.4; 7.11; 13.11; 15.3; 21.11; Kasım 24.7; Aralık 7.6; 1920 Şubat 3.7; 17.2; 18.7; 20.5

Ethem (TİÇSF) 1919 Ekim 24.4

Ethem Nejat 1919 Eylül 20.10; 22.2; Ekim 20.12; 24.4; Kasım 20.8; Aralık 6.6; 1920 Ocak 4.6

Ethem Ruhi 1920 Şubat 17.9

— F —

Fahrettin (Altay) 1919 Ekim 13.5; Aralık 30.3; 1920 Ocak 6.8; Mart 21.1; 26.6; 30.5; Nisan 4.1; 5.3; 6.1; 10.5; 13.6

Fahrettin Bey (Biga Öğüt Kurulu) 1920 Şubat 26.8

Fahrettin Bey (Eğitim Bakanı) 1920 Nisan 5.2; 18.10
Faik (İşçi) 1919 Ekim 24.4
Faik Ahmet Bey 1920 Ocak 19.2; Şubat 10.7; 21.11
Faik Ali Bey (Diyarbakır Valisi) 1919 Eylül 13.10; 15.5; Ekim 31.5; Kasım 19.2; 1920 Ocak 14.5; Şubat 20.5
Faik Bey (Malta) 1920 Mart 18.3
Faik Nüzhet Bey 1920 Mart 11.4
Faik Sabri 1919 Eylül 18.9
Faika Hakkı 1919 Aralık 7.6
Falih Rıfkı (Atay) 1919 Eylül 18.9; Ekim 20.12; Aralık 25.8
Farrére, Claude 1920 Şubat 24.5
Fas 1919 Aralık 1.8; 1920 Ocak 28.8
Fata Köyü 1919 Ağustos 16.4
Fatin Bey 1920 Mart 20.5
Faysal (Emir) 1919 Ağustos 28.4; 31.7; Eylül 10.13; 13.12; 19.12; 21.13; Kasım 21.5; 1920 Ocak 6.7; 8.6; 14.13; Şubat 6.10; 28.11; Mart 20.8; 28.10
Fedai Müfrezesi 1920 Ocak 22.3; Şubat 3.6
Fehime Sultan 1919 Temmuz 31.10
Feke 1920 Mart 9.2; Nisan 21.5
Felah-ı Vatan Grubu 1920 Ocak 22.4; Şubat 4.2; 6.2; 7.3,6; 9.4,6; 11.7; 14.3; 15.5; 16.9; 19.1; 21.1; 25.3,8; Mart 3.4; 6.9; 7.1; 9.1; 10.7; 12.1; 16.6; 21.3
Ferda 1919 Ekim 15.3; 23.10; Aralık 3.1; 1920 Ocak 5.15; Nisan 12.8; 19.10; 20.11
Ferit (İlham) 1919 Ekim 15.14
Ferit Bey (Eski Bakan) 1919 Kasım 1.5; Aralık 18.11
Ferit Bey (Kastamonu Defterdarı) 1919 Eylül 17.2,7; 18.1; Ekim 23.1
Ferit Bey (Maarif eski Müdürü) 1920 Ocak 13.4
Ferit Paşa (Harbiye eski Bakanı) 1919 Temmuz 31.10; Aralık 2.2
Fethiye 1919 Ağustos 7.17; 18.3
Fettah (Yarbay) 1919 Kasım 1.12
Fetva Dürrizade Abdullah'ın: 1922 Nisan 10.1; 11.7; 13.2,3; 15.1,6,10; 17.4; 18.11; 21.6; 22.8. Rıfat Börekçi'nin: 1920 Nisan 12.4; 16.1; 17.4; 22.9
Fevzi Paşa (Çakmak) ~ Mustafa Fevzi Paşa
Fıtnat 1920 Şubat 10.6
Fikri Bey 1920 Nisan 13.6
Filistin 1919 Ağustos 2.10; Ekim 21.8
Firuzan Bey 1919 Temmuz 28.7; 1920 Mart 7.2; 21.6; 27.8
Fiyatlar 1920 Ocak 21.6
Flood, Sooly (General) 1919 Eylül 7.5; 21.5; 23/24.1; 25.6; 29.5; 30.6; Ekim 5.11
Foch (Mareşal) 1919 Eylül 15.1; 1920 Ocak 19.1; Mart 23.9
Forbes (Yüzbaşı) 1920 Mart 24.7
Foulon 1919 Ağustos 7.18
France, Anatole 1919 Ekim 20.12
Fransa 1919 Ağustos 2.10; Eylül 8.8; 19.16; Ekim 15.15; 27.5; Kasım 22.4; 24.11; 25.8; Aralık 1.12; 1920 Şubat 27.5; Mart 8.14
Fransız(lar) 1919 Ağustos 18.4; Eylül 13.15; 15.1; Ekim 10.7; 12.5; 13.8; 16.4,11; 24.3; 25.6; 27.5; 28.6; 29.4; 30.1; Kasım 3.3; 5.1; 7.3; 10.4,13; 12.2; 17.8; 21.3; 24.1; 25.4; Aralık 4.10; 7.1,2; 12.5; 13.2; 15.4,6; 27.3; 1920 Ocak 15.9; Şubat 8.3; 9.2; 11.3; 12.2; 16.3; 17.7; 26.5; 28.9; Mart 1.6; 11.5; 14.2; 24.10; 25.1; 29.5; Nisan 1.3; 3.2; 5.6; 7.2; 8.7,8; 9.2; 10.3; 11.2; 12.3; 13.4; 15.4; 17.1; 18.3; 19.2; 20.11; 22.7
Fransız Basını 1919 Ekim 15.15; 1920 Ocak 3.9; 4.6; Mart 6.12
Fransız Dilini Propaganda Derneği 1920 Mart 13.8
Fransız Muhipleri Cemiyeti 1920 Şubat 9.5; 10.7
Fransız Parlamentosu 1919 Kasım 16.12; 1920 Şubat 15.5; 20.4
Fransız Yüksek Komiserliği 1920 Mart 4.6
Fru (Rahip) 1919 Ekim 11.11; 23.10; Kasım 5.8; 10.13; 1920 Şubat 22.4; Mart 5.1
Fuat Paşa (Genelkurmay Başkanı) 1919 Eylül 12.5
Fuat Paşa (Müşir) 1919 Eylül 17.1; 29.1; Ekim 12.9
Fuat Sabit (Doktor) 1919 Eylül 2.8; Ekim 19.5; Aralık 25.6; 1920 Mart 7.7; Nisan 10.7
Fuat Selim Bey 1919 Kasım 28.8; Aralık 10.8; 1920 Ocak 15.1

— G —

Galanti, Avram 1919 Eylül 18.9
Galatalı Şevket Bey (Albay) 1919 Ağustos 13.6; 20.11; Ekim 3.1; 13.5; 20.7; Kasım 3.5; 1920 Ocak 9.2; Mart 3.1; 18.3
Galip Ata 1919 Aralık 25.8
Galip Bahtiyar 1920 Ocak 26.9
Galip Bey (Malta) 1920 Nisan 22.6
Galip Bey (Trabzon Valisi) 1919 Temmuz 31.9; Ağustos 21.9; Eylül 18.2; 20.2; 21.3; 24.9; 26.2; Ekim 15.3

Galip Kemali (Söylemezoğlu) 1919 Kasım 30.7; Aralık 4.9; 19.2; 1920 Ocak 1.8; Şubat 18.7; Nisan 7.4; 18.5
Galip Paşa (Balıkesir Kongresi temsilcisi) 1919 Ekim 6.10
Galip Paşa (İmalat-ı Harbiye Umum Müdürü) 1919 Kasım 5.6
Galip Paşa (İnceleme Kurulu) 1919 Temmuz 27.2
Gandi, Mahatma 1919 Eylül 7.7; 17.10; 18.8; Ekim 10.8; Kasım 23.6; 24.9; Aralık 13.11; 1920 Şubat 29.3; Mart 12.6; 19.7; Nisan 13.10
Garbert, C.C 1920 Ocak 29.9
Garganof 1920 Nisan 1.6
Gaulis, Berthe Georges 1919 Eylül 21.11; Ekim 9.13; 13.11; 29.10; 31.12; Kasım 11.5; Aralık 26.5
Gauvin, A. 1919 Ekim 7.11
Gâvur İmam 1920 Şubat 16.1; Nisan 12.2
Gayrimüslim(ler) ~ Hıristiyanlar, Azınlıklar
Gebze 1919 Ekim 8.2
Gelibolu 1920 Şubat 5.2; 11.4; Nisan 1.3
Gençler Mahfeli 1919 Temmuz 27.8
Genç Hıristiyanlar Cemiyeti 1919 Eylül 24.10 ~ Hıristiyan Gençler Şirketi
Genç Yolcular 1919 Aralık 1.11
Genç Türkler 1920 Şubat 1.6
Gençler Derneği (Kırşehir) 1919 Aralık 24.1
Gençlik 1919 Temmuz 23.4; Eylül 8/9.1; Aralık 3.7; 1920 Ocak 5.8; Mart 12.7; 13.10; Nisan 18.10
Genelkurmay Başkanlığı 1919 Temmuz 27.1; Ekim 9.3; Aralık 6.2
George, Lloyd 1919 Ağustos 18.7; 24.10; 28.6; 29.10; Eylül 13.11; Ekim 18.10; Kasım 6.8; 8.6; 17.7; Aralık 7.8; 19.6; 1920 Ocak 4.6; 9.4; 22.9; Şubat 14.6; 16.7; 17.7; 20.4; 21.11; 24.2; 26.4; 28.2; Mart 2.5; 3.9; 5.2; 19.7; 24.6,9; 25.8,13; 26.13; 29.8; Nisan 3.7; 18.5; 21.8; 22.5
George V. (İngiliz Kralı) 1919 Ağustos 6.6; 14.11; 1920 Şubat 13.5
Gerede 1920 Ocak 31.5; Nisan 20.1; 21.2
Gerilla, Çete 1919 Ağustos 16.11; 31.5; Eylül 13.16; Kasım 4.4; Aralık 16.1; 1920 Ocak 25.1; 29.1; Mart 16.13; 20.4; 21.5; 24.2; Nisan 1.7; 15.4
Geydavi, Şeyh Müşir Hüseyin 1920 Şubat 19.9
Geyve 1920 Mart 20.5; 28.7
Giresun 1919 Ekim 6.4; Kasım 15.2; 1920 Mart 27.7
Gorki, Maksim 1919 Ağustos 27.8; Eylül 20.10
Gouraud 1919 Ekim 9.11; Kasım 19.3; Aralık 2.3; 10.3; 11.4,9; 11.4; 1920 Ocak 14.4
Göçmenler, Mülteciler 1919 Ağustos 28.9; Eylül 10.6; 12.9; Ekim 1.12; 5.8; 9.10; 13.11; 16.3,12; 19.7; 20.8; 22.1,5; 27.7; 29.6,8; Kasım 3.13; 7.5; 11.1,4; 14.2; 15.4,10; 21.6; 22.5,11; 23.2; 24.11; 25.8; 26.8; 27.3,15; 28.8; 29.4,8; Aralık 2.8; 3.7; 7.7,9; 14.2; 16.6; 1920 Ocak 11.4,12; 26.5; 28.5; 30.8; 31.6; Şubat 4.8; 22.4; Mart 15.10; 22.8; 25.10; 29.8; Nisan 1.6
Gökalp, Ziya 1919 Temmuz 29.7; Ağustos 5.5; 11.8; Eylül 15.10; 18.6; 21.12; Ekim 2.11; 6.6; 16.11; Kasım 6.9; 13.6; 24.10; 27.13; Aralık 1.11; 15.10; 22.6; 1920 Ocak 1.8; 12.7; 22.8; 26.8; 29.3; Şubat 13.5; 19.8; 23.8; 26.7; Mart 4.7; 8.12; 11.11; 25.12; 29.7; Nisan 22.6
Gökbayrak Müfrezesi 1920 Nisan 20.2
Gökşen Efe 1919 Ağustos 16.4; Kasım 21.1; Aralık 8.10
Gölcük Yaylası 1920 Mart 3.2
Gönen 1919 Eylül 10.10; 12.4; Kasım 22.2; 24.4 Aralık 4.7; 1920 Şubat 28.5; Mart 2.2; 27.16; Nisan 4.3; 8.5
Görevden Atma 1919 Eylül 20.2; 26.5; Ekim 3.6; 6.4; 7.11; 13.6; 31.5; Kasım 27.9; 29.3; Aralık 12.1; 26.4; 1920 Şubat 21.1
Göynük 1920 Nisan 19.1
Granwille 1919 Eylül 29.7
Grev 1919 Temmuz 24.8; Ağustos 2.11; Ekim 2.6; 16.7,12; 17.6; 29.7; 1920 Mart 1.1; 2.8; 3.15; 4.9; 7.6; 9.3; 11.12; 13.7,10; 14.9; 16.14; 17.9
Grey 1919 Ekim 10.6
Greyin 1919 Ekim 27.7
Grigorgro Vapuru 1920 Ocak 10.9
Gulam Muhammed 1920 Ocak 8.5
Guys, M. 1919 Kasım 20.6
Gülhane Parkı 1919 Temmuz 31.10; 14.11
Gümrük 1919 Eylül 14.7; Kasım 17.9
Gümülcine 1919 Ekim 19.9; Kasım 16.3; Aralık 1.5
Gümilcineli İsmail Bey 1919 Ekim 1.12
Güneş (Ordu) 1919 Kasım 15.10
Güneydoğu Anadolu 1919 Ekim 23.10; 29.4; Kasım 4.7; Aralık 8.1; 13.6; 1920 Ocak 13.1; 31.4
Gürcistan 1919 Temmuz 23.2; Eylül 2.8; Kasım 2.12; 14.8; 1920 Ocak 10.1,3; 11.9; 14.9; 16.3; 19.7; 30.6; Şubat 21.11; Mart 16.10; 17.9; 24.5; Nisan 18.2

Gürcü(ler) 1919 Eylül 9.7; Ekim 20.4; Aralık 21.9; 1920 Şubat 12.8; 15.3
Güven Oylaması 1920 Şubat 9.1; Mart 9.1; 12.1
Güzel Çavuş 1919 Eylül 26.1

— H —

Hacar 1919 Eylül 13.13
Hacı Adil Bey 1919 Eylül 21.12
Hacı Dede 1919 Eylül 5.3
Hacı Halil 1919 Eylül 27.1
Hacı Hamdi Bey 1920 Nisan 19.3
Hacı İlyas Efendi 1920 Ocak 26.1
Hacı İmam 1919 Aralık 29.4
Hacı Kaya 1919 Eylül 15.5; 21.14
Hacı Mehmet Efendi 1919 Aralık 12.1
Hacı Musa Bey 1919 Ağustos 7.1; 10.2; 1920 Ocak 2.1
Hacı Mustafa (Ankara Mebusu) 1920 Nisan 10.11
Hacı Mustafa (Urfa Belediye Başkanı) 1919 Aralık 29.4
Hacı Şükrü Bey (Binbaşı) 1919 Temmuz 26.4; 30.2; 31.10; Ağustos 3.2; 4.6; 10.9; 16/17.1; 24.8; 1920 Ocak 3.5; 8.6
Hacı Ziya Bey 1919 Ekim 13.1
Hacıbektaş 1919 Aralık 11.3
Hacıkırı 1920 Nisan 2.4; 4.4
Hacim Muhittin (Çarıklı) 1919 Ağustos 3.5; 12.5; 16.1; 20.2; 21.6; Eylül 2.9; 16.2; Ekim 5.3; Kasım 12.10; 1920 Şubat 20.5; Nisan 20.2
Haçador Ağa 1919 Ağustos 30.8; Eylül 4.6
Haçin 1920 Mart 2.1; 7.4; 9.2; 11.6; Nisan 7.1
Hadi Paşa 1919 Ağustos 2.4; 16.7; Eylül 4.7; 11.10; 15.8; Ekim 2.2; 1920 Mart 11.3
Hadkinson 1919 Kasım 12.6
Hafız İsmail 1920 Mart 5.12; 24.10; Nisan 1.12
Hakim İcmal Han 1919 Aralık 29.7
Hakimiyeti Milliye 1920 Ocak 2.3; 10.1; 11.11; 13.5; 14.12,13; 15.8; 19.7; 20.8; 24.9,10; 28.8; Şubat 2.11; 6.10; 11.7; 16.10; 21.11; 24.5; 28.13; Mart 3.15; 10.7; 14.9; 18.10; 23.9; 29.8; Nisan 3.7; 4.5; 10.11; 13.12; 17.10; 20.11
Hakkı Behiç (Bayiç) 1919 Eylül 11.1; Ekim 28.7; Kasım 18.1; 29.2; 1920 Ocak 14.12; Nisan 22.6
Halep 1919 Ekim 9.7; 22.7; Aralık 15.5; 21.8
Halep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Aralık 15.5
Halide Edip (Adıvar) 1919 Ağustos 4.11; 5.12; 9.7; 10.1; 14.4; Ekim 2.11; 16.12; Aralık 10.5; 25.8; 1920 Ocak 4.6; 8.2; 12.9; 26.9; 30.1; Mart 14.1; 15.1; 18.3; 20.10; 21.2; 24.4; 31.3; Nisan 2.2; 3.1; 6.2; 14.8
Halifelik 1919 Eylül 12.3; 14.3; Ekim 16.1; 20.9; Kasım 24.9; Aralık 8.10; 27.4; 1920 Ocak 8.5,6; 16.5; 27.5; Şubat 2.6; 18.9; Mart 1.6; 11.10; 12.6; Nisan 1.11; 13.5; 20.11
Halil Ağa 1919 Aralık 29.4
Halil Bey (Malatya Mutasarrıfı) 1919 Ağustos 7.10
Halil Bey (Polis Müdürü) 1919 Ağustos 2.12
Halil Bey (Menteşe) 1919 Eylül 21.12; 1920 Mart 30.6; Nisan 19.7
Halil Lütfi Bey 1920 Ocak 23.4
Halil Nihat 1920 Mart 4.9
Halil Paşa 1919 Ağustos 8.6; 10.4; Eylül 10.10; 23.6; 1920 Şubat 18.8; Mart 12.5; 17.9; 27.9; Nisan 7.6; 10.7; 11.4; 21.7
Halil Rami 1919 Kasım 8.10
Halil Rahmi Bey 1919 Kasım 8.10
Halit (Osmanlı Bankası Meclis Üyesi) 1919 Ekim 15.14
Halit Bey (Hürriyet ve İtilaf Sivas Şubesi Başkanı) 1919 Ağustos 26.6
Halit Bey (13. Kolordu Kurmay Başkanı) 1919 Eylül 8.2
Halit Bey (Üçüncü Tümen Komutanı) 1919 Ağustos 20.6; 21.3; Ekim 1.6; 17.1; Kasım 27.7; 1920 Ocak 10.8; Şubat 12.5; Mart 21.4
Halit Fahri (Ozansay) 1920 Mart 4.9
Halit Ziya (Sabah) 1919 Aralık 2.8; 8.10
Halkçılık 1919 Ağustos 21.14; 30.9; Eylül 25.11; Ekim 2.11; 7.11; 20.12
Halka Öğüt 1920 Şubat 4.8
Halkoylaması 1919 Kasım 16.3; 1920 Ocak 24.10; 28.1
Hamallar 1919 Ekim 2.11; 29.7; Kasım 12.9; Aralık 7.9
Hamburg (General) 1919 Ağustos 10.6
Hambury (Albay) 1919 Eylül 9.5 Ekim 29.6
Hamdi Efendi (Eskişehir Kadısı) 1919 Kasım 29.3
Hamdi Efendi Evkaf Bakanı) 1919 Eylül 4.11; 15.8
Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 1919 Ekim 10.9; 23.10 1920 Ocak 13.1; 26.9; 30.1; Şubat 18.12; Nisan 8.9
Hamit (Aşiret Reisi) 1919 Ağustos 30.8; Eylül 4.6

Hamit Bey (Osmanlı Bankası Yönetim Kurulu üyesi) 1919 Ağustos 10.1; Kasım 28.8; Aralık 10.8; 19.1; 1920 Şubat 7.6
Hamit Bey (Samsun Mutasarrıfı, Trabzon Valisi) 1919 Ağustos 23.10; Eylül 3.6; Kasım 12.9; 1920 Ocak 25.3; Mart 3.12
Hanger 1920 Şubat 8.1
Harabe Çarpışması 1920 Ocak 19.5
Harbiye Bakanlığı 1919 Temmuz 26.3; 31.6; Ağustos 13.1; Eylül 15.2; Ekim 23.2; Kasım 16.4; Aralık 21.2; 22.3; 25.2; 1920 Ocak 8.4; Şubat 3.3; 5.7; 25.2; Mart 11.1; 17.6; 22.4; Nisan 5.2; 20.5
Harbord ve Kurulu 1919 Ağustos 24.6; Eylül 1.2; 3.8; 4.9,12; 7.4; 11.7; 13.7; 15.6; 17.8; 20.6; 22.3; 25.4; 27.6; Ekim 3.8; 9.5; 10.7; 11.9; 12.9; 13.10,11; 15.9; 16.8; 19.7; 24.10; 27.7; 28.10; 1920 Ocak 2.5; 3.9; Nisan 3.6
Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti Soma Şubesi 1919 Ağustos 15.5
Haruniye 1920 Ocak 25.4; 26.2; 27.2; 28.4; Mart 4.5; 5.5; 7.4; 15.6; 27.5
Hasan Ferit Bey 1919 Kasım 28.8; Aralık 10.8; 19.1
Hasan Hüseyin Efe 1920 Şubat 2.2
Hasan Paşa 1920 Ocak 29.6
Hasan Rıza (Doktor) 1919 Ağustos 18.5; 1920 Nisan 22.6
Hasan Tahsin Bey (Malta) 1920 Mart 18.3
Hasan Tahsin Bey (Silifke Kadısı) 1920 Mart 6.6
Hasan Vassaf Bey 1919 Temmuz 28.7
Hasan Vehbi 1919 Ekim 24.4
Hasbi Efendi 1919 Ağustos 21.1
Haskell (Albay) 1919 Ağustos 3.11; 4.11; 5.11; 18.7; 29.7; Ekim 11.9; 22.5; 23.7; Kasım 2.12; 29.8
Hassa 1920 Mart 6.6
Haşim Bey 1919 Kasım 7.2
Hatissian 1920 Mart 23.5
Haydar Bey (Bolu Mutasarrıfı) 1919 Ekim 31.4
Haydar Bey (Diyarbakır adayı) 1919 Ekim 13.1
Haydar Bey (Matbuat Müdürü) 1919 Temmuz 28.7; Eylül 2.3
Haydar Bey (Trabzon Valisi) 1919 Ekim 23.6; 1920 Ocak 25.3
Haydar Bey (Van Valisi) 1919 Ağustos 18.6; 23.6; Eylül 13.11; 20.9; Ekim 31.5; Kasım 7.2; 18.1; 30.8; 1920 Ocak 3.1; Şubat 12.5
Haydar Rüştü 1919 Ekim 6.2; Aralık 19.6
Haydarabat Konferansı 1920 Ocak 21.7
Haydaran Aşireti 1920 Mart 1.6
Haydarizade İbrahim Efendi 1919 Ekim 2.2; 1920 Ocak 26.6; Şubat 17.5; Mart 8.2
Hayım Nahum Efendi 1919 Ağustos 4.1; Eylül 27.8; 28.8; Kasım 17.5,10; 18.11; 26.8; 27.15; Aralık 10.4
Haymana 1919 Eylül 14.5
Hayrettin Bey 1920 Mart 2.6
Hayri Efendi 1920 Ocak 26.6; Mart 1.3
Hayrullah Müfrezesi 1920 Ocak 20.1
Hayt, Mr 1919 Aralık 8.9
Hazım Bey ~ Abubekir Hazım Bey
Hazım Bey (Mebus adayı) 1919 Aralık 2.2
Hazım Bey (Emekli Binbaşı) 1919 Eylül 10.10
Heck (Amiral) 1919 Eylül 10.6
Hemetli Köyü 1919 Ekim 15.4
Hendek 1920 Ocak 31.5; Nisan 22.1
Henry (General) 1919 Ağustos 13.8; 14.10
Herbert 1919 Temmuz 25.3; Ekim 24.12
Heyet-i Milliye 1919 Ağustos 9.1
Heyet-i Temsiliye 1919 Ağustos 5.1; 7.1,4; 9.5; 21.1; 25.3; 28.2; 29.1; 30.2; 31.1; Eylül 4.12; 10.9; 11.1,5; 12.2; 13.1,6,7; 15.7; 16.3,4; 17.1,7; 19.4,14; 20.2; 21.3,9; 22.1,6; 23.1; 24.3,5; 25.10; 26.4; 27.2; 29.5; 30.2,3,8; Ekim 3.2; 4.1; 5.6; 7.2,3,4; 8.1,3; 9.6; 10.2; 11.1; 13.1,9; 14.1; 15.2,3; 18.2; 21.7; 23.1; 25.1 29.1,2,3; 30.5; 31.5; Kasım 1.5; 2.1,2,6; 3.1; 4.1,4,6,7; 6.3; 7.2; 8.7; 9.2; 10.2; 12.9; 13.5; 14.1,2; 15.2; 17.6; 18.1; 20.1; 22.3; 24.1; 25.2; 26.1; 28.5; 29.3; Aralık 2.1; 3.1; 4.2; 7.4; 8.1,4; 10.5; 12.1; 13.6; 17.1; 18.1; 19.2; 20.1; 21.1; 22.1; 24.1; 25.3,8; 26.6; 27.1; 1920 Ocak 6.8; 7.7; 10.1; 20.3; 24.8; Şubat 5.1; 6.1; 9.1,4; 11.4; 14.2; 17.9; 23.4; 25.1; Mart 3.6; 4.1; 17.4; 18.5; 19.1; 20.1; 28.8
Hıristiyan(lar) 1919 Ağustos 5.7; 21.5; Eylül 3.6; 6.8; 8.3; 9.14; 12.4; 16.4 20.7; 22.1; 23.1,3; 24.1,12; 26.9; 31.12; Kasım 5.5; 11.4; 20.8; 24.11; 29.6; Aralık 9.7; 26.5; 1920 Ocak 10.11; 11.6; 12.8; Şubat 12.5; 18.2; 28.9; Mart 1.6; 2.4; 10.4; 16.1,7,17; 17.4,8; Nisan 15.10
Hıristiyan Gençler Şirketi 1920 Mart 14.9 ~ Genç Hıristiyanlar C.
Hicaz 1919 Eylül 10.13; Ekim 15.12
Hikmet (Albayrak) 1919 Ağustos 21.14
Hikmet (Tıbbıyeli) 1919 Eylül 8/9.1
Hikmet Bey (Adapazarı) 1919 Ekim 11.11; 18.6
Hilafet Komitesi 1919 Eylül 18.8 ~ Hint Hilafet Komitesi

Hilafet Kongresi 1920 Şubat 29.3; Mart 10.7
Hilal-i Ahmer 1919 Eylül 4.12
Hilmi Bey (Balıkesir Kongresi) 1919 Eylül 16.2
Hilmi Bey (Demirci Efe tarafından) 1919 Kasım 21.4
Hilmi Bey (Eskişehir Mutasarrıfı) 1919 Eylül 13.9; 17.2; 22.5; 24.2; 26.5; Ekim 1.7; 4.4; 7.11; 12.1
Hindistan 1919 Temmuz 23.2; Eylül 18.8; Ekim 10.8; 14.4; 15.13; 20.9; 21.8; Aralık 13.11; 17.5; 18.9; 19.4; 1920 Ocak 14.13; 24.10; Şubat 6.10; 12.10; 14.7; 20.1; Mart 17.5; 23.9; Nisan 4.5; 22.9
Hindistan İslam Derneği 1919 Aralık 10.5
Hindistan Millî Kongresi 1919 Aralık 27.4
Hindu-Müslüman Birleşik Konferansı 1919 Kasım 24.9
Hint Hilafet Derneği 1920 Mart 11.10; 19.7 ~ Hilafet Komitesi
Hint Müslümanları 1919 Eylül 21.10; Ekim 10.8; 14.4; 31.11; Kasım 23.6; 24.9; Aralık 13.11; 1920 Ocak 8.5; 16.5; 19.3; 28.8; 31.7; Şubat 7.9; 26.4; 29.3; Mart 1.6; 10.7; 25.13; 29.8; Nisan 10.10; 16.7; 18.13
Hintli(ler) 1919 Eylül 7.7; 17.10; Ekim 10.8; 1920 Şubat 29.3; Nisan 14.5
Hoca Raif Efendi 1919 Temmuz 23.1,2
Hohler 1919 Temmuz 29.3; 31.4,8; Ağustos 4.8; 27.6; Ekim 4.3; 8.7; Kasım 4.8; Aralık 8.7
Hollanda 1919 Ekim 2.10; 1920 Mart 3.13; 26.12
Hopa 1920 Mart 19.9
Hristantos 1919 Temmuz 23.8; Ağustos 1.3; Eylül 18.4; 19.16; 24.7; Kasım 2.12; 10.7; 23.7; 26.8; Aralık 2.4; 17.3; 23.2; 1920 Ocak 23.6; Şubat 12.4
Hronos 1920 Şubat 15.5
H.S. (Kurtuluş) 1919 Eylül 20.10
Hulusi Bey 1919 Aralık 29.4
Hulusi Paşa 1919 Ağustos 24.7
Humanite 1919 Ekim 28.10; 1920 Ocak 18.6; Mart 25.13; 26.13; 28.11
Hurşit Paşa 1919 Kasım 4.5; 10.1; 12.3; 17.10; 23.7; Aralık 5.4; 8.10; 14.3; 21.6; 1920 Ocak 1.7
Hükümet (İstanbul) 1919 Temmuz 23.12; 24.1; Eylül 6.2; Ekim 28.4 ~ Ali Rıza, Damat Ferit, Salih Paşa Hükümetleri
Hülküvit, Moris 1919 Eylül 20.4
Hürriyet (Hindistan) 1920 Nisan 20.11
Hürriyet Bayramı 1919 Temmuz 23.4,12
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1919 Ağustos 1.9; 3.3,12; 6.3; 25.9; Eylül 2.10; 4.12; 8.6; 11.11; 12.9; 13.16; 15.11; 16.10; 20.10; 23.7,12; 25.9; 26.8,9; Ekim 1.12; 2.11; 4.8; 7.11; 10.5; 11.7,13; 13.6,11; 14.7; 15.1; 18.2; 30.12; 22.7; 25.7; 26.9; 27.2; 28.10; 29.10; 30.10; Kasım 1.13; 5.5,9; 6.10; 8.3.10; 10.2,6; 11.5; 15.10; 27.1; Aralık 18.9; 19.6; 20.4; 22.9; 26.7; 27.6; 31.8; 1920 Ocak 4.6; 8.2,6; 18.6; Şubat 8.7; 25.1; Mart 1.4; 17.10; 25.4; 26.13; 28.11; 30.4; Nisan 4.5
Hürriyet-i Ebediye Tepesi 1919 Temmuz 23.12
Hüseyin Avni (Erzurum) 1919 Ekim 26.9; 30.10; 1920 Ocak 10.4; Mart 31.3
Hüseyin Avni Efendi (Darül Hikme Başkanı) 1919 Eylül 13.14; Kasım 5.6; 1920 Mart 4.9
Hüseyin Çavuş 1920 Nisan 4.3
Hüseyin Daniş 1919 Ağustos 27.8
Hüseyin Efendi 1919 Ekim 7.11
Hüseyin Hamdi 1919 Eylül 18.2
Hüseyin Hilmi (İştirakçi) 1919 Ağustos 12.4
Hüseyin Hüsnü Efendi 1919 Kasım 2.6
Hüseyin Kâzım Bey (İstanbul Belediyesi Eski Başkanı) 1919 Kasım 28.8
Hüseyin Kâzım Bey (Meclis Başkan vekili) 1919 Aralık 30.2; 1920 Ocak 3.9; 31.1; Mart 17.10; 22.2
Hüseyin Ragıp (İlham) 1919 Temmuz 23.12; 27.10; 28.11; 29.8; Ağustos 1.9; 2.11; 4.11; 19.13; 22.8; Eylül 11.11; 12.9; 13.16; 15.11; 16.10; 17.13; 24.10; 26.9; 29.11; Ekim 1.12; 4.8; 7.11; 10.9; 11.13,15; 17.6; 26.9; 1920 Şubat 18.12; Mart 2.8
Hüseyin Rahmi (İkdam) 1920 Mart 23.9
Hüseyin Rauf Bey ~ Rauf Bey
Hüseyin Remzi Paşa 1920 Nisan 5.2
Hüseyin Rıfat Paşa 1920 Nisan 5.2; 6.7
Hüseyin Selahattin Bey ("Çolak") ~ Selahattin Bey
Hüseyin Şükrü 1920 Mart 8.14
Hüseyin Tosun Bey 1919 Eylül 21.12
Hüsnü Paşa 1919 Ağustos 16.14; Ekim 12.8
Hüsrev Bey ~ Hüsrev Sami Bey
Hüsrev Sami Bey 1919 Ağustos 5.1; Eylül 11.1; 19.4; Ekim 13.1; Kasım 18.1; 29.2; 1920 Şubat 1.4; Mart 24.4; Nisan 2.2; 17.10; 20.1; 21.2

— I —

Iğdır 1919 Eylül 4.6; 21.7; 1920 Şubat 21.9
Information 1919 Kasım 8.10; 15.10
Irak 1919 Ekim 5.6; 21.8; 1920 Ocak 10.1; 20.8; Şubat 15.1; Mart 17.5

— İ —

İaşe 1919 Eylül 23.4
İbrahim (Mutasarrıf) 1919 Ekim 21.6
İbrahim Bey (Kasmatonu Valisi) 1919 Ağustos 4.7
İbrahim Fevzi 1919 Kasım 10.14
İbrahim Necmi 1920 Ocak 26.9
İbrahim Süreyya Bey 1919 Ağustos 5.1; 8.5; Kasım 18.1; 29.2; 1920 Ocak 16.2; Mart 17.1
İbrahim Tali (Öngören) 1919 Ağustos 5.1; Ekim 13.1
İçişleri Bakanlığı 1919 Temmuz 24.3; 29.8; Ağustos 15.2; 19.4; 21.3; Ekim 2.2; Aralık 31.5; 1920 Nisan 5.2
İçme (Mersin) 1920 Nisan 19.2
İfham 1919 Temmuz 23.12; 27.10; 28.11; 29.8; 31.10; Ağustos 1.9; 2.11; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6; 8.12; 9.12; 19.13; 22.8; 23.11; 24.10; 25.9; 27.8; 29.10; 31.11; Eylül 3.8; 4.12; 10.15; 11.11; 12.9; 13.16; 14.9; 15.11; 16.10; 17.13; 19.16; 20.10; 21.14; 22.8; 23.12; 24.10; 25.11; 26.9; 27.9; 29.11; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 5.12; 7.11; 8.11; 9.14; 10.9; 11.13; 13.11; 14.7; 15.15; 17.6; 18.10; 20.12; 22.7; 23.10; 24.12; 25.7; 26.9; 27.7; 28.10; 29.10; 31.12; Kasım 1.13; 2.12; 3.13; 4.10; 5.9; 6.10; 7.7; 8.10; 10.14; 12.10; 13.7; 14.8; 15.10; 16.13; 17.10; 20.8; 21.6; 23.7; 24.11; 25.8; 27.15; 28.8; 30.9; Aralık 1.11; 2.8; 3.7; 5.1,7; 8.10; 9.10; 10.8; 12.9; 13.13; 15.12; 16.6; 17.7; 20.4; 21.9; 22.9; 24.7; 25.8; 26.7; 28.3; 29.9; 30.8; 31.8; 1920 Ocak 1.11; 2.9; 4.6; 5.15; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7; 10.11; 11.12; 12.9; 13.8; 14.13; 15.9; 16.5; 19.7; 20.8; 21.7; 22.9; 23.11; 24.10; 25.8; 26.9; 27.5; 29.10; 30.8; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 14.10; 15.5; 16.10; 18.12; 19.9; 20.5; 21.11; 25.8; 26.8; 27.5; 28.13; 29.2; Mart 1.6; 2.8; 4.9; 5.12; 6.12
İhsan Adli Bey 1919 Ekim 7.7; 9.9; 10.4
İhsan Bey (Yüzbaşı) 1919 Aralık 29.4
İhsan Hamit Bey 1919 Eylül 13.10; 15.5; 16.9; Ekim 23.1
İkaz 1919 Aralık 8.10; 1920 Ocak 19.7
İkdam 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 25.6; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 4.11; 8.12; 9.12; 10.11; 14.11; 17.10; 27.8; 30.9; Eylül 2.10; 3.8; 4.12; 13.16; 15.11; 16.10; 18.9; 19.16; 20.10; 22.8; 25.11; 26.9; 27.9; 28.8; 20.4,9; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 4.8; 5.12; 7.11; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 18.10; 19.7; 20.12; 21.12; 22.7; 23.10; 25.7; 26.9; 27.7; 28.8; 29.10; 30.10; 31.12; Kasım 1.13; 2.12; 3.13; 4.10; 5.9; 6.10; 7.7; 10.14; 11.5; 13.7; 14.8; 16.13; 17.10; 18.11; 19.7; 20.8; 23.7; 24.11; 25.8; 26.8; 27.15; 28.8; 30.9; Aralık 3.7; 4.11; 6.6; 13.13; 14.6; 16.6; 20.4; 25.8; 26.7; 28.3; 29.9; 31.8; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 4.6; 5.15; 6.14; 8.6; 10.14; 11.12; 12.9; 13.8; 14.13; 16.5; 17.9; 19.7; 22.9; 23.11; 24.10; 27.5; 28.8; 29.10; 30.8; 31.7; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 4.8; 5.7; 6.01; 7.9; 8.8; 14.10; 15.5; 16.10; 17.9; 18.12; 20.5; 22.4; 24.5; 26.8; 27.5; 28.13; Mart 2.8; 3.15; 4.9; 5.12; 6.12; 7.9; 8.14; 10.7; 13.10; 14.9; 15.10; 16.17; 17.11; 19.12; 20.12; 21.7; 22.8; 23.9; 25.13; 26.13; 27.16; 28.11; 29.8; 31.8; Nisan 2.7; 3.7; 4.5 6.7; 7.7; 10.11; 12.8; 14.8; 16.9; 17.10; 19.10; 21.9; 22.9
İkinci Meşrutiyet 1919 Temmuz 23.4,12; 24.10
2. Ordu Müfettişliği 1919 Ağustos 7.8
İlâ-yı Vatan Cemiyeti 1919 Kasım 19.5
İleri 1919 Temmuz 24.10; 25.6; 26.10; 27.10; 28.11; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 8.12; 9.12; 11.9; 12.6; 14.11; 15.10; 16.15; 17.10; 18.9; 22.8; 23.11; 24.10; 26.10; 30.9; 31.11; Eylül 3.8; 4.12; 11.11; 13.16; 16.10; 17.13; 19.16; 20.10; 24.10; 26.9; 27.9; 28.8; 29.11; 30.9; Ekim 1.12; 7.11; 8.10,11; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 14.7; 15.15; 21.12; 27.7; 30.10; 31.12; Kasım 4.10; 5.9; 10.14; 13.7; 15.10; 17.10; 18.11; 20.8; 21.6; 24.11; 25.8; 27.15; 28.8; 29.8; 30.9; Aralık 1.11; 2.8; 3.8; 4.11; 5.7; 7.9; 11.9; 12.9; 17.7; 18.11; 19.6; 20.4; 21.9; 22.9; 24.7; 25.8; 26.7; 27.6; 29.9; 31.8; 1920 Ocak 2.5; 3.9; 4.6; 5.15; 7.10; 8.6; 10.14; 12.9; 21.7; 23.11; 26.9; 27.5; 28.8; Şubat 2.11; 3.9; 4.8; 9.6; 10.7; 11.7; 12.10; 13.5; 14.10; 15.5; 17.9; 19.9; 20.5; 21.11; 24.5; 26.8; 29.6; Mart 1.6; 2.8; 5.12; 6.12; 8.14; 15.10; 16.17; 21.7; 22.8; 23.9 24.10; 25.13; 26.13; 27.16; 28.11; 29.8; 30.10; Nisan 1.12; 2.7; 5.11; 6.7; 8.10; 9.5; 10.11; 11.7; 13.12; 14.8; 15.10; 16.9; 21.9

İlhak 1919 Ekim 12.4; 21.9; Aralık 22.3; 23.1; 25.2; 29.3; 31.1; Ocak 1.2; 3.4; 5.2; 7.1; 9.1; 10.7; Şubat 24.2; Mart 9.4; 28.6
İlliari 1919 Kasım 10.8; 13.5 ~ Villari
İlyaçef 1920 Mart 5.8
İlyas Bey (Emekli Yüzbaşı) 1919 Aralık 29.4; 1920 Ocak 14.3
İlyas Bey (Süvari Alayı Komutanı) 1919 Eylül 10.1; 11/12.1; 12.4
İlyas Efendi 1919 Eylül 26.6
İlyas Oğlu Ahmet Kemal 1919 Ekim 18.1
İmadiye 1919 Temmuz 25.5
İmperiali 1920 Mart 5.2
İmtiyaz 1919 Ekim 21.1; Kasım 22.4; Aralık 7.1; 22.4; 1920 Ocak 15.4; Şubat 17.7; Mart 15.3; Nisan 1.3
İnceleme Kurulları 1919 Temmuz 26.7; 27.2; 30.10; Ağustos 13.9,12; 22.4; 29.4; 30.4; Eylül 4.12; Kasım 2.2; 3.1,7; 4.5; 6.10; 7.2; 10.1,6; 12.3; 16.6; 17.10; 25.1; 27.2; 30.3; Aralık 14.3; 1920 Ocak 1.7
İnebolu 1919 Ekim 18.1
İngiliz(ler) 1919 Ağustos 15.3; 24.9; 29.8; 30.7; 31.4; Eylül 1.5; 15.1; 20.4; 21.2; 24.1; Ekim 1.2; 4.3; 5.7; 10.6; 12.5; 15.5,9,10; 20.1; 24.3; 29.4; Kasım 1.4; 5.1,8; 7.2; 10.4; 13.7; 14.2; 16.13; 17.2; 19.3; 20.6; 24.7; Aralık 2.1; 5.5; 10.2; 13.2; 17.4; Şubat 1.2; 6.8; 11.2; 12.2; 26.7; 27.1; Mart 5.6; 14.1; 19.2; 20.3,5; 22.1; 24.10; Nisan 1.12; 8.6; 19.6; 20.11
İngiliz Basını 1920 Ocak 5.15; Şubat 4.8
İngiliz Dışişleri Bakanlığı 1919 Ağustos 27.6; Eylül 6.5; Ekim 24.9; 1920 Nisan 13.11
İngiliz Donanması 1920 Şubat 21.5; 22.4; Mart 1.6; 12.3; Nisan 18.11
İngiliz Hükümeti 1920 Ocak 12.3
İngiliz Muhipler Cemiyeti 1919 Ağustos 5.12; 11.9; 22.7; 25.9; 28.6; Eylül 3.3; 9.6; 11.11; 18.9; Ekim 23.8,10; Kasım 27.4; Aralık 15.12
İngiliz-Osmanlı Derneği 1920 Şubat 12.7
İngiliz Savaş Bakanlığı 1919 Ağustos 16.11; Ekim 31.10; Kasım 26.5; Aralık 17.5
İngiliz Yüksek Komiserliği 1919 Temmuz 30.7; Ağustos 17.4; 18.8; Eylül 30.1; Ekim 5.9; 10.6; 28.3; 1920 Mart 4.6
İngiltere 1919 Temmuz 24.8; Ağustos 2.10,11; 14.11; 26.10; 31.11; Eylül 4.12; 8.8; 12.3; Ekim 2.9; 30.10; Kasım 12.10; 19.7; Aralık 1.11; 1920 Ocak 9.7; 10.1; 22.9; Şubat 17.4; Mart 1.6; 27.16; 31.8; Nisan 13.12
İonnu (Tümgeneral) 1919 Aralık 24.5
İradei Milliye 1919 Eylül 11.1; 14.4; 17.13; 21.14; 28.8; Ekim 2.11; 12.9; Aralık 8.10; 22.9; 29.9; 1920 Ocak 5.11,15; 12.9; 15.8; 19.7; 26.9; Şubat 2.11; 4.8; 9.6; 16.10; 23.10; Mart 1.6; 4.9; 8.14; 15.10; 18.10; 22.8; 29.8; Nisan 1.12; 8.10; 12.8; 22.9
İran 1919 Ağustos 1.10; 9.8; 19.13; 23.11; 28.9; Eylül 8.4; 24.8; 30.9; Ekim 14.7; 1920 Ocak 11.9; Şubat 18.9; Mart 17.5; Nisan 21.7
İranlı 1919 Aralık 21.9
İran Elçiliği (İstanbul) 1919 Ağustos 22.7; 24.10
İrfan Efendi 1920 Mart 15.10
İrlanda 1919 Eylül 12.8; Kasım 26.7; 1920 Şubat 6.10; Nisan 10.11
İskeçe 1919 Ekim 13.8; 16.2; 17.4; 18.9; 30.6
İskenderun 1920 Mart 27.10
İslam(lar), İslamlık 1919 Ekim 17.1; 24.12; Kasım 19.7; 29.6; Aralık 1.8; 13.13; 1920 Ocak 7.5; 14.13; Nisan 14.8
İslam Ali 1920 Mart 27.14
İslam Dünyası 1919 Aralık 8.10; 22.5; 25.7; 26.5; 1920 Ocak 4.4; 6.7; 11.1; 12.9; 14.14; 20.8; 26.6; 28.8; Şubat 2.11; 5.7; Mart 1.6; 17.5; 18.10; 22.8; 25.13; 29.8; Nisan 3.7 17.10; 18.13; 22.9
İslam Gürcistanı 1920 Mart 4.9
İslam Kongresi 1919 Eylül 21.10; Kasım 8.8
İslam Sosyalizmi 1920 Şubat 19.9
İslam Terakki Komitesi 1919 Kasım 12.7; 1920 Şubat 21.8 (İslam Terakki Partisi)
İsmail Efendi 1920 Ocak 15.3
İsmail Fazıl Paşa 1919 Temmuz 26.7; Eylül 7.1; 8.1; 1920 Mart 24.4; Nisan 22.6
İsmail Hakkı (Tekçe) 1920 Nisan 17.3
İsmail Hakkı (Damat) 1920 Ocak 22.5
İsmail Hakkı (Emekli Albay) 1919 Kasım 2.6
İsmail Hakkı (Profesör) 1919 Aralık 9.4; 1920 Ocak 4.9
İsmail Hakkı Paşa 1920 Şubat 17.9
İsmail Hami (Memleket) 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 27.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 9.12; 13.12; Eylül 5.1; 8.1; 11.1; 14.4; 15.11; Kasım 28.5
İsmail Safa Bey 1920 Nisan 13.6
İsmet (İnönü) 1919 Ağustos 4.5; 13.6; 27.3; Eylül 4.4; Ekim 3.1; 8.11; 9.3; 10.9; 15.3,14; Kasım 1.5; 26.2; Aralık 29.5; 1920 Ocak 20.3; Şubat 10.3; 23.2; Mart 3.5; 17.1; 18.3; 19.6; 24.4; 28.8;Nisan 3.1; 5.3; 20.4; 22.6

İstanbul 1919 Temmuz 28.11; Ağustos 2.12; 9.7; 23.11; Eylül 5.4; 12.3; 15.9; 17.6; Ekim 2.3; 20.7; Kasım 4.8; 6.10; 10.9; 11.5; 19.7; 23.7; 24.8; Aralık 1.11; 6.6; 14.6; 18.2; 1920 Ocak 3.9; 4.4,6; 5.7,8,15; 6.2,12,14; 7.4,6,10; 10.14; 11.8,12; 12.3,4; 13.1,8; 15.9; 16.5; 18.6; 19.7; 21.7; 22.9; 24.10; 26.9; 27.5; 29.8; Şubat 1.6; 5.7; 8.8; 10.7; 12.7; 13.5; 14.6,10; 15.5; 16.7,10; 17.9; 18.3,12; 20.5; 21.6; 22.4; 25.2; 26.4,8; 27.5; 29.2,4; Mart 3.9; 5.2,3; 6.3; 7.8; 8.14; 10.3,4,10; 12.2; 13.1,10; 14.1,2; 15.1,2; 16.1,2; 17.5,11; 19.12; 20.7; 22.6,8; 23.6.9; 25.8; 27.3,16; 28.11; 30.10; Nisan 2.7; 7.4,7; 17.10

İstanbul Belediyesi 1920 Şubat 28.8; Nisan 18.7; 20.6

İstanbul Boğazı 1919 Kasım 8.10

İstanbul İşgal Komutanlığı 1919 Ağustos 19.10; 1920 Mart 16.3

İstanbul Valiliği 1920 Şubat 27.3

İstikbal 1919 Kasım 2.12; 1920 Şubat 10.7; 21.11

İstiklal 1919 Temmuz 25.6; 29.8; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 7.20; 19.13; 21.14; 24.10; 26.10; 28.9; 29.10; 30.9; 31.11; Eylül 2.10; 3.8; 5.4; 10.15; 11.11; 13.16; 15.11; 19.16; 20.10; 22.8; 23.12; 26.9; 27.9; 29.11; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 4.8; 5.12; 6.9; 8.11; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 13.11; 15.15; 16.12; 17.6; 20.12; 22.7; 24.12; 25.7; 26.9; 27.7; 28.10; 31.12 Kasım 1.13; 2.12; 3.13; 5.9; 6.10; 10.14; 11.5; 13.7

İsveç 1919 Eylül 18.9; 23.12

İşçi(ler) 1919 Eylül 15.11; 24.1 Ekim 5.10; 17.6; 24.4; 25.7; 26.9; 31.6; Kasım 20.8; Aralık 19.6; 20.4; 21.9; 29.3,9; 1920 Ocak 28.8; Nisan 7.7

İşgal 1919 Ağustos 16.7; 23.5; 24.10; Eylül 4.1; 9.3; Ekim 12.4; 13.3,8; 15.6; 16.3; 17.4,5; 18.3,8; 20.6; 21.7; 26.4; 28.6; 29.4,6; 30.1,5; 31.5,10; Kasım 2.6; 3.4; 4.4,7; 5.1; 6.3; 7.2,5; 9.1; 10.9; 13.3; 14.1; 15.2; 18.8; 20.4; 21.3; 28.3; Aralık 7.1,2,7,8; 1920 Ocak 11.3; Şubat 19.5; 12.1; Mart 16.2; 20.3,5; 22.1; 25.7; 27.6

İşgal Sınırı (Milne Hattı) 1919 Ağustos 2.8; 3.6; 4.2; 5.12; 7.14; 10.6; 13.8; 14.10; 30.9; Eylül 9.5; 10.8; 13.13; 19.9; Ekim 2.8; 7.9; 11.6; 18.8; 29.6; Kasım 1.6; 3.9,11; 5.7; 8.5; 10.5; 15.9; 16.5; 17.2; 19.1; 21.1; Aralık 1.1; 4.3; 20.3; 1920 Şubat 19.6; 27.1; Mart 2.3; 4.9

İtalya 1919 Ağustos 30.9; Kasım 15.8; 1920 Ocak 24.10

İtalyan(lar) 1919 Temmuz 23.5; 27.10; 29.1; Ağustos 2.10; 17.7; 18.4; Ekim 9.6; 14.3; 20.10; Kasım 10.4,8; Aralık 1.10; 5.5; 26.2; 1920 Şubat 12.2; 16.6; 18.5; 20.4; 28.9; Mart 5.9; 11.1; 13.1; 14.1,2; 15.2,3; 16.9; 17.2; 28.2; 30.9; Nisan 1.3

İtalyan Parlamentosu 1919 Eylül 27.7; 29.9; Kasım 15.8

İtalyan Yardımı 1919 Kasım 2.6; 1920 Ocak 10.11; Mart 16.9; 31.4; Nisan 22.7

İtalyan Yüksek Komiserliği 1919 Ağustos 13.10; Aralık 7.8

İthalat-İhracat 1919 Temmuz 30.8; Ağustos 4.10; Eylül 13.16; Aralık 15.9; 1920 Şubat 18.10

İtibar-ı Millî Bankası 1919 Ağustos 16.13

İtilaf Devletleri 1919 Temmuz 23.9; Eylül 13.8; 19.4; Ekim 2.8; 5.6; 27.1; 30.2; Kasım 1.1,2; 10.5; 12.1,2; 15.7; 16.2; 17.7; 18.11; 28.3; 1920 Şubat 3.9; 19.9; 20.2; Mart 10.5; 13.2; 15.2; 16.8,9; 22.8; 29.8; Nisan 6.7; 11.5; 22.9

İtilaf Donanması 1919 Ekim 16.10; 1920 Ocak 6.2

İtilafçılar 1919 Ekim 12.9; 15.15; 30.3; Kasım 7.7; 1920 Şubat 2.3; 21.10

İttihat ve Terakki 1919 Ağustos 13.12; 16.14; Eylül 1.8; 15.11; 16.10; 17.13; Ekim 9.11; 12.8; 14.7; 21.12; 24.8; 25.7; Kasım 11.5; 15.7; 19.7; 28.8; Aralık 15.12; 17.7; 19.6; 21.9; 25.8; 27.6; 1920 Ocak 1.5; 18.6; Şubat 6.10; 25.8; 27.5; Mart 2.8; 4.9; 17.11; 19.12; 30.10; Nisan 2.7; 5.11; 18.13

İttihatçı(lar), İttihatçılık 1919 Temmuz 29.8; 31.10; Ağustos 7.20; 11.9; Eylül 4.1; 5.1; 9.6; 11.11; 16.10; 21.12; 22.8; 29.11; Ekim 6.10; 10.1; 11.4; 12.9; 13.6,10,11; 16.4,12; 20.12; 21.1; 22.1; 23.2,10; 25.1; 30.3; Kasım 5.4; 7.7; 9.2; 10.14; 12.10; 13.7; 14.6; 16.13; 18.11; 23.7; 24.11; 27.15; Aralık 1.10; 11.8; 19.6; 20.4; 23.8; 26.7; 28.3; 29.9; 31.7; 1920 Ocak 1.4,11; 2.5; 3.9; 5.10; 8.2,18; 14.13; 17.9; 21.7; 28.8; 29.10; Şubat 16.10; 21.10,11; Mart 4.9; 16.3; 17.11; 22.8; 23.9; 25.13; Nisan 4.5

İvano 1920 Ocak 26.3

İzmir 1919 Ağustos 26.10; 28.3; Eylül 20.10; 25.1; Ekim 6.7; 10.9; 12.9; 14.3; 15.11; 20.10; Kasım 2.12; 5.9; 10.14; 12.10; 13.4; 16.2,13; 17.10; 19.7; 20.4; 29.3; 30.9; Ara-

lık 1.8; 14.1; 15.2; 18.3; 23.1; 24.3; 1920 Ocak 1.1,4; 7.10; 10.1; 12.8; 13.1; 14.1; 16.5; 24.10; Şubat 1.3; 6.10; 16.7; 18.4,12; 21.6; 23.4,10; 24.2,5; 27.1; Mart 2.5; 6.4; 9.4; 10.4; 14.2; 20.9; 28.6; 30.9; Nisan 1.10; 4.5; 7.7

İzmir Güney Cephesi 1920 Şubat 6.6; Mart 19.10

İzmir İnceleme Kurulu 1919 Ağustos 4.2; 12.2; 20.7; 23.4; 28.9; 31.5; Eylül 6.3; 10.6; 12.7; 22.8; 28.5; 30.7; Ekim 1.9,12; 5.8; 7.8; 12.4; 13.6; 14.2; 18.10; 25.7; Kasım 8.5; 14.5; 1920 Ocak 21.8; 22.9

İzmir Kuvayı Milliyesi 1919 Kasım 2.12

İzmir Kuzey Cephesi 1920 Mart 10.1; 19.12; 23.2

İzmir Millî Cephesi 1919 Ağustos 23.7; Eylül 3.6 ~ İzmir Güney Cephesi, İzmir Kuzey Cephesi

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti 1919 Ağustos 1.5; Eylül 25.1

İzmire Doğru 1919 Kasım 16.8; 20.8; 23.7; 27.15; 30.9; Aralık 4.11; 7.9; 8.10;11.9; 13.13; 20.4; 24.7; 1920 Ocak 1.11; 3.9; 7.10; 14.13; 17.9; 21.7; 24.10; 28.8; Şubat 1.6; 4.8; 6.10; 8.8; 11.7; 13.5; 18.12; 20.5; 27.5; 29.6; Mart 3.15; 5.12; 7.9; 10.7; 12.7; 14.9; 17.11; 19.12; 21.7; 24.10; 26.13; 28.11; 31.8; Nisan 4.5; 7.7; 11.7; 14.8; 18.13; 21.9

İzmir'in İşgali 1919 Temmuz 28.9; Ekim 1.11; 7.8; 8.7; 16.8; 22.5; Kasım 12.5; Aralık 1.9; 12.5

İzmit 1919 Ekim 1.3

İzzet (Yarbay) 1919 Kasım 1.8; 9.6

İzzet Bey (Heyet-i Temsiliye Üyesi) 1919 Temmuz 23.2; Ağustos 7.1; 21.10; Eylül 14.3; 23.1

İzzet Bey ("Kambur", İzmir Valisi) 1919 Ağustos 3.5; 12.5; 14.7; 31.5; Eylül 1.3; 9.4; 10.5; 18.9; 19.16; Ekim 5.12; 6.10; 7.11; 8.7; 12.9; 30.5; Kasım 1.9; 2.6; 6.10; 8.10; Aralık 2.1; 8.8; 14.2; 25.8; 1920 Ocak 5.7; 6.14

İzzet Bey (Biga Kurulu Başkanı) 1920 Mart 31.8

İzzet Fuat Paşa 1920 Mart 8.6; 11.3

İzzet Paşa 1919 Temmuz 23.12; 27.4; 28.11; 30.3; Ağustos 1.9; Eylül 4.4; 17.13; Ekim 8.1; 11.13; 22.1; 30.3; 31.9; Kasım 2.12; 1920 Ocak 22.5; Mart 4.4; 6.1; Nisan 22.6

İzzet Ulvi 1919 Aralık 8.10

— J —

Japonya 1919 Aralık 1.11; 1920 Ocak 15.9

Jehmen 1920 Şubat 15.3

Jizn Natsionalnostey 1919 Ekim 5.12

Journal des Débats 1919 Ağustos 10.11; 18.9; Ekim 22.7; 1920 Ocak 6.14; 13.8; 18.6; Mart 20.11 ~ Débats

Journal Dö Jeneve 1919 Temmuz 25.6; 1920 Mart 19.12

Jo Gorti Sayn 1920 Şubat 16.10

— K —

Kadı Hurşit Efendi 1919 Temmuz 24.3; Ağustos 3.1

Kadın(lar) 1919 Eylül 16.10; 18.9; Ekim 13.11; 20.12; 22.7; Kasım 5.2; 10.11; 28.3; Aralık 7.6; 10.1; 13.12; 18.3,11; 23.7; 24.7; 1920 Ocak 5.12; 8.2; 10.1,14; 12.9; 24.3; Şubat 2.4,11; 3.7; 6.4,10; 10.6; 13.2; 16.10; 18.11; Mart 9.5; 27.11; 30.10

Kadimof 1920 Ocak 25.5

Kadirhanı 1920 Mart 31.5; Nisan 1.2

Kadirli 1920 Mart 7.4

Kadri Bey 1919 Ekim 1.12; 5.8

Kafkas Çiftçi Şûrası 1920 Mart 27.5

Kafkasya 1919 Ağustos 2.10; 15.3; 18.7; Eylül 2.4,8; 4.12; 30.7; Ekim 2.9; 19.5; Kasım 2.12; 1920 Ocak 3.8; 11.9; 12.9; 16.5; 25.7; Şubat 5.1; 14.5; 15.1; 16.8; 20.2; Mart 16.12; 17.5.9; Nisan 18.2

Kağızman 1920 Şubat 21.9; Mart 1.3; 13.8

Kaklamanos 1919 Temmuz 23.8; Aralık 16.5

Kalyiçof, İvan 1919 Ağustos 31.8

Kaman 1919 Aralık 25.3; 26.6

Kâmil Efendi 1920 Mart 2.8

Kâmuran 1919 Temmuz 31.4; Ağustos 7.10; 19.9; Eylül 3.4; 6.1; 7/8.1; Kasım 1.9; 8.7; 19.3

Kanelepulos 1919 Kasım 26.4

Kangal 1920 Ocak 19.7

Kâni Bey 1920 Şubat 18.1

Kapitalizm 1919 Ekim 24.12; 1920 Nisan 16.9

Kapitülasyonlar 1919 Eylül 29.6; Kasım 14.7; 1920 Ocak 1.9; 28.1; Şubat 16.7; Nisan 19.4

Kara Yusuf Çetesi 1920 Ocak 19.5

Karaağaç 1919 Ekim 18.9

Karabekir, Kâzım 1919 Temmuz 24.1,2; 25.2; 26.3,6; 27.5; 28.2; 29.4; 31.3; Ağustos 1.2; 2.5; 5.4; 8.11; 9.4; 10.7; 13.4; 16.10; 17.1; 23.1; 25.5; 26.1; 28.2; 29.2; Eylül

2.3; 6.1,2; 9.1; 14.3; 15.4; 17.5; 21.3; 24.9; 27.5; Ekim 3.1,2; 8.5; 17.1; 22.4; Kasım 1.10; 8.9; 10.12; 14.4; 18.1; 22.3; 23.4; 26.2; 29.2; Aralık 1.3; 9.2,9; 13.4; 17.4; 1920 Ocak 1.6; 3.3; 4.3; 6.3; 7.8; 9.1; 13.5; 14.6; 15.9; 17.6; 22.1; 24.8; 25.1; Şubat 2.5; 3.8; 10.3; 12.5; 13.2; 14.5; 15.1; 16.8; 18.6; 19.7; 20.1; 21.9; 23.1,6; Mart 5,8; 8.4; 10.5,7; 12.5; 14.6; 16.10,12; 17.5,8,9; 18.8; 20.6; 21.4; 22.3; 25.1; 26.4; 27.4,9; 28.2; 30.3; Nisan 8.3; 13.5; 18.2,12; 20.4; 21.7; 22.4,6

Karabıyıklı Köyü 1920 Ocak 5.3

Karagöz 1919 Temmuz 23.12; 26.10; Ağustos 2.12; 6.6; 9.12; 13.12; 23.11; 30.9; Eylül 7.8; 13.16; 17.13; Ekim 1.12; 4.8; 11.13; 15.16; 22.7; 25.7; Kasım 8.10; 15.10; 27.15; Aralık 13.13; 27.6; 1.8; 1920 Ocak 10.7; 31.8; Nisan 3.7; 7.7; 10.11; 17.10; 21.9

Kara Hasan Çetesi 1920 Şubat 16.1

Karaisalı 1920 Mart 31.5; Nisan 1.2

Karakilise 1919 Kasım 8.9

Karakol Cemiyeti 1919 Ekim 14.1; Kasım 3.5; 1920 Ocak 11.1; Mart 3.6; 12.1; Nisan 16.4

Karayılanoğlu Molla Müfrezesi 1920 Ocak 20.1

Karesi ve Saruhan İlleri Hareket-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi 1919 Ekim 31.1

Kars 1919 Ağustos 26.4; 1920 Ocak 28.1; Mart 1.3; 16.10; 17.5; 31.7; Nisan 1.6; 13.8

Kartal 1919 Ekim 8.2

Kasaba 1920 Şubat 21.6

Kastamonu 1919 Ağustos 4.7; 28.6; Eylül 17.2; 18.1; 19.4; Kasım 18.4; 30.6; 1920 Ocak 12.5; 31.4; Şubat 13.2; Mart 18.2; Nisan 1.9

Kastamonu Gençlik Kulübü 1920 Ocak 24.5; Şubat 8.8

Kastamonu Müdafaa-i Hukuku 1919 Aralık 10.1

Kastamonu Muallimler Cemiyeti 1919 Kasım 16.10

Kâşif Dehri 1919 Ağustos 25.9; Ekim 1.12; 1920 Nisan 16.9

Kavaklıhan 1920 Nisan 11.2; 12.3; 14.2

Kaynarca 1920 Mart 25.7; Nisan 16.3

Kayseri 1919 Kasım 13.4; Aralık 7.2; 19.2; 20.1; 1920 Ocak 11.3

Kâzım (Miralay) 1920 Mart 24.4

Kâzım (Doktor) 1919 Ağustos 23.9

Kâzım Bey (Albay, 61. Tümen Kumandanı) 1919 Temmuz 31.5; Ağustos 2.4; Ekim 22.6; Kasım 14.6; 25.2; 1920 Ocak 25.1; Mart 10.6; 17.4; Nisan 11.3; 22.6

Kâzım Bey (Adalet Bakanı) 1920 Şubat 8.2

Kâzım Bey (Emekli Binbaşı) 1920 Mart 17.4

Kâzım (Dirik) 1919 Ağustos 5.1

Kâzım Hüsnü 1920 Şubat 1.4

Kâzım Nami (Duru) 1919 Ağustos 23.11; 30.9; Eylül 3.8; 14.9; 20.10; 23.12; 25.11; 30.9; Ekim 6.10; 14.7; Aralık 1.11; 10.8; 13.13; 15.12

Kâzım Paşa 1919 Ağustos 13.6; Aralık 21.6

Keldani(ler) 1919 Ekim 23.10; 1920 Mart 1.6; Nisan 12.3

Kelebek İstasyonu 1920 Nisan 7.2

Kemal (Binbaşı) 1919 Kasım 1.5; 18.9

Kemal (Damat Ferit'in Yaveri) 1919 Eylül 30.1

Kemal Atıf Bey 1919 Kasım 28.8

Kemal Bey (Kara Kemal) 1919 Eylül 21.12

Kemal Bey (10. Fırka Kumandanı) 1920 Ocak 24.9

Kemal Bey (Yarbay) 1919 Ekim 3.1

Kemal Fevzi 1920 Mart 24.9

Kemal Mithat 1919 Aralık 7.9; 19.1

Kemal Paşa (Jandarma Umum Kumandanı) 1919 Ağustos 3.7; 6.2; 8.7; 16/17.1; 19.4; 26.7; Eylül 4.2; 5.4; 6.6; 16.5; 17.13; Ekim 23.3; Kasım 8.10

Kemal Ragıp 1920 Ocak 26.9

Kemalettin Sami Bey 1919 Kasım 3.5; 1920 Şubat 19.5

Kemalist(ler) 1920 Ocak 3.8; Mart 25.5; Nisan 18.13; 22.9

Kemer 1920 Şubat 21.6

Kerenski 1919 Aralık 11.9

Keşfi Bey 1919 Kasım 27.2; 1920 Şubat 24.3

Kıbrıs 1919 Ağustos 8.12; 18.9

Kıbrıs Müslümanları 1919 Eylül 18.9; 1920 Mart 25.10

Kılıç Ali 1919 Ekim 28.7; Aralık 6.1; 25.5; 1920 Ocak 5.3; 6.4; 21.2; 23.2; 28.4; Şubat 8.1; 12.1; Mart 15.6; 20.4; 31.2; Nisan 3.2; 4.4; 6.5; 7.2; 12.3; 14.2; 17.1; 21.5

Kınacızade Şakir 1920 Nisan 10.11

Kınık 1919 Temmuz 24.4

Kırım 1920 Şubat 5.7

Kırkağaç 1919 Aralık 7.7

Kırmızıtepe 1920 Nisan 17.2

Kırşehir 1919 Aralık 24.1

Kızıl Elma 1919 Eylül 21.12

Kızıl Hançerler 1919 Kasım 2.7; 6.10; 10.14; 11.2; 1920 Mart 1.4

Kızılordu 1920 Şubat 6.10; 7.5; Mart 5.12; 13.10; 21.4; 27.4; Nisan 1.12; 11.4
Kızılkuyu Köyü 1919 Ekim 29.9
Kidston 1919 Kasım 28.7
Kilikya 1919 Ağustos 28.3; Eylül 13.12; Ekim 28.9; Kasım 13.3; Aralık 4.4; 10.2; 1920 Şubat 17.7; 28.2; Mart 2.7; 11.2; 14.2; 16.17; Nisan 19.5 ~ Çukurova
Kilikya Merkez Kurulu 1920 Ocak 27.4
Kilikya Kuvayı Milliye Komutanlığı 1919 Kasım 1.5
Kilis 1919 Ekim 1.2; 28.6; 29.4; Aralık 24.6; 1920 Ocak 8.1; 18.2; Mart 25.2; Nisan 3.2
King (Dr.) 1919 Temmuz 31.10
King-Crane Kurulu ~ Amerikan İnceleme Kurulu
Kiraz Hamdi Paşa 1919 Ağustos 31.2; Eylül 13.9; 14.5; 16.3; 20.10; 27.4; 29.5; Ekim 3.5; 7.11; 31.3; 1920 Şubat 25.1; 27.1; Mart 10.5
Kirmasti 1919 Ekim 7.7
Kitston (İngiliz Kontrol Subayı) 1919 Eylül 3.6
Kolçak (Amiral) 1919 Eylül 29.11; Ekim 24.3; Kasım 2.12; 18.5; 1920 Ocak 10.14; 22.9; Şubat 1.6; 7.5
Komünizm 1920 Şubat 10.7; Mart 5.4 ~ Bolşevizm
Komminos, Milyatis 1919 Aralık 24.5; 30.4; 1920 Ocak 29.4
Kondilis (Albay) 1920 Mart 7.5
Kondos 1919 Eylül 13.13
Konstantinidis, J. 1919 Kasım 15.7; 29.5
Konya 1919 Ağustos 17.7; 28.6; Eylül 16.5; 17.6; 19.16; 24.4; 26.1; 27.2; 28.1; 29.4; Ekim 28.3; 30.4; Kasım 1.13; Aralık 12.6; 1920 Ocak 8.2; 11.3; 23.7; 28.7; Şubat 24.5; Mart 13.1; 17.2; 22.6; Nisan 13.12
Konya Heyet-i Merkeziyesi 1919 Ekim 8.4
Kozan 1919 Ekim 30.5; 1920 Mart 9.2; 27.5
Köprülü Hamdi Bey 1919 Kasım 5.3; 1920 Ocak 26/27.1; 29.1; Şubat 16.1; 18.1; 26.3; 27.5; Mart 12.7
Kör Ali Hoca 1920 Nisan 21.2
Köşk 1919 Temmuz 23.7; Ağustos 22.6; 28.8
Köy Hocası 1919 Temmuz 24.10; Ağustos 14.11; 28.9; Eylül 25.11
Köylü(ler) 1919 Temmuz 23.6; 24.10; Ağustos 7.20; 28.9; Eylül 10.4; 13.5; Ekim 1.11; 23.10; 28.3; Aralık 3.7; 1920 Ocak 6.5; 12.4; Şubat 8.5; Mart 5.4; 29.8; Nisan 13.4; 19.2,10; 21.2
Krefort 1920 Şubat 23.6
Kulp (Doğu sınırında) 1920 Şubat 21.9
Kurtuluş 1919 Eylül 20.10; Ekim 20.12; Kasım 20.8; 1920 Ocak 1.11; Şubat 1.6
Kurucu Meclis 1919 Ekim 29.10; 1920 Mart 17.8; 18.8; 19.1
Kuşadası 1919 Temmuz 29.1
Kuşçubaşı Eşref 1920 Şubat 12.5
Kutsal Topraklar 1920 Ocak 21.7; Mart 19.7
Kuvayı Milliye 1919 Temmuz 24.4; 28.5; Ağustos 4.3; 5.4; 7.4,13; 8.4,7; 10.5; 11.2; 13.12; 16.4; 16/17.1; 17.3,4; 19.4; 20.4; 22.6; 23.5; 24.3,8; 25.3; 27.1,2,3; 28.5; 30.4; Eylül 1.3; 3,6; 4.2,7; 5.2; 6.6; 7.8; 9.1,4; 10.3,5,6; 13.9; 14.5; 15.2; 16.2; 17.9,13; 21.2,5; 22.5; 23.7; 24.10; 25.6; 26.2,3,8; 27/28.1; 28.1; Ekim 1.5; 2.1,7; 5.6,10; 7.6,11; 8.2,6,11; 9.9,11,14; 10.5,9; 12.1,4,9; 13.6,11; 14.2; 15.3; 16.9; 18.5; 20.1,3,5,8; 21.5; 22.1,7; 24.5; 26.3,7,9; 27.2,7; 28.1,3; 29.10; 31.1,4,12; Kasım 1.7,13; 2.7,9,12; 4.10; 6.5; 9.3,7; 10.4,6; 11.4,5; 12.2,4; 14.8; 15.10; 16.4; 17.4; 18.9; 20.7; 22.1,5,11; 23.7; 27.2; 28.5; 30.3; Aralık 1.4; 4.11; 6.6; 7.5; 8.8; 9.3.; 10.8; 15.6; 17.1; 21.5; 24.7; 25.8; 27.3,5; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.3; 4.2; 5.15; 6.8; 7.3; 8.4; 9.6; 14.1; 15.2; 17.3; 21.3; 24.2; 26.9; Şubat 2.2; 3.9; 4.8; 5.3; 7.4; 9.6; 11.2,7; 17.9; 19.1,2; 20.1,5; 21.2,11; 22.2; 23.1; 24.5; 25.1,2,8; 26.5,8; 28.13; 29.6; Mart 1.6; 2.8; 3.15; 4.9; 5.5,10,12; 6.2; 7.2,4; 8.6; 13.2; 15.10; 16.16,17; 17.11; 19.3; 21.7; 22.8; 24.7; 25.3,13; 26.1,13; 27.13; 28.5,7,11; 29.3,8; 30.2,4,10; 31.5,8; Nisan 1.1,2,11; 2.4,7; 3.2,7; 4.4; 7.2,7; 8.1,5; 9.2,5; 10.1,2,3; 11.3; 12.3; 13.2,3; 14.2; 15.10; 16.2; 17.1; 18.12,13; 19.1,2; 20.11; 21.9; 22.7,9
Kuvayı İnzibatiye 1920 Nisan 18.1; 20.1
Kuzey Afrika 1920 Mart 13.10
Kuzey Epir 1920 Ocak 26.4
Kuzey Kafkasya 1919 Kasım 2.12; 1920 Mart 17.5 ~ Kafkaslar, Şimali Kafkasya
Küçük Aslan çetesi 1919 Aralık 5.3
Küçük Gazete 1919 Ağustos 21.14
Küçük Talat Bey 1919 Ağustos 8.6; 1920 Şubat 12.5; Nisan 10.7; 11.4
Kündi Aşireti 1920 Mart 1.6
Kürdistan 1919 Temmuz 24.9; 31.4; Ağustos 4.1; 5.7; 18.8; 19.12; Eylül 6.5; 11.6; 12.3; 14.2; 26.4; 30.10; Kasım 4.3; 22.9; 27.14; Aralık 23.5; 26.2; 1920 Ocak 29.9; Şubat 6.10; 27.4; Mart 3.15; 6.4; 20.9; 23.8; 26.9; Nisan 7.5,7; 13.11; 16.5; 19.9

Kürdistan Terakki Cemiyeti 1919 Ekim 8.8
Kürdoğlu Musa 1919 Eylül 27.1
Kürt Millet Fırkası 1919 Aralık 5.7
Kürt Teali Cemiyeti 1919 Temmuz 31.4; Ağustos 1.5; 4.1; 5.12; Eylül 26.4; Kasım 4.3; 5.9; 9.2; 13.4; 1920 Şubat 26.8; Mart 24.9
Kürt(ler) 1919 Temmuz 24.9; 25.5; 29.6; 31.4; Ağustos 4.1; 7.10; 13.5; 14.11; 19.12; 21.2; 26.10; 27.6; Eylül 2.3; 4.6; 6.5; 10.1; 11/12.2; 14.2,3; 15.5; 17.13; 19.10; 21.14; 23.8; 24.1; 27.4; 30.7; Ekim 1.8; 5.9; 8.8; 20.4,12; 21.1; 30.7,10; Kasım 3.10; 4.10; 6.1; 10.14; 15.6; 17.3,7,10; 20.2; 21.6; 24.11; 27.14; 28.7,8; Aralık 1.11; 3.7; 4.10; 5.2,5; 6.6; 8.7; 9.9; 10.7; 12.9; 13.4; 23.8; 26.2,3; 28.3; 1920 Ocak 4.5; 5.11; 6.3,14; 7.5,7; 10.1; 12.9; 21.7; 29.9; Şubat 8.8; 20.5; 22.4; 24.5; 27.5; 29.6; Mart 1.2,3,6; 2.7; 5.12; 8.7; 10.5; 15.8; 16.12,15,17; 22.8; 23.8; 24.9; 25.11; 26.4; 27.9; Nisan 2.7; 6.5; 11.2; 12.8; 13.11; 16.5; 19.4,9
Kürt-Ermeni Anlaşması 1919 Kasım 20.2; 1920 Mart 1.2
Kürt Demokrat Partisi 1920 Mart 24.9
Kürt Kulübü 1919 Ekim 12.6; 1920 Nisan 19.9
Kürt Öğrenciler Birliği 1920 Mart 24.9
Kürt Teavün Cemiyeti 1919 Aralık 1.11
Kütahya 1919 Eylül 21.2

— L —

Lamothe (General) 1920 Şubat 18.2; Nisan 18.3
L'Asie Française 1920 Mart 1.6
Latin Harfleri 1919 Ağustos 8.5
Law, Bonar 1919 Ağustos 18.7; Ekim 31.11; Kasım 13.7; 1920 Mart 22.8; 23.9
Lawrence (Albay) 1919 Kasım 3.12
Laz(lar) 1919 Ekim 20.4; 27.4; Kasım 1.7; 9.7; 24.5; Aralık 23.5; 1920 Ocak 21.7
Lazistan 1919 Aralık 23.5
Le Journal 1920 Mart 8.14
Lebel 1920 Mart 28.7
L'eclaire 1919 Temmuz 29.8; Eylül 22.8
Ledouix 119 Ekim 16.9
Le Petit Provençal 1920 Nisan 5.11
Lehistan 1920 Nisan 1.12
Lenin 1919 Temmuz 24.10; Ağustos 1.10; 11.5; 13.12; Eylül 30.9; Ekim 2.11; 5.12; 9.14; 10.9; 16.12; Kasım 3.12; 11.5; 22.8; Aralık 16.1; 1920 Şubat 2.8; 16.2; Mart 4.9; 25.13
Lindsay 1920 Nisan 5.7
Lloyd (Gazeteci) 1919 Aralık 16.5
L'ouvre 1920 Şubat 19.9
Londra Büyükelçiler Toplantısı 1919 Aralık 22.2; 23.5; 26.2
Londra İslam Derneği 1920 Ocak 5.13; Şubat 5.7
Londra Konferansı 1919 Aralık 16.6; 1920 Ocak 28.8; Şubat 3.9; 12.3; 14.6; 15.5; 16.7 17.7; 20.4; 21.11; 23.10; 24.2; 25.6; 28.2; 29.6; Mart 5.2; 12.2; 16.17; 23.9; 25.13; 26.8; 30.7; Nisan 10.9
Loti, Pierre 1919 Ağustos 26.10; 27.8; Eylül 3.8; Ekim 1.12; Kasım 5.9; Aralık 17.7; 1920 Ocak 3.9; 6.14; 23.5,11; 24.10; Şubat 2.11; 9.1; 19.9; 26.8; 29.5
Lozan 1919 Aralık 13.13
Luce (Yarbay) 1919 Aralık 25.7; 1920 Mart 20,9; Nisan 7.6
Lübnan 1920 Şubat 11.3
Lüleburgaz Kongresi 1920 Mart 31.1; Nisan 2.3; 3.3
Lütfi Bey 1919 Kasım 28.8
Lütfi Fikri 1919 Kasım 2.12; 4.10; 6.10; 8.10; 13.7; 14.8; 15.10; 16.13; 17.10; 20.8; 24.11; Aralık 2.2,8; 7.9; 10.8; 18.11; 19.1; 20.4; 22.9; 23.8; 24.7

— M —

Mac Andrews And Forbes Company 1920 Ocak 6.9
Mac Donalds 1919 Temmuz 25.5
Macar(lar) 1919 Kasım 24.11
Macaristan 1919 Ağustos 3.10; 6.6; 9.12; 29.10; Ekim 5.12; 17.1; Aralık 8.10
Mağara 1920 Şubat 3.6
Mağdurin-i Siyasiye Cemiyeti 1919 Eylül 25.7,11
Mahmut (Milli Aşireti Reisi) 1920 Ocak 13.3
Mahmut Bey (24. Tümen Komutanı) 1920 Mart 25.6; Nisan 18.4; 19.1; 20.1; 21.2; 22.1
Mahmut Bey (20. Kolordu Kumandan Vekili) 1919 Ekim 17.1; Kasım 24.7; Aralık 13.1
Mahmut Efendi (Şeyh) 1919 Ağustos 13.3
Mahmut Kâmil Paşa 1919 Eylül 21.12
Mahmut Nedim Bey 1919 Kasım 28.4
Maissa 1919 Ağustos 13.10; 1920 Ocak 24.2
Makbule Hanım 1919 Kasım 28.3
Malatya 1919 Eylül 3.4; 6.1; 8.3; 10.1; Ekim 8.8

Maliye 1919 Temmuz 25.6; Ağustos 10.1; Eylül 15.11; Ekim 6.8; 11.10; 1920 Ocak 6.13; 25.6; Mart 2.5
Malta 1919 Eylül 18.6; 21.12; 22.1; 1920 Ocak 6.10; 20.1; Şubat 26.7; Mart 4.7; 18.3; 22.5; 27.14; 29.7
Mamhuran Aşireti 1920 Mart 1.6
Manastırlı Hamdi Efendi 1920 Mart 16.2
Manda, Mandacılık, Müzaheret, Vekâlet 1919 Temmuz 23.9; 25/26.1; 27.5; 30.6; 31.1,2,10; Ağustos 1.3,4,9; 2.10,12; 3.4,12; 4.9,11; 5.7; 6.6; 7.11,19,20; 8.8,12; 9.7,12; 10.1,11; 11.9; 12.1; 13.12; 14.3,4,11; 15.6,10; 16.15; 17.2,3,10; 18.9; 19.3,13; 21.14; 22.8; 23.10,11; 24.10; 25.3,5,9; 26.10; 27.3,6,8; 27/28.1; 28.2,3,6; 29.2,7,9,10; 30.9; 31.6,11, Eylül 1.8; 2.10; 3.3,8; 4.4,5,12; 5.4; 7.2,6; 8.1,4; 8/9.1; 9.6; 10.15; 11.2,11; 12.3; 13.16; 15.9,11; 17.13; 18.5,9; 25.11; 27.9; 28.6; 29.11; 30.1; Ekim 7.11; 8.8; 10.6,7; 15.11; 16.1,8; 17.1; 22.7; 24.10; 26.9; 27.7; 28.10; 31.12; Kasım 2.12; 11.5; 13.3; 22.8,9; 25.8; 28.7; Aralık 1.2,11; 6.1; 13.5; 16.3; 20.4; 25.8; 29.7; 30.8; 1920 Ocak 5.1; 7.10; 8.6; 9.7; 10.2,7,14; 12.9; 20.8; 21.7; Şubat 3.5; 18.7; 27.4; Mart 1.6; 12.2; Nisan 1.8; 3.6,7; 5.7; 6.6; 7.5; 9.5; 19.4
Manisa 1920 Şubat 21.6
Manizade 1919 Temmuz 23.12
Manyaslı Bekir 1919 Ekim 18.4; 22.2; 24.2
Maraş 1919 Eylül 9.3; 15.1; Ekim 1.2; 12.5; 15.5; 26.4; 28.5; 29.4; 30.1; 31.2; Kasım 1.4; 2.8,12; 6.1; 8.2; 11.3; 12.1; 24.2; 25.4; 26.6; 27.5; 28.1; 29.1; 30.4; Aralık 3.3; 5.2; 6.1; 15.4; 17.2; 18.4; 19.3; 30.1; 1920 Ocak 1.3; 4.2; 5.3; 6.4; 7.3; 10.6; 13.2; 17.2; 19.5; 20.1; 21.2; 22.2; 23.2; 24.1,3,10; 26.2; 27.2; 28.4,8; 29.2; Şubat 1.1,6; 2.1; 3.8; 4.5; 6.8; 7.2; 8.1,8; 9.2,6; 10.1; 11.1,7; 12.1; 13.2,4; 14.1; 15.1,5; 16.3,4,10; 19.1; Mart 1.6; 2.3; 3.7; 4.4; 8.13; 10.9; 14.2; 15.6; 20.4; 23.4; Nisan 20.10
Maraş Gazetesi 1919 Aralık 2.8
Mardin 1919 Ekim 20.6; Aralık 30.6
Marghetich, S. 1919 Ağustos 5.11; Kasım 20.7; Aralık 3.6; 31.7; 1920 Şubat 25.7; Mart 8.13
Marie, Saint (Albay) 1919 Ekim 29.4; 1920 Nisan 1.2
Marmara 1920 Nisan 1.12
Marmarof 1920 Ocak 25.5; Nisan 1.6 (Mirmanof)
Maruni(ler) 1919 Ekim 23.10
Matbuat Müdürlüğü 1919 Ağustos 19.13
Matin 1919 Eylül 29.11; Ekim 1.12
Mavri Mira 1919 Ağustos 22.2
Mazarakis (Albay) 1919 Temmuz 28.6; Ekim 7.8
Mazhar Müfit (Kansu) 1919 Ağustos 5.1; 8.5; 25.3; Eylül 11.1; 19.4; Ekim 13.1; Kasım 18.1; 29.2; 1920 Şubat 10.3; 14.3
Mazhar Tevfik Bey 1919 Eylül 7.3; 8.7; 19.13; 20.2
M. Cevat 1919 Kasım 2.12 ~ Cevat
Mecdi Efendi ~ Abdülaziz Mecdi
Meclis-i Ayan 1919 Eylül 15.8; 17.13; 1920 Ocak 12.2; 14.13; Şubat 19.2,9; 23.5; Mart 1.3; 3.7; 8.6; 11.3; 18.4; 20.2; 25.8; 27.16; Nisan 5.4
Meclis-i Mebusan 1919 Temmuz 24.1; 27.9; 31.8; Ağustos 2.12; 5.4; 7.3; 16.3; Eylül 11.2,4; Ekim 9.14; 10.9; 13.1; 16.1; 20.6; 21.1; 25.1; 27.1; 29.3,10; 30.2,3; 31.4,9; Kasım 1.1; 2.5; 3.1; 4.6,8,10; 5.5; 6.2,10; 9.3; 10.3; 16.1,11; 17.1; 19.2; 20.8; 25.8; 27.2; 29.2; Aralık 3.6; 4.11; 5.1,7; 8.4,10; 10.8; 13.2; 17.7; 22.9; 26.7; 29.3; 31.7; 1920 Ocak 1.1; 2.5; 3.1; 4.1; 6.14; 8.2; 12.1,9; 13.8; 14.2,13; 14.2,13; 16.5; 21.7; 22.1,4; 24.8; 28.3; 29.5,10; 29/30.1; 31.1; Şubat 1.4,6; 2.5; 3.9; 4.8; 6.10; 7.3; 9.1,6; 10.7; 12.1,10; 13.4; 15.5; 16.9; 19.2; 23.1,5,10; 24.1; 25.3,8; 26.1; 28.7; 29.2; Mart 3.1,5; 4.3; 5.2; 7.1; 10.3; 11.12; 12.1; 13.2; 15.1; 16.5; 17.17; 18.1; 20.2,11; 21.3; 22.8; Nisan 2.7; 9.5; 10.4; 11.1; 12.1,8; 13.12; 14.8; 15.10; 18.8
Mefkûre 1919 Ağustos 11.9; 25.9
Mehmet Abdullah 1920 Ocak 26.9
Mehmet Akif (Ersoy) 1919 Eylül 18.9; 27.9; Ekim 2.11; 16.12; 23.10; 26.9; 30.10; 1920 Ocak 22.7; 23.3; Şubat 1.6; 12.10; Mart 4.9
Mehmet Ali Bey 1919 Ağustos 7.20; Kasım 9.2; 1920 Mart 5.1
Mehmet Ali Tevfik 1920 Ocak 26.9
Mehmet Bey 1919 Eylül 16.2
Mehmet Emin (Yurdakul) 1919 Eylül 17.13; Ekim 22.3; 24.6; Aralık 3.7; 9.4
Mehmet Fuat (Köprülü) 1919 Ağustos 21.14; Eylül 18.9
Mehmet Fuat Bey (Adana Belediye Başkanı) 1919 Aralık 18.6
Mehmet Galip Bey ~ Galip Bey
Mehmet Nuri 1920 Ocak 13.4

Mehmet Remzi 1920 Ocak 12.9; Mart 29.8
Mehmet Sait Paşa ~ Sait Paşa
Mehmet Selahattin Bey (12. Kolordu Kumandanı) 1919 Ağustos 26.2; Nisan 22.6
Mehmet Şefik Bey (Albay) 1919 Ağustos 2.6; 10.9; 19.4; 22.6; Eylül 10.6; 1920 Şubat 6.6; Mart 30.9; Nisan 18.11
Mehmet Şerif Paşa ~ Damat Mehmet Şerif Paşa
Mehmet Şükrü Bey 1919 Eylül 5.1; 11.1; Aralık 8.10
Mehmet Vehbi 1919 Eylül 20.10; Ekim 23.10; Aralık 6.6; 1920 Ocak 10.14 ~ Vehbi (Sarıdal)
Meinertzhagen (Albay) 1919 Eylül 23.8
Meksika 1919 Aralık 2.8
Melek Hanım 1919 Kasım 28.3; Aralık 7.6; 18.3
Meliha Hanım 1920 Mart 15.10
Memik Ağa 1920 Ocak 12.4
Memleket 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 26.10; 27.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6; 7.20; 9.12; 10.11; 13.12; Eylül 15.11
Memurlar 1919 Ağustos 21.14; 30.9; Eylül 7.8; 13.1; 14.8; Ekim 8.2,3; 9.14; 10.9; 16.1; Kasım 3.1; 8.10; 10.3,4; Aralık 15.3,4; 27.6; 1920 Şubat 18.10
Menderes Grubu 1920 Şubat 6.6
Menderes Vadisi 1919 Ekim 31.10; Kasım 3.11
Menil 1920 Nisan 15.6
Merdenek (Göle) 1920 Mart 27.5
Mersin 1919 Eylül 5.3; Kasım 20.6 21.3; Aralık 10.3; 12.2; 14.4; Nisan 1.2; 3.2; 5.6
Merzifon 1919 Eylül 20.4; 27.3
Merzifon Pontos Kulübü 1920 Şubat 14.8
Mesuliyet 1919 Eylül 7.8; 12.9
Mesutzade 1920 Ocak 6.14
Meş'al (Şeyh) 1919 Ekim 13.9; Aralık 21.8
Meşrutiyet 1919 Ekim 21.12
Mevlana Mehmet Ali Han 1920 Nisan 10.10
Mevlanzade Rıfat 1919 Ağustos 7.10
Meydan-ı Ekbez 1920 Nisan 7.1
Mezitli Köyü 1920 Nisan 5.6
Mezopotamya 1919 Temmuz 24.9; Ağustos 2.10; 11.6; Eylül 12.3; 13.12; Kasım 22.9; Aralık 4.10; 1920 Mart 21.5
Mısır 1919 Temmuz 23.2; Eylül 17.13; 1920 Ocak 14.13; 24.10; Şubat 6.10; 7.9; 20.:; 22.4; 29.6; Mart 10.7; 17.5; 18.10
Mısır Müslümanları 1920 Ocak 5.15; 28.8; Mart 21.5
Midye 1919 Kasım 1.7
Midy-Enez Çizgisi 1919 Aralık 22.2; 1920 Ocak 12.8
Mihaliççik 1919 Eylül 17.2
Mihran (Urfa) 1920 Nisan 1.2
Mihran Efendi 1920 Ocak 3.9
Miles, Mis Mary 1919 Ağustos 16.15
Milis 1919 Temmuz 28.10 ~ Gerilla
Millerand 1920 Şubat 13.5; 14.10; 24.2; 25.4; Mart 28.11; Nisan 20.7
Millî Ahrar Fırkası 1919 Temmuz 31.1; Ağustos 1.5,9; Ekim 17.6; 22.3; 24.12; Kasım 5.9; 6.2; Aralık 9.7; 1920 Ocak 6.14
Milli Aşireti 1919 Kasım 17.3
Millî Grup 1919 Ekim 15.3
Millî Hareket 1919 Temmuz 31.8; Ağustos 26.8 27.8; 28.7; Eylül 6.6; 7.6; 10.15; 13.16; 14.9; 19.16; 24.3,10; 28.1,8; Ekim 1.3; 2.11; 4.3; 5.4,9,11,12; 6.10; 7.1; 10.7; 12.9; 13.10,11; 14.1; 16.4; 19.7; 20.10; 22.10; 24.12; 25.9; 28.4,10; 30.3; 31.5; Kasım 1.5; 2.12; 6.10; 8.3,10; 12.6; 14.3; 18.6; 19.3; 20.7; 22.11; Aralık 5.7; 11.8; 1920 Ocak 10.11; 18.2; 20.8; Şubat 5.7; 13.4; 28.2; Mart 2.4; 27.3; 28.5
Millî İrade 1919 Ağustos 8.5; 16.3; Eylül 5.1; 11.2; Ekim 5.12; 7.1; 1920 Ocak 10.1; Şubat 10.7; 17.2; Mart 8.14; 14.9
Millî Kongre 1919 Ağustos 1.5,9; Ekim 11.7; 17.6; 24.12; Kasım 2.3,12; 3.13; 4.10; 6.2,10; 9.2; 10.2; 11.5; 23.7; 28.8
Millî Türk Fırkası 1919 Ekim 21.12; 25.7; 31.12; Kasım 1.13; 5.9; 6.2; 8.10; 12.10; 16.13; 17.10; Aralık 4.11; 9.4; 11.9
Milliyetçilik, Milliyetçiler 1919 Ağustos 21.14; 22.8; Eylül 10.15; 16.10; 17.13; 30.1; Ekim 7.11; 16.12; 17.6; 27.7; 28.4; Kasım 6.10; 11.4; 12.10; 14.8; 16.13; 18.1,6; 27.15; Aralık 10.8; 25.7; 1920 Ocak 22.9; 25.8; Şubat 4.8; 10.5; 14.7; 15.5; 18.9; 21.11; 23.7; 26.7; 27.5; 28.9; 29.6; Mart 11.12; 15.1; 23.4,6; 30.8; Nisan 11.7; 15.9; 17.7; 20.8; 22.7
Milne (General) 1919 Ağustos 2.5 5.3; 7.14; 10.6; 13.7,12; 16.6; 17.4; 23.5 Eylül 9.4; 10.14; 16.7; 17.6; 29.7; Ekim 2.8; 20.10; 22.4; 26.7; 31.7; Kasım 3.9; Aralık 1.11; 11.2; 20.3; 31.3; 1920 Ocak 10.11; 19.2; 20.3; 25.5; 28.4; Mart 2.7; 31.6
Milne Hattı ~ İşgal sınırı
Milyati, Kantino 1920 Ocak 26.3
Mirza Bey 1920 Ocak 22.3

Misak-ı Millî 1919 Eylül 11.2; Ekim 13.10; 21.1; Aralık 28.3; 1920 Ocak 3.1; 8.6; 22.4; 28.1; 29.10; Şubat 2.11; 16.9; 17.1,9; 19.9; 21.10; 22.3; 23.2
Mithat (Albayrak) 1919 Ekim 23.10; 1920 Ocak 11.12; 15.9; 18.6; 29.10; Şubat 1.6; 8.8; 19.9; 23.10; Mart 1.6; 4.9; 11.12; 22.8; Nisan 5.11; 15.10
Mithat Şükrü Bey 1919 Eylül 21.12
Mithat Bey (Van Valisi) 1919 Ağustos 2.4; 8.3; 17.8; 20.5; Eylül 3.5; 13.11; 16.3
Mithat Cemal (Kuntay) 1919 Temmuz 30.10
Miting, Şenlik 1919 Eylül 4.1; Ekim 2.7; 4.3; 6.2; 7.11; 14.7; 20.6; 23.7; 31.4; Kasım 4.9; 28.3; 30.9; Aralık 1.8; 10.1; 18.3; 19.2; 25.4; 29.9; 30.1; 1920 Ocak 1.2; 5.2; 9.7; 11.3,12; 12.5; 13.1; 14.9,13; 15.6; 19.2; 21.4; 23.7; 28.7,8; 29.1; 30.2; 31.4; Şubat 1.1; 2.1; 10.5; 13.2; 27.1; 28.13; Mart 6.2; 17.4; 18.2,10; 22.6; 23.9; Nisan 13.12
Mondros Ateşkes Anlaşması 1919 Ekim 30.10; 1920 Ocak 5.15
Monitor 1919 Aralık 2.8
Montaqu 1919 Aralık 18.9; 1920 Ocak 12.8
Morbiyo (Binbaşı) 1920 Ocak 19.5
Morgan 1919 Ekim 8.7
Morgontolo 1919 Ekim 27.7; Aralık 24.7; 1920 Mart 24.10
The **Morning Post** 1919 Ağustos 5.12; 6.6; Eylül 18.9; 1920 Şubat 9.6; 13.10
M.R. (Büyük Mecmua) 1919 Eylül 18.9
M.S. (Sabah) 1919 Ağustos 13.12
M. Sadık (Akşam) 1919 Ekim 9.14
Muallimler Cemiyeti 1920 Mart 5.7
Muammer Bey 1920 Mart 29.7
Mucur 1919 Aralık 21.1; 1920 Nisan 21.2
Muğla 1919 Temmuz 23.5; 29.1; Ağustos 10.5; 31.9; Kasım 27.6; 1920 Ocak 10.11
Muhafazakâr Fırka 1919 Temmuz 23.12; Ağustos 7.12
Muharrem Müfrezesi 1920 Ocak 20.1
Muharrem Mümtaz Bey 1919 Ekim 13.5
Muhittin Bey (Albay) 1920 Nisan 21.3
Muhittin Bey (Tanin) 1920 Mart 19.6
Muhittin Paşa 1919 Temmuz 30.9; Ağustos 9.11; Eylül 13.6; 14.6; 15.3; 17.7; 19.6; 28.8
Muhtar Bey 1919 Aralık 19.1
Musa Kâzım Efendi (Eski Şeyhülislam) 1920 Şubat 12.5
Musa Kâzım Efendi (Miralay) 1919 Eylül 23.4; 28.8
Musa Süreyya 1919 Eylül 18.9
Musevi(ler) 1919 Ağustos 4.1,11; 5.9,12
Musiki Cemiyeti (Erzurum) 1920 Şubat 15.5
Muslihittin Adil 1919 Ekim 26.9; 28.10; 29.10; 30.10; Kasım 3.13; 6.10; 12.10; 13.7; 15.10; 17.10; Aralık 19.1
Mustafa (Alaşehir ve Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı) 1919 Eylül 10.5
Mustafa (Doktor) 1919 Ekim 15.5; 1920 Şubat 10.1; 11.1
Mustafa Ağa 1919 Eylül 21.14
Mustafa Asım Bey 1920 Şubat 25.8
Mustafa Arif Bey 1919 Temmuz 31.1; Ağustos 7.20
Mustafa Bey 1920 Mart 16.14
Mustafa Efendi 1919 Eylül 15.8; Ekim 2.2
Mustafa Fevzi Paşa (Çakmak) 1919 Ekim 3.1; Kasım 10.1; 26.2 27.2, 30.3; Aralık 13.4; 14.3,6 (?); 1920 Ocak 6.6; Şubat 3.3; 5.3; 7.3; 12.2; 19.3; 23.1; Mart 4.9 (?); 5.12; 8.2; 17.6; 19.3; 20.1; 23.1; 24.3; 25.3; Nisan 8.9; 17.3; 20.4
Mustafa Kemal (Atatürk) 1919 Temmuz 23.2,6; 25.1,3; 28.9; 29.2,3,8; 30.2,3; 31.3,10; Ağustos 1.2,4,9,10; 2.2,12; 3.1,2,3,12; 5.1,2,12; 6.5,6; 7.1,2,5,6,20; 8.5,12; 9.2; 10.1; 12.6; 13.3,12; 15.4; 16.3; 18.2; 19.3; 20.1; 21.1,2,9,10,12; 22.2,3; 24.2,7; 25.3; 26.5; 27.4,5,8; 28.4; 29.1,4,6; 31.1; Eylül 1.4; 2.1; 3.2; 4.1; 5.1; 7.2; 7/8.1; 8.1,2; 8/9.1; 9.3; 10.1,3; 11/12.1,2; 12.2,4; 13.1,4,8; 14.1; 15.4,5,6; 16.4; 17.2,5,13; 18.2,3; 19.14; 21.4,14; 22.3,6,8; 23.8; 24.1,2; 25.3,6,10; 26.5; 27.2,6; 27/28.1; 28.1,2,8; Ekim 1.3; 2.3,5; 3.1,9; 4.1,5,7,8; 5.1,3,4,9,12; 6.1,8,10; 7.2,5,6,7; 8.1,10,11; 9.6,7,8,14; 10.1,2,6,9; 11.1,4,13; 12.1,9; 13.2,3,10,11; 14.1,7; 15.2,8,9,12,15; 16.1; 17.2; 18.1,10; 19.1,7; 20.4,9,12; 21.2,5,9; 22.2; 23.5; 24.3,5,8,11,12; 25.7; 26.4,9; 27.6,7; 28.1,7,10; 29.1,2,3; 30.2,3,10; 31.4,5; Kasım 1.1,8; 2.5,7,12; 3.1; 4.4,6; 5.4,5; 6.1; 7.1; 9.1; 10.2,4,9,14; 11.1,4,5; 12.1,2,6,; 13.1; 14.1,8; 15.4,5; 16.1,2,4; 17.5,7; 18.1; 19.3; 21.2; 23.7; 24.6; 25.2,3,8; 26.1,2,5; 27.9,15; 28.7; 29.2,6; Aralık 2.8; 3.6,7; 5.5; 7.1,3; 8.1,2,4,7; 9.7,9; 11.1,6; 12.5,7; 13.12,12; 15.1,5,8; 17.1; 18.1; 22.1,5; 23.6; 24.1; 26.3; 27.1,2,4,6; 28.1; 29.1,2,3; 30.2,3,5; 31.1; 1920 Ocak 2.1,3; 3.1.2; 4.1,2,4; 5.2,4; 6.5; 7.1,2; 8.1,3,6; 9.1,4; 10.2,11,14; 11.2,11,12; 12.9; 13.2,5,8; 14.2,7,12,13; 15.7,8,9; 16.5; 18.6; 19.7; 22.1; 23.1,8;

24.1,4,9; 25.1,8; 28.6,7; 29.1,5; 29/30.1; 31.1; Şubat 2.4,7; 3.1,2,7; 4.1; 5.1,4,7; 6.1,3,5; 7.3; 8.3,8; 9.3,4; 10.2,6; 11.3,7; 12.1,5,6; 13.2; 14.5,7; 15.1,5; 16.6; 17.2; 18.5,9; 20.1; 21.1,4; 22.1; 23.1,2,6; 25.1,3,8; 27.1; 28.2,9; Mart 1.4; 2.1; 3.6; 4.1,2; 5.2; 6.1,4,7,12; 7.3,9; 8.8; 9.2,5; 11.1,9; 12.1,2; 13.4; 14.9; 15.1,2; 16.1,7,8,9,10; 17.3,4,5,7; 18.8,10; 19.1,2,8,12; 20.4,11; 21.5; 22.3; 23.3,7; 24.2,4; 25.13; 26.1,3; 27.2,4,15; 28.3,5; 29.1,3,4,8; 31.4; Nisan 1.12; 2.7; 3.3; 5.1,8,11; 8.1,3; 9.1; 10.5,11; 14.4; 12.2,4,8; 13.7; 14.2,7; 15.10; 16.4,8,9; 17.1; 18.4,9,12; 20.3,4,9,11; 21.1,2,5,8; 22.2,5,6,7,9

Mustafa naili (Küçüka) 1919 ağustos 5.5

Mustafa necati 1919 Kasım 16.8; Aralık 11.9; 13.13; 20.4; 24.7; 1920 Ocak 3.9; 14.13; 24.10 Şubat 4.8; 8.8; 11.7; Mart 24.10; 28.11; 31.8; Nisan 7.7; 21.9

Mustafa Paşa ("Kürt," "Nemrut") 1919 Eylül 24.7; Ekim 3.6; Aralık 30.8; 1920 Ocak 19.4; 25.8; Şubat 27.1; Mart 11.12; Nisan 10.8;

Mustafa Reşit Paşa 1919 Ekim 2.2; 6.8; 11.2,13; Kasım 3.4; Aralık 20.2; 1920 Ocak 7.4; 15.1; 24.3

Mustafa Sabri Efendi 1919 Ağustos 7.12; 30.1; Eylül 4.11; 29.1; 1920 Şubat 21.1; Mart 22.8

Mustafa Suphi 1919 Eylül 10.5; Ekim 5.12

Mustafa Zihni Paşa ~ Babanzade Mustafa Zihni Paşa

Musul 1919 Ağustos 4.1; Eylül 15.1; 1920 Şubat 5.5; Mart 1.6; 27.10

Muşeg 1· 20 Mart 13.6

Mut 1919 Kasım 1.8; 1920 Ocak 22.3; Mart 3.8

Müdafaa-i Hukuk Grubu 1920 Ocak 3.1; 4.1; Şubat 14.3

Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti 1920 Şubat 18.11

Müfide Ferit 1920 Şubat 21.11

Müfit Bey 1919 Ekim 13.1; 1920 Nisan 22.6

Mülteciler ~ Göçmenler

Mümtaz Bahri Bey 1919 Kasım 3.1

Mürsel (Alhay) 1919 Kasım 1.11

Müslüman Tüccar Cemiyeti 1920 Şubat 19.9

Müştak Sıtkı 1919 Kasım 27.15; 1920 Şubat 15.5; 26.8; Mart 18.10; Nisan 1.12; 12.8; 19.10

Mütekaid-i Askeriye Cemiyeti 1919 Eylül 25.11

Müttefikler 1919 Kasım 25.7

M. Zekeriya (Sertel) 1920 Şubat 23.10; Mart 10.7; 21.7

M. Zühtü 1919 Aralık 9.4

— N —

Nabi Bey 1919 Ekim 13.1

Nablus 1920 Şubat 2.6

Naci Efendi 1920 Mart 15.10

Nahcivan 1919 Ağustos 29.7; 1920 Mart 16.2

Naim Bey 1919 Eylül 15.8

Naim Efendi ("Fesatçı") 1919 Kasım 13.5

Nakiye Hanım 1919 Ocak 13.1; 16.5

Nallıhan 1920 Nisan 22.1

Namık Bey 1920 Şubat 13.1

Namık Grubu 1920 Ocak 30.5

Namık İsmail 1919 Eylül 20.10

Nasihat 1920 Şubat 6.10; 10.2; 12.10; 14.10; 15.5 ~ Öğüt

Nasuhi Bey 1920 Mart 21.5

Natık Paşa 1920 Nisan 13.12

Nazım (Doktor) 1920 Şubat 17.9

Nazım (Erzurum'dan mebus adayı) 1919 Ekim 26.9; 30.10

Nazım (Resneli) 1920 Ocak 13.4

Nazım Bey (Adana Vali Vekili) 1919 Eylül 19.7

Nazım Bey (Binbaşı) 1919 Kasım 8.7

Nazım Paşa 1919 Temmuz 28.3; 30.2,3; Ağustos 7.5,7; 11.1; 12.6; 13.1; 14.11; Ekim 11.13

Nazif Efendi (Kadı) 1919 Ekim 21.3; 23.10

Nazif Efendi ("Fesatçı") 1919 Kasım 13.5

Nazif Paşa 1920 Nisan 19.3

Nazilli 1919 Eylül 12.9

Nazilli Kongresi 1919 Ağustos 6.1; 9.1; Eylül 13.3; 19.1; 23.2

Nazilli Heyet-i Temsiliyesi 1919 Ağustos 27.1; 23.2; Ekim 6.3; 12.5

Nebizade Ahmet Hamdi 1919 Ağustos 22.8; Eylül 2.10; Ekim 3.9; 15.14; 21.22

Necla Necip 1920 Şubat 10.6

Necmettin Sadık 1919 Temmuz 28.11; Ağustos 3.12; Eylül 21.14; 23.12; 24.10; Ekim 3.9; 4.8; 8.11; 12.9; 26.9; 27.7; Kasım 11.5; 27.15; 1920 Şubat 11.7; 19.9; 23.10

Necmettin Sahir 1920 Ocak 23.4

Neologos 1920 Mart 17.11

Nersisof 1920 Ocak 20.6

Nevşehir 1920 Ocak 20.8

New York Herald Tribün 1920 Ocak 22.9
The New York Times 1919 Ağustos 1.10; 19.13; 26.10; 28.9; Ekim 7.11; 18.10; Kasım 2.12; 11.5; Aralık 21.9; 1920 Ocak 13.8; 29.10; Şubat 5.7; 22.4; Mart 1.6; 9.6; 12.7; Nisan 2.7; 3.7; 15.10; 22.9
Neuilli Anlaşması 1919 Kasım 27.12
Nider (General) 1919 Ağustos 11.3.; Eylül 10.8; 30.9; Aralık 30.4
Nigehban ~ Askeri Nigehban Cemiyeti
Niğde 1919 Ekim 26.9; 1920 Ocak 20.8
Nihat Reşat (Belger) 1919 Ekim 18.10
Niksar 1919 Ekim 27.3
Nitti 1920 Şubat 20.4; 21.6; 24.2; Mart 2.5; 23.9; Nisan 20.7; 21.8
Nizamettin Bey 1919 Ekim 6.4
Noel (Nowil) 1919 Ağustos 5.7; 19.9; 25.7; Eylül 3.4; 6.1; 7/8.1; 8.3; 9.1; 10.1; 12.4; 14.2; 19.10; 23.8; 27.4; Ekim 8.8; Kasım 19.3; 22.9; 27.14; Aralık 4.10
Norman (Albay) 1919 Kasım 13.2; 20.6; Aralık 30.6; Ocak 1.5; 14.3; 16.1; 17.2; 20.8; Şubat 8.1; Nisan 14.2; 17.1
Norveç 1920 Nisan 20.7
Nota 1919 Ağustos 24.4; Eylül 30.9; 1920 Mart 27.3; Nisan 2.5
Novorosiski 1920 Mart 26.11
Nowil ~ Noel
Numan Usta 1919 Ekim 24.4; Aralık 19.1; 20.4; 21.9; 22.9; 23.8; 24.7; 26.7; 1920 Ocak 1.11; Şubat 9.1; Mart 16.6; 18.3
Nur, Rıza 1919 Eylül 1.8; 2.10; 3.8; 5.4; 10.15; 13.16; Ekim 19.7; Kasım 26.8; 1920 Ocak 13.1; Mart 20.2; 27.1; Nisan 2.2
Nur Dağı 1919 Eylül 5.2
Nurettin Bey (Polis Müdürü) 1919 Kasım 3.1
Nurettin Bey (Tehcir Sanığı) 1920 Şubat 8.6
Nurettin Paşa 1919 Aralık 30.3; 1920 Ocak 6.8; 7.2
Nuri Bey 1920 Şubat 2.6
Nuri Efendi 1919 Ekim 13.1
Nuri Paşa (Killigil) 1919 Ağustos 7.15; Eylül 9.7; 1920 Şubat 12.5; Mart 12.5; 13.10; 17.9; 27.9; Nisan 7.6
Nurullah Esat 1920 Ocak 1.11
Nüfus İstatistikleri 1919 Ağustos 5.12; Eylül 10.14; 20.10; 26.9; Ekim 15.11; 23.10; 1920 Ocak 15.9; Şubat 18.12

— O —

O'Conner 1919 Aralık 16.5
Odesa 1919 Ağustos 26.10; 30.9; Eylül 3.8; 1920 Ocak 30.8; Şubat 7.5
Oğuz Tekin 1919 Kasım 8.10
Ohaçanyan 1920 Şubat 19.9
Oltu 1920 Şubat 21.8,10; Mart 1.3; 21.4
Oltu Şûra Hükümeti 1919 Temmuz 31.7; Ağustos 1.6; 7.16; 31.8; Eylül 4.8; Ekim 21.6; Kasım 12.7; 1920 Şubat 21.8; Mart 11.8
On'lar Konseyi 1919 Ağustos 20.7
15. Kolordu 1919 Eylül 14.2; 1920 Ocak 1.6
14. Kolordu 1920 Nisan 5.9
On İki Ada 1919 Temmuz 29.1; Aralık 4.9; 1920 Mart 20.9
12. Kolordu 1919 Ekim 12.1
13. Kolordu 1919 Ağustos 7.10; 19.5; Eylül 8.1; Kasım 6.7
Ordu 19 Temmuz 30.4; Ağustos 16.11; 17.4; Eylül 1.8; 4.12; 30.1; Ekim 16.1,4; 17.1; Kasım 25.2; 1920 Ocak 3.2,3; 4.1; 6.8; Şubat 5.7; Mart 5.2; 13.4; 14.2; 23.9; 25.13; Nisan 8.1
Ordu ili 1919 Kasım 15.10
Orduabad 1920 Mart 22.3; Nisan 16.6
Orhan Seyfi (Orhon) 1919 Eylül 18.9; Ekim 2.11; 1920 Mart 4.9
The Orient News 1919 Temmuz 27.10; Ağustos 1.10; 2.12
Osebyan 1920 Nisan 1.6
Osman Alp 1919 Ekim 24.4
Osman Bey (Mutasarrıf) 1919 Ağustos 4.4; 15.4
Osman Bey (Albay, Kastamonu) 1919 Eylül 16.3; 17.2; Aralık 4.8; 1920 Ocak 26.7
Osman Bey (Lazistan Mebusu) 1920 Mart 19.6; Nisan 20.1
Osman Bey (172. Alay Kumandanı) 1920 Nisan 4.2
Osman Fuat (Şehzade) 1919 Ekim 8.9
Osman Nuri (Yüzbaşı) 1919 Kasım 1.5; 3.3
Osman Nuri Bey (Balıkesir Mutasarrıfı) 1919 Temmuz 28.7
Osman Nuri Bey (Dersim Mutassarrıfı) 1919 Eylül 8.5; Aralık 12.1
Osman Nuri Bey (Kastamonu Vali Vekili) 1919 Ağustos 4.7
Osman Remzi 1920 Nisan 8.5
Osmaneli 1920 Mart 20.3
Osmanlı 1919 Temmuz 26.10; Ekim 26.9; 27.7; Kasım 4.8; 17.10; 18.8; 24.11; Aralık 11.9; 1920 Ocak 6.12; 30.8; Şubat 22.4; 27.5; Mart 16.8; Nisan 18.10
Osmanlı Aşireti 1919 Kasım 17.3

Osmanlı Bankası 1920 Mart 18.5
Osmanlı İstiklal Günü 1919 Aralık 30.1,8; 31.8; 1920 Ocak 1.2,11
Osmanlı Matbuat Cemiyeti 1919 Temmuz 27.10; 1920 Ocak 23.4 ~ Türk Matbuat Cemiyeti; 30.3
Osmanlı Millî Hareketi (Bağdat) 1920 Mart 21.5
Outlook 1919 Kasım 2.12

— Ö —

Ödemiş 1919 Ağustos 4.3; Aralık 7.9; 1920 Şubat 2.2
Öğretmenler 1919 Ağustos 27.7; 1920 Ocak 4.6; Şubat 3.9; 14.10; 18.12; 19.9; 21.11; 28.6; 29.5; Mart 1.1; 2.8; 3.15; 4.9; 5.7; 6.11; 7.6; 8.9; 9.3; 10.7; 11.12; 13.7,10; 14.9; 15.10; 16.14; 18.10
Öğüt 1919 Aralık 22.8; 1920 Ocak 13.6; 23.7; Şubat 19.9; 22.4; 26.8; Mart 3.15; 4.9; 9.6; 10.7; 13.10; 14.9; 15.10; 17.11; 20.11; 21.7; 23.9; 24.10; 26.13; 29.8; 30.10; Nisan 3.7; 8.10; 10.11; 11.7; 12.8; 14.8; 18.13; 20.11; 21.9 ~ Nasihat
Öğüt Kurulu 1920 Şubat 21.3; 26.8; Nisan 3.5
Ömer Ağa 1919 Ağustos 13.3
Ömer Avni 1919 Ekim 7.11
Ömer Fevzi (Gazeteci, Trabzon) 1919 Eylül 16.1
Ömer Fevzi (Mebus) 1920 Şubat 9.1; 25.8
Ömer Halis Bey 1919 Ağustos 9.7
Ömer Hulusi Efendi 1920 Mart 8.2; 10.7
Ömer Lütfi Bey (Doktor) 1919 Eylül 2.8
Ömer Müfit Bey ~ Müfit Bey
Ömer Mümtaz Bey 1919 Eylül 11.1; Kasım 18.1; 29.2
Ömer Rıza (Doğrul) 1920 Ocak 8.6; 15.9
Ömer Seyfettin 1919 Eylül 28.9; 20.10; Ekim 16.12; 1920 Mart 4.9; 6.5; 7.9; 8.14; 11.12
Örtülü Ödenek 1919 Ekim 23.4
Özbekiye Tekkesi 1920 Mart 17.1

— P —

Padişahlık 1919 Ağustos 8.5; Eylül 5.1; 16.1; 25.7,9; 1920 Mart 16.3; 21.2; 25.8; Nisan 1.11; 13.5; 19.1
Pahalılık 1919 Temmuz 28.11; Ağustos 7.20; 25.9; Eylül 2.10; 13.16; 1920 Nisan 1.12 ~ Fiyatlar
Paléologue 1920 Mart 5.2
Pan İslamizm 1920 Ocak 22.5; Mart 4.1; 18.9
Papadapulo (Gazeteci) 1920 Şubat 5.6
Papaslı 1919 Ağustos 10.5; 28.5
Paraskevopulos 1919 Ağustos 11.3; 1920 Ocak 29.4; Şubat 28.12; Mart 28.6
Paris Barış Konferansı 1919 Ağustos 4.2; 17.10; 21.7; 24.4; 25.2 Eylül 4.12; 12.6; 14.9; 18.5; 19.2; 20.1; 30.9; Ekim 1.11; 11.13; Kasım 12.10; 16.7; 22.11; Aralık 2.6; 5.1; 20.2; 1920 Ocak 1.1; 12.6; Mart 29.8
Pasinler Müdafaa-i Milliyesi 1919 Temmuz 25.2
Pazarcık 1919 Aralık 12.3; 1920 Ocak 6.4; 10.1
Peel, P. (Albay) 1919 Eylül 12.4
Peri Kızı İle Çoban Hikâyesi 1919 Ekim 2.11
Perring (Yardım Subayı) 1919 Ağustos 23.10; Eylül 24.3; Kasım 11.4; 1920 Mart 24.7
Petersburg 1919 Ekim 20.12
Peyam 1919 Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 7.20; 9.12; 12.6; 13.12; 15.10; 16.15; 18.9; 20.12; 21.14; 22.8; 25.9; 27.8; 28.9; Eylül 1.8; 4.12; 5.4; 10.15; 11.11; 13.16; 14.9; 15.11; 17.13; 18.9; 19.16; 21.14; 25.11; 27.9; 28.8; 29.11; Ekim 2.11; 3.9; 5.12; 7.11; 8.11; 9.14; 11.13; 14.7; 16.12; 17.6; 20.12; 21.12; 24.12; 25.7; 28.10; 29.10; 30.10; 31.12; Kasım 3.13; 4.10; 5.9; 6.10; 7.7; 8.10; 10.14; 11.5; 12.10; 14.8; 15.10; 16.13; 17.10; 19.7; 21.6; 22.11; 23.7; 26.8; 25.8; 29.8; 30.9; Aralık 1.11; 3.7; 5.7; 7.9; 10.8; 11.9; 12.9; 14.6; 16.6; 17.7; 21.9; 23.8; 24.7; 26.7; 27.6; 29.9; 31.8
Peyamı Sabah 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.9; 4.6; 5.15; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7; 10.14; 12.9; 13.8; 15.9; 16.5; 17.9; 18.6; 19.7; 20.8; 21.7; 24.10; 25.8; 27.5; 28.8; 29.10; 30.8; 31.7; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 5.7; 7.9; 9.6; 10.7; 11.7; 12.10; 13.5; 17.9; 18.12; 19.9; 20.5; 21.11; 24.5; 27.5; 28.13; Mart 1.6; 2.8; 4.9; 6.12; 8.14; 9.14; 16.17; 17.11; 18.10; 19.12; 20.11; 23.3,9; 24.10; 25.13; 26.13; 27.16; 28.11; 30.10; 31.8; Nisan 1.12; 8.10; 9.5; 11.7; 12.8; 13.12; 14.8; 16.9; 18.13; 20.11; 21.9; 22.9
Pınarhisar 1920 Şubat 6.5
Picot, G. 1919 Kasım 22.7; Aralık 6.1; 7.1; 23.8
Prikopius 1919 Temmuz 28.10
Piyapers 1919 Kasım 13.2

Piyer Loti Cemiyeti 1920 Ocak 10.10
Plebisit ~ Halkoylaması
Poincaire 1920 Mart 23.9
Politis 1919 Aralık 29.6
Polk 1919 Kasım 7.6
Polonya 1920 Ocak 19.6
Pontos 1919 Temmuz 23.8; Ağustos 1.3; Eylül 27.9; Kasım 18.3; 29.5; Aralık 17.3; 23.2; 29.6; 1920 Ocak 9.1; 14.10; 25.2; Şubat 6.5; 12.4; 16.7
Pontos Gazetesi 1919 Ekim 21.12
Pontos Cumhuriyeti 1919 Ekim 18.7; Kasım 23.7; 1920 Şubat 24.4
Pontos Derneği 1919 Kasım 18.3; Aralık 2.4
Pontos Hükümeti 1919 Aralık 18.5
Pontos Kulübü 1919 Aralık 23.2
Porto Vapuru 1920 Ocak 10.9
Posta Telgraf Umum Müdürlüğü 1919 Ağustos 8.2; 18.2; Eylül 11/12.1; 1920 Nisan 15.7
Pozantı 1920 Nisan 9.2; 10.3; 11.2; 17.2
Prens Sabahattin 1919 Kasım 4.10; 20.8; Aralık 1.11; 2.2; 4.11; 5.7; 7.9 8.3,10; 9.1,10; 10.5,8; 14.6; 16.6; 18.11; 19.1; 1920 Ocak 9.7; 15.1; Şubat 3.5; 6.10
Propaganda 1919 Ağustos 9.1; 17.9; 18.9; Eylül 19.4; 25.10; Ekim 15.12 16.1; 18.10; 26.8; Kasım 24.1; Aralık 3.3; 12.9; 1920 Şubat 9.4; Mart 23.3; Nisan 3.1; 6.2,4; 8.3

— Q —

Quaine, Auguste 1919 Ekim 22.7
Quarétte (General) 1919 Kasım 13.3; Aralık 1.2; 6.1; 13.5; 14.4; 15.4; 17.2; 18.4; 1920 Ocak 5.3; 6.4; 9.4; 14.4; 19.5; 20.1; 21.2; 26.9; Şubat 8.1; 11.1

— R —

Rahmi Bey (İnceleme Kurulu) 1919 Temmuz 27.2
Rahmi Bey (İzmir eski Valisi) 1919 Ağustos 30.7
Rahmi Bey (Yarbay) 1919 Kasım 27.11; 30.1; 1920 Mart 26.2
Raif Efendi (Erzurum) 1919 Ağustos 7.1; 14.6; Eylül 8.1; Ekim 13.1
Rapotniçevski Vestnik 1920 Nisan 16.9
Rasim Bey (Sinop Belediye Başkanı) 1919 Eylül 19.13
Rasim Bey 1919 Ağustos 21.1
Ratipzade Mustafa Efendi 1919 Eylül 11.1
Rauf Ahmet 1919 Temmuz 30.10; Ağustos 2.12; 3.12; 4.11; 21.14; 23.11; 26.10; 29.10; 31.11; Eylül 2.10; 3.8; 15.11; 20.10; 22.8; 26.9; 27.9; Ekim 1.12; 3.9; 9.14; 11.13; 12.9; 15.14; 26.9; 27.7; 30.3; Kasım 11.5; Aralık 7.9; 10.8; 19.1; 1920 Ocak 10.11; 15.1; Şubat 7.6
Rauf (Orbay) 1919 Temmuz 25.1; 29.2,3; 30.2,3; 31.3,10; Ağustos 1.2,9,10; 2.2,12; 3.1,2,12; 6.5; 7.1,20; 20.1; 24.7; Eylül 15.6; 27.9; Ekim 4.7; 5.12; 6.10; 9.14; 13.11; 15.2; 16.1; 17.1; 31.5; Kasım 2.12; 14.8; 18.1; 21.7; 26.8; 29.2; 1920 Ocak 7.2; 24.2,8; 28.3; 29.5; Şubat 4.2; 6.3; 7.6; 12.2; 19.1 Mart 2.4; 3.4; 6.1; 8.4; 11.1; 13.3; 14.2; 15.3; 16.5,6; 18.3
Rauf Paşa 1919 Ağustos 11.4; Eylül 15.8
Ravndal 1919 Ağustos 4.9; 30.7
Rawlinson 1919 Temmuz 25.2; 26.2; 27.5; Ağustos 5.8; 6.5; 8.10; 9.9; 11.5; 14.8; 28.7; 29.6; Eylül 4.12; Kasım 2.11; Aralık 9.5; 13.7; 18.8; 22.4; 26.1; 27.2; 1920 Ocak 8.3; 14.6; 22.1; Şubat 11.6; 16.8; 19.7; Mart 15.3; 16.10; 19.2; 22.7; 24.8; 26.3; 28.9; Nisan 5.10; 17.8
Recaizade Ekrem 1920 Ocak 21.7
Recep Kâmil 1919 Ekim 18.1
Refet (Bele) 1919 Temmuz 28.3; Ağustos 23.7; Eylül 8.1; 14.5; 27.2; 29.4; 30.3; Ekim 3.1; 5.12; 6.10; 12.1; 13.1; 21.4; 22.1; 27.6; 31.12; Kasım 6.3; 16.4; 24.3; 25.2; Aralık 2.1; 1920 Ocak 6.8; Şubat 6.6; Mart 26.6
Refet Bey (Lise Müdürü) 1920 Ocak 1.2
Refi Cevat (Ulunay) 1919 Temmuz 26.10; 29.8; Ağustos 1.9; 2.12; 4.11; 6.6; 7.20; 11.9; 18.9; 19.13; 22.8; 26.10; 31.11; Eylül 3.8; 4.12; 5.4; 11.11; 15.11; 16.10; 24.10; 27.9; 29.11; Ekim 3.9; 4.8; 10.9; 18.10; 23.10; 26.9; 27.7; 28.10; 30.10; 31.12; Kasım 1.13; 2.12; 5.9; 11.5; 13.7; 16.13; 17.10; 18.11; 19.7; 23.7; 24.11; 27.15; 28.8; Aralık 1.11; 6.6; 10.8; 15.12; 16.6; 18.11; 19.6; 21.9; 22.9; 23.8; 25.8; 27.6; 28.3; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.9; 4.6; 5.15; 9.7; 12.9; 17.9; 19.7; 21.7; 22.9; 28.8; 29.10; Şubat 1.6; 3.9; 4.8; 5.7; 9.6; 10.7; 17.9; 25.8; 27.1; Mart 1.6; 2.8; 4.9; 5.12; 7.9; 1.12; 13.10; 16.17; 17.11; 19.12; 20.11; 22.8; 23.9; 30.10; Nisan 1.12; 5.11; 6.7; 12.8; 13.12; 15.10; 21.9
Refik Bey (Binbaşı) 1919 Ekim 13.1
Refik Bey (Davavekili, Konya) 1920 Mart 24.10

Refik Halit (Karay) 1919 Ağustos 7.12; 18.2; 19.6; 21.12; Eylül 25.11; Ekim 5.1; 9.3; 10.9; 18.10; 20.4; 1920 Ocak 3.9; 16.5; 22.9; 30.8; Şubat 2.11; Nisan 2.7; 4.5; 15.7
Refik Nevzat 1919 Aralık 7.9
Reji 1920 Mart 18.5
Remzi Bey 1920 Mart 18.3
Rengers 1919 Ekim 2.10
Renin 1919 Ekim 11.13
Renne, Karl 1919 Ekim 20.12
Resul Ağa 1919 Ağustos 13.3
Reşat Bey (Binbaşı) 1920 Mart 15.2
Reşat Fuat 1919 Aralık 15.11
Reşat Halis Bey 1919 Ekim 13.5
Reşat Hikmet Bey 1919 Eylül 5.4; Ekim 22.1; Kasım 28.8; Aralık 7.9; 10.8; 19.1; 1920 Ocak 28.2,3; 29.3; 31.1; Şubat 28.1; 29.6; Mart 1.3,6
Reşat Nuri (Kurtuluş) 1919 Ekim 20.12; Kasım 20.8
Reşat Sadi Bey 1919 Kasım 28.8 ~ Reşit Sadi
Reşit (Kastamonu M.H.C.) 1919 Ekim 18.1
Reşit Akif Paşa 1919 Temmuz 23.12; 1920 Nisan 2.6; 15.8
Reşit Bey (İçişleri Bakanı) 1919 Aralık 18.11; 1920 Ocak 15.1; Şubat 7.7; Mart 6.1; Nisan 5.2; 15.1; 16.9
Reşit Bey (Çerkez) 1919 Ekim 26.5; 1920 Ocak 3.5; Mart 18.3; 24.4
Reşit Paşa (Emekli, Çerkez) 1919 Eylül 14.5
Reşit Paşa (Erzurum Valisi) 1919 Temmuz 28.7; Ağustos 8.3; 17.8; 20.5 26.1; 31.11; Eylül 13.11
Reşit Paşa (Sivas Valisi) 1919 Temmuz 28.4; Ağustos 14.5; 20.1; 21.1; 22.1; 23.2; 27.8; Eylül 10.2; 11.1 Ekim 9.14; 11.3; 20.1; 24.12; Kasım 30.3; Aralık 18.1; 1920 Mart 17.8
Reşit Sadi 1919 Aralık 10.8 ~ Reşat Sadi
Reue de Monde Musulman 1920 Ocak 15.9
Rıfat (Yüzbaşı) 1920 Nisan 13.9
Rıfat Efendi 1920 Ocak 15.3
Rıza (Trabzon M.H.C.) 1919 Eylül 18.1
Rıza Bey (Binbaşı) 1919 Kasım 7.2; 1920 Mart 24.4
Rıza Bey (7. Alay Komutanı) 1920 Mart 19.9
Rıza Tevfik (Bölükbaşı) 1919 Ekim 15.15; 1920 Şubat 19.2; Mart 8.6; 11.3; 18.4; 20.2
Rıza Paşa 1920 Ocak 10.5; Mart 11.3; 20.2
Robeck (Amiral) 1919 Ağustos 26.9; Eylül 11.7; 13.8; 16.7; 17.6; 23.8; 29.2; Ekim 4.7; 7.10; 8.7; 18.8; 20.10; Kasım 7.6; 10.9; 11.4; 18.6; 19.3; Aralık 2.5; 4.10; 12.5; 15.7; 23.6; 26.2; 27.4; 1920 Ocak 29.8; Şubat 4.5; 6.8; 10.5; 13.4; 14.7; 18.3; 19.6; 23.7; 27.4; 29.4; Mart 2.7; 3.9; 5.3; 7.8; 8.3; 9.4; 13.1; 16.15; 25.5; 26.9; 30.8; Nisan 2.5; 8.6; 11.5; 15.6; 16.5; 19.9; 20.8
Robert Kolej 1919 Eylül 4.9
Rolland 1919 Ağustos 21.11
Romanovski 1920 Nisan 5.5
Romanya 1919 Ağustos 1.7; 3.10; 9.12; 26.10; Ekim 11.8; Kasım 14.7
Ronesans Gazetesi 1919 Ağustos 2.12
Rum(lar) 1919 Temmuz 25.4; 28.6; Ağustos 3.8; 9.10; 16.10; 22.2; 31.8; Eylül 2.3; 4.8; 11.2; 19.8; 23.1; 26.9; Ekim 11.8; 12.7; 15.6; 20.5; 21.5,12; 23.10; 24.7; 30.6; Kasım 1.7; 4.7; 10.7; 11.4; 13.4; 15.7,10; 16.13; 17.4; 23.7; Aralık 2.8; 7.4; 8.6; 14.2; 15.2; 17.3; 18.5,8; 23.2; 1920 Ocak 1.4; 3.2; 11.4; 12.8; 15.7,9; 25.2; 31.6; Şubat 6.5; 8.4; 15.2; 18.12; 23.4; 27.1,2; Mart 12.4; 28.6; Nisan 12.3; 17.9
Rum Basını 1920 Mart 23.3; Nisan 17.9; 20.9
Rum Millî Birlik Derneği 1919 Aralık 17.3
Rum Patrikliği 1919 Ağustos 22.2; Ekim 17.1; 26.9
Rus(lar) 1919 Temmuz 24.10; Ekim 15.10; Kasım 25.8; Aralık 5.6; 1920 Ocak 26.5; 27.5; 28.5; 31.6; Şubat 4.8; 6.10; Nisan 22.3
Rusya 1919 Temmuz 23.2; 26.9; Ekim 22.7; 27.7; Kasım 25.6; 30.9; 1920 Nisan 21.9 ~ Sovyetler
Ruşen Eşref (Ünaydın) 1919 Ekim 9.8; 11.4; 13.11; 27.7; 31.12; 1920 Ocak 30.1
Rüstem Bey 1920 Mart 11.8
Rüstem Necip 1920 Mart 1.6
Rüştü Bey (Albay) 1919 Eylül 21.3; Kasım 27.7; Aralık 5.3; 22.4; 1920 Şubat 23.6; Mart 19.9; 21.4; 24.5
Ryan 1919 Ekim 16.9; Kasım 19.3; Aralık 4.10; 25.7; 1920 Şubat 2.3; 5.4; Mart 2.7

— S —

Sabah 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 27.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 5.12; 7.20; 9.12; 11.9; 12.6; 13.12; 14.11; 15.10; 17.10; 19.13; 22.8; 25.9; 27.8; 29.10; Eylül 19.14; 28.8; 30.4; Kasım 2.12; 3.13; 4.10; 6.10; 8.10; 13.7; 14.8; 15.10; 16.13; 17.10; 20.8; 22.11; 24.11; 27.15; 28.8; 30.9; Aralık 2.8; 6.6; 7.9; 8.10; 10.8; 15.12; 19.6; 20.4; 22.9; 23.8; 29.9; 31.8

Sabiha (Sertel) 1919 Kasım 29.8
Sabri (Kürt Öğrenciler Birliği Başkanı) 1920 Mart 24.9
Sabri Bey (Antep Mutasarrıfı) 1919 Kasım 1.4
Sabri Bey (Eskişehir Mutasarrıfı) 1919 Ekim 21.7
Sabri Hoca 1919 Aralık 22.9
Sadık (İşçi) 1919 Ekim 24.4
Sadık, Ahmetağazade 1919 Eylül 27.5
Sadık Ahi 1919 Kasım 16.13
Sadık Bey 1919 Temmuz 23.11; 25.6; Eylül 12.9; 19.16; Ekim 1.12; 10.5; Kasım 4.2; 8.3; 10.6; Aralık 22.9; 1920 Şubat 27.1; Mart 11.12
Sadrettin Celal (Antel) 1920 Ocak 1.11
Sadullah Efendi 1919 Ağustos 7.1; 13.3
Safa Bey (Dışişleri Bakanı) 1919 Aralık 2.2; 1920 Şubat 8.2; Mart 8.2; 24.10
Safahat 1919 Ekim 2.11
Saffet Bey (Binbaşı) 1919 Eylül 4.4; 1920 Mart 17.1; 24.4; Nisan 2.7
Sagıp 1920 Şubat 10.1
Sağlık 1919 Ekim 5.12; 6.10; 13.11; 30.10; Kasım 3.13; 4.10; 6.10; 20.8; Aralık 28.2; 1920 Mart 27.16
Saint-Marie, Felix 1919 Kasım 13.2
Sait Halim Paşa 1919 Ağustos 10.11; 12.13; Eylül 18.6; 21.12
Sait Bey (Eğitim Bakanı) 1919 Ekim 2.2
Sait Bey (Mebus adayı) 1919 Aralık 2.2
Sait Molla 1919 Temmuz 31.10; Ağustos 2.12; 10.11; 13.12; Eylül 2.10; Ekim 11.1; 18.6; 20.7; 23.8; 24.11; 26.8; Kasım 5.8; 10.13; 16.6; 27.1; 1920 Ocak 17.9; Şubat 7.9; Nisan 5.2
Sait Namık 1920 Mart 1.6
Sait Paşa 1919 Eylül 17.13; 1920 Nisan 5.2
Salih Bey 1919 Ekim 20.1
Salih (Bozok) 1919 Eylül 11.9; 1920 Nisan 22.6
Salih Paşa 1919 Ekim 2.2; 9.1; 13.4; 15.2; 16.12; 18.1; 20.1; 24.1; 25.1; 26.9; Kasım 6.6; 9.3; 16.11; 1920 Ocak 21.1; Mart 6.2,3,12; 7.9; 8.1,2; 16.1; 26.5; Nisan 1.1
Salih Paşa Hükümeti 1920 Mart 8.1,2,4,14; 9.1,6; 10.5,7; 13.4; 19.12; 27.16; 28.5,11; 29.8; 30.8; Nisan 1.1; 2.1; 3.7; 4.5
Salih Zeki 1920 Nisan 10.7
Salihli 1919 Kasım 17.4; 1920 Ocak 21.3; Mart 16.13; 29.8
Salim (Yüzbaşı) 1919 Ekim 28.7
Samih Fethi 1919 Eylül 17.7; Kasım 26.8
Samih Rıfat 1919 Aralık 2.2; 19.1; 1920 Ocak 26.9
Samsun 1919 Ağustos 31.4 Eylül 25.5,10; Ekim 4.3; 5.6; 7.10; 1920 Şubat 1.1; 27.7
San Remo Konferansı 1920 Mart 23.9; Nisan 9.5; 10.9; 14.8; 16.9; 18.5; 19.4 20.7; 21.8,9; 22.5,9
Sanayi Sergisi 1919 Ekim 9.12; 10.9
Sanders, Liman Von 1919 Ağustos 21.13
Sansür 1919 Ekim 3.7; 5.1,12; 6.10; 8.10; 11.5; 15.3; 16.12; Kasım 26.3; Aralık 3.1; 23.3; 1920 Ocak 2.5; 5.15; Şubat 3.9; 16.9; Mart 3.3,7; 8.14; 15.5; 16.2; 17.3,11; 23.3; 27.15; Nisan 12.4; 20.9
Sapancalı Hakkı 1919 Ağustos 9.6
Sapancalı Beslan 1919 Ekim 28.2
Sarıkamış 1920 Şubat 21.9; Mart 1.3; Nisan 1.6
Saruhanlı 1920 Şubat 11.5
Satvet Lütfi Bey 1920 Ocak 1.11
Scialoza 1920 Mart 10.3
Scott (Yüzbaşı) 1919 Kasım 3.10
Sebilürreşat 1919 Ağustos 1.9; 14.11; 21.14; Eylül 18.9; 27.7; Ekim 16.12; 23.10; 30.10; Kasım 20.8; Aralık 18.8; 1920 Ocak 1.11; 8.6; 15.9; 21.7; Şubat 12.10; 19.9; 26.8; Mart 4.9; Nisan 22.9
Seçim 1919 Temmuz 23.11; 24.5 25.6; 26.9; 27.3,9,10; 28.11; 29.8; 30.5,10; 31.8,10; Ağustos 4.11; 17.10; 20.6; 25.9; 28.9; 29.10; Eylül 4.12; 5.4; 7.8; 9.1; 13.1,16; 14.1; 20.10; 26.8,9; 27.9; 28.2,8; 29.8,11; Ekim 3.3; 5.4,12; 7.1,11; 8.1; 9.1,2; 10.1,5,9; 11.1,7,13; 12.6,9; 13.1,6,10; 14.7; 15.1,15; 16.6,12; 17.6; 18.10; 19.4,7; 20.5,12; 21.12; 22.1,7; 23.1,2,10; 24.4,12; 25.1; 26.8,9; 27.2,7; 28.10; 29.10; 30.9,10; 31.12; Kasım 2.2,3,6,12; 3.7; 4.2,3,5,7,10; 5.4,5,9; 7.2,6; 8.3,7,10; 10.2,6,14; 11.5; 12.2; 13.7; 15.10; 17.10; 18.11; 24.8,11; 25.8; 26.8; 27.15; 28.8; 29.3,8; 30.3,9; Aralık 2.2; 8.10; 10.8; 12.9; 14.1; 15.12; 16,3; 17.7; 18.2,11; 19.1,6; 20.4; 21.9; 22.9; 23.8; 24.7; 28.3; 29.3; 1920 Ocak 1.1; 2.5; 5.14; 10.4,8,14; 15.1; 18.6; Şubat 3.9; Mart 17.8; 19.1; Nisan 1.9; 4.5; 8.3; 10.5,11; 11.1; 13.6,12
Seferberlik 1920 Şubat 5.1; 7.4; 14.5; 15.1; Mart 16.11; 18.6; 21.6; 31.6
Selahattin (Doktor) 1920 Ocak 26.9
Selahattin (İmam) 1920 Ocak 15.3
Selahattin (Tedrisat-ı Aliye Müdürü) 1919 Ekim 15.14
Selahattin Adil Paşa 1919 Kasım 5.6

Selahattin Bey (Yüzbaşı) 1920 Mart 21.1; Nisan 9.1
Selahattin Bey (Öğretmen) 1919 Eylül 14.4
Selahattin Bey (Mebus) 1920 Şubat 7.6
Selahattin Bey (3. Kolordu Komutanı) 1919 Ağustos 10.8; 13.5; 31.4; Eylül 11.1; Ekim 26.4; Kasım 3.5 29.2; 1920 Mart 17.8; 27.7; 29.6; 30.5; Nisan 13.6
Selamet 1919 Ekim 5.12
Selim (Kars) 1920 Nisan 13.8
Selim Bekir 1920 Mart 24.9
Selim Paşa 1919 Eylül 19.8; Ekim 6.4; 7.7; 1920 Nisan 18.7
Selim Sırrı (Tarcan) 1919 Eylül 11.11; 23.12; 1920 Ocak 23.4
Selimiye Kışlası 1919 Kasım 29.7; Aralık 22.6
Semerciyan 1919 Ekim 27.3
Seneto ~ Meclis-i Ayan
Senegalli Sömürge Askeri 1920 Nisan 1.2
Serbesti 1920 Mart 23.3; Nisan 1.12
Serfis (General) 1919 Aralık 15.12
Sermet Paşa 1919 Aralık 2.2
Servetifünun 1919 Temmuz 30.10; Ağustos 7.20; 21.14; 28.9; Eylül 4.12; 25.11; Ekim 9.14; 16.12; 23.10; Kasım 27.15 Aralık 4.11; 18.11; 1920 Ocak 15.9; 22.9; Şubat 19.9; 26.8; Mart 4.9; 11.12
Servet Bey (Heyet-i Temsiliye üyesi) 1919 Ağustos 7.1; 21.10; Eylül 14.2; 15.4; 23.1
Servet Bey 1920 Ocak 14.12
Seyit (Kadı) 1920 Nisan 8.5
Seyit Abdülkadir 1919 Ağustos 4.1; Eylül 6.5; Ekim 1.8; Aralık 8.7; 9.9; 18.9; 1920 Şubat 27.4,5; Mart 1.6; 2.7; 3.7; 8.6; 15.9; 16.15; 19.8; 26.9; Nisan 16.5; 19.9
Seyitgazi 1919 Aralık 8.4
Seyyar Kuvvetler 1919 Ekim 13.2; 28.1
Seyyit Mehmet 1919 Ekim 13.9
Sforza, Kont 1919 Ağustos 15.9; Aralık 4.9
S.H 1919 Kasım 21.6
Sıkıyönetim 1919 Eylül 22.5; 29.5; Kasım 22.10; 24.5; 1920 Ocak 3.7; 19.5; Şubat 12.1; Mart 14.1; 15.1; 16.11
Sırrı Bey (Edirne Vali Vekili) 1919 Temmuz 26.3
Sırrı Bey (Mebus) 1920 Ocak 11.10; Mart 21.2
Siirt 1919 Aralık 1.11
Silah Dağıtımı 1919 Ağustos 11.5; Kasım 3.8; 30.3
Silah Kaçırma, Silahlanma 1919 Ağustos 3.9; 27.3; Ekim 28.1; Kasım 15.2; 16.6; 30.2; Aralık 1.5; 8.2; 25.5; 1920 Ocak 10.11; 17.3; 30.5; Şubat 1.2; 3.1; 7.4; 8.1; 9.2; 14.7; 18.9; 21.1,3; 23.6; Mart 5.9; 10.6; 20.6; 24.2; Nisan 4.4
Silah Teslimi 1919 Temmuz 25.2; 26.6; 27.5; 31.6 Ağustos 2.5; 7.7; 10.7; 19.5; 28.7; Eylül 2.3; Ekim 15.10; 17.1; 22.4; Aralık 15.3; 1920 Ocak 14.6; 17.6; Şubat 11.1; 20.3; 21.1; 23.6; 27.1; 28.4; Mart 24.3
Silifke 1919 Kasım 9.6; Mart 6.6; 15.3
Sinan Bey 1920 Mart 25.6; Nisan 4.4; 17.2
Sinn Fein 1919 Kasım 26.7
Sinop 1919 Ağustos 27.4; Eylül 8.7; 18.1; 19.13; 20.2
Sivas 1919 Temmuz 28.4; Ağustos 18.4; Eylül 2.1; 20.6; Ekim 4.3; 19.6; Kasım 30.3; Aralık 18.1; 1920 Ocak 19.7; 30.2; Şubat 6.4; Mart 22.8
Sivas Heyet-i Merkeziyesi 1919 Eylül 16.4
Sivas Kongresi 1919 Temmuz 23.6; Ağustos 3.4; 7.6; 9.7; 10.8; 14.4,5; 19.1; 20.1; 22.1; 23.2,5; 27.4; 28.2; 30.1,5; Eylül 3.1; 4.1,10; 5.1; 7.1; 8.1; 9.1,2; 10.2,3; 11.1,2,4,11; 11/12.1; 12.1,2; 21.9; 28.2; Ekim 3.1; 4.1,7; 5.12; 7.11; 14.7; 21.1; 23.10; 31.5; Kasım 10.14; Aralık 28.1; 1920 Ocak 11.2; Mart 10.1
Sivas Toplantısı 1919 Ekim 23.9; 29.2; Kasım 9.5; 10.12; 12.9; 14.4; 16.1; 17.1; 18.1; 19.2; 20.1; 23.1; 26.1; 27.1; 28.2; 29.2; 30.8; 1920 Ocak 2.4
Siverek 1919 Kasım 13.3; 1920 Ocak 16.1; 17.2; Mart 1.2
Sivrihisar 1919 Eylül 13.9; 14.5; 17.2
Smith, İan 1919 Eylül 30.1
Soçi 1920 Şubat 6.9
Sofilis 1920 Mart 23.5
Sofulu 1919 Ekim 18.9
Sofya 1920 Ocak 8.6
Solter (Yüzbaşı) 1919 Eylül 7.3; 8.7; 13.5
Soma 1919 Ağustos 13.8; Kasım 18.2; Aralık 4.6; 7.7
Soro İsmail Ağa 1919 Ekim 21.6
Sosyal Demokrak Fırkası 1919 Ağustos 1.5
Sosyalizm, Sosyalist 1919 Temmuz 23.2; Ağustos 5.12; Eylül 4.2; Ekim 20.12; 23.10; 27.7; 30.3; 31.6; Kasım 13.7; 16.13; 20.8; 22.8; Aralık 20.4; 29.9; 1920 Ocak 1.11
Sovyetler 1919 Eylül 13.5; 1920 Ocak 11.1; Şubat 5.1; Nisan 16.4
Soysallıoğlu İsmail Suphi 1919 Eylül 11.11; 18.9; Ekim 11.13

Söke 1919 Temmuz 27.6; 1920 Ocak 21.4; Şubat 28.13
Sözyadis, İlya 1919 Aralık 23.2
Stanboul 1919 Eylül 4.5; Ekim 3.9
Steryadis 1919 Aralık 23.3; 1920 Ocak 26.3; 29.4; Mart 28.6
Suat Bey 1919 Ekim 2.5
Sudan 1920 Ocak 24.10
Suikast 1919 Ekim 4.4; 24.12; Kasım 30.2,9
Sulh ve Selamet Fırkası 1919 Temmuz 31.1; Ağustos 1.5,9; 2.9; 17.10; Ekim 17.6; 5.9; 6.2; Aralık 2.2
Sultanahmet Camii ve Alanı 1919 Temmuz 23.4; Ekim 10.3,9; 11.13
Suphi Bey (Vali) 1919 Ekim 11.3; Kasım 8.4; 1920 Mart 26.6
Suphi Paşa 1919 Kasım 22.3
Suriye 1919 Ağustos 2.10; 11.6; 31.6; Eylül 10.13; 13.12; 15.1; 19.12; 21.12; Ekim 5.6; 19.7; 21.8; 22.12; Kasım 6.7; 10.9; 11.4; 13.3; 21.5; 25.8; 28.7; Aralık 10.2; 1920 Ocak 14.13; 22.5; Şubat 11.3; 15.1; 20.1; 23.2; 28.9,11; Mart 8.11; 17.5; 20.8; 28.10; Nisan 5.11; 12.8
Suriye Anlaşması 1919 Kasım 14.1; 23.7; 27.15
Suriye Millî Kongresi 1920 Mart 8.11; 20.8
Suruç 1919 Kasım 4.4; 1920 Ocak 26.2; Şubat 11.1; Nisan 14.2; 19.2
Susurluk 1919 Kasım 2.9; 12.4; 1920 Nisan 14.3; 16.2
Süleyman (Azerbaycan'daki Türk Komünistlerinden) 1920 Nisan 10.7
Süleyman (İşçi) 1919 Ekim 24.4
Süleyman Bey (Emekli Binbaşı) 1919 Ağustos 14.6
Süleyman Bey (Samsun MHC Başkanı) 1920 Mart 15.7
Süleyman El Baroni 1920 Ocak 6.12
Süleyman Nazif 1919 Temmuz 30.10; Ağustos 6.6; Aralık 15.11; 1920 Ocak 23.5; 25.8; 26.9; Mart 27.14
Süleyman Necati 1919 Ekim 26.9; 30.10; 1920 Ocak 10.4
Süleyman Sabri (Yarbay) 1920 Mart 2.2
Süleyman Sırrı Bey 1919 Ekim 13.1
Süleyman Şefik Paşa 1919 Ağustos 5.10; 7.9; 10.9; 12.6; 13.1; 14.2; 15.1,8,10; 19.2; 20.3; 23.3; 24.3; 25.4; 27.3; Eylül 3.1; 4.11; 14.2; 15.2; 17.4; 19.3; 21.14; 26.2; Ekim 5.1; 10.9; 1920 Mart 10.5
Süleyman Usta 1919 Aralık 6.6
Süleyman Vehbi 1919 Ekim 24.4
Süreyya Bey 1919 Ekim 13.1; 1920 Mart 18.1; 24.4
Süryani(ler) 1919 Eylül 26.6; Ekim 23.10; Kasım 22.6
Sütçü İmam 1919 Ekim 31.2; Kasım 1.4

— Ş —

Şaban Ağa 1919 Ekim 29.7; Kasım 6.10; 12.7
Şah İsmail 1919 Kasım 4.1; 1920 Şubat 16.1
Şahin (Teğmen) 1920 Şubat 3.4; 11.1; 18.2; 21.4; Mart 26.7; 27.5; 28.1; 30.1
Şahin Bey (Mebus adayı) 1919 Aralık 18.11
Şakir Bey (Zümrezade) 1920 Şubat 17.9
Şakir Efendi 1919 Kasım 30.2
Şakir Nimet Bey (Yarbay) 1919 Aralık 15.5
Şam 1919 Aralık 21.8; 1920 Ocak 6.7; 20.8
Şanel, Pol Dö 1920 Ocak 17.5; 22.9
Şar 1920 Mart 2.1; 19.5
Şark Gazetesi 1919 Aralık 23.3
Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Ağustos 7.3; 13.3; 20.6; 24.1; Eylül 7.1; 16.1
Şefik Bey 1920 Ocak 10.4
Şefik Bey (Albay) ~ Mehmet Şefik Bey
Şefik Hüsnü (Değmer) 1919 Eylül 22.2 Ekim 20.12; 24.4; Kasım 20.8; Aralık 29.9
Şefika Kemal 1919 Aralık 18.3
Şehzade Mustafa Ağa 1919 Eylül 15.5
Şehzadebaşı Karakolu 1920 Mart 16.2; 25.6
Şemsettin Bey (Ankara Mebusu) 1920 Nisan 10.11
Şemsettin Bey (12. Kolordu Kurmay Başkanı) 1919 Kasım 29.2; 30.8
Şemski Aşireti 1920 Mart 1.6
Şenlikler ~ Miting
Şerale Aşireti 1919 Kasım 17.3
Şeref Bey 1920 Ocak 16.2; Şubat 16.9; 24.1; Mart 16.6; 18.3
Şerif Hüseyin 1919 Kasım 11.4
Şerif Paşa 1919 Ağustos 6.5; Kasım 20.6; Aralık 11.8; 26.2; 1920 Ocak 8.12; 12.9; 20.7; Şubat 2.6; 19.9; 20.5; 24.5; 26.1; 27.4; Mart 1.2; 2.7; 8.7; 10.7; 26.9; Nisan 14.5
Şevket Bey (Albay) ~ Galatalı Şevket Bey
Şevket Bey (Edirne Belediye Başkanı) 1919 Ekim 7.7
Şevket Bey (Urfa) 1919 Aralık 29.4
Şevket Efendi 1920 Nisan 4.3
Şevket Turgut Paşa 1919 Aralık 21.6; 1920 Şubat 11.7; 16.5; Nisan 18.7
Şevki (Müftü) 1919 Ekim 18.10
Şeyhülislamlık 1920 Şubat 26.8; Nisan 5.2

Şeyh Eşref Ayaklanması 1919 Ekim 26.1; Aralık 6.4; 8.5; 9.6; 13.9; 18.7; 24.4; 25.1; 28.3; 1920 Ocak 10.12
Şeyh Fevzi Efendi 1919 Ağustos 7.1
Şeyh Mahmut 1919 Temmuz 27.7; Aralık 5.5
Şeyh Musa 1919 Kasım 28.8
Şeyh Recep 1919 Ekim 19.1; 20.1; 24.11,12; 25.7; 26.2,9; 27.7; 28.10; 29.10; 31.12; Kasım 20.1; 30.3
Şeyh Sunusi 1919 Ekim 20.11; 1920 Nisan 21.6
Şeyh Taha 1919 Ekim 1.8
Şimalî Kafkasya 1919 Eylül 25.11 – Kafkaslar, Kuzey Kafkasya
Şimalî Kafkasya Hükümeti 1919 Eylül 24.10
Şimşek Taburu 1920 Nisan 4.4
Şinasi Bey 1919 Ekim 24.12
Şurekel 1920 Mart 1.3
Şükrü Bey 1919 Ekim 6.4
Şükrü Naili (Albay) 1920 Şubat 8.5

— T —

Tahir Bey 1919 Ekim 24.2; 27.4
Tahir Hayrettin Paşa 1919 Ağustos 5.12; Eylül 11.10
Tahliye 1919 Eylül 23.8; 24.1; 25.5; 27.3; Ekim 4.3; 18.9; 20.8; 29.4; Kasım 1.4; 6.7; 12.5; 15.4; 16.13; 20.6; 26.5; Aralık 8.1; 15.1,2; 20.2; 1920 Ocak 3.3; Şubat 12.8; Mart 13.1; 17.2; 19.4; 22.1; 28.7
Tahsin (Komiser) 1920 Nisan 10.7
Tahsin Bey (İzmir Valisi, mebus) 1919 Ekim 5.12; 6.10; Aralık 14.1; 1920 Ocak 3.9
Talat Paşa 1919 Ağustos 2.12; 27.8; Ekim 6.6; 25.6; 27.5; Kasım 27.13; Aralık 1.10; 21.7; 22.5; 1920 Ocak 5.10; 6.12; 20.7; 25.7; Şubat 2.6; 10.4; 12.10; 27.13; Nisan 14.5
Talim ve Terbiye Cemiyeti 1920 Mart 8.3
Talon, Mösyö 1919 Kasım 28.5
Talustan Bey 1919 Ekim 18.4; 28.2
Tan Gazetesi (Taşkent) 1920 Nisan 9.5
Taraklı 1920 Nisan 20.1
Tarık 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 27.10; 28.11; 31.10; Ağustos 1.9; 25.9; Elül 4.12; 18.9; 24.10; Ekim 10.9; 25.7; 27.9; 28.10; 29.10; 30.10; Kasım 3.13; 4.10; 5.9; 6.10; 7.7; 10.14; 12.10; 13.7; 15.10; 16.13; 17.10
Tarık Mümtaz (Boztepe) 1919 Ağustos 26.10
Tarık Nüzhet 1919 Aralık 7.9
Tarsus 1919 Kasım 21.3; 1920 Nisan 19.2
Tarsus Gazetesi 1920 Mart 16.17
Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 Mart 19.11
Tasviriefkâr 1919 Temmuz 23.12; 25.6; 26.10; 27.10; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6; 7.20; 8.12; 9.12; 10.11; 13.12; 14.11; 15.10; 16.15; 19.13; 20.12; 24.10; 25.9; 27.8; 29.10; 30.9; 31.11; Eylül 2.10; 4.12; 12.9; 13.16; 14.9; 15.11; 19.16; 20.10; 21.14; 27.9; 29.11; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 5.12; 6.9; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 13.11; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 18.10; 19.7; 20.12; 23.10; 24.12; 26.9; 27.7; 28.10; 29.10; 30.10; 31.12; Kasım 1.13; 2.12; 3.13; 4.10; 5.9; 6.10; 7.7; 10.14; 11.5; 12.10; 13.7; 15.10; 16.13; 17.10; 18.11; 19.7; 22.11; 23.7; 25.8; 27.15; 28.8; 29.8; 30.9; Aralık 1.11; 2.8; 4.11; 7.9; 8.10; 9.10; 11.9; 17.7; 23.8; 26.7; 27.6; 28.3; 29.9; 30.8; 31.8; 1920 Ocak 3.9; 4.6; 5.15; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7; 14.13; 15.9; 16.5; 17.9; 18.6; 19.7; 20.8; 24.10; 31.7; Şubat 3.9; 6.10; 7.9; 8.8; 9.6; 12.10; 14.10; 15.5; 18.12; 20.5; 24.4; 26.8; 28.13; 29.6; Mart 1.6; 2.8; 5.12; 6.12; 7.9; 8.14; 13.10; 15.10; 16.17; 17.11; 19.12; 20.11; Nisan 10.11; 13.12; 17.10
Taşkesen İstasyonu 1919 Temmuz 26.6
Tatar(lar) 1919 Aralık 21.9; 1920 Şubat 8.8; 10.7
Tatarlı 1919 Aralık 4.6
Townshend (General) 1920 Nisan 10.11
Teali-i İslam Cemiyeti 1919 Aralık 24.7; 1920 Şubat 12.6; 17.5; 21.1; 25.1
Tebriz 1920 Nisan 21.7
Teceddüt Fırkası 1919 Kasım 11.5
Tehcir 1919 Eylül 10.15; Ekim 9.1; 21.1; 22.1; 30.10; Kasım 6.10
Tehcir Davaları 1919 Ağustos 9.6; 26.10; Ekim 21.1 – Yargılamalar
Tekirdağ 1920 Mart 1.4; 21.6; 27.8
Le Temps 1919 Ağustos 7.19; 19.13; 23.11; 24.10; 26.8; 27.8; Eylül 4.5; 8.8; 10.15; 28.8; 30.9; Ekim 1.11; 7.11; 15.8,15; 25.7; Aralık 11.9; 1920 Ocak 10.14; 14.13; 18.6; 24.10; Şubat 10.7; 20.5; 27.5; Mart 1.6; 10.7; Nisan 7.7
Temsil Kurulu – Heyet-i Temsiliye
Tercümanı Hakikat 1919 Ağustos 1.9; 1920 Ocak 10.14; 21.7; Mart 8.14; 29.8
Terhis 1919 Ekim 9.3,4
Terme 1920 Ocak 20.8
Tersane 1920 Ocak 18.3
Tevfik (Odabaşızade) 1919 Eylül 27.5
Tevfik Bey (Darülhikme üyesi) 1919 Kasım 30.3

Tevfik Bey (Askerlik Şubesi Başkanı) 1919 Ekim 9.10
Tevfik Bey (Maliye Bakanı) 1919 Eylül 15.11; 24.6; Ekim 2.2; 1920 Mart 8.2
Tevfik Bey (Telgraf Müdürü) 1919 Kasım 22.3; Aralık 3.1
Tevfik Fikret 1919 Ağustos 19.11,13; 20.12; 28.9
Tevfik Paşa 1919 Ağustos 1.9; 11.4; 17.3; 19.13; Eylül 4.12; Ekim 1.1; 11.3; 22.1; Kasım 22.4; Aralık 17.6; 1920 Ocak 1.1; 10.5; 29.10; Mart 3.4; 6.1; Nisan 1.12
Tevfik Peşdereli 1919 Ekim 15.4
Tevfik Rüştü (Aras) 1919 Eylül 13.9; 14.5; Ekim 9.13; Kasım 9.3
Tgyaer (Albay) 1919 Ağustos 10.6
Tiflis 1919 Ağustos 29.8
The **Times** 1919 Ağustos 2.12; 5.12; Eylül 15.11; 17.13; 22.8; Ekim 9.14; 11.13; 20.12; Kasım 14.8; 25.8; 1920 Ocak 2.5; 5.15; 7.10; 12.9; 13.8; 16.5; 17.9; Şubat 1.6; 3.9; 5.7; 17.11; Mart 23.9;
Tittoni 1919 Ağustos 20.10
Tokat 1919 Ekim 26.9; 27.6; 28.7; Kasım 16.2; 1920 Ocak 31.4
Tokat Müdafaa-i Hukuku 1919 Kasım 23.1; 1920 Şubat 2.10; 8.7
Tokat Yedeksubaylar Yardımlaşma Derneği 1919 Ekim 28.7; 1920 Şubat 2.10
Topal Osman 1920 Şubat 12.5
Topçubaşef 1920 Mart 31.7
Trabzon 1919 Temmuz 31.9; Ağustos 5.3; 19.12; 21.9; 22.4; 31.3; Eylül 16.1; 18.2,4; 20.2; 22.6; 28.8; Ekim 1.1; Kasım 16.13; 23.6; Aralık 4.5; 1920 Ocak 19.2; Şubat 2.1; Nisan 18.11
Trabzon Heyet-i Merkeziyesi 1919 Eylül 20.2
Trabzon Muhafazai Hukuk Cemiyeti 1919 Eylül 27.9; 1920 Nisan 18.11
Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti 1919 Ağustos 1.5; Eylül 24.10; 25.9; 26.9
Trakya 1919 Ağustos 3.12; 24.5,10; 25.9; Eylül 2.5; 8.9; 12.6; 14.9; 19.8,16; 21.8; 22.7; 27.9; Ekim 1.10; 4.7; 6.4; 10.9; 12.2; 16.4; 21.9; 23.5; Kasım 7.5; 27.12; Aralık 6.3; 22.7; 1920 Ocak 5.5; 12.9; 17.3; 21.5; Şubat 3.2; 8.5; 12.7; 20.1; 26.1; Mart 6.4; 10.4; 16.12; 17.4; 18.6; 19.4; 20.9; 31.8; Nisan 1.7; 2.3; 7.7; 17.5
Trakyalılar Cemiyeti 1919 Temmuz 31.1; Eylül 12.7; 21.8, Ekim 1.10
Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Ekim 6.4; 7.7; 16.2; 1920 Şubat 3.2; Mart 31.1; Nisan 13.2
Troçki 1919 Temmuz 24.10; Ağustos 1.10; Ekim 2.11; Kasım 4.10
Tribuna 1920 Ocak 20.8; 23.10
Tufan Bey 1920 Mart 7.4
Tunus 1920 Mart 20.7
Turan, Turancılık 1919 Ağustos 7.20; Eylül 15.11; 20.10; 1920 Mart 4.1; 18.9; 22.8
Tutuklamalar 1919 Ağustos 5.3; 9.3; 22.3; Eylül 7.5; 14.1; 16.3; 17.2; 19.6; 21.3; 23.11; 24.9; Ekim 15.3; 20.1; Kasım 1.12; 9.2; 12.8; 1920 Ocak 28.1,2; Şubat 19.7; 28.2; Mart 4.6; 8.4; 10.4; 11.1; 12.1; 14.4; 15.1; 16.6; 17.1; 22.4; 23.3; 25.5; 31.6; Nisan 20.11; 21.2; 22.6
Türk(ler), Türklük 1919 Temmuz 27.9; Ağustos 4.9; 6.6; 19.13; 21.14; 22.8; 23.11; 26.10; Eylül 22.8; 29.11; 30.7; Ekim 6.10; 10.7; 15.12; 17.1; 21.1,12; 22.3; 26.9; 31.12; Kasım 1.1; 2.12; 3.12; 17.7; 28.8; 30.7; Aralık 18.9,11; 31.7; 1920 Ocak 4.4; 11.6,8; 15.9; 17.9; 29.10; 30.8; Şubat 2.11; 10.7; 16.7 23.7; 25.5; Mart 3.9; 6.12; 7.7; 8.14; 10.5; 11.2; 12.7; 16.8; 20.9; 23.4; 30.6; Nisan 18.10
Türk - Arap Konfederasyonu 1919 Aralık 11.8
Türk Basma Evi 1919 Ağustos 10.3
Türk Dünyası 1919 Aralık 8.10; 9.10; 1920 Ocak 18.6; 21.7
Türk Dünyası Gazetesi 1919 Ağustos 21.14; 22.8; 23.11; 24.10; 25.9; 26.10; 27.8; 28.9; 29.10; 30.9; 31.11; Eylül 1.8; 2.10; 3.8; 4.12; 5.4; 6.6; 10.15; 11.11; 12.9; 13.16; 14.9; 19.16; 20.10; 21.14; 22.8; 23.12; 24.10; 26.9; 27.9; 28.8; 29.11; 30.9; Ekim 1.12; 2.11; 3.9; 4.8; 5.12; 6.9; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 13.11; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 18.10; 19.7; 20.12; 21.12; 22.7; 23.10; 24.2; 25.7; 26.9; 27.7; 28.10; 29.10; 31.12; Kasım 4.10; 6.10; 7.7; 8.10; 10.14; 11.5; 12.10; 13.7; 14.8; 15.10; Aralık 1.11; 2.8; 4.11; 6.6; 9.10; 10.8; 11.9; 12.9; 13.13; 14.6; 15.12; 24.7
Türk Komünist Fırkası (Bakü) 1920 Nisan 10.7; 11.4; 13.5
Türk Varlığı gazetesi 1920 Ocak 16.5
Türkçe 1920 Mart 4.9
Türkçe İstanbul 1919 Temmuz 23.12; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6;

8.12; 9.12; 10.11; 12.6; 13.12; 14.11; 21.14; Eylül 2.10; Ekim 3.13; Kasım 10.11; 30.9
Türkçülük 1919 Eylül 20.10; Ekim 6.10; 17.6; 25.7; Kasım 10.14; 12.10
Türk - İslam Cemiyeti 1919 Eylül 5.3
Türk - İngiliz Cemiyeti 1919 Ağustos 9.12; 10.11
Türk Teali Cemiyeti 1920 Mart 31.8; Nisan 1.11
Türk ve Fransız Muhipleri Cemiyeti 1919 Aralık 15.11
Türkistan 1919 Aralık 22.5; 1920 Ocak 28.5; Şubat 18.6 Mart 17.5
Türkiye 1919 Temmuz 23.9; 27.9; Ağustos 2.10; 7.11; 17.10; 18.7; 25.8,9; 27.8; Eylül 14.9; 15.9; 17.6; 21.10; 24.1; 30.9; Ekim 1.11; 5.12; 7.11; 10.6; 19.7; 31.11; Kasım 2.12; 3.12; 8.6,10; 17.5,7; 19.7; 30.9; Aralık 17.5; 30.8; 1920 Ocak 8.6; Şubat 17.8; Mart 2.5; 5.4; 15.1; 24.6; Nisan 2.7; 16.9; 19.7; 21.8
Türkiye Büyük Millet Meclisi 1920 Mart 17.8; 20.6; 21.7; 27.2; 29.8; Nisan 1.12; 3.7; 10.11; 12.8; 19.8; 21.1; 22.2
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası 1919 Eylül 22.2; Ekim 24.4; Kasım 16.3; Aralık 6.6; 24.7; 1920 Ocak 30.1
Türkiye Sosyalist Fırkası 1919 Ağustos 1.5; 7.11; Ekim 31.6; Aralık 26.7; 29.9
Türkocağı 1919 Ekim 24.6

— U —

Ukrayna 1919 Eylül 4.12
Ula 1919 Temmuz 23.5
Ulukışla 1919 Eylül 23.1; 1920 Mart 19.4
Umurlu Köyü 1919 Eylül 5.2
Urfa 1919 Eylül 15.1; Ekim 26.4; 29.4; 30.1; Kasım 2.12; 4.4; 6.1; 12.1; 16.3; Aralık 13.8; 18.4; 29.4; 31.6; 1920 Ocak 1.10; 4.5; 7.5; 8.1; 15.2; 31.3; Şubat 6.10; 7.1; 8.1; 9.2; 10.1; 14.4; 16.3; 19.4; 23.9; 28.3; Mart 4.5; 5.5; 6.6; 14.2,5; 15.6; 17.7; 19.5; Nisan 1.2; 3.2; 7.2; 8.8; 9.2; 10.3; 11.2; 12.3; 13.4; 14.2
Urfa Kuvayı Milliye Komutanlığı 1920 Mart 17.7; 30.2; Nisan 3.2
Urmiye 1920 Mart 1.6
Usubekov 1920 Nisan 7.6
Uşak Hücum Taburu 1920 Nisan 20.1

— Ü —

Üç İl 1919 Eylül 9.7; Kasım 12.7; 1920 Şubat 19.7; Mart 28.2; 29.1
Üç Yol 1919 Ağustos 26.3
Üçler Meclisi 1920 Şubat 2.11
3. Kolordu 1919 Ağustos 23.1; 30.3
3. Ordu Komutanlığı 1919 Temmuz 29.2; Ağustos 14.2; 18.3
Ümit dergisi 1919 Ağustos 26.10

— V —

Vahdet-i Milliye Cemiyeti 1919 Temmuz 31.1; Ağustos 1.9; 6.3
Vahdettin (Vl. Mehmet) 1919 Temmuz 23.3; 29.5; 30.3; 31.8; Ağustos 4.8; 5.12; 6.6; 7.20; 14.11; 18.8; 21.4,14; Eylül 4.10,11; 11/12.1; 15.11; 16.1; 17.1,6; 18.5; 20.1,14; 22.1; 23.12; 27.9; 28.7,8; 29.1; 30.4; Ekim 1.12; 3.9; 7.5; 8.1,7; 9.14; 11.2; 12.9; 20.2; 28.2; 29.10; 31.3,4; Kasım 2.1; 4.8; 16.9; 25.5; Aralık 5.1,7; 10.8; 11.9; 15.7,8; 1920 Ocak 7.10; 11.4; 13.8; 14.7; Şubat 2.3; 4.1; 6.8; 25.8; 29.4; Mart 3.4,9; 5.1; 6.1; 13.10; 15.2; 16.5; 17.1,10; 22.2; 23.6; 25.4; 28.11; 29.2; 30.4; 31.6; Nisan 10.11; 11.1,7; 22.8,9
Vakit 1919 Temmuz 23.12; 24.10; 25.6; 27.10; 28.11; 29.8; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 7.20; 13.12; 14.11; 16.15; 17.10; 19.13; 20.12; 22.8 23.11; 25.9; 26.10; 27.8; 29.10; Eylül 1.8; 4.12; 5.4; 6.6; 12.9; 13.16; 15.11; 17.13; 18.9; 21.14; Ekim 1.12; 3.9; 4.8; 5.12; 6.9; 8.11; 9.14; 10.9; 11.13; 12.9; 13.11; 14.7; 15.15; 16.12; 17.6; 18.10; 19.7; 20.12; 22.7; 24.12; 26.9; 27.7; 28.10; 29.10; 31.12; Kasım 1.13; 4.10; 6.10; 12.10; 14.8; 15.10; 17.10; 23.7; 24.11; 26.8; 27.15; 28.8; 29.8; Aralık 2.8; 3.7; 7.9; 9.10; 18.11; 20.4; 21.9; 23.8; 24.7; 28.3; 30.8; 31.8; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.9; 4.6; 5.15; 6.14; 7.10; 9.7; 10.14; 11.12; 12.9; 13.8; 14.13; 17.9; 20.8; 21.7; 22.9; 23.11; 25.8; 28.8; 30.8; 31.7; Şubat 6.10; 10.7; 11.7; 15.5; 17.9; 19.9; 20.5; 22.4; 27.5; 29.6; Mart 1.6; 2.8; 4.9; 6.12; 7.9; 10.7; 12.7; 15.10; 17.11; 18.10; 22.8; Nisan 2.7; 4.5; 6.7; 8.10; 16.9; 22.9
Van 1919 Ekim 22.7; Kasım 1.10; 15.6; 1920 Mart 1.6; Nisan 7.5
Van (Albay) 1919 Ağustos 9.12
Vanstittart 1919 Eylül 6.3; 1920 Ocak 11.8
Vasfi Bey 1919 Aralık 26.4
Vasfi Efendi 1919 Ağustos 7.12; Eylül 15.8; 1920 Mart 20.2
Vasıf (Çınar) 1919 Kasım 16.8

Vasıf Bey (Albay Kara Vasıf) 1919 Ağustos 10.1; 14.4; 17.2; 23.7; Eylül 8.1; 11.1; 16.2; Ekim 15.2; 25.1; 26.3,9; 27.1,7; 30.3; Kasım 3.5; 4.10; 6.2; 10.1; 20.5; 26.8; 27.1; 28.2; 29.2; Aralık 1.5; Ocak 6.8; 22.5; 24.2; Şubat 7.6; 22.2,6; Mart 3.4; 13.3; 16.6; 18.3,9
Vecdi Bey 1920 Mart 17.10
Vedi 1920 Mart 22.3; Nisan 3.2; 16.6
Vehabiler 1920 Şubat 26.8
Vehbi (Sarıdal) 1919 Ekim 27.7 ~ Mehmet Vehbi
Vehbi Bey (Balıkesir Kongresi) 1919 Eylül 16.2
Vehbi Efendi (Hoca, Mebus) 1019 Eylül 26.1; 1920 Mart 16.5; 27.1; Nisan 2.2
Vehip Paşa 1920 Mart 8.12
Velit Ebüzziya 1919 Ekim 8.10; 9.8; 10.2; 11.4; 13.10; 15.14; 24.8; Aralık 19.1; 1920 Ocak 10.4; Mart 27.14
Venizelos 1919 Ağustos 24.5; Eylül 6.3; Ekim 15.11; 20.9; 21.9; 27.5; Kasım 7.6; 17.7; 20.4; 30.7,9; Aralık 1.6,11; 9.8; 11.5; 16.6; 1920 Ocak 3.9; 22.9; 26.3; Şubat 6.5; 14.6; 21.6; 24.2; 25.4; 26.8; Mart 5.2; 8.5; 9.4; 10,3; 19.7; 28.6; Nisan 20.7
Venizelos-Tittoni Anlaşması 1919 Temmuz 23.10; 29.1; Ağustos 4.11
Ventura, Mişon 1919 Kasım 28.8; Aralık 10.8; 18.11; 19.1
Vergi 1919 Temmuz 31.10; Ağustos 2.12; Eylül 4.12; 23.5; Ekim 16.3; 20.12; 24.5; 26.6; Kasım 10.9; Aralık 4.2; 14.5; 27.6; 1920 Şubat 27.5; Mart 25.9; Nisan 10.1; 15.10
Versay Anlaşması 1919 Kasım 19.6; 1920 Ocak 10.13
Vezirof, Yusuf 1919 Ekim 22.7
Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919 Ağustos 1.9
Villa (Fransız Komutan) 1920 Mart 11.5
Villari 1919 Kasım 6.3 ~ İlliari

— W —

Wallenberg, Gustav 1920 Ocak 7.9
Wardrop 1919 Ekim 2.10; 1920 Ocak 3.8; Mart 15.8; Nisan 11.6; 12.6
Webb (Amiral) 1919 Temmuz 28.9; Ağustos 17.4; 22.3; 25.8; 27.6; Eylül 3.6; 7.6; 9.6; 10.14; Kasım 29.6; 1920 Ocak 6.13; 16.4 17.7; 18.2; 20.7; 22.5; Nisan 22.6,7
Weil, Mösyö 1919 Kasım 22.4
Weizman 1920 Şubat 2.7
Willey (Yüzbaşı) 1919 Temmuz 25.5
Wilhelm 1920 Ocak 8.6
Wilson (ABD Başkanı) 1919 Ağustos 1.1; 16.8; Eylül 5.4; 23.9; Ekim 7.11; 28.10; Aralık 2.7; 1920 Ocak 7.10; 17.8; Şubat 26.8; Mart 2.8; 22.8; 26.8; 27.16; 30.7; Nisan 2.7; 3.6
Wilson, Henri (İngiliz Genelkurmay Başkanı) 1920 Ocak 19.1; Mart 15.1; 19.7; Nisan 1.5
Wilson İlkeleri 1919 Ağustos 3.12; 16.8; 25.1; 31.11; Ekim 7.1; 10.7; Aralık 17.2; 28.1; 1920 Ocak 4.6; 17.2; 28.8; Mart 2.4; 4.1; 25.13
Withall 1920 Mart 10.2; 15.1
Wrangel 1920 Nisan 2.5; 5.5; 8.10

— Y —

Yabancı Sermaye 1919 Ekim 27.5; Kasım 13.7; 1920 Ocak 1.11
Yabancı Uzman 1919 Ekim 17.1
Yabancı Yardımı 1919 Ekim 21.1
Yahya Adnan Paşa 1919 Kasım 19.5
Yahya Galip Bey 1919 Ekim 15.7; Aralık 3.1; 1920 Nisan 14.4
Yahya Kaptan 1919 Ekim 4.5; 14.1; Kasım 20.5; 24.6; 25.3; 27.8; Aralık 5.3; 6.2; 8.2; Ocak 7.2; 9.3; 11.10; 24.6
Yahya Kemal (Beyatlı) 1919 Ağustos 29.9; 30.9; 31.11; Eylül 3.8
Yahudi(ler) 1919 Temmuz 28.6; Ağustos 11.6; 15.8; Eylül 9.6; Ekim 23.10; Aralık 5.2; 1920 Ocak 15.9
Yakın Doğu 1920 Ocak 6.1
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) 1919 Aralık 25.8; 1920 Ocak 12.9; Mart 28.11
Yakup Şevki (Sübaşı) 1919 Aralık 21.6; 1920 Ocak 12.5; Nisan 21.4
Yalnız Efe 1919 Ekim 16.12
Yangın 1919 Ekim 26.6
Yargılamalar 1919 Ağustos 18.5; Kasım 28.8; 1920 Ocak 1.5; 13.4; 15.3; 19.4; 22.8; 26.8; Şubat 8.6; 29.1; Mart 4.7
Yasin Bey 1920 Mart 11.8
Yasin Paşa 1919 Kasım 10.9; 11.4; 17.8; 1920 Ocak 22.5; Şubat 14.7
Yaşar (Zeybek) 1919 Ağustos 28.8
Yedinci Rusya Sovyetler Kongresi 1919 Aralık 5.6
7. Süvari Alayı 1919 Eylül 28.4
Yemen 1919 Eylül 17.13; Aralık 24.7
Yeni Gazete 1919 Temmuz 31.10; Ağustos 1.9
Yeni Hayat 1919 Eylül 21.12; Ekim 2.11

Yenice 1920 Şubat 21.3
Yenigün 1919 Ekim 11.13; 12.9; 13.11; 14.7; 15.15; 17.6; 19.7; 20.12; 21.12; 22.7; 23.10; 24.12; 28.10; 29.10; 31.12; Kasım 1.3; 2.12; 3.13; 6.10; 10.14; 12.10; 13.7; 15.10; 16.13; 17.10; 19.7; 21.6; 22.11; 23.7; 24.11; 25.8; 26.8; 27.15; 29.8; Aralık 1.11; 2.8; 3.7 4.11; 5.7; 6.6; 7.9; 8.10; 9.10; 10.8; 11.9; 12.9; 16.6; 17.7; 18.11; 20.4; 22.9; 23.8; 25.8; 27.6; 28.3; 29.9; 30.8; 31.8; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.9; 5.15; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7 10.14; 11.12; 12.9; 13.8; 14.13; 15.9; 16.5; 17.9; 18.6; 19.7; 20.8; 21.7; 22.9; 23.11; 24.10; 25.8; 26.9; 27.5; 28.8; 29.10; 30.8; 31.7; Şubat 1.6; 2.11; 3.9; 4.8; 5.7; 6.10; 7.9; 9.6; 10.7; 11.7; 12.10; 13.5; 14.10; 15.5; 16.10; 17.9; 18.12; 19.9; 20.5; 21.11; 22.4; 23.10; 24.5; 25.8; 26.8; 27.5; 28.13; 29.6; Mart 1.6; 2.8; 3.15; 4.9; 5.12; 6.12; 7.9; 8.14; 9.6; 10.7; 11.12; 12.7; 13.10; 14.9; 15.10; 18.3; 19.12; 21.7; 22.8; 23.9; 24.10; 25.13; 28.11; 29.8; 30.10; Nisan 1.12; 2.7; 3.7; 4.5; 5.11; 6.7; 7.7; 8.10; 9.5; 12.8
Yeşilordu 1920 Ocak 28.8; Şubat 6.9,10; Mart 3.11; 5.12; 7.9; 13.10; 18.10; 19.9;24.5; 27.4; Nisan 1.12; 18.12
Yetimler 1919 Eylül 3.8; Kasım 25.5; Aralık 5.7
Yıldırım Taburu 1920 Nisan 4.4
Yıldız Sarayı 1919 Aralık 11.5
20. Kolordu Komutanlığı 1919 Eylül 3.2; 16.5; 17.3; Ekim 4.6; 12.1; Kasım 9.4; 14.8; Aralık 13.1
Yörük Ali Efe 1919 Eylül 10.6; 17.13
Yörük Selim 1920 Şubat 2.1; Mart 27.5
Yudeniç 1919 Ekim 19.7; 20.12; 28.10; 29.10; Kasım 18.5; 1920 Şubat 3.9
Yugoslavya 1920 Nisan 21.9
Yunan Donanması 1920 Şubat 27.2
Yunan Kızılhaçı 1919 Aralık 4.5
Yunan Konsolosluğu (İstanbul) 1919 Ağustos 22.2
Yunan Ordusu 1919 Eylül 29.7; Aralık 5.5; 7.7; 13.3; 1920 Ocak 11.7; 29.4; Şubat 12.2; 18.4; 20.1; 23.4; Mart 12.4; 28.6
Yunan Parlamentosu 1919 Aralık 9.8; 29.6; 1920 Mart 5.11
Yunan Saldırısı 1919 Temmuz 26.5; Ekim 16.4; 23.4; Kasım 2.10; Aralık 4.6; 24.3; 1920 Şubat 9.3; 11.5; Mart 3.2; 7.5
Yunan Zulümleri 1919 Temmuz 25.3; 27.6; 25.6; Ağustos 5.6; 7.18; 8.12; 16.5; 17.4; 18.1,9; 19.7; 20.2; 25.1; Eylül 6.3; 10.4; Ekim 7.8; 10.3; 12.4; 30.5; 31.5; Kasım 1.9; 20.1; Aralık 11.9; 12.5; 21.9; 1920 Şubat 13.5; Mart 13.2
Yunanistan 1919 Kasım 17.7; 1920 Ocak 14.13; 28.8; Şubat 20.1; 25.4; Mart 8.5
Yunanistan Müslümanları 1920 Şubat 5.6
Yunanlı(lar) 1919 Ekim 20.10; 30.6,7
Yunus Nadi (Abalıoğlu) 1919 Ekim 6.1; 12.9; 15.15; 20.12; 21.12; 22.7; 23.10; Kasım 1.13; 12.10; 13.7; 16.13; 17.10; 19.7; 20.8; 21.6; 24.11; 27.15; Aralık 4.11; 6.6; 8.10; 10.8; 11.9; 12.9; 16.6; 17.7; 20.4; 23.8; 25.8; 28.3; 30.8; 1920 Ocak 1.11; 2.5; 3.9; 4.6; 5.15; 6.14; 7.10; 8.6; 9.7; 10.14; 11.12; 12.9; 13.8; 14.13; 15.9; 16.5; 18.6; 19.7; 22.9; 24.10; 28.8; 29.10; Şubat 3.9; 4.8; 5.7; 6.10; 9.6; 11.7; 12.5; 13.5; 16.10; 17.9; 21.11; 22.4; 23.10; Mart 2.8; 9.6; 13.3,10; 15.10; 16.6; 17.1; 18.3; 19.5; 21.2,7; 23.7; 31.3; Nisan 2.2; 6.2
Yusuf Bey (Denizli Heyet-i Milliyesi'nden) 1919 Ağustos 3.7; Kasım 21.4
Yusuf Bey (Aşiret Reisi) 1919 Ağustos 30.8; Eylül 4.6
Yusuf İzzet Paşa 1919 Ekim 3.1; Kasım 2.9; 16.9; 1920 Ocak 25.1; Şubat 9.3; 20.2; Mart 19.3; 25.3; 26.6; Nisan 3.4; 4.2; 5.9; 9.1; 10.6
Yusuf Kemal (Tengirşek) 1920 Ocak 1.9; Mart 27.1; Nisan 2.2
Yusuf Razi Bey 1919 Ekim 13.5
Yusuf Rıza Paşa 1919 Temmuz 27.2
Yusuf Ziya (Ortaç) 1919 Ekim 2.11; 1920 Mart 4.9
Yusuf Ziya Bey 1919 Kasım 28.8
Yusufeli Hukuk-u Milliye Cemiyeti 1919 Eylül 8.1
Yüce Divan 1919 Ekim 5.1; 8.11; 10.9; 1920 Ocak 10.14; Şubat 24.1; Mart 8.3
Yüksek Komiserler 1919 Ağustos 2.8; 8.8; 16.9; Eylül 23.8; 28.3; 29.2; Ekim 9.3; 11.2; Aralık 24.2; 1920 Ocak 10.2; 17.1; 20.2; Mart 2.3; 6.4; 8.3; 10.4; 15.1; 16.1,3; 26.1; 27.3; 29.3; Nisan 21.8
Yüksek Konsey 1919 Eylül 2.5; Ekim 7.9; 23.7; Kasım 8.5; 12.5; 14.5; 1920 Ocak 10.7; 19.1; 26.4; Şubat 25.6; 27.16; 30.7; Nisan 1.8

— Z —

Zafer (Kartal'dan) 1920 Nisan 14.7
Zafer (Kastamonu) 1919 Eylül 17.2

Zafer Müfrezesi 1920 Ocak 20.1
Zafiriu 1919 Temmuz 28.6
Zaman 1919 Temmuz 24.10; 26.10; 27.10; 29.8; 30.10; 31.10; Ağustos 1.9; 2.12; 3.12; 4.11; 5.12; 6.6; 7.20; 8.12; 9.12; 11.9; 12.6; 13.12; 14.11; 16.15; 17.10; 19.13; 21.14; 25.9; 26.10; 27.8; 28.9; 29.10; 30.9; 31.11; Eylül 1.8; 3.8; 6.6
Zaralıoğlu Celal 1919 Ekim 18.1
Zaruşat ~ Arpaçay
Zaven Efendi 1919 Ağustos 1.3; 15.7; 22.2; Ekim 15.6; 17.5 20.4; 21.12; 24.12; 1920 Şubat 14.10
Zekeriya (Sertel) 1919 Kasım 29.8 ~ M. Zekeriya
Zeki (Gümüşhane Mebusu) 1920 Şubat 1.9
Zeki Bey (Erzurum Kongresi delegesi) 1919 Eylül 14.3
Zeki Bey (Şark Gazetesi) 1919 Aralık 23.3
Zeki Paşa 1919 Temmuz 24.6; Ekim 31.3; Aralık 21.6
Zengibasar 1920 Şubat 14.9; Mart 25.1
Zengizor 1920 Nisan 16.6
Zeynelabidin Bey (Adanalı, Hürriyet ve İtilaf) 1919 Kasım 4.2
Zeynelabidin Efendi (Hürriyet ve İtilaf) 1919 Ağustos 7.12; Eylül 8.6; 12.9; Kasım 4.2; 9.2; 1920 Şubat 27.1
Zeytin 1920 Mart 5.5
Zihni 1919 Ekim 26.9; 30.10
Zilan Aşireti 1920 Mart 1.6
Zimbraraki, Aleksandros (Albay) 1919 Ekim 12.7
Zinovyev 1920 Mart 5.4
Ziraat Mektebi 1919 Aralık 28.1
Ziya Bey (Eskişehir Merkez Memuru) 1919 Kasım 13.5
Ziya Bey (İnceleme Kurulu) 1919 Temmuz 27.2; Ağustos 17.10; 29.4; Eylül 13.11
Ziya Bey (Sanık Millici) 1919 Ağustos 18.5
Ziya Bey (Ticaret ve Tarım Bakanı) 1920 Mart 8.2; 10.7
Ziya Paşa 1919 Ekim 11.3; 21.2; 22.7; 24.5; Kasım 3.1; 1920 Mart 11.3
Ziyaeddin Efendi 1919 Ağustos 13.3
Ziyarettepe 1920 Nisan 14.2
Ziynetullah Nuşirevan 1920 Ocak 1.11
Zonguldak 1920 Ocak 31.5; Nisan 19.1
Zora 1920 Ocak 19.7
Zühtü Bey 1920 Nisan 19.3

ISBN 975 - 16 - 0517 - 2 Tk.
ISBN 975 - 16 - 0572 - 5

Fiyatı : 200.000 Lira

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA - 1994